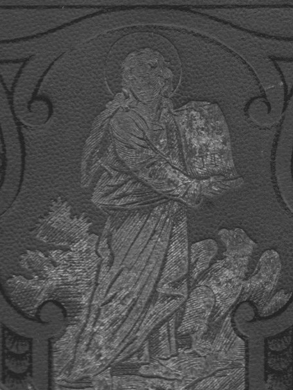
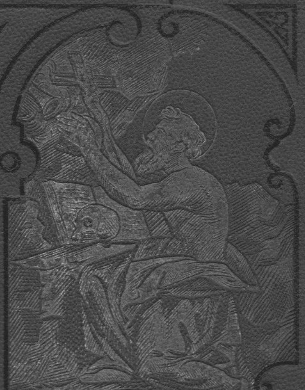

SZ.AMBRUS.

SZ.JÁNOS EV.

SZ.JEROMOS

SZ.ÁGOSTON

N.SZ.GERGELY

KATHOLIKUS ÁGAZATOS HITTAN.

ÍRTA

DR. KATSCHTHALER JÁNOS,

FELSZENTELT PÜSPÖK, SALZBURGI KANONOK.

LATIN EREDETIBŐL TÖBBEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL FORDÍTOTTA ÉS KIADJA

DR. KISS JÁNOS,

PÁPAI KAMARÁS, EGYETEMI TANÁR.

VI. KÖTET.

ISTEN ORSZÁGÁNAK BEFEJEZÉSÉRŐL.

BUDAPEST.

A PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA.

1899.

A latin eredetit a salzburgi, a magyar fordítást a csanádi egyházmegyei hatóság látta és jóváhagyta.

TARTALOM.

NEGYEDIK KÖNYV.

Isten országának befejezéséről.

I. SZAKASZ.

A részleges befejezés, vagyis az emberek végső sorsa.

II. SZAKASZ.

Az élők és holtak közti viszony.

HARMADIK RÉSZ.

Az általános végről, azaz az egész emberi nem és természetrendi világ végéről.

Katholikus ágazatos hittan.

NEGYEDIK KÖNYV.

Isten országának befejezéséről.

1. Isten segítségével eljutottunk az ágazatos hittan negyedik könyvéhez. Már munkánk bevezetésében jeleztük, hogy mindazt, ami e tudományág tárgyát képezi, nem egyremásra fogjuk előadni, hanem rendszeresen, az *Isten országában* uralkodó tervszerűség betartásával, mert minden Istentől ered és Benne végződik. Azért az *első* könyvben Isten országának isteni alapításáról szólván kifejtettük a háromszemélyű egy istenség tanát és kimutattuk, miképen alapította ez országot Isten, a mindenség teremtő Ura, már kezdettől fogva. A *második* könyvben, miután felemlítettük Isten országának a bűn által történt megzavarását, ugyanennek Krisztus által eszközölt helyreállításáról szólottunk és kifejtettük a megtestesülésre és megváltásra vonatkozó hitelveket. A *harmadik* könyvben ezen helyreállított Istenország kormányzását, vagyis a malasztokat tárgyaltuk, melyeket Krisztus érdemelt ki számunkra, nemkülönben tárgyalás alá vettük az Üdvözítő által rendelt eszközöket is, melyek révén a malasztokat megnyerjük és végcélunkat elérjük. Hátra van még, hogy a *negyedik* könyvben Isten országának befejezésével foglalkozzunk, kimutatván, miképen tetőzi és fejezi be örök keletű rendelése szerint Isten a Krisztus által helyreállított országot. Bevezetés.

Ez a befejezés *kétféle*: az egyik az egész mindenségé, mely a világ végén lesz, midőn «az ég és föld elmulnak», a másik az egyes embereké, mely minden egyes ember halálával kezdődik.

A végről szóló fejezetet a teológia *eschatologiának* (a görög ἔσχατον = utolsóból), azaz a legutolsó dolgok tanának nevezi, mivel e helyütt mindama dolgok jönnek tárgyalás alá, melyek az isteni gondviselés rendelése szerint úgy az *egyes* emberekkel haláluk után, mint különálló egyéniségekkel (τὰ ἔσχατα hominis) — valamint az egész mindenséggel és az *egész* (egységes nemet alkotó) emberiséggel a világ végén (ἔσχαται ἡμέραι, ἔσχατοι καιροί) legutoljára fognak történni.

Az *egyes* emberek utolsó dolgaiban közönségesen *négy* mozzanatot különböztetünk meg, ezek: a halál, az itélet, a pokol s a menyország. Ugyanis ez a négy dolog az ember földi zarándoklásának utolsó viszontagságai. Ádám fiai a halál által elragadtatva, az életből távoznak és Isten igazságos itélete kiszabja további, örökkétartó sorsukat. Aki igaztalanul cselekedett és bűnbánat nélkül költözött el e világról, a pokolba kerül; annak azonban, ki a megszentelő malaszttal lelkében halt meg, örök boldogság jut osztályrészül. Végül ama lelkek, akik ugyan a kegyelem állapotában költöztek el az életből, de ideiglenes büntetésüket bűneikért le nem rótták, a tisztítóhelyen tartoznak értük eleget tenni.

Az *egész emberi nemnek* és az *egész mindenségnek* legutolsó dolgai a világ végezetével az anyagi világ elpusztulásában és megújításában, a halottak feltámadásában, az Istenember részéről megejtendő általános itéletben és minden egyes ember örök tartózkodási helyének kijelölésében áll.

2. Dogmatikai fejtegetéseink ezen könyvében tehát két dolog vár kifejtésre: 1. a *részleges* elmulás, vagyis az *egyes* emberek utolsó dolgai és 2. az *általános* elmulás, vagyis az *egész emberi nem* és az anyagi világ utolsó dolgai. Mivel azonban e kettőt igen nagy időköz választja el egymástól, mely alatt a megholtak és élők között természetfeletti összekötés és érintkezés áll fenn, szükséges egyszersmind e közlekedésről, amelyet *szentek egyességének* nevezünk, értekeznünk.

Tárgyalásunk sorrendje tehát akkép alakul, hogy az

I. szakasz szól a *részleges*, vagyis az *egyes* emberek befejező dolgairól, a

II. szakasz az élők és megholtak közötti viszonyról, a

III. szakasz az *általános* befejezésről, mely az *egész* emberi nemet és az anyagi világot illeti.

I. SZAKASZ.

A részleges befejezés, vagyis az egyes emberek végső sorsa.

3. E szakasz anyagát három fejezetbe osztjuk: Felosztás.

I. fejezet: az embernek elköltözése a földi életből,

II. fejezet: a részleges itélet,

III. fejezet: a lelkek tartózkodási helyei.

I. FEJEZET.

Az ember elköltözése a földi életből.

4. Az ajtó, amelyen át az ember az életből a másikba lép — a halál, mely az emberi testet a lélektől elválasztja. A test elhal, a lélek élve marad. Azért fejezetünket két cikkre osztjuk, melyeknek elseje

I. a halálról,

II. a lélek halhatatlanságáról fog szólani.

I. CIKKELY.

A halálról.

5. A *halál* általában véve nem más, mint az élet megszünése; más szóval az élet elvesztése. Mivel az ember élete vagy szellemi, vagy anyagi és a szellemi élet ismét vagy ideigtartó, vagy örök lehet: a halálnak több fajtáját különböztetjük meg. Neve, meghatározása és nemei.

A szellemi, helyesebben *lelki* halál a lelki élet megszünése, melylyel az embernek a megszentelő malaszt útján eszközölt természetfölötti összeköttetése Istennel megszakad és az ember, mint a tövéről lemetszett szőllővessző, lelkileg mintegy elszárad és elvész. A lelki halál a lélek elválása Istentől. Ha ez időről-időre itt a földön történik valamely halálos bűn elkövetése által, akkor beáll az *ideig való* lelki halál, melyből a bűnös feltámasztható a megigazulás eszközeinek helyes felhasználásával. Ha az istentelen a lelki halál állapotában költözik a másvilágra, ahol többé meg nem térhet, akkor származik az *örök* lelki halál,

az elkárhozás.[1] Ezt a halált, szemben a testi, első halállal — a második[2] halálnak is nevezik.

A *testi* halál, melyről most szólani akarunk, a *testi* élet megszűnése,[3] mely az emberi lélek és a testi anyag közötti éltető egység felbomlásával[4] áll be.

[1] *Hurter* (Compend. 3. k. 493. old.) így ír: A *halál* ellentéte az *életnek* s ez utóbbinak megszűnésében áll. Amint *négyféle élet* különböztethető meg, úgy *négyféle halálról* is tesz említést a Szentírás. Az első a *megdicsőült* élet, melynek ellentéte a *kárhozat*, az örök halál; a második a *kegyelem-élet*, melylyel szemben a *halálos bűn* áll; harmadszor említés történik hitben élő *igaz* életéről, mely a kegyelem-élet folytonossága és ténylegesítése, ellenkezik vele az állati élet, melyet a helytelen kívánságainak engedelmeskedő ember folytat: ennek megölője az önmegtagadás. (Ide vonatkozik a sz. *Pál* leveleiben említett *bűnnek halála*, mely akkor áll be, ha az ember férfiasan együttműködve az isteni malaszttal, bűnös ösztöneinek ellenáll, a test kívánságait megtagadja és így a megigazúlás alkalmával nyert természetfölötti erényállapothoz lassankint megszerzi a cselekvésbeli erényesség természetes állapotát.) Végül élet alatt legközönségesebben a *természetes* életet értjük, melyet a test és lélek között fennálló egység megszakítása szüntet be.

[2] Legyen szabad e helyütt sz. *Ágostonra* (Op. imperfect. contra Jul. I. 6, 31. — *Migne*, 45. k. 1584. l.) hivatkoznom: «Bár sokféle halállal találkozunk a szent könyvekben, mégis kettö a legfontosabb, az első és a második: az első, melyet az első ember vétke szült, a második, mely a második ember ítéletét fogja követni»; ugyanígy más helyen (Civit. Dei I. 13. c. 11. n. 2. — M. 41. k. 385. old.) «Súlyosabb és minden rossznál rosszabb az a halál, mely nem a lélek és test elválasztása által, hanem örök büntetésként mindkettő egyesítésével történik. Itt nem lesznek emberek, kik halál előtt, vagy halál után vannak, mert örökké a halálban lesznek: tehát sem élők, sem holtak, hanem szünet nélkül haldoklók. Sohasem lesz az embernek rosszabb halála, mint amikor maga a halál nem ér halált.»

Az *első* halál — mondják a szentatyák — akarata ellenére kiűzi a lelket a testből, a *második* — a testnek feltámadása után — akarata ellenére a testben maradásra kényszeríti a lelket.

[3] A testi halál — *Aristoteles* szerint — a lélek eltávozása; vagy — ugyancsak szerinte — a természetes hő elenyészése. Midőn *Adrianus* császár *Secundus* bölcsésztől azt kérdezte, *mi a halál*, a tudós így felelt: Örök álom, a testek felbomlása, a gazdagok rettegése, a szegények vágya, elkerülhetetlen sors, bizonytalan vándorlás, tolvaja az embernek, atyja az álomnak, az élet futása, az élők eltávozása, mindennek megsemmisülése. Sz. *Ágoston* szerint a test elhagyása, egy súlyos teher lerázása.

[4] Hogy a halál a *felbomlásnak* bizonyos neme, azt a Szentírás több ízben kifejezi, így Phil. 1, 23: «Felbomlani vágyódom és Krisztussal lenni», vagy II. Tim. 4, 6.: «Közelg felbomlásomnak ideje». Hogy pedig a *test* és *lélek* között felbomlás történik, megerősíti Eccli. 12, 7: «Térjen a por földjébe, ahonnan való, a lélek pedig térjen vissza Istenhez, aki adta.»

Mellőzve a testi halál tárgyalásánál felmerülő fizikai és bölcseleti kérdéseket,[1] most csak azokra leszünk figyelemmel, melyek a hittudományt érdeklik; ilyenek: hogy a halál általános, hogy bár az ember természetes vége, mégis a bűn következményének kell tekintenünk és hogy a halállal megszűnik az érdemszerzés további lehetősége. Ha mindezen igazságokat kellően meg akarjuk világítani, szükséges az idevonatkozó téves tanokra is kiterjeszkednünk.

6. Voltak, kik a halál *lényegének* felismerésében tévedtek, Téves nézetek.
midőn azt vélték, hogy a lélek a halálkor nem válik el teljesen

Lásd a testi halálra vonatkozólag még *aranyszájú* sz. *Jánost* (Hom. 34., másként 35. in Matth. n. 4. sq. — M. gör. sor. 57. k. 403. l. s köv.), *nyssai* sz. *Gergelyt* (Orat. in funus Pulcher. — M. gör. sor. 46. k. 870. l.) és sz. *Methodiust* (Fragm. de resurrect. n. 4. sqq. — M. gör. sor. 18. k. 267. s köv. old.

[1] Mihelyest a lélek és test között fennálló éltető egység felbomlik, az emberi test — a tapasztalás igazolása mellett — a fizika törvényei szerint, elemeire bomlik.

Az éltető közlekedés megszakadása után a test — elvesztvén a lélek minősítő és életadó befolyását — elveszti éltető és összeforrasztó melegét és részeire bomlik.

Kérdés, vajjon a halált követő rothadás s feloszlás a testnek részeit teljesen megsemmisíti-e, annyira, hogy misem marad belőlük; avagy a testnek alkotó anyaga — ha lassanként, fokozatosan, más testekbe kerül is — fenmarad-e örökre? A hittudósok e kérdésnél nem értenek egyet. Sokan azt tartják, hogy valamint a lélek nem semmisül meg a halálban, úgy a testnek anyaga sem megy teljesen tönkre, hanem bizonyos mértékben mindig megmarad. E tárgyra egyébként alább a feltámadott testek azonosságáról szólván, még bővebben visszatérünk.

Kérdés továbbá, mi lehet a testi élet megszűnésének közvetetlen és szoros oka; vajjon magában a léleknek a testtől való elválasztásában-e, vagy az emberi test épségének jelentékeny megsértésében rejlik? Szem előtt tartva az egyház tanítását az emberi lélek és test közötti viszonyról, mely szerint a lélek a testnek minősítő eleme, a lélek teszi a testet emberi testté, élővé és pedig nem csak kezdetben, hanem létezésének egész tartama alatt — a halál *legközelebbi* oka mindenesetre a két alkotó elem (test és lélek) szétválásában keresendő. Ha Isten a lelket a teljesen egészséges testtől elvonná — az ember rögtön meghalna. Mivel azonban a dolog rendszerint nem így történik, hanem a test és lélek szétválása a testi szervezet — akár megöregedés, akár más körülmény okozta — jelentékeny megsértéséből származik, véleményünk akként módosul, hogy az említett szétválás, az emberi dolgok természetes rendje szerint, akkor áll be, midőn a testi szervezet jelentékenyen megsérül. Ezt a szervezeti sérülést tekintjük tehát a halál távolabbi okának.

a testtől.[1] Voltak, kik a mindennapi tapasztalás ellenére sem átallották állítani, hogy a halált el lehet kerülni. Így vélekedett néhány kinai gondolkodó; így Theophrastus *Paracelsus* is, kiről mondják, azt hitte, hogy orvosságokkal az életet örökkévalóvá teheti; ide tartoznak azok is,[2] akik az erős és csodás hitben — melylyel Henoch és Illés a halált elkerülték — akarják a testi halhatatlanság elérésének módját felismerni.

Voltak továbbá sőt vannak is (Luther követői), akik tagadják, hogy a halál önmagában véve, természetes sorsa az embernek. Ezek ugyanis, a természeten kivül eső adományokat, melyek ősszüleinket a bűn előtt diszitték, az ember természetes állapotához tartozóknak tekintik.[3]

Mások ismét tagadják, hogy a halál a bűn következménye. Így a *pelagiánok*, a *sociniánok* és az *észelvüek*, kikről már másutt szólottunk.

Voltak végre, kik azt állították, hogy az igazak a másvilágon elpártolhatnak Istentől, másrészt az elkárhozottak megtérhetnek, más szavakkal az érdemszerzés ideje nem záródik be a halállal. Így *Origenes* és követői,[4] valamint ideszámítható a korunkbeli

[1] A régebbi és újabb bölcselők némelyike nem tekinti a halált a lélek teljes elválásának a testtől és «nem tartja lehetségesnek, hogy az egész test és a lélek elváljanak egymástól, hanem mi a halál alkalmával testünknek csak külső kérgét vetjük le, míg testünknek legfinomabb, legtevékenyebb része örökké együtt marad a lélekkel» (v. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 6. k. 287. §.). Némikép egyetért ezekkel *Leibnitz* is, ki midőn rájött, hogy a természet törvényei szerint egyik állapot a másikból fejlődik, hogy némely rovar különféle átváltozásokon megy keresztül s mégis ugyanazon állat marad, átvitte e tapasztalatot az emberi testre is kijelentvén, hogy az kezdetét nem a nemzéssel veszi, hanem tovafejlődik az anyagszaporodás révén növekedve és a halálban sem vész el, hanem inkább visszafejlődik, önmagába visszahúzódva s megkisebbedve. S mindezekből kifolyólag elv gyanánt állította fel, hogy: vannak kifejlődések és növekedések, melyeknek nemzés, keletkezés a nevük, és vannak visszafejlődések és kisebbedések, miket halálnak nevezünk (v. ö. Wiest u. o.).

[2] V. ö. Wiest, Demonstr. dogm. i. h.

[3] Ide tartoznak *Bajus* és *Jansen* követői, kik azt vitatják, hogy amaz adományok — bárha az emberi természet alkotó elemeihez nem is tartoznak — mégis Ádámnak, az *ártatlan* embernek, szükségképeni tulajonát képezték; hasonlóan mások, kikről már megemlékeztünk; *Günther* végül amellett érvel, hogy az ember a *Teremtő eszménye* szerint a fizikai és szellemi természet összetétele, s ennélfogva ez összetétel fentartása végett, természeténél fogva halhatatlan.

[4] V. ö. a II. konstantinápolyi zsinat (553-ban) 5. kánonját, mely az *origenisták* téves tanait kárhoztatja.

Hirscher is, ki műveiben, de különösen erkölcstanában helyenként azon nézetének ad kifejezést,[1] hogy van a másvilágon is idő a megjavulásra, azok számára, akik — mint ő mondja — bár megszentelő malaszt nélkül, de még sem mint rendkivül nagy bűnökkel terhelt vétkesek mulnak ki a világból, akikben tehát, szerinte, legalább a jóakaratnak magva fenmarad a halál után.

[1] *Hirscher* moralisában (3. k. 692. §.) az emberek másvilágra lépéséről s akkor történendő elkülönítésükről szólván így ir: «A földön élő emberek milliói között mindig vannak *kiválasztottak*, kik test szerint ugyan földiek, de lelkük szerint már égiek, megvilágositottak, üdvözöltek... Mindig vannak a a milliók között *kárhozottak*, kiknek élete elárulja, hogy fölöttük a bűn szelleme uralkodik teljes hatalommal. Vannak a milliók között *átmenő állapotban* lévők, kik Isten felé fordulnak vagy legalább tőle el nem fordulnak, de azért még nincsenek megvilágositva vagy kiválasztva, hiszen javarészben csak kezdők az önmegjavitásban. A menyekországa hasonló a hálóhoz, melyben jó és rossz halak vannak, hasonló a szántóföldhöz, melyen búza és konkoly terem. Ezek mindnyájan belépnek a más világra. De most már nem élhetnek úgy, mint azelőtt, egymással elkeveredve. Elmúlt az első év. Beköszöntött az ősz, és az aratók összegyüjtenek mindent, amit az ősz hozott... Mindent osztályoznak és csomóznak a maguk neme szerint. (Mát. 13., 41.) A konkoly a tűzre, a búza Isten csűrjébe kerül; a fejletlen magot pedig, amelyben azonban meg van a javulás csirája, kiteregetik más földbe, más befolyások alá, hátha meg fog érni». V. ö. *Kleutgen*, Theol. der Vorzeit, 2. k. 296. sk. sz. — Hirscher ezen véleménye összefügg egyéb nála előforduló s kevésbbé helyes véleményeivel, melyek részint a *Bajanismusnak* s a *Hermesianismusnak*, részint pedig a *Semirationalismusnak* színét viselik. V. ö. még Dr. *Friedrich*, Docum. ad illustr. conc. Valic. 2. k., 61. old., hol a vatikáni zsinat hittudósainak következő nyilatkozatai olvashatók: «Az emberi nem bűnbeeséséről szóló ezen hely igen alkalmasnak látszott a földi életben ki nem engesztelt halálos bűnt sujtó büntetés örökkévalóságáról szóló határozatnak beékelésére. Ezen hitelv kimondását egy még katholikus emberek között is elterjedt súlyos tévedés veszélyei tették elkerülhetlenné. A pokol büntetéseit és azoknak örökkévalóságát általában csak hitetlen és istentelen emberek tagadják; vannak azonban néhányan, kik igyekszenek önmagukkal s másokkal elhitetni, hogy a katholikus hit minden sérelme nélkül hirdethető, hogy némely halálos bűn — miután az általuk beszennyezett lélek e világról elköltözött — még a tulvilágon is nyerhet engesztelődést és bocsánatot. Ez a kiengesztelődés pedig — mondja e nézet — a lélek ama állapotától, előkészültségétől függ, melylyel ez életből távozik; ugyanis, akik bár meg nem bocsátott halálos bűnnel a szívükben, de nem megrögzött lélekkel, hanem javulási szándékkal halnak meg, azok számára még a másvilágon is fog nyilni alkalom üdvös bűnbánatra és bűnbocsánat elnyerésére és így nem éri mindazokat kárhozat, kik tényleges halálos bűn állapotában halnak meg.»

Hasonló a halálra vonatkozó téves véleményeket közöl még *Knoll*, Instit. theol. 6. k. 748. §., *Gener*, Theol. dogm. schol., 4. k. 239. s köv. old.

A kat. igazság.

Mindeme tévedések ellenében a helyes katholikus felfogást a következő tételekben foglaljuk össze:

A halál általános.

7. Tétel: *A halál általános sorsa úgy az egész emberiségnek, mint minden egyes*[1] *embernek.*

[1] Itt felötlik I. a kérdés, mi van *Henohhal* és *Illéssel*, kik a szentatyák felfogása nyomán értelmezett Szentírás szerint még nem haltak meg. Henochról a Gen.-ben (5, 24.) olvassuk: «Istennel járt (azaz tetszett Istennek fényes lelki tulajdonai révén) és eltünt, mert elragadá őt Isten»; Eccli.-ben (46, 16.) pedig: «Tetszett Henoch az Istennek és átvitetett a paradicsomba, hogy a népeket bűnbánatra vigye»; végre Zsid. 11, 5.: «Hittel vitetett el Henoch, hogy halált ne lásson, és nem találtaték, mivel elragadá őt Isten; az elragadás előtt pedig bizonyságot nyert, hogy tetszett az Istennek». Illést illetőleg lásd Eccli. 48, 9. s köv.: «Ki tűzforgatagban, tűz-lovas szekéren vétettél fel. Ki az írásban ki voltál jelölve az itélet idejére, hogy megenyhítsd az Úr haragját, hogy megengeszteld az atya szívét fiához és helyreállítsad Jákob nemzetségeit». Továbbá Mal. 4, 5. skk.: «Íme én elküldöm nektek Illés prófétát, mielőtt eljő az Úr nagy és rettenetes napja. És ő az atyák szívét a fiakhoz hajtja, és a fiak szívét atyáikhoz, nehogy el találjak jönni és megverjem a földet átokkal». A szentatyák a Szentírás imént idézett s más kijelentéseire támaszkodva azt tartják, hogy e két férfiú a világ vége felé ismét megjelenik a földön és az Antikrisztus elleni küzdelemben sokféle kínzás elszenvedése után vértanúhalállal fogja végezni életét.

Arra a kérdésre, *hol* tartózkodnak most *Henoch* és *Illés*, egyenes feleletet adnunk nem lehet. A Szentírás némely helye és a szentatyák azt sejteti, hogy a földi paradicsomban, vagy egy más földi vidéken, melyet Isten a számukra készített. Mások véleménye szerint valami égi, minden földi hely fölött álló helyre vitettettek. Bárhol vannak is azonban, élnek és nyugalmas boldogságnak örülnek.

II. Egyik-másik hittudós a bold. Szűz Mária halálában kétekedett. A szentatyák közül sz. *Epifán* (Hom. 78. n. 11.; M. gör. sor. 42. k. 715. old.); az újabb theologusok közül *Delorme* (De ratione congruentiva pro immac. concept. — Migne, Curs. Theol. 26. k. 291. l.), *Lambertini*, s még néhányan; napjainkban pedig *Arnaldi* Dom., turini hittudós a *bold. Sz. M. elköltözéséről* szóló művében (1. k. de vulgatis historiis in transitum B. M. V., seu utrum verae sint historiae Damasceni, Euthymii, Juvenalis, Pseudodionysii, Psetdomelitonis, de morte B. V., Genuae, 1879.) és *Note illustrative sul transito di Maria ss.* Acqui, 1880 című dolgozatában. Ez a hittudós két korabeli püspököt nevez meg (Note illustr. p. 8. s k. o.), kik a bold. Szüzet *halhatatlannak* tartják. *Mindazonáltal* a hittudósok általános véleményével egybehangzóan (v. ö. *Billuart*, de myst. Christi diss. 1. a. 7.; *Hurter*, Comp. theol. 7, 2. u. 664.; *Morgott*, Mariol. p. 117; *Kurz*, Mariol., p. 104, 374. s köv.; *Jürgens* Kirchl. Ueberlieferung az innsbrucki theol. Zeitschr. 1880. évfolyamában 604. s k. old.) azt tartjuk, hogy:

A bold. Szűz Mária mindenesetre meghalt; bár halála után nemsokára testestül a mennybe vétetett.

E tételt, mely sz. Tamás szerint «valószínű» (probabilis), a Szentírás e szavakkal fejezi ki (Hebr. 9, 27.): «Az a végzés, hogy az ember egyszer meghaljon»; nemkülönben a latin szentatyák iratai, mely kijelentésekkel alább foglalkozunk. Végre megerősíti a tapasztalat.

A szent Szűz *halála* mellett bizonyít 1. az általános természeti *törvény*, *Zsid.* 9, 27. és 88. Zsolt. 49.: «Melyik ember az, aki élni fog, és nem látja meg a halált?» — 2. az *egyház tekintélye*, mely a *mennybemenetel* ünnepének miséiben gyakran elismeri a bold. Szűz halálát; különösen az Assumptio miséjének sz. Gergely *Sacramentarium*-ából (M. 78. k., 133. old.) vett *collectá*-jában: «Az Istennek szent anyja ideig való halált szenvedett» és a jelenleg is érvényben levő *Secretá*-ban: «Quem pro conditione carnis migrasse cognoscimus»; 3. a *szentatyák* általános véleménye, kik közül sz. *Epifán* előtt egy sem kételkedett a bold. Szűz halálában. Sz. *Gergely* vért. szavait már említettük. Krétai sz. *András* (orat. 2. in dormit. s. Mariae. — M. gör. sor. 97. k., 1082. old.), sz. *Germán*, konstantinápolyi patriárka (orat. I. in dormit. Deip. in fine. — M. gör. sor. 98. k., 346 h. s köv.) s több más szentatya kijelentéseit, valamint a későbbi idők íróinak mondásait, melyekből kitünik, hogy a bold. Szűz a *görög* egyház meggyőződése szerint is meghalt — alább fogjuk idézni. A 9. századból *Alcuin*-ra, helyesebben a B. Sz. M. mennybemeneteléről szóló és sz. Ágoston műveibe ékelt hires könyv szerzőjére, ki (Cap. 2. — M. 40. k., 1144. old.) így ír: «Az emberi természetre való tekintettel nem haboztunk kimondani, hogy ő (Isten anyja) ideigtartó halált szenvedett» — ugyancsak a 8. vagy 9. századból hivatkozunk *Pseudo-Hieronymus*-ra, a (sz. *Jeromos* munkáiba ékelt) Epist. ad Paulam et Eustochium szerzőjére, kinél (n. 2. — M. 30. k., 127. old.) ezt olvassuk: «. . . . . semmi egyéb bizonyosat nem tudunk, minthogy a mai napon költözött el dicsőségesen testéből». V. ö. *Jürgens*, Kirchl. Überlieferung von den leibl. Aufnahme der Gottesmutter in dem Himmel, i. h. 620. s köv. old.

Meg kell egyébként jegyeznünk, hogy nagyon gyönge alapra támaszkodott sz. *Epifán*, midőn a bold. Szűz halálában kételkedett, azért t. i. mert a Szentírás a haláláról hallgat. Ezek a szavai (i. h. — M. gör. sor. 42. k., 715. old.; v. ö. *Jürgens*, i. m. 605. old.): «Határozottan semmit sem állíthatunk: sem azt, hogy halhatatlan maradt, sem azt, hogy meghalt. A Szentírás ugyanis túltéve magát az emberi felfogáson, arra a kiváló, rendkívüli testre való tekintettel, bizonytalanul hagyta a dolgot . . . . Nem tudjuk tehát meghalt-e, eltemettetett-e stb.» Krétai sz. *András* († 720) nyomán (Hom. 1. in dormit. Deiparae, M. gör. sor. 97. k., 1059. old.) igen helyesen jegyzi meg *Billuart* (i. h. Migne, Curs. Theol. 8. k., 1326. old.): «Mintha bizony okvetlen szükséges volna arra, hogy valakit megholtnak tartsunk, a Szentírás kifejezett nyilatkozata, midőn jól tudjuk, hogy ama törvény alól nincs kivétel. A Szentírás nem említi — Jakabét kivéve — egyik apostol halálát sem; vajjon helyesen kételkednénk-e halálukban? Az *evangéliumokban*, melyek csak Krisztus történetét tárgyalják egészen a mennybemenetelig, nem is lett volna helyén a bold. Szűz halálát felemlíteni; az *Apostolok cselekedeteiben* sem, mert ez az apostolok, s

Észbeli érvet hoz fel sz. *Tamás* ama kérdés felvetésénél, vajjon azok, akik a világ végén élve találtatnak, meg fognak-e halni, ezeket írván: «Megbízhatóbb és általánosabb a vélemény, hogy meg fog halni és fel fog támadni mindenki, a következő három okból: 1. mivel jobban megfelel az isteni igazságosságnak,

főleg Péter és Pál történetével foglalkozik; az apostolok leveleikben pedig olyan tárgyakat fejtegetnek, melyek a boldogságos Szűz halálával mi összefüggésben sincsenek.»

4. Végre az észszerűség is Szűz Mária halála mellett van, illőbb ugyanis, hogy Mária Krisztust e tekintetben felül ne múlja, hanem utánozza. A halál továbbá semmi olyas tökéletlenséget nem foglal magában, mely Isten anyjához nem illenék; sőt az Istenért szenvedett halál végtelenül kedves az Úr előtt. Hasonló okoskodásokra nézve l. *Kurz*, Mariol., 375. s k. old.

Arnaldi (Super transitu. XIII. l. és egyebütt, Note illustr., 5. l. és egyeb.) a bold. Szűz halhatatlanságát különösen a szeplőtelen fogantatásból akarja lehozni; és mivel napjainkban már ez igazságról hitelvi határozatunk van, nagyon időszerűnek tartaná a szent Szűz halhatatlanságának kérdését tárgyalás alá venni. A halál azonban nemcsak az áteredő bűn büntetése, hanem egyszersmind a magára hagyott emberi természetnek eredeti és szükségképeni sorsa. Ádámot az *eredeti igazságosság* (justitia originalis) kiváltsága mindenesetre halhatatlanná tette, de midőn vétkével elvesztette az eredeti igazlelkűséget, egyben elvesztette a halhatatlanságnak belőle folyó kiváltságát is; e szempontból tehát a halál a bűn büntetése. De Ádám, ha eme kiváltság nélkül alkottatott volna és ellenkező tulajdonságaival önmagát lerontó természetes állapotára hagyatott volna, — meghalt volna a bűntől függetlenül is. Így a bold. Szűznek is meg kellett halnia, mert bár ment volt az áteredő bűntől, az eredeti igazlelkűség kiváltságában, mely a megszentelő malaszton kívül az ősszülőket díszítő természetkívüli ajándékokat is magában foglalja, még sem részesült. De sőt Krisztus is, kiben bizonynyal nem volt áteredő bűn, veleszületett emberi természetére hagyva, ha meg nem ölik, elöregedvén, meghalt volna. Így sz. *Ágoston*, l. 2. de pecc. merit. et remiss. C. 29. — M. 44.. k., 180. l. — V. ö. *Wadding*: immac. conceptioni non adversari Mariae mortem corporalem, Romae, 1655.

Téves állítás volna azonban (*Bajus* 17. prop. *Denzingernél*, Enchir., 953. sz.), hogy a szent Szűz *Ádám bűne miatt* halt meg.

Halálának *évéről* (sokan 72-ik életévére helyezik) és *helyéről* (Jeruzsálem vagy Ephesus) semmi bizonyosat sem tudunk. A halál *okát* illetőleg, sokan azt mondják, hogy az Istenanyja halálát nem valami testi betegség idézte elő, hanem inkább felemésztette őt a szeretet, a mennyei boldogság utáni égető vágy és annak intenziv szemlélete. (V. ö. *Szal. sz. Fer.*, Theotimus, 13. a 14. c.; *Boil*, Die Theol. des hl. Thom. in Betracht., Mainz. 1870. 4. k. 572. s köv. old.)

III. Kétséget támaszthat azoknak az embereknek a sorsa is, akiket a világ vége *élve* talál. 1. Thess. 4, 14 s köv. szerint: «Mi, akik élünk és fenmaradunk az Úr eljöveteléig, nem előzzük meg azokat, akik elhunytak ..... és a halottak, akik Krisztusban vannak, először támadnak fel. Azután mi, akik

mely az emberi természetet az ősszülők vétke miatt akként büntette, hogy mindenki, aki természetes úton tőlük származik, az áteredő bűnnel megfertőztessék és következésképen halállal lakoljon; 2. mivel jobban egyezik a Szentírással, mely mindegyikünk feltámadását jósolja. A feltámadás azonban tulajdonképen nem más, mint annak, ami elbukott és feloszlott, visszaállítása stb.[1]

élünk, akik megmaradtunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elébe, a levegő-égbe;» és 1. Kor. 15, 51, hol a Vulgáta így szól: «Mindnyájan fel fogunk támadni, de *nem* mindnyájan fogunk átváltozni» a görög szöveg ezt mondja: «*Nem* fogunk ugyan mindnyájan *elhunyni*, de *mindnyájan* át fogunk változni.» Több görög, sőt néhány latin szentatya is a Szentírás e szavaira támaszkodva, azt tanítja, hogy azok, akiket Krisztus második eljövetele élve talál, nem fognak meghalni. *Azonban* sz. *Ágoston* (Civ. Dei, l. 20., c. 20. — M. 41.. k., 688. h.), más szentatyák és sz. *Tamás* szerint az Apostol szavai akként értelmezendők, hogy a szóban forgó igazak az elragadtatás pillanatában, vagy közvetlen előtte a világot megsemmisítő tűz által fognak meghalni, utána pedig rögtön fel is támadni, annyira rögtön, hogy haláluk az idő rövidsége miatt számba sem jön. Ily módon a görög és latin szentatyák egymással ellenkező mondásai összeegyeztethetők. Ha ugyanis a halál nevezete alatt állapotot értünk, mely *tartós* és nem pillanatnyi, mondhatjuk, hogy nem fognak *mindnyájan* meghalni; hogyha azonban a halál meghatározásához elég a belső életnek hirtelen, erőszakos megszünése, azokat is a megholtakhoz kell soroznunk, akik a megsemmisülésben elvesznek és rögtön feltámadnak. — Nem lesz talán felesleges idecsatolnunk a *Római katekizmus* nyilatkozatát (P. 1., c. 12., n. 6.): «Hogy ezen vélemény, mely azt tartja, hogy kivétel nélkül mindenki meg fog halni, az Egyház felfogásának s az igazságnak megfelel, arról sz. Jeromos iratai tanuskodnak; így gondolkozik sz. *Ágoston* is. Nem ellenkeznek e nézettel az Apostolnak a tesszalonikaiakhoz írt következő szavai sem: «A Krisztusban meghaltak fognak legelőször feltámadni; azután mi, kik meghagyatunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé, a levegőégbe» (4, 15, 16). Mert sz. *Ambrus* e szavakat értelmezve, így szól: «Magában az elragadtatásban fog a halál meglepni, mintegy álom által, hogy az eltávozott lélek rögtön visszaadassék; midőn ugyanis elragadtatnak, meghalnak, hogy eljutván az Úrhoz, az Úr jelenlétében nyerjék vissza lelkeiket, mivel az Úrral meg nem halhattak.» — Megerősíti ezt a véleményt sz. *Ágoston* tekintélye is a De Civitate Dei című könyvében.

Végre IV. kételkedhetnénk az összes és az egyes embereknek halála felett, ha az apostoli hitvallás szavaira gondolunk: «Onnan lészen eljövendő, megítélni az eleveneket és holtakat»; itt azonban *élők* alatt vagy azokat kell értenünk, kiket az Úr eljövetele *élve* talál, de kik a felemésztő tűzben meghalván, rögtön fel is támadnak, — vagy a méltán holtaknak nevezett örökre elkárhozottakkal szembeállított *igazakat*.

[1] Summa Theol. P. 3. Suppl. qu. 78. a. 1. — V. ö. *Mazella*, De Deo Creante n. 1365.

Az ember halála természetszerü.

8. Tétel: *A halál az (önmagában tekintett) embernek természetszerű sorsa,* azaz magának az embernek fizikai mivoltából következik.

Ez a tétel *a hit tárgyát képezi,* amint kitünik Bajus és a Jansenisták stb. kárhoztatott véleményeiből. Az ész előtt világos, hogy miután az ember a testnek és léleknek összetétele és a test maga ellentétes alkatrészekből áll, ezen részeknek egymás elleni harca természetszerűleg magának az összetételnek romlását vonja maga után. Sz. *Tamás*[1] így szól: A természetes alkotó részekből álló ember örök *léttel* nem birhat, mert ellentétekből áll, a mi a dolgok romlását már magában zárja, és mert az alak (forma) az anyagot csak ennek képességei szerint tökéletesiti.» Valamint ugyanis a növény, bármily talajból keljen is ki, fejlődik, míg el nem szárad és lehull, úgy a föld sarából formált emberi test is az élettevékenység és a szervi folyamat révén növekedik, fogy, természeténél fogva a romlás felé halad, elfonnyad és megöregszik; úgyannyira, hogy a további éltetésre alkalmatlan eszközévé válik a léleknek.

A lélekben ugyan megvan a testet minősítő és éltető erő, de ez az erő bizonyos fokig korlátozva van akként, hogy csakis egy bizonyos ideig képes a szervezetet fentartani. Amidőn tehát a szervezet különböző, külső és belső okok összetalálkozása folytán annyira megsérült és elernyedt, hogy a lélekkel való egyesültségre *már* nem alkalmas, a lélek és a test között fennálló lényeges egyesültség megszakad.[2]

De a bünnek következménye.

9. Tétel: *A halál mindazonáltal esetlegesen (per accidens) az áteredő bűnnek következménye;* a halhatatlanság kiváltságát,

[1] In. Sent. 2. dist. 19. a. 2. sol.

[2] Mivel az ember a meghalás eme törvényének születésétől kezdve egész élete folyamán alá van vetve, az ember életét gyakran «folytonos halál»-nak nevezik. Sz. *Ágoston* írja (Civ. Dei, l. 13., c. 10. — M. t. 41. p. 383.): «Attól kezdve, hogy valaki abban a halandó testben létezni kezd, folytonosan közeledik feléje a halál. A változékonysága teszi azt, mely az egész életen át tart (ha ugyan életnek nevezendő) . . . Amennyi időt élünk, ugyanannyit életünkből elvesztünk, s napról-napra kevesebb lesz ami megmarad: elannyira, hogy ez az életidő nem is egyéb, mint futás a halál felé, futás, melyben senki egy pillanatra sem állhat meg, sőt nem is késlekedhetik: hanem mindenkit ugyanazon erő késztet . . . . Soha sincs tehát ember — amióta abban az inkább haldokló, mint élő testben k[illegible]t . . . — az életben, ha nincs egyidejűleg az életben és a halálban is.»

azt a *«lehet meg nem halni»* állapotot az Isten akként csatolta az eredeti igazlelkűséghez, hogy ennek elvesztével, az is megszűnik. A bűn elkövetése után tehát az ember büntetésképelvesztette eme kiváltságát.

A tétel *hitbevágó* az egyház már fentebb felhozott határozata folytán. A Szentírásban pedig idevonatkozólag ezeket olvassuk: «Amely napon eszel abból, halálnak halálával fogsz meghalni.» (Gen. 2, 17.) «Valamint egy ember által lépett a bűn e világra s a bűn által a halál, és így minden emberre átment a halál, kiben mindnyájan vétkeztek . . . . .» (Róm., 5, 12.)

Krisztus legyőzte a halált.

10. Tétel. *A halált mindazonáltal Krisztus legyőzte;* a Szentírás szerint (1. Kor. 15, 21. s köv. old.): «Mivelhogy ember által van a halál, ember által a halottak feltámadása is. És amint Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan megelevenednek», ugyanott (15, 54.): «Elnyelte a halált a győzelem.» továbbá (Zsid., 2, 14.): «. . . . . hogy a halál által megrontsa azt, ki a halál birodalma volt, t. i. az ördögöt.»

11. Krisztus azonban akként győzte le a halált, hogy bár a test halhatatlanságát dicsőséges feltámadásában önmagának visszaszerezte, a többieknek azonban — a bold. Szűz kivételével, kinek kevéssel elhunyta után történt mennybevitelét alább tárgyaljuk — ezt, legbölcsebb elhatározása szerint, csak a világ végén, az általános feltámadás alkalmával fogja ismét megadni.

Legbölcsebb elhatározása szerint — mondom, mert Krisztus a halál szükségességét az emberi nemnél megszüntetni nem akarta és a halhatatlanság ajándékát elhalasztotta, hogy a halál fenyegetései a test gyöngeségei ellen gyógyszerül szolgáljanak[1] és hogy az élet terheinek s a halál kínjainak türelmes elviselésével alkalmat nyerjünk érdemeink növelésére.

12. A halál azokra, kik újjá nem születtek, büntetésként nehezül; nem így a keresztségben újszülötteknél, mivel az áteredő bűnnel elengedtetett nemcsak a vétek, hanem a büntetés is. Az igazak elköltözésénél a halál bár bűnhődésnek, helyesebben természetünk romladékonyságából természetszerűleg kifolyó

[1] Az emberi hamvak szemlélete a világ megvetésére vezet; mert megvetjük a szem kivánságait, ha meggondoljuk, hogy a földbe kell visszatérnünk; elnyomja a test kivánságait a gondolat, hogy a gyönyörökkel táplált test a férgek martaléka lesz; megalázza az élet kevélységét a tudat, hogy az, aki mások fölött akar lenni, a föld alá kerül, az elemek legutolsóbbikába.

nyomorúságnak mondható, mégis inkább a *jó* szinezetével bir, mert a halál által a «bűn testének» (σῶμα τῆς ἁμαρτίας) rombadültével megszabadulnak a test bűningereitől és az igazi életbe költöznek.[1] Ezért az Egyház a szentek halálozási napját születésnap gyanánt ünnepli.

Amint bővebben kifejtendjük, a *lélek* nem hal meg a testtel együtt, hanem *fennmarad* a Biró által kijelölt helyen. Mindazonáltal

A halállal megszünik az érdemszerzés lehetősége.

13. Tétel. *A halállal megszünik a vándorlás állapota (status viae) vagyis az érdemszerzés és vesztés ideje;* úgy, hogy a halál után már nincs helye a megtérésnek, úgy, hogy sem a jók az égben, sem a tisztítóhelyen tartózkodó lelkek nem képesek már többé érdemszerzésre; aminthogy az elkárhozottak sem növelhetik vétkeik nagyságát. Így van pedig ez nem annyira a dolog természetéből kifolyólag, mint inkább Isten pozitiv rendeléséből.

14. Ez a tétel *hitbevágó*;[2] a Szentírás határozottan kifejezi, hogy ez az élet a próbaidő, az érdemszerzés ideje, a másik azonban a visszaszolgáltatásé; pl.:[3] «Ha a fa délre esik, vagy északra, amely helyre esik, ott marad», különösen ez:[4] «Eljön az éj, mikor senki sem munkálkodhatik.»

A szentatyák is igen gyakran használják e gondolatot, midőn a hivőket a bűnbánattartásra akarják serkenteni; sz. *Ciprián* pl. így ír:[5] «Miután innét elvándoroltunk, semmi helye

[1] V. ö. *Berlage*, Kathol. Dogm. 7. k., 847. old.
Ily szempontból a halál nem egyéb, mint a börtön vége és a munka befejezése, beérkezés a kikötőbe, a zarándoklás bevégzése, a legnyomasztóbb teher lerakása, leszállás a megvadult lóról, menekvés romladó házból, minden keserűségnek határa, minden veszélynek eltávolítása, minden rossznak megsemmisülése és szétrombolása. Ide tartoznak az Apostol szavai (Fil. 1, 23.): «E kettő között szorongok: feloszlani óhajtok és Krisztussal lenni,» és (Rom. 7, 24.): «Én szerencsétlen ember! ki szabadít meg e halálnak testéből?»

[2] V. ö. Schemata Constitutionum dogm. conc. Vatic. Dr. Conr. *Martin*nál, Omnium concil. Vatic. t. 2. p. 21. et 62.; és alább 3. szak. 4. fej. 2. cikk, hol a pokol örökkévalóságáról szóló hitbizonyítékok tárgyaltatnak.

[3] Eccles. 11, 3.

[4] Ján. 9, 4. — Maga Krisztus is gyakran érinti ez igazságot példabeszédeiben, pl. a hűtlen sáfárról szólóban (Luk. 16, 9.), hol ekkép int bennünket: «Szerezzetek magatoknak barátokat a hamisság mammonjából, hogy mikor megfogyatkoztok, befogadjanak titeket az *örök* hajlékokba.» V. ö. *Oswald*, Eschal., 29. old.

[5] Ad Demetr., 25. — M., 4. k., 582. h.

nincs már többé a bűnbánatnak, semmi hatása az elégtételnek. Az életet itt vagy elvesztjük vagy megnyerjük.» Sz. *Ágoston* így írt:[1] «Minden érdem, melynek révén valaki az élet után megkönnyebbül vagy megnehezedik, itt szerzendő. Senkise remélje hát, hogy amit itt elmulasztott, halála után Istennél kiérdemelheti.»

Az *ész maga* ezt az igazságot bebizonyítani nem képes, mert oka, mint már említettük, nem rejlik a dolog természetében, mintha ugyanis magában véve lehetetlen volna, hogy a bűnösök megtérjenek a halál után[2] és hogy általában az ember a halál után magának valami érdemet szerezzen. Az embernek szabad akarata ugyanis nem vész el a halállal. Bár az *üdvözültek* az Istennek boldogító látása által annyira a jóhoz vannak kötve, hogy vétkezni többé nem képesek,[3] mégis nem rendeltetnek a jónak egy bizonyos fajtájához, hanem a különböző jó között szabadon választhatnak; ugyancsak az *elkárhozottak*, bár megátalkodott Istengyűlöletükben annyira meggyökeresedtek, hogy mindig (szükségképen, vagy mások szerint szabad elhatározásból, de okvetlenül) rosszat tesznek, mégis szabadok annyiban, hogy ezt vagy amazt a rosszat választhatják.[4]

[1] Enchir. 110. — M., 40. k., 283. h. — S. *Hilárius* (in Psalm. 51. n. 23. — M. 9. k. 323. h.) mondja: «A bűnök megvallása csakis e világ idejében történik; midőn mindenki saját akaratára van hagyatva, és az élet szabadsága által birja a gyónás szabad választását. Elhagyván ugyanis az életet, az akarat jogát is elhagytuk. Mert akkor az elmúlt akarat érdeméből, a már megállapított törvény a testből elköltözők vagy nyugalmának vagy büntetésének akaratát veszi fel.» Sz. *Gergely* M. (in Evang. Hom. 13. — M. 76. k., 1127. h.) ezt mondja: «Minthogy tehát sem a jövendő halál idejét nem ismerjük, sem a halál után munkálkodni nem tudunk, nincs más hátra, minthogy a halál előtt adott időt megragadjuk. Így ugyanis a halál, midőn eljön, legyőzetik, ha mielőtt beáll, mindig féljük.» — V. ö. még *Kleutgen*, Theol. der Vorz., 2. k., 306. sz., hol a hírneves író Hirscher ellen érvel.

[2] Ezt a kérdést alább bővebben kifejtjük és kimutatjuk, hogy e lehetetlenségnek oka úgy az Isten, aki megtagadja a megtérés kegyelmét, valamint maga az elkárhozott, ki a halál után vak, megátalkodott és meggyökeresedött Isten ellen való gyűlöletében.

[3] Lásd erre vonatkozólag alább a 3. fej., 3. cikket, melyben kifejtjük és bebizonyítjuk az üdvözültek vétkezhetetlenségéről szóló tant.

[4] *Franzelin* bib. írja (De Verbo incarn., p. 488.): «Minden felgerjesztett cselekvés (actus elicitus) a saját végső fajtájában (in sua ultima specie) meghatározott tevés, és semmiféle tett sem történhetik csak valamely általános

Annak oka tehát, hogy a halállal az érdemszerzés állapota megszünik, az isteni rendelkezésben keresendő, mely szerint ez az élet a küzdelem és próba ideje, míg a másik a visszaszolgáltatásé.

Ha keressük az *indítóokokat*, melyek Istent e rendelkezésre birták, azt feleljük, hogy illő, hogy az ember számára, ki természettől fogva lélekből és testből áll, ez az élet a próba ideje legyen, mely alatt a lélek és a test egysége fennáll, és így a teljes emberi természet képes a boldogság kiérdemlésére pályázni. Továbbá, hogy, ha az érdemszerzés állapota nem szünnék meg a halállal, vége volna az erkölcsi feddhetlenségnek a földön, mert a megtérést csaknem mindenki a másvilági életre halasztaná.[1] Végül, ha e feltevés állna, az Egyház és a szentségek szükségességéről szó sem lehetne, stb.

II. CIKKELY.

A lélek halhatatlanságáról.

15. Az ember halálával, azaz a test és lélek közötti egység felbomlásával a test, mint minden egyéb test a természetben, bizonyos módozatok között alkotó elemeire bomlik; a por ugyanis visszatér a földbe, melyből vétetett. A lelket azonban nem éri hasonló sors, nem bomlik fel, hanem fenmarad a test után és tovább létezik mindörökké, azaz halhatatlan.

Mint fentebb megigértük az Eschatologia e helyén kifejtjük és bebizonyítjuk a lélek halhatatlanságáról szóló ezen alapigazságot.

16. A *lélek halhatatlansága*[1] nem egyéb, mint annak öntu-

minőség szerint; mert ami csak létezik, mint egyedi és meghatározott létezik. Ezért az akarás és tevés szabadsága vagy szükségessége nem tekinti a tevéseknek nemét, hanem különleges és egyedi minőségét, úgy hogy az akarat aszerint szükségképeni vagy szabad, amint meghatározott vagy meg nem határozott valamely különleges és egyedi tevésre, habár tehát a meghatározatlan nem nincs is a cselekvő hatalmában, mégis, ha szabadságában áll «itt és most» olyan különleges és egyedi tevés, melyet meg is tehet, meg nem is, vagy tehet helyette más különlegest és egyedit — teljesen szabadon választ a számára lehetséges tevések között».

[1] *Hirscher* (Moral, 1. k., 434. l.) úgy véli, hogy a nézetnek, mely szerint némelyek a másvilágon is megtérhetnek, üdvös hatása lehet az erkölcsök képzésére; ezt irja ugyanis: «Ami a túlvilági üdveszközöket illeti, ezek különben csakis a megholtak számára valók. De az ezekről való tudomás, már miránk is áldásos hatást gyakorol. Tehát — és ezt már most tudjuk — nem menekülünk meg a fáradságtól, az önmegtagadástól, a bűnnel való küzdelemtől. Itt vagy ott. — Meg kell tehát szereznünk az élő hitet, az igaz szeretetet. Itt vagy ott.» Méltán felel Hirscher e szavaira *Kleutgen* ekként: (Theol. der Vorz. 2. k. 309. sz.): «Ó ha ezt tudhatnók, ha Isten igaz Igéje nem harsogná fülünkbe: Munkálkodjatok, mert közeledik az éj, amikor már többé nem munkálkodhattok! — Itt kell magatokat meggyőznötök és igazságosan küzdenetek, mert ott már nincs új küzdelem; itt kell megszereznetek az élő hitet, az igaz szeretetet; mert többé már meg nem szerezhetitek: — tegyük föl, hogy nem jelentette ki Isten Igéje ezt a megrázó igazságot; akkor a nyugalom derült óráiban lángra tudnának gyuladni az emberek a keresztény erények gyakorlásában, de a küzdelem sötét óráiban — valljuk meg őszintén — majd mindenki avval vigasztalná magát, hogy majd pótolni fogja azt, amit elmulasztott és az életben elkövetett bűnöket majd halál után jóvá teszi. Most hisszük és valljuk, minden nap újra és újra hangoztatjuk, hogy örök sorsunk megállapitására csak ez a földi élet áll rendelkezésünkre; és mégis hányszor kell szívünk állhatatlansága és gyöngesége, lelkünk röstsége és gyávasága miatt könnyekre fakadnunk! Hát még ha Hirscher «itt vagy ott» állítása igaz volna, mi történnék akkor?»

[1] A halhatatlanság alatt általában a meghalásra való képtelenséget értjük, mely többféle lehet:

a) metafizikai; ha az élet lényeges alapfeltétele valamely lénynek, úgy hogy annak elvesztése önmagában lehetetlen. Ez a halhatatlanság egyedül Istent illeti; mert minden teremtményt megsemmisíthet és megfoszthat az élettől az Isten. Ily értelemben ír az *Apostol* (1. Tim. 6, 16.): «*Aki* (Isten) *egyedül halhatatlan*» és sz. *Ágoston* (Epist. ad Hier. 166. al. 28. c. 2. n. 3. — M. 33. k., 721. l.): «Az emberi lélek halhatatlan bizonyos módon. Nem pedig mindenképen, mint az Isten, kiről mondatott, hogy «egyedül halhatatlan» (1. Tim. 6, 16.). Mert a lelkek haláláról a Szentírás többször tesz említést; így: *Engedjétek, hogy a holtak eltemessék halottaikat* (Máté, 8, 22.), de itt a halál az Isten életétől való megfosztásban áll, és ezért a saját természete szerint nem szünik meg élni; ekként halandónak mondható bizonyos szempontból, de egyszersmind halhatatlannak egy más szempontból. A lélek nem része az Istennek. Mert ha az volna, minden tekintetben változhatatlan és megromolhatlan lenne.»

b) Fizikai; ha valamely lény, bár az Isten által megsemmisíthető, mégis természettől fogva romolhatatlan, úgy hogy sem önmagában (intrinsece) megromolni, sem külső, teremtett erő által tönkrejutni nem képes. Ez az egyszerü állagok sajátos halhatatlansága.

c) Járuléki, de önmagából származó *(intrinseca),* ha t. i. valamely természettől fogva romlékony dolog oly rendeltetéssel bir, mely őt a tönkrejutástól tökéletesen megóvja. Ezt a halhatatlanságot találjuk fel a dicsőült testekben és bizonyos tekintetben az elkárhozottakéiban is.

d) Végül a teljesen különleges *(extrinseca)* halhatatlanság, és ez az, mely az embert a teljes igazlelkűség állapotában díszítette, mikor az élet fája az embert a haláltól megóvta volna, ha nem vétkezett volna. — *Egger,* Propaed. phil. theol. 464. sz.

dattal és folytonos tevékenységgel[2] egybekapcsolt örökös továbblétezése.

17. A *pogányok* közül ez igazságot köztudomás szerint *Epikur* tagadta.

Gutberlet (Die Psychologie, 311. l.) így ír: «Midőn azt mondjuk, hogy a lélek halhatatlan, evvel azt állítjuk 1. hogy a halál, mely az ember sorsa, a lelket meg nem semmisíti; 2. hogy vég nélkül tovább fog élni; 3. hogy természetében gyökerezik a halhatatlanság. Utolsó állításunkat így kell érteni . . . *a)* természetében nincs meg a mulandóságnak csirája, amint ez az összetett testekben meg van; *b)* semmiféle külső vagy belső természetes folyamat meg nem semmisítheti, mint a többi természetes lényeket, hanem csakis az Isten semmisíthetné meg; *c)* a lélek oly természettel van fölruházva, hogy Istennek azt örökké fönn kell tartania, hacsak tulajdonságaiban önönmagának ellenmondani nem akar.»

[1] Hogy miben áll a léleknek eme halál utáni *tevékenysége*, az utolsó dolgokról szóló fejtegetéseink további folyamán világos lesz; de róla teljes ismeretet itt a földön nem szerezhetünk.

Az emberi lélek, mely tényleg egy, több képességgel rendelkezik, életképességgel ugyanis, érző- és értelmi képességgel; miből nyilvánvaló, hogy a testtel való összeköttetése alatt vegetativ, érző- és értelmi élettel bir. Hogy a két első képességet kifejthesse a léleknek szüksége van a testre; sőt itt a földön értelmi élete is némikép a képzetektől s így a testtől függ. A testtől *elválasztott* lélek tehát az értelmi megismerésnek más módjával fog birni, mely hasonló lesz a többi testnélküli lényekéihez. Az érző- és életképességek azonban *tényleg* meg fognak szünni. Vannak ugyan, kik azt állítják, hogy az *érző* képességek (a tisztítóhely és a pokol tüzében szenvedő lelkeknél) az általános feltámadásig, mikor a testet ismét felveszik, a természet rendjén kívül működésben lesznek. Sokkal valószinűbb azonban, hogy ez a tűz értelmi (intellectualis) természetű, mely a léleknek csak értelmi képességeire hat mindaddig, míg újólagos testfelvétel után a léleknek úgy testi, mint lelki érzőképességei szenvedhetnek. Lásd egyébként idevonatkozólag: sz. *Tamás*, Summa Theol. I., 9, 75., a. 5, ad 3., 9. 84. s köv. old.; Contra Gent., l. 2., c. 96.; *Gotti*, Theol. Schol. tract., 9., de Deo Creat., 9. 4., dub. 4., §. 3. (1. k., 503. l. s köv. old.); *Egger*, Proped. phil. theol., 2. k., 466. n.; *Petz*, Erörterungen über Unsterblichkeit und den Zustand der Seele im Jenseits; *Kleutgen*, Philos. d. Vorz., I. 23. l. s köv. old.; *Mainzer kathol.*, 1880, II, 1. s köv. old., és IV., 355. s köv. old.; *Bautz*, Himmel, 1. s köv. old.

Bautz, ki az idézett műnek 1. s köv. §-aiban a testtől elválasztott léleknek eme tevékenységét bőven kifejti, azt tartja, hogy a tenyésző és érző képességek már nincsenek többé ténylegesen a lélekben. Az értelem és az akarat ténylegesen megmaradnak, csakhogy e képességek a testnélküliség ideje alatt a jelenlegitől eltérő módon működnek. Így, hogy az értelmet vegyük, az érzéki észrevételek megszüntével a megismerés nem fog már belőlük kiindulni, sem bármi módon tőlük függni. A megismerés az elvált lélekben úgy történik, mint a merőben szellemi lényeknél.

A *stoikusok* közül többen a lélek ideigtartó fenmaradását megengedve csak annak öröklétét tagadták. A *szamaritánusok* pedig valamint a halál utáni itéletet és feltámadást, úgy a lélek halhatatlanságát is tagadták.[1]

Kérdés, mely *tárgyak* azok, melyeket a testnélküli lélek megismer, és mely *eszközök* útján történik ez a megismerés?

Az emberi megismerés a másvilágon *háromféle* lesz: *természetes*, mely a testnélküli lelket értelmes természeténél fogva megilleti; *természetfeletti*, mely az Isten boldogító látásában áll; végül az *érzékek* által történő, melynek az általános feltámadás után lesz helye. A *másodikat* alább a 3. fej., 3. cikkben, a *harmadikat* a III. sz., 2. fej., 5. cikkében tárgyaljuk. Az *elsőről* pedig elég legyen ennyi:

Valamely tárgy megismeréséhez szükséges, hogy a megismerő értelmi képesség valami módon összeköttetésbe jöjjön a megismerés tárgyával és pedig vagy annak lényege, vagy képe révén. Ha a megismerés az *állag* (substantia) révén történik, előáll a lényegi megismerés, máskülönben a *képes* megismerés (per speciem impressam et expressam). *Billuart* így ír (De Deo, diss. 4. a. 6.): «Megismerésünk akként történik, hogy a megismerő képesség magához vonja a dolgokat és egybekapcsolódik velük; és mivel a dolgok anyagi voltuk miatt valóságukban (entitative) nem léphetnek az értelembe, szükségük van az alaki hasonlóság révén őket képviselő képre (species), mely által a dolgok a megismerő képességgel egyesülnek. Az ismereti kép tehát a képzeti és értelmi létezésben teljesen azt a helyet foglalja el, melyet a tárgy maga a valóságos létezésben; így a császár képe teljesen az a képmási rendben, mint a császár maga a természeti létezésben; ugyanígy pl. a ló ismereti képe ugyanazon alakkal és természettel bir, mint maga a tényleges ló, csakhogy értelmi és nem természeti módon. Ha nem volna így, az ismereti kép nem képviselné a tárgyat úgy, amint van és ez nem volna általa megismerhető . . . . . Kétféle ismereti képet különböztettem meg: impressát és expressát; a species impressa a megismerést a tárgy helyettesítője gyanánt megelőzi és a tárgynak alaki hasonlóságával bir, melylyel az értelem mint valami maggal megtermékenyíttetik, hogy létrehozza a megismerést és a terméket, mely nem egyéb, mint a species expressa, vagyis az értelmi ige. Innét sz. Ágostonnak ismeretes mondása: *a tárgyból és a képességből származik az ismeret.* Azért mondják e jelleget bevésettnek, mert a tevékeny értelem, mely létrehozza, bevési a szenvedőleges értelembe, mely a megismerést szolgáltatja. A *species expressa*, mint már említettük, a megismerés kifejezésére és a tárgynak az értelem által létrehozott eleven megjelenítése (repraesentatio). Azért mondják kifejezettnek, mert az értelem általa fejezi ki a tárgyat . . . . . A bevésett jellegre akkor

[1] Vannak, kik azt állítják, hogy a *héberek* mitsem tudtak a lélek halhatatlanságáról, vagy legalább is semmi nyoma sincs a *Pentateuchusban*. Így *Umbreit*, Koheleth, 3, 21. Hasonlóan *Voltaire*, *Kant*, *Lessing*, *Hegel*. V. ö. *Heinrich*, Dogm., 6. k., 239. old. — Mennyire alaptalan ez az állítás, kitünik az ószövetségi Szentírásból felhozandó érveinkből.

A 3. század eretnekei közül az *arabok* — kik Arábiából való származásuk miatt nyerték e nevet — máskép *thnetopsychiták* azt állították, hogy az emberi lélek a halálkor a testtel együtt kialszik és csak később, az általános feltámadáskor kel ismét életre a testtel együtt[1]. Hasonló véleményen voltak a

van szükség, midőn a tárgy vagy nem létezik, vagy természeténél fogva (per se) nem áll az értelem rendelkezésére, vagy anyagi volta miatt nem eléggé felfogható (intelligibile).»

A különálló lélek önmagát nem az ismereti kép által, hanem saját lényegében ismeri meg, mint amely az értelemmel a legbensőbben egybe van kapcsolva. A többi szellemi lényt azonban a testtől különválasztott lélek *ismereti képek* által ismeri meg, mely képeket Isten (a természet alkotója) a léleknek a testtől való elválásának pillanatában hoz létre. (V. ö. sz. *Tamás,* De verit., a. 1., ad. 13.: *Bautz,* i. h. 4. s köv. old.) A többi emberek lelkeit kimeritően (adaequate) és teljes mértékben (comprehensive) ismeri meg, az angyalokat azonban nem ismeri meg teljes mértékben, mert azoknak természetes minősége tökéletesebb a lelekénél; s így az arány a megismerés alanya és annak tárgya között nem megfelelő.

«Mivel tárgy és képesség ily megfelelő arányban állanak, a megismerő képesség fölöleli a tárgy egész tartalmát: a lélek önmagában megismer mindent, ami ő benne megismerhető: állagát, tulajdonságait, akaratát, képességeit, tevékenységét; tökéletesen (comprehensive) megismeri önmagát. Mivel pedig tökéletesen ismeri meg önmagát, épen ezért tökéletesen megismeri viszonyát Istenhez. Tudja, hogy ő Isten teremtménye; látja, hogy Isten folytonos akaratával tartja őt létezésben; belátja, hogy a végtelen lény képmása. Midőn tehát önmagát megismeri, egyúttal megismeri Isten létezését és tulajdonságait hasonlíthatatlanul tökéletesebb módon, mint ahogy a földön megismerhette. Ehhez járul, hogy a teremtés többi lényeit is sokkal jobban megismeri, mint egykor, és kivált megismeri az angyalokat az ő leirhatatlan fönségükben és szépségükben. Isten és a teremtmények (természetes) megismerése, tehát a mint az a testtől különvált lélek tulajdona lesz, a mostani megismerést végtelenül fölülmúlja.» (Bautz, Himmel 3.)

A *módról,* melyen a tiszta lelkek és a testtől különvált lelkek gondolataikat egymással közlik, a *beszédmódjukról* tehát, hogy úgy mondjuk, lásd: sz. *Tamás,* Summ. Theol., P. 1., qu. 107, a. 1.; *Bautz,* 1. h. 6. s köv. old. A léleknek a természetes halál után való *akarásáról,* l. *Bautz,* i. h., 14. s köv. old. Vajjon a testtől elvált lélek képes-e *helyét változtatni,* erre vonatkozólag, l. *Katholik,* i. h. 359. s köv. old.; *Bautz,* i. h., 17. l.; és vajjon valamely testet felvéve, nekünk, élőknek, *megjelenhetnek-e* láthatólag, l. *Bautz,* i. h. 8. l.; és alább 2. sz., 2. fej. kezdetét.

[1] V. ö. *Eusebius,* Hist., l. 6., c. 37. — M. gör. sor. 20.. k., 598. h.; sz. *Ágoston,* De Haeres., c. 83. — M. 42. k., 46. h.; sz. *Tamás,* C. Gent., lib. IV., c. 79.; *Gotti,* i. h., tract. 10., qu. 1., dub. 4., §. 2. (1. k. 577. old.).

nestoriánok is.[1] Ezen tévedést nyugaton a 10. és 15. században néhány homályos nevű egyén elevenítette fel; a 16. században pedig az *anabaptisták* és többen a más protestáns szekták közül; ezek ellen írta *Kálvin* könyvét a *psychopannychiáról.*[2] A 15. században *Pomponatino* Péter s több más bölcselő azon voltak, hogy kimutassák a lélek halandóságát; egyúttal azonban kijelentették, hogy helyesen tartja a keresztény hit a lelket halhatatlannak, s ezt hinni kell. S így hitetetlenségük takarására felújították ama néhány *mohamedán* bölcselő által védett[3] nézetet, hogy lehet valami hamis az ész előtt, ami igaz a kinyilatkoztatás szerint.[4] A 17. 18. és 19. században több anyagelvű és mindenistenítő bölcselő támadta meg a lélek halhatatlanságát.[5] Az *anyagelvűek*

[1] L. *Assemani,* Diss. de Nestor. in Bibl. Or. t. 3. P. 2., p. 342.; *Klee,* Dogm. Gesch., 1, 2. k. 316. old.

[2] Mellesleg jegyzem meg, a protestánsok *szimbolikus* műveiben csaknem nincs szó az ember állapotáról a haláltól az utolsó itéletig terjedő idő alatt. — Az újabb *lutheránus* theologusoknál azonban (pl. *Rothe,* Dogm., kiad. 1870 Schenkel által) már többet találunk e dologról, a lélek halhatatlanságát különösen védik (III. §. 124.).

[3] Úgy látszik maga *Mohammed* kezdte a psychopannychiakus tanokat hirdetni (v. ö. *Deus,* Tract. de Noviss., n. 3. — M. C. Th., 7. k., 1585. l.).

[4] Ezen tévedés ellenében hozta X. *Leo* az *V. lateráni* zsinaton 1513-ban a következő határozatot (l. *Denzinger,* Enchir., n. 621.): «Miután napjainkban, fájdalom, a konkolyhintő, az emberiségnek ősi ellensége, több igen veszedelmes és a hivők által mindig rosszalt téves nézetet merészelt az Úr földjébe elhinteni és tenyészteni különösen az értelmes lélek természetéről, hogy tudniillik a lélek halandó és ugyanegy minden emberben, és sok vakmerő bölcselő ezt legalább a bölcselet szerint igaznak hirdeti: hogy e dögvész ellen alkalmas orvosságot alkalmazzunk, jelen szent zsinattal egyértelmüen kárhoztatjuk és rosszaljuk mindazokat, akik azt állítják vagy csak a dologban kételkednek is, hogy az értelmes lélek halandó, vagy hogy ugyanegy minden emberben; mivel a lélek nemcsak hogy igazán önmagában és lényegileg az emberi test alakja, hanem halhatatlan is és a test sokasága szerint egyenként sokszorosítható és sokszorosítandó. Nyilvánvalóvá teszi ezt az evangélium, midőn az Úr által így szól: «*A lelket azonban megölni nem képesek.* És: *Aki gyűlöli lelkét ezen a világon, megőrzi azt az örök élet számára;* és midőn az életben szerzett érdemeik szerint megitélendőknek örök jutalmat és örök büntetést helyez kilátásba.... Mivel az igazság nem tűr ellenmondást, minden a megvilágosított hit igazságaival ellenkező állítást teljesen hamisnak bélyegezünk.»

[5] Pl. *Strauss,* Glaubenslehre, II., 737. old.; Der alte u. der neue Glaube, 364. s köv. old.; *Hartmann,* Philosophie des Unbewussten, 8. kiad., II., 363., 387. old. — V. ö. *Hettinger,* Apol., 1. k., 4., 5. és 7. tract.: *Heinrich,* Dogm. i. h. 239. old.; Dr. Wilh. *Schneider,* Das Wiedersehen im anderen Leben, Paderb. 1883, 30. s köv. old.

a lelket egybeolvasztják a testtel és ezt a test egy részének vagy tartozékának tekintik s így a léleknek a testtel együtt való elpusztulását hirdetik. A *pantheismus* tana szerint pedig a lélek elvesztvén a halál után öntudatát és egyéniségét, visszatér és beléolvad a nagy természet istenségébe.

A kat. igazság. 18. Tétel: *Az ember lelke halhatatlan.*

Tétel. 19. E tétel *hitbevágó*, a *hitvallások* is kimondják; így pl. az *apostoli hitv.*: «Hiszem az örök életet»; a *nicea-konstantinápolyi*: «Várom... a jövő örökéletet»; úgyszintén az egyetemes *zsinatok*, pl. az V. *lateráni* e szavakkal: «Kárhoztatjuk és rosszaljuk mindazokat, akik állítják, hogy az értelmes lélek halandó».[1]

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból. 20. Az *ó*-szövetség. Megengedjük, hogy annyi bizonyságot nem találunk benne, mint az *új*-szövetségben és nevezetesen, hogy *Mózes* törvényeinek büntető s jutalmazó szentesítésénél[2] inkább a földi, mint a jövő életet érvényesítette; mindazonáltal, hogy a lélek halhatatlansága nem volt ismeretlen a *zsidók* előtt, bizonyítják mindenekelőtt általában *a)* számtalan *kifejezés*, melyek úgy az ember életére, mint halálára vonatkoznak. A földi életet nem ritkán *zarándoklásnak* s az embereket *zarándoklóknak* nevezi; a haldoklókról pedig azt mondja, hogy *atyáihoz megy békében, népéhez helyeztetik, gyüjtetik*;[3] — *b) Seólról*, mint általában a meghaltak, vagy csak az igaz halottak közös túlvilági lakhelyéről szóló tan.[4] Így a vadállattól szétszaggatottnak vélt József után vágyó *Jákob* mondja (*Móz.* I. 37. 35.): «Hadd szálljak le fiaimhoz az alvilágba» (a Seólba); — *c) halottidézés ellen hozott törvények*, melyekkel a Szentírásban itt-ott találkozunk, és melyek megtiltották.[5] hogy a meghaltak lelkei varázsigékkel vagy más

[1] V. ö. Dr. Konr. *Martin*, Omnium concil. Vatic. docum. Coll., 22. old. (valamint ugyancsak tőle: Arbeiten des Vaitc. Conc., 50. old.) és cann. II., 1. Ugyanott, 30. old. Az 1860. *kölni* zsinat nyilatkozatát l. alább.

[2] V. ö. *Heinrich*, Dogm., 6. k., 240. old.; *Heneberg*, Alterthümer, 123. s köv. old.

[3] *Móz.* I. 47, 9; 15, 15; 35, 29; 49, 29; Zsolt., 118, 19; 118. 54; 48, 20; 54, 16; *Móz.* IV. 27, 13; 20, 24; 31, 2; *Kir.* IV. 22, 20; *Krón.* II. 34, 28.

[4] *Scholz*, Theol., des A. B. 2. r., 26. §.; *Katholik*, 1877. II. 451. s köv. old.

[5] *Móz.* III. 20. 6. és 27.; *Móz.* V. 18, 10. s köv.; 2. *Krón.* II. 33, 6.; *Kir.* I. 28, 7. s. köv.

hasonló módon az ismeretlen dolgok felfedezésére felidéztessenek; végre *d) az áldozatok és imák*, melyeket a *holtakért* ajánlottak fel Istennek,[1] hogy bűneiket megbocsássa (*Makk.* II. 12, 46.).

Az ember halhatatlanságát határozott szavakkal is kifejezi a Szentírás, pl. *Jób* (19, 26. skk.) és *Tóbiás* (2, 18.) könyvében. Az *Eccles.* 12. 7.-ben ezt olvassuk: «... a lélek pedig térjen Istenhez, aki adá őt».[2]

Az *Új*-szövetség a legteljesebb világításba helyezte a lélek halhatatlanságát és felhasználta a lélek jámborságának kiművelésére s a jó erkölcsök felélesztésére. Maga *Krisztus* hirdette ezt a tant a dúsgazdag és a nyomorult Lázárról szóló példázatában (Luk. 16, 19. skk.); továbbá a melléje feszített latorhoz intézett szavaival (Luk., 23, 43.): «Ma velem leszesz a paradicsomban»; nemkülönben egyéb beszédeiben, melyekben erősítette, hogy van örök jutalom és büntetés a túlvilágon; továbbá midőn a Szadduceusokkal szemben hivatkozik Istennek Mózeshez intézett eme szavaira: «Én vagyok... Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene» (*Móz.* II. 3, 6.), és azt következteti belőlük, hogy ezek a pátriárkák bár testileg holtak, lelkileg élnek, mert — mint mondá — Isten «nem a holtak Istene, hanem az élőké»; és senkisem nevezhető egy már tökéletesen megszünt dolog urának. Világos kifejezést ad a lélek halhatatlanságának *Máténál* (10, 28) is: «Ne féljetek azoktól, akik megölik a testet, a lelket azonban

[1] Több hasonló érvet hoz fel *Heinrich*, i. h. 248. s köv. old. A hírneves szerző itt hivatkozik az ószövetség mindama kijelentéseire, melyek az utolsó ítéletre s az örök visszafizetésre vonatkoznak; valamint azokra is, melyekben a *jövendő Messiásról* van szó, kit — épen e szentírási helyek — mint olyant festenek, aki meg fogja menteni az embereket az örök kárhozattól.

[2] V. ö. *Bölcs.*, 2, 1. és 2., 21, 22. hol ez áll: «Mondák magukban, nem igazán gondolkodván: Rövid és unalmas a mi életünk ideje és nincs könnyebbség az embernek végén, és nincs, akit tudnánk, hogy visszatért volna az alvilágból, mert semmiből születtünk és ezután úgy leszünk, mintha nem lettünk volna.» Továbbá: «Ezeket gondolták és tévedtek, mert gonoszságuk megvakította őket. És nem tudják az Isten titkait, sem jutalmát nem reménylik az igazságnak, s nem veszik figyelembe a Szentlelkek tiszteletét.»

Hooke (De vera religione, — M. C. Th., 2. k., 453. h. s köv. 457. old.) kimutatja, hogy a pátriárkák és a prófétàk hitték a lélek halhatatlanságát és az örök életet és hogy a *zsidó* népnél általános volt ez a hit. — V. ö. *Reinke*, Beiträge, V., Über das Dasein des Glaubens der Hebräer an die Unsterblichkeit der Seele im mosaischen Zeitalter; *Schäfer*, Neue Untersuchungen über das Buch Koheleth, Abschnitt 6.; Katholik, 1877. II. 352. s köv. old., 449., 561. old.

megölni nem képesek; hanem féljetek inkább attól, aki mind a lelket, mind a testet a gyehennára képes veszejteni». Ugyancsak így *Jánosnál* (12, 25.): «Aki szereti a lelkét, elveszti azt; aki pedig gyűlöli lelkét ezen a világon, megőrzi azt az örök életre». Azt sem tagadhatja senki, hogy a szent *Apostolok* egyértelműen tanították a lélek halhatatlanságát; álljon itt csak 2. *Kor.* 5, 1. szavai: «Mert tudjuk, hogy ha a mi földi házunk, melyben lakunk, leomlik, van épületünk az Istentől, nem kézzel állított, hanem örökkévaló házunk a mennyekben.»[1]

2. a szentatyákból.

21. *Jusztin* vértanu mondja:[2] «Higyjétek és legyetek róla meggyőződve, hogy a lélek a halál után is él, és (ha istentelen volt) örökkévaló büntetéseknek néz elébe.» Sz. *Atanáz* így ír:[3] «A lélek nem hal meg, hanem eltávoztával a test hal meg... A léleknek mozgása ugyanis nem egyéb, mint annak élete». Sz. *Ambrus* pedig:[4] «Az ember halála után a test megromlik, az érzékek tönkremennek, a hang elvész, de megmarad a halhatatlan értelem, mely testnélküli életet kezd». Sz. *Ágoston* végre egész könyvet írt a lélek halhatatlanságáról, melyet a legkülönbözőbb érvekkel támogat.

Tekintettel arra, hogy jelen könyvünk anyagának további tárgyalásában a szentatyák, szent vértanuk idevonatkozó kijelentéseit s a szent hagyomány hasonló érveit bőségesen akarjuk felhozni, feleslegesnek tartjuk ezeket az érveket itt nagyobb számmal felsorolni.

3. az észből.

22. A természetes ész maga is képes tételünket bebizonyítani[5], ha tekintetbe veszi úgy *az emberi lélek természetét*, és az

[1] *Ellenvetik* ugyan, hogy az *Eccles.* 3., 19. így szól: «Egy az ember pusztulása az állatokéval», mivel pedig az állatok testestül-lelkestül elpusztulnak tehát —.

Sz. *Tamás* erre kettős feleletet ád (Sum. Theol. P. 1., qu. 75., a. 6.) vagy, hogy azok a szavak az értelmetlenek nevében mondatnak; vagy, hogy egy a pusztulás tekintettel az összetétel megromlására, mely mindkettőnél megtörténik a léleknek a testtől való elválása után, habár az önálló létezéssel és működéssel biró emberi lélek az elválás után is fenmarad: az állatok lelke azonban nem létezhetvén és nem működhetvén a testtől függetlenül — elvész. — Más hasonló ellenvetésekre nézve l. *Schwetz*, Dogm. 2. k., 7. §.

[2] Apol. 1. n. 18.

[3] Contr. Gentiles c. 33. — M. gör. sor. 25. k. 166. h.

[4] De Abrah. l. 2., c. 1. n. 3. — M. 14. k., 479. h.

[5] *Scotus* (4. Sent. dist. 43., qu. 11.) azt találta, hogy a természetes ész a halhatatlanságot valószínűvé tudja ugyan tenni, de nem képes feltétlenül

isteni tökeletességeket mint *az ellenkező nézet lehetetlen folyományait.*

1. *Az emberi lélek természetéhez tartozik, hogy a testtől különváltan is megtartsa létezését és életét. Létezik* — mondom; mert a lélek a testtől különböző állag és nem a testnek járuléka vagy annak bárminemű függeléke; tehát *Él* (azaz ért és akar) — mondom továbbá; mert a testtől külön vált lélek nem szűkölködik sem értelmi és akaró tehetségek nélkül, melyek őt lényegileg megilletik és ezért létezésével együtt járunk; sem a megismerés és akarás tárgyai nélkül, milyenek az igazság, erény, szépség stb.; sem végül ezeknek összeköttetése, azaz ama tárgyaknak az említett tehetségekben való jelenléte nélkül.[1]

bebizonyítani. A katholikus iskola általános véleménye azonban mindig az volt, hogy a lélek halhatatlanságát bölcseleti úton is biztosan be lehet bizonyítani. Melchior *Canus* (loc. theol. l. 12., c. 13., prop. 3.) mondja: «Veszedelmes és merész dolog — hogy többet ne mondjak — azt állítani, hogy az eddig feltalált érvek egyike sem bizonyítja igazán a lélek halhatatlanságát . . . . Azt mondja talán valaki: Nem tagadom, hogy vannak bizonyítások; de tagadom bizonyító voltukat, mert érveik nem világosak és bizonyosak előttünk; bárha magukban véve alkalmasak is arra, hogy valamit bizonyossá és nyilvánvalóvá tegyenek. Óh mily elbizakodottság! másokat a saját tehetséged szerint mérlegelni, mások szemeit a tieidből megítélni; azt állítani, hogy a méz ugyan édes természeténél fogva, de mivel neked nem édes, senkinek sem az; senki sem látja, amit te nem látsz; mindenki előtt homályos, ami előtted nem világos. Sz. *Tamás* azt mondja, az igéretekből nyilvánvaló, hogy az emberi lélek nem megy tönkre a testtel együtt; szavait ekkép végzi (2. C. Gent., c. 79): «*Világos tehát, hogy az emberi értelem megromolhatatlan; és e szerint az emberi lélek is, mely értelmi állag.*» Ugyanigy másutt (P. 1. qu. 75., a. 2. és 6.): «*Ki kell mondanunk, hogy az értelmi lélek test nélkül való, önmagában álló, megromolhatatlan . . .*»

Aranyszájú sz. *János* kijelenti, hogy azok a bölcselők, akik kételkednek a lélek halhatatlanságában. ezek azt is kétségbe vonják, hogy délben nappal van; és vajjon ezt — higyjük-e; hogy oly szent és oly szerény férfiak a dolog nyilvánvalóságát csak úgy koholták? Sz. *Ágoston* is megerősíti, hogy több bölcsész természetes eszével is felismerte a lélek halhatatlanságát: «*Bár* — mint mondja — *kevesen, és azok is nehezen ismerték fel*» (de Tim. l. 13., c. 9.). Az Isten egyébként nem fukarkodik azokban, melyek a természet rendje szerint való helyes és állandó élethez szükségesek.

V. ö. Sz. *Tamás*, Summ. theol., P. 1., qu. 75., a. 6.; C. Gent., l. 2., c. 79., 80. s köv.; An. disput. de Anima a. 14.; *Gotti*, l. c., Sr. 10., qu. 1., dub. 4., §. 2. (1. k., 578. l.); *Höckl*, Speculative Lehre vom Menschen u. ihre Geschichte, I., 231.; *Kleutgen*, Philos der Vorzeit, II., 579. l.

[1] V. ö. *Hettinger*, Apol., 1. k., 7. tract. (312. old.); *Knabenbauer*, Das Zeugniss des Menschengeschlechtes für die Unsterblichkeit der Seele, Einleitung,

Térjünk azonban most azokra az érvekre, melyek bizonyítják, hogy a testtől elvált lélek tényleg él.

1. *Az emberi lelket semmiféle teremtett erő létezésétől és életétől meg nem foszthatja. Létezésétől*, mondom; mert az emberi

4. s köv. old.; *Heinrich*, 1. h., 37. s köv. old. — *Mi módon* ismeri meg a testtől elvált értelem a tárgyakat, azt nem szükséges kifejtenünk. Elég legyen annyi, hogy Isten, ki jelenleg érzékelés útján hozza a tárgyakat az értelmi megismerés körébe, képes közvetetlenül is az általa közlött képzetek által a megismerést létrehozni. — V. ö. *Sz. Tamás*, Summ. Theol., P. 1., qu. 89. — V. ö. W. *Schneider*, Wiedersehen, 110. s köv. old.

Nem lesz talán érdektelen, ha ide csatoljuk *Hettinger* következő mondatait (Apol. t. 1. p. 312. s köv.): «Igaz ugyan, hogy az érzéki világ az, mely az érzéki szervek által (idegrendszer, a régiek szerint phantasmata) anyagot nyujt a szellemnek, meg működési módot is, melyen azután ez fölépíti a maga sajátságos tárgyainak, az eszméknek ismeretét, úgyhogy a szellem működését, mivel embernek, azaz érzéki eszes lénynek működése, mindig érzéki képzeletek — phantasmata — kisérik. V. ö. Aristoteles, De anima 3. 30: Οὐδὲν ἄνευ φαντάσματος νοεῖ ἡ ψυχή . . . De ebből korántsem következik, amit Ulrici gondol: (Fichte Zeitschrieft für Philosoph. 1861. 240. l.) *A természettudománynak igaza van, midőn határozottan tagadja, hogy a lélek a maga tudatával és öntudatával fönmaradna, elszigetelve, elválva minden testiségtől*; és ebből aztán azt süti ki, hogy *az emberi lélek a halál után elveszti öntudatát, mig csak ismét nem egyesül majd a testtel.* Ebből csak az következik, hogy az eszes lélek müködése *másfajta* lesz, nem testi érzékek által megyen végbe, miként már létezési módja se lesz testhez kötve. Itt megfelejtkeznek arról, hogy a tulvilági élet csak *Istenben* és *általa* gondolható s hogy Az, aki nekünk öntudatot adott, képes lesz arra is, hogy azt más föltételekhez kösse, mint a jelen életben. Tudnunk kell, — mondja sz. Tamás Contra Gentes, l. 2. c. 81. — hogy más lesz megismerési módja a testtől elvált léleknek, mint a testtel egyesítettnek, aminthogy létezési módja is más. Mindenik aszerint működik, amilyen a létezési módja.» — V. ö. még Wilh. *Schneider*, i. h. 94. s köv. old.

Megjegyzendő egyébként, hogy az eszme és a képzet között már itt a földön sincs feltétlen és belső kapocs, hanem csak külső, a léleknek a testtel való egysége miatt; legkevésbbé azonban akár a gondoskodás, akár az önmagában, a testre való tekintet nélkül vett értelmi lélek természete folytán. Mert hiszen már itt a földön lehetséges valamit gondolni anélkül, hogy azt valami érzékelés közvetlenül megelőzze. — *Tongiorgi* írja (Instit. philos., 3. k. 111. l. s köv. Pscychol., l. 2., c. 5., a. 1.): «Mivel a lélek a testtel egybe van kötve és abba mintegy elmerülve, kell, hogy minden megismerése, mely egy tőle különböző tárgyra vonatkozik, érzékeléssel kezdődjék. Az érzékelés tehát az alkalom, sőt a feltétel, mely a tárgynak legelső szemlélhetése által jelenlegi állapotunkban felkelti a lélek értelmi erejét. De nem szükségképen való feltétele — még jelenlegi állapotunkban sem — a további gondolkodásnak; ehhez ugyanis elégségesek a képzelet alkotta képzetek: annál kevésbbé mondható önmagában és föltétlenül szükséges feltételnek az értelmiség gyakorlására. Nem áll tehát,

lélek egyszerű és szellemi állag és mint ilyen csakis teljes megsemmisülésével veszthetné el létezését. Mivel, azonban az állagnak efajta megsemmisítése nem volna egyéb mint az isteni fentartásnak elvonása, mely ismét egyedül Istennek a dolga, kiben minden teremtett lény létezésének elégséges okát bírja,[1] azért valamint egyedül az isteni teremtés által kezdett létezni, úgy egyedül isteni megsemmisítés útján mehet tönkre.[2]

Életéből, mondtam továbbá; mert semmiféle teremtett erő nem képes az emberi léleknek megismerő és akaró tehetségeit elrabolni, vagy a tárgyakat e tehetségek elől elvonni, vagy e kettő között akadályokat létesíteni; lévén e tárgyak — főkép — vagy a lélek bensejéből valók, vagy tisztán értelmi természetűek, melyeket az isteni világosságban való közvetetlen részvétel tesz nyilvánvalókká a lélek előtt.

2. *Isten azonban az emberi lelket nem semmisíti meg soha, mert ez ellenkeznék*

a) az isteni jósággal és boldogság utáni vágyunkkal. Az Isten ugyanis kiolthatatlan vágyat oltott lelkünkbe a boldogság után; ezt tehát, amennyiben tőle függ, ki kell elégítenie; különben nem mondhatnók őt jóságosnak. Mivel azonban ezt a boldogságot itt a földön el nem érjük, észszerűen várhatjuk a halál utáni élettől; ez azonban csak úgy lehetséges, ha a lélek nem vész el a halálban, hanem fenmarad. A tökéletes boldogsághoz — melyre oly forrón vágyódunk — tartozik továbbá szükség-

hogy a testtől megvált lélek érzékelés nélkül szűkölködvén, mitsem tud gondolni. Ez éppen olyan, mintha valaki abból, hogy a szobájában levő ember csak akkor látja az eget, ha ablakát felnyitja, azt következtetné, hogy aztán lezárt ablakok mellett nem képes gondolkodni az égről; de legkevésbbé látja az eget akkor, ha kimegy az utcára, nem lévén ablaka, melyet felnyisson.»

[1] V. ö. *Staudenmaier*, Dogm. 3. k., 702. s köv. old. — C. *Werner*, Die menschl. Seele, 8. old.

[2] Feltéve, hogy van teremtett erő, mely valamit semmivé tehet, mégis, minthogy minden teremtett erő Istentől függ és az ő gondviselésének és hatalmának van alávetve, ha Isten mindenképen fenn akarja tartani a lelket a test halála után, nincs erő, mely megszüntesse, még ha tudná is. Megakadályozná az Isten, kinek senki sem állhat ellen. Alább pedig be fogjuk bizonyítani, hogy az Isten mindenképen akarja, hogy az emberi lélek legyen és éljen a halál után is.

képen az a bizonyosság is, hogy nem fogjuk elveszíteni[1], következőleg: lelkünk örökké élni fog;[2]

b) az ember céljával szembeállított isteni bölcsességgel. Isten, mint ezt az ész magától is megismeri, saját dicsőségére (föltétlen cél) és az ember boldogságára (föltételes cél) alkotta az embert. Aki az embernek természetes és legnemesebb tehetségeit, az értelmet és az akaratot szemügyre veszi, azt látja, hogy Isten az embert azért alkotta, hogy ez őt megismerje, szeresse és így, Istennek eme megismerése és szeretése által, boldog

[1] A tökéletes boldogsághoz három dolog szükséges: 1. Minden rossznak hiánya; 2. Minden természetszerű jónak bírása; 3. A biztosság, hogy ezen állapotban mindig megmaradunk. Ez utolsó feltétel a legfontosabb, mert az értelmes természetű lények boldogságát nem annyira a meglevő jónak birtoklása, mint inkább annak jövőbeli reménye és bizonyossága eszközli, aminthogy a boldogtalanság jobban a jövendő rossztól való félelemben, mint a meglevőnek eltűrésében gyökerezik. Valóban boldogabbnak kell tartanunk azt, aki most szegény és megvetett, vagy tömlöcben ül, de azzal a tudattal, hogy nemsokára királyságra emelkedik, mint azt, aki élvezi a királyságot, de annak tudatában, hogy legközelebb a legmélyebb nyomorba fog sülyedni. *Tongiorgi*, Instit. philos. 3. k., 240. szak.

[2] *Sz. Tamás* írja (Contra Gent., l. 2., c. 55., n. 12.): Lehetetlen, hogy a természet vágya hiábavaló legyen: a természet semmit sem tesz hiába. Minden értelmes lény természetszerűen vágyódik az örökös létezés után . . . Azon lények ugyanis, amelyek más létezést, mint amelyben vannak, nem ismernek, olyanok akarnak lenni, aminők most, nem azonban örökké, mivel az örök létezést nem ismerik . . . Azok azonban, akik az örök létezést is megismerik és felfogják, természetszerűen vágyódnak utána. És így történik ez, minden értelmes lénynél. Minden értelmes lény természetszerűen vágyakozik tehát az örök létezés után. Következőleg nem lehet, hogy létezni megszünjenek». *Colletus* Inst. theol., t. 2., p. 332. s köv. (de vera religione, c. 3., conclus. 3., n. 2.) így ír: «Aki lelkünkbe oltotta a boldogság után való legyőzhetlen vágyat, semmi esetre sem adta hiába, aminthogy semmit sem tesz hiába: a lelket mindenesetre nem azért teremtette, hogy elveszszen, hanem, hogy bírja az annyira áhított boldogságot. Már pedig Isten — amint mindnyájan érezzük és tudjuk — legyőzhetlen vágyat oltott a lélekbe a boldogság után; hogy tehát ez az általános, velünk született vágy ne legyen hiábavaló és csalékony, kell, hogy azt mondjuk, hogy Isten a lelket a halhatatlanság csirájával teremtette». V. ö. *Hettinger*, Apol. 1. k., 315. s köv. old.; valamint *Goethe*, 2. Xen. III. — *Dieringer* a Reinerding által kiadott alapvető hittant ismertetve (Bonner Litterat.-Bl. 1866. évf.) így szól: ez az érv csak az üdvözültekre szorítkoztatandó; különben Origenes tévedése állana, hogy t. i. az elkárhozottak is megtérhetnek. Ez azonban helytelen, mert Isten ezt a mindenkibe oltott boldogság után való vágyat, csakis annyiban határozta el öröktől fogva kielégíteni, amennyiben tőle függ, azzal a föltétellel, hogy az ember itt a földön, amennyire képes, közreműködjék.

legyen. Csakhogy a legtöbb ember ezt a célt itt a földön nem éri el teljesen, sőt sokan, mint korai halál által elragadott gyermekek, épen nem. Közeleső tehát a következtetés, hogy van a halál után egy másik élet, melyben azok, kik elérését saját hibájukkal lehetetlenné nem tették, ezt a föltételes célt tényleg elérik.

Csakhogy amint az isteni bölcsességnek következő meggondolásából kiviláglik, a léleknek nemcsak a halál után, hanem *örökké* kell léteznie. Az értelmes művész addig tartja fönn művét, míg az eredeti szépségét, jóságát és hasznosságát megtartja és céljának, melyre alkottatott, megfelel. A cél megszüntével a mű méltán tétetik tönkre. Az emberi lélek azonban az Istentől természet szerint megromolhatatlan állagot nyert, és alkotásának céljára, hogy t. i. Isten dicsőségére szolgáljon, örökké alkalmas. Tehát;[1]

c) a földön tapasztalható tökéletlen igazságszolgáltatással szembeállított isteni igazságossággal. Ellenmondás ugyanis, hogy a legigazságosabb Isten a gonoszokat nem bünteti és a jámboroktól erényük jutalmát megvonja. Amde ez életben a gonoszok nem bűnhődnek kellőképen és a jók gyakran csapások alatt nyögnek. Kell tehát, hogy legyen egy másik élet a visszafizetésre, vagyis kell, hogy a lélek a halál után is fenn maradjon. Hogy azonban ez életnek *öröknek* kell lennie, azt már fentebb jeleztük; különben léteznék oly pillanat, melyben a gonoszoknak állapota a jámborokénál jobb lenne.[2]

[1] *Egger*, Propaed. philos. theol., 2. k., 467. old.

[2] Feltéve, hogy a lelkek egy bizonyos, bár a leghosszabb idő mulva megsemmisülnének, e jövendő megsemmisülésnek reménye valóban az elkárhozottaknak legnagyobb vigasztalására, az Istenben üdvözült igazaknak pedig legnagyobb kínjára szolgálna. Elképzelhető volna tehát valamely pillanat, melyben az elkárhozottak boldogabbaknak kell, hogy érezzék magukat, mint a szentek és a legszentebbek, akik ilyképen a legboldogtalanabbak volnának. Ki az, aki be nem látja, hogy ez az isteni igazságossággal meg nem egyeztethető? Egyébként maga a tapasztalás tanítja, hogy az emberek közönségesen csak örök büntetésekkel és jutalmakkal szoríthatók hatékonyan kötelességeikre. Nemde a tisztítóhely büntetéseit a legsúlyosabbaknak hiszszük? És mégis ezeknek megszivlelése mily kevéssé szokta megindítani az embereket! Nincs tehát más kielégítő és az emberi természethez arányított szentesítés, mint az örök visszafizetés. *Egger*, i. h., 467. sz. V. ö. *Colletust* is, i. h. conclus. 2. *Hooke*, De vera religione (Migne, C. Th., 2. k., 457. s k. l.).

Az imént mondottakra a hitetlenek több *ellenvetést* szoktak tenni. *Strauss* pl. ezt írja (Glaubenslehre, II., 711. l.): «Akinek ajkáról még most is hangzik,

3. A lélek halhatatlanságára következtetünk továbbá az ellentétes véleménynek rossz, sőt *képtelen következményeiből*. Halandó lélek mellett ugyanis az erényre való törekvésről szó sem lehet,[1] sőt Istennek az emberek fölött való uralma is megbénulna, a bűnös az isteni büntetés elől, életét eldobva, meg-

hogy ez életben a jó embernek sokszor oly rosszul, a rossznak pedig oly jól megyen dolga, és azért kell, hogy egy jövendő kiegyenlítés legyen; az csak azt mutatja, hogy a külsőt a belsőtől, a látszatot a lényegtől megkülönböztetni nem tudja; az ilyen szellemileg éretlen és méltatlan, és nincs joga egy oly kérdéshez, mint ez a szóbanforgó, hozzászólani. Épen úgy az, akinek a jövendő visszafizetésre, mint ösztönző eszközre szüksége van, az erkölcsiségnek még csak az előudvarán áll.» Hasonló véleménynyel vannak *Spinoza*, *Bayle*, *Kant*, *Hegel*. Méltán válaszolja azonban *Hettinger* (Apol. I., 323. l.): «Hogy miféle erkölcsiség az, mely sem Istent, sem halhatatlanságot nem ismer, mutatja az anyanyelvűség, mely azt hirdeti, hogy az emberi társadalom ezen *egész gépiességének a legfeszültebb önzés a rúgója* (Büchner után). De ha a jövő kiegyenlítésben való remény «*szellemi éretlenség*» jele, vigaszt lelünk Krisztusban, ki bennünket mindenütt az örök életre utasit: Örüljetek, mert a ti jutalmatok bőséges leszen a mennyekben . . . Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsokat» stb. Egyébiránt badar dolog az az állítás, hogy aki jutalom reményében cselekszi a jót, az nem szeretné Istent és az erényt, ha jutalom nem volna; hogy tehát így tulajdonkép csak a jutalmat szereti és ebben önmagát. Mert ugyan már miért nem indíthatnák az *embert* különféle okok a szeretetre? Barátomat nemcsak *magáért*, hanem *önmagamért* is szeretem. Midőn az ember Istent szereti, egyszersmind boldogságának forrását is szereti. Következésképen a jó lelkiismeret jutalmát is *önzésnek* kellene tekintenünk és megvetnünk, mert az is *jutalom*, mig a rossz tett tudata *büntetés*.» V. ö. *Heinrich*, i. h. 250. s köv.; Wilh. *Schneider*, Das Wiedersehen, 31. s köv. Hogy a lélek halandó voltát támogató nézet Isten *igaz* és *hűséges* voltával is ellenkezik, azt bővebben bizonyítanunk felesleges.

[1] *Melchior Canus* írja (loc. theol., l. 12., c. 13., n. 11.): «Aligha képes az ember helyesen és becsületesen élni, ha Isten létéről és a lélek halhatatlanságáról megfeledkezik; aligha, mondom, vagy épenséggel nem. Jól tudjuk, ugyanis, hogy azok, akik Isten nélkül éltek, vagy a lelket a testtel együtt elpusztulni hitték, a legelvetemültebb erkölcsöknek hódoltak. Igen bölcsen fejezi ezt a *Sapiens* 2. fej. 2. vers. Mert az istentelenek pártolják leginkább ezt a véleményt, és ennélfogva a jövő élet javainak reménye nélkül szűkölködvén és a halál után semmi rossztól sem félvén, az erkölcstelenség, tisztátalanság és fösvénység karjaiba vetették magukat. *Ezek után*, mondják, *úgy leszünk, mintha nem is voltunk volna.* És a 6. versben: *Jöjjetek tehát és élvezzük a jót, ami csak van.* És sz. *Ágoston* (Confess. l. 6., utolsó fej.): «*Ha nem hittem volna, hogy a halál után fenmarad a lélek élete és az érdemek gyümölcse, amit Epicur elhinni nem akart, lelkemben Epicurusnak iteltem volna a pálmát.* Midőn azonban a próféta azt mondja az istentelenekről: *Nincs Isten*, rögtön hozzá teszi: *Romlottak és utálatosak lettek.*»

menekülhetne és Isten fenyegetéseit öngyilkossággal kigúnyolhatná.[1]

Az észből merített érveknek ily világos és nyomós volta mellett igazán nem csoda, ha csaknem minden nép, lett légyen művelt, avagy műveletlen, a lélek halhatatlanságában egyetértettek és egyetértenek most is,[2] kivéve azokat, akik állatok módjára élnek és a lélek halandóságában szenvedélyeik számára keresnek alkalmas mentséget.

[1] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 4. k. 507. §.

[2] Hogy a *pogányok* elismerték a lélek halhatatlanságát, bizonyítják a pogány költők meséi a lélekvándorlásról, az emberek istenítéséről, az eliseumokról, a tartarusról stb., nemkülönben a pogány bölcselők kijelentései, végre a holtak tiszteletére vonatkozó különféle szokások, mint a síremlékek, halotti szertartások, engesztelő áldozatok stb. *Cicero* (Quest. Tusc. 1., 15.) írja: «Mit gondoljunk, hogyan vélekedett a köztársaságnak az a sok nagy férfia, akik a köztársaságért vesztették életüket? vajjon hogy ugyanakkor, mikor életük, a nevük is megszünt? A halhatatlanságnak nagy reménye nélkül soha senki a hazáért magát halálra nem áldozná.» Továbbá u. o. «Valamint istenek létét természetünknél fogva hisszük, úgy a lélek fenmaradását minden nép közmegegyezésével hisszük». *Seneca* pedig e közmegegyezést (Epist. 117.) «publica persuasio»-nak nevezi. V. ö. *Aristot.* ap. *Plutarch.* Consol. ad. Apoll. 27. *Homer.* Iliad. III. 276. *Hesiod.* Op. et dies 154. Az egiptomiak hitéről l. *Diodor.* I. 91. a perzsákra nézve l. *Kleuker* (Zendav. II. 324. old.) V. ö. sz. *Ágost.*, ki Sermo 240. M. t. 38. p. 1132., mondja, hogy a jobb pogány bölcselők mind elismerték az emberi lélek halhatatlanságát. V. ö. *Hooke*, De vera relig., *Migne*, C. Theol. t. 2. p. 462.; *Wiest* Demonstr. dogm. 1. c. §. 464. *Staudemmüller*, Dogm. t. 3. p. 706. s k. l.; *Lücken*, Tradition des Menschengeschl. 407—440. l.; *Hettinger*, i. h. 329. l.; Abbé Elie *Meric* (németül Mainz, 1882.) 94—132. l.; Dr. Leonh. *Schneider*, Die Unsterblichkeitslehre (Ratisbonne 1870); *Knabenbauer*, Das Zeugniss des Menschengeschlechtes für die Unsterblichkeit der Seele. (Freiburg 1878); *Fischer*, Heidenthum und Offenbarung, Abschn. 3. et 4.; *Heinrich*, Dogm. i. h., 237. s köv.

Amiért joggal és méltán mondja az 1860. kölni tartományi zsinat: «Nem is lesz nehéz akár az ész bizonyítékaiból a keresztény népnek kimutatni, hogy azok, akik tagadva, hogy a lélek szellemi és a testtől különböző, mintegy a vallásnak második alapját felforgatják, azok majdnem hasonló büntetéssel sujtatnak, mint azok, kik Istent tagadják, minthogy ezeknek is az a vétkök, hogy nem akarják elismerni azt, amit nem tagadhatnak. Amint ugyanis a teremtett dolgokból Istenre, a világ teremtőjére, úgy a lélek gondolkodásából, amelyek az anyag erejét fölülmulják, az anyagon felül levő dologra vagy állagra, mint a gondolkozás forrására jogosan következtetünk. És amint mindegyik lelkiismeretének legbensőjében Istennek bizonyos ismeretét találja, úgy érzi mindegyik, ha megfigyeli magát, hogy a halál után való boldog életnek örökös vágya emészti. És amint minden nép szava és temploma kiáltja, hogy van Isten, ugyanazon népek szava és sírkövei tanúsítják a halhatatlanságra vonatkozó meggyőződésüket.

Gyakorlati tanulság.

23. Az tehát a rendelés, hogy az ember egyszer meghaljon; a lélek azonban nem hal meg, hanem fönmarad örökké; földi tartózkodásunk eme hajléka fölbomlik,[1] van azonban nekünk egy nem kézzel épített, hanem örök hajlékunk is.

Szükséges tehát megfontolnunk, hogy e világ minden java mulandó és törékeny és hogy egyedül a lélek marad meg a halál után. *Emlékezzél meg utolsó dolgaidról.*[2] Emlékezzél arra, hogy a halál nem késedelmeskedik.[3]

Mennyi s mily erős ösztön áll rendelkezésünkre e kemény igazságnak megfontolására életünk egész folyamán át, mennyi minden ösztönöz ezen eljárásra! Amikor éltünk föntartása és meghosszabbítása végett asztalhoz ülünk, amint *Seneca* megjegyzi, mások halálával élünk, t. i. halakéval, madarakéval vagy más állatokéval, amelyeket gyomrunkba temetünk. Midőn aludni térünk, fontoljuk meg, hogy az álom a halál képe és hogy az emberek nagy részét az ágyban érte a halál kaszája. Midőn a templomot keressük fel, temetőkön megyünk át és sírokra bukkanunk, hogy bennünk a halál gondolata feléledjen.

Szükséges tehát, hogy a lélekre fordítsuk minden gondolatunkat. «Mit használ az embernek,[4] ha az egész világot is megnyeri, lelkének pedig kárát vallja?» Mezítelenül jövünk e világra, mezítelenül halunk meg. Nincs különbség a megholtak hullája között, hacsak esetleg nem az, hogy némelyeknek tisztátalansággal mételyezett teste jobban bűzlik. Mily nagy azok balgasága, kik egész életük lefolyása alatt a testért fáradoznak, amely a legrövidebb időre lakhelye a léleknek, míg a lelket annyira lenézi és becsmérli, mintha a testtel együtt meghalna és elveszne.[5]

[1] Kor. II. 5, 1.

[2] Eccl. 7, 40.

[3] Eccl. 14, 12.

[4] Máté, 16, 26.

[5] Tudjuk, hogy a boldogságos szűz *Máriára* is fordítsak egy kis figyelmet, hogy a boldogságos szűz Mária, Isten anyja is *meghalt;* nem ugyan bűneinek büntetéseül, mert attól mindig ment volt, hanem mivel Isten az emberi természetnek vele született állapotát, amelynél fogva föloszlásnak alá volt vetve, amint Krisztusban, úgy Máriában sem akarta megszüntetni. *A boldogságos szűz meghalt:* 1. hogy halálával Istennél érdemeket szerezzen, legyőzvén a

24. *A halál órája bizonytalan.* «Az ember nem tudja» mond a Szentírás «végét, hanem mint a halakat horoggal fogják meg és amint a madarakat tőrbe ejtik, ugy ragadtatik meg az ember is alkalmatlan időben.»[1] Amint a tapasztalás tanítja, sem a napot, sem az órát, melyben meg kell halnod, nem tudod; sem a halál nemét, mely az életből elragad; vajjon természetes halállal-e előzetes betegség folytán, jóllehet a betegség bizonytalan nemével, — avagy pedig erőszakosan, tűzzel, vízzel, az emberek vagy a vadállatok erőszakoskodása folytán, vagy az égből lecsapó villám által, vagy a tetőről esetleg lehulló tégla által, vagy az erőszakos halál más neme által fogsz meghalni. «Az Úr napja» amint sz. *Pál* apostol mondja «mint éjjel a tolvaj, úgy fog eljönni, hogy testünknek házát megmászsza és hogy innen mindenünknek legbecsesebbjét, t. i. a lelket elvigye és arról ítéletet tegyen.»[2]

Hallottuk, hogy a *halállal bezáródik az érdemszerzés* ideje, úgy, hogy az embernek örökké vagy bűnei vannak, amelyekkel terhelten az életből elköltözött, vagy jó tetteinek gyümölcsei, melyeket az Isten malasztja segélyével magának szerzett. Hallottuk,

testnek a meghalással szemben való természetes küzdelmét; ugyanis a Kor. II. 5, 4. szerint «nem kivánunk kivetkőztetni (a testből), hanem felöltöztetni (a dicsőség ruhájával)»; 2. hogy ebben is kövesse fiát, aki meghalt, hogy halálával nekünk gyógyszert nyujtson; 3. hogy halálában mindenkinek az erény ritka példáját adja és együtt szenvedjen a halandókkal, tapasztalva a testnek ama küzdelmét és ellenszegülését. A betegség *nemére* vonatkozólag, amelyben a boldogságos szűz meghalt, hallottuk, hogy az nem történt annyira valami testi betegségtől, mint inkább a szeretet hevéből, a legégetőbb vágyból, hogy Istent láthassa és legszeretettebb fiának jelenlétében lehessen, ami testének erőit felemésztette.

Mi következik ebből? *a)* Készítsük elé mi is magunkat a halálra, lángoló vágygyal Isten látása után, nehogy a másik életben a vágynak hiányát pótolni kénytelenek legyünk a tisztítóhely lángjaiban. Mert létezik a másik életben a tisztítóhely egy neme, melyet a vágy tisztítóhelyének neveznek, ahol Isten látása után való vágyunk tespedtsége megtisztul. *b)* Irányítsuk állhatatos imáinkat a boldogságos szűz Máriához, hogy halálunk óráján segítsen rajtunk és juttasson nekünk valami kedvezményt és kegyelmet a sok közül, amelyet maga nyert azon órában. És mondjuk forró szívvel az angyali üzenet ama utolsó szavait: «imádkozzál érettünk bűnösökért most és halálunk óráján» és a dicsének ama szavait: «Mária, kegyelem anyja, irgalmasság anyja, védelmezz meg minket ellenségtől és halálunk óráján végy magadhoz.» V. ö. Ludov. de Ponte. Medit. P. 5. med. 34.

[1] Eccles. 9, 12.

[2] Thess. 5, 2.

ha az ember a halál által kivágatva, a bűneiben való megmaradása miatt, a pokol északjára esik,[1] annak soha semmiféle gyógyszere nincs már, melylyel Isten kegyelmét visszanyerhetné vagy a büntetéseket kikerülhetné. Ha pedig a kegyelemben megmaradva, az ég déljére esik, sohse kell félnie, hogy valaha valami vétket fog elkövetni, vagy hogy az égi dicsőséget elveszíthetné.

Mi következik mindebből? Az óra bizonytalansága, melyben meg kell halnunk, folyton őrködésre indítson bennünket. «Vigyázzatok», úgymond Krisztus,[2] «mivel sem a napot, sem az órát nem tudjátok»; és ismét «Legyetek készen,[3] mert amely órában nem vélitek, jön el az ember Fia.» Sz. *Gergely* M. írja:[4] «Azért akarta teremtőnk, hogy éltünk vége előttünk rejtve legyen, hogy mivel nem tudván mikor halunk meg, mindig készen találtassunk a halálra.»

Vizsgáljuk meg tehát magunkat, vajjon készen vagyunk-e rá, hova és merre esnénk, ha Isten ma kivágna bennünket; ha bűnökben vagyunk, igen gyorsan tartsunk bűnbánatot. Mert eljő az Úr oly napon, amelyen nem reméled és oly órában, amelyet nem tudsz, és amelyre legkevésbbé gondolsz, azaz amelyet Isten utolsónak határozott, amelyben ha csak elkészültnek nem talál, óh, mily nagyon rá lészsz szedve!

Ama igazság pedig, hogy a halállal bezáródik az érdemszerzés ideje, felhí bennünket, hogy amig időnk van, jót tegyünk; ágyékaink legyenek felövezve[5], a szenvedélyek és vétkek szorgalmas sanyargatása által, és kezeinkben legyen az erényeknek és jótetteknek égő lámpája.

Fejezzük be sz. *Gergely* M.[6] szavaival: «Azért atyámfiai, irányozzátok lelki szemeiteket halandóságtok állapotára és a jövendő biró számára készítsétek el magatokat mindennapi sírás és jajgatás által. És minthogy bizonyosan halál vár mindegyitekre,

[1] V. ö. Eccles. 11, 3.
[2] *Máté*, 25, 13.
[3] *Luk.* 12, 40.
[4] Lib. Moral. l. 12. n. 43. M. t. 75. p. 1006. — V. ö. *Breviar.* Rom. *Comm. Confess. Pontif.* II. loco, lect. 7. és fest. *s. Ursulae* et Sociar. 21. Octobr. lect. 8.
[5] *Luk.* 12, 35. V. ö. *Breviar.* Rom. de comm. confess. non Pontif. lect. 7. sqq.
[6] In Evang. hom. 13. n. 6. M. t. 76. p. 1126. sq.

ne gondoskodjatok e földi élet bizonytalan dolgairól. Mivel tehát az óráknak percei elmulnak, kedves testvérek azon legyetek, hogy a jótett jutalmára méltassanak. Hallgassátok mit mond a bölcs Salamon: Amit kezed cselekedni képes, szorgalmasan vidd véghez; mert sem a cselekvés, sem okosság, sem bölcseség, sem tudomány nem lesz az alvilágban, hová te sietsz (Predikator 9, 10.). Mivel tehát sem a jövő halál idejét nem ismerjük, sem pedig a halál után munkálkodni nem tudunk, hátra van, hogy a halál előtt való időt fölhasználjuk. Mert csakis akkor fogjuk az elérkező halált legyőzhetni, ha érkezésétől, mielőtt eljött, mindig féltünk vala.»

II. FEJEZET.

A részleges itéletről.

25. A lélek a halál után mindjárt a részleges itélet alá kerül és ezen részleges itéletnek megfelelő sorsban részesül. Amiért is szó lesz

I. cikkelyben a téves nézetekről,
II. cikkelyben a részleges itélet létezéséről,
III. cikkelyben ennek rögtönös végrehajtásáról.

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

26. Voltak néhányan, akik tagadták e részleges itélet létezését; vagy a lélekvándorlást állítva, hogy t. i. a lelkek a halál után vándorolni fognak a föld különböző testein át egész a jövő sors idejéig (így a gnosztikusok és a manicheusok, akik *szavaikat* — a közhit szerint — Pythagoras és Zoroaster könyveiből merítették), vagy azt állítva, hogy a lelkek a halál után valami álomfélébe merülnek, vagy miután a halálban testükkel együtt elvesztek, a nagy itélet napján a testükkel együtt újra életre kelnek és érdem szerint jutalomban vagy büntetésben fognak részesülni (*Vigilantius*, kit sz. Jeromos *Dormitantiusnak* nevezett; Téves nézetek.

az *arabicusok*[1], *coptok* és sok *nestorián*[2]), vagy pedig állítva, hogy azok sorsa a halál után bizonytalanságban van és az azokról tartott itélet, a jutalom vagy büntetés csak legutoljára, a világ végén fog megtörténni (így *Lactantius*[3] és mások[4] *Photius* szakadása után sok nem egyesült görög tagadta[5], hogy a bűnöktől teljesen megtisztult lelkek az itélet utolsó napja előtt Isten boldogító látását

[1] V. ö. *Euseb.* Hist. Eccl. 1. 6. c. 37. — M. gör. sor. 22. k. 598. l. elbeszéli, hogy e tévedés ellen zsinat gyűlt össze, amelyen *Origenes* oly hévvel és erővel értekezett, hogy azok, kik előbb e tévelyt fölkarolták, véleményüket megváltoztatták. V. ö. sz. *Ágostont* is, Haer. 83. — Migne, 42. k. 46. l.; *Klee,* Dogm. Gesch. 2. k. 315. s köv. old. *Pitzipios* L'église orientale, t. 1. 10.

[2] V. ö. *Asseman* Diss. de Nestor, in Bibl. orient. t. 3. P. 2. p. 342. v. ö. *Bautz,* Hölle p. 35., ki az *örményeket* is azok közé számítja, kik azt állítják, hogy a holtak lelkei a halál után az általános feltámadásig valami álom-félébe merülnek.

[3] Ki, Instit. 1. 7. c. 21. — M. 6. k. 802. s köv. old. írja: «Ne vélje azonban senki, hogy a lelkek a halál után azonnal itélet alá jutnak, mert mindnyájan egy közös őrizet alatt tartatnak, míg eljő az idő, melyben a legfőbb biró az érdemeket vizsgálni fogja. Akkor, a kiknek igaz volta kiderül, azok a halhatatlanság jutalmában részesülnek, akiknek azonban bűnei és gazságai vannak, nem fognak feltámadni, hanem a gonoszokkal ugyanabba a sötétségbe kerülnek, bizonyos büntetésekre kárhoztatva.»

Ide tartozik néhány sz. atya is, és más egyházi iró, kik a *jámborokról* itt-ott állítják, hogy azok jóllehet tökéletesen megtisztítvák bűneiktől, Isten boldogító látására még sem fognak jutni, csak az általános itélet után: addig pedig a paradicsomban v. Ábrahám kebelében tartózkodnak. (Sz. *Justin* vértanu sz. *Irén, Tertullián,* sz. *Hilarius,* sz. *Ambrus,* jeruzsálemi sz. *Cyril* és részben maga sz. *Ágoston* is; v. ö. *Klee,* Dogm.-Gesch. 2. k. 312. s köv. old.; *Schwane,* Nachnicänische Väter, 749 s köv. old. Más egyházi írók azonban, mint pl. *Muratori,* De Parad. etc. c, 15 s köv. old. ez atyákat katholikus értelemben magyarázzák.) Különben azokról, kik vértanú halál által múltak ki, ugyanez írók állítják, hogy Isten boldogító látásában részesülnek mindjárt a halál után. (V. ö. *Simar,* Dogm. p. 844.) V. ö. *Gottit* is Theol. Schol. 3. k. 733. l. *Petav.* De Deo VII. 13.

[4] Ide sorozandók egyrészt a régi *chiliasták* is, akikről alább lesz szó, sect. 3. c. 2. a. 1. és 3. *Tatianus* hitvédő is, amint némelyek állítják (*Albertus de Bulsano Knoll* Eschatologiájában) tanította, hogy a gonosz emberek lelkei a halál után tönkremennek de az általános feltámadáskor életet fognak nyerni. De *Tatianus* ezen nyilatkozatát (orat. contra Graec. n. 13.) nem a lélek természetes, hanem inkább a lélek erkölcsi és természetfölötti haláláról kell értenünk, amint azt *Maurini* és legújabban *Nirschl,* Patr. 1. k. 163. l. kimutatták. V. ö. *Bautz,* Hölle 34. l.

[5] Megjegyzem azonban, hogy e tévedés nem gyökerezett meg a *görög* elszakadtak egész táborában, hanem az ellenkező vélemény nyilvánul azok *szertartásos* könyveiben. (V. ö. ilyes bizonyítékokat *Nilles* jezsuitánál *Calendarium manuale* t. 2.) *Pitzipios* azt állítja, hogy napjainkban e tévedés a kele-

élvezik és azt állította, hogy azok ama napig csak valamelyes boldog nyugalmat élveznek.

A 14. században a *minoriták* is elpártoltak az igazságtól, azzal az állításukkal, hogy az igaz lelkek ugyan azonnal felvétetnek az égbe és hogy ott a testek feltámadása előtt is boldogok és Krisztus szemléletét szolga alakjában élvezik; hanem, hogy a testek feltámadása előtt Isten boldogító látásában nem részesülnek.[1]

E helyen említendő *XXII. János* pápa is, nem mintha a tévedést, hogy a szentek lelkei mindjárt haláluk után Isten boldogító látását nem élvezik, mint pápa tanította volna és katholikus tannak nyilatkoztatta volna; hanem mivel — amint a *történetírók*[2] legtöbbnyire mondják — mint magántudós, mielőtt pápává választották, azt tanította; vagy mivel — amint a *dogmatikusok* állítják — kétségben volt e dolog felől és mindkét véleményt vizsgálat alá vetette és eldöntés végett az akkori idő jelesebb hittudósai elé adta és maga is kifejtette[3] — amint látszott — mindkét részre alkalmas érveit.

tieknél majdnem feledésbe ment (L'église orientale i. h.), de másképp mondja *Nilles* idézett művében.

A *görög* elszakadtak e tévedését illetőleg v. ö. sz. *Tamást* is (Summa Contra Gentes, 1. 4. c. 91. vége felé.)

[1] A *minoriták* ellen leginkább a *dömések* támadtak, védve serényen a tant: hogy az Isten boldogító látása a teljesen megtisztult lelkeknek azonnal megnyerik. V. ö. *Mazella,* De Deo creante n. 1194.

[2] Így *Hefele,* Concil. Gesch. 6. k. 522 s köv. old.; *Hergenröther,* Kirchengesch. 2. k. 22. s köv. old.

[3] Maga *XXII. János* arra nézve, hogy a szentek lelkei mindjárt a halál után, Isten boldogító látásában *nem* részesülnek, a kedvező adatokat és érveket oly szorgalmasan összegyüjtötte, hogy a *párisi* egyetem így írt hozzá (*Martene* szerint, Thesaurus novus anecd. 1. k. 1383. s köv. old. párisi kiad. 1717.): «Szentséged igen szépen és nagy gonddal gyüjtötte össze és idézte a tekintélyeket, sőt nem is emlékezünk, hogy bármely tudósnál is annyit olvastunk volna.» — Ezt azonban azért tette, hogy a még hitelvileg meg nem határozott igazság világosabb legyen és a meghatározásra előkészíttessék. *Fülöp* francia királyhoz ezt írja: «Minthogy sz. Ágoston e kérdést irataiban néha igen kétségesként állította oda és reá vonatkozólag — mint mondják — többször változtatta nézetét; de nemcsak ő, hanem más tudósok is, mint beszédeinkben megemlítettük, nem saját fejünk szerint beszélve, hanem a Szentírás és a szentek mondásait használva, különösen azokéit, kiknek iratait az Egyház elfogadta; és sokan, úgy bibornokok, mint mások előttünk és másutt beszédeikben e tárgy mellett és ellen szólottak, sőt nemcsak beszédekben, hanem nyilvánosan is kitünő hittudósok előtt és tanárok jelenlétében, a kuriában többször ilyes kérdés került megvita-

Luther és *Kálvin* különféle helyeken állítják, hogy a lelkek sorsa az általános itélet napja előtt bizonyosan meg nem határozható; másutt azonban úgy látszik, hogy *Luther* az összes halottakra vagy legalább sokra nézve, a psyhopannichiát (lélekalvást) fogadja el;[1] és *Kálvin* nem ritkán kijelenti,[2] hogy a megholtak

tásra, hogy az igazság teljesebben kitünjék.» Az 1334. évben tartott *avignoni* consistoriumban végül a kérdést vita tárgyává tette és a tanácskozást megnyitotta e szavakkal: «Lelkiismeretemre mondom, hogy örömest lennénk más véleményen és örömestebben, mint e tagadó véleményben, ha igaznak bizonyulna és szükségesnek és ha világos volna a hitben, hogy a szentek lelkei most Isten színét látják. Azonban sohasem volt szándékomban valamit mondani a hit ellen; és ha valamit mondottunk, az egészet most visszavonjuk.» Ugyanezen évben, kevéssel halála előtt a biborosak előtt e határozatot adta ki: «Valljuk és hiszszük, hogy a megtisztult lelkek elváltan a testtől az égben vannak a mennyek országában és a paradicsomban és Krisztussal és az angyalok társaságával egybegyüjtvék és színről-színre világosan látják Istent és az isteni lényeget, amennyire a testtől elvált lélek ezt megengedi. Ha pedig e tárgyban másképen mondottunk, hirdettünk vagy irattunk volna valamit, a mily módon mondottuk, hirdettük, vagy írtuk, elmondva és összehasonlítva és nem meghatározva és nem is ragaszkodva, így és nem másképákarjuk, hogy mondattak, hirdetettek és irattak legyenek azok.»

Ebből kiviláglik tehát, hogy a *csalatkozhatatlanság ellenei* (V. ö. *Janus*, Der Papst u. das Concil, 295 s köv. old.) az előbbi századok szakadárai Occamus és Caesena, XXII. János ellenségei után jogtalanul állítják, hogy XXII. János az avignoni consistoriumban hirdette a véleményt, hogy a szentek az égben az általános feltámadásig Isten boldogító látása nélkül szükölködnek és hogy így Párisban eretnekségről vádolták. Ugyanis XXII. János mint pápa a szenteknek Istenlátását illetőleg csak vitatkozólag értekezett a nélkül, hogy e dologról valamit határozni akart volna, amit sok *párisi* tudós 1333. bizonyított. (V. ö. *Hergenröther*, Antijanus 58. s köv. old.) V. ö. a csalhatatlanság ellen tett ellenvetést *Werner*-nél Geschichte der apol. u. polem. Litter. 3. k. 522. s köv. old. XXII. János véleményének nézetkülönbségeiről olvasd *Natal. Alexander*. Hist. eccl. sacc. 13. és 14. diss. n. a. 2., *Hergenröther*, Kirchengeschichte 2. k. i. h. és 3. k. 343. s köv. old. *Hefele*, Conc. Gesch. 6. k. 522. s köv. old.; *Wouters*, Hist. eccles. 2. k. 59. sz.) *Bautz*, Himmel, 56. l.

[1] Levelében 1522. jan. 13. írva (v. ö. *Bautz*, Hölle 35.) olvasható: «Hajlandó vagyok veled egyetérteni a véleményben, hogy az igazak lelkei alusznak és az itélet napjáig nem tudják, hogy hol vannak. Amely véleményre késztet a Szentírás szava: «Alusznak atyáikkal» .... és nincs mivel ledönteni a véleményt. Ugyanazt vélem az elkárhozottakról, érezhetnek valami büntetést mindjárt a haláltól kezdve, némelyek azonban föntartatnak ama itéletnapig. Az én véleményem tehát, hogy ezek bizonytalanok. Valószinű azonban, hogy kevesek kivételével mindnyájan érzéketlenül alusznak.»

[2] Inst. 1. 3. c. 25 végén írja: «A jámborok lelkei .... boldog nyugalomba mennek, a hol boldog vígságban az igért dicsőség élvezetét várják és így minden

lelkei egy bizonyos ideiglenes helyen tartózkodnak, ahol a feltámadást, itéletet és a végső megjutalmaztatást várják.

Az *anabaptisták* és igen sok *socinián* és *arminián*, amint egykor az *arabicusok* és már fönt elősorolt régiek a lelkeknek a haláltól egész az itéletig tartó álma mellett harcoltak, a kik ellen Kálvin egy értekezést adott ki.[1]

Különben a *protestánsok* legújabb könyvei a részleges itéletet nem ritkán határozottan említik, és mind a lélekalvást, mind a lélekvándorlást nyiltan elvetik.[2]

A léleknek a halál után való állapota körül való tévelyek a mult században sem hiányoztak. Az *irvingiánokon* kívül, kik a chiliasmust felújították és a kikről alább szó lesz, csak egy bizonyos protestáns írót említek Angliában s ez *Priestley*,[3] ki az arabicusok tévedését megújította.

II. CIKKELY.

A részleges itélet létezése.

27. Az itélet a mindenkit cselekedetei szerint jutalomra vagy büntetésre érdemesítő Istennek vizsgálata és határozata. Felosztás.

Kétféle itéletet kell megkülönböztetnünk: ***részlegest*** és ***általánost***; az ***első*** itélet mindjárt minden egyes ember halála után lesz; a ***másik*** a világ végével, az egész világ szemeláttára. E helyen csak a ***részletes*** itéletről szólván, megállapítjuk a

28. tételt. ***Minden egyes ember lelke mindjárt a halál után a részleges itélet alá kerül.*** Tétel.

függőben tartatik, míg Krisztus az Üdvözítő megjő. És hogy a gonoszoknak ugyanaz a sorsa van, melyet Judás az ördögöknek jelöl, láncokkal lekötve tartatnak, míg büntetésre, melyre kárhoztatvák, nem vonatnak.»

[1] De psychopannychia Argent. 1545.

[2] V. ö. *Rothe*, Dogm. III. § 125., a hol ez olvasható: «részletes itélet, amely elé mindenkinek külön és egyénileg kerülnie kell a halál végső tusájában». Ugyanazt állítja, amint Rothe mondja kiskátéjuk p. 375 s köv. old. Artic. *Schmalk*, pl. 311.; Confess. *Helv*. II. c. 26.; catech. *Heidelb*. qu, 57.

[3] Meghalt 1804. V. ö. *Fungmann*. De Noviss. pl. 137. — *Burnet*-ról, bizonyos anglikán tudósról, ki a mult században a chiliasmusnak kedvezvén, írta (a halottak és feltámadók állapotáról szóló könyvében c. 4.), hogy sem itélet, sem megjutalmaztatás nincsen az igazak feltámadása előtt; olv. *Bautz*, Hölle 36. l.

29. E tételben tehát állítjuk, hogy a lelkek a halál után semmi esetre se maradnak a veszteglés vagy bizonytalanság állapotában az itéletnapig, hanem mindjárt haláluk után hallják egyenkint Isten határozatában tetteiknek megfelelő sorsukat.

30. E tétel teljesen bizonyos a *Szentírás* és különösen a *hagyomány* tanubizonyságaiból.[1]

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

31. Igaz, hogy a *Szentírás* gyakrabban említi az általános itéletet a világ végezetével, mint a részlegest; mégis itt-ott erről is szó van; t. i. *Eccli*. 11. 28 s köv. v. olvasható: «Könnyű Istennél, kinek-kinek *halála napján* megfizetni az ő utai szerint . . . az ember halálakor lesznek az ő cselekedetei nyilvánosak.» *Könnyű*, azt mondja az Irás, amint a szövegből világos, nem hogy az isteni visszaszolgáltatás *lehetősége*, hanem a halál napján maga a leendő visszaszolgáltatás kinyilváníttasék, hogy kimondassék, hogy az Isten legkönnyeben s ekként a legteljesebben és legbiztosabban fogja a halál napján minden tettnek jutalmát megadni. Ugyanis, ha csak a visszaszolgáltatás *lehetőségét* jelezné, ez nem indítaná az embereket jó cselekedetekre,[2] mert a jutalom lehetősége

[1] Az egyháznak nincsen ugyan határozata, amely ezt az igazságot nyiltan tanitaná, mégis bennértőleg bennfoglaltatik azon határozatokban, amelyek szerint a lelkek mindjárt a halál után érdemükhöz képest vagy a pokolba költöznek vagy az ég örömeibe jutnak, ha teljesen megtisztultak. Hozzáadjuk, amiket olvasunk a *Római kátéban*. P. 1. c. 8. n. 3.: «Két időpont figyelembe veendő, amelyben mindenkinek az Úr szine elé kell jönnie és minden egyes gondolatáról, tettéről, szaváról, szóval mindenről számot kell adnia és végül a birótól itéletet kell hallania. Az első akkor van, mikor az ember kiköltözik az életből; mert mindjárt Isten itélőszéke elé kerül és ott mindenről a legigazságosabb kérdést intézik hozzája arra nézve, amiket vagy mondott vagy tett vagy gondolt valaha, és ezt nevezzük magánitéletnek». Szintúgy hivatkozhatunk a *hitelvi határozatok tervezeteire*; a *vatikáni* zsinaton a kath. tanról 5. fej. ahol többi között ez áll: A halál után, mely utunk vége, mindjárt Isten itélőszéke elé jutunk, hogy elmondja mindegyikünk testének dolgait, amiket tett, akár jót, akár rosszat (Kor. II. 5., 10., 1.) és e halandó élet után nincs már helye a megigazulásra való bűnbánatnak.

[2] Amint *Calmet* e helyre nézve megjegyzi, e könyv sz. szerzője azon botrányt akarta elhárítani, amelyen némelyek megütköznek, ha az életben az igazakat szerencsétleneknek, a gonoszakat pedig szerencséseknek látják; hivatkozik tehát a másik életre, ahol méltó visszafizetése lesz a jó és gonosz cselekedeteknek. Erről a megfizetésről mondja, hogy *könnyen megteszi Isten minden egyes ember halála napján*, mivel az ember végével vagy halálával cselekedetei nyilvánosakká lesznek, azaz tetteinek vagy jósága vagy gonoszsága megvitatás alá kerül, földerül és kinyilvánul, ami nem vonatkoztatható az általános itéletre,

nagyon gyenge ösztönzést nyújt a munkára. Hanem a valóság és a könnyűség, a mellyel az Isten megfizet, mindenesetre elég nagy érv a buzdításra. Szintúgy a *zsidók*-hoz írt levél 9. 27: «Elvan végezve, hogy az ember egyszer meghaljon, azután pedig jő az itélet.» Vannak ugyan hittudósok,[1] kik e szavakat az általános itéletre magyarázzák; azonban gyakrabban, és pedig joggal és méltán tekintettel magokra a szavakra és a szövegre — más hittudósok és szentirásmagyarázók több sz. atya nyomán a részleges itéletre vonatkoztatják; mert az apostol az ember halála és Isten titkos itélőszéke közé semmi haladékot nem helyez.[1] Ide vonatkozik egyszersmind a dúsgazdagról és a szegény Lázárról[2] szóló példabeszéd, amely a részleges itélet létezését nyilvánosan feltételezi. Meghal ugyanis a szegény koldus és az angyalok mindjárt a neki megfelelő helyre viszik; meghal a dúsgazdag és mindjárt halála után a pokolra jut. A bűn és jutalom kiszolgáltatása azonban nem történt volna meg, hacsak meg nem előzte volna a bíró véleménye a szerzett és elvesztett érdemekről.

2. a hagyományból.

32. Szent *Ágoston* írja bizonyos *Vincentius Victorról*, ki több — bár különféle tévedésekkel telt — könyvet írt: «Igen helyesen[3]

mivel az áll róla, hogy a *halál napján* leend. V. ö. *Vasquezt*, 1. 2. qu. 4. disp. 19. c. 2.

[1] Kik között sz. *Tamás*, *Estius*.

[2] V. ö. *Simar*, Dogm. 482. l. *Mazella*, De Deo creante, n. 1421.

[3] *Luk*. 16. 22: «Lőn pedig, hogy meghalt a koldus és az angyalok által Ábrahám kebelébe viteték. Meghala pedig a gazdag is és pokolban eltemettették.»

[4] De anima et ejus origine 1., 2., n. 8. — M. 44. k. 498. l. *Chrysostomus* Hom. 13. in. Math. n. 5.—M. gör. sor. 57. k. 217 l. írja: «Ezeket tehát mind meggondolva és mint bizonyosakat lelkünkben megállapítva, t. i. hogy ez életből való elköltözés után a félelmetes itélőszék elé fogunk jutni, hogy számadást adjunk viselt dolgainkról, lakolni fogunk és a boszút érezni fogjuk, ha a vétkekben megmaradunk; ellenben pedig koronát és kimondhatatlan ajándékokat fogunk nyerni, ha kevés ideig magunkra vigyázni akarunk».

Hogy kimutassuk, mikép már a sz. atyák is azért alkalmazták a részleges itéletről szóló tant és azért írták le azt oly élénken, hogy a keresztényeket erényre buzdítsák, hozzáadjuk sz. *Ephrem* szavait: (Serm. de secundo adventu, *Mazellá*-nál i. h. n. 1422.) t. i.: «Nagy és elrejtett a halál titka és senki se mesélheti azt el nekünk. Borzasztók és rettenetesek, amik a lélekkel történnek, de senki sem ismeri közülünk. Kedves testvéreim! Többé nem fogjuk egymást látni ez életben; ha valamit tudtunk, ha valamit tettünk, azért viszonzást fogunk kapni. Íme, innen elvezetnek és nem tudjuk hová. Rögtön megakad a haldokló nyelve, szemei elváltoznak, szája hallgat, szava eláll, midőn eljönnek az Urnak seregei, midőn belépnek a félelmes hadak, midőn az Isten hóhérai

és nagyon üdvösen hiszi (Vincentius), hogy a lelkek itélet alá kerülnek, midőn a testekből kilépnek, mielőtt azon itélethez jönnek, a hol szükséges, hogy a már visszanyert testben nyerjenek itéletet.»

3. az észből. 33. Hogy az általános itéleten kívül részleges itélet *is van*, bebizonyítja sz. *Tamás*, midőn mondja[1]: «Minden ember egyrészt *egy bizonyos személy*, másrészt *az egész emberi nemnek része*: miért is kétszeres itélet illeti meg. Az egyik a részleges, melynek a halál után lesz alávetve, mikor Isten testével együtt véghez vitt tettekért itéli meg, habár nem teljesen, mert csak lelke részesül az itéletben, nem pedig a teste is; a másik itéletnek kell, hogy alávettessék, amennyiben az összes emberi nemnek része, amint mondjuk valakiről, hogy itéltetik az emberi igazság szerint, ha az itélet az összeségről mondatik is, melynek ő része. Azért, mikor az összes emberi nem az általános itéletnek lesz alávetve az által, hogy a jók a gonoszoktól el lesznek választva, minden egyes ember is itélet alá esik. De azért az Isten senkit sem itél meg kétszer, mert nem szab két büntetést egy bűnre, hanem a büntetés, mely az itélet előtt nem volt még teljesen kiróva, az utolsó itéletben teljesen ki lesz róva, miután a gonoszok testileg és lelkileg is kínokra jutnak.»

Hogy a részleges itélet megtörténte *azonnal a halál után* méltányos, azzal bizonyítja *Suarez*,[2] hogy *a halálban megszűnik az*

parancsolják, hogy a lélek a testből kivándoroljon, midőn a kérlelhetetlen itélet elé hurcolnak bennünket. Akkor az angyalok megragadva a lelket, a levegőn át eltávoznak, a hol léteznek az elsőségek és hatalmasságok és az ellenkező seregek világának kormányzói, azok a kérlelhetetlen vádlóink, rovásunk kegyetlen behajtói, száműzői és megitélői a levegőben elénk szállván, előhozzák az ember vétkeit és vétkeinek kéziratát. Nagy ott a félelem, nagy a szerencsétlen lélek borzalma, ki nem kerülhető szükség, a mely elé akkor kerül, végtelen ellenségek sokasága által, a mely azt tartóztatja, késlelteti rágalmakkal terheli, akadályozza, nehogy a világosságban lakjék, nehogy az élők országába belépjen. — Végül a sz. angyalok megkapván a lelket, magukkal elvezetik.»

[1] 3. Summ. Theol. Suppl. qu. 88. a. 1. ad 1. V. ö. egyszersmind u. o. qu. 69. a. 2.

[2] 3. Part. Summ. Theol. disp. 52. sect. 2. Ezek szavai: «A halálban megszűnik az érdemszerzés ideje: ez tehát a legalkalmasabb idő, hogy kiki saját tettei szerint itéltessék, mivel misem kivánja annak további elhalasztását. Miért sujtaná Isten ugyanis annyi ideig a nemcsak soká remélni kénytelen, hanem még saját üdvük felől is bizonytalan igazakat, annál is inkább, miután ez már mitsem használhatna nekik az üdvösségre? És miért lennének az igazak és bűnösök ez egész idő alatt majdnem egyenlőek a félelmes kétségbeejtő állapotban?»

érdemszerzés ideje; ugyancsak következik a katholikus igazságból is, melyet alább fogunk bebizonyítani: hogy t. i. a *lélek* azonnal a halál után erkölcsi állapota szerint vagy *jutalomban* vagy *büntetésben* részesül; már pedig nem illő, hogy az itélet előtt legyen megtorlás, vagy hogy a birói itélet annak hozatala előtt hajtassék végre.

34. Ezen itéletnek *helyére*, *idejére* és *módjára* vonatkozólag semmi bizonyosat sem tudunk.[1]

[1] Hogy csak legfőbb vonásaiban érintsük, legyen szabad a következőket fölemlítenünk: a hittudósok vitatkoznak: vajjon a részleges itélet egy pillanat alatt történik-e, vagy pedig eltart bár nagyon rövid ideig is? Vajjon azon pillanatban történik-e, midőn a lélek a testtől elválik? Hol, milyen helyen lesz ezen részleges itélet? Vajjon Krisztus mint ember fog-e itélni? Vajjon az angyalok és ördögök jelenlétében? stb.

Ami ezen itélet *idejét* s *helyét* illeti, sokan állítják, hogy az a halál pillanatában s pedig azon helyen lesz, hol az ember meghal. (V. ö. *Bonaventurát,* 4. Sent. dist. 20. p. 1. qu. 5. Vivés kiadásában 6. k. 65. s k. old.) A halottas szoba az itélet helye. (V. ö. *Simar*, Dogm. 843. old.)

Valószinű, hogy azt, legalább némikép, *Krisztus* végzi, kinek az Atya minden itéletet átadott *(Ján.* 5, 22.); nem úgy, mintha Krisztus az ő megdicsőült testében minden egyes haldoklóhoz eljönne, hogy őt itélje; hanem amennyiben a megholtakat Isten fölvilágosítja, hogy érezzék, mikép Isten s Krisztus az ember itéli őket. *Suarez* így szól (3. P. Summ. Theol. I. Thom. qu. 59. disp. 52. a. 6.): «Sem a megitélendő lélek nem száll föl az égbe, sem Krisztus nem száll le annak megitélésére, hanem a halál pillanatában értelmileg fölemelkedik a birói itélet meghallgatására. Így kell értenünk azt, hogy az ő itélőszéke elé vitetik, minden más helyváltoztatás nélkül. S valószinű, hogy a lélek abban a pillanatban tudja azt, hogy itélet alatt van, s hogy üdvözül vagy elkárhozik nemcsak az Istennek, hanem egyszersmind Krisztusnak az embernek parancsa és közbenjárása folytán.»

S így az itélet *módjáról* is lehet némi fogalmunk. *Jungmann*, az utolsó dolgokról szóló fejezetben a 18. s k. old. így ír: az itéletnek kiváltkép 3 része van. Az *első* az *ügynek* a tényállás tökéletes ismeretéig való *megvitatása*, melynek elérésére szolgálnak az emberi itéletben a tanuk kihallgatása, magának az ügynek megvizsgálása s más hasonlók. A *második* a tényállás megismerése után következő *itélethozatal*, mely úgy az észnek, mint az akaratnak működését foglalja magában, hogy ezen emberre érdeme szerint ilyen vagy olyan jutalom vagy büntetés rovassék. A *harmadik* már következménye a birói itéletnek, t. i. *az itélet végrehajtása*. A részleges itéletben, melynek minden lélek alá lesz vetve halála után, az *elsőnek* tulajdonkép nincs helye. Az isteni biró ugyanis magától eléggé ismeri az ügyet s nincs szüksége faggatásokra s külső tanúbizonyságokra. Mindazáltal Isten mégis intézkedik, hogy a lélek is tökéletesen ismerje saját állapotát s hogy átlássa érdemeit vagy bűneit, történjék ez most akár az által, hogy az emberi lélek a testtől, mely neki csak

III. CIKKELY.

A részleges itéletnek rögtönös végrehajtása.

35. A részleges itélet azonnal végre lesz hajtva, azaz a lelkek, amint a biró itéletét meghozta, rögtön az állapotuknak megfelelő tartózkodási helyekre (melyekről a következő fejezetben bővebben szólunk s amelyeknek létezézét egyelőre bebizonyítottnak tételezzük föl) fognak jutni. Ugyanis:

A teljesen meg nem tisztult lelkek a tisztítóhelyen.

36. Tétel: *Az igaz, de még teljesen meg nem tisztult lelkek a tisztítóhelyre jönnek.*

Ez a tétel hitbevágó, amint azt mindnyájan megengedik, kik a tisztítóhely létezését elismerik; miért is bizonyíték gyanánt

terhére volt, megszabadulva, önmagát teljesen megismeri, akár pedig különös isteni fölvilágosítás folytán, mely által a lélek előtt föltárul saját állapota; hasonlókép tisztán be fogja látni a lélek, hogy saját tettei szerint kapott jutalmat vagy büntetést. Erre vonatkoznak sz. *Ágoston* szavai is, Civ. Dei, l. 20, c. 14. M. 41. k. 680. old. «Úgy értendő az, hogy valamely isteni erő folytán kinek-kinek összes cselekedetei, legyenek azok akár jók, akár rosszak, emlékezetébe visszatérnek, s az ész csodálatos gyorsasággal szemléli őket; hogy az ismeret vádolja vagy védje a lelkiismeretet; s így mindnyájan s az egyesek is egyszerre itéltessenek. Ezen isteni erőt nevezzük «Könyv»-nek. Mert abban némikép olvasható az, mit ennek közreműködése folytán megismerünk.»

Ha a *Szentírásban* s a *szertartásos könyvekben* olvassuk, hogy ezen részleges itéletnél az *angyalok*, a haldoklók *védszentjei*, nemkülönben az *ördögök* is jelen lesznek, v. ö. *Luk.* 16. 22. ; nemkülönben *Rituale Rom.*: «Istennek szentjei, az Úr angyalai siessetek fogadni ennek lelkét s a Magasságbelinek szine elé vinni. Fogadjon föl téged Krisztus, ki hívott téged s Ábrahám kebelébe vezessenek az angyalok. Az elvetemült sátán csatlósaival térjen ki előled; s midőn az angyalok kiséretében jön, rettenjen meg s meneküljön az örök éj sötétjébe» — ez talán azért van, hogy az ember ezen jövendő itéletet, mig e földön tartózkodik, annál élénkebben képzelhesse magának. Azonban kétség kívül valóságos alappal is bir, úgy t. i., hogy különösen a haldokló őrzőangyalát s rossz szellemét kell az itéletnél tárgyilag jelenlevőknek képzelnünk. Ugyanis, habár ezen itélet nem is történik emberi módon, amennyiben Isten nem szorul az angyal vagy ördög tanúságára, mégis a szellemek ezen tárgyilagos jelenléte, kik az emberek sok tettét ismerik s annak jövendő sorsa iránt nagyon is érdeklődnek, némikép tárgyilagos bizonyságtétel. Miért sz. *Bonaventura* is így ír az i. h.: «Mert hinnünk kell, hogy a léleknek a testből való eltávozása alkalmával jelen van a jó és rossz szellem, egy vagy több; s hogy akkor igazság szerint nyerünk itéletet. Ezt illetőleg v. ö. *Gotti,* Theol. schol. t. 3. tr. 16. qu. 4. (733. s k. old.); *Mazzella* az i. h. 1406. old.

elég lesz csak az egyház gyakorlatára hivatkoznunk, mely azonnal a halál után kezd az elköltözött lélek megszabadításáért imádkozni.

A gonoszok azonnal a pokolba.

37. Tétel: *A gonoszok azonnal a pokolba jutnak.*

Ez is hitbevágó tan, mint a *flórenci* zsinat határozataiból (Decr. Unionis) kitünik, mely azt tanítja[1]: «Azok lelkei, kik halálos vétek, vagy csupán az áteredő bűn állapotában halnak el, azonnal a pokolba jönnek, de mégis különböző büntetéssel sujtatnak.»

Bizonyítás.

38. A *Szentírásra* vonatkozólag Krisztus[2] szavaira hivatkozom *(Luk.* 16, 22.): «Meghala a gazdag, és pokolban eltemették»; a *hagyományt* illetőleg nagy sz. *Gergelyre*, ki így szól:[3] «Amint a választottak boldogságnak örvendenek, úgy hinnünk kell, hogy a gonoszokat haláluk órája óta tűz égeti.»

[1] *Denzinger*-nél, Enchir. n. 588. Ezt *XII. Benedek*, *Benedictus Deus* constitutiójában már előbb is kijelentette ezen szavakkal (1336 febr. 2.): «Azon fölül kijelentjük, hogy Istennek általános határozata szerint azok lelkei, kik halálos bűn állapotában haltak el, haláluk után azonnal a pokolba szállnak, ahol alvilági büntetéssel sújtatnak, s hogy azért az itélet napján mégis mindnyájan terheikkel együtt megjelennek, hogy kiki számot adjon tetteiről és testének dolgairól, amelyeket elkövetett, akár jót, akár rosszat.» Hasonlókép az 1274-ben tartott *II. lyoni* zsinat, *Denzinger*-nél Enchir. n. 387., ezután pedig XIII. *Gergely*, VIII. *Orbán* és XIV. *Benedek* is a görögök számára írt *két hitvallásában*, Denzingernél az i. h. 870. és 875., majdnem a *flórenci zsinat* szavaival vallotta a mi véleményünket.

A rossz angyalokra vagy *ördögökre* vonatkozólag ez nem hitbevágó tétel, minthogy ezen hitágazati határozatok a gonoszok *lelkeiről* szólnak. De mainap mint *általános* (communis s.), vagy legalább is *közönségesebb* (communior) véleményt egyszersmind az ördögökről is kell hinnünk.

[2] Az ószövetséget illetőleg hivatkozhatunk itt *Lev.* 19, 13. és *Joël* 3, 4.

[3] Dial. l. 4. c. 28. M. 77. k. 365. old. Sz. *Hilár* szavait alább adjuk. Sőt ide sorolható *Tertullián* is, ki De anim. c. 58. M. 2. k. 795. old. így szól: «Tetszik-e vagy sem ott (az alvilágban) van már büntetés és jutalom. Van szegény és gazdag . . . Miért ne vélhetnéd ugyanis, hogy a lélek az alvilágban a kettős (végső) itélet várakozása közben bűnhödik vagy jutalmat nyer? . . . Így képes a lélek az alvilágban is vagy szenvedni vagy örvendeni; mert testében is, ha akar, bár nincs fájdalma, gyászol, ha akar, bár fájdalmak közt is örül. Ha erre képes életében saját akaratából, mennyivel inkább lehetséges ez isteni itélet folytán a halál után? Azért tehát a legmegfelelőbb, hogy a lélek testével még nem egyesülve bűnhödik azért, mit testével nem egyesülve elkövetett.»

Már fönnebb említettük, hogy némely *szentatyánál,* kik közé néha *Tertulliánt* is számítják, található némely, a mi véleményünkkel meg nem egyező állítás. De a túlnyomó többség azt tanította, hogy a gonoszok lelkei azonnal a halál után a pokolba jönnek.

A hagyományból levont többi tanúságot, nemkülönben az észből való bizonyítást a következő tételben adjuk.

A teljesen tiszta lelkek azonnal Isten szemléletében részesülnek.

39. Tétel: *Az újszövetségben*[1] *elhúnyt s teljesen tiszta lelkek, anélkül, hogy a testek föltámadására s az utolsó itélet napjára kellene várakozniok, azonnal a mennyországba jönnek s Istennek boldogító látásában részesülnek.*

40. E tétel hitbevágó, mint a *II. lyoni* zsinat hitvallásából kitünik:[2] «Hisszük .... hogy azok lelkei, kik a keresztség

[1] Az *új*szövetségben, mondom; mert az *ó*szövetségben elhúnytak lelkei, habár szentek s tiszták voltak is, a mennyországba, mely az emberek elől addig el volt zárva, Krisztus szenvedése s halála előtt nem jöhettek; s ezen pillanatig egy helyen tartózkodtak, mely az *atyák limbusának* neveztetik — az atyáktól s patriarcháktól, kik ott tartózkodtak; — vagy *Ábrahám kebelének* — *kebel, sinus*-nak, tekintettel arra a fáradságtól ment nyugalomra, melyben ott részesültek, s arra, hogy ott fájdalmat nem szenvedtek, ha nélkülözték is Istennek boldogító szemléletét; *Ábrahám kebelének*, mert ezen nyugalomhoz csak a hivő juthatott, Ábrahámot pedig a hivők atyjának tartjuk, *Zsidók.* 11. 6. «Aki Istenhez akar jutni, annak hinnie kell.» V. ö. Gal. 3, 7. A hivők atyjának mondom Ábrahámot, mert a hit legelső példáját Ábrahámban nyerte az emberiség, ki legelőször vált el a hitetlenek tömegétől s a hitnek különös jelét vette; s azért a nyugalmat, melyben az emberek haláluk után részesülnek, *Ábrahám kebelének* mondjuk, mint ez sz. *Ágostonnak* l. 12. Super Genes. ad. litt. c. 33. M. 34. k. 481. old. is kitünik. «Hanem a szentek lelkei», így folytatja sz. *Tamás* 4. dist. 4, 5. qu. 1. a. 2. quaestiuncula 1., «nem részesültek a halál után mindenkor egyenlő nyugalomban: mert Krisztus eljövetele után Isten szemléletét élvezők teljes nyugalomban részesülnek; mig Krisztus eljövetele előtt részesültek ugyan nyugalomban, amennyiben a büntetéstől föl voltak mentve, de nem élvezték a vágy nyugalmát a cél elérése által. S azért a szentek Krisztus előtti állapota szemlélhető aszerint, amint nyugalomban részesültek s így Ábrahám kebelének nevezzük; de tekinthető a szerint is, ami nyugalmukból hiányzott s így limbus inferni (az alvilág határa vagy mintegy végső része). Krisztus eljövetele előtt tehát a limbus inferni és Ábrahám kebele egy volt járulékaiban (per accidens), de nem önmagában, s azért misem akadályozza, hogy Ábrahám kebele Krisztus eljövetele után is teljesen különbözzék a limbustól: mert megtörténhetik, hogy az, ami járulékaiban egy, szétválasztassék.» V. ö. *Gotti*, Theol. schol. t. 3. 598 old. (3. P. s. Thom. tract. 14. qu. 1. dub. 2-ben).

[2] *Denzinger*-nél, Enchir. n. 387. Ide igtatjuk XII. *Benedek* Benedictus Deus kezdetü Constitutiójának egy részét, mely Denzingernél, Ench. n. 645. olvasható s így szól: «Ezen örök időkre érvényes Constitutióban apostoli tekintélyünkkel kijelentjük, hogy Istennek közönséges rendelése szerint az összes szentek lelkei, kik Krisztus Urunk kínszenvedése előtt költöztek e világból, nemkülönben a szent apostolok, vértanúk, hitvallók, szüzek s más Krisztus keresztségének felvétele után elhúnyt hívek lelkei, kikben haláluk alkalmával semmi

fölvétele után vagy semminemű vétket el nem követtek .... vagy akár testeikben, akár azon kivül — megtisztultak, azonnal a mennyországba kerülnek.» A *flórenci zsinat* a *hit meghatározásában*, melyet a *görögök* és a *latinok* is aláirtak, nagyobb világosság kedvéért a II. *lyoni* zsinat idézett szavaihoz ezeket kapcsolta: «és tisztán szemlélik a három-egy Istent, amint van; de az érdemek különfélesége szerint mégis az egyik tökéletesebben, mint a másik.»

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból,

41. Ami a Szentírást illeti, hivatkozhatunk *II. Kor.* 5, 1. s köv.: «Mert tudjuk, hogyha a mi földi házunk, melyben lakunk, leomlik, van épületünk az Istentől, nem kézzel állított, hanem örökkévaló házunk a mennyben.» Ha tehát földi házunkat a halál lerombolja, azonnal ránk várakozik az örök lakás a mennyekben, t. i. az örök boldogság. Ugyanezt bizonyítják a következő szavak is (u. o.) 6. s köv. versek: «Mivel, mig a testben vagyunk, távol járunk az Úrtól (mert a hit által járunk és nem a szem látásával); Bizodalmunk van pedig és jóakaratunk hogy inkább kiköltözzünk a testből és jelen legyünk az Úrnál.» Az apostol tehát óhajtá, hogy testétől megváljon, meghaljon, hogy Istennél lehessen, őt élvezhesse, Krisztussal társaloghasson. Hitte tehát, hogy az igazak, ha semmi tisztátalan nem akadályozza, a halál után azonnal Istennél vannak Krisztus társaságában.[1]

tisztátalan nem volt s nem is lesz, ha a jövendőben elhúnynak, vagy ha lenne is bennök némi tisztátalan, midőn haláluk után megtisztultak; és hogy a Krisztus keresztségében újjászülött s megkeresztelendő kisdedek lelkei, kik a keresztség fölvétele után s a szabad akarat használata előtt elhúnynak, azonnal a halál, illetve azok, kik tisztulásra szorulnak, ezen tisztulás után, a testükkel való egyesülés és az általános itélet előtt is, Megváltónknak Jézus Krisztusnak mennybemenetele után az égben voltak, az égben, a mennyek országában, a mennyei paradicsomban Krisztussal s a szent angyalok társaságában vannak és lesznek, és Krisztus Urunk kínszenvedése és halála után látták s látják szemlélő és szinről-szinre való látással az isteni lényeget.»

[1] V. ö. *Filipp.* 1, 21. s köv. — Hogy az *apostol* ezen szólással magát a mennyei s pedig a lényeges boldogságot fejezte ki, tünik α) a szavaknak erejéből; β) más helyekből, hol azt hasonló kifejezésekkel irja le, mint *Thesszal.* 4, 16.; *János* 14, 2. s köv.; 17, 24. stb.; γ) a szövegből; itt ugyanis a mennyei boldogságról van szó. Hozzájárul δ) kitünő értelmezők tekintélye. Így nagy *Gergely* l. 4. dial. c. 25. M. 77. k. 357. old. így szól: «A napnál világosabb, hogy a tökéletesen igazak lelkei, *azonnal* a test bilincseitől való megszabadulásuk után a mennyországba jutnak, amit maga Krisztus is bizonyít (Luk. 17, 37)... Sz. Pál föloszlani s Krisztussal együtt lenni kiván. Aki tehát nem kétkedik, hogy Krisztus az égben van, az ne tagadja, hogy sz. Pál lelke is ott van».

Ide tartoznak Krisztus szavai (Luk. 23, 43.): «Ma velem leszesz a *paradicsomban,*» mely a szó alatt mennyország értetendő sz. *Ágoston,*[1] sz. *Tamás*[2] és sok más s hogy úgy mondjam, a hívek általános véleménye szerint, kik csakis Krisztus ezen szavai folytán kezdték a mennyei boldogságot a *paradicsom* névvel nevezni.[3]

2. a hagyományból. 42. Nézetünket osztják a *szentatyák* is. A *latinok közül* pl. sz. *Cyprián,* ki a vértanuságról így ír:[4] «Keresztség, malasztra nézve nagyobb, hatalomra nézve fönségesebb, tiszteletre nézve becsesebb, keresztség... mely után már senki sem vétkezik, keresztség, mely hitünk növekvését betetőzi, keresztség, mely bennünket, a világból

[1] In Psalm. 3, 9. n. 15. M. 36. k. 444. l., és in Joann. tract. 111. n. 7. M. 35. k. 1926. old.

[2] In. 3. dist. 22. qu. 2. a. 1. quaestiuncula 3. ad. 3. V. ö. Mazzella i. h. n. 1206.

[3] Hozzájárulnak a *Szentírás* más helyei is, t. i. *Ján.* 14, 3.: « És ha elmegyek, és a helyet elkészítem nektek, ismét eljövök, és magamhoz veszlek titeket, hogy ahol én vagyok, ti is ott legyetek». Krisztus azonban nemcsak a világ végén jön, hanem eljő minden egyeshez is halála órájában. Azért maga az apostol vigasztalja övéit *Apoc.* 22, 12.: «Ime hamar eljövök, és jutalmam velem van, hogy megfizessek mindenkinek az ő cselekedetei szerint.» *Mazzella,* De Deo creante, n. 1195. az *Eccli* 24, 45; és *Zsidók* 4. 16-ból is bizonyít. V. ö. *Bautz,* Himmel, 64. old. *Ellenvetik* ugyan, hogy a *Szentírás* sok helyén az olvasható, hogy a jutalom vagy büntetés nem lesz az utolsó itélet előtt kiszabva; pl. *Máté* 25., hol az utolsó itéletet irja le; *Ján.* 14, 2.; *Zsid.* 11, 13.; *Tim.* 4, 8; I. *Ján.* 3, 2., *Apoc.* 6, 9. s köv. Azonban ezen helyekből csak az következtethető, hogy α) a lélekre és testre, nemkülönben a nyilvánossátételre nézve is teljes megtorlás nem lesz az itélet napja előtt; azonban nem tagadják az egyedül a lélekre vonatkozó nem teljes megtorlást. β) A részleges és általános itélet némikép nem két itélet, hanem csak egy, melyek utóbbika megerősíti, nyílvánossá teszi és befejezi azt, ami az elsőben elkezdődött s határoztatott. Miért is ha a Szentírás az *itélet napjáról* szól, mindkettőt kell alatta értenünk. *Calvin* ugyan, Just. l. 3, c. 25. n. 6.: «Ostobaságnak s vakmerőségnek állítja tartani, vajjon mily helyen vannak az igazak lelkei, vajjon élvezik-e a dicsőséget vagy sem. Minthogy a *Szentírás* mindenütt parancsolja, hogy várjuk be Krisztus eljövetelét s a dicsőség koronáját is addigra halasztotta, elégedjünk meg addig ezen számunkra isteniieg előírt határokkal; az igazak lelkei a harcnak szerencsés befejezése után boldog nyugalomra, hol boldog örvendezéssel várják az igért dicsőség élvezését.» Calvinnak ezen tana fölött teljes joggal gúnyolódik *Bellarmin* (l. de beatit. sanctorum. c. 1.): «Itt megjegyzendő ez embernek bámulatos ostobasága, ki ostobaságnak s vakmerő dolognak állítja kutatni azt, vajjon az igazak lelkei élveznek-e dicsőséget vagy sem; és ő maga mégis merészen kimondja, hogy azok még nem élvezik a dicsőséget, hanem csak várják azt.»

[4] De exhort. martyr. praef. 4. M. 4. k. 680. old., hol bebizonyítja, hogy a vértanúság második keresztség.

eltávozókat azonnal Istennel egyesít.» Hasonlókép ugyanott:[1] «Mily méltóság, mily bizonyosság... egy pillanat alatt behunyni a szemeket, melyekkel az embereket s a világot szemléltük, s azokat azonnal kinyitni, hogy az Istent s Krisztust lássuk!» Azonban sz. *Cyprián* szerint nemcsak a vértanuk, hanem az összes teljesen tiszta igaz lelkek is azonnal a halál után részesülnek Istennek boldogító szemlélésében; így ír ugyanis:[2] «Örvendjünk a napnak, mely mindegyikünknek kijelöli lakhelyét, mely bennünket, amint innen elköltöztünk s a földi bilincsektől megszabadultunk, azonnal a paradicsomnak ad visza... Sok kedvesünk várakozik ott reánk, a szülők, testvérek, gyermekek nagyszámú serege kivánkozik utánunk, kik saját üdvükről már bizonyosak, de a mienk fölött még aggódni kénytelenek.» Miután a szentek különféle nemeit t. i. az apostolokat, vértanukat, szüzeket stb. elsorolta volna, így folytatja: «Ezekhez siessünk hő vágyakozással, szeretett testvéreim, óhajtsuk, hogy minél előbb lehessünk ezekkel Krisztusnál.» Ugyanígy nyilatkozik a legtöbb latin szentatya is.[3]

A *görögök közül* legyen szabad hivatkoznunk *nazianzi Gergelyre,* ki[4] azt óhajtja, hogy *Caesarius* az égbe jutva ama nagy király mellett lehessen s az onnan kisugárzó világossággal elteljék; ugyanezt még világosabban fejezi ki, midőn nővéréről azt irja, hogy a dicsőség szemléletéhez eljutott; nemkülönben, midőn sz.[5]

[1] U. o. a végén M. 4. k. 702. old.

[2] De mortalitate, c. 26. M. 4. k. 624. old.

[3] V. ö. *Petaviust* De Deo, l. 7. c. 13 s köv. *Tournely,* De Deo, qu. 12. a. 1.; *Muratori,* De paradiso non exspectata corporum. resurr c. 7. s köv; *Hurter,* opusc. XIII, 39. s köv. 151, 230.

[4] Orat. 10. (al. 7.) fivérének Caesariusnak dicsőítésére, c. 17, M. gör. sor. 35. k. 775. old.

Plusiadeni János, a *flórenci* zsinat kortársa, a flórenci zsinat 5 fejezetének kitünő védiratában sok bizonyítékot gyüjtött össze a *görög* egyháznak szertartásos imáiból, c. 4. *Migne*-nél gör. sor. 159. k. 1283. s köv. old.; és *Nilles,* Calendar. manual. 2, 25. s. köv.; a szír egyház kedvező nézetét l. *Bickellnél,*. S. Ephraemi Syri carmina Nisibena, proleg. c. 6.

[5] Orat., 11. al. 8. nővére, sz. Gorgonia fölött, c. 23. M. gör. sor. 35. k. 815. l. ezek szavai: «Nem kétkedem ugyanis, hogy azok, miket te élvezel, sokkal kiválóbbak azoknál, miket szemeinkkel látunk, t. i. a lakmározók hangja, az angyalok éneke, az égi rend, a dicsőség szemlélete, úgy másnak, mint a Szentháromságnak tisztább s tökéletesebb látása, mely titok nem kerüli már a korlátolt s az érzékek által szórakoztatott észt, hanem teljesen szemlélteti magát az ész által s lelkünket bevilágítja az istenség teljes fényével.»

Cypriánról állítja,[1] hogy az égben a Szentháromság mellett van. Hivatkozom továbbá *nyssai Gergelyre*, ki *Pulcheriának*, *Theodosius* császár leánykájának temetéséről így ír:[2] «A növény innen kiszakíttatott, de a paradicsomban ismét el lett ültetve; egyik országból a másikba vitetett át... mily becses a szem, mely az Istent látja!»[3]

Nézetünket továbbá megerősíti a *vértanuk vallomása*.

Sz. *Symphorosa* pl. így szól a biró előtt: «Férjem Getulius s fivére, Amantius inkább kivánták a lefejeztetést Jézus Krisztus nevéért, mint áldozni: legyőzték gonosz szellemeiteket s most az égben az örök életet élvezik az örök királylyal.» Ugyanez tünik ki sz. *Felicitas*, *Lucius* stb. élettörténetéből;[4] nemkülönben az *egyház* imáiból,[1] pl. sz. *Gergely* ünnepén így *imádkozik* az egyház:[2] «Úr Isten, ki szolgádnak, *Gergelynek* lelkét az örök boldogság jutalmában részesítetted...»

Azonfölül *az ős keresztény művészet* is szolgáltat még néhány bizonyítékot arra, hogy az első századok keresztényei is

[1] Orat. 18. sz. 24. s. Cyprián fölött, c. 19. M. gör. sor. 35. k. 1194. old.

[2] M. gör. sor. 46. k. 870. old.

[3] Nem tagadom, némely *szentatya* e tekintetben nem írt egész helyesen s némelyik olyanokat állított, hogy úgy látszik hibázott, vagy hogy legalább is nem volt következetes, mint azt már föntebb is jeleztem. *Azonban* 1. különbséget kell tennünk a *még ki nem fejezett hit s a békés birtoklás korszaka és a kutatás, kételkedés s az egyházi határozat korszaka között*. Nem lehet csodálni, ha a szentatyák amaz előbbi időszakban néha nem fejezték ki magukat egészen szabatosan s világosan. 2. kétféle boldogság különböztethető meg, a *teljes*: a testek föltámadása után való, és a *nem-teljes*. A szentatyák gyakran arról a boldogságról értekeznek, melyben az igazak csak a föltámadás után részesülnek, habár már előbb élvezik is a lényeges, de még sem teljes boldogságot. Mert a katholikus hitcikkely megsértése nélkül kérdezhetjük, vajjon a boldogság a föltámadás után nem nagyobb-e, nemcsak a testre, hanem a lélekre nézve is. Az utóbbit tanította sz. *Ambrus*, *Ágoston*, *Bernát* s mások, minthogy a testtel való egyesülés utáni vágy némikép gátolja a lelket boldogsága élvezésében. Sz. *Bernát* pl. így ír: Serm. 3. de omnibus Sanctis, M. 183. k. 469. old.): «Elnyerték ugyan már az egyik stólát; de a másikat el nem nyerik, míg mi is meg nem kaptuk;... mert az első stóla... a lelkek boldogsága és nyugalma; a második pedig a testek halhatatlansága és megdicsőülése.» Végtére 3. némelyek a helyre vonatkozólag is kétkedtek, ahol a lelkek tartózkodni fognak, anélkül azonban, hogy a boldogító látást tagadták volna. V. ö. *Perronne*, praef. tract. de Deo creat. n, 638, 658. s köv.; lásd *Mazzella*, i. h. n. 1197; *Bautz*, Himmel, 53. s köv. old.

[4] *Lafosse*-nál, De Deo divinisque attributis, qu. 4. a. 2. (Migne-nél Curs. Theol. 7. k. 191. s. köv.) E helyen a *vértanuk* sok ilyen *vallomása* olvasható. Ide tartozik egyszersmind az is, mit pict. sz. Hilarius műveinek kiadói az általános előszóban mondanak §. 6. sect. 3. n. 219. M. t. 9, 106. l.: «A vértanuk egyszerű élettörténetét olvasva, épen csak az egy Justint találjuk, ki nem azon reményben szenvedett, hogy halála után az égbe jön. Ezen hitet, melyet sokan szóval is vallottak, bizonyossá tette maga az Isten is látomások által. Oly nyilvános volt pedig e hit, hogy mint olvassuk, a vértanukat efelől nemcsak a birák kérdezték ki, hanem a pogányok emiatt ki is gúnyolták őket. Hathatós bizonyítéka ezen hitnek a keresztény nép ama jámbor szokása is, melynélfogva a vértanukhoz szoktak volt menni s őket megkérni, hogy emlékezzenek meg róluk, mikor az égbe jönnek az Istenhez. Miért említenők a vértanuk élettörténetének szerzőit, midőn közülük oly sokan állítják, hogy azok az Isten, a mennyország birtokában vannak, míg egyetlen egy sem tagadja ezt.»

[1] Elleneink ugyan hivatkoznak szertartásos könyveinkben előforduló oly helyekre, melyek azt látszanak jelezni, mintha a szentmise áldozat a szentek javára is bemuttatnék. Fölhozzák, hogy *Aranyszájú* sz. *János* liturgiájában ez áll: «*Fölajánljuk neked ezen észszerü tiszteletet azokért, kik a hitben nyugosznak, elődeinkért, atyáinkért, a patriarchák-, próféták-, apostolok-, vértanukért... kivált pedig a legszentebb szeplőtelen Máriáért*»; és hogy sz. *Leo* ünnepén a secretában könyörgünk, «*hogy ezen jámbor engesztelés mind neki boldog jutalmat szerezzen, mind számukra malasztod ajándokát kinyerje*». *Azonban* jól megjegyzendő, hogy ezen s más hasonló helyeken a *szentekről* való megemlékezés nem történik ugyanazon okból, mint amilyenből az egyháztöbbi tagjaiért imádkozunk a szentmise áldozatában. Az egyház nem azért emlékezik meg a szentmisében a szentekről, hogy számunkra kegyelmeket s adományokat kérjen ha netán eltekintünk a dicsőség esetleges gyarapodásáról, t. i. a testek föltámadásától s megdicsőülésétől, hogy az utolsó itéleten nyílvános kitüntetésben részesüljenek —; hanem inkább azért, hogy az Istennek hálát adjon a nekik adott adományokért nemkülönben, hogy az Isten az ő közbenjárásuk által az egyház imáit halgassa és hogy az egyház a szenteket tisztelje s a hiveknek példányképül állítsa oda, stb. Ez kitünik a szentatyák nyilatkozataiból, így pl. jeruzsálemi Cyrill Catech. myst. 5. n. 9. M. gör. sor. 33, k. 1115. l. így ír: «Ezután megemlékezünk azokról is, akik elhúnytak: először a patriarchák, próféták-, apostolok-, vértanukról, hogy az Isten az ő könyörgésükre s közbenjárásukra imáinkat meghallgassa;» hasonlókép ugyanezen *szertartásos könyvekből* pl. a *felajánlásnál* előforduló szavakból: «Fogadd el Szentháromság... hogy nekik (a szenteknek) tiszteletükre váljék.» Végül álljanak itt *Bellarmin* szavai Purgat. l. 2. c. 18.: «Midőn az egyház dicsőséget kér a szentek számára, kik már birják a menyországot, nem azt kéri, hogy azok gyarapodjanak a dicsőségben, hanem hogy azok dicsősége mi közöttünk gyarapodjék s hogy mindenütt s minél inkább tiszteltessenek. Különben az sem látszik képtelenségnek, hogy dicsőségük járulékainak gyarapodását kérjük; sőt a boldogok ezen járulékos dicsőségét vagy örömét gyarapitani látszik a tisztelet, melyet nekik nyujtunk... S végre tán a test dicsőségét is kérjük, melyet a föltámadás napján fognak elnyerni.» V. ö. egyszersmind *Perronet*, i. h. n. 667. s. köv.; *Tournely*, De Deo. qu. 12. a. 1.; *Jungmann*, De Noviss. n. 196. *Simar*, Dogm. 848. l.; *Hurter*, Comp. t. 3. n. 791.

[2] *Lafosse*-nál i. h.

megvoltak arról győződve, hogy a vértanuk és a többi jámbor hivek a halál után azonnal az égbe jönnek. Kitünik ez a *sírföliratokbol* pl. Januáriusnak, ... örök békében nyugszik. (*Szaturnin* temetőjében); Sándor, ... a csillagok fölött él (*Callistus* temetőjében) stb.[1] Ugyanez kitünik a *képekből is*, melyek azt ábrázolják, hogy a jámborok a halál után azonnal a *paradicsomban* vannak;[2] vagy hogy elnyerik a dicsőség koronáját (v. ö. haldokló sz. *Lőrincnek* ólomból készült képét, hol a szentnek vérrel borított teste fölötti mádkozó nő látható, kinek az égből koronát nyujtanak).[3]

Ha tételünk beigazolására már az első századok is oly fényes bizonyítékokat szolgáltatnak, nem lehet csodálnunk, hogy a *középkor hittudósai* azt elfogadták pl. sz. *Tamás*[4] s azt az ellenkező nézet ellenében védelmezték pl. *Durand*, *Novelli Jakab*, XII. *Benedek* stb.

3. az észből. 43. Hogy ezen nézet legmegfelelőbb, azt az *ész* is elismeri, és részint a) *más hitágazati igazságokból* vezeti le, pl. *Krisztusnak az alvilágba történt leszállásából*, u. i. «miután a kiválasztottak lelkeit onnan megszabadította, nem fogja tűrni, hogy mi oda

[1] V. ö. *Zaccaria*, De christianis inscript. diss. c. Migne-nél, Curs. theol. 5. k. 382. s köv. old.; hasonlókép *Kraus*, Realencycl. 1. k. 19. s köv. l.; 2. k. 38. old.

[2] V. ö. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 286. l. (175. ábra) és 749. old.

[3] Summ. Theol. Suppl. 3. qu. 69. a. 2. — Minthogy ezen helyből sz. Tamásnak előbbi tételünkre vonatkozó nézete is kiviláglik, jó lesz saját szavait idéznünk: «Amint a testekben nehézség vagy könnyüség van, mely által azon helyre vitetnek, mely mozgásuk célja, úgy a lelkekben is van érdem vagy bűn, mely által a lelkek jutalom vagy büntetéshez jutnak, mely cselekedeteik célja. Azért, valamint a test a nehézség vagy könnyűség által azonnal saját helyére vitetik, hacsak valami meg nem akadályozza; úgy a lélek is a test kötelékeitől megszabadulva, mely őt földi életében lebilincselte, azonnal jutalmat vagy büntetést nyer, hacsak abban valami nem gátolja; amint a jutalom elérését néha megakadályozza a bocsánandó bűn, melytől előbb meg kell tisztulnia; s ez okból a jutalom elhalasztatik. S minthogy a lelkek a jutalomnak vagy büntetésnek megfelelő helyre jönnek, a lélek, amint a testtől megszabadul, azonnal vagy a pokolba taszíttatik, vagy a menyországba jut, hacsak valami bűn ebben meg nem akadályozza, melynek következtében az égbejutás haladékot szenved, hogy a lélek előbb megtisztuljon. A Szentírás és szentatyák is azon igazság mellett bizonyítanak. S azért az ellenkezőt eretnek tannak kell tartanunk, amint kiviláglik *Gergely* 4. Dial. c. 2. §. 28-ból.» V. ö. ugyanazt más helyütt: Contra Gent. T. 4. c- 91.

[4] A *párisi* hittudósok következőkép irtak VI. *Fülöphöz*, *Franciaország királyához*: «Mindegyikünk közös nézete, hogy Krisztus Urunk halálától fogva, mely által az emberiség megváltásáért járó váltságdíj ki lett fizetve, az összes

menjünk, honnan ő már másokat oda szállva kiszabadított;»[1] hasonlókép az *elkárhozás* igazságának *analogiájából* is, melynek végrehajtása nem halasztatik el az utolsó itélet napjáig; részint b) *a bölcseleti igazságokból* származtatja le. Mert α) nincs ok, miért ne részesülnénk mindjárt halálunk után jutalomban, *mikor az érdemszerzés lehetősége megszünt*, s az akadály, mely az ószövetségbeli szentek lelkeinek megjutalmazását a mennyország megnyilta előtt meggátolta, Krisztus kínszenvedése által el van hárítva.

szentatyák lelkei, kiket ugyanazon az alvilágba leszálló Megváltónk a limbusbó kihozott, s a többi hivek lelkei, kik a testtől semmi tisztátalan által el nem éktelenítve váltak meg, vagy kik a tisztítóhelyen már megtisztultak, az isteni lényeg és a Szentháromság, az Atya, Fiú s Szentlélek tiszta, világos és boldogító, szemlélhető és közvetetlen látására, melyet az apostol 1. Cor. 13., «színről-színre» való látásnak nevez, bocsáttattak, és a boldog Istenséget teljesen élvezik, amit hittek, azt látják, amit reméltek azt birják, nem reményben, hanem valósággal boldogok s hogy ezen látás, melyet most birnak, semmikép sem szünik meg azáltal, hogy a testek föltámadása után más látásban részesülnének, hanem miután ezen látás maga az örök élet, örökké is fog tartani». (V. ö. *Hefele*, Concilien-Gesch. t. 6, 524. old.)

[1] Igy szól nagy sz. *Gergely*, Mor. l. 13. c. 43. M. 75. k. 1038. l. Ezen bizonyíték némelyek előtt oly erősnek látszott, hogy azt állították, aki a mi nézetünket tagadja, az egyszersmind Krisztusnak az alvilágba való leszállását is tagadja. *Durand* meauxi püspök (Raynaldnál, ad annum 1333 n. 49) így ír: «Első tekintetre meglátszik, hogy azon állítás, mely szerint a halálos bűn nélkül elhunyt szentek lelkei, miután a bocsánatos bűntől is, melylyel netán terhelve voltak, megtisztultak, vagy a vétkeikért járó büntetést kiállották, nem látják az Istent színről színre egészen a testek föltámadásáig, ép annyi, mint Krisztusnak az alvilágba való leszállásáról szóló hitcikkelyt tagadni, ami a következőkből tűnik ki: Krisztus nem szállt az alvilágba testileg ... sem istensége szerint, mert mint Isten mindenütt van, tehát leszállt lelkére nézve. Miért? azért, hogy az ősatyák és más szentek lelkeit, kik a limbusban voltak, onnan kiszabadítsa. Zakariás szerint: *Te is a szövetség vére által bocsátod ki foglyaidat a veremből* (9, 11). Az alvilágban pedig csak kétféle büntetés van, az érzékek és a veszteség büntetése. A limbusban pedig nem volt érzéki büntetés, hanem csak a veszteség büntetése, mely az isteni lényeg látásának elvesztésében áll, melytől senki sem szabadulhat meg, csak az Isten látása által, mert valaminek hiánya csak az ellenkező által szünhetik meg. Tehát ha Krisztus lelkének az alvilágba való szállása, az akkor ott tartózkodó lelkek megszabadításáért történt, kell, hogy azokat az Isten látásának hiányától szabadította legyen meg, ami meg nem történhetett csakis az által, hogy az isteni lényeg szemlélhetésével ajándékozta meg őket: és aki tagadja, hogy az ószövetségi szentek lelkei, kik a limbusban voltak, nem szemlélik az Istent boldogító látással, csak a testek föltámadása után, tagadja egyszersmind Krisztusnak az alvilágba való leszállásáról szóló hitcikkelyt.»

Ezen elhalasztás azonfelül ellenkeznék β) *az isteni igazságosságról szóló ismeretünkkel* is; végtére γ) méltányos, hogy a lélek jutalmat nyerjen, mielőtt testével a föltámadás által egyesülne, mert ő általa és ő benne *előbb volt meg a jótett szándeka.* Ezen utóbbi indokok, a kellő változtatással, előbbi tételünk megerősítésére is fölhasználhatók.[1]

Gyakorlati tanulság.

44. Hallottuk, hogy *van* részleges (külön) ítélet; hogy a halál után azonnal fogunk ítéltetni; s hogy a biró ítélete azonnal végre is lesz hajtva: hogy a lélek vagy azonnal a pokolra kárhozik, vagy a tisztítóhelyre jön, vagy pedig késedelem nélkül az égbe jut.

Mi következik ebből? Hogy *sohase feledkezzünk* meg e közelgő ítéletről, ama fontos pillanatról, melytől az örökkévalóság kezdetét veszi, mely összes örökkévaló javainknak, vagy bajainknak leendő kezdete. Ne feledjük, hogy a *lélek* fog ítélet alá esni s pedig *egyedül*, testétől s minden egyéb látható dologtól megfosztva. A tisztelet és gazdagság itt marad; rokonaink, barátaink s az egyházi férfiak, kik halálos ágyunkat körülállják, ezen ítéletnél nem lesznek jelen, s mitsem segíthetnek majd rajtunk. *Mire nézve* fog Isten minket megítélni? Bizonyára minden gondolatunk, szavunk s tettünk, miket éltünk folytán elkövettünk, legyenek azok akár jók, akár rosszak, itélet tárgya lesznek. De fontoljuk meg, amit *Krisztus követésének könyvében* olvasunk,[2] nem azt fogják kérdezni, mit olvastunk, hanem mit tettünk; azt sem, mily jól beszéltünk, hanem mily jámborul éltünk. A tudományra is, melyet netán e földön szereztünk, s mely lelkünket a halálban sem hagyja el, akkor nem igen sokat adnak. Azon

[1] Sz. *Tamás*, Contra Gentes 1, 4. c. 91. így ír: «Nincs tehát ok, miért kellene a lelkek jutalmazását vagy büntetését a testek föltámadásáig halasztani; sőt méltányosabbnak látszik, hogy a lélek, melyben előbb volt meg a bűn vagy az érdem, előbb is nyerjen büntetést vagy jutalmat.»

Hogy a *lélekalvás* meg nem engedhető (hogy tehát a gonoszok azonnal a pokolba jönnek), bölcseleti okokkal mutatta ki sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 1. qu. 77. a. 8. («Kérdés, vajjon a testtől elvált lélekben megmaradnak-e az összes tehetségek?») V. ö. *Bautz*, Hölle, 37. s köv. l.

[2] L. 1. c. 3. n. 5.

pillanatban többet ér[1] a jó és tiszta lelkiismeret a legmagasabb bölcsességnél. Akkor többet érnek a szent tettek, mint a sok szép szó.

Vajjon *hol* van ez a lelki ítélőszék? Azon helyen, ahol a halál meglepi. Azon helyen fogok tehát itéletet nyerni, ahol vétkeztem! *Ki* fogja lelkünket ítélni? Azon biró, kit, minthogy véghetetlen bölcsességü az ítélethozatalban, félre nem vezethetünk, aki, minthogy a legigazságosabb, az igazságtól el nem térhet, kinek, minthogy véghetetlen hatalmú, senki ellent nem állhat, akitől, minthogy ő a legfőbb úr, más ítélőszékhez nem fölebbezhetünk. Óh nyomorult és esztelen bűnös![2] miként fogsz felelni Istennek, ki minden gonoszságodat ismeri, ha most is rettegsz már a haragvó ember tekintetétől? Miért nem gondoskodol magadról az ítélet számára, mikor semmivel, senkivel nem védelmezheted, nem mentegetheted magadat.

Minden dolognak tehát «tekintsd a végét[3] és mikép fogsz megállani a szigorú biró előtt, ki előtt mi sincs elrejtve, kit ajándékoddal meg nem vesztegethetsz, ki mentegetődzéseidet el nem fogadja, hanem igazság szerint fog itélni.» Emlékezzünk mindig ezen itéletre, hogy a rossztól vissza riasszon s minden jóra serkentsen. Lebegjen ez ítélet[4] mindig szemeink előtt; s igy mindig az erénynek fogunk élni.

III. FEJEZET.

A lelkek tartózkodási helyeiről.

45. Az előző cikkelyben röviden kimutattuk, minő a lélek Előszó.
sorsa a halál után. Mikor azt állítottuk, hogy azok azonnal vagy a tisztítóhelyre, vagy a pokolba jönnek, vagy a mennyországba fogadtatnak, már alattomban föltételeztük, hogy a lelkek halál utáni sorsa vagy állapota nem áll csupán valamely állapotból, hanem hogy ennek megfelelő *helyen* is lesznek, ennélfogva, amint állítottuk, hogy a lelkek állapota a halál után háromféle, egy-

[1] U. o. c. 24. n. 6.
[2] Imit. Chti, l. 1. c. 24. n. 1.
[3] U. o. l. 2. c. 4. n. 1.
[4] *Aranyszájú* sz. *János*, Hom. 39. in Joann. n. 1. gör. sor. 49. k. 219. old.

szersmind azt is elfogadtuk, hogy ezen állapotnak megfelelő háromféle hely, vagyis a lelkek háromféle tartózkodási helye is létezik.

Őszintén megvalljuk, hogy ezen tárgyról az egyház még nem határozott végérvényesen, sőt voltak hittudósok, kik a testtől elvált lelkek sorsát *tisztán* bizonyos állapotnak tartották. Minthogy azonban a *Szentírás* állandóan úgy beszél, hogy ezen lelkek számára helyet tételez föl; minthogy továbbá a *szentatyák* erről olyannyira meg voltak győződve, hogy még ama kérdés fölött is, *hol lesznek* a lelkek ezen tartózkodási helyei, hosszas értekezéseket írtak; s minthogy végre a *középkor hittudósai* még az okokat is elősorolják, miért tulajdonítunk azoknak helyet,[1] mi is

[1] Sz. *Tamás* az ellene s mellette fölhozottakat szokása szerint egybevetvén, így ír Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 69. a. 1.; «Úgy látszik, a lelkek számára a halál után nem lesznek tartózkodási helyek kijelölve; mert a bölcsek szerint a testnélküliek nincsenek a térben;» hasonlóan: «a testtől elvált lelkeknek a halál után nem lesz más kijelölve, mint ami büntetésre vagy jutalomra szolgál; de az anyagi nem szolgálhat jutalmukra vagy büntetésükre; minthogy a testből nincs semmijük, tehát nem is jelölendő ki számukra bizonyos tartózkodási hely.» De másrészt: A közönséges ég testi hely, és mégis szent angyalokkal van tele. Ha ez áll az angyalokról, annál inkább jelölendő ki a lelkek számára a halál után bizonyos tartózkodási hely. Végre így következtet: Amint állítjuk, hogy Isten az égben van, úgy jelölendő ki azon boldog lelkek számára, kik az istenségnek tökéletesen részesei, az égben bizonyos hely; azon lelkek számára pedig, kik az istenség ilyféle birásától meg vannak fosztva, ellenkező hely jelölendő ki. Ezt így indokolja az i. h.: «Habár a szellemi állagok lényegük szerint nem is függnek a testtől, a testieket mégis a szellemiek segélyével kormányozza Isten... S azért a szellemi állagok és testi állagok között van bizonyos összhang az által, hogy t. i. a kitünőbb állagok kitünőbb testet nyernek . . . Habár a lelkek számára a halál után nem is lesznek bizonyos testek kijelölve, melyeknek alakjai vagy mozgatói, mégis lesz kijelölve számukra bizonyos, méltóságuk fokának megfelelő anyagi hely, amelyben mintegy helyen lesznek, olykép, amint a testnélküliek térben lehetnek, mely szerint jobban vagy kevésbbé közelednek az első állaghoz, melyet aránylag felsőbb hely illet meg, t. i. Istenhez, kinek lakóhelye a Szentírás szerint az ég. Ps. 102, 19.; és Izai. 66., 1. És azért hiszszük, hogy ezen lelkek, kik az istenségnek tökéletesen részesei, az égben vannak; azon lelkekről pedig, kik ilyen részességből ki vannak zárva, azt állítjuk, hogy ellenkező helyre jutnak.» Kissé alább az 1-re vonatkozólag folytatja: «A testnélküliek nincsenek a térben valami előttünk ismeretes és megszokott módon, mely szerint mondjuk, hogy a testek a térben vannak; de mégis a térben vannak a szellemi állagoknak megfelelő módon, mely nem lehet előttünk teljesen világos.» És a 3-hoz így ír: «A különvált lélek a testi tértől közvetetlenül mitsem nyer oly módon,

a többi katholikus hittudóssal a legbizonyosabbnak tartjuk azon véleményt: hogy valóban vannak ilyen helyek, hová a testtől elvált lelkek jutnak, s ahol, ha a tisztítóhelytől eltekintünk, az általános föltámadásig, mikor minden egyes lélek saját testével egyesül, meg is fognak maradni.

46. Ami ezen tartózkodási helyek *számát* illeti, már említettem, hogy jelenleg *három* van, t. i. a pokol, a tisztítóhely és a mennyország. Az *ószövetségben* szintén három volt, t. i. *pokol tornáca, pokol* és *tisztítóhely*; mert akkor az igazak lelkei, ha teljesen tiszták voltak is, nem jutottak a mennyországba, sem Istennek közvetetlen szemléletére, hanem a limbusba jutottak. Akkor a mennyországot még bezártnak mondották, vagy mint az apostol nevezi (Zsid. 9, 8): a szentek útja még nem volt egyengetve. Az általános ítélet *után* a lelkek számára csak két tartózkodási hely lesz, t. i. a mennyország a boldogok és a pokol az elkárhozottak számára.[1]

47. A lelkek tartózkodási helyeiről szóló tant, amennyire ide tartozik,[2] három cikkelyben fogjuk adni, t. i.

I. cikkelyben a pokolról;

II. cikkelyben a tisztítóhelyről;

III. cikkelyben a mennyországról szóló tanítást.

I. CIKKELY.

A pokolról.

48. *Infernus* szó a *Szentírásban* néha általában egy föld- Név és ismeret. alatti helyet jelent, hová az ember halála után jut vagy egyedül lelkére nézve, vagy pedig testére és lelkére nézve. *Szorosabban*

mint a testek, melyek saját helyeik által tartatnak fönn: hanem maguk a lelkek annak a tudatnak, hogy ők ilyen helyre küldetnek, örülnek vagy szomorkodnak; s így járul a hely a büntetéshez vagy jutalomhoz.»

[1] Sz. Tamás ama nézetének megfelelőleg, hogy a csupán áteredő bűn állapotában elhunyt kisdedek nem szenvedik az érzék büntetését, számukra egy külön megkülönböztetett limbust tételez föl, mely az atyák limbusa alatt van, de a pokolnak részét képezi. V. ö. *Gotti*, Theol. schol. tract. de statu animae post hanc vitam, qu. 1. dub. 1. (3. k. 597. s köv. old.).

[2] Ama tannak legfőbb tételeit, mely az élők s halottak közötti viszonyra vonatkozik, alább a maga helyén fogjuk adni. L. azt is, mit a külön ítélet rögtöni végrehajtásáról föntebb mondottunk.

vétetik azon lakóhelyekről, hová azon lelkek jutnak, melyek nem nyerték el a mennyei boldogságot.[1] *Legszorosabban* pedig jelenti amaz állapotot és helyet, melyben az elkárhozottak örökké bűnhődnek.[2]

Tévelyek. 49. Voltak s vannak, kik a pokol *létezését* tagadják; így hajdan a legtöbb *pogány* azt állítván, hogy a pokol csak a gonosz

[1] *Catechism. Rom.* P. 1. c. 6. n. 2.

[2] V. ö. *Catechism. Rom.* P. 1. c. 6. n. 3., hol ez áll: «Ezen lakhelyek még sem egyenlőek mindnyájan. Van u. i. egy fölötte rossz és sötét börtön, hol az elkárhozottak lelkei örök, kiolthatatlan tűz által gyötörtetnek a rossz szellemekkel együtt, mely egyszersmind gehennának, örvénynek s tulajdonképeni értelemben infernusnak is neveztetik.» V. ö. a német Hölle szót illetőleg *Oswald*, Eschatol. 57. old.

Ama kérdés fölött, *hol van* a pokol, nem egyeznek meg a hittudósok. Némelyek ugy vélték, hogy a hold üregében van, mások Mars csillagba helyezték, annak nézetük szerint fölötte heves tüze miatt, mások ismét azt állították, hogy a pokol a napban van. A szentatyák pedig gyakran s sok hittudós is a *Szentírás* szellemének megfelelőnek mondják ama nézetet, mely szerint a pokol *a föld gyomrában van.* Sz. *Ágoston,* De civit. Dei, l. 20. c. 16. M. 41. k. 682. old. (v. ö. u. a. De Gent. ad litt. c. 12. M. 34. k. 481. old.) állítá: «Hogy ezen tűz milyen és a világ vagy dolgok mely részében lesz, azt nézetem szerint senkisem tudja, kivéve azt, kinek az Isten kinyilatkoztatta.» Ezt azonban visszavonva 1., 2. retract. c. 24. M. 32. k. 640. old. így ír: «Nekem úgy tetszik, hogy inkább azt kell tanítanunk, hogy a föld alatt van, mint okadatolni, miért kell azt a föld alatt hinnünk:» n. sz. *Gergely,* Dial. 4. c. 42. M. 77. k. 400. old.: «ezen dologról valamit vakmerően állítani, nincs bátorságom; némelyek u. i. úgy vélekednek, hogy a pokol a földnek valamely részén lesz: mások ismét azt tartják, hogy a föld alatt.»

Suarez, De Angelis, l. 8. c. 16. n. 17. s köv., alex, sz. *Cyrillt, damasc.* sz. *Jánost, chrysol.* sz. *Pétert,* sz. *Izidort* azok közé számítja, kik határozottan azt tanították, hogy a pokol a föld gyomrában van. A szentatyák ilyen nyilatkozatait l. *Troyesi Prudentiusnál* († 861.) De praedest. contra Scotum Erig. c. 17. M. 115. k. 1297. old. Sz. *Tamás* (támaszkodva a Szentírás nyilatkozataira, Efez. 4, 9.; Zsolt. 85, 13.; Péld. 15, 24.) 4. dist. 44. qu. 3. a. 2.-ben ugyanezen véleményt vallja s ennek megfelelőségét bizonyítja. *Suarez* az i. h. így ír: «hogy a pokol a föld alatt van, nem lehet kétséges, minthogy a szentatyák egyetértőleg mind így értelmezik a Szentírást, mint a mely a pokolról mindig mintegy a látható világnál *alantabb* levő helyről beszél s azért az odamenetelt is *leszállásnak* nevezi.» *Lessius,* Perfect. div. l. 13. c. 24.: «Bizonyos, hogy a pokol a föld alatt van. Ez a tudósok, szentek s hivek közös nézete.» *Bannez (Bautznál,* Die Hölle, 26. old.) ezen véleményt olyan bizonyosnak állítja, hogy az ellenkezője hitbeli tévedés. E kérdést illetőleg v. ö. sz. *Tamást,* Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 97. a. 7.; *Tournely,* i. h. a. 3.; *Gotti,* i. h. (t. 3. 745. old.); *Patuzzi,* De reproborum statu et de sede inferni; *Bautz,* Die Hölle 21. s köv. old.

embereknek a rossz tettektől való visszariasztására kieszelt találmány,[1] hasonlókép vélekedtek a *sadduceusok is a zsidoknál.* A *gnostikusok* közül sokan azt állították, hogy e világ a pokol, s azonkivül nincs más (így a *seleucianok* és *hermianok*). Világos, hogy mindazok, kik azt hitték, hogy a lélek a testtel együtt vész el s többé vissza nem tér, a pokol létezését is tagadták. (*Az istentagadók, albigaiak s mások.*) A pokol létezését tagadják a *socinianok*, nemkülönben az *újabb protestánsok*, kik a Szentírás szavait elferdítve, a pokol kemény büntetéseit vagy túlságosan enyhítik vagy teljesen el is vetik.

Meg kell emlékeznünk *Hirscherről* is, aki szerint[2] a pokol csak az elvetemültek számára létezik, mert azt állítja, hogy egyedül csak ezek jutnak pokolra, a többiek pedig, kik csak gyarlóságból vétkeztek, a másik életben ismét magukba szállnak, malasztot nyerhetnek s üdvözülhetnek.

Vannak s voltak, kik a pokolbeli *büntetésekről* szóló tant illetőleg tévedtek *vagy* az által, hogy tagadták azok *örökkévalóságát*,[3] mint *Origenes követői* s a *priscillianisták* és több katholikus, Ágoston korában, kik azért *misericordeseknek*, irgalmasoknak neveztettek, hasonlókép sok *protestáns* s *kálvinista* is, kik a pokolbeli büntetések örökkévalóságát tagadják s így a poklot tisztítóhelylyé változtatják; *vagy* pedig az által, hogy az egyház által eddigelé hitágazatilag még ki nem mondott dolgokat illetőleg, pl. a pokol *tüzét, helyét* stb. illetőleg az igazságtól némikép eltérnek. Ide tartozik *Origenes*, ki tagadta, hogy a pokol tüze *anyagi*,[4] hasonlókép a *kálvinisták* és sok *protestáns*, kik azt állítják, hogy a *tűz* büntetése nem egyéb a lelkiismeret rettegésénél. *Amalrik*

[1] Mint *Cicero* állítá, De nat. deorum, l. 1.; ugyanezt vallotta *Seneca*, Tragoed. 6. metr. 5.; *Plinius*, l. 2. Hist. 65.

[2] V. ö. *Kleutgen*, Theol. der Vorzeit t. 2. tract. 8. n. 296. A *zsidok* szintúgy vélekedtek s most is azt állítják, hogy az összes zsidók, még ha a legnagyobb bűnösök voltak is, hacsak nem voltak teljesen hitetlenek, egy év mulva (a jobbak már előbb is) megszabadulnak a tisztítóhelyről. Azért a gyermekek elhunyt szüleikért csak 11 hónapig imádkoznak; mert nem szabad föltételezniök, hogy szüleik a leggonoszabbak voltak. V. ö. *Buxtorf*, Synag. Judaic. c. 1. és 35.

[3] Alább bővebben lesz erről szó.

[4] Más katholikus szerzőre is akadunk, ki ezen kérdést vagy tagadólag tárgyalja *(Catharinus)* vagy pedig eldöntetlenül hagyja. V. ö. *Petav.*, De angelis l. 3. c. 5. n. 7.; *Calmet*, in c. 9. s. Marci.

azt állította, hogy a pokol nem jelent bizonyos *helyet*, hanem a gonosz önmagában hordja a poklot azáltal, hogy a halálos bűnnek tudatával bir. Némely *protestáns Brenz Jánossal* ismét azt tanitotta, hogy az elkárhozottak helye vagy a pokol mindenütt van s az egész mindenségre kiterjedve, vagy hogy nincs bizonyos helyhez kötve, hanem az Isten tetszése szerint majd ezt, majd ama helyet választja ki, hol a gonoszokat bünteti.[1]

A kath. tan.

50. Ezen tévedésekkel szemben a kath. tan ez: *Van pokol, ahol mindazok, akik halálos bűn állapotában elhúnynak, a legsúlyosabb büntetésekkel, de nem egyenlő mértékben, bünhődnek.*

Ezen tételt, hogy a pokolról szóló tant világosan tárgyaljuk, a következő részekre osztjuk:

Van pokol.

51. Tétel: *Létezik pokol, hol a gonoszok azonnal az élet után és pedig örökké*[2] *bünhödnek.*

[1] *Hobbes* Tamás is ezt állítja, De civ. christ. c. 38.: «Világosnak látszik tehát, hogy a gonoszok tartózkodási helye nem valami bizonyos hely, hol a gonoszok bűnhődnek, hanem bármely büntetésnek neve.»

[2] Minthogy a pokol örökkévalóságáról alább külön és bővebben lesz szó, annak bebizonyítását itt elhagyjuk.

Nem lesz azonban fölösleges legalább néhány szóval ama kérdést is érintenünk, vajjon a gonoszok *folyton* bünhődnek-e, azaz minden megszakítás és mérséklés, mindennemű enyhítés nélkül stb. Mert néhány szentatya úgy vélekedett, hogy a gonoszoknak is van néha-néha nyugalmuk (így *aranyszájú sz. János* és *Prudentius*, kiknek nézetét l. *Bautznál*, Die Hölle, 200, s köv. old.); úgy látszik maga sz. *Ágoston* is ezt állítja (Enchir. a. 110. és 112. M. t. 40. 283. s köv. old.) Néhány középkorbeli hittudós is a megholtakért való imádság fölött vitatkozván vagy kételkedett, vagy azt állította, hogy az elkárhozottakért való imádság folytán legalább némi enyhülésük van (így bizonyos *Praepositivus*, Theol. saec. 12., *Gilbertus Porretanus*. V. ö. sz. *Tamásnál*, ki 4. dist. 45. qu. 2. a. 2.-ben a saját korabeli hittudósok efféle véleményeit fölemlíti. *Petavius* s más újabb és legújabbkori hittudósok nézeteit l. alább, hol kifejtjük a katholikus tant.) A hittudósok általános véleménye mégis az, hogy a pokol büntetései folytonosak, minden megszakítás és kisebbítés nélkül. Mert a Szentírás azt jelzi, midőn a gazdag lakmározóról szóló történetben említi, hogy nyelvének enyhítésére még egy csepp vizet sem nyert (Luk. 16, 24.); hasonlókép az Apoc. 20. 10.-ben az elkárhozottakról állítván: «Gyötörtetni fognak éjjel-nappal mindörökön örökké.» Ugyanez olvasható majd minden szentatyánál; sz. *Cyprián* pl. (ad Demetr. n. 24. M. t. 4. 581. old.) így ír: «Égeti azokat a folyton égő gehenna s eleven lángokkal a rettenetes büntetés: s kinjaikban sem nyugalom nem leend, sem végök nem lesz.» Ugyanezt állítja *Alex. Cyrill* is, aki határozottan kimondja, hogy az elkárhozottak folyton sóhajtoznak, senki

52. E tétel hitbevágó, amint *XII. Benedeknek* feljebb idézett constitutiójából, nemkülönben a *II. lyoni* és a *flórenci* zsinatból kitünik. A *hitvallások* közül csak *Athanázéra* hivatkozunk, hol ez áll: «Kik jót cselekedtek, az örök életre mennek; kik pedig rosszat, az örök tűzre. Ez a katholikus hit, melyet ha valaki nem hisz híven és erősen, nem üdvözülhet.» Ez hitbeli.

Bizonyitjuk 1. a Szentírásból.

53. Az *ó*-szövetségben ritkábban van a pokolról szó; de mégsem hiányoznak bizonyítékok. Igy Móz. IV. 16, 33.-ban *Datan* és *Abironról* mondja: «És elevenen szállának le pokolba»; hasonlókép Dán. 12—2: «És sokan... fölébrednek; némelyek örök életre és némelyek gyalázatra...» *Judit* könyve pedig 16, 20. s köv. a gonoszokról mondja: «A mindenható Úr bosszút áll rajtok, itélet napján meglátogatja őket. Mert tüzet ad és férgeket az ő testökbe, hogy égettessenek és érezzék mindörökké»; és *Sir.* 7, 18. 19. olvasható: «Emlékezzél meg a haragról, mely nem késik. Igen alázd meg a te lelkedet; mert az istentelenek testének büntetése tűz és féreg.»[1]

sem könyörül rajtok. Több ilyen nyilatkozatot találhatsz *Bautznál*, az i. h. 197. s köv. old., ki sz. *Ágostonról* is azt állítja, hogy ahol erről tagadólag nyilatkozik, csak mások véleményét hozza föl. Ugyanezt vallják a középkor legkitűnőbb hittudósai; sz. *Tamás* pl. P. 3, suppl. qu. 71. a. 5. azt írja: «az előbb említett vélemény (hogy a hivek könyörgése használ az elkárhozottaknak s hogy azok büntetése tehát nem folytonos) vakmerő, a szentek állításával ellenkező és haszontalan, minden tekintély nélküli és észszerűtlen is.» Az ész segélyével is bebizonyíthatjuk ezen vélemény megfelelőségét. Mert mint sz. *Tamás* ugyanezen helyen mondja, az isteni gondviselés a dolgokban mitsem hagy elintézetlenül; a bűn azonban jóvá nem tehető, csak a büntetés által; azért a büntetés nem szünhetik meg előbb, míg a bűn nincs kiengesztelve; s azért, amint a bűn az elkárhozottakban folyton megmarad, úgy büntetésök sem fog szünetelni. Ugyanezen okból a büntetés sem kisebbíthető, hacsak a bűn is nem kisebbül; «miért is, minthogy az elkárhozottak bűne változatlan marad, nincs mi a büntetést könnyebbé tehetné . . . részint azért, mert az elkárhozottak a pokolban a szeretet kötelékén kívül vannak, melynél fogva az élők tettei használhatnak a megholtaknak; részint, mert teljesen elérkeztek útjok végére, érdemeikért elvevén a teljes végkielégítést.» Sőt sz. *Tamás* magának sz. *Ágostonnak* szavaiból bizonyítja, hogy a hivek imája nem használ az elkárhozottaknak s hogy tehát azok abból semmiféle enyhülést nem nyernek, midőn kevéssel előbb így ír: «Sz. *Ágoston* szavaiban már benfoglaltatik ez, midőn írja: *aki a szeretet által müködő hit s annak szentségei nélkül hal meg, hiába tesznek azokért övéik ilyféle szolgálatokat*»; de minden elkárhozott ilyen, tehát közbenjárásunk nem használ az elkárhozottaknak. V. ö. *Bautz*, Die Hölle, 197—210. old.

[1] V. ö. *Izaiás*-t is 33, 14; 66, 24.

Az újszövetség igen gyakran beszél a pokolról, hogy a bűnösöket a bűntől visszariaszsza s bűnbánatra indítsa. Krisztus maga (Mát. 10, 28.) mondja: «Ne féljetek azoktól, kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik; hanem inkább féljetek attól, ki mind a lelket, mind a testet a gehennába vesztheti», hasonlókép (Márk 9, 42. s köv.): «Ha kezed megbotránkoztat téged, vágd el azt; jobb neked csonkán az életre bemenned, mint két kezed lévén, a gehennába[1] jutnod, a kiolthatatlan tűzre, hol az ő férgök meg nem hal és tüzök el nem alszik» stb. Az *apostolok* szintén tanítják, hogy a pokol büntetései nagyon kemények s azokkal fenyegetik a gonoszokat; pl. Jelen. k. 21, 8.: «A félénkeknek pedig és hitetleneknek, az elátkozottaknak és gyilkosoknak, a paráznáknak és varázslóknak, a bálványozóknak és minden hazugoknak az ő részök a tűzzel és kénkővel égő tóban leszen; mi a második halál.»[2]

2. a szentatyákból. 54. Minthogy alább a *szentatyák* több nyilatkozatát idézzük, itt elégséges lesz ez: *Minucius Felix* szerint a keresztények a gonoszok számára örök büntetést hirdetnek s örök tüzet;[3] sz. *Hilár* szerint a gonoszok azonnal a halál után a boszuló alvilág hatalmába kerülnek.[4]

[1] Legyen szabad *Jungmanntól*, De Noviss. 25. s köv. old. a következőket átvennünk: «*Gehennának* neveztek egy *Jeruzsálem* közelében fekvő völgyet. Abban egy magas hely volt készítve, melynek neve Tophet (tuphim vagyis tympani-tól [kézi dobok]), melyen a bálványozó zsidók fiaikat s lányaikat áldozták Moloch bálványnak, azokat megégetvén. Azért Josias, a jámbor király, e helyet megfertőzteté (II. Reg. 23, 11. s köv.); oda vettetvén a hullákat, szemetet és mindenféle tisztátalan dolgokat, nehogy többé ez irtózatos bálványozásnak legyen szentelve, vagy szentnek tartassék. Ez úgy látszik, később is szokásban maradt és Kimchi rabbi szerint ott folyton égett a tűz a hullák, csontok és egyéb piszok megégetésére. Innen, a hely borzasztóságától, a kinok s az örökös tűz miatt a gonoszok élete vagy a hely, hol a gonoszok az örök büntetést elszenvedik, gehennának neveztetett. Kétségtelen, hogy a gehennának ezen jelentése Krisztus Urunk idejében már közönséges és általán ismert volt, mint azt a zsidók legrégibb könyvei is bizonyítják. E név származása után azonban *Hinnom* (Ge Hinnom) völgyét látszik jelenteni, úgy hogy Hinnom lenne neve azon férfinak, kié hajdan e völgy volt. Hinnom fiáról szó van Jozsuenál. 15, 8.»

[2] V. ö. II. Thess. is 1, 8. s köv.

[3] Octav. c. 8. és 11. M. t. 3. 269. s 278. old.

[4] Tract. in Psalm. 2. n. 48. M. 9. k. 290. old. A szentatyák több ily nyilatkozata, melyekben az alvilág létezését bizonyítják, *Mignenél* olvasható, Cursus ss. Patrum Lat. 220. k. 243. old.

55. Maga az *ész* is átlátja ezen nézet megfelelőségét, ha t. i. az Isten *tulajdonságait*, az ő *bölcseségét*, *szentségét* és *igazságosságát* tekinti. A bölcs sajátsága azokat, kiket sem a szeretet, sem a jutalom reménye nem késztet erkölcsös életre, büntetéssel fenyegetni s azzal sújtani. Az Isten pedig végtelen bölcseség, kit megillet, hogy úgy a remény s szeretet, mint a félelem leghatásosabb indokait jelentse ki. Az Isten *igazságosságával* pedig ellenkezném, ha a bűnösöket a legkeményebb büntetéssel nagyon fenyegetné, de azért a bűnbánatot nem tartókat meg nem büntetné. Az Isten *szent*, szereti a jót, gyülöli a rosszat; nem lehet tehát közönyös az erény vagy vétek iránt; közönyös lenne azonban, ha a gonoszt a túlvilágon semmiféle büntetéssel nem sujtaná; sőt ily elnézéssel még kedvezne a véteknek. Az Isten *igazságos*, jutalmazza a jót, bünteti a gonoszt; de hol lenne az igazságosság, ha a bünösök, kik e földön kedvező sorsnak örvendtek, a másik életben nem nyernének büntetést.[1] 3. az észből.

S minthogy ez így van, nem csodálkozhatunk, hogy mindenütt az egész földkerekségen, minden nép mindenkor hitte s most is hiszi a túlvilág büntetéseiről szóló tant, melyekkel a gonoszok bűnhődnek.[2]

Fölemlítem a vértanuk vallomásait is, kik a pokolra s büntetéseire való emlékezésből merítettek erőt, hogy az isteni kegyelem segélyével a kinokat elviselhessék s a kisértéseket legyőzhessék. Ilyen nyilatkozatokat l. sz. *Ignác* vértanúnál, ad Eph. n. 16. M. gör. sor. 5. k. 658. old.; In epist. eccles. Smyrn. de martyr. 2. *Policarp*, n. 2, M. gör. sor. 5. k. 1031. old.; sz. *Ágostonnál*, Encir. in Ps. 46. M. 36. k. 526. old. Sz. *Domnia*, az őt kinzással fenyegető lydiai helytartónak így válaszolt: «Hogy az örök tüzet s az örök kinokat elkerüljem, tisztelem az Istent s az ő Krisztusát, ki az eget s a földet teremtette.» Ehhez hasonlót találunk sz. Julius, sz. Felicitas és fiainak, sz. Maxim, sz. Patritius, Agapis, Chionia, Irenis, Tarachus és Probus élettörténetében. V. ö. *Ruinart*, Acta martyrum és a *bollandistákat*. V. ö. *Migne*, Curs. Theol. 7. k. 15. 21. s köv. old.

[1] *Aranyszájú sz. János*, Hom. 6. in Epist. ad Philipp. n. 6. M. gör. sor. 62. k. 228. old. így ír: «Az Isten igazságos; ezt mindnyájan valljuk, a görögök, úgy mint a zsidók, az eretnekek ép úgy mint a keresztények, Ámde azért sokan halnak el büntetlenül, kik vétkeztek: sokan, kik erényesen éltek, csak ezernyi nyomor elviselése után halnak el. Ha tehát az Isten igazságos, hol fogja ezeket jutalmazni, amazokat pedig büntetni, ha nincs pokol, ha nincs föltámadás?»

[2] *Jungmann*, De Noviss. 29. old. így ír: «Úgy az ókori görögök, rómaiak, gallok, perzsák, indok, chinaiak és a kelet többi népei, valamint az északi Európában lakott barbár és pogány nemzetek, nemkülönben Afrika megszámlálhatatlan vad néptörzse és a mohamedánok különféle sectái, szintúgy Amerika

A pokol büntetései miben állanak.

56. Tétel. *A pokol büntetése a legfőbb jótól s azon javaktól való megfosztásban áll, melyek a legfőbb jónak az égben való élvezésével összefüggnek* (ezt a hittudósok közönségesen a veszteség büntetésének nevezik) *s azon büntetésekből, melyekkel az Isten tényleg sujtja a gonoszt, s melyek ezt a legborzasztóbb fájdalommal s szomorúsággal illetik.* (Ezt a hittudósok az érzék büntetésének[1] nevezik.)

és Ausztráliának újabb időben fölfödözött bennszülöttei mind egytől-egyig amint megengedték, hogy e mulandó élet után következik egy másik, úgy azt is vallották és vallják, hogy a gonoszokra ott büntetés vár.» V. ö. *Keel,* De inferno, § 2.; *Hettinger,* Apol. t. 2. P. 2. 316. old.

Ezt már rég mondotta sz. *Ágoston,* midőn de Genesi ad lit. 1, 12. c. 33. M. 34. k. 481. old. így ír: «A szentiratoktól, melyeknek e dologban egyedül adhatunk hitelt, nem kell eltérnünk. Habár kimutathatnók, hogy a pogányok bölcsei is legkevésbbé sem kételkedtek az alvilág lényegét illetőleg, mely ez élet után várakozik a holtak lelkeire.»

[1] Veszteség büntetésének nevezzük sz. *Tamás* szerint, in 2. dist. 37. qu. 3. a. 1., mert Isten az okozója, nem ugyan az által, hogy valamit tesz, hanem inkább az által, hogy nem tesz. Az ugyanis, akivel az Isten malasztját nem közli, Isten malasztja nélkül szűkölködik. Van *érzék büntetése,* mely bizonyos cselekvés által származik, s annak szerzője az Isten s pedig az által, hogy valamit tesz. V. ö. *Suarezt* is, De Angelis l. 8. c. 4. a. 7; *Bautz,* Hölle, 70. old.

A *veszteség büntetése* abban áll, hogy a gonoszok Istennek boldogító szemléletéből s Krisztus társaságából ki vannak zárva s hogy egyszersmind meg vannak fosztva a test és lélek mindama tökéletességeitől s javaitól, melyek a legfőbb jónak bírásával össze vannak kötve. Értelmük sem lesz tévmentes s tudatlanságuk sem szűnik meg; valamint akaratjuk sem erősbödik meg az igazi jóban; és Istennel, végcéljukkal nem fognak egyesülni. Ki lesznek zárva az angyalok és szentek társaságából, ki az emberi könyörületből is, meg lesznek fosztva a dicsőségtől, a boldogító szeretet és örömtől, valamint mindama javaktól, melyek az égi lakóknak úgy testileg, mint lelkileg boldog állapotát képezik. Legyen szabad *Lessius*nak a veszteség büntetéséről szóló szavait idéznünk (Divin. perfect. I. 13. c. 29. n. 203. s köv.). Habár némely, e helyütt felsorolt büntetés csak a feltámadás után vár a gonoszokra, mikor testük már egyesült a lélekkel, mégsem lesz felesleges már itt felsorolni valamennyit. Szavai ezek: «A veszteség büntetése ötféle veszteséget foglal magában, a jónak ötféle neme szerint. *Az első a mennyei hazának,* vagyis ama ragyogó, gyönyörű, minden jóval, gyönyörrel bővelkedő helynek elvesztése, mely aranynál, drágakőnél becsesebb, melynek kelleme árnyékba helyezi a nap és csillagok szépségét ... a *második* az ezernyi ezer angyal és boldog ember *társaságából* s oly kedves köréből való *kizáratás,* kiket szemlélni, kik között forgolódni, ha mindjárt csak szolga gyanánt is, már nagyobb boldogság lenne, mint e világ összes koronáinak s javainak birtoka ... *A harmadik* veszteség ama *legkellemesebb látványtól való megfosztás,* melyben a boldogok mindnyájan részesülnek, szemlélve az összes természetes

57. Tételünket ugyan egyes részeiben az egyház hitágazatilag még nem mondotta ki, hanem azért a Szentírás és hagyomány bizonyítékai folytán a *legbizonyosabb.*

dolgok szépségét s a világ egész szerkezetét s azon fölül az összes és egyes boldogok dicsőségét ... az elkárhozottak ily látványtól meg lesznek fosztva s azért sem a teremtett dolgok szépségét nem szemlélhetik tisztán, sem azokból örömet nem meríthetnek, csak szomorúságot, mint az ördögök, habár a természetes rend összes teremtett dolgait valamikép ismerik is, abban még sem gyönyörködnek. Ennek kétféle oka van. Az egyik, mivel az örök kárhozat miatt olyannyira szomorkodnak, hogy minden vigasz, melyet a teremtett dolgok szépségéből meríthetnének, elenyészik, semmivé törpül. A második, minthogy az Istent mindenekfölött gyűlölik, gyűlölik az ő műveit is, s azok szépségét megvetik ... S ezen két ok érvényes az elkárhozott embereknél is. *A negyedik veszteség a dicsőség fényétől való megfosztás* és következőleg a boldogító látás, szeretet és örömtől való megfosztatás. És ezen veszteség mint végtelen, a legnagyobb valamennyi között, minthogy végtelen jónak elvesztése ... *Az ötödik veszteség a test dicsőségétől való megfosztatás.* Ezen veszteség folyton szemeik előtt fog lebegni, örökké arra gondolnak s emiatt megmérhetetlen szomorúság fogja őket ellepni. Történik ez pedig részint a természet ama ösztönénél fogva, mely szerint, ha valaki súlyos kárt szenved, örökké arra gondol s másra nem is gondolhat; részint pedig leginkább azért, mert az Isten az elkárhozottak elméjét mindig arra fogja irányítani, úgy hogy örökké arra gondolnak, azt szemlélik, hogy azért szünet nélkül szomorkodjanak.»

Az érzék büntetését nem azért nevezzük így, mert mindig az érzékeket érinti, ami az ördögöknél nem is lenne lehetséges, minthogy érzékeik egyátalán nincsenek, valamint a testtől elvált lelkeknél sem, melyek az érző tehetsége gyökerében bírják ugyan, de ténylegesség nélkül. Hanem azért nevezzük érzék büntetésének, ellentétben a veszteség büntetésével, mert, mint már említettem, Istennek tényleges cselekvéséből származik. Ezzel azonban legkevésbbé sem tagadjuk, hogy ezen úgynevezett érzéki büntetések a leghevesebb fájdalmakat okozzák, melyek az ördögökre nézve mindig *értelmiek,* s azok is maradnak, az elkárhozottakra nézve pedig mindaddig azok, mig testükkel egyesülnek. Ha a hittudósok ezen büntetést az általános föltámadás előtt néha *érzékinek (sensibilis)* mondják, ez onnan van, minthogy érzéki testtől származik, mely miatt az elkárhozottak fájdalmat, nyomorúságot éreznek. *Suarez* az i. h. c. 12. n. 1. így ír: «Nem azért nevezzük érzék büntetésének, mintha az érzékek vagy az érzékelési tehetségek azt érzékileg éreznék; hanem azért, mert az egy érzéki testtől származik, mely oka ezen büntetésnek.» Az *érzék* büntetése ugyanazon *Lessius* szerint ötféle kínt (afflictio) foglal magában. «*Az első magából a helyből* származik, mely fölötte mély és sötét, az égtől, honnan az alantas dolgokra minden kellem sugárzik, a legtávolabb levén, minden rettegéssel, nyomorral és szomorúsággal tele ... *a második kín az ördögök és a többi elkárhozottak örökös társaságából* származik; valamint ugyanis az egyes boldogoknak kiváló örömet okoz s kimondhatatlan élvezetet nyujt, hogy a többi boldogokkal a legbarátságosabban közlekedhetik, úgy viszont az elkárhozottaknak a többi elkárhozott társasága és

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

58. A *veszteség* büntetését, t. i. a mennyországnak, az Isten boldogító szemlélésének s az azzal összekötött javak elvesztését maga *Krisztus* is jelzi ezen szavakkal:[1] «Távozzatok tőlem, átkozottak»; nemkülönben, midőn mondja,[2] hogy azt, aki menyegzős ruha nélkül jött a lakomára, a külső sötétségre vettetik; és *az apostol* így ír:[3] «Nem tudjátok-e, hogy a hamisak nem fogják birni az Isten országát (azaz az örök boldogságot)? Ne csaljátok meg magatokat. Sem a paráznák... nem fogják birni az Isten

jelenléte elképzelhetetlen szomorúságot és kínt okoz... Minthogy valamennyien kölcsönösen gyűlölik egymást, mint az Istennek az ő hasonlatosságára alkotott teremtményeit. Valamint ugyanis az Istent mindenekfölött gyűlölik, úgy gyűlölik mindazt, ami az Istené, amennyiben abban az ő nagysága, hatalma, bölcsessége, igazságossága vagy más tökéletessége tükröződik vissza... *a harmadik kín,* s ez a legnagyobb, a *kénes tűztől származik... a negyedik lesz az összes érzékeknek saját tárgyaik által okozott kínja.* Valamint ugyanis amazokban (a szentekben) a dicsőség és öröm nagyságának, mely értelmükben leend, megfelel testi és érzéki boldogságuk nagysága, úgy az elkárhozottakban is a felsőbb részben levő nyomor nagyságának meg fog felelni testi és érzéki részük nyomora... az *ötödik kínt a szüntelen kínzó féreg okozza...* Többen ezen féreg alatt a mardosó lelkiismeretet értik (s helyesen). Ezen tudat két gondolatból fog állani, melyek szüntelen, férgek gyanánt, lesznek emlékezetükben, s azt kínozzák. Az egyik, hogy saját hibájuk folytán lettek az örök s legfőbb javaktól megfosztva, melyeket könnyű szerrel elnyerhettek volna. A második, hogy örök kínokra vannak kárhoztatva, melyeket könnyen kikerülhettek volna. Innen kettős szomorúságuk lesz, mely szívüket féreg gyanánt, mérhetetlen keserűséggel fogja mardosni... És ezen féregből származik aztán a kétségbeesés is, a kétségbeesésből düh és gyűlölet Isten s minden ellen, ami az Istené, önmaguk s az összes elkárhozottak ellen; a gyűlöletből káromlás és átkozódás. A kétségbeesést illetőleg világos a dolog. Mert az által, hogy teljes bizonyossággal megtudják, hogy büntetésük örökké fog tartani, azt pedig a biró itélete, melyet ők tisztán meg fognak tudni s érteni, magában foglalja, szüségkép kétségbeesnek s a lélek minden jóindulatát elvetik... A gyűlölet onnan származik, hogy folyton gondolnak büntetésükre, melyről tudják, hogy Istentől nyerték. S azért őt, mint összes kínjuk szerzőjét a legnagyobb rosznak tekintik; s azért mindenek felett gyűlölik s ő miatta mindazt, ami csak valamikép hozzá tartozik. És habár tudják, hogy az Isten őket a legigazságosabban büntette, azért még sem szenvedik azt béketűréssel, mert gyűlölik az igazságosságot, melynek törvényei szerint, mint tudják, oly nagy roszszal lettek sujtva.» Lásd, mit mond *Bonaventura* ezen *érzék* büntetéséről Serm. 2. in Sexag. edit. Vivés, 13. k. 126. old.: «Fiam, ne vess rosszat az igazságtalanság barázdáiban, és nem fogod azt hétszeresen aratni, t. i. a pokolban, ahol *hétféle* büntetés van: tűz, féreg, bűz, füst, sötétség, bilincs, hideg.»

[1] *Máté* 25, 41.

[2] *Máté* 22, 12. s köv.

[3] *I. Kor.* 6, 9. s köv.

országát»; és ismét:[1] «Kik (nem engedelmeskedvén az evangéliumnak) megbüntettetnek örök veszedelemmel, az Úr színétől és az ő erejének dicsőségétől.» Az *érzék* büntetését a Szentírás mindama kifejezéseiben látjuk, hol a poklot *gehenna tüzének,*[2] *kínok helyének,*[3] *örök kínnak,*[4] *külső sötétségnek* és *fogak csikorgatásának,*[5] *tűzzel és kénnel égő tónak* nevezi stb., vagy ahol az *el nem haló féregről*[6] beszél. Ezen kifejezések jelzik, hogy az érzék büntetésével az Isten tényleg és egyenesen a bűn megboszulására sujt; valamint azt is, hogy azok magából a gonoszok állapotából is származnak.[7]

59. A szentatyák a hiveknek a vétektől való elrettentésére gyakran beszélnek az érzékek büntetéséről, különösen a pokol tüzéről, mint azonnal be fogjuk bizonyítani. Említik a lelkiismeretnek az elkövetett vétkek miatti mardosását,[8] a szégyent és zavart[9] s több ilyen büntetést. Különösen pedig említik a *veszteség* büntetését s az Isten szemléletétől, a Krisztus és az angyalok

2. a szentatyákból.

[1] *II. Tessz.* II. 1, 9.

[2] *Máté* 5, 22.

[3] *Luk.* 16, 28.

[4] *Máté* 25, 4.

[5] *Máté* 25, 30.

[6] *Márk.* 9, 43.

[7] Pl. a *lelkiismeret mardosása;* hasonlókép szégyen és zavarodás, melyet (az általános itéletre való tekintettel ugyan) élénken fest Bölcs. 5, 1. s köv. old.: «Akkor az igazak nagy állhatatossággal fognak állani azok ellenébe, kik őket nyomorgatták és kik elvették munkáikat. Ezt látván, megháborodnak iszonyú félelemmel, ... fohászkodva: Ezek azok, kiket valaha nevetségnek tartottunk és szidalommal illettünk. Mi, balgatagok, az ő életöket bolondságnak állítók és végöket tisztelet nélkülinek. Íme, mint számláltatnak az Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsuk.»

[8] *Origenes,* De principiis l. 2. c. 10, n. 4. M. gör. sor. 11. k. 237. old. így ír: «Minthogy az ész maga, vagy a lelkiismeret isteni erő közreműködése folytán mindenre visszaemlékezik, úgy arról, miknek jelét s alakját, midőn vétkezett, önmagában kifejezte, valamint egyes gonosztetteinek története, melyeket vagy rútul és gyalázatosan, vagy pedig gonoszul is elkövetett, folyton szemei előtt lebeg; azért akkor magát a lelkiismeretet saját ösztökei izgatják és gyötrik és önönmagának lesz vádlója és tanuja... Miből megérthetjük, hogy a lélek lényegére nézve a vétkek rossz kivánságaiból is származnak kínok»

[9] Sz. *Efrem,* Orat. de futuro judicio, *Fejér Györgynél,* Inst. Dogm. 7. k. 189. old. azt írja: «A sötétségnél és ama végső tűznél is rettenetesebb lesz a szégyen és zavar, melyben a vétkezők örökké lesznek, folyton szemeik előtt látva a testükben elkövetett vétkek nyomait.»

társaságától való megfosztatást stb. Elég lesz *aranyszájú sz. Jánosra* hivatkoznunk, ki így ír:[1] «Valóban sokan vannak, kik balhiedelmükben csak a pokoltól kivánnak szabadulni: én pedig úgy hiszem, hogy a pokolnál sokkal súlyosabb büntetés az, el nem nyerni azon boldogságot, s azt vélem, hogy annak, ki azt el nem nyerte, nem annyira a pokol bajai miatt kell szomorkodnia, mint inkább a mennyország elvesztése fölött: mert ez a legborzasztóbb kín és fájdalom ... avagy ne tartsuk-e legsúlyosabb büntetésnek, ha nem leszünk az őt körülvevő társaságban, hanem azt gondoljuk-e, hogy elég, ha a poklot elkerültük? Van-e ilyen gondolkodású léleknél valami nyomorultabb?»

3. az észből.

60. *Az ész* e nézet igazságát így bizonyítja: minthogy a bűnnél két tényező szerepel, az Istentől való szabad akaratból történt elfordulás és a teremtményekhez való fordulás, melyeket a vétkező az Istennek eléje helyez, teljesen megfelelőnek látszik, hogy ne is bocsáttassék soha az Isten színe elé, s hogy a teremtmények részéről se tapasztaljon kínnál egyebet.[2] Teljesen igazságos, kik ez életben a sötétséget inkább szerették a világosságnál, maradjanak sötétségben, és akik sötétségben éltek, legyenek is körülvéve a sötétség által. Mi köze a világosságnak a sötétség-

[1] Ad Theodorum, laps. 1. n. 12. M. gör. sor. 47. k. 292. s köv. old. Sz. *Ágoston*, Enchir. c. 112. M. 47. k. 285. old. azt mondja: «Az Isten országát elveszteni, Isten városából száműzetni, az Isten életétől megfosztatni, az Isten édességének oly nagy mennyiségét nélkülözni, melyet elrejtett az őt félők előtt, de megad a benne bizóknak, oly nagy büntetés, hogy hozzá képest semmivé törpül minden ismeretes kín, ha még annyi századig tart is, mivel amaz örök kín.»

[2] Sz. *Tamás*, Compend. theol. 179. így ír: «A szent lelkek boldogsága tisztán szellemi javakból fog állani; az elkárhozott lelkek büntetése azonban a föltámadás előtt nem fog tisztán szellemi rosszból állani, mint némelyek gondolták, hanem azok egyszersmind testi büntetést is nyernek. Ezen különbségnek oka abban rejlik, mert a szentek lelkei, míg e világon testeikkel egyesülve voltak, rendjüket megtartották, testi dolgoknak magukat alá nem vetvén, hanem csupán az Istennek, kinek élvezésében áll egész boldogságuk, nem pedig valami testi jóban; a gonoszok lelkei pedig, az istenieket és szellemieket megvetve, testi dolgoknak vetették alá magukat. Miből következik, hogy nemcsak a szellemi javaktól való megfosztás által kell bűnhődniök, hanem egyszersmind az által is, hogy testi dolgoknak vettetnek alá. S azért, ha a Szentírásban találunk oly helyet, mely a szent lelkeknek testi javakat igér jutalmul, azt képletesen kell értelmeznünk ... azokat pedig, melyek az elkárhozottak lelkeinek testi büntetéseket jövendölnek, t. i. hogy a pokol tüze fogja őket gyötörni, szószerint kell értenünk.» V. ö. ugyanannak, Contra Gent. 1. n. c. 14.; Summ. Theol. Suppl. t. n. qu. 97. a. 5.

hez? Igazságos, hogy a szentek az iránt ne érezzenek könyörületet, akit a tiszta önzés vezérelt.

61. A különféle *érzékbüntetések* között kitűnik a *tűz*, melyről külön kell beszélnünk s kutatnunk, vajjon az csak képletes-e, amely t. i. a lelkiismeret benső mardosását, az elkárhozottak szomorúságát és teljes kétségbeesését, nem különben az Isten haragját jelenti, mely az elkárhozottakat sujtja s az Isten bosszújában nyilvánul; vagy pedig, hogy igazi, valódi s tulajdonképeni-e? A pokol tüzéről.

62. Tétel: *A pokol tüze nem képletes, hanem valódi és tulajdonképen vett.*

63. *Valódinak* s *tulajdonkép vettnek* mondom, úgy hogy az valami való és külső tényező, mely nemcsak képzeletben, de valóságban is létezik és eszközlő ok, melylyel az Isten a gonoszokat bűnteti, s amelynek egyrészt a földi tűzhöz hasonló s pedig tényleg égető és kínzó hatása van; de másrészt ismét *különbözik* tőle; a *földi* tűz ugyanis világít, míg a *pokol* tüze roppant sötétséget okoz;[1] *amaz* égve részekre választ s megemészt, *ez* pedig gyötör és éget, de mégsem semmisít meg;[2] — a földi tűz csak a test által hathat a lélekre, a pokol tüze azonban közvetetlenül kínozza és gyötri a lelket; azt emberi erő kisebbítheti, sőt el is olthatja, ez minden kisérlettel dacol, mert Isten ereje tartja fenn.[3]

[1] Szt. *Vazul*, in Psalm. 28. n. 6. M. gör. sor. 29. k. 298. old. így ír: «Valóban sokkal bámulatraméltóbb a tűz természetének megváltoztatása, mint a Vöröstenger két részre választása. S az Isten szava mégis megváltoztatja (szétbontja) a természeténél fogva folytonos és összefüggő tüzet. Habár tehát a tűz emberi felfogás szerint szétválaszthatatlannak s egynek látszik is, Isten parancsára mégis megváltozik s részeire oszlik. Azt hiszem, hogy az ördögnek s angyalainak büntetésére rendelt tűzet következőkép fogja az Isten szava felbontani: mint a tüzben kétféle képesség van, melyek egyike éget, másodika pedig világít, a tűznek keménysége s kínzóereje azok számára lesz fönntartva, kik az örök tűzre vannak kárhoztatva, annak fénye s világa pedig az örök életet elnyerteket fogja gyönyörködtetni. Az Isten tehát úgy fogja a tűz lángját szétbontani s megváltoztatni, hogy a pokol tüze sötét lesz, míg az örök világosság nélkülözi majd az égetés képességét.» V. ö. sz. *Tamást* is, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu 97. a. 4.

[2] *Lactantius*, Div. inst. 1. 7. c. 21. M. 6. k. 802. old. így ír: «Ugyanazon isteni tűz tehát ugyanazon erejével s képességével égeti, de helyre is állítja a gonoszokat s amennyit a testekből elemészt, ugyanannyit vissza is ad, úgy hogy önönmagát örökké táplálja.»

[3] *Lactantius*, az i. h. M. 6. k. 801. old.: «Ennek természete különbözik a mi földi tüzünktől, amely kialszik ha nem tápláljuk. De amaz isteni önma-

Ez a hittudósok általános véleménye.

64. E tétel ugyan nem hitbevágó, miután az egyház még nem nyilatkozott ez iránt határozottan; de mégis ez a hittudósok és hívők általános véleménye, úgy hogy vakmerőség volna azt tagadni.

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

65. A *Szentírásnak* úgy *ó-* mind *új-*szövetségében számtalan oly helyre akadunk, ahol azt állítja, hogy a gonoszok tűzre vettetnek,[1] de sehol sem jelzi, hogy e tüzet *képletesen* kellene értenünk. A magyarázattan szabályai szerint pedig a betűszerinti értelemből nem szabad eltérnünk, hacsak valami ok azt nem kivánja vagy parancsolja. Az pedig, hogy nehéz megmagyarázni, mikép gyötörheti a szellemet a tűz, ilyen ok gyanánt nem szolgálhat, minthogy a pokol létezése a kinyilatkoztatott igazságok közé tartozik; melyek közül pedig igen sokat nem foghatunk fel emberi értelmünkkel. Ellenkezőleg több ok kivánja, hogy e szót betűszerinti értelmében vegyük, a) annak gyakori ismétlése s pedig b) a beszéd minden nemében, úgy költői, mint a társalgási, hittudományi s történelmi előadásban, sőt még magának a bírónak ítéletében is.[2] Azon szó pedig, mely mindig s mindenütt használatos, nem szokott képletes lenni; annál kevésbbé szokta a bíró a bűntetést, melyet valakire szab, képletesen kifejezni; s ami különösen Krisztus ama szavait (Máté 25. 41.) illeti,

gától él s örökké tart minden táplálék nélkül» ... és nyssai sz. *Gergely*, Orat. catech. c. 40. M. gör. sor. 44. k. 103. és 106. old.: «Midőn tűzről (a pokolbeli) hallasz, tudod, hogy olyant kell értened, mely a mienktől abban különbözik, hogy van benne valami, mi a mienkben nincs. Mert azt el nem olthatod, míg ezt sokféleképp lehet eloltani; nagy pedig a különbség a között, melyet eloltatsz, s a között, mely semmi emberi erő által el nem oltható.» Ezen tűz természetére vonatkozólag lásd alább Sect. 3. c. 2. a. 5. végén.

[1] Az ó-szövetséget illetőleg l. *Zschokke*, Theol. der Profeten, 615. s köv. old.; az új szövetségre vonatkozólag pedig *Bautz*, Hölle, 101. s köv. old.

[2] Máté 25. 41.: «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely az ördögnek s angyalainak készíttetett.»

Ellenvetik ugyan, hogy a *Szentírás féregről* is szól, s azt közönségesen képletesen s nem betű szerint értelmezik. Tehát. Tagadjuk azonban az egyenlőséget. E szó *féreg* ugyanis csak ritkán fordul elő a Szentírásban s maga Krisztus Urunk is csak egyetlenegy beszédében említi, míg a *tüzet* számtalanszor ismétli. Végtére is, ha némi kételyünk maradna, azt a szentírásfejtegető hagyományból kellene eloszlatnunk, a férget azonban csak kevesen veszik betűszerint, a tüzet majd mindnyájan; s úgyszólván senki sem zárja ki tisztán s határozottan a tűz tulajdonképeni értelmezését.

A *féreg* alatt többen a lelkiismeret mardosását értik. V. ö. *Lessius*, Div. perfect. 1. 13. c. 29.

azok ama bűntetést jelentik, melyet az *örök* Bíró az általános ítélet *ama kiváló fontosságú pillanatában* az elkárhozottakra mér. A bíró által kirótt bűntetés pedig tényleges bűntetés, helytelenül értelmeznők tehát, ha a lelkiismeret mardosására és az isteni boszúra értenők.

2. a hagyományból.

66. Állításunkat világosabbá teszik a *szentatyák* nyilatkozatai. Azok ugyanis, mint már fönnebb jeleztem, a pokolbeli tüzet gyakran hasonlítják össze a föld tüzével s a kettő közötti különbséget nem abban találják, hogy az egyik valódi tűz, míg a másik képletes, hanem abban, hogy amaz eloltható, ez pedig nem; az világít, ez nem; hogy az megemészt s megöl, míg ez épen nem. A fönnebb idézett nyilatkozatokhoz elég lesz még N. sz. *Gergelyét* csatolnunk, ki így szól:[1] «Ha tehát az ördög s angyalai, habár anyagtalanok, mégis testi tűztől szenvednek, mi csodálatos lehet abban, hogy a lélek, mielőtt még testével egyesülne, képes legyen testi fájdalmakat szenvedni?» Hogy a szentatyák mint vélekednek e dolog felől, abból is látható, hogy mint sz. *Gergelynek* most idézett szavaiból is kitűnik — olvasd azt is, ami e szavakat közvetlenül megelőzi, ugyanannál — csodálkoznak azon, mikép gyötörheti a testi tűz a tiszta szellemeket; s hogy *Origenest*, ki a testi tüzet tagadta, e miatt rendreutasították.

[1] Dial. IV. 29. M. 77. k. 368. old. A *szentatyák* több ilyen nyilatkozata összegyüjtve található *Suarez*-nél, de Angel. l. 8. c. 12. n. s köv. *Petav.* De Angel. l. 3. c. 5.; *Patuzzi*, De fut. impiorum statu, l. 2.; *Passaglia*, De igne inferni non metaphorico; *Katholik*, anni 1878. II fascic. 5. — A *vértanúk* életéből e dologra vonatkozó bizonyítékokat összegyüjtötte Dr. *Heuse* (Katholik, l. c. fascic. 6. 592. s köv. old.). V. ö. *Bautz*, Hölle, 104. s köv. old.

Nem tagadom, hivatkoznak *szentatyákra*, kik a pokol tüzének *képletes* értelmezése mellett nyilatkoztak. Sz. *Ambrus* in Luc. 1. 7. n. 205. — M. 15. k. p. 1754. pl. a pokol tüze alatt a vétkek miatti nyomorúságot érti, t. i. a lelkiismeret kínját, mely a halál után roppant éles s fájdalmas lesz. *Damaskusi sz. János* pedig, De fide orthod. 1. 4. c. ult. M. gör. sor. 94. k. 1227. old. azt állítja, hogy a pokol tüze nem anyagi. *Sz. Aqoston* pedig Civ. Dei, l. 20. c. 16. M. 41. k. 682. old. így szól: «Hogy ezen tűz milyen, s hogy a világ vagy dolgok mely részében lesz, úgy hiszem senkisem tudja, hacsak az nem, kinek a Szentlélek azt kinyilatkoztatta.» — Mindazonáltal ezek is másutt nem egyszer kedveznek a szentatyák s hivők általános véleményének; sőt felhozott szavaik sem zárják ki a pokolból minden kétségen kivül az igazi tüzet. Különösen mi sz. *Ágostont* illeti, már több nyilatkozatát idéztük, melyben nézetünket osztja. V. ö. Katholik, 1875. II. 581. s köv. old.; *Bautz*, Hölle, 99. s köv. old.

Hogy a pokol tüze valódi s tulajdonképeni, kitünik *a közép- s ujkor hittudósainak* irataiból is. *Szentviktori Hugónál*[1] olvassuk: «a sz. ékesszólás tekintélye s a kath. igazság tanúsága a legigazabban bizonyítja, hogy a lelkeket már testükkel való egyesülésük előtt is testi s anyagi tűz gyötri». *Petavius* így ír:[2] «Ama nézetet, hogy a pokol tüze testi s anyagi, melylyel mindketten (az ördögök s elkárhozott lelkek) gyötörtetnek, manap az összes hittudósok, sőt a hívek is közösen vallják.»

Nem habozom *Suarezzel* s több más nagytekintélyü hittudóssal azt állítani, hogy nemcsak a scholastikus tudósok, hanem a kath. egyház *hívei* is megegyeznek ezen véleményt illetőleg.[3]

3. az észből. 67. *Az ész* nézetünk igazságát ugyan önmagából nem bizonyíthatja be; minthogy a pokol bűntetésének minősége az Isten szabad akaratától függ, melyet egyedül az isteni kinyilatkoztatásból ismerhetünk meg; továbbá képtelen határozottan okát adni, miért választotta az Isten a többi kínok mellé különösen a tüzet, melyben a gonoszoknak vétkeikért szenvedniök kell. Azt azonban bebizonyíthatja, hogy abban, hogy a lelkek valódi és tulajdonképeni tűz által gyötörtetnek, semmi lehetetlen nincs.

[1] De Sacram. II. 16. 3.

[2] De Angel. III. 5. — Ugyanez olvasható *Bellarmin*-nál, De Purgat. II. 16. — *Suarez*, De Angel. VIII. 12. 9. így szól: «Bizonyos és általános az a vélemény, hogy ama tűz, mely az ördög s angyalai számára készült, hogy abban gyötörtessenek, valóban s igazán anyagi tűz.»

[3] A *monumentalis* theologiából, vagyis a katakombák képeiből és fölirataiból is szerettem volna e dolgot illetőleg néhány bizonyítékot felhozni. De régészeti könyveimben mitsem találtam ez igazságot illetőleg, sőt még a pokol *létezése* mellett szóló bizonyítékra sem akadhattam. A katakombákban magukban, melyekben személyesen voltam, sem találtam semmiféle nyomot. Ami csodálatosnak tetszhetik, minthogy a Szentírás számtalanszor a leghatározottabban hangoztatja e két igazságot; minthogy továbbá a szentatyák, s pedig a legrégiebbek, gyakran sürgetik ez igazságokat, s végtére a későbbi századokban s mai napig is számtalan e dolgot ábrázoló képet találhatunk templomainkban. Azonban nem fogunk többé csodálkozni, ha megfontoljuk, hogy amaz időkben, midőn a keresztények egyrészt számtalan veszélynek, kemény üldöztetésnek és kínzásoknak stb. voltak kitéve, másrészt pedig még sokkal nagyobb szeretettel viseltettek az Isten iránt s sokkal lángolóbb buzgalommal igyekeztek Krisztus összes parancsait megtartani, mint mi, nem volt szükség őket a pokol fenyegetésével a vétektől visszatartani: hanem méltányosabb volt őket vigasztalni s reményüket éleszteni, az igért jutalomnak szemök elé állításával, mely mindvégig megmarad.

68. *Ellenvetik*, lehetetlen, hogy valami anyagi, milyen a pokol tüze, tulajdonképeni értelmében véve, tiszta szellemre hasson; tehát. Erre azt *feleljük*: A tűz, egyedül természeténél fogva, nem képes tiszta szellemre hatni; de képes, mint az isteni hatalom eszköze. Valamely dolog, mint eszközi ok, oly eredményt képes előidézni, amely saját természetes képességét messze túlhaladja. Ugyan kérdem, mi akadályozná azt, hogy a tűz, ha Istennek úgy tetszik, közvetetlenül hasson a szellemre, amint testünk közvetlenül hat a lélekre? Tehát el kell fogadnunk, hogy úgy az ördögök, mint a lelkek, a tűz által közvetetlenül gyötörhetők.[1]

[1] *Lessius*, Div. perf. 1. 13. c. 30. így ír: «Ha a tűz a hő által, a test közvetítése folytán, természetesen képes az ember szellemére hatni, miért ne hathatna ugyanazon tűz, mint az Isten eszköze ugyanazon szellemre a test minden közvetítése nélkül? Mert a test csupán csak közvetítő, mely által a hő közvetlenül közöltetik a szellemmel és annak jelenlétét az érzékelés tehetsége által érzi. Az Isten azonban nem szorul közvetítőre, hanem könnyen pótolhatja a közvetítő hiányát.» — Megjegyzendő azonban, habár az érzékelés képessége a lélekben a halál után tehetségileg meg is marad, ezen tehetség még sem működik s azért a lelket a pokolbeli tűz nem érinti érzékileg. (Így sz. *Tamás*, Suppl. P. 3. n. qu. 79. a. 1. 2.).

A *módot*, melyen, vagy az okot illetőleg, mely miatt a testtől elvált lélek ama tűz által gyötörhető, nem egyeznek meg teljesen a *szentatyák* és *hittudósok*. Elismerik, hogy az titok s nagyon el van előttünk rejtve, minthogy sem a kinyilatkoztatás nem ismertette meg a módot, mikép hat a tűz a szellemre, sem emberi értelmünk azt belátni nem képes. *Sz. Ágoston*, Civ. Dei, 1. 21. c. 10. M. 41. k. 724. old. azt mondja, hogy az «csodálatos módon történik ugyan, de mégis igazán történik» s arra int, hogy e dolgot ne igen kutassuk s ne nagyon vitassuk. *Sz. Tamás* az i. h. qu. 70. a. 3. több hittudós ebbeli nézetét sorolja föl, midőn többi között így ír: «Némelyik azt mondja, hogy az, ha a lélek a tűztől szenved, nem egyéb, mint *magának a tűznek látása.*» Mások úgy vélekedtek, hogy habár az anyagi tűz a lelket föl nem égetheti, a lélek azt mégis ártalmasnak képzeli és ezen képzelet félelemmel és fájdalommal tölti el hogy beteljesedjék rajta az írás szava: *«ott remegtek félelemmel, hol nem volt félelem»*. Ps. 13. 5. V. ö. ugyanannak, Contra Gentes, 1. 4. c. 90.; és De veritate, qu 26. a. 1.

Nagyon valószínű, hogy a lelkek ama tűz által csupán csak az abban való *tartózkodás által* gyötörtetnek, amelyben mintegy börtönben tartatnak akaratuk ellenére, úgy hogy innen sem meg nem szabadulhatnak, sem szabadon nem cselekedhetnek, ahol és mikép akarnának; és ebből származik rájuk nézve a legnagyobb gyötrelem. Igy vélekedik többi scholasztikussal *sz. Tamás* is az imént idézett helyeken. Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 70. a. 3. így ír: «A szellem kétfélekép egyesül a testtel: egyik módon, mint alak az anyaggal, úgy hogy belőlük egyszerűen egy lesz; . . . . . így azonban az ember vagy ördög

A büntetések a legsúlyosabbak.

69. Tétel. *A pokol büntetései a legsúlyosabbak.*

E tétel, habár hitágazatilag nincs is eldöntve, mégis teljesen *bizonyos* a Szentírás és hagyomány nyilatkozatai folytán.

szelleme nem egyesül a testi tűzzel ; a másik módon mint mozgató a mozgathatóval, vagy az elhelyezett a helylyel, olykép, mint a testnélküliek vannak a helyben ; . . . és így határozza meg a teremtett testnélküli szellemeket a hely, úgy hogy egy helyen lévén, más helyen nincsenek. Habár azonban a testi dolog természetében fekszik az, hogy a testnélküli szellemet a hely által körülírhassa ; de az még sincs természetében, hogy a testnélküli, a hely által körülhatárolt szellemet le is kösse, hogy ama helyhez úgy köttessék, hogy más helyre ne mehessen ; minthogy a szellem nincs oly természetesen a helyen, hogy a helynek alávettessék. Hanem az meg fog adatni a testi tűznek, hogy amennyiben a boszúló isteni igazságnak eszköze, így lekösse a szellemet ; és ez által válik arra nézve büntetéssé, amennyiben ugyanis saját akaratának teljesítésében megakadályozza, hogy t. i. ne cselekedhessék ott, ahol és mikép akar. Greg. Dial. l. 4. c. 28. 29. A tűz tehát csak az által, amennyiben az isteni igazságosságnak eszköze, képes arra, hogy a szellemet némikép lekötve tarthassa és ép ebben rejlik a tűznek a szellemre nézve káros volta és a lélek is a tüzet így a maga számára ártalmasnak látván, a tűz által szenved.»

Úgy látszik, hogy már a *szentatyák* is azt állítják, mert pl. sz. *Ágoston.* az i. h. 10. M. 41. k. 724. s. k. old. így ír : «Miért ne mondanók ugyanis, hogy bár csodálatos, de mégis igaz módon sujthatja a testi tűz büntetése a testnélküli szellemeket, ha az emberek szelleme, mely bizonyára testnélküli, most is zárható a testi tagok közé és akkor is elválaszthatatlanul lesz a test bilincseihez kötve ? Össze fognak tehát függni . . . . hogy az ördög szelleme, bár anyagtalan, az anyagi tűz által gyötörtessék ; nem úgy, hogy a tűzzel, melylyel össze fognak függni, egyesüljenek és élő lénynyé válnának, mely testből és szellemből állana ; hanem mint említém, csodálatos és kimondhatatlan módon függvén össze egymással, úgy hogy a tűzből merítenek ugyan büntetést, de azért még sem lehelnek életet a tűzbe. Minthogy ama másik mód is, melyen a szellemek a testtel összefüggnek és élő lénynyé válnak, teljesen csodálatos, amint az ember maga is az» ; hasonlókép n. sz. *Gergely* Dial. l. 4, c. 29. M. 77. k. 365. 368. old. : «Ha az anyagtalan szellem ebben (a testben) leköthető, melyet éltet, miért ne lenne büntetéskép ott is leköthető a tűz által, hogy a tűz által gyötörtetik, azt látván és érezvén.»

Némileg más magyarázatot találunk *Suareznél*, ki De Angel. l. 8. c. 14. n. 26. s. k. azt állítja, hogy a pokol tüzét az Isten természetfeletti módon arra képesítette, hogy ama elkárhozott szellemekre hathasson bizonyos szellemi, természeténél fogva *fájdalmas tulajdonság* által, amely fájdalom bizonyára tisztán szellemi s azért annál nagyobb lesz, minél magasabban állanak a szellemiek az anyagiak fölött. «Mert, — így szól, — nem látszik valószinűtlennek, hogy, valamint létezik oly tulajdonság, mely természeténél fogva az angyalt és lelket természetén fölül szépíti, nem létezhetnék ezzel természeténél fogva ellenkező oly tulajdonság is, amely az ilyen állagot elmásítja és elcsúfítja. Ezen magyarázatra vonatkoznak talán *aranyszájú*

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

70. Már az *ószövetség* jelzi azt, pl. *Izaiásnál*, 24, 22. : «és ott tömlöcbe rekesztetnek» (v. ö. u. o. 66, 24) ; hasonlókép *Bölcs.* 5, 2. : «Ezt látván, megháborodnak iszonyú félelemmel.» Az *új*-szövetségben, maga a bírói ítélet (*Máté* 25, 41.) : «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre» úgy a *veszteség,* mint az *érzék* legsúlyosabb büntetését fejezi ki ; mert az Isten színe elől és a mennyországból számüzetni, oly nagy büntetés, hogy az semmi, előttünk ismeretes kínhoz sem hasonlítható ; és az *örök tűz* az *érzék* legsúlyosabb büntetését jelzi. Hogy az elkárhozottak mily borzasztóan fognak szenvedni, kifejezi a gazdag lakmározó is, midőn felkiált (*Luk.* 16, 24.) : «Atyám, Ábrahám ! Könyörülj rajtam és küldd el Lázárt, hogy vízbe mártván ujja hegyét, enyhítse meg az én nyelvemet ; mert gyötörtetem e lángban.» És *Apoc.* 9, 6. : «Az emberek keresik a halált, de nem találják ; kivánnak meghalni és elfut tőlük a halál» ; nemkülönben *Apoc.* 21, 8. : «az ő részök a tűzzel és kénkővel égő tóban leszen».

2. a szentatyákból.

71. Minthogy már előzőleg, a *szentatyáktól* több ily nyilatkozatot hoztunk, elég lesz itt csak sz. *Ágostonra* hivatkoznunk, ki így ír :[1] «Valamint nincs földi öröm, mely csak némikép is hasonlítana az örök élet örömého, melyben a szentek fognak részesülni, úgy földi kín sincs, mely a gonoszok örök gyötrelmeihez volna hasonlítható.»

3. az észből.

72. *Az ész* ezen véleményt csaknem ugyanazon érvekkel bizonyítja, mint amelyekkel a pokol *létezését* mutattuk ki, egy-

sz. Jánosnak azon szavai, Adhort. 1. ad Theodor. laps. u. 10. M. gör. sor. 47, E. 289. old : «ha tűzről hallasz, óvakodjál ezen tűzhöz hasonlót gondolni, mert ez, amibe belekap, megemészti és megsemmisíti, amaz pedig, amit egyszer megragadott, örökké égeti, sohasem szünik meg, azért nevezzük elolthatatlannak. Mert a bűnösnek is halhatatlanságba kell öltöznie, nem ugyan dicsőségére, hanem hogy büntetésének legyen örök hordozója ; ez pedig, hogy mily rettenetes, emberi nyelv soha ki nem mondhatja.»

Olvasd egyszersmind, mit mond *Hurter*, Compend. theol. dogmat. 3. k. 807. sz. *Lessius* szerint, Perf. div. l. 13. c. 30. és *Schielen*, Mysterien §. 97.

[1] De catech. rudib. c. 24. n. 45. M. 40. k. 342. old. A *szentatyák* számtalan ily nyilatkozatát olvashatod M. 220. k. 243. s. k. old. — Ugyanezt bizonyítják a későbbi *írók* is : *Haymo*, de Varietate, libr. 3. c. 46. M. 118, k. 982. s. k. old., azt mondja, hogy az alvilági büntetések kifejezésére nyelvünk képtelen, az emberi szó szegény ; *Grand.* sz. *István*, Sententiar. liber c. 41. M. 204. k. 110. 5. old. azt állítja, hogyha az ember láthatná a pokol büntetéseit, azonnal szörnyet halna. *III. Ince* De contemptu mundi l. 3. c. 5. M. 217. k. 739. old. az elkárhozottak kimondhatatlan szorongattatásáról szól.

részt t. i. Isten legfőbb szentsége és igazságossága által, másrészt pedig magából a halálos bűnnek rosszaságából. Úgyszintén a büntetésekből, melyekkel az elkárhozottak sújtatnak. Az alvilág büntetéseit, mint fennebb kimutattuk, a *veszteség* és az *érzék* büntetése képezik; amaz Isten boldogító látásának elvesztése, melynél szomorúbbat képzelnünk sem lehet.[2] Úgyszintén minden más igaz és vélt javak elvesztése, melyek elvesztése annál keserűbb lesz, minél jobban voltak a gonoszok a földön ily képzelt javakhoz szokva. Az érzék büntetése, minden rossznak halmazában áll, melylyel a bűnös sújtatik, különösen pedig az örök tűzben, melynél valami rettenetesebb és fájdalmasabb nem létezik.[2]

73. Tétel: *A pokolnak imént említett büntetéseit mindazok szenvedik, kik tényleges halálos bűn állapotában halnak meg.*

A tétel magyarázata. 74. *Az imént említett büntetéseket* mondom, t. i. a *veszteség* és az *érzék* büntetését egyszersmind;

[1] Ezen büntetés nagyságát némikép mérlegelhetjük, ha megfontoljuk: 1. *mily szép* az Isten képe; ezt következtethetjük az őt látni óhajtó angyalok és emberek vágyakozásából. 2. Mily *édes* és *kellemes* az Isten képe, mely a lelket oly édességgel és vidámsággal tölti el, hogy e gyönyörhöz mérhetőt a földön nem találunk. 3. Mily *boldogító* az Isten látása, mely minden vágyat teljesen kielégít.

[2] Sz. *Ágoston* több helyen értekezvén e tűzről s azt a mienkkel összehasonlítván, állítja, hogy az végtelenszer hevesebb a mienknél, mely ahhoz képest csak festett tűznek látszik.

Hogy a tűzön kívüli *többi* büntetések is mily súlyosak, *Lessiusnál* olvashatjuk, kinek szavait már idéztük; *Drexelnél* (in rogo damnatorum); *Canisius Péternél*, De Noviss. c. 5.; *Dionys. Carthusianusnál*, De quattuor noviss. c. 35.; *Dante*, Div. Commed., Inferno, canz. 19 és 24 és másutt; *Bautz*, Hölle, 182. s. k. old.; *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. rész. s. k. old.

S hogy a *gonoszokkal való együttlétből* nemcsak semmi vigaszt nem nyerhetnek, hanem hogy az még növeli kínjukat, mint már *Lessius* szavaival állítottam, világos. Mert ha már kellemetlen dolog nyomorultak és betegek közt lenni s ha kemény sors gonoszok és elvetemültek között élni, a legsúlyosabb sors bizonyára az, mindenünnen és örökké dühöngő és kétségbeesett ördögök s gonosz emberek által körülvétetni. Azért *aranyszájú* sz. *János*, Hom. 1. in Hebr. u. 4. M. gör. sor. 63. k. 18. old. azt mondja: «Ha valaki, aki jólétben nevelkedett, már azt is a halálnál súlyosabbnak tartja, hogy itt bűzös börtönbe vettetve kénytelen a gyilkosokhoz lánczoltan lenni, mit gondoljunk arról, mikor a föld söpredékével fogunk égni?» V. ö. *Dante*, Inferno, canz. 21; *Bautz*, az i. h. 193. s. k. old.

mindazok, kik valamely halálos bűntől terhelve halnak meg, úgy tehát, hogy nemcsak azok, kik súlyos gonosztettekkel terhelve múlnak ki, hanem azoknak is, kik gyarlóságból halálosan vétkezvén, a malaszt állapotát elveszítették és így halnak meg, ama büntetések lesznek osztályrésze;[1]

tényleges bűn állapotában, hogy kivegyük a keresztség nélkül elhalt kisdedeket, kik, minthogy az áteredő bűn állapotában vannak, a pokolba jönnek ugyan, de nem bűnhődnek az *érzék* büntetése által, hanem csak a *veszteség* büntetése által, hogy t. i. nélkülözik az Isten boldogító szemléletét.[2]

A pokolbeli büntetések nagyságát illetőleg v. ö. ama *pogány írókat* is, kik a pokol létezése mellett harcolnak s kiket már fölsoroltunk. *Balmes* (Levelek egy kétkedőhöz 51. old.) megjegyzi; «Virgil nem volt barát, sem pap, sem katholikus és jóízlés hiányában sem szenvedett, mégis oly módon írta le a poklot (Aeneid. 6. ének), hogy bajos volna az ő rajzánál rettentőbb kínokat kigondolni.»

Ama kérdésről, vajjon a pokolbeli büntetések *a föltámadás után nagyobbak* lesznek-e, alább hol a gonoszok testének tulajdonságairól lesz szó, fogunk értekezni. S hogy a pokolbeli büntetéseket leginkább az teszi oly súlyosokká, mert *örök ideig* tartanak, hasonlókép alább fogjuk bizonyítani.

[1] Ki van tehát zárva *Hirscher* vélekedése, hogy vannak halálos vétkek, melyek az embert megfosztják a malaszttól, de amelyek, minthogy nem nagyok, még sem vonják maguk után az örök kárhozatot. Olvasd *Kleutgent is*, Theol. der Vorz. t. 2. n. 293. s. k. Hasonlókép ellenkezik ez a 16. századbeli úgynevezett *reformatoraival* is, kik azt állítják, hogy egyedül a hitetlenség oly súlyos bűn, melyek az örök kárhozatot vonná maga után. Másrészt azonban e tétel *Bajus* ellen is szól, ki a bocsánatos és halálos vétkek közötti különbséget tagadja (előfutárjaival *Jovinian, Pelagiussal, Wicleffel és Huss-al*) s azt állítja, hogy csak halálos bűn létezik s ennélfogva minden bűn megérdemli a poklot. V. ö. *Bautz*, Hölle, 16. s. k.

[2] Már fönnebb, úgy hiszem elég világosan s bőven szóltunk *a keresztség nélkül elhalt kisdedek sorsáról*. A főbb pontok, melyeket ott fölállítottunk és bebizonyítottunk, ezek: Bizonyos, hogy ama kisdedek a boldogító szemlélet nélkül szűkölködnek s ily értelemben *elkárhozottak*. Az is bizonyos, hogy az *érzék* büntetése nem éri őket; ezt α) tanítja ugyanis III. *Ince* (c. Majores): «az áteredő bűn büntetése az Isten szemléletének hiánya, a tényleges vétéké pedig az örök pokol gyötrelme»; β) ez az összes *scholastikusok* nézete, melyet VI. Pius a *pistojai* zsinat 26. tétele ellen védett; az is valószínű, hogy ilyen kisdedek, ha el is vannak különítve az Istentől, a dicsőség által okozott összeköttetésre vonatkozólag, teljesen még sincsenek tőle elválasztva, sőt összeköttetnek vele a természetes jók élvezete által s így ők is természetes összeköttetésnek és szeretetnek örvendenek. V. ö. sz. *Tamást*, Summ. Theol. P. n. Suppl. qu. 71. a. 7.; *Kleutgen*, Theol. der Vorz. t. 2. n. 301., *Bautz*, Hölle, 88. s. k. old.; *ugyanannak* Weltgericht u. Weltende, 228. s. k. old.

Hitbelileg bizonyos.

75. Tételünk *hitbevágó módon bizonyos*, mint *közvetetlenül* kiviláglik a *II. lyoni* és *flórenci* zsinat határozataiból: [1] «Kimondjuk .... azok lelke pedig, kik tényleges halálos vétek vagy egyedül az áteredő bűn állapotában elhalnak, azonnal a pokolba jönnek; azonban különböző büntetésekben lesz részök». *Közvetve* pedig folyik a *trienti* zsinat mindama határozataiból, hol tanítja: *a)* hogy a megszentelő malaszt által az ember a bűn állapotából igazságosság állapotába jön, hogy Istennek fogadott fiává és az *örök élet örökösévé* lesz (v. ö. *Trient.* sess. 6. c. 4. c. 7. és másutt); — *b)* hogy bármely halálos bűn által az ember elveszti a megszentelő malasztot (u. o. Sess. 16. c. 15.) és a harag fiává és Isten ellenségévé válik (u. o. Sess. 14. c. 5.); s hogy tehát senki, *c)* ki halálos bűn állapotában hal meg, az örök életet el nem nyerheti.

Bizonyítjuk.

76. A *Szentírás* nemcsak a gonoszokat és elvetemülteket fenyegeti a pokol büntetésével, hanem mindazokat is, kik valamely halálos vétekkel terhelvék, midőn így szól (*Máté* 5, 22.): «Én pedig mondom nektek: hogy minden, a ki atyjafiára haragszik, méltó az ítéletre. A ki pedig mondja atyjafiának: raka! méltó a fő törvényszékre; aki pedig mondja: bolond! méltó a gehenna tüzére»; (*Jak.* 2, 10. s k.): «Mert ha valaki az egész törvényt megtartja, de egyben vétkezik, mindenikben vétkes lett, Mert aki azt mondotta: Ne paráználkodjál, azt is mondotta: Ne ölj. Hogy ha nem paráználkodol, de ölsz, megszegted a törvényt».[2]

A *szentatyák* nézetünket osztják, amennyiben vagy egyáltalán azt állítják, hogy a gonoszok, a bűnösök, anélkül, hogy bárkire nézve is tennének kivételt, a pokolba jönnek[3]; vagy midőn a vétkek különfélesége szerint majd nagyobb, majd kisebb büntetéseket említenek;[4] vagy midőn, hogy különösen *Hirscher*

[1] V. ö. *Denzinger*, Enchir. n. 387. 588. Ugyanez olvasható III. *Incénél* c. Majores. *Denzingernél*, az i. h. n. 341.

[2] V. ö. *Róm.* 6, 23.

[3] Hogy a pokol a gonoszok helye a halál után, sz. *Ágoston* állítja, Enarrat. in Ps. 6. u. 6. M. 36. k. 93. old.; hasonlókép: «Minthogy ugyanis igazságtalanul élnek a jóval, igazságosan lesznek büntetve akaratuk ellen, a rossz által» (*u. a.* Ep. 140. c. 23. n., 58. M. 33. k. 562. old.); «A gonoszok az örök tűzbe vettetnek» (így *Pál* diakon. Hom. de Temp. 130. M. 95. k. 1333. old.).

[4] «Annál tűrhetőbb lesz elkárhozása ott, minél kisebb az igazságtalanság, melyet itt elkövetett»; így szól sz. *Ildephons*, De cognitione Baptismi, c. 89. M. 96. k. 144. s. k.

ellen hozzak föl valamit, egyenesen azt állítják, hogy a túlvilágon nincs többé idő a magába szállásra.[1] Ugyanez kitűnik végtére a *hívek közmegegyezéséből* is, akik megegyeznek abban, hogy mindenki, ki halálos vétekkel terhelve — legyen az akár milyen minőségű vagy nagyságú — hal meg, a pokolba jön; és a kiknek a kisérlet, különösen bebizonyítani, hogy azok is elkárhoznak, kik gyarlóságból vétkeztek súlyosan, valami különös, új s hallatlan dolognak tetszik.

Az *ész* végtére állításunk helyességét részint a megigazulás természete- és eredményeiről szóló tanból, részint pedig ama katholikus tanból következteti, hogy a halálban megszűnik az érdemszerzés ideje.

Ami az *elsőt* illeti, minthogy a megigazulás abban áll, hogy a bűnös a vétek és az isteni harag állapotából az igazság állapotába jön, az Isten fiává és a mennyország örökösévé lesz, világos, hogy ezen állapot elvesztése által megszűnik egyszersmind az Isten fia lenni s hogy az ember az isteni harag s az ördögi szolgaság állapotába jön.[2] A *másodikat* illetőleg elég lesz a másutt mondottakra hivatkoznunk.

A büntetések nem egyenlőek.

77. Tétel: *A pokol büntetései, melyekkel a gonoszak bűnhődnek, egyenlőtlen nagyságúak, t. i. a vétkek nagyságához viszonyítva.*

78. Tételünk hitbevágó módon bizonyos, mint ez a *II. lyoni* s *flórenci* zsinat fönnebb idézett szavaiból kitünik.[3]

Bizonyítjuk.

79. A *Szentírás* úgy az ó-, mint az újszövetségben is kifejezte ezen igazságot. Az *ó-szövetségben* (*Bölcs.* 6, 7. s köv. old.): «A hatalmasok hatalmasan fognak szenvedni kínokat az erősebbekre pedig erősebb büntetés vár.» Az *újban*: maga Krisztus mondja (*Máté* 10, 15), hogy *Sodoma* és *Gomorrha* sorsa tűrhetőbb

[1] *Damascusi* sz. *János*, De fid. orth. l. 2. c. 4. M. gör. sor. 94. k. 878. old. így szól: «A bukás után nincs számukra bűnbánat, mint nincs az emberek számára a halál után.»

Ugyanazt állítják gyakran a *középkor hittudósai* is; pl. sz. *Tamás*, ki Summ. Theol. P. 1. qu. 64. a. 2. így ír: «Világos pedig, hogy az emberek összes halálos bűnei, legyenek azok akár nagyok, akár kicsinyek, a halál előtt megbocsáthatók, a halál után azonban meg nem bocsáthatók s örökké megmaradnak. V. ö. *u. a.* Contra Gentes, l. 4. c. 91.; és u. a. in 2. dist. 7. qu. 1. a. 2.

[2] V. ö. *Kleutgen*, Theol. der Vorz. t. 2. n. 295.

[3] V. ö. *Denzinger*, Enchir. n. 387, 588., 870., 875.

lesz, mint más városoké, melyek az evangélium hirdetőit megvetették. Ugyanígy nyilatkozik *Chorazain* és *Bethsaida* városokról, melyek sorsát rosszabbnak mondja (*Máté* 11, 21.) a *tyrusiak* és *sidoniakénál*. Hasonlókép tanít az *apostol* (*Rom.* 2. 6.): «megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint». Az Isten tehát a bűn és büntetés közötti teljes részarányosságra fog tekinteni; a vétkek különféleségének tehát meg fog felelni a büntetések különfélesége is.[1]

A *szentatyák* közül *Origenesre* hivatkozunk, ki így szól:[2] «Ha bűnös vagyok, vajjon ugyanazon büntetésben részesülök-e, ha egyszer vétkeztem, mintha kétszer, háromszor vagy többször vétkeztem volna? nem így lesz; hanem a bűn módja, száma és nagysága szerint lesz kimérve a büntetés is; mert a *könyek kenyerét adja* ugyan az Isten s *könyekkel fog bennünket itatni*, de mértékkel; a mérték pedig az lesz, melyet kiki saját magának szerzett azáltal, hogy többé vagy kevésbbé vétkezett»; — s sz. *Ágostonra*, ki így ír:[3] «nem is lehet kételkednünk, hogy a büntetések, melyekben azok részesülnek, kik az Isten országát nem birják, a gonosztettek különfélesége szerint különfélék, és egyik a másiknál súlyosabb, hogy magában az örök tűzben is a vétkek különböző nagysága szerint a büntetés gyötrelme is egyenlőtlen lesz. Mert nem hiába mondá az Isten, hogy tűrhetőbb sorsa lesz Sodomának az ítélet napján, mint nektek».

[1] V. ö. *Jelen. k.* 18, 6. s köv.: «Fizessetek neki, amint ő fizetett nektek, és kétszeresen viszonozzátok az ő cselekedeteit; a pohárba, melyet töltött, kétannyit töltsetek neki. Amennyire dicsőítette magát és gyönyörűségekben volt, annyi gyötrelmet adjatok neki és siralmat.» Több ily bizonyítékot l. *Bautznál*, Hölle, 83. l.

[2] Hom. 8. i Num. M. gör. sor. 12. k. 623. l.

[3] Contra Donat. l. 4. c. 19. M. 43. k. 171. old. — V. ö. n. sz. *Gergely* alább idézendő nyilatkozatát is.

A *szentatyák* más nyilatkozatait legyen szabad legalább jelezni: «a büntetés onnan van, honnan a vétek», így sz. *Cyprian*, De Laps. M. 4. k. 498. l. «tudjuk, hogy kiki magamagának éleszti a tüzet a vétek minősége szerint,» így sz. *Jeromos*, in Isaiam, l. 14. c. 40 M. 24. k. 499. old.; annál jobban lesznek büntetve, minél súlyosabban vétkeztek, így sz. *Caesarius Arel.* Homil. 17. M. 67. k. 1089 old.; a pokol némelyiknek súlyosabb, másoknak enyhébb vagy sz. *Primarius*, in Epist. t. ad Thess. M. 68. k. 647. l.; a gonoszok egyenlőtlen büntetésben részesülnek, így *Cassiodorus*, De anima, c. 12. M. 70. k. 1302. old.; az elkárhozottak vétkeik szerint bűnhődnek, így n. sz. *Gergely* moral. lib. 9. c. 45. M. 75. k. 913. old.

Az *ész* ez állítás igazságát az Isten *igazságosságából* vonja le, melyet megillet, hogy mindenkinek érdeme szerint fizessen.[1]

80. Ha kérdezed miben fog a büntetések egyenlőtlensége állani, azt felelem: az *érzék* különböző büntetésében;[2] de azonfölül s pedig leginkább a *veszteség* büntetésének egyenetlenségében. *Ellenveted* tán: ez utóbbi lehetetlen, minthogy a *veszteség* büntetése az örök boldogság elveszítésében áll, melylyel az elkárhozottak mindannyian egyenlően, örökké sujtatnak. De arra azt *válaszolom*: Habár az elkárhozottak mind teljesen elvesztették az Istent és a mennyországot, mégis ezen veszteség rosszasága kisebb vagy nagyobb lehet aszerint, amint több vagy kevesebb vétek okozta ezen veszteséget. Aki egyszer vétkezett halálosan és ezen vétekkel terhelve hal meg, mintegy egy címen vesztette el az Istent s tette magát érdemetlenné a mennyországra; aki pedig tízszer vétkezett halálosan s így hal meg, az, hogy úgy fejezzem ki magamat, tíz címen vesztette el az Istent. Minél nagyobb tehát a bűn, annál nagyobb az Istennek a bűnös iránti haragja s méltatlankodása, s következőleg annál súlyosabb egyszersmind az elkárhozott büntetése.[3] Az elkárhozott továbbá annál hevesebben érzi az örök boldogság elvesztését, minél világosabbn ismeri meg, mily nagy jó a mennyei boldogság, melyet örökre elvesztett. Ezen ismeret pedig az Istennek közvetetlen közreműködése folytán az egyesekben különböző lehet; miért is már e szerint is különböző lehet az egyesekben a *veszteség* büntetése.[4] Ide csatoljuk végre n. sz. *Gergely* szavait

[1] V. ö. *Bautz*, Hölle, 84. s köv. old. — Több ily következtetést l. sz. *Tamásnál*, Contra Gentes, l. sz. c. 142.

[2] Krisztus követésében olvassuk, l. 1. c. 24: «Amiben az ember többet vétkezett, abban súlyosabban is fog bűnhődni. Nem lesz vétek, melynek ne lenne saját gyötrelme. Ott a kevély megszégyeníttetik, a fukart a legnagyobb inség szorongatja. Ott a büntetésben eltöltött egyetlen egy óra nehezebb lesz, mint itt száz év a legnagyobb bűnbánatban.»

[3] V. ö. *Bautz*, Hölle, 86. s köv. old.

[4] *Suarez*, De angelis, l. 8. c. 5. n. 9. így ír: «Az elkárhozottak képesek az általuk elvesztett dicsőséget különböző s egyenlőtlen fokban felfogni s így ama veszteség is, amennyiben veszteség büntetése, különböző s egyenlőtlen lehet. És ezen felfogás nem is lesz csupán képzelt, hanem azok tettein s Isten rendelésein alapszik.» *Lessius*, De div. perfect. l. 13. c. 29.: «Véleményem szerint azt kell állítanunk, hogy ama veszteség okozta büntetés különbözősége abból származik, hogy az Isten értelmükre úgy fog hatni, hogy ama veszteség nagyságát többé vagy kevésbbé fogják érezni. Nem is tetszhetik az csodálatosnak,

is,[1] melyek a dolgot legalább némikép megmagyarázzák, t. i.: «Amint egy nap süt mindnyájunkra s mégsem izzadunk tőle egyformán, minthogy testünk melegsége szerint érezzük a hő hatását is, úgy az elkárhozottakra is egy pokol hat ugyan s mégsem égeti őket egyenlőkép, mert amit ott a testek különböző egészségi állapota, azt itt az érdemek különfélesége okozza.»[2]

hogy az Isten természetfeletti módon fog így értelmükre hatni, minthogy az sokkal csodálatosabb, hogy az ítélet napján minden egyes embert bensőleg úgy föl fog világositani, hogy a többiek vétkeit és szándokait is megismerhesse majd. De nem is lehetetlen az, hogy az elkárhozottak kinyilatkoztatást nyerjenek vagy értelmük felvilágosíttassék arra nézve, ami kárhozatukra s büntetésükre vonatkozik; amint a gazdag a pokolban meglátta Lázárt Ábrahám kebelében s szabad volt neki Ábrahámmal beszélgetni. De mégsem szükséges, hogy ezen fölvilágosítások lényegileg természetfölöttiek legyenek, amint azok sem, melyekben az ítélet napján fogunk részesülni.»

V. ö. *Oswald*, Eschat. 82. old.

[1] Mor. l. 9. c. 45. M. 75. k. 913. s köv. old.

[2] Hátra volna még a poklot illetőleg több kérdés, pl. az elkárhozottak *akaratát* illetőleg: vajjon az elkárhozottak akarata teljesen rossz; vajjon az elkárhozottak érdemet szervezhetnek-e, vajjon vétkeznek-e; az elkárhozottak kívánják-e, bár ne lennének; vajjon gyűlölik-e az Istent? Nem különben az elkárhozottak *értelmét* illetőleg; vajjon hisznek-e; minő dolgokat ismernek; vajjon a pokolban van-e a büntetésekben némi *enyhítés*; vajjon az elkárhozottak *érdemük szerint bűnhődnek-e* stb.? Azonban némely kérdést már fönnebb érintettünk, a többieket pedig könyvünk szűk terjedelme miatt mellőznünk kell s az olvasót más hittudósokra utaljuk, kik bőven írtak e dologról, pl. *Gotti*, Theol. schol. 3. k. 749. s köv. old.; *Bautz*, Hölle 148—175. s köv. old.; 203. s köv. old.

Nem lesz talán érdektelen, hogy már itt is némikép bebizonyítsuk azt, miszerint az elkárhozottak számára nincs magábaszállás, a következőket megjegyeznünk: Az elkárhozottak *értelmét* illetőleg áll az, mit *Suarez* állít, De Angel. l. 8. c. 5. s köv. old., hogy t. . meg vannak fosztva minden *természetfölötti* világosságtól, s következőleg nélkülözvén *minden* természetfölötti világosságot, a természetfölötti dolgokra vonatkozólag *vakoknak* nevezhetők; nincsenek azonban megfosztva a természetes világosságtól s így a természetes szemléleti ismerettől sem, mely tapasztalat folytán *növekedhetik*. Nélkülözik azonban a cselekvésben *a gyakorlati* ítélet helyességét, úgy, hogy soha sincs *helyes* gyakorlati ítéletük az erkölcsileg jó kívánságban és cselekedetben. E nézetet Suarez *általánosnak* mondja.

Akaratjukat illetőleg: az elkárhozottak a vétekben megátalkodottak, úgy hogy sohasem fognak üdvös bűnbánatot tartani; ennek kettős *oka* van, az egyik Istenben, a második az emberben rejlik.

Az Istenben mondom: az üdvösséges bűnbánathoz okvetetlenül szükséges az Isten malasztja; az elkárhozottak ettől meg lévén fosztva, nem is tarthatnak

Gyakorlati tanulság.

81. Legyen itt elég e néhány szó:

Hallottuk, hogy *van* pokol. Mi következik ebből? Hogy lankadatlanul törekedjünk azt elkerülni. De mikép fogjuk azt elkerülhetni? 1. *ha ismételten gondolunk a pokolra*; mert ha a

üdvösséges bűnbánatot. «Az akaratot,» így szól sz. *Tamás*, Contra Gentes, l. 4. c. 93., «a vétektől a jóra fordítani csak Isten malasztja által lehet, amint azonban az igazak lelkei tökéletesen élvezik az isteni jóságot, úgy az elkárhozottak lelkei a kegyelemből teljesen ki vannak zárva», hasonlókép de Verit. (Lib. Arbit.) qu. 24. a 10.: «Az Istenben rejlik ugyan az egyik ok, de nem úgy, mintha ő okozná vagy ápolná a rosszat, hanem amennyiben nem adja meg a malasztot... Méltányos ugyanis, hogy azok, kik míg tehették, nem akartak jót, odáig sülyedjenek, hogy a jót egyáltalában ne is akarhassák.»

Az emberben, mondom: vagyis magában az emberi akaratban, mely, mint sz. *Tamásnak* ép most idézett szavaiból kitünik, olyannyira van megerősödve a rossz kívánságban, hogy jót akarni nem képes, vagy legalább is mindent, amit akar, rossz célból akar. A bánatnélküli bűnös ugyanis az Istentől való tényleges elfordulásban hal meg, kitől elfordulván, tiltott módon a teremtményekhez fordult. Az akaratnak az Istentől, mint végcéltól való elfordítása és a teremtményekhez való gonosz irányítása tehát a halál után, mikor már bűnhődik, megmarad, s annak minden tettét befolyásolja, sőt azokban úgyszólván nyilvánul. «A lélek», így szól *Tamás* Comp. Theol. c. 174., «bármilyen végső célt szemelt ki magának a halál pillanatában, abban megmarad örökké, azután mint a legjobb után kívánkozva, lett légyen az akár valami jó, akár rossz, Eccles. 11, 3. szerint: ha a fa délre esik, vagy éjszakra, amely helyre esik, ott marad. Igy tehát, kik a halál alkalmával jóknak találtatnak, azok akarata ez élet után örökké a jóra lesz irányítva; akik pedig rosszaknak bizonyulnak, örökké megátalkodottak lesznek a rosszban.» Ha figyelemmel olvassuk sz. *Tamásnak* ex opusc. de Verit. (Lib. arb.) idézett szavait, látjuk, hogy az angyali doktor szerint az elkárhozottak egyáltalában képtelenek jót akarni. Ő tehát *fizikailag* lehetetlennek állítja, hogy az elkárhozottak jót tegyenek. Ugyanezen mű más helyén, de Verit. (Lib. arb.) qu. 24. a 11. a *bukott angyalokra* vonatkozólag nézetét onnan bizonyítja, mivel az angyali értelem és akarat természetéből folyik, hogy változatlanul ragaszkodjanak ahhoz, amit egyszer választottak; az *elkárhozottakra nézve* pedig a testből elvált lélek természetéből. Igy ír ugyanis az i. h.: «Ez *élet* után a különvált lélek nem ért többé az érzékek útján, sem érzéklési tehetségeinek birtokában nem lesz. És így az elvált lélek az angyalhoz lesz hasonlóvá, úgy a megértés módjára, mint a kívánság oszthatatlanságára vonatkozólag, melyek a vétkező angyalban a megátalkodottság okozói. Azért az elvált lélek megátalkodottsága is ugyanez okból lesz. A föltámadás alkalmával pedig a test a lélek állapotát követi, s így a lélek nem tér vissza ama állapotba, melyben most van, hol neki a testtől kell elfo-

pokol gondolata fékez bennünket, bizonyára helytállunk a vétek minden veszélyében. A pokolról gyakran gondolkodni és beszélni bizonyára nem egyéb, mint minden vétket kerülni és a testi kéjt féken tartani. — 2. *Saját akaratunk folytonos megtagadása által*; sz. *Bernát*[1] szavai szerint: «szünjék meg saját akaratod,

gadni, habár testi eszközöket használ is; s így a megátalkodottság oka akkor is ugyanaz marad.» Ezen nézet szerint tehát az elkárhozottak megátalkodottságát a lélek természetéből kell származtatnunk, amennyiben a halál után a léleknek mintegy természetévé válik, hogy állandóan megmaradjon az Istentől való elfordulásban és a roszra való hajlamban.

Kissé máskép magyarázza a dolgot *Suarez*, ki az elkárhozottak megátalkodottságának okát inkább ama nagyon de nagyon nyomorult, úgy külső, mint belső állapotban keresi, melyben azok Isten igazságos ítélete folytán lesznek; s azért szerinte nem ugyan fizikai, hanem *erkölcsi szükségesség*, hogy az elkárhozottak mindig rosszat tegyenek. *Suarez* szerint az elkárhozottaktól megvan vonva *minden*, mi őket a jó elkövetésére bírhatná; a jutalom, haszon, vigasz minden reménye; az Isten iránti szeretet sem fogja őket ösztönözni, minthogy tudják, hogy el vannak tőle átkozva, hogy őket gyűlöli, mindig csak rosszat (büntetést) szenvednek, hogy sohasem szerezhetik meg az ő szeretetét; s azért minden csak gyűlöletre indítja, kétségbeesésbe kergeti őket: a legkeményebb büntetések: a megszabadulás lehetetlensége, minden kisérlet hiábavalósága, ezen állapot örökkévalósága. Lélektani szükségességgel teljesedik be a 111. zsolt. 10. ama mondása: «a gonosz látni fogja azt és haragra gyúl; agyarkodni fog és eleped; a bűnösök kívánsága elenyészik». V. ö. *Jungmann*, De Noviss. **172.** s köv. old.; *Hurter*, Comp. t. 3. n. 727.

Végűl legyen szabad még ideiktatnunk *Bautz* szavait is, Himmel, 1,, 5. old.: «Akaratjuk Istentől szükségkép örök időkre elfordult. Azonban a szükségességet nem hozza magával az emberi akarat tulajdonképeni természete, mert tulajdonképeni természeténél fogva, föltéve Isten segítségét, még mindig megtérhetne. De ép e segítség hiányzik, minthogy Istennek bölcs intézkedése folytán a halállal véget ért a megpróbáltatás ideje. Ennek következtében fizikailag lehetetlen, hogy az elkárhozott lélek valami természetfölötti jót tegyen, mert hiányzik a malaszt. Erkölcsileg pedig lehetetlen valami természetes jót cselekednie, pl. természetes bánatot indítania. Mert az Istentől való teljes elhagyatottság és az örök büntetés kimondhatatlan kínja a lelket kétségbeesséssel töltik el; az Isten iránti szeretetet még csirájában elfojtják, az Isten s minden isteni iránt gyűlöletre gerjesztenek s így a teljes megátalkodottság állapotát idézik elő. A lélekben tehát megmarad a jóhoz való visszatérés fizikai lehetősége; de azt valamikép érvényesíteni az őt ért súlyos kárhozat folytán erkölcsileg lehetetlen, s pedig elannyira, hogy fizikailag véve, ily megtérés ugyan bekövetkezhetnék, de tényleg csalhatatlan bizonyossággal sohasem következni.» V. ö. *Katholik*, 1880. II. 4. évfolyam. 355. s köv. old.; *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. rész, 347. old.

[1] Serm. 3. de resurr. Dom. M. 183., k. 290. old.

és nem lesz pokol.» — 3. *A B. Szűzbe vetett bizalom által*; mert lehetetlen, hogy elveszszen az, kit az Isten anyja pártol.

«Örök tűzben hogy ne égjek,
Engem Boldog Szűz Te védj meg
Az itélet napján!»

Hallottuk, hogy a pokol büntetései, úgy a *veszteség*, mint az *érzék* büntetései, a legsúlyosabbak. Mi következik abból? Hogy újból törekedjünk e borzasztó büntetéseket elkerülni, hogy, ha szabad valamit különösen tanácsolnom, törekedjünk keblünkben az *Isten iránti szeretetet* ápolni. Mert az isteni szeretet tüze nem fér össze a pokol tüzével. És a pokoli büntetésekre való gondolat ösztönözzen bennünket *béketűrésre*; mert ami súlyosat itt talán szenvedünk, a pokol büntetéseihez képest nemcsak csekély valami, hanem teljesen el is enyészik. «Ki ne ürítené ki fenékig a földi üröm poharát, ha a gyehenna tüzére gondol?»[1]

Hallottuk, hogy a pokol büntetései *mindenkire* várnak, *ki halálos vétekkel terhelve* hal meg. Mi következik abból? Hogy lángoló buzgalomra gyuladjunk a *lelkek üdve* iránt, látván, mily nagy veszélyben forognak a bűnösök. Hallottuk, hogy a pokol büntetései egyenlőtlenek a vétekre való tekintettel. Mi következik abból? Hogy fontoljuk meg mind magunk, mind oktassunk másokat, hogy még ama szerencsétlenekre nézve, kik saját hibájuk folytán egykor a pokolba jutnak, sem mindegy az, hányszor vétkeztek, minthogy a kárhozat is annál tűrhetőbb lesz, minél kisebb a gonoszság.

II. CIKKELY.

A tisztítóhelyről.

82. A tisztítótűz[2] ama hely,[3] hol az igazaknak az életben nem teljesen megtisztult lelkei szenvednek, míg a bocsánatos Fogalma.

[1] Sz. *Agoston*, Enarr. in Ps. 68. M. 36. k. 843. old.

[2] A liturgiákban, különösen a régebbiekben, a tisztítóhely többféle *néven* fordul elő. Majd félelem és sóhajok helyének, tisztulás helyének, átmeneti tűznek, sötét útnak, mély tónak, sőt alvilágnak is neveztetik.

[3] Kérded, *hol van a tisztítóhely?* Csak sz. *Tamásnak* erre vonatkozó szavait, in 4. Sent. dist. 21. qu. 1. a. 1. ad. 2., idézzük. «A tisztítóhely *helyét* illetőleg nem találunk semmi bizonyosat a Szentírásban, de még csak elfogadható indokokra sem akadunk; mégis valószinűleg, amennyiben inkább felel meg

bűnök[1] maradékától és az ideig való büntetésektől teljesen megtisztulva, a boldogok társaságába kerülhetnek.

83. A tisztítóhelyre vonatkozólag az egyháznak csak két hitágazata van, hogy t. i. *van tisztítóhely és hogy a hívek*

a szentek nézetének s a kinyilatkoztatásnak, a tisztítóhely helye kétféle: az egyik a *közönséges törvény szerinti;* és így a purgatórium helye egy alantabb fekvő, a pokollal összekapcsolt hely, úgy, hogy egy és ugyanazon tűz gyötri az elkárhozottakat a pokolban és tisztítja az igazakat a tisztítóhelyen; habár az elkárhozottak, amennyiben érdemre nézve alább állóbbak, kell, hogy helyre nézve is alantabbak legyenek. *Isten különös intézkedése szerint,* némelyek külön kijelölt helyeken bűnhődnek, mi részint az élők fölvilágosítására, részint a holtak előnyére van, hogy t. i. az élők a holtak büntetését megértvén, azt az egyház könyörgései által enyhítsék.» V. ö. *Suarez,* in 3. P. s. Thom. disp. 45. de purg. sect. 2. n. 3.; *Bellarmin,* De purgat. l. 2., c. 6.; *Bautz,* Fegefeuer, 185. s köv. old.; *Görres,* Mystik, III. 475. s köv. old.

[1] Őszintén bevallom, hogy nem minden hittudós osztja ama nézetet, hogy a bocsánatos bűnök a tisztítóhelyen elengedtetnek. Vannak, kik úgy vélekednek, hogy azok vétkei (a bűnre nézve), kik mint igazak halnak meg, mindig már *ez* életben bocsáttatnak meg, ha előbb nem, legalább a halál pillanatában; mások ismét azt állítják, hogy ez csak azokra nézve áll, kik öntudatosan mulnak ki, azonban a többség szerint a bocsánatos vétkek a *túlvilágon* is megbocsáttatnak; és pedig teljes joggal, minthogy a *Szentírás* és *szentatyák* is ezt tanítják és ez nézetem szerint, a hívek *közvéleménye* is. Azonban, hogy ez határozottan *mikor* történik, vajjon t. i. azonnal a halál után-e, vagy a tisztítóhelyen, vajjon egy pillanat alatt vagy lassanként, nemkülönben *mikép* fog az történni, bizonyosan meg nem allapítható, miután a hittudósok sem egyeznek meg teljesen erre nézve. Annyi bizonyos, hogy a lelkek a tisztítóhelyen a bocsánatos vétkeknek ezen megbocsátására *érdemet nem szerezhetnek;* ugyanis, habár a malaszt állapotában vannak is, s a reájuk bocsátott fájdalmakat békével tűrik, azáltal többé érdemet nem szerezhetnek, hanem csak szenvedhetnek, miután a *befejezettség* állapotában vannak. Mindazáltal a hittudósok tanítják, hogy a bocsánatos bűnök *azokban, kik bocsánatos vétkekben múlnak ki, eltöröltetnek ez élet után, ama lelkek fájdalom- és szeretetindulatai s tényei által.* «Azt kell állítanunk», így szól sz. *Tamás* (de Malo, qu. 7. a. 11.), «hogy bocsánatos vétkeik a bűnre nézve mogbocsáttatnak ez élet után is,ép úgy, mint megbocsáttatnak ez életben, t. i. az Isten iránti szeretet ténye által, mely ellenkezik az elkövetett bocsánatos bűnökkel. Minthogy azonban ez élet után az érdemszerző állapot megszűnik, a szeretet amaz indulata eltávolítja ugyan a bocsánatos bűn akadályát, de mégsem érdemli ki a büntetés elengedését vagy kisebbítését, mint ez életben.»

Minthogy bizonyos, hogy a lelkek több ilyféle indulatot gerjesztenek, azt kérdik a hittudósok, vajjon melyik most határozottan ama indulat, mely által a bocsánatos bűnök a halál után elengedtetnek? Sz. *Tamás, Suarez* és sok más nagynevű hittudós szerint ez a bánat és az Isten iránti szeretet egyetlen indulata által történik, melyet a lélek azonnal a halál után vagy legalább azonnal a külön itélet után indít magában; amely pillanatban a bocsánatos bűnnek,

könyörgése, leginkább pedig a szentmise áldozat segíthet az ott lévő lelkeken.[1] A többi, mit a tisztítóhelyre nézve hittudományi könyveinkben közönségesen találunk, nem tartozik a szorosan vett hitágazatok közé, hanem részint bizonyos vélemények, részint pedig még vita tárgyát képezik.

Minthogy a *híveknek* a holtakért való *könyörgését* alább, hol az élőknek a holtakhoz való viszonyáról lesz szó, fogjuk tárgyalni, itt csak a *tisztítóhely létezését* fogjuk bebizonyítani, mihez azután még néhány ide tartozó, t. i. a tisztítóhely büntetésének természetére s nagyságára vonatkozó kérdést fogunk csatolni.

84. Azok elszámlálását s bővebb ismertetését, kik csak a Tévelyek.
híveknek a holtakért való könyörgése körül tévedtek, későbbre hagyva, e helyütt csak azokról emlékezünk meg, kik a tisztítóhely *létezése* és annak *természetére* vonatkozó tan körül tévedtek többé-kevésbbé.

Némelyek ide sorolják *Aëriust,* egy örmény férfit, az ariánok leghevesebb védelmezőjét a 4. századból, mintha a tisztítóhely létezését tagadta volna: de helytelenül; mert ő csak a holtakért való könyörgést támadta meg.[2] A tisztítóhely ellenségei közé számítják a *nestoriánokat,*[3] nemkülönben néhány *örményt*[4] s az *albániabelieket,* kik *Albániától,* Macedoniának egykori tartományától nyerték nevüket s *III. Leo* alatt a 786. év körül kelet-

melylyel netán terhelve van, minden mocskát teljesen fölismeri. Mások szerint ez ismét a bánat és szeretet többszörös fölgerjesztése által történik, melyeket a lelkek a tisztítóhelyen bizonyos idő lefolyása alatt indítanak magukban. Kik sz. *Tamással* az előbbi nézetet vallják, a *Szentírás-* és *szentatyákkal* mégis mondhatják némikép, hogy a bocsánatos bűnök a *tisztítóhelyen* engedtetnek el; minthogy a vétekkel össze van kötve a véteknek megfelelő büntetés, mely csak a tisztítóhelyen engedtetik el; tehát a véteknek teljes megbocsátása, t. i. a bűnre és büntetésre nézve, nem lesz azonnal a részleges itélet után, hanem csak a tisztítóhely tüze által. V. ö. *Suarez,* in s. *Thomam,* Summ. P. 3. qu. 87. disp. 11. sect. 1. n. 4; *Bautz,* az i. h. 26. s köv. old.

[1] Concil. *Trident.* sess. 25. Decret. de purgatorio.

[2] *Suarez,* in 3. P. s Thomae. disp. 45. sect. 1.: «Habár e tévedés hasonló is azok tévelyéhez, kik a tisztítóhelyet tagadják, még sincs szükségképi összefüggésben vele, mert valaki elfogadhatja a tisztítóhelyet s mégis tagadhatja azt, hogy az élők segíthetnek, a tisztuló lelkeken. Ezt tette pedig *Aërius.*» V. ö. *Colletust,* De Purgat. c. 2. (*Migne,* Curs. theol. t. 18. 269. old.).

[3] V. ö. *Assemani.* Bibl. Orient t. 3. P. 2. 344. old.

[4] V. ö. *Galan.,* Conc. eccles. Arm. *Rom.* 1690. 3. k. 191. s köv. old.

keztek.[1] Ugyanezt tanították a *henricianusok* a 12. században és *petrobrusianok* (kik *Bruisi* Pétertől, alapítójuktól neveztettek így). A *waldiak* ugyane században hasonlókép tagadták oly hely létezését, melyben az e világtól távozó szellemek megtisztulnak ama szennytől, mely, míg a testi bilincsekben voltak, ragadt rájuk. Ugyane tévelybe estek az *albigaiak* és az úgynevezett *apostoli testvérek* is, kik hasonlókép tanították, hogy a mennyország és pokol között nincs középhely s hogy a megholtak nem szorulnak az élők imáira és adományaira. Ugyane tévelyt elsajátították a 15. századbeli *husszidák*, habár *Huss* maga de corpore et sanguine c. könyvének 4. fejezetében és de Exequ. c. beszédében vallotta a tisztítóhelyet.[2]

Kik azonban a tisztítóhely ellen valamennyinél is inkább dühöngtek és dühöngenek, azok az ú. n. hitújítók. *Luther* [3] így szól: «A tisztítóhely s minden, mi annak tiszteletéhez, előnyéhez tartozik, tisztán az ördög álarca.»[4]

[1] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. t. 5. k. 209. §.

[2] V. ö. *Colletust*, ki az i. h. c. 2. bizonyítja, hogy *Huss* a tisztítóhelyről szóló tant állhatatosan hitte.

[3] In Artic. *Schmalcald.* P. 2. c. 2. §. 9.

[4] A teljes hely ez: «Ama sárkányfark (a misét értem) sok babonát és bálványozást szült, legelőször a tisztítóhelyet. (Über das Alles hat dieser Drachenschwanz, die Messe, viel Ungeziffer u. Geschmeiss, mancherlei Abgötterei erzeugt, erstlich das Fegefeuer.) S azért a tisztítóhely s minden, mi annak tiszteletéhez, előnyéhez tartozik, tisztán az ördög álarca. Ellenkezik ugyanis az első hitcikkelylyel, mely azt tanítja, hogy egyedül Krisztus szabadítja meg a lelkeket, nem pedig az emberek cselekedetei. S az is bizonyos, hogy az Isten mit sem hagyott meg nekünk a holtakra nézve.» V. ö. *Bautz*, Das Fegefeuer, 4. old. *Wiest*, az i. h. 210. s köv. §.

Megjegyzem azonban, hogy *Luther* valamint egyéb tanában, úgy a tisztítóhelyről szóló tanban is következetlen volt. Először ugyanis azt állította, hogy az nem tartozik a hithez, hanem tetszés szerint elfogadható vagy elvethető; majd azonban a kath. dogmát nagy garral elvetette. Belátta ugyanis, hogy a megigazulásról szóló tana kizárja úgy az életben való elégtételt, mint a másvilág büntetését. *Luther* szerint u. i. a bűnös megigazulása egyedül a hit vagy bizalom által történik, melylyel a bűnös Krisztus szentségét mintegy kézzel megragadja s avval befödi saját benső romlottságát s undokságát, s ha ezt egyszer megragadta, úgy Krisztus érdemei folytán vétkeiért többé nem kap büntetést. Azért okvetlenül tagadnia kellett, hogy a megigazulás után fönmarad még büntetés, melyért vagy az életben kell eleget tennünk, vagy pedig a tisztítóhelyen szenvednünk. A tisztítóhely létezését amaz állításával sem egyeztethette össze, hogy a jó cselekedetek hiába valók. *Luthernek* a tisztítóhelyről szóló tanában való következetlenségét illetőleg l. *Bautzot*, ki az i. h. 4. old. egy

Ugyane nézetet vallották követői is.[1] *Kálvin* ugyanazt tanította a tisztítóhelyről, mint Luther; korholván[2] azokat, kik a tisztítóhely létezésére vonatkozó kérdést nagy bölcsen mellőzendőnek vélték, e hallgatást a legnagyobb veszély gyanánt kárhoztatja s így ír: «Nemcsak szóval, de torkunk szakadtából kell kiabálnunk, hogy a tisztítóhely a sátán átkos találmánya, mely Krisztus keresztjét hiábavalóvá teszi, az Isten irgalmasságát elviselhetetlen rágalommal illeti, mely hitünket (hogy a bűn és örök büntetés elengedése után nincs más törlendő ideiglenes büntetés) megrendíti s megsemmisíti.» Ugyanazt tanították *Kálvin követői* is.[3]

Hogy az újabbkori *görög* nem egyesültek mikép vélekednek a tisztítóhely létezésről, bajos volna megmondani. A történetírók, habár megengedik, hogy téves és teljesen zavart nézetük van a tisztítóhelyet illetőleg, úgy, hogy a görögök maguk is alig tudják, mit hisznek, mégis gyakran állítják, hogy a tisztítóhely létezését nem tagadják.[1]

Fritschel nevű protestáns után (Zeitschrift für luth. Theologie, Jahrgang 28., 497. s köv. old.) így írja le *Luthernek* a tisztítóhelyre vonatkozó tanát: Luther 1518. és 1519-ben a tisztítóhely létezését bizonyosnak és hitágazat gyanánt fogadja el. A következő években aztán lassanként más-más nézeten volt. Meg akarja ugyan tartani a tisztítóhelyről szóló tant, de nem mint hitágazatot. 1530-ban a tisztítóhelyet elveti és 1537-ben már «az ördög álarcának» nevezi. Ugyanezen következetlenség jellemzi *Luthert* a holtakért való imákról szóló tant illetőleg, mint azt alább látni fogjuk.

[1] *Buddeus*, Instit. theol. dogm. l. 2. c. 3. §. 20. így ír: «A lelkek középhelyéről szóló tévelyt először a pogány bölcselet vigyázatlan használata idézte elő; a babona növelte, s a belőle származó előnyök kiczifrázták és kiirthatatlanná tették.» Különben *Luther* követői e dologban is követték az ő következetlenségét.

[2] Inst. l. 3. c. 5. §. 6.

[3] *Endemann*, Inst. theol. dogm. 2., k. 302. old.: «A tisztítóhely a jámborok nyugalmára ártalmas, Krisztusra ellenséges, a főpapokra nézve azonban leghasznosabb találmány, valódi kincsesbánya.» V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. t. 5. §. 210. — *Kálvin* követői is különböző nézeten voltak. V. ö. *Bautz*, az i. h. 6. old.

[4] V. ö. *Hergenröther*, Photius, 3. k. 643. s köv. old.

Annyi bizonyos, hogy a *görögök* a *flórenci* zsinaton elfogadták a tisztítóhely létezését (v. ö. *Hefele*, Concil-Gesch. 7. k. 721. s köv. old.; *Hergenröther*, Kirchengesch. 2. k. 199. old.; *Bautz*, az i. h. 70. old.).

Leo Allatius, Natalis Alexander, Gotti, Colletus, Bautz, Loch s sok más megkisérli bebizonyítani, hogy a görögök semmikép se tagadják s nem is

A *sociniánok* és *arminiánok* a tisztítóhely létezését tagadják, nemkülönben a *rationalisták* is, kik Voltaire-rel a tisztítóhely feltalálását a szerzetesekre fogják. A korunkbeli orthodox lutheránusok letagadják a tisztítóhely létezését.[1] Azonban néhányan (mint *Kahnis, Delitzsch, Harless, Vilmar* stb.) a tisztítóhelyről szóló tant csak annyiban vetik el, amennyiben a szentmise áldo-

tagadták soha a tisztítóhely létezését. 17. századbeli szertartásos könyveikben van azonban néhány hely, mely az ellenkezőt látszik bizonyítani. A *Cyrill Lucaris konstantinápolyi* patriarcha által, ki a *kálvinizmust* akarta a görög egyházba csempészni, 1624-ben kiadott hitvallásban van néhány állítás, mely a tisztítóhely létezését határozottan tagadja. Ott ugyanis olvasható: «Akik tehát itt megigazulnak, ezután már semmiféle büntetésben sem fognak részesülni, akik pedig meg nem igazulva halnak el, az örök büntetésre kárhoztatnak. Miből kiviláglik, hogy a *tisztítóhelyről szóló találmány el nem fogadható,* hanem azt kell állítanunk, hogy mindenkinek, ki üdvözölni akar, itt e világon kell magába szállania és vétkeinek bocsánatát a mi Urunk Jézus Krisztus által kieszközölnie.» Ellenvetheted ugyan, hogy *Lucaris Cyrill* tanát maguk a görögök is nagy megvetéssel utasították vissza, de a *Mogila Péter kievi* metropolita által szerkesztett és *Parthenius konstantinápolyi* patriarcha s a *görög* egyház más püspökei által is az 1643. évben helybenhagyott hitvallás is tagadni látszik a tisztítóhelyet. A 64. kérdés ugyanis így hangzik: «Avagy nem halnak-e némelyek úgy meg, hogy az üdvözültek és az elkárhozottak közötti középhelyen vannak? Fel.: Ilyen ember nincs.» (V. ö. ugyane hitvallás 66. kérdését is.) Több ilyen bizonyítékot különösen a keletiek szertartásos könyveiben találhatsz; *Nilles* S. J., Calendarium manuale, t. 2. Azért nem lehet csodálnunk, hogy némely hittudós és történetíró azt állítja, hogy a *görög nem egyesültek* tagadták és most is tagadják a tisztítóhely létezését; így pl. J. B. *Faure,* in notis ad Enchir. s Augustini, note in cap. 69.; *Schwetz,* Theol. dogm. t. 3. §. 173., *Nilles,* az i. h. t. 2., 380. old. Minthogy azonban a *görögök* ugyane *hitvallásos* és különösen szertartásos könyvei, mint azt alább bővebben ki fogjuk mutatni, a holtakért való imákat elrendelik, melyek a tisztítóhely létezését föltételezik, tán ez iratokban sem foglaltatik a tisztítóhely határozott tagadása. Ezen látszólag ellentmondó nézetek összeegyeztetését alább, hol a holtakért való könyörgésről lesz szó, fogjuk megkísérteni. Addig l. *Loch,* Das Dogma der griechischen Kirche vom Purgat.; *Schwane,* Dogm.-Gesch. I. 350. s köv. old., II., 753. s köv. old.; *Bautz* az i. h. 64. s köv. old.

[1] *Hutter* Redivivusban, melyet több hittani intézetben tankönyvül is használnak, ez olvasható (322. old.): «Az evangelikus egyház a tisztítóhelyben való hitet elvetette, mint olyat, mely a hit által való egyedüli kiengesztelést korlátozza és azt tanította, hogy a lelkek közvetetlenül vagy az örök életbe mennek, vagy az örök kárhozatba.» *Hase* azonban, ezen könyv szerzője, az újabb félrationalistikus elveket vallva, hozzáteszi: «az egyházi dogmatikusok Baumgarten és Morheim óta helyesebben amaz állapotot még be nem fejezettnek állították». Hasonló található *Rothenál,* Dogm. III. §. 125.

zat tanával összefügg.[1] Mások ismét (*De Wette, Ullmann, Hase* stb.) ugyan elvetik a tisztítóhelyről szóló tant, de mindamellett megengedik, hogy sokan, mikor elhalnak, nem jutnak azonnal a mennyországba, hanem a próba és tisztulás bizonyos állapotában lesznek visszatartva. Némelyikük szerint a próba ezen állapota csak némely vétekre áll, mások szerint minden vétekre kivétel nélkül.[2]

Így a pokol tisztítóhelylyé, a keresztény vallás pedig rationalismussá válnék.[3] Sokan, kik ily nézeten vannak, következetesen megengedik a holtakért való könyörgéseket is,[4] mint alább ki fogjuk mutatni.

Ilyen nézetet vallanak a *puseyiták* is.[5]

[1] E nézet *Melanchthontól* származik, ki ugyan megengedi a tisztítóhelyről szóló tant, azt azonban, mint állítja, a pápisták toldalékaitól megtisztítja (v. ö. *Bautz* az i. h. 7.)

[2] *Hase,* Protest. Polemik, 400. old. így ír: «A legtöbb meghaló ugyan jobb, hogy sem poklot érdemelne, de bizonyára rosszabb, hogy sem méltó volna a mennyországra. Őszintén meg kell vallanunk, hogy e kérdésben a reformátori protestantismus homályos . . . ezt az új tudomány, mely protestáns álláspontot foglal el, már rég belátta és a túlvilágon is fölismerte az Isten kegyes működését és az emberi szellem fejlődési képességét . . . Ha Möhler a tisztítóhelyet úgy írja le, mint amely nem egyéb, mint a szeretetben meghalt lelkeknek oly viszonyok közé jutása, mely még fogyatékos valláserkölcsi szellemi életüknek megfelel és azt tökéletesíti, úgy a protestantismus e fölvilágosult és eloltott tüzet meglehetősen elfogadja . . . Azonban az elégtétel célja nincs meg e büntetéseknél, mert Krisztus mindenekért eleget tett; a lelkek erkölcsi fejlesztésére szolgálnak; s azért a búcsúnak nincs célja és értelme.» Legújabban találkoznak néhányan, kik szerint e megtisztulás a halál órájában történnék, pl. *Thomasius,* Christi Person u. Werk, III. k. 443. old. V. ö. *Hettinger* Apol. 2. k. 2. r. 349. old.

[3] *De Maistre* (Abendstunden, II. k., 5. old.) így ír: «A 16-ik századbeli nagy viták egyikének tárgyát a tisztítóhelyre vonatkozó tan képezé. Az ú. n. reformátorok egyáltalán csak poklot akartak mindenki számára. Ámde amint bölcselőkké lőnek, a büntetések örökkévalóságát kezdték tagadni, mindazonáltal egy ideiglenes poklot mégis meghagytak, már csak azért is, hogy egy Nerót és Messalinát ne kelljen az égben ugyanazon rangra emelniök, mint sz. Lajost, vagy sz. Terézt. Ideiglenes pokol pedig nem egyéb, mint a tisztítóhely; úgy hogy miután velünk meghasonlottak vala, nem fogadván el semmiféle tisztítótüzet, magukkal is meghasonlának, mert nem akarnak semmi egyebet, mint tisztítótüzet.» V. ö. *Hettinger,* Apol. 1. k. 2. r. 339. s k. old.

[4] S azért sok protestáns agendában holtakért való könyörgést is találhatunk.

[5] V. ö. *Simar,* Dogm. 882. old.

E helyen föl kell említenünk *Hirschert* is, kinek nézete ugyan sokban különbözik az imént felsoroltak nézetétől, mégis némikép legalább összefügg velük, mint már föntebb megjegyeztem. *Hirscher* azt állítja, hogy azoknak, kik megszentelő malaszt nélkül haltak ugyan el, de a jónak legalább némi magvát birták magukban, a túlvilágon adatik idő a próbára és magába szállásra.[1]

85. Ide sorolhatók még a kevésbbé helyes nézetek és tévelyek, melyek a tisztítóhelyen tartózkodó lelkek *állapotára* vonatkoznak, így a *görögöké*, kik tagadják, hogy a tisztítóhelyen *igazi* és tulajdonképeni tűz van, s akik tehát a *flórenci* zsinat alkalmával e nézetnek, hogy t. i. ez igazi és tulajdonképeni tűz, *IV. Jenő* által az Unio határozatába való fölvételét ellenezték;[2] hasonlókép *Lutheré* is, ki azon időben, mikor a tisztítóhely létezését még nem tagadta, azt állította, hogy a lelkek üdvükről még nem bizonyosak, s hogy azok, míg nyugalmat keresnek, mindig vétkeznek;[3] és *Bajusé*, ki *Luthernek* ezen előbbi tévelyét megújítá.[4]

[1] V. ö. *Kleutgen*, Theol der Vorzeit, t. 2. 296. s k. old.

[2] Vannak azonban *görög* írók is, kik a tisztítóhely *tüzét* elfogadják és védik. V. ö. *Lequien*, Diss. damasc. V. n. 12; hasonlóképen *Collet*, De purgat. apud *Migne*, Curs. theol. 18. k., 432. old.

[3] V. ö. az *Excurge Domine* bullát, melyben X. *Leo* pápa *Luther* következő tételeit kárhoztatá (38. tétel): «a lelkek a tisztítóhelyen még nem bizonyosak üdvökről, legalább nem mindnyájan; s az sincs bebizonyítva, akár indokokkal, akár a Szentírásból, hogy azok már nincsenek az érdemszerzés vagy szeretett gyarapodás állapotában»; (39. tétel): «a lelkek a tisztítóhelyen szünet nélkül vétkeznek, mig nyugalmat keresnek és rettegik a büntetést».

[4] *Bajus* ezen tévelyét új tévelylyel bizonyítva, azt állítja, hogy a bocsánatos bűn magában is érdemel örök kárhozatot, melyet az Isten ugyan néha elenged, hanem hogy azt mindig megtenné, biztosan semmikép sem állítható; azért a lelkek kétkednek, vajjon az Isten igazságosságának szigorát fogja-e velük éreztetni.

Ama nézetet, hogy a tisztítóhelyen levő lelkek még nem bizonyosak üdvük felől, nehány középkori *kath.* szerző is vallotta. Már sz. *Tamás*, in 4. dist. 21. q. 1. a 1. sol. 4., harcolt azok ellen, kik azt állították, hogy a lelkek a roppant fájdalomtól nem tudják, hogy a tisztítóhelyen vannak, hanem azt hiszik, hogy a pokolban vannak. Hasonlók találhatók *Gerson-*, *Suso*-nál, *Surino Lőrincz*-nél s másoknál, nemkülönben sz. *Brigittánál* (v. ö. *Bautz*, Fegefeuer, 126. old.).

Különben a tisztítóhelyre vonatkozó tévelyekről bővebbet találhatsz *Bellarminnál*, az i. h. c. 2, 2. s k. old.; *Tournely*, De Deo, q. 12. a. 2.; *Colletus*,

86. Tétel: *Van tisztítóhely.* Van tisztítóhely.

Ez hitbevágó, amint kitünik a *II. lyoni*, nemkülönben a *flórenci*[1] zsinatból, mely majdnem az előbbi szavaival tanítja ez igazságot, végtére a *trienti* zsinatból, mely így tanít:[2] «Minthogy a kath. egyház a Szentlélek által oktatva, a Szentírás és az őshagyományok alapján a sz. zsinatokban, valamint a jelenlegi gyülekezetben is azt tanítá, hogy van tisztítóhely, és hogy a hívek az ott levő lelkeken könyörgéseik, leginkább pedig a szentmise áldozattal segíthetnek...» Végtére a *trienti hitvallásból*, hol ez áll: «állhatatosan vallom, hogy van tisztítóhely».

87. Hogy e tan a *Szentírással* megegyezik, kitünik II. *Makk.* Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.
12, 43 s köv.-ből: «És pénzt szedvén össze (*Judás Makk.*), tizenkétezer gira ezüstöt külde Jeruzsálembe, hogy áldozat mutattassék be a megholtak bűneiért, jól és istenesen gondolkodván a föltámadásról. (Mert ha nem reménylette volna, hogy azok, kik elhullottak, föltámadnak, fölöslegesnek és haszontalannak látszanék imádkozni a halottakért.) Sőt inkább elgondolá, hogy azok számára, kik isteni félelemmel hunytak el, igen nagy kegyelem van eltéve. Azért szent és üdvösséges gondolat a halottakért imádkozni, hogy bűneiktől föloldoztassanak.» *Judás* a többi zsidóval hitte tehát, hogy meghalhat valaki jámborul, a nélkül, hogy minden vétektől ment lenne; de azok mégis megtisztulhatnak és pedig az élők könyörgései által. Hitte tehát, hogy a halál után van a tisztulás bizonyos állapota, mely nem tart örökké, vagyis

az i. h. c. 2.; *Klee*, Dogm. Gesch. 2. k. 335. old.; *Möhler*, Symbol. 53. §; *Werner*, Pol. u. apol. Litt. 4. r. 65. old. és másutt; *Bautz*, Das Fegefeuer, 1—12., 125. s k. old.

[1] Az Unio határozatában (*Denzingernél*, Enchir. n. 588.) ez olvasható: «Ha a valódi bűnbánók az Isten kegyelmében hunynak el, mielőtt a bűnbánat méltó gyümölcsei által a tett és a mulasztás vétkeért eleget tettek volna, azok lelkei a halál után tisztulnak meg a tisztítóhely büntetései által: és az élő hivek közbenjárása használhat nekik, hogy ilyen büntetésektől megszabaduljanak, t. i. a szent miseáldozat, imádság, alamizsna és más jámbor cselekedetek által, melyeket a hívek az egyház rendelése szerint más hivekért szoktak elvégezni.

[2] Sess. 25. Decret. de purgat. v. ö. u. o. a 6. ül. 30. can.: «Ha valaki azt állítja, hogy a megtérő bűnösnek, miután a megigazulás kegyelmében részesült, úgy engedtetik el a bűn és az örök büntetés, hogy nem marad semmi ideiglenes büntetés, melyet vagy ezen vagy a más világon, a tisztítóhelyen kell elszenvednie, mielőtt a mennyország megnyilnék előtte, ki legyen közösítve.» V. ö. *Catechism. Rom.* P. 1. t. 6. n. 3.

hitte a *tisztítóhelyet*.[1] A *zsidók* ama meggyőződését Krisztus nem javította és nem korholta, hanem inkább helyeselte és megerősítette, a mennyiben azt állította,[2] hogy vannak vétkek, me-

[1] A protestánsok *ellenvetik*: hogy ez nem kanonikus könyv. Azonban e könyv kánoni volta már régesrégen be van bizonyítva (v. ö. *Colletust*, i. h., *Mignenél*, C. th. 18. k. 303. s k. old.); de föltéve, hogy nem kánoni, úgy legalább történelmi könyv és mint ilyen is bebizonyítja, hogy *Judás* és a többi *zsidók* hitték a tisztítóhelyet.

Estius, 4. Sent. dist. 44. § 8. így ír: «És valóban azt kell hinnünk, hogy Judás, mint a papi nemzetség ivadéka, ezt azért parancsolta, mert tudta, hogy ez áldozatok bemutatása az ősöktől örökölt régi szokás folytán történik, habár ez nincs határozottan megírva. Miből megérthetjük, hogy habár a Makkabeusok könyve szerzőjének nem is adunk több hitelt, mint bármely történetírónak, mégis eléggé mutatja az azon időbeli papok és többi hivek jámbor szokását, és hogy teljesen meg voltak arról győződve, hogy ezt nem teszik haszontalanul és hiába.» V. ö. *Kaulen*, Einleit. 16. s k. old.; *Bautz*, i. h. 42. s k. old.

Elleneink a *Szentírás* ószövetségének más helyeire is hivatkoznak, hogy a tisztítóhelyben való hitet megdöntsék. Ellenvetik ugyanis, hogy *Eccles*. 11, 3. ez mondatik: «Ha a fa délre esik vagy éjszakra, amely helyre esik, ott marad, vagyis mindig ott fog maradni;» tehát ez élet után csak két hely van, t. i. mennyország és pokol. *Felelet*: E szavak csak a két állapotot jelzik, melyben az emberek a halál után lesznek örökké: az egyik az üdvösség, melyet a dél által, a másik a kárhozat állapota, melyet az észak által jelez; ezt mi is elfogadjuk, mert mindaz, ki a kegyelem állapotában hal el, habár a tisztítóhelyre jön is, mégis mindnyájan az üdvösség állapotához tartoznak és abban örökké megmaradnak. (Különben csak futólag megjegyzem, hogy némelyek szerint itt nincs is szó az embernek a halál utáni állapotáról.)

Ugyanez áll, némi változtatással, amaz *ellenvetésekre* is, melyeket az *Eccles*. 9, 10.; és az újszövetségből *Máté*, 25, 34. s k. old.; *Luk*., 16, 22.; 23, 43; *Ján*. 5, 24; *Jelen*. 14, 13-ra hivatkozva hoznak fel. V. ö. *Perrone*, Inst. theol. de creat. P. n. c. 6. n. 709. s k. old.; *Oswald*, Eschat. 94. s k. old.; *Bautz*, Fegefeuer, 52. s k. old.

[2] *Máté* 12, 32. szavai ezek: «Ha valaki az ember fia ellen szól, megbocsáttatik neki: de ki a Szentlélek ellen szól, nem bocsáttatik meg neki sem e világon, sem a jövendőn.» Méltán jegyzi meg e szavakra sz. *Ágoston* (De curt. Dei, l. 21. c. 24. M. 41. k. 738. old.): «Nem is mondhatnók némelyekről igazán, hogy nem bocsáttatik meg nekik sem ezen, sem a más világon, ha nem lennének olyanok, kiknek ha nem is ezen, de a más világon megbocsáttatik.»

Hirscher, Moral. 1. k. 434. old. Krisztus e szavaiból (*Máté* 12, 32) azt következteti, hogy a túlvilágon megbocsáttatnak a vétkek, tehát lesz ott idő és mód a magábaszállásra is. Hasonlókép az apostol ama szavaira hivatkozva (*I. Pét*. 3, 19. s k. old., 4, 6.), azt állítja, hogy ez eszköz az evangélium prédikálása, amelyet valaki elfogadhat és így üdvözülhet. *Azonban*, hogy Krisztus ama szavaiból (*Máté* 12, 32) helytelenül következtetjük azt, hogy azok, kik halálos vétekben halnak el, a túlvilágon bocsánatot nyerhetnek és magukba

lyek a másik életben bocsáthatók meg. Ugyanezt tanítják az *apostolok* is, pl. sz. *Pál*, I. *Kor*. 3., 11. s köv. Az *apostol* e helyen[1] azokról szól, kik a keresztség által megigazulva, Krisztushoz tar-

szállhatnak, már *magukból a szavakból* is kiviláglik, ha e szavakat úgy értelmezzük, mint a szentatyák, kik (sz. *Ágoston*, sz. *Gergely*, tiszt. *Beda*, sz. *Bernát* s mások), a túlvilágon megbocsátható vétkek alatt csak bocsánatos bűnöket értenek. Ugyanez kitünik a Szentírás mindama helyeiből is, hol azt tanítja, hogy a halálban bevégződik a *megpróbáltatás állapota* és elkezdődik a *bevégzettség állapota* (*Ján*. 9, 4.), hogy eljő az éjszaka, melyben senki sem munkálkodhatik. V. ö. *Kleutgen* Theol. d. Vorz. 2. k. 299. sz.

Itt a tisztítóhely létezésének bebizonyítására hivatkoznak néha Krisztus ama szavaira (*Mát*. 5, 25. s k.): «Egyezz meg hamar ellenkeződdel, míg az úton vagy vele; netalán ellenkeződ átadjon téged a bírónak, a bíró adjon téged a szolgának és tömlöcbe vettessél. Bizony mondom néked, ki nem jösz onnét, míg le nem fizeted az utolsó fillért.» V. ö. *Luk*. 12, 58. s k. A *szentatyák* közöl többen Krisztus e szavait a tisztítóhelyre értik; pl. sz. *Cyprián*, Epist. 10. ad Antonian. n. 20. M. 3. k., 810. s k. old.: «Más az elnézésre várni és más az üdvösséget elnyerni, más az, a börtönbe vetve innen meg nem szabadulni, mig az utolsó fillérig ki nem fizette adósságát, más azonnal elnyerni a hit és erény jutalmát, más az, a vétkekért hosszú fájdalmat szenvedni s lassú tűzben megtisztulni, más a vétkek minden szennyétől a szenvedés által már megtisztultnak lenni, más végtére az itélet napján remegni az Úr itéletétől, más azonnal elnyerni az Úrtól a koronát.» Sok nagytekintélyű hittudós ugyanezt teszi, pl. *Bellarmin*, Purgat. l. 1. c. 8. n. 23. így ír: «Mert a hasonlat nincs gyilkosról vagy házasságtörőről vagy árulóról véve, kik halállal sujtatnak, hanem egy adósról, ki nem valami gonosztett, hanem pénzbeli adósság miatt van börtönre vetve, míg azt ki nem fizeti. Ilyen emberek pedig, mint tudjuk, rendesen meg szoktak bizonyos idő mulva szabadulni.» Azért mi is teljes joggal használhatnók e helyet a tisztitóhely mellett érvül. Minthogy azonban nagyon sok és pedig kitünő szentírásértelmező, mint *Maldonatus*, *Schegg* stb. magára a szövegre és a szentatyák több nyilatkozatára támaszkodva és sok hittudós is, pl. *Jungmann*, *Hurter*, e helyet a pokolra vonatkoztatják, mi sem hozzuk itt fel érv gyanánt. *Maldonatus*, Comment. in Matth. 5, 26, így ír: «Mikor pedig azt mondja, hogy onnan (a pokolból) nem fogunk kiszabadulni, *míg az utolsó fillérig meg nem fizettünk*, nem azt jelenti, mint sz. *Ágoston* mondja, hogy azután ki fogunk szabadulni, hanem sohasem fogunk onnan kikerülni, minthogy azok, kik a pokolban vannak, mindig törlesztik a megérdemelt büntetést, aminthogy minden halálos bűnért végtelen büntetés jár, azért sohasem fogják azt törleszthetni. Tehát e helyen e szó *míg*, *donec* ugyanazon értelemben veendő, mint fönnebb, 1, 25.»

[1] Szavai ezek: «Mert más alapot senki sem vethet, azonkívül, mely vettetett, mely a Krisztus Jézus. Ha valaki pedig ez alapra épít, aranyat, ezüstöt, drágaköveket, fát, szénát, pozdorját, kinek-kinek munkája nyilvánvaló lesz, mert az Úr napja kimutatja azt, mivel tűz által fog kijelentetni; és minő kinek-kinek munkája, a tűz próbálja meg. Akinek munkája, melyet arra épí-

toznak, s őket egy szellemi épülethez hasonlítja, melynek alapja Krisztus. Minden egyes hivőnek, így folytatja, ezen alapra kell építenie, hogy pedig az egyesek mit építettek reá, aranyat és ezüstöt-e, vagyis tökéletes cselekedeteket-e, vagy pedig szénát és pozdorját vagyis jó cselekedeteket ugyan, de tökéletleneket, az az itélet napján fog kitűnni, s hogy azok, kik még nem teljesen tiszták, a tűz által tisztulnak meg s üdvözülnek.

2 a hagyományból.

88. A *szentatyák* mellettünk nyilatkoznak, amennyiben azt tanítják, hogy a mennyországon és poklon kívül van még egy középhely, hová azok jönnek, kik még teljesen meg nem tisztulva halnak meg, s hogy azok ott az ideiglenes büntetések által megtisztulnak. Ebben áll pedig a tisztítóhely létezéséről szóló tan. Minthogy a *szentatyák* több nyilatkozatát már másutt[1] idéztük, és minthogy azok oly számosak, hogy *Kálvin* maga is bevallja, hogy már a III. században szokásos volt az egyházban a holtakért imádkozni,[2] a szentatyák idézeteinél tovább nem időzünk. Csak egyet-kettőt fogunk még idézni. Sz. *Ambrus* így szól:[3]

tett, megmarad, jutalmát veszi. Akinek munkája megég, kárt vall; önmaga ugyan még üdvözül, de így mintegy a tűz által.»

Világos, hogy e helyen a *túlvilági* tüzről van szó, amint e szavakból kitünik: *Ur napja*, mely az itélet napja; a büntető tűzről e szavak miatt: *kárt vall*; oly tűzről, melynek vége lesz e szavak miatt: *üdvözül . . . a tűz által*; oly tüzről, mely a bocsánatos vétkek miatt sújt, mert oly tettekről van szó, melyek a tökéletlenség miatt ugyan a fához hasonlíttatnak, de mégis magára az alapra, t. i. Krisztusra vannak építve. Már pedig e jelek csak a tisztítóhely tüzét illetik meg. Mint több *szentatya*, pl. sz. *Ambrus*, *Ágoston*, *Jeromos* s a *flórenci* zsinat is így értelmezik e helyet. V. ö. *Bautz*. i. h. 48. s k. old.; *Oswald*, Eschat. 90. old. — A *Szentírás ó- és újszövetségének* más nyilatkozatait l. *Bautznál*, i. h. 39—53. l. 9., *Oswald*, i. h. 87. s k. old.

[1] V. ö. *Bautz* i. h. 48. old., 53. s köv., 70 s köv. old.; *Oswald*, i. h. 95 s köv. old. Ide csatoljuk *Tertullián* szavait, De anim. c. 58. M. 2. k. 796. old.: «Minthogy ama börtön alatt, melyet az evangélium említ, az alvilágot értjük, és az utolsó fillért úgy értelmezzük, hogy a legcsekélyebb vétek is törlendő a föltámadásig; senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a lélek az alvilágban szenved, fentartja mégis a föltámadásnak a test által való teljességét.» V. ö. *Bautz*, i. h. 54. l.

[2] Hozzáteszi azonban az eretnekség apostola, hogy a szentatyák ebben tévedtek. Inst. l. 3. c. 5. és 10. az írja ugyanis: «1300 év előtt szokásban volt a halottakért imádkozni. Azok (a régiek) tévedtek . . . és ez valami emberi dolog volt; és ép azért nem kell őket ebben utánoznunk.»

[3] In Psalm. 118. Serm. 3. n. 17. M. 15. k. 1228. old. — Sz. *Agoston*, Ench. n. 110. M. 40. k., 283. old. így szól: «Minthogy a szentmise és az alamizsna az

«Más tűz az, mely a nem akaratos, hanem esetleges vétkeket égeti, melyet Jézus az ő szolgáinak készített, hogy megtisztuljanak a halálos vétekben való időzés szennyétől; más tűz ismét az, melyet az ördögnek és angyalainak szánt;» és *nyssai* sz. *Gergely*:[1] «Miután testétől elvált, nem lehet az istenség részesévé, míg a tisztítótűz le nem törölte a lélekre ragadt mocskot.» Nem tagadom, a *szentatyák* a túlvilágról szólva, néha csak a mennyországot és poklot említik; de azt nem azért teszik, mintha a tisztítóhelyet tagadnák, hanem mert az általános itélet utáni örök állapotról beszélnek és a *pelagiánokkal* vitatkoznak, kik az örök életet a mennyországtól különválasztják.[2]

összes megkeresztelt elhunytakért ajánltatik fel, ez a nagyon jók részéről háladás; a nem teljesen gonoszok részére engesztelő, s a nagyon rosszaknál, ha nem is segít a holtakon, legalább némi vigaszul szolgál az élőknek;» hasonlókép ir sz. *Gergely* Dial. l. 4. 39. M. 77. k. 396. old.: «Amilyen valaki, mikor innen elhal, mint olyan jelenik meg az itélet alkalmával. Hinnünk kell azonban, hogy van tisztítótűz, mely az itélet előtt megtisztít a kisebb vétkektől, mert az Igazság mondotta . . . (*Máté* 12, 31.). Mi által értésünkre adatik, hogy némely vétek megbocsáttatik e világon, némelyik pedig a tulvilágon. Mert ami az egyikről tagadtatik, kell, hogy a másikról következetesen megengedtessék. Hanem, miként már mondottam, hinnünk kell, hogy ez csak a csekély és legkisebb vétkekre lehetséges, melyek még a halál után is terhelnek, ha ez életben nem lettek elengedve (I. *Kor*. 3, 15) . . . Habár ez a földi élet viszontagságaira vonatkoztatható, mégis ha valaki a jövendő tisztulás tüzére akarná érteni, jól kell megfontolnia, hogy arról mondja, hogy a tűz által üdvözülhet, ki az alapra nem épített vasat, ércet vagy ólmot, vagyis nem nagy, és ennélfogva súlyos, akkor már meg nem bocsátható bűnöket, hanem arról, ki fát, szénát, pozdorját, vagyis csekély és kis hibákat, melyeket a tűz könnyű szerrel fölemészt.»

[1] Orat. pro mortuis, M. gör. sor. 46. k. 526 old.; a *görög atyák* s egyházi irók (*Oecumenius*, *Metaphrast Simeon*, *Teophylactes* stb.) több ily nyilatkozatát l. *Loch* és *Bautz*-nál az i. h.

Hirscher ellen, ki tévesen úgy vélekedik, hogy a túlvilágon lehetséges még egy másik próbaidő és némely halálos vétek megbocsátása, *damaskusi* sz. *Jánosra* hivatkozunk, ki Orth. fid. l. 2. c. 4. M. gör. sor. 94. k. 878. old. határozottan állítja, hogy a túlvilágon az emberek számára — ép oly kevéssé van magábaszállás, mint a bukás után az angyalok számára: nemkülönben a *szentatyák* ama nyilatkozataira is, melyeket fönnebb, annak bebizonyítására idéztünk, hogy a halállal véget ér az érdemszerzés állapota. V. ö. *Kleutgen*, Theol. d. Vorzeit, t. 2. n. 299.

[2] A *szentatyák* több nyilatkozatát, melylyel a tisztítóhely létezését részint közvetetlenül, részint közvetve vallják, olvasható *Bellarminnál*, Purgat. i. h. c. 10.; *Estius*, in. 4. Sent. dist. 21. §. 1., 2.; *Klee*, Dogm.-Gesch. t. 2., 331. old.; *Schwane*, Dogm.-Gesch. der patr. Zeit, 753. old.; *Bautz* Fegefeuer 53. s köv. old.; s különösen *Migne*-nél, Curs. Patrol. Patr. latin. 220., l. 249. s köv. old.

A tisztítóhely létezését határozottan állítja több *tartományi zsinat*, pl. a 397-ben tartott VII. *karthagói*, 502. évben tartott IV. *római*, az 563-ban tartott I. *bragai*, a 813-ban tartott II. *chalonsi*, 868-ban tartott *wormsi* zsinatok,[1] hasonlókép a legrégibb liturgiák is, mint sz. *Péteré*, *Jakabé*, *Márké* s sz. *Vazulé* stb.,[2] melyek a meghaltak lelkeit olyanok gyanánt említik, mint akiken a híveknek könyörgéseik által kell segíteniök, s ahol a holtakért való imák előiratnak.

Ugyanaz kiviláglik a keresztény művészet fönmaradt emlékeiből: t. i. a *katakombákból*, még pedig a legrégebbiekből, melyek az egyház első századaiban keletkeztek. Számtalan *sírfölirat* található ott, melyek a híveket *fölszólítják*, hogy a holtak számára *enyhülés-*, *boldogság-*, *békéért* könyörögjenek.[3] Ha a II. és III. századbeli sziklasírboltokban eltemetett holtakért való könyörgésre buzdító fölhívásokat[4] összehasonlítjuk a halotti mise imáival és szertartásos könyörgéseivel («nyugalom helyére, hogy bocsássad, könyörgünk», — «hogy neki a nyugalom helyét megadni méltóztassál» stb.), azt találjuk, hogy mindkettő ugyanazon nézetet s hitet fejezi ki. Ama fölhívások pedig eléggé bizonyítják, hogy a legrégibb kor keresztényei hitték a tisztítóhely létezését.

Az ilyen fölhívásoknak a tisztítóhely létezését bizonyító ereje növekszik, ha összehasonlítjuk azokat a *szentatyák* és vértanuknak a tisztítóhelyre vonatkozó világos nyilatkozataival; pl. ez elbeszéléssel: sz. *Perpetua*[5] sokat imádkozott elhunyt testvéreért *Demokrasért* és később egy látományban szemlélte, hogy meg-

[1] V. ö. *Mansi*, Collect. concil. 3. k. 885. old.; 8. k. 267. old.; 14. k. 101. old.; 15. k. 883. old.

[2] Ilyen bizonyítékokat a *keletiek* liturgiaiból találhatsz *Nillesnél*, Calendar. Man. 2. k. Olvasd azt is, amit e liturgiákról alább fogunk mondani mikor a hagyományból fogjuk bebizonyitani a szentek és boldogságos szűz Mária segítségülhivását és közbenjárását.

Ugyanezt tartalmazzák más, az egyháztól már rég elszakadt felekezetek, mint az *örmények*, *nestorianok* stb. *liturgiái* is, kiknek a holtakért külön miséjük van, mint kitünik *Le Brun*-nál Explic. Missae, diss. 10. V. ö. *Colletus*. Purg. c. 2. n. 64. s köv. (*Migne*, C. th. 18. k. 281. s. köv. old.); *Bautz*, Fegefeuer, 69. old.

[3] Ily fölhívásokat olvashatsz *Wolter*-nél, Die römischen Katakomben, (fascic. Frankf. Brosch. anni 1866, n. 7.); *Le-Blant*, Inscr. chrét. de la Gaule II.; *Kraus*, Realencyclop. 1. k. 19. s köv. old.; 2. k. 684. s köv. old.

[4] Ily fölhívásokat fölsorolunk nem sokára azon tételünkben, mely állítja, hogy a tisztítóhelybeli lelkek a hívek könyörgései által segélyezhetők.

[1] *Ruinart*-nál, Acta 82.

szabadult a tisztítóhelyből és az enyhülés helyére jött («látom az enyhülésre találó Demokrast»).

Nézetünket végre megerősíti a *hívek közmegegyezése* is, kik az apostolok idejétől korunkig mindig imádkoztak és áldoztak az elhunytakért, hogy számukra enyhülést és a büntetésektől való szabadulást szerezzenek; sőt az összes, bármilyen vallású népek közmegegyezése is, mint azt alább fogjuk bizonyítani.

3. az észből.

89. *Az ész* állításunk igazságát részint *a)* némely *hittani* igazságból, részint *b) természeti* igazságokból következteti. Az *a)* illetőleg; a *trienti* zsinat határozatából tudjuk, hogy a bűn megbocsátása után gyakran marad *elszenvedni való ideiglenes büntetés*, melyet, minthogy ez életben akár hanyagság, akár hirtelen halál folytán gyakran nem törlesztettünk, a túlvilágon kell elviselnünk és törlesztenünk.[1] Különben mint sz. *Tamás* megjegyzi, jobban járnának azok, kik a tökéletes kiengeszteléssel nem gondolnak, mint azok, kik szorgosan törekednek eleget tenni. Kell tehát tisztítóhelynek lenni.[2] Nemkülönben az is áll, hogy vannak

[1] *Szenvedve, nem érdemet szerezve;* minthogy a kath. tan szerint a halál után elmult az érdemszerzés ideje, mint már fönnebb kimutattuk, nem is tulajdonképen *eleget téve, hanem eleget szenvedve.*

[2] *Ellenfeleink* azt vetik ellen: a halál keserűsége által minden elszenvedni való büntetésnek eleget teszünk. *Azonban* a halálnak a maga erejéből nincs meg ezen hatása; és az ember sem nyer mindig a halál pillanatában annyi erőt, hogy minden tartozását teljesen törleszthetné! Hol lett ez megígérve? Különösen mikor oly gyakori a hirtelen halál, melynél még a jó tett sem lehetséges, annál kevésbbé teljes elégtétel. *Suarez* így ír De Poenit. disp. 45. (Purg.) sect. 1. n. 35. s köv.: «A halál magában véve nem büntetése a tényleges vétkeknek, hanem magában véve a természet bizonyos követelménye; jelenlegi állapotában azonban az áteredő bün büntetése. Nemkülönben észellenes is volna, hogy a rendes és közönséges törvény szerint ugyanazon büntetéssel tisztuljanak meg mindazok, kik kevéssel tartoznak, mind akik sokkal tartoznak, kiváltkép mikor az igazaknak sokszor fájdalmasabb a haláluk. S azután hol a vértanuság kiváltsága, ha ez közös minden halállal? S mire valók a holtakért való könyörgések, ha a halál mindent megtisztít? Ugyanezen ok végre amellett is bizonyít, hogy nem nyer minden haldokló a halál pillanatában oly hathatós segélyt, hogy tette által teljesen eleget tehetne minden a multban elkövetett mulasztásaért. Ugyan Isten amaz általános törvénynyel, hogy a halál alkalmával, hacsak halálos vétekben nincs valaki, biztosan számíthat mindennek teljes megbocsátására, miért mozdítaná elő az emberek abbeli hanyagságát, hogy éltökben eleget tegyenek? Ugyanezen ok javasolja a teljes elégtételnek a halál után való elvetését is, mert különben a jövendő boszú félelme nem korlátozná az embereket életükben, hanem a jövendő elégtétellel biztatnák magukat.» *Mazzella* bib., De Deo creante, n. 1323.

bocsánatos vétkek, melyek a lelket bemocskolják, de a megszentelő malaszttól meg nem fosztják. Akik már most ilyen vétkekben halnak el, sem el nem kárhozhatnak, minthogy a megszentelő malasztban jogcímük van s az örök élet zálogát birják, de a mennyországba sem jöhetnek azonnal, minthogy oda semmi tisztátalan be nem léphet. Kell tehát tisztítóhelynek lennie.[1]

b) A természetes ész is belátja, hogy azok között, akik elhagyják e világot, vannak nagyon jók, nagyon rosszak, középszerűen jók s középszerűen rosszak. Azért természetes eszünkkel

[1] Sz. *Tamás,* in 4. Sent. dist. 21., qu. 1. a. 1. így ír: «A fönnebb mondottakból eléggé kitünik, hogy van tisztítóhely a halál után. Ha ugyanis a bünnek a bánat által való eltöröltetése után nem töröltetik el egyszersmind az egész büntetés s ha a bocsánatos bűnök sem engedtetnek mindig el a halálos bűnökkel s ha az isteni igazságosság azt kivánja, hogy minden bűnnek bizonyos büntetés feleljen meg, kell, hogy az, ki a bűnbánat és föloldozás által bünétől ugyan megszabadulva, de a köteles elégtétel szolgáltatása előtt hal el, halála után bünhödjék. S azért, kik a tisztítóhelyet tagadják, az isteni igazságosság ellen beszélnek s ép azért téves s hitellenes az állításuk.»

Valóban nem lehet tagadnunk, hogy némely ember bocsánatos bűnben hal el. A bocsánatos bűn nem engedtetik el legalább más cselekedetben benfoglalt bűnbánat nélkül. Azonban a bocsánatos bűnnel terhelt ember nem indítja föl mindig magában a halál előtt e bűnbánatot. Az is igaz, hogy sok jámbor és buzgó embert is meglep a halál álomközben vagy betegség okozta önkívületi állapotban, akikben előbb megvolt a hajlandóság bizonyos bocsánatos bűn iránt, melyet ily halál alkalmával bizonyosan vissza nem vonhattak bűnbánat által. Azért az egyház is imádkozik a halottakért, nemcsak hogy *minden büntetéstől* föloldoztassanak, hanem azért is, hogy a szentmise által megtisztulva és a vétkektől megszabadulva, egyaránt bocsánatot s örök nyugalmat nyerjenek, s hogy amit a test gyarlósága s az emberekkel való közlekedés által vétkeztek, azt az Isten végtelen irgalmából folyó bocsánat törölje el. (V. ö. mit fönnebb a *bocsánatos vétkek* megbocsátásáról mondottunk, nemkülönben *Bautz* i. h. 47. s köv. old.; *Oswald,* i. h. 82. s köv. old.) *A módot illetőleg, melyen a bocsánatos bűn* a halál után elengedtetik, sz. *Tamás,* de Malo qu. 7. a. 11. ad 9. így ír: «A büntetés nem törli el a bűnt, még az által sem, hogy tényleg elviseljük, mert nem érdemszerző; sem az által, hogy bánkódunk fölötte. Mert az nem a szeretet indulata, ha valaki a büntetés miatt utálja a bocsánatos bűnt, hanem az inkább a szolgai s természetes félelem jele volna. A tisztítóhelyen tehát a bocsánatos bűn elengedtetik a kegyelem ereje által, nemcsak a képességre nézve, mert így elég tétetik a bocsánatos bűnért, hanem amennyiben a bocsánatos bűnt megvető szeretet indulatában nyilvánul.» Hozzáadja azonban (i. h.): «Minthogy azonban a halál után megszünik az érdemszerzés állapota, a szeretet emez indulata eltávolítja ugyan a bocsánatos bűn akadályát, nem érdemli azonban meg a büntetés elengedését vagy enyhítését, mint ebben az életben.»

is következtethetjük, hogy ez élet után van örök büntetés a nagyon gonoszak számára, örök jutalom a nagyon jók számára és ideiglenes büntetés és ez által átmenet a jutalomra a középszerűen jók vagy rosszak számára.[1]

Ha ez így van, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy tisztítóhely létezése mellett bizonyító okokban mindenkor vala annyi meggyőző erő, hogy az ily középhelyet nemcsak a *zsidók* és *mohamedánok*, hanem még a *pogányok* — úgy bölcselőik, mint költőik — is vallották,[2] sőt mi több, hogy a tisztítóhelyről

[1] Arra a kérdésre, vajjon a *gonosz hajlamoktól* való megtisztulásból lehetne-e a tisztítóhely létezésére bizonyítékot kovácsolnunk vagy sem, *Mazzellával* azt felelem, i. h. n. 1325.: Az bizonyos, hogy az üdvösség elnyerésére nem elég mentnek lenni minden büntől és büntetéstől; hanem menteknek kell lennünk a gonosz hajlamoktól és tulajdonságoktól is. «Azonban emiatt» így szól *Suarez* (i. h. disp. 47. sect. 1. n. 5.), «nincs szükség bizonyos letartóztatásra; mert bármi rossz hajlam van az érzéki vágyótehetségben, azt a halál alkalmával levetjük, mikor testünkkel levetjük a hajlamot is. Az akaratban létező hajlam pedig vagy a halál pillanatában szünik meg, vagy pedig isteni erő okozta ellenkező cselekvések által, vagy pedig az ezt föntartó isteni befolyás megszüntetése által; vagy pedig bizonyosan a dicsőségbe tett első lépés által belénk öntetnek járulékképen az összes természeti erények is, melyek az ellenkező hajlamokat megsemmisítik, mint belénk öntetik az általános tudás is, mely minden tudatlanságot eloszlat.» És *Bellarmin* (Purgat. l. 2. c. 9.): «Valószinű, hogy mindama hajlamok megsemmisülnek az elvált lélek e legelső ellenkező ténye által, melyet a lélek az elválás után azonnal fölidéz. Mert ha itt nem is semmisíthető meg egy cselekvés által a sok tett szülte hajlam, ott mégis lehetséges lesz; minthogy ama tett sokkal hevesebb lesz, minthogy a lélek is hatalmasabb a szellemi ténykedésekre nézve, s nincs is ellenkező és ellenálló ösztöne, mint itt.»

Több ily *okoskodás,* melyből kiviláglik, hogy *van* tisztítóhely, található a XII. és XIII. századbeli hittudósoknál, kik e dologról a leghatározottabban s nagyon bőven írtak. Sz. *Bonaventura* pl. in opere Comp. theol. verit. lib. 7. c. 2. (*Vivés,* 8. k. 229. old.), miután már több bizonyítékot fölsorolt, így folytatja: «a *negyedik* (ok), mert a vétek az isteni méltóság megsértése, az egyház megkárosítása s a bennünk levő isteni képmás elcsúfítása. A sértés pedig büntetést követel, a kár elégtételt és az elcsúfítás megtisztítást; miért is kell, hogy a bűnnek vagy itt, vagy másutt megfelelő büntetés legyen szánva. Az *ötödik,* mert az ellenkezők egymást gyógyítják; de a vétek a gyönyörből származik, tehát a büntetés által kell törültetnie. A *hatodik,* hogy senkinek hanyagsága sem mozdítandó elő; ha az ilyen nem bűnhődnék, akkor az a bűnbánat elmulasztásából a jövőben még hasznot látszanék húzni.»

[2] *Colletus,* i. h. M. C. Th. 18. k. 286. s köv. old. így ír: «A tisztítóhelyet az egész világ vallotta. Abban hittek a *zsidók,* mint a *machabeusok* könyvéből s *Josephusnak* de bello Judaico 19. fej. c. művéből kitűnik, hol írja, hogy a zsidók szoktak a halottakért imádkozni, de nem az öngyilkosokért. Ezt hitték

szóló tan leghevesebb ellenei, a *protestánsok* is állították a túlvilágon a próba bizonyos állapotát,[1] mint fönnebb láttuk.

90. Bebizonyítottuk, hogy van tisztítóhely. Hátra van még, hogy a tisztítóhely büntetéseinek minőségéről is mondjunk valamit; ismételten megjegyezzük azonban, hogy sok abból, mit mondani fogunk, ha többé-kevésbbé bizonyos is, még sincs még hitágazatilag eldöntve.[2]

Miben állanak a büntetések?

91. Tétel: *A tisztítóhely büntetéseit képezik a veszteség büntetése,* vagyis az Isten szemléletének s a mennyország más javainak hiánya, *és az érzék büntetése,* vagyis olyanok, melyek

és hiszik a *mohamedánok* a Koránban. Ezt hitték a *pogányok,* úgy a *bölcselők:* mint *Plátó,* valamint a költők, pl. *Virgil:*

A testben tett vétket azért a lelkek hatalmas
Kínokkal fizetik; mások felakasztva fityegnek
A szellős levegőn; fenekén mos másokat a víz,
Vagy tűz éget. Mindenikünk maga terheit érzi.

Ezt vallották végtére az egész földkerekség *keresztényei* mindnyájan, habár más tekintetben gyakran meg voltak oszolva. Azonban ez az olyannyira elterjedt nézet vagy a mindnyájunkba oltott természeti ösztönből származik, mint Bellarmin véli, vagy inkább Noe fiaitól származva, olyannyira be lett oltva az elszéledt emberek lelkébe, hogy abból többé ki nem irtható, mint a jók megjutalmazásának és a rossz megbüntetésének kitüntetésére legelőször használt kép. V. ö. *Hettinger*, Apolog. 2. k. 2. rész. 341. old., hol a régi (pl. *Plato),* az új és legújabb bölcselők több ily nyilatkozatát találhatod; hasonlókép *Lücken,* Traditionen, 410. s köv. old.; *Knabenbauer*, Das Zeugniss des Menschengeschlechtes für die Unsterblichkeit der Seele, 114. s köv. old.; *Bautz*, Fegefeuer, 12. s köv.; 43. s köv. old.; *Kaulen,* Einleitung, 16. s köv. old.

[1] A holtakért való imákat, mint a protestánsok *agendáiban* előfordul l. alább *Bautz,* Fegefeuer, 9. old.

[2] Ide csatoljuk a *trienti* zsinat határozatát, 25. ül. de Purgat.: «Minthogy a Szentlélek által oktatott egyház, a szent iratoknak és az atyák hagyományának nyomán szent zsinataiban s legújabban az egyetemes zsinaton tanította, hogy van tisztítóhely és hogy az ott tartott lelkeket a hívek könyörgése, kivált pedig az oltár drága áldozata segíti, a szent zsinat parancsolja a püspököknek, hogy gondosan őrködjenek a fölött, hogy a tisztítóhelyről szóló, a szentatyáktól s zsinatoktól átvett józan tant a hívek higyjék, fentartsák, tanitsák és mindenütt hirdessék. A köznépnél pedig a nehezebb és magasabb kérdések s melyek az épülésre nem szolgálnak és amelyek a jámbor érzületet közönségesen nem fokozzák, a népies szónoklatokból kizárassanak. A bizonytalan és hamis tanokat ne engedjétek előadatni. Azt pedig, ami a kiváncsiság vagy babonához tartozik, nemkülönben aminek rút haszon a célja, mint a hívekre nézve botrányost és sértőt tiltsák meg.»

nem származnak a boldogító látás hiányából s különösen olyanok, melyekkel az Isten tényleg sújt a bűn megboszulására.[1]

Minthogy hitágazatilag bizonyos, hogy a lelkek a tisztítóhelyen megvannak fosztva az Isten szemléletétől s mindenki elismeri, hogy ők emiatt szerfölött szomorkodnak, minthogy belátják, hogy saját hibájuk folytán vannak megfosztva a legfőbb jónak birálásától, mely után oly igen epednek, erről többet nem mondunk.

Vita tárgyát csak az *érzék büntetése* képezi, leginkább pedig az, vajjon ez valódi és tulajdonképeni tűzben áll-e? vagy sem?[2]

92. Tétel: *A tisztítóhely tüze valódi és tulajdonképeni.* E nézett *felette valószínű*; mint a *Szentírásból* és a legtöbb *szentatya* szavaiból[3] kitünik, kik a szentírás e szavait: «önmaga ugyan még üdvözül, de úgy, mint tűz által» a tisztítóhely tűzéről értik, vagy más alkalommal beszélnek a tisztítótűzről, mint valódi és tulajdonképeni tűzről. Sz. *Cyprián*[4] a híveket a vértanúságra ösztönözve, igy ír: «Más az, tartós fájdalom s hosszas tűz által megtisztulni s más minden vétket a szenvedés által eltörölni;» és sz. *Hilár*[5] így ír: «Lankadatlanul kell elviselnünk a tüzet, melyben a lelkek, hogy vétkeiktől megtisztuljanak, ama súlyos büntetést fogják elviselni.» Ugyanez kitünik a hajdani *hittudósoknak* már most *általánossá* vált *közmegegyezéséből* is, melyet figyelmen kívül nem hagyhatunk.[6] Azon-

A tűz valódi.

[1] V. ö. miket fönnebb a *pokoli* büntetések minőségéről és az *érzék* és *veszteség* büntetése közötti különbségről mondottunk, mert ez a szükséges változtatással a *tisztítóhely* büntetéseire is áll.

[2] A tűzön kívül van még más *érzéki* büntetés is. V. ö. *Suarez,* in 3. P. s. Thom. Disp. 46. sect. 1. n. 4. s köv.

Az egyházi, különösen a mysticus theologiai írók szerint az egyes vétkek számára megfelelő büntetések vannak fentartva. V. ö. *Dante*, Purgat. canz. 10. s köv.; *Benediktstimmen,* 1879. évf.; *Bautz,* Fegefeuer. 162. s köv. old.

[3] V. ö. *Bautz,* i. h. 141. old.; s különösen 139. s köv. old., hol kimutatja, hogy tévesen sorozzák e nézet ellenesei közé sz. *Ambrust, nyssai Gergelyt,* sz. *Jeromost, damascusi* sz. *Jánost;* s hogy talán az egyedüli *Theophylactus* állította csakugyan, hogy a tisztítóhely tüze képletes.

[4] *Epist.* 10. n. 20. M. 3, k. 811. old.,

[5] In Psalm. 118. litt. 3. n. 12. M. t. 9, 522. s köv. old. — V. ö. sz. *Ágostont,* Enarr. in Ps. 37. n. 3. M. 36, k. 397. old.; n. sz. *Gergelyt* Dial. l. 4. n. 39. M. 77, k. 396. old. Bővebbet l. *Bellarminnál,* Purgat. l. 2. c. 11.; *Bautz,* Fegefeuer, 138. s köv. old.

[6] Itt a latin egyházban a *hittudósok nézete oly összhangzó* volt, hogy mint már említém, IV. *Jenő* e nézetet az Unió határozatába is fel akarta

fölül hivatkozunk a lelkeknek különféle s beigazolt megjelenésére, melyek többnyire azt állították, hogy a valódi tűz kínjait *nem védik* és ezt néha jelekkel is kimutatták.[1]

A büntetések nagyon súlyosak.

93. Tétel: *A tisztítóhely büntetései nagyon súlyosak.*[2] E nézet a szentatyák nyilatkozatai s a hívek közmegegyezése folytán a legbizonyosabb.

venni. A zsinaton ugyanis a *latinok* és *görögök* közötti vitás kérdést a tisztítóhelybeli büntetések minősége képezte. A *latinok* azt állították, hogy a tisztulás anyagi tűz által történik, az apostol szavaira támaszkodva (*I. Kor.* 3, 15.): «A kinek munkája megég, kárt vall; önmaga ugyan még üdvözül, de úgy, mint tűz által.» A *görögök* ellenben azt állították, hogy ama szavak bizonyos sötét fájdalommal és szomorúsággal telt helyet jeleznek. Nehogy azonban e nézetkülönbség, melynek eldöntése úgy sem volt a zsinat célja, a görögöknek alkalmat szolgáltasson továbbra is a szakadás mellett megmaradni, a zsinat igen tapintatosan minden határozattól tartózkodott.

Az *újabbkori* hittúdósok közül, *Moehler*, *Dieringer*, s más jelentéktelenebb hittúdósok a tisztítóhely tüzét képletesen veszik (v. ö. *Bautz*, i. h. 139. old.); *Klee* s mások ingadoznak: azonban sokkal többen s a legjelesebbek igazinak s valódinak állítják, mint *Knoll*, *Perrone*, *Schwetz*, *Hurter*, *Simar* stb.: így *Bautz* is i. h. 138. s köv. old.

[1] Ily megjelenésekről l. *Bautz*, i. h. 143. s köv. old. V. ö. *Bautz*, Himmel, 8. old.

A módot illetőleg, hogy mikép kínozza e tűz a testétől elvált lelket, l. fönnebb amiket a *pokol* tüzéről mondottunk. V. ö. *Bonaventura*, In 4. dist. 21. P. 1. a. qu. 2. *Vivés* kiad., 6. k. 97. s köv. old.; u. o. Dist. 24. P. 2. a. 3. qu. 2. *Vivésnél* i. h. 499—503. old.; ugyanannak Brevil. P. 7. c. 2. Vivés kiad., 7. k., 331. s köv. old.

[2] Hogy határozottan mily nagyok e büntetések, nem tudjuk. Nem számítva ama kis töredék (*salmantikaiak*, *Durand*) nézetét, mely azt állítja, hogy a tűz büntetése külön véve, tekintetbe nem véve ideiglenes tartamát s más enyhítő körülményeket némely lelkekre nézve, kik számos bocsánatos bűnnel terhelten mulnak ki, ugyanoly fokú lehet, mint az elkárhozottak tűz által való büntetése: a kereszténység keletkezése óta *kétféle* nézet támadt, szigorúbb és enyhébb. Mindkettő a tisztítóhely büntetését ez élet büntetéseivel hasonlítja össze; a *szigorúbb*, melyet sz. *Ágoston*, *Anzelm*, *Tamás* s több thomista mint *Gotti*, *Knoll* is vallott, azt állítja, hogy a tisztítóhely legenyhébb büntetése is súlyosabb, mint ez életnek legszigorúbb büntetése; az *enyhébb* pedig, melyet sz. *Bonaventura*, *Bellarmin*, *Suarez*, *Colletus*, *Simar*, *Hurter*, *Jungmann* s mások védenek, azt állítja, hogy a tisztítóhely legnagyobb büntetése súlyosabb ugyan a legnagyobb földi büntetésnél; de az nem bizonyos, hogy a tisztítóhely legkisebb büntetése súlyosabb a legnagyobb földi büntetésnél.

Nézzük a hírnevesebb hittudósok különféle nézeteit.

A *salmantikaiak*, De vitiis et peccat. disp. 18, dub. 2. §. 6. azt. mondják: «Nem tartjuk lehetetlennek, hogy némely igaz a bocsánatos vétkek oly nagy

Bizonyítjuk.

94. A *Szentírás* a tisztítóhely büntetéseinek élességét az által jelzi, hogy azt állítja, hogy *tűz* képezi azokat; (*I. Kor* 3., 313.); mert a tűz büntetése az összes *érzéki* büntetések között a legsúlyosabb.

A szentatyák között sz. *Ágostonra* hivatkozom, ki így ír:[1] «Ama tűz mégis élesebb lesz, mint amilyent az ember a földön elviselhet»; nemkülönben *szevillai* sz. *Izidor* ki így szól:[2] «Azonban ama tisztítóhelybeli tűzről meg kell jegyeznünk, hogy tartósabb és élesebb minden a földön gondolható gyötrelemnél.» *Arlesi* sz. *Cézár* (vagy bárki legyen is szerzője a beszéd-

számával terhelten hal meg, vagy hogy a bűnre nézve ugyan megbocsátott, de az ideiglenes büntetésre nézve még el nem engedett halálos vétkekért még annyit kell eleget tenni, hogy tisztulása alatt hevesebb érzéki büntetést szenved (csak *némely részben való* súlyosságról van szó), mint amennyiben némely elkárhozott egyik vagy másik halálos bün folytán örökké részesül.» Sz. *Tamás*, in 4. dist. 21. qu. 1. a. 1. sol. 3. így ír: «A tisztítóhelyon kétféle büntetés van. Az egyik a *veszteség* büntetése, amennyiben ez Isten szemléletéből meg vannak fosztva; a másik az *érzék* büntetése, amennyiben testi tűz által gyötörtetnek; s mindkettőnél a tisztitóhely legkisebb büntetése meghaladja az élet legnagyob büntetését. Minél inkább óhajtunk ugyanis valamit, annál alkalmatlanabb annak hiánya. S minthogy az óhaj, melylyel a legfőbb jó után vágyódunk ez élet után, az igaz lelkekben a leghevesebb (minthogy nem gátolja a test bilincse és a legfőbb jó élvezésének ideje is itt volna már, ha valami nem akadályozná); ezért ennek késleltetése fölött rendkivüli módon szomorkodunk . . . . hogy pedig a lelket testi tűz gyötri, azt itt egyelőre föltesszük . . . . s azért kell, hogy a tisztitóhely büntetése, úgy a *veszteség* mint az érzék büntetése minden földi büntetésnél sulyosabb legyen.» Sz. *Bonaventura*, in 4. dist. 20. a. 1. qu. 2. *Vivés* kiad. 6. k. 60. old.: «A tisztitó büntetés súlyosabb minden ideiglenes büntetésnél, melyet a testével egyesült lélek itt elszenvede.» *Suarez*, in 3. P. Summ. Theol. disp. 46. Purgat. sect. 3. n. 7., a tisztítóhely *érzéki* büntetésének élességéről így ír: «Ha a lényeges vagy a különös súlyosságról van szó, a tisztítóhely legkisebb büntetése is meghaladja ez élet minden büntetéseit, mert a fájdalom és rossz más fajához vagy rendéhez tartozik. Ha azonban járulékaikban hasonlítjuk össze, lehetséges, hogy sok lehet az élet büntetéseiben, ami nem oly súlyos a tisztítóhely büntetéseiben pl. a földi büntetés nagyobb lehet tartósságára vagy élességére vagy a büntetések vagy fájdalmak sokaságára nézve.» V. ö. ezt illetőleg *Bautz*, Fegefeuer, 156. s köv. old. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kitünő szerző néha felhoz a *szentatyáktól* oly idézeteket (melyeket talán sz. *Tamás*, *Bonaventurá*-ból vagy *Suarez*-ből merített), melyek ama szentatyáknál nem találhatók. Pl. sz. *Anzelm* nyilatkozatát, melyet *Bautz* i. h. 158. old. felhoz, sz. *Anzelm* irataiban nem találtam.

[1] In Psalm. 37. n. 3. M. 36. k. 397. old.

[2] De ordine creatur. c. 14. n. 12. M. 83. k. 950. old.

nek) így ír:[1] «Azonban, így szól némelyik, nem bánom, akármilyen soká tartson is, csak elnyerjem az örök életet. Ne mondja ezt senki, kedves testvéreim, mert ama tisztítótűz élesebb lesz minden e földön gondolható, látható vagy érezhető büntetésnél.»

A *büntetések minőségét*, t. i. a *veszteség* és leginkább az *érzék*-büntetését tekintve, az *ész* is állításunk mellett szól. Az első az Isten boldogító szemléletének s minden mennyei örömök hiányában áll; a hiányt pedig annálinkább érezzük, minél nagyobb az elvesztett jó, minél világosabb ezen jó megismerése és minél hevesebb az utána való vágy. Tehát. Hasonlókép az *érzék* büntetését a *tűz* okozza, mely, mint kimutattam, igazi s nem képleges; s pedig a közönségesnél sokkal hevesebb tűz, minthogy tisztán boszuló eszköz gyanánt szolgál.

Ehhez járulnak, hogy úgy mondjam, természetes büntetések, pl. az Isten megsértése s az ő szolgálatának elhanyagolása okozta fájdalom és szomorúság. Ezen büntetésnek nagyon keménynek kell lennie részint a kiváló szeretet miatt, melylyel ezen lelkek az Isten iránt viseltetnek, részint a véteknek teljes megismerése által, mely által megsértették a legjobb Istent, részint a dicsőség annyi fokának örökre való elvesztése által, melyet oly könnyű

[1] Serm. 104. n. 5. M. 39. k. 1947. old. — *Mignenél*, C. (Patr. Lat. e beszéd a sz. *Ágostonnak* tulajdonított beszédek között fordul elő (*Bonaventura* is, in 4. Sent. dist. 20. P. 1. a. 1. qu. 2. az elején: *Vivés* kiad. 6. k. 59. old., az általunk idézett szavakat sz. *Ágostonnak* tulajdonítja); de ugyanott mondatik (39. k. 1755. old.), hogy azok részben *arlesi* sz. *Caesarból* vannak véve.

Sok hittudós nézetünk bizonyítására felhozza sz. *Bernát* egy nyilatkozatát, Serm. 6. in purific. B. M., n. 2. M. 185. k. par. prior. 89. old. t. i.: «A napokat, melyek tisztulásunkra adattak, akarva, nem akarva, befogjuk ugyan tölteni, de jaj nekünk, ha a napok elmulnak s legkevésbbé sem tisztulunk meg: hogy azután azon tűzben kell megtisztulnunk, melynél fájdalmasabb, élesebb és hevesebb e földön nem gondolható.» Azonban e beszéd nem sz. *Bernát*-é, hanem *Guericus* apáté. — Hasonló sz. *Bernát* következő, Humbert halála alkalmával tartott beszédéből, n. 8. M. 183. k. 518. old., vett nyilatkozatai: «Tovarepül a visszaidézhetetlen idő, s midőn azt hiszitek, hogy elkerülitek ama csekély büntetést, nagyobban részesültök. Mert tudjátok meg azt, hogy azért, amit itt elhanyagoltunk, ez élet után százszorosan kell meglakolnunk, míg mindent az utolsó fillérig meg nem fizettünk. Mert tudom, hogy nehéz egy rendhez nem szokott embernek rendhez szoknia, a beszédesnek hallgatnia, a járó-kelőnek egy helyt maradnia, azonban nehezebb, sokkal nehezebb lesz ama jövendő alkalmatlanságokat elviselni.»

szerrel szerezhettek volna meg, de hanyagságuk folytán örökre elvesztettek.[1]

A büntetések enyhítése.

95. *Ezen büntetések enyhíttetnek az által, hogy* a) *a lelkek a tisztítóhelyen a malasztban meg vannak erősödve*, úgy hogy habár az Isten boldogító szemléletének nem is örvendhetnek, mégsem vétkezhetnek többé s Isten akaratában megnyugodva, büntetésüket türelemmel szenvedik. Nemkülönben b) *saját üdvök*

[1] Ezen utolsó helyen említett büntetéseket a hittudósok néha a *veszteség* büntetései közé számítják. — Idézzük *Lessiusnak* erre vonatkozó szavait, De divin. perfect. l. 13. c. 17.: «A veszteség büntetése abban áll, hogy vétkök folytán elvesztik (a lelkek) a mennyország birását, s hogy az örök dicsőség nagy kincsét, melyet könnyű szerrel elnyerhettek volna, eljátszották. Ha a király fiává fogad valakit, de ép abban a pillanatban, melyben az országot volt átveendő, száműznék egy vétke folytán míg különböző bünhődések által eleget nem tett, mennyire fájlalná ezt? mennyire bánná, hogy ama vétket elkövette, s hogy azt rögtön jóvá nem tette? Így az igazak lelkei is, midőn látják, hogy abban a pillanatban fosztatnak meg a dicsőségtől, midőn azt el kellene nyerniök, s hogy a legborzasztóbb helyre számüzetnek, míg régi vétkeikért teljesen eleget nem tettek, kimondhatatlan fájdalmat szenvednek. Hogy e fájdalom mily nagy, abból következtethetjük, hogy *négyféle* szemlélődésből származik. 1. Mert látják, hogy oly nagy jótól vannak megfosztva ép akkor, mikor már élvezhetnek; a legélénkebben érzik ama jó mérhetetlenségét s azt a leghőbben kívánják. 2. Mert látják, hogy saját vétkökkel játszották azt el. 3. Mert elmulasztották ama vétekért annak idején eleget tenni, midőn azt még könnyen jóvátehették volna s hogy most azért oly borzasztó nyomort kell elviselniök. Mindez nem kevéssé fokozza a fájdalom élességét. 4. Mert az örök javak gazdag kincseit és a mennyei boldogság fokát, melyet könnyen elnyerhettek volna, saját vétkük és hanyagságuk által játszották el. Mindez, a legélénkebben átérezve, iszonyú fájdalmat okoz, mint azt a földi veszteségeknél is érezzük, mikor e négy egyesül. Azért hihető, hogy a lélek ama fájdalma sokkal nagyobb annál, melyet az emberek itt ez életben földi veszteségek miatt érezhetnek; minthogy ama jó sokkal jelesebb, annak fölfogása élesebb és a vágy égetőbb s mindez folytonos, soha sincs megszakítva, éjjel-nappal gyötrő. Ez élet fájdalmainál gyakorta van megszakítás az álom, a barátokkal való beszélgetés vagy más szórakozások által. S ehhez járul még az is, hogy az isteni igazságosság közreműködése folytán még élénkebben érzik azt, mint különben éreznék, hogy annál nagyobb legyen a fájdalom.

Mert ezen elhalasztás és ez ideiglenes számüzetés csak arra való, hogy az ez által okozott fájdalom által megtisztuljanak és az előbbi vétkek büntetését kiállják. Nem úgy volt az a régi, a limbusban visszatartott atyáknál: mert ezek a dicsőségtől megfosztott lelkek nem lettek visszatartva valami személyes vétkök miatt, hanem a természet állapotja folytán, melyért még nem volt lefizetve a megváltás ára; s azért még nem is érkezett volt meg az idő, melyben a dicsőségre jogigényt tarthattak volna.»

felől bizonyosak, úgy hogy tudják, hogy az Isten barátságát birják s az Isten boldogító szemléletét elnyerik egykor.

Mindkét vélemény *bizonyos*, mint X. *Leo Exsurge Domine* bullájából kitünik, mely *Luthernek*[1] ellenkező állításait kárhoztatja.

96. A *Szentírást* illetőleg hivatkozunk *Eccles.* 11, 3; *Bölcs.* 4, 11; *Jelen.* 2, 10-re, hol mondatik, hogy a halál után senki sem lesz jóból roszszá; a *szentatyákat* illetőleg a már fönnebb idézett nyilatkozatokra, hol azt állítják, hogy az igazak a halál után nem vétkezhetnek.[2] A közép- és újkor *hittudósai* közül hivatkozom sz. *Bonaventurára*,[3] *Suarezra*, ki egyszersmind bűnmentességük okát is adja;[4] *Bellarminra*, ki[5] okát adja, miért viselik szivesen büntetéseiket, ugyanis mert látják, hogy azok által megtisztulnak és a teljes szívből szeretett Isten szemléletére elkészíttetnek, sőt vannak *szentek*, kik azt állítják, hogy a nem teljesen tiszta lelkek gyorsan és önként sietnek a tisztítóhely büntetéseit kiállani, mert szégyelnék magukat, ha ily tökéletlen állapotban kellene a mennyországban megjelenniök.[6]

[1] V. ö. *Denzingernél*, Enchir. n. 662. s köv. L. *Bautz* i. h. 123. s köv. old.

[2] Sz. *Ágoston Cypriánnak* De mortalitate c. könyvére hivatkozva (Praedest. Sanct. c. 14. M. 44. k. 981. old.) így ír: Ezen s ilyféle a kath. hiten alapuló és a napnál világosabb nézetekkel világosan bebizonyítja, hogy ezen testtől való elválasztásunkig kell a vétek veszélyeitől és a kisértésektől félnünk; azután már senki sem fog ilyesmit szenvedni.

Bautz i. h. 116. old. hivatkozik sz. *Jeromosra*, n. sz. *Gergelyre, aranyszájú* sz. *Jánosra*, sz. *Euthymiusra* stb.

[3] In 3. dist. 26. dub. 6. *Vivés* kiad. 4. k. 566. s köv. old. így ír: «A lelkek a tisztítóhelyen bizonyosak a felől, hogy el nem kárhozhatnak.... Ez nem a dicsőség elnyeréséből van, hanem a szabadakarat megerősítése folytán, mely érdemeket már nem szerezhet, és e megerősítés nem teszi lehetetlenné a reményt, habár a szabadakarat ingadozását megszünteti.»

[4] T. i. *benső* állapotukból, minthogy minden rosszra való hajlam- és indulattól mentek; és *külső* körülményükből, t. i. a malasztnak folytonos behatásából (v. ö. Suarez, i. h. sect. 1. n. 8.).

[5] De purgat. l. 2. c. 3.

[6] *Genuai* sz. *Katalin* a tisztítóhelyről szóló művében ezt írja: «A lélek, ha már elvált a testtől, és nem érzi magát tökéletes tisztának és látja, hogy ezen hibát csak a tisztítótűz törölheti el, mohó vágygyal rohan e tűzbe; és ha a gondviselés ez intézkedése nem távolítaná el az akadályt, a lélek a tisztítóhelynél sokkal nagyobb büntetést érezne magamagában.» A tisztítóhely büntetéséről kissé elébb így ír: «Nem hiszem, hogy lenne nagyobb öröm annál, ha a mennyország örömétől eltekintünk, melyet ilyen a tisztítóhelyen tartózkodó lélek

Az ész magától is belátja, hogy a lelkek türelemmel viselik azon büntetéseket, melyek ha nem is teljesen és föltétlenül, legalább föltételesen önkényesek, a mennyiben ugyanis tudják, hogy azokat megkivánja az isteni igazságosság, s hogy máskép nem nyerhetik el az örök boldogságot.[1] Ami pedig a malaszt által való megerősödést illeti, úgy hogy többé nem vétkezhetnek, azt mint már fönnebb *Suarezzel* jeleztem, az ész a lelkek belső állapotából, a mennyiben t. i. a vétek iránti hajlamtól mentek, nemkülönben az Isten iránti leghőbb szeretetükből és végtére Istennek irántuk való szeretetéből[2] valamikép gyaníthatja ugyan, de határozottan be nem bizonyíthatja.

97. A *Szentírást* illetőleg hivatkozom *Bölcs.* 3, 1 s köv. ama szavaira: «Az igazak lelkei az Isten kezében vannak» stb. és *Jelen.* 14. 13.: «Boldogok a halottak, kik az Úrban halnak meg»; nem mondhatnók ugyanis, hogy *boldogok* és hogy *Isten kezében vannak*, ha a büntetéseken kívül saját állapotjuk bizonytalansága és az örök kárhozat félelme is gyötörné őket. A *hagyományt*[3] illetőleg hivatkozom a *mise kanonjára*, hol az egyház az elhunytak lelkeiről, kikért imádkozik, azt mondja, hogy a béke álmát aluszszák és hogy Krisztusban nyugosznak, ami pedig az üdvük felőli bizonytalansággal nem volna összeegyeztethető; nemkülönben a legjelesebb hittudósok nyilatkozataira, mint sz. *Tamás*,[4] *Bonaventura*,[5] *Suarezra*.[6] *Bellarmin*[7] így szól: «Mert habár a legfőbb

érez; és ez öröm folyton nö Istennek a lélekre való folytonos behatása folytán... Ami akaratjukat illeti (t. i. az akaratnak az Isten rendelésében való teljes megnyugvását), nem mondhatják, hogy ama büntetések csakugyan büntetések.... máskülönben pedig oly rendkívüli gyötrelmet érez, hogy azt szóval ki nem fejezhetjük, s semmiféle értelem arról magának legkisebb fogalmat sem alkothat.» V. ö. *Jungmann*, De Noviss. 108. s. köv. old.; *Lechner*, Leben u. Schriften der hl. Katharina von Genua, 235. és 241. old.; *Bautz*, i. h. 170. old. Dr. *Schneider Vilmos*, Das Widersehen, 360. s köv. old.

[1] Hogy azonban a tisztítóhelybeli lelkek mégis óhajtják az élők könyörgését, melyek által a tisztulás ideje megröviděttetik, nem szükség külön említenünk, minthogy mohón vágynak az Istent színről-színre látni.

[2] Többet *Bautznál*, i. h. 118. s köv. old.

[3] A *szentatyákat* illetőleg l. *Bellarmint*, De Purgat. l. 2. c. 4, hol sz. *Cyprián, aranyszájú* sz. *János*, stb. ilyféle nyilatkozatait sorolja föl.

[4] In 4. dist. 21. qu. 1. a. 1. sol. 4.

[5] In 4. dist. 20. P. 1. qu. 4. *Vivés* kiad. 6. k. 63. old.

[6] I. h. sect. 3. n. 6. s köv.

[7] I. h. l. 2. c. 14.

jónak hiánya magában véve a szerető lélekben nagyfokú szomorúságot okoz, e szomorúságot a tisztítóhelyen mégis enyhíti s nagy mérvben csökkenti ama legfőbb jó elnyerésének biztos reménye; e kétséget kizáró remény ugyanis kimondhatatlan örömöt okoz s minél inkább közeledik e számkivetés vége, annál inkább nő ez öröm.»

Az *ész* végtére ez igazságot hitünk más-más, fönnebb kifejtett igazságaiból következteti, abból t. i. hogy a halállal megszünik az érdemszerzés állapota és kezdetét veszi a bevégzettség állapota, és hogy a halál után azonnal van külön itélet. Minthogy a tisztítóhelyen lévő lelkek már hallották a biró itéletét s tudják, hogy már *a bevégzettség állapotában* vannak, nem lehet titok előttük, hogy nincsenek a pokolban.[1]

A büntetések egyenlötlenek

98. Tétel: *A tisztítóhely büntetései nem egyenlőek.*

99. *Nem egyenlőek* t. i. a bocsánatos bűnök és a halál után esetleg még fönmaradt ideiglenes büntetések szerint; *nem egyenlőek* úgy *nagyságra* mint *tartamra* nézve, úgy hogy annál súlyosabb a tisztítóhely büntetése, minél nagyobb a bocsánatos bűn és annál tartósabb, minél nagyobb a vétek iránti hajlam;[2] *nem egyenlőek* mindkét büntetésre, úgy a *veszteség*, mint az *érzék*

[1] V. ö. *Bellarmint*, i. h. l. 2. c. 4., ki így okoskodik: «Ha a lelkek üdvük felől nem volnának még bizonyosak, ez vagy azért volna, mert még vétkezhetnek; vagy mert még nincsenek megitélve; vagy mert, habár már meg vannak itélve, a birói itéletet még nem ismerik; vagy mert a fájdalom annyira emészti őket, hogy e bizonyosságot át nem láthatják.» De ezek egyikét sem állíthatjuk; amit e szerző ugyan e helyen határozottan állít. V. ö. *Bautz*, i. h. 128. s köv. old.

[2] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 100. a. 8., így magyarázza e dolgot: Minél nagyobb a bocsánatos bűn, annál súlyosabb az azt megillető büntetés. Hasonlókép hosszabb vagy rövidebb a büntetés, amint nagyobb vagy kisebb hajlandóságú volt a vétek iránt. S így megeshetik, hogy valaki tovább időzik a tisztítóhelyen, bár kevesebbet szenved, s viszont, mert szerinte a büntetés nagysága megfelel a vétek nagyságának; a büntetés tartama pedig a bűn iránti hajlandóságnak.

Ami a büntetések *tartamát* illeti, annyi bizonyos, hogy nem tart *tovább az utolsó itélet napjánál*. Mert maga Krisztus mondotta (*Máté* 2., 5., 46.), hogy ama rettenetes itélet után minden ember vagy a mennyországba lesz fölvéve, vagy a pokolba taszítva; és sz. *Ágoston*, Civ. Dei l. 21. c. 16. M. 41. k. 731. old. így ír: «a keresztény azt tartja, hogy semmiféle tisztítóhelybeli büntetés nem lesz, csak ama utolsó és rettenetes itélet *előtt*.» Azonfölül bizonyos az is, hogy *nagyon soká tarthatnak*. *Dominicus Soto* (in 4. dist. 19. qu. 4. a. 2.) úgy vélekedett, hogy senkisem marad a tisztítóhelyen 10 éven túl; ugyanígy vélekedett *Maldonatus* is (Purgat. qu. 5.). E nézettel azonban ellenkezik a *hívek érzülete* és az *egyház szokása*, mely az elhunytakért hosszú ideig, sőt századokig szokott imádkozni. Nemkülönben, ha hitelt adunk a lelkek megjelenéseinek és a szentek látomásainak, azt kell tartanunk, hogy némelyik nagyon sokáig van a tisztítóhelyen. Ehhez járul a VII. *Sándor* által kárhoztatott tétel (Propos. 43. *Denzingernél*, Enchir. n. 1014.): «A lélekért hátrahagyott misealapítvány nem tart 10 évnél tovább»; hasonlókép sz. *Ágoston* példája is, ki Confess. l. 9. c. 13. M. 32. k. 779. old. azt írja, hogy naponként imádkozik már 12 év előtt elhalt anyjáért (sz. *Monika* meghalt 387. évben, s sz. *Ágoston* Vallomásait irta 400-ban) és kéri, hogy akik olvassák könyvét, mindnyájan emlékezzenek meg az oltárnál anyjáról. V. ö. *Katholik*, 1873. II. 697. s kv. old.

büntetésére nézve; a *veszteség* büntetése t. i. úgy, hogy a boldogító szemlélet elnyerése többé-kevésbbé halasztatik el, és hogy az Isten szemléletének hiányát többé vagy kevésbbé érzik. Hasonlókép az *érzék* büntetésére nézve is.[1]

E tétel, ha annak magyarázatától eltekintünk, legalább is *biztosnak* mondható.

100. A *Szentírásból* ide vonatkoznak nézetem szerint sz. *Pál* ama szavai (*Róm.* 2., 6.), hogy az Isten megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint, miket életében véghez vitt. A *szentatyák* egyhangulag tanítják, hogy a büntetések és azok tartama a vétkek nagyságának megfelelnek. Sz. *Ágoston* (vagy bárki a beszéd szerzője):[2] így ír: «Amily nagy volt a bűn anyaga, oly nagy lesz az átváltozási idő is (folyó tűz által). Amilyen része volt a véteknek, ugyanannyit követel magának az emberből a láng. Amennyit az oktalan gonoszság elkövetett, annyit fog az okos büntetés jóvá tenni.» S azért sz. *Caesar*[3] ama tüzet *tűzbirónak* is nevezi. Bizonyítjuk.

Ugyanezt tanítják a *középkor* hittudósai is; pl. mint már említém sz. *Tamás*:[4] «Némelyek a tisztítóhelyen tovább szenvednek, mint mások, aszerint, mint kisebb vagy nagyobb hajlamuk volt a bocsánatos bűn iránt»; és sz. *Bonaventura*:[5] «Ideig-

[1] V. ö. *Bautz*, i. h. 152. s köv. old.

[2] Hom. 16. inter 50. al. Serm. 252. n. 3. M. 39. k. 2212. old. *Migne* kiadásában e beszéd «a neki tulajdonított beszédek» közt fordul elő. V. ö. u. o. 1736. és 2210. old. V. ö. sz. *Ágoston* Enchir. c. 69. M. 40. k. 285. old.; és *ugyanannak* De octo Dulciti quaestionibus, qu. 1. n. 13. M. 40. k. 156. old.

[3] Serm. 15. n. 4. M. 39. k. 1772. old. — A kiadók e beszédet Caesarnak tulajdonítják. (V. ö. u. o. 1770. old.)

[4] In 4. dist. 21. qu. 1. a. 3. old.

[5] Brevil. P. 7. a. 2. *Vivés* kiad. 7. k. 332. old.

Ugyanezt vallják a mysticus theologiai írók is, nemkülönben a szent nők és férfiak; amint ezt *Bautz* i. h. 181. s köv. old. kimutatja.

lenesen bűnhődnek, de mégis némelyek hosszabb, mások rövidebb ideig.»

Az *ész* végtére tételünket az Isten *igazságosságából* következteti, aki, amint akarta, hogy a pokol büntetései a gonoszsággal részarányosak legyenek, a tisztítóhely büntetéseit is bizonyára ugy osztotta be, hogy a vétek nagyságának és a még törlesztendő ideiglenes büntetés mértékének megfeleljenek.[1]

Gyakorlati tanulság.

101. Hallottuk, hogy *van* tisztítóhely, hogy létezik olyan hely, hol a lelkek mindaddig gyötörtetnek, míg teljesen meg nem tisztultak, míg mindent az utolsó fillérig le nem fizettek: mi következik ebből?

Becsüljük és fölötte féljük az Isten igazságosságát és szentségét, mely a bűnnek még árnyékát is utálja elannyira, hogy iszonyú büntetésekkel sújtja még ama lelkeket is, melyeket oly nagyon szeret, s pedig gyakran a legcsekélyebb vétkek miatt.[2]

Ismerjük meg, mily nagy a mennyország dicsősége, mikor oly nagy előkészület és tisztaság kivántatik hozzá, mikor csak az jöhet mennyországba, ki nemcsak a vétektől, hanem minden büntetéstől is tökéletesen tiszta, mert ez a vétek maradékának tekintetik;

ismerjük meg, hogy még a *bocsánatos bűn* is utálatos az Isten előtt, minthogy oly keményen sujtja.

Hallottuk, hogy *a tisztítóhely büntetései nagyon kemények*, úgy fájdalmas voltuk, mint különféleségük és tartósságuk folytán, hogy a lelkeket oly büntetések érik, melynél élesebbet és fájdalmasabbat e földön nem gondolhatunk. Mi következik ebből? Hogy teljes erőnkből igyekezzünk a tisztítóhelyet elkerülni! De mikép

[1] V. ö. *Gotti*, Purgat. qu. 3. dub. 2. §. 3. (Theol. schol. 3. k. 616. old.) *Colletus*, Purgat. c. 3. a. 7. *Mignenél*, C. Th. t. 18. 349. old. igy ír: «Vannak vétkek, melyek minden tekintetben olyan csekélyek, milyen pl. néhány haszontalan szó, hogy alig képzelhető, hogy valakit ezek miatt súlyosabb büntetés érhetne, mint amilyen a Nerók, Domitiánok és japán fejedelmeknek a keresztények elleni dühöngését éri.» Azonban mindig szem előtt tartandó, hogy e büntetések másneműek, mint a földi büntetések.

[2] V. ö. Ludov. *de Ponte*, Med. 1. P. 1. med. 36. punct. 1.

történhetik ez? Mily eszközök segélyével fogjuk a tisztítóhely büntetéseit elkerülhetni?[1]

a) Ha a vétkeinkért ez életben eleget teszünk, ha akár az Isten, akár gyóntatóatyánk által ránk rótt bűnbánati cselekményeket és testi sanyargatásokat készségesen elvállaljuk; amely a tisztítóhely büntetéseivel összehasonlítva, elenyésző csekély; ha magunk is sohasem szűnünk meg testünket szigorú rendhez szoktatva, korlátok között tartani. Bár mondhatnók *damiani* sz. *Péterrel*:[2] «Oh mily kellemes, mily kiváló látvány, mikor a legfőbb bíró az égből szemléli, mint küldi magát az ember bűnei miatt a pokolba (sanyargatva)!... Nem szükséges, oh Uram! hogy te büntess engem; nem szükséges, hogy engem az utolsó ítélettel ösztönözz; magam fenyítem meg magamat, én magam bosszulom meg rajtam magamat, magam teszek eleget vétkeimért.»

Ha pedig tapasztaljuk, hogy lankadunk tartozásunkat már ez életben leróni, kérni fogjuk az Istent, alkalmazza ő a fájdalom és sanyargatás tüzét, hogy ez által megtisztuljunk és tartozásunkat némi haszonnal lerójjuk.

b) Ha a bocsánatos bűnöket is, melyek az apostol szerint fa, széna és pozdorja, melyek a tisztítóhely tüzét élesztik, lehetőleg elkerüljük. Oh lelkem,[3] mely oly drága alapra, Krisztus Urunkra vagy építve, építs te is nagybecsű tetteket reá, a szeretet *aranyát*, az ártatlanság *ezüstjét*, s más erények *drágaköveit*, melyek veled az örök életben megmaradjanak! Óvakodjál olyasmit közékeverni, ami mulandó, az irigység *fáját*, az érzékiség *szénáját*, a hiúság *pozdorjáját*, az által, hogy ez élet némely javait rendetlenül szereted; mert mindez csak éleszti azt a tüzet, mely téged a jövendőben oly hevesen éget.

c) Ha a búcsúk elnyerése által a tisztítóhely büntetéseit elkerülni törekszünk. Habár teljes erőnkből törekszünk is a vétkeket elkerülni és az elkövetettekért eleget tenni, mégis alig lesz

[1] V. ö. *Faber* Mát. Concionum op. 6. k. 537. old., ki ama eszközökről értekezvén, melyek segélyével a tisztítóhelyet elkerülhetjük, ezeket sorolja föl 1. kerüld a bocsánatos bűnöket; 2. ne szeresd a világot; 3. járulj a szentségekhez; 4. vedd föl az utolsó kenetet; 5. a rád szabott penitentiát végezd el; 6. szerezz búcsúkat; 7. válaszd itt a tisztítóhelyet; 8. a halált fogadd készségesen; 9. imádkozzál, hogy vétektől ment légy; 10. segíts a tisztuló lelkeken.

[2] Opusculum 43. seu de laude flagellorum. M. 145. k. 686. old.

[3] Lud. *de Ponte*, i. h. punct. 3.

valaki közülünk oly szent, oly tökéletes, hogy ne kellene neki halála után a tisztítóhely tüzében valamiképen megtisztulnia; alig fogja valaki a bűn minden szennyét magában úgy eltörülni, hogy dicsekedhetnék, hogy tiszta szíve van; hogy mondhatná: «tiszta az én szívem, ment vagyok a vétektől». Azért sohase mulasszunk el egy alkalmat sem, mikor búcsúkat nyerhetünk, hogy legalább ily módon törekedjünk tartozásunkat már itt a földön leróni.

III. CIKKELY.

A mennyországról.

Bevezető.

102. Mielőtt elkezdenők a mennyországról és annak örömeiről szóló kath. tan kifejtését, meg kell jegyeznünk, hogy *ez titok*, nyelv ki nem mondhatja, ember nem sejtheti, mit készített az Isten az őt szeretőknek. Ez teljesen isteni, s azt sem szóval eléggé meg nem magyarázhatjuk, sem gondolatban föl nem foghatjuk.[1]

Neve és ismertetése.

103. Az ég vagy menny szócska a Szentírásban különféle értelemben használatos, majd a lég, a felhők, az égboltozat jelölésére; majd pedig az üdvözültek boldog állapotának,[2]

[1] *Római káté,* P. 1. c. 13. n. 10. V. ö. ami kissé elébb, u. o. olvasható: «Már pedig a boldogokra mérhetetlen dicsőség és a gyönyör számtalan faja vár; s minthogy lelkünk e dicsőség nagyságát föl nem foghatja, vagy az lelkünket semmikép át nem járhatja, kell, hogy mi lépjünk abba, t. i. az Isten örömébe, hogy azzal körülvéve, lelkünk vágyát sokszorosan kielégíthessük.» Sz. *Ágoston,* Civ. Dei l. 22. c. 29. n. 1. M. 41. k. 796. old. igy szól: «Mert ott van az Isten békéje, amely az apostol szerint fölülmúl minden értelmet; nemcsak a miénket, hanem az angyalokét is, de nem az Istenét is.»

[2] Ily értelemben véve majdnem ugyanazt jelenti, amit kifejeznek ezen szavak: örök élet, legfőbb boldogság, nyugalom, örök béke, igazság koronája, Istennel való egyesülés, Isten élvezete, Isten látása stb. Ezen nevek lényegileg egy és ugyanazon dolgot fejezik ugyan ki, de azért mégsem teljesen egyértelmű szavak, mert ugyanazon dolgot különféle szempontból állítják szemünk elé.

Midőn a mennyei boldogságot örök nyugalomnak nevezzük, ezzel legkevésbbé sem akarjuk a lélek tehetetlenségét és teljes tétlenségét jelezni; sőt ellenkezőleg, amint egész tárgyalásunkból ki fog tünni, az a lélek legfőbb tehetségeinek t. i. az észnek és akaratnak legtökéletesebb és szakadatlan működése. Sz. *Ágoston* Januariushoz írt 55. levelének 119. bek. 9. fej. 17. sz. — M. 33. k. 212. l. ezt mondja: «Ezen nyugalom minden kellemetlenségek fáradalmaitól ment szent és örök nyugalom . . . Áll pedig ezen nyugalom nem valami

leggyakrabban azonban azon hely kifejezésére, hol az Isten világosan és szemlélhetőleg kinyilvánítja saját dicsőségét és önmagát és hol az üdvözültek tökéletes boldogságnak örvendenek.[2]

Tévedések.

104. Nem akarunk itt szólni azokról, a kik tagadták, hogy a teljesen megtisztult lelkek *azonnal* a mennyekbe jutnak, miután azokat már fönnebb elősoroltuk; hanem e helyen csak azokat fogjuk előszámlálni, kik a mennyei boldogság *milyensége* és annak *fokozatai* körül tévedtek.

A pogányok az ember boldogságát nem ritkán érzéki élvezetekbe helyezték és elysiumi mezőkről álmodoztak, melyeknek leírását költőik verseiben gyakran feltaláljuk. Hanem azért a pogányok közül is már többen találkoztak, kik emelkedettebb nézettel birtak a boldogságról és azt az erénybe helyezték. (Így a stoicusok Zenoval és Socrates-szel.) Még magasabbra emelkednek Plato és Aristoteles a peripatetikusokkal, kik azt tanították: hogy az ember egyedül Isten által lehet boldoggá; hogy tehát az ember legfőbb boldogsága Istennek mint legtisztább igazságnak és legfőbb jónak megismerésében és szeretetében áll.[1]

A mohamedánok a mennyei örömeket érzéki gyönyörökbe helyezik.[2] A zsidók közül némelyek szintén azt tanították, hogy a paradicsomban a boldogok pusztán testi gyönyörökben részesülnek.[3]

A *keresztények* közül tévedett a 4. században *Jovinianus*, ki, a mint az érdemekben nem ismert el különbséget, úgy az elérhető boldogságot is mindenkinél egyenlő mértékűnek itélte;[4] ide tartoznak bizonyos tekintetben az *origenisták* is, kik azt

kárhoztatandó renyheségben, hanem a békés tevékenység kimondhatatlan nyugalmában. Mert úgy pihenünk meg éltünk végén az élet fáradalmaitól, hogy a túlvilági élet tevékenységében örvendjünk»; és sz. *Tamás* Summ. Theol. P. II. 1. qu. 3. a. 2. ad 4. mondja: «A boldogság ezen állapotában az ember elméje egyetlen folytonos és örök működésben egyesül Istennel.»

[1] V. ö. *Gotti,* Theol. schol. 3. k. 742. old.

[2] V. ö. Koran 2., 8., 31., 77., 118. Szura; és *Gotti* id. h. A mostani mohamedánok azonban Mohamed ezen tanától nem ritkán eltérnek, midőn mesterük ezen nyilatkozatait a lélek szellemi gyönyöreiről és örömeiről értelmezik.

[3] V. ö. *Eisenmenger,* Entdecktes Judenthum, 2. R. 6. fej.; *Lightfoot* Ján., in horis Thalmud.; *Buxtorf,* Synag. Judaic. 6. fej. 246. old. és 11. fej. 256. old.

[4] V. ö. sz. *Jeromos,* advers. Jovin. 1. old. 3. sz. M. 23. k. 224. old.

tanították, hogy az emberek és az angyalok értelme (sőt még az elkárhozott lelkeké is) egy értelemmé, egy állaggá lesz Krisztussal, hogy ő vele az Isten jobbján ül és Istennel teljesen egyesül;[1] az *anomaeusok* vagy *eunomianok* (kik vezérüktől Eunomiustól neveztetnek így) a 4. században azt állították, hogy az ember természeti tehetségeivel is és pedig már ezen földi életben nemcsak világosan szemlélheti, hanem a legtökéletesebb módon meg is értheti, élvezheti az Istent. Majdnem ugyanazt hirdették a 13. században a *beguinok* és *beguardok*, hogy t. i. a teremtett értelem természetes módon láthatja az Istent; és hogy a lélek arra, hogy szemlélhetőleg láthassa az Istent, nem szorul a megdicsőülés ama világosságára, mely őt felemelné és erre képesítené.[2] *Eccard* szerint (14. száz.) teljesen átváltozunk Istenben, miként az Oltáriszentségben a kenyér átváltozik Krisztus testévé.[3]

[1] V. ö. *Denzinger,* Enchir. 187., 197—201. sz. Az origenisták ama tévelyéről, hogy a boldogok vétkezhetnek és gonosz lelkekké lehetnek, lásd II. konstantinápolyi zsin. 5. kan.; és alább 3. ül. 4. kan. 3. bek.

[2] Ezen tévelyt kárhoztatta a viennei zsinat, 1312. évben (*Denzinger,* Enchir. 403. n.).

A katholikus hittudósok között is vannak olyanok, kik arról, hogy *miben áll a boldogság* és *mi a megdicsőülés világossága,* kevésbbé helyesen írtak. Némelyek szerint a boldogság Istennek oly látásában állana, mely teremtetlen, de értelmünkkel közölt és egyesült *(Szentviktori Hugó).* Ezen nézet azonban úgylátszik, téves; mert a boldogság alakilag nem egyéb, mint élettevékenység, mely épen előidézi azon állapotot, amelyben valaki boldognak érzi magát. Azonban Isten örök látása nem tartozik a boldog ember élettevékenységei közé, mert ez egyrészt tehetségeinek körén kívül esik, másrészt az ember minden tevékenysége teremtett és véges valami. Mások, pl. *Gandavii Henrik,* azt tanították, hogy a boldogság Istennek a lélekkel való oly különös egyesülésében állana, amelyben Isten mintegy behatol a lélek lényegébe, miáltal a lélek lényegileg isteníttetik és bizonyos módon Istenbe átalakul, hasonlóan a tűzbe esett vashoz; de ezen nézetet is általában elvetik, mert ama tevékenység, amelyben alakilag áll a boldogság, az érzéki élet tevékenysége, mely magából az emberből és annak életelvéből indul ki: Istennek a lélek lényegébe való ezen behatolása azonban nem élettevékenysége az embernek, hanem egyedül Istennek működése volna. V. ö. *Charmesi Tamást,* Theol. univ. 1. k. 4. r. de actib. hum. 2. qu. 2. bek.; *Mazzella,* De Deo creante, 1165. sz.

A *skotisták* szerint a megdicsőülés világossága maga azon szeretet, amelyben az igazak ezen világból kimulnak, és melynélfogva az isteni természet részeseivé lesznek. V. ö. *Jungmann,* De Noviss. 149. old.; *Simar,* Dogm. 856. old.

[3] V. ö. *Denzinger,* Enchir. 437. old.

Megemlítem itt a francia nemzetiségű *Amalrikot* is, ki a 13. század kezdetén azon tant kezdé terjeszteni, hogy határozottan megállapított oly hely, hol az üdvözültek boldogságban élnének, nem létezik, hanem akik magukban birják Isten ismeretét, önmagukban birják a paradicsomot is.[1] A 14. száz. a *palamiták,* kik Palama után neveztetnek el így, azt vitatták, hogy a szentek nem magát az Istent, hanem csak az istenségtől kiáradozó és tőle teljesen különböző világosságot látják, amely testi szemeinkkel is látható.

Luther és követői[2] állítják, hogy a boldogság foka minden üdvözültben egyenlő; mely állításuk teljesen egyező a megigazulásról szóló tanukkal; mert ha minden hivő azáltal igazul meg, hogy Krisztus érdemei neki betudatnak, vagy hogy azokat önmagára alkalmazza, akkor természetes, hogy mindenki egyenlő boldogságnak lesz részese, miután Krisztus érdemei is mindenkire nézve egyenlők.[3] Majdnem ugyanazt tanítják a kálvinisták. Meg-

[1] V. ö. *Gotti,* Theol. schol. 3. k. 742. old. Ugyanezen tévelyt hirdette *Amalrik* a pokolról is, mondván, hogy a pokol nem valamely meghatározott hely, hanem azok, kiket halálos bűn terhei, önmagukban birják a poklot, mint valami rothadt-bűzhödt fogat a szájukban.

[2] Itt érdemes lesz megemlíteni a pistojai zsinatot is, továbbá *Bajust, Jansent, Quesnellt* és más ezen csoporthoz tartozó férfiakat, kik azt állították, hogy az embernek nem cselekedeteinél fogva, hanem természeti szükségből van joga Isten boldogító látásához; ezek tehát, legalább közvetve, kétségbevonták Isten látásának *természetfölötti* jellegét. V. ö. *Bautz,* Himmel, 32. old. — Amit ezen férfiak hirdettek, azt már előbb némileg *Luther* és *Calvin* is állította. És midőn ily állításból önkényt következnék azon tan, hogy Isten pusztán természeti lehetségekkel is látható: ebből világos, hogy Luther, Calvin, Bajus stb. a dolog érdemét illetőleg Isten látásáról ugyanazt tartották, amit már hajdan a beguinok és beguardok is állítottak.

Ide tartoznak némi tekintetben mindazok, kik bizonyos fél-rationalismusnak kedvezve, nem igen ügyelnek azon különbségre, mely az ember természeti és természetfölötti rendeltetése között létezik.

Végre ide tartoznak az *ontologisták* is (Malebranche, Gerdil, Gioberti, Ubaghs), kik, habár erősítik, hogy Istenről való ismeretünk *most* csak tökéletlen, mégis azt állítják, hogy már e földön is *közvetetlenül* megismerhetjük az Istent. V. ö. *Kleutgen,* Philos. I. 387. sz. s köv.; *Stöckl,* Lehrbuch der Philos. I. 433. s köv. old.

[3] Továbbá, ha a jó cselekedetek, mint mondják, nem érdemszerzők, akkor nyilvánvaló, hogy már ezen okból sem lehet a boldogság más az egyikben, mint a másikban. Megjegyzem azonban, hogy ezen dologban nem egyeznek meg teljesen, amint abban sem egyezők nézeteik, vajjon a jócselekedetek épenséggel

említendők végre a régi, újabb és legújabb *rationalisták*, kik nem ismernek el más boldogságot, mint azt, mely a lélek békéjében áll és mely a jól eltöltött élet emlékéből származik.

Katholikus tan. 105. Ezen tévelyekkel szemben a mennyországról szóló és ide vonatkozó[1] tant a következő tételekben fogjuk előadni.

106. Tétel: *Létezik mennyország, hol a teljesen megtisztult lelkek teljes valójában, színről-színre látják az Istent.*

Kifejtés. 107. Azt mondottam, létezik *mennyország:* t. i. oly *hely*,[2] melyben Isten saját dicsőségét a boldogok előtt kinyilatkoztatja

nem érdemszerzők-e? A *lutheránusok* a test megdicsőülésére és azon javakra vonatkozólag, melyeket *járulékosaknak* szoktak nevezni, nem tartják a boldogságot teljesen egyenlőnek. A *kálvinisták* azonban még ezen járulékos javakra nézve sem ismernek el a boldogságban különbséget.

[1] Mondom, az ide vonatkozó tant. Ki a mennyei boldogságról szóló összes tant, amennyiben ez könyveimben ki van fejtve, ismerni akarja, az olvassa el, amit az ember (második) végcéljáról, a boldogságról, az Isten boldogító látásáról ezen munkám első, harmadik és utolsó kötetében mondottam.

Az előbbi századok hittudósai sz. *Tamás* nyomán ezen tant legtöbbnyire az Istenről és annak tulajdonságairól szóló fejezetben adták elő, vagy pedig azon fejezet elején, mely az emberi cselekedeteket tárgyalja.

[2] *Dogmatikailag* (hitágazatilag) ugyan még nincs eldöntve, hogy a mennyország kifejezés alatt nemcsak a legboldogabb *állapot*, hanem egyúttal valamely *hely* is értendő. De mint fönnebb mondottuk, eziránt már alig támadhat kétség. Mert Isten boldogító látását ugyan mindenütt lehet élvezni, s akárhol vannak is az angyalok és szent lelkek, tényleg élvezik is. De a feltámadás után a szentek testeikkel együtt fognak a mennyországban tartózkodni; miért is ezek társaságának bizonyos helyre van szüksége; úgyszintén Krisztus már most is megdicsőült testében királya az angyaloknak és kiválasztottaknak; ép úgy Mária is már testével együtt vétetett fel mennyekbe és testére nézve is legnagyobb dicsőséggel lőn felékesítve. És miután emberi természetével és megdicsőült testével Krisztus és a Boldogságos Szűz nem lehetnek mindenütt jelen, bizonyára ott van a menyország, a hol ők tartózkodnak, hol az összes angyalok és szentek őket tisztelik és társaságuknak örvendenek.

Kérdés támad továbbá aziránt, hogy *mily természetű* és *hol* van ezen hely? *Petavius*, De Deo, 1. k. 2. fej. 8. sz. írja: «Legkevésbbé sem szabad ugyan kételkedni, hogy a mindenség fölött létezik oly mennyei tartózkodási hely, mely az angyaloknak és szenteknek készíttetett; de amit annak természetéről mondhatunk, az legfeljebb emberi hozzávetés és találgatás lehet.»

Azon kérdésre, hogy *hol* van ezen hely, *Dens*, De Noviss. 23. sz. ezt írja: «A Szentírás különböző helyeken jelzi, hogy az ég a föld felett van; pl. midőn mondja, hogy Krisztus az égből leszállott, az égbe fölszállott, hogy azokat kell keresnünk, amik fönt vannak stb. Krisztus mennybemeneteléről az mondatik, hogy felemelkedett, felvétetett, felhőtől felvitetett stb. A hittudósok legtöbbnyire sz. *Tamást* követve, Summ. Theol. 1. R. 66. kérd. 3. bek., azt

és egyúttal oly legboldogabb állapot (de szem előtt tartva azt, a mit a közvetetlenül megelőző jegyzetben a bizonyosság fokáról mondottunk), melyben a lélek láthatja

Istent, mint aki egy lényegében, hármas személyében, az egész[1] Istent, habár — mint be fogjuk bizonyítani — *nem egész teljességében*,

állítják, hogy az ég ama hely, melyet némely bölcselők *empyreumnak* vagyis tüzesnek neveznek, nem a hőségtől, de a fénytől s mely minden egek legfelsőbbje. Ezen vélemény alapján legkönnyebben értelmezhető, mit az Apostol *Efez.* 4, 10. Krisztusról mond: «Ki fölment minden egek fölé.» Különben lásd *Bautz*, Himmel, 174. s köv. old.

[1] Ezen szemlélés *tárgyáról* bővebben kell szólanunk. A hittudósok a szemlélésnek két tárgyát különböztetik meg, *elsőrendűt* és *másodrendűt*. Az elsőrendű maga az Isten. — A boldogok látják az Isten természetét, az Isten tulajdonait, a három isteni személyt. A másodrendű tárgyat képezik a teremtmények, melyeket az üdvözültek vagy Istenben, vagy az Igében vagy más módon látnak.

Mily *terjedelmű* ezen dolgok ismerete, nehéz volna megmondani. Hogy az nem terjeszkedik ki mindenre, mult, jelen, jövő vagy minden lehetségesre, továbbá, hogy ezen ismeret nem minden üdvözültben egyenlő terjedelmű és tökéletességű, ezt alább fogjuk kifejteni. Annyi bizonyos, hogy:

1. A boldogok átlátják a *hit titkait*, melyekben ezen életben hittek. Mert *a)* Isten látása oly tulajdona a léleknek, melyet hite által érdemel ki magának és melyben ezen hit a tökély fokát éri el. *b)* Minden hívő látni óhajtaná azon dolgokat, melyekben hitt; s miután a teljes boldogsághoz nélkülözhetetlen, hogy az igazultak minden méltó óhaja teljesedésbe menjen, azért a boldogok bizonyára meg fogják ismerni mindazon titkokat, melyek ezen életben hitök tárgyát képezték.

2. A teremtményeket és eseményeket, illetőleg nyilvánvalóvá lesz a boldogok előtt mindaz, *mi reájuk vonatkozik* s melynek megismerése által boldogságuk gyarapodhatik. Mert a boldogság, mint mondottam, ki kell hogy elégítse a boldogok minden jogos és tisztes kívánságait; a boldogok pedig joggal és méltán tudni akarják azt, ami különösen reájuk vonatkozik, azért ezen boldogító látásban meg is kell mindezt ismerniök. Tehát meg fogják ismerni mindazt, mi őket érdekli; látni fogják Krisztus emberségét, a boldogságos Szüzet, mint a mennyország királynéját, a sz. angyalokat; továbbá kölcsönösen látni fogják egymást; át fogják látni a természeti dolgok lényegét és erőit stb.; és meg fogják ismerni az elkárhozottak büntetését is.

Idézzük itt némely zsinatnak, szentatyának és hittudósnak szavait, melyek ezen véleményünket megerősítik: A Szentháromság megismerésére vonatkozólag sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 2. 2. qu. 2. a. 8. ad 3.: «A legfőbb jóságú Isten oly módon, amint őt most okozataiból megismerjük, elképzelhető a személyek hármassága nélkül; de őt önmagában megismerni, úgy amint a boldogok őt látják, ezt nem lehet a három személy nélkül.» Krisztus emberségének megismerésére vonatkozólag maga Krisztus mondja (*Ján.* 17, 5.): «És most dicsőíts

továbbá mondottam, *szinről-szinre*, hogy újra hangsúlyozzam, hogy ezen boldogító látásnak tárgyát nem Isten valamely okozata vagy hasonmása képezi, hanem maga az Isten s hogy egyúttal jelezzem az Isten és boldogok között létező ama legbensőbb barátságot is, mely ezen látással össze van kötve.

meg engem, te Atyám, tenmagadnál azon dicsőséggel, melyet birtam tenálad, mielőtt e világ lett . . . . Atyám! akiket nekem adtál, azt akarom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek, hogy lássák az én dicsőségemet, melyet nekem adtál, mert szerettél engem a világ alkotása előtt.» — A boldogságos Szűzre és szentekre vonatkozólag alább szólunk. Az üdvözültek kölcsönös megismerésére vonatkozólag sz. *Ágoston* Serm. 243. al. 6. de divers. 5. 5. M. 38. k. 1145. old. írja: «A gondolatokat, melyeket most egyedül csak az Isten lát, a szentek ama társaságában egymásban kölcsönösen látni fogják. Senki sem akarja ott eltitkolni, hogy mit gondol, mert senki ott rosszat nem gondol»; és N. sz. *Gergely*, Diol. l. 4. 33. M. 77. k. 346. old.: «Mivel ott mindnyájan közös világossággal látják az Istent, mi volna az, amit ott nem tudnának vagy meg nem ismernének, hol magát a mindentudót megismerik?» Arra vonatkozólag, *ami őket érdekli*, írja sz. *Tamás*, i. h. 83. k. 4. bek. 2.: «A holtak, tekintve természeti állapotukat, nem ismerik meg azt, ami e világon történik s különösen ismeretlenek előttük a szív benső indulatai. Azonban a boldogoknak, mint *Gergely*, mondja (Mor. XII, 14.), az Ige által kinyilváníttatik mindaz, amit tudniok illik azokról, mik közöttünk történnek s ily módon megismerik a szív benső indulatait is; méltóságukhoz pedig leginkább illik, hogy megismerjék a szóval vagy szivből hozzájuk intézett könyörgéseket, s azért azon fohászokat, melyeket hozzájuk intézünk, Istentől nyert felvilágosítás folytán megismerik»; és a *sens*-i zsinat, 1528. évben, 14. kán. mondja: «A boldogok mintegy az istenség tükrében látják mindazt, ami őket érdekli». *Billuart*, De ultimo fine, 4. diss. 10. bek. 2. §. írja: «A hittudósok általán állítják, hogy a boldogokat háromféle szempontból tekinthetjük; mint üdvözülteket, mint a mindenség egy részét és mint nyilvános v. magánszemélyeket, pl. mint pápát, királyt, szerzetalapítót, családatyát és véiik, hogy a boldogok látják mindazt, mi őket ezen hármas állapotjuk természeténél fogva különösen érdekli.» És ugyanott: «A boldogok mindazt, vagy legalább a legfontosabbat látják abból, ami állapotukra vonatkozik, legyen az akár szabadakarati cselekmény, akár nem, akár természeti, akár természetfölötti, vagy történjék az akár ezen, akár a másvilágon. — Így sz. *Péter* és valószínüleg a pápa is látja azt, mi az egész egyházra, a király ami országára, a szerzetalapító ami szerzetére, a családatya ami családjára vonatkozik stb. Továbbá megismerik mindazon könyörgéseket, melyeket hozzájuk intézünk, mivel ez hozzájuk, mint közbenjáróinkhoz, különösen hozzájuk tartozik. Innét van, hogy a boldogságos Szűz, főkép az emberek könyörgéseit és gondolatait tekintve, sokkal többet ismer meg, mint a többi szentek, mert miután az emberek különös pártfogója, sokkal tökéletesebben is kell állapotukat ismernie, hogy alkalmas módon segíthessen rajtuk.»

Istennek ezen szinről-szinre való szemlélését vagy *látását* azonban pontosabban kell megmagyaráznunk. Isten *látása* nem más, mint az Isten lényegének, mint ilyennek, szemlélés útján való tiszta megismerése. Az Istenről szerzett ismeret háromféle lehet, t. i. *elvont*, midőn az Istent *közvetve*, nem Istenről, hanem

Ami a *teremtett világot és annak erőit illeti*, írja sz. *Bernát*, Serm. de tripl. gen. bon. 7. M. 183. k. 582. old.: «Oh ama bölcsesség! melylyel mindazt, ami az égben és földön van, legtökéletesebben megfogjuk ismerni akkor, midőn magából a bölcsesség forrásából mindennek ismeretét meriteni fogjuk!» *Billuart* i. h. mondja: «Amennyiben a boldogok a mindenség egy részét képezik, ennélfogva megfogják ismerni minden dolgok nemeit és fajait, tehát a különböző angyalokat, mert sz. *Tamás* szerint mindnyájan különböznek; továbbá a mindenség legfontosabb részeit, az eget, a földet, az elemeket, a csillagokat és más hasonlókat, melyek magukban véve is főkép a világ diszét és kiegészítő részeit képezik».

A kárhozottak büntetését és hitünk többi tárgyait illetve, írja sz. *Ágoston*, Civ. Dei 20. 21. kv. 1. M. 41. k. 691. old.; «Ott meg fogjuk látni és örvendezni fog szivünk. Nem mondja, hogy mit fogunk látni; de mi mást, mint az Istent? . . . . és mindazt, amit most nem látunk, hanem hiszünk és emberi gyarló tehetségünkkel meg sem közelítőleg és tökéletlenül képzelünk. *Meglátjátok*, úgymond, *és örülni fog szivetek*. Itt hiszitek, ott meglátjátok»; továbbá ugyanott 21. kv. 9. 2. M. 41. k. 724. old.: «Hogy mi igaz ebből (a *tűz* és *féregről* való különböző magyarázatokból), azt majd bővebben megismerik a szentek akkor, midőn ismeretük oly mértékü lesz, hogy azon büntetések megismerésére nem lesz szükségük, hogy azokat személyesen tapasztalják, hanem ezeknek megismerésére is elégséges azon bölcsesség, mely akkor teljes és tökéletes lesz. Mert most a mi ismeretünk részleges, akkor pedig tökéletes.»

Hogy ezen dolgok ismeretéről a *legújabb hittudósok* nyilatkozatait is ismerjük, idézzük itt, amit *Oswald*, Eschat. 48. old. ír: «Isten boldogitó látásában a tudományos kérdések mind megoldva lesznek előttünk, t. i. azok előtt, kik eziránt érdeklődéssel viseltetnek. A bölcseletben, mely gyarló ingadozásaitól felszabadul, meg fogjuk ismerni a dolgok végső okait; a történelem, mely teljesen Istent dicsőítő tanná lesz, csodálni fogjuk az isteni bölcsesség és igazságosság szakadatlan fonalát. A lélektan meg fogja ismertetni velünk az emberi szív legbensőbb titkait. A természettan elénk fogja tárni a világmindenségben uralkodó összhangzatot, a naprendszert és a végtelen aetherürt, melyben a világtestek mozognak, a világgömbök forgását és mindazon jelenségek végső okait, melyek bennünket annyiszor csodálatra ragadnak»; nemkülönben amit *Bautz*, Himmel 107. old. ír: «A boldogok az isteni lényeg tükrében az összes teremtés képét látják. Szemlélik ama égi lakhelyet, melyet Isten keze számukra készitett; szemlélik mindazokat, kik az Isten házában nekik lakótársaik, a sz. angyalokat és boldogságuk többi társait; szemlélik az égboltozatot, melyet Isten keze alkotott, a napot, a holdat és a többi égi testeket, azok útját és ama titkos erőket, melyek által indíttatnak. Végre szemlélik

máshonnan (a teremtett dolgokról és a kinyilatkoztatásból) vett fogalmak útján ismerjük meg; *kimerítő*, midőn az Isten közvetetlenül és minden tekintetben tökéletesen ismertetik meg, úgy hogy a megismerő által mintegy körülhatároltatik és kimeríttetik; *szemlélődő*, midőn az Istent közvetetlenül ugyan és teljességében, de nem egészen tökéletesen, nem teljesen ismerjük meg.[1] Azonkívül megjegyzem, hogy a *látás* szócska a dolgoknak

hajdani tartózkodási helyöket, a földet, azon lények megszámlálhatatlan nemeivel és fajaival együtt, melyek azt díszítik, különösen az emberiséget az ő változatos sorsában, mily csodálatosan vezeti azt Isten keze saját üdvére és a fölségesnek dicsőségére».

V. ö. itt *Suarez*, De Deo, 2. k. 28. fej.; *Lessius*, De div. perf. 2. k. 9. s köv. fej.; *Franzelin* bíborn., De Deo., 17. tét.; *Bautz*, Himmel, 105. s köv. old.; Dr. *Schneider* Vilmos, Das Wiedersehen, 112. s köv. old.

Ezek előadásával már némileg jeleztük azon módot is, melyen a szentek mennyben mindezeket megismerik. Többet ezen tárgyról ott, hol a szentek segítségül hívásáról lesz szó.

[1] Istent *teljesen* megismerni annyit tenne: mint a teljes Istent és pedig *legtökéletesebb módon* megismerni, azaz *a*) megismerni, amit nemcsak *egyáltalán*, hanem azt is, amit *kiváló módon* magában foglal, tehát megismerni mindazt, ami az Isten lényegével bármi módon összefügg, abból következik, vagy következhetik; és *b*) Istent oly *tökéletesen* megismerni, amint Isten megismeri és ismeretével mintegy körülhatárolja önmagát. Istennek ily megismerése a teremtményre nézve lehetetlen, mint azt az első kötetben bebizonyítottam. Minden tekintetben tökéletesen megismerni annyit tesz: mint valamely tárgyat oly mértékben megismerni, amily mértékben annak megismerése csak lehetséges. Valamely lény megismerése pedig oly mértékben lehetséges, amily mértékben az tényleg létezik. Az Isten, mint végtelen lény, tényleges létezésében is végtelen, azért az Istenről szerezhető ismeret is végtelen. A teremtmények megismerő tehetsége pedig, mely szintén teremtett valami, bármennyire fokozza is azt a megdicsőülés világossága, mégis csak mindig véges és korlátolt marad; ugyanazért nem képes soha mindazt, ami Istenben van, ismeretével kimeríteni. V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. k. 12. kérd. 7. bek. és ugyanott 8. bek., hol olvassuk: «Midőn a teremtett értelem látja az Isten lényegét, nem látja egyúttal abban mindazt, amit az Isten tesz, vagy tehet. Mert világos, hogy egyet-mást oly módon lát az Istenben, amint benne tényleg megvan. De minden más olyképen van az Istenben, mint az okozat megvan az okban . . . . De természetes, hogy minél tökéletesebben látunk valamely okot, annál többet is láthatunk benne okozatai közül . . . . Azonban semmi teremtett értelem nem képes Istent teljesen felfogni . . . Azért semmiféle teremtett értelem, midőn látja is az Istent, nem képes megismerni mindazt, amit az Isten tesz vagy tehet; mert ez annyit jelentene, mint megismerni Isten hatalmát; hanem azok közül, amiket az Isten tesz vagy tehet, annál többet ismerhet meg valamely értelem, minél tökéletesebben látja az Istent».

a *látás*[1] érzéke által szerzett ismeretéről értendő ugyan, itt azonban, mint magától értetik, világos észbeli ismeretről van szó. Testi szemeinkkel az Istent sem ezen mulandó, sem túlvilági életben nem láthatjuk.[2]

108. A tétel hitigazságot képez, mert különböző hittani határozatokban foglaltatik, melyeket, nehogy azokat darabonként előadni vagy ismételni kelljen, itt egészben idézünk, habár némely Hitágazat.

Hogy a boldogok nem látják az Istent *teljesen*, különösen, hogy nem ismerik meg az Isten minden határozatát, minden elmult, jelen és jövő, minden lehetséges dolgot, azt a Szentírás is sok helyen jelzi, így midőn tanítja, hogy az angyalok sem ismerik az utolsó ítélet napját, hogy vannak titkok, melyeket egyedül az Isten Szentlelke ismer és akinek a Szentlélek azokat ki akarja nyilvánítani (Márk 13, 32.; Kor. I. 2, 11.); továbbá, hogy az angyalok előtt némely dolgok csak akkor lesznek nyilvánvalókká, midőn azok az egyházban történetileg végbemennek (Ephes. 3, 10.). V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. R. 106. kérd. 4. bek. 3. p. hol írja: «Bizonyos, hogy Isten az utolsó ítélet napjáig folyton kinyilatkoztat a legfelsőbb rendű angyaloknak oly ismeretlen dolgokat, melyek a világ kormányzására és főkép a kiválasztottak üdvözülésére vonatkoznak. Miért is mindig vannak oly dolgok, melyek iránt a felsőbb rendű angyalok az alsóbb rendűeket felvilágosítják». V. ö. *Bautz*, Der Himmel, 100. s köv. 105. s k. old., 78. s köv. old.

[1] Olvasd *Billuart*, De Deo, 4. ért. bek.: «Amint valamely anyagi dologról akkor állítjuk, hogy azt látjuk, midőn ezen jelenlévő dolgot testi szemeinkkel világosan és szemlélhetőleg felfogjuk, ép úgy valamely szellemi dologról is akkor mondjuk, hogy látjuk, midőn az értelem — mely a lélek szeme — világosan és szemlélőleg irányoztatik ezen dologra, mint tényleg előtte jelenlévőre».

[2] Ezen vélemény mellett szóló bizonyítékokat olvasd *Billuart*, Summa S. Thomae, vagy Comp. theol., az Istenről szóló fejezetben, 3. ért. 1. bek.

Azonban megjegyzem, hogy ezen a más világon elérendő természetfölötti ismeret v. boldogító látás mellett nem szünik meg a lélek természetes ismerőtehetsége sem. Sőt a feltámadás után a boldogok harmadik ismeretfajjal is fognak bírni, t. i. az *érzékek* által való megismeréssel. Nem ritkán hallani azon ellenvetést, hogy ugyanazon értelmi tehetség ugyanazon időben nem fogadhat be különböző ismereti képeket. De, mint a hittudósok mondják, több dolog *egyszerre* ismerhető meg, ha mint ugyanazon egy ismereti kép részei egyesítve vannak, és épen ezen eset forog fenn itt, midőn úgy az érzéki, mint az értelmi teremtett ismereti képek *kiváló módon* foglaltatnak a teremtetlen képben. Így Szentháromságról nevezett Fülöp sz. *Tamás* Summ. Theol.-ról írt értekezésében 1. vit. 5. rét. 10. mondja: «A felsőbbrendű ismereti kép kiváló módon foglalja magában az alsóbbrendűt; azért midőn (Krisztus) értelme ezen három ismereti képpel egyszerre foglalkozik (t. i. a teremtetlen, a természetfölöttileg nyert, a természetes úton szerzett ismereti képekkel), az nem úgy veendő, mintha egyszerűen több ismereti képpel foglalkoznánk, hanem mintegy csak egy minden tulajdonai szerint tökéletesen felfogott képpel.» V. ö. *Bautz*, Himmel, 13. old.

igazságra vonatkoznának is, melyeket csak a következő tételekben akarunk megállapitani.

Itt van először XII. *Benedeknek* 1336. évben kiadott constitutiója, mely ezen szavakkal kezdődik *Benedictus Deus*,[1] ez tanítja, hogy: a teljesen megtisztult lelkek «testökkel újból való egyesülésök és a világitélet előtt, az Üdvözítő Jézus Krisztus mennybemenetele után a mennyben, az égi birodalomban, a mennyei paradicsomban Krisztussal a sz. Angyalok társaságában egyesülve voltak, vannak és lesznek; és Krisztus Urunk szenvedése és halála után látják és látni fogják az Isten lényegét szemlélődő és színről-színre való látással, minden közvetítő teremtmény nélkül, mely a látott tárgyhoz járulna, hanem az isteni lényeg közvetetlenül világosan és nyiltan eléjök tárul; ezen látással mintegy élvezik is az isteni lényeget, és ezen látás és élvezés által a már meghaltak lelkei valóban boldogok és birják az örök életet és az örök nyugalmat; ép úgy azok lelkei is, kik ezután fognak meghalni, mert ők is látni fogják ugyanazon isteni lényeget és élvezik azt még az utolsó itélet előtt; továbbá az isteni lényegnek ezen látása és élvezése meg fogja bennök szüntetni a hitet és a reményt, mint hittani erényeket, és miután ezen látást és élvezést megkezdték, vagy meg fogják kezdeni, ezen látás és élvezés minden megszakítás és szünet nélkül folyton tart és tartani fog az utolsó itéletig, ettől pedig örökké». Továbbá azon decretum, melyben[2] ugyanezen pápa kárhoztatta azok tévedését, kik azt állították, hogy az igazak a mennyben «nem fogják látni az Isten lényegét, mert ezt semmi teremtmény nem láthatja, hanem látni fogják az Isten világosságát és dicsőségét, mely lényegéből kiárad, miként a nap világossága kiárad a napból és még sem nap az.» Hasonlóképp a flórenci zsinat, mely tanítja[3] hogy: «Azok lelkei, kik a keresztség felvétele után semmiféle bűnt nem követtek el; valamint azok is, kik a vétek elkövetése után vagy még életükben, vagy haláluk után... megtisztultak, mindjárt az égbe vétetnek fel és ott

[1] *Denzinger*, Enchir. 456. sz.

[2] *Rainald*, ad ann. 1341. 51. sz.

[3] Deco. union. Denzinger 588. Itt felemlíthető a vatikáni zsinat számára készült dogmatikai határozatok vázlatának 16. fejezete (Dr. *Friedrich*, Docum. ad illustr. concil. Vatic. 2. k. 19. s köv. old. — V. ö. az 1859. évben tartott viennei tartományi zsinat 1. k. 1. fej. és Római Katekizmus, 1. r. 13. fej. 7. s köv. sz.

világosan szemlélik a háromszemélyű egy Istent, a mint van, mégis az érdemek különbözősége szerint egyik tökéletesebben mint a másik.»

109. Az *ószövetségben* a más világon elérendő boldogító látás nyomaira találunk; pl. hol Isten Ábrahámnak mondja: «Én vagyok... a te igen nagy jutalmad;»[1] mely szavakat közönségesen Istennek igért látásáról értelmezik. Továbbá, hogy Job Isten boldogító látását reménylette, kitünik saját szavaiból:[2] «A földből feltámadok... és az én testemben látom meg Istenemet. Kit én magam látok meg, és az én szemeim nézik őt és nem más: el van téve e reményem az én keblemben.» Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

Sok és határozott bizonyítékokat találunk erre az *ujszövetségben*. Krisztus maga mondja:[3] «Boldogok a tiszta szivűek, mert ők meglátják az Istent;» továbbá[4]: «Ezek angyalai mennyekben mindenkor látják Atyám orcáját, ki mennyekben vagyon»; mely szavakkal az angyaloknak tulajdoníttatik Isten boldogító látása. Ha pedig az angyalok Isten világos látásának örvendenek, akkor ugyanaz áll a Boldogokról is, kikről az isteni igazság azt mondja, hogy hasonlókká lesznek az angyalokhoz, midőn rólok állítja:[5] «Lesznek mint az Isten angyalai mennyben.» Ugyanazt mondják az apostolok: sz. *Pál* írja:[6] «most tükör által homályban látunk, akkor pedig színről-színre; most csak rész szerint ismerek, akkor amint magam vagyok ismeretes;» mely szavakkal az apostol nemcsak határozottan tanítja a tételünkben foglalt igazságot, hanem reá utal a különbségre is, mely létezik Isten elvont ismerete között, melylyel most birunk, és azon világos látás között melylyel az örök hazában birni fogunk. Sz. *János* mondja:[7] «Szerel-

[1] *Gen.* 15, 1.

[2] *Jób*, 19, 25. s köv.

[3] *Mát.* 5, 8.

[4] *Ugyanott* 18, 20.

[5] *Ugyanott* 22, 30.

[6] *Kor.* I. 13, 12. — Olvasd erről *Jungmann*, De Novissimis, 140. s köv. old.

[7] *Ján.* I. 3, 2.

Felhozzák a Szentírás némely helyeit, melyek látszólag azt tartalmazzák, hogy Istent világosan látni nem lehet, Így sz. *János*, 1, 18. mondja: «Az Istent soha senki nem látta»; sz. *Pál*, I. Tim. 1, 17., az Istent *láthatatlannak* mondja; és ugyanott 6, 16. írja: «Kinek egyedül vagyon halhatatlansága és hozzájárulhatatlan világosságban lakik; kit az emberek közül senki nem látott, de nem is láthat.» — Azonban mi erre azt mondjuk, hogy ezen helyek

mesim! most Isten fiai vagyunk, de még nincs kijelentve, milyenek leszünk. Tudjuk azonban, hogy mikor ő meg fog jelenni, hasonlók leszünk hozzája, mert látni fogjuk őt, a mint vagyon.» Most ugyan, mondja, valóban Isten fiai vagyunk, t. i. az örökbefogadás kegyelme által; de hogy milyenek leszünk, azaz mily dicsőségesek, lélek és test szerint mily tökéletesek, az még nincs kijelentve, De tudjuk, így folytatja, hogy midőn ez majd ki lesz jelentve hasonlók leszünk Istenhez. Hogy pedig Istenhez hasonlók leszünk, ezt sz. *János* abból következteti, *mert látni fogjuk őt amint vagyon.*

2. a szentatyákból. 110. Miután már másutt a *szentatyáknak* több ily nyilatkozatát felhoztuk és a következő tételekben is nehányat idézni fogunk, itt csak a következőkre szorítkozunk: sz. *Ágoston* mondja:[1] «A mint tehát ők (az angyalok az Atya szinét) látják, úgy mi is látni fogjuk azt... Ezen látásból tehát hitünk jutalmául részesülünk.» Halljuk *aranyszáju sz. Jánost* is, miután őt elleneink nem ritkán olyannak szeretik feltüntetni, mint ki az Isten látását kétségbe vonta volna. Ő írja[2]: Itt ugyan (az Istent) senki sem látja, de a túlvilágon az ott tartózkodók örökké fogják látni, mennyiben ott láthatják nemcsak mint jelenlévőt, hanem mint olyat is, ki dicsőségének fényével megvilágítja az összes mennyei lakókat;» ugyanő más helyen[3] a zsoltárok ezen szavait fejtegetve: «Mikor

csak azt fejezik ki: hogy egy ember sem látta vagy láthatja az Istent testi szemeivel, vagy kimerítő vagy szemlélődő látással, vagy pedig természetes tehetségei által stb. V. ö. *Mazzella*, De Deo creante, 830. s köv. sz.

[1] De Civit. Dei. 22. kv. 29. fej. 1. sz. M. 41. k. 797. old.

[2] Orat. de s. Philogonio, 1. sz. M. gör. sor. 48. k. 750. old.

[3] Exposit. in Psalm. 41. 6. sz. M. gör. sor. 55. k. 165. old. — Ugyanezen szentatyának egyéb nyilatkozatait olvasd *Mazzella*, i. h. 832. sz.

Hogy a régibb századokból is néhány bizonyitékot közöljünk, idézzük itt sz. *Irenaeus* szavait is adv. Haer. 4. 20. 5. k. 7. M. gör. sor. 7. k. 1035. old.: «Az ember ugyan saját erejéből nem látja az Istent. De az Istent saját akaratja folytán látják azon emberek, akiknek ezt a látást amikor és amily módon akarja, megadja; hajdan látták őt a Szentlélek által prófétai módon, a Fiú által is örökbefogadás útján, a mennyországban pedig látni fogjuk őt az Atya révén, és pedig úgy, hogy a Szentlélek a Fiú Istenben előkészíti az embert, hogy a Fiú az Atyához vezeti őt, hogy az Atyától halhatatlanságot nyer az örök életben, melyben az illető azért részesül, mert látja az Istent. Mert valamint azok, kik látják a világosságot, a világosságban vannak, és annak fényét élvezik: úgy azok is, kik látják az Istent, az Istenben vannak és dicsőségét élvezik.» Sz. *Cyprián* ily nyilatkozatát olvasd fent, sz. *Jeromosét* és másokét *Mazzella* i. h. 832. s köv. sz.

jutok el s jelenek meg az Isten színe előtt?» írja «Lásd a buzgó, lásd a lángoló embert, mivel tudja, hogy ezen földről való távozás után látni fogja őt, alig várhatja ezen időpontot.»

111. És mily bizonyítékokat hozhat fel az *ész* ezen igazság mellett. 3. az észből.

A természetes vagyis a hit által fel nem világositott értelem nemcsak azt nem bizonyítja be, hogy a Boldogok tényleg látják-e az Istent, de sőt saját természetes erejéből még arra is képtelen, hogy kimutassa, vajjon Isten világos látása egyáltalán *lehetséges-e*. Bebizonyítjuk ezt *előremenő bizonyítási móddal:* Természetes értelmünk világával t. i. csak azt láthatjuk, ami természetes és a természetes okozatokkal van kapcsolatban; de Isten látása, miután az valami teljesen természetfölötti, semmi összefüggésben nincs természetes okozatokkal, mert természetfölöttinek azt mondjuk, a mi az egész természet fölött van, és a természet minden következményét fölülmulja. Ebből tehát keletkezik az, amit be akartunk bizonyítani. Bebizonyítjuk *visszamenő* bizonyítási móddal is: Ha Isten látásának lehetősége természetes erőinkkel megismerhető volna, úgy a régi bölcselők némelyike bizonyára eljutott volna

A szentatyák irataiból felhozott *ellenvetésekre* vonatkozólag nem tagadjuk, hogy előfordulnakirataikban kevésbbé helyes, sőt oly nyilatkozatok is, melyekben a szenteknek szemlélődő látását látszólag tagadják. Azonban, ha szem előtt tartjuk az írásmagyarázat szabályait, főkép, ha tekintetbe veszszük az írás célját és körülményeit, továbbá, ha a kétes helyeket ugyanazon szerző világos helyeivel összehasonlítjuk, és különösen, ha figyelembe veszszük, hogy a szentatyáknak az anomaeusok ellen kellett harcolniok, kik Isten *kimerítő* megismerését lehetőnek hirdették: akkor ezen nehézségek majdnem mind megszűnnek. V. ö. *Franzellin*, De Deo, 19. tét; *Mazzella* i. h. 833. sz. Ide tartozik továbbá mit sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 1. bek. 1. p. ír; úgyszintén 4. dist. 49. kérd. 2. bek. 1. alatt, hol sz. *Chrysostom* szavait megmagyarázva, melyeket ellenvetésként felhoz, írja: «Ezen tekintély háromféleképen értelmezhető... sz. *Ágoston*, Lib. de videndo Deum. 5. fej.... Először, hogy kizáratik a testi szervekkel való látás, melylyel senki sem látta, sem látni nem fogja az Istent tulajdon lényegében... Másodszor, hogy kizáratik az Isten lényegének értelmi látása azokban, kik még ezen halandó testben élnek. Harmadszor, hogy a teremtett értelemtől kizáratik Isten kimerítő látása. És ily értelemben mondja azt *Chrysostom;* miért is folytatja: *ezen ismeretet az evangelista itt legbiztosabbnak mondja, a látást pedig oly mérvűnek, milyennel az Atya bir a Fiúról*; azért hozzá adja: *Az Egyszülött, ki az Atya kebelében vagyon, ő nyilatkoztatta ki:* mely kimerítő látással be akarja bizonyitani, hogy a Fiú valóban Isten.» V. ö. *Franzelin* biborn., De Deo, 19. tét.: *Schnütgen*, Die visio beatif. 132, s köv. old.; *Bautz*, Himmel, 53. old.

amaz ismeretére, miután közülök nem egy valóban kitünő értelmi tehetséggel birt: és mégis a természetfölötti boldogság teljesen ismeretlen volt előttük.

Azonban a hit mellett, vagyis miután ezen dolog létezéséről hitünk által értesültünk, az ész is felhozhat néhány *valószinűségi indokot*, melyek azt bizonyítják, hogy Isten egyes embereket részesít a boldogító látásban.

Az *elsőt* szolgáltatja az emberrel veleszületett amaz óhaj, melynél fogva látva az okozatokat, látni kivánjuk az okozatok okát is, kivált pedig mindennek főokát; ezen óhaj hiába való és érthetetlen volna, ha ezen ok látására soha senki el nem jutna.[1] A második bizonyítékot, mely az elsővel majdnem azonos, abból

[1] *Billuart,* De Deo, 4. értek, 3. bek. függ. (Curs. theol. univ. 1. k. 63. old.), majdnem sz. *Tamás* szavaival írja: Az emberben megvan azon természetes kivánság, hogy megakarja ismerni az okot, midőn látja annak okozatát, és ez által keletkezik az emberben a csodálkozás: miután pedig az Isten minden természetes és természetfölötti dolgoknak nem bármily, hanem első és legáltalánosabb oka, mely velök az egész létet közli és bennök megtartja: azért tehát megvan az emberben azon természetes kivánság látni az Istent, midőn látjuk annak okozatait. És mivel nem valószinű, hogy ily általános óhaj mindenkorra és mindenkiben hiába való legyen, azért valószinű, hogy ezen Isten látása után való óhaj egyeseken teljesülni fog. — V. ö. sz. *Tamás* Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 1. bek. és Contra Gent. 3. kv. 50. fej. Nehogy azonban ezen szavak félreértessenek, hozzáadjuk, mit *Cajetán* sz. *Tamás* e helyére vonatkozólag megjegyez: «Vajjon a teremtett értelem *természetéből kifolyólag* kivánkozik-e Isten látása után? Felelet: Az eszes teremtményt kettős szempontból vehetjük tekintetbe, *először* egyszerűen mint teremtményt, *másodszor* mint olyant, mely boldogságra van hivatva. Ha az első szempontból tekintjük akkor természetes vágyakozása a természet körén túl nem terjeszkedik, s így megengedem, hogy természetszerűleg nem kivánkozik Istennek önmagában való látására. Ha azonban a második szempont szerint tekintjük, akkor természetszerűieg kivánja látni az Istent, mert mint ilyen ismer néhány okozatot, pl. a malasztot, az örök dicsőséget, melyeknek oka az Isten, és pedig az Isten magában tekintve és föltétlenül, nem mint általános működési ok. Ha pedig ismeri az okozatokat, akkor minden eszes lény természetéből következik, hogy ismerni kivánja az okot is. Azért az Isten látása után való vágy (ha nem is föltétlenül természetes vágya a teremtett értelemnek), mégis annak természetéből következik, ha feltételezzük az ily okozatoknak kinyilatkoztatását. Miért is úgy az itt szóbanforgó, mint a többi ide vonatkozólag c. Gent. 3, 50. felhozott okokból következtetjük, hogy az eszes teremtmény vágyakozása érthetetlen volna, ha Isten látására nem juthatna.

Nehogy sz. *Tamás* szavai, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 1. bek. *jansenisticus* értelemben vétessenek. olvasd *Heinrich,* Dogmat. 5. k. 463. s köv. old.

vesszük, hogyha valaki valamely dologról tökéletlen ismerettel bir, ez által arra indíttatik, hogy ezen dologról tökéletesen ismeretet szerezzen; miből következik, hogy az Istentől különböző értelmi lények nem nyugszanak meg azon tökéletlen ismeretben, melyet az Istenről birnak, hanem ez által tökéletes és világos ismeretszerzésre indíttatnak. A *harmadik* azon czél megfontolásából ered, melyre az Isten valóban létező gondviselése az embert teremtette, s mely mint azt már másut kimutattuk, az Isten boldogító látása. Sz. *Tamás* írja:[1] «Mivel az ember legfőbb boldogsága saját legtökéletesebb működésében áll, mely az ész működése: azért, ha a teremtett értelem sohasem láthatja az Isten lényegét, vagy sohasem jut boldogságra, vagy másban áll boldogsága, nem az Istenben; ami ellenkezik a hittel. Mert abban találja az eszes teremtmény legfőbb tökéletességét, ami létokát képezi: ugyanis oly mértékben tökéletes valami a mily mértékben megközeliti létokát».

Az ész végre *képes megcáfolni azon ellenvetéseket*, melyeket elleneink az Isten látása ellen, mint mondják, magából az észből felhoznak.[2]

[1] Summ. Theol. 1. R. 12. kérd. 1. bek. *Billuart* i. h. írja: Az ember természetfölötti módon elérheti boldogságát, melyre az Isten malasztja folytán hivatva van; de az Isten szemlélő látása (mint azt alább bebizonyítjuk) ezen boldogság lényegét képezi, vagy a hittudósok megegyező tanítása szerint ahhoz legalább nélkülözhetetlenül szükséges, miből következik fenti állításunk. — Minden tévedés kerülésére azonban olvasd az elébbi jegyzetekben mondottakat.

[2] Ezen ellenek így érvelnek: Ha az Istent szemlélődőleg látjuk, úgy az vagy a teremtett értelemnek megfelelő s általa szemlélhető tárgyak körébe esik; s azért már természetes tehetségeinkkel is látható. Vagy ha ezen tárgyak körén kivül esik, akkor az ész természetfölötti segítség mellett sem juthat annak látására; mert semmiféle tehetség sem emelkedik oly valaminek ismeretére, ami nem tartozik neki megfelelő tárgyainak körébe, így pl. a látás szerve nem szerezhet tudomást a hangokról. Minden tehetség épen tárgya által különbözik egyéb tehetségektől; azáltal tehát, hogy a neki sajátos tárgy fölé emelkednék, megszünnék ugyanazon tehetség lenni.

Hogy ezen ellenvetést könnyebben megoldhassuk, egyet-mást előre kell bocsátanunk, azt t. i. hogy a hittudósok az értelemnek kétféle tárgyát különböztetik meg; az egyik a *tulajdonképeni* (objectum proprium, mások szerint proportionatum vagy specificatum); a másik a *kimerítő* (objectum adaequatum, mások obj. determinativumnak is mondják). A *tulajdonképeni* tárgy arányban kell hogy legyen az értelemmel, nemcsak amennyiben értelem, hanem amennyiben ily fajnak értelme is. A *kimerítő* tárgy pedig az, mely annyiban

A megdicsőülés világossága.

112. Tétel: *Az igazak lelkeinek, hogy az Isten szemlélődő látására juthassanak, a megdicsőülés világossága*[1] *által kell megerősíttetniök.*

felel meg az értelemnek, mennyiben az valami anyagtalan tehetség, tekintet nélkül az anyagtalanságot meghatározó fokra. Jelen állapotunkban értelmünk *tulajdonképeni* vagy arányos tárgyát képezik az anyagi dolgok mibenléte és mindaz, amit ezzel vagy a dolgok létezési módjával kapcsolatban megismerhetünk. Mert kell, hogy a tárgy arányban álljon a tehetséggel, a tehetség ismét saját alanyával; ugyanis milyen a lét, olyan a működés is: lelkünk pedig most a testtel vagyis az anyaggal kapcsolatban létezik. Ellenben minden értelemnek s így a mi gyarló értelmünknek is megközelítő tárgyát képezi a *lény*, és pedig a *legtágabb értelemben véve*.

Ezek előrebocsátása után az ellenvetés teljes megoldására fel kell még említenünk, mit sz. Tamás és a többi nagyhirű hittudósok általában az úgynevezett *engedelmességi képességről, potentia obedientialisról* mondanak. *Potentia obedientialisnak* (Ripalda szerint, De Ente supern. 24. vitat.. kiadt. Vivès, 1. k. 335. old.) mondjuk «a teremtett dolgok azon *képességét*, melynélfogva valamely felsőbbrendű működőnek akarata szerint és ennek rendkivüli segélye mellett, képesek oly működés teljesítésére, melyet velökszületett erejökből és természetöknek megfelelő segitség mellett nem teljesíthetnének». *Kleutgen* Theol. d. Vorz. 2. k. 8. sz. írja: «Ezen képesség a teremtmény oly tulajdonságában áll, melynél fogva az, ha nem is saját erejéből, mégis az Isten mindenhatóságából, alkalmassá lesz azon természetfölötti tökéletességre. A hittudósok ezen tulajdonságot potentia obedientiaenek mondják, mert általa a teremtmény alá van vetve az Isten ama behatásának, s amit belőle képezni akar, azzá válhatik.» — Tekintettel ezekre, a hittudósok az ellenvetést következőleg oldják meg (v. ö. *Gotti*, De Deo, 3. fej. de Visione Dei, 1. kérd. 4. két. 2. §., Theol. schol. 1. k. 148. old.): Valahányszor valamely tehetség képes valamely tárgyat tökéletlen módon megismerni, mindannyiszor nem lehetetlen, hogy annak tökéletes ismeretére is emelkedjék; mert azon tárgy, melyet valamely tehetség, hacsak tökéletlenül is megismerhet, az nem haladja teljesen túl ezen tehetséget, hanem ennek megközelítő tárgyainak körébe tar-

[1] Itt meg kell magyaráznunk, *miben áll* a megdicsőülés világossága és *mily módon járul hozzá* Istennek a teremtett értelem részéről szerzendő látásához.

A megdicsőülés világossága általában *azon természetfölötti erő, mely az értelmet megerősíti és tökéletesíti az Isten látására.* A hittudósok, főkép a scholastikusok, a megdicsőülés világosságát *természetfölötti képességnek vagy tulajdonságnak* tekintik, *mely a boldogok értelmével állandóan együtt jár s azt Isten látására emeli és erősíti.* Magának sz. *Tamásnak* véleményét ezen dologról olvasd alább a *Suarez* szerint (De Deo, 2. kv. 14. fej. 2. sz.) az «teremtett tulajdonság és képesség és természetfölötti értelmi erő, mely természetfölötti módon közöltetik az értelemmel s mely által ez képessé és alkalmassá lesz Isten látására.» *Billuart* szerint (De Deo, 4. ért. 5. bek. 2. §. 2. sz.) a megdicsőülés világossága a boldogok állandó tulajdonsága vagy természetfölötti

113. Ezen tétel hitágazatot képez, vagy legalább is biztos igazságot, miként kitünik a viennei zsinat határozatából, mely kárhoztatja a beguardok és beguinok azon tévelyét: hogy t. i. a

tozik; és miután a teremtett értelem legalább tökéletlenül és elvontan képes megismerni az Istent, azért nem lehetetlen, hogy felsőbb erők segélye mellett tökéletes módon is megismerhesse azt.»

Továbbá mondják: hogy az Isten látásáról szóló hitágazat ellenkezik azon igazsággal, hogy az Isten *megfoghatatlan*. Mert a boldogok közvetlenül látják az Istent, amint van. Mivel pedig, mint mondják, az Isten legegyszerűbb és minden összetétel nélkül való lény, ebből világos, hogy a boldogoknak úgy kell látniok az Istent, hogy ezen látás alkalmával, semmi ami az Istenben van, el nem kerülheti figyelmöket, hogy tehát az Istent mintegy körülhatárolják és körülírják, vagy ami ugyanaz, az Istent fölfogják. Ime az ellentmondás. Feleletünk erre a következő: 1. Az Isten igenis legegyszerűbb lény és nem nyilváníthatja ki magát a boldogok értelmének világosan, amint van, annélkül, hogy egyúttal mindazt, amit alakilag magában foglal, ki ne nyilatkoztatná előttük. Az Istenhez alakilag hozzátartoznak saját lényege és tökéletességei és a három személy. Egyebek, mint a hittudósok mondják, csak *kitünőbb módon* (eminenter) vannak az Istenben, azok t. i., melyek az Isten lényegéből bármi módon következnek vagy tényleges létöket az isteni lényeghez való bizonyos hasonlásban birják vagy birhatják. Ha tehát valaki látja is az Istent, amint van, mégis lehetséges, hogy ezeket nem látja, mivel alakilag nincsenek az Istenben.

Azok között, melyek *alakilag* és *kitünőbb módon* vannak az Istenben, csak a mi értelmünk tesz ugyan különbséget, de némi *tényleges alapja mégis van ezen felosztásnak*. Ily körülmények között tehát nem ellenkezik az Isten egyszerűségével, ha azt mondjuk, hogy a boldogok látják mindazt, ami alakilag van az Istenben, de nem szükségképen azt is, ami csak kitűnőbb módon van benne. — 2. Istent felfogni annyit tesz, mint Istent tökéletesen megismerni, megismerni nemcsak mindazt, ami alakilag és kitünőbb módon van az Istenben, hanem ezt a legtökéletesebb módon és a legáthatóbban is megismerni, ugy t. i., hogy ily ismerettel felfogjuk mindazt, ami bármi módon az Isten lényegével összefügg s abból következik vagy következhetik. Már pedig az Isten látásáról szóló hitágazattal senki sem tulajdonít a boldogoknak ily mérvű ismeretet. Tehát alaptalan az ellenvetés.

Különben ezen nehéz kérdésről v. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 7. bek.; Contra Gentes, 3. k. 56. fej.; *Perrone*, Praelect. theol. de Deo, creat. 3. r. 6. fej. 617. s k. sz.; *Jungmann*, De Noviss. 152. s k. sz.

módon közlött és az értelemmel együtt járó képesség, mely ezt Isten látására emeli és erősíti. Ugyanigy határozzák meg a megdicsőülés világosságát a többi hittudósok is egészen korunkig. V. ö. *Franzellin* biboros i. h. 16. sz.; *Jungmann*, De Noviss. 149. sz.; *Hurter*, Comp. 3. k. 748. sz.; *Bautz*, Himmel, 42. s köv. old.

A megdicsőülés világosságának tulajdonképeni feladata tehát az értelmi tehetséget erősíteni és azzal közreműködni az Isten látásának elérésére. Az értelem és a megdicsőülés világossága mint két önálló ok különböző szempon-

lélek nem szorul a megdicsőülés világosságára, mely őt Isten látására és boldog élvezésére emelné. «Mi, mondja V. Kelemen, a sz. zsinat helyeslése mellett magát ezen felekezetet, a megdi-

tokból működnek össze; a *megdicsőülés világossága* t. i. mint azon legközelebbi alaki ok, mely az értelmet a látás tényére képessé és alkalmassá teszi, az *értelem* pedig mint azon önálló tehetség, mely a látást eszközli.

Ezen látásban az isteni lényeg legbensőbben egyesül az értelemmel, vagyis mintegy önmagát nyilatkoztatja ki az értelemnek és ezen nyilvánulás által inditja az értelmet a látásra. Az értelem a megdicsőülés világossága által lesz képessé az Isten világos látására és pedig úgy, hogy a megdicsőülés világossága legbensőbb élettevékenység gyanánt hozzájárul az értelemhez és ennek mintegy saját tulajdonságává lesz. A boldogok, midőn a látást eszközlik, természetökkel egyesült működési tehetséggel birnak, t. i. értelemmel és a megdicsőülés világosságával; a látás tárgya azonban nem képez tulajdonképeni indító okot a cselekvésre, melyről magát a boldogot cselekvőnek v. működőnek mondjuk, hanem az csak mintegy kisegítő és kiegészítő része ennek.

Lessius szerint (De summo bono, 2. kv. 8. fej. 44. sz.) a megdicsőülés világossága nem más, mint azon világosságban való legfőbb részesülés és azon világosság bizonyos kisugárzása, melylyel Isten látja önmagát s mely az értelmet mintegy isteni állapotra emeli és Istenhez hasonlóvá teszi. Ugyancsak Lessius szerint ezen világosság működése háromféle, i. h. 52. sz.: «*Először* isteni állapotra emeli az értelmet s azt Istenhez (mint sz. Dénes mondja) az Atyához hasonlóvá teszi. Az így megvilágosodott és felemelt értelem ugyanis a cselekvésre legközelebb alkalmassá tétetik és az isteni lényeg látásának eszközlésére erőt nyer. *Másodszor*, az értelem erejét végtelenig kiterjeszti, hogy a végtelen és határtalan jónak felfogására alkalmassá legyen, mint midőn valamely edény, mely magában véve csak egy mérték befogadására képes, belülről annyira kiterjesztetnék és kitágíttatnék, hogy az egész tengert magába fogadhassa. Mert valamint a természetes világosság folytán testi szemünk az egész világ tárgyaira kiterjeszkedik s azokat bizonyos csodálandó módon magába fogadja, épen igy azon természetfölötti és isteni világosság is azt eredményezi, hogy az általa megvilágosított értelem kiterjeszkedhetik és bizonyos módon magába fogadhatja Isten egész végtelenségét. Itt azonban megjegyzem, hogy a megdicsőülés világosságának ezen két eredménye, melyet magában véve csakugyan létrehoz, nincs elválasztva egymástól, hanem szükségképen együtt jár: mert azáltal, hogy az értelmet felemeli és Isten látásának eszközlésére erőt nyujt, ezáltal egyszersmind azt ki is kell terjesztenie ezen látás felfogására, miután az értelem ezen látást nem másutt, hanem önmagában és a megdicsőülés világosságának segítsége mellett, önmaga hozza létre. *Harmadszor*, az így felemelt és megerősödött értelmet Isten látására indítja és mintegy ragadja, miközben azt kiváló módon segélyezi és egyszersmind közreműködik a látás eszközlésére; egyúttal pedig az értelem előtt így láthatóvá lett isteni lényeg is mintegy pecsétként hozzájárul, hogy ezen látást meghatározza és a látás tárgyához hasonlóvá tegye. Ez tehát azon kiváló világosságnak főfeladata és a mód, mely szerint ama legboldogítóbb látás létesül.»

csőülés világosságáról említett tévelyeivel együtt kárhoztatjuk és elvetjük.«[1]

114. Véleményem szerint a Szentírásban ugyan nem találunk határozott bizonyítékokat ezen tétel mellett; de ezen igazság némi nyomai mégis előfordulnak benne, így pl. 35. Zsolt. 9. s köv. old.: «Megrészegülnek (az emberek fiai) a te házad bőségétől: és gyönyörűséged patakjából itatod őket. Mert nálad van az élet kútfeje; és a te világosságoddal látunk világosságot;»[2] nemkülönben 55. Zsolt. 13.: «Hogy kedves legyek Isten előtt az élők világosságában»; mely szavakról sz. *Ágoston*[3] mondja: «Ő itt vigasztaló, ott jutalmazó, mindenütt éltető és az élet adója .... hogy úgy itt a hit világosságában, mint ott a szemlélődő világosságban, tehát az élők világosságában Isten szine előtt kedvesek legyünk.» Amint tehát az értelem itt a földön, hogy élete legyen és Istennek tessék, a hit világosságára szorul, úgy a mennyei hazában is, hogy örök életet birjon, világosságra Bebizonyítás.

Thomassinus szerint a megdicsőülés világossága nem más, mint a Szentlélek személye, ki a boldogok értelmét belsőleg megvilágosítja; *Petavius* szerint «maga az üdvözült lelkekkel egyesült Isten».

Különben olvasd ezen dolgokról *Billuart*, i. h.: *Gotti*, De Deo, 3. szak. 4. kérd. 2. s k. két.; *Scheeben*, Herrlichkeiten der göttl. Gnade, 1. kv. 8. fej. — Azon kérdésről, hogy miképen működik közre a *megszentelő malaszt* Isten boldogító látásához és mily viszony létezik ezen malaszt és a *megdicsőülés világossága* között, olvasd *Kirschkamp*, Gnade und Glorie, 4. és 9. fej.; *Bautz*, Himmel. 18., 45. s köv. old.; *Mazzella*, De Deo. creante, 864. s k. sz. sz.

[1] V. ö. Catechism. Rom. 1. r. 13. fej. 9. sz.; nemkülönben az «Auctorem fidei» kezdetű bullát, Denzingernél 1379. sz.

[2] Nem tagadom, hogy a szentatyák *világosság* nevezete alatt *Krisztust* értik. De azt is tanítják, hogy a boldogok értelme ő tőle részesül világosságban *Bellarmin* (Comment. in Psalm.) ezen helyről írja: «Ez nem jelent egyebet, minthogy te benned, ki világosság vagy és forrása a világosságnak, fogunk téged megközelíthetetlen és örök világosságot látni. ... És helyesen következtetnek a hittudósok ezen szavakból a megdicsőülés világosságára, melyről mondják, hogy az Isten látásához szükséges. Mert az Isten *világosság*, de *hozzájárulhatlan* világosság, mint sz. Pál I. Tim. 6. 16. mondja; ha azért az ész fel nem emeltetik és meg nem erősíttetik Isten azon adománya által, melyet megdicsőülés világosságának neveznek, úgy nem szemlélheti a teremtetlen világosságot; tehát látni fogjuk ugyan ama világosságot, mely maga az Isten, de az ő *tulajdon világosságában*, azaz a megdicsőülés világosságának segítsége mellett, melyben önmaga részesíti azokat, kiket kegyelmében saját látására bocsát.»

[3] Enarratio in Psalm. 55. 20. sz.

van szüksége. Itt felemlíthető Titk. jelen. könyv. 21, 23 is: «És a (Boldogok) városának nincs szüksége napra . . . . mert az Isten fényessége világítja azt.»[1]

A *szentatyák* nem ritkán mondják, hogy ezen isteni segítség az Isten szemlélődő látásához szükséges; így pl. sz. *Irén*, szintúgy sz. *Epifán*.[2] Sz. *Ágoston* írja[3]: «De ha a keresztségben való részesülés után költözik ki (a kisded) ezen életből, tehát miután felszabadult azon bűn alól, melyet eredetével örökölt, akkor felvétetik az igazság azon világosságába, mely változhatatlanul örökké tart és a megigazultakat a Teremtő jelenléte által megvilágosítja.»

Különben bevalljuk, hogy a régieknél úgyszólván semmi határozottat sem olvashatunk azon magyarázatra vonatkozólag, mely ezen világosság természetét és működését illetőleg a különböző iskoláknál dívik. Azt azonban gyakran állítják, hogy bizonyos természetfölötti erő és segítség szükséges arra, hogy az ész ily szemlélődésre emelkedhessék.

Ezen állítást *az ész* is megerősíti. Ugyanis azon tehetség, mely magában véve és belsőleg képtelen valamely cselekvésre, hogy ezen cselekvést véghezvihesse, erre szükséges, hogy azt valamely máshonnan nyert erő belsőleg felemelje, erősítse és tökéletesítse. És miután a teremtett értelem, — mely az isteni dolgokat saját erejéből csak *közvetve* képes megismerni (a világon létező hasonló dolgok és a kinyilatkoztatás útján) — természeténél fogva, belsőleg képtelen az Isten látására: azért ezen látás elérésére másonnan nyert és elsajátított erő által kell felemeltetnie, megerősíttetnie és tökéletesíttetnie. És ezen erő nem más mint a megdicsőülés világossága.[4] Az *ész* végre képes ezen véle

[1] V. ö. Titk. jelen. könyv. 22. 5.; és sz. Tamás Summ. Theol. 1. r. 12 kérd. 5. bek., hol ezen helyet ugyanily értelemben idézi.

[2] Haer. 70. 7. sz.

[3] De peccat. mer. et rem. 1. kv. 19. fej. 25. sz. . . V. ö. *Aurelius Cassiodorust* is, Expos. in Ps. 66. III. t. 70. 459. old. kimutatja, hogy a megdicsőülés világossága Isten látására szükséges.

A Szentírásnak és a szentatyáknak több ily bizonyítékát olvasd *Suarez*, De Deo. 2. kv. 14. fej. 3. sz. *Kleutgen*, Theol. der Vorz. 1. k. 78. s k. sz. sz.; *Bautz*, Himmel, 35. old.

[4] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 5. bek. mondja: «Minden, mi oly valamire képesíttetik, ami természetét felülmulja, kell hogy oly eszközök által készíttessék elő, melyek természetét túlhaladják . . . .

ményt az anyagi dolgokról vett hasonlatokról némileg meg is világítani.[1]

115. Tétel: *A lelkek a mennyben nem egyenlő módon szemlélik Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik.*

Az egyik tökéletesebben szemléli Istent, mint a másik.

Miután ezen tétel a legközelebb kifejtendővel, vagyis a mennyei boldogság különböző fokairól szóló tétellel majdnem ugyanaz, azért itt csak nehány szót róla.

Midőn pedig valamely teremtett értelem lényegében látja az Istent, mindannyiszor maga az Isten lényege felfogható tárgyává lesz ezen értelemnek. Miért is kell, hogy bizonyos természetfölötti segítségben részesüljön arra, hogy ily magasztos ismeretre emelkedhessék. És miután a teremtett értelem természetes ereje nem elégséges az Isten lényegének látására, azért kell hogy az isteni malaszt növelje benne ezen ismerethez megkivántató erőt. Az értelmi erő ezen növekedését az értelem megvilágosításának mondjuk, amint magát a megismerés tárgyát is fénynek vagy világosságnak nevezzük. És ez azon világosság, melyről a Titk. jelen. kv. 21. mondja, hogy az *Isten fényessége világítja azt*, t. i. a boldogok azon társaságát, kik az *Istent* látják. És ezen világosság folytán Istenhez hasonlókká lesznek, sz. Ján. I. lev. 3. azon szavai szerint: *Mikor ő meg fog jelenni, hasonlók leszünk hozzája.*» — V. ö. ugyanazt, Contra Gentes, 3. kv. 53 fej.

Megemlítjük még mit *Jungmann*, De Noviss. 143. sz. ír: «A lélek veleszületett és természetes erői nincsenek arányban és nem elégségesek természetfölötti cselekvésre, hanem az ilyenek létesítésére szükségképen természetfölötti segítségre szorulnak, mely őket ezen természetfölötti cselekvések véghezvitelére emelje és erősítse. Innen van, hogy pl. bármily tökéletes módon is legyenek a hit tárgyai elénk adva, megmagyarázva és bármennyire megértettük is azokat, még sem volnánk képesek azokat lelkünkben oly hittel elfogadni, milyenre szüksége van az embernek, t. i. természetfölötti és üdvös hittel, hacsak a hit természetfölötti ajándéka és segítsége fel nem emelné és meg nem erősítené lelkünk tehetségét ily hit felindítására. Hasonlóképen bármily tökéletesen is oktassuk az akaratot, hogy Istent mindenek fölött kell szeretni, mégsem szeretheti azt természetfölötti szeretettel, hacsak a szeretet természetfölötti adománya őt erre nem segíti. És ha már ezekhez, melyek pedig sokkal kevésbbé magasztosak, tehetségünk támogatásra és segítségre szorul, úgy világos, hogy sokkal inkább szükséges az a boldogító látáshoz, mely a legnagyobb fokban természetfölötti valami és oly magasztos, hogy fel nem foghatjuk, mily módon képes a teremtett értelem erre.

[1] Nem alaptalanok *Lessius* De summo bono, i. h. 44. sz. azon szavai: «Ha ezen anyagi világban a nap képes az arra alkalmasan elhelyezett felhőket annyira megvilágitani, hogy azok a naphoz hasonlóan világítsanak és mintegy napoknak látszanak, melyeket napképeknek vagy másodnapoknak nevezhetnénk: mennyivel inkább képes Isten, ki a szellemi világ napja, fényével mint valami szellemi felhőket, megvilágítani az eszes teremtmények értelmét, hogy hozzá teljesen hasonlókká legyenek és istenek gyanánt isteni fényben ragyogjanak.»

A tétel magyarázata.

116. Az Isten látása, ha annak *nemét* tekintjük, minden üvdözültben ugyanaz; mert mindnyájan Istent saját lényegében látják. De ha a látás alanyát tekintjük, úgy ezen látás a megdicsőülés világosságának és a szeretet nagyobb vagy kisebb tökéletessége szerint, szintén többé vagy kevésbbé tökéletes lesz. Ha Isten látásának *elsőrendű* tárgyát tekintem, úgy ezen különbség abban áll, hogy Istent nem egyenlő *tökéletességgel* látják; ha a *másodrendű* tárgyat nézem, abban, hogy az *terjedelemre* nézve különböző, vagyis hogy Istenen kivül vagy többet vagy kevesebbet látnak.

Azon kérdésre, mi a legközelebbi oka a boldogító látás ezen különbségének, a hittudósok felelete eltér egymástól. Sz. *Tamás* és a *thomisták* szerint ezt egyedül a megdicsőülés világosságának egyenlőtlensége okozza;[1] ezen világosság egyenlőt-

[1] Némelyek szerint ennek okát, legalább részben, az értelem *természeti tökéletességének* egyenlőtlensége is képezi. (Scotus in 4. dist. 50.)

Sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 5. bek. (vonatkozással *Kor*. I. 15., 41-hez) mondja: «Tagadhatatlan, hogy azok közül, kik Istent lényege szerint látják, egyik tökéletesebben szemléli, mint a másik. Minek oka az, hogy az egyiknek értelme Isten látására nagyobb erővel vagy tehetséggel bir, mint a másiké. A teremtett értelmet azonban nem saját természeténél fogva illeti meg azon tehetség, mely őt Isten látására képesíti, hanem a megdicsőülés világossága folytán, mely az értelmet mintegy Istenhez hasonlóvá teszi . . . Miért is azon értelem, mely nagyobb mértékben részesül a megdicsőülés világosságában, tökéletesebben is fogja látni Istent. És nagyobb mértékben az fog részesülni a megdicsőülés világosságában, kiben nagyobb a szeretet; mert ahol nagyobb a szeretet, ott nagyobb a vágy. A vágy pedig bizonyos módon alkalmassá és képessé teszi a vágyakozót annak fölfogására, mi után vágyakozik. Tehát kiben több a szeretet, az tökéletesebben fogja látni Istent, és azért boldogabb is lesz.» Ezen utolsó szavakkal az angyali doktor már rámutat az okra, hogy miért részesül az nagyobb boldogságban és Isten tökéletesebb látásában, ki nagyobb szentséggel költözik ki ezen életből. *Billuart*, De Deo, 4. ért. 10. bek. 2. §. írja: «A boldogok nem látják az összes lehetséges teremtményeket, hanem csak némelyeket, és pedig annál többet, minél tökéletesebb bennök a boldogító látás. Ez (sz. *Tamás* nyomán) elfogadott általános vélemény. Midőn Isten önmagát látja, összefoglalva látja magában az összes lehetséges teremtményeket. Midőn tehát a boldogok látják Istent, részben látnak némely lehetséges teremtményeket is benne. Minél tökéletesebben látunk át valamely okot, annál több lehetséges okozatot is ismerünk meg benne; ép úgy, mint minél tökéletesebben ismer valaki valamely alapelvet, annál több ebből levezethető következtetést is ismer. Tehát minél tökéletesebb az Isten látása, ki mindeneknek oka, annál több okozatot is ismerünk meg benne.» Továbbá ugyanott 3. §.: «Elmondom az okokat, miért látható némely teremtmény az Igében, mások pedig nem, és miért nem látható

lensége pedig a boldogok nagyobb vagy kisebb mérvű szentségében birja okát.

Hitágazat.

117. Ezen tétel hitbevágó, mint az kitünik a fönt fölhozott bizonyítékokból.

Bizonyítás.

118. Ezen tétel mellett, ha azt t. i. szorosan Isten látásának nagyobb vagy kisebb tökéletességéről vesszük, a *Szentírásban* és a *szentatyáknál* ugyan alig találunk határozott bizonyítékokat, hacsak sz. *Pál*, *Kor*. I. 15, 41. nem magyarázzuk ily értelemben, ahol mondja: «Más a hold fényessége, és más a csillagok fényessége; még a csillag is különböző a csillagtól fényességre. Igy a halottak föltámadása is.»[1] Azonban *közvetve* szólnak ezen tétel mellett a Szentírás és a szentatyáknak mindazon helyei, melyek bizonyítják, hogy a boldogság nem egyenlő; mert, mint alább be fogjuk bizonyítani, ezen boldogság lényege minden valószinűség szerint Isten boldogító látásában áll; mindazon bizonyítékok tehát, melyek a mennyei boldogság egyenlőtlenségéről szóló tételt erősitik, közvetve azt is bizonyítják, hogy a boldogok nem egyenlőképen szemlélik Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik.

valamennyi. Az *első* ok magában a tehetségben rejlik, vagyis a megdicsőülés világosságában, mert miután ez véges valami, azért nem nyujt erőt minden, hanem csak több vagy kevesebb dolgok látására, a szerint, amint többé vagy kevésbbé átható. A *másodikat* a látás tárgyában kell keresni, vagyis az isteni lényegben, a mennyiben ez értelmi ismereti kép; mert habár ez mindeneknek — hogy úgy mondjam — visszasugárzására képes, mégis tényleg nem mutat többet, mint a mennyinek megismerésére az értelem, a megdicsőülés világosságának mértéke szerint képes. Hogy miért mutatja az isteni lényeg inkább az egyik dolgot, mint a másikat, ez az isteni akarat szabad elhatározásától függ. Mert az isteni lényeg nem szükségképpen tükrözi vissza magában a teremtményeket, mint valami fő- és végok, hanem szabadon és akarata szerint mutatja azokat, amelyeket akar és kiknek akarja.» V. ö. sz. *Tamás*, Suppl. III. r. 92. kérd. 3. bek. 4. és 10. *Bautz*, Himmel, 102. s köv. old.

[1] Legyen itt szabad fölemlítenem, mit sz. *Jeromos* ezen szavakra vonatkozólag, Contra Jovin. 2. k. 23. sz. M. 23. k. 333. s köv old. ír; Jovinian azt állította, hogy ezen szavak nem a boldogok között, kik a mennyben vannak, tesznek különbséget, hanem a szellemi és testi emberek között. «Tehát, mondja sz. Jeromos, szellemi és testi emberek is lesznek a mennyekben, és nemcsak a bárányok, hanem a te kecskéid is fölvétetnek a mennyek országába! *A csillag különböző a csillagtól fényességre*, mondja (az apostol): nem a bárányok a kecskéktől, hanem a bárány a báránytól, azaz csillag a csillagtól . . . *Igy*, mondja, lesz *a halottak feltámadása is*, hogy az igazak a nap fényességével világítsanak,

Ezen igazságot az *ész* sz. *Tamás* nyomán példákkal is megvilágítja. Mert valamint egy bizonyos tételt, mely többeknek adatik elő, különböző emberek különböző tökéletességgel ismernek meg, a tanulók kevésbbé világosan, a tanító pedig tökéletesebben: úgy lesz az az isteni lényeggel is, melynek látására minden boldogok bocsáttatnak. Továbbá minél áthatóbban látja valaki Istent, annál nagyobbszerübb tárgyakat is lát benne azok közül, melyek kitünőbb módon (eminenter) vannak Istenben.[1]

Más javakat is élveznek.

119. Tétel: *Az igazak lelkei Isten látásán kivül sok más javaknak bőségét is élvezik és mentek minden rossztól.*

Magyarázat.

120. *Sok más javak bőségét elvezik,*[2] mondom, t. i. oly javakat, melyekben *minden üdvözült részesül*, pl. Krisztus embersé-

s kik a második fokban vannak, a hold világosságával tündököljenek, hogy az egyik Lucifer, a másik Arcturus, a harmadik Orionná legyen . . .»

[1] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 12. kérd. 7. bek. 2. írja: «Nem azért mondjuk Istent megfoghatatlannak, mintha volna valami benne, ami látható nem lenne; hanem azért, mert nem vagyunk képesek őt oly tökéletesen látni, mint a mennyire tényleg látható volna. Mint midőn valamely bebizonyítható tételt valamely valószinüségi ok szerint ismertetünk meg, nincs benne semmi, amit meg ne ismertünk volna, sem az alany, sem az állítmány, sem az összetétel, hanem az egészet egyszerüen csak nem ismertük meg oly tökéletesen, mint a mennyire magában véve megismerhető volna.» Továbbá i. h. 8. bek. írja: «Minden egyebek úgy vannak Istenben, mint az okozatok lehetség szerint megvannak saját okukban . . . Világos azonban, hogy minél tökéletesebben látunk valamely okot, annál több okozatát is láthatjuk meg benne. Mert ha valaki élénkebb értelemmel bir, az, mihelyt valamely alaptételt megismer, ebből egyszersmind számos következtetésnek ismeretére is jut, amit nem lehet mondani arról, kinek értelmi tehetsége gyengébb, mert ennek minden egyes következtetést le kell vezetnünk, meg kell magyaráznunk. Tehát azon értelem, mely teljesen fölfogja és megérti ezen okot, képes az okban megismerni ezen ok minden okozatát, és az okozatoknak minden okát. Istent azonban semmiféle teremtett értelem nem képes teljesen megismerni . . . Tehát semmiféle teremtett értelem sem képes, midőn Istent látja, megismerni mindazt, mit Isten tesz vagy megtehet; mert ez annyit jelentene, mint fölfogni az ő hatalmát; de azok közül, miket Isten tesz vagy megtehet, *annál többet ismer meg valamely értelem, minél tökéletesebben látja Istent.*»

[2] A Róm. Káté 1. r. 13. fej. 12. sz. olvassuk: «Lehetetlen előszámlálni mindazon javakat, melyekkel a boldogok örök dicsősége bővelkedni fog és még gondolatban sem vagyunk képesek azokat mind elképzelni. Azt azonban hinniök kell a híveknek, hogy bármi jó érjen bennünket vagy bármit óhajtunk ez életben, akár az ész ismeretére, akár a test tökéletes állapotára vonatkozzék az, a mennyeiek boldog élete mindezen dolgokban bővelkedik, habár bizonyos kitünő módon, úgy hogy azt szem nem látta, fül nem hallotta, sem az emberek szivébe föl nem hatolt, — mint az apostol mondja.

gének, a boldogságos Szűznek, az angyaloknak és szenteknek társaságát, ismeretségét és szeretetét, továbbá mindazon örömeket, melyek ezen barátságos együttélésből önként következnek, azután olynemű javakat, melyeket az apostol (*Róm.* 2, 10.) ezen szavakkal fejez ki: *dicsőség*, és *tisztesség*[1] és *béke;* végre élveznek oly javakat is, *melyek mindegyikének külön sajátosak*, t. i. az úgynevezett «*aureolát*», azaz kiváló dicsőséget,[2] melyben e földön kivívott valamely különös győzelem jutalmául részesülnek a vértanuk, szüzek és egyháztudósok: a *vértanuk*, mert a halál megvetésével meggyőzték a világot; a *szüzek*, mert erőt vettek a testen és annak kivánságain; az *egyháztanítók*, mert szóval és példával kiüzték a sátánt az emberek szivéből.[3]

[1] A lelkek a mennyben azon dicsőséget élvezik, mely Isten megengedett látásából önként következik, hanem azt is, mely azon világos és tiszta ismeretből származik, melyet egymás kiváló méltóságáról kölcsönösen birni fognak. A Római Katekizmusban, 1. r. 13. fej. 11. sz. olvassuk: «És mily nagy lesz azon *tisztesség*, melyben az Úr részesíti őket, midőn már nem szolgáknak, hanem Isten barátainak, testvéreinek és fiainak hivatnak! Miért is az Üdvözítő ezen legszeretetreméltóbb és legmegtisztelőbb szavakkal fogja megszólítani választottait: «*Jöjjetek, Atyámnak áldottai! birjátok a világ kezdetétől nektek készített országot (Mát.* 25, 34.); úgy hogy méltán fölkiálthatunk: *Igen tiszteletreméltók a te barátid, Isten* (138. *Zsolt.* 17.). Sőt Krisztus urunk a mennyei Atya és az angyalok előtt dicséretekkel is fogja őket kitüntetni. Azonkívül, ha minden ember természetében rejlik azon tisztelet után való vágy, melyet az ember abban lát, ha számos és bölcsességök által kiváló férfiak tanui saját erényeinek: elképzelhetjük, mennyire növeli a boldogok dicsőségét az, hogy egymást kölcsönösen a legnagyobb tiszteletben részesítik.»

[2] Az «aureola» elnevezésre vonatkozólag sz. *Tamás*, Summ. Theol. 3. r. Suppl. 96. kérd. (97. bek.) 1. így ír: «Az ember *lényeges* jutalmát, mely boldogságát képezi, . . . képletileg *koronának* vagy *aureának* mondjuk, részint az érdemnél fogva, melyet bizonyos harccal kell szerezni, . . . részint pedig a jutalom miatt, melynél fogva az ember bizonyos módon részesévé lesz az istenségnek és ennek következtében a királyi hatalomnak is . . . És a korona a királyi hatalomnak tulajdonképi jelvénye; ugyanezen okból azon *járulékos* jutalom is, melyben az ember a lényegesen fölül részesül, *koronának* mondható. De miután semmi sem járulhat a lényegeshez, ami ennél kisebb nem volna, azért ezen járulékot, jutalmat *aureolának* mondjuk.»

[3] A *szüzekről* írja sz. *Tamás*, i. h. 5. bek.: «Aki valamely kiváló győzelmet vívott ki, az különös koronát is érdemel. Midőn tehát valaki a szüzesség által kiváló győzelmet vett a testi kivánságokon, melyek ellen folyton harczolnunk kell, . . . ezen szüzesség különös koronát érdemel, melyet aureolának nevezünk.» A *vértanukról* ugyanaz mondja, i. h. 6. bek.: «Valamint azon legtökéletesebb győzelem, mely a test kivánságain győzedelmeskedik, vagyis a szüzesség

Továbbá mondom, hogy *mentek minden rossztól*, és pedig (a föltámadás után)[1] minden testi rossztól, minden lelki rossztól, minden bűntől és minden büntetéstől. Nem lesz ott bűn, sem kisértés a bűnre, sem pedig bármily rendetlen indulat, stb.[2]

különös koronát érdemel, melyet aureolának nevezünk, úgy azon legtökéletesebb győzelmet is, melyet a külső szenvedéseken veszünk, megilleti ezen aureola. A külső szenvedéseken nyert győzelmet pedig két szempontból mondjuk legtökéletesebbnek: először a szenvedés nagysága miatt; minden külső szenvedés között azonban az első helyet a halál foglalja el, amint az alsóbbrendű indulatok között is legfőbbek a test kivánságai; és azért, midőn valaki a halálon vagy halált okozó szenvedéseken győzedelmeskedik, legtökéletesebb győzelmet arat. Másodszor tökéletesnek mondjuk ezen győzelmet, ha tekintetbe veszszük a küzdelem okát, midőn t. i. valaki a legtisztesebb okból küzd, s mely ok maga Krisztus. És e kettőt látjuk a vértanúságban, mely nem más. mint Krisztusért elvállalt halál.» Végre az *egyháztanítókról* írja i. h. 7. bek.: «Amint a vértanúság és szüzesség által valaki legtökéletesebben győzedelmeskedik a testen és a világon, szintúgy legtökéletesebb győzedelmet arat az ördögön az, ki nemcsak kisértéseinek ellenáll, hanem azt ki is üzi, és pedig nemcsak magából, hanem másokból is. És ez történik tanítás és az evangélium hirdetése által. Azért a tanítást és az evangélium hirdetését ép úgy megilleti az aureola, mint a szüzességet és vértanúságot. És nem is áll, mit némelyek mondanak, hogy ez t. i. csak azon egyházi elüljárókat illetné meg, kik hivataluknál fogva kötelesek tanítani és az evangéliumot hirdetni, hanem mindazokat is, kik jogosan foglalkoznak ezen föladattal.»

Ezek közül legkiválóbbnak látszik a vértanuk aureolája, mert ezek küzdelme magában véve legsúlyosabb és legfájdalmasabb; miért is az egyház a szentekről való megemlékezéseiben a vértanukat az egyháztanítók és szüzek elé helyezi.

Ha kérded, *miben áll szorosan az aureola*, erre a hittudósok felelete különböző. *Némely* hittudósok mondják, hogy az aureola valami különös *méltó-*

[1] A megdicsőült test tulajdonságait alább, hol a föltámadásról beszélünk, fogjuk előadni.

[2] Legyen itt szabad fölemlítenem, mit a «Krisztus követéséről» című könyvben, 3. könyv 49. fej. 6. sz. olvasunk: «Ott meg fogsz találni mindent — így szól Krisztus a lélekhez, — amit akarsz; mindent, amit kivánhatsz. Ott meglesz a jónak teljes bősége, és nem kell félned, hogy azt elveszted. Akaratod ott mindig egy lesz velem, és semmi titkosat vagy tőlem idegent nem kiván. Ott senki sem ellenkezik veled, senki sem panaszkodik reád, senki sem akadályoz, semmi sem áll ellen, hanem minden, amit kivánsz, meglesz mi által minden vágyad teljesül és legtökéletesebben kielégíttetik. Ott megfizetek neked a szenvedett gyalázatért dicsőséggel, szomoruságodért a dicséret palástjával, az utolsó helyért örök királyi székkel. Ott meglátod az engedelmesség gyümölcsét, örvendhet a bűnbánat fáradsága, és dicsőségesen megkoronázom a szerény alázatosságot.»

Ezen tétel részben hitágazatot, részben pedig határozott hitigazságot képez, mint ezt a Szentírás és szentatyák határozott nyilatkozataiból látjuk.

121. Hogy a lelkek mennyben ezen elősorolt *javak bőségét* élvezik, azt a Szentírás azon különböző *elnevezésekkel* jelzi, melyekkel a mennyei boldogságot megjelöli, milyenek: *örök világosság, paradicsom, menyegző, vendégség, Isten városa, örök nyugalom* stb.;[1] továbbá midőn *Dávid* a választottakról (35. *Zsolt.* 9.) mondja: «Megrészegülnek a te házad bőségétől és gyönyörűséged patakából itatod őket;» sz. *János* pedig (Titk. jelen. könyve 22, 5.) a boldogokról írja: «Országlani fognak mindörökön örökké».[2] A *Krisztussal való egyesülésről* maga Krisztus mondja (*Ján.* 14, 3.): «A helyet elkészítem nektek . . . hogy a hol én vagyok, ti is ott legyetek;» az apostol (II. *Kor.* 5, 8.) mondja: «Bizodalmunk van pedig és jóakaratunk, hogy inkább kiköltözzünk a testből és jelen legyünk az Úrnál;» ugyanaz (I. *Tessz.* 4, 16.): «Azután mi, kik élünk . . , együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé a levegőégbe. és így mindenkor az Úrral leszünk». Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

ság és *kitüntetés*, melyben azon háromrendű győzők részesülnek; a mennyiben ezek másoknál hasonlóbbak lesznek Krisztushoz, kiben az egész szüzesség, vértanúság és tanítás fensége és győzelme a legtökéletesebb volt. *Mások* úgy vélekednek, hogy a boldogok lelkében lesznek bizonyos *szellemi tulajdonok*, melyek azon győzelmükre emlékeztetnek. *Általánosan* elfogadott vélemény szerint azonban az aureola *a lélek* valami különös *tökéletessége*. De sz. *Tamás* i. h. 10. bek. megjegyzi: «Valamint a lényeges jutalom, az aurea eléréséből származott öröm bizonyos fényt kölcsönöz a testnek, melyet a test megdicsőülésének mondunk; úgy az aureola birásából keletkezett örömből is némi fény származik a testre, úgy hogy az aureola első sorban ugyan a lélek tulajdona, de bizonyos átsugárzás folytán a testen is tündököl.» V. ö. *Mazzella*, i. h. 1252 sz. V. ö. továbbá *Bautz*, Himmel, 154. s köv. old., ki azt állítja, hogy amint Krisztus sebei megdicsőült testén megmaradtak, úgy a vértanuk is megtartják sebhelyeiket, melyek «minden arany és drágakőnél fényesebben» fognak tündökölni. A szentatyák ilynemű nyilatkozatait olvasd alább, hol kimutatjuk, hogy a boldogságos Szüzet, ki mennyben minden szentek és angyalok fölé van emelve, a szentekét fölülmuló kiváló tisztelettel (cultus hyperduliae) kell tisztelnünk; továbbá 3. szak. 2. fej. 5. bek., hol bebizonyítjuk azon igazságot: hogy minden ember *teljes* testében fog föltámadni; végre ugyanott, midőn a megdicsőült test tulajdonságairól, különösen pedig annak *tündökléséről*, lesz szó.

[1] V. ö. *Mazzella*, De Deo creante, 1234. s köv. sz.

[2] V. ö. Róm. 8, 18.

Az aureolákra vonatkozólag: olvassuk Titk. jelen. könyve 14, 3. s köv. a szüzekről, vagyis azokról, «kik asszonyokkal magokat meg nem fertőztették; mert szűzek»: «Mintegy új éneket fognak énekelni ... kisérik a bárányt, akárhová megyen.» Titk. jelen. könyve 7, 14. s köv. olvassuk a vértanukról, vagyis azokról, «kik nagy szorongatásból jöttek, és megmosták ruhájokat, és fehérré tették a bárány vérében»: «Azért vannak Isten királyi széke előtt ... A Bárány, ki középen a királyi széken vagyon, vezérli őket, és elviszi az élővizek forrásaihoz, és letöröl Isten minden könyhullatást az ő szemeikről»; nemkülönben *Máté* 10, 32: «Ki megvall engem az emberek előtt, én is megvallom őt atyám előtt.» Az egyháztanítókról olvassuk *Dán.* 12, 3.: «Az értelmesek pedig tündökleni fognak, mint az égboltozat fénye; és akik igazságra oktatnak sokakat, mint a csillagok örökkön örökké.»

Hogy a boldogok *mentek minden rossztól*, következtethetjük Titk. jelen. kv. 7., 16. s köv.-ből: «Nem éheznek s nem szomjúhoznak többé, a nap sem éri őket, sem valami hőség .... és letöröl az Isten minden könyhullatást az ő szemeikről.» És ugyanott, 21, 4.: «Halál (legtágabb értelemben vett halál, első sorban pedig a lélek szomorú halála, t. i. bűn) többé nem leszen, sem bánat, sem jajgatás, sem fájdalom nem lesz többé; mert az előbbiek elmultak».[1]

2. a szentatyákból. 122. Ezen igazságot a *szentatyák* is igen sokszor tanítják. Mint a szentatyák mondják:[2] «az örök élet boldogságát minden rossztól való szabadulás és minden jónak elérésével kell meghatározni». Halljunk néhány ily nyilatkozatot. Sz. *Cyprián*[3] írja: «Kedveseink nagy száma várakozik ott reánk, szülők, testvérek és gyermekek nagy és számos tömege vágyakozik utánunk, kiknek üdve már biztosítva van, és még csak a mi üdvösségünk iránt

[1] V. ö. Titk. jelen. kv. 14, 13. sz. *Pál*, Zsid. 4, 9. és II. *Kor.* 5. 1. s köv. old.

[2] Így olvassuk a Róm. Katech. i. h. 5. sz.

[3] De Mortal. 26. fej. M. 4. k. 624. old. — V. ö. ugyanattól, Epist. 56., 10. sz. M. 4. k. 367. s köv. old., hol írja: «Mily dicsőség és nagy öröm lesz az, ha megengedtetik, hogy láthattad az Istent, ha annyira megtiszteltetel, hogy Krisztussal, a te Uraddal Isteneddel, az örök üdv és világosság örömében résztvehess: Ábrahámot, Izsákot, Jákobot és az összes patriárkákat, prófétákat, apostolokat és mártyrokat üdvözölhessed, az igazakkal és Isten barátaival a mennyországban az elnyert halhatatlanság gyönyörében örvendhess, és élvezhessed azt, amit sem szem nem látott, sem fül nem hallott, sem ember szivébe föl nem hatolt».

aggódnak, mily nagy lesz reájuk és reánk nézve is a közös öröm, midőn ezek látására és ölelésére eljutunk!» Aranyszájú sz. *János* mondja:[1] «Mi lehet ezen életnél boldogabb? Ott nem kell félni szegénységtől vagy betegségtől, ott senki sem sért és senkit sem sértenek, senki sem bosszant és senkit sem bosszantanak, senki sem haragszik vagy irigykedik, sem méltatlan kivánságokban föl nem lángol, senki sem aggódik az élelemhez szükségesekről, senki sem szomorkodik a világi előljáróság vagy uralkodó miatt. Mert a szenvedélyek minden vihara ott lecsendesedik, mindenek békében, örömben és vígságban lesznek; ott minden nyugodt és derült; minden fénytől és világosságtól ragyog: nem a jelen nappali világosságtól, hanem más, ennél annyival ragyogóbb világosságtól, mennyivel fénylőbb a nap világossága a mécs világosságánál ... Nem létezik ott aggkor, sem az aggkor kellemetlenségei, hanem minden, ami romlandóságot feltételezne, megszünik, mivel ott mindenütt romlatlan, örökkétartó dicsőség uralkodik. És mindenek között a legfőbb az, hogy Krisztus társaságát élvezik az angyalokkal, arkangyalokkal és fensőbbrendű hatalmasságokkal egyetemben» stb. Sz. *Ágoston* írja:[2] «Akikkel (t. i. az angyalokkal) közösen fogjuk lakni az Isten szent és legédesebb városát»; s ő ugyanott:[3] «Mily nagy lesz azon boldogság, midőn ott semmi rossz nem lesz, semmi jó nem hiányzik, midőn az egyedül Isten dicsőítésében telik el, mely mindeneknek mindene lesz.»

Bizonyára nem lesz fölösleges felhozni néhány bizonyítékot a régi *katakombákból* is, melyek mutatják, hogy az első századok keresztényei hitték, hogy a jámborok mennyben minden javak bőségét élvezik. Ez kitünik azon jelképekből, melyekkel a mennyei örömeket ki szokták fejezni. A keresztény művészet ugyanis a mennyországot, a mennyei paradicsomot leggyönyörűbb kert képében állítja elénk, mely tele van gyümölcsfákkal, rózsa- és liliombokrokkal, szöllőkkel stb., melyet paradicsomi folyók öntöznek, s hol a szentek illatos virágok és viruló rétek közt tartózkodnak, az Énekek Éneke 6. 1., azon szavai szerint, «hogy a kertekben

[1] Ad Theodor. laps. 1. sz. 11. M. gör. sor. 47. k. 291. old.

[2] Civ. Dei, 22. kv. 29. fej. 1. sz. M. 41. k. 797. old. — Olvasd ezen egész 29. fejezetet.

[3] Civ. Dei, 22. kv. 30. fej. 1. sz. M. 1. h. 801. old. — V. ö. sz. *Gergely* vért. is, Hom. 37. in Evang. 1. sz. M. 76. k. 1275. old. (Breviar. Rom. Comm. unius Mart. lect. 7.).

legeltessen és liliomokat szedjen.» — Vannak régészek, kik — azon mondat alapján «rosae, Martyres rubore sanguinis» — a rózsákat a vértanúk, a liliomokat pedig a szüzek örömeiről értelmezik. — Ide tartozik több *sírfelirat*, pl. az a 4. századból: «A paradicsom édes illatában, hol a patakok partján sarjad a pázsit, szakadatlanul uralkodik»;[1] továbbá az, melyet *Severa* és fiának sírján, nemkülönben *Sabianus*[2] sírján olvasunk; szintúgy számos kép, pl. sz. *Lucina*[3] temetőjében, és főkép «dei cinque Santi»-ról nevezett szobában;[4] végre számos aranyozott üvegen.[5]

A régi keresztény művészek a mennyei örömeket továbbá *lakoma* képével ábrázolták, az Üdvözítő azon szavai alapján (*Luk.* 14, 16. s köv.): «Hasonló mennyeknek országa egy nagy vacsorához . . .», mint ezt a katakombákban talált számos kép és sírfelírat mutatja.[6] Nem tagadom, hogy több oly kép, melyek lakomát ábrázolnak, az Oltáriszentségre vonatkozik, sok azonban a mennyei boldogságot fejezi ki, mint az elég világos jelekből kitűnik. Mert míg az Oltáriszentségre vonatkozó képeken az asztalon csak kétféle ételt látunk, t. i. kenyeret és halat, addig emezeken sok mindenféle étel fordul elő, hogy kifejezzék a mennyei javak nagy bőségét; vagy pedig csak halat látunk kenyér nélkül, mely körülményből a hires *Rossi*[7] következteti, hogy a hal alatt csak az ΙΧΘΥΣ, azaz Jézus Krisztus jelképe értendő, az Oltáriszentségre való vonatkozás nélkül, úgy tehát, hogy ezen képek ugyanazt jeleznék, mint amit kifejeznek a sírfeliratokon gyakran előforduló felkiáltások (ζήσῃς ἐν θεῷ, élj Istenben, Krisztusban, nyugodjál az Isten békességében), azt t. i.: hogy Krisztus, az Isten-Ember, jelenléte a boldogokra nézve forrását képezi a legfőbb szeretetnek (agape) és békének (irene). Továbbá, míg az Oltáriszentséget ábrázoló lakomáknál legtöbbnyire csak férfiak, és pedig határozott számban, veszik körül az asztalt: addig

[1] V. ö. *Rossi*, Inscript. christ. I. 141. 317. sz.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 584. old.

[2] V. ö. *Rossi*, Bull. 1868. 12. 5. sz., 14.; *Kraus*, i. h. 583. old.

[3] V. ö. *Rossi*, Rom. Sott. I. 323., tav. 12.; *Kraus*, i. h. 1. k. 146, 170. old.

[4] V. ö. *Rossi*, i. h. III. tav. 1—3.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 584. old.

[5] V. ö. *Garrucci*, Vetri, tav. 9.

[6] Ilynemű példákat olvasd *Kraus*, Realencycl. 2. k. 355. s köv. old., és 584. old.

[7] Bullet. 1882. évből, 130.

ezekben úgy férfiak, mint nők, úgy felnőttek, mint kisdedek, határozatlan számban veszik azt körül, hasonlóan azon nagy vacsorához (*Luk.* 14., 16. s köv.), melyhez minden nemből való emberek voltak hivatalosak. Ilyen különösen a sz. *Péter* és *Marcellinus* temetőjében talált[1] két kép, melyek a 4. század előtti időkből származnak, mint az a képek természetéből és azok mellékkörülményeiből kitűnik; ugyanilyen a sz. *Ágnes* temetőjében talált kép is.[2]

Van azonkívül számos kősír, melyen a boldogok mennyei örömei lakoma képében vannak feltüntetve.[3]

123. Végre az *ész* ezen tétel igazságát megismerheti abból, ha egyrészt tekintetbe veszi az Isten *bőkezüségét*, melylyel azokat, kik neki e földön híven szolgáltak, bőségesen megjutalmazza; másrészt ha tekintetbe veszi azon *magasztos állást*, melyre a szentek emelkedtek, s ha tekintetbe veszi azon kiváló méltóságot, melyet elértek, s melynek leginkább csak kiegészítő részét képezik azon javak, melyekről itt szólottunk. 3. az észből.

Ami nevezetesen az aureolákat illeti, ezeknek lehetőségét és valószinűségét az ész szintén kimutathatja és megvilagíthatja azon hasonlattal, hogy a fejedelmek udvarában is különös megkülönböztető méltóságot nyernek, kik a harczban legközelebb követték a királyt, és minden veszélyben annak oldalán voltak.[4]

Habár a most bebizonyított tételben már kimutattuk, hogy a lelkek mennyben mentek minden rossztól, tehát a bűntől is, mégis miután ezen igazság oly nagy fontosságú, azért azt külön is kell tárgyalnunk. Ezt megteszszük *ezen helyen* a következő okokból: Azon igazság, mely tanítja, hogy a lelkek mennyben nem vétkezhetnek, szorosan összefügg ugyanazon igazsággal, mely hirdeti, hogy a mennyei boldogság örökké tart, mert ha a boldogok vétkezhetnének, akkor el is veszíthetnék az örök boldogságot, és oda volna ezen boldogság örökös volta; amiből látjuk,

[1] *Garrucci*, Storia, 2. k. 59. s köv. old., tav. 56.; *Rossi*, Bullet. 1882 tav. 3.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 354. s köv. old.; tav. 197. és 199.

[2] V. ö. *Kraus*, Rom. Sott. 318. l.; *Richmont*, Katak. 386. s köv. old.

[3] *Garrucci*, Storia, 5. k. 126. l.; 384. tav.

Másnemű ily jelképekről, melyekkel a keresztény őskor művészei — magának az egyháznak örködése és irányadása mellett — a mennyország örömeit kifejezni szokták, olvasd *Kraus*, Realencycl. 2. k. 584. s köv. old.

[4] V. ö. *Lessius*, De summo bono, 2. k. 21. fej.

hogy ezen tant alább kellene tárgyalnunk, hol a mennyei örömek örökké tartóságáról lesz szó. Azonban a boldogok bűnmentessége, mint alább látni fogjuk, Isten boldogító látásából ered és oly természetű, hogy azt jogosan és méltán a mennyei boldogsághoz tartozónak kell tekintenünk, miért is már ezen helyen akarjuk kifejteni.

A szentek bűnmentessége.

Magyarázat.

124. Tétel: *A jámborok lelkei a mennyben nem vétkezhetnek.*

125. *Nem vétkezhetnek*, mondom; nemcsak úgy, hogy tényleg nem vétkeznek, sem halálosan, sem bocsánandóan, hanem úgy, hogy többé nem is képesek vétkezni, hogy a vétkezés lehetősége is megszünt bennök. Ugyanis annyira megszilárdultak a jóban, hogy vétkezni egyáltalán nem képesek.[1] Azonban szabad akaratuk ennek dacára is sértetlenül megmarad. Sőt mert nem vétkezhetnek, azt kell mondanunk, hogy szabad akaratuk elérte a legnagyobb tökéletességet. Mert hogy valaki vétkezhetik, ez nem tökéletességet, hanem fogyatkozását képezi a szabad akaratnak; mit, hogy más bizonyítékokról ne is szóljak, elég világosan láthatunk abból, ha tekintjük Isten és Krisztus akaratának szabadságát, mely bizonyára legtökéletesebb, habár nincs is meg benne a vétekre való képesség.[2]

Hitigazság.

126. Ezen tétel szoros folyománya más hitigazságoknak, sőt mint némely hittudósok állítják, maga is hitágazatot képez; mert legbensőbben összefügg oly igazságokkal, melyek hittanilag határozottan meg vannak állapítva, pl. azzal, hogy a jámborok lelkei Isten szemlélődő látását élvezik, hogy a mennyei boldogság örökké tartó.

[1] Sz. *Tamás*, De Verit. (lib. arbitrio), 24. kérd. 9. bek. írja: Valaki kétféleképen erősödhetik meg a jóban. Először egyszerűen, úgy t. i., hogy önmagában birja saját erősségének oly elégséges okát, melynél fogva vétkezni, egyáltalán nem képes; és a boldogok ily módon szilárdultak meg a jóban. Másodszor a jóban megerősödöttnek mondhatunk valakit olyképen, hogy az isteni kegyelem bizonyos segítségében részesül, melynek következtében annyira hajlandóvá lesz a jóra, hogy egykönnyen nem pártolhat el jótól, miáltal azonban korántsem tartatik annyira vissza a rossztól, hogy egyáltalán nem vétkezhetnék, ha az isteni gondviselés őt ettől meg nem óvná . . . és a jelen életben csak ezen mód szerint erősödhetnek meg némelyek a jóban, nem pedig az első szerint.»

[2] V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 2. kérd. 4. bek.; *Gotti*, Theol. schol. 1. fej. de ult. fine, 2. kérd. 5. két. (2. k. 25. s köv. old.)

Bizonyítás.

127. A *Szentírásból* talán nem lehet ezen vélemény mellett határozott bizonyítékokat felhozni. Mert ott ugyan elég világosan jeleztetik, hogy a boldogok tényleg nem vétkeznek;[1] de hogy bennök maga a vétekre való képesség is megszünt, az határozottan nem mondatik. Azonban ezen igazság némi nyomaira mégis akadunk a Szentírásban, t. i. azon helyeken,[2] hol az örök boldogság úgy állíttatik elénk, mint *hervadatlan*, *elfogyhatatlan*, *romolhatatlan* koszorú, mint oly kincs, melyet sem a rozsda, sem a moly meg nem emészt, stb. Mert ha a boldogokban megmaradna a képesség a vétekre, csakugyan önmagukban birnák azt, ami által boldogságuk megromolhatnék, megszünhetnék. Itt felemlíthetjük Titk. jelen. kv. 21., 4. is, hol különös hangsúlyozással mondatik, hogy: «halál többé nem leszen;» mint mondottam, legtágabb értelemben vett *halál*, első sorban is a lélek szomorú halála, t. i. bűn.

A *szentatyák* Origenessel[3] szemben nemcsak hirdetik, hogy a boldogok az örök hazában tényleg nem vétkeznek, hanem határozottan tanítják azt is, hogy nem vétkezhetnek, hogy a képesség a vétekre bennök megszünt. Sz. *Ágoston*[4] mondja: «Itt tehát parancs az, hogy ne vétkezzünk; ott jutalmunk az, hogy nem vétkezhetünk. Itt meg van parancsolva, hogy a vétekre való

[1] Sz. *János, Titk. jelen kv.*, 22, 3. mondja (a boldogokról): «És semmi átok sem lesz többé, hanem az Isten és a bárány királyi székei lesznek abban, és az ő szolgái szolgálnak neki. És látni fogják az ő orcáját.» Ugyanazt mondják *Efez.* 5, 27. szavai is, hogy t. i.: Krisztus az egyházat megszentelte, «hogy dicsővé tegye magának az anyaszentegyházat, nem lévén azon szeplő, vagy redő, vagy más efféle, hanem hogy szent és szeplőtelen legyen;» s miután ezen szavakat nem értelmezhetjük a *harcoló egyház* minden tagjáról (mert I. Ján. 1, 8. szerint: «Ha azt mondjuk, hogy nincs vétkünk, magunkat csaljuk meg, és igazság bennünk nincsen.»), azért a *győzedelmeskedő egyházról* kell azokat értenünk; vagy ha a harcoló egyházról vennők azokat (mint a donatisták állították), úgy annál inkább állanak a győzedelmeskedő egyházról, mint amelynek szentsége, teljes és tökéletes. Azon szavakkal: «nem lévén azon szeplő,» kizáratik ettől minden halálos bűn, a «redő stb.» szócska által minden bocsánandó bűn is.

[2] Ide tartoznak Luk. 10, 25. s köv.; 12, 33.; Ján. 8, 51.; 16, 22.; I. Kor. 9, 25.; Zsid. 10, 34.; Mát. 6, 20.; 25, 46; I. Pét. 1, 4.; 5, 4.; I. Tessz. 4, 16.

[3] *Origenes*, Peri arch. 1. k. 5. s köv. fej. M. gör. sor. 11. k. 161., 164., 166., 169. old., és más helyeken a kárhozottak és boldogok közt oly eshetőséget enged meg, mintha a boldogok valamikor kárhozatra, a kárhozottak pedig boldogságra juthatnának. Origenes ezen tévelyéről többet alább, jegyzetben.

[4] Contra duas epist. Pelag. 3. k. 7. fej. vagy 17. sz. M. 44. k. 600. old.

kivánságoknak ne engedelmeskedjünk: ott az a jutalmunk, hogy bűnre való kivánságaink nincsenek.» Továbbá ezen véleményt ugyanazon okokkal bizonyítják, melyeket mi is felhoztunk mellette, azzal t. i., hogy a jámborok lelkei boldogok, és pedig *tökéletesen* boldogok, úgy hogy ezen boldogságot elveszíteni nem képesek. Sz. *Ágoston*[1] mondja: «Az örök igazság azért adja meg ezt (bűnmentességet), hogy *teljes* legyen biztonságunk, mely nélkül lehetetlen, hogy azon boldogságunk oly tökéletes legyen, hogy ahhoz már semmit sem kell hozzáadni.»

Az *ész*, mint mondottam, ezen tétel igazságát onnan vezeti le, hogy 1. a lelkek mennyben, mint azt később kimutatom, boldogságot, és pedig *tökéletes* boldogságot élveznek; már pedig ezen boldogság nem lehetne tökéletes, ha azt megcsonkítaná az attól való félelem, hogy esetleg vétkezhetnek, s így e boldogságot elveszíthetik;[2] főkép pedig onnan, hogy 2. a boldogok Isten szemlélődő látásában részesülnek, melylyel a bűnre való képesség nem állhat meg, miként itt a jegyzetekben mondottakból világos.

128. Miután így megállapítottuk és bebizonyítottuk a tételt: hogy a lelkek mennyben nem vétkezhetnek, kérdés támad, *minek kell tulajdonítani* a vétekre való ezen képtelenséget, vagyis *mi*

[1] Contra Julian. Op. imperf. 5. k. 61. fej. M. 45. k. 1498. old. — V. ö. ugyanaz, De Civ. Dei, 11. k. 11. s köv. fej. M. 41. k. 327. old.; 12. k. 20. fej. M. 41. k. 369. old. Továbbá 22. k. 30. fej. 3. sz. M. 41. k. 802. old., hol olvassuk: «Azonban, mert a bűnben többé kedvöket nem lelhetik, azért még korántsem szünik meg bennök az akarat szabadsága. Mert bizonyára nagyobb szabadsággal bir az, ki a bűnre való hajlam alól felszabadulva, megtörhetlen hajlamot nyer arra, hogy többé ne vétkezzék . . . Tehát azon városban mindnyájukban közösen, és mindegyikben külön elválaszthatatlanul meg lesz a szabad akarat, mely szabad minden rossztól, teljes minden jóval, szünet nélkül élvezi az örök javak gyönyöreit, elfelejtett minden bűnt, elfeledkezett minden büntetésről; de azért nem feledkezett meg saját szabadságáról, hogy felszabaditója iránt hálás lehessen.» V. ö. sz. *Fulgentius*, De fide ad Petrum, 64. sz. M. 65. k. 700. old.

[2] Már föntebb a *Római Katekizmus* alapján jeleztem, hogy ami kellemes csak létezhetik, s amit észszerűen csak óhajthatunk, azt el fogjuk nyerni a mennyországban. E földön gyakran fohászkodunk, hogy az Isten malasztja által a bűn fogságából fölszabaduljunk; s a papnak naponként kell imádkoznia: «Oltsd ki a civódások lángjait, tartsd távol a bűnök hevét!» («Exstingue flammas litium, aufer calorem noxium!») Mi lenne, ha a túlvilágon is a vétkezhetés veszélyétől kellene félnünk? Bizonyára boldogságunk nem volna tökéletes, miután nem volna ment minden aggódástól. V. ö. sz. *Tamás* nyilatkozatait e könyv végén, hol a mennyei boldogság örökkétartósságát észokok útján bizonyítja.

annak legközelebbi oka és forrása? Ebben a hittudósok nem egyeznek meg teljesen. *Scotus* és követői állítják, hogy az *külső* okokból származik, t. i. az Isten akaratából és segítségéből, melylyel védi és megóvja a boldogokat a bűntől. Sz. *Tamás* az ő tanítványaival, s így a hittudósok nagyobb része, vitatja, hogy az *belsőleg* magából a boldogságból ered és pedig vagy egyedül csak az Isten látásából, vagy az Isten látásából és szeretetéből egyszerre. Legyen elég, hogy ezen dolgot itt néhány szóval jeleztük.[1]

[1] Itt *két* oly tényező jöhet tekintetbe, melyről mondhatjuk, hogy *belsőleg megerősödött* a jóban: az *alanyi* tényező (principium *quod*), mint szokás mondani, és *eszköz* tényezője (principium *quo*). Az *első maga a személy;* és ily értelemben mondjuk Krisztus Urunkat bűnre képtelennek: mert miután ő isteni személy, azért nem működhetik közre oly valamiben, ami Istent sérthetné. A második alatt értjük azon *eszközt* vagy *lehetséget*, melylyel a személy cselekvését végbe viszi: az eszes lelket (principium *quo* remotum, távoli eszköz tényező), az értelmet és akaratot (principium *quo* proximum, legközelebbi eszköz tényező). Hogy tehát valamely teremtmény ezen eszköz tényező szerint belsőleg bűnre képtelen legyen, erre szükséges, hogy a mondott tehetségek egyikében vagy másikában, vagy pedig mind kettőben oly segitséggel rendelkezzék, mely ezen tehetséget annyira erősitené, hogy bűnre hajolni képtelen legyen. És a boldogokról ily értelemben mondjuk, hogy bűnmentességök okát bensőleg önmagukban birják, hogy belsőleg képtelenek bűnre.

Kérdés azonban, *mi képezi azon benső segítséget, mely a boldogok értelméhez vagy akaratához hozzájárul*, s mely által képtelenek lesznek a bűnre? Ezen dologról tudnunk kell, hogy némelyek szerint ezen bűnmentesség oka a *szemlélő látás*, nem amennyiben pusztán magának Istennek látása, hanem amennyiben a boldogok általa az Igében látják mindazon dolgokat vagy cselekvéseket, melyek reájuk vonatkoznak és mindazon körülményeket, melyek képesek az akaratot a jóban megerősiteni, vagy a rosszra inditani. Mások ellenben állítják, hogy az Isten látása, csak azért, mivel az a legfőbb jót képezi, egymagában, is elégséges ezen bűnmentességhez; azonban nem közvetetlenül önmagában, hanem a szeretet közvetítésével: a látás ugyanis szükségképen szeretetre, a szeretet pedig arra visz, hogy a bűntől tartózkodjunk, s ily módon a bűntől való mentességnek teljes okát az Isten látása képezi. Végre mások azt tartják, hogy ezen látás tárgyánál, vagyis az Isten legfőbb jóságánál fogva, elégséges inditó ok a vétek és vétkezhetés lehetőségének kizárására. Azért ha megesnék, hogy az Isten megszüntetné közreműködését a szeretet felébresztésénél, ha a látás megmarad, ez is elégséges, hogy szükségképen visszatartson minden bűntől. *Mazella*, De Deo creante, 1219. s köv. sz. V. ö. *Gotti*, Theol. schol. i. h. 2. kérd. 2. §. (2. k. 25. s köv. old.); *Billuart*, Curs. Theol. univ., de propriet. beatitudinis (1. k. 431. s köv. old.). Maga sz. *Tamás* különböző helyeken majd az egyik, majd a másik véleményt látszik előadni; leginkább mégis azt, mely egyedül az Isten látását pártolja. Legyen szabad

Azokból, miket az előző tételekben előadtunk, kiviláglik, hogy a lelkek mennyben legnagyobb mértékben boldogok, hogy azok ott tökéletes boldogságot, vagy *minden tekintetben* vett boldogságot élveznek.

idéznem azon szavakat, melyeket Summ. Theol. 2. r. 1, 4. kérd. 4. bek. olvasunk: «Az örök boldogság az Isten lényegének látásában áll, mely maga lényege minden jónak; és annak akarata, ki az Isten lényegét látja, ép oly szükségképen szereti mindazt, mit az Istennel való összefüggése miatt szeret: amint annak akarata, ki az Isten lényegét nem látja, szükségképen szereti mindazt, mit a jónak általános fogalma alatt szeret, melyet ismer és ez az, mi az akaratot a jóra erősíti. Amiből világos, hogy ezen boldogság nem képzelhető a jóban megerősödött akarat nélkül.»

Hogy ezen dolog még világosabb legyen, hozzáadjuk, mit *Gotti* bibornok sz. *Tamás* véleménye és értelmezése nyomán, Theol. schol. 2. k. tract. de ult. fin. 2. kérd. 5. két. 2. §. ír: A boldogító látás két okból zárja ki a boldogokban a vétekre való képességet: 1. Mert az eszes teremtmény tehetségét teljesen elfoglalja: miután ugyanis ezen látás nem egyéb, mint elérése minden jónak, azért minden vágyat teljesít és kielégít. «Ép innét nyeri az akarat állhatatosságát, hogy teljesen kielégíttetik, úgy hogy nincs oka, miért térjen el attól, a miben megerősödött» mondja sz. *Tamás*, Contra Gentes, 4. k. 70. fej. — 2. Mert, mint ugyanazon angyali doctor, ugyanott 92. fej. mondja: «Az akarat nem vétkezhetik az értelem némi tudatlansága nélkül; mert semmi mást nem akarunk, hanem csak a valódi vagy látszólagos jót. Azért mondja Példab. Kv. 14, 22.: *Tévelyegnek, akik gonoszt cselekszenek.* És Aristoteles 3. Ethic. 2. fej. mondja: *minden, aki rosszat cselekszik, tudatlan.* De a lélek, mely valóban boldog, nem lehet tudatlan, mivel Istenben látja mindazt, mi saját tökéletességéhez tartozik, így tehát semmiképen sem birhat rosszra hajló akarattal, főkép mivel Isten ezen látását szünet nélkül élvezi . . . Azonkívül: Értelmünk bizonyos következtetések körül tévedhet, mielőtt azokat az első elvekre visszavezette; de ha ez a visszavezetés megvan, a következtetésekről birt ismeret hamis nem lehet. És amily szerepe van az elvont dolgokban a bizonyítás elvének, ugyanilyennel bir vágyainkban a cél. Mindaddig tehát, míg akaratunk el nem éri végső célját, tévedhet; de már nem tévedhet akkor, midőn végső céljának élvezésére jutott, mely magában véve ép oly kivánatos, mint amennyire a bizonyítás főtételei magukban véve ismertek.» Itt sz. *Tamás* oly szellemesen és világosan beszél, hogy szavai magyarázatra nem szorulnak.

Mindezeket megerősíti ugyancsak sz. *Tamás*, De Verit. (lib. arbitr.), 24. kérd. 8. bek. midőn mondja: «Mert kik az Isten lényegét látják, meg fogják ismerni, hogy az Isten azon végsőcél, melyet mindenek fölött szeretni kell: meg fogják ismerni mindazt, mi az Istennel egyesít, vagy tőle elválaszt, részletesen meg fogják ismerni Istent nemcsak önmagában, hanem amennyiben oka minden egyebeknek. És ezen ismeret világossága annyira erősíti az akaratot, hogy az alsóbbrendű tehetségekben semmiféle indulat nem támadhat, mely az ész uralmával és szabályaival ellenkeznék. Azért, amint most állhatatosan kivánjuk a

129. Habár talán elégséges volna, ezen dolgot illetőleg azokra utalnunk, miket már az első kötetben mondottunk, hol azon végcélról beszéltünk, melyre Isten bennünket teremtett, és azon boldogságról, melyre az embert végtelen jóságában szánta: mégis nem lesz fölösleges azt legalább néhány szóban ezen helyen is kimutatni.

A lelkek mennyben legnagyobb mértékben boldogok.

130. Tétel: *A lelkek a mennyben legfőbb boldogságot, vagy minden tekintetben vett boldogságot élveznek.*

Magyarázat.

131. *A boldogság*, melyet *szorosan* így nevezünk, *Boëtius* szerint: minden javak összefoglalásából származó tökéletes állapot; sz. *Ágoston* szerint: minden javak összege és csoportja; sz. *Tamás*[1] szerint: «tökéletes jó, mely minden vágyat teljesen kielégít.»

A scholastikusok így szokták meghatározni: *A legfőbb jó, mely az eszes teremtmény vágyait teljesen kielégíti.* Az *eszes teremtmény* vágyait, mondom; mert az ész nélküli teremtmények képtelenek boldogságra, miután arra vannak rendelve, hogy szolgáljanak, és ezen állapotban nincs boldogság. Továbbá, mondom, hogy az eszes teremtmény vágyait *teljesen kielégíti;* hogy azon tökéletes boldogságot, melyet elnyerünk a túlvilágon, hol semmi kivánni valónk sem marad fön, megkülönböztessük a jelen élet tökéletlen boldogságától, mely mintegy út a tökéletes boldogságra.

Megkülönböztetünk *tárgyi* boldogságot (beatitudo objectiva) és *alanyi* boldogságot (beat. subjectiva vagy formalis). Tárgyi boldogság alatt értjük azon dolgot, melynek elérésében a vágy megnyugszik. Alanyi boldogságnak mondjuk magának ezen dolognak elérését és birtoklását. A tárgyi boldogságot, vagyis azon tárgyat, melynek birtoklása az eszes teremtmény vágyát teljesen kielégíti, nem képezheti semmiféle teremtett jó, hanem egyedül a teremtetlen jó, maga az Isten.[2] Az alanyi boldogság

jót általában, ép úgy a boldogok értelme állhatatosan akarja a kellő jót részlegesen. Az akarat természetes hajlama fölött azonban uralkodik bennök a tökéletes szeretet, mely teljesen egyesíti őket Istennel. Miért is vétek teljesen lehetetlen bennök, és így erősödnek meg a malaszt segélyével.»

[1] Summ. Theol. 1. II. 2. kérd. 8. bek.

[2] Már fönt kimutattam, hogy a teremtett javak az ember eszes vágyait sohasem elégíthetik ki teljesen; s hogy azért az örök jó, t. i. egyedül maga az Isten tárgya a boldogságnak. Legyen szabad ezt ezen helyen

tehát *Isten elérésében* áll, vagyis azon cselekményben, melylyel Istent fölfogjuk, melylyel Istent, a legfőbb jót élvezzük. Tételünk ezen *alanyi boldogságról* szól.

Továbbá megkülönböztetünk természetes és természetfölötti boldogságot. *Természetesnek* mondjuk azt, mely az embert a *természet rendje szerint* teszi boldoggá, és egyedül természetes erőkkel (s Isten természetes segítsége mellett) is elérhető. *Természetfölötti* boldogságnak pedig azt nevezzük, mely a természet erőit és igényeit messze fölülmúlja, és az embert egészen a természet rendjén fölül boldogítja.

Tehát a *természetes* alanyi boldogság nem egyéb, mint: Istent oly tökéletesen és világosan megismerni, a mennyire az eszes teremtmény természetes tulajdonai és erői szerint erre képes és — miután az akarat legfőbb működése a szeretetben áll —

is néhány szóval kimutatni, úgy, hogy röviden sorra tekintjük a teremtett javakat. A teremtett javak háromfélék, úgymint: külső vagy szerencse javak, testi javak és lelki javak: azonban ezeknek egyike sem képezheti az ember tárgyi boldogságát. A boldogság tárgyát ugyanis nem képezhetik.

1. *a szerencse javai*, milyenek a gazdagság, tisztességek, jó hirnév és hatalom, mert: *a)* nem állandóak, hanem könnyen elveszthetők; *b)* nem zárnak ki minden rosszat, hanem rosszal vannak vegyítve; *c)* az embert nem elégítik ki teljesen, mert minél többet bir belőlök, annál inkább felköltik vágyait, azon régi közmondás szerint: «Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae» (minél többet iszik valaki a vizből, annál inkább szomjuhozik utána). Nem is elégségesek, mert aki ezekkel rendelkezik, sok mást nélkülözhet, pl. bölcseséget, egészséget stb. *d)* Sok emberre ezekből rosszak származhatnak, mint a tapasztalat mutatja. Mindezek azonban ellenkeznek a valódi boldogsággal.

2. Sem a *testi javak*; mert maga a test, és minden mi a testtől függ, mint az egészség, szépség, erő, gyönyör és más effélék, mulékonyak, közösek a jókkal és gonoszokkal, még az oktalan állatokkal is; sőt az állatok ezek tekintetében még sokban fölülmúlják az embert, így a szarvas gyorsaság tekintetében, az oroszlán erő tekintetében, stb. Állításunk mellett szólnak azonkivül mindazon okok, melyeket már a szerencse javainál fölhoztunk.

3. A boldogság tárgyát nem képezhetik végre a *lelki javak sem:* nem a lélek, mely inkább még tökéletesbedésre szorul, hogy boldogságra juthasson; sem a lélek tehetségei, vagy bármi más, mi a lélekben van; mert ezek a léleknek csak eszközül szolgálnak boldogsága megszerzésére; sem a gyönyör, mivel (a test és lélek) minden gyönyöre vagy élvezete nem képezik boldogságát, hanem azt inkább csak követik; sem az erény, mely a boldogság utáni vágyat nem elégíti ki, hanem azt inkább csak helyes irányba tereli. V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. II. 1. 2. kérd. 7. bek. *Gotti*, De ultimo fine. 2. kérd. 1. két. 2. s k. §. (Theol. Schol. 2. k. 15. s k. old.); *Billuart*, De ult. fine, 2. ért. 1. bek. (Curs. Theol. 1. k. 415. s k. old.).

Istent oly lángolóan szeretni, a mennyire csak lehet. Isten és az isteni dolgoknak ismeretéből, és a legkegyelmesebb Isten ezen szeretetéből, a természetes erőknek nyujtott tökéletessége és kielégíttetése miatt, keletkezik a boldogság, mely annál nagyobb, minél nagyobb az ismeret és a szeretet; s mely aránylag legnagyobb akkor, midőn Isten aránylag legvilágosabb ismeretén és legnagyobb szeretetén alapszik.

A *természetfölötti* alanyi boldogság pedig abban áll, hogy az ember a megdicsőülés világossága által megerősödött értelmével Istent közvetetlenül szemléli, és akaratával, mintegy isteni módon, a szeretet által élvezi. Isten ezen közvetetlen szemlélete és élvezete az eszes lélek vágyait, midőn azokat egyrészt Isten közvetetlen és természetfölötti közreműködése folytán a természet rendje fölé emeli, másrészt legtökéletesebben kielégíti. Világos, hogy ezen helyen a természetfölötti boldogságot értjük.

132. E tétel hitbevágó; kitünik ez, hogy más, már fönt fölhozott hittani érvet mellőzzek, XII. Benedek «*Benedictus Deus*» kezdetű *Constitutiójából*, hol[1] miután határozottan kimondotta, hogy a minden bűntől tiszta lelkek rögtön a halál után szemlélődő látással látják az Istent, hozzáadja: «hogy ezen látás és élvezés következtében azoknak lelkei, kik már elhaltak, valóban boldogok és birják az örök életet és nyugalmat.» Hitigazság.

133. Miután már több idevonatkozó *szentírási* idézetet fölhoztunk, legyen elég ezen néhány:[2] 16. Zsolt. 15.: «Megelégszem, mikor meg fog jelenni a te dicsőséged»; 35. Zsolt. 9. s k.: «Megrészegülnek a te házad bőségétől; és gyönyörűséged patakából itatod őket. Mert nálad vagyon az élet kútfeje, és a te világosságoddal látunk világosságot;» 83. Zsolt. 5.: «Boldogok, kik a te házadban laknak, Uram! örökön örökké dicsérnek téged»; Mát. 5, 8.: «Boldogok a tiszta szivűek; mert ők meglátják az Istent.» Bizonyítás.

A *szentatyák* közül, kiknek számos nyilatkozatát már szintén másutt fölhoztuk, hivatkozunk sz. *Cypriánra*, ki[3] mondja: «A mennyország gyönyöre a halál félelme nélkül és az örök élet tudatával nem lehet más, mint a legfőbb és örökkétartó boldogság!» és sz. *Ágostonra*, ki[4] írja: «mily nagy lesz azon

[1] *Denzinger*, Enchir. 456. sz.
[2] V. ö. Izaias, 51. fej. és 65. fej. is.
[3] De Mortalitate, 26. sz. M. 4. k. 624. old.
[4] Civ. Dei, 22. kv. 30. fej. 1. sz. M. 41. k. 801. old.

boldogság, hol nem lesz semmi rossz, nem nélkülözünk semmi jót, dicsőítjük Istent, ki mindeneknek mindent tesz! .... Az erény jutalma maga az lesz, ki az erényt adta, s ki annak önmagát igérte, minél jobb és nagyobb nem létezhetik. Mert mi mást jelentene, mit a próféta által mondott: *Istenetek leszek, és ti népem lesztek* (Lev. 26, 12.), mint: .... minden, mit az emberek észszerűen csak kivánhatnak, én leszek nekik életök, üdvök .... dicsőségök, tisztességök, békéjök és minden javok?» s ismét sz. Ágostonra, a hol[1] mondja: «Epicurus mondotta: élvezni testemmel, jó. Stoicus mondotta: élvezni eszemmel, jó; az apostol pedig mondja: Istenemhez ragaszkodni, jó.» Más helyen[2] mondja: «Állítsuk szemünk elé a hármat, Epicurust, Stoicust és a keresztényt s kérdezzük őket egyenként. Mondd, Epicurus, mely dolog boldogíthat? Feleli: A testi gyönyör. Mondd, Stoicus: a lélek erénye. Mondd, keresztény: az Isten ajándéka»; hivatkozunk végre sz. *Anselmra*, ki így szól:[3] «Ezen ország állapotát el sem képzelhetjük, annál kevésbbé beszélhetünk róla vagy írhatjuk le azt. Azt tudom, hogy ott semmi sem hiányzik, a mit kívánhatsz. Tehát nincs ott semmi szomoruság, semmi sírás, semmi fájdalom, semmi félelem .... Mit kivánhatunk még egyebet? Bizonyára azt, ami mindezeknél többet ér, t. i. a Teremtő látását, ismeretét és szeretetét. Látni fogjuk őt önmagában, látni fogjuk őt minden teremtményeiben, őt, ki mindent aggódás nélkül kormányoz, ki mindent fáradság nélkül föntart, ki minden egyesnek tehetségeihez mérten mindegy önmagát adja, kisebbedés vagy fölosztás nélkül .... Ezekből oly szeretet, a jámbor szeretet oly lángja, a szeretet oly édessége, az élvezet oly bősége, a vágyakozás oly hevessége keletkezik, hogy sem megelégedettség a vágyat, sem a vágy a megelégedettséget nem gátolja. Mit jelent ez? Bizonyára nem egyebet, mint hogy *szem nem látta, fül nem hallotta, sem az ember szivébe föl nem hatott, mit az Isten azoknak készített, kik őt szeretik* (I. *Kor.* 2, 9.).»

[1] Serm. 156., 13 bek. de Verb. Apost. 7. fej. M. 38. k. 854. old.
[2] Serm. 150, epicureusok és stoicusokról szóló bek. 7. fej. M. 38. k. 812. old.
[3] Medit. 17. M. 158. k. 797. s k. old. Több ilynemű példát lásd *Canisius*, Summ. doctr. christ. de Noviss. (4. k. 744. s k. old.)
A scholastikusok idevonatkozó nyilatkozatait már más helyen idéztük. sz. Tamás szavait, Summ. Theol. II. 1. 5. kérd. 4. bek., alább fogjuk fölemlíteni.

Ezen tétel igazságát az *ész* is fölismerheti: Az ember boldog, ha észszerű vágyai kielégítést nyernek. És a mennyországban épen ez történik; a mennyben az ily vágyak, midőn azokat egyrészt Isten közvetetlen és természetfölötti közbejötte a természet rendje fölé emeli és növeli, másrészt teljes kielégitést nyernek. Mert a lélek, mint kimutattam, ment ott úgy bűntől, mint a büntetésből eredő minden rossztól; és azon vágynak, melynél fogva a lélek minden igazat megismerni és minden jót birni óhajt, Isten minden igazság forrásának közvetetlen szemlélése és Isten, a legfőbb jónak birása, teljesen eleget tesz. Mert, hogy az Isten látása és élvezése a legtökéletesebb élvezetet és örömet nyujtja azt bizonyára bárki meg fogja engedni; miután lehetetlen, hogy valaki, ki az Istent, minden tökéletességek összefoglalatját, közvetetlenül szemléli, és Istent, a legfőbb jót, élvezi, irányába szeretetre és örömre ne gerjedjen.[1]

[1] V. ö. *Bautz*, Himmel, 120 s k. old., 126. s k. old.
Hogy ezen boldog állapot *örökké tart*, s hogy tehát az ember vágya ezen tekintetben is teljes kielégítésre talál, ezt alább fogjuk kifejteni, hol a mennyország örökké tartóságát bizonyítjuk.
De azt mondhatnád: 1. A léleknek az a vágya, hogy *testével egyesüljön*; tehát az általános föltámadás előtt vágyai nincsenek teljesen kielégitve, s azért nem is lehet (szorosan) boldog. Felelet: A lélek nem örvend nagyobb jólétnek a testben, mint a testen kívül, legföljebb kiterjedés tekintetében, mennyiben létét a testtel is közli. A testtel való egyesülés iránti hajlam semmi módon sem akadályozza az Isten látását és szeretetét, mert különben az angyalok is, midőn külső küldetéssel bizatnak meg, és erről gondolkodni kénytelenek, elvonatnának az Isten látásától. Ezt úgy látszik XII. *Benedek* határozatilag is kimondja; mert «Benedictus Deus» kezdetű Costitutiojában (Denzinger, Enchir. 456. sz.) azt mondja, hogy Isten látása, melyet a lelkek a test halálától egészen a föltámadásig, és ettől kezdve az idők végtelenségeig élveznek, folyton tart; hol tehát úgy látszik, azt mondja, hogy *ez sem nem növekszik, sem nem kisebbedik*. V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. I., 2. 4. kérd. 5. bek.; *Bautz*, Himmel, 16. old.
Mondhatnák 2.: A boldogok között Isten egyenlőtlen látása folytán *egyik boldogabb, mint a másik*; tehát aki kevésbbé tökéletesen látja az Istent, nincs teljesen kielégítve, hanem Isten tökéletesebb látása után vágyakozik. Felelet: Tagadom a következtetést: mert miután ezt több nem illeti meg, azért nem is kíván többet. Így, aki kevésbé éhes, kevesebbet eszik, és mégis ép úgy jóllakik, mint az, kinek éhsége nagyobb, s azért többet is eszik. Szintúgy a kistermetű ember épen annyira meg van elégedve rövidebb ruhájával, mint a magas termetű bővebb öltönyével. Ezekből kitűnik az is, hogy alaptalan azon ellenvetés, melyet némelyek abból szeretnének kovácsolni, mintha a választottak boldogságának különböző foka következtében, mellyel az egyesek birnak, közöttük irígykedés támadhatna.

134. A hittudósok ezen helyen legtöbbnyire kérdést szoktak támasztani az iránt, hogy szorosan mibe kell helyezni az alanyi boldogságot. Azért mi is legalább néhány szóval beszélni akarunk erről.

Mondhatnák 3.: A mennyei boldogságot zavarja az, hogy a boldogok midőn a kárhozottak büntetését látják, ezek iránt résztvéttel viseltetnek, s azért szomorúságot éreznek. *Strauss*, Glaubenslehre, II. 679. old.; és *Schleiermacher*, Christl. Glaube, II. 550. old. (v. ö. Hettinger, i. h. 298. old.) azt mondják, hogy a boldogok, ha csak önzőknek nem akarjuk őket tartani, a kárhozottak nyomora fölött gyászt és szomorúságot kell hogy érezzenek. Felelet: A boldogok megismerik ugyan a kárhozottak büntetését, mint azt már fönt mondottam, mert mint sz. *Tamás*, Summ. Theol. Suppl. qu. 94. al. 95. a. 1. írja «a boldogoktól nem kell megvonni semmit, a mi boldogságuk tökéletességéhez tartozik. Minden dolgot azonban jobban meg lehet ismerni, ha azt saját ellentétjével hasonlítjuk össze: mert az ellentétek egymás mellé helyezve, annál inkább megvilágítják egymást. Azért, hogy a szentek annál inkább érezzék boldogságukat, s hogy érte annál nagyobb hálát adjanak az Istennek, megengedtetik nekik, hogy a kárhozottak büntetését tökéletesen megismerjék.»

Az által tehát, hogy a kárhozottak büntetését látják, sem a boldogok dicsősége el nem homályosul, sem boldogságuk csorbát nem szenved; ép úgy, mint amily kevéssé zavarja az Isten boldogságát, hogy a pokol tüzében számos gonoszt szenvedni lát. Sőt a boldogok örömét csak növeli és Istennek annál nagyobb hálákat adnak, hogy Isten kegyelméből ennyi rosszat kikerültek. Ily értelemben írja Nagy sz. *Gergely*, Hom. 40. in Evang. 8. sz. M. 76. k. 1309. old. «Az igazak folyton látják a gonoszok kínjait, hogy így örömük növekedjék, midőn látják azon rosszat, melyet ők Isten irgalmából elkerültek; és annál nagyobb hálát adnak szabadítójuknak, midőn másokban látják, hogy mit szenvedhettek volna ők is, ha el lettek volna hagyatva. És ezen nagy boldogság fényét az igazak lelkeiben nem homályosítja el a gonoszok büntetésének szemlélése, mert miután ott a nyomor iránt való részvétnek már nincs helye, azért kétség kívül a boldogok örömét sem kisebbítheti. És mi csodálatos van abban, hogy midőn az igazak a gonoszok büntetését látják, ez örömük növelésére szolgál, hisz a festményben is a feketét használjuk alapszinnek, hogy a fehér vagy vörös annál világosabban föltünjék rajta?»

A mi *Strauss* azon mondását illeti, hogy a boldogokat önzőknek kell tartanunk, ha részvéttel nem viseltetnek a kárhozottak nyomora iránt, erre már megfelelt sz. Tamás, midőn azon kérdésről, *vajjon a boldogok részvéttel viseltetnek-e a kárhozottak nyomora iránt*, i. h. a. 2. írja: «Úgy látszik, mintha a boldogok részvéttel volnának a kárhozottak szenvedései iránt. Mert a részvét a szeretetből ered. S mivel a boldogokban legtökéletesebb lesz a szeretet; azért legnagyobb mértékben részvéttel lesznek a kárhozottak nyomora iránt .... *másrészt azonban*, aki részvéttel viseltetik valaki iránt, az mintegy részesévé lesz nyomorának. A boldogok azonban semmiféle szenvedésnek nem lehetnek részeseivé; azért nincsenek is részvéttel a kárhozottak büntetései iránt.»

135. Tétel: *A lényeges boldogságot az Isten látásába kell helyeznünk.*

136. Először mondom a *lényeges boldogságot*. A boldogságot meg szokták különböztetni lényegesre és járulékosra. *Lényeges* boldogság alatt azt értjük, mely eltekintve minden mástól, egymagában is *szorosan* boldoggá teszi az embert; *járulékos* vagy kiegészítő boldogság alatt pedig azt, mely a boldogságot teljessé teszi.[1] Magyarázat.

«Erre azt kell felelnünk, hogy a szánakozás vagy részvét kétféleképen lehet meg valakiben: *először*, mint indulat; *másodszor*, mint akarati tény. A boldogokban ugyan nem lesz semmiféle alsóbbrendű indulat, kivéve, mely az értelmi elhatározásból következik. Azért szánakozást vagy részvétet sem éreznek, hacsak nem szabad elhatározásból. A szabad elhatározás folytán pedig a szánalom vagy részvét úgy származik, hogy valaki mástól valami rosszat el akar hárítani; azért az oly dolgokban, melyeket értelmi fontolgatás után elhárítani nem akarunk, részvétet sem érezünk. A bűnösök azonban, míg e földön élnek, oly helyzetben vannak, hogy nyomorult és bűnös állapotukból még boldogságra juthatnak, a nélkül, hogy ez az Isten igazságosságával ellenkeznék. Azért a boldogok ezek irányában érezhetnek részvétet, és pedig úgy akarati elhatározás szerint, s ily értelemben mondjuk az Istenről, az angyalokról és boldogokról, hogy részvéttel viseltetnek irántuk, a mennyiben boldogságukat akarják; valamint indulat szerint is, és ily értelemben mondjuk az élő jó emberekről, hogy részvéttel vannak irányukban. De a túlvilágon nyomorukból már nem juthatnak boldogságra. Azért ezen nyomoruk iránt helyes értelmi elhatározás szerint nincs helye a részvétnek; miért is a boldogok, kik az örök dicsőséget élvezik, semmi részvétet sem fognak érezni a kárhozottak iránt.»

Azon kérdésre, vajjon a boldogok *éreznek-e örömet* a kárhozottak büntetése fölött, sz. Tamással, i. h. felelek: szorosan efölött ugyan nem éreznek örömet, mivel ezen büntetések a kárhozottakra nézve fájdalmasak és valami rosszat képeznek, de némely mellékkörülmény folytán igen is örülnek, midőn t. i. megfontolják «ezekben az Isteni igazságosságnak rendjét, és saját szabadulásukat, melynek örülni fognak. Így tehát az isteni igazságosság és saját szabadulásuk lesz a boldogok örömének lényeges oka, a kárhozottak büntetése azonban csak járulékos oka.»

V. ö. ezen dologról *Gotti* Theol. schol. 3. k. 743. s k. old. *Kleutgen* Theol. der Vorzeit, 3. k. 352. s k. sz.; sz. *Bautz*, Himmel, 172. s k. old.

[1] V. ö. *Róm. Katek.*, i. h. 6. sz., hol azt olvassuk: «De mindenek előtt alkalmazni kell azon megkülönböztetést, melyet a legtekintélyesebb egyházi íróktól vettünk; ezek ugyanis kétféle javakat különböztetnek meg, melyeknek egyik része a boldogság természetéhez tartozik, másika magából a boldogságból következik. Miért is, hogy bennünket tanítsanak, azokat lényeges, ezeket pedig járulékos javaknak nevezték.»

Továbbá mondom, hogy azt *az Isten látásába kell helyeznünk.*[1] Azonban vajjon egyedül csak az Isten látásába, vagy egyszersmind az Ő szeretetébe és az e fölött érzett örömbe is? erre nézve, mint kimutattam, eltérők a hittudósok nézetei. Valamennyi megegyezik abban, hogy a boldogság az ember valamely élettevékenységében áll. De szorosan melyikben? Némelyek állítják: egyedül az értelem működésében, azaz Isten látásában (sz. Tamás tanítványaival, továbbá Bellarmin, Becan); mások mondják: egyedül az akarat tevékenységében, azaz egyedül azon tökéletes szeretetben, melylyel Istenhez, mint legfőbb jelenlevő és általunk élvezett jóhoz, ragaszkodunk (Scotus követőivel); mások a boldogságot Isten látásába *és* annak szeretetébe helyezik (Bonaventura, nagy Albert, sz. Vict. Richard és Hugo a legtöbb újabbkori scholasticussal): ismét mások végre ama boldogító örömbe helyezik azt, melylyel a boldogok az Isten látása és szeretete által eltelnek.[2]

[1] Mint már fönt, megjegyeztem, egyik-másik kath. hittudós az ember lényeges boldogságát Istennek a lélekkel való oly különös egyesülésébe helyezte, melyben az istenség mintegy behatol a lélek lényegébe, miáltal ez lényegileg isteníttetnék és bizonyos módon Istenbe átalakulna; vagy az Isten örök megismerésébe helyezte azt, mely megismerés oly egyesítő működés által közöltetnék az emberrel, melyet maga az ember idézne elő; ezen véleményeket azonban majdnem valamennyi többi hittudós téveseknek mondja; mert, mint szintén fönt mondottam, sem az istenségnek ama behatolása a lélekbe, sem Istennek ezen örök megismerése nem képezi magának a boldognak élettevékenységét. A boldogság pedig, a mily értelemben azt itt veszszük, oly működés, mely azon alanytól indul ki, mely boldoggá lesz. V. ö. *charmesi Tamás*, Theol. univ., az emb. cselek. szóló fej. 1. ért. 2. kérd. 2. bek. (4. k. 20. s k. old.); *Gotti*, Theol. scholast. 2. k. 18. old. (tract. 1. de ultimo fine 2. kérd. 3. két.); *Billuart* i. h. (v. ö. Migne, C. Th. 11. k. 619. s k. old.) *Mazzella*, i. h. 1167. sz.

[2] *Charmesi Tamás*, i. h. 2. §. (4. k. 21. old.). *Lessius*, De summa bono 2. s kv. 5. fej. mondja: «a boldogság, ha azt egész teljességében tekintjük, Istennel való legtökéletesebb egyesülésben áll. A tökéletes egyesüléshez azonban szükséges nemcsak az értelem, hanem az akarat által való összeköttetés is; miután az akarat nem kevésbbé közvetetlenül közelíti meg Istent, mint az értelem. Ezen két tehetség ugyanis két karhoz hasonlít, melylyel a lélek Istent átöleli, azt magához szorítja és tartja. Tehát a boldogsághoz az akarat által való egyesülés is tartozik. Végre senki sem érzi magát boldognak, ha azt, amit szeret, nem élvezi. De az, aki valami fölött nem érez örömet, az nem is élvezi; azért, aki nem érez örömet, az nem boldog. Amiből világosan kitetszik, hogy a boldogsághoz hármas működés szükséges, t. i. a látás

Ezen eltérő vélemények mellett azonban megjegyezzük, hogy valamennyien megegyeznek abban, hogy *a*) a boldogság az embernek Istennel való legbensőbb egyesülésében áll; *b*) a boldogsághoz e három tartozik: az isteni lényeg világos látása, Istennek ebből származó legtisztább szeretete, és az e fölött érzett legfőbb öröm. Mert minél világosabban látjuk a végtelen tökéletességekkel felruházott isteni lényeget, annál tisztább és lángolóbb szeretetre gerjed az akarat Isten iránt, s az egész lélek örömmel és elragadtatással telik el. Maga az angyali doktor így szól:[1] «Szükséges, hogy a boldogsághoz e három járuljon hozzá, t. i. a látás, mely nem egyéb, mint a felfogható cél tökéletes megismerése; ennek elérése, mely feltételezi a cél jelenlétét; az e fölött való öröm vagy élvezet, mely magában foglalja a szeretet alanyának megnyugvását abban, amit szeret.»

Mi tehát a tételben azt állítjuk, hogy a boldogság, habár a szemlélődő látáson kívül magában foglalja az Isten legfőbb szeretetét és az e fölött való örömet is, mégis ha *lényege* szerint tekintjük, valószínűleg egyedül az értelem tevékenységében

a szeretet és az öröm vagy élvezet. Mert így egyesül a lélek teljesen Istennel, és őt, mint legfőbb jót, tökéletesen élvezi.» *Ripalda*, De ente supernat. 100. vit. 3. szak. 11. sz. kiad. *Vivès*, 3. k. 505. old. mondja: «Mi azt állítjuk, hogy úgy a látás, mint a szeretet, és pedig a két tevékenység együtt és külön, képezi a teljes boldogság lényegét; úgy hogy bármelyikben, külön a többitől, megvannak a lényeges boldogság alkotó elemei, t. i. a legfőbb jónak kielégítő elérése és birása, mely megkülönbözteti a nem boldogot a boldogtól, kit megilletnek a többi javak is, melyek a boldogsággal járnak.»

V. ö. ezen dologról *Gotti*, Tract. de ult. fine, 3. kérd. 4. két. (2. k. 21. s köv. old.); *Billuart*, i. h.; *Mazzella*, De Deo creante, 1165. s köv. old. sz.; *Stöckl*, Metaph. 361. s köv. old; *Simar*, Dogm. 861. s köv. old; *Scheeben*, Dogm. 2. k. 308. old.; *Kirschkamp*, Gnade u. Glorie, 74. old.; *Bautz*, Himmel, 129. s köv. old.

[1] Summ. Theol. P. 2. qu. 4. a. 3. V. ö. Suppl. P. 3. qu. 96. a. 1. is, hol olvassuk: «Az ember lényeges jutalma, mely nem egyéb, mint az ő boldogsága, a léleknek Istennel való tökéletes egyesülésében áll, amennyiben őt tökéletesen élvezi mint olyant, kit tökéletesen lát és szeret.»

A *Római kát.*, i. h. 7. sz. ezt olvassuk: «Ez ugyanis azt jelenti (*Ján.* 17., 3. s köv.), hogy a boldogság ezen két részből áll, hogy t. i. egyrészt látni fogjuk Istent úgy, amilyen saját természete és lényege szerint, másrészt mintegy istenekké alakulunk által. Mert, kik őt élvezik, habár megtartják tulajdon lényegöket, mégis bizonyos csodálatos és majdnem isteni alakot öltenek, úgy hogy inkább isteneknek, mint embereknek látszanak.»

áll, miért is azt egyedül az Isten szemlélődő látásába kell helyeznünk.

Bizonyosság foka. 137. Ezen véleményt, mint már mondottam, az észből merített bizonyítékok teszik *valószínűvé*.[1]

[1] Úgy vélem, hogy a zsinatok és pápák nyilatkozataiban semmi határozott bizonyítékot sem találunk azon vélemény mellett. XII. *Benedek* idézett Constitutiójában ugyan ezt olvassuk: «Kimondjuk, hogy ... a szentek lelkei ... látják az isteni lényeget, és midőn látják, élvezik is ezen isteni lényeget, nemkülönben, hogy ezen látás és élvezés folytán azoknak lelkei, kik már elhaltak, valóban boldogok és birják az örök életet és nyugalmat.» De úgy ezen szavak, mint más ilynemű határozatok (v. ö. flórenci zsinat, Decret. Union. Graec., *Denzinger*, Ench. 588. sz.) ép oly oly kevéssé szólnak ami állításunk mellett, mint a mily kevéssé lehet velök bebizonyitani az ellenkező véleményeket. *Felhozzák* ugyan, hogy XII. Benedek Constitutiójában azt mondja, hogy a *lelkek* Isten látása *és élvezése* folytán valóban boldogok; tehát a boldogság lényegét nem lehet egyedül az értelem tevékenységébe helyezni. *De* erre viszont azt mondjuk: az idézett Constitutióban nincs szó a *szeretetről*; és mégis mindazon vélemények, melyek ellen itt harcolunk, azt tartják, hogy a szeretet is a boldogság lényegéhez tartozik. Hozzáadjuk amit *Suarez* (i. h. 7. vit. 1. szak. 25. sz.) ir: «Nem való, mintha ezekben (az idézett Constitutióban és a flór. zsin. Decret.) valami határozat foglaltatnék, vajjon t. i. a boldogság lényege egy vagy több tevékenységben áll: mert az *előbbi* a begardok és beguinok ellen van irányozva, kik azt állították, hogy az ember saját természeti erejéből is boldoggá lehet, és ennek elérése nem szorul a megdicsőülés világosságára. Tehát e pápa a zsinattal együtt azt mondja ki, hogy a megdicsőülés világosságára van szükségünk, hogy azon boldogságra felemelkedhessünk és az Istent élvezhessük: de vajjon a boldogság a látásban vagy az élvezetben, vagy mindkettőben áll-e, az nincs összefüggésben ezen határozattal. Az *utóbbiban* foglalt határozat pedig azon vélemény ellen szól, mely azt hirdette, hogy a lelkek az utolsó ítélet napja előtt nem jutnak boldogságra; és csak egész mellékesen jegyeztetik meg, hogy a lelkek ott a látás és élvezés folytán boldogok, ami egyszerűen igaz is, mivel mindkettő meg van a boldogokban, és aki mind a kettőt birja, az szükségképen boldog, akár lényeges mind a kettő, akár nem. *Mazzella*, i. h. 1181. sz. V. ö. *Bautz*, i. h. 130. old.

A *vatikáni* zsinat, 3. ül., 3. fej. az Isten által teremtett ember végcéljáról ugyanezeket olvassuk: «Életet és halált helyezett eléje, hogy ha az életet választja, erényről-erényre emelkedjék, a menny országába áthelyeztessék, hol *Istent fogja látni*, nem miként természetes tehetségekkel látható, hanem szinről-szinre, amilyen valóban, és ezen látás által Istenbe átalakulva, az isteni gyönyörök forrásából igyék.» Azonban ezen hely nem bizonyítja azt, vajjon az Isten látása *lényeges* boldogsága-e az embernek vagy sem. Ugyanaz áll a *bécsi* tartományi zsinatról is, mely 1859. évben tartatott. V. ö. a vaticani zsinatra készült dogmaticai Constitutiók vázlatának 16. fejezetét, *Friedrich*, Docum. ad illustr. Conc. Vat. 2. k., 20. old.

Bizonyítás. 138. Habár tehát ezen véleményt, mint az imént kimutattam, a *Szentírás* és a *szentatyák* nyilatkozatai nem erősitik meg, — s mindazon idézetek, melyeket az egyes vélemények védői fel szoktak hozni, azok ellenkezőjének bizonyítására is használhatók,[1] — mégis néhány ily nyilatkozatot fel fogunk sorolni, nem ugyan mint szoros bizonyítékokat, hanem mint ezen véleménynek legalább némi nyomait.

Ami a *Szentírást* illeti, hivatkozom (de a mondott megszorítással) *a)* azon nyilatkozatokra, melyek az alaki boldogságot «*Isten látásának*» *nevezetével* fejezik ki, pl. Mát. 5, 8. «Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent»; I. *Kor.* 13, 12.: «Most tükör által homályban látunk, akkor pedig szinről-szinre. Most csak rész szerint ismerek, akkor amint magam vagyok ismeretes»; I. *Ján.* 3, 2: «Tudjuk, ... hogy mikor ő meg fog jelenni, hasonlók leszünk hozzája; mert látni fogjuk őt, amint vagyon.» Ezen utóbbi mondatban különösen figyelembe kell vennünk az okhatározó *mert* szócskát. *Mert* látni fogjuk őt, amint vagyon, azért hasonlók leszünk hozzája. Úgy látszik tehát, hogy itt az Isten látása mint a boldogság legfőbb és lényeges része állíttatik elénk, s hogy ugyanabban birja alapját az Istenhez való hasonlatosságunk[2] is, *b)* azokra, melyekben az örök élet *Isten tökeletes*

[1] Mert ahol az áll, hogy a *látás* képezi a boldogságot, ott hozzáérthetjük: *a szeretettel és örömmel együtt*: és hol a *látásról, szeretetről és örömről* van szó, azt érthetjük, hogy tényleg mind e három szükséges ugyan, de talán nem mindegyik tartozik a *boldogság lényegéhez*.

[2] Nem tagadom, hogy az igazak már e földön is természetfölötti módon hasonlítanak az Istenhez, t. i. a megszentelő malaszt által, mely az embert az isteni természet részesévé teszi. De az embernek Istenhez való azon hasonlatossága, mely a megszentelő malasztból ered, csak tökéletlen; ellenben a boldogoké ott a mennyei hazában tökéletes lesz. És erről sz. János azt írja, hogy az az Isten látásában birja alapját. V. ö. ezen dologról sz. *Tamás* nyilatkozatát, Summ. Theol. P. 1. qu. 93. a. 4., melynek végén ezt olvassuk: «Miért is az Isten képét háromféleképen szemlélhetjük az emberben: *Először* úgy, hogy az ember természetes képességgel bir az Isten megismerésére és szeretetére; és ezen képesség magának az értelemnek természetében rejlik, mely közös minden emberben. *Másodszor* úgy, hogy az ember tényleg megismeri és szereti vagy legalább megismerheti és szeretheti az Istent, de csak tökéletlenül; és ily módon az Isten képe a malaszt által való hasonlatosság útján van meg az emberben. *Harmadszor* akként, hogy az ember tényleg tökéletes módon megismeri és szereti az Istent; és képe ily módon a megdicsőülés által való hasonlatosság útján van meg az emberben. Miért is a 4. Zsolt. 7. ezen szavairól:

megismerésébe helyeztetik. pl. *Ján.* 17, 3.: «Ez az örök élet, hogy mgismerjenek téged, egyedül igaz Istent;» és Ján. 14, 8.: «mutasd meg nekünk az Atyát, és elég nekünk;» — *c*) végre azokra, melyek az eszes teremtmény vágyainak teljes kielégíttetését (ebben áll a lényeges boldogság; a lényeges boldogság ugyanis a legfőbb jónak oly elérése, mely az eszes teremtmény vágyait teljesen kielégíti) az *értelem oly kielégíttetésébe* helyezik, mely az Isten közvetetlen *látásából* ered, mint 16, Zsolt. 15.: «Megelégszem, mikor meg fog jelenni a te dicsőséged.» [1]

A *szentatyák* közül hivatkozom sz. *Irén* már idézett szavaira; továbbá sz. *Ágostonra*, ki így szól: [2] «Isten ama látása, melyben szemlélni fogjuk az Isten változhatatlan és az emberekre nézve láthatatlan természetét, mely csak a szenteknek van igérve... képezi reánk nézve az egyedüli legfőbb jót, melynek elérése céljából van ránk parancsolva azon jó cselekedetek végrehajtása, melyeket végbeviszünk»; sz. *Jeromosra*, ki ezeket mondja: [3] «Látni fogják pedig, kétségkívül magát az Istent, ami valódi öröm. Ezekről mondotta az Úr: *Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.* Kinek látása tökéletes öröm»; *Alex. Cyrillre*, ki így ír: [4] «Nem létezhetik kiválóbb dolog az Isten látásánál: mivel ez a legfőbb boldogságban részesít bennünket»; és

«*Ránk van jegyezve, Uram, orcád világossága*» — szóló rendes glossa háromféle képet különböztet meg, t. i. a teremtés, a kiengesztelődés és a hasonlatosság képét. Az első tehát minden emberben megvan; a második csak az igazakban, a harmadik egyedül a boldogokban. V. ö. *Mazzella*, i. h. 865. sz. is.

[1] A Szentírás ezen nyilatkozatait, melyeket idéztünk sz. *Ágoston* is majdnem ugyanazon sorrendben felhozza, t. i. de Trinit. 1. s köv. old. 13. fej. 28. sz. M. 42. k. 841. old., és ugyanott 8. fej. 17. sz. M. 42. k. 831 old.

[2] De Trinit. 1. s köv, old. 13. fej. 31. sz. M. 42. k. 844. old.

[3] Midőn Izaias e szavait magyarázza: *meglátjátok és örülni fog szívetek*, 66. fej. 14.

[4] Contra Julian. 3. kv. 83. sz. M. gör. sor. 76. k. 627. old.

Hozzáadjuk, mit sz. *Bernátnál*, Sermo 4. infest. Omn. SS., 3. sz. M. 183. s köv. old. 473. old. olvasunk: «Azon örök es tökéletes boldogságban háromféleképen élvezzük az Istent; midőn öt összes teremtményeiben látjuk, midőn őt önmagunkban birjuk, és (ami mindezeknél kimondhatatlanul édesebb és boldogítóbb) midőn magát a Háromságot is önmagában megismerjük, és azon dicsőséget minden képlet nélkül, a szív tiszta szemével tekintjük. Mert ebben fog állani az örök és tökéletes élet, hogy megismerjük az Atyát és Fiút a Szentlélekkel és lássuk az Istent, amint vagyon, vagyis nem amilyen mibennünk vagy a többi teremtményekben, hanem amilyen önmagában.»

ugyanő: «Az emberek boldogsága abban áll, hogy birják a legfőbb látást.»

Végre az *ész* így következtethet ezen vélemény mellett: Az alaki vagy *alanyi* boldogság lényege, melyről itt szólunk, nem egyéb, mint a *tárgyi* boldogságnak elérése, mert ez az, miáltal a boldogító tárgy egyesül a boldogítandó alanynyal. Azért a boldogság lényegét azon működés képezi, mely a végcél teljes elérésére vezet. A mik azt kisérik vagy követik, azok csak tulajdonságai vagy díszei ezen működésnek. Ezen működés pedig az *értelem* tevékenységében áll, vagyis az Isten világos látásában.

Végre kell, hogy a lényeges boldogság a legfőbb jónak első elérése legyen; ez pedig, miután a legfőbb jó valami értelmileg megismerhető jó, az értelem működése, és nem az akarat működése által történik; mert az értelmileg megismerhető jót megismerés által, nem pedig utána való vágyakozás által érjük el: [1]

Sőt magának Lessiusnak, ki, mint fönt megjegyeztük, az ellenkező tételt tanítja és *három* dolgot számlál elő, melyek a boldogságot képeznék, — egyik-másik nyilatkozatát is, mint *valószínűségi bizonyítékot* felhozhatjuk a mi tételünk mellett; pl. midőn azt olvassuk nála, [2] hogy a boldogság nem egyéb, mint

[1] Talán innét van, hogy a szentatyáknál ezen kifejezés: *boldogul élni*, gyakran ugyanazt jelenti, mint *megismerés által valamit birni.* Igy nyss. sz. *Gergelynél*, De Beatitud, Orat. M. gör. sor. 44. k. 1266. old. olvassuk: «*Látni* a Szentírás értelmében ugyanazt jelenti, mint *birni*: pl. e kifejezés: *Lássad Jeruzsálem javait*, ugyanazt jelenti, amit kifejezne e szó: *megtaláljad.* És: *Veszszen el a gonosz, hogy ne lássa az Ur dicsőségét*, ezen szóval *nem látni*, a próféta azt akarja kifejezni *nem részesülni.* Ki tehát az Istent látja, abban, amit lát, elérte mindazt, mit a jóhoz számítunk, végnélküli örök életet, romlatlanságot, halhatatlan boldogságot, végtelen uralmat, folyton tartó örömet, igaz világosságot, lelki édes hangokat, hozzájárulhatatlan dicsőséget, örökös vígságot, egyszóval minden jót.» És sz. *Ágoston*, 83, Quaes. 35. kérd. 2. sz. M. 40. k. 24. old. mondja: «boldogul élni, nem jelent mást, mint valami örökkétartót megismerés által birni. Mert örök az, amiről egyedül okszerűen hiszszük, hogy az nem vehető el attól, ki szeretettel ragaszkodik hozzá: miből világos, hogy birni ugyanannyit jelent, mint ismerni. Mert minden dolgok közt legkiválóbb az, ami örök: és azért nem birhatjuk azt másként, hanem csak azon tehetség által, melylyel leginkább kitűnünk, t. i. az ész által.»

V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. r. 2. 3. kérd., 4. bek., 4. kérd. s köv. bek.; Contra Gentes, 3. kv. 26. fej.

[2] De summo bono, 2. kv. 4. fej. Más ilynemü érveléseket olvasd *Gotti*, i. h.: *Bautz*, i. h. 131. s köv. old.; *Stöckl*, Metaphys. 363. s köv. old.; *Schnütgen*, Visio beat. 44. s köv. old.

a legfőbb jónak elérése és birtoka. Az Isten *látása* pedig a legfőbb jónak elérése és birtoka. Mert a *látás* által mintegy kézzel megfogjuk, erősen tartjuk és birjuk magát az Istent, mint a legfőbb jót, kit élvezetül nyertünk, úgy hogy a mi hatalmunkban van, hogy édességét élvezhetjük és mindazon gyönyörökben, melyek belőle meríthetők, vég nélkül részesülhetünk.»

boldogság nem ...gg a testtel való egyesüléstől.

139. Miután tehát az Isten szemlélődő látásában áll az ember lényeges boldogsága, világos, hogy ez nincs összefüggésben a testtel, és hogy a lélek a test nélkül is valóban boldog lehet.[1]

...legszünik a hit és remény.

140. Azokból, miket az Isten látásáról mondottunk, kiviláglik az is, hogy a mennyben megszűnik a hit és remény; de megmarad a szeretet.

Mert sz. *Pál* apostol szerint a hit nem más, mint «a láthatatlanok bizonyítása» és sz. Ágoston szerint: «azt hiszed, amit nem látsz.» De a boldogok látják az Istent, amint vagyon, közvetetlenül, világosan, és az Istenben a többi dolgokat is, melyeket fönt elősoroltunk.

Megszünik a hit indulata (actus fidei), mivel az a túlvilágon lehetetlen; megszűnik a hitre való képesség (habitus fidei), miután ez felesleges. A tényleges hit helyébe lép a látás, a hitre való képesség helyébe a megdicsőülés világossága. Azonkívül a *remény* feltételez valami vágyat az után, amit nem birunk. Mihelyt tehát birjuk azt, mit reménylettünk, t. i. az Isten élvezését, többé már nem állhat meg a remény.[2]

[1] Sz. *Tamás* ezen igazságot kimutatja Summ. Theol. 1. r. 2. 4. kérd. 5. bek. Igy tehát újra tárgytalanná válik azon *ellenvetés*, melyet fönt megoldottunk, hogy t. i. a lélek test nélkül nem lehet valóban boldog, miután folyton testével egyesülni vágyik.

[2] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. R. 2. 67. kérd. 3. bek. írja: «A hit természete feltételezi az ismeret tökéletlenségét, mint ezt a hit meghatározása is kifejezi; a hit ugyanis Zsid. 11, 1. szerint; *a reménylendő dolgok alapja, a láthatatlanok bizonyítása*; és sz. *Ágoston*, Sermo 27. elején az Apost. szavairól 10. k. mondja: *Mi a hit? hinni azt, amit nem látsz* (Quid est fides? credere quod non vides). Az ismeret tökéletlenségéhez pedig szükséges, hogy az ismeret nélkülözze a látást vagy szemlélést; és az ismeret ezen tökéletlensége meg van a hitben. Miért is világos, hogy a hit nem állhat meg a tökéletes ismeret mellett . . . A boldogság azonban természeténél fogva feltételez bizonyos tökéletességet az alany részéről, hogy t. i. a boldog lássa azt, mi őt boldogítja . . . Amiből kitetszik annak lehetetlensége, hogy a hit ugyanazon alanyban megmaradjon a boldogsággal együtt.» V. ö. ugyanott 4. sz. és *Bautz*, Himmel. 19. old.

Megmarad a szeretet.

Megmarad azonban a szeretet, ezen szavak szerint (I. Kor. 13, 8.): «A szeretet sohasem szűnik meg»; sőt *bensőség*[1] tekintetében legnagyobb mértékben növekedni fog, úgy hogy *tényleg* mindig tart és teljesen *elenyészhetetlenné* lesz. Lehetetlen, hogy, ki Istent, a legfőbb jót, közvetetlenül szemléli, szeretetében iránta fel ne lángoljon, úgy hogy ily nagy jót saját akaratából elhagyni nem akarhat.[2]

[1] Mondom *bensöség tekintetében*. Vannak hittudósok, kik állítják, hogy az Isten iránti szeretet a túlvilágon *természete* szerint is különbözik azon szeretettől, melyet az igazak ezen életben éreztek iránta (így Scotus, Lessius és mások). De mi sz. Tamással azt tartjuk, hogy a boldogok szeretete azon szeretettől, melyet e földön éreztek, természet szerint nem különbözik. V. ö. *Kirschkamp*, Gnade u. Glorie, 78. s köv. old., *Bautz*, i. h. 18. s köv. old.

[2] Sz. *Ágoston*, De spirit. et lit. 36. fej. 64. sz. M. 243. old. mondja: Midőn elérkezik, amit mond, hogy *megismerjem, amint magam vagyok ismeretes*, ki merné állítani, hogy akkor oly mérvű lesz az Isten iránti szeretet azokban, kik őt látják, mint amilyen most a hivekben: vagy hogy ezt ahhoz mint valami megközelítőt hozzá lehessen hasonlítani? . . . Midőn ezen vándorlás után, melyet most hitben eltöltünk, eljutunk a látásra, mely után mindaddig, míg nem látjuk, reménykedünk, és melyet türelemmel várunk, kétségkívül maga a szeretet is nemcsak fölül fogja múlni azt, melyet most érezünk, hanem messze fölülmúlja majd azt is, melyet kérünk vagy értünk (Efez. 3, 20.)» Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 67. a. 6. mondja: «Midőn valamely dolog tökéletlensége nem tartozik szorosan annak természetéhez, misem gátol, hogy ugyanaz, ami előbb tökéletlen volt, később tökéletes legyen, amint az ember is növekedés által és a fehérség telítés által tökéletesbedik. A szeretet pedig oly ragaszkodás, mely természete szerint nem tételez fel szükségképen valami tökéletlenséget; mivel azt érezhetjük oly dolog iránt, melyet birunk vagy nem birunk, melyet látunk vagy nem látunk. Azért nem szűnik meg a szeretet az örök dicsőség tökéletességében, hanem ott is ugyanaz marad.» Továbbá ugyanott, 2. 2. qu. 24. a. 8. mondja: «A szeretet tökélességét kétféle szempontból tekinthetjük: egyrészt a szeretett tárgy szempontjából, másrészt a szerető személy szempontjából. A szeretett tárgy szempontjából tökéletes a szeretet akkor, ha valamit oly mértékben szeretünk, a mily mértékben az szeretetre méltó. Az Isten pedig oly mértékben szeretetre méltó, a mily mértékben jó; s miután ő végtelenül jó, azért végtelenül szeretetreméltó. Azonban semmi teremtmény nem képes őt végtelenül szeretni, miután minden teremtett tehetség véges valami. Miért is ezen szempontból egy teremtmény szeretete sem lehet tökéletes, hanem egyedül csak az Isten azon szeretete, melylyel önmagát szereti. A szerető személy szempontjából pedig akkor tökéletes a szeretet, hagyha az annyira szeret, amennyire képes. Ez pedig háromféleképen történhetik először úgy, hogy az ember teljes szívből tényleg folytonosan Istenhez vonzódik: és ez az örök haza tökéletes szeretete, mely nem lehetséges ezen életben, hol az emberi élet gyarlósága miatt lehetetlen, hogy tényleg folyton Istenre gondoljunk és szeretettel legyünk eltelve iránta.»

Miután mondottuk, hogy a szentek *lényeges* boldogságát az Isten szemlélő látásába kell helyezni, önként kérdés támad a *járulékos* boldogságról; azért kell, hogy erről is mondjunk néhány szót.

Járulékos boldogság.

141. Mi a «járulékos boldogság» kifejezést illeti, megjegyezzük, hogy azt nem azért nevezzük így, mintha az a lélek valami járulékos tulajdona volna, mert a teremtményekre nézve maga a lényeges boldogság is járulékos valami.[1] Hanem azért nevezzük így, mert magához a lényeges boldogsághoz hozzájárul, s mert, mint már mondottam, annak mintegy díszét képezi, azzal együtt jár és abból következik. A járulékos boldogság tehát, hogy legalább némi meghatározását adjam, a boldogok bármily tökéletessége, melylyel a lényeges boldogságon kívül birnak. Ha kérded, *miben áll* a járulékos boldogság, vagy mily javakat foglal magában, kitünik, hogy amint a hittudósok a lényeges boldogságra nézve nem egyeznek meg, úgy a járulékosról is különböző nézetekkel birnak. Többen az Isten szeretetét és az ő birásából származó örömet a boldogság lényegéhez számítják. Ha azonban sz. Tamással a boldogság lényegét egyedül az Isten látásába akarjuk helyezni s ha a régibb hittudósok által használt *állapot* szerint és *lényeg* szerint való felosztást mellőzzük és annak helyébe teszszük a lényegesre és járulékosra való felosztást s ha ezen két szóban a mennyei örömöket mind össze akarjuk foglalni: akkor nem tehetünk egyebet, mint hogy azon

[1] Talán ezért fordul elő oly ritkán a «*járulékos* boldogság» kifejezés az előbbi századok hittudósainál, kik a boldogságot inkább *állapot* szerint való boldogságra (beatitudo quantum ad *statum*) és *lényeg* szerint való boldogságra (beat. quantum ad *essentiam*) osztották föl. Az *állapot* szerint való boldogság magában foglalja mindazt, mi az embert lelkére, testére és minden tehetségeire nézve teljesen boldoggá teszi; s így hozzátartozik a szeretet, a látás, az élvezés, az öröm, az örökkétartóság, a vétkezhetetlenség, a test megdicsőülése stb. A *lényeg* szerint való boldogsághoz csak az tartozik, amit mindezek közt legnevezetesebbnek gondolunk, mi által a legfőbb jót vagyis a tárgyi boldogságot elérjük, s mely azon alapot képezi, melyből a többi elősorolt javak következnek. Így az *ember* is, ha őt *állapota* szerint tekintjük, magában foglalja nemcsak az értelmi tehetséget, hanem mindazon tulajdonságokat is, melyek az értelmi tehetségből következnek, mint a nevetés, a csodálkozás és beszéd képességét, a tagok bizonyos mennyiségét, szinét stb.; ellenben ha őt szorosan *lényege* szerint tekintjük, csak az értelmi tehetséget foglalja magában mint olyat, mit benne legfőbbnek tekintünk és a többi tulajdonságok alapjának és főokának tartunk. *Billuart*, i. h.

javakon kívül, melyeket fönt elősoroltunk, Isten ezen szeretetét és az Isten birásából származó örömet is a járulékos boldogsághoz számítsuk. Azonban midőn ezt tennők, ismételten hangsúlyozzuk, hogy ezen két érzelem az Isten világos látásával legbensőbben összefügg.

Ide tartozik továbbá Krisztus embersége, a boldogságos Szűz és az angyalok társaságának élvezete, az igazak kölcsönös barátsága és meghittsége, azon kölcsönös tisztelet, melylyel egymás iránt viseltetnek s ily kiváló helyen való tartózkodás. Ide kell azonkívül sorolnunk mindazon tulajdonokat, melyekkel az igazak testei a feltámadás után ékeskedni fognak.[1] Végre ide tartoznak némely kiváló tökéletességek, melyek az Isten különös gondviseléséből erednek, milyenek az aureolák; szintúgy némely rendkívüli kinyilatkoztatások és ezekkel járó örömek, melyekben az egyesek vagy különös előjognál, vagy hivataluknál vagy állásuknál fogva, vagy minden bizonynyal az Isten bőkezűségénél fogva részesülnek.

142. Ha kérded, hogy mily bizonyítékaink vannak azon vélemény mellett, hogy a lényeges boldogságon kívül létezik járulékos boldogság is, úgy elég lesz egy bizonyíték is, melyet az *észből* merítünk; ugyanis: nincs teremtett lényeg, mely saját tökéletességének kiegészítésére nem szorulna valami járulékra; a lényeges (alanyi) boldogság pedig teremtett valami és nem foglalja magában szorosan a boldogok minden tökéletességét. Tehát kell léteznie járulékos boldogságnak is.[2]

A boldogság nem egyenlő.

143. A tétel: *A mennyei boldogság nem egyenlő minden boldogban, hanem egyenlőtlen az érdemek különfélesége szerint.*

Magyarázat.

144. A boldogok ugyan mindnyájan világosan látják az Istent és azért élvezik a legfőbb jót; mindnyájan örvendenek Krisztus embersége, a boldogságos Szűz és minden szentek társaságának. Azonban különböző fokban; ha tekintetbe veszem a látás *elsőrendű* tárgyát, nem egyenlő áthatóan fogják látni az Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik; ami pedig a *másodrendű* tárgyat illeti: az egyik többet, a másik kevesebbet fog megismerni a teremtményekből stb., és az aureolákra

[1] Csak futólag megjegyzem, hogy azon örömök és javak, melyekben testeink részesülni fognak, nem testiek, hanem inkább szellemiek lesznek; mert szellemi test fog feltámadni.

[2] *Mazella*, i. h. 1244. sz. Többet olvass erről *Bautz*, i. h. 146. s k. old.

vonatkozólag is, némelyek birni fogják azokat, mások nem. Ezen egyenlőtlenség *okát*, és pedig *legközelebbi* okát, a megdicsőülés világosságának elnyert nagyobb vagy kisebb foka képezi; *távolabbi* okát pedig az Isten szabad rendelkezésén és a jutalom kiosztásában való bőkezűségén kívül, a megszentelő malaszt különböző mértéke és ezzel arányban az érdemek azon egyenlőtlen nagysága, melylyel az egyik vagy másik ezen világból kimúlik.

Ezen egyenlőtlenség azonban nem akadályozza azt, hogy mindnyájan tökéletesen boldogok legyenek, miután valamennyien az Istent és a többi javakat oly mértékben élvezik, hogy tehetségök és vágyaik teljesen ki legyenek elégítve, s hogy így mindnyájan saját képességök mértéke szerint boldogoknak érezzék magokat.[1]

[1] V. ö. sz. *Tamás* Summ. Theol. 1. 2. qu. 5. a. 2.: «A boldogság fogalmához kettő tartozik, t. i. maga a végső cél, mely nem egyéb mint a legfőbb jó és ezenjónak elérése vagy élvezése. Ha tehát magát a jót veszszük tekintetbe, mely a boldogságnak tárgyát és okát képezi, akkor nem lehet a boldogság nagyobb az egyikben mint a másikban, mert csak egy legfőbb jó létezik, t. i. az Isten, kinek élvezése boldogítja az embereket. De ha ezen jó elérését vagy élvezését tekintjük, akkor igenis lehet az egyik boldogabb, mint a másik, mert minél inkább élvezi valaki ezen jót, annál boldogabb. Megtörténik pedig, hogy az egyik tökéletesebben élvezi Istent, mint a másik, azért, mert inkább alkalmas vagy képes annak élvezésére; és ily módon lehetséges, hogy az egyik boldogabb legyen, mint a másik.»

Ezen dolgot magyarázza egyik hittudós (Hurternél, Comp. 3. k. 840. sz.), midőn így ír: «Ugyanis amint a testi jóllakás minden jóllakott emberben egyenlő, dacára annak, hogy az ételt nem egyenlő mértékben, hanem képességök szerint vették magukhoz: így a szentek is, habár bizonyos fokok szerint különböznek egymástól, mindnyájan egyenlő boldogsággal lesznek tökéletesek, mivel egyenlő tökéletességgel boldogok is lesznek.»

Ebből világos az is, hogy az egyes boldogoknak azért, mert az Istent kevésbbé áthatóan látják, vagy mert nem ismerik meg az összes teremtményeket és minden lehetséges dolgot, még sem fog hiányozni boldogságukból semmi sem. A boldogság ugyanis legtökéletesebben ki fogja elégíteni azon képességöket, melyet nekik a megdicsőülés világossága nyujtott, ebben pedig érdemeik aránya szerint részesülnek a boldogok. Ide tartozik, mit sz. *Tamás*, Summ. Theol. 1. R. 12. kérd. 8. bek. 4. pontjában olvasunk: «Az eszes teremtményben meg van a természetes vágy, megismerni mindazt, mi az ész tökéletességéhez tartozik; és ilyenek a dolgok nemei és fajai és azon dolgoknak okai, melyeket az Istenben látni fog mindaz, ki az isteni lényeget látja. De megismerni más, különös és lehetséges dolgokat és ezeknek cselekvését vagy működését, ez nem tartozik az ész tökéletességéhez; és sem erre nem terjed ki természetes vágya, sem pedig arra, hogy megismerje azon dolgokat, melyek még

145. Ezen tétel, ha annak magyarázatától eltekintünk, Hitigazság.
hitbevágó, mint az kitünik a fönt idézett flórenci zsinatból. Erre vonatkozik a trienti zsinat 6. ül. 32. Kán. is, mely meghatározza, hogy a megigazult ember érdemei által növelheti jövendő dicsőségét.

146. Maga Krisztus mondja:[1] «Az ember fia eljövendő Bizonyítjuk 1. a
lesz Atyjának dicsőségében és akkor megfizet kinek-kinek az ő Szentírásból.
cselekedetei szerint.» Az itélő bíró pedig bizonyára nem fizetne meg kinek-kinek az ő cselekedetei szerint, ha az érdemek egyenlőtlenségének nem felelne meg a dicsőség és boldogság különböző foka is. Ugyancsak az Úr mondja:[2] «Atyám házában sok lakóhely vagyon»; mely szavakkal elég világosan jelzi, hogy a szentek más és más helyről fogják látni az Istent, az igazság nagyobb vagy kisebb ismeretére fognak jutni, a szerint, amint nagyobb vagy kisebb azon képességök, melylyel az örök házában birni fognak. Ugyanezt hirdetik az apostolok is. Sz. Pál írja: «Kiki pedig tulajdon jutalmát veszi az ő munkája szerint»;[3] és:[4] «Aki szűken vet, szűken is arat; és aki áldással vet, áldással is arat»; továbbá:[5] «Más a nap fényessége, más a hold

nincsenek meg, hanem az Isten akaratából pusztán lehetségesek. És mégis, ha egyedül csak az Istent látná, ki forrása és alapja az egész létnek és igazságnak, ez egymaga annyira kielégítené természetes tudvágyát, hogy semmi más után nem kutatna és mégis boldog volna; azért mondja sz. *Ágoston*, 5. Confess. 4. fej.: *Szerencsétlen ember, ki mindezeket ismeri*, t. i. a teremtményeket, *téged pedig nem ismer*. Boldog ellenben, ki téged ismer, habár azokat nem ismerné is. Aki pedig téged és azokat ismeri az azok miatt nem boldogabb, hanem boldog egyedül te miattad.»

Ezen szavakból kitünik az is, hogy az üdvözültek boldogságát épen nem zavarja az, hogy tudásuknak a túlvilágon is határai vannak.

[1] Mát. 16, 27.

[2] Ján. 14, 2. Ide tartoznak Krisztus ezen szavai is (Mát. 10, 41.): «Aki prófétát fogad be próféta nevében, prófétának jutalmát veszi; és aki igazat fogad be igaz nevében, igaznak jutalmát veszi. S ha valaki italul egynek e legkisebbek közül egy pohár hideg vizet ad csak a tanitvány nevében is, bizony mondom nektek, nem veszti el jutalmát.»

[3] I. Kor. 3, 8.

[4] II. Kor. 9, 6. Nem tagadom, hogy ezen szavak legközelebb ugyan az alamizsnálkodásra és az ebből származó jutalomra vonatkoznak. Azonban következtetés útján a tételünket is megerősítik; miért is látjuk, hogy a szentatyák állandó magyarázataiban általában, ami értelmezésünk szerint is előfordulnak.

[5] I. Kor. 15, 41.

Ellenvetésként felhozzák, hogy a szőlőmunkásokról szóló példabeszéd szerint (Máté 20, 1. s k.) a családatya mindnyájuknak *egyenlő* bért ad. Erre azt

fényessége és más a csillagok fényessége: még a csillag is különböző a csillagtól fényességre. Így a halottak feltámadása is.»

2. a szentatyákból. 147. Hivatkozom *Tertulliánra*, ki így szól:[1] «Miképen lehetne sok lakóhely az Atyánál, ha csak nem az érdemek különfélesége szerint? miképen fog különbözni a csillag a csillagtól azon dicsőségben (*Kor.* I. 15.), ha nem a sugarak különfélesége szerint?» továbbá sz. *Ágostonra*, ki ezeket írja:[2] «Habár egyik a másiknál

feleljük: A példabeszédek hasonló, nem pedig teljesen egybevágó dolgokról szólnak, azért némely tekintetben hasonlók az előadott igazsághoz, más tekintetben nem és megfejtésöknél tekintetbe kell venni a példabeszéd célját. Ezen példabeszéd célja pedig nem volt más, mint megzabolázni, ostorozni a *zsidók* azon önhittségét, melylyel önmagukat első sorban, sőt kizárólag hivatottaknak tartották a mennyek országába. Krisztus tehát kimutatja, hogy a később meghivottak, azaz a *pogányok* is ugyanazon jutalomban fognak részesülni, mint a zsidók. Szó van itt a jutalom lényegéről, t. i. a mennyországról, nem pedig a jutalom fokairól. Sz. *Agoston*, Serm. 87. al. 59. de scripturis, 4. fej. 6. sz. M. 38. k. 533. old. mondja: «Azon jutalomban tehát mindnyájan egyenlők leszünk, az utolsók mint az elsök és az elsök mint az utolsók: mert a *dénár az örök élet*, és az örök életben mindnyájan egyenlők lesznek. Mert habár nem egyenlő mértékben fognak is ékeskedni érdemekben, hanem az egyik többé, a másik kevésbbé; mégis ami az örök életet illeti, ez egyenlő lesz mindenikben.» Sz. *Tamás*, Summ. Theol. 12. R. 5. kérd. 2. bek. 1. sz. írja: «A tizes egysége jelenti a boldogság egységét a boldogság tárgyának szempontjából; de a lakóhelyek különfélesége jelenti a boldogság egyenlőtlenségét az élvezés különböző fokának szempontjából» V. ö. *Petavius*, De Deo, 7. k. 10. fej., *Jungmann*, De Noviss. 154. sz.

Említésre méltó, amit *Suareznál* olvasunk, 2. k. de Deo, 20. fej. 12. sz., ki ezen szavakról: *Sokan lesznek elsökből utolsók és utolsókból elsök*, azt írja, hogy: «a dicsőség jutalma nem mindig a hivatás régisége szerint méretik ki, sem a munkálkodás tartama szerint, hanem hogy az Isten más magasabb szempontok szerint jutalmaz, mely az Isten akaratában és szabad rendelkezésében birja ugyan alapját, de mindig tekintettel van a jutalom kiosztásában való igazságosságra»; továbbá, mit *Becan* ír, 1. R. 1. szak. 9. fej. 9. kérd. 3. sz.: «Más az, többet és hosszabb ideig *munkálkodni*, és más az, több *érdemet szerezni*. A zsidók többet munkálkodtak, a keresztények több érdemet szereztek. Honnét van ez? onnét, mert az érdem nem a *külső munkálkodásban*, vagy a szertartási törvények megtartásán alapszik, hanem a malasztban és szeretetben. Az újszövetségben Krisztus jelenléte miatt nagyobb és hatalmasabb a malaszt, mint az ószövetségben, mivel Krisztus a malaszt szerzője stb.»

[1] Akkor már Montanista, in Scorpiac., 6. sz. M. 2. k. 157. old.

[2] In Joann. 67. szak. 2. sz. M. 35. k. 1812. old. — Sz. *Jeromos* is, Contra Jovinian. 2. kv. 28. s köv. sz. M. 23. 338. s köv. old. kimutatja, hogyha az érdemekben nincs különbség, ha nincs különbség a szűzek és férjezett nők között, ha egyenlő érdemmel birnak a könnyebb erénygyakorlatok és a vértanuk állha-

hatalmasabb is, egyik a másiknál bölcsebb, egyik a másiknál igazabb, egyik a másiknál szentebb; az Atya házában sok lakóhely vagyon; senki sem fog kizáratni közülök ezen házból, hol mindenki saját érdemei szerint fog lakást kapni. . . A sok lákóhely az egy örök életben jelenti az érdemek különféle kitüntetését.»

148. Az *ész* más hitágazatokból következtet ezen tételre; és pedig: az örök élet mint jutalom és korona állíttatik elénk, melyet igazság szerint nyerünk, II. *Tim.* 48. ezen szavai szerint: «Eltétetett nekem az igazság koronája, melyet megad nekem azon napon az Úr, az igaz bíró.» Tehát különféle lesz az érdemek különfélesége szerint. Azonkívül, ha a jutalmazásban nem volna meg ezen különbség, akkor nélkülöznők a legfőbb indító okot az erény követésére, a balsors bátor elviselésére, a nagy és súlyos dolgok elvállalására. Mert úgy vagyunk alkotva, hogy ha csak valamire folyton nem ösztönöznek bennünket, nagyon hamar abbahagyjuk, vagy legalább buzgalmunk, melylyel megkezdtük, lelohad.[1] 3. az észből.

tatossága: akkor hiábavaló a tökéletesség után való törekvés, teljesen fölösleges az erénygyakorlat, senki sem fog tökéletességre törekedni. «Miért állhatatosak a szűzek? így írja ugyanott 34. sz. M. i. h. 347. old., miért nélkülöznek az özvegyek? miért tartózkodnak a férjezettek? Vétkezzünk mindnyájan, a bűnbánat után ugyanolyanok leszünk, mint az Apostolok?» Szintúgy olvasd valamivel feljebb, ugyanott 23. fej. M. i. h. 333. old.: «Nem igazságtalan az Isten, hogy megfeledkezzék annak cselekedetéről és a különböző érdemet egyenlő jutalomban részesítse.»

[1] V. ö. *Migne*, C. Th. 7. k. 1487. old. — Olv. sz. *Jeromos* imént felhozott szavait is. — V. ö. *Bautz*, Himmel, 82. s köv. old.

Szükségesnek tartom, hogy itt különösen tekintetbe vegyünk egy *ellenvetést*, melyet már fönt röviden érintettünk. Ugyanis azt mondják: A választottak között *irígykedés* támad, mert az, ki kisebb fokú boldogságban részesül, tudja, hogy más nagyobb fokú dicsőséget élvez. Hogy ez azonban nem történik meg, ez világos 1. abból, hogy az örök hazában *tökéletes szeretet uralkodik*, melynél fogva a boldogok teljesen megnyugszanak az Isten akaratán és rendelkezéseit örömmel magasztalják, azonkívül felebarátjokat úgy szeretik, mint önmagokat, azért azok boldogságának ép úgy örvendenek, mint a magukénak. *Nagy sz. Gergely*, Moral. 4 kv. 36 fej. M. 75. k. 677. old. mondja: «A szeretetnek oly nagy ereje egyesít bennünket a béke azon országában, hogy amit valaki önmagában nem nyert, annak másban úgy örvend, mintha azt önmaga nyerte volna el»; és sz. *Anselm* Proslog. 25. fej. M. 158. k. 241. old. írja: «De bizonyára, ha más valaki, kit épen úgy szeretnél, mint önmagadat, ugyanazon boldogságot birná, megkétszereződnék örömed, mert nem kevésbbé örülnél az illető miatt, mint temiattad. Ha pedig kettő vagy három vagy sokkal több ugyanazt birná, annyira örvendenél minden egyes miatt, mint amennyire

Gyakorlati tanulság.

149. Hallottuk, hogy *létezik* mennyország, hol a boldogok a háromszemélyű egy Istent közvetetlenül látni fogják, hol a megdicsőülés világossága által megerősödött értelmökkel és az akarat lángoló érzelmével Istent legbensőbben átölelik, és az Isten látásán és szeretetén kimondhatatlan örömmel telnek el, hol mentek minden rossztól, és midőn ők a legkülönfélébb javakkal el lesznek halmozva, oly bő boldogságot élveznek, hogy azt megmérni nem lehet, oly bőséges boldogságot, hogy azt nem lehet körülhatárolni, oly értékes boldogságot, hogy azt méltóképen felbecsülni lehetetlen.

Mi következik ebből? Iparkodjunk komolyan, hogy valamikor mi is eljussunk a mennybe. De miképen? «Uram, ki fog lakni a

önmagad miatt örülnél. Tehát a megszámlálhatatlan sokaságú boldog angyalok és emberek azon tökéletes szeretetében, hol mindenki ép oly mértékben szereti a többieket, mint önönmagát, nem kevésbbé fog örülni mindenki a többiek miatt, mint önmaga miatt.» Azonkívül az örök hazából ki van zárva minden rendetlen szenvedély, mint ezt már bebizonyítottam. — 2. Világos az abból, hogy mindegyik saját képessége szerint tökéletesen boldog lesz, annyira, hogy semmi mást nem fog kivánni. Sz. *Ágoston,* Civ. Dei, 22. kv. 30 fej. 2. sz. M. 41. k. 802. old. írja: «Különben ki tudná azt elképzelni és annál inkább megmondani, hogy az érdemek jutalmazására mily különböző fokai lesznek a javaknak és dicsőségnek. De hogy lesznek, az kétségbevonhatatlan. És az a nagy jó is meg lesz azon boldog városban, hogy semmi alsóbb rendű nem fog irígykedni a felsőbb rendűre, ép úgy, mint most a többi angyalok nem irigykednek a főangyalokra; és ép oly kevéssé kivánkoznék bárki azután, amit nem kapott, habár a legbékésebb egyetértés köteléke füzi is őt ahhoz, ki azt megkapta, mint amily kevéssé akarna a testben szem lenni az, ami új, midőn a testnek ugyazon egységes összalkata mindkét tagot magában foglalja. Tehát oly módon fog az egyik kisebb ajándékokkal birni, mint a másik, hogy a másiké után ne kivánkozzék.»

A hittudósok ezen igazságot *példákkal* világitják meg; ugyanis a földi vándorok közt is megtörténik, hogy nem egyenlő javakkal rendelkeznek, anélkül, hogy ezért irígység bántaná őket. Így pl. egy bőséges ebéd alkalmával, habár a vendégek nem egyenlő mennyiségű ételt és italt vesznek is magukhoz, miután mindegyik saját kivánsága szerint eszik és iszik, nem irigykedik senki másra, ki több ételt vagy italt élvez; szintúgy a kistermetű nem kivánja meg a nálánál magasabbnak ruháit, csak legyen neki magának megfelelő ruhája.

V. ö. ezen ellenvetésről *Dante,* Paradiso, III. Canz. 77. s köv.; *Hettinger,* Apol. 2. k. 2. R. 306. s köv. old.

te hajlékodban?[1] vagy ki fog nyugodni szent hegyeden? Ki szennyfolt nélkül jár és igazságot cselekszik» stb. Kerüld a rosszat és tedd a jót!

De részletesebben is akarunk erről szólni, midőn néhány *eszközt* sorolunk elő a boldogság elérésére, ilyenek:

A mennyei örömök komoly megfontolása. Mily lakóhely, mily ország, mily lakók, mily boldogító társaság! Hol az Isten van mindenkiben és *mindegyiknek mindenét* képezi, hol valamennyit egymással és önmagával egyesít; hol semmi sincs, amit nem akarnál és minden van, amit akarsz. Ott van Krisztus és teljesedésbe mennek azon szavak: «Jesu dulcis memoria, dans vera cordis gaudia; sed super mel et omnia Eius dulcis praesentia.» Ott vannak az angyalok legnemesebb karai, ott a választottak legboldogabb sokasága, kiknek királynéja a Krisztus anyja, a boldogságos Szűz; ott vannak a szülők és gyermekek és valamennyi kedveseink; ott a lélek nyugalma és békéje, melyet nem fog megzavarni semmiféle nyugtalanság; ott az irigység és gyűlölet, a féltékenység, a vétkes indulatnak még neve is ismeretlen; ott valamennyien, úgyszólván egy atyának egyetértő gyermekei, kik elnyerik minden képzelhető jónak közös örökségét; ott egy az akarat, egy a törekvés, egy a cél, t. i. Istennek tetszeni, őt szeretni és legfőbb dicséretekkel magasztalni! «Kérlek fiam! tekints az égre»,[2] ezen szavakkal lelkesítette a Makkabeusok anyja legifjabb fiát a vértanuságra. Fölfelé a szívvel, valahányszor a földön valami élvezeteset látunk és emlékezzünk meg, hogy mennyivel tökéletesebben fogjuk mindezt bírni az örök hazában; és valahányszor baj ér, újra az ég felé emeljük lelki szemeinket!

A mennyország után való élénk vágy. Az igért mennyei javak reményében nagy törekvést tanusítsunk és legnagyobb szeretetet tápláljunk azok irányában, hogy az érdemek kiválóságával összehangzásban legyen vágyaink nagysága. «Mely kellemesek a te hajlékaid, erők Ura! Kivánkozik és eped lelkem az Úr tornácai után. Szívem és testem örvendeznek az élő Istenben.»[3] Ezek hallatára fellángol a lélek és már ott kivánna lenni, hol végnélküli

[1] 14. *Zsolt.* 1. s köv.
[2] II. *Makk.* 7, 28.
[3] 83. *Zsolt.* 2. s köv.

örömet remél. De nagy jutalmakra nem lehet eljutni nagy küzdelmek nélkül.»[1] Szükséges tehát

a szenvedésekben való állhatatos béketűrés, Krisztus azon nyilatkozata szerint:[2] «Nem ezeket kellett-e szenvedni Krisztusnak és úgy menni be az ő dicsőségébe?» szintúgy sz. *Pál* és *Barnabás* szerint:[3] «Sok háborúság által kell bemennünk az Isten országába»; és a *Szentek* bizonysága szerint, kikről az *Egyház* énekli: «Mennyi kínt állottak ki a szentek mindnyájan, hogy biztosan elérjék a vértanuság pálmáját» és az örök boldogság jutalmát! és ők most valamennyien sz. *Pállal*[4] bizonyítják, «hogy nem méltók a jelen idei szenvedések a jövendő dicsőségre, mely bennünk ki fog jelentetni.»

A világ és a világi dolgoknak megvetése. «Ha meggondoljuk, mondja Nagy sz. *Gergely*,[5] kedves atyámfiai, mennyi és mily nagy dolgok azok, melyek nekünk az égben igérve vannak, silánynak tartja a lélek mindazt, mit ezen földön birunk. Mert a földi birtok, ha azt az égi boldogsághoz hasonlítjuk, teher inkább, nem gazdagság. A világi életet, ha azt az örök élethez hasonlítjuk, halálnak kell inkább mondanunk, mint életnek.» *Loyolai* sz. *Ignác* felkiált: «Oh! mennyire utálom e földet, ha az égre tekintek!»

Hallottuk, hogy a boldogság *nem egyenlő*, a boldogok mindnyájan világosan szemlélik ugyan az Istent, hanem az egyik tökéletesebben, mint a másik, mindenki saját cselekedetei szerint veszi el jutalmát: «Amit vetett az ember, azt fogja aratni is.» — Mi következik ebből?

Teremjük meg napról-napra a bűnbánat bővebb gyümölcseit! Fegyverkezzünk fel[6] hittel és szeretettel, legyünk állhatatosak az imádságban és a szentségek üdvös vételében és e közben gyakoroljuk a felebarát iránt a szeretet mindennemű műveit! Különösen mi papok és papjelöltek kezdjünk *bőven* vetni. Ezen *vetés* ideje kezdődik azon pillanatban, melyben értelmünk használatára jutunk és tart egészen a halálig, melylyel az érdemszerzés ideje véget ér. Az érdemek, melyeket súlyos bűn által elvesztet-

[1] N. *Gergely*, Hom. 37. in Evang. 1. sz. M. 76. k. 1275. old.
[2] *Luk.* 24, 26.
[3] *Ap. Csel.* 14, 21.
[4] *Róm.* 8, 18.
[5] *Hom.* 37. in. Evang. 1. sz. M. 76. k. 1275. old.
[6] *Római kâté*, P. 1. c. 13. n. 13.

tünk, a szentség állapotának visszaszerzésével újra feléledhek. Amit tehát az egész életen keresztül vetettél, azt fogod aratni is. «Aki szűken vet, szűken is arat; és aki áldásokkal vet, áldásokkal is arat.» Vessünk tehát úgy, hogy fáradhatatlanul munkálkodunk Isten igéjének hirdetésében, gyóntatásban és főkép az iskolában a gyermekeket a ker. hitre oktatván.

«Fiam, ne törjön meg a munka,[1] melyet értem magadra vállaltál, sem a kellemetlenségek el ne vegyék kedvedet, hanem minden esélyben vigasztaljon és erősítsen meg az én igéretem. Van nekem módom megjutalmazni minden mód és mérték felett . . . Tedd a magad dolgát, híven munkálkodjál szöllőmben: én leszek a te igen nagy jutalmad. Írj, olvass, énekelj, fohászkodjál, hallgass, imádkozzál, viseld emberül az élet terhét; méltó mindezekre, sőt még nagyobb áldozatokra is az örök élet.»

«Mindenki harcoljon, kedveseim,[2] hogy e két tisztességre minél bővebb érdemet szerezzen, vagy szűzeségeért fényes, vagy szenvedéseért bibor koszorút érdemeljen; a mennyei seregben úgy a béke, mint a háborúnak meg van a maga virágdísze, melylyel Krisztus katonái felékesíttetnek.»

II. SZAKASZ.

Az élők és holtak közti viszony.

150. Az emberi lelkek, melyek folyton átköltöznek a földi életből a másvilágra, mint már mondottuk, vagy az égbe, vagy a tisztítóhelyre, vagy a pokolba költöznek. Kérdés már most, vajjon az elköltözött lelkek és a még földön élő emberek közt megszünik-e minden összefüggés, vagy ellenkezőleg, van bizonyos viszony és kötelék a kettő között. Az *elkárhozottaknak* a földön élő emberektől való viszonyáról mitsem szólunk, mivel *rendszerint*[3] nincs viszony a kettő közt, mivel Krisztus Urunktól, az egy- Bevezetés.

[1] Imit. Christi III. c. 47.
[2] Mondja *Ven. Beda*, Serm. 18. de sanctis, a római breviariumban mindszentek ünnepén 5. olvasm. (M. 94. k. 1150. old.) Ez a 18-ik beszéd M.-nél *Ven. Beda* művei közt található ugyan, de mint 70-ik homilia, mindszent ünnepére, és pedig mint apokrif beszéd, «*subditoria*».
[3] Az e rovatba tartozó *rendkívüli* eseményekről pedig más alkalmas helyen szólunk.

ház fejétől teljesen elszakítva, az örökkévaló börtön rabjai. Szó lesz tehát a földön élőknek csak azon elhunytak lelkeihez való viszonyáról, akik vagy a tisztítóhelyen, vagy az égben vannak.

Az üdvözültek seregét, kik az égben Krisztussal uralkodnak, közönségesen a *diadalmas egyház*-nak nevezzük, valamint a földi egyház tagjainak összegét, akik még a földön élnek és üdvösségünk három fő ellensége ellen küzdenek, *küzdő egyház*-nak, végül a tisztítóhelyen lévő lelkeket, akik elégtételül szenvednek, *szenvedő egyház*-nak hívjuk. A kérdés tehát, ha ezen elnevezésekkel élünk, az, ha vajjon a küzdő, a diadalmas és a szenvedő egyház egymástól teljesen elkülönített társaságok-e, amelyek közt minden érintkezés ki van zárva, vagy ellenkezőleg, van köztük viszony és összefüggés úgy, hogy csupán három részét képezik egy egyháznak, egy titokteljes testet alkotnak, melynek feje Krisztus és éltető lelke a Szentlélek.

151. Kérdés tehát:

az *I. fejezetben:* Van-e közössége az élőknek azokkal, kik malaszt állapotában hunytak el?

a *II. fejezetben:* Miben áll e közösség?

I. FEJEZET.

Vajjon van-e az élőknek közössége azokkal, kik szeretetben haltak meg.

Bevezetés. 152. Eddig követett szokásunk szerint először a *tévedéseket* kellene megjelölnünk, s ugyanitt fel kellene sorolnunk azokat az *eretnekeket* is, kik az élők és holtak közt levő ilyetén közösség létét tagadják. De mivel a második fejezetben tüzetesen fel fogjuk sorolni azok neveit, e helyütt elég legyen a következő: A *protestánsok* és más ilyfajta eretnekek velünk együtt vallják ugyan az apostoli hitvallásban a *szentek egyességét*, amely hitágazat, mint alább bővebben kimutatjuk, magában foglalja az élőknek azokkal való összeköttetését és viszonyát, akik a szeretetben haltak meg.[1] De azoknak ajkán ez csak puszta szó, tárgy

[1] Ezt úgy a régi, mint az újabb hittudósok közül számosan nyiltan megvallják a *protestánsok* részéről. *Lange* pl. Christl. Dogm. II, 1258. oldalon azt mondja: «A Szentírás megköveteli annak elismerését, hogy a diadalmas lelkek község a mennyben, a hívőké a földön és a szenvedő jámboroké benső

nélkül való merő hang; mivel a tisztítóhely létezését, mint már kimutattam, nem ismerik el, a szentek közbenjárását semminek se tartják, s azoknak segítségül hívását megvetik, s a szentek tiszteletétől, katholikus értelemben, irtóznak. Sőt katekizmusaikban a *szentek egyessége* nem ritkán nem az élőknek a holtakhoz való viszonyát, hanem a *»láthatatlan« egyházat*, vagyis a földön élő összes igaz hívek összefoglalatát, t. i. azokét jelenti, akik az igaz hit által igazultak meg.[1]

Mi pedig azt állítjuk, hogy az élők és azok közt, kik a tisztítóhelyen vagy a menyországban vannak, valódi viszony és összeköttetés van, vagyis, hogy az egyház szokásos szavát használjuk, valódi egyesség van: s a *küzdő*, *szenvedő* és *győzedelmes* anyaszentegyház, hogy úgy mondjam, ugyanazon fának három ága, ugyanazon hadseregnek három dandára, egyazon királyságnak három tartománya, ugyanazon polgárságnak három rendje; hogy tulajdonképp egy család, egy ház, Krisztusnak egy teste, egy egyház, melynek tagjai Krisztussal, mint fejjel,[2] és egymással a szeretet köteléke által vannak összekapcsolva.[3] A következőkben tehát fölállítjuk azt a

összeköttetésben vannak egymással és hogy a mennyei község jótéteményei a földinek javára szolgálnak»; és *Martensen*, Christl. Dogmat. 436. old. így ír: «Kölcsönös viszonyt kell vallanunk a túlvilági ország és az ideváló között.» V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. r. 310. old.

[1] Némely eretnekek a szentek ezen egyességét az *ideiglenes* javak közösségére magyarázták, s azt tanácsolták, hogy mindenki annyit szerezzen belőlök, amennyit csak lehet.

[2] Hogy Krisztus mily értelemben fej, már föntebb kimutattuk. V. ö. még sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu, 8. a. 3., hol kifejti, hogy Krisztus bizonyos értelemben *minden* embernek feje, de különböző fokozatban.

[3] A *Római katekizmusban*, P. 1. c. 10. n. 5. olvassuk: «Az egyháznak különösen két része van, melyeknek egyikét győzedelmesnek, másikát küzdőnek hivjuk. A *győzedelmes* legfényesebb és legboldogabb társasága a boldog szellemeknek és azoknak, kik a világ, a test és a leggonoszabb démon felett diadalmaskodnak, és ez élet bajaitól menten és biztosan élvezik az örök boldogságot. A *küzdő* egyház pedig mindazon hívek társasága, kik még itt a földön élnek; melyet azért nevezünk küzdőnek, mivel örökös háborút kell folytatnia a leggonoszabb ellenségekkel, a világgal, a testtel és a sátánnal. De azért nem kell azt vélnünk, hogy két egyház van; hanem ugyanazon egyháznak, mint alább mondottuk, két része van, melyeknek egyike előre haladt s már a mennyei hazát birtokolja, másika napról-napra halad, míg egykor Üdvözítőnkkel egyesülve, az örök boldogságban megnyugszik.»

153. tételt: *Az élő emberek közösségben vannak azokkal, kik szeretetben haltak meg.*

Kifejtés. 154. *Élő emberek*, mondom, és pedig azok, kik az egyháznak tagjai; [1]

kik szeretetben haltak meg, mondom, kik tehát vagy a mennyekben vagy a tisztítóhelyen vannak;

közösségben, mondom, melynél fogva mindnyájan nemcsak Krisztussal, mint egy fővel, hanem egymás közt is összefüggenek, úgy, hogy kölcsönös szeretettel viseltetnek egymás iránt, imádságokkal stb. kölcsönösen segítenek egymáson és egymást gyámolítják.

Hitágazat. 155. E tétel hitágazatot képez; mert ki van fejezve az *apostoli* hitvallásban e szavakkal: «Hiszem . . . a szentek egyességét.[2]

[1] Nem tagadom, hogy ez az egyesség némiképp azon élő emberekre is kiterjed, kik az egyházon kívül vannak. Mert a boldogok a mennyekben a hitetlenek megtéréseért is esedeznek; a boldogságos szűz Mária igazi anyai szeretettel ajánl mindenkit Fiának, kik a földön vannak stb. De a tételben csak azt akartuk kifejezni, ami hitágazatilag kimondatott.

[2] V. ö. még a *Róm. katek.* P. 1. c. 10. n. 24.

A tételben jelzett igazság a *szentek egyességéről* szóló hitcikkelynek *része*, amelyben azt állítjuk, hogy nemcsak az élők és azok közt van kapocs és viszony, kik szeretetben haltak meg, hanem a küzdő egyház tagjai is egymás közt szorosan össze vannak kötve.

Hogy a *szentek egyességéről* szóló hitcikkely magyarázata teljes legyen, célszerű lesz e helyütt a szentek egyességéről egyetmást *általában* elmondanunk; amiből különösen ki fog tünni, hogy a küzdő egyház tagjai is össze vannak kapcsolva *egymás között*. Alább ki fogjuk fejteni, miben áll az élő hívek ezen egyessége.

A *szentek* szót, midőn a szentek egyességéről van szó, tágabb értelemben veszszük, t. i. az egész egyháznak kivált *élő* és némileg *elhunyt* tagjairól is használjuk, tehát a hívekről, akik a keresztség által az egyházba léptek és megszenteltettek, a szentségre hivatvák, vagy már tökéletes szentségre jutottak. Az *egyesség* szó azt jelzi, hogy az egyházban mindenek, az áldozatok, az imádságok, a böjtök stb. közösek bizonyos mérték szerint; úgy hogy minden jó cselekedet az egész testre hat, anélkül, hogy a cselekvők egyéni java ez által rövidséget szenvedne. A *szentek egyességét* tehát úgy határozzuk meg, mint az egyháznak, mint Krisztusban egy testnek összes tagjai közt lévő kapcsolatot úgy, hogy ennek lelki javaiban mások is részesek bizonyos mérték szerint; vagyis, hogy a *küzdő, diadalmas* és *szenvedő* egyház összeköttetése, mely szerint egy és ugyanazon egyháznak mindezek a részei ugyanazon fej, Jézus Krisztus alatt szeretettel vannak egybekapcsolva, és nem csupán a Krisztus Jézustól számunkra szerzett javakat birják közösen, de imádságokkal és jó cselekedetekkel, akár

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból. 156. Mivel a következő fejezetben a *Szentírás* több nyilatkozatát idézzük, melyekből ki fog tünni az élőknek ezen egyessége azokkal, kik szeretetben költöztek el az életből, legyen elég e helyütt azokra hivatkoznunk, a melyekben a földön levő hivők

kérők, akár elégtételszerzők legyenek is, egymást kölcsönösen gyámolítják és egymásnak segítségökre vannak.

Hitágazat, hogy *van* szentek egyessége; az *apostoli* hitvallásban ugyanis, mint már mondtam, ez az igazság, hogy higyjük, elénk van adva. E hitcikkelyre vonatkozó *érvek* a *Szentírásban* találhatók. Sz. *Pál* az egész egyházat *egy városhoz és egy épülethez* hasonlítja, az *Ef.* 2, 193. s köv. old. ezt írván: «Már nem vagytok vendégek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és Istenháznépe, ráépítve az apostolok és próféták alapjára, melynek főszegletköve maga Krisztus Jézus, melyre az egész épület rakatván, szent templommá növekedik az Úrban, melyen ti is együtt épültök Isten lakhelyévé a lélek által.» Sz. *Pál* az egyházat gyakran *egy testtel* hasonlítja össze, melynek feje Krisztus, pl. a Róm. 12. Ugyanazon sz. *apostol* továbbá azt állítja, hogy minden úgy összefügg egymás közt, mint ugyanazon testnek tagjai, s az egyeseknek tisztsége és jólléte úgy a többi egyeseknek, mint az egész községnek javára vannak. Az I. *Kor.* 12, 26. s. köv. old. azt olvassuk: «És ha az egyik tag valamit szenved, együtt szenved minden tag; vagy ha az egyik tag megdicsőíttetik, együtt örül minden tag. Ti pedig Krisztus teste vagytok és tagból való tagok.» Ugyancsak maga *Krisztus* így tanít bennünket imádkozni: «Mindennapi kenyer*ünkel* adjad nek*ünk* ma» stb. nem kenyer*emet*, hogy megmutassa miképp nem csupán a magunk, hanem mindeneknek üdvéről gondoskodnunk kell; továbbá az apostol az I. *Kor.* 12, 25.-ben arra int, hogy a tagok egymásról gondoskodjanak. A *szentatyák* is gyakran kifejezik ezt az igazságot; pl. sz. *Ambrus*, De officiis ministr. l. 1. c. 29. n. 142. M. 16. k. 70. old. ezt mondja: «(az egyház) közösen imádkozik, közösen működik, közösen kisérttetik meg»; és Serm. 8. in Psalm. 118. n. 54. M. 15. k. 13. 17. old., a zsoltár ezen helyét: «Társa vagyok én minden téged félőnek», magyarázván, ezt írja: «Valamint azt mondjuk, hogy a tag társa az egész testnek; úgy van összekapcsolva minden Istent félővel, mivel mindnyájan egy test vagyunk és a tagok a tagokkal egybe vannak fűzve; hogy egyik a másik nélkül ne lehessen: és midőn a másik szenved, a másikon szánakozzék.» Hogy az *észből* is bizonyítékot merítsünk, adjuk hozzá, amit sz. *Tamásnál*, Expos. Symbol. Apost. (Opusc. 3. c. 13.) olvasunk: «Valamint a természetes testben az egyik tag működése az egész test javára szolgál, így a szellemi testben, t. i. az egyházban is. És mivel minden hívő egy test, az egyiknek java a másikkal is közöltetik (Róm. 12, 5.). Az egyház többi tagjai közt pedig a fő tag Krisztus, mivel ő a fej (Efez. 1, 22). Krisztus java tehát minden kereszténynyel közöltetik, mint a fő ereje az összes tagokkal és ez a közlés az egyház szentségei által történik, amelyekben Krisztus szenvedésének ereje működik a malaszt közlésére, a bünök bocsánatára . . . Tudnunk kell azt is, hogy nem csupán Krisztus kínszenvedésének ereje közöltetik velünk, hanem Krisztus életének érdeme is, és ami jót az összes szentek véghezvittek, közöltetik a szeretetben levőkkel, mivel mindnyájan

a boldogok *szolgatársainak*,[1] *polgártársainak*, *örökös társainak*, *testvéreinek*[2] hivatnak; továbbá azokra, melyekben Krisztus mint *fej* van föltüntetve, ki mindenek fölé van helyezve, akik a mennyben és a földön vannak.[3]

2. a szentatyákból. 157. A *szentatyák* közül *aranyszájú* sz. *Jánosra* hivatkozom, ki[4] azt mondván, hogy a vértanúk azt a kapcsolatot, melyben velünk vannak, nem szakították szét, e dolog okát adja és hozzáteszi: «Mert a szeretet azokat, amelyek különváltak, össze szokta kötni és kapcsolni, s a méltósággal se nagyon törődik»; sz. *Ágostonra*,[5] ki ezt írja: «Sem a jámbor elhunytak lelkei nem választatnak el az egyháztól, mely most is Krisztus országa.»

3. az észből. 158. Az *ész* ezt a véleményt némikép szintén kimutatja 1. a *szeretet természetéből*, mely a halállal nem szünik meg, s melynek föladata: a különváltakat, mint *aranyszájú* sz. *János* mondja, összekötni, és pedig annál szorosabbra, mennél bensőbb a szeretet. Sz. *Bernát*[6] ezt írja: «A szeretet országát nem illett más törvényekkel kormányozni, mint azoknak, kik egyformán fognak uralkodni, kölcsönös szeretetével s egymás és Isten iránt táplált indulatával.» 2. *A természet rendjéből merített hasonlóságból*, amelyben minden egyes dolog, mint részek és tagok, különböző és kölcsönös kapcsokkal vannak összekötve, hogy ezt a szépséges világot alkossák. Ez az egyesülés és kapocs nem hiányzik tehát a természetfölötti birodalomban, s az értelmes lények különböző osztályai közt sem. Végre 3. abból, hogy mindnyájan *egy fő*, *Krisztus* alatt vannak, s *egy* (szent) *lélek* igazgatja őket.

egyek (*Zsolt.* 118, 63.) És innét van, hogy a ki a szeretetben él, részese minden jónak, mely az egész világon történik; de mégis különösebben azok, akikért valami jó különösebben történik: mert az egyik eleget tehet a másikért. Igy tehát ezen egyesség által kettőt érünk el: egyet t. i. hogy Krisztus érdeme mindenkivel közöltetik; a másikat, hogy az egyiknek java a másikkal közöltetik.»

[1] *Jel.*, 6, 11.; 19, 10.; 22, 9.

[2] *Róm.*, 8, 29. *Efez.*, 2, 19. *Zsid.*, 12, 22. s köv.

[3] *Efez.*, 1, 20. s köv.

[4] *Hom.*, 1. in s. Romanum Mart. n. 1. M. gör. sor. 50. k. 607. old.

[5] *Civ. Dei*, l. 20. c. 9. n. 2. M. 41. k. 674. old.

A *szentatyák* számos, ilyetén nyilatkozatait olv. alább, az egész következő fejezetben. A skolastikus hittudósokra nézve olv. *Schwane*, Dogmengesch., Mittlere Zeit, 481. s köv. old.

[6] *Serm.*, 78. in Cant. n. 1. M. 183. k. 1159. old.

II. FEJEZET.

Miben áll ez az egyesség.

Felosztás. 159. Az e dologról szóló egész tanítást[1] két cikkelyben adjuk elő:

I. cikkely: *miben áll az élők egyessége azokkal, kik a mennyben vannak,*

II. cikkely: *miben áll az egyesség azokkal, kik a tisztítóhelyen vannak.*

[1] E helyütt némelyek azt kérdik, vajjon a holtak közlekedése az élőkkel lehet-e olykor testi, úgy, hogy a holtak *megjelenjenek* az élőknek? Legyen elég fölhozni azokat, a miket sz. *Tamásnál*. Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 69. a. 3. olvasunk: «Más módon lehet érteni, hogy (a különvált lélek a pokolból vagy mennyországból) egy időre eltávozzék; és itt meg kell különböztetnünk, mi felel meg nekik a természet törvénye szerint és mi felel meg nekik az isteni gondviselés rendje szerint. Tehát a természet rendje szerint az elvált lelkek külön tartózkodási helyekre vannak rendelve, miért is az élőktől való közlekedéstől teljesen el vannak zárva. Mert a természet rendje szerint a halandó testben élő emberek a különvált lelkekkel közvetetlenül nem lépnek összeköttetésbe, mivel összes ismeretök az érzéktől ered; sem nem megfelelő, hogy az elvált lelkek más miatt távozzanak tartózkodási helyükről, hacsak hogy az élők dolgaiban legyenek jelen. De az *isteni gondviselés intézkedése* szerint a különvált lelkek néha tartózkodási helyükről előjönnek s megjelennek az embereknek, mint *Ágoston* az említett könyvben (De cura pro mort. ger. 76. f.) *Felix* vértanúról beszéli, ki a *nólai* polgároknak láthatólag megjelent, midőn a barbárok ostromolták őket. És azt is hinni lehet, hogy néha az elkárhozottakkal is megtörténik, mikép az emberek okulására és megrémítésére az élőknek megjelentek; valamint azért, hogy közbenjárást kérjenek azok számára, kik a tisztitóhelyen tartózkodnak, amint ez azokból, amiket *Gergely*, 4. Dialog. 36. 40. és 50. f. elbeszélt, kitünik.» És ugyanott, ad 3. ezt írja: «Jóllehet a szentek vagy elkárhozottak lelke némelykor valósággal ott van, a hol megjelen, még sem kell hinnünk, hogy az mindig megtörténik. Mert az ilyetén jelenések néha alvás, vagy virrasztás közben, a jó vagy gonosz szellemek működése következtében, az élők okulására vagy elámitására történnek, amint néha élő emberek is megjelennek másoknak, és sokat beszélnek nekik álmokban, jóllehet bizonyos, hogy nincsenek jelen, mint *Ágoston* számos példával bizonyítja, a De cura pro mort. agenda c. könyvben.» — V. ö. még *Bautz*, Himmel, 8. old., hol ezt olvassuk: «A gondolatközlés módja itt természetesen más, mint a tiszta szellemeknek egymással való közledésénél. A testtől különvált lélek vagy fölvett testben jelenik meg, melyet maga képez, vagy Isten vagy az angyalok készítik számára és e testi eszköz segítségével érzékelhető hangokat vagy szavakat formál. Vagy ily testi hüvely nélkül közeledik az emberhez, s ekkor

I. CIKKELY.

Miben áll az élők egyessége azokkal, kik a mennyben vannak.

Bevezetés. 160. Azt az egyességet, mely az élők és azok közt van, kik a mennyben laknak (s ezekhez számítjuk az angyalokat is), *kölcsönösnek* mondhatjuk: részünkről a szentek tiszteletében vagy kultuszában áll, mely kiterjed azok ereklyéire és képeire, vala-

azáltal véteti magát észre, hogy az érzékeny idegek izgatása által érzékelhető szavakat és előbbi testiségének képét hozza létre.»

Mint már fönnebb megjegyeztem, röviden elmondom, miben áll ez az egyesség *az élő hívek között,* vagyis a *küzdő* egyház egyes tagjai között: 1. abban áll, hogy az összes híveket Krisztussal és egymással ugyanaz a hit és ugyanazok a szentségek kötik össze; 2. hogy az egyesek által nyert malasztok, az egyesektől teljesített imádságok és jó cselekedetek valamennyinek, mint egy test tagjainak hasznára vannak; 3. hogy az egyik igaz keresztény a földön, másik igaz keresztényre átruházhatja saját elégtételeit, melyek által Isten előtt az ideiglenes büntetés súlyától megszabadul.

Mindez azokra a hívekre nézve áll, kik a kegyelem állapotában vannak. Azok, kik halálos bűnben élnek az egyházban, mivel holt tagok, a lelki javaknak nem lehetnek részesei, melyek a kegyelem életét feltételezik; de az igazak miatt és az ő könyörgéseik miatt nem csekély malasztokat nyernek, hogy bűnbánatot tartsanak. *Schouppe,* Elem. Theol. dogm. 2. k. 605. old.

Hogy a dolog így *van,* e helyütt nem fogjuk tüzetesebben kimutatni, mivel már egyebütt többet hoztunk fel, amelyekből ez az igazság kitünik, a 2., 3. és 4. kötetben. Elég legyen felhozni, amit a *Római katech.* P. 1. c. 10. n. 24. s köv. e dolog magyarázatára nézve olvasunk, t. i.: «Mert minden szentség gyümölcse az összes híveket illeti; amely szentségek, mint szent kötelékek Krisztussal egybekapcsolja és összeköti őket . . . De az egyházban más egyezséget is kell gondolnunk. Mert amit az egyik jámboran és szentül magához vesz, az mindenkihez tartozik, és hogy azoknak hasznukra legyen, a szeretet, mely nem keresi a magáét (I. Kor. 13, 5.) viszi véghez . . . És nem csupán azok az ajándékok közösek, melyek az embereket Isten előtt kedvesekké és igazakká teszik; hanem az ingyen adott malasztok is, . . . mely ajándékokban a rossz emberek is részesülnek nem a magán, hanem a nyilvános haszon okáért, az egyház gyarapítására.» V. ö. még sz. *Tamás* fentebb idézett nyilatkozatát.

Nem lesz céltalan e helyütt azt, amit a 3. pont alatt előadtunk, t. i., hogy *az elégtétel egyikről a másikra átruházható,* tüzetesen bebizonyitani. Ez a véleményt némelyek (pl. *Holden,* Divinae fidei Anal. *Migne*-nél, C. Th. 6. k. 832. old.) *tagadták,* mivel a kiállandó büntetés személyes tartozás, melyet tehát más által leróni nem lehet; mivel továbbá a külső javak ugyan másnak ajándékozhatók, de a cselekedetek és elégtételek nem. *De* helytelenül; mert hogy az *egyik élő, igaz keresztény a másik élő, igaz keresztényre átruházhatja saját elégtételeit, melyek által az az Isten előtt — a bün súlyától megszabadul,* a

mint segítségül hivásukra is; a szentek részéről pedig abban, hogy érettünk Istennél esedeznek. Miért is ebben a fejezetben mindezen dolgokról ugyanannyi pontban értekezünk; s ezekhez csatoljuk mindazt, ami e pontokat illetőleg a bold. szűz *Máriát,* minden szentek királynéját, illeti.

Szentírás jelzi, Kol. 1, 24., hol sz. *Pál* azt mondja: «Örülök a tiértetek való szenvedésekben és betöltöm az én testemben a Krisztus szenvedéseinek mintegy elmaradott részét az ő testéért, mi az anyaszentegyház.» Az *apostol* tehát az anyaszentegyházért szenved, és ez által betölti Krisztus szenvedéseit; nem a személyeseket, amelyek a legelegendőbbek voltak, hanem azokat, melyeket Krisztus az ő titokzatos testében határozott elviselni. — A *hagyományt* illetőleg sz. *János evangelistára* hivatkozva, ki (*Eusebiusnál,* Hist. Eccl. 3. 23. M. gör. sor. 20. k. 262. old.) ama lator ifjúnak azt mondá: «Még megvan számodra az üdvösség reménye. Én eleget teszek éretted Krisztusnak. Te miattad szivesen elvállalom a halált, amint az Úr érettünk halt meg. Lelkemet a te lelkedért adom cserébe;» továbbá a *Római katech.* P. 2. c. 5. n. 76. szavaira: «Isten legfőbb jóságát és kegyességét abban kell a legnagyobb dicséretekkel és hálaadásokkal magasztalnunk, hogy az emberi gyöngeségnek azt ajándékozta, hogy az egyik eleget tehet a másikért; ami pedig a töredelem e részének leginkább sajátja. Mert ami a bánatot és a gyónást illeti, senki másért nem tarthat bánatot és nem gyónhat, de akik isteni kegyelemmel vannak ellátva, a más nevében leróhatják azt, amivel Istennek tartoznak. Azért van, hogy némi tekintetben *egymás terhét látszanak viselni* (Gal. 6, 2.). És egy hivőnél sincs helye e tekintetben a kételkedésnek, akik az apostoli hitvallásban a szentek egyességét valljuk»; — továbbá a *hittudósok* közül sz. *Tamásra,* sz. *Bonaventurára* stb. *Suarez,* in 3. P. 5. Thomae disp. 48. sect. 2. n. 4. a föntebb jelzett ellenkező véleményt hamisnak, és a hittudományban nagyon újnak s ezért teljesen kerülendőnek mondja. — E véleményt az *ész* is megerősiti. Mert a szentek egyessége minden közölhető jóra kiterjed. Már pedig, habár maga a cselekedet és maga az érdem alakilag nem közölhetők, sőt jóllehet a büntetés tartozása első sorban személyi és nem dologi; még sem kell azt oly szigorúan venni, hogy a közvélemény szerint ne lehetne más, egybekötött személy által leróni. Tehát az igazak eleget tehetnek egymásért. — Más, hasonló okokat olv. *Suareznél,* i. h. Sőt, hacsak lehetségesnek nem tartanánk az ilyetén elégtételt, maga Krisztusnak érettünk nyujtott elégtétele is kétségbe vonatnék.

Aki azonban másért tesz eleget, magát megfosztja az elégtétel gyümölcsétől és ha az elégtétel sokért ajánltatik föl, kevesebb az egyesekben, mintha egyért ajánltatnék föl. (V. ö. sz. *Tamást,* in 4. dist. 45. qu. 2. a. 1. vol. 4.) Ennek oka az, mivel az elégtételek olyanok, mint a véges értékű árak. Ha tehát egyért felajánltatik, nem lehet többé másért fölajánlani. Ebből azonban nem következik, hogy az az ember, ki saját elégtételeit másokért felajánja, kárt szenved; mert jóllehet e miatt hosszabb ideig visszatartatik attól, hogy a mennyországba jusson, bőséges kárpótlást nyer a szeretet és a dicsőség gyarapodása által.

161. Szóljunk tehát:

A) *a szentek közbenjárásáról és azok segítségül hivásáról;*
B) *azok tiszteletéről;*
C) *a szent ereklyék tiszteletéről;*
D) *a képek tiszteletéről.*

A) *A szentek közbenjárásáról és azok segítségül hivásáról.*

Tévedések. 162. Az *ószövetségbeli zsidók* a szenteket segítségül szokták hivni, legalább annyiban, amennyiben Isten emlékezetébe hivják a pátriárkáknak és *Dávidnak* érdemeit, hogy a néptől a csapásokat elhárítsák;[1] — de az *újabbak* ezt nem teszik.[2] *Mohammed* vallásában a szentek közbenjárásának és segítségül hivásának semmi nyoma sincs; de magát Mohammedet segítségül hivják a mohammedánok.[3] A *keresztények* közül *Eustathius*, sebastei püspök, a 4. száz. tagadta először, hogy a mennybeli szentek segítségül hivandók.[4] Őt követte *Vigilantius* az 5. száz., kit sz. *Jeromos* megcáfolt, és az egyház azért kárhoztatott, mivel azt tanította: «amig élünk, kölcsönösen imádkozhatunk egymásért, de a halál után senki sem imádkozhat másért». *Bruis-i Péter*, és a hitehagyott *Henrik* a 12. száz. a szenteket nem akarták segítségül hivni. A *lyoni szegények* vagy *waldiak* (kik *Wald Péter lyoni* kereskedőtől nyerték nevüket) azt mondták, hogy a halandók imádsága nem jut a szentekhez. *Wicleff*, a 14. száz. azt mondta,[5] hogy a szentek segítségül hivása se nem hasznos, se nem szükséges; de még sem merte tagadni, hogy meg van engedve. «Hiábavaló, mondja, a zavaros folyókhoz fordulni, ha a forrás előttünk, vagy a szolgákhoz, mikor az Úr a legkészségesebb meghallgatni». *Luther*, mint más tanításában, úgy ebben a dologban sem volt állhatatos.[1] Az (angyalok) és szentek közbenjárását általában megengedi. Segítségül hivásukra nézve majd azt mondja, hogy a szenteket segitségül kell hivnunk, majd visszaélésnek tartja segitségül hivásukat. Hasonló következetlenséget tapasztalhatni *Luther* követőinél is, valamint azok vallásos könyveiben.[2]

[1] V. ö. Ex. 32, 13. Dt. 9, 27. stb. IV. Kir. 19, 34. — Ezt maga *Grotius Hugó* és más nem-katholikusok is megvallják (v. ö. *Wiest*, Demostr. dogm. t. 5. 227. §.).

[2] A szentek segitségül hivásáról mit sem tanítanak hitvallásaikban, és különösen abban a hitvallásban, melyet a 12. sz. *R. Mose ben-Maimon* szerkesztett, és mely a *zsidók* imádságos könyveiben mind máig előfordul, s melyet a gyermekeknek meg kell tanulniok, e dologról semmi említés sincs téve. V. ö. még *Reimann Jak. Fr.*, Versuch einer Einleitung in die Historie der Theol. insgemein, und der jüdischen insbesondere, 62. s köv. old., ki tudományosan tárgyalja a *zsidók* vallását (*Wiest*, i. h.).

[3] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 226. §. — Kivételt képeznek azonban a *wahabiták*, kik purizmustól indíttatva, *Mohammed* minden segitségül hivását és tiszteletét elvetik.

[4] A *gangrei* zsinaton (Paphlagoniában), a 12. Kánonban, a 4. század derekán kárhoztatva. V. ö. *Hefele*, Concil.-Geschichte, 1. k. 753. old.

[5] Mint *Wald-i Tamás*, 3. k. app. col. 108. bizonyítja. (*Wiest*, i. h. 228. §.)

[1] V. ö. az *augsburgi hitv.* 21. cikk. — Az augsburgi hitvallás *védőiratában*, 21. c. olvassuk: «Ellenfeleink azt parancsolják, hogy a szenteket segitségül hivjuk, mikor sem Isten igérete, sem parancsa, sem a Szentírás példája nem áll rendelkezésükre. És mégis azt teszik, hogy nagyobb bizalom támadjon a szentek, mint Krisztus irgalma iránt, jóllehet Krisztus azt parancsolta, hogy hozzá, ne pedig a szentekhez forduljunk. Nyilván a királyok udvaraiból veszik ezt a rendet, hol közbenjáró barátokra van szükség. De ha a király bizonyos közbenjárót rendel, nem akarja az ügyeket más által maga elé terjesztetni: így midőn Krisztus a kirendelt közbenjáró és főpap, miért keresünk másokat?» A *lutheránusok* vélekedését *Cellarius Boldizsár*, helmstadti hittudós, Dissert. de cultu Sanctorum, Helmst. 1654. 54. §. így fejti ki: «Azokat, kik a szenteket, mint közbenjárókat segitségül hivják, nem számítjuk ugyan a bálványozók közé; sem tagadni nem akarjuk, hogy ilyen könyörgések már a 4. században használatosak voltak; de mivel ilyeneket a Szentírás nekünk sehol sem ajánl, sem a korábbi három században nem használtattak, azért azokat, mint haszontalanokat és szükségteleneket sem nem helyeseljük, sem nem használjuk, biztosabbnak vélvén, egyenes úton Krisztus nevében, Istenhez fordulni . . . Nem dicsérhetjük azt, hogy (a katholikusok) a szentekhez, mint segítőkhöz fordulnak úgy a testi, mint lelki szükségekben, tőlök, különösen pedig a boldogságos szűz Máriától pártfogást, és minden bajtól és bűntől való szabadulást, a halál órájában hathatós segítséget, és mást, amit egyedül Isten adhat, kérnek, és azonkívül a testet és lelket, az érzékeket, cselekedeteket, szülőket, rokonokat, barátokat, jótevőket stb. buzgóan neki ajánlanak.»

V. ö. *Klee*, Dogmen-Geschichte, 2. k. 321. old.; *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 229. §.; *Hutterus rediv.* i. h. 211. s köv. old.

[2] Amint látható, sem egyházzal, sem szentségekkel, sem miseáldozattal nem birnak, úgy a szentek segítségül hivása is fölöslegessé válik, ha az embernek Istennel való egész kiengesztelését közvetetlenül Krisztus eszközli; és pedig az által, hogy az ember Krisztus megigazulását magára ölti. *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. R. 311. old. ezt írja: «A protestantismus alaphitágazata, a *Krisztussal való kötelék közvetetlensége*, amint az egyházat s a szentségeket szükségkép meg-

Ha azokat, amik e tárgyról ott előfordulnak, egybefoglalom, azt kell mondanom, hogy a *lutheránusok* nem tagadják, mikép a szentek (és az angyalok) *általában* az egész egyházért *imádkoznak*, de tagadják — talán azért, hogy könnyebben leronthassák a szentek segítségül hivását — hogy az *egyes* élőkért esedeznek. A szentek *segítségül hivását* nem engedik meg, mivel, mint állítják, ellenkezik a *Szentírással* a szenteket segítségül hivni; az egyház három első századában semmi bizonyságával nem találkozhatunk az ily segítségül hivásnak; mivel továbbá a szentek (és angyalok) a mi könyörgéseinkről semmi tudomással se birnak, és azonfelül, mivel az ily segítségül hivás ellenkezik az egyedül üdvözítő hit alaptanával.[1] Arról is tele szájjal vádolják a katholikusokat, hogy ők azt tanítják és hiszik, mikép a szenteket elkárhozás terhe alatt segítségül kell hivniok.

E tárgyról az újabb[2] és legújabb *lutheránusok* is ugyanezt tanítják.

Kalvin ezt a tanítást *Luthernél* sokkal hevesebben megtámadta s azt teljesen elvetette. Azt mondja, hogy a katholikusok, midőn a szenteket segítségül hívják, Krisztust meggyalázzák, a közbenjáró címétől megfosztják; a szenteket, mint címzetes isteneket tisztelik, s Krisztusnak semmit sem hagynak.[3] Ugyanezt mondják *Kalvin* követői is.[4]

szünteti, úgy a szentek tiszteletének és segítségül hivásának tagadása is annak következménye.»

[1] *Gerhard János*, De loc. theol. 18. k. 91. old. (Cott. kiad.) tagadja, hogy a szenteket jámborul segítségül kell hivni, mivel nem tudhatni, ismerik-e ők a mi különös bajainkat, mivel az *általános* ismeretből, melylyel a mi dolgaink felől birnak, ez nem következik (*Wiest*-nél, Demonstr. dogm. 5. k. 229. §.).

[2] V. ö. *Hutterus rediv.* 211. old.; *Hase*, Handbuch der protest. Polemik gegen die römisch-kath. Kirche, 311. s köv. old. — Olvasd e tárgyra nézve *Speil*, Die Lehren der kath. Kirche gegenüber der protest. Polemik, 153. s köv. old.; továbbá *Janssen*, An meine Kritiker, 32. s köv. old.

[3] V. ö. *Kalvin*, Instit. c. 3. c. 20. n. 21 s köv. old., hol a Krisztussal uralkodó szenteket halottaknak, csontvázaknak, árnyékoknak, söpredékeknek nevezi; és azt állítja, hogy a pápisták hymnuszaiban és letenyéiben sehol nincs Krisztusról említés téve; hogy mi Borbála vagy Katalin szobrai előtt a *Miatyánkot* mormoljuk, és ezt a szokást a lelki pásztorok helyeslésökkel gyámolítják; hogy mi a szenteket pláne mint isteneket segítségül hívjuk, és hogy nekünk számos istenünk van.

[4] V. ö. *Voss János*, Thesis Theol. ann. 1658. 118. old.: a *Gallicán* hitvallás 24. cikkely.

Végre ide tartoznak az *arminiánok*, a *sociniánok*, a *naturalisták* és az *észelviek*, kik a szentek segítségül hívását szintén meg nem engedik.[1]

163. Minden, a mit a szentek közbenjárására és segítségül hívására vonatkozó tévedésekről eddigelé általában mondottunk, a bold. Szűz *Máriára* is vonatkozik. Az említett eretnekek, kik a szentek közbenjárásáról téves dolgokat állítanak és tagadják azok segítségül hívását, hasonlókat fecsegnek a b. Szűzről is. Nyilatkozataikat, pl. a *waldiakét* és *wicleffitákét* részint már föntebb felhoztuk, részint alább fogjuk idézni. Úgy szintén azt is jeleztük, a *Lutherrel* egykorú írókból, hogy mit tartanak a *lutheránusok* e dolog felől. Nem tagadják ugyan, hogy a bold. Szűz általán imádkozik az egyházért; de kétségbe vonják az ő különös közbenjárását, melyet egyes egyének iránt gyakorol; tagadják továbbá segítségül hívását és különösen az ellen tiltakoznak, hogy a katholikusok hozzá, mint *közbenjáróhoz* és *anyához* folyamodnak, s azzal rágalmaznak bennünket, katholikusokat, hogy *Máriát* olyannak tartjuk, mintha saját erejéből és saját érdeméből szerezné meg üdvösségünket. Továbbá azzal rágalmaznak, hogy mi kérjük a bold. Szűzet, hogy *parancsolja* Fiának megtenni azt, amit kérünk.[2] A bold. Szűz Máriára vonatkozólag.

Ugyanezt tartják a legújabb hitújítók is; nevetségesnek tartják azt a bizalmat, melyet a katholikusok a b. Szűz Mária közbenjárásába helyeznek; kigúnyolják a bold. Sz. *Mária* közbenjárására végbement csodákat, mivel, mint szemünkre hányják, történetileg nem bizonyosak, s maguk a katholikusok koholták vagy hamisították.[3]

164. E tévedések ellen a katholikus tanítást következő tételekben foglaljuk össze: A katholikus tan.

[1] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 231. s. köv. §.

[2] Nem is szükséges különösen megjegyeznünk, hogy *Kalvin* és követői tagadják a bold. *Szűz* közbenjárását és segítségül hivását.

[3] V. ö. *Hase*, Protest. Polem. 327. s köv. old. — Egyébiránt maga *Hase* is megengengedi i. h. 330. old.: az a hit, melylyel hiszszük, hogy Mária által, amint hajdan az ő méhe által az emberi nemnek Isten a legnagyobb üdvösséget adta, később, és most is legyőzzük a veszedelmeket, letöröltetnek könnyeink s különböző ajándékokat nyerünk — *kedves* egy hit («freundlicher Glaube»). De tagadja, hogy e dolognak a *Szentírásban* nyoma volna. V. ö. *Speil*, Lehren der kath. Kirche, 158. old.

A szentek esedezése.

165. Tétel: *A szentek érettünk hathatósan imádkoznak vagy esedeznek.*

Kifejtés.

166. A *szentek*, mondom, t. i. a boldogok, kik a mennyben vannak; tehát úgy azok a szentek, kiket az egyház ilyeneknek kijelentett vagy szentté avatott,[1] mint a többiek, a kik ott laknak. Ezekhez számítják, mint nyilvánvaló, az angyalokat is.

Érettünk imádkoznak vagy esedeznek, t. i. nem csak általán az egész egyházért, hanem különösen is, egyes társaságokért és személyekért. *Érettünk*, t. i. azokért, kik a földön zarándoklunk. A tételben tehát csak azt állítjuk, hogy ők az élőkért esedeznek; habár nem tagadjuk, hogy imádságaik azokat a holtakat is fölkarolják, kik a tisztítóhelyen vannak.[2]

Hathatósan, vagyis úgy imádkoznak vagy esedeznek, hogy ha *kifejezetten*[3] kérnek valamit számunkra, esedezésökkel mindig meghallgatást nyernek.

A hithez tartozik.

167. E tétel bizonyosan hitágazat, vagy mint a legtöbb hittudós mondja, a katholikus hithez tartozik. A *trienti*[4] zsinat ezt

[1] A kik a mennyei hazába fölvéve, örök boldogságot élveznek, *tágabb* értelemben *boldogoknak* vagy *szenteknek* neveztetnek. *Szűkebb* értelemben pedig azokat hivjuk *boldogoknak* és *szenteknek*, akikről maga az egyház kijelenti, hogy jámborul és szentül éltek, a mennybe fölvétettek és így méltók a mi tiszteletünkre, és pedig az általunk véghez vitt csodák és hősiesen gyakorolt erények isteni bizonysága alapján, és megengedi, hogy vagy bizonyos helyeken tiszteltessenek (boldogokká avatja) vagy az egész egyházban tisztelendőknek nyilvánítja őket (szentekké avatja). — V. ö. *Kraus*, Realencyclop. 2. k. 96. s. köv. old. (Canonisation c. cikk.); XIV. *Benedek*, De beatit. serv. Dei.

[2] Mert ugyanazon okok, melyekkel kimutattuk, hogy a szentek az élőkért imádkoznak, a halottak mellett is szólanak. De mivel a szentek oly állapotban vannak, a melyben elégtételt nem adhatnak, a tisztítóhely pedig az igazságosság és elégtétel helye, úgy látszik, az ő esedezésük kevésbbé használ, mint az élők könyörgése.

[3] V. ö. Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Supl. qu. 72. a. 3. Az angyali doktor, a hol ezt a dolgot tárgyalja, fölteszi, «hogy a szentek *kétfélekép* imádkoznak érettünk. *Egyik* módon kifejezett imádsággal, midőn könyörgésükkel az isteni irgalom fülét érettünk ostromolják. *Másik* módon érdemeik által, melyek Isten előtt ismeretesek levén, nemcsak az ő dicsőségükre szolgál, hanem egyúttal érettünk is mintegy könyörgések és imádságok, valamint Krisztusnak érettünk kiontott véréről is azt mondjuk, hogy bocsánatot kér számunkra.»

[4] 25. Sess. V. ö. még a *Római katech.* P. 3. c. 2. n. 12., hol ezt olvassuk: «Jóllehet, azért is jobban kell tisztelni és segítségül hívni őket, mivel az emberek üdvösségeért szünetlenül esedeznek, s Isten az ő érdemeik és malasztjuk miatt számos jótéteményben részesít bennünket. Mert ha *öröm van a mennyekben*

a következő szavakkal fejezi ki: «A Krisztussal együtt uralkodó szentek imádságaikat az emberekért fölajánlják Istennek; . . . azok pedig, kik . . . azt állítják . . . hogy ők az emberekért nem imádkoznak, vagy azoknak segítségül hívását, hogy érettünk, egyesekért imádkozzanak, bálványozásnak nevezik istentelenül éreznek.»

Bizonyitjuk 1. a Szentírásból.

168. Ezt kifejezi az *ó* szövetség, ahol[1] el van mondva, hogy *Makkabeus Judásnak* bizonyos látomásban megjelent *Oniás*, ki egykor főpap volt, a mint kezét fölemelé, s a népért imádkozott, s egy más valaki, akiről Oniás azt mondá: «Ez az atyafiaknak és Izrael népének szeretője; ez az, ki sokat imádkozik a népért és az egész szent városért, *Jeremiás*, az Isten prófétája.» És az *új*-szövetség, hol [2] *János* apostol elbeszéli, hogy a bárány előtt huszonnégy vént látott leborulni, «mindeniknek hárfája lévén és arany csészéje, tele illatszerekkel, *mik a szentek imádságai.*»

2. a szentatyákból.

169. A *latin* atyák közül legyen szabad sz. *Cypriánra* hivatkoznom, ki azt mondja[3]: «Ha valaki közülünk innen az isteni méltatás folytán előbb elköltözött, az Úrnál maradjon állhatatosan szeretetünk, s fi- és nőtestvéreinkért ne szűnjék meg az Atya irgalmánál az imádság;» sz. *Ágostonra*, ki ezt irja:[4] «Minden vértanú, ki vele van, érettünk esedezik. Nem hallatszik át az ő közbenjárásuk, hacsak át nem hallatszik a mi

egyetlen megtérő bűnös fölött, nemde a mennyei polgárok a bűnbánókat is segíteni fogják? nemde, ha kérik őket, a bűnök bocsánatáért esedeznek, és számunkra megszerzik Isten malasztját.» Ugyanezt találjuk kifejezve már a II. *nicaeai* zsinaton is (Acta 4.) e szavakkal: «Tisztelni és magasztalni tanultuk . . . a szent férfiakat, és hogy azok könyörgését kikérjük, mivel képesek a mindenek királya és Isten előtt kedvesekké tenni bennünket.» (V. ö. *Mansi*, Collect. concil. 13. k. 130. old.; *Hardouin*, Coll. concil. 4 k. 266. old.; *Hefele*, Concil.-Geschichte, 3. k. 435. old.); továbbá ugyanott (Act. 7.): «Ha valaki nem vallja, hogy az összes szentek, kik kezdettől fogva máig vannak, kik a törvény előtt és a törvényben, és a malasztban Istennek tetszettek, tiszteletre méltók előtte testtel és lélekkel, vagy nem kivánja azok imádságait, mint akik bizalommal birnak a világért esedezni, az anyaszentegyház hagyománya szerint. k. l. k.» *Mansi*, i. h. 374. s köv. old.; *Hardouin*, i. h. 451. s köv. old.; *Hefele*, i. h. 450. old. — A *chalcedoni* zsinaton csaknem hatszáz püspök így kiáltott föl: «Flavianus a halál után él, mint vértanú imádkozik érettünk.»

[1] II. *Mak* 15. 12. s köv. old.

[2] *Jel.* 5. 8.

[3] Epist. 13. ad. Cornel. Pap. n. 5. M. 3. k. 862. s köv. old.

[4] In Psalm. 85. n. 24. M. 37. k. 1099. old. — V. ö. még a *Római breviár*, sz. *Monika* ünnep. (május 4.) a 6. olvasmány végét.

fohászkodásunk»; a *görög* atyák közül *jeruzs. Cyrillre*, ki a meglevő liturgiákban foglalt szentek megemlítését fejtegetvén, mondja:[1] «Azután megemlékszünk azokról is, kik elhunytak: először a pátriárkákról, prófétákról, apostolokról, vértanúkról; hogy Isten az ő imádságaik és követségeik által a mi imádságunkat elfogadja»; továbbá *naz.* sz. *Gergelyre*, ki az elhunyt sz. *Vazult* megszólítván, fölkiált:[2] «Te pedig, szent és isteni fő, kérlek, nézz reánk a mennyből, és a test ingerét, melyet Isten fegyelmezésünkre adott nekünk, vagy szüntesd meg könyörgéseiddel, vagy pedig bird reá, hogy bátor lélekkel elviseljük: és egész életünket arra irányítsd, a mi legüdvösebb.»

3. az észből. 170. Az ész maga is könnyen belátja, hogy a szentek *képesek* és *akarnak* érettünk imádkozni; valamint azt, hogy *Isten* őket mindig *meghallgatja*. Imádkozni *képesek*, mondom;

[1] Cat. myst. n. 9. M. gör. sor. 33. k. 1115. old.

[2] Orat. 43. n. 82. (In honorem Basilii Magni) M. gör. sor. 36. k. 603. old. Különösen híresek azok a szavak, melyeket sz. *Vazul*-nál olvasunk, Hom. in 40. Mart. n. 8. M. gör. sor. 31. k. 523. l., t. i.: «Akit valami szükség nyom, a negyven vértanúhoz folyamodik, aki örvend, hozzájuk fordul: az, hogy a bajoktól szabaduljon, ez pedig, hogy dolgai jól folyjanak. Itt egy jámbor asszonyt látni, ki magzataiért imádkozik; úton levő férje számára visszatérést, a betegnek gyógyulást kér. Legyen könyörgéseitek a vértanúkkal ... ó szent kar, ó szent rend, ó sűrű rendbe zárt és meg nem tört csatasor, ó az emberi nem közös őrei, a gondok jó társai, a könyörgések támogatói, leghatalmasabb követek, a földkerekség csillagai, az egyházak virágai!» — A *szentatyák* több, ilyetén nyilatkozatait olv. alább; *Kraus*, Realencyclop. I. k. 567. old.

Ide tartoznak azok a bizonyitékok is, melyeket a *sz. vértanúk okirataiban* találunk, sz. *Ignác* vértanú legrégibb irataiban, ki 112. vagy 116. évben szenvedett, ezt olvassuk (*Ruinart*-nál, Act. mart. s. *Ignat.*), hogy a minap vértanúsággal elhunyt sz. *Ignác* álomban megjelent *fölöttünk imádkozva*. Továbbá a *scilibeli* vértanúk aktái (200. évben), melyeket *Ruinart* szerint egykorú és szemtanú szerző írt, e szavakkal záródnak: «Krisztus vértanúi befejezték julius hónapban, a tizenhetedik napon, és *esedeznek* érettünk a mi Urunk Jézus Krisztusnál.» Sz. *Theodotus* (*Ruinart*-nál) halála előtt felkiált: «Végre a mennyekben bizalommal esedezem érettetek Istennél.» Továbbá sz. *Potamiaena* vértanúságának aktái szerint a szent ezt ígéri: «Hogy halála után (Vazulnak) az Úrtól üdvösséget fog kérni, s az iránta tanúsított jótéteményeket rövid idő mulva meg fogja jutalmazni.» V. ö. *Kraus*, i. h. 1. k. 567. old.

Nem volna nehéz a *katakombákból* is némely bizonyítékot felhozni. A sok közül legyen elég ez a néhány: A *sirfeliratokban* gyakran olvashatjuk, hogy a szentek az élőkért imádkoznak; pl. az *Alban* sírfölirata (*Krausnál* Realencycl. 1. k. 566. old.): «Itt nyugszik Isten szolgálója; azért az egy magzatért *imádkozol*, kit hátrahagytál»; továbbá a jámbor élők serényen gondoskodtak arról,

ha, mint a Szentírásból[1] kitűnik, és mint föntebb kimutattuk, a földön élő jámbor emberek imádságaik által jótéteményeket esdhetnek ki mások számára, miért ne tehetnék azt a másik életben is, hol Krisztussal uralkodnak, és kedvességök az Isten előtt a legnagyobb mértékben gyarapodott?[2] Arra az ellenvetésre, hogy a szentek azokat, amik itt a földön történnek, nem ismerik részletesen, s így egyes községekért, személyekért és azok szükségleteiért nem járhatnak közbe, alább adjuk meg a feleletet.

Azt mondom, hogy *akarnak* imádkozni érettünk; mert a szeretetet irántunk a halállal nem vetkezik le. «A szeretet soha sem szűnik meg» mondja az *apostol*,[3] hanem megmarad, sőt a mennyei boldogságban még inkább tökéletesedik, mivel, hogy más bizonyítékokról e helyütt hallgassak, a boldogok tisztábban megismerik az Isten és felebarát szeretetének okait. Tehát, ha a szentek, míg a földön velünk voltak, a szeretettől indíttatva legkészségesebben imádkoztak érettünk Istenhez, sokkal inkább teszik azt most a menny-égben.[4]

hogy egykor elhalván, a vértanúk közt temettessenek el, mert azt remélték, hogy így azok böségesebb segitségében fognak részesülni: «Helyet készítettek maguknak (itt *monogramm* következik) Ippolitusnál»; — «A szent vértanúnál (t. i. *Ágnesnél*);» v. ö. *Kraus* i. h. és az «Ad Sanctos—Ad Martyres—Ante Retro—Martyres» c. cikket u. o. 19. s köv. old.

[1] *Móz.* I. 18., 23. s köv. old.; 20., 17. *Móz.* IV. 12., 11. s köv. old.; *Jób*, 42., 8. s köv. old. *Kir.* I. 7., 8. s köv. old. *Jerem.* 42., 2. s köv. old.

[2] Sz. *Jeromos*, Adv. *Vigilant.* n. 6. M. 23. k. 359. s köv. old. ezt írja: «Ha az apostolok és vértanúk, míg testben voltak imádkozhattak a többiekért, mikor még magukról kellett gondoskodniok: mennyivel inkább tehetik a katonák, győzelmek és diadalok után? Az egy Mózes hatszázezer fegyveres ember számára kér bocsánatot az Istentől. (Ef. 32., 32. s köv. old.); és István ... bocsánatot kér az üldözők számára (*Csel.* 7., 59.); és miután Krisztussal kezdenek lenni, kevesebbet tehetnek? Pál apostol azt mondja, hogy a hajóban kétszázhetvenhat lélek ajándékoztatott neki. (*Csel.* 27., 37.): és miután feloldva, Krisztussal kezdett lenni; akkor fékkel nyügöztetett-e le, és azokért, kik az egész földkerekségen az ő evangéliumában hittek, nem mukkanhatna meg?» V. ö. *Janssen*, i. h. 32. s köv. old.

[3] *Kor.* I. 13. 8.

[4] Sz. *Bernát*, Serm. 2. de S. Victore, n. 3. M. 183. k. 374. s köv. old. ezt írja: «Ott ül a vén katona, a megillető kellemességgel és biztossággal megnyugodva; maga felől ugyan biztos, de aggódik érettünk. Mert a test rothadásával nem vetkőzött ki egyuttal a kegyelet nemesebb részeiből; sem a dicsőség öltözékét nem ölté ugy magára, hogy a mi nyomorúságunkról és a saját irgalmáról megfeledkezzék. *Nem a feledékenység földje* az, a melyen Victor

Hogy pedig a szenteket *Isten mindig meghallgatja*, abból tűnik ki, mivel az isteni akarattal való teljes megegyezésük miatt Istentől semmi mást nem kérnek, mint amit maga Isten elhatározott, hogy megtörténjék.[1]

A szentek példája.

171. A közbenjáráson kívül még más, igen hathatós segítség is van, melylyel a szentek bennünket az üdvösség útján gyámolítanak, t. i. az ő *példájuk*; erről a segítségről nem lesz céltalan legalább egyet-mást elmondanunk.

1. Példájukkal megmutatják az *útat* az örök életre: élénken megjelölik, mit kell tennünk, mit kell elmellőznünk, hogy a mennyei örökséget mi is elnyerhessük.

2. Példájukkal megmutatják, hogy *lehetséges*, mikép mi is azon az úton járjunk. Ha megtehették ezek és azok, miért ne

lelke lakozik; nem a munka födje, hogy az elfoglalja őt; és végre nem a föld, hanem a menny. Vajjon a mennyei lakozás megkeményíti-e a lelkeket, melyeket bebocsát, vagy megfosztja-e az emlékezéstől, vagy megfosztja-e a kegyelettől? Testvérek, a menny tágassága *kitágítja és nem szükíti el a szíveket;* felvidámítja az elméket és nem idegeníti el; az érzelmeket nem szorítja össze, hanem kiterjeszti. Az Isten fényességében földerül az emlékezet, és nem homályosodik el; az Isten fényességében megtanúlják azt, amit nem tudnak, amit tudnak azt nem felejtik el» stb.

Ugyanez kitűnik a *szentek egyességéről* szóló hitágazatból is, mely szerint a *győzelmes* és a *küzdő* egyház egy testet képez, melynek feje *Krisztus*. És amint Krisztus nem tétlen és dologtalan fő, úgy szükséges, hogy a test egyik tagja a másikra is hasson. Már pedig mit tesz a győzedelmes egyház a küzdőért, ha nem esedezik érette?

Ugyanez következik abból az igazságból is, hogy *Krisztus* a legnagyobb felmagasztalást elérvén, a *Zsid.* 7., 25. szerint mindig él, hogy közbenjárjon érettünk. Hogyan lehet tehát föltenni, hogy a szentek, kik egész életökben Krisztust iparkodtak utánozni, a dicsőségben megváltoztatták érzületöket, és nem akarnak az emberekért imádkozni? V. ö. dr. *Schneider Vilm.* Das Wiedersehen, 134. s köv. old.

[1] Sz. Tamás, Summ. Theol. P. 3. Suppl. a. 1. ad 3. ezt írja: «A szentek lelkei az isteni akarattal teljesen megegyező akarattal birnak az akart dologban is. És azért, jóllehet a szeretet indulatát a felebarát iránt megtartják még sem nyujtanak nekik segítséget máskép, mint ahogyan az isteni igazságosság szerint látják elhatározva,» vagy, mint ugyanott, a. 3. ad 5. mondja: «csak azt, amit az isteni akaratban szemlélnek.» *Gotti* libr., Theol. schol. tract. 14. de statu animae, qu. 5. (3. k. 633. old.) hozzáteszi: «Miért is, jóllehet nem mindig teljesül vágyunk abban, amiért a szenteket kérjük, de azért mégis teljesül az ő akaratuk, és meghallgatást nyer imádságuk, mely nem kért mást, mint hogy legyen az, amit Isten elhatározott, hogy történjék: s ha mi is ily rendben kérnénk, a mi akaratunk és imádságunk is mindig meghallgatást nyerne.»

mi is, mikor ugyanazon természettel birunk, ugyanazok a veszélyek, ugyanazok a kisértetek, sőt néha sokkal nagyobbakat kellett leküzdeniök? Miért is *Jakab*[1] apostol azt írja: «Béketűrés példáiul vegyétek a szenvedésben és gyötrelmes kimulásban a prófétákat, kik az Úr nevében szólottak. Ime, boldogoknak tartjuk azokat, kik tűrtenek. Jób tűrését hallottátok, és az Úr végét láttátok; mert irgalmas az Úr és könyörülő.»

3. Példájukkal eszközlik, hogy az erény útján *biztosan és bátran* haladjunk. A tettek tanítása sokkal hívebb és biztosabb, mint a beszédeké. Mert aki olyan hallgatagon és látatlanul is taníthat; és pedig azokat, kik őt látják, és másokat, kik róla hallanak.[2]

Hányan gyuladtak föl, kik a szentek példáit gyakran szemök elé állították, az ő buzgalmuktól üdvösen fölgerjesztve, hasonló buzgóságra, s az ő segítségökkel megerősítve, hányan jutottak a mennyekbe? A szent férfiak és nők, kik az égi hazába költöztek, folyton a szentek életét forgatták és szívükön hordozták, hogy a reájuk való emlékezés követésükre gerjeszsze őket; mintegy azt mondták: «Vonj engem; utánad futunk keneteid illatára;»[3] és a szenteket követvén, új pártfogásra tették magukat érdemesekké.

172. *Tétel*: *Megengedett és hasznos dolog a szentek (és angyalok) segítségűl hívása.* A szentek segítségül hívása.

173. *A szentek segítségűl hívása*, mondom, t. i.: a szentek közbenjárásához fordulni, vagy könyörgéseiket az ő könyörgéseikkel és érdemeikkel egybekapcsolni, hogy Istentől Krisztus által ajándékokat esdjünk ki. Kifejtés.

Megengedett, mondom, tehát nem parancsolt, nem okvetetlenül szükséges az üdvösségre; tehát ugy, hogy az is üdvözülhet, aki talán soha segítségül nem hívta a szenteket a mennyekben;[4]

[1] *Jak.* 5., 10. s köv. — V. ö. még az *Officium Votiv.* de Apostol. a 2. Noct. olvasmányát.

[2] V. ö. *Breviar. Rom.* intra Octav. festi Oo. Sanctorum, die sept. 5. s köv. olvasm.

[3] Én. én. 1., 3.

[4] A szentek segitségül hívásának gyakorlása vagy mellőzése a fegyelem dolga; az ellenben, vajjon az ilyen gyakorlatot a legjobbnak, hasznosnak mondják-e vagy sem, a hitágazathoz tarrozik; a régi egyház sem azért kárhoztatta *Eustathiust* és *Vigilantiust*, mivel a szenteket nem hívták segítségül, hanem azért, mivel ezt a gyakorlatot helytelenítették, azt tanítván, hogy a szenteket

— *hasznos*, mondom, t. i.: mivel sok jó származik különösen magunk számára, kik a szenteket segítségül hívjuk, és a szentek számára is, mint a következőkből ki fog tünni.

A hithez tartozik.

174. E tétel a katholikus hithez tartozik; mert ezt a *trienti* zsinat[1] a következő szavakkal fejezi ki: «Jó és hasznos őket (a Krisztussal uralkodó szenteket) esdőleg segítségül hivni, és az Istentől, az ő Fia, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, ki egyedül a mi Megváltónk és Üdvözítőnk, kérendő javak miatt az ő imádságaikhoz, hatalmukhoz és segítségükhöz folyamodni: azok pedig, kik . . . az állítják, hogy a segítségül hivás bálványozás, vagy hogy Isten igéjével ellenkezik s ellentmond az Isten és emberek egy közbenjárója, Jézus Krisztus tiszteletének, vagy hogy balgatagság, a mennyben lakozókhoz szóval vagy gondolatban folyamodni, istentelenül érez.»

sem tisztelet, sem segítségül hívás nem illeti. *Gotti* bibor., De vera Christi Eccles. a. 14.

[1] Sess. 25. de invocat. et vener. sanctorum. V. ö. a II. *nicaeai* ismert szavait «Tanultuk . . . hogy azok könyörgését kikérjük, mivel képesek a mindenek királya és Istene előtt kedvesekké tenni bennünket . . .»

Ide tartoznak a *római katechizmus* szavai is. (P. 3. c. 2. n. 14.): «Miért is, habár azt kell vallanunk, hogy egy közbenjáró, Krisztus Urunk, adatott nekünk . . . ebből még sem következik semmi módon, hogy a szentek kegyelméhez nem szabad folyamodni. Mert ha a szentek segedelmével azért nem szabad élni, mivel egy pártfogónk van, Jézus Krisztus: az apostol sohasem engedte volna meg, hogy olyan buzgalommal akarja magát az élő testvérek imádságai által Istennek ajánlani; mert sem az élők csekélyebb könyörgései, mint a mennybeli szentek esdeklése nem kisebbítenék a közbenjáró Krisztus dicsőségét és méltóságát.» Továbbá, ugyanott P. 4. c. 6. n. 3. s köv., hol ezt olvassuk: «Mert nem ugyanazon módon könyörgünk az Istenhez és a szentekhez. Mert Istent arra kérjük, hogy ő maga vagy javakat adjon, vagy szabadítson meg a gonosztól: a szentektől pedig, mivel Istennél kedvesek, azt kérjük, hogy pártfogásukba vegyenek, hogy számunkra Istentől kérjék azokat, a mikre szükségünk van . . . Habár maguktól a szentektől, bár más valami módon, azt is kérjük, hogy irgalmazzanak nekünk, mert ők a legirgalmasabbak; s így kérhetjük őket, hogy helyzetünk nyomoruságától indittatva, Istennél való kedvességük és esedezésük által segítsenek bennünket.»

Ha mindazt, ami az egyház ezen bizonyítékaiból következik, röviden össze akarjuk foglalni, azt mondjuk: 1. *Megengedett* dolog, a szenteket segítségül hivni és az ő imádságaikhoz hatalmuk és segítségükhöz folyamodni. 2. Az ily segítségül hivás *hasznos*. 3. Istentelenül éreznek, kik azt állítják, hogy a szentek segítségül hivása bálványozás, vagy hogy ellenkezik az Isten és emberek egy közbenjárójának, Jészus Krisztusnak tiszteletével. V. ö. *Janssen*, i. h. 32. s köv. old.

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

175. A *Szentírásban* ugyan semmi világos bizonyíték nem foglaltatik e tétel mellett, de közvetett bizonyíték igen. Mert midőn azt mondja, hogy a szentek a mennyben az élőkért esedeznek, már közvetve azt jelzi, hogy közbenjárásukat kikérhetjük; továbbá, midőn példákat hoz föl, melyek szerint a hivek magukat más élő hivek imádságaiba ajánlották;[1] midőn elbeszéli, hogy maguk az apostolok kérték a hivek imádságait:[2] ezzel egyszersmind azt jelezte, hogy a mennybeli szenteket is lehet segítségül hivni.[3]

[1] Maga Isten mondja *Jób* barátainak (42, 8): «Menjetek az én szolgámhoz, Jóbhoz . . . könyörögni fog értetek. Az ő személyére tekintettel leszek, hogy ne tulajdonittassék nektek a bolondság.»

[2] I. *Tess.* 5, 25.: «Atyánkfiai! imádkozzatok érettünk.» V. ö. *Róm.* 151., 30.; *Efez.* 6, 18. s köv. — Több, ilyetén nyilatkozatot olv. *Oswaldnál* Eschatologia, 139. s köv. old.; *Perrone*, De cultu Sanctorum, n. 41. s köv.

[3] *Ellenfeleink* ugyan a *Szentírás* számos nyilatkozatát összegyüjtötték, melyekkel, mint mondják, a szentek segítségül hivása ellenkezik. Pl. *Jeremiás* 17, 5-re hivatkoznak: «Átkozott ember, ki emberben bizik»; de ha a következő szavakra ügyelnének: «kinek szive az Úrtól eltávozik», tisztában volnának: hogy a próféta azokról beszél, akik Istent elhagyván, magukban, vagy mások segítségére helyezik minden reménységöket; amit azonban világosan nem tesznek azok, kik a szentek közbenjárásához folyamodnak, hogy általuk az isteni segedelmeket biztosabban elnyerjék.

Továbbá I. *Tim.* 2, 5-re hivatkoznak: «Egy . . . a közbenjáró az Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus»; az apostolok szerint tehát, azt beszélik, egy közbenjáró van, Krisztus; akik pedig a szenteket segítségül hivják, azokhoz mint közbenjárókhoz folyamodnak; tehát több közbenjárót állítanak föl. *Fel*: Az apostol Krisztust *egy* közbenjárónak nevezi a megváltásnál fogva mert hozzá teszi: «ki önmagát adta mindenekért váltságul». Egyetlen közbenjáró természetnél fogva is, mert egyedül ő van Isten és az emberek között, mivel ő Isten és ember. Ha pedig mi a szenteket segítségül hivjuk, hozzájuk nem mint a *megváltás* közvetítőihez folyamodunk, mintha t. i. ők érdemelték volna ki számunkra a megváltást; hanem mint olyanokhoz, kik esedezésük és imádságuk által a megváltásnak Krisztus által kiérdemelt gyümölcseit hozzánk juttatják; tehát, csupán a *könyörgés másodrendü* közbenjáróihoz. Mi nem helyezzük másba reménységünket, mint Jézus Krisztusba, igen jól tudván, hogy a szentek vagy angyalok, sőt maga a bold. Szüz *Mária* sem lehetnek másképᵖ hasznunkra, mint hogy érettünk és velünk Jézus Krisztus által Istenhez imádkoznak, aki által egyedül járulhatunk mi és a szentek a malaszt trónjához. Hozzáteszszük még, hogy ha nem volna szabad a szentekhez folyamodni, vagy mivel Isten azt akarja, hogy hozzá bizalommal, minden közbenjáró nélkül folyamodjunk, vagy mivel más közbenjáró nincs mint Krisztus: az következnék, hogy élő atyánkfiainak imádságait se kellene kérnünk; ami pedig, hogy a Szentírással ellenkezik, még elenfeleink is önként megengedik. V. ö. *Gotti*, i. h.

2. a hagyományból.

176. A *szentatyák* ezt a véleményt gyakran kifejezik. A *latinok* közül sz. *Ambrusra* hivatkozom, ki azt mondja[1]: «(A vértanuk) könyöröghetnek a mi vétkeinkért, kik saját vérökkel lemosták, ha birtak is vétkekkel; mert ezek az Isten vértanui, ami főpapjaink, életünk és cselekedeteink vizsgálói. Nem pirulunk őket gyöngeségünk közbenjáróiul használni, mivel ők a test gyöngeségét akkor is ismerték, mikor győztek;» — továbbá sz. *Ágostonra*, ki sz. *Pálról* és *Istvánról* beszélvén, azt írja[2]: «Ti ott mindketten láttok; mindketten halljátok már beszédünket; mindketten imádkozzatok érettünk.» A *görögök* közül *Origenesre*, ki az angyalokról és az Istennel uralkodó lelkekről mondja[3]: «A könyörgést, esedezést és hálaadást nem képtelenül lehet a szenteknek is fölajánlani; és ezek közül kettőt, az esedezést mondom és a hálaadást, nem csupán a szenteknek, hanem az embereknek is; a könyörgést pedig csak a szenteknek, ha valaki Pálhoz vagy Péterhez fordul, hogy segítsenek rajtunk, tegyenek méltókká,» stb. — nyssai sz. *Gergelyre*, ki sz. Tivadar vértanut megszólítva, mondja:[4] «Esedezzél és könyörögj hazánkért a közös királynál és Úrnál»; továbbá *aranyszájú* sz. *Jánosra*, ki így szól[5]: «szerelmesim, folya-

qu. 5. dub. 1. § 4. (i. h. 3. k. 637. s köv. l.); *Perrone*, Prael. theol. de cult. Sanct. n. 44. (6. k. 274. old.) V. ö. *Janssen*, i. h. 33. s köv. old., hol *Ebrard* ellen beszél.

[1] De vid. c. 9. 55. M. 16. k. 264. old.

[2] *Ser*. 316, n. 5. M. 38. k. 1434. l. — A *szentatyáknak*, pl. sz. *Cypriánnak*, poitiersi sz. *Hilárnak*, sz. *Jeromosnak*, *aquitaniai* sz. *Prospernek*, *Chrysologus* sz. *Péternek*, sz. *Salicanusnak*, stb. ilyetén más nyilatkozatait följegyezve találjuk M.-nél, 219. k. 973. s köv. old.

[3] De Oratione, n. 14. M. gör. sor. 11. k. 463. l. *Origenes* más nyilatkozatait olv. *Perronenál*, De cultur Ss. n. 54.

[4] Orat. de s. Theodor. M. gör. sor. 46. k. 747. old.

[5] Hom. 44. in. gen. n. 2. M. gör. sor. 54. k. 408. old. A szentatyák több nyilatkozatát olv. *Krausnál*, Realencycl. 1. k. 567. old

Ellenfeleink ugyan több *szentatyára* is hivatkoznak, kik azt tanítják, hogy *egyedül* Istent kell segítségül hivni, s hogy Istennél semmi szükség sincs közbenjárókra. De azok a nyilatkozatok, melyeket idéznek, részint kétesek és betoldottak, részint azt állítják, hogy egyedül Istent kell segítségül hivni mint *szerzőt*, a kitől minden jó, mint kútforrásból származik; részint azt jelentik ki, hogy a szentek közbenjárásai az üdvösségre egyszerűen nem szükségesek. V. ö. *Schwetz*, Theol. dogm. 3. k. 661. old.; *Janssen*, i. h. 32. old.

Nevezetesen sz. *Chrysostomusra* hivatkoznak, mintha tagadná, hogy Istennél szükség van közbenjárókra, mivel életének tisztaságával bárki gyorsabban kérheti Istentől azt, amit óhajt, mint a közbenjárók által. *De aranyszájú* sz.

modjunk a szentek imádságaiért, és esedezzünk, hogy könyörögjenek érettünk.»

Ugyanezt hirdetik a *vértanúk aktái* is. Sz. *Trifon* és *Respic* aktáiban olvassuk[1]: «Összejöttek az istenes férfiak és azok vér-

János (mint olykor a többi szentatyák) az ilyen kifejezésekkel csak azt akarják hangsúlyozni, ami nagyon is igaz: hogy nem kell *minden* bizalmunkat mások imádságaiba helyezni, mivel az esedezés gyümölcse a *mi* közreműködésünktől is függ, Istennek pedig kedvesebb, ha mi magunk munkáljuk szünet nélkül üdvünket, mintha üdvösségünk gondját másokra bizzuk. Így pl. Hom. 44. in Gen. n. 2 M. gör. sor. 54. k. 408. old. azt írja: «De *ne csupán* az ő imádságaikban bizzunk, hanem *mi magunk is*, amit kell, helyesen tegyük meg a *magunkét*, és mindig jobbra igyekezzünk fordulni, hogy *helyet engedjünk az imádságnak, mely érettünk mondatik*.» Sőt kevéssel előbb, ugyanott, n. 1. M. gör. sor. u. o. 407. old. azt írta: «Mikor azt, ami egyúttal magunkból van, hasznunkra fordítjuk, maga a szentek közbenjárása is igen sokat használ nekünk. Ha magunk hanyagok voltunk, és üdvösségünk reményét csupán beléjük helyeztük, mit sem használ többé nekünk: nem mintha az igazak kevesebbet tehetnének, hanem mivel saját renyheségünk miatt magunkat áruljuk el.»

Mivel a dolog így áll, a tanúk ily sokaságától lesujtva, a *protestánsok* és *kálvinisták* is kényszerültek megvallani, hogy a szentek segítségül hivását a szentatyák is tanították és védelmezték. De azt állítják, hogy az atyák ebben tévedtek, vagy a gonosz lélek csúsztatta be azokat műveikbe. De hogy mily vakmerő az első, mindenki látja. A másik pedig, mint önként kitünik, merő koholmány.

Kalvin, Instit. l. 3. c. 20. azt mondja, hogy az atyák meg akarták ugyan tiltani ezt a babonát, de nem törhették meg a köznép erőszakossága folytán. Ezt a 3. *karthagói* zsinatból, cap. 23. akarja kimutatni, hol megtiltatik, hogy azokban az imádságokban, melyek az oltárnál mondatnak, a könyörgés senki máshoz ne intéztessék, csak az Atyához; miért is sz. *Ágoston*, Civitat. Dei, l. 22. c. 10. M. 41. k. 772. c. azt mondja, hogy az áldozópap a szenteket nem hivja segítségül. — *De* ez a kibúvó nagyon szerencsétlen; mert ha a szentatyák megkisérlették volna a szentek segítségül hivásának kiirtását, azt irataikban helytelenítették, nem pedig javalták volna, nem buzdítottak volna arra, s annál kevésbbé hivták volna ők segítségül a szenteket, mint föntebb idézett világos tanuságtételeik mutatják; kivált sz. *Ágostoné*, ki az említett 3. *karthagói* zsinaton jelen volt. A nevezett zsinat szándéka tehát nem az volt, hogy a szentek segítségül hivását teljesen eltiltsa; mert különben a Fiúnak és a Szentléleknek segítségül hivását is eltiltotta volna, midőn mondja: «és midőn az oltárnál szolgálnak, mindig az Atyához intézik az imádságot». Hanem az volt, hogy az áldozatot felajánló papnak imádsága az Atya, és nem a Fiú vagy Szentlélek személyéhez irányoztassék, amit most is megteszünk, jóllehet az egész Szentháromságnak áldozunk. E dolognak oka pedig az lehet, mivel az áldozat, melyet a szentmisében felajánlunk, Jézus Krisztus, az Atyának Fia, s

[1] *Ruinart*-nál, 210. l. V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 567. old.

tanúságát minden tisztelettel felavatták .... lelküket a boldog vértanúk szent pártfogásába ajánlván.»

Ugyanez következik az *egyház gyakorlatából* is, különösen a szertartásokból úgy a *keletieknél*, mint a *nyugatiaknál*, amelyek közt egy sincs, ahol elő nem fordul a bold. Szűz Máriának és a szenteknek segítségül hivása;[1] továbbá az *egyház eljárásából Eustathius* és *Vigilantius* ellen, kiket, mivel a katholikus taní-

így az imádság és az áldozat inkább az Atya személyéhez intéztetik. A szentek segítségül hivásáról pedig ott semmi említésnek se kellett tétetni; mert ott csak arról az imádságról van szó, melylyel a mise áldozatot mutatják be; hogy pedig ott a szenteket nem hivják segítségül, hanem csak Istent, akinek az áldozat felajánltatik, azt mindnyájan tudjuk. *Gotti*, i. h. 3. §. (3. k. 637. old.).

[1] Az összes régi szertartások az átváltozás után a bold. Szűz Mária és a többi szentek megemlítését magokban foglalják. Ezek a szertartások, kivéve azt, mely az *apostoli constitutiókban* foglaltatik, mostani alakjukat ugyan nem az egyház első századaiban nyerték, hanem később, különösen a 4. században, a szertartások nagy egyeztetéseiben. Mivel pedig csak azt foglalják magukban, ami az egyház korábbi századaiban a hivek közös hitében és gyakorlatában élt joggal és méltán mint a *legrégibb* egyház hite és gyakorlata bizonyítékainak használhatók. Sőt azt merem állítani: mivel mindezek a megemlékezések az összes szertartásokban feltalálhatók, azok már az ősrégi, t. i.: az *apostoli* szertartásban előfordultak, melyből a többi szertartások keletkeztek.

Hogy ezeket a megemlékezéseket nem mint magukért a szentekért való könyörgéseket, hanem mint a szentek *segítségül hivásait* kell tekintenünk, a legrégibb bizonyságokból következik, pl. *jeruzs.* sz. *Cyrill*-nek legismertebb tanúságtételéből, Catech. mystar. 5. n. 9., melyet föntebb idéztünk; továbbá a legrégibb *Kopt* anaphorából (t. i.: Mise kánonból), valószinűleg a 4. századból, melyet az ágostonrendű *Giorgi*, Rómában, 1789-ben tett közzé (v. ö. *Innsbr.* theol. Zeitschr. 1878. évf. 592. s köv. old.). V. ö. még *Kraus*, Realencycl. 2. k. 321. s köv. old. (*Liturgia* cikkei a tudós dr. *Bickell*-től). Egy igen régi misének, mely a keresztények üldözéseinek idejében iratott (mint *Mone*, Latein. Messen, 22. véli, de valóbbszinűleg az 5. században), *imádsága* így szól: «A szentek dicső érdemei mentenek ki bennünket, hogy büntetés alá ne essünk; az elhunyt hívek lelkei, melyek boldogságnak örvendenek, legyenek segítségünkre; akik vigasztalásra szorulnak, az egyház imádságai által segíttessenek.» V. ö. *Rossi*, Roma Sott. II. 306.; III. 489.; u. attól, *Bullet.* 1875-ből, 21.

Ebből újra kitünik, hogy a *protestánsok* alaptalanul állítják, mikép az egyház három első századából semmi bizonyíték nem szól amaz igazság mellett, hogy a szentek segítségül hivandók.

E bizonyítékokhoz kell csatolnunk másokat is, habár kissé újabbak; t. i. azokat, melyek *N. Gergely Sacramentáriumában*; az *Ordo Romanus*-ban és más, ilyetén szertartási könyvekben fordulnak elő, melyeket *Renaudot, Mabillon, Muratori, Asseman* stb. tettek közzé.

tást elvetették, az egyház egyhangúlag megtámadott és kárhoztatott. Továbbá a csodákból, melyekről beszélik, hogy a szentek segítségül hivására történtek,[1] s melyeket nem vonhatunk kétségbe anélkül, hogy a történeti hűséget meg ne rendítenénk.

Ide járulnak részint a *kőemlékek*, úgy, hogy ha az eddig felhozott írott emlékek hallgatnának, a kövek kiáltoznák véleményünket, melyekben már a legtávolabbi korban bevésve olvassuk a szentek ilyetén segítségül hivását. Ide tartoznak a *sírfeliratok*, melyeket a legrégibb *katakombákban* találtak, melyek által a hátramaradottak magukat a holtaknak ajánlották, s gyakran odatették az okot is, miért teszik azt, t. i. mivel «tudom, te szent vagy», vagy megjelölik azt a célt, amely miatt teszik, t. i.: «hogy üdvözüljünk».

A *lateráni* múzeum[2] műemlékeiben ezek a sírfeliratok olvashatók, melyek sajátságuknál fogva a legrégiebbeknek tünnek föl: «Imádságaidban könyörögj érettünk, mivel tudjuk, hogy Krisztusban (monogrammal kifejezve) vagy;» — «Lelked jól nyugodjék Istenben, imádkozzál nőtestvéredért;» — «Basilla úrnő, neked ajánljuk Crescentinust és leányunkat, Micinát:» — «Imádkozzál szüleidért, imádkozzál hitvesedért, Celsinianusért.» Továbbá[3]: ORO · Scio. NAMQUE — beatum (t. i.: Hozzád könyörgök, mert tudom, hogy boldog vagy); továbbá[4]: VIBAS IN DEO ET ROG(a — t. i.: Élj Istenben és esedezzél érettem); «Imádkozzál[5] szüleidért;» «Esedezzél[6] szüleidért.» — Számos ily feliratban maga a szerző, valamint azok vésője is a sz. vértanúknak ajánlja magát.

Ide tartozik bizonyos *Pectoriusnak* igen híres és régi sírfelirata a sz. Péter-temetőben Autun közelében, melynek görög

[1] V. ö. *Gotti*, i. h. 3. §. (3. k. 637. old.).

[2] *Rossinál* «Offerte dalle tre Romane Academie», 1877-ből, 118—122.

[3] *Marini*-nál, Arv. 266.

[4] *Boldetti*-nél, 418.

[5] *Murat.* 1833., 6.

[6] Mus. *Verron.* 264., 13. — Ide tartozik az a 4. századbeli sírfelirat is, melyet az *Agro-Verrano*-ban találtak, s melyben a szent vértanúk Isten előtt mint bizonyos elhúnyt (*Cyriaca*) szent életének tanúi és ügyvédői segítségül hivatnak e szavakkal: «Akinek szent élete bizonyságául, a szent vértanúk, az Istennél és Krisztusnál *ügyvédők* lesznek.» V. ö. *Kraus*, i. h. 1. k. 566. old.

szövegét és fordítását már föntebb közöltük.[1] Ide kell sorolnunk a számtalan *grafitti*-t a vértanúk sirjaik fölött, a kapukban és falakon, melyeket a hívek a szent zarándoklatok alkalmával irtak; ezek közül a legtöbb a *pápák* kryptájában olvasható, pl.: «Szent Sixtus (II.) emlékezzél meg imádságaidban Aureliusról;»[2] továbbá különböző esedezések, pl.: εἰς μνείαν ἔχετε — elmétekben tartsatok;[3] «pihenést kérjetek . . . a szülőiért és testvéreiért, hogy a jóval éljenek;» «kérjétek (az elhunyt szentnek) szent lelkeit, hogy Verecundus övéivel jól hajózzék.»

Nem mulaszthatjuk el, hogy legalább néhány szóval ne hivatkozzunk a *hívek megegyezésére* az összes keresztény századokon át, kik a szenteket nagy bizalommal segítségül hívták és hívják, a kellő időben segítséget és különböző adományokat nyertek általuk s szívök háláját számtalan fogadalmi táblával is a különböző szenteknek emelt templomokban felakasztott képekkel és más tárgyakkal fejezték ki.

3. az észből. A nehézségek megoldása.

177. Ezt a véleményt magának az *észnek* is helyeselnie kell, mert nemcsak az ellene emelt *nehézségeket megoldani*, hanem mellette számos oly érvet is felhozni képes, melyből állításunk megfelelősége kiviláglik.

Ellenfeleink azt hánytorgatják, hogy a szentek segítségül hívása ellenkezik az *Istent* megillető tisztelettel, akihez egyedül kell folyamodnunk; ellenkezik az egyetlen Megváltóról és közbenjáróról, *Krisztus* Jézusról szóló hitágazattal, mivel a szentek segítségül hívásáról szóló tanítás által számtalan közbenjáró állíttatik föl; végre lehetetlen a *szentek* részéről, kik a hozzájuk intézett könyörgésekről tudomással nem birnak.

[1] IV. kötet, 389. és 390. old. V. ö. *Kraus*, i. h. 524. old. Az ide tartozó szavak a következők:

Fény vagy a holtaknak, légy csillaga földi utamnak.
Achandéusz, atyám, kivel egybeköt égi szerelmem
S téged, anyám, kérlek s mind kit a hal békéje pihentet,
Emlékezzetek meg rólam Pectoriusról!

[2] *Rossi*, Róma Sott. II. 17. s köv. old.; *Kraus*, i. h. 567. old. és ugyanattól, Rom. Sott. 150. old.; *Wolfer*, Katakomben (Frankf. Broschürenverein, 1866. n. 7. 12. old.); *Ott*, Katakombenbuch, 246. old.; *Wiseman*, Lehren und Gebräuche der kath. Kirche, németre ford. *Haneberg*, II. 197. s köv. old.

[3] Az ily esedezések világosan sz. *Cyprián* ezen nyilatkozatára céloznak: «Atyánkfiait és nőtestvéreinket emlékezetetekben tartsátok imádságaitokban» (*Kraus*-nál, Realencycl. i. h.).

Mi azt feleljük, a) *Istenre* vonatkozólag: Annyira távol van, hogy a szentek segítségül hívása által az Istent illető tisztelet kisebbedik, hogy inkább növeli azt. Mert a szenteket nem úgy hívjuk segítségül, mintha ők volnának a malasztok és adományok szerzői, mintha saját erejökkel segíthetnének bennünket; hanem hogy Istentől számunkra velünk együtt irgalmat kérjenek; ami által Isten dicsőségét bizonynyal nem sértjük.[1] Továbbá a szentek segítségül hívása által úgy Isten legfőbb felségét, mint saját méltatlanságunkat valljuk meg, mintha azt mondanánk: a mi könyörgéseink legkevésbbé sem alkalmasak arra, hogy Istent a szükség és csapások idején megindítsák; mivel imádságunk nem annyira esedezés, mint bűneinknek emlékezetbe juttatása; azért mi Istennek kedves szolgáihoz folyamodunk. Továbbá az ily segítségül hívás által Istennek a szentek iránt való legfőbb bőkezűségét és legfőbb hatalmát valljuk meg, mintha azt mondanánk: Isten, minden malasztnak szerzője, ezek szétosztásában másodrendű okokat is használhat, «nem saját erejének fogyatékossága miatt, hanem saját jóságának bősége miatt, hogy ez okság méltóságát a teremtményekkel is közölje».[2] Hogy pedig mindezek Isten tiszteletére vannak, mindenki belátja.

b) *Krisztust* illetőleg: Annyira távol van, hogy a szentek segítségül hívása Krisztus egyetlen közbenjáróságának kiválóságát sértse, hogy azt inkább ajánlja és kiemeli. A szenteket ugyanis nem mint közbenjárókat, hanem mint *pártfogókat* hívjuk segítségül; és ha néha mint közbenjárókat, ez csak másodrendű és tágabb értelemben történik.[3] A szenteket, mint már mondtam, nem azért hívjuk segítségül, hogy saját érdemeik

[1] Oly kevéssé, mint valamely fejedelem kiválóságát és dicsőségét nem sérti, ki jótéteményeit, más közbenjárások folytán, osztja ki.

[2] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 1. qu. 22. a. 3. ad 2.

[3] *Hurter* (Comp. theol. dogm. 3. k. 786. sz. a.) ezt írja: «Tehát nem kell azonnal közbenjárónak feldícsérni azt, ha valaki másokért könyörög, hanem aki *mindenkiért* könyörög és akiért *senki* sem imádkozik és aki nem *más által* kéri a közbenjárót, aki saját *veleszületett* méltóságával és érdemével mástól *függetlenül* tesz mást kedvessé és tőle jótéteményeket kér. De a mennylakókért régente akkor is imádkoztak, midőn ők maguk is a vihartól hányódtak; sem ők nem imádkoznak, csak Jézus Krisztus által: mert az ő összes bizalmuk Istennél Krisztus érdemeire és arra a kedvességre támaszkodik, melynek az ő érdemeiből Istennél örvendenek. Miért is az ő segítségül hívásuk és esedezésük nem kisebbíti a közbenjáró Krisztus sértetlen fölségét.»

által és saját erejökkel segítsenek rajtunk, hanem Jézus Krisztus által, aki nélkül semmi malaszt nem adatik számunkra.[1]

A szenteket segítségül hívjuk, mivel maga Krisztus részelteti őket megváltásának bőségéből, hogy ne csupán magukban birják a megváltás gyümölcseit, hanem hogy azonfelül (másodrendű) okok legyenek, melyek a megváltás gyümölcseit másokkal közlik.[2] Bizonynyal tökéletesebb, ha valaki nemcsak önmaga által, hanem mások által is képes valamit cselekedni, mint ha azt egyedül önmaga által véghezviheti. Bizonynyal magasztosabb az a hatalom, mely magának sem kevés és másoknak is elég; mely másokat saját hátránya nélkül boldogít. Tehát Krisztusnak, az egy közbenjárónak tisztelete gyarapszik a szentek segítségül hívásáról szóló igazság által.

c) Az ész magától nem látja be ugyan a *szentekre* vonatkozólag, hogy ők könyörgéseinket tudják; de jól átlátja, hogy könyörgéseink ilyetén megtudása lehetséges, sőt nagyon valószinű. Mert ha a *prófétáknak* meg volt adva, hogy a legtávolabbi dolgok ismeretével birjanak, miért mondanánk lehetetlennek, hogy a szentek oly ismerettel birjanak, amilyenről szó van? Ha a *rossz szellemek* gyakran megtudják azokat a dolgokat, melyek reánk vonatkoznak, mint ez kísértéseikből és zaklatásaikból kitűnik; miért vélnénk azt lehetetlennek a szenteket illetőleg?

[1] Reményünket senki másba ne helyezzük, mint Jézus Krisztusba, igen jól tudván, hogy a szentek sem lehetnek másképp hasznunkra, mint az által, hogy érettünk és velünk Jézus Krisztus által Istenhez imádkoznak, aki által egyedül úgy nekünk, mint a szenteknek lehet a malaszt trónjához járulnunk. Ezt az egyház maga is jelzi az által, hogy imádságait ott is, ahol valamely szentnek segítségét és közbenjárását kéri, mindig Istenhez intézi; pl. «Add, kérünk, mindenható Isten, hogy boldog N. közbenjárása által . . .» és pedig, Jézus Krisztus érdemei által, mert ezen imádságokat a szokásos formulával fejezi be: «A mi Urunk, Jézus Krisztus által» stb. V. ö. *Janssent*, i. h. 34. old., ki különösen a minden szentek *letenyéjére* hivatkozik.

[2] V. ö. *Gotti*, i. h. 4. §. (3. k. 637. s köv. old.)

Aki ingadoznék arra nézve, vajjon Krisztus az ő közbenjárását közölheti-e másokkal és valósággal közli-e vagy sem, vegye tekintetbe, hogy Krisztus tanítványaival sok más dolgot közölt, ami sajátja volt: ő Isten *egyetlen Fia*; és mégis megadta nekünk, hogy Isten fiai legyünk; ő az *igaz világosság*; és mégis megadta tanítványainak, hogy a világ világosságai legyenek. Neki *hatalma van a bünöket megbocsátani* és nekünk papoknak mégis ugyanazt a hatalmat adta. Tehát nem kell csodálnunk, ha a közbenjárói tisztben is részesednek a szentek némiképen.

Ha az *angyalok* tudják, amik körülöttünk történnek, mint ez az őrző angyalokról szóló tanításból kitünik; miért volnának egyedül a mennybeli szentek azok, kik azt nem tudhatnák, mikor a Szentírás a szentekről világosan mondja: «Olyanok lesznek, mint az Isten angyalai a mennyben».[1] — A *módnak* nem ismerése, mely szerint azt tudják, nem lehet elegendő ok arra, hogy ezt azt ismeretet tőlük tagadjuk. A keresztény vallásban számos oly igazság van, melyeknek létezését hiszszük, anélkül, hogy tudnók, *mi módon* láthatnók be azt teljesen;[2] így a Szentháromság

[1] *Máté* 22, 30.; *Luk.* 20, 36.

[2] Egyébiránt az a *mód*, amely szerint a szentek a mennyben imádságainkat meghallgatják, nem oly beláthatatlan, mint ellenfeleink hánytorgatják, akiknek ugyanazt felelhetjük, amit sz. *Jeromos Vigilantius* ellen, n. 6. M. 23. k. 359. old. irt, t. i.: «Te törvényeket állítsz Isten elé! Te korlátokat emelsz az apostolok elé; hogy az itélet napjáig őrizet alatt legyenek s ne legyenek Urokkal, akikről írva van: *Ezek kísérik a Bárányt, akárhová megyen* (Jel. 14, 4.)? Ha a Bárány bárhol van, tehát azok is, kik a Báránynyal vannak, bárhol levőknek hihetők. És mivel a sátán és a gonosz szellemek az egész földön kóborolnak és szerfölötti gyorsasággal bárhol megjelennek, a vértanuk vérök hullatása után a koporsóba zárva rejtőznek és onnét nem jöhetnek elő.»

De beszéljünk a dologról kissé bővebben. Már föntebb, megjelöltünk néhány módot, melyek szerint a szentek tudomást szereznek a hozzájok intézett kérésekről. Ez vagy közvetetlen *Isten*, vagy az *angyalok* által nekik adott *kinyilatkoztatás* által történik; ily értelemben írja sz. *Ágoston*, De cura agenda pro mortuis, c. 15. M. 40. k. 606. old.: «A holtak lelkei némely dolgokat, melyek itt történnek, melyeket szükséges, hogy tudjanak és akiknek szükséges azokat tudniok, nemcsak a multakat vagy jelenlegieket, hanem a jövendőket is, *Isten lelkének kinyilatkoztatása* folytán megismerhetnek»; — és a *sens*-i zsinat, 13. decr. azt mondja: «Jóllehet nem nélkülözzük az angyalokat sem, kik korántsem restebbek, mint Dániel Gábrielje és Tóbiás Ráfaelje, kik kezdettől fogva gyámolitják kéréseinket, hogy azonnal azoknak ajánlják föl, akiknek pártfogását kérjük.» — Vagy úgy történhetik, hogy a szentek ezeket a hozzájuk intézett kéréseket az isteni lényegben, vagy az Igében, mintegy tükörben látják ugyanazon *sens*-i zsinat 14. c. szerint, hol azt olvassuk: «De hogy az (a szentek tudatlanságára vonatkozó koholmány kéréseinkre vonatkozólag) nem csupán az igazsággal, de a sz. iratokkal is ellenkezik, könnyen belátja az, aki tudja, hogy a boldogok előtt nincs elrejtve az Istenség ama minden alakú tüköre, amelyben minden meglátszik, ami reájuk vonatkozik.» Vagy *Lessiusszal* azt mondhatni, l. 2. de summo bono c. 10., hogy a dicsőség fényének ereje kiterjed a mi kéréseink megismerésére.

V. ö. e dologra nézve *Perrone*, Cult. Sanct. n. 71., olv. továbbá e tárgyban *Leibniz*-nél Syst. theol. (de cultu Catrine et duline), ki csaknem ugyanazt

ságot, a megtestesülést, az Oltáriszentséget és a vallás összes, többi titkait illetőleg.

Sőt ez a megismerés a szentekben némikép szükséges, mivel, mint már föntebb, jeleztem, az ő boldogságuk nem volna tökéletes, hacsak mindent, amit észszerüleg tudni óhajtanak, tehát mindazt is, ami ő reájuk vonatkozik, tehát az élők által hozzájuk intézett kivánságokat és kéréseket meg nem ismernék.[1] Végre abból, mivel a szenteket segítségül hivjuk és a szentek könyörgéseinket meghallgatni s rajtunk segiteni képesek, a szentek dicsősége is gyarapodik, mint sz. *Tamás*[2] mondja: «Az ő nagy dicső-

állítja, amit mi mondtunk. A 157. s köv. old. (*mainzi* kiad. 1820-ból) ezt írja: «A részletek is a szentek és angyalok tudomására jutnak vagy az isteni szemlélet tükrében, vagy a megdicsőült ész világossága és természetes széleskörű éles-látása által. . . . A történő dolgokról vagy közbenjárók, talán angyalok által szereznek tudomást . . . Mert Istent szinről-szinre fogjuk látni, a többi dolgokat pedig (mint most is) az ő közbenjárása által, de sokkal világosabban, határozottabban és bővebben mint most és ezt részint a megdicsőült ész természete, részint Isten különös kegyelme által».

[1] V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 10. a. 2.; *Gotti*, i. h. qu. 5. dub. 1. §. 1. (3. k. 629. c.)

[2] 4. Sent. dist. 15 qu. 4. a. 5 sor. 1. ad 3.

Mivel ily nagy az összhangzás a szentek segítségül hivásáról szóló igazságra nézve, nem csoda, ha némelyek a *protestánsok* közül is állították és védelmezték azt. V. ö. *Leibniz*, Syst. theol. i. h. Azokhoz, amiket már idéztünk, legyen szabad hozzátennünk, amiket a 190. s köv. old. olvasunk: «Mivel tehát a boldog elmék most sokkal inkább érdeklődnek dolgaink iránt, mint mikor a földön éltek, mindent sokkal tüzetesebben szemlélnek (mert az emberek csak keveset ismernek meg, amik szemök előtt vannak, vagy másoktól hallanak), mivel szeretetök vagy segíteni kész akaratuk sokkal lángolóbb, végre mivel imádságaik sokkal hathatósabbak, mint a melyeket egykor életökben mondottak, mivel tudva van, hogy Isten mennyit ád az élők esedezései folytán is és mily hasznosan várjuk, hogy testvéreink imádságai a mieinkkel egyesüljenek: nem látom be, miért lenne hibául felróható, ha valamely boldog lelket vagy szent angyalt segítségül hivunk s az ő esedezését vagy segítségét kérjük, amint a vértanú személye vagy viselt dolgai és más körülményei erre felhívnak, kivált ha ezt a tiszteletet csak mint ama legfőbb tiszteletnek némi járulékát tekintjük, mely helyesen az egy Istenre irányul . . . És így ez a tisztelet is végső elemzésében magára Istenre vonatkozik, mert amivé a szentek lettek s amire képesek, az ő jó voltának köszönhető s mert az ő tiszteletének és szeretetének hasonlíthatatlanul ki kell emelkednie.»

Megjegyezzük végül (föltéve, de meg nem engedve, hogy a szentek előtt imádságaink — legalább mind valamennyi — nem ismeretesek): Isten előtt

ségükre van, hogy másokat segíthetnek, mintha Isten segédei volnának».

178. Mintegy mellesleg más, ide tartozó igazságot is ide akarok csatolni: t. i.:

Nem balgaság, más és más malasztok elnyerése végett más és más szenteket segítségül hivni; továbbá

179. *Szabad és hasznos, valamely szentet különös pártfogónak kiválasztani.*

180. E véleményt, hogy úgy szóljak, érezteti a *Szentírás* t. i. a I. *Kor.* 12, 85. k., ahol ki van mutatva, hogy Isten az ajándékokat úgy osztja ki, amint ő akarja; Isten egyiknek a bölcsesség ajándékát, másiknak a gyógyítás, a harmadiknak a nyelvek stb. adományát adja. Bizonyítás.

Hogy a *hagyomány* is bizonyítékot szolgáltasson, sz. *Ágostonra* hivatkozom; ki az *apostol* fentidézett szavaira ezt írja:[1]

még sem lehet kellemetlen a szentek ezen segítségül hivása, mivel azon a hiten alapszik, hogy a szentekről azt hisszük, mikép Krisztussal élnek és vannak, s azon a szereteten, melyről megvagyunk győződve, hogy az őket hozzánk fűzi.

A *protestánsok* a szentek segítségül hivását haszontalannak és nevetségesnek tartják azért is, mivel *nem bizonnyos*, hogy azok az emberek, a kiknek segítségét kérjük, léteztek, s hogy az égben az isteni trón előtt mint közbenjárók működnek. *Felelet:* Vannak szentek, a kiknek boldogságát oly tekintély közli velünk, melyet maguk a protestánsok sem vonhatnak kétségbe, szentek, a kiket t. i. a *Szentírás* mint *szenteket* tüntet föl. A *Prédikátor* isteni sugallattól ihletve, a 24. s k. fej.-ben *Ábrahámot, Izsákot, Jákobot, Mózest, Áront* és más férfiakat *szenteknek* jelenti ki. *Pál* apostol a Zsid. 11., különböző igazakat sorol föl, kik a hit folytán Istennek tetszettek; *Ap. Csel.*-ben *István*, ifjabb *Jakab, Péter, Pál* a szentek közé soroztatnak. *Más szentekről* az egyház tekintélye biztosít bennünket, mely a szentek ünnepies kanonizálásában (de nem a boldoggá avatásban) csalhatatlan. V. ö. *Hurter*, Comp. 1. k. 268. sz. De ha valaki azt akarná mondani, hogy az egyház ezekben a dolgokban, melyek nem tartoznak szorosan a kinyilatkoztatáshoz, a legszorosabb értelemben nem bir csalhatatlansággal, mégis minden kétséget e tárgyban el kellene háritania. Mert aki meggondolja, hogy a pápák mily megfontolással és gonddal vizsgálják és mérlegelik úgy a szentek által véghezvitt csodákat, mint azok erényeit, bizonynyal csak a legnagyobb vakmerőséggel támaszthat kétséget a szentszék e tárgyban hozott itéletének helyessége iránt. V. ö. XIV. *Benedek*, De beatif. et canonis. servorum. Dei, l. 1. c. 43.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 97. s köv. old. (a *Kanonisation* cikket).

Aki végre ezeket az okokat figyelmesen szemléli, melyeket e tétel és az előbbiek mellett felhoztunk, meg fogja engedni, hogy mi sem gátol abban, mikép azokat a halottakat is segítségül hívjuk, akik a tisztítóhelyen vannak. De erről alább, a 2. cikkelyben szólunk bővebben.

[1] Epist. 78. ad. Clerum et Seniores Hippon. Eccles. n. 3. M. 33. 269. old.

«Mert amint az apostol mondja, nem minden szent bir a gyógyítások adományával, nem is mindenki bir a szellemek megitélésével; úgy hasonlókép, hogy minden szentnek emlékezetére történjenek ezek, nem is akarta az, aki sajátját mindenkinek úgy osztja ki, amint akarja.»

E dolgot az *ész* is helyesli, ha a másutt előforduló hasonló dolgokat tekinti. Mert, mivel a testben nem minden tag bir ugyanazon cselekvéssel, s valamely országban sem visel minden szolga ugyanazon hivatalt, s az angyalok mindegyikének sem jár ugyanaz a hivatal: bizonynyal megfelelő, hogy a szentek a mennyben Isten rendelése szerint különböző hivatallal birjanak, hogy Isten bizonyos különös jótéteményeket inkább ezek, mint mások által adományozzon.

Idejárul azonkívül, hogy valamely szentnek bizonyos személyekhez, városhoz, társasághoz való szorosabb viszonya és összeköttetése folytán méltán hisszük, hogy ő azokért buzgóbban esedezik; tehát a körülményekhez képest joggal és méltán folyamodunk inkább ehhez, mint másikhoz.[1]

A legrégibb *katakombákban*, valamint az *egyháztörténetben* is bizonyítékokat találunk véleményünk mellett, melyekre nézve olv. *Wolternál*, i. h. n. 7., 19. old.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 566. old., 2. k. 690. old.

[1] A 16. század hitújítói, mint hajdan hitehagyott *Julián* és *Vigilantius*, azzal gyaláznak bennünket; hogy a keresztények a bálványokat vértanúkká változtatták, akiket hasonló fogadalmakkal tisztelnek; valamint a pogányok bizonyos dolgot isteneik közül egytől kértek, mástól mást; egyiket egyik, másikat másik dolog védőjévé tettek; úgy a keresztények is egyiket dögvész ellen, másikat a fogfájás, másikat a szemfájás ellen hivják segítségül stb.

De a felelet már azokból kitünik, amiket már a szövegben mondtunk. — Nem tagadjuk, hogy Isten, ha akarná, bármely szent által mindent megadhatna, amint a szentek nélkül is sokat, és mindent ad. De néha azt akarja, hogy valamely csoda inkább az egyik, mint a másik esedezésére történjék. De miért? Mert akarja. Ki ismeri ugyanis Isten szándékát, vagy ki mondhatja neki: miért teszel így? Így az egyik szent által sok malasztot ád, és másik, talán nagyobb által keveset, vagy semmit, mivel Isten lelke mindenkinek úgy ad, amint akar. V. ö. *Gotti*, i. h. qu. 5. §. 4. (3. k. 639. old.).

Hogy e *kisebb* szenteket is szabadon és hasznosan segítségül hivhatjuk, kimutatja sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 72. a. 2. ad. 2. így szólván: «Jóllehet a felsőbb szentek Istennek kedvesebbek, mint az alsóbbak, mégis hasznos a *kisebb szenteket* is néha segítségül hívni, és pedig *öt* okból: 1. azért, mivel valaki néha nagyobb áhitattal viseltetik a kisebb szent, mint a nagyobb szent iránt; már pedig az imádság sikere leginkább az áhitattól függ; 2. a lanyhaság meggátlása végett, mivel egy dolog tisztelete lanyhaságot szül: az által pedig, hogy különböző szenteket tisztelünk, mintegy az egyesek iránt az áhitat új buzgalma keletkezik; 3. mivel némely szenteknek megvan adva, hogy bizonyos különös ügyekben különösen pártfogók legyenek ... 4. hogy mindenki iránt kellő tiszteletet tanusítsunk; 5. mivel többek esedezései által néha megnyerjük azt, amit egynek imádsága által nem nyernénk el.»

181. Legyen szabad, elménket Szűz *Máriára*, legkedvesebb anyánkra fordítván, «kit legbuzgóbban kérünk, hogy könyörgései által Isten elmében és lélekben minket megsegitsen,» az ő leghathatósabb közbenjárása és pártfogása kifejtésénél egy kissé időzni. A b. szűz Mária közbenjárása és segítségül hivása

Már az eddig mondottakból kitünik, hogy a bold. szűz *Mária* is esedezik érettünk Istennél, s hogy szabad és igen hasznos, az ő pártfogását kérni. De hogy kitünjék, mikép a Szűz *Mária* ezen esedezése sokkal kitünőbb, mint a többi szenteké, úgy *egyetemessége*, mint *hathatósága* és *jogcíme* tekintetében is, hogy Mária csakugyan a malasztok kincstartója és osztogatója, s így rendkívül illik, hogy hozzá mindennap folyamodjunk: elhatároztuk, hogy ezekről az igazságokról *tüzetesen szólunk*.

182. A bold. szűz Máriát, mint hajdan a *szentatyák*,[1] a A mi közbenjárónk.

[1] *Seleuciai sz. Vazul* szerint, Orat. in Deip. Ann. *Morgott*-nél, Mariol. 54. old. a bold. Szűz «Μεσιτεύουσα θεῷ καὶ ἀνθρώποις» (Isten és az emberek közbenjárója); *Eadmer*, canterburgi szerzetes, sz. *Anselm* kortársa és barátja. De excellentia B. 2. c. 9. munkájában ezt írja (M. 159. k. 574. old.): «Mindezeket megfontolva, ki tudja méltányolni, mily dicséretre méltó az, aki a többiek fölött egyedül tétetett méltóvá arra, hogy ily nagy javak közbenjárója legyen?»; sz. *Bernát*, Serm. 2. de Assumpt. M. 183. k. 417. old. mondja: «Ő a mi közbenjárónk, ő az, aki által elnyerjük irgalmadat, Isten.» E dolog némi nyomai előfordnlnak sz. *Ágoston*-nál, Serm. 232. al. 174., jelenleg M. 38. k. 1108. old.; továbbá sz. *Iraeneus*-nál, *Tertullián*-nál és másoknál. V. ö. *Petav*. De Incarnat. l. 14. c. 9.; *Plazza*, Devot. vind. P. 2. c. 4. és 5.; *Gotti*, i. h. 3. k. 651. old.; *Mislei*, La Madre di Dio, c. 8. s k. old.

V. ö. még *Hurtert*, a kiváló tudóst, ki Comp. theol. dogm. 4. kiad. 2. k. 675. sz. a. a különböző *keleti* egyházakra is hivatkozik, amelyek szerint a bold. szűz Máriát legalább *egyenértéküleg*, mint közbenjárót üdvözlik; így az *örmények* a Krisztus születéséről szóló hymnusban e szavakkal: «Az átkozottnak feloldója és a bűnnek kiengesztelője, szent Szűz! te általad oldódott föl az átok pecsétje és általad emelkedett föl az első anya, ki vétkezvén, elbukott»; a *szírek*, *sarugi Jakab* nyomán, a szombati első nokturnumban ezt mondják: «Áldótt vagy te az asszonyok között, aki által a föld átka kiirtatott és a kárhozat kimondása feloldást nyert;» a *görögök*, in Menaeis, febr. 4-én, és igen gyakran: «Légy üdvözölve, a szüzesség igazi kincse, az első szülőnek visszahivója, és az átok feloldója, amely az első szülőt sujtotta.»

scholastikus hittudósok,[1] úgy maga az *egyház*[2] naponta mint *közbenjárónkat* üdvözli.

Fogalma.

183. Mit jelent ez az elnevezés? A közbenjárás ismérvéhez tartozik, hogy a különváltakat összekössse (esetünkben), Istent és az embert kiengesztelje, az embert Istenhez emelje és Istent irántunk irgalmassá tegye. Ha tehát a sz. Szüzet *közbenjárónknak* nevezzük, ez elnevezéssel azt állítjuk, hogy *ő a mi üdvösségünkre közreműködik;* nem ugyan úgy, mintha saját erejéből, Krisztustól függetlenül munkálkodhatnék üdvösségünkön, saját ereje, saját érdeme és megváltása[3] folytán; mert egyedül Krisztus a mi Megváltónk és Üdvözítőnk, ki a malasztokat szenvedése és halála által érdemelte ki; egyedül ő a szoros értelemben vett és fő közbenjáró, ki egyedül maga járul az Atya-Istenhez:[4] hanem inkább más valami módon, melyet a következőkben jobban ki fogunk fejteni.

Négyféle közreműködés.

184. A bold. Szűz *négyféle* módon működött és még most is működik üdvösségünkre; t. i. egykor *itt a földön* élvén, közre-

[1] Sz. *Tamás*, pl. Expos. in Joann. c. 2. lect. 1. azt mondja: «Tehát... Krisztus anyja a közbenjáró személyét viselte...» V. ö. *Morgott*, Die Mariologie des hl. Thomas, 54. s k. old.

[2] Különösen a *szertartási* könyörgésekben: pl. «Oltalmad alá futunk, Istennek szent szülője... Úrasszonyunk, közbenjárónk...»

[3] *Suarez*, P. 3. 1. Thom. (2. k. mysteria vitae Christi etc.) disp. 23. rect. 1.: Mária sem mint főok nem üdvözíthet bennünket, ami a Szentírás szerint egyedül Isten joga, sem mint eszközbeli ok, mint ez Krisztus embersége és a szentségek által történik; mivel ez minden hittudós tanítása ellen és alap nélküli volna.

[4] *Hurter*, Comp. theol. dogm. 2. k. 492. sz. a. ezt írja: «*Krisztus* és *Mária* közbenjárása közt sokféle a különbség. *Krisztus* ugyanis *a)* az ő közbenjárása által kieszközölte az üdvösség lehetőségét, és így az üdvösség elnyerésére a malaszt minden segítségének kimeríthetetlen bőségét: miért is *b)* ő a *fő* közbenjáró, aki előtt senki más sincs; *c) szükséges*, aki nélkül nincs üdvösség; *d) általános*, vagyis egyetemes közbenjáró, akire maga anyja is rászorult; *e) elegendő*, akinek közbenjárása más közbenjárásra nem szorul és nem is támaszkodik; *f)* magában *végtelen* erejű. A boldogságos szűz *Mária* pedig az ő közbenjárásával, mely az ő érdemeiben és esedezésében foglaltatik, nem magát az üdvösség lehetőségét eszközli, melyet már föltételez, hanem csak segít, hogy az az egyesekben működjék; a malasztok *kiosztásában* azonban, melyeket Krisztus az emberi nem számára kiérdemelt, igen sokat ér. Azért ő csak másodsorban, Krisztus közbenjárását föltételezve, közbenjáró, amelytől minden erejét kölcsönzi, s amelyre támaszkodik; mert ha Krisztus nem érdemelte volna ki az ő számára is a malasztok teljességét, semmi súlylyal nem birna az ő esedezése Istennél; de nem is szükséges föltétlenül, jóllehet igen nagy haszna van. V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 515. s köv. old.; *Morgott*, Mariologie, 54. s köv. old.

működött az isteni Ige megtestesülésére és az emberi nemnek megváltására a megtestesült Ige által; a *másik életben*, a mennyben lakván, maga után vonz bennünket életének ragyogó példája által, s Istennél rendkívül hatalmas esedezése által malasztokat esd és oszt ki számunkra, melyek az üdvösségre vezérelnek.

Hogy a szent Szűz közbenjárását, melyet a *mennyben* most is gyakorol, jobban megismerjük, célszerű lesz legalább egyetmást arról a közbenjárásról is elmondanunk, melyet egykor a *földön* teljesített.

185. A szent Szűz az Ige *megtestesüléséhez* erkölcsileg és fizikailag közreműködött.

A megtestesüléshez.

Erkölcsileg, amennyiben az isteni Igének az emberi természettel való eljegyzéséhez az emberi nem nevében beleegyezését adta;[1] *fizikailag*, amennyiben a legtisztább testet szolgáltatta, melyből az isteni Ige saját testét formálta.[2]

186. A szent Szűz közreműködött magára a *megváltás munkájára* is, egyrészt, mivel a Megváltónak testet és vért adott, melyek a mi üdvösségünk ára; másrészt, mivel a Megváltónak egész életén át a legnagyobb gondossággal szolgált, sőt némi tekintetben az áldozatra előkészítette; mivel továbbá a Megváltót először a templomban (*Luk*. 2. 22. s köv.), végül pedig a kereszt-

A megváltáshoz.

[1] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 30. a. 1. (v. ö. még az 4-et is) ezt írja: «Harmadszor (megfelelő volt a boldogságos Szűznek tudtul adni, hogy Krisztust fogja méhébe fogadni), hogy engedelmességének önkéntes ajándékait felajánlja Istennek, amihez készségesen felajánlotta magát, mondván: *Ime az Urnak szolgáló leánya.* Negyedszer, hogy kitünjék, miképp valamely szellemi házasság van az (Isten) Fia és az emberi természet közt. És így e hírüladás által a szűz beleegyezését várta Isten az egész emberi természet helyett.» Továbbá, 3. dist. 3. qu. 3. a. 1. quaestiuncula 2. sol. 1. alatt ugyancsak ő azt mondja: «Harmadszor (megfelelő volt hírül adni a fogamzást), mivel Isten nem szereti a kényszerült, hanem az önkéntes szolgálatokat, hogy akik engedelmeskednek, maga a szolgálat folytán érdemet szereznek. Miért is, midőn a boldogságos Szűz egyedül és kitüntetőleg kiválasztatott Isten szolgálatára, akit méhében hordozott, tejjel táplált és karjain hordozott, illő volt, hogy az ő beleegyezése, az angyal hírüladása folytán kikéressék, melyet alázatosan megadván, szolgálatra magát szerényen és készségesen felajánlotta, így szólt: *Ime az Urnak szolgáló leánya.*» — V. ö. *Morgott*, i. h. 53. old.

[2] Az egyház éneke szerint:

«Te, ki a természet csodájára saját
Alkotódat szülted.»

V. ö. *Morgott*, i. h. 54. old.

ten is felajánlotta az Atyának.[1] Amint Krisztus bennünket a lelki életre szülte a kereszten való szenvedése által, úgy a bold. Szűz is nemzett és szült bennünket az ő Fián való szánakozás legnagyobb fájdalmaiban.

Példája által.

A bold. Szűz a *mennyben*, mint mondtam, földi életének legragyogóbb *példája* által működik közre üdvösségünket illetőleg, melylyel minden ember[2] előtt világol, mint világosság az örök

[1] Sz. *Ambrus* azonfelül azt mondja, hogy Mária kész volt a kereszt alatt érettünk meghalni. Expos. in Luc. n. 132. M. 15. k. 1837. old. ezt írja: «Mária nem is kisebb, mint ahogy Krisztus anyjához illett; az apostolok megfutamodtak, de ő a kereszt előtt állt és jámbor szemmel nézte Fiának sebeit; mivel nem a zálog halálát, hanem a világ üdvösségét várta. Vagy talán azért, mivel felismerte Fiának halála által a világ megváltását, a királyi udvar azt vélte, hogy ő saját halála által valamit hozzátehet a közszolgálathoz. De Jézus . . . elfogadta ugyan anyja érzelmét, de nem kivánta az ember segítségét.»

Megemlítésre méltók azok is, amiket az *iskolás* hittudósoknál találunk. Sz. *Bonaventura* és mások *(Müllernél*, Theol. mor. 2. k. n. 87.) megjegyzik, hogy azt, ami *Ján.* 3, 16. és *Róm.* 8, 32. Krisztus örök *atyjáról* mondatik, az ő anyjáról is mondhatni, t. i.: *Mária úgy szerette a világot, hogy egyszülött fiát adá. Nem kímélte saját fiát, hanem érettünk, mindnyájunkért adá, t. i. akarattal és szeretetből.* És sz. *Bernardin (Müllernél*, Theol. mor. 2. k. n. 87.) azt mondja: «*Istennek* és a *Szűznek* megbecsülhetetlen szeretet indulata! kik, hogy a szolgát megváltsák, közös Fiukat adták át.»

[2] Sz. *Ambrus*, De Virginib. 1. 2. c. 2. n. 6. s kk. k. 16. old. 220. s köv. old. ezt írja: «Legyen tehát számotokra mintegy képben leírva a boldogságos Máriának szüzessége és élete, melyről, mintegy tükörben visszaragyog a tisztaság képe és az erény alakja. Innét vegyétek életetek példáit, hol mint példaképben megmutatják a jámborság határozott tanácsadásai, mit kell javítanotok, mit utánoznotok, mit megtartanotok. A tanulás első buzgalma a mester nemessége. Mi nemesebb Isten anyjánál? mi ragyogóbb annál, akit a fény választott ki? mi tisztább annál, aki a testet a test érintése nélkül nemzette? Mert az ő többi erényeiről mit mondjak? . . . Szívben alázatos, a szavakban komoly; lélekben okos, a beszédben szűkebb szavú; az olvasásban törekvőbb: nem a gazdagság bizonytalanságába, hanem a szegények imádságába helyezvén reményét: ügyelt a munkára, szemérmes a beszédben, megszokta az elme birájául nem az embert, hanem Istent keresni: senkit meg nem sérteni, mindenkinek jót akarni, az idősebbeket üdvözölni; az egyenrangúakat nem irígyelni, kerülni a hányivetiséget, az észt követni, az erényt szeretni. . . Miért kisérjem gondolatban az eledelek takarékosságát, a kötelességek bőségét; az egyik a természetet is felülhaladta, a másik csaknem a természetet sem elégíti ki: onnét a szabadító hiányát, innét a böjttel párosult napokat? És ha néha az akarat meg lett volna a jóllakásra, a hozzáférhető eledel többnyire olyan volt, mely a halált hárítá el, de nem az élvezeteket szolgálta. Aludni nem annyira vágy, mint szükségesség volt; és mégis, midőn a test pihent, virrasztott a lélek: mely álmában gyakran vagy

életre. «Ilyen volt *Mária*, hogy az ő élete[1] mindenek példaképe.» Ő *minden erénynek hajléka*, mint a *szentatyák* tanítják, ő az az asszony, aki *mindenkinek* követendő például szolgál, akinek élete, mint az egyház énekli, az összes egyházakra fényt derít.

Különösen azonban, és pedig Isten legbölcsebb és legkegyesebb szándéka folytán, a női *nem előtt*[2] ragyog, az élet minden körülményei közt, mint az örök életre szolgáló erény-példa. Mert ő *anya*, *hitves* és *szűz*. «Azért vette föl a természet mindezen pályáit», írja sz. *Ágoston*,[3] «a boldogságos szűz Mária ami Urunk Jézus Krisztusban, hogy minden hozzája folyamodó nőnek segítségére legyen: és így helyreállítja a hozzájáruló asszonyok minden nemét az új Éva a szüzesség megtartása által; amint a férfiak minden nemét megváltja az új Ádám, a mi Urunk Jézus Krisztus.»

A női nemből különösen a *szüzeket* vonja maga után az üdvösségre, ragyogó példájával rábirja őket a tisztátlanság bűnének kerülésére, a szüzesség virágjának megőrzésére. Joggal és méltán alkalmaztatnak a b. szűz Máriára is ezek a szavak:[4] «Utánna szüzek vezettetnek a királyhoz . . . . bevitetnek vigassággal és örvendezéssel»; és különösen:[5] «Vonj engem; utánad futunk, keneteid illatára.» Azért mondják a *szentatyák*[6] is: «Ők (a szüzek),

az olvasottakat ismétli, vagy az álomtól megszakitottakat folytatja, vagy a véghezviendőket előre megmondja. . . Az erények mennyi faja ragyog egy szűzben is!» V. ö. *Breviarium* Rom. festum *Praesent.* P. M. V. (nov. 21.) leck. 5. s köv. és festum *Purit.* B. M. V. (oct. 5. vasárnapja), 4. és 5. lecke. V. ö. még *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. R. 528. s köv. old.

[1] Mint sz. *Ambrus* irja i. h. n. 15. M. i. h. 222. old.

[2] *Hurter*, i. h. n. 488. írja: «Mert minél mélyebbre bukott ez a nem a bűn által, úgy hogy helyzete minden nemzetnél a legszomorúbb volt egész Krisztusig, és most is az a pogány népeknél; továbbá minél nagyobb a jelentősége a családban és az emberi társadalomban; minél veszélyesebb és kárhozatosabb az ember romlottsága miatt, ha a szemérem nem koszorúzza: annál inkább *illett* az isteni bölcsességhez, gondviseléshez és jósághoz, hogy a női nemnek megfelelő példát állítson föl.

[3] Vagy bárki legyen is szerzője a Serm. 123-nak, in appendice Serm. s. Augustini, n. 3. M. 39. k. 1991. old.

[4] *Zsolt.* 44, 15.

[5] *Én.* 1, 3.

[6] Sz. *Athanáz*, in. Luc. ad. c. 1. v. 48. M. gör. sor. 27. k. 1394. old.

mint abból a gyökérből (t. i. Máriából), mintegy szűzi hajtások erednek.»

Leghatalmasabb esedezése által.

187. A bold. Szűz a mennyben üdvösségünkre az ő *leghathatósabb esedezésével* működik közre. A malasztok ajándékait és jótéteményeit, melyeket Isten Krisztusnak, Megváltónknak érdemeiért ad nekünk, szintúgy a b. szűz Mária keze által kapjuk úgy, hogy Mária, mint az emberi nem *tárgyilagosan* vett helyreállítására, a már jelzett módon közreműködött, úgy közreműködik az *alanyilag* vett helyreállításra és az egyes emberekben.[1]

Mivel ez a vélemény szorosan ahhoz a dologhoz tartozik, amelyről tárgyalunk, külön tételben állítjuk föl azt és mondjuk:

188. Tétel: *A b. szűz Mária esedezése vagy közbenjárása által számtalan isteni jótéteményt nyerünk.*[2]

[1] *Morgott* így szól, i. h. 55. old.: «Ő (Mária) nem csupán a tárgyilagos megváltásnál, hanem az alanyinál is közreműködött. Az Isten Fiát ő szülte az emberségbe, ő folyton újra szüli őt a hivők lelkében. Amit ő egyszer tett, az soha véget nem érő cselekmény, az ő folytonos működésének példaképe az egyházban.» V. ö. Simples explications sur la cooperation de la Trés-Sainte Vierge à l'oeuvre de la rédemption etc. par le P. P. *Jeanjacquot*. 2. kiad. Páris, 1875., és *Borgianeli*, La maternità divina, 242. s köv old.

[2] Számos régi, újabb és legújabb hittudós állítja ezt a véleményt: *A malasztok minden ajándéka és jótéteményei, melyeket Istentől Krisztus érdemei által kapunk, csupán a bold. szűz Mária által közöltetnek velünk.* S úgy vélik, hogy erre a véleményre a *Szentírás* mutat, és pedig a *Prédikátor* k. 24., 25.: «Nálam az út és igazság minden kegyelme, nálam az élet és erény minden reménysége»; továbbá a *Péld.* 8. 3. 5.: «Aki engem megtalál, életet talál és üdvösséget merít az Úrtól.» Mert ezeket a szavakat az *egyház a szertartási* könyvekben a bold. szűz Máriára alkalmazza; amely alkalmazásból tehát úgy látszik, hogy maga az egyház, mint minden isteni ajándék kincstartóját és osztogatóját tünteti föl a sz. Szüzet.

Továbbá e tétel érdekében néhány *szentatyára* hivatkoznak; pl. sz. *Germánra*, ki Ser. de zona Virginis — *Suarez*-nél, in 3. P. s, Thomae, qu. 37, dist. 23. sect. 1. — azt mondja: «Senki sincs, aki üdvözül, hacsak nem általad, legszentebb Szűz; senki sincs, aki megszabadulna a bajoktól, hacsak általad nem, ó legtisztább; senki sincs, aki ajándékot nyerne, hacsak általad nem, ó legszűzebb; senki sincs, aki irgalmat nyerne a malaszt által, hacsak általad nem, ó legtisztesebb»; — sz. *Bernátra*, ki, Ser. in nativ. B. Mar. Virg. n. 6. s k. M. 183. k. 441. old. ezt írja: «Minden jó teljességét Máriába helyezte: hogy ami remény, ami malaszt, ami üdvösség bennünk van, megtudjuk, mikép mivel belőle árad ki, aki gyönyöröktől túláradva ment föl. A nyomorultakról minden tekintetben gondoskodván, (Mária) zavarunkat csillapitja, hitünket felgerjeszti, reménységünket megerősíti, bizalmatlanságunkat eloszlatja, kicsiny-

Bizonyitjuk 1. a Szentirásból.

189. Az *ószövetségi Szentírásból* mindazokra a nyilatkozatokra hivatkozom, amelyekkel azok a dicső nők emeltetnek ki, akik a *zsidó* népnek a veszélytől és fogságtól való megszabadítására a legtöbbet tettek és akik, mint a *szentatyák* mondják, a

hitűségünket fölemeli. . . .»; továbbá abban a beszédben. mely gyakran a *malasztok csatornájáról* c. feliratot viseli, a mézajkú tudós a sz. Szüzet, mint a malasztok legbőségesebb csatornáját írja le: mert ugyanott (*M.* i. h.) azt mondja: «*Kegyelmet találtál*, mondja az angyal, *Istennél*. Szerencsésen. Ő mindig malasztot talál, és egyedül a malaszt az, amire szükségünk van.» Továbbá a *szertartási könyvekre* hivatkoznak, amelyekben a sz. Szűz méhe, mint az isteni ajándékok kincstartója van feltüntetve. *Mária legtisztább szive* ünnepének miséjében (egy *francia* misekönyvben — mely ugyan korunkból való — *Nillesnél* S. J. De ratione festi Ss. Cordis Jesu et purissimi Cordis Mariae, 2. k. 378. old.), mely e szavakkal kezdődik: *Proba me*, a *Collecta*-ban (gyűjtőimában) ezt olvassuk: «Isten, ki Mária szivébe a malaszt teljességét helyezted, hogy *általa, mintegy csatorna által* bőségesen folyjon belénk!»

Továbbá a 13. és köv. századok nagy *hittudósaira* hivatkoznak, pl. sz. *Bonaventurára*, ki in Specul. B. Virg. 3. s köv. (Vivés, 14. k. 241. old.) így szól: «Mert az Úrasszony keze által birjuk, ami jóval birunk, mint sz. Bernát bizonyitja, ki azt mondja: *Isten nem akarta, hogy valamivel birjunk, ami nem ment volna át Mária kezén*»; továbbá aki azt írja (Cantica B. Mariae Virginis, Vivés, 14. k. 222. old.): «Akit akarsz, az üdvözül. és akitől elfordítod arcod, elvész»; — sz. *Tamásra*. ki azt mondja, hogy Mária a malaszt teljességét kapta, «*harmadszor*, hogy minden emberre áraszthassa . . . és ez . . . a b. Szűzben van» (Opusc. P. vagy Expos. in salut. Angel.; e nyilatkozatot olvasd teljesen alább, ahol kimutatjuk. hogy Mária malasztra nézve felülmulta az összes, pusztán teremtményeket); — *liguori sz. Alfonzra*, ki véleményünket állhatatosan vallotta és bizonyítékokkal támogatni és védeni igyekezett. — Említésre méltó, hogy abban az időben, midőn arról volt szó, hogy sz. *Alfonzt* a *doktorok* sorába igtassák, a 76 püspöktől aláirt, s az apostoli székhez intézett kérvényben ugyanezen szentnek többi érdemei közt azt is felhozták, hogy «felállítja és számos érvvel bizonyítja azt a tanitást, melyet *mai nap a hittudósok általán elfogadtak*, hogy t. i. a b. Szüzet Isten minden malaszt kincstartójává és osztogatójává tette, vagyis, hogy minden malasztot, melyet Istentől nyerünk, az ő esedezése és közbenjárása által kapunk.» V. ö. Acta concessionis tituli Doctoris in honorem s. *Alfonzi*, etc, *Róma*, 1850. 27. old. — *Suarezre* is hivatkoznak, ki in 3. P. s. Thomae, qu. 37, disp. 23. setc. 3. azt mondja: «Bármit kérjenek mások, valami módon a Szűz által kérik. mivel, mint sz. Bernát mondta, ő a közbenjáró a Közbenjáróhoz és mintegy a nyak, amelyen át a fej befolyásai a testbe hatolnak.»

Ugyanezt a véleményt állították, mint *Müller Ernő linzi* püspök, a Theol. mor. 2. k. 167. old. mondja, B. *Canisius*, *Vega*, *Contenson*, *Natalis Sándor*. továbbá *Bossuet*, és előtte sokkal régebben Franciaországban *Gerson* is.

A *legújabb* hittudósok közül, hogy a többiekről hallgassak, ezt a véleményt ismét magáévá teszi *Müller*, Theol. mor. 2. k. 50. §., ki i. h. 165. old.

b. Szüzet jelképezték.[1] Ide kell számítanunk azt is, amit *Salamon* mondott anyjának (*Kir.* III. 2, 20): «Kérj anyám, mert nem illik megvetnem orcádat»: továbbá amit *Juditról* olvasunk 13, 22: «Az Úr megáldott téged az ő erejével, mert általad semmivé tette ellenségeinket.» Az *új*szövetségből azokra a helyekre hivatkozom, melyekben elmondatik, hogy Krisztus az első lelki és testi jótéteményt a b. szűz *Mária* közbenjárására adta. T. i. keresztelő sz. János az ő közbenjárására szenteltetett meg anyja méhében;[2] az ő közbenjárására tette Krisztus a

azt is állítja, hogy a b. szűz Mária esedezése erkölcsileg szükséges arra, mikép Istentől Krisztus érdemei által malasztokat nyerjünk. Ide tartozik a föntebb említett 76 püspök is, kik ezt a véleményt a hittudósoktól általán elfogadottnak állítják, *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 523. s köv. old. ezt írja: «És így nincs is egészen a hit minden analogiája ellen, s nem is kell előre visszautasítani mint *túlzást*, ha a katholikus egyház számos szentje azt mondja, hogy az Úrnak úgy tetszett, mikép malasztjait Mária közbenjárása által ajándékozza nekünk, amint úgy tetszett neki az is, hogy magát ő általa adja a világnak .... Mivel egyszer Isten Krisztust Mária által akarta nekünk adni, ő nem változtatja meg többé ezt az elhatározást, és mi a Fiút mindig az Anya által s az ő kegyelmének alkalmazását a keresztény élet különböző állapotaira, az ő közbenjárása által kapjuk.» *Hurter*, Comp. theol. dogm. 2. k. 489. sz. azt mondja, hogy ezt a jámbor véleményt nem kell megvetnünk.

Ezek a hittudósok néhány észbeli okot is felszoktak hozni. T. i.: A b. Szűz Isten rendeléséből közreműködött Krisztussal a megváltás művére; ebből megfelelőnek látszik, hogy ő isteni akaratból a Fiával együtt közreműködjék a malasztok osztogatásában, melyek a véghezvitt megváltás gyümölcsei. Ezt a bizonyítékot, mint alább meg fogom jegyezni, már sz. *Anzelm* érvényesitette. Ugyanazt jelezte sz. *Damiáni Péter* is, II. Hom. Sc. de Annunt. B. M. V. M. 144. k. 558. old. így szólván: Ez az egész (a megváltás műve), azt állítjuk, hogy általa és benne, és róla, és vele végeztetik, hogy amint nélküle (az Ige nélkül) mi sem történt, úgy nélküle (Mária nélkül) se gyógyíttassék meg semmi.»

Ide járulnak más okok is, pl. hogy a b. szűz *Mária a mennyország királynéja, a világ Urasszonya* sat., a mit elég csak egyszerűen megjegyezni.

[1] V. ö. e tárgyra nézve *Migne*, Curs. s. Patrum latinorum, 219. k., hol az ószöv. sz. *iratainak* és *allegoriáinak*; az ószöv. hires *férfiainak* és *nőinek* jegyzékei közöltetnek; és egyúttal a latin *atyák* idevágó összes nyilatkozatai megjelöltetnek. Ugyanott a 143. old. a b. szűz *Máriára* vonatkozó ószövetségi allegoriák is följegyezvék.

[2] V. ö. *Luk.* 1. 41.: «És lőn, amint hallotta Erzsébet Mária köszöntését, röpöse méhében a magzat: és betelék Erzsébet Szentlélekkel.» V. ö. sz. *Ambrust*, in Luc. I. r. n. 29. M. 15. k. 156. s köv. old.: «Nem csupán a rokonság volt oka, hogy (Mária) sokáig maradt, hanem ily nagy próféta közeledése. Mert ha az első belépésre oly nagy volt a hatás, hogy Mária üdvözletére a magzat a

galileai Kánában a menyegzőn a csodát.[1] Ha ez történt, midőn a sz. Szűz a földön élt, mennyivel nagyobb jótétemények hárulnak reánk, midőn ő a mennyben, mint annak királynéja és a világ Úrasszonya honol.

190. A *szentatyák* ezt a véleményt gyakran kifejezik. Sz. *Germán*, konstantinápolyi pátriárka mondja[2]: «Isten anyja, mindened hihetetlen és csodálatos; a természetet felülhaladja, az észt és lehetőséget mindenkép fölülmulja. Miért is a te pártfogásod a fölfogás minden erejét fölülhaladja.» *Krétai András*[3]: «Téged — 2. a hagyományból.

méhben repesett, s e magzat anyja betelék Szentlélekkel: mit kell gondolnunk, a Szűz Mária jelenléte annyi időn át mennyi hasznot hozott.»

[1] V. ö. *Ján.* 2, 3. s. k.: «És elfogyván a bor, mondá Jézus anyja neki: Nincs boruk sat.» szt. *Tamás*, Expos. in. Joann. c. 2. lect. 1. ezt írja: «Krisztus anyja . . . tehát a közbenjáró szerepét vitte, és azért kettőt tesz: *először* ugyanis a Fiút kéri, *másodszor* kitanítja a szolgákat . . . A kérő Anyában pedig először jegyezd meg a kegyességet és irgalmat; mert az irgalmassághoz tartozik, hogy valaki a más hiányát olybá vegye, mint a magáét; az irgalmasság ugyanis azt jelenti, hogy valaki irgalmas szívvel bir a más nyomorusága iránt . . . Mivel tehát a boldogságos Szűz irgalommal volt telve, mások hiányán segiteni akart, és azért mondja: *Elfogyván a bor* . . . *Harmadszor* a Szűz gondosságát és szerénységét, mivel nem halogatta a dolgot a végső szükségig, hanem *elfogyván a bor*, t. i. midőn fogytán volt, amint a *Zsolt.* 9, 10. mondja Istenről: «*Segítője alkalmas időben, a szorongatásban.*»

Amit a legújabb *protestánsok* (pl. *Hase*, *Preuss* megtérése előtt, stb.) ezen, a *Szentírásból* vett bizonyítékok ellen *felhoznak*, azok *cáfolatát* olv. *Speilnél*, Die Lehren der kathol. Kirche gegenüber der protest. Polemik, 159. old.; *Hettinger*, Apol. 2. k. l. r. 521. s köv. old.

[2] Serm. de zona Virginis, n. 9. M. gör. sor. 98. k. 328. old. Az Orat. 2. de Deiparae dormit. n. 7. a boldogságos szüz *Máriát ugyanez* a következő szavakkal (M. gör. sor. 98. k. 351. l.) szólítja meg: «Te pedig, ki Istennél annyi tekintélylyel birsz, azoknak is, kik rendkivül vétkeznek, a bocsánat rendkivüli kegyelmét eszközlöd ki. Mert lehetetlen, hogy meg ne hallgattassék, mivel Isten mint igazi és szeplőtelen Anyjának, mindenre nézve, és minden tekintetben, és mindenekben enged . . . Te *a boszankodást és a haragot és szorongatást, melyekkel a gonosz angyalok kisértenek meg* (*Zsolt.* 77, 49.) elhárítod; és az igazságos fenyegetéseket, és a méltó kárhoztatás itéletét, ki Fiad nevében a bevádolt népet túlságosan szereted, elhárítod.»

[3] Serm. de Assumpt. *Suareznél*, in. 3. P. s. Thom. disp. 23. sect. 1. V. ö. sz. *Bernátot*, Serm. in Nativ. Mar. Virg. M. 183. k. 440. l. Ugyanaz, u. o. n. 7. M. 183. k. 444. l. megjelölvén azt a *lépcsőt*, melyen az Atya-Istenhez juthatunk, így ír: «A Fiú mindenesetre meghallgatja az Anyát és az Atya meghallgatja a Fiút. Fiacskáim, a bünösök ezen lépcsői, ezek az én legnagyobb bizalmam, ezek az én reményemnek egész oka. Mert vajjon a Fiú elutasíthatja-e,

az egész világ közös kiengesztelésnek tart»; *Damiáni Péter*[1]: «Nagy dolgokat cselekedett benned a Hatalmas, és neked adatott minden hatalom a mennyben és a földön . . . Neked semmi sem lehetetlen, akinek lehetséges, a kétségbeesetteket a boldogság reménységére fölemelni . . . Mert az emberi kiengesztelés amaz arany oltára előtt jársz, nem egyedül kérve, hanem parancsolva, mint Úrnő, nem mint szolgáló leány.»

Ugyanezt fejezik ki a *katakombák* és az ókor más kőemlékei is. Az egyház három első századában a keresztény művészek a Szűz *Máriát* főkép *két* alakban festették, *imádkozó* alakban (a szent Szűz fölemelt karral és kézzel áll), és *Isten-anyja* alakjában (Mária ül, s a sz. kisdedet kezében tartja).

A mi az *imádkozó* alakú képeket illeti, nem tagadjuk, hogy némely esetekben nem mondhatni biztosan, hogy azok Máriát ábrázolják; mert az *imádkozó* alakban hajdanta nem ritkán az *egyházat*, vagy valamely *elhunytat* is ábrázolni szokták.[2] De vannak bizonyos érvek, melyek kétségtelenül bizonyítják, hogy a boldogságos szűz Máriáról van szó, t. i. ha a képhez a *név* is oda van téve. Mert van néhány aranyozott üveg[3] a 3. és 4. századból, a melyeken egy *imádkozót* láthatni s hozzá van téve a *Mária* név. Így a sz. *Ágnes* katakombájában talált arany üveg, a melyen Mária, mint imádkozó kiterjesztett kézzel, *Péter* és *Pál* apostolok közt állva látható. A személyek a föliratokból lettek ismeretesek, t. i. *Pál, Mária, Péter.* Továbbá a *Borgia* di Pro-

vagy megtarthatja-e az elutasítottat, meg nem hallgatni, vagy meg nem hallgattatni képes-e a Fiú? Bizonynyal egyikre sem. *Kegyelmet találtál*, mondja az angyal, *Istennél*. Szerencsésen. Ő (Mária) mindig kegyelmet talál, s egyedül a kegyelem az, anynyira szükségünk van.»

[1] Serm. 44. (l. de Nativ. B. M. V.) M. 144. k. 740. l.

[2] *Rossi*, Imagini scelte 6.

[3] *Garuccinál*, Storia, III. tac. 91; u. annál, Vetri, tac. 9.; *Lehner*, Marienverehrung in den ersten Jahrhunderten (1881) 328. s köv. old.; *Kraus*, Realencyl. 2. k. 361. l. — Az *arany üvegek*, mint már ismeretes, üvegpoharak cserepei, melyeket a katakombák sírjaiban találtak. A keresztény hajdankor művészei e poharak fenekén, melyeket a fölvett keresztség, menyekzők és temetések alkalmával, de különösen a szentek ünnepein tartott szeretetlakomákon (agapékon) használtak, aranylapot helyeztek el, melyet, miután képeket festettek reá, üvegborítékkal födtek be. Ily poharak egyéb részei már régen elpusztultak; de a fenék szilárdsága folytán megmaradt. V. ö. *Wolter*, Katakomben (Frankfurter Brosch. 1866-ból.) n. 7. 19. l.; *Lehner*, Die Marienverehrung, 328. s köv. old.

paganda-ról nevezett muzeumban lévő arany üveg, mely csaknem ugyanazt ábrázolta, amit az előbbin láttunk, hozzáadva a fölirást: *Péter, Mária, Pál.*

Úgyszintén a *vatikáni* könyvtárban lévő arany üveg: Mária glorioláva1 — vagyis dicsfénykörrel[1] — feje fölött, tunikába és stólába öltözve, mintegy imádságra tárt karral és kézzel, két fa között állva; balról és jobbról két galamb. A fölirat: *Mária.* — A fák és galambok a paradicsomnak és a mennyei békének jelképei, mint már másutt mondtam.[2] — Továbbá egy arany üveg *ugyanazon* könyvtárban: Mária, imádkozó alakban két fa között, kettős tunikába öltözve; fénykörrel környékezve, e fölirattal: MARA. Továbbá egy arany üveg: Mária *Annával* (a fölirat: ANNE—MARA); egy másik, melyen Mária sz. *Ágnessel* (a fölirat Agnes—Maria) látható. — Ide tartozik egy relief-kép is sz. *Magdolna* sz. *Maximin* kriptájának[3] sírja fölött (Provenceban, Franciaországban), melyen Máriát imádkozó alakban, imádságra emelt kézzel, hosszú dalmatikába öltözve láthatni, fölötte ez a fölirat van: MARIA VIRGO MINISTER DE TEMPULA GEROSALE. — Ugyanezen alakban látható szűz *Mária* a sz. *Lucina* ősrégi kriptájának szobájában lévő képen, hol vele szemben a jó pásztor képe van lefestve.[4]

Ugyanezt hirdetik úgy a *keleti* mint a *nyugoti* egyház szertartásai is. Már föntebb többet megemlítettünk a különböző isteni-tiszteletekben előforduló *megemlekezésekről*, és kimutattuk, hogy, azok valóban a szentek segítségül hivásai, s hogy már az egyház első századaiban szokásban voltak. Halljuk a szertartások egyik-másik megemlékezését; vegyük a *szírek* egyik-másik szertartását: A szíreknél számos szertartás van, melyek közt három sz. *Péterről* van elnevezve, s melyeket jól meg kell különböztetnünk a *római*

[1] L. *Lehnernél*, i. h. 329. 8. tábl. — *Lehner* kételkedik, vajjon van-e dicsfénykör vagy sem. — V. ö. azokat, amiket *Kraus*, Rom. Sott. 222. s köv. old.; *Garrucci* szerint, Storia, I. k. 207. s köv. old. a dicsfénykör eredetéről, jelentményéről és szépségéről föntebb, a 4. kötetben mondtunk.

[2] V. ö. *Garrucci*, i. h. XXII. tábl. 2. és 8.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 361. old.

[3] *Garruccinál*, Vetri, tav. 9.; *Lehner*, i. h. az utolsó tábl.; *Kraus*, i. h. 362. old.; *Rossi*, Imagini, 5.

[4] E két kép jelentményére nézve olv. *Wolter-t*, i. h. 16. s köv. old., hol a Szűz *Máriát* imádkozó alakban ábrázoló más képek is felsorolvák; melyeket azonban *Rossinál*, *Krausnál* stb. nem találhattunk föl.

szertartástól, mely a régi kódexekben szintén sz. *Péterről* van elnevezve. A szírek ezen sz. *Péterről* nev. szertartásában az áldozópap így imádkozik[1]: «Szabadítsd meg a népet amaz imádságok és esedezés által, melyet érettünk végez a mi Úrasszonyunk, a szent és szeplőtelen szűz Mária»; sz. *Jakab* szertartásában[2]: «Különösen pedig megemlékezünk a szent és dicső, mindig szűzről, Istennek boldogságos anyjáról. Emlékezzél meg róla, úr Isten, és az ő tiszta és szent imádságai által kimélj meg és irgalmazz nekünk, és hallgass meg minket.» Továbbá a boldogságos szűz Mária *ünnepén* úgy a *misében*, mint a *breviariumban*, az ilyen esedezésnek számos nyoma fordul elő, pl.[3]: «Engedd, hogy . . . a dicsőséges boldogságos szűz Mária esedezése által a jelen szomorúságtól megszabaduljunk, és az örök vigasságnak örvendhessünk;» továbbá:[4] «Uram! bocsásd meg, kérünk, szolgáidnak bűneit; hogy a kik cselekedeteink miatt neked nem tetszhetünk, a te fiad, a mi Urunk anyjának esedezése által üdvözülhessünk.»

Ugyanezt hirdetik ezerszer minden kor katholikus *hittudósai*, mint már föntebb kimutattam.

3. az észből.

191. E véleményt az *ész* is készségesen megengedi. Mert a boldogságos szűz Máriában azok a címek, melyeknél fogva a szentek esedezése Istennél általán oly hathatós, kiváló értelemben előfordulnak. Mert az esedezés kiválósága arányban áll úgy a szentségből és a kegyelemből származó *kiválóság* fokaival, mint az Istennel való *összeköttetés* és rokonság fokával is. Már pedig mint alább tüzetesebben kimutatjuk, a malaszt és erények teljessége tekintetében a boldogságos Szűz minden szentet és angyalokat messze felülmúl; és mint Isten anyja, Istenhez legközelebb jutott. Az *Úr van te veled*, mondja az angyal *Máriá*-*nak*;[1] Mária az Atyának elsőszülött leánya, az Ige Istennek anyja, a Szentléleknek tiszta jegyese lett. Innét van a *szentatyáknak*, pl. *Damiáni Péternek* már idézett nyilatkozata: hogy Szűz Mária Isten trónjához nemcsak mint kérő, hanem mint parancsoló; nem mint szolgáló, hanem mint Úrasszony járul.[2]

A mi anyánk.

192. Hogy kitünjék, mily általános és hathatós a szent Szűz *Máriának* esedezése, helyén lesz más címről is szólani, t. i. hogy ő *a mi anyánk*. Mert amint ő a mi közbenjárónk és ennek is üdvözöljük őt, úgy a mi Anyánk is.

193. Tétel: *Szűz Mária a mi anyánk*, vagyis a boldogságos szűz Mária üdvösségünkre nemcsak azzal működött közre, hogy a Megváltót nemzette és a megváltás munkájára közreműködött, mint föntebb kimutattam, hanem azzal is, hogy, mint ugyanott röviden már mondtam, most is közreműködik, hogy az emberek a malaszt és dicsőség lelki életére újjászülessenek.[3]

[1] *Renaudotnál*, Liturg. Orient. Coll. 2. k. 145. l. V. ö. *Kurz*, Mariologie, Regensb. 1881. 432. l.; *Kraus*, Realencycl. I. k. 568. old.

[2] *Krausnál* i. h. V. ö. *Renaudot*, Collect. liturg. orient. 2. k. 33. old.; 145, 176., 242. l. — Más *keleti* okiratokat olv. *Krausnál*, i. h. 435. l.; *Perrone*, De Cultu Ss. c. 3. n. 53. s. köv.; *Nilles*, Calendar. man. 2. k.

[3] Officium B. M. Virg. az ünnepeken egész éven át.

[4] N.-B.-Asszony ünnepén. — A b. szűsz Mária neve ünnepén így imádkozik: «Mindenható Úr Isten! kérünk téged, engedd, hogy híveid, kik a boldogságos szűz Mária szentséges nevén és oltalmán örvendenek, az ő jámbor esedezése következtében a földön minden gonosztól megmenekülve, mennyekben az örökkétartó örömekre eljutni érdemesek lehessenek».

[1] Sz. *Bernát*, Hom. 3. super *Missus est*, n. 4. M. 183. k. 73. old. írja: «Nem csupán az Úr, a Fiú van teveled, akit testedből felöltöztetsz, hanem az Úr, a sz. Lélek is, akitől fogansz; és az Úr, az Atya, ki azt nemzé, akit te fogansz. Az Atya, mondom, teveled, ki az ő Fiát és a tiedet alkotja. Teveled a Fiú, ki, hogy elrejtse benned a csodás titkot, csodás módon felnyitja a (születési titkot) titkos nemzőrészt és megőrzi számodra a szűzesség pecsétjét. Veled a sz. Lélek, ki az Atyával és Fiúval megszenteli méhedet. Tehát az Úr van teveled». V. ö. az *Ur van teveled* magyarázatát sz. *Bonaventuránál*, Specul. B. M. V. c. 8. (Vivès, 14. k. 256. old.); továbbá *Franzelin*-nél, De Verbo incarn. 381. s köv. old.; *Morgott*-nál, Mariologie, 41. s köv. old.

[2] A boldogságos szűz Mária ezen elnevezésére nézve: *Urasszony*, melyet sz. *Tamás* és mások használnak, olv. *Plazza*, Christianorum devotio, P. 2. c. 3. 255. s köv. old.; *Passaglia*, De immac. Concept. III. 697. s köv. old. n. 1166—1169.; továbbá *Salazar*, in Prov. 8, 16. n. 122—148., mely utóbbi, a *szentatyák* nyilatkozataira támaszkodva azt állítja, hogy a boldogságos szűz *Máriát*, mivel Isten anyja, ugyanaz az uralom illeti meg minden teremtett dolog felett, mely Fiát természeténél fogva megilleti. V. ö. *Morgott*, i. h. 40. old.

A boldogságos szűz esedezésére vonatkozó más, ilyeténokokra nézve olv. *Suarez*, in 3. P. s. Thom. (2. k.) disp. 23. sect. 2.

A legújabb *protestánsok* által felhozott ellenvetésekre nézve olv. *Speil*-nál, i. h. 147. s köv. old.

[3] Máriát *ötféle* címen üdvözöljük *Anyánknak:* 1. a Krisztussal való *rokonság* címén: mert Isten Fia természet szerint testvérünkké méltóztatott lenni és a malaszt szerint Isten fiaivá s így testvéreivé fogadni; 2. üdvösségünkre való *közreműködése* címén, mely által Isten fiaivá leszünk. Mert ő az *üdvösség ajtaja* volt, amint Éva a *halál ajtaja*: azért tanítja sz. *Anzelm*, Orat. 51. al. 52. M. 158. k. 956. old.: «Isten, ki mindent alkotott, magamagát Máriából alkotta és így mindent, amit alkotott, újra alkotott. Aki képes volt mindent semmiből

Bizonyítjuk.

194. E tétel mellett, mely, mint világos, nem tartozik a hitágazatokhoz, a *Szentírásban* némi nyomokat találunk; t. i. *Ján.* 19, 26. s köv., hol Krisztus, midőn a kereszten függve meglátta ott álló anyját és a tanítványt, kit szeretett, azt mondá anyjának: «Asszony, ime a te fiad»; és a tanítványnak: «Ime, a te anyád». Több *szentatya*, különösen pedig sz. *Ágoston* szerint *János* tanítvány személyében az egyház összes tagjait kell értenünk. Tehát a *Szentírás* szerint a boldogságos szűz Mária minden Krisztusban hívőnek anyjául adatott.

És a *szentatyák* a boldogságos Máriát *anyánknak* nevezik, vagy legalább olyannak tüntetik föl; pl. sz. *Ágoston*, ki így szól:[1] «(Mária) nemcsak lélekre, hanem testre nézve is anya és szűz. És pedig anya lélekre nézve, nem Fejünknek, amely maga az Üdvözítő . . . . hanem anyja a tagoknak, amelyek mi vagyunk; mivel szeretettel közreműködött arra, hogy a hívek az egyházban szülessenek, kik azon Fejnek tagjai, testre nézve pedig magának a Fejnek anyja.» *Aranybeszédű* sz. *Péter*[2] és sz. *Epiphán*[3] az *élők anyjának* nevezik őt; az utóbbi pedig, mint néha más szentatyák is, azt mondja: akinek Mária nem anyja, annak Isten sem atyja. — Ide járul a *hívek közérzülete* is, kik a boldogságos szűz Máriát anyjoknak nevezik s mint olyant tisztelik.

E véleményt az *ész* is helyesli, mert 1. a boldogságos szűz Mária Krisztus anyja; mivel pedig Krisztus az egyház feje, azért Mária némikép az egyház minden tagjának

alkotni, nem akarta a megrontottakat Mária nélkül újjá alkotni. Isten tehát a teremtett dolgok atyja és Mária a teremtmények anyja; Isten mindenek alkotásának atyja és Mária mindenek újjáalkotásának anyja». 3. Azon a címen, melyet sz. *Tamás* jelöl meg, P. 3. qu. 30. a. old., mely szerint Mária az *egész emberi természet* helyett adta beleegyezését abba a lelki házasságba, melyet a megtestesülés folytán Isten Fia az emberi természettel kötött: így megváltásunk némikép a Szűz beleegyezésétől függött. 4. A *szeretet* és az üdvünkről való *gondoskodás* címén: mert ha ez elegendő arra, hogy valakit lelki atyánknak nevezhessünk, teljesen elegendő arra, hogy Máriát anyánknak nevezzük. Végre 5. az *örökség* címén; mivel *János* személyében Krisztus a kereszten haldokolva, bennünket Mária fiaivá rendelt. *Ján.* 19, 26. V. ö. *Hurter*, Comp. theol. dogm. 2. k. n. 442.

[1] De sancta Virgin. c. 6. M. 40. k. 399. old.

[2] Serm. 140. M. 52. k. 576. old.

[3] Haeres. 78. n. 18. M. gör. sor. 42. k. 727. old.

anyja.[1] 2. A boldogságos szűz Mária Krisztus valódi testének anyja; tehát egyúttal Krisztus titokzatos testének, t. i. az egyháznak, vagyis az egyház tagjainak anyja.[2]

A mondottakból már eléggé kiviláglik a

195. Tétel: *A boldogságos szűz Mária segítségül hívása igen hasznos.* Mária segítségül hívása.

E tétel a katholikus hithez tartozik, mint kitűnik a *trienti* zsinatnak föntebb idézett szavaiból. Hozzáteszszük még, amit a II. *nicaeai* zsinaton[3] olvasunk: «Félelemmel tegyünk meg mindent, kérvén a szeplőtelen Istenanya esedezéseit, valamint a sz. angyalokét és az összes szentekét.»

196. A *Szentírás* bizonyítékai, melyeket a szentek segítségül hívása mellett föntebb, általában idéztünk, fokozott mértékben érvényesek a boldogságos szűz *Máriára* nézve. Hozzáadjuk még a *Péld.* 8., 34. s köv. szavait, melyeket a *szentatyák* a boldogságos szűz *Mária* segítségül hívására értenek, t. i.: «Boldog ember, ki ajtómnál vigyáz naponkint és várakozik ajtóm felénél. Aki engem megtalál, életet talál és üdvösséget merít az Úrtól.» Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

197. A szentatyák e véleményt *szóval* és *tettel* bizonyítják. Irataikban arra buzdítják híveiket, hogy a b. Szűzhöz folyamodjanak és ők maguk is gyakran segítségül hívják az ő legkívánatosabb pártfogását. Egy ősrégi szerző[4] mondja: «Fogadd tehát bármily gyarló, érdemeidhez bármily méltatlan háladásainkat, és 2. a hagyományból.

[1] *Cornelius a Lapide*, in *Cantic.* 4, 7. ezt írja: «A boldogságos Szűz, mondja Ambrus, anya, sőt az egyház nagyanyja, mivel azt szülte, aki az egyház feje és szülője».

[2] V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 515. old.; *Morgott*, i. h. 52. old.

[3] Act. 4. *Mansi*-nál, Concil. Collect. 13. k. 130 old; *Hardouin*, Concil. Coll. 4. k. 266. old. V. ö. *u. azon* zsinat act. 6. és 7.; továbbá *Hefele*, Concil. Gesch. 3. k. 435, 438, 440 old.

[4] Serm. 194. de Sanctis, n. 5. sz. *Ágoston*, munkáinak függelékében, M. 39. k. 2106. old.

Ide tartozik az is, amiket egy ősrégi beszédben olvashatunk Gyümölcsoltó B. Asszonyra, melyet helytelenül sz. *Athanáznak* tulajdonítanak (valószínüleg a 451-iki *chalcedoni* zsinat után, és a *monetheléták* mozgalma kezdetén keletkezett), hol vége felé (M. gör. sor. 28. k. 938. old.) ezt olvassuk: «Hozzád kiáltunk: Emlékezzél meg rólunk, legszentebb Szűz, ki a szülés után szűz maradtál, és adj nekünk ezen kis beszédekért malasztjaid gazdagságából nagy ajándékokat, ó malaszttal teljes.»

midőn elfogadod könyörgéseinket, hibáinkat imádságoddal mentsd ki, bocsásd esedezéseinket a meghallgatás szent helyére, s add nekünk az engesztelés orvosságát.» *Eadmer* irja[1]: «Úrasszony! kérünk tehát téged ama malaszt által, melylyel a kegyes és mindenható Isten téged így fölmagasztalt, és minden nála lehetséges neked ajándékozott, amennyiben azt nála számunkra elnyered . . . és ne légy, kérünk, vonakodó a meghallgatásban, mivel kétségen kívül ugyanaz a legkegyelmesebb Fiad kész és engedékeny lesz annak megadására, amit te akarsz.» Igen sok ilyetén nyilatkozat fordúl elő sz. *Bernátnál*. Pl. ezt írja[2]: «Ha a kisértetek viharai felzúdulnak, ha beleütközöl a csapások szirtjeibe, tekints a csillagra, hívd Máriát . . . A veszélyekben, szorongatásokban, a kétséges dolgokban gondolj Máriára, hívd Máriát segítségül. Ne távozzék az ajakról, ne távozzék a szívből, és hogy az ő imádságának gyámolítását kikérd, ne hagyd el a közlekedés példáját.»[3]

Maga az *egyház* is a legrégibb időktől fogva a b. Szűz ezen segítségül hívására tanította híveit; ami azokból a *címekből* és jelzőkből következik, melyekkel a szent Szüzet ékesítette *(reményünk, édesség, irgalmasság anyja, szószóló, közbenjáró*, stb.); az *ünnepekből*, melyeketa boldogságos Szűz által a szükségben nyújtott segítség emlékére rendelt;[4] valamint a szent Szűzhöz intézett

[1] De excell. Virg. c. 12. M. 159. k. 578. s köv. old.

[2] Hom. 2. super *Missus est*, n. 17. M. 183. k. 70. old. V. ö. még *ugyanattól*, Serm. in. nat. B. V. M., vagy de Aquaepuctu, n. 3. s köv. old. M. 183. k. 439. s köv. old.

Hogy a *szentatyák* meg voltak győződve, mikép a szent Szüzet a leghasznosabban segítségül hívhatjuk, a különböző nevekből és jelzőkből is következik, melyekkel a szent Szüzet illették, mint *oltalom (Tertullián), segítő* (sz. *Jeromos, aranybeszédű Péter, Ildefonz* stb.), *segítségünk (Venantius Fortunatus, Anzelm), szószólónk (Anzelm), Éva szószólója (Irén), a bűnösök reménye (Ágoston), vigasztaló* (sz. *Eleuther)* stb. V. ö. M. 219. k. 502. s köv. old.

[3] Sok hittudós e helyen sz. *Bernát* «Emlékezzél meg» kezd. imájára is hivatkozik. E szavak: Emlékezzél meg, ó dicsőséges szűz Mária, irgalmasság és minden vigasztalás anyja, hogy soha nem hallatszott, mikép azt, aki oltalmadat kérte, segítségedért folyamodott, vagy pártfogásodért esedezett, te, szűz Mária, elhagytad» stb. De ez a boldogságos szűz Máriához intézett könyörgés nem sz. *Bernáttól* a clairvauxi apáttól, hanem egy *Kolos Bernát* († 1641.) nevű paptól ered.

[4] Pl. a *keresztények segítségének ünnepe*, a melynek miséjében ez az imádság van: «Mindenható és irgalmas Isten, ki a keresztény nép oltalmára

legforróbb *imádságokból*, és az ő *megemlékezéseiből*, melyek a boldogságos szűz Máriára vonatkozólag úgy a *nyugati*, mint a *keleti* egyház szerkönyveiben találhatók.[1]

Azonkívül az egyes hivek számtalan *példájával* találkozunk, kik a boldogságos Szűz iránt való lángoló vonzalomtól és szeretettől indíttatva, az ő anyai oltalmát naponként kérték s az ő segítségét világosan érezték. *Nazianzi* sz. *Gergely* beszéli,[2] hogy sz. *Jusztina* szűz a 3. században buzgóan kérte Máriát, hogy a veszélyben forgó szűznek segítséget nyujtson; *nyssai* sz. *Gergely* hasonlóan beszéli,[3] hogy a boldogságos szűz Mária megjelent *csodatevő* sz. *Gergelynek* s őt a hitben oktatta.

Továbbá ugyanazt bizonyítják a *csodák*, a csodálatos gyógyulások stb., melyek nem ritkán azokkal történtek, kik a szent Szűzhöz nagy bizalommal folyamodtak.

Ugyanazt hirdetik továbbá minden kor *hittudósai*;[4] ugyan-

a boldogságos szűz Máriában csodálatos örökös segítséget adtál: engedd kegyelmesen, hogy ily oltalommal megerősítve az életben küzdőket, a gonosz ellenség fölött a halálban diadalt arathassunk.» Olv. még ezen ünnep (máj. 24.) *zsolozsmájának* leckéit is.

[1] Olv., amiket föntebb a boldogságos Szűz és a szentek *megemlékezéseiről* mondottunk, melyek minden szertartásban előfordulnak. A *görögöknél* a παρακλητικος kánonban (*Ballerini*-nál, Sylloge, 1. 481.) ezek a szavak találhatók: «Senki nem futamodik a te jóságodhoz anélkül, hogy gyorsan irgalmasságot ne nyerne: sem a te oltalmad alá, ó teljesen szeplótelen úrnő, nem vonult a nélkül, hogy azoknak részesévé ne lett volna, amiket kért.» A *latinokat* illetőleg a *breviárium* amaz ősrégi antifonájára hivatkozom: «Szent Mária, segíts a nyomorultakon, segítsd a kislelküeket, vigasztald a siránkozókat, imádkozzál a népért, járj közbe a papságért, esedezzél a jámbor női nemért.» Továbbá arra: *Oltalmad alá futunk* stb.

[2] Orat. 24. n. 11. M. gör. sor. 35. k. 1172. old.

[3] Orat. de Gregor. Thaumaturg. M. gör. sor. 46. k. 911. old. V. ö. *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 23. sect. 3.

[4] Legyen szabad III. *Ince* szavait, Serm. 28. de Assumpt. M. 217. k, 584. old. ideírni: «Ő tehát a feltetsző hajnal, szép mint a hold, kiválasztott mint a nap, rémítő, mint a csatarendbe állított sereg. A hold éjjel, a hajnal pitymalatkor, a nap nappal világít. Az *éj* pedig a bűn, a *pitymalat* a bűnbánat, a *nappal* a malaszt. Aki tehát a bűn *éjjelében* fetreng, tekintsen a holdra, kérje Máriát, hogy ő Fia által a töredelemre világosítsa meg szivét. Mert ki hívta őt áhítattal, hogy meghallgatást ne nyert volna? Ő a szép szeretet és szent reménység anyja. Aki pedig a töredelem *pitymalatára* ébred, nézzen a hajnalra, kérje Máriát, hogy ő Fia által az elégtételre világosítsa meg szivét. Mivel pedig *küzdelem az ember élete a földön*, . . . s aki csak a

ezt vallják egy szájjal a *hívek*, azt zengik a költők,[1] ecsetelik a festők is.

3. az észből. 198. E véleményt az *ész* is készségesen helyesli; 1. a b. sz. Mária *tud* rajtunk segíteni; mert, mint a szentek bizonyítják, ő mindent észrevesz, mindent meglát s figyelme mindenre kiterjed. Az ember ugyan nem tudja, mit imádkoznék és hogyan imádkozzék; de ő tudta, mit és hogyan kell kérni. 2. A b. sz. Mária *képes* rajtunk segíteni; mert *Isten anyja*. Minél tökéletesebben gyakorolta Mária az anyai kötelességet Krisztus iránt, annál nagyobb érzéssel mondja Krisztus, amit *Salamon* mondott *Bethsabének* (*Kir.* III. 2. 20.) az írás szerint: «Kérj anyám, mert nem illik megvetnem orcádat.» Ő nem csupán kérőleg, hanem parancsolólag járul Isten trónjához; mint Úrasszony, nem mint szolgáló, amint már föntebb kimutattam. 3. A b. sz. Mária *akar* rajtunk segíteni; mert a *mi anyánk*. A szeretet érzelme átjárta Mária belsejét, a melyben az Istentől való szeretet maga megtestesülve nyugodott. Sz. *Bernát*[2] mondja: «Miért rettegjen Máriához járulni az emberi gyarlóság? Ő benne nincs semmi szigorú, semmi rémítő: ő egészen kellemes.»

Átmenet. 199. Térjünk át a második pontra, t. i. ama *tisztelet* kifejtésére, melyet a keresztények a *szentek* és különösen a b. szűz *Mária* iránt tanúsitanak.

ellenséget, a világ, a test, vagy az ördög ostromát érzi, tekintsen a csatarendbe állított hadseregre, kérje Máriát, hogy Fia által *küldjön segedelmet szent helyéről, és Sionról oltalmazza őt.*» V. ö. sz. *Tamás*, Expos. in Salut. Angel.; sz. *Bonaventura*, Specul. B. M. Virg. (Vivèsnél, 14. k. 256. s köv. old.); *Morgott*, Mariol. 55. s köv. old.; *Kurz*, Mariol. 439. s köv. old.

[1] Legyen szabad idézni, amit *Dante*-nál, Parad. XXXIII. 1. köv. old. (*Hettinger*-nél, Apol. 2. k. 1. r. 531. s köv. old.) olvashatunk:

«Ó drága asszonyunk, hatalommal teljes
Ki nem siet hozzád, ha irgalmat keres,
Nem lesz annak szárnya, mely csillagot verdes.
Mi jó vagy te! Nem csak akkor segítsz rajtunk,
Mikor szivünk vérzik, s hozzád rebeg ajkunk,
De akkor is, midőn rád számot se tartunk.
Csupa irgalom vagy, csupa szent szeretet;
Dicsőségben ragyogsz, tündöklő keretet
Benned lel a jóság, mely földön született.»

[2] Sermo in Dominic. intra Octavam Asumptionis B. M. V. de duodecim praerogativis B. M. V. ex verbis Apoc. *Signum magnum*. n. 2. M. 183. k. 430. s köv old.

Több hasonló okot olv. *Suarez*-nél, i. h. sect. 3.

A szentek segítségül hívása ugyan szintén ezen tisztelethez tartoznék, de ezt ezen a helyen akartuk tárgyalni, mivel a legszorosabban összefügg a szentek segítségül hívásáról szóló tanítással.

B) *A szentek tiszteletéről.*

200. Hogy a *pogányok* a szentek, és különösen a vértanúk tiszteletét elvetették, köztudomású. A keresztényeket arról vádolták, hogy az isteneket elhagyván, azokat tisztelik.[1] A *manicheusok* ugyanazt hányták a keresztények szemére.[2] *Mohammed* az ő Alkoránjában a szentek minden tiszteletét eltiltotta. A *mohammedánok* pedig, a *vahabitákat* kivéve, Mohammedet mégis mint szentet tisztelik.[3] Tévedések.

A *keresztények* közül, kik a szentek tiszteletét megtámadták, meg kell említenünk *Eustathius*, *sebastei* püspököt, 350. évben, ki azt akarta, hogy a mennybeli szenteket se ne hívjuk segítségül, se ne tiszteljük. Ugyanezt tanította *Vigilantius*, mint már föntebb jeleztem.[4] Ugyanezen tévedésről vádolják az arián *Eunomiust* is. A 6. század végén és a 7. században ugyanezen tévedést védték némelyek a *novatiánok*, a *pauliciánok* közül, s a 8. század elején némely *képromboló*. A *bogumilek* a 12. század kezdetén csak azokat vallották szenteknek, a kiket *Máté* és *Lukács* a genealogiákban említenek, továbbá a tizenhat prófétát és az apostolokat és azokat a vértanúkat, a kiket megöltek, mivel a bálványokat nem imádták; a papokat és az atyákat bálványtisztelők-

[1] Így hitehagyott *Julián*, *alex*. sz. *Cyrillnél*, Contra Julián. l. 6. M. gör. sor. 76. k. 807. s köv. old.; továbbá más pogányok *Eusebius*-nál, Hist. l. 4. a. 15. M. gör. sor. 20. k. 358. l. és 8. c. 6. M. gör. sor. 20. k. 754. l.

[2] A manicheus *Faustus*, sz. *Ágoston*-nál, Contra Faustum, l. 20. c. 4. M. 42. k. 370. l. ezt mondja: «A bálványokat . . . vértanúkká változtattátok, akiket hasonló könyörgésekkel tiszteltek.»

[3] Azonkivül számos más elhunytat, kiket szenteknek tartanak, bizonyos tisztelettel illetnek, azoknak sirjait tisztelik, tőlük jótéteményeket kérnek, azt beszélik, hogy csodákat tettek stb. Mindezek azonban inkább a közszokást, mint a hittudósok szigorú vélekedését illeti.

[4] Ismeretes, hogy *Vigilantius* kikelt az egyházakban (éjjeli időben) szokásos szentek *vigiliái* ellen is, miért is különösen sz. *Jeromos* az ő nevére, *Vigilantiusra* való tekintettel, tréfásan *Dormitantiusnak* nevezte őt.

nek mondották. A szentek tiszteletét elvetették a *waldiak*, *wikleffiták* és a *hussziták* is.[1]

A mi a 16. század *hitújítóit* illeti: *Luther* ingadozó volt; majd állítja és védi a szentek tiszteletét;[2] majd kárhoztatja azt. Ily ingatagság tapasztalható a lutheránusok szimbolikus könyveiben,[3] és Luther követőinél is. Megengedik ugyan, hogy a szenteknek (és angyaloknak) tisztelettel kell adóznunk,[4] mely hálaadásban nyilvánul azért, hogy Isten őket annyi jótéteménynyel elhalmozta, s az ő erényök követésében stb.; de mégis tagadják, hogy ezen erkölcsi tisztelet kultuszán kívül más valamit kell irántuk tanúsítani; és különösen megtámadják a szentek vallásos tiszteletét, a melylyel t. i. a szenteket illetjük, mivel fölöttünk bizonyos természetfölötti kiválósággal birnak.[5] Hasonlókat

[1] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 228. §; *Klee*, Dogm. Gesch. 2. k. 326. l.

[2] Ezt írja: «A kedves szentek esedezéséről azt mondom és erősen vallom az egész kereszténységgel, hogy a kedves szenteket tisztelnünk és segítségül hivnunk kell, mert vajjon ki vonhatná kétségbe, hogy még mai nap is látható, mikép a kedves szentek tetemeinél és sírjainál Isten az ő szentjeinek neve által csodákat tesz.» (7. k. Witt. kiad. 7. l.; *Wiest*-nél, i. h. 229. §.) V. ö. még *Gotti*. Theol. schol. 3. k. 646. l.

[3] V. ö. Az *ágostai* hitvall. védelme, 21. c.; továbbá a *schmalkaldeni* cikk. *Wiest*-nél, i. h. 229. §.

[4] Az ágostai hitv. *Védelmében* i. h. olvassuk: «A mi hitvallásunk helyesli a szentek tiszteletét. Mert itt háromféle tiszteletet kell helyeselnünk. Az első a hálaadás, mert Istennek hálát kell adnunk, hogy megmutatta az irgalmasság példáit, ami azt jelenti, hogy ő meg akarja menteni az embereket, hogy tudósokat adott, meg az egyház más ajándékait. És ezeket az ajándékokat, mint legnagyobbakat, gyarapítanunk kell, s dicsérnünk kell magukat a szenteket, kik ezeket az ajándékokat szerencsésen használták. A második tisztelet hitünk megerősitése; midőn látjuk, hogy Péternek megbocsáttatik tagadása, mi is fölemelkedünk, hogy annál inkább higyjük, miképp a malaszt valóban bővebben fakadoz, mint a bűn. A harmadik tisztelet mindenekelőtt a hitnek, azután a többi erényeknek követése, melyeket követni mindenkinek saját hivatásánál fogva kötelessége.»

[5] *Cellarius* Boldizsár, igen híres protestáns hittudós mondja, De cultu Sanct, Helw. 1654. 4. 54. §: «Azt a tiszteletet sem engedjük meg, mely az isteni és polgári tisztelet között van, melyet a szentek iránt tanusítanak és duliának és vallásosnak szoktak nevezni; mert, helyesen szólva, a vallásos és egyedül Istent illető tisztelet, és a nem vallásos, a teremtményt illető tisztelet közt nem lehet harmadik vagy középső.»

találunk a *kálvinistáknál*;[1] azzal a különbséggel, hogy *Kálvin Luthernél* szemtelenebbül megtámadta a szentek tiszteletét, azzal rágalmazván, hogy a katholikusok egyedül Istent megillető tiszteletet tanúsítanak a szentek és vértanúk iránt.[2] Ugyanezt mondják a szentek tiszteletéről az *arminiánok*[3], *sociniánok* és az *észelvűek*.[4] A szentek tiszteletét a legdühösebben támadják a *természetelvűek* is. A hirhedt *Voltaire* azt merte állítani, hogy a szentek, kiket a katholikus egyház tisztel, részint vakbuzgó és ostoba, részint csaló és képmutató emberek voltak.

Ugyanezeket olvashatjuk a szentek tiszteletére vonatkozólag a korunkbeli lutheránus és kálvinista hittudósoknál is. Azt mondják, hogy a szentté avatásban, mint az a katholikus egyházban szokás, istenítés foglaltatik[5]; azzal rágalmaznak, hogy a katho-

[1] *Voss* Ján. Gellért, híres *kálvinista* hittudós mondja (Theses theol. edit. 3. Hagae Comit. 1648. 4. 118. o.): «A szentektől nem a kellő tiszteletet vesszük el, hanem a tisztelet túlzását. Azok igaz tisztelete nem vallásos segítségül hívásukban vagy imádásukban áll . . . hanem részben abban áll, hogy Istent bennök dicsérjük, részben, hogy őket mint Isten szolgáit, barátait, fiait szeretjük, magasztaljuk, követjük. Sz. Ágoston (contra Faust. 1. 20. c. 21.) az ilyen tiszteletet a *szeretet* és *társas együttlét tiszteletének* nevezi. Bizonynyal legkevésbbé sem kell vallásos vagy szolgai tiszteletnek mondani, mivel csak emberi és polgári tisztelet.»

[2] V. ö. *ugyanattól*, Instit. C. 3. c. 20. n. 21.

[3] Az *arminiánok* egy nagynevű hittudósa (v. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 231. §) mondja: «A szenteket megillető igazi tisztelet ez: hogy dicséretüket hirdessük, emlékezetöket, mint Krisztus nevének bátor megvallóiét megüljük s hálát adjunk annak, ki őket, a természettől fogva gyengéket, lelkével alkalmasokká tette azok elviselésére. Hogy tetteiket például fölállítsuk s azokat kövessük. Igy a szentek iránt a legfőbb dicsőséggel adózunk s Istentől semmit el nem veszünk.»

[4] Mintegy átmenőleg megemlékezem de *Molinos* Mihályról is, ki azt állítá, hogy a tökéletesek fölmentvék a szentek tisztelete alól. IX. *Incétől* 1687-ben kárhoztatott tételei a következők: «Ezen benső út lelkeit nem illeti meg, hogy saját akaratukból és cselekvésükből működéseket vigyenek véghez, habár erényesek legyenek is: mert különben nem volnának halottak. Nem is kell a szeretet cselekményeit a boldogságos Szűz, a szentek és Krisztus embersége iránt felindítani, mivel ezek a tárgyak érzékelhetők, tehát olyan az irántuk való szeretet is.» (*Denzinger*, Enchir. n. 1122.); továbbá «Semmi teremtménynek, sem a boldogságos Szűznek, sem a szenteknek nem kell helyet foglalniok szivünkben, mivel azt egyedül Isten akarja elfoglalni és birni.» (*Denzinger*, i. h. n. 1123.)

[5] *Hase* írja, Polemik, 314. old.: «Mik egyebek ezek a szentek, mint keresztényesített herosok, félig istenített emberek! mi más a római (canonisatio) szenttéavatás, mint a hajdani istenítés!» és a 316. old. beszéli: «Hogy

likusok a szenteket imádják s azok iránt isteni tiszteletet tanúsítanak.[1]

De a szentek tisztelete helyett megragadták és helyébe állították, mint néha mondják[2], a *géniusz* tiszteletét.

Ugyanezt kell mondanunk korunk nehány hittudósáról, kik magukat bölcselőknek nevezték, s akik közt, mint *Perrone*[3] írja, kitűntek: *Beausobre*, *Middleton*, *Gibbon*, *Breckenridge* stb., kik a szentek tisztelete ellen a korábbi századokban hangoztatott vádakat összegyüjtvén, tanításunkra támadnak.

A bold. Szüzet illetőleg.

201. A mi különösen a boldogságos szűz *Mária* tiszteletét illeti, nyilvánvaló, hogy azok, akik a szentektől a tiszteletet megtagadják, azt a boldogságos szűz Máriának sem adják meg. Legyen szabad ezt röviden megjegyeznem:

Már *hajdanta* voltak némely eretnekek, kik az Isten anyja iránt köteles tiszteletet vagy túlságosan adták meg, vagy abból valamit elvontak. Túlságos tiszteletet tanúsítottak a *collyridiánok*, kik[4] néhány asszony kezdeményezésére az év bizonyos napjain collyrist, vagyis cipócskát ajánlottak föl a boldogságos szűz Máriának áldozatul, mivel mint istennőt tisztelték őt. A tiszteletet pedig megkisebbíték az *antidico-marianiták*, vagy *antimariánok*, kik[5] a boldogságos szűz Máriát minden tisztelettől, sőt az örökös szüzesség kiváltságától is megfosztották. A *waldiak*, legalább a későbbiek, a boldogságos szűz Mária tiszteletét eltörölték, ami *Lelki Naptár*[6] c. könyvükből következik; mert azt állították, hogy az ily tisztelet sérti az isteni fölséget.

a szenteknek az egy igaz Isten *mellett* oltárokat emelnek és tömjénfüstölőket csóválnak.»

[1] V. ö. *Speil*, Die Lehre der kathol. Kirche gegenüber der protestant. Polemik, 146. s köv. old.

[2] *Hase*, Polemik, 311. old. mondja: «A géniusz tisztelete némi tekintetben a szentek szolgálata helyébe lépett (a protestantismusnál).» V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 2. r. 311, old.

[3] Tract. de Cult. Sanct. n. 14.

[4] Mint sz. *Epiphánius* bizonyítja, Adv. Haer. Haeres. 79. n. 1. M. gör. sor. 42. k. 742. old.

[5] V. ö. *Epiphán.* i. h. Haeres. 78. n. 1 M. 42. k. 699. old. és sz. *Ágoston*, De Haeres. Haer. 56. M. 42. k. 40. old.

[6] Historia Waldens. c. 12. (*Wiest*, i. h. 5. k. 228. §.) — Olv. a *waldiakról* és azoknak a hit körüli tévedéseiről még *Hergenröthernél*, Kirchengesch. 1. k. 927. és köv. old.; 2. k. 359. old., ahol kimutatja: hogy a *waldiak* először csak az egyház iránti engedelmességet tagadták meg és a hit körül csak-

A 16. század *hitújítói* Mária Isten-anyaságát és az ő örökös szüzességét nem merték tőle eltagadni; de az őt megillető tisztelet felől istentelenül vélekedtek és a katholikus egyházat megtámadták, hogy túlságos és egyedül Istent megillető tiszteletet tanúsít a boldogságos szűz iránt. Maga *Luther* a boldogságos szűzről nem ritkán kiváló jelzőket használt; és[1] az ő kis kátéjában eleinte feltalálható volt az *Üdvözlégy Mária*, az angyali üdvözlet, amint a katholikus egyházban szokták mondani. Az ünnepeket, melyek a katholikus egyházban a boldogságos szűz tiszteletére rendelvék, a protestánsok sokáig megülték, míg lassanként csaknem minden vidéken eltörülték. Az *ágostai hitvallás* védőiratában Mária még «a legdicsértebb szűznek» neveztetik, aki «a legnagyobb tisztességekre a legméltóbb»; de lassankint minden tiszteletet megtagadtak tőle.[2] Bizonynyal nagy visszaesés tapasztalható a protestánsoknál *Luther* idejétől napjainkig, a boldogságos szűz Máriának tiszteletét illetőleg. Tiszteletéből naponkint többet elvontak; mig Mária tisztelete náluk teljesen elenyészett.[3] Ezt maguk a protestánsok elismerik és nem ritkán sajnálják.[4] Azok a rágalmak, hogy a katholikusok a boldogságos Szűz iránt isteni tiszteletet tanúsítanak és őt imádják, mai nap csaknem minden protestáns szájában megfordulnak.[5] Maguk a protestán-

nem semmi tévedést se mutattak, de lassankint a későbbi kor eretnekeitől különféle eretnekségeket kölcsönöztek. Miért is sok esetben igen nehéz, sőt lehetetlen, legalább némi bizonyossággal állítani, mit tanítottak a *waldiak* tüzetesen különböző időkben és különböző tájékokon.

[1] Mint *Speil* írja, Die Lehren der kathol. Kirche gegenüber der protestantischen Polemik.

[2] V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 502. 5. s köv. old.

[3] De *Molinos* Mihálynak kárhoztatott véleményeit, melyeket itt is meg kell említenünk, olvasd föntebb.

Ide tartozik az a vélemény is, melyet VIII. *Sándor*, 1690 dec. 7-én kárhoztatott (*Denzingernél*, i. h. 1183. p.), t. i.: «A Mária iránt tanúsított dicséret hiábavaló.» Tehát azt állítja, hogy a szűz Mária iránt tanúsított tisztelet nem merően viszonylagos, habár nyert kiválóság miatti, tehát másodrendű.

[4] V. ö. *Dietlein*, Evang. Ave Maria 1863. évben. 17. old. *Hettingernél*, i. h. 504. old.

[5] *Hase* írja, Polemik, 319. old.: «Valami félig öntudatos, képzelmi nézet, mely előtt az Istenember csak mint az Isten embere tűnt föl, ösztönzött az Istenanyának, mint isteni asszonynak fölmagasztalására»; u. o. 320. o.: «A középkornak, kivált a férfiaknak vallása legnagyobbrészt Mária-tisztelet volt; ő Madonna, Notre Dame, Unsere liebe Frau, minden tisztelőire nézve; a lemondás s együt-

sok, hogy úgy mondjam, hitágazattá gyúrták, hogy a szent Szűztől minden tiszteletet meg kell tagadni;[1] gondosan tartózkodnak mindentől és kerülnek mindent, ami a szűz Mária iránti áhitatosságot és szeretetet táplálhatná.[2]

tal a szeretet istennője»; a 334. old. azt állítja, hogy a középkorban Máriát istennőnek tartották s ugyanaz történik ma is a katholikusok legtöbb társulatánál. V. ö. *Speil,* Die Lehren der kathol. Kiche gegenüber der protest. Polemik, 155. old. Más példák is vannak, melyek bizonyítják, hogy a protestánsok és a katholikus egyházon kívül álló más férfiak szóval és tollal napjainkban is azt hányják a katholikusok szemére, hogy a boldogságos szűz Mária iránt *isteni* tiszteletet tanúsítanak (v. ö. a *Histor. polit. Blätter* 1884. évf. füzetét, 927. s köv. old.: továbbá a *Laacher Stimmen* 1885. évf. füzeteit 76. s köv. old.)

Egyébiránt örömest megengedem, hogy néhány *Puseyita* szelídebben vélekedik erről a dologról. Alább magának *Puseynek* egy nyilatkozatát fogom idézni, amelyből kiviláglik, mily fönkelten érzett maga *Pusey* a boldogságos szűz Máriáról. De a hyperdulia tiszteletét, mint az a katholikus egyházban szokásos, még sem engedte meg; mivel mint mondja, a boldogságos szűz iránt régente tanúsított tiszteletet messze fölülmulja; ami kitünik *Newmann* biborosnak *Pusey* ellen intézett művecskéjéből, mely e címet viseli: A Szűz Mária.

[1] *Preuss,* Examen Chemnitii és «Die Lehre von der unbefleckten Empfängniss», *Berlin,* 1865. c. műveiben kijelenti, hogy a protestánsok lelkiismerete és Isten és Krisztus tisztelete követeli, hogy Mária tisztelete minden áron kisebbíttessék; mert, mint állítja, a szeplőtelen Szűz tisztelete az ördögtől származik («nemünk ellenségétől», 22. old.). Egyébiránt *Preuss,* mint már föntebb 3. k. 342. old. jeleztem, miután Isten kegyelmével és a boldogságos szűz Mária esedezése folytán a katholikus egyház kebelébe visszatért, ezen munkáját, Die Lehre von der unbefleckten Empfängniss, visszavonta (1872 febr. 2-án) és más munkájában, melynek címe: Zum Lobe der unbefleckten Empfängniss der seligsten Jungfrau (Freiburg i/Breisgau, 1879), amennyire tehette, ezen korábbi istentelenségét jóvátette.

[2] Maga *Dietlein* i. h. VII. c. mondja: «Az Isten Anyja elől való folytonos menekülés vágya az, és az attól való állandó félelem, hogy neki csak egy üdvözlő szót is adjanak, melyet pedig maga az örök Atya angyali ajak által küldött neki, hogy általa az első szakadást hozza létre a régi átkon mely bennünket tőle és az ő szeretetétől elválasztott. Minden más ember fia után szabad egy Ave pia animát! kiáltani, midőn az örök hazába költözött, ahányszor csak akarjuk — csak az Anyának nem, mert az — katholikus volna.» «Népünket (mondja egy anglikán, W. Parceval *Ward Hettingernél,* i. h. 526. old.) minden igyekezettel arra vezették, hogy a szent Szűzet tiszteletlenséggel illessék: pedig minden lényre nézve erkölcsileg lehetetlen, imádni a Fiút és amellett tisztelet nélkül gondolni és beszélni az Anyáról. Az a megvetés Krisztus minden valódi imádásának legyőzhetetlen akadálya. Lehetetlen, hogy a Mária felől való tisztelètlen gondolatok a Fiúról való imádó gondolatokkal párosuljanak.» — Mintegy mellesleg megjegyzem, hogy ez az anglikán hittudós, *Ward,* szintén áttért a katho-

Egyébiránt nem is csodáljuk, hogy a legújabb protestánsok a szűz Máriától minden tiszteletet megtagadnak, mikor már közülök számosan magát Mária Fiát is kivetkőztették az istenség fényéből és Krisztus Jézusban nem ismertek el mást, mint merő embert.

Végre, nem szükséges különösen megjegyezni, hogy ide kell soroznunk korunk összes hitetleneit, a *természetelvűeket, észelvűeket* stb. is.

202. E tévedések ellen a katholikus tanítást következő tételekkel adjuk elő: A katholikus tan.

203. *Tétel.* (Az angyalok és egyház által kanonizált) *szentek bizonyos tisztelettel illetendők.* A szenteket tisztelnünk kell.

204. E tétel, amennyiben azt állítja, hogy jó és hasznos[1] a szenteket tisztelni, vagyis őket valami tisztelettel illetni, hitágazatot képez; mert a *trienti hitvallásban*[2] a következő szavak jelentik ki: «Állhatatosan tartom, hogy a Krisztussal együtt uralkodó szentek tisztelendők és segítségül hívandók.» Hitágazat.

likusok táborába: ami bizonyára bold. szűz Mária leghatalmasabb pártfogására és a már megtérése előtt iránta tanusított áhítatának jutalmául történt.

Hettinger i. h. 524. s. köv. old. joggal és méltán írja, hogy minden eretnekség végre oda lyukadt ki, hogy a b. Szűzet megvesse. Ezt az *ebioniták* és *dokéták. Jovinián* és *Helvidius,* a *katharok* és *albigok, Wicleff* és *Huss,* a *hitújítók,* a *jansenisták* és *észelvűek* bőségesen bizonyítják. (V. ö. *Windischmann,* Erklärung des Briefes an die Galater, Mainz, 1843. 31. o.)

[1] Azért nem állítjuk, hogy hitágazat, mikép minden egyes hivő akár isteni, akár emberi parancsnál fogva kötelezve van a szentek tiszteletére, hogy üdvözüljenek; amit már föntebb, a szentek *segítségül hívására* nézve, a híres *Gotti* bibornok nyomán jeleztem, a szentek iránt tanusítandó tiszteletre nézve is áll. A *gyakorlás* vagy nem gyakorlás a fegyelem dolga, az pedig, hogy az ilyetén gyakorlat jámbor, igen jó, hasznos-e vagy sem, a hitágazat dolga.

[2] V. ö. még a *trienti* zsinatot is. Sess. 25. Decretum de *invoc.* et *vener. ss. reliqu.* et. *ss. imag.*

Legyen szabad a 4. száz. közepe táján tartott *gangrei* zsinatra is hivatkozni, mely ss. 12. (v. ö. *Hefele,* Concil. Gesch. I. k. 753. old.) azt mondja: «Ha valaki kevélységből ... vádolná a gyülekezeteket, melyek a szent vértanuk helyein és bazilikáiban tartatnak, vagy megvetendőknek hinné az áldozatokat, melyek ott bemutattaknak s a szentek emlékeit megvetendőknek vélné, k. l. k.» A II. *niceai* zsinat szintén kárhoztatja azokat (Acta 4. *Hardouinnál,* Concil. 4. k. 266. old.), kik nem vallják, hogy a szenteket tisztelni kell. Ugyanazon kárhoztatással sújtja a *görög* egyház (jóllehet a *latin* egyháztól el van szakadva) a *kálvinistákat* az 1642. évi *konstantinápolyi,* és az 1672. évi *jeruzsálemi* zsinaton.

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

205. A *Szentírás* kiváló dicsérettel ékesíti azon igazak neveit, kik a mennyei jutalmazásba költöztek, és azok példáit, mint követésre igen méltókat ajánlja. Az ősatyák dicséretét zengi a *Préd.* 44—50. fej. Sz. *Pál* apostol az ősök hitét állítja a keresztények elé, hogy őket ugyanoly állhatatosságra gerjessze (*Zsid.* 11, 4—13.) Sz. *Jakab* 5, 11. a prófétákról hasonlóképp azt írja: «Ime boldogoknak tartjuk azokat, kik tűrtenek.» Továbbá a *Szentírásban* számos *példája* fordúl elő az *angyalok* iránt[1] (*Ábrahámtól*, *Lóthtól*, *Józsuától*) vagy az *Isten emberei* iránt tanusított tiszteletnek, mikor még a földön éltek, pl. *Illés* (Kir. III. 18, 7), *Elizeus* (Kir. IV. 2, 15), *Dániel* (*Dán.* 2, 46) iránt. Miért is semmi okát nem látjuk, miért ne tanusítanánk a mennybeli szentek iránt is hasonló tiszteletet.[2]

2. a hagyományból.

206. E véleményt a szentatyák bizonyosnak állítják. E helyütt egyedül *alex. sz. Cyrill* mondatát idézzük, mivel a következő

[1] *Gen.* 18, 2. s köv. old.; *Józs.* 5, 15. s köv. old.

[2] *Ellenfeleink* ugyan a *Szentírás* nyilatkozataira hivatkoznak, melyek szerint a szentek és az angyalok sem maguk iránt a tiszteletet meg nem engedték, sem nem akarták, hogy mások iránt tanusítsuk. Mondják, hogy *Jánosról* a *Jel.* 19, 10-ben olvassuk: «És leborulék (az angyal) lábai előtt, hogy imádjam őt. És mondá nekem: Vigyázz, ne cselekedjed ezt; én a te szolgatársad vagyok és atyádfiaié, kiknél a Jézus bizonyosságtétele vagyon. Az Istent imádjad»; — *A. Csel.* 10, 20. midőn *Cornélius* imádólag sz. *Péter* lábaihoz borúlt, az apostolfejedelem felemelte őt és mondá: «Kelj föl, én is ember vagyok», *Pál* és *Barnabás* a *lykaoniaiaknak*, kik őket imádni akarták, szintén azt mondták: «Miért cselekszitek ezeket? Mi is hozzátok hasonló, halandó emberek vagyunk.» (*Csel.* 14, 14.)

Fel. A felhozott példák a katholikus tanítással semmiképp nem ellenkeznek. Mert ezekben *vagy* az egyedül Istent megillető imádásról van szó, mely esetben az angyalok és a szentek sem maguk meg nem engedhették, sem mások megengedhető módon nem gyakorolhatták ezt a tiszteletet; tehát azt méltán visszautasították. *Vagy* a dulia tiszteletéről van szó, melyet bátran megengedhettek volna, de más okokból elvetettek. Igy az angyal *Jánosnak* megtiltotta, hogy őt tisztelje, talán azért, mint n. sz. *Gergely* Hom. 8. in. Evang. l. l. u. 2. M. 76. k. 1104. s köv. old. megjegyzi, mert az angyal nem akarta megengedni, hogy őt tisztelje az Isten Fia által fölvett emberi természet iránti tisztelet miatt. Mások hozzáteszik, hogy az angyal nem engedte meg a tiszteletet *Jánosnak*, akiben az apostol az evangélista és próféta méltóságát tisztelte. — *Péter* visszautasítá *Cornélius* tiszteletét, részint az alázatosság és szerénység okából, részint azért, hogy Cornéliussal barátságosan bánjék, s így őt inkább barátjává és a hit titkainak hivésére képesebbé tegye. Végre az a tisztelet, melyet a *lykaoniaiak* az apostolok iránt akartak tanusítani, bálványozó volt, mely áldozatokban nyilvánult, s így méltán kárhoztatták azt.

tételben e tárgyról bővebben kell szólanunk. Azt mondja:[1] «Továbbá e szent vértanukat sem isteneknek nem mondjuk, sem őket isteni tisztelettel illetni, vagyis imádni nem szoktuk, hanem az érzelem és becsülés tiszteletével: sőt inkább a legnagyobb tisztességekkel ékesítjük őket, pl. azért, mivel az igazságért serényen küzdöttek, . . . és az annyira csodálatos erénynek mintegy képeiül állították föl magukat az emberek élete számára. Miért is nem képtelenség, sőt valóban szükséges volt, hogy őket örök tisztességekkel ékesítsük, kik oly fényes tettekben kitűntek.»

Ugyanezt a véleményt megerősítik a sz. vértanúk tiszteletére és emlékezetére rendelt *ünnepnapok*, melyeken a hívek, mint vasárnap, a polgári munkáktól tartózkodtak, és melyeket Istennek az ő tiszteletére bemutatott áldozatokkal és más, vallásos ünnepségekkel ültek meg;[2] továbbá a tételt erősítik meg a szentek tiszteletére, az ő sírjaik vagy emlékeik vagy confessióik fölött emelt *oltárok* és *templomok* vagy *kápolnák*;[3] továbbá az

[1] Contra Julian. l. 6. M. gör. sor. 76. k. 816. s. köv. old. V. ö. még sz. *Ambrus*, libr. de. s. Joseph. c. l. M. 14. k. 673. o. (a *római breviáriumban* Quadrag. 3. Vasárn. 4. s köv. leckéit).

[2] Ilyen ünnepekkel már a legrégibb korban találkozunk. A sz. *apostolok* és sz. *vértanúk* ünnepeiről olv. *Kraus*, Realencycl. l. k. 496. s köv. old. A hívek az évfordulón, melyen valaki vértanúsággal meghalt, hogy ugyanazon vértanú emlékét felújítsák és magukat a hitben megerősítsék, a vértanúság helyén összejöttek, és ott az ő tiszteletére Istennek miseáldozatot mutattak be. Ilyen ünnepségről már megemlékeznek sz. *Polykárp* martyriuma, 18. f.; továbbá *Tertullián* és sz. *Cyprián* iratai. (V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. köt. 491. old.) Ezen a sz. vértanúk tiszteletére rendelt ünnepségek alkalmával (melyekhez csakhamar a sz. *hitvallók*, vagyis azok ünnepei járultak, akik a keresztény vallásért a börtönökben haltak meg) szeretetlakomákat — agapékat — is tartottak, mint sz. *Ágoston* Epist. 29. ad Alypium, n. 9. M. 33 k. 118. old. bizonyítja, melyeket azonban a lassanint becsúszó visszaélések miatt már a 393-ban tartott *hippói* zsinaton és ismét a *trullai* zsinaton az egyházakból kiküszöböltek.

[3] A szentek tiszteletére épült ilyetén s ősrégi templomokra nézve olv. *Kraus*, Realencycl. 1. k.116. s köv. old.; 129. s köv. old.

Az ellenfelek azzal *vádolnak*, hogy a katholikus egyház a szenteket jobban tiszteli, mint Istent magát, mint kitűnik magából a *breviáriumból*, amelyben csaknem mindennap előfordúlnak a szentek ünnepei.

Fel. Tagadom. Mert a szentekről szóló egész Officium, jóllehet a szentek magasztalására van, első sorban mégis magának Istennek dicsőitésére irányul, akit a szentekben magasztalunk. És bizonynyal, ha maguk a zsoltárok oly gyakran arra intenek bennünket, hogy Istent az ő *műveiben* magasztaljuk (olv. p. o. a három utolsó *zsoltárt* és a három ifjú *énekét*): mindenesetre méltányos, hogy őt főképp a szentekben magasztaljuk, kik Istennek legkitűnőbb művei.

a tisztelet, melyet a szentek *ereklyéi* és *képei* iránt a legrégibb kortól fogva, mint legott bővebben kifejtjük, tanusítottak.

3. az észből. 207. A szentek tisztelete megfelel 1. *Istent* tekintve, akire a szentek iránt tanusitott tisztelet háramlik. Mert midőn a szenteket tiszteljük, Isten irgalmát és kegyességét magasztaljuk, melynél fogva őket malasztokkal ékesítette, és a jóban megerősítette és dicsőséggel koronázta. Sőt az Istent magát megillető tisztelet hiányos volna, ha az ő barátjainak és szolgáinak, akik a szentek, a tiszteletet és becsülést meg nem adnók. A szentek tisztelete megfelel 2. a *szenteket* tekintve, t. i. az ő méltóságukhoz és tehetségeikhez; mert akiket maga Isten az ő erényeik miatt annyira felmagasztal és boldogít, azokat nemde mi is minden tiszteletre méltónak itéljük? Mert ha azokat tisztelni, becsülni és tisztelettel illetni nem kételkedünk, sőt az ész is parancsolja nekünk, akik e földön életökben minden tekintetben érdemeket szereztek és erényeik folytán mindenkép kitűnnek, miért tiltatnánk el egyedül a szentek nagyrabecsülésétől és tiszteletétől, akik e földön a harcot jól megvíván, már azt a méltóságot és boldogságot élvezik, amelyre mi előkészülünk? A szentek tisztelete megfelel 3. *saját magunkat* tekintve, t. i. a hála és hasznosság címénél fogva. A *háláénál* fogva, mondom, t. i. a jótétemények miatt, melyeket Istentől a szentek esedezései által már kaptunk és ezután is remélünk. Ha gondunk van rá, hogy meg ne feledkezzünk a leghitványabb embernek irántunk való jóságáról, mennyivel inkább megfelelő, hogy ily nagy, és a mi üdvösségünkről annyira szorgoskodó mennybelieket becsüljük és emlékezetünkbe és szívünkbe zárjuk? A *hasznosságénál* fogva, mondom, mivel egyrészt a velök való barátságos társalkodással az ő erkölcseiket szívjuk magunkba, s részesedünk az ő szentségökben; mivel másrészt mennél nagyobb barátságba jutunk velök, annál méltóbbak leszünk az ő pártfogásukra és kegyeikre.[1]

[1] Azonfelül megjegyezhetjük, hogy ezen tisztelet nem kevéssé hozzájárul ezen és a túlvilági életben való örömünk gyarapításához; mert ha egy hű barátra való emlékezés a szeretőt felvidámítja; ha egy jóltevőnkre vagy irántunk jóindulattal viseltető előkelő egyénre való emlékezés minden bajt feledtet és a lelket földeríti; mit nem tesznek az emlékezés, a barátság és társalgás annyi ezer leghívebb jóbaráttal, a mennyei udvar ezen előkelőivel? mily örömben részesül egykor a mennyben a szentek ilyen tisztelője, midőn saját dicsőségében hirtelen megpillantja azokat, kiket annyira szeretett ebben az életben és oly serényen igyekezett tisztelni odaadása által?

208. Eddigelé kimutattuk, hogy a szentek (és angyalok) iránt bizonyos tiszteletet tartozunk tanusítani. Hogy azonban a katholikus tanítást e tárgyban jobban megismerjük és az ellenfelek ellenvetéseit könnyebben megoldjuk, szükséges bővebben kifejtenünk, mily *természetű* legyen ez a szentek iránti tisztelet. Mily tisztelettel kell őket illetni.

209. A tiszteletet általán úgy *határozzuk meg*, mint cselekményt, melylyel valaki mást annak kiválósága folytán megbecsül. A tisztelet, sz. *Tamás*[1] szerint *három tényt* foglal magában: *a*) az *értelem* tényét, melylyel másnak kiválóságát felismerjük és becsülésre méltónak ítéljük; *b*) az *akarat* tényét, melylyel az értelem ítéletét helyeseljük és elhatározzuk, hogy másnak megismert kiválóságát és saját hódolásunkat e kiválóság tekintetéből gyakorlatilag kifejezzük; *c*) *külső megfelelő* cselekvést, melylyel a belső cselekvéseket kifejezzük.[2] E tisztelet fogalma és fajai.

Már mondottam, hogy az ok, amiért valakit tisztelettel illetnek, az ő kiválósága. A kiválóság pedig *háromféle*, t. i. az *isteni* és végtelen kiválóság, melynek a tisztelet első faja felel meg, melyet a hittudósok *imádásnak*[3] (latria) neveznek. A második az *emberi* s természetes kiválóság, mely a természetes, emberi, akár értelmi, akár erkölcsi erényekben, földi méltóságokban, rangokban stb. áll. Ennek a tisztelet és engedelmesség második faja, a *polgári* és politikai felel meg.[4] A harmadik bizonyos *középső* kiválóság, mely az isteninél ugyan alábbvaló, de az emberinél és természetesnél föllebbvaló, milyen a szentek kegyelme és dicsősége: mert ezek, mivel természetfölötti javak, az embert, ameny-

[1] V. ö. Summ. Theol. 2. 2. qu. 103. a. 1.

[2] E cselekvések közül leginkább a *második* a voltaképi és lényeges, mert az első cselekvés tisztelet nélkül is létezhetik; a harmadik pedig csúfolódással is.

A tisztelet különbözik a *becsüléstől*. Mert Isten becsüli, de nem tiszteli a szenteket. A tisztelet *megalázkodással párosult* becsülés, mely által másnak felsőbbségét legalább valamely kiváltságra nézve és legalább e kiválóság tekintetéből iránta való megalázkodásunkat valljuk meg.

[3] Ezt a tiszteletet, kivált néhány latin író, nem ritkán *adorationak* nevezi; mely szó azonban, mint a görög προςκύνησις, önmagában és számos, kivált *görög* írónál, sokkal tágabb értelmű és gyakran azt fejezi ki, amit mi a *dulia* tisztelete alatt értünk.

[4] Ez a *polgári* vagy politikai tisztelet különböző fajokra oszlik. Mert más tisztelet illeti az atyát, más a fejedelmet, más a tanítót, más a bölcset, más a jámbor embert stb.

nyire csak lehet, a legszorosabban összekötik Istennel és őt a tisztán emberi kiválóság fölé emelik az által, hogy az isteni kiválóság bizonyos részesedését közli vele. Ennek a tisztelet harmadik faja felel meg, melyet a hittudósok *duliának* neveznek.

Mivel pedig a bold. szűz *Mária*, mint Isten Fiának anyja, annyira felülmulja a többi szenteket, hogy őt az angyalok kara fölé emeltnek és Úrasszonyunknak és királynénknak nevezhetjük: azért a hittudósok a duliának nevezett fajt *duliára* és *hyperduliára* osztják, mely t. i. a dulia *fölött* ama tisztelet faja fölött van, melylyel a többi szenteknek tartozunk, de mégis az *alatt*, mely Isten illeti meg.[1]

[1] Ez a tisztelet, melylyel a szentek (és angyalok) iránt viseltetünk, *vallásosnak* és *föltétlennek* hivatik. Az egyház ugyan e jelzőkről hitágazati végzést nem hozott. De bizonyos értelemben joggal és méltán mondjuk *vallásosnak;* mert a *vallás* már, mint sz. *Ágoston* mondja, nem szorítkozik egyedül Isten tiszteletére, hanem bizonyos emberi dolgokra is kiterjed, melyek Istennel különösen egybefűzvék; a szentek iránt tanusított tisztelet vallásos a) *tagadólagosan* a polgári tisztelettel ellentétben; b) *ténylegesen* és *visszahatólag*, mivel közvetve Istenre vonatkozik, akit szentjeiben tisztelünk; c) *átszármazólag*, mivel az Isten tisztelete önként szentjeire, mint az ő barátaira és hozzátartozóira is átháramlik. V. ö. *Gotti*, i. h. (3. k. 648. old.). Továbbá helyesen mondjuk *föltétlennek*, mivel, jóllehet végső elemzésben Istenre vonatkozik, akit a szentekben tisztelünk, a méltóság és kiválóság, amely miatt a szentek iránt tisztelettel viseltetünk, magukban a szentekben van, mint közölt, de tulajdon méltóság. A szentek ereklyéit és képeit csupán *viszonylagos* tisztelet illeti meg, mint alább jobban kifejtjük, mivel magukban semmi kiválósággal nem bírnak, amely miatt tisztelettel kellene illetni.

A szenteket megillető tisztelet, mint már jeleztem, *benső* és *külső* egyszersmind, mivel az ember lélekből és testből áll. A *külső* tiszteletnek, mint nyilvánvaló, a belsővel összehangzónak s azzal megfelelőnek kell lennie, mivel amaz emebből származik. Azért a *latria, dulia* és *hyperdulia* tiszteletének külső jeleikben is különbözőnek kellene lennie. De mivel az embernek nem áll rendelkezésére a külső jelek ily nagy változatossága, mely a különböző, belső tiszteletet kifejezze: azért lehetséges, hogy Istent és a szenteket *ugyanazon* külső jelekkel tiszteljük anélkül, hogy abból az következnék, mikép neki és ezeknek *ugyanazt* a tiszteletet tulajdonítjuk. Ebből az is kitűnik, mily igazságtalan *ellenfeleink vádaskodása*, kik, ha néha a *szentatyákról* azt olvassák, hogy a szenteket *adoratióval* illették, ebből azt következtetik, hogy a szenteket *latreutikus* tisztelettel illették. V. ö. *Gotti*, i. h.

Ha tehát a szentek tiszteletét, tekintetbe véve azokat, amiket már előadtunk, leirni és a mozzanatokat, melyeket föl kell ölelnie, tüzetesebben körülvonalozni akarjuk, azt mondjuk: a szenteket *magasztalnunk* kell egyrészt szentségük miatt, amelyért Isten barátai közé soroltatni méltóknak találtattak, más-

210. Tétel: *A szentek (és angyalok) tisztelendők, habár az isteninél kisebb, de a polgárinál és pusztán emberinél nagyobb tisztelettel.* A szenteket a dulia tisztelete illeti meg.

211. A tétel *első* részét illetőleg, mint nyilvánvaló, *hitágazatot* képez. Az első részt bizonyítjuk. Mert az imádás tisztelete egyedül Istent illeti meg; amit már a tízparancsolat első parancsa sürget és a zsinatok számtalanszor kijelentették.[1] Az egyház, mely a szentek iránt mindig tanusította azt a tiszteletet, melyet duliának nevezünk, mégis állandóan azt tanusította és most is azt tanusítja, hogy a szentek iránt nem szabad azt a tiszteletet tanusítani, mely egyedül Istent illeti meg s melyet *latriának* vagy *latreutikus imádásnak* nevezünk.

Ezt bizonyítják a *szentatyák.* Mert midőn a *gnostikusok* némely felekezete azt tanította, hogy az angyalok iránt isteni tiszteletet kell tanusítani, ennek az új tévedésnek már *Origenes*[2] derekasan ellenállt. Sz. *Jeromos*,[3] jóllehet *Vigilantiussal* szemben a leghevesebben védi a szentek iránt tanusítandó tiszteletet, mégis nyiltan megvallja, hogy az imádás tiszteletével nem lehet nekik adóznunk; «mert, ó balga fej!» mondja, «ki imádta valaha a vértanukat? ki tartotta az embert Istennek»; sz. *Ágoston* nyiltan kijelenti, hogy a szenteket nem illeti meg az imádás tisztelete, midőn mondja:[4] «Mi azonban vértanuinknak nem emelünk . . .

részt méltóságuk miatt, amelyre Isten kiváló érdemeik miatt őket emelte; — *áldanunk* és *dicsérnünk* kell őket, hogy míg szájjal és nyelvvel dicséretüket zengjük, megmutassuk, hogy szivünk az ő kiválóságukat felfogván, nagyrabecsüléstől áradozik; — *szeretnünk* kell őket, t. i. boldogságuk fölött örvendenünk és és nekik szerencsét kell kivánnunk, mintha csak a magunké volna; — *másokat is iránuk való szeretetre és tiszteletre kell buzdítanunk;* mert így egyrészt irántuk való érzelmeinket bővebben kimutatjuk, másrészt az ő irántuk való szeretetünk és jóindulatunk erősbödik; — *őket teljes erőnkből követnünk kell*, mivel nekik nem használ annyit a mi dicséretünk, mint az ő követésök használ nekünk.

[1] Ide tartozik a *trienti* zsinat 22. ül. 3. fej. is: «Jóllehet, az egyház a szentek tiszteletére és emlékezetére néha miséket szokott tartani; de azt tanítja, hogy miseáldozatot nem mutatnak be nekik, hanem egyedül Istennek, aki megkoronázta őket: mert a pap se szokta mondani; neked ajánlom föl az áldozatot. Péter vagy Pál; hanem az ő győzelmükért Istennek hálákat adván, azok pártfogását kéri, hogy érettünk méltóztassanak esedezni a mennyben, akiknek emlékezetét üljük a földön.»

[2] Contra Celsum, l. 5. n. 4. s kk. M. gör. sor. 11. k. 1186. old.

[3] Contra Vigilantium, n. 5. M. 23. k. 357. old.

[4] Civ. Dei, l. 22. a. 10. M. 41. k. 772. old.

templomokat . . . sem ott nem állítunk oltárokat, amelyeken a vértanuknak áldozunk.» Ugyanez következik a *szentatyáknak* föntebb idézett és alább idézendő nyilatkozataiból.

Ezt a véleményt maga az *ész* is készségesen megerősíti, tudván, hogy egyedül Isten a végtelen és teremtetlen kiválóság, akit tehát egyedül illet meg az *imádás* tisztelete, amely által az ő mindenekfölötti legfőbb felségét elismerjük és tanusítjuk, valamint azt, hogy ő mindennek elve, ura és vége.

A második részt bizonyitjuk 1. a Szentírásból.

212. A másik *rész*, t. i. hogy a szenteket nagyobb tisztelettel kell illetni, mint polgári és pusztán emberi tisztelettel, *bizonyos*. Ez kiviláglik a *Szentírásból*, és pedig a föntebb, idézett helyekből. Mert az a tisztelet, melyről olvassuk, hogy azzal az angyalokat és szent férfiakat tisztelték meg, nem pusztán polgári és politikai volt, mert az emberek bennök nem valamely természetes és emberi vagy polgári kiválóságot tiszteltek, hanem szent és vallásos kultusz és tisztelet volt az, mely által azokban Istent és Isten erejét tisztelték, mely magukat a szenteket eltöltötte. Világositsuk meg a föntebb idézett egyik nyilatkozatot; a *Kir.* III. 18, 7. olvassuk: «Mikor Abdiás az úton vala, Illés találkozék vele; ki megismervén öt, arcára borult és mondá: Nem te vagy-e uram, Illés?» Az itt tanusított tisztelet nem polgári és politikai volt, mert *Abdiás* Acháb király kiváló emberei közül való és polgári méltóságra nézve sokkal nagyobb volt *Illésnél*, hanem szent és vallásos, melyet a természetfölötti ajándékok, t. i. életének szentsége és a jövendölés adománya miatt tanusított, mely Illésben volt; tehát természetfölötti, Istentől nyert kiválóság miatt.[1]

2. a hagyományból.

213. Ugyanaz következik a *szentatyák* szavaiból, melyek bőségesen bizonyítják, hogy a szenteket a természetfölötti kiválóság, t. i. szentségök és dicsőségök miatt tiszteljük, amelyet elnyertek. A *smyrnai* egyház[2] levelében olvassuk: «Mert öt mint Isten Fiát imádjuk, a vértanukat pedig, mint az Úr tanítványait és követőit méltán szeretettel illetjük; az ő kiváló kegyességök miatt, melyet királyuk és mesterök iránt tanusítottak.» Ugyanez következik sz. *Ágoston* szavaiból;[1] *alexandriai* sz. *Cyrillnek* föntebb idézett szavaiból; kivált *damaszkusi* sz. *Jánosból*, ki így szól:[2] «Amint tehát ezek (a szentek) igazi istenek, nem ugyan természettől fogva, hanem amennyiben annak *részesei*, aki természettől fogva Isten, úgy adoráljuk is őket, nem mintha természettől fogva adoratióra volnának érdemesek, hanem mivel azt birják magukban, aki természeténél fogva adorálandó . . . . Adoráljuk tehát őket, amennyiben Istentől dicsőséget nyertek és mivel azért nyerték tőle, hogy az ellenségeknek rémítőek legyenek és azok iránt, akik hozzájuk fordulnak, jótevők legyenek: sőt mivel mint Isten szolgái és tisztjei, az ő szeretetök miatt szabad bemenetellel birnak ő hozzá. Tehát azért adoráljuk őket, mivel magát a királyt tiszteljük, midőn szolgáját, akit szeret, nem király gyanánt, hanem mint engedelmes szolgát és jóindulatú barátot kíván adoráltatni.»

[1] A Szentírásból vett *ellenvetésekre nézve* elég legyen azokra hivatkoz-koznunk, amiket föntebb, mondtunk; és *Perronera*, De cultu Sanctorum, n. 22. cikkely; *Oswald*, i. h. 158. o.

[2] A sz. *Polykárp* vértanúságáról szóló levélben, n. 17. *Euseb.*-nál, Hist. eccles. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 20. k. 359. old.

Ugyanez következik az egyháznak föntebb jelzett szokásából, hogy a szentek tiszteletére *ünnepnapokat* rendel, emlékezetökre oltárokat és templomokat emel[3] stb.

[1] Pl. Contra Faustum, l. 20. c. 21. M. 42. k. 384. old.: «A keresztény nép pedig a vértanúk emlékeit vallásos ünnepséggel üli meg, hogy követésökre buzdítson, hogy azok érdemeiben részesüljön és imádságaikkal segedelmet nyerjen: de úgy, hogy egy vértanúnak sem, hanem magának a vértanúk Istenének emelünk oltárokat, jóllehet a vértanuk emlékezetére. Mert mely főpap mondta valaha, aki a szent testek helyein az oltárnál szolgált: Fölajánljuk neked Péter, vagy Pál, vagy Cyprián? de amit feláldozunk, Istennek áldozzuk, aki a vértanukat megkoronázta, azoknak emlékeinél, akiket megkoronázott; hogy maguknak e helyeknek intelméből nagyobb érzelem keletkezzék és azok iránt a szeretet fokozódjék, akiket követhetünk és az iránt, akinek segedelmével képesek vagyunk követni. A vértanukat tehát a szeretet és figyelem azon tiszteletével illetjük, amelylyel ez életben is tiszteljük Isten szent embereit, akiknek szívéről érezzük, hogy készek voltak az evangéliumi igazságért ily szenvedést elviselni. De őket annál jámborabban tiszteljük, mennél biztosabban illik a véget ért küzdelmek után: amint bizalmasabb dicsérettel magasztaljuk a boldogabb életben a győzőket, mint a még itt küzdőket. De azzal a tisztelettel, melyet görögül λατρεία-nak neveznek s latinul egy szóval kifejezni nem lehet, mivel tulajdonképen az istenséget megillető szolgálat, nem tiszteljük és nem is tanítjuk, hogy tisztelendő, csak egyedül az Isten.»

[2] De imag. or. 3. n. 33. M. gör. sor. 94. k. 1351. old.

[3] Megemlítem azt is, hogy a hívek az oltárokat és templomokat a szent vértanuk ünnepnapjain ugyanoly módon *fölékesíték*, mint napjainkban szokás, t. i. égő gyertyákkal, virágokkal stb. Ami kitűnik sz. *Jeromosnak* Heliodorhoz intézett 60. leveléből (n. 12. M. 22. k. 597. old.), hol *Nepotianus* papot dicséri:

214. Nem lesz céltalan, a legrégibb *katakombákból* is néhány bizonyítékot felhozni véleményünk mellett. Hogy a legrégibb kor keresztényei a sz. *apostolokat, vértanukat* és más [1] férfiakat és nőket más, és pedig nagyobb tisztelettel illették, mint a milyennel a föld fejedelmeinek adóztak, kitűnik a melléjök adott *címekből.* Az első korban ilyen jelzők ugyan nem fordulnak elő; egyszerűen *Pál, Péter, Ágnes, Vince* olvasható. [2] De már a 2. században azok, kiket nyilván szenteknek ismertek el, Úr, Úrasszony címet nyertek, melyet maga *Augustus* és *Tiberius* se mertek fölvenni. B. *Perpetuát*, ki a börtönbe volt zárva és a vértanúságra volt szánva (203. évben), testvére e szavakkal

«ki az egyházak bazilikáit és a vértanuk gyűlőhelyeit különféle virágokkal, fák lombjaival és szőllő-hajtásokkal árnyékozta be.» Továbbá *nolai* sz. *Paulinus*, Poëma 14. al. 18. De Fel. Natal. Carmen III. vers. 110. M. 61. k. 467. old., ki szentjének évfordulóján híveit arra buzdítja: «Hintsétek be virággal a padozatot és fonjátok be füzérekkel az ajtókat.» A virágok még télen sem hiányoztak, mint kitűnik sz. *Prudentiusból*, ki, Peristeph. III. v. 20. l. M. 60. k. 355. s köv. old. hallgatóit e szavakkal szólítja meg a sz. *Eulaliára* írt himnuszban:

«Szedjetek biborszín ibolyákat,
Vágjatok piros sáfrányvirágot;
Mert ezek nélkül nincs is vidám tél.
— — — — — — — — — — — — — —
A fürtös lombok ez adományit
Nyújtsa minden szűz és minden ifjú.»

Toursi sz. *Gergely*, De Gloria Confess. c. 50. M. 71. k. 866. old. említést tesz sz. *Szever* istenességéről, ki «a liliom virágait nyitásuk idején összeszokta szedni és ezen templom falaira akasztani»; és *ugyanaz* Mirac. lib. I. c. 71. M. 71. k. 768. old. megemlíti, «a zsályalevelet, melyet a vértanuk tiszteletére a kriptában elszórtak.» Miért is a szentatyák az egyházak mozaik padlózatának virágdíszítését a valódi virágok utánzásának tartják, amint kitűnik sz. *Prudentius*, Peristeph. III. 198—200. M. 60. k. 355. old.:

«Metszett kövek tarkítják a talajt,
Hogy azt vélnéd, minden fajú virágtól
Pirosszínű rétek mosolyganak.»

[1] Sz. *Cyprián* mondja, De zelo et livore, c. 16. M. 4. k. 674. s köv. old.: «A békének is megvannak koronái, melyekkel a különböző és sokféle ütközetben győzteseket koronázzák, miután az ellenséget leteríték és legyőzték.» Azért a sz. apostolokhoz és sz. vértanukhoz, különösen midőn az üldözések megszüntek, a szentek harmadik osztálya járult, t. i. a *hitvallóké*, kiket a sz. vértanukkal egyenlő rangúaknak tartottak, mint egy, 4. századbeli feliratban olvassuk (*Rossi*, Bull, 1864. 30.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 655. old.): «És az Úr megkoronázta a boldog hitvallókat, a vértanuk kisérőit.»

[2] V. ö. *Buonarotti*, Vetri, tav. 10—12.

üdvözli: [1] «Úrasszony húgom, már nagy méltóságban vagy.» A *lateráni* muzeum egy sírfeliratában a szülők magzatukat *Bassilia* úrasszonynak (DOMINA BASSILIA) ajánlják; továbbá a sz. *Hyppolit* temetőjében egy sír fölött ezt olvassuk: «Vigasztaljon meg téged Ipolytus úr.» A 4. századtól fogva a boldogoknak adott ezen címen kívül a *szent* [2] jelzővel is találkozunk, az általunk használt értelemben véve: «A legszentebb F. Paulának; [3] Alexandriának, a szent hitvesnek; szent és tiszteletreméltó Laurentia asszony.» Az 5. századtól fogva a *szent* címet állandóan a boldogokról használják; amely időtől fogva azzal a szokással is találkozunk, hogy a szenteknek *nimbuszt*, vagyis a fej fölött ragyogó kört adtak. [4]

Véleményünket a szentekre ruházott más jelvények is megerősítik. Ugyanazon kor szokása szerint a vallásos eszméket többnyire *jelvényekkel* szokták kifejezni; és pedig nem ritkán *virágokkal*, melyeket jelvényekül használtak. A *rózsa* a régi keresztényeknél a vértanúság jelvénye volt, a *liliom* valamely kiváló erénynek, főleg a szüzességnek jelvénye volt sz. *Cyprián* [5] szerint, ki így szól: «Ó boldog egyházunk . . . melyet napjainkban a vértanuk dicső vére ékesít! Előbb, a testvérek munkáiban fehér vala, most a vértanuk vérében biborszínű lett: virágai közt sem a liliomok, sem a rózsák nem hiányoznak.» Az *olajfa*- vagy *pálmagally* az örök béke és a mennyei boldogság képe volt; a *borostyán* az ellenség fölött aratott győzelemnek — és mivel mindig zöldek — az örök életnek jelvénye. Miért is a sz. vértanuknak, az irántuk való legnagyobb tisztelet jeléül, *rózsát* adtak; ami kitűnik pl. az aranyüvegekből. *Péter* és *Pál*

[1] V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 655. old.

[2] A *szent* szót már előbb, sőt a pogányok is használták (v. ö. *Kraus*, Realencycl. i. h.), de nem a mai értelemben.

[3] V. ö. *Mai*, Coll. Vatic. 438.

[4] A *nimbusz* oly jel, mely (keresztény értelemben) Krisztust és a szenteket a többi emberektől megkülönbözteti és az ő dicsőségöket és mennyei boldogságukat kifejezi. A fénykört ugyan már Krisztus előtt használták a pogányok (v. ö. *Kraus*, Realencycl. 7. k. 496. old.). De a keresztényeknél először a 3. század végén, aranyüvegeken található (*Garrucci*, Vetri 9.), hol *Krisztust*, midőn a kenyeret szaporítja, az inaszakadtat meggyógyítja stb., *hatalmának* jeléül, fénykörrel díszítve látjuk. A fénykör, az általunk használt értelemben, a szenteknél, mint már mondtam, az 5. századtól kezdődik.

[5] Epist. 8. Ad. Martyres et Confess. a végén. M. 4. k. 255 old.

pl.[1] úgy láthatók, hogy alattuk bizonyos koszorú van, melynek közepén a rózsa. — A vértanuk sírjaiban gyakran találhatunk bevésett rózsákat; pl. sz. *Szabián* sírjában sz. *Sándor* temetőjéből a Via Nomentanán.[2] Továbbá a sz. *Lucina* temetőjének ősrégi szobájában több ilyen virágokból font koszorúk láthatók a sír alá festve;[3] sőt a gyertyákat, melyeket a szentek tiszteletére a sírok fölött égettek, virágokkal díszesítették; mint ez kitűnik a 4. száz. festett képből.[4]

3. az észből.

215. Maga az *ész* is tudja, hogy minden lényt természetének méltósága szerint kell becsülni, szeretni és tisztelni, mint az *apostol* mondja:[5] «Adjátok meg mindennek, amivel tartoztok ..... akinek tisztelettel, tiszteletet.» Ez elvnek megfelelőleg a polgári erénynek, bölcsességnek, nemességnek, tudománynak stb. polgári tisztelettel adózunk; tehát joggal és méltán következtetjük, hogy megengedendő a szentek iránt tanusítandó vallásos tisztelet az ő természetfölötti erényeik és adományaik miatt.[6]

A b. szűz Máriát a hyperdulia tisztelete illeti meg.

216. Tétel: *A boldogságos szűz Máriát, Isten Anyját, a hyperdulia tisztelete illeti meg.*

Kifejtés.

217. A *hyperdulia* tisztelete, mondom, mint már föntebb jeleztem, abban áll, hogy a boldogságos szűz különös, természetfölötti kiválósága miatt, kiválóbb *nagyrabecsüléssel* viseltetünk iránta, mint a többi, összes szentek iránt; hogy iránta a tisztelet

[1] *Garrucci*, Vetri, Tav. 14.

[2] *Rossi*, Bull. 1868. 1, 4.; *Kraus*, i. h. 1. k. 171. old.

[3] *Rossi*, Rom. Sott. 1. k. tab. 16.; *Kraus*, i. h. 149. old.

[4] *Garrucci*, Storia delle arte crit. tav. 101.; *Kraus*, i. h. 148. old.

Ellenfeleink ugyan azt *vetik ellen*: A teremtményeknek templomokat szentelni és oltárokat emelni, mindenkinek megegyezése szerint, igazi bálványozás; és a katholikusok még sem haboznak az angyaloknak és szenteknek templomokat emelni és oltárokat szentelni.

Fel.: A katholikusok oly módon emelnek templomokat a szenteknek amint a szentek tiszteletére áldozatot is mutatnak be, t. i. hogy az Istent tiszteljük és neki hálákat adjunk a szenteknek nyújtott jótétemények miatt; vagy, mint sz. *Ágoston* mondja, Contra Faust. Manich. l. 20. c. 21. M. 42. k. 384. old.: «hogy egy vértanúnak sem, hanem a vértanuk Istenének magának, jóllehet a vértanuk emlékezetére, emeljük az oltárokat.»

Más, ilyetén *ellenvetéseket* és azok megoldását olv. *Perrone*, i. h. n. 29. s köv. old.

[5] *Róm.* 13, 7.

[6] Az *észből* merített *ellenvetésekre* nézve olv. *Oswald* i. h. 166. s köv. old.

kiválóbb jeleit nyilvánítjuk, mint a többiek iránt.[1] Ennek tiszteletnek a *dulia* tiszteletétől tehát nem csupán a cselekvések *bensőségére,* hanem *természetére* nézve is különböznie kell, a mennyire gyarlóságunktól lehetséges. De a hyperdulia tisztelete végtelenül messze áll az *imádás* tiszteletétől; mert Istent végtelen kiválósága és fölsége miatt tiszteljük, mely őt természetszerüleg megilleti, és mely által minden más lényt végtelenül fölülmúl; a boldogságos Szűzet pedig ama kiválóság és természetfölötti méltóság miatt tiszteljük, mely őt nem természettől fogva, hanem kegyelemből illeti meg, melyet Istentől közölve kapott.[2]

Megilleti, mondom; nem mintha ez a tisztelet az üdvösségre okvetetlenül szükséges volna, s hogy mindenkit elveszettnek tartanánk, aki a sz. Szűzet nem tiszteli[3]; de úgy, hogy kiközösítettnek tartom azt, aki tagadja, hogy a sz. Szűzet az összes, többi teremtményeknél jobban kell tisztelni.

A boldogságos szűz Máriát, *Isten Anyját*, mondom; hogy már a tételben megjelöljem a tiszteletnek címét vagy főokát.

[1] A *hyperdulia* tisztelete, hogy legalább futólag megjegyezzem, abban is áll, hogy a sz. Szűz erényeit, a mennyire lehetséges, inkább törekedjünk követni, mint a többi szentek nyomdokait. A sz. szűz Máriának legszebb tisztelete a legjobb élet. «A szív valódi dicsérete, a cselekedet követése.» V. ö. 1. *Suarez*, in 3. P. 1, Thomae, disp. 22. sect. 1—3. bezárólag; *Katschthaler*, Marianische Vorträge, 8. s köv. old.

[2] V. ö. *Petav.*, De Incarn. l. 14. c. 8.

[3] A néhány hittudós közt, *Salzburgban* támadt *vitára* nézve, vajjon a sz. szüz Máriának tisztelete az üdvösségre *szükséges*-e vagy sem, olv. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 222. §.; *Fleury*, Hist. eccles. contin. l. 233. §. 9. és köv. (*P. Böckhn Placid,* akkoriban a salzburgi egyetem prokancellárja és a Szentírás tanára 1740. jul. 2. a néphez intézett sz. beszédben azt tanította, hogy ez a tisztelet szükséges. *Muratori* és mások hevesen kikeltek ellene. *Lipót*, salzburgi érsek, a boldogságos szűz Mária tisztelete fölött vitatkozóknak egy rendelet kiadásával hallgatást parancsolt, és őket a *trienti* zsinat utolsó ülésére utalta, hol a szentek segítségül hivásáról, tiszteletéről és ereklyéiről van szó.)

Ha a rendkívül híres és tiszt. dr. *Müller* Ernő püspök, Theol. mor. 2. k. 165. old. azt állítja: «Jámborul hisszük, hogy a boldogságos szűz Mária esedezése erkölcsileg szükséges a malasztok adományaira és a jótéteményeknek Krisztus érdemei által Istentől való kérésére», nyilvánvaló, hogy e helyütt nem a boldogságos szűz Mária *tiszteletét,* hanem az ő közbenjárását tartja, de csakis erkölcsileg szükségesnek.

218. E tétel hitágazatilag ugyan nincs kimondva[1], de kivált a hagyomány bizonyítékai folytán a *legbizonyosabb.*

Bizonyitjuk 1. a Szentirásból.

219. A Szentírásban, jóllehet véleményünk mellett határozott és egyenes bizonyítékok nem találhatók, mégis számos *nyomra* akadunk, melyek azt mutatják, hogy a boldogságos szűz Mária nagy tiszteletben részesült. Az ószövetségre nézve sz. *Bernát*[2] azt mondja: « . . . . Hogy (Mária), az atyáknak mennybelileg meg volt igérve; hogy titkozatos csodákkal volt jelképezve; hogy prófétái jövendölésekkel volt előre jelezve»; és másutt[3]: «Kutasd az írásokat, és hagyd helyben, amit mondok.»

Már a *Genesis* protoevangéliumában szó van a boldogságos szűz Máriáról, és az ő neve szorosan össze van kapcsolva a jövendő Messiásban való reménynyel. «Ellenkezést vetek közötted és az asszony között», mondja Isten a kigyónak[4] és «ez — a *Vulgata* szerint[5] — megrontja fejedet». Ezért Krisztussal együtt az ő anyja, Mária is kezdettől fogva mint kiválasztott, jeles edény tünt föl, mely méltó a szeretetre és tiszteletre. *Izaiás*[6] ezt a nőt, ki már a paradicsomban meg volt jövendölve, látomásban szemléli, és *Izrael* népének figyelmét reá irányítván, mondja: «Halljátok tehát, Dávidháza! . . . . . Ime a szűz méhében fogan és Fiat szül.» Továbbá a Máriáról szóló többi jövendölések is mutatják, mily tisztelettel várta az egész óvilág ezen asszony eljövetelét. Ugyanez következik azokból a *nevekből*,[7] melyek alatt a sz. Szűz

[1] Úgy vélem, e tárgyban nincs egyetemes zsinati határozat, sem a tanítószékből szóló pápának nyilatkozata. De a pápák különböző *körlevelekben*, melyekben a boldogságos szűz Máriát illetőleg egyes hitágazati igazságokat hirdettek, gyakran az összes, többi teremtmények fölé emelik, a legnagyobb dicséretekkel ékesítik, és az összes híveket fölhívják, hogy őt a többi szenteknél jobban dicsérjék és tiszteljék. IX. *Pius Ineffabilis Deus* bullájában, melylyel Mária szeplőtelen fogantatását hitágazatilag kimondotta, így szól: «Hallják meg ezen szavainkat a katholikus egyháznak nekünk kedves minden fiai, és a kegyelet, buzgóság és szeretet lángolóbb igyekezetével iparkodjanak (őt) tisztelni» sat.

[2] Serm. in Dominica intra Octav. Assumpt. B. M. V. n. 8. M 183. k. 433. old.

[3] Hom. 2. super. *Missus est*, n. 4. M. 183. k. 63. old.

[4] *Gen.* 3, 15.

[5] 7, 13. s k.

[6] V. ö. *Passaglia*, De immac. Virg. conceptu. P. 2. 820. s k. old.; *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 508. old.

[7] *Izaj.*-nál 11. 1. «Jessze törzsökéből való drága vesszőnek» neveztetik, melyből mennyei virág, t. i. a Megváltó fakad. Ugyancsak itt lehet fölemlíteni,

az ószövetségben előfordul; és a *tipuszokból*,[1] melyek őt jelképezték.

Az új-szövetségben is oly nyomokra akadunk, melyek azt bizonyítják, mily tiszteletet kell tanusítanuk a boldogságos szűz *Mária* iránt a Szentírás szerint. Mert Isten, mint a *Szentírás* beszéli, nem rendes és közönséges, hanem különös és kitünő követet küld Máriához.[2] És az *arkangyal* a legnagyobb tisztelettel és csodálattal megy hozzá, s üdvözli:[3] «Üdvözlégy, malaszttal teljes, az Úr van te veled, áldott vagy te az asszonyok között.» Sz. *Erzsébet*, az őt meglátogató sz. Máriának örvendezvén, a legnagyobb hódolattal üdvözli őt és fölkiált:[4] «Honnét vagyon az nekem, hogy az én Uram anyja jöjjön hozzám . . . . A magzat örvendve röpöse az én

legalább bizonyos értelemben, *Izaj.* 45, 8., hol Mária a földdel van összehasonlítva, melyre a mennyei harmat hull, hogy «nyilatkozzék meg a föld, és teremje az Üdvözitőt»; továbbá az *Ének.* 4, 9., hol Isten szüzi jegyesének neveztetik; végre a *Zsolt.* 44, 10.: Királyné, ki Fiának jobbján áll, s kit az angyalok csodálnak.

[1] Legyen szabad idéznünk *damaszkuszi* sz. *János* szavait, Hom. 1. in Deiparae dormit. n. 8. s k. M. gör. sor. 96. k. 711. old., ki az ószövetségnek a boldogságos Szűzről szóló főbb tipuszait összefoglalja:» Te vagy a lelki *Éden*, ki a réginél szentebb és istenibb. Mert abban a földi Ádám tartózkodott, benned pedig az Úr, ki a mennyből szállt alá. Téged ábrázolt hajdanán a *bárka*, a mely a második világ ivadékát megőrizte. Mert te Krisztust, e világ üdvösségét szülted, a ki a bűnt elsülyesztette, és annak hullámait lecsendesité. Téged jelképezett a *csipkebokor*, az *aranyedény*, a *lámpatartó*, az *asztal*, Áron kivirágzott *vesszeje*, nyilván téged jelképeztek. Mert te belőled testileg hajtott ki az istenség lángja, az Atya származéka és az Ige, az a legkellemesebb és mennyei manna, az a kimondhatatlan név, mely minden nevet felülmul, az az örök és hozzáférhetetlen világosság, a mennyei élet kenyere, a termelés nélkül termett gyümölcs . . . Igen, nyilván téged ábrázolt *Ábrahám sátora*, mert az Ige — Isten mintegy sátorban lakott a te méhedben, az emberi természet a hamuban sütött kenyeret, az ő zsengéit, a te legtisztább véredből ajánlotta föl, isteni tűzzel megsütvén azt és kenyérré tevén, mely az ő isteni személyében van és az eszes és értelmes lélekkel ellátott testhez tartozik. Kis hijja volt, hogy *Jákob létrája* elkerülje figyelmemet. Vajjon miért? hát nem mindenki előtt világos-e, hogy az téged jelképezett és ábrázolt? . . . . Jőjjön a legistenibb Ezekiel és mutassa meg a *bezárt kaput* (44. 2.), melyen az Úr átment, pedig nem volt nyitva, amint prófétai ihlettel megjövendölte.» V. ö. *Suarez*, in 3. P. s. Thom. (seu t. 2. De mysteriis Christi ect.) disp. 1. sect. 2; *Passaglia*, De immac. Deip. semper Virginis conceptu, sect. 3.; sect. 6. c. 1.

[2] *Luk.* 1, 26. s köv.

[3] *Luk.* 1. 28.

[4] *Luk.* 1, 44.

méhemben»; és maga szűz *Mária*, a sz. Lélektől indíttatva, megjövendöli, hogy őt boldognak fogja hirdetni[1] minden nemzetség; végre az evangéliumi asszony[2] boldognak mondja azt a méhet, mely Krisztust hordozta, és az emlőket, melyek őt szoptaták.

Az eddig mondottakat megfontolva, bizonyosan örömest megvalljuk, hogy a boldogságos Szűzet mindjárt kezdettől fogva ünnepelni kezdték, a *Genesis* protoevangéliumától kezdve egész az angyali üdvözletig, és az összes jövendő századokon át, amint ő maga megjövendölte: «Ime, mostantól boldognak hirdet engem minden nemzedék.» Miért is méltán mondja sz. *Bernát*[3]: «Miért próbálkozom én meg annak dicséreteivel, akit dicséretesnek jövendölnek a próféták, hirdet az angyal, mond az evangélista. Tehát nem dicsérem, mivel nem merem; hanem csak azt ismétlem áhítattal, amit már a sz. Lélek az evangélista-szája által kimagyarázott.»

2. a hagyományból. Az egyház-atyák.

220. A *szentatyák* is azt tanítják, hogy a bold. szűz *Máriát* a hyperdulia tiszteletével kell illetnünk. Hogy egyik-másikra hivatkozzam, sz. *Epiphán*,[4] miután *Illést*, sz. *János evangelistát* sz. *Theklát* felsorolta, hozzáteszi: «aki (akik) elé mégis sokkal inkább helyezendő (τιμιωτέρα) Mária»; *szeleuciai* sz. *Vazul* írja:[5] «Ki nem csodálja, mennyire kimagaslik (Mária), valamennyi szent közül? . . . Ha Péter boldognak mondatott és reábizattak a mennyország kulcsai, miért ne magasztalnánk boldognak azt az egyet a többiek fölött, akinek megadatott, hogy azt szülje, akit az

[1] *Luk.* 1, 48.

[2] *Luk.* 11, 27.

[3] Hom. 4. super illud *Missus est*, n. 1. M. 183. k. 78. old. V. ö. *Kurz*, Mariol. 330. s köv. old.

Nem tagadom, hogy a *Szentírásban* a határozott bizonyíték a bold. Szűz iránt tanusítandó tiszteletre nézve igen kevés, sőt csaknem semmi. De ezen szűkölködésnek is megvannak a maga *okai*; mert 1. az Anya és a Fiú közt bizonyos *hasonlóság* van: amint ugyanis a Fiú kiüresíté önmagát és szolgai alakot vett föl, amelyben harminc éven át teljesen elrejtett életet élt, úgy hogy alig ismerték őt, és az alázatosság ezen útja a legnagyobb dicsőségre vezetett: úgy Máriának is előbb az alázatosság és bizonyos önkiüresítés útján kellett haladnia. 2. Ezt követelte az *üdvösség* művének kelő egymásutánja, hogy t. i. előbb mindenkinek figyelme és csodálata Krisztusra, a megtestesült Istenre irányuljon; akinek dicsősége elterjedvén és megszilárdulván, Mária dicsősége is önkényt jobban elterjedt.

[4] Haeres. 79. n. 5. M. gör. sor. 42. k. 747. old.

[5] Orat. 39. in s. Deipar. annunt. *Hurter*-nál, Compend. 2. k. 614. sz.

szájjal megvallott? Ha Pál kiválasztott edénynek neveztetett, mivel Krisztus fölséges nevét hangoztatta és azt az egész földkerekségen elterjesztette, milyen edény az Isten anyja!»[1]

[1] V. ö. még a bold. szűz *Mária magasztaló beszédét*, melyet sz. *Proclus*, *cysicuni* püspök 429-ben mondott *Nestorius* ellen (M. gör. sor. 45. k. 679. old.); továbbá *ugyanannak* beszédét az Isten anyjának dicséretére (M. ugyanott 715. old.); továbbá *alexandr.* sz. *Cyrillét* (M. gör. sor. 77. k. 991. old.). — A *szentatyáknak* a bold. szűz tiszteletére vonatkozó ilyetén nyilatkozataira nézve olv. *Petav.*, De Incarn. l. 14. c. 8. n. 2. s köv. old.; *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 22.; *Morgott*, Mariologie, 36. s köv. old.; *Kurz*, Mariol. 332. s köv. old.; kivált pedig *Migne*-nél, Curs. Patr. Lat. 219. k. 494. s köv. old., hol egy *Mária-lajstrom* van közölve, melyben a *latin* szentatyáknak a bold. szűz *Máriára* vonatkozó összes iratait gondosan följegyezve találjuk. Legyen szabad idéznünk, amit a kiadók e Mária-lajstrom elején mondanak: «Mily nagy volt a keresztények bizalma a legfölségesebb Istenanya iránt a vallás első korától kezdve, mily nagy a tartozó tisztelet, mily lángoló a szeretet a szakadatlan és legájtatosabb imádságok által, a leggyakoribb beszédek által, a köteles tisztelet által, melyet sokféleképp kimutattak és terjesztettek, amint méltó is volt, ki merné kétségbe vonni? Ez a táblázat vagy összfoglalat mindenkinek meg fogja mutatni, hogy az isteni anya, Mária iránti tiszteletünk nem csupán ősrégi, hanem, hogy a régi atyák jámborságát el nem éri. Mert, hogy az újabb atyák sorából szent *Anzelmről* és *Bernátról* hallgassak, nemde mintegy dicső és szilárd lajtorján lehet leszállnunk egész *Tertulliánig*, III. *Incén*, tiszt. *Hildeberten*, *Martinus Legionensisen*, *bloisi Péteren*, *skót Ádámon*, *citeauxi* sz. *Istvánon*, *lombardi Péteren*, *lausannei* sz. *Amadén*, sz. *viktori Húgón*, sz. *Fulberten*, tiszt. *Guiberten*, sz. *Odilón*, sz. *radberti Paschasiuson*, b. *Alkuinon*, *aquilejai* sz. *Pálon*, tiszt. *Bédán*, sz. *Ildefonzon*, sz. *Izidoron*, *nagy* sz. *Gergelyen*, sz. *Fulgentiuson*, sz. *Ágostonon*, sz. *Gaudentiuson*, *aranybeszédű* sz. *Péteren*, sz. *Ambruson*, *poitiersi* sz. *Hiláron*, *Lactantiuson* és sok máson át, akikről azt látjuk, hogy a görög atyákat egyenlő léptekkel buzgón követték, és akiket mind felsorolni hosszú volna. Hogy a többiek közt csak még egyet hozzak föl, ki beszédeiben és jegyzeteiben az egész hagyományt felöleli, kérdem, hol van napjainkban oly beszéd vagy könyv, mely *Persenia* Ádámnak *Mariale* cimü könyvéhez, ez igazi aranykönyvhöz volna fogható, a leggyöngédebb szeretetet, legkedvesebb áhítatot és a Szentírásnak, valamint a sz. doktorok virágtermő tudományának ismeretét illetőleg? Lásd . . . és most értsd meg, mit kell még nekünk tennünk, hogy atyáink jámborságával mérkőzhessünk és azt kövessük.»

A *görög* atyákra nézve olvasd a föntebb, följegyzetteken kívül, különösen sz. *Efrémet*, *nazianzi* sz. *Gergelyt*, sz. *Germánt*, *damaszk.* sz. *Jánost*, sz. *Tarasiust*, kik a sz. szűzet a legnagyobb magasztalásokkal ünnepelték. A nevezett *atyáknak* a bold. szűzre vonatkozó számos és pedig legszebb magasztalásai találhatók IX. *Pius Ineffabilis Deus* c. bullájában (v. ö. Officium de immacul. conceptione, dec. 8-án és ez ünnep egész nyolcadán át a 2. nocturnumot). V. ö. még *Roskoványit*, B. V. Maria in suo conceptu immaculata, 6. k., ki 20.000-nél több, Máriára vonatkozó iratot tudott ismertetni.

A katakombákból.

221. Még szükséges megjegyeznünk, hogy a *katakombákból* és pedig a legrégebbiekből is könnyű szerrel kimutathatjuk, mikép szűz *Máriát* Isten és Krisztus után mindig a legnagyobb tisztelettel illették. Elég legyen emlékezetünkbe visszaidézni azokat, amiket föntebb a szentek tiszteletéről általánosságban mondottunk, és amelyek változtatva a változtatandókat, a bold. szűz Máriára inkább érvényesek, mint a többi szentekre: továbbá azokra hivatkozni, amiket alább a b. szűz Mária képeinek tiszteletéről fogunk mondani. Bizonyára senki sem fog kételkedni, hogy a bold. szűz Mária iránt az egyház első századaiban a keresztények kiváló tiszteletet tanusítottak, hiszen a bold. szűz Mária a képei már a legrégibb és csaknem valamennyi katakomba falait ékesitik, továbbá az aranyüvegeken és más ilyetén ősrégi műemlékeken ábrázolva vannak, s ezeknek csaknem mindnyája a bold. szűz Mária legfőbb méltóságát és kiválóságát t. i. az ő isteni anyaságát fejezik ki. Máriát, ha eltekintünk ama képektől, melyek őt *imádkozó* alakban ábrázolják, az egyház három első századában csaknem soha[1] sem ábrázolták a keresztény művészek a legszentebb kisded nélkül vagy más jelvények nélkül, melyek őt, mint Isten anyját elég világosan feltüntetik. *Kraus*[2] megjegyzi, hogy a katakombákban a jó *pásztor* képén kívül egyet sem találhatni gyakrabban, mint a bold. szűz Máriáét, mint Isten anyjáét. A bold. szűz Máriának ezen igen gyakori képeiből, melyeket a szent helyeken magának az egyháznak engedelméből helyeztek el, könnyen következtetjük, mily nagy tisztelettel adóztak abban a korban a bold. szűz Máriának.[3]

Olv. még dr. *Katschthaler*, Marianische Vorträge, 5. s köv. old.; továbbá a *Linzer* theol. prakt. Quartalschrift 1886 és 1887. évi füzeteiben (*Kolb* György S. J. ily című cikkét: Über die gesammte Marienlehre); és *Kraus*, Realencycl. 1. k. 495. s köv. old.

[1] Legyen szabad megemlítenünk azt a gyönyörű képet, mely a megtestesülés angyali hírüladását ábrázolja, s melyet sz. *Priscilla* katakombájában találtak, valószinüleg a 3. századból (v. ö. *Lehner*, Marienverehrung, 290. old.; *Garrucci*, Storia, tav. 75.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 158. old.; 2. k. 935. old.). Egy karosszékben ülő asszonyt látni, tunikába és palliumba öltözve, lesütött szemmel, lábai zsámolyon pihennek, balkezét fölemeli, mintha valamit el akarna távolítani magától. Előtte fiatal férfi áll, tunikába és palliumba öltözve, jobbját az asszony felé tartva.

[2] Realencycl. 2. k. 361. old. V. ö. ugyanott, 539. old.; továbbá 1. k. 495. old.

[3] *Wolter* azt irja, Katakomben, i. h. 19. old.: «Ha az ó-keresztény Madonna-képek sorozatát áttekintjük, joggal elbámulunk a motivumok bőségén,

222. E véleményt bizonyítják a bold. szűz *Mária* tiszteletére már korán épített templomok,[1] pl. *Liberius* pápa alatt († 366.), a nyáron esett hó csodája után, *Rómában* épített nagyszerű bazilika, melyet *S. Maria maggiore* névvel neveznek, hogy ez által a kisebb templomoktól meg legyen különböztetve, melyek ugyanazon időben a bold. szűz Mária tiszteletére Rómában már fölépültek. Továbbá az az *Efezusban* emelt híres templom, melyben az összegyült *atyák Nestorius* eretnekségét kárhoztatták, mely *Máriáról* volt elnevezve.[2]

223. E véleményt bizonyítják a legrégibb *szertartások*. Sz. *Jakab* ősrégi szertartásában (melyet a *quinisextumnak* nevezett zsinat[3] 692. évben 32. Kán. elismert és jóváhagyott) a népet *Mária* tiszteletére és segítségül hívására e szavakkal buzdítja:[4] «Emlékezzünk meg a sz. szeplőtelen, legdicsőbb, áldott úrasszonyunkról, Isten Anyjáról és a mindig szűz Máriáról, és minden szentekről és igazakról, hogy azok esedezései és imádságai által mindnyájan irgalmasságot nyerjünk.» És midőn a pap azt mondta, hogy Isten a többi szentek közt különösen meg akar emlékezni a sz. szeplőtelen

melyekre *Mária* már az első századok művészeit sugalmazta. Reánk nézve fontosabb az ez által megkivánt következtetés Mária tiszteletének helyfoglalására az ős egyházban, és az iránta kezdettől fogva tanusitott hódolat. Ha a Fiút földi életének semmi helyzetében és legkevésbbé ifjuságában nem látjuk az *Anya* nélkül, hogyne állna közel Krisztus *ifju egyház*, és hogyne barátkozott volna meg vele? És ha a hajnali csillag soha vidámabban és meghittebben nem ragyog, mint mikor a kelő nap még az éj árnyékaival küzködik, hogyne ragyogna *Mária csillaga* szelid kedvességgel a keresztény hajnali égen, s hogyne dicsőitené meg a pogányság éjszakájával véresen küzdő egyház könyeit és bíborpirját?»

[1] V. ö. b. *Canisiust*, l. 5. de B. Maria, ce. 23. s köv.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 133. old.

[2] Máriának, különösen mint *Isten anyjának* volt szentelve (v. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 496. old.).

[3] Ezt a zsinatot azért nevezik *quinisextumnak*, mivel a *görögök* az 5. és 6. egyetemes zsinat kánonjait és határozatait kibővíteni és tökéletesiteni törekedtek. Másképp *trullai* zsinatnak is nevezik arról a teremről, melyben ez a zsinat összegyűlt.

[4] V. ö. *Hefele*, Concil.-Gesch. 3. k. 298, s. köv. old.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 568. old.; *Assemani*, Biblioth. rit. orient. 5. k. 201. s köv. old.

A *görögökre* nézve megjegyzem, hogy ők a boldogságos Isten anyja iránti buzgalomból minden egyházi éneket az ő tiszteletére szánt szavakkal fejeztek be, melyet θεοτόκιον-nak neveznek. V. ö. *Nilles* S. J.-nak a következő jegyzetekben felsorolt műveit.

mindenek fölött áldott, dicső Úrasszonyunkról, Isten anyjáról és a mindig szűz Máriáról, a kar tüstént hozzá teszi: «Méltó, hogy valóban boldognak mondjuk az Isten anyját, a mindig boldog, és minden módon szeplőtelen Isten anyját, aki tiszteletre méltóbb, mint a kerubok, és dicsőbb. mint a szeráfok, aki romlás nélkül szülted az Igaz Istent, téged valóban Isten anyjának magasztalunk.»

E véleményt megerősítik a boldogságos Szűz tiszteletére rendelt *ünnepek*,[1] melyeknek legtöbbje ősrégi.[2] Valamennyi közt

[1] A boldogságos *szűz Mária* tiszteletére vonatkozó ünnepek a következők: A boldogságos szűz Máriának *eljegyzése* sz. Józseffel, január 23-án; *Gyertyaszentelő boldogasszony*, február 2-án, (a görögöknél ez az ünnep ὑπαντή, *találkozás* nevet visel); *Gyümölcsoltó boldogasszony*, márczius 25-én; *Hétfájdalmas szűz ünnepe* Fekete vasárnap után való pénteken; *Segítő boldogasszony*, május 24-én; *Sarlós boldogasszony*, julius 2-án; *Karmelhegyi boldogasszony*, julius 16-án; *Havi boldogasszony*, augusztus 5-én s. Mária Maggiore egyház fölszentelésének évfordulója); *Nagy boldogasszony* ünnepe, aug. 15-én; *Kisasszony* napja, szept. 8-án; *Mária neve napja*, kisasszony napjának nyolcadán belül eső vasárnap; a jutalomról nevezett Máriaünnep, szeptember 24-én; a szent Szűz *olvasójának* ünnepe, október 1. vasárnapján; boldogságos szűz Mária *bemutatásának* ünnepe a templomban november 21-én; a boldogságos szűz Mária *szeplőtelen fogantatásának* ünnepe, deczember 8-án; a lorettói ház *átvitelének* ünnepe, deczember 10-én; a boldogságos szűz születése *várásának* ünnepe, december 18-án; a *jótanácsadó* boldogságos szűz Mária ünnepe, ápril 26-án; a boldogságos szűz Mária *legtisztább szivének* ünnepe, a Nagy boldogasszony nyolczada után következő vasárnap; a boldogságos szűz Mária *csodáinak* ünnepe, julius 9-én; a boldogságos szűz Mária *anyaságának* ünnepe, okt. 3. vasárnapján; a boldogságos szűz Mária *pártfogásának* ünnepe nov. 2. vasárnapján; a boldogságos szűz Mária *tisztaságának* ünnepe, okt. 3. — Ez ünnepekre nézve v. ö. *Migne*, Curs. Theol. 15. k. 357. s köv. old.; *Suarez* i. h. sect. 1.; továbbá a következő jegyzetben felhozott szerzőket.

[2] Ismeretes, hogy ezek az ünnepek nem mind egyforma régiségűek; de a legtöbbjük mégis úgy a *latinoknál*, mint a *görögöknél* a legrégibb időtől fogva szokásosak voltak. V. ö. XIV. *Benedek*, Comment. de festis D. N. J. Chr. et Mariae; *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 224. §.; *Nilles* S. J., De *rationibus festorum* utriusque Ecclesiae occid. atque orient. comment. c. 8.; vagy *Calendar. manuale*, 1. k., hol Isten anyjának ünnepei (ἑορταὶ θεομητρικαὶ) és leírvák, a 2. k. különösen a 165—182. old., hol a boldogságos Szűz azon hymnusza is közölve van, melyet, mivel állva kellett elmondani, ὕμνος ἀκάθιστο -nak neveznek. V. ö. még *Kurz*, Mariol. 333. s köv. old.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 495. s köv. old. — *Kraus*, a *Gyümölcsoltó boldogasszony* ünnepét illetőleg azt véli, hogy arról már sz. *Proclus* említést tesz azokban a szónoklatokban, melyeket ez a szentatya az *efezusi* Mária-templomban tartott, a 431-iki efezusi zsinat idején. V. ö. még *Kraus*, i. t. 2. k. 934. s köv. old. sz. *Bernát* szerint Gyümölcsoltó boldogasszony ünnepe «minden ünnepnek gyökere», *aranyszájú* sz. János szerint ῥίζα és πρώτη ἑορτή (gyökér és első ünnep).

a legrégibbnek látszik a *Gyümölcsoltó boldogasszony* ünnepe, vagy ἑορτὴ τοῦ εὐαγγελισμοῦ, mely már a 4. század végén szokásban volt; erről megemlékezik a *trullai*[1] zsinat is, a 692. évben. Továbbá a *Nagy boldogasszony* vagyis Mária mennybevitelének, *elszenderülésének*, *átmenetelének* ünnepe is ősrégi. *Gyertyaszentelő boldogasszony*) vagyis az *Úr bemutatásának* (másképp a találkozásnak ünnepét *nyugaton* 491. évben, *keleten* 518. évben hozták be. *Kisasszony* napja szintén már a 7. századtól kezdve szokásban volt.

224. Ezen véleményt bizonyítja sok *más*, ami az egyházban található; pl. mint már jeleztem, páratlan *himnuszok* a boldogságos szűz *Mária* tiszteletére, úgy férfi, mint női *szerzetes rendek* a boldogságos szűz Mária tiszteletére alapítva és az egyház által jóváhagyva; ugyanazon szűz tiszteletére szervezett különféle *testvérületek* és *társaságok*. Továbbá az egyház gyakorlata szerint gyakrabban és buzgóbban imádkozik a boldogságos szűz Máriához, mint a többi szentekhez és angyalokhoz: az Úr imádságához hozzácsatolja az *angyali üdvözletet*;[2] bizonyos napokon nyilvános imádságokat mondat neki a kánoni órákban; a hívek a harang nyilvános jelzésére háromszor üdvözlik őt. Végre, hogy a boldogságos szűz Máriát és anyát különösen tiszteljük, mélyebb főhajtást parancsol stb.

225. E véleményt megerősítik a középkori *hittudósok*, akiknek leghíresebbjei egyúttal a legékesebben fejtegették a boldogságos szűz Mária tiszteletét. Az ő tiszteletére tartott beszédekben, *Máriáról* szóló könyveikben, *Máriát* zengő zsolozsmáikban fejtegették ki az Isten Anyja iránti tiszteletüket és áhitatosságukat[3]

[1] Az 52. kánonban olvassuk: «A nagyböjt minden böjti napján, kivéve szombatot és vasárnapot, és Gyümölcsoltó boldogasszony napját, legyen az előreszenteltek miséje.» V. ö. *Mansi*, Collectio concil. 11. k. 967. old.; *Hardouin*, Concil. 3. k. 1862. o.; *Lambertini*, Comment. de Jesu Christi ejusque Matris festis; *Hefele*, Concil.-Gesch. 3. k. 307. old.

[2] Az *angyali üdvözlet* már sz. *Jakab* szertartásában (s így a szertartásos használatban is) előfordul. De bizonnyal később toldották bele, t. i. a 431. évben tartott *efezusi* zsinat után. Hiányzanak a *Luk*. 1, 42. v. szavai is. Ebben az alakban az angyali üdvözlet *damaszkusi* sz. *Jánosnál* is előfordul. (V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 574. old.).

[3] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 25. a. 5. ezt írja: «Egy tisztán eszes teremtményt sem illet meg az imádás tisztelete. Mivel pedig a boldogságos Szűz tisztán eszes teremtmény, nem illeti őt az imádás, hanem csak a tisztelet; de kiválóbb mértékben, mint a többi teremtményt, a mennyiben Isten anyja. És azért mondjuk, hogy nem akármily dulia illeti meg őt, hanem

Hozzáadjuk még, amiket IX. *Pius* «*Ineffabilis Deus*» c. *bullájában* olvasunk: «Megegyező ugyanazoknak (a szentatyáknak és a *scholastikusoknak*) véleménye, hogy a legdicsőbb szűz, akivel nagyokat tett, aki hatalmas, az összes mennyei ajándékoknak oly mértékével . . . tündöklött . . . amely által az emberi és angyali tökéletességek fölé emelkedett.»

Ősiség.

Aki a hagyomány eme bizonyítékait, melyeket már megjelöltünk, figyelmesen szemügyre veszi, s megfontolja, hogy a boldogságos szűz *Mária* ezen tisztelete, amint most dívik, már a legősibb egyházban megvolt, és az összes keresztény századokon át virágzott, önkényt megfogja engedni, hogy az az *apostoli* korból származik, s így az *ősiség* bizonyítéka is mellette küzd.[1]

3. az észből.

226. Az *ész* is örömest megengedi, hogy a szent Szűzet nagyobb tisztelet illeti meg, mint a többi összes szenteket, mert ő 1. *Isten anyja*,[2] amiért minden méltóságot fölülmúl, a melyet

a hyperdulia.» Sz. *Bonaventura*, in 3. dist. 9. a. 1. qu. 3. (*Vivès* kiad. Páris, 1865. 4. k. 205. old.) mondja: «A boldogságos szűz Mária tisztán teremtmény és azért nem emelkedik az imádás tiszteletére és kultuszára; de mivel a legkiválóbb névvel bir, úgy, hogy kiválóbb a tiszta teremtményt meg nem illetheti; azért nem csupán a dulia, hanem a hyperdulia tisztelete illeti meg. Ez a név pedig az, hogy szűz létére Isten anyja: ami oly nagy méltóság, hogy őt nemcsak a földi zarándokok, hanem az üdvözültek is, nem csupán az emberek, hanem az angyalok is bizonyos különös előjognál fogva tiszteiik. Amiatt ugyanis, hogy Isten anyja, a többi teremtmények fölé helyeztetett, és őt a többiek fölött illik is magasztalni. Ezt a tiszteletet pedig a mesterek hyperduliának szokták nevezni.» V. ö. még *ugyanannak* Brevil. P. 4. c. 5. Vivèsnél, 7. k. 287. old.; valamint *ugyanannak* Psalt. Marian. (Vivès, 14. k. 200. s köv. old.) V. ö. *Morgott*, Mariol. 43. old.; *Kurz*, Mariol. 337. s köv. old.; *Nicolas*, Die allerseligste Jungfrau Maria, 2. k. 2. f.

[1] V. ö. *Katschthaler*, Marian. Vorträge, 5. s k. old.; továbbá *Suarez*, i. h. sect. 1

[2] Abból, hogy ő Isten anyja, az ő tiszteletének *más* és más címei keletkeznek, t. i. mivel az ő Fia a mi Urunk, ő meg a mi *úrasszonyunk*. Mert a b. Szűz, így okoskodik *Suarez*, i. h. sect. 2., azért, hogy Isten anyja, bizonyos különleges joggal és uralommal bir minden teremtmény fölött. De az uralom jogánál fogva mindenkit tisztelet illet meg az alantasak részéről. V. ö. még *Damaszk. Jánost*, Hom. 2. in. Nat. Dei genitr. n. 7. M. gör. sor. 96. k. 670. old., hol ezt olvassuk: «Légy üdvöz, Úrasszony, ki a mindenség Urának anyai tekintélyével uralmat nyertél: a kiről, ha valaki azt modja, hogy mindenki neki szolgál, nem lő túl a célon.»

Istennek szent szűz anyja, mint föntebb jeleztem, bizonyos kiváló módon közreműködött az isteni Ige megtestesülésében, és az emberi nem megváltásában; miért is ebből az okból szintén bizonyos jogot és uralmat nyert a megváltottak fölött, tehát új címet arra, hogy őt tiszteljék. *Suarez*-nél, i. h.

Isten után mondani vagy gondolni lehet.[3] 2. Minden szentet úgy malasztra, mint dicsőségre nézve messze felülmúl. A szent Szűz e földön a malasztot, nem mint a többi emberek, mérték szerint, hanem a malasztnak teljességét kapta; és életének szentsége és érdemeinek ragyogása és bősége által az összes szenteket felülmúlta. Azért a mennyben, hol mindenkinek cselekedetei szerint fizetnek meg, szintén minden, még a legfelsőbb angyalok fölé emelkedett. Mert amennyivel több malasztot kapott *Mária* a többieknél, annyival több egyéni dicsőségben részesül a mennyországban.[1] Tehát.

Bővebben kimutatjuk, hogy a sz. Máriát a hyperdulia tisztelete illeti meg.

227. Hogy kitünjék, mennyire méltó és igazságos a bold. szűz Mária iránt ily rendkívüli tiszteletet tanusítani, azokat az okokat, melyeket eddigelé csak felszínesen érintettünk, kissé bővebben fogjuk kifejteni. Ez okok, mint mondottuk, leginkább a következők: 1. mivel ő Isten anyja, 2. mivel szentségénél és érdemeinél fogva e földön s így a túlvilági életben dicsőségre nézve is minden szentet és angyalt messze felülmúl.[2]

[1] Abból, hogy a boldogságos szűz Mária *Isten anyja*, az is kitünik, mily képtelen a protestánsok azon *ellenvetése*, hogy a boldogságos szűz *Mária* tisztelete által bántalommal illetjük *Krisztust*, mikor *ellenkezőleg* Krisztus magának tulajdonítja azt a tiszteletet, melyet anyja iránt tanúsítunk; mert ha ő maga mondta: *Amit a legkisebbnek tettetek valamit az enyémek közül, nekem cselekedtétek*, mennyivel inkább tekinti a maga iránt tanúsított tiszteletnek, amelyet a többi teremtményeknél forróbban szeretett anyja iránt tanusítanak? Azért helyesen mondta sz. *Bernát* (Hom. 4. super *Missus est* n. 1. M. 183. k. 78. old.): «Nincs benne kétség, hogy amit az anya tiszteletére teszünk, az a Fiúhoz tartozik.» — Más ilyenféle *ellenvetéseket* és azok megoldását olv. *Katschthalernél*, Marianische Vorträge, 15. s köv. old.

[2] A jelzett okokon kívül *mások* is volnának még, melyek a szent szűz tiszteletére buzdítanak, t. i. a *hála* címe; mert ő a mi legnagyobb *jótevőnk*. Mert már mennyi ajándékot és jótéteményt kaptunk tőle! Sőt minden jót, amit kaptunk vagy remélünk, bizonyos értelemben a szent szűztől van, mint már föntebb jeleztem. Krisztus az ő kínszenvedése és halála által váltott meg bennünket. De ki szülte nekünk Krisztust? *Mária*. Az a legszentebb vér, mely a kereszt oltárán érettünk kiomlott és amelyet, mint a halhatatlanság italát iszunk a legszentebb Oltáriszentségben, a szűz *Mária* forrásából van stb. Mivel pedig ezeket az igazságokat már másutt kifejtettük, elég az olvasót azokra utalnunk. — Olvasd még azokat az okokat is, melyeket föntebb hoztunk föl ama tétel mellett, hogy a *szenteket* bizonyos tisztelet illeti meg, mert azok kiváló értelemben a bold. szűz *Máriára* is érvényesek.

[3] V. ö. ez okokra nézve *Katschthaler*, Marianische Vorträge, 11. s köv. old.; Theol. prakt. Quartalschr. *Linz*, 1883. évf. 764. old.

Tehát ezeket ugyanennyi tételben külön-külön tárgyaljuk.

Mivel Isten Anyja.

228. Tétel: *Mária isteni anyaságában legfelsőbb kiválóság van, amelyre merő teremtmény csak emelkedhetett.*

E vélemény minden esetre *bizonyos.*

Bizonyítjuk.

229. Ezt a *Szentírás (Luk.* 1, 42.) jelzi, hol *Erzsébet* a Szentlélektől sugallva, fölkiált: «Áldott vagy te az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse... honnét vagyon az nekem, hogy az én Uram anyja jőjjön hozzám?» — és a bold. szűz *Mária* feleletében: «Nagy dolgokat cselekedett nekem a Hatalmas.» *Mária* legkitűnőbb méltósága tehát a *Szentírás* szerint az ő anyasága. Továbbá a Szentírás Máriát, hogy jelezze, mikép ő minden teremtmény fölé emeltetett, egyszerűen *Jézus anyjának* nevezi; mert a teremtményt magasztosabban fölemelni nem lehet, mintha azt mondják, *Jézus anyja,* és az is, ha mint Isten anyját tüntetik föl. A Szentírás ezen szavai ugyan nagyon rövidek, de annál több bennök az értelem.[1]

Hogy a *hagyománybol* is idézzek néhány bizonyítékot, a *szentatyákat* illetőleg, sz. *Ambrusra* hivatkozom, ki így szól:[2] «Mi nemesebb Isten anyjánál? mi fényesebb annál, akit a fény választott ki?» — sz. *Germánra,* ki ezt írja:[3] «Mert őt, mint az igaz Isten anyját tiszteljük voltaképen és igazán, és magasztaljuk őt, és minden látható és láthatatlan teremtménynél fölebbvalónak véljük»; — sz. *Anzelmre,* ki így kiált föl,[1] semmi sem fogható Máriához, Isten anyjához; semmi nem nagyobb Máriánál, csak Isten; — sz. *Bernátra,*[2] ki azt mondja: «Az a mi Szűzünk különös dicsősége, és Máriának kiváló előjoga, hogy méltónak találtatott arra, miképp egy és ugyanazon Atya Istennel közös Fiúval birjon.»

[1] *Villanovai* sz. *Tamás* írja, Conc. 2. de Nativ. V. M.: «Az ő egész történetére elég, ami írva van tételünkben, hogy *tőle született a Jézus.* Mít keressz tovább, mit kivánsz többet a Szűzben? Elég az neked, hogy ő az Isten Anyja. Kérlek, mely szépség, mely erény, mely tökéletesség, mely malaszt, mely dicsőség nem illik Isten Anyjához?... Akármit akarsz tehát a Szűzről tudni vagy megérteni, minden ezzel a velős mondással fejeződik be: *akitől Jézus született.* Ez az ő kimeritő és legteljesebb története.»

Ezt vallotta maga *Luther* is, ki Comment. ad divae V. Mariae canticum (opp. 9. k. 85. old. *Wittemberg* 1554.) ezt írja: «Azért (hogy Isten Anyjává lett) oly kiváló és roppant javakat kapott, hogy minden felfogást felülmúlnak: innét származik ugyanis minden tisztelet és boldogság, hogy az egész emberi nemnél csak egyetlen személy fölebbvaló a többieknél, akinek nincs párja, hogy a mennyei Atyával ily közös Fia legyen... Azért tehát az ő egész tisztelete egyetlen szóval kifejeződik, ha az *Isten anyja* névvel tiszteljük, mikor senki nagyobbat róla mondani vagy neki hírül adni nem képes, habár annyi nyelve volna, ahány virág vagy fűszál van a földön, csillag az égen és föveny a tengerben.»

[2] De Virginibus l. 2. c. 2. vagy n. 7. M. 16. k. 220. old.

[3] Az Epist. ad Joann. episc. Synadensam, melyet a II. *niceai* zsinaton felolvastak és jóváhagytak, M. gör. sor. 98. k. 159. old.

A *scholastikusok* nevében szóljon sz. *Tamás:*[3] «A bold. Szűz azért, hogy Isten anyja, bizonyos végtelen méltósággal bir a végtelen jóból, ami az Isten.» Sz. *Bonaventura* azt mondja, hogy *Isten anyja* a legnagyobb malasztban teremtetett, amelyben merő teremtmény csak részesülhet; «mivel Isten anyja volt,[4] aminél semmi nemesebb nem gondolható, és a legnemesebb Fiúnak anyja: a jóság oly nagy méltóságával birt, amelynél többen egy asszony sem részesülhetett.» És másutt[5] így szól: «Ő az, akinél (amennyiben t. i.[6] Isten anyja) nagyobbat Isten nem alkothatott. Nagyobb világot alkothatna az Isten, nagyobb eget is alkothatna az Isten;

[1] Orat. 52., máskép 51. M. 158. k. 956. old. Az egész hely így hangzik: «Csodálatos dolog, hogy mily magasságba helyezve látom Máriát. Semmi se nagyobb Máriánál, csak az Isten. Isten az ő Fiát, akit szívéből egyedül egyenlőnek nemzett magának és akit úgy szeretett, mint önmagát, őt adta Máriának; és Máriából alkotá magának a Fiút, nem mást, hanem ugyanazt, hogy természetszerűleg egy és ugyanazon közös Fia legyen Istennek és Máriának. Minden természetet Isten teremtett, és Isten Máriából született. Mindent Isten teremtett és Istent Mária nemzette... Mert Isten nemzé azt, aki által minden lett; és Mária azt szülte, aki mindent megváltott. Isten nemzé azt, aki nélkül éppen semmi sincs; és Mária szülte azt, aki nélkül bizonynyal semmi sincs jól. Ó, valóban *az Ur van teveled,* akinek az Úr azt adta, hogy az egész természet csak neked adózzék vele együtt.»

[2] De Annunt. B. V. M. Serm. 2. n. 2. M. 183. k. 391. old. *Damiani sz. Péter,* Serm. 44. M. 144. k. 738. old., mondja: «Mi magasztosabb a szűz Máriánál, ki a legfőbb istenség nagyságát méhének rejtekébe zárta.»

[3] Summ. Theol. P. 1. qu. 25. a. 6. ad. 4.

[4] In I. Sent. dist. 44. expos. text. dub. 3. *Vivès* kiad. 2. k. 161. old.

[5] Specul. B. M. Virg. lect. 10. *Vivès,* 14. k. 260 old.

[6] Amennyiben *Isten anyja,* mondom. Mert amennyiben Mária teremtmény, végtelen különbség van Mária és Isten közöttt, és Máriát Isten jobban teremthette volna. «A teremtett dolgokat, írja *Morgott,* Mariol. 38. old., kettős szempontból lehet szemügyre venni: lényegükben önmagában véve, és Istenhez, a teremtetlen jóhoz való vonatkozásukban, önmagában tekintve minden teremtmény, tehát a bold. Szűz, sőt maga Krisztusnak emberi természete és tökéletesebbnek gondolható, mint amilyenek. Ennek oka természetöknek véges és korlátolt voltában rejlik Isten végtelen lényegével szemben, mely, mint a lét telje, tökéletesebbnek már nem gondolható.»

de nagyobb anyát, mint az Isten anyját, Isten sem alkothatna.»

Az *újabb* kor hittudósai közül *liguori* sz. *Alfonzot* idézem, ki így szól:[1] Az isteni anyaság némikép az önálló állag szerinti egyesülés rendjéhez tartozik.

Az *egyház* Mária ezen legfőbb méltóságát, mely őt azért illeti meg, mivel Isten anyja, a legrégibb időtől fogva *hitvallásaiban* fejezte ki és most is kifejezi, mikor az *apostoli* hitvallásban mondja: «Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában . . . és Jézus Krisztusban, az ő egyszülött Fiában, mi Urunkban, ki fogantaték a Szentlélektől, *születek szűz Máriától*»; midőn tehát a szűz *Máriát* az Atya Istennek, a Fiúnak és a Szentléleknek legszentebb neveivel a legszorosabban egybekapcsolja.[2]

Ezt a véleményt az *ész* is örömest elismeri, belátván, hogy Mária isteni anyaságából valami természetes rokonság keletkezett a *Fiú* Istennel és csodálatos, minden érzéket és nyelvet messze felülhaladó viszonya támadt Máriának az *Atya* Istenhez és a *szentlelekhez*. Az által, írja *Hurter*,[3] hogy a bold. Szűz az isten

[1] Die Herrlichkeiten Mariä, P. 1. sect. discurs. 2. k. 304. old. (Kiadta P. *Schmöger*, Regensb. 1874.). — *Az önálló állag szerinti egyesülés* a legnagyobb valamennyi közt, mely Isten és a teremtmény közt létezhetik, és a teremtménynek a legfőbb méltóságot adta. De az anyaság, jóllehet nem hozza magával az önálló állag szerinti egyesülést, azzal mégis szükséges és benső összeköttetésben van; az anyának összeköttetése magzatával. Krisztus az ő méhének áldott gyümölcse; az ő szűzi méhében lőn emberré; a test és vér Mária testéből és véréből V. ö. *Katschthaler*, Mar. Vorträge, 13. old.

[2] Legyen szabad idéznünk, amit *Morgottnál*, Mariologie, 42. old. olvashatunk: «Az egyház a szent szűznek a háromegy Istennel való ezen benső összeköttetését hitének legrégibb és legtiszteletreméltóbb emlékében, az apostoli hitvallásban vallja, hol a legkiválóbb hely van számára kijelölve, melyet teremtett lény csak elfoglalhat. A szűz Máriának neve itt egybefonódott a három isteni személy imádatraméltó neveivel; ő az Atya, Fiu és Szentlélek közt tűnik föl, nem mint valami idegen az istencsaládban, hanem vele a rokonságnak, mint *leánynak, jegyesnek* és *anyának* legbensőbb és legföloldhatatlanabb kötelékével összekötve. Semmi emberi magasztalás nem képes a dicsőítés eme mérhetetlen magasságát fölérni, mely ezekben az egyszerű szavakban foglaltatik, melyek csaknem kétezer év óta milló hívő ajakán lebegnek: Credo in Deum stb.»

[3] Comp. theol. dogm. 2. k. n. 441. Sz. *Bernát*, Serm. 4. super *Missus est*, n. 4. M. 183. k. 73. o. írja: «Mivel így (az Úr) van minden szenttel, de még különösen Máriával: akivel mindenesetre annyira egyetértett, hogy nemcsak akaratát, hanem testét is összekapcsolta vele; és az ő, és a Szűznek állagából . . . egy Krisztus lett: aki, jóllehet sem egészen (teljesség szerint) Istentől, sem egészen a Szűztől

Fiának emberi természetét szolgáltatta, Isten Fiával szoros viszonyba és természetes rokonságba jutott. És ebben a rokonságban Krisztus anyjának csodálatos és valóban egyedülálló viszonya foglaltatik az *Atya-Istenhez*, ki ugyanazt a Fiút isteni természete szerint nemzette és a *Szentlélekhez*, akinek maga a Szűznek Fia az istenség szerint elve és az emberiség szerint bizonyos, különös gyümölcse.

Az anyaság minden más malasztnak isteni forrása.

230. Mintegy futólag megjegyzem e helyütt azt is: hogy *Mária isteni anyasága a többi összes malasztok és kegyadományok gyökere és oka volt*, amelyekkel Isten a bold. szűz *Máriát* elhalmozta.[1]

nem volt; mégis egészen Istenné, és egészen a Szűzé, és nem két fiú, hanem mindkettőnek egy Fia . . . Nem csupán a Fiú Úr van teveled, akit testeddel ruházol föl; hanem a Szentlélek Úr is, akitől fogansz; és az Atya Úr, aki azt nemzé, akit te fogansz. Az Atya teveled, mondom, ki az ő Fiát és a tiedet alkotja. A Fiú teveled . . . . a Szentlélek teveled; aki az Atyával és Fiúval megszenteli méhedet.» V. ö. még *Suarezt*, in S. Thomam, 3. P. qu. 37. disp. 22. sect. 3.

Ellenfeleink ellenvetik ugyan: Az isteni anyaság kevesebbet ér, mint a *fogadott fiúság*, amint kitűnik Krisztusnak *Luk*. 11, 27. s k. szavaiból: mert midőn a sokaságból egy asszony fölemelte szavát és (Krisztusnak) mondá: «Boldog a méh, mely téged hordozott és az emlők, melyeket szoptál», Krisztus ezt mondá: «Sőt inkább boldogok, kik az Isten igéjét hallgatják és megtartják azt». Ezekhez a szavakhoz sz. *Ágoston* (tract. 10. in Joann. n. 3. M. 35. k. 1468. o.) hozzáteszi: «Benne azt dicsérte az Úr, mivel az Apja akaratát cselekedte, nem, mivel a test nemzé a testet.» *Fel.*: «Ha Mária anyaságát hasonlíthatatlanul, t. i. anyagilag tekintjük, amint az az asszony tette, aki felkiáltott: «Boldog a méh, mely téged hordozott, stb.», bizonynyal kevesebbet érne az anyaság, mint az Isten fogadott fiúsága. És úgy kell Krisztusnak és sz. *Ágostonnak* szavait érteni. Ha pedig Mária anyaságát összehasonlítólag szemléljük, szükségkép magában foglalja a malaszt teljességét is és így hasonlíthatatlanul több, mint a puszta örökbe fogadás. Miért is N. *Albert* (supra *Missus est*, q. 141. n. 4.) mondja: «Akármit foglal magában a másik, inkább azt kell választani, mint azt, ami nem foglalja magában a másikat. De az, hogy természeténél fogva Isten anyja, szükségszerűleg magában foglalja Isten fogadott fiát».

[1] V. ö. még a híres dr. *Müller*, Theol. mor. 2. k. 46. §-át. Legyen szabad még ideiktatni, amit magánál *Pusey*-nél, Eirenicon, P. 2. 23. s köv. old. ovashatni: «Isten öröktől fogva kiválasztotta azt, akinek Isten anyjává kellett lennie, ő az időben teremtette őt, és mindazokkal a tulajdonságokkal felruházta, melyekkel annak felruházva kellett lennie, akiről mondatik: Te, hogy az emberiséget megválthassad, nem borzadtál a Szűznek méhétől. Valóban, meglepő gondolat volt reám nézve ifjúságomban, midőn először lőn világossá előttem, hogy igaznak kell lenni, mikép egy a mi nemünkből, aki

Mivel Isten anyja: azért az emberek közt egyedül ő ment az áteredő bűntől fogantatásának első pillanatától kezdve, valamint egész életén át Isten különös kiváltsága folytán minden, még a legkisebb cselekedeti bűntől is ment maradt; azért *mindig* szűz, azért malaszttal teljes, minden kegyadománynyal csodála-

Isten eszes teremtményei közt a legutolsó és legalacsonyabb volt, Istenhez közelebb emeltetett föl, mint az angyalok és arkangyalok, az uraságok és erők minden kara, a kerubok fölé, kik Istenhez oly közel állanak, és a szeráfok fölé az ő égő szeretetével. És mégis magától érthető, hogy ő, akitől ő emberi testét fölvette, hozzája közelebb vitetett, mint minden teremtett lény; hogy ő az egész teremtésben, vagy minden lehető teremtésben egyedül áll azzal a kiváltsággal, hogy az, aki istenségében egylényegű az Atyával, az ő méhében emberi teste szerint egylényegű lőn vele. Minden képzelet kénytelen tehát a valóság mögött maradni, melyet annak emberfölötti, malasztban gazdag lelkére nézve alkothatunk, akire Isten öröktől fogva gondolt ama mód megfontolásánál, mikép egyesítse magával az ő oly okos teremtését bukott nemünknek megváltása által, akitől ő, akinek Istennek és embernek kellett lennie, emberi testét volt veendő és akinek ő, gyermekkorában alárendeltté volt leendő.»

Sz. *Anzelm*, De conceptu virginali, c. 18. M. 158. k. 451. old. ezt írja: «Ugyanis illő volt, hogy a Szűz azzal a tisztasággal tündököljön, amelynél nagyobb Istenen kívül nem gondolható, akinek az Atya Isten egyetlen Fiát, akit szívéből magával egyenlőnek nemzett, s úgy szeretett, mint önmagát, úgy határozta odaadni, hogy természetszerűleg az Atya Istennek és a Szűznek egy és ugyanazon közös Fia legyen; és akit maga a Fiú kiválasztott, hogy lényegileg az ő Anyja legyen; és akitől a Szentlélek akarata is közreműködött, hogy az fogantassék és szülessék, akitől ő maga származott.» És sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 27. n. 4. mondja: «Azokat, akiket Isten valamire kiválaszt, úgy készít elő és úgy intézi, hogy arra, amire kiválaszt, alkalmasak legyenek ... A boldogságos Szűz pedig isteníleg volt kiválasztva, hogy Isten anyja legyen. És azért nem szabad kételkednünk, hogy Isten az ő malasztja által alkalmassá tette őt arra, amint az angyal mondá neki (*Luk.* 1, 30.): *Kegyelmet találtál Istennél* .... Mert nem lett volna alkalmas Isten anyjának, ha valaha vétkezik, mivel egyrészt a szülők tisztessége átháramlik a magzatra is, a Péld. azon mondása szerint (17, 6.); «*A fiak dicsősége az ő atyjok*»; e szerint ellentétileg az anya gyalázata a fiúra is visszaháramlott volna; másrészt, mivel különös rokonságba lépett Krisztussal, mivel tőle nyerte testét ... Mivel továbbá Isten Fia, ki az Isten bölcsessége, különös módon benne lakozék, nem csupán lelkében, hanem méhében is ... És így egyszerűen meg kell vallanunk, hogy a bold. Szűz semmi cselekedeti bűnt se halálost, se bocsánatost el nem követett; hogy így benne teljesüljön az, amit az Ének 4, 7. mond: «*Egészen szép vagy, én barátném, és szeplő nincs tebenned.*» V. ö. még P. *Nieremberg*, Eus. Except. concil. Trid. pro omnimoda puritate Deiparae Virg. expensae, c. 1.; *Suarez*, in 3. 1. Thom. qu. 27. a. 6. disp. 3. sect. 5. és disp. 4. scet. 4. n. 2.; *Petav.*, De Incarn. l. 14. c. 1. n. 3. s köv.; *Hurter*, Compend. theol. dogm. 2. k. 471. sz. *Morgott*, Mariologie, 59. s köv. old.

tosan el van halmozva és most a mennyben az angyalok kara fölé van emelve.

Mivel a szenteket malasztban és dicsőségre nézve felülmulja.

231. Azt mondtuk, hogy a bold. szűz Máriát a *hyperdulia* tisztelete illeti meg, mivel

2. szentsége és érdemei által e földön s így dicsősége által a mennyben, minden szentet és angyalt messze felülmúl.

A *szentség nemlegesen* minden vétektől és erkölcsi mocsoktól való *tisztaságban*, *igenlőleg* a *malaszt* és *erények* ékességében áll. Tehát a bold. Szűzre vonatkozólag mindkettőt külön-külön kellene bizonyítanunk. Mivel azonban másutt egész tétel által bizonyítottuk, hogy a sz. Szűz minden, még bocsánatos vétektől is ment volt Isten különös kiváltsága folytán, sőt, hogy a bűn élesztője, vagyis a rossz kívánság se volt meg benne:[1] e helyütt csupán azokat bizonyítjuk tüzetesen, amik az *igenlőleg* vett szentséget illetik.

Malasztra nézve.

232. Tétel: *A bold. szűz Mária a malasztnak és erényeknek oly teljességével bírt, hogy azok által minden puszta teremtményt messze felülmúlt.*

Kifejtés.

233. *Oly teljességgel*, mondom, hogy minden szentet és angyalt felülmúlt:[2] de az ember-Krisztust nem.[3] Oly malasz-

[1] V. ö. *Hurter*, i. h. 473. sz.

[2] Sőt azt merem állítani: a bold. szűz Mária nemcsak egyenkint, hanem összevéve is felülhaladta őket malasztban és erényben — és néhány *szentatyával*, hittudóssal és aszkétával állítom: Ami malaszt más szenteknek, úgy férfiaknak, mint nőknek adva volt, azt a bold. Szűz egészen, de nemesebb és tökéletesebb módon megkapta, amennyiben női nemével nem ellenkezett. Ezt sz. *Bernáttal*, Serm. 4. n. 6. super Salve Regina, M. 184. k. 1077. a. állítom, ki így ír: «Mert nincs erény, mely tőled ki nem ragyogna és amint az egyes szentek birtak, te azzal egymagad birtál;» az Epist. ad Paulam et Eustoch. *szerzőjével*, melyet hamisan sz. *Jeromosnak* tulajdonítanak, M.-nél 30. k. 131. old.; továbbá az úgynevezett bölcs *Idiótával*, a Contempl. de Virg. Maria c. 2. *Hurternél*, Dogm. 2. k. 445. sz. a., ki így szól: «Ami ajándék valamely szentnek valaha adatott, tőled nem volt megtagadva; de az összes szentek összes kiváltságait magadban birod felhalmozva. Senki sem fogható hozzád, senki nem nagyobb nálad, csak az Isten.»

[3] Sz. *Tamás* írja, Expos. in epist. ad Rom. c. 8. lect. 5.: «(Isten) mindenkinek ahhoz mért malasztot ád, amire kiválasztatik, amint az ember-Krisztusnak a legkiválóbb malasztot adta, mivel arra lőn kiválasztva, hogy az ő természete az isteni személy egységébe vétessék föl és ő utánna a malaszt legnagyobb teljességével a bold. szűz Mária birt, ki arra választatott ki, hogy Krisztus anyjává legyen.» V. ö. sz. *Bonaventurát*, in I. Sent. dist. 42. expos.

tokkal és erényekkel volt ékesítve, amelyek által méltóvá lett, hogy Isten anyjává legyen.[1]

Bizonyítjuk. 234. A *Szentírás* ezt azzal jelzi, hogy az *arkangyal* e szavakkal üdvözli[2] őt: «Üdvözlégy, malaszttal teljes», mely szavak önmagukban tekintve, a szöveg és a *szentatyák* magyarázata szerint a malaszt azon teljességét jelzik, melyet a tételben fejeztünk ki: A magyarnak «*malaszttal teljes*» kifejezése görögül igy hangzik: κεχαριτωμένη t. i. *kedves vagy kedvessé tett.* Az értelem a magyarban és a görögben ugyanaz. Mert Isten[3] semmit se tart kedvesnek, csak ami magában tényleg kedves. *Ez a szó* tehát *kettőt* jelent: *először*, Isten a boldogságos Szüzet malaszttal ajándékozta meg és pedig teljesen, és kitűnőleg a többi igazak és szentek fölött. Mert ez a jelző itt egyedül a Szűznek tulajdoníttatik, hogy t. i. ezen malaszt által kitüntetőleg alkalmassá és méltóvá váljék, hogy csakhamar Isten anyjává legyen. *Másodszor* ezen malaszt által csodálatosan tetszett Istennek és az ő összes angyalainak, s az ő szemökben oly szeretetreméltó, ékes és kedves lőn, hogy őt Krisztus a többiek előtt anyjává választotta.

E véleményünket a szentatyák egyhangúlag hirdetik. *Csodatevő Gergelynel*, vagy bárki legyen azon ősrégi homiliának szerzője,[4] olvassuk: «Benne a malaszt minden kincse el volt rejtve . . . Mert a legszentebb szűz valóban belül megaranyozott láda, mely a megszentülés minden kincsét magába fogadta.» Egy régi

text. dub. 3. (*Vivès*, 2. k. 161. old.); *ugyanannak* Serm. 1. de B. V. M. (*Vivès*, 14. k. 107. o.)

[1] Sz. *Tamás* írja: Summ. Theol. P. 3. qu. 7. a. 10. ad. 1.: «A boldogságos Szűz malaszttal teljesnek mondatott nem maga a malaszt részéről, mivel nem birt a legfőbb kiválóságú malaszttal, amely egyált. birható, sem a malaszt minden hatásával: hanem malaszttal teljesnek mondatik ő reá való tekintettel, mivel t. i. elegendő malaszttal birt arra az állapotra, amelyre Isten kiválasztotta, hogy t. i.: az ő egyszülöttjének anyja legyen.»

A *szentatyák* és *hittudósok* nem ritkán azt mondják, hogy Máriában a malasztok és erények oly teljessége volt, hogy szépségével okozta, mikép Isten mintegy odavonva, testet veendő, leszállott beléje.

A *szentatyák* és hittudósok néha azt is mondják, hogy minden ember *Mária* keze által nyeri a malasztot; tehát Mária a malaszt oly teljességével bir, mely elegendő lenne minden ember üdvösségének kieszközlésére.

[2] *Luk.* 1, 18.

[3] Igy szól *Cornelius a Lapide, Luk.* 1. s köv.

[4] Található M. gör. sor. 10. k. 150. o.

szerző[1] mondja: «Valóban teljes, mivel a többieknek részenkint adatik, Máriába pedig egyszerre ömlik a malaszt egész teljessége.» Sz. *Efrem*[2] Máriát «az isteni és titkos kegyadományok kimeríthetetlen tengerének» nevezi; *damaszkusi* sz. *János*[3]: «A malaszt mélységének.» Az *Aranybeszédű* mondja[4]: «Másokba malaszt, tebeléd pedig a malaszt egész teljessége száll.» Sz. Bernát ilyetén nyilatkozatait[5] már másutt idéztük. *Damiani Péter*[6] írja: «mert mi hiányozhatott a szentségből, az igazságból a vallásosságból, a tökéletességből e különös Szűznél, ki az egész isteni malaszt kegyadomával teljes volt? mert midőn üdvözöltetik, ezt hallom az angyaltól: *Üdvözlégy, malaszttal teljes, az Úr van teveled.*»

A *szentatyák* csaknem összes nyilatkozatait egybe gyüjtötte IX. *Pius*, mondván[7]: «Ugyanazoknak (az atyáknak és egyházi iróknak) egybehangzó véleménye, hogy a legdicsőbb Szűz, akinek nagy dolgokat cselekedett, aki hatalmas, az összes mennyei ajándékok erejéből, a malaszt azon teljességével és azzal az ártatlansággal tündökölt, amelylyel mintegy Isten kimondhatatlan csodája sőt minden csodának tetőpontja és Istennek méltó anyja volt, és teremtett természethez képest magához Istenhez legközelebb járulván, úgy az emberi, mint az angyali magasztalásoknál fölebbvalóvá lőn.»

Hogy a *scholastikusokat* is tekintetbe vegyem, sz. Tamás mondja[8]: «A boldogságos Szűz felülmúlta az angyalokat . . . a malaszt teljességében, mely nagyobb a boldogságos Szűzben, mint valamely angyalban, és azért hogy ezt kifejezze, az angyal tiszteletet tanusított iránta[9] és mondá: *Malaszttal teljes*, mintha

[1] Epistol. ad Paulam et Eustochium n. 5., melyet tévesen sz. *Jeromosnak* tulajdonítanak. M. 30. k. 131. o.

[2] Precat. 2. ad Deipar. V. ö. *Bickel*, Carmina Nisibena 1. Ephremi Syri, 28. s köv. old.; 122.; *Nirschl*, Patrol. 2. k. 267. s köv. old.

[3] Homil 2. in. Deipar. n. 2. M. gör. sor. 96. k. 726. o.

[4] Serm. 140. M. 52. k. 576. o.

[5] V. ö. föntebb a 281. o. Olvasd még *ugyanannak* De Assumpt. B. V. M. Serm. 4. n. 5. s köv. old. M. 183. k. 427. s köv. old.

[6] Serm. 46. M. 144. k. 752. o.

[7] *Ineffabilis Deus* k. hitágazati *bulla*.

[8] Opusc. 6. máskép 3. 6. és 8. vagy Expos. in Salut angel.

[9] Hogy pedig ez nem volt egyetlen, sőt nem is főoka annak amiért az arkangyal tiszteletet tanusított iránta, sz. *Tamás* is jelzi, ugyanazon helyen

mondaná: azért tanusítok irántad tiszteletet, mivel a malaszt teljességében felülmúlsz engemet[1]: sz. *Bonaventura*[2]: «A szentek minden kegyadománya behatol Máriába. Mert az angyalok malasztjának folyama behatol Máriába, és a pátriárkák és próféták malasztjának folyama behatol Máriába, és az apostolok malasztjának folyama behatol Máriába, és a vértanuk . . . a hitvallók . . . a szűzek malasztjának folyama behatol Máriába. De mi csodálni való, ha minden malaszt Máriában gyült össze, aki által mindenkihez annyi malaszt folyt?»

Ezt a véleményt maga az *ész* is örömest megengedi kivált azon okok miatt, melyeket az előbbi tételben jeleztünk, t. i. ama

így írván: «a boldogságos Szűz felülmulja az angyalokat az isteni rokonság folytán és azért ezt jelezve, mondá az angyal: *Az Úr van teveled*, mintha mondaná: Azért tanusítok irántad tiszteletet, mivel te közelebbi viszonyban vagy Istenhez mint én, mert az *Úr van teveled . . . Luk.* 1., 35.: *Azért a szent is, mely tőled születik, Isten fiának fog hivatni.* Az Úr tehát másképp van a boldogságos Szűzzel, mint az angyallal: mivel vele mint Fiú, az angyallal mint Úr van.»

[1] Az angyali tudós, ugyanazon helyen folytatván így szól: «A boldogságos Szűz pedig *malaszttal teljesnek* mondatik *három* dologra nézve. *Először* lelkére nézve, a melyben a malasztnak minden teljességével birt. Mert Isten malasztját kettőre adja, t. i. a jó véghezvitelére és a rossz kerülésére és e kettőre nézve a boldogságos Szűz a legtökéletesebb malaszttal birt, mert ő inkább kerülte minden bűnt, mint bármely szent Krisztus után . . . Ő minden erény cselekedeteit is gyakorolta, a többi szentek pedig csak néhányat . . . és azért állítják fel őket különös erények példaképei gyanánt . . . de a boldogságos Szűzet minden erény példaképe gyanánt . . . *Másodszor* teljes volt malaszttal a léleknek a testre vagy érzékiségre való bőséges hatása miatt. Mert nagy dolog, hogy a szentekben annyi malaszt volt, a mi megszenteli a lelket: de a boldogságos Szűz lelke annyira tele volt, hogy onnét a malasztot visszaárasztá testére, hogy abból foganja Isten Fiát. . . . *Harmadszor* a miatt hogy minden emberre áthárамoljék. Mert nagy dolog bármely szentben, mikor annyi malaszttal bir, ami elég sokak üdvösségére: de mikor annyival bir, hogy minden embernek üdvösségére elég legyen a világon: ez a legnagyobb volna; és igy van Krisztusban és a boldogságos Szűzben. Mert magától a dicső Szűztől minden veszélyben elnyerheted az üdvösséget . . . valamint az erény minden cselekedetében segítségül nyerheted őt. . . . Igy tehát teljes malaszttal és a malaszt teljességében felülmúlja az angyalokat.»

[2] Specul. Virg. lect. 3. *Vivèsnél*, 14 k. 238. old. Hozzáadjuk még, amiket *villanovai* sz. *Tamásnál* (1555. évben) olvasunk, Serm. 3. de Nativ. Virginis, «Ki az az asszony, akik minden szentnek követésül állítunk föl, tizenkét csillag koszorujával a fején, t. i. minden malaszttal, ajándékkal, erényekkel kitüntetve, és fölékesítve? Mert a többi szívekbe részletenkint, a Máriáéba pedig a malaszt egész teljessége ömlött.»

magasztos állapot miatt, a melyre Isten a szent Szűzet emelte, hogy Isten anyjává legyen. Mária az isteni anyaság által, mint már megjegyeztem, a legszorosabb rokonságba és viszonyba jutott a legszentebb sz. Háromsággal. Ezt a kiváló szentséget tehát az *isteni anyaság tisztje*[1] követelte, t. i. *a*) az ő viszonya a *Fiúhoz*; mert teljesen illő volt, hogy a mint az egyszülöttnek mennyben oly Atyja volt, kit a szeráfok háromszor szentnek mondanak, a földön olyan anyja legyen, ki a szentség ragyogásával minden teremtményt felülmuljon. továbbá ki akarná kétségbe vonni, hogy Krisztus az ő anyjának, akihez a legközelebb állott, és a kit jobban szeretett. mint a többi, összes szenteket, több malasztot adott, mint a többieknek? ezt kívánta; b) az ő viszonya az *Atyához*, akinek első szülött leánya volt; c) az ő viszonya a *Szentlélekhez*, akinek jegyese volt. Miért is *Mária* mintegy bizonyos joggal birt a mennyei adományokra, a többi teremtmények fölött. Továbbá azt kívánta d) viszonya az *angyalokhoz*, akiknek királynéja; végre e) viszonya az *emberekhez*, akiknek közbenjárója, példaképe és dicsősége.

Mintegy mellesleg szeretném megjegyezni, amit részben már az előbbi tételben jeleztem, hogy a boldogságos szűz Mária nem csupán malasztra nézve, hanem a malaszt *cselekedeteire* nézve is messze felülmúlta az összes szenteket, és angyalokat, hogy Mária napról-napra igyekezett Istennek jobban tetszeni és a Szentségben gyarapodni, a *szentírás* szavai szerint: a *szent*

[1] V. ö[3] *szienai* sz. *Bernardin* nyilatkozatát (festo patrocin. S. *Joseph.* Dominic. 3. post Pasch. celebr. lect. 4.) hol ezt olvassuk: «Minden egyes, valamely eszes teremtmény számára közölt malasztnak szabálya az, hogy valahányszor az isteni malaszt valakit bizonyos különös malasztra vagy valamely kiváló állapotra kiválaszt, mindazon kegyelemajándékot megadja, mely annak így kiválasztott személynek, és az ő tisztjéhez szükséges, és őt bőségesen ékesíti.» Ugyanezt hirdeti sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 27. a. 4.

Morgott irja, Mariologie 46. old.: Valóban, ki kételkednék, hogy Isten, ki az apostolokat alkalmassá tette arra, mikép az újszövetség szolgái legyenek, mindenek előtt, akit ő Fia anyjának választott, e magasztos hivatásnak megfelelő malasztokkal fölékesítette? Ha Isten egyszülöttjének anyát akart adni, úgy őt ahhoz méltóvá, t. i. tisztává és szentté kellett neki tennie. Ő fölszentelte és szentté tette az ószövetség sátorát és templomát, pedig azok csak előképei, árnyékai voltak ennek, ami Máriában teljes igazsággá lett. A legboldogabb Szűz az élő szentségház, mely a valóban legszentebbet körülveszi, a csodálatos templom, melyben a legszentebb Isten nem csupán lakást, hanem testet is vett. Nem kellett-e tehát a többieknél jobban megszenteltetnie?

szenteltessék meg még jobban, hogy a malaszttal való folytonos közreműködés folytán a jócselekedetekben a legnagyobb jártasságot szerezte meg.[1]

Érdemekre nézve.

235. *A boldogságos szűz Mária, amint malasztra és szentségre, úgy érdemekre nézve is minden szentet és angyalt messze felülmúlt.*

Sz. *Tamás* szerint az *érdemek* mennyiségére és értékére nézve *kettőt* kell figyelembe venni, t. i. a gyökeret, melyből az érdemek fakadnak, melyek a *malaszt* és *szeretet*, és az úgy magában, mint a körülményekhez viszonyítva tekintett cselekedetnek mennyisége vagyis nagysága.[2] Az *elsőt* illetőleg, minél nagyobb a malasztja annak, aki a cselekedetet véghez viszi, minél tisztább a szándék, melyből valaki cselekszik, annál nagyobb az érdem is. A bold. szűz Mária pedig, mint kimutattam, malasztra nézve a többieket mind messze fölülmúlta; továbbá a szándék, melylyel mindig cselekedett, a legtisztább volt, t. i. Isten legtökéletesebb szeretete, amelyből minden cselekedete szár-

[1] V. ö. a *Breviariumban* nov. 21-én, a boldogságos Szűz Mária bemutat. ünnep. 2. noct. leckéjét, továbbá a boldogságos szűz Mária *tisztul.* ünnepe 2. noct. 4. és 5. leckéjét.

«Mária minden erényt hősies fokban gyakorolt. Megvolt benne Jób türelme, az összes szüzeket felülmúlta szívének tisztaságára, felülmúlta a vértanúkat erőre, a remetéket a világ megvetésére nézve, olyan hite volt, mely nemcsak hegyeket mozdított meg, hanem az örök Igét bevonta méhébe az egek magasságából; felülmulta a reményre nézve Ábrahámot, mert ő az igazi Izsáknak, az isteni Fiának halála és eltemetése után se veszté el reményét; a szeretet hevére nézve a menny szeráfjait is túlszárnyalta. Valóban, mint az atyák mondják, ő minden erénynek lakóháza volt, ő volt és most is az a dicső asszony, mulier amicta sole virtutum, aki az erények köntösébe öltözött, akit mindenki elé példaképül állítanak, akinek élete, mint az egyház énekli, megvilágosítja az összes egyházakat, cunctas illustrat ecclesias, akinek élete minden embernek szabályul és zsinórmértékül szolgál.» *Katschthaler*, Marian. Vorträge, 21. s köv. old.

[2] Sz. *Tamás* írja, Summ. Theol. P. 1. qu. 75. sz. 4. «Az érdem mennyiségét *kétfélekép* lehet mérlegelni. *Egyik* módon a szeretet és malaszt gyökeréből. És az érdem ily mennyisége megfelel a lényeges jutalomnak, mely Isten szemléletében áll; mert aki valamit nagyobb szeretetből tesz, tökéletesebben szemléli Istent. *Más* módon az érdem mennyiségét a cselekedet mennyiségéből lehet megítélni. Mert az özvegy, ki két fillért tett a perselybe, az föltétlen mennyiség szempontjából kisebb tettet vitt véghez, mint azok, kik nagy ajándékokat adtak. De viszonylagos mennyiség szempontjából az özvegy többet tett az Isten ítélete szerint, mivel az ő tehetségét jobban felülhaladta.»

mazott. A *másodikat* illetőleg: Mi nagyobb, kérlek, mint oly közel és közvetetlenül közreműködni Isten legnagyobb művére, t. i. az Isten Fia megtestesülésére, és az egész emberi nem megváltására?[1] Továbbá ki tudná elszámlálni a többi számtalan, érdemszerző cselekedeteket, melyeket életének hatvan, vagy mások szerint hetvenkét esztendején át folytatott; amely cselekedetek véghezvitelében az összes többieket, úgy az *angyalokat*, mint a *prófétákat*, *apostolokat* és *evangélistákat*, valamint a *vértanúkat*,[2] *hitvallókat*, *szüzeket*[3] sat. messze felülmúlta?

Ebből világosan kitűnik, hogy a bold. szűz Mária, mivel az érdemszerző cselekedeteknek, melyek által malasztját mindennap gyarapította, legnagyobb volt száma, nagysága és bensősége, az összes szenteket és angyalokat érdemekre nézve messze felülmúlta.[4]

Bizonyítjuk.

236. A bold. szűz *Máriát* végre a hyperdulia tisztelete illeti meg, mint már jeleztem, és azokból, amiket most mondottunk, önként következik, mert

[1] V. ö. a *Breviariumban*, a b. sz. M. *tisztul.* ünnepén a 2. nocturn. 6. leckéjét. V. ö. *Lehner*, Marienverehrung, 172. s köv. old.

[2] A bold. Szűz vértanúsága bizonynyal nem a test vértanúsága volt; hanem a *szívé*, melyről az *askéták* azt állítják: Ami kegyetlenséggel a vértanúk testét sújtották, csekélység, sőt inkább semmi volt azokkal összehasonlítva, melyeket ő szenvedett. Sőt azt állítják néha, hogy oly nagy volt fájdalma, hogy ha az ő fájdalmát az összes teremtményekre, melyek fájdalmat szenvedni képesek, elosztanók, mindnyájan azonnal elvesznének. V. ö. még a róm. *Breviariumban*, a 7 fájd. Szűz ünnep. (fekete vasárnap utáni pénteken), a nocturn. leckéit; továbbá ugyanazon ünnep sequentiáját (*Álla a keserves Anya*); *liguori* sz. *Alfonz*, Herrlichk. Mar. 2. r. 417. s köv. old.

[3] Sz. *Tamás* írja, Serm. 58. (in Assumpt. B. V. M. *Morgottnál*, Mariol. 121. old.): «Mert az angyalok érdemével bírt, angyalilag élvén . . . Bírt a próféta érdemével is, jövendölvén (Luk. 1): *Boldognak hirdet engem minden nemzedék*; mert prófétai szellemmel látta és megjövendölte, hogy minden nemzedéknek boldognak kell őt hirdetni, ès hogy minden nemzedéknek be kell fogadni az Isten és az ő Fiát. Birt az apostolok és evangélisták érdemével, mert tanított. Mert sok olyan dolgot írtak és hirdettek, amit a szentek csak az ő kinyilatkoztatásából tudhattak; minő az angyal megjelenése a fogantatáskor és sok más. Birt a vértanúk érdemével, midőn a kereszt halálát fiával együtt szenvedte (Luk. 2.): *És a te lelkedet is átjárja a tőr*. Birt a hitvallók érdemével, buzgalommal megvallván az Urat (Luk. 1.): *Magasztalja az én lelkem az Urat.* Birt a szüzek érdemével, mert ő kezdé és megőrzé a szűzességet . . . És amint mindenek erényével, és azonkívül is birt . . .» — V. ö. még *De Ponte Lajos*, Medit. P. 5. med. 37., hol a sz. Szűz hősies alázatosságáról van szó, amely miatt az angyalok összes kara fölé emelkedett.

[4] V. ö. *Morgott*, i. h. 120. s köv. old.

Dicsőségre nézve. 237. Tétel: *a bold. Szűz a boldogság dicsőségében vagy tökéletességében minden szentet és angyalt messze fölülmúl.*

Magyarázat. 238. Azt mondom, *minden szentet és angyalt.* De azért, mint kitűnik, nem emelkedett föl az Isten vagy Krisztus, az Isten-ember egyenlőségére;[1]

úgy a lényeges, t. i. Isten boldogító szemléletében álló, mint az esetékes boldogságnak tökéletességében, mondom. Az összes aureolákat is a legkitűnőbb mértékben bírja.[2]

239. A tételt önmagában véve, ha annak magyarázatától eltekintesz, *a hithez tartozónak* kell vallani.[3]

Bizonyítjuk. 240. A *Szentírásból* semmi bizonyítékot felhozni nem lehet, hacsak az *ó-szövetség* ama szavaihoz nem akarsz fordulni, melyeket föntebb idéztünk, melyek a szűz Mária méltóságát és kiválóságát, *typikusan* jelezték. Hozzáadjuk még a *Zsolt.* 44, 10.: «A királyné jobbod felől áll aranyos ruházatban, körülvétetve sokszerű ékességgel.[4]»

A *hagyomány* pedig ezt a véleményt számtalanszor tanítja. A *szentatyák*, és pedig úgy a *görögök*, mint a *latinok* hirdetik,

[1] Sz. *Tamás* irja, in 3. Sent. dist. 22. qu. 3. a 3. sol. qu. 3.: «Jóllehet a bold. Szűz az angyalok fölé emelkedett, még sem magasztaltatott föl az Isten egyenlőségeig vagy a személyben való egyesülésig; és azért nem mondatik, hogy jobb felől ül, hanem balfelől áll, amennyiben a Fiú tisztessége valamely módon (résztvevőleg, nem teljesen) reá háramlik, amennyiben Isten anyjának, de nem Istennek mondatik.»

[2] V. ö. *Suarez*, in 3. P. Summ. s. Thom. qu. 37. disp. 21. sect. 4. — A *vértanúk* aureolájára nézve. i. h. azt mondja, hogy a bold. Szűz, amennyiben jelenleg a vértanúk aureolája fölött álló valami különössel bír, ami az ő rendkívüli bátorságának és szeretetének különös jelvénye, akár aureolának hívjuk, akár annál kiválóbbnak, ami igazabb is. Továbbá *Suarez* azt állítja, hogy Máriában megvan a *szűzek* és *doktorok* aureolája. *Liguori* sz. *Alfonz*, Herrlichk. Mariens, 1. k. 410. s köv. old. 2. k. 577. old. azt tanítja, hogy a bold. szűz *Mária* a szentek minden aureolájával a legtökéletesebben föl van ékesítve a mennyben. V. ö. még azokat, miket föntebb a szentek aureolájáról mondottunk; továbbá sz. *Tamásnak* ugyanott idézett nyilatkozatait, melyekből kitűnik, hogy a bold. Szűz miképérdemelte ki az aureolákat, vagy inkább valami nagyobbat.

[3] *Suarez*, i. h. sect. 3. elején mondja; «És a hit igazsága, melyet az egyház e szavakkal vall: Fölmagasztaltatott Isten sz. anyja az angyalok kara fölé, a mennyei országokhoz.»

[4] *Sz. Tamás* irja, Expos. in Psalm. 44. «*A királyné jobbod felől áll stb.* És az egészet a bold. Szűzről lehet magyarázni ki királyné és a Király anyja, ki az összes karok fölött áll aranyos ruházatban, vagyis megaranyozva az istenségtől; nem azért, mintha Isten volna, hanem mivel Isten anyja.»

hogy Mária valóban mindeneknek királynéja és Úrasszonya, ki Fiának jobbján áll; és a Fiúval uralkodik.[1] Sz. *Jakab* szertartása Máriát «a keruboknál és szeráfoknál dicsőbbnek» nevezi. A *latinok* közül azonfelül sz *Ildefonzra* — vagy bárki legyen ennek a beszédnek szerzője[2] — hivatkozom, ki azt mondja: «Amint összehasonlíthatatlan az, amit cselekedett, és kimondhatatlan az ajándék, melyeket kapott, úgy megbecsülhetetlen és megfoghatatlan jutalma és dicsősége, *nem mondom, a többi szent szűzek között, hanem egyúttal a többi szentek fölött is, melyet kiérdemelt*»; — *Eadmer* canterburyi szerzetesre, ki sz. *Anzelm* barátja és társa volt, s azt állítja:[3] «Az egész kereszténység tudja és hiszi, hogy őt Isten minden menny fölé fölmagasztalta és az angyali karok fölé emelte.»

Ezt az *egyház* is, mint már jeleztem, mint a legbizonyosabbat elismeri és hirdeti, midőn *N. B. asszony* ünnepén énekli: «Boldog vagy szűz Mária, Isten anyja, ki hittél az Úrnak: teljesedtek benned, amiket neked mondtak, íme föl vagy magasztalva az angyalok karai fölé.»

A *scholasztikusok* közül sz. *Bonaventurát*[4] idézem, ki így szól: »Íme, mily dicső Mária dicsőségének kiváltsága, hogy a dicsőségben Isten után a legdicsőbb.»

Az *ész* ezt a véleményt

1. abból következteti, mivel a bold. Szűz *malasztra* és *érdemekre* nézve minden szentet és angyalt felülmúl. «Mert a mennyi malasztot[5] a földön nyert többiek fölött, annyi különös dicsőséget nyer a mennyben.» «A malaszt és a dicsőség[6]

[1] V. ö. azt az ősrégi beszédet, in Annuntiat. Deiparae (melyet hamisan sz. *Athanáznak* tulajdonítanak) n. 4. M.-nél gör. sor. 28. k. 938. o.; továbbá *aranyszavú Péternél*, Serm. 143. M. 52. k. 582. s köv. old.; *damaszkusi* sz. *Jánost*, Orth. fid. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 94. k. 1167. old.

V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. k. 1. r. 512. old.

[2] Serm 2. de Assumpt. B. M. (kétes mű) M. 96. k. 251. old.

[3] De Excell. Virg. c. 4. M. 159. k. 565. old.

[4] Specul. Virg. lect. 6. (*Vivès* kiad. 14. k. 250. old.)

[5] Sz. *Bernát* mondja, Serm. 1. de Assumpt. n. 4. M. 183. k. 416. old.

[6] Sz. *Tamás* mondja. Summ. Theol. in P. 2. 2. qu. 24. a 3. ad. 2. Ugyancsak ő kimutatja másutt, hogy a b. Szűz érdemre nézve felülmulta az összes angyalokat, evangélistákat, vértanukat sat.; amiből azt következteti, hogy megfelelő volt, «miképp mindnyája fölé helyeztessék.»

ugyanazon nemhez tartozik; mivel a malaszt nem egyéb, mint a dicsőség némi kezdete bennünk»; leginkább pedig

2. abból, mivel *Isten anyja*. «A király anyját[1] nem illeti meg egyenlő tisztelet azzal a tisztelettel, mely a királyt illeti meg: de mégis bizonyos hasonló tisztelet illeti meg bizonyos kiválóságnál fogva.»

A b. sz. Mária szivének tisztelete.

241. Hátra van még, hogy valamit a *b. szűz Mária szivének tiszteletéről* is mondjunk, mely kivált napjainkban oly nagy elterjedést nyert.[2]

242. Tétel: *Szabad, illik és hasznos a b. szűz Mária legtisztább szivét a hyperdulia tiszteletével illetni.*

Kifejtjük

243. A b. szűz Mária *szivét*, mondom, és pedig igazi, testi anyagi szivét.[3]

Szivét, mondom; de úgy, hogy az ő legtisztább lelke is a tiszteletbe legyen foglalva; tehát Máriának legszentebb lelkével éltetett szivét, t. i. *élő* szivét;[4] azonkívül, hogy úgy mondjam, *szellemi* szivét, t. i. azt a leglángolóbb tüzet, mely Mária ezen legszentebb szivében mindig égett, és ott most is ég, s mely az egész lelki élet forrása.

Ha kérded az okot, miért a b. Szűz *szive* és nem testének *valamely más része*[5] állíttatik föl a tisztelet *tárgyául*, azt fele-

V. ö. még *Kirschkamp*, Gnade und Glorie in ihrem inneren Zusammenhange, 7., 8., 9. fej.; *Morgott*, i. h. 119. s. köv. old.; *Katschthaler*, Vorträge, 29. s köv. old.

[1] *Tamás* mondja, Summ. Theol. P- 3. qu. 25. a. 3. ad. 1. V. ö. *Morgott*, i. h. 121. old.

[2] A b. szűz Mária legtisztább szive tiszteletének és ünnepének *történetét* illetőleg olvasd az e tárgy felől írt műveket *Eudes János, Pinamonte P., Gallifet R.* stb. tollából, *Nilles* S. J.-nél, de rationibus festorum sacrat. Cordis Jesu et puriss. Cordis Mariae, 5. kiad. 1. k. 540—573. old. *Kurz*, Mariol. 461 s köv. old.; *Müller*, Theol. mor. 3. k. 43. §; *Innsbruck*, Theol. Zeitschr. 1886. évf. 373 s köv. old. V. ö. még föntebb, a 2. k. 222. old.

[3] A hittudósok e dologról annyira meg vannak győződve, hogy néha ebből következtetik a szűz Máriának mennybevitelét. Mert azt mondják, ha ez a legtisztább sziv elporladt volna (tehát a lélek nem éltetné), nem képezhetné különös tisztelet tárgyát.

[4] V. ö. *Nilles*, i. h. 543. s köv. old.; *Kurz*, i. h. 462. old.

[5] A sz. szűz *vérének* tisztelete tilos. Mert midőn az inquisitio congregatiója 1875. január 13-án kelt rendeletével két művet eltiltott, a melyet a b. szűz Mária legszentebb véréről értekeztek, IX. Pius ugyanezen a napon megparancsolta, hogy e közlés által más írókat is figyelmeztetni kell, kik ezen, és más,

lem: mivel (a testi, a lélekkel együtt értett) szivet tartjuk helyesen az egész élet főszervének, mintegy az élet székhelyének és eredetének, a tökéletességek és érzelmek, a szeretet, bátorság, fájdalom sat. székhelyének;[1] és mivel az a legszentebb szív az Isten és irántunk, emberek iránt való összes szeretetnek, mely abban van, mintegy jelvényben, képét viseli.

A hyperdulia tiszteletével, mondom; nem *latriával*, mely *Jézus* legszentebb szivét illeti meg.

Bizonyítjuk.

244. *Szabad*, mondom, Mária szivét e tisztelettel illetni. Az apostoli szék már a 17. század végén és a 18. században számos egyházmegyének és szerzetes rendnek megengedte, hogy *Szűz Mária szivét* Jézus legsz. szivével *együtt* ünnepies tisztelettel illessék. A mult század végén VI. *Pius* a *palermói* érseknek és papságnak megengedte, hogy szűz *Mária* sz. szivét bizonyos ünnepiességgel tiszteljék.[2] Századunk elején (1805. és 1807.) VII. Pius több szerzetes-rendnek és egyházmegyének megengedte,[3] hogy a b. szűz Mária sz. szive tiszteletére ünnepet üljenek s ugyanezen ünnepen az officiumot a misével együtt elmond-

hasonló fajtájú bizonyítékokon törik fejüket, melyek ujdonság izével birnak, és a jámborság látszata alatt, a tisztelet különös címeit még ujságok útján is előmozdítani igyekeznek, hogy szándékukkal felhagyjanak és megfontolják azt a veszélyt, mely abban áll, hogy a híveket a hitágazatok felőli tévedésre csábítják és okot adnak a vallásgyűlölőknek a katholikus tanítmány tisztaságának és a valódi jámborságnak meghurcolására.» Így olv. a *Brevil. S. Bonaventurae*, 1881-iki kiadásának 273. old. 6. jegyz. végén, mely *Freiburg* in *Breisgauban* jelent meg.

[1] Hogy a b. szűz Mária legtisztább *szivének* ezen tiszteletét helyesen megértsük, nem lesz céltalan újra átolvasni azt, amiket föntebb *Jézus* legsz. *szivének* tiszteletéről mondtunk. Mert jóllehet ezen két tisztelet végtelenül különbözik egymástól, mivel az egyik a teremtmény tisztelete, a másik a Teremtő iránt tanúsított tisztelet, mégis sokban megegyezik egymással. Az anya és a Fiú a legszorossabban összekötvék és a leghasonlóbbak egymáshoz. Innét van az is, hogy nem ritkán *mindkét* sz. sziv tiszteletéről könyvek jelennek meg, együttesen oltárokat szentelnek Jézus sz. szivének és Mária szivének, mindkét sziv képeivel ellátott érmeket viselnek; sőt *Jézus és Mária szivének* címe alatt társulatokat alakítanak, melyeket az apostoli szék búcsúkkal ajándékozott meg. V. ö. *Nilles* i. h. 1. k. 555. s köv. old., 560. s köv. old.; *Migne* Curs, Theol. 8. k. 1496. old.; továbbá *Costa-Rosetti* J. S. J., Katechismus der Andacht zum unbefleckten Herzen Maria, *Innsbruck*, 1887; Theol. prakt. Quartalschr. *Linz*, 1880. 1. s köv. old.

[2] V. ö. *Nilles*, i. h. 1. k. 562. old.; *Kurz*, Mariol. 469. s köv. old.

[3] V. ö. *Nilles*, i. h. 562. s köv. old.

hassák[1]; végre IX. *Pius* (1855. júl. 21-én) a b. szűz Mária legtisztább szivének *saját* officiumát és *saját* miséjét az egész egyházra nézve helybenhagyta.[2]

Illik, mondom, a b. szűz Mária legtisztább szivet a hyperdulia tiszteletével illetni. Kérded *miért*? Hogy egy szóval minden okot *együttesen* megjelöljek: mivel *Isten anyjának szive*; tehát azé az anyáé, ki egyúttal szűz is. Ha az okokat *egyenkint* akarnám előadni, azt mondom 1. az Isten és az emberek iránt való *leglángolóbb szeretet* miatt, mely a sz. szivben honolt és most is honol. A legsz. Szűz szive mintegy az *isteni szeretet* tüzhelye, amelyből, mint *sienai* sz. *Bernardin*[3] mondja, izzó tüz származik, melyből a szeretet leglángolóbb érzelmei keletkeznek Isten iránt, és számtalan jótétemény az egyház és annak minden tagja iránt. 2. mivel ez a legsz. sziv minden *más tökéletességnek*, kivált pedig a *legtökéletesebb tisztaságnak* székhelye, melyeket ez a sz. sziv, mely egyúttal Isten anyjáé és a szűzé, a legnagyobb mértékben elsajátit.[4] Miért is a b. szűz Mária legtisztább *szive* ünnepének *könyörgésében* olvassuk:[5] «Mindenható örök Isten, ki a b. Szűz Mária szivében a Szentléleknek méltó lakást készitettél stb.; 3. mivel ez a legsz. sziv Jézus legsz. szivével a *legszorosabban egybe van kötve*,[6] és a *leghasonlóbb*, mint ugyanezen ünnep más *könyörgése* állítja:[7] «Isten, ki a b. szűz Mária szivét . . . a te Fiad, Jézus Kisztus isteni szive képmására szeretettel és irgalommal teljesnek akartad stb.»[8]

[1] Officiumot a misével, mondom, mint Havi B. Asszony napján, *Kisasszony napja* nyolcadának ötödik napja 2. nocturnumának leckéivel.

[2] V. ö. *Nilles* i. h. 568., 571. old.; *Hergenröther*, Kirchengesch. 2. k, 1052. old.

A b. szűz Mária *legtisztább szivének* ünnepét, mint már föntebb jeleztem, *N. B. asszony* nyolcada után való *vasárnap* üljük meg.

[3] Serm. 9. de visitat. (*Breviar*. fest. purriss. Cordis B. M. V.) E beszéd kifejtését és különösen a b. szűz Mária legtiszt. szivében lakozó isteni szeretet *két lángjának* éttelmezését olv. *Nilles*-nél. i. h. 1. k, 574. s köv. old.

[4] V. ö. *Nilles* i. h. 1. k. 570. old.

[5] A *Proba me* kezd. misében.

[6] Mert a legsz. szűz *Mária* Krisztust foganta, hordozta, szülte, ápolta sat. Vele együtt állott ki minden fájdalmat, gúnyt. szenvedést, halált. V. ö. *Kurz*, Mariologie, 465. s köv. old.; *Nilles*, i. h. 1. k. 591. s köv. old.

[7] A *Gaudeamus* kezd. miséből, *Nilles*-nél, i. h. 2. k. 372. old.

[8] Legyen szabad idézni, amiket a b. szűz Mária legtisztább szive tiszteletének ezen *okairól* olvashatni *Migne*-nél, Curs. Theol. 8. k. 1496. s köv. old.

Hasznos, mondom végre, hogy ezt a legtisztább szivet a hyperdulia tiszteletével illessük. Mert ebből a tiszteletből a legbővebb és legüdvösebb *gyümölcsök* teremnek, úgy, az *egész egyház* számára, melyet kivált napjainkban minden oldalról a viha-

(*Galliffet* J. tollából): «Ha Jézus szivét kiveszed, mit találsz szentebbet vagy édesebbet, nemesebbet vagy fönségesebbet, mint Mária szive?» És milyen nagy a kiválósága? Ha ezt akarod megmérni «a személy méltóságából; vagy a lélek tökéletességéből, mellyel a sziv össze van kapcsolva; vagy a bele öntött malasztokból; vagy az erényekből, melyeknek székhelye és eredete; vagy a működésből, a melyre alkottatott és szánva volt, t. i. hogy Jézus kimondhatatlan szeretetétől szakadatlanul és örökké égjen . . . . . nyilvánvaló, hogy a tiszta teremtmények közt sem az égben, sem a földön semmi nincs, ami e szűzi szivnél tökéletesebb, drágább, szentebb, kiválóbb, Isten és Jézus Krisztus előtt kedvesebb. Ehhez add, hogy semmi sincs, ami jobban szeretne bennünket és jótevőbb volna irántunk. Mert anyánknak, úrasszonyunknak, királynénknak- pártfogónknak, segítségünknek, oltalmunknak, vigasztalásunknak szivéről van szó. Arról a szivről van szó, melyet irántunk való szeretetből a fájdalom töre járt át, mely Jézus szivének többi fájdalmait, melyeket üdvösségünkért viselt, bőségesen megosztotta. Ha valaki mindezeket figyelmesen megfontolja és isteni világosságtól áthatva meggondolja, bizonnyal érzi és megvallja, hogy Mária legsz. szivénél semmi se méltóbb tiszteletünkre és szeretetünkre. Ó, ha a méh, mely Jézust hordozta, boldog, ha boldogok az emlők, melyek szoptatták s így tiszteletre legméltóbbak, mit kell mondanunk a szivről, mely szeretett?»

Hozzáadjuk azonkívül ezt az *okot*: *Mivel az egyháztól tanultuk tisztelni* (a latria tiszteletével) *Jézus legsz. szivét, illő, hogy tiszteljük* (a hyperdulia tiszteletével) *a b. szűz Mária legtisztább szivét is*; mert, mint ugyanez a szerző irja (*Migne*-nél. i. h. 1495. s köv. old.) «nincs az egyháztól a *Fiú* tiszteletére rendelt hódolatnak vagy kötelességnek oly neme, amelyhez hasonlót az *Anya* tiszteletére behozva nem találnánk. Vizsgáld meg lelki szemeddel a föld kerekségét, és kellő csodálattal és lelki gyönyörűséggel ismerd meg, hogy nincs a világnak olyan része, ahol *Jézus* nevét ismerik és hirdetik, hogy ugyanott *Mária* nevét a Fiú nevével együtt ne hirdetnék. Nincs semmi nemzet, mely *Jézust*, Isten Fiát elismerte, hogy *Máriát* osztatlanul Isten anyjának ne vallotta és tisztelte volna. Egy templomot se szenteltek *Jézusnak*, amelyben valamely *Mária* dicsőségére emelt emlék ne volna található. Senki nem volt az egyházban, ki *Jézus* szeretetétől különösen lángolt, hogy hasonló tűzre ne gyuladt volna *Mária* iránt, amit az összes szentek példája bizonyit; úgy, hogy bizonnyal mondhatjuk, *Jézust* sem tisztelni, sem szeretni nem akarták az *Anyának* folytonos együttléte nélkül. Vedd fontolóra, hogy *Mária* neve a hívek szájában *Jézus* nevétől elválaszthatatlan; hogy az *Anya* magasztalásai a *Fiú* dicséreteivel naponkint összevegyülnek és egybeolvadnak az isteni tiszteleteken; hogy *Krisztus* életének minden titkát, elkezdve a megtestesüléstől, egész a mennybemenetelig, az egyház mindmegannyi ünneppel üli meg, és hogy hasonlólag ugyanezt a tiszteletet tanúsítja a legsz. *anya* életének többi titka iránt is fogantatásától kezdve egész mennybeviteléig. Végre az egyházban nem keletkezik semmi új ünnep,

rok bősz hullámai ostromolnak,[1] miért is ha valaha úgy most a bold. szűz Mária leghathatósabb pártfogására szorul; úgy az *egyes emberek* számára, akik ehhez a legtisztább szívhez folyamodnak. A tapasztalat bizonysága szerint ez a tisztelet az egész földön az üdvösség legjobb gyümölcsei teremtek, kivált, hogy valamit tüzetesen fölemlítsek, a *Mária* legtisztább szívének segítségülhivása mellett, a bűnösök megtérésére *Párisban* alakult társaság által.[2] És nem csoda! Mert midőn a bold. szűz Mária legtisztább szívét jámboran és figyelemmel tiszteljük, az ő kimondhatatlan szeretete Isten és az emberek iránt mintegy szemeink elé tárul az üdvösség elnyerésének reménye az ő Istennél való pártfogása folytán bennünk csodálatosan föléled; végre követésére hatalmasan felbuzdulunk, Mária szívének érdemei által a mi hideg és kemény szívünk is lassankint felgyúlad és meglágyul az isteni szeretet lángjától a *könyörgés*[3] szerint: «Mindenható Isten . . . engedd kegyelmesen,

semmi új officium vagy gyakorlat a *Fiú* tiszteletére és becsülésére, hogy azonnal hasonló ünnep, officium, vagy gyakorlat ne keletkeznék és hozatnék be az *Anya* magasztalására és tiszteletére is. Például *Jézus* nevének, *Mária* nevének ünnepei; *Jézus* örömeinek — *Mária* örömeinek; *Jézus* kiválóságainak — *Mária* kiválóságainak; *Jézus* fájdalmainak és szenvedéseinek — *Mária* fájdalmainak és szenvedésének ünnnpei. Amit az egyház más hasonló alkalmakkor és gyakorlatokkor állandóan és változtatás nélkül megült, azt bármely figyelmes olvasó megfogja találni. Tehát, hogy végre befejezzük azt, amit szándékozunk: *Jézus* szivének tisztelete és ünnepe egyszer elrendeltetvén, a Szentléleknek az egyházban megszokott gondviselése szerint következetes volt, hogy *Mária* szívének tiszteletére hasonló tisztelet vagy ünnep rendeltessék.»

[1] V. ö. *Nilles*, i. h. 1. k. 569. s köv. old.

[2] Mely rövid idő alatt az egész föld kerekségén az üdvösség oly bő és csodálatos gyümölcseit hozta létre, hogy ahhoz hasonlót az egyház évkönyvében nem találunk, ha az összes századokon visszamegyünk», mint pl. *Roothaan* P. 1848. jun. 24-éről kelt körlevélben helyesen megjegyzi, amelyben ezt a bizonyítékot jámboran és komolyan tárgyalja. V. ö. a híres *Nilles*, i. h. 567. old. ft. dr. *Müller*, Theol. mor. 2. k. 150. s k. old.; *Schmude*, S. J. Das reinste Herz der hl. Jungfrau und Gottesmutter Maria, Bécs, 1875.; *Maurel*, Ablässe, németre ford. *Schneider*, 469. old.

Ezt a társaságot, vagy a *Mária legszentebb és szeplötelen szívéről* a bűnösök *megtérésére alakult főtestvérületet* — melyet a *győzelmekről* is neveznek — *Desgenettes* (+ 1860) áldozópap alapítot és XVI. *Gergely* 1838-ban jóváhagyta. V. ö. *Nilles*, i. h. 566. old.; *Schneider*, i. h. 470.; *Brück*, Kirch.-Gesch. 826. o.

[3] A bold. szűz Mária legtiszt. *szíve* ünnepének könyörgése (az *Omnis gloria* kezd. misében, melyet a S. R. Congreg. 1855. jul. 21-én helyben hagyott). V. ö. *Nilles*, i. h. 2. k. 366. old.

hogy ugyanazon legtisztább szív ünnepét ájtatos lélekkel megülvén, a te szíved szerint élni képesek legyünk;» továbbá más, ilyetén *könyörgés*[1] szerint: «Mindenható Isten, ki azt akartad, hogy a boldogs. szűz Máriának legkedvesebb szíve az istenség szent helye, minden erénynek trónusa, és az egész szentség kincsesháza legyen; add nekünk, kérünk, ugyanazon legszentebb szívnek érdemei és esedezései által, hogy az ő képét szüntelenül szívünkben hordozzuk; hogy az ő követése által mindig ezt cselekedvén, ami neked tetszik, örökké a te szíved szerintiek lehessünk.»

C. A szent ereklyék tiszteletéről.

245. A *zsidok* és *szamaritánok* a holttesteket, valamint a holtak házaiban talált edényeket, azok ereklyéit, ruháit stb., mint tisztátalan dolgokat utálták.[2] A *pogányok*, kik hasonlókép azt vélték, mint a zsidók, hogy az embert a holtak megérintése megfertőzteti,[3] a holtak ereklyéit megvetették; azért a vértanuk tetemeit gyakran profán csontokkal, pl. állati csontokkal rosszakaratúlag összekeverték,[4] vagy tűzbe vetették, vagy a tengerbe Tévedése.

Ide tartozik, amit *tiszteletreméltó Bedánál*, Hom. 12. in Dom. 1. post Epiph. M. 94. k. 67. old. olvasunk, (*Breviar.* fest. puriss. *Cordis* B. M. V. 7. lecke): «*És anyja*, mondja (az evangelista), *magában tartá mindezeket az igéket, szívében forgatván.* Mindazt, amit a szűz anya az Úrról, vagy az Úrtól mondottnak vagy cselekedettnek ismert, gondosan megőrizte szívében s aggodalmasan emlékezetébe vésett mindent, hogy midőn végre az ő megtestesülése hirdetésének vagy írásának ideje elérkezik, a kérdezősködőknek mindent, amint történtek, eléggé el tudjon beszélni. Utánozzuk mi is, atyánkfiai, az Úr kegyes Anyját s mi is őrizzük meg szilárdan szívünkben Urunk és Üdvözítőnk szavait és tetteit.»

[1] Adjuk még hozzá a bold. szűz Mária legtisztább *szívének* tiszteletére szóló *letenyéket*, *Nilles*-nél, i. h. 2. k. 489. s köv. old.

[2] Ugyanezt tették a *gnosztikusok*, különösen a *kajánuszok*, de más okból; mivel ugyanis nem ismerték el a vértanúság méltóságát és tagadták, hogy azt adandó alkalommal el kell viselni, következetesen a vértanúk ereklyéitől a tiszteletet is megtagadták. V. ö. *Gotti*, i. h. 3. k. 655. old.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 692. old.

[3] V. ö. *Döllinger*, Heidenth. und Judenth. 541. old.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 686. old.

[4] *Hitehagyott Julián* pl. mint *naz.* sz. *Gergely* beszéli, Orat. 2. contra Julian. n. 29. M. gör. sor. 35. k. 702. old., megparancsolta, hogy a szentek ereklyéit

dobták, hogy a katholikusoknak alkalmuk ne legyen azokat tisztelni.

A keresztények közül a szent ereklyék tiszteletét megtámadta *Eustathius* sebastei püspök (Arméniában); [1] továbbá az áriushitű *Eunomius* s több más áriánus; *Vigilantius*, egy az 5-ik században élő aquitaniai pap tagadta, hogy a vértanúk sírjait s testeit gyertyák gyújtása stb. által kellene tisztelnünk.[2] A nyolcadik században a képrombolók közül néhányan a szentek templomait, sírjait és ereklyéit megszentségtelenítették. *Konstantinus Kopronymus* (743. évben) más gonosztettei mellett a szentek testeit megvetéssel illette és megégetni parancsolta.

825. év körül *Claudius* turini püspök, a 14. században pedig *Wicleff* valamennyi keresztet és ereklyét szerettek volna megsemmisíteni s azt állították, hogy a szentek sírjait nem kell tiszteletben tartanunk.

Az újabbkori tévtanítók közül a lehető legtöbben mind a szentek, mind pedig a szentek hamvai ellen dühöngni meg nem szüntek.

Luther elvetette a szent kereszt és más szent ereklyék tiszteletét[3] s dicsérte Vigilantiust, kiről azt véli, hogy keresztényebb módon írt, mint Jeromos, ha fenmaradtak volna iratai.

Ugyanezt tanítják a lutheránusok symbolikus könyvei.[4] Luther követői néha szelidebben irtak e tárgyról s nem tagadták meg minden tiszteletet az ereklyéktől, mindazonáltal a képek tiszteletét, mint ez a kath. egyházban virágzik, elvetették.[5]

kigúnyolás okáért a legutálatosabb csontokkal összekeverjék. *Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 240. §.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 692. old.

[1] Lásd *Mansi*, Coll. concil. 2. köt. 1098., 1103. old.: *Hefele*, Conc.-Gesch. 1. k. 788. old.

[2] Az ereklyéket tiszteletben tartó katholikusokat, «hamutisztelőknek és bálványimádóknak» nevezte. (Lásd sz. Jeromost adv. Vigil. c. 4. M. 23. k. 357. l.)

[3] A kereszt felmagasztaltatásáról szóló könyvében mondja: «Amit a sz. keresztről szóltam, ugyan ez áll az összes szentek ereklyéiről. Az ereklyéknek más céljuk nincs, mint a hivek rászedése és félrevezetése, miért is minden csontot földbe kell ásni.» Lásd *Gotti*, Theol schol. sz. Tamás 3. rész; és Suppl. tract. 14. qu. 7. dub. 3. (3. k. 652. old.)

[4] Az *ágostai hitvallás* II. része ezt tanítja: «A rómaiaknak ez ereklyék tiszteletéről és imádásáról szóló tana alaptalanul kigondolt haszontalan dolog.»

[5] *Gerhardus* János ezt irja, Confess. cath. 1. könyv. 10. fej. 3. p.: «Senki sem mondja közülünk, hogy a szentek valódi ereklyéit tiszteletlenséggel kellene illetnünk . . . vagy megégetnünk; hanem ha azon ereklyék valódiak,

Nem akarom ezúttal hallgatással mellőzni, hogy a lutheránusok ennek dacára gyakran a legapróbb tárgyakat, melyeket vezéreik használtak, bizonyos, minden mértéket fölülmúló buzgalommal tisztelnek.[1]

Kálvin még Luthernél is szenvedélyesebben támadta meg a szent ereklyék tiszletetét s azzal rágalmazta a katholikusokat:[2] «hogy ők nem csak a szenteket imádják Krisztus helyett, hanem csontokat, ruhákat, lábbeliket stb». Továbbá Lutherrel együtt a szent kereszt tiszteletét is elvetette.[3]

Ide tartoznak különösen Kálvin követői a *hugenották* Franciaországban, kik sok szentnek, pl. sz. Irénnek, toursi sz. Mártonnak testét megégették s hamvaikat a folyóba vetették.

Ide számítandók végül az összes *naturalisták* és *rationalisták* s a többi hitetlenek, mint például *Ronge*, ki születlen és káromló beszédekre fakadt azon tisztelet ellen, melyet Trierben különösen 1844. évben Krisztus varratlan köntöse iránt tanusítottak.

246. Ezek ellenében azt mondjuk: Katholikus tan.

Tétel: *Szabad és hasznos dolog a szentek ereklyéit illően megőrizni és tisztelni.* Szabad és hasznos dolog.

247. A szentek ereklyéit mondom, vagyis (e szót szigorúbb és szorosabb értelemben véve) a szentek testét, ennek részeit, mint csontokat, hamut stb. és (tágabb értelemben véve a szót) más tárgyakat, melyek a szentekhez tartoztak s melyek magok-

nincs kifogásunk ha megőriztetnek nem a babonaság táplálására, hanem kegyeletes emlékül . . . Nem minden, a sz. ereklyéknek mutatott tiszteletet helytelenítünk, hanem csak azt, mely Isten igéjével ellenkezik és azt keresi a teremtményben, ami Isten tulajdona . . . Nem tagadjuk, hogy Isten néha a vértanúk testével való érintés által csodákat művelt . . . Amit tagadunk, ez az, hogy a szentek testeit és csontjait nem kell pápista módon ama vallásos tisztelettel illetnünk, mely a pápaságnál dívik.»

[1] A bükkfából, melyet Luther tulajdonának mondanak, kereszteket csinálnak, továbbá azon asztalból, ágyból stb., melyet Luther használt, Wartburg várában darabocskákat vesznek azok, kik oda zarándokolnak s azokat mint ereklyéket nagy tiszteletben tartják. *Hase*-nál olvassuk, Polemik 563. old.: «Valóban az emberi érzésben gyökerezik, hogy kedves elhunytainktól reánk hagyott emlékeket tiszteletben tartjuk. Lám azt a jegygyűrűt, melyet Luther a megugrott apáca ujjára húzott, mint ereklyét tisztelik a protestánsok, és sok protestáns család mint drága kincsre és értékes örökségre, úgy tekint reá.»

[2] Instit. 3. könyv, 20. fej. Lásd Confess. Helvet. post. art. 5.

[3] Lásd *Gotti*, idézett helyen 3. k. 652. old.

ban véve alkalmasak arra,[1] hogy ugyanazon szentek kegyeletes emlékét felelevenítsék, t. i. oly tárgyak, melyeket a szentek földi életökben használták, továbbá békóik s szenvedéseiknek más eszközei[2] stb., melyek a szentekkel való érintkezés által mintegy meg lettek szentelve.

Hitágazat.

248. Ezen tétel *hitágazat* a trienti zsinat határozata folytán, mely zsinat elitéli[3] azokat, kit azt állítják, hogy a szentek ereklyéit nem kell tisztelni; továbbá a trienti hitvallásból, melyben ez olvasható: «állhatatosan vallom, hogy a szentek ereklyéit tisztelnünk kell.»

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

249. A *Szentírás* távolról sem kárhoztatja az ereklyék ezen tiszteletét, hanem inkább ajánlja. Az ószövetségi Szentírás ugyanis annak példáját hozza fel, hogy József[4] és a két próféta[5] csontjai tiszteletnek örvendtek, valamint Áronnak a szentélyben őrzött vesszeje is;[6] továbbá azon jótéteményeket tárja előnkbe, melye-

[1] Amint azt az emberek szokása és a tisztelet törvényei magukkal hozzák, csak olyan dolgokat illetünk tisztelettel, melyeket bizonyos ékesség jellemez s melyek józan eszű embereknek nem adhatnak okot figurálásra. Azért csakugyan minden ok nélkül kérdik elleneink, miért nem tisztelünk sok más tárgyat is, melyet Krisztus és a szentek érintettek, mint pl. azon szamarat, melyen Krisztus ült stb. A latin «reliquiae» (=ereklye) szóról s annak jelentéséről olvasható *Kraus*-nál, Realencykl. 2. k. 686. old.

[2] T. i. élettelen eszközei, mert, mint magától értetődik, a hóhérok tagjai nem lettek a szentekkel való érintkezés által megszentelve, hanem inkább kárhozatosakká váltak.

[3] Sessio 25. Decret. de Invoc. et Vener. Sanct. Az egész szöveg így hangzik: «Tisztelnünk kell a szent vértanúk és más Krisztussal élők szent testeit, melyek Krisztus élő tagjai és a Szentlélek templomai voltak, s melyeket Ő örök életre fog támasztani és megdicsőíteni, s melyek által Isten sok jótéteményt nyújt; úgy, hogy azok, kik azt állítják, hogy a szentek ereklyéit nem kell tisztelnünk és becsülnünk, vagy hogy azokat s más megszentelt emléktárgyakat hiába tisztel a hívő nép és hogy hiába tiszteljük a szenteket, segítségül híván őket, mindenkép kárhoztatandók, amint már régen kárhoztatta őket az egyház, s most is kárhoztatja.» Ide tartozik még a II. *nicaeai* zsinat 7. Act. határozata is (*Mansi*-nál Concil. Coll. 13. k. 374. s köv. old.; *Hardouin*, Concil. Coll. 4. k. 455. old.): «Kik tehát abból, amit az egyház nagyrabecsül, valamit elvetni merészelnének, legyen az akár evangélium, akár kereszt, akár festmény, vagy a vértanuk szent ereklyéi . . . ha püspökök vagy papok: őket letétetni parancsoljuk, ha szerzetesek vagy világi emberek: a hívek közösségéből kizárassanak.» Lásd *Hefele*, Concil.-Geschicht. 3. k. 440. old.

[4] Exod. 13., 19.

[5] IV. Regum 23., 18.

[6] Num. 17., 10.

ket Isten a szentek ereklyéi által nyújtott az embereknek.[1] Az újszövetségi Szentírásból az Apost. Cselek. 19. 11. s köv. azon szavaira hivatkozom: «Nem csekély csodákat is tőn az Isten Pál keze által, úgy hogy a betegekre még a keszkenők és övezők is elvitettek az ő testéről, s eltávozának azoktól a betegségek és a gonosz lelkek kimenének.»

Mert ha e helyen nincs is a mi fogalmunk szerint vett ereklyékről szó, miután az apostol akkor még az élők sorában volt, mégis e szavakban nyomaira akadunk[2] az ereklyékről szóló tannak.

250. Ezen állításunkat a hagyomány gyakorlatilag és elméletileg elég világosan bizonyítja. Gyakorlatilag, mondom, bizonyítja ezt *a)* a hívek azon igyekezete, melylyel a vértanúk hamvait a többi hívek maradványaitól elkülönítették[3] *b)* az a rendkívüli szorgosság, melylyel a szentek különösen a vértanúk ereklyéit összeszedték[4] *c)* az a szokásuk, hogy a szentek ereklyéi és sírjai fölé oltárokat, kápolnákat és templomokat emeltek, melyeket

2. a hagyományból.

[1] IV. kir. 13., 21. Sirák 48., 15.

[2] Az idézett hely és az Apost. Csel. 5., 15. mutatja, hogy *a)* a hívek legnagyobb tiszteletben tartották azon tárgyakat, melyek isteni adományok teljével biró emberekre vonatkoztak; annyira ment *b)* ezen tisztelet, hogy azt hitték, mikép ezen tárgyak természetfölötti erővel birnak, nem ugyan magukban véve, hanem arra való tekintetből, kire vonatkoztak; hogy *c)* Isten ilyen ereklyék által nagyszerű jótéteményekben részesítette a híveket s így *d)* hiteles bizonyítékkal erősítette meg őket azoknak tiszteletében. *Hurter*, Comp. theol. dogm. 3. k. 796. sz. Lásd *Petaviust*, De Incarnat. 14. k. 11. s köv. fej. *Kraus*, idéz. hely. 686. old.

[3] Hogy ugyanis a vértanúk testeit megkülönböztessék, sírjaik fölé pálma néha hal vagy galamb alakját szokták volt függeszteni nem különben vérrel telt edényeket.

[4] És ez már az egyház első századaiban történt, amint ez sz. Polykárp vértanúságáról szóló iratokból kiviláglik, *Eusebius*: Hist. Eccl. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 20 k. 362. old. A smyrnaiak azt vallják levelök 5. fejezetében: «Az ő (sz. Polykárp) csontjait, melyek kedvesebbek a legértékesebb drágaköveknél és tisztábbak az aranynál, összeszedtük és illő helyre tettük.» Sz. *Ignác* vértanú kisérői amannak ereklyéit Rómából Antiochiába hozták; *Ruinart*, 22. old.; *Kraus*, Realencykl. 2. k. 913. old. Ephesusban sz. János apostol ott lévő ereklyéit tisztelték, miről Celesztin pápa tanuskodik (ephesusi zsinathoz intézett levelében n. 4. M. 50. k. 509. old.); mások keresztelő sz. János fejét a legnagyobb tiszteletben tartották. Constantius császár sz. Timotheus, sz. András és sz. Lukács ereklyéit 356. évben Konstantinápolyba hozatta. Lásd *Perrone*, De Cultu Sanct. n. 86. s qq. *Kraus*, Realencykl. 2. k. 914.

ez oknál fogva «Martyriák»-nak (vértanú-oltár) «Memoriae»-knek (emlékhelyek) és «Confessiones»-eknek (hitvalló oltár) nevezték[1]; *d)* az a hódolat, melyet a keresztények a szentek ereklyéivel szemben tanúsítottak: ugyanis világot gyújtottak előttök, sírjaikat virágokkal diszitették, sírjaikon miseáldozatokat mutattak be az Istennek, csontjaikra, vagy a szent vértanúk békóira csókot nyomtak, stb.[2]

Mindezt a katakombák síremlékeiben találták kifejezve. Számtalan ilyen bizonyíték lelhető itt fel. Hogy a mondottakon kívül egynéhányat felemlítsek: találhatsz itt üvegből vagy más anyagból készült edényeket, melyek vértanúk vérét tartalmazták s nagy tiszteletnek örvendtek — vérámpolnák, véredények;[3] továbbá olyan edények, melyek a vértanúk vére által megáztatott földdel voltak tele;[4] fellelhető itt sok, a vértanúk sírja fölé emelt oltár,[5] továbbá olyan hordozható oltárok, melyeket bizonyos napokon miseáldozat bemutatása végett a vértanúk azon sírjaira állítottak, melyek állandó oltárral nem birtak.[6] A legrégibb időben épült állandó oltárokat láthatni sz. *Péter*

Ha az egyházi emlékek nem tesznek említést a bold. szűz Mária ereklyéi iránt tanúsított tiszteletről, az csak megerősíti az egész régi kornak azon meggyőződését, hogy a bold. szűz Mária új életre támasztatott és testével együtt felvétetett a mennybe. Fenmaradt mégis néhány a bold. szűz Máriára vonatkozó tárgy, t. i. Chartres-ben őrzött takarója (indusium) vagyis az a szövet, melybe a bold. szűz Mária szent teste halála után volt takarva; továbbá öve (cingulum) mely mennybemenetele után a földön maradt és melyet régen Konstantinápolyban «ἑορτη τῆς ζώνης» nevezetű ünnepen tiszteltek.

[1] Lásd *Eusebiust* Hist. Eccl. l. 2. c. 25. n. 3. M. gör. sor. 20. k. 207. l. *Mansi*, Collect. Concil. 3. k. 971. old.; *Kraus*, Realencykl. 2. k. 691. old.; ugyanannak Rom. Sott, 585. s köv. old.

[2] Sz. *Ágoston* azt irja Serm. 310. c. 2. M. 38. k. 1413. l.: «Annyival édesebben iszszuk Krisztus vérét azon a helyen, hol Cyprián kiszenvedett, mennyivel jámborabbul ontotta itt vérét Cyprián Krisztus nevéért.» Olvasd *Kraus*-t is, Realencycl. idéz. h., hol mind görög, mind latin szentatyák sok ilyen mondása van feljegyezve.

[3] V. ö. *Kraus*, Blutampullen; s ugyanannak Rom. Sotter. 507. s köv. old.

[4] *Kraus*, Blutampullen, 27, s köv. old.; ugyanannak, Realencycl. 2. k. 687. old.; *Wolter*, Katakomben, Frankf. Brosch. 1886. évfolyam 7. sz. 20. s köv. old.

[5] És későbbi időben a többi szentek sirja fölé is. Mint általában mondják, sz. *Márton* toursi püspök volt az első, kinek sírja fölé oltárt emeltek, bár a vértanúság pálmája nem jutott neki osztályrészül. Lásd *Kraus*, Rom. Sott. 585. old.

[6] V. ö. *Kraus*, idéz. hely.

és *Pál*, sz. *Kornél*, sz. *Január* sz. *Ipoly*, sz. *Cecilia* stb. sírja fölött.

I. sz. *Félix* pápa (270. körül), mint a pontificális könyv tanúsítja, meghagyta, hogy a miseáldozat vértanúk sírja fölött mutattassék be;[1] sőt annak nyomai is megvannak, hogy ez már előbb az I. és II. században használatban volt. Az egyházi törvény, mely a szentek ereklyéinek oltárokba való beillesztését elrendeli, oly szigorú volt és most is az, hogy, ha az ereklyék lopás által vagy más módon el volnának távolítva, az oltár megszünt felszentelt lenni. Az oltár kövének azon helye, hová a szentek ereklyéi helyezendők, a pontificális könyvekben «sírnak» neveztetik.

Mint az ereklyék tiszteletének nyomós bizonyítékát megtalálhatod a legrégibb katakombákban a sok sírfeliratot, melyekből kiviláglik, hogy a hivek mily nagy szorgossággal törekedtek a vértanúk szomszédságába temetkezni «a vértanú testének közelsége miatt való vigasz céljából», hogy t. i. az innen háramló jótétemények és adományok részeseivé lehessenek.[2] Már fennebb

[1] Szent *Ambrus* ama mondása szerint, Epist. 22. c. B. M. t. 16. p. 1066.: «A győzedelmes áldozatok (vértanúk) azon helyre kerüljenek, melyen Krisztus feláldoztatik. De ez, ki mindnyájunkért szenvedett, az oltár fölött van, amazok, kik szenvedése árán lettek megváltva, az oltár alatt.» Lásd *Jeromost* is, adv. Vigil. n. 8. M. 23. k. 346. old. Olvasd el azt is, amit fennebb ezen dologról mondottunk s hol sz. *Prudentius* (Peristeph. Hymn. 11. vers. 119. sqq. M. 60. k. 548. l.) nagy horderejü szavait is felhoztuk, melyeket ő sz. *Hippolytus*, a vele egykorú s Rómában vértanúhalállal kimult Callixt, továbbá Vinculiusnak Spanyolhon Valencia nevű városában lévő sirjairól mondott (ugyanitt M. 60. k. 407. old.); és a hol azt is megemlítettük, hogy ezen szokásnak, a vértanúk sirjai fölött mutatni be az áldozatokat, már a Szentírásban (Jelenés. könyv. 6. 9. s köv.) is van némi nyoma. Ugyanezt látszanak bizonyítani a liturgikus imákban és az egyház gyakori szertartásaiban előforduló szavak, mint pl. a szent miseáldozatot bemutató papnak, Introitus előtti imájában: «Azon szentek érdemei által kérünk, kiknek ereklyéi itt vannak.»

[2] «Az a szentség jutalma, hogy az a vér, mely a hitért kiontatott,
a szomszédos sírt is megáztassa és kegyelemmel áthassa».

mint ezt szent Ambrus után Wolter mondja, id. hely. 22. old.

Ez nem ritkán a falra festett gyönyörű képek kárával történt, melyeket új sírok készítése alkalmával leromboltak. Lásd *Kraus*, Rom. Sott. 112. s köv. old., hol azt beszéli, hogy Damasus pápa, kit másoknál inkább kellett volna a szentek sírjainak gondozása körül szerzett érdemei miatt a vértanúk szomszédságába temetni, nem a katakombákban a vértanúk közelében, hanem sík földön, a

hoztunk fel egynéhány ilyen feliratot s még többet fogunk felhozni.[1]

Találtak itt továbbá sok ereklyetartót és nyakról lefüggő (s ereklyéket tartalmazó) mell-kereszteket,[2] melyekben az egyház első századaiban a szentek érintése által megszentelt tárgyakat, úgy mint hamvaikat, vérökkel festett ruhadarabokat, később a szentek testének részeit jámborul és magukba a szentekbe vetett nagy bizalommal őrizték; a szent ereklyék részint selyembe voltak burkolva, részint drágakövekkel és aranynyal díszítve. Az ereklyetartók, különösen a 4. századtól kezdve, gyakran kereszt

temetőben csináltatott magának sírt. Ennek okát maga sz. Damasus adja egy általa szerkesztett feliratban, melyet a pápák kryptájában találtak. (Rossinál Rom. Sott. 1. köt. 214. old.)

«Hic fateor Damasus volui mea condere membra,
Sed cineres timui sanctos vexare piorum.»

(Megvallom, hogy én Damasus, itt kivántam tagjaimat nyugalomra tétetni,
De féltem a jámborok szent hamvait zavarni.)

Ide sorolható azon, bizonyos Sabinus nevezetű archidiaconus által szerkesztett felirat is, melyet sz. *Lőrinc* temetőjében találtak, s mely így hangzik:

«Nil juvat, imo gravat tumulis haerere piorum
Sanctorum meritis optima vita prope est.
Corpore non opus est, anima tendamus ad illos;
Quae bene salva potest corporis esse salus.»

(Nem használ, hanem inkább árt, ha csak sírunkban vagyunk közel a szentekhez,
a jó élet hoz biztosan közel bennünket a szentek dicsőségéhez,
Törekednünk kell, hogy nem testünkkel, hanem lelkünkkel közel jussunk hozzájok:
ha ez üdvözül, a test is üdvöt lel.)

V. ö. *Rossi,* Bull. 1864. 33. old.; *Kraus,* idéz. hely. 113.; továbbá u. a., Realencykl. 2. k. 881. s köv. old., hol kimutatja, hogy a meghaltakat néha ereklyékkel együtt temették el; különösen figyelemreméltó 1. köt. 19. köv. old. (Articulus: Ad Sanctos, — Ad Martyres — Ante Retro Martyres.)

[1] Lásd *Kraus,* Realencycl. 2. k. 684. old.

[2] *Encolpium,* ezen szótól: κόλπος: öl, mell, leggyakrabban nyakra akasztott s mellen hordott ereklyetartót jelent, mint *Anastasius* Bibl. tanuskodik, ki így ir (a VIII. zsinat iratairól): «keresztet a drágaságos fával vagy a szentek ereklyéivel nyakról lefüggve mellen hordani, ez az, amit a zsinat encolpiumnak hí.» Ide sorolhatók sz. *Prudentius* szavai, ki sz. Fructuosus (Saragossában 259. évben történt) vértanúhaláláról és a hívek abbeli buzgalmáról, hogy a vértanú ereklyéinek birtokába jussanak, ezt irja: «a testvérek szeretete oly nagy, hogy hazavinni szeretnék a szent hamvak tiszteletére ajándékozott tárgyakat, vagy mint hű zálogot keblükön hordozni.» *Nazianzi sz. Gergely* meg azt írja nővére Macrina haláláról, hogy levette nővére melléről a gyűrűt, mely bizonyos sz. ereklyéket tartalmazott. Ilyen mellkeresztekről többet lehet olvasni *Kraus*-nál Realencycl. 1. k. 419. s köv. old.

formájára, kis gyűrűkkel készítve láthatók, úgy hogy mindenki könnyen megismerheti, hogy azokat a hivek nyakukba akasztották és mellükön hordozták.[1] Találtak továbbá a katakombákban olyan tárgyakat, melyeket fogadalomból azok ajándékoztak, kik a sz. ereklyék segítségével vagy testi egészséget vagy más jótéteményeket nyertek: az úgynevezett ἀναθήματα-k, vagyis olyan ezüst vagy aranyból készült alakok (ἐκτυπώματα), melyek emberi szemeket, kezeket vagy lábakat ábrázoltak.[2] Végül a vértanúk legrégibb sírjai s azokon emelt oltárok előtt nem ritkán kis márvány oszlopok találhatók, melyek fölött olajedény beillesztésére szolgáló hely látható. Találtak itt továbbá sok ilyen olajedényt, vagy azoknak töredékét.[3] A szentek tiszteletére ugyanis a legdrágább olajból és lenfonalból mécseket készítettek, melyeket sírjaik előtt meggyújtottak. Aki ezen, a katakombákban talált s a sz. ereklyék tiszteletéről szóló bizonyítékokat figyelmesen latolgatja, készséggel fogja megengedni, hogy csak olyan ember, ki több évtizeden át elzárkózott s nem ismeri a katakombákból merített bizonyítékokat, tagadhatja, hogy a sz. ereklyék tisztelete az egyház első századaiban virágzott és pedig mindazon járulékokkal együtt, melyek most használatban vannak, legfeljebb azon különbséggel, hogy mi valamint hitben és jámborságban, úgy egyszersmind a szentek ereklyéinek tiszteletében elődeinknél sokkal gyengébbek és hanyagabbak vagyunk.

A *szentatyák* továbbá világosan hirdetik, hogy tisztelnünk kell a szentek ereklyéit; pl. sz. *Jeromos,* ki Vigilantius ellen írt könyvében egész erejével azon fáradozik,[4] hogy a szent ereklyék tiszteletének

[1] Lásd *Wolter,* idéz. hely. 22. old; *Kraus,* Realencycl. 1. k. 419. s köv old.; 2. k. 689. old.

[2] V. ö. *Kraus,* idéz. hely. 689. s köv. old.

[3] *Kraus,* i. h. Lásd ugyanitt az 1. k. 420. s köv. oldalát, hol több chrisma-edényről tesz említést, vagyis olyan agyagból való s olajt tartalmazó edényekről, mely Jeruzsálemből Krisztus Urunk sirjáról, vagy valamely hiresebb vértanú kryptájából volt véve.

[4] Adversus Vigilant. n. 4—13. M. 23. k. 357. l. Legyen szabad felhoznunk azon szavakat, melyek i. h. n. 5. M. l. c. p. 358., olvashatók: «Tehát szentségtörők vagyunk-e, mikor az apostolok bazilikáiba lépünk? Szentségtörő volt-e I. *Konstancius* császár, ki *András, Lukács* és *Timotheus* szent ereklyéit Konstantinápolyba vitette s melyek jelenlétében üvöltenek a gonosz lelkek s a Vigilantiusban lakozó ördögök maguk vallják, hogy érzik azoknak jelenlétét? Szentségtörőnek kell-e neveznünk most is *Arkádius* császárt, ki sz·

jogos voltát bebizonyítsa s kimutassa, hogy ez Krisztus egyházában ősrégi és általános szokás; sz. *Ágoston*, ki azt mondja: «mégis azért nem kell megvetnünk és eldobnunk a meghaltak testét, leginkább pedig az igazak és hivek testét nem, melyekkel a Szentlélek mint szervekkel és edényekkel élt a jó tettek véghezvitelére»;[1] nyss. sz. *Gergely*,[2] ki így nyilatkozik: «mily nagyon kivánatos és óhajtandó dolog, sőt csak hő imák jutalma: magukat az ereklyéket megérinteni — ha valaki azon szerencsés helyzetbe jut, hogy azt megteheti — azt tudják azok, kik ezt tapasztalták s ezen óhajuknak eleget tehettek».

Sőt maga az Isten bizonyítja ezen állításunkat, és pedig csodákkal, melyeket a vértanúk dicsőségének előmozdítására művelt, részint hogy az ezen vértanukat tisztelő híveket megjutalmazza, részint hogy azok üldözőit megrémítse. Sz. *Ambrus*[3] több csodát hoz fel, melyek sz. *Gerváz* és *Protáz* vértanúk ereklyéinél történtek. Sz. *Ágoston*[4] sok csodát beszél el, melyek azon időben történtek, midőn sz. *István* első vértanú ereklyéit nagy pompával Afrikán át Itáliába hozták. S bizonyára, midőn Isten a szentek ereklyéi által sok csodálatosat művel és jótéteményeket osztogat, nemde felhivja és mintegy odacsalja ez által a híveket, hogy a szentek ereklyéit tiszteletben tartsák; s így magát a teremtményt kényszeríti, hogy a szentek ereklyéit tisztelje?[1]

Sámuel csontjait oly hosszú idő után Thráciába hozatta át? Nemcsak szentségtörőknek, hanem esztelenekneк tartsuk-e mindazon püspököket, kik a legsilányabb dolgot s a szétszórt hamvakat selyemben és arany edényekben vitték? Bolond-e valamennyi egyház népe, mely elébe ment a szent ereklyéknek s azokat oly nagy örömmel fogadta, mintha magát az élő prófétát látná: mi célból egyesültek volna Palesztinától Chalcedonig a nép tömegei s zengték volna egyhangúlag Krisztus dicséretét?»

[1] De Civit. Dei l. 1. c. 13. M. 41. k. 27. l.

[2] Orat. de s. Theodoro M. gör. sor. 46. k. 739. l. A szentatyák több ilyen nyilatkozata *Kraus*, idézett hely 686. s követk. old. olvasható.

Miután ennyi sok bizonyíték szól az ereklyék tisztelete mellett, minden bizonynyal nem kell csodálkoznunk, ha a protestánsok és kálvinisták közül néhányan azt megengedhetőnek tartják. *Grotius Hugo* írja (*Wiest*-nél, Demonstr. dogm. 5. k. 241. §.): A szokás, oltár alá tenni az ereklyéket a Jelenések könyvének 6. 9. helyére emlékeztet s azért helyesen járt el *Jakab*, Britannia királya, midőn elismerte, hogy a valódi vértanúk hiteles ereklyéit tisztelet illeti meg, nem önmagukban véve, hanem csak a vértanúkra való tekintetből. *Bellarmin* sem mondott mást; s mi e tárgyat illeti, maga az Isten járt elől példával a szentek ereklyéinek tiszteletében, Királyok II. könyv. 12. 21.; hasonlót találhatunk Apost. Csel. 5. 15. és 19. 12.

[3] Epist. 22. al. 85. vel. 54. c. 2. et c. q. M. 16. k. 1063. l.

[4] Civ. Dei. l. 22. c. 8. n. 10. sgg. M. 71. k. 766. s. k. old. v. ö. *Kraus*, id. h. 691. old.

[1] Mit jelent ugyanis az, ha a szent hamu rátétele és megérintése folytán eltűnnek a betegségek, elenyésznek a járványok, jajgatnak a rossz lelkek, a halálesetek nem következnek be, az elenyésző életerő visszatér, mit jelentene mindez mást, mint az egész természet szolgálatkészségét és imádását?

A szentatyák más ilyen nyilatkozatai N. *Gergelynél* olvashatók, Hom. 32. in Evang. n. 6. 7. M. 76. k. 1237. l.; sz. *Jeromosnál* adv. *Virgil*. n. 10. M. 23. k. 363. l.; sz. *Ágostonnál* Epist. 137, al. 78. n. 3. M. 33. k. 269. l. Ezért mondja *Cyrillonas* a Minden Szentek 396-ik évi ünnepére szóló költeményében (*Bickell*-nél, Ausgewählte Gedichte der syrischen Kirchenväter, Kempten 1872, 17. old.): «Szenteid csontjait a legértékesebb kincscsé változtattad, a te megmérhetetlen gazdagságod rejlik a maroknyi hamuban.» V. ö. *Kraust* is, Realencycl. 2. k, 688. és 914. s köv. old.; továbbá a Római Breviariumot, vasas sz. Péter ünnepének 4. s köv. leckéit (augusztus 1.); és sz. Orsolya s társnőinek ünnepén a 6. leckét.

Ha e bizonyítékokat megfontoljuk, csakugyan meggyőződhetünk, hogy a régi időben ugyanazon becsben voltak és ugyanily módon tiszteltettek a szentek ereklyéi, mint az napjainkban történik. Erre vonatkoznak azon szavak, melyek *Cyr. Theodoretusnál*, Serm. 8. de curat. affect. graec. M. gör. sor. 83. k. 1031. l.: «Hogy azok óhajai, kik kegyeletesen látogatják a szentek sírjait, csakugyan teljesedésbe mennek, nyilván bizonyítják gyógyulást jelző ajándékaik. Némelyek ugyanis szemeket, némelyek lábakat, mások kezeket ábrázoló, ezüst- vagy aranyból készült alakokat függesztenek itt fel. Ezen tárgyak a betegségek elűzését jelentik, minek bizonyítékául tették ezeket oda azok, kik egészségöket visszanyerték. Ugyane tárgyak az itt eltemetettek erényeit hirdetik. emezek erényei meg azt bizonyítják, hogy Istenök valódi Isten.»

Elleneink kikelnek ugyan a csodák ellen az által, hogy vagy kételkednek valódiságukban, vagy azokat tagadják. Azonban józan észszel ki kételkedhetnék azok lehetőségén, miután Isten mindenható. *Damaskusi* sz. *János* igy ír Orthod. fid. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 94. k. 1166. l.: «Ne vonja senki kétségbe valódiságukat. Mert ha Isten akarata folytán a durva és kemény sziklából a pusztában, vagy a szamár állkapcsából víz bugyogott elő Sámson szomjának csillapítására, miért látszanék hihetetlennek, hogy a vértanúk ereklyéiből kellemes balzsam tört elő? Legkevésbbé sem; különösen azok előtt nem látszik hihetetlennek, kik ismerik Isten hatalmát és a tiszteletet is, melyben szentjeit részesíti.» Azokat meg, kik a csodák történeti hitelességét tagadják, kérdezzük, mily joggal, mily arccal követelhetik, hogy inkább nekik higyjünk, kik minden ok nélkül és szemtelenül tagadják annyi sok század lefolyása után a csodák valódiságát, mint annyi sok szent atyának, kik kortársak és gyakran szemtanúk voltak. Ha ezek hitelességét tagadjuk, akkor romba dől minden történeti és emberi bizonyosság. *Izidorus* a peluziota azt mondja Ep. l. 1. ep. 55. M. gör. sor. 78. k. 218. l.: «Ha megbotránkoztat az, hogy a vértanúk testeinek hamvait, Isten iránt való szeretetükért és állhatatosságukért tiszteljük, vond kérdőre

251. Maga az *ész* is helybenhagyja ezen állításunkat, ha tudniillik mind az ágazatos hittan-, mind pedig a lélektanból vett néhány igazságot fontolóra vesz. Ezen tisztelet dogmatikus okait a trienti zsinat sorolja fel a mondott helyen. A sz. zsinat ugyanis azt mondja: hogy nem azért őrizzük illő helyen s nem azért tiszteljük az ereklyéket, mintha azt hinnők, hogy bennök valami erő rejlik, hanem azért, mivel a szentek testei Krisztus élő tagjai és a Szentlélek templomai voltak s melyeket Krisztus valaha az örök életre fog támasztani és megdicsőíteni, s melyek által továbbá az emberek sok jótéteményt nyertek az Istentől. Ezt tanácsolják lélektani okok is. Természetünkben fekszik ugyanis, hogy ha valakit valóban szeretünk és nagyrabecsülünk, szeretetünk és tiszteletünk kiterjed mindenre, ami az illetőre vonatkozik és ami emlékét élénken visszaidézi. S valóban ilyenek az ereklyék, melyek, mint lényeges vagy járuléki dolgok, élénken elevenítik fel a szentek emlékét s azt eszközlik, hogy midőn reájuk tekintünk, eszünkbe jutnak a szentek által kiállott fáradalmak, eszünkbe jutnak sokféle győzelmeik s az, hogy állhatatosságuk követésére buzdulnunk kell.[1]

azokat, kik gyógyirt nyernek azoktól és megtudod, mennyi betegség lett meggyógyitva. S így megtörténik majd, hogy nemcsak ki nem neveted s ki nem gúnyolod azt, mit teszünk, hanem magad is megteszed azt, ami helyes és dicséretes.» Lásd *Hurter*, Comp. 3. k. 798. sz.

[1] *Turini* sz. *Maximusnál* olvassuk Serm. 88. seu 3. de nat, ss. Martyrum M. 57. k. 710. l.: «A vértanú testében tehát a Krisztus nevéért kapott sebeket tisztelem. Becsülöm az Úr megvallása által megszentelt hamvakat. A hamvakban az örökkévalóság magvát tisztelem. Tisztelem a testet, mely azt mutatja nekem, hogy Istenemet szeressem s arra tanít, hogy Istenért ne rettegjem a halált. Mért ne tisztelném azon testet, melyet a rossz szellemek is tisztelnek s melyet kínszenvedésök pillanatában sanyargattak, de most sírjokban dicsőítenek? Tisztelem tehát a testet, mely a kardcsapásokban tisztelte Krisztust s mely most Krisztussal uralkodik az égben.» Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 25, a. 6. azt írja: «Ha mint sz. *Ágoston* mondja (Civ. Dei 1. könyv 13. fej.; valamint «De cura pro mortuis» czímű 3. fej. is) annyival drágább az utódoknak az apai öltöny és gyűrű, vagy más ilyen tárgy, mennyivel nagyobb a szülők iránti kegyelet: semmiképen sem kell mellőznünk magát a testet, mely sokkal bensőbb és szorosabb viszonyban van velünk, mint bármely ruhánk, mert magához az emberi természethez tartozik. Ebből világos, hogy ha valakit szeretünk, tiszteljük azt is, ami halála után megmarad, nemcsak testét vagy testének részeit, hanem a külső dolgokat is, úgymint ruháit s más hasonló dolgokat. Minden kétségen fölül áll, hogy az Úr szentjeit tiszteletben kell tartanunk, mint Krisztus tagjait, Isten fiait és barátait s mint a mi közbenjáróinkat.

252. Ellenfeleink sok nehézséget hoztak fel, melyek közül csak a fontosabbakat fogjuk felemlíteni és rájok megfelelni.[1]

Azt mondják: 1. sok nem valódi és csempészett ereklye van, ami abból tünik ki leginkább, hogy több helyen ugyanazon szent testét vagy testének ugyanazon részeit mutogatják. Továbbá 2. könnyen megesik, hogy szentek ereklyéi helyett elkárhozottak testeit tiszteljük. Végül 3. azon csodákat támadják meg, melyeket Isten ereklyék által művelt.

Az 1. és 2. pontra feleletünk ez: nem hitcikkely, hogy ezen vagy azon ereklyék, melyek valamely egyházban kitétetnek, ereklyéi ezen vagy azon szentnek, mint a kinek ereklyéi tiszteletünk kimutatása végett elénk tétetnek. Ez ugyanis *tény* (de nem dogmatikus tény) kérdése, mely a kinyilatkoztatásban nem foglaltatik, hanem leginkább emberek értesítésétől s tanuságaitól függ, s mely nincs oly szoros viszonyban a kinyilatkoztatással, hogy kétségbe ne lehetne vonni a nélkül, hogy kétségbe vonatnék maga a kinyilatkoztatott igazság. Azonban ki figyelembe veszi az egyház fáradhatatlan szorgosságát, melyet az ereklyék megítélésében és elfogadásában tanusít,[2] nem fogja tagadni, hogy nagy bizonyosság van részükön, különösen azon ereklyék részén, melyekről maga Isten tett bizonyságot az által, hogy csodákat művelt általok.

Továbbá, ha egyik vagy másik ereklye nem volna is valódi, s ilyet tisztelne valaki, még sem volna megfosztva az áhítat jutal-

S azért illően kell tisztelnünk bárminemű ereklyéiket emlékükre való tekintetből, leginkább pedig testöket, mely a bennök lakó és működő Szentlélek temploma és szerve volt, s mely dicsőséges feltámadása által Krisztus testéhez lesz hasonló. Ezért az ilyen ereklyéket maga az Isten részesíti az őket megillető tiszteletben az által, hogy jelenlétökben csodákat művel.» Ide tartozik az ereklyék ünnepére (okt. 4-ik, vagy nov. 5-iki vasárnapon tartatik) rendelt imádság is: «Óh Uram, ki a szentek ereklyéi által csodákat művelsz, gyarapítsd bennünk a feltámadásban való hitet és engedd, hogy azon halhatatlan dicsőségnek, melynek zálogát amazok hamvaiban tiszteljük, részeseivé legyünk.» Olvasd ugyanazon ünnepnek *damask. János* Orth. fid. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 94. k. 1166. l. műveiből vett 4. s köv. leckéit a Breviáriumban. V. ö. *Petaviust* is id. hely 7. s köv. fej.; *Bellarmint* i. h. 2. fej.; *Hurtert*, Comp. Theol. dogm. 3. köt. 799. szám; *Kraust*, id. h. 690. old.

[1] Olvasd *Perrone*-nál De Cultu Sanctorum», a 92. s köv. pontokat.

[2] Nem tagadjuk, hogy a keresztes hadjáratok alkalmával a sok ereklye miatt, melyeket a keresztények a keletről hazatérvén magokkal hoztak a nyugatra, nagyban gyarapodott ugyan a szent ereklyék tisztelete, de minthogy

mától. Maga *Leibnitz* írja:[1] «miután (itt) csak jámbor érzelemről van szó, nem tesz semmit, ha néha meg is történnék, hogy az ereklyék, melyeket valódiaknak tartanak, hamisak. Mert a tisztelőben ilyen esetben nem hiányoznék a hit és szeretet, melyek Isten előtt mindig érvényesek.»

Ha ugyanazon szent teste, vagy testének ugyanazon része több helyen tétetik ki a hívek tiszteletére, az onnan van, hogy a vértanuk sírboltjaiból gyakran oly szentek testeit huzták ki, kiknek neveit nem ismerték s kiknek egy már ismeretes szent nevét adták. Nagyon gyakran történik az is, hogy ugyanegy szent testét vagy testének ugyanazon részét felosztották[2] s az így támadt darabokat, miután a hiányzó részeket a kézművesek fém- vagy fával kipótolták, sok helyen tisztelék. E tényből kiindulva tették tudatlan elleneink a fennemlített ellenvetést, nem véve figyelembe, hogy a testnek csak *része* van ezen vagy azon a helyen.[3]

A 3. pontra, vagyis arra, hogy elleneink azon csodák ellen kelnek, ki, melyeket Isten ereklyék által művelt, már megfeleltünk és alább, fogunk még e dologról valamit mondani.

A valódi sz. kereszt, mint ereklye.

253. A sz. ereklyék közül bizonyára az első helyet foglalják el azon tárgyak, melyeket Krisztus, míg e földön láthatólag tartózkodott, használt, vagyis oly tárgyak, melyeket szenvedésével s halálával megszentelt, mint: a valódi kereszt, töviskorona, lándzsa, szegek stb. Miért is nem lesz fölösleges legalább a kereszt valódi fájáról különlegesen szólni.

egyes magánemberek a valódi ereklyéknek a hamisaktól való megítélésében szerfölött nagy könnyelmüséggel jártak el, visszaélések is történtek. De az egyház nem késett ilyen visszaélések megszüntetése és meghiusítása végett több rendeletet kiadni. Már 1215. évben a IV. *lateráni* zsinat (lásd *Mansi*-t, Collect. Concil. 22. k. 1049. old.) azt határozta: «az újonnan felfedezett ereklyéket senki se merje nyilvánosan tisztelni, hacsak előbb a római pápa nem erősítette meg azokat tekintélyével.» S a trienti zsinat elrendelte, hogy szabad új ereklyéket elfogadnunk, csak miután a püspök megvizsgálta és helybenhagyta azokat.

Olv. e tárgyra vonatkozólag *Kraust*, Realencycl. 2. k. 691. old., ki azt beszéli, hogy már sz. *Ágoston*, sz. *Athanáz*, Nagy sz. *Gergely* s mások keltek ki az ereklyékkel való ilyen visszaélések ellen.

[1] System. theol. 194. old.

[2] Nem ugyan az egyház első századában, de később: és pedig előbb a görög, később a latin egyházban is. (L. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 687. s köv. old.).

[3] Ez áll pl. keresztelő sz. *János* fejére vonatkozólag, melyet nemcsak Rómában és Genuában, hanem Amiensben is tisztelnek.

254. *Azon keresztet, melyre Krisztust szegezték, tisztelnünk kell.*

Bizonyítjuk.

255. A *Szentírásból* nem lehet semmi egyenes bizonyítékot felhozni, de mégis egynéhány, habár távoli nyomra akadhatsz, ha *Exod.* 3, 5; *Jos.* 5, 16; és *Apost. Csel.* 19, 12. helyeit veszed figyelembe. Ha ugyanis az előbbi szentírási idézetek azon helyét, hol az Isten személyét képviselő angyal állott, szent földnek, szent helynek nevezik, eléggé világosan utalnak arra is, hogy sokkal szentebb azon kereszt, melyre maga a megtestesült Isten volt szegezve. Továbbá, ha az Apost. Cselek. szerint sz. *Pál* kendőit és öveit a vele való érintkezés miatt tisztelték, ez által jeleztetik, hogy sokkal inkább kell tisztelnünk a Krisztussal való érintkezés folytán megszentelt keresztet.

A hagyományban azonban akadunk ezen, a valódi kereszt iránt tanusított tisztelet bizonyitékaira és pedig tényekben és szavakban. Azon időtől kezdve ugyanis, midőn a római birodalom nagy *Konstantin* uralkodása alatt Krisztus táborához szegődött s a kereszt fája, melyen a világ üdve fügött, megszünt a pogányok szemében ostobaság lenni: a kereszt — melyet *Ilona*, *Konstantin* anyja, bizonyosan az isteni Gondviselés különös intézkedése folytán ugyanabban az időben, 326. évben talált meg[1] — mindjárt a

[1] Mivel három keresztet találtak, s nem tudták Krisztus keresztjét a latrok keresztjétől biztosan megkülönböztetni, mind a hárommal egy haldokló asszonyt érintettek s míg a két első semmit sem eredményezett, a harmadik, mihelyt az asszonyhoz érintették, rögtön meggyógyitotta őt. Ezt írják: *Rufinus*, Hist. eccl. l. 1. c. 8. M. 21. k. 477. l.; *Socrates*, Hist. l. 1. c. 17. M. gör. sor. 67. k. 119. l. — *Sozomenos*, Hist. l. 2. c. 1. M. gör. sor. 67. k. 934. l., miután elmondotta a csodákat, melyek a kereszt megtalálása alkalmából történtek, így fejezi be: «a sz. próféták ezeket régen azelőtt tudták és előre megjövendölték s végül pedig csodatettek erősítették meg ezt akkor, midőn az Isten jónak látta.» E fölött nem kell csodálkoznunk, mikor magok a pogányok is ismerik, a mit Sybilla előre megjövendölt:

«Oh szerencsés fa, melyen maga Isten függött.»

Ezt senki sem fogja tagadni, bármennyire is ellenkezzék velünk. A kereszt fáját tehát s annak tiszteletét Sybilla megjövendölte. Találkozik ugyan egy-két hittudós vagy keresztény történetíró, ki ezen, a sz. *Ilona* által megtalált keresztel kapcsolatban levő tényt kétségbe vonja, de teljesen lehetetlen ezen esemény lényegét tagadni, bár a részletek nem felelnek meg talán egészen a valóságnak. Az említett régi történetírókon kívül *Theodoretus Cyr.* is, Hist. eccl. I, 18. beszéli ezen eseményt; és ami legfontosabb, a jeruzsálemi *Cyrill* is († 386.), Catech. myst. ben. 4, 10.; 10, 19. és 13, 4. M. gör. sor. 33. k.

hívek legnagyobb tiszteletének tárgya lett, mint olyan, melyet Krisztus a testével való érintkezés folytán megszentelt s vérével áztatott s mint amely Krisztus győzedelmi halálának s felmagasztaltatásának eszköze volt. *Damaskusi* sz. *János*[1] írja: «Ezen valóban drágalátos és tiszteletre méltó fát, melyen Krisztus önmagát áldozatul mutatta be érettünk, mint olyant, mely legszentebb testével és vérével való érintkezés folytán megszentelődött, joggal tisztelnünk kell.» Végül a szent kereszt fájának tiszteletét, amennyiben az ereklyékhez tartozik, bizonyítja a régi hívek tanuságtétele, kik forró vágygyal törekedtek arra, hogy a valódi kereszt részecskéit birják vagy legalább lássák.[2]

Maga az *ész* helyesli végül állításunkat. Ugyanis mindaz, ami bizonyítja, hogy az ereklyék tisztelete általában megengedett és kegyeletes dolog, bizonyítja azt is, hogy azon *fát* kell leg-

468, 685, 776. l.; továbbá Konstanciushoz intézett levelében (melynek hitelessége nem egészen bizonyos) c. 3. M. l. c. 468. l.; és sz. *Ambrus* az elhúnyt Theodora fölött mondott s alább felemlítendő beszédében és későbbi századokban sok más nagyobb hírnevű egyházi író. — *Hübner*, Inscript. Hisp. 149. sz. (lásd Litter. Handweiser, 1887. 430. sz.) említi, hogy Spanyolországban egy ősrégi feliratot találtak, mely ugyanezt megerősíti.

[1] De fide orthodoxa l. 4. c. 11. M. gör. sor. 94. k. 1130. l. Olv. sz. *Jeromost* is, Epist. 108. ad Eustoch. M. 22. k. 883. l.

[2] V. ö. azon útleírást, melyet a 4. század vége felé bizonyos Jeruzsálembe zarándokolt francia apáca írt s melyet Gamurinius adott ki Rómában 1887. Jeruzsálemi sz. *Cyrill*, Catech. 10. n. 19. M. gör. sor. 33. k. 687. l. mondja: «A Jeruzsálemben megtalált kereszt fájával az egész világ tele van, miután nagyon sokan kértek és kaptak belőle részecskéket.» Sz. *Paulinus*, Epist. 31. n. 6. ad Severum M. 61. k. 329. l. azt írja, hogy «A sz. keresztet Jeruzsálemben a szentélyben őrzik s a püspök az Úr húsvétján a nép elé teszi imádás végett, mint a szent ünnepélynek jelvényét.» (Az Úr húsvétja vagy keresztje alatt e helyen, mint a szövegből kiviláglik, nem a husvét ünnepét, hanem nagypénteket kell érteni. V. ö. *Ménard*, Not. ad Sacram. Gregor. M. [M. 78. k. 332. l. *Kraus*, i. h. 248. old.]).

Több ilyen bizonyíték olvasható *Gotti*-nál, Theol. schol. 3. k. 652. s köv. old.; *Petavius*, de Incarn. 15. könyv, 8. fej.; *Binterim*, Denkwürdigkeiten, IV. 1. 476. s köv. old.; *Kraus*, i. h. 248. s köv. old, *Kraus*-nál i. h., sok ilyen, a liturgikus könyvekből és az úgynevezett monumentális (kőemlékek nyomán összeállított) theologiából vett bizonyíték található összehalmozva; a valódi kereszt iránt tanusitott imádási szertartás, továbbá, mely nemsokára annak megtalálása után Jeruzsálemben, kevéssel utána Konstantinápolyban és Rómában szokásban volt, világosan bizonyítja, hogy a valódi kereszt ereklyéi a legnagyobb tiszteletnek örvendettek.

inkább tisztelnünk, melyen *a világ üdve függött*. S bizonyára, ha megérdemlik tiszteletünket a vértanuk szenvedésének eszközei, melyekkel kínozták őket, mennyivel inkább kell tisztelnünk a keresztet, melyre maga az igazság és élet szerzője volt szegezve, s melyet vérének harmatával áztatott.[1]

D) *A képek tisztelete.*

Bevezetés.

256. A zsidók nem tisztelik a képeket; a keresztények templomait az ott elhelyezett képek miatt bálványimádás házainak nevezik. *Mohammed* 630. évben, hogy a zsidókat a maga részére megnyerje, megvetette a keresztet s az összes szent képeket megsemmisítette.[2]

8. században a keresztények közül a képrombolók vagy képek ellen harcolók (kiknek feje *Isauri Leo* császár s később ennek fia, *Constantinus Copronymus* volt) minden sz. képet[3] és szobrot igyekeztek a templomokból kivinni és megégetni. 9. században *Claudius* turini püspök volt azok vezére, kik azt mondták, hogy Krisztus Urunk keresztjét semmi esetre sem kell tisztelnünk.[4] 12. században *bruisi Péter* és *hitehagyott Henrik* azt hangoztatták, hogy minden keresztet meg kell semmisíteni. A lyoni szegények ugyanazon században azt állították, hogy a templomokban bárminemű képeket tartani bálványimádás. *Wicleff* a 14. század vége felé csak

[1] Több ilyen bizonyíték, mely arról győz meg, hogy a valódi kereszt ereklyét tisztelet illeti meg, sz. *Jeromosnál*, sz. *Ágostonnál*, *Rusticus* szerpapnál, aranyszájú sz. *Jánosnál*, sz. *Sophorniusnál* olvasható (e helyek *Krausnál*, Realencycl. 2. k. 246. old. fel vannak jegyezve); *Kraus*, i. h. 248. old.

Urunk szenvedése s halála más eszközeinek tiszteletét illetőleg olvasd Urunk Jézus Kr. lándzsájának és szegeinek, továbbá a sz. vászonnak, legdrágább vérének, töviskoronájának tiszteletére rendelt ünnepek zsolozsmáját s miséjét.

[2] Ezért nevezik a mohammedánok bálványimádóknak a keresztényeket s mai napig sem tűrnek meg valami képet templomaikban, képek helyett falakra függesztett szőnyegekre szőtt arany betűik vannak a templomok feldiszítésére, világításul pedig égő fáklyákat alkalmaznak. (*Wiest*, Demonstr. dogm. 5. k. 253. §.).

[3] Kivéve a keresztet (a keresztre Feszített képe nélkül), hogy általánosságban szóljak. — V. ö. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 247. old.

[4] Ez ellen írt *Jonas*, a vele egykorú orleansi püspök, «De cultu imaginum» M. 106. k. 305 l.

úgy mellesleg kelt ki a képek ellen, de tanítványai később hevesen kezdettek azok ellen harcolni.

Ezekhez járultak 15. században a *hussiták*;[1] s 16. században a hitújítók. 1552. évben *Karlstadt András*, Luther ellenkezése dacára, megfosztotta Wittenbergben a templomokat képeiktől, mit nem sokára Svájcban *Zwingli*, Angolországban *Erzsébet* s többen utánoztak. A *lutheránusok* ugyan helyt adnak még templomaikban is a szentek képeinek s a kereszt jelvényeinek, de csak ékesség és a történetek feltüntetése végett, nem pedig vallásos tisztelet céljából.[2]

Kálvin[3] leghevesebben támadta meg a képeket, nem csak az által, hogy a templomokból kihajigálta őket, hanem meg is égette. O maga írja:[4] «Nem szabad Isten képét formálnunk; s azokat (a képeket) tisztelni, bálványimádás.»

Amit *Luther* és *Kálvin* tanítottak e dolgot illetőleg, ugyanígy itélnek a legujabbkori lutheránusok és kálvinisták is. Amint már említettem, vezéreikkel együtt elvetik a kereszt tiszteletét.

Meg kell még említenünk a *pistójai zsinatot*, mely nem ad helyt azon tiszteletnek, melyet a hivek valamely kép iránt különösen tanusítani szoktak; s mely továbbá azon szokás ellen kel ki, hogy bizonyos képek elfátyolozva őriztetnek s azonfelül a protestánsokkal együtt elveti az úgynevezett csodatevő képekhez

[1] A *prágai Jeromos*, Cochlaeus tanusága szerint, Hist. Hussit. 3. könyv. Krisztus eldobott és sárral bepiszkított képét szentségtörőleg megvetette, míg odahaza Wicleff koronával ékesített képét tisztelte. *Wiest*, i. h. 255. §.

[2] *Gerhardus János*, Confess. Cath. 2. k. 2. old. azt írja: «Megengedjük, hogy nemcsak templomokon kívül, hanem templomokban is lehet képeket tartani, de tagadjuk, hogy azokat vallásos tisztelet illeti meg.» A protestánsok másik híres hittudósa (lásd *Wiest*, i. h. 255. §.) meg azt írja: «A szentek képei nem örvendenek más használatnak, mint bármilyen élők képei, arra valók t. i. hogy arcukat s alakjukat ábrázolják, életöket s viselt dolgaikat emlékünkbe idézzék; s mi sem képtelenebb, mint a szenteket képeik előtt megszólítani, őket csókokkal, gyertyák gyujtása, oltárok emelése által, virágok- s ajándékokkal vagy a becsülés és szeretet más e nemű jeleivel megtisztelni; valóban bálványimádásra mutat pedig, ha valaki vagy a szenteket képeik előtt, vagy a szentek miatt a képeket vallásos tisztelettel illeti.» — L. *Petaviust* e tévelyeket illetőleg, De Incarn. 15. k. 11. fej. — Vannak mégis protestánsok, kiknek mérsékeltebb nézetei vannak e tárgyat illetőleg, mint pl. *Fabricius* (*Wiest*nél i. h.).

[3] Institut. 1. könyv. 2. fej. 7. szám alatt.

[4] Institut. i. h.

való zarándoklatokat; a Szentháromságot ábrázoló képeket meg nem engedhetőknek tartja stb.[1]

Ismeretes, hogy a naturalisták elvetik a képek tiszteletét, a kereszteket eltávolítják és összetörik, vagy ha drágák, azokat saját hasznukra fordítják. Ide tartoznak végül korunk hitetlenei, kik a képeket és kereszteket, mint megvetendő dolgokat, a keresztény iskolákból eltüntetni stb. törekednek.

257. Ezen tévedésekkel szemben azt mondjuk:

258. Tétel. *Megengedett és jámbor dolog a szent képek használata és tiszteletben tartása.*

E tétel hitágazat a II. *nicaeai*[2] és a *trienti* zsinat határozatai folytán[3], továbbá a trienti hitvallás alapján, melyek mind

[1] L. VI. *Pius* «Auctorem fidei» c. bulláját, melyben a pistojai zsinat 69—72. tételeit kárhoztatja. V. ö. *Perrone*-t De Cultu Sanctorum 447. s köv. sz.

[2] Acta 7. *Mansi*, Collect. concil. 13. k. 378. s köv. old.; *Hardouin*, Act. concil. 4. k. 455. old. A zsinat szavai így hangzanak: «követvén szent atyáink isteníleg ihletett tanítását és a katholikus egyház hagyományát . . . azt határozzuk . . . hogy valamint a drága és üdvhozó kereszt alakjának, úgy a tiszteletreméltó és szent képeknek helyt kell adni Isten szent templomaiban, a szent edényeken és ruhákon, a falakon és asztalokon, a házakban és utakon; t. i. nemcsak Urunk s Üdvözítőnk Jézus Krisztus, hanem szeplőtelen Úrnőnk, Isten sz. Anyja, a tiszteletreméltó angyalok, valamennyi szent és dicső férfi képeinek. Ugyanis minél gyakrabban tünnek fel a szentek szemeink előtt a képeken, annyival élénkebben emlékszünk vissza a kép eredetijére s vágyódunk utánok mi, kik amazokat (a képeket) szemléljük, annál inkább csókoljuk s tiszteljük (τιμητικὴν προσκύνησιν) őket, de nem imádással, mely csak magát az isteni természetet illeti; úgy hogy ezeknek, valamint a drága és üdvhozó kereszt alakjának, a szent evangéliumoknak s a többi szent emlékeknek tiszteletére tömjénfüstöt és gyertyafényt alkalmazhatunk, mint az régen kegyeletes szokás volt. A kép iránt tanusított tisztelet átszáll eredetijére; s aki tiszteli («adorare» itt annyit jelent, mint tisztelni) a képet, tiszteli a rajta ábrázoltnak lényét».

Ide csatoljuk azt, ami a 869-ben tartott IV. konstantinápolyi zsinat 3. kánonjában olvasható (*Mansi* i. h. 16. k. 399. old.) «Azt határozzuk, hogy Urunk Jézus Krisztus szent arcának képét ugyanolyan tisztelet illeti meg, mint a szent evangéliumokat. Valamint ugyanis az evangéliumban foglalt szavak mindnyájunk üdvét eszközlik, úgy a mesterségesen és színekkel festett képek által feltüntetett tárgyból, a tanultak úgy, mint tanulatlanok hasznot merítenek. . . . . Ugyanazon módon tiszteljük és becsüljük a szeplőtlen Istenanya, a szent angyalok . . . és valamennyi szent képét. Kik ellenkezőleg éreznek, ki legyenek közösítve.»

[3] Sess. 25. Decretum de invoc. et ven. Sanctorum. Szavai a következők: «Krisztus, a szűz Istenanya és más szentek képeit kell továbbá tartanunk és megőriznünk, különösen a templomokban s őket nekik megfelelő tisztelet- és

azt határozzák, hogy Krisztus, a szűz Istenanya és más szentek képeit a templomokban kell tartanunk és megőriznünk s hogy azokat tisztelet illeti meg.

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

259. A képek használata már az ószövetségben divott, még pedig Isten parancsából; az Úr parancsolta,[1] hogy a frigyszekrény két oldalára két arany cherubot készítsenek és a zsidók, mint sz. *Jeromos* tanuskodik, nagy tiszteletben tartották e két cherubot. Az Isten maga rendelte,[2] hogy rézkigyó állíttassék fel Krisztusnak a kereszten való felmagasztaltatásának jeléül, mint ezt maga Krisztus bizonyítja, mondván:[3] «És valamint Mózes felmagasztalta a kigyót a pusztában, úgy kell felmagasztaltatni az ember fiának.» Hogyha tehát megengedett, sőt hasznos volt azon kép használata, mely Krisztus jövendő szenvedését jelképezte, mért lenne tiltva oly kép használata, mely azon szenvedést, mint már megtörtént tényt tünteti fel?

Elleneink ugyan ellenvetik, hogy a képek használata Isten parancsa által tiltva[4] van: «Faragott képet ne csinálj magadnak, se valami hasonlatosságot .... Ne imádjad azokat, se ne tiszteljed.»

De elleneink nem akarják észrevenni, hogy itt tulajdonképen a *bálványimádás* tiltatik, mint ez a 3. versből világos: «Idegen isteneid ne legyenek előttem.» A tisztelet, melyről anyaszentegyházunkkal együtt azt állítjuk, hogy a szent képeket megilleti s becsülésben részesitenünk, nem azért, mintha azt hinnők, hogy bennök valami istenség vagy erő rejlik, mely miatt azokat tisztelnünk kellene, vagy hogy tőlük (a képektől) kellene valamit kérnünk, vagy hogy magukba a képekbe kellene bizalmunkat vetnünk, mint azt régen a pogányok tették, kik a bálványokba vetették bizalmukat, de mivel a nekik mutatott tisztelet az általok ábrázolt eredetire vonatkozik, úgy hogy a képek által, melyeket megcsókolunk, mely előtt fövegünket levesszük vagy letérdelünk, magát Krisztus imádjuk s a szenteket, kiknek mását amazok feltüntetik, tiszteljük.» L. a Római katekizmust is, 3. rész, 2 fej. 11., 15., 20., 23., 24. p., továbbá a pistojai zsinat elvetett tételeit 69—72-ig; *Denzingernél*, Enchir. 1432 s köv. pontok.

[1] Exod. 25, 18.

[2] Num. 21, 8;

[3] János 3, 14.

[4] Exod. 20., 4. s köv. Az egész szöveg így hangzik: «Faragott képet ne csinálj magadnak, se valami hasonlatosságot arról, mi oda fenn az égben, vagy itt lenn a földön, vagy a vizekben vagyon a föld alatt. Ne imádjad azokat, se ne tiszteljed, mert én vagyok a te Urad Istened stb.»

melyet fennebb kifejtettünk, egészen távol áll a bálványozástól! Hogy a képeknek nem minden, hanem csak önkényes és vallásellenes használata van itt eltiltva, abból is kitünik, hogy, mint már említettük, maga az Isten parancsolta, hogy állítsák fel a rézkigyót s készítsék el a két cherubot a frigyszekrény fölé. A képek önkényes használatának szigorú tilalma az ószövetségben oly törvény volt, mely az akkori idő viszonyainak s a zsidó nép természetének megfelelt, mint amely nép nagyon is hajlandó volt a bálványimádásra.[1]

260. Hogy a képek használata és tisztelete megengedett s jámbor dolog, kiviláglik a *hagyományból*, és pedig a szentatyák világos nyilatkozataiból s az egyház által követett gyakorlatból. Sz. *Ágoston* mondja:[2] «Leggyönyörűbb kép ez, melyen látjátok, mint kövezik meg sz. *Istvánt* s megpillantjátok *Sault*, amint a kövezők ruháit őrzi». Sz. *Vazul* meg így nyilatkozik:[3] «Becsülöm és tiszteletteljesen csókolom azok (t. i. a szentek) képeit, mivel azokat szent apostolaink hagyták ránk s mivel nincsenek eltiltva, hanem inkább valamennyi templomban díszlenek»; s alexandriai sz. *Cyrill* írja:[4] «Ha jámbor emberek képeit készitjük is,

2. a hagyományból.

[1] V. ö. *Móz.* I. 28., 16. s köv.; *Józs.*, 7. 6; *Király.* I. könyv.6., 19.; *Kir.* II. k. 6, 6 s köv.; *Zsolt.* 98, 5; mely helyekből kitűnik *a)* hogy Isten, Krisztus és Angyalok symbolikus képeinek használata divatban volt; *b)* hogy ezt Isten nemcsak megengedte, hanem helyeselte és parancsolta; *c)* hogy ezek (képek) csakugyan tiszteletnek örvendtek, melyet Isten meg nem akadályozott, hanem helyeselt is azon büntetések által, melyeket a képek megvetőire mért.

V. ö. *Damask.* sz. *Jánost* is, Orat. 1. de Imag. n. 15. M. gör. sor. 94. k. 1243. l.; továbbá ugyanannak Orat. 3. n. 26. M. l. c. 1346, hol az van kimutatva, hogy Isten volt az első, ki képet csinált; továbbá I. *Hadriánnak* N. Károlyhoz intézett levelét (M. 98. k. 1278. l.); különösen pedig emennek Konstantin és Irénehez intézett 56. levelét (M. 96. k. 1215—1234. l.), melyben a szent képek használatát és tiszteletét hosszasan bizonyítja a Szentírásból.

Ugyanezt állítja a Római katekizmus 3. rész. 2 fej. 17. pont e szavakkal: «ne vélje senki, hogy ezen parancs (*Exod.* 20. 4 s köv.) útját állná a festés, rajzolás, vésés művészetének. Mert a Szentírásban olvassuk, hogy Isten parancsára szobrok és képek készültek, t. i. a cherubok és a rézkigyó szobrai. Nem marad tehát más hátra, mint hogy e tilalmat, mint olyat magyarázzuk, mely meg akarja akadályozni, hogy a szobrok istenített tisztelete által az Isten valódi tisztelete kárt szenvedjen.»

[2] Serm. 316. n. 5. M. 38. k. 1434. l.

[3] Epist. 360. al. 205. M. gör. sor. 32. k. 1099. l.

[4] In Psalm. 113. 16. M. gör. sor. 69. k. 1267. l.

nem azért teszszük azt, hogy azokat mint valami isteneket imádjuk, hanem hogy valahányszor rájok tekintünk, utánzásukra indíttassunk, Krisztus képét meg azért festjük, hogy elménk szeretetre buzduljon iránta.»

Ami az egyház *gyakorlatát* illeti, nem lesz fölösleges következő megjegyzéseket tennünk:[1] az egyház első három századában nem volt talán oly sok kép, mint amennyit a következő századokban találunk, részint azért, mert a keresztények istenitisztelete a gyakori üldözések miatt eleinte csak titkos összejövetelekre szorítkozott s így csekély egyházi készlet is megtette a szolgálatot, részint azért, hogy a zsidók, kiknek, mint már említettem, a képek önkényes tisztelete szigorúan tiltva volt, könnyebben szegődjenek a keresztények táborába; továbbá azért is, nehogy a pogányokból lett keresztények a képeket, mint bálványaikat, imádási tisztelettel illessék.

De már az egyház első három századában sok képpel találkozunk, melyek nyilván az isteni tisztelethez tartoztak, és pedig oly nagy számmal, hogy régiségtanunk jelenkori állása szerint egészen nevetséges volna e dolgot tagadni, vagy több szót reá vesztegetni, miután mindenütt közkézen forognak oly könyvek és képtáblák, melyek alapján mindenki meggyőződhetik a dolog valóságáról.[2]

Habár tudós archaeologusaink ma sokkal későbbi keletüeknek (t. i. 8., 9. és 10. századból valóknak) tartják fontos okokból[3]

[1] Ami e tárgy történetét illeti, különösen az egyház első századaiban, olvasd *Hergenröther*, Kirchengesch. 1. köt. 190, 428. old., 3. k. 168. s köv. old. s másutt; *Lüdtke*, Die Bilderehrung und die bildlichen Darstellungen in den ersten christl. Jahrh. Freiburg 1874; *Augusti*, Beiträge zur christl. Kunstgeschichte und Liturgik I. 103. s köv. old.; *Roller*, Les Catacombes de Rome; *Rossi* és *Garrucci* nemsokára felemlitendő müveit; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 160. s köv. old.; 2. köt. 7. s köv., 362. s köv., 540. s köv., 589., 807. old. s másutt; ugyanannak Rom. Sott. sok helyét.

[2] Olv. az általam gyakran idézett müveket, *Rossi*, *Garrucci*, *Kraus*, *de Waal*, *Wolter*, *Ott*, *Lechner* munkáit.

[3] Teszik pedig ezt *Kraus* s más több tudós régiségtanár benső ismertető jelek folytán; t. i. a képek szerkesztése- és minőségéből, melyek, mint mondják, világosan magukon hordják a későbbi eredet bélyegét; külső érvek alapján, hogy t. i. ezen képekről több századon át nem történik említés; vagy mivel az eredetökről szóló elbeszélés tévesnek bizonyult. Olv. e tárgyat illetőleg *Kraus*, i. h. 361. old.; *Hefele*, Beiträge zur Kirchengeschichte etc. I. 262. old.; továbbá alább 323. old.

azon képeket, melyeket régóta s egyhangúlag nagyon régieknek s hiteleseknek tartottak, úgy mint a sz. *Lukácsnak* tulajdonított képet[1]; az edessai kép[2], továbbá Veronika képe[3] s több más képet,[4] mégis sok más számtalan képet találtak a legrégibb katakombákban, temetőkben, templomokban, sirok fölött stb.; melyeknek hitelessége minden kétségben fölül áll. A tudósok által szerkesztett és az első századokból való képek jegyzéke Krisztusnak 455 maig létező képét foglalja magában[5] s Máriának majdnem ugyanannyi képét.[6] Az egyház három első századában ezen képeknek első sorban typikus jellege volt; az akkori időben divó titoktartás törvényénél fogva ugyanis, nehogy a vallási igazságok, különösen pedig a vallási titkok a pogányok tudomására jőjjenek[7] s gúny tárgyául szolgáljanak, typusok és jelképek voltak használatban.[8] De már ugyanazon időből vannak oly képeink, melyek történeti jelleggel birnak; *Eusebius* például azt beszéli, hogy azon asszony,

[1] Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 35. a. 3.) az Üdvözitőnek azon képét, mely Rómának lateráni templomában a szent lépcső fölött látható, úgy tünteti föl, mint amelyet sz. Lukács készített. Ugyanez történt Jézus és Mária sok más, másolatokban nagyon elterjedt képével.

[2] Vagy az úgynevezett Abgar-féle kép. V. ö. *Kraus*, i. h.

[3] T. i. Krisztusnak állítólag Veronika kendőjébe nyomott képe. Mint mondják, már Tiberius uralkodása alatt Rómába hozták, hol sz. Péter templomában őrzik a nagyobbszerű ereklyék közt. Más vidékeken is mutogatják Krisztusnak kendőbe nyomott képét, mint Franczia- s Németországban.

[4] Olv. *Kraus*, Realencycl. 2. köt. 16. s köv. old.

[5] V. ö. *Kraust*, i. h. 589. old.; továbbá ugyanitt a 24—25. old.

[6] *Kraus*, i. h. 365. old.

[7] Régi időkben a Szentháromság képei ritkán voltak használatban. De azon elvekből, melyek alapján az egyház a képek használatát általában védelmezi, önként következik, hogy ezen képek használata és tisztelete meg van engedve. VIII. Sándor kárhoztatta e tételt: «Keresztény templomban nem szabad elhelyezni az ülve ábrázolt Atya-Isten képét.»

[8] Pl. horgony (remény); pálma (győzelem); phoenix (feltámadás); hajó (az egyház); galamb (ártatlan lélek, vagy Szentlélek); hal (Krisztus-ἰχθύς; anagrammatice: Ἰησοῦς Χριστός, θεοῦ υἱὸς σωτήρ), jó pásztor (Krisztus) stb. Tanuskodik e szokásról a már montanistává lett *Tertullianus*, midőn gúny tárgyává teszi a katholikusoknak a bukottak visszafogadása mellett szóló ama érvét, melyet ők Krisztusnak, mint jó pásztornak jelkép által való föltüntetéséből levontak; de pudic. c. 7. M. 2. k. 1043. l. irván: «tünjenek föl már kelyheitek festményei, ha ugyan kitünik rajtok amaz állat (t. i. bárány) magyarázata»; s ismét ugyanitt c. 10. M. l. c. 1053. l. «Ha ugyan pártfogolni fog a pásztor, melyet a kehelyre mázolsz.» V. ö. *Perronne*, i. h. 5. fej. 119. pont. *Kraus*, Realencycl. 2. köt. 593. 805. s köv. old.

kinek vérfolyását Urunk megszüntette, hálából a vett jótéteményért Caesareában réz-szobrot emelt Krisztusnak, melyet maga Eusebius is látott s melyet Philostorgius[1] tanúsága szerint a keresztények nagy tiszteletben tartottak. Ugyancsak Eusebius[2] beszéli továbbá, mint szemtanú, hogy *Péter* és *Pál*, sőt Krisztus képeit is megőrizték az ő idejéig. *Paulinus* nolai püspök[3] elrendelte, hogy az ó-szövetségi Szentírás történeteit, továbbá sok szentnek, sz. Mártonnak stb., s több vértanúnak képét székes egyházában lefessék; *Prudentius*[4] meg beszéli, hogy ugyanez történt a Rómában épült templomokban. *Theodoretus*[5] írja: «A nagyszerű Rómában van egy annyira híres férfiu, (Simon Stylita), hogy apró képeit a műhelyek összes helyiségeiben elhelyezik s ezáltal mintegy védelmet és oltalmat biztosítanak maguknak.»

A legrégibb katakombákban számtalan bizonyíték található, melyek a mellett érvelnek, hogy a képek használatnak és nagy tiszteletnek örvendtek. A köveken, lámpákon, drágaköveken, festményeken, sarcophagokon részint jelképes, részint történeti képekkel találkozunk. Krisztus képére, mint mondtam, számtalanszor akadhatsz itt; és pedig az 1. és 2. században Krisztust mint Orpheust szokták volt lefesteni, lanttal vagy más zeneeszközzel kezében, körülötte madarak a pálmák ágain, lábai mellett juhok, vagy pedig állatok,[6] kigyók is stb., — mint jó pásztort,[7] ki legelteti, vagy oltalmazza juhát, — mint prófétát, ki tanítói

[1] Hist. 7. k. 3. fej.; *Krausnál* i. h. 21. old.

[2] I. h. *Kraus*, i. h. és a köv. old.; továbbá 1. k. 655. s köv. old. több ilyen bizonyíték olvasható.

[3] Epist. 12. old. 32. n. 3. M. 61. k. 332. l. et Poëma 27. seu de s. Felic. Natal. carmen 9. versus 511. s qq. M. 61. k. 660. l. et Poëma 28. seu de s. Felic. Nat. Carm. 10. vers. 15. s qq. M. 61. k. 663. l.

[4] *Krausnál*, idéz. hely. 1. köt. 161. old.

[5] Hist. relig. n. 26. M. gör. sor. 82. k. 1474. old.

[6] Így sz. *Domitilla* temetőjében a 2. századból (Garrucci, tav., 25; Kraus Realencycl. 2. k. 564. oldalán a 348. alak) sz. *Callixt* katakombájában (Rossi, Rom. Sott. II. 246. 355. Többet olvashatsz Krausnál, i. h. 562. s köv. old.

[7] Krisztus 455 képe közül 105 úgy tünteti föl őt, mint jó pásztort. Sz. Callixt temetőjében 3 ilyen kép van a 2. századból, vagy a 3. század elejéről (Rossi, Rom. Sott. II. 352. tav. 11. 13. 24.); több szobrot találtak továbbá, melyek juhocskáját vivő, jó pásztort ábrázolnak, (mint pl. az, melyet az laterani muzeumban mutogatnak, vagy a Konstantinápolyban lévő, v. ö. *Kraus* i. h. II. köt. 589. s köv. old.). Azon kérdésre, mit fejeznek ki a jó pásztort ábrázoló ilyen képek, azt feleljük: nem mást, mint a Megváltásról szóló tan

hatalommal és tisztséggel bir (Krisztus könyvekkel), — mint Mózest, a mint vizet fakaszt vesszejével a sziklából[1] stb., stb. — Megemlítésre méltó a sz. *Priscilla* sírján talált, első századból való azon kép, melyen Jézus anyjának Máriának ölében látható, s ismét Nápolyban egy Gennaro dei Poveri nevezetű katakombában azon kép, melyen Jézus mint jó pásztor van ábrázolva. Az első három századból sok biblikus, Krisztusra vonatkozó kép maradt fön. Hogy hallgatással mellőzzem az ó-szövetségieket, melyek t. i. annak eseményeiből vannak szerkesztve[2], röviden csak néhány újszövetségit hozok föl, melyeken Krisztust mint 12 éves gyermeket[3] pillantjuk meg az írástudók körében; Krisztus megkeresztelését, Jézust a galileai Kaanában a mennyegzőn, a mint a születése óta vakot és inaszakadtat stb. meggyógyítja; Krisztust apostolainak körében, a mint előre megmondja Péternek, hogy háromszor meg fogja őt tagadni, a tövissel korronázott

foglalatát; Krisztus úgy tünik föl szemeink előtt, mint ποιμὴν προβάτων βασιλικῶν, mint προβάτων λογικῶν ποιμήν (Clemens Alex), mint jó pásztor, ki eszes juhait vérének árán váltotta meg s azokat a keresztség által királyi juhokká tette, t. i. Isten fogadott fiaivá s a mennyország örököseivé, ki tanával legelteti őket, sőt testét és vérét nyujtván nekik eledel és ital gyanánt táplálja és ápolja őket, ki vezeti, védi s végül a mennyben jutalmazza azokat, sz. Sedulius szerint (Pasch. l. 1. Invoc.):

«. . . . ut semita vitae
Ad caulas me ruris agat, qua servat amoenum
Pastor ovile bonus, qua vellere brevius albo
Virginis agnus ovis, grexque omnis candidus intrat.»

(«. . . . életem örvénye vezessen az ő aklába,
melyben a jó pásztor juhainak kellemes helyet készitett,
amelybe a Szüz fehér gyapjas juha,
báránya és az egész tiszta nyáj bevonul.»)

Ezen képek magyarázatát illetőleg többet olvashatsz *Krausnál*, i. h. 592. s köv. old. Ha kérdezed, mért készítettek a legrégibb korú keresztény művészek annyi sok, jó pásztort ábrázoló képet, azzal válaszolunk; mivel, mint már mondtam, ily módon Krisztus megváltásáról szóló egész tan legszebben volt kifejezve; mivel a Szentírás is úgy tünteti föl Krisztust, mint juhpásztort, aki ismeri juhait, nevökön szólitja, vezeti őket stb.; az egész egyházat, mint juhok aklát, melybe az emberek Krisztus által, mint ajtón lépnek be stb. (Lásd János 10., 1—27., ugyanitt 21. 15. s köv. *Máté* 15. 24. *Lukács* 15. 4. köv. vers.)

[1] E víz vagy Krisztus tanának, vagy pedig a keresztvíznek stb. jelképe. (V. ö. *Kraus*, i. h. «*Mózes*» c. cikkét).

[2] Olv. *Kraus*, i. h. 7. s köv. old.

[3] V. ö. *Kraus* idéz. helyének «Maria, hl. Familie» c. cikkét.

Krisztust,[1] stb., stb.[2] Mária képei is nagyon gyakoriak a legrégibb temetőkben, katakombákban, azanyozott üvegeken stb.[3]

Mária arcát hitelesen ábrázoló képünk nincs ugyan, mint ezt már sz. *Ágoston*[4] mondja e szavaival: «. . . . . Szűz Mária arcát nem ismerjük.» Mária képeinek két osztálya van meg az első három századból, az egyik t. i., mely *Máriát* ábrázolja, a mint imádkozik, s a másik, mely Máriát mint Isten anyját tűnteti fel: imádkozó Mária pl. az, mely sz. Lucia sírboltjában van, — ellenkező oldalon a jó pásztor képe látható, — mint Isten anyja vagy a gyermek Jézussal karjain, pl. sz. *Péter* és *Marcellin* kryptájában, vagy más körülmények között, melyek arra vallanak, hogy Mária mint Istenanya van föltüntetve (leggyakrabban a 3 keleti királylyal, kik imádják a kisdedet s ajándékokat hoznak). Mária legrégibb s talán valamennyi közt legszebb képe az, mely sz. *Priscilla* sírüregében látható. *Rossi* ezen kép eredetét az apostolok idejétől származtatja.[5] Mária tunikában, majdnem fedetlen karokkal és nagy fátyollal borítva szemlélhető. Ellőte áll egy palliumba (bölcsek ruhájába) öltözött férfiú, ki bal kezében valami könyvet tart, s jobb kezével egy Máriának karjai által átölelt kisded fölött megjelenő csillagra mutat. Ime! a legszentebb szűz *Mária* és *Izaiás* próféta, ki (*Isai.* 7. 4.) a *Messiásnak* egy szűztől való születését és a pogányok sötétségét elüző mystikus csillag fölragyogását megjövendölte.[6]

[1] Sz. *Praetextatus* temetőjében a II. századból (*Perret* I. pl. 80—82.; *Kraus*, i. h. 9. old.). Krisztus szenvedését föltüntető képek nagyon ritkán fordulnak elő egyházunk első századaiban, *Kraus*, i. h. 807. old. ennek okát adja, irván: «A keresztényeknek sokat kelle szenvedniök azon vád miatt, hogy egy keresztre feszített embert imádnak; épen ezért nagyon óvakodtak, nehogy áruló festmények által ők maguk adjanak fegyvert ellenségeik kezébe. Az egyház, mely könnyeivel vegyítette mindennap a szent vért, minden időben mélyen szivébe vésve hordozta Megváltója keresztjét és kínszenvedéses halálát.»

[2] Krisztus ezen és több más ilyen képeit illetőleg olv. *Kraus*, i. h. 8. s köv. old.

[3] Hogy hány van, olvasható *Garruccinál*, *Storiánál*, vagy *Krausnál*, i. h. 361. és 365. old.

[4] Trin. 8. c. 5. M. 42. k. 952. old. Olvasd, a mit fennebb sz. *Lukácsnak* tulajdonított képekről mondottunk. Nincs bebizonyítva, mondja *Kraus*, i. h. 371. old., hogy sz. *Lukács* festette volna azokat. A Col. (4. 14.) intézett levélből tudjuk, hogy orvos volt. Továbbá ezen képek természete és jellege sokkal későbbi eredetre vall.

[5] *Rossi*, Imagini, 15. old., *Kraus*, i. h. 362. old.

[6] *Rossi*, *Garrucci*, *Ott*, *Lehner*, s *Krausnál*, i. h. 362. s köv. old. több ilyen látható. Mi a Mária képeivel foglalkozó irodalmat illeti, olv. *Kraus*, i. h. és 365. s köv. oldalait; *Lehner*, Marienverehrung in den ersten Jahrhunderten, 1881.; *Eckl* (és *Atz*), Die Madonna als Gegenstand christl. Kunstmalerei und Sculptur, 1883.

A legrégibb kő és arany emlékeken nagyon gyakran sok más szent is található ábrázolva; így pl., hogy a két fő apostol képét hallgatással mellőzzem — mert csak az aranyozott üvegeken[1] sz. *Péter* és *Pál* 80 képét találták, — sz. *Callixt* katakombájában sz. *Parthenius* és *Caloceras* vértanuk (249-ben szenvedtek vértanuságot s képök a 3. században lett falra festve); sz. *Ágnes* (leggyakrabban aranyozott üvegeken és máshol is, vagy egyedül, vagy az Üdvözítővel vagy az Apostolok fejedelmeivel, vagy a boldogságos szűz Máriával);[2] sz. *Lőrinc*, *Ipoly*, *Callixt*, *Sebestyén*, sz. *Cecilia* stb.

A katakombák ezen kevés bizonyitékaiból is eléggé világos, mily sületlen dolog azt mondani, hogy az első századok keresztényei elvetették a képek használatát. Hogy azonban a keresztények azokat nemcsak nagyon gyakran használták, hanem vallásosan tisztelték is, — eltekintve a képek összeállításából és tersosan természetből folyó bizonyítékoktól — bizonyítja már azon hely is, hol elhelyezve voltak. Ugyanis szent helyeken, a katakombákban, közvetlenül azon oltárok előtt, melyeken a szent mise áldozatot szokták volt bemutatni, voltak fölállítva. Lehetetlen volt tehát, hogy ezek megpillantása nem indította volna a híveket a szentek nagyrabecsülésére, követésére, Istennek való háladásra stb.[3]

Végül a sz. képek tiszteletének érdekében meg kell jegyeznünk, hogy midőn a 8. században a képrombolók a képek használatát és tiszteletét az egyházból egészen kiküszöbölni törekedtek, II. és III. *Gergely* vezérlete alatt az egész kath. földkerekség ellenök támadt; és a II. nicaeai zsinaton ünnepélyesen el lett határozva: Krisztus és a szentek képeit tartanunk s tisztelnünk

[1] V. ö. *Garrucci*, Vetri. Olv. *Kraus*, Realencycl. 1. köt. 657. old. és a 2. kötetben a «*Péter* és *Pál*» c. cikket.

[2] V. ö. *Garrucci*, Vetri, tav. 21. s köv.; *Kraus*, «sz. *Ágnes*» c. cikket.

[3] V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. köt. 161; 655. s köv. old.

E tárgy körül fejlődött irodalmat illetőleg olv. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 7—28. old.; 807. old. s máshol: *Hefele*, Beiträge zur Kirchengeschichte, Archaeol. und Liturg. II. 255. s köv. old.; *Christianus Marianus*, Jesus und Maria in ihrer äussern Gestalt und Schönheit 1870.; theol. praktisch. Quartalschrift, Linz 1883, 320. 609.

kell; mit a trienti zsinat a 16. századbeli hitújítókkal szemben nagy éleselműséggel ismét megerősített.[1]

261. Minthogy így áll dolog, hogy t. i. az apostoli időtől kezdve valamennyi századon át egész napjainkig megszakítás nélkül virágzott a képek használata és tisztelete az egyházban, világos, hogy állításunk még az elévülés bizonyítékával is erősbödik. Hogy kik voltak az elsők, kik a képek tiszteletét megtámadták, azt tudjuk, de hogy kik hozták be, azt nem tudjuk; miért is joggal következtethetjük, hogy apostoli hagyományból származott.[2]

3. az észből.

262. Hogy a képek használata és tisztelete megengedett és jámbor dolog, maga az *ész* is elismeri. A szent képek ugyanis *a)* könyvek módjára keresztény igazságokra taníthatják a kevésbbé tanultakat, hogy azok, kik olvasni nem tudnak, legalább így látás által olvashassanak.[3] *b)* A képek élénken segítik az emlékező tehetséget, mivel távollevő és rég viselt dolgokat ábrázolnak, s

[1] Elleneink a 794. tartott frankfurti zsinatra s bizonyos párizsi gyűlésre hivatkoznak, melyek a II. niceai zsinatnak a sz. képek tiszteletéről szóló határozatát elvetették. Válaszunk ez: a frankfurti zsinat csak részleges volt; és bár I. Hadrián pápa az Adoptianismus ellen hozott határozatait megerősítette, legkevésbbé sem tette azt arra vonatkozólag, amit ez a niceai zsinat ellenében meggondolatlanul elhatározott. A frankfurti zsinat azonkívül, ami magát a dogmát illeti, nem tért el a niceaitól; hanem tévedésből, t. i. a görög szöveg kevésbbé szabatos fordítása által félrevezetve, azt vélte, hogy a niceai zsinat azt tanította, miszerint a képeket független és imádó tisztelet illeti meg. Ugyanez áll a többi nyugati zsinatokról, melyek a II. niceai zsinat határozatainak először ellenszegültek, de észrevevén a tévedést, azokba beleegyeztek. V. ö. *Natal. Alex.* diss. 6. in saec., VIII., *Wiest,* Demonstr. dogm. 5. k. 254. §.

Hogy az azon korú nyugatiak a képeknek az egyház valódi értelme szerint vett használatát és tiszteletét nem ellenezték, bizonyítják azon kor írói, mint *Dungalus* nevű papnak a turini Claudius ellen 828-ban megjelent híres könyve (M. 105. k. 459—529. l.); bizonyítja a keresztnek nagypénteken való imádása, mely szertartás akkor is virágzott, erre vonatkozólag v. ö. *Amalariust,* De eccles. offic. 1. k. 14. f. (M. i. h. 1028. old.) L. *Hurter,* Comp. theol. dogm. 3. k. 807. p. Olv. *Kraust* is, Realencycl. 2. k. 247. s köv. old.

[2] Hogy a sz. képek használata és tisztelete megengedett és jámbor dolog, bebizonyíthatnók a csodatevő képekkel; ugyanis maga az Isten ezen csodák szerzője bizonyítja ezt. Mivel azonban ez érvet már fennebb fel hoztuk, nem szólunk többé itt e dologról.

[3] Nagy sz. *Gergely* 11. könyv. 13. lev. (máshol 9. k. 103. levél) M. 77. k. 1128. old.: «Ami a Szentírás az olvasni tudóknak, ugyanez a festmény azon tanulatlanoknak, kik ezt szemlélik, mivel azon a tudatlanok is meglátják mit kell követniök, ezt olvassák azok is, kik olvasni nem tudnak.» *Damascusi* sz. *János* (Orat. 1. de imaginibus n. 13. M. gör. sor. 94. k. 1243. l.) mondja: ami

így azokat a feledéstől megmentik, mert az oly dolgok könnyen mosódnak el emlékezetünkből, melyeket holt betűkből tettünk magunkévá.[1] *c)* A képek nagyobb hatást gyakorolnak a lélekre és hathatósabban indítják erkölcsösségre, mert a betűk csak szavak, a kép pedig megjelenített példa.[2]

263. A jegyzetekben felemlített ellenvetéseken kívül[3] vegyük figyelembe azokat, melyeket elleneink az úgynevezett *csodatevő képek* s a hozzájuk intézett *zarándoklatok ellen* szoktak felhozni. Miután ezen ellenvetések az ereklyék tisztelete ellen is irányulnak, következő szavainkkal kiegészítjük azt, mit fennebb az ereklyék tisztelete ellen felhozott nehézségek elhárításánál mondottunk. Ellenvetésekre megfelelünk.

Azt mondják: a katholikusok, bár nem hiszik, hogy képeik és szobraik istenek, mégis olyan tiszteletet tanusítanak irányokban, mintha valami erő rejlenék magukban a képekben, a mi elleneink szerint leginkább abból tűnik ki, hogy az egyik képet jobban tisztelik a másiknál, nagy zarándoklatokat rendeznek az úgynevezett csodatevő képekhez, csodákat gondolnak ki, stb., mely dolgok mind babonaságra mutatnak.

264. Ami az úgynevezett csodaképeket illeti, feleletünk ez: a katholikusok nem azért tisztelik az egyiket jobban mint a má-

fülre nézve a szó, ugyanezt eszközlik a színek a szemre nézve, s ezért amint szabad a szenteket tisztelni szóval, miért nem volna szabad ezt képekben és képek által is megtenni?

[1] Valamely szentnek képe nem egyéb, mint magának a szent erényeinek festés vagy vésés által írt és megőrzött története. És miért volna ez kárhoztatandó? A szent képén szemlélhető az ő hite, imája, bűnbánata, szeretete, önmegtagadása, sanyargattatása, alázatossága, állhatatossága stb. S mi rossz található ebben? A kép mintegy magának a szentnek, vagyis hősi erényének emelt emlék. És miért ne lehetne ilyen emléket állítani? Ha híres vezéreknek szobrokat emelnek, miért nem emelhetnék azokat szentek, vagyis a szentség nagy hőseinek tiszteletére? Olv. ezen tárgyat illetőleg különösen *damaskusi* zs. *János* beszédeit a képekről: továbbá *Bellarmint,* De imag. 10. s köv. fej.

[2] *Nyssai* sz. *Gergely,* Orat. in s. Theodorum Martyr. M. gör. sor. 46. k. 739. l. írja: «mert a falra festett, hallgatag kép is szokott beszélni s hasznunkra lenni.» Ez a hitetlenek eljárásából is kiviláglik, kik szorgosan s vas következetességgel távolítják el a szentek képeit a házak falairól. Miért vetnék el ugyanis a szentek képeit, hacsak nem azért, hogy lerombolják a hitet, melyet azok hirdetnek. V. ö. a trienti zsinatot is, i. h.

[3] Ami a sz. képek tisztelete ellen felhozott ellenvetéseket illeti, olv. *Gottit,* Theol. schol. 3. k. 665. s köv. old.; *Perronne,* De Cultu Sanctorum, 5. f. 126. s köv. pont.; *Kraus,* Realencycl. I. köt. 655. s köv. old.; II. köt. 7, 19. oldalok, s másutt.

sikat, mintha valami erő rejlenék[1] magában a képben, hanem mivel az Isten, inkább egyik helyen, mint másikon, inkább egyik mint másik kép által kegyeskedik szentjeit megtisztelni s ajándékait osztogatni. Az Isten ajándékainak kiosztásában tetszése szerint jár el és valamint az ó-szövetségben a rézkígyóra való tekintetből gyógyította a sebesülteket és inkább hallgatta meg a hozzá fohászkodókat[2] a jeruzsálemi templomban, mint máshol, úgy most is bizonyos helyeket és képeket választhat ki magának, hol nagyobb ajándékait osztogatja.

E szavainkkal is felhoztunk egynéhány[3] bizonyítékot, melyek világossá teszik, hogy egyes képekhez (és ereklyékhez stb.) intézett zarándoklatok mindenesetre megengedhetők és kegyeletes tények. A legrégibb időktől fogva voltak használatban; s a szentatyák és más tudós és legszentebb férfiak ajánlták és rendezték[4]

[1] V. ö. a trienti zsinatnak fennebb felhozott szavait.

[2] V. ö. II. *Paral.* 7., 15.: «Szemeim is nyitva lesznek és füleim figyelmesek annak imádságára, aki e helyen imádkozik.»

[3] Más bizonyítékaink is vannak erre nézve; mert nem csak képek tisztelete, vagy vallásunk dicső emlékeinek látogatása végett rendeztek ilyen zarándoklatokat, hanem hogy így a zarándoklók a bűnbánat nehéz cselekedeteiben gyakorolják magokat. V. ö. *Oswald,* Eschatologie, 8., 11. old.; *Simar,* Dogmatik 893. old.

[4] A legrégibb időktől fogva voltak használatban s majdnem magának, hogy úgy mondjam Krisztusnak idejétől kezdődtek a zarándoklatok: a szent asszonyok ugyanis az elsők voltak, kik Krisztus szenvedése s halála után sirjához menvén, először rendeztek keresztény zarándoklatot; és azóta nagyon sokan zarándokoltak, nemcsak Jeruzsálembe a szent helyekre, hanem Rómába sz. Péter és Pál s más híresebb vértanúk sirjaihoz és más városokba is, melyeket a szentek vértanú halála megszentelt. *Jeruzsálembe:* sz. *Jeromos* (ad Marcell. Ep. 46., 9. M. 22. k. 489. l.) beszéli, hogy sok püspök és más híres ferfiú jött Jeruzsálembe a sz. helyek látogatása végett, világosan említi Origenest és Firmilianust, Caesarea püspökét Cappadociában. *Eusebius* (Hist. eccl. VI. 11. M. gör. sor. 20. k 542. old.) Sándort, Cappadocia püspökét is említi. Miután pedig a kereszt fáját megtalálták, a zarándoklatok nagyban gyarapodni kezdtek; sz. Jeromos tanusága szerint, ad Marcell. Ep. 46. M. 10., 22. k. 489. old. minden, még a legtávolabbi vidékekről is jöttek férfiak és asszonyok Jeruzsálembe. *Mamachi* (Orig. et antiqu. christ. II. könyv. 2. old. 1. fej. 4. §.) több híres férfiút említ, kik a 4. században Jeruzsálembe zarándokoltak. *Rómába:* Mint a szentatyák és történetirók tanusítják, az 1. és 2. században sok hivő jött messziről Rómába, hogy megtisztelje sz. Péter és Pál sírját, s más sz. helyeket s fogadalmuk értelmében fogadalmi táblákat függeszszen itt fel a vértanúk esedezése és ereklyéi által nyert jótétemények emlékére. Rómán és Jeruzsálemen kívül, mint már említettem, több más szent hely is volt, melyekhez a kereszt-

azokat. Ki figyelmesen átvizsgálja és figyelembe veszi különösen azon feliratokat, melyeket a hivek zarándoklataik alkalmával a vértanúk sirjaira, a katakombák falaira stb. véstek *(Graffiti,* karcolások), legtöbb bizonyítékot nyer arra nézve, hogy a legtá-

tények régente zarándokoltak; pl. *Keleten:* Edessa (l. nyss. sz. Gergelyt, Vita s. Ephraemi, M. gör. sor. 46. k. 833. old.); armeniai Sebaste, a 40 vértanúhoz, (v. ö. nyss. sz. Gergely, Orat. 2. in 40 Mart. M. i. h. 757. old.); sz. Thekla sírja Seleuciában, sz. Epiphaniusé Cyprus szigetén (l. *Kraus,* Realencycl. 2. k. 966. old.); *Afrikában:* sz. Cyprián sírja, sz. István ereklyéi; *Itáliában:* sz. Bódog sírja Nolában; *Francziaországban:* toursi sz. Márton sírja, sz. Dénes vértanú s társainak sírürege (v. ö. *Le-Blant,* Inscript. chrèt. de la Gaulé I. 270. s köv. old.) stb. *Kraus* a szentatyáknak az első századok zarándoklatairól szóló s pontosan feljegyzett nyilatkozatait felhozván, írja (i. h. 2. k. 689. old.): «A vértanú-halál évfordulója napján, melyet közönségesen vigiliák előztek meg, közelből, távolból, faluból, városból, mint méhek a kasból rajzottak a hivek a vértanúk nyugvóhelyéhez; az idesiető tömegnek se vége se hossza; mint hangyajárás olyan az út, egyik jön, másik megy, sürög forog minden, egyik, hogy a céljához érjen, másik, hogy a többieknek helyet adjon. Mint egy megelevenedett tenger hullámzott és viharzott a tömeg, hogy a szónok közelébe jusson, ki a vértanúk dicséretét hirdette.... És nem egyszer, nem is kétszer vagy ötször, hanem számtalanszor összegyültek a hivek a vértanúk sirjánál imára; elzarándokoltak sirjukhoz: leborultak az ereklyetartó előtt, csókolták azt, a tiszteletet és fájdalom könnyeit hullatták; könyörögtek a vértanuk közbenjárásáért; a szerencsétlen náluk keres vigasztalást, a boldog meglátogatja őket; az, hogy fájdalmait orvosolja, ez, hogy szerencséje állandó legyen».

Hogy a sz. ereklyék tiszteletének és látogatásának módja, amint ez a régi egyházban virágzott, jobban napfényre jöjjön, nem lesz fölösleges hozzátennünk, mit írt sz. *Hippolytus* kriptáját magasztalva az általunk már gyakrabban említett sz. *Prudentius,* Iberia költője (szül. 348.), ki a katakombákat eredeti szépségökben és magasztosságukban szemlélte (Peristeph. 11., 169—198. M. 60. k. 548. s köv. old.):

Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi adposita est ara dicata Deo.
Illa sacramenti donatrix mensa eademque
Custos fida sui martyris adposita
Servat ad aeterni spem vindicis ossa sepulcro,
Pascit item sanctis Tibricolas dapibus.
Mira loci pietas et prompta precantibus ara
Spes hominum placida prosperitate iuvat.
Hic conruptelis animique et corporis aeger
Oravi quotiens stratus, opem merui.
Quod laetor reditu, quod te venerande sacerdos
Conplecti licitum est, scribo quod haec eadem,
Hippolyto scio me debere, Deus cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, adnuere.
Ipsa, illas animae exuvias quae continet intus,
Aedicula argento fulgurat ex solido.

volabbi vidékekről is nemcsak egyes emberek, hanem a hívek nagy tömegei is zarándokoltak a vértanúk sírjaihoz.[1]

Ne csodálkozzunk tehát azon, ha a protestánsok józanabbjai a távollevő szentélyekbe intézett zarándoklatokat nem gyalázzák.[2]

Praefixit tabulas dives manus aequore levi
 Candentes, recavum quale nitet speculum:
Nec Pariis contenta aditus obducere saxis,
 Addidit ornando clara talenta operi
Mane salutatum concurritor: omnis adorat
 Pubis, eunt, redeunt solis adusque obitum.
Conglobat in cuneum Latios simul ac peregrinos
 Permixtim populos relligionis amor:
Oscula perspicuo figunt inpressa metallo,
 Balsama defundunt, fletibus ora rigant.
Iam cum se renovat decursis mensibus annus
 Natalemque diem passio festa refert:
Quanta putas studiis certantibus agmina cogi,
 Quaeve celabrando vota coire Deo?

A szentatyák ajánlták a zarándoklatokat; v. ö. nyssai sz. Gergelyt, Epist. ad Eustath. Ambros. et Basiliss. M. gör. sor. 46. k. 1015. old. és sz. Ágostont, contra Faust. 20., 21. M. 42. k. 384. old.; sz. Jeromost, ad Desid. Ep. 47, 2. M. 22. k. 493. old.; ugyanőt, ad Rustic. Epist. 122. 4. M. 22. k. 1046. old.

Történtek zarándoklatok, ami abból, amit közvetetlenül előbb mondottunk, következik. V. ö. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 964. s köv. 967. old.

[1] A pápák kriptájában (sz. Callixt katakombájában) a következő feliratok (Graffiti) találhatók, melyek mint szerkezetök és természetök mutatja, a 4. század előtt lettek feljegyezve: «Üdvözült lelkek emlékezzetek meg Marcianus Successus Severusról és minden testvérünkről.» — «Imádkozzatok dicsőült lelkek, hogy Verecundus övéivel jól hajózzék.» — «Éljenek.» — «Szent Xistus, emlékezzél meg imáidban Aurelius Repentinusról.» — «Marcianum Successum Severum spirita sancta in mente habete et omnes fratres nostros.» — «Petite spirita sancta, ut Verecundus cum suis bene naviget.» — «Otia petite et pro parente et pro fratribus ejus.» — «Vivant cum bono.» — «Sancte Suste (Xiste) in mente habeas in horationes Aureliu(m) Repentinu(m).» — V. ö. *Rossi*, Rom. Sott. II, 17. s köv. old.; 384; 29. 30. tábla; l. ugyanannak i. h. I. 172. s köv. old.; *Kraus* Rom. Sott. 150. s köv. old.; ugyanannak Realencycl. 2. k. 965. old.; *Ott*, Katakombenbuch 353. s köv. old.; Sz. Cornélius pápa kríptájában is található sok ilyen felirat (*Rossi*, i. h. 1. k. 285. old., tav. 6., *Kraus*, Rom. Sott. 196. old. tav. 10.) s azok nevei is olvashatók, kik ájtatoskodás céljából ide jöttek. pl. Leo PRB. (presbyter), Petrus PRB., Theodorus PRB. Kypsianus diaconus; Tufilatus (Theophylactus), Petrs (Petrus), Atrianus, Leo, stb. (*Rossi*, i. h. 1. k. 284. old. t. 4.) — Sok más ilyen nevet is olvashatunk itt, melyek nyilván zarándoklók nevei, pl. sz. Cecilia kryptájában (az ő képén) e nevek láthatók feljegyezve: Ildebrandus, Ethelred stb. (V. ö. *Rossi*, i. h, 2- k. 128. old. 6. tábla; *Kraus*, i. h. 177. old.; ugyanannak Realencycl. 2. k. 965. old.)

[2] *Leibnitz*, System. theol. 142. old. irja: «Ugyanis néha jámborság kifolyásának kell tartanunk, ha valaki vagy szabad elhatározásából, vagy foga-

Végül a katholikusok nem gondolnak ki csodákat, hanem csak tanuságot tesznek azokról, melyek nyilvánosan, néha egész község szemeláttára történtek, s melyeket a törvényes hatóság vizsgálat alá vett. Aki, abból indulva ki, hogy néhány ember saját tekintélyére támaszkodva, vagy hamis hír által tévedésbe ejtve valótlan dolgokat hiresztelt, az összes csodákat tagadni akarná, úgy tenne mint az, aki minden pénzt hamisítottnak tartana, vagy visszautasítana azért, mert néhány pénzhamisító ilyen pénzt csempészett be, vagy gyártott.[1]

dalma értelmében előszeretettel látogat meg bizonyos szent helyeket, és más ilynemű dolgot művel, mivel maga az út a fogadalom többi egyes körülményei részei a tiszteletnek: s dicséretre méltó a léleknek készsége, mely bizonyos büntetést, bizonyos törvényt szab magára; dicsérendő a komoly fogadásnak és buzgalomnak határozott feltüntetése s az összesereglett emberek nyilvánosan tanusított jámborságához való magáncsatlakozás Isten dicsőségének előmozdítására; s maga az isteni jótéteményekkel tetézett hely az azokra való visszaemlékezés és emlegetés által hevesebben hat a lélekre s bizonyos szent borzalommal tölti el: s mint emlékszem, még protestánsok sem hazudtolták meg ezt, kik az Úr sírját meglátogatni szerencsések voltak.» Ami azon szokást illeti, hogy némely képek elfátyolozva őriztetnek, azt mondjuk *Perrone*-val, i. h. 5. fej. 148. pont: «ha a festményeket fátyollal borítani babonaságra mutatna, úgy maga az Isten szerzője ezen babonaságnak, ki megparancsolta Mózesnek Exodi 40. 3., hogy a frigyszekrény elé függőt helyezzen, babonaságról kellene vádolnunk Salamont, ki, mint Krón. I. 3, 14. olvassuk, elfüggönyözte az arany oltárt. Tudvalevő dolog, hogy a régi templomok benső része fátyollal és függönyökkel volt a külsőtől elválasztva; a vértanuk sírjai fátyollal voltak borítva, melyeket felcserélésök alkalmával jámbor s nagy méltósággal felruházott tekintélyes személyeknek ajándékoztak.

[1] V. ö. *Perrone*, i. h. 149. pont.

Különben az ereklyék és sz. képek tiszseletéről tárgyaló szakasz végén nem lesz fölösleges megjegyeznünk, hogy a trienti zsinat, bár e kultuszt megengedettnek, méltányosnak, hasznosnak nyilvánította, még sem mondotta szükségesnek az üdvösség elnyeréséhez és 25. ülésében így figyelmeztet e tárgyat illetőleg: «a szentek segítségül hivásában, az ereklyék tiszteletében s a képek használatánál ki kell irtani minden babonát, kiküszöbölni minden csúnya nyerészkedést, végül kerülni minden érzékiséget. úgy hogy érzékiségnek hizelgő szépségű képeket festeni tilos, s az emberek ne használják fel a szentek ünneplését s az ereklyék tiszteletét vendégeskedések s részegeskedések üzésére, továbbá senkinek sem szabad uj képet bárminő helyre, vagy akármely templomba, bárminemű kíváltságokkal legyen is az felruházva, tenni vagy tétetni, hacsak a püspök beleegyezését nem adja, nem szabad továbbá új csodákat valódiakul elfogadni vagy új ereklyéket behozni, csak ha a püspöknek erről tudomása van és helyesli a dolgot, s ő mihelyt megtud valamit e tárgyat illetőleg, hittudósok és más jámbor férfiak tanácsának igénybe vételével tegyen

A kereszt iránt tanusítandó tisztelet.

265. A képek között bizonyosan első helyen áll Krisztus keresztje, miért is néhány szóval meg kell emlékeznünk a kereszt képe iránt[1] tanusítandó tiszteletről, legyen az bár lefestve, vagy bármi anyagból csinálva.

266. Tétel. *A kereszt iránt tanusitott tisztelet megengedett és jámbor dolog.*

Ezen állítás hitágazat, mint ez a felhozott bizonyítékokból kiviláglik.

Bizonyítás.

267. A *Szentirásban* alig találunk valami bizonyítékot, mely e tisztelet mellett szólna, hacsak ide nem akarjuk számitani a keresztnek az ószövetségben előforduló jelképeit.[2]

A hagyomány azonban számtalan bizonyítékot szolgáltat e tekintetben, de nem az egyház első századaiból, mert úgy látszik, hogy a kereszt képe az akkori keresztényeknél ritkán volt használatban, bár azt mindnyájan mindig és mindenütt mint σύμβολον τῆς σωτηρίας-t nagy tiszteletben tartották, nehogy t. i. a pogányok kigúnyolják és hamis vádakkal illessék őket. De már azon időben is nagyon gyakran tisztelték a keresztet különböző jelképek alatt[3]; s hogy magát a keresztnek képét is legalább itt-ott nyilvánosan tisztelték, kitűnik a pogányok rágalmából; hogy a keresztények a keresztet imádják,[4] amit ugyanis sohasem lehetett

azonnal oly intézkedéseket, melyek ítélete szerint az igazságnak és jámborságnak leginkább megfelelnek.»

[1] Krisztus keresztjéről háromféle módon beszélhetünk: 1., szólhatunk a keresztről, a mennyiben az *ereklyékhez* tartozik, t. i. azon kereszt részéről, melyre Krisztus volt szegezve, s melyet vérével áztatott, s a vele való érintkezés megszentelt. 2., beszélhetünk a keresztről a mennyiben ez a keresztrefeszített Krisztus *képe,* legyen akár Krisztus igazi keresztje, akár fából, kőből vagy más anyagból ábrázolva; 3., szólhatunk a kereszt jeléről, melyet homlokunkon, mellünkön, levegőben vagy máshol kezünkkel csinálunk.

Krisztus keresztjéről, amennyiben az ereklyékhez tartozik, már értekeztünk, a kereszt jeléről szólottunk, ahol a szentelményekről szóló tant is előadtuk. Hátra van tehát, hogy a keresztről, mint képről tárgyaljunk.

[2] Mint ezt a legrégibb szerzők teszik, pl. Justinus vértanú, Tertullianus, sz. Cyprián (v. ö. Kraus, Realencycl. 2. köt. 226., 245. old.)

[3] Bölcseség könyv. 16. 6.

[4] V. ö. sz. *Minucius Felixet,* Oct. 9. és 12. p. M. 2. k. 271. s köv. s. 282. old. V. ö. *Perronet* is, De Cultu Sanct. 5. fej. 122. p.; *Kraus,* Realencycl. 2. k. 245. old.

Ide számítható azon kereszt, melyet 1856-ban a palatinusi hegyen találtak s most Rómában a Kirchner-féle muzeumban őriznek. A Keresztre feszítettnek

volna a keresztények szemére vetni, hacsak nem látták volna őket a keresztet tisztelni.

Nagy Konstantin idejetől fogva a hívek mindenütt elhelyezték és tisztelték[1] a kereszt képét *aranyszájú sz. János* tanusága szerint, ki azt írja[2]: «a halál ezen jele tiszteletreméltóbb a koronánál. Mert midőn a fejedelmek felteszik koronájokat, a keresztet, a halál jelképét veszik magokra; a biboron kereszt, a koronán kereszt, imák közben kereszt, fegyvereken kereszt, sz. oltárokon kereszt, s mindenütt a földön napnál jobban fénylik a kereszt.» És más helyen[3]: «és ugyanazért otthon, falainkon, ablakainkon homlokunkon s emlékezetünkben rajzoljuk le magunknak e keresztet. Ez ugyanis üdvünk, közös szabadságunk s Urunk kegyességének jele.»

imádása gúnyoltatik ki azon a képen, mint nemsokára bebizonyítjuk, amiért is gúnyfeszületnek hivják. V. ö. *Kraus,* Realencycl 2. k. 244. s 245. old. (Hogy azt amit Kraus i. h. 244. Garrucci ellen felhozott helyesen értelmezzük, olvasnunk kell mit ugyanazon Dr. Kraus irt e tárgyra vonatkozólag i. h. 775. és 776. old.

[1] Sőt maga a hitehagyott *Julian* sem szünt meg, miután már az egyháztól elpártolt, magát a kereszt jelével jelölni és a kereszt képét tisztelni, mint alexandriai *Cyrill* beszéli, contra Julian 6. k. M. gör. sor. 76. k. 795. old. s *Theodoretus,* Hist. eccl. II. 3. fej. V. ö. *Kraus,* Realencycl. 2. k. 245. old.

[2] Quod Christus sit Deus. 8. sz. M. gör. sor. 48. k. 824. old.

[3] Hom. 54. in Matth. 4. sz. M. gör. sor. 58. k. 537. old. V. ö. *Tertullián* is, Apol. 16. f. M. 1. k. 422. old.; s ugyanannak Ad nation. I. 12. f. M. 1. k. 648. old.; sz. *Ágostont,* Tract. 1. in Joann. 16. p. M. 35. k. 1387. old.; a «Questiones ad Antiochium» c. mű szerzőjét 39. kérd. M 28. k. 622. old.; *Rusticust,* diac. contra Acephal. M. 67. k. 1218. old.; *damasc.* sz. *Jánost,* Fid. orthod. 4. k. 11. f. M. gör. sor. 94. k. 1127. old.

Olvasd azon szentatyákat is, kik hymnusokkal és énekekkel mozdították elő a sz. kereszt tiszteletét; pl. sz. *Prudentiust* († 413.); *Sedulinot* († 494. körül). a husvéti hymnus szerzőjét (Tu hostis antiqui vires); sz. *Venantino Fortunatust* († 603. körül), «Pange lingua gloriosi praelium certaminis» című hymnus szerzőjét, nagy sz. *Gergelyt* († 604.) a «Lignum crucis mirabile» szerzőjét.

Halljuk sz. *Prudentius* néhány nyilatkozatát:

Apotheosis. 446. s köv. verseiben, Q. 59. k. 960. old. igy énekel:

«. . . jam purpura supplex
Sternitur Aeneadae rectoris ad atria Christi,
Vexillumque crucis summus dominator adorat.»
(Már ott diszeleg könyörögve Aeneas utódjának a
vezérnek bibora Krisztus csarnokaiban, s a kereszt
zászlaját imádja a legfőbb úr!)

Ugyanezt bizonyítják a *szertartási* könyvek az által, hogy különösen nagypénteken a kereszt imádását rendelik el[1] s a kereszt tiszteletére[2] rendelt ünnepeket tartalmaznak; megkívánják továbbá, hogy minden oltáron, hol miseáldozatot mutatnak be a Felfeszített képe legyen elhelyezve, hogy a püspök előbb keresztet állítson fel azon helyen, hová templomot akarnak építeni stb.[3] Ugyanerről tanuskodik végül azon sok bizonyíték, melylyel az úgynevezett monumentalis theologiában találkozunk, úgy mint: sírfeliratok, keresztképek és sok más az ős-egyházból fennmaradt bizonyíték.[4]

és Konstantinnak Maxentiuson nyert győzelmét magasztalva zengi, adv. Symmach. I. 494. s köv. vers. Q. 60. k. 159. old.:

«. . . . . tunc ille senatus
Militiae ultricis titulum Christique verendum,
Nomen adoravit, quod collucebat in armis.»
(Akkor a tanács imádta a boszuló hadsereg krisztusi jelvényét
És a fegyvereken ragyogó,
tiszteletre méltó nevét.)

Az sz. költő érti ez alatt a keresztet, s a zászlóba szőtt monogrammot.

A szentatyák több ilyen nyilatkozatát olvashatod *Petaviusnál*, De Incarn. 15. k. 9. f.; *Gotti*, i. h. 3. k. 654. old.; *Binterim*, Denkwürd, IV. 1. 496. s köv. old.; *Kraus*, Realencycl, 2. k. 246. s köv. old.

[1] V. ö. Kraus, Realencycl. 2. k, 248. old., mely helyen mind keletnek, mind nyugatnak legrégibb szertartási könyveibölvett érvekkel e tényt megerősíti.

[2] A sz. kereszt felmagasztaltatásának és feltalálásának ünnepe. L. Kraus, i. h. 1. k. 495. old.

[3] V. ö. Kraus, i. h. 2. k. 250. old.

[4] *Sírfeliratok*: a sírok fölött ugyanis, vagy külön, vagy a sírfeliratokba szőve gyakran fordul elő titkos kereszt, vagyis különböző jelképek, pl. kettős horgony, vagy T betűnek alakja, vagy monogramm által kifejezett kereszt. (V. ö. *Kraus*, i. h. 2. k. 226. s köv. old.) A 4. és különösen 5. századtól kezdve a kereszt tisztelete nagy virágzásnak indult; nemcsak sírfeliratokon tűnik elő a kereszt, hanem drágakőből készítve mellen szokták volt hordozni, vagy a képeken Krisztus és szentek kezében látjuk (*Kraus*, i. h. 234. old.)

Feszületek: legelőször is azt a 3. századból való feszületet említem, melyet 1856-ban találtak meg a Palatinus hegyén. (Gúnyfeszület.) Bizonyos szoba falain ugyanis több karcolt rajzot (Graffiti) találtak, melyeknek egyike a következő dolgot tünteti elénk: egy nagyon rövid tunica által takart ember keresztre szegezve látható. Balján egy embert oly helyzetben pillantunk meg, amint a felfeszitettet imádja s mellette e felirat: Alexamenos adorat (cEBETE) Deum (suum). Alexamenos imádja Istenét. Mint látható, e kép bizonyos Alexamenos nevezetű keresztényt (szolgát vagy katonát) tesz nevetség tárgyává, ki a felfeszített Krisztust mint Istenét imádja. A régi kornak e bizonyítéka nagy fontossággal bír, nemcsak azt mutatja, hogy a keresztények régi időben tisztelték a

Megemlítendő még az is, hogy maga Isten több csodával[1] mutatta meg, hogy a kereszt iránt tanusított tisztelet neki kedves.

Végül az *ész* szivesen csatlakozik véleményünkhöz; ha ugyanis a megváltás jótéteménye miatt a legnagyobb hálával, szeretettel és tisztelettel csüngünk Üdvözítőnkön: lehetetlen, hogy hasonló jámbor érzelmek ne támadjanak bennünk a kereszt megpillantásakor, mely megváltásunknak jele és képe.[2]

268. Szólnunk kell végre valamint arról is, mily tisztelet illeti meg tulajdonképen a képeket? Elég lesz röviden ezt válaszolnunk:

Mily tisztelet illeti meg tulajdonképen a képeket?

A képek iránt[3] tanusított tisztelet viszonylagos (relativ). A képeket ugyanis azon szentek miatt tiszteljük, kikre vonatkoznak. A II. nicaeai zsinat 7. pontjában azt mondja:[4] «a képnek

keresztet, hanem a Keresztrefeszítettet is Istennek vallották! V. ö. *Garrucci* értekezését e tárgyat illetőleg a Civ. catt. cimű ujságban 1857. évben (külön kiadva másodszor Crocifisso graffito in casa dei Cesari stb. Roma 1857.); *Kraus*, Spottcrucifix vom Palatin, Freiburg 1872.; ugyanannak Realencycl. 2. k. 774. s köv. old. Hogy a katakombákból vett egy néhány bizonyítékot felhozzak, megemlítem, hogy a kereszt-képek találhatók Rómában sz. Pontianus kriptájában, Nápolyban a 4. vagy 5. századból sz. Protasius kriptájában. Többet olvashatunk Krausnál, Realencycl. 2. k. 234. s köv. old. Megtaláljuk a Keresztrefeszítettnek egy 6. századból való képét Narbonne valamelyik templomában, melyről sz. *Gergely* toursi püspök is említést tesz 593. évben; Gázában sz. *Sergius* templomában (N. Justinián császár idejéből), továbbá egy szövetfedőre rajzolva, melyet valaki «a toursi egyház szent keresztje vagy kápolnája tiszteletére ajándékozott» s melyen Krisztus látható «kifeszitett kézzel és lábbal a kereszt ágain». (V. ö. *Le-Blant*, Inscript. chrét. de la Gaule I. 194. p.; *Kraus*, i. h. 239. old.) A keresztrefeszített Krisztus legrégibb képének tartják azon — *Rossi* szerint (Mus. crist. 3. füz. 5. p.) valószinüleg I. *Coelesztin* pápa (422—432) idejéből való — festményt, melyet Rómában sz. Szabina templomának kapujában találtak. Hogyan ábrázolták az 5. és 6. századbeli keresztény művészek a felfeszített Krisztust, elmondja *Kraus*, i. h. 244. old. A kereszt archaeologiája s tisztelete körül fejlődött irodalmat illetőleg olv. *Kraus*, i. h. 237. s köv., 245. old.

[1] V. ö. *Eusebiust*, Vita Constantini M. 1. k. 28. s köv. fej. M. gör. sor. 20. k. 943. s köv. old., *Kraus*, i. h. 2. k. 246. o.

[2] Ilyen érveket aranyszájú sz. *Jánosnál* «Quod Christus sit Deus» és «de cruce et latrone» c. homiliáiban is olvashatunk; sz. *Ambrusnál*, I. *Leo* s másoknál. (V. ö. *Gretser*, De cruce. II.)

[3] Amit e helyen a képek tiszteletéről mondunk, ugyanez áll megfelelő változtatással a szent ereklyék tiszteletéről is.

[4] *Hardouin*, Act. Concil. 4. k. 455. old. V. ö. ugyanazon zsinat 4. pont. *Mansi*-nál Concil. Collect. 13. k. 130. old.; *Hardouin*, Concil. Collect. 4. k. 266.; *Hefele*, Concil.-Gesch. 3. k. 436. old.

mutatott tisztelet átszáll az eredetire és ki tiszteli a képet, tiszteli benne a lefestettnek személyét (subsistentiam); és a trienti zsinat[1] mondja: «a tisztelet, melyben részesülnek, a képek eredetijére, vagyis arra vonatkozik, kit azok ábrázolnak, úgy hogy a képek által, melyeket megcsókolunk, melyek előtt fövegünket levesszük s letérdelünk, Krisztust imádjuk, vagy a szenteket, kiket azok ábrázolnak, tiszteljük.»

Ha mégis behatóbban vizsgálod a dolgot, kérdés merül fel az iránt, hogy a tisztelet mily neme illeti meg a szent képet; vajjon ugyanolyan, mint a kép eredetijét? úgy hogy Krisztus képeit s a keresztet, tekintve mint képet, viszonylagos imádási tisztelet, a boldogs. szűz *Mária* képeit relativ fensőbb tisztelet (hyperdulia) és a szentek képeit viszonylagos egyszerű tisztelet illeti-e meg? vagy a tisztelet bizonyos kisebb neme-e, mint amely a kép eredetijének megfelel? A hittudósok nézetei elágazók. A legtöbb thomista (*Albertus Magnus*, valószínűleg sz. *Tamás* is, továbbá sz. *Bonaventura*, *Paludanus*, *Soto* stb.) többnyire az előbbi nézetet vallja; hogy t. i. a képnek ugyanazon tisztelettel tartoznak, mint a kép eredetijének, azzal a különbséggel, hogy a kép eredetije önmagáért, a kép pedig eredetijéért tiszteltetik.[2]

Sok más hittanár ellenben (Catharinus, Cabasutius, Tournely, különösen Bellarmin s mások),[3] a második nézetet védelmezik,

[1] Idéz. hely.

[2] Azon érvek, melyeket véleményök mellett felhoznak, *Bellarminnál* De Reliqu. et imag. 2. k. 20. fej. olvashatók.

Ugyanígy vélekednek a szent ereklyékről is. Ha ugyanis, mint mondják, a keresztet s Krisztus s a szentek más ereklyéit egy egész együttes objectumnak tekintjük azzal, kinek ereklyéit képezik, akkor ugyanazon tisztelet illeti meg mind a kettőt, csakhogy Krisztust és a szenteket elsőrendű s önmagokért való, az ereklyéket pedig másodrendű s Krisztus vagy a szent miatt való tisztelet. Ezek is azonban hozzáteszik: ha az ereklyéket csupán csak Krisztus, vagy a szentre való vonatkozásukban tekintjük, mint akinek ereklyéit képezik, amennyiben valami módon hozzátartoztak vagy őt érintették, akkor azokat csak alsórendű tiszteletben részesíthetjük, melyről csak azt mondhatjuk, hogy hasonlatos módon tartozik a szentnek mutatott tisztelet neméhez.

[3] De Reliqu. et imag. 2. könyv, 21. s köv. old. ezen következtetésekre jut: 1. Krisztus és a szentek képeit nemcsak esetleges és nem tulajdonképeni, hanem önmagukért való és tulajdonképeni tisztelet illeti meg, úgy hogy azok magukban véve képezik a tisztelet tárgyát, nem pedig csak annyiban, mennyiben az eredetinek másai; továbbá 2. a mi, különösen a néphez intézett szónoklatokban való beszédmódot illeti, nem szabad mondanunk, hogy valamely képeket imádási tisztelettel kellene illetnünk, hanem ellenkezőleg, hogy nem szabad őket így imádnunk; 3. ha magáról a dologról van szó, megengedhető, hogy a képeket nem tulajdonképeni, hanem esetleges tisztelet illeti meg, de mely ugyanazon nemű azon tisztelettel, melyben azok eredetije részesül; 4. a képet önmagában véve s tulajdonképen nem kell önmagában vett s tulajdonképeni tiszteletben részesítenünk; 5. a tisztelet, mely önmagában véve s tulajdonképen megilleti a képeket, tökéletlen, mely csak analog s reductiv módon mondható a kép eredetijét megillető tisztelet neméhez tartozónak.

hogy a képeket önmagukért kell ugyan tisztelnünk, mert az ábrázoltra vonatkoznak s tőle bizonyos megszentülést nyernek, de mégis kisebb tiszteletben kell azokat részesítenünk, mint az eredetit s azért tulajdonképen s önmagáért egy képet sem illet imádási tisztelet.[1]

269. Hogy a nézetek ezen különfélesége mellett mit tartsunk igaznak, nem merem kimondani. Megjegyzendőnek tartom azonban, hogy az első vélemény, bár sok hittudós nem vallja magáénak, mégis bir bizonyos valószínűséggel; az utóbbi nézet pedig, melyet a legtöbb hittudós védelmez, leghasznosabb arra, hogy a képek tisztelete ellen felhozott álokoskodásokat könnyen halomra döntse.[2]

[1] Ami a képeket illető tisztelet nemét illeti, volt még egy harmadik vélemény is (Durandus, Alphonsus de Castro stb. nézete), hogy t. i. a képeket legfeljebb csak nem tulajdonképeni értelemben kell tisztelnünk, hanem inkább tisztelnünk kell a kép jelenlétében annak eredetijét. De e véleményt egészen hallgatással mellőzzük, mivel a hittudósok általában elvetik és pedig méltán; ugyanis a már idézett zsinati határozatokból kiviláglik, hogy a képeket valóban tisztelnünk kell, de ez nem volna igaz, ha a képek csak eredetijök tiszteletére serkentő jelleggel birnának. Nem magát a tárgyat tiszteljük vagy imádjuk azért, mivel tiszteletre és imádásra serkent; így magukról az észnélküli teremtményekről sem mondjuk, hogy imádnunk kellene őket, bár gyakran indítják az emberek elméjét a Teremtő imádására.

[2] Nem lesz fölösleges többet mondanunk e helyen azon tiszteletről, mely a keresztnek valódi fáját (és pedig tekintve mint ereklyét s mint a Felfeszítettnek képét) s mely a keresztnek csak merő képét illeti; bár a most mondottakból némileg kiviláglik, mit kell tartanunk e tárgyról.

A *thomisták*, mint már említettem, azt mondják: magát a keresztet, melyen Krisztus meghalt, imádási tisztelettel kell illetnünk, mint Krisztus képét, mivel Krisztust tünteti fel s mint Krisztus ereklyéit, mivel az ő tulajdon vérével volt áztatva; Krisztus keresztjének többi alakjait vagy képeit pedig imádási tiszteletben kell részesítenünk, mint Krisztus képeit s mivel valóban Krisztust ábrázolják, nem pedig mint ereklyéket, mivel Krisztus testével nem voltak semmiféle érintkezésben. *Bellarmin*, De imag. Sanctorum, 2. k. 22. fej. azt mondja, hogy a keresztet nem kell imádási tisztelettel illetnünk. *Tournely*,

II. CIKKELY.

Miben áll az élők és a tisztító helyen levő közössége?

Mindenekelőtt a téves véleményekkel végezünk.

Bevezetés. 270. Az óhitű és újhitű *zsidók* imádkoznak a megholtakért; de az újhitűek, mint azt már jeleztem, imádságaikat az elhunyt szülőkért csak tizenegy hónapra terjesztik ki, és pedig

De imag. Sanct. 2. k. 22. fej. Bellarmin után indulva, így nyilatkozik; «ezen beszédmód: Krisztus keresztjét és képét ugyanazon imádási tiszteletben kell részesítenünk, melyben Istent, megbotránkoztatja a katholikusokat s az eretnekeknek alkalmat nyújt, hogy szabadabban rágalmazhassanak. Nagyon veszélyes is ez, mert azok, kik védelmezik, hogy Krisztus keresztjét és képét imádnunk kell, kénytelenek szőrszálhasogató megkülönböztetésekkel élni, melyeket magok sem értenek, annál kevésbbé az egyszerű nép. Ma egyhangulag azt tartják, hogy Krisztus valódi keresztjét s képét sem kell imádással illetnünk s ezt abból következtetik, hogy mivel az imádás legfőbb tisztelet s csak magát az Istent illeti meg, azér semmi más teremtménynyel szemben nem lehet azt tanusítani. Ha továbbá sz. Tamásról kérdezősködöl, azt kell felelnem, hogy az angyali tudós csakugyan azon véleményen van, melyet a thomisták általában védelmeznek. Summ. Theol. P. 3. qu. 25. a 4. világosan olvassuk ezt: «azzal szemben tanusítunk imádási tiszteletet, kibe üdvünk reményét helyezzük. De Krisztus keresztjébe helyezzük üdvünk reményét, az egyház énekli ugyanis: «Üdvöz légy ó kereszt, egyetlen reményünk, a szenvedés ezen idejében, gyarapítsd a jók erényeit, adj bocsánatot a bűnösnek.» Tehát Krisztus keresztjét imádási tisztelet illeti meg. «Becsülést vagyis tiszteletet, hozzáteszi sz. *Tamás*, csak eszes lénynyel szemben tanusítunk, miért is érzéktelen teremtményt csak eszes lényre való tekinteletből tisztelünk vagy becsülünk. Tehát.»

Megemlítjük azt is, mit *Gotti*-nál, Theol. schol. in 3. P. Summae s. Thomae, 14. szakasz, 7. kérd. 3. kik §. 2. (3. k. 652. old.) olvasunk: «Megjegyzendőnek tartom mégis, hogy midőn sz. *Tamás* azt mondja, hogy Krisztus keresztjét, melyre szegezve volt, imádási tiszteletben kell részesítenünk, csak annyiban mondja, amennyiben ugyanazon aktussal imádjuk, melylyel Krisztus imádtatik, ki ezen imádásnak tárgya, vagy azon alany, mely imádtatik; s azért hozza fel a király ruhájáról szóló példát, ezt csak azért részesítjük a királyt megillető tiszteletben, mert tiszteljük az azt hordó királyt . . . . S azért tulajdonképen nem imádjuk a keresztet, hanem imádjuk benne a felfeszített Krisztust.» 3. Rész. 9. dist. 1. k. 2. cik. s 4. kérd. mondja: «*Maga Krisztus keresztje, melyen Krisztus függött, kétféleképen veendő tekintetbe, vagy amennyiben a Felfeszítettnek képe s akkor úgy imádjuk, mint a Felfeszítettet, t. i. imádási tisztelet kimutatásával. S azért szólítjuk meg azt, mint a keresztrefeszítettet, mondván:* Üdvözlégy ó kereszt, egyetlen reményünk. *Vagy úgy tekintjük, mint valami tárgyat s így mivel nem tartozik az Ige személyéhez, mint annak része, nem részesíthető ugyanazon tiszteletben, mtnt az Ige, de részesítjük azt*

a szintén fönt jelzett okból. Ami az *eretnekeket* illeti, hogy kezdetben valamit általánosságban szóljak rólok, igen csekély azok száma, kik a tisztítóhely létezését megengedvén, egyszersmind meg nem engedik, hogy a holtakért könyörögjünk. Azok, akik a tisztítóhely létezését tagadják, a megholtakért való könyörgést is elvetik. Sokan ezek közt úgy a tisztítóhely létezéséről szóló tanra, mint a könyörgésre vonatkozólag eltérő nézetben vannak.

A 4-dik századbeli *Aërius* megengedte ugyan, hogy tisztítóhely létezik, de nem helyeselte az elhunytakért bemutatott szentmiseáldozatot és ezért végzett imádságokat.[1]

Az 5-diktől 16-ik századig élő eretnekek,[2] kik a tisztítóhely létét tagadják s kiket fentebb elősoroltam, következetességgel, vagy hallgatagon vagy határozottan tagadják, hogy értök könyörögni lehetne. Azok közé, kik a tisztítóhely létét tagadják és mégis az elhunytakért való könyörgést erősen védelmezik, némely katholikus hittudós (pl. J. B. *Faure, Schwetz*) a görög szakadárokat is számítja.[3]

fensőbb tiszteletben, amennyiben bizonyos tekintetben Krisztushoz tartozó tárgy. De más kereszteket nem imádunk, csak amennyiben képek. S ezért tisztelet illeti őket, nem imádás. Ezen magyarázathoz szívesen csatlakozom. Már azért is, mivel ezt tartom sz. *Tamás* felfogásának nemcsak az imént idézett helyen hanem a 3. részben is, hol a király öltözetét hozza fel például, hogy t. i. ezt az öltönyt, midőn a felöltözött királyt tiszteljük, ugyanazzal a tisztelettel illetjük, melylyel a királyt; ha azonban azt a ruhát, mint a királynak valamely tulajdonát tekintjük, sokkal csekélyebb tisztelettel illetjük.

[1] V. ö. *Holden*, Div. fidei analysis. c. 6. §. 2. (Migne, Curs. Theol. t. 6. p. 835.) a katharokat is, kik a 3-dik században éltek, azok közé számítja, kik tagadják azt, hogy a megholtakért imádságokat és áldozatokat végezni szabad.

[2] Érdemes lesz itt néhány *szentatyát* megemlíteni és pedig sz. *Chrysostomust* (Hom. 3. in Epist. ad. Philip. u. 4. M. gör. sor. 62. k. 204. l.) és szent *Prudentiust* (Hymn. 5. de novo lumine Sabbathi Pasch. vers 125. s qq. M. 59. k. 827. l. V. ö. Prolegomena ad opera s. Prudentii c. 18. M. 59. k. 706. l.), kik, úgy látszik, ama véleményhez hajolnak, hogy a holtakért való könyörgések révén a kárhozottak is nyerhetik a büntetéseknek nemi enyhítését. *Petavius* (de Angelis l. 3. c. 8.) ama szentatyák közé számítja sz. *Ágostont* is; és sz. *Tamás* in Sent. 4. dist. 45. qu. 2. art. 2. et. Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a. 5. nehány scholasticust is számít azok közé, kik e vélemény mellett vannak.

[3] Már fenn volt szó ama kérdésről, vajjon tagadják-e a görög szakadárok is a tisztítótűz létezését.

Talán nem lesz fölösleges itt e dologról többet feljegyezni. A görög szakadárok buzgalommal végeznek könyörgő imákat az elhunyt hivekért; szent-

Luther, valamint a tisztítóhely létét makacsul tagadta, úgy nem helyeselte a holtakért mondott imádságokat sem;[1] így *Kálvin* is, ki elismervén, hogy atyáink a megholtakért

miséket tartanak a holtakért, halotti emléknapokat ünnepelnek és szertartásaikban igen sokszor könyörögnek Istenhez, hogy adjon az elhunyt híveknek nyugodalmat és bocsássa őket az örök boldogságba (erre vonatkozó bizonyítékokat olvass a keleti egyház szertartási könyveiben. *Nilles*. S. J. Calendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis, tom. 2. edit. 1881.; továbbá ugyane mű harmadik részében, melynek fölirata Symbolae). Ez biztos, mint *Colletus*, De purg. (apud Migne, C. Theol. t 18. p. 376. s köv. old.) állitja, csakis a legesztelenebb tagadja, hogy a görögök a holtakért imádkoznak s hogy azok ama szokást: a megholtakért imádkozni mintegy az apostoloktól reájuk átszármazott szokásnak tartják. Sőt a *Mogila Péter* által írt fennemlitett hitvallásban is, ámbár ott ugy látszik, mintha a tisztítótüz létezését tagadná, adatnak elő és védelmeztetnek a holtakérti könyörgő imák. Ugyanis ott olvasható: «Azonban az helyes állítás, hogy nem csekély ama bűnös emberek száma, akik a pokol bilincseitől kimentetnek és megszabadulnak, nem ugyan saját maguk töredelmessége és bűnbevallása által . . . hanem az élők kegyeletes cselekedetei által és az egyháznak értök végzett könyörgései, főkép azonban a vérnélküli áldozat által, melyet az egyház minden élő- és holtért egyaránt, mikép Krisztus is értök egyeránt meghalt, mindennap felajánl.» Egyházuk ama tana: a pokolból nincsen megváltás, egyenlő náluk azzal: a pokolban nincs többé bűnbánat.

Mikép egyeztethetők meg ama nézetek, hogy nincsen tisztítótüz és mégis könyörgések holtakért végezendők?

Azok, akik állítják, hogy a görök szakadárok a tisztitótűz létezését valóban tagadják, azt mondják, hogy ők könyörgő imáikat a holtakért a halálos bűnben az életből elköltözött és a pokolra taszitott bűnösökre vonatkoztatják; minthogy azt hiszik, hogy a pokolban ugyan nincsen bűnbánat, azonban némely elkárhozott a hivők könyörgései által a pokolból ki fog mentetni. Azok pedig, kik azt tartják, hogy a görögök nem tagadják a tisztitótüz létezését, ezeknek azon állításait, melyekben ugy látszik, hogy a tisztitótűz létezését tagadják, a következő módon iparkodják a katholikus tannal összeegyeztetni: a keletiek nem ritkán a mennyei paradicsom örömeiből kizárt elhunytaknak tartózkodási helyét amaz általános *Hades* (Ἅδης) nevezettel jelölik meg. A Hadesban eszerint tartózkodtak olyanok, kik örökre elkárhoztak; benne tartózkodtak azonban egyszersmind Krisztus megváltásáig az ószövetség atyái is; nem különben ott oly lelkek is tartózkodnak, kiknek az egyház könyörgése még segíthet. Az összeegyeztetés czéljából állítják, hogy ezen lelkek ugyan beszenyezték magukat vétkekkel az életben, azonban, mivel bűnbánólag és Isten kegyelmében költöztek ez életből, csak ideiglenes büntetésekre lettek kárhoztatva, melyektől a hivők

[1] Azonban ebben sem volt magával tisztában; ugyanis 1543-ban legalább feltételesen megengedte a könyörgéseket, helyeselvén e szavakat: «Szent Isten! ha a lélek ama állapotban van, hogy lehet rajta segíteni, ugy kérlek, irgalmazz néki.» V. ö. *Bautz*, Fegefeuer 4. old.

imádkoztak, azt állitja, hogy ők ebben valami emberi dolgot láttak.[1] *Melanchton* valamivel enyhébben szól a megholtakért való könyörgésről; ő ugyanis nem akarta akadályozni, hogy az elhunytakért imádságok végeztessenek, hanem csak azt, hogy szent miseáldozat mutattassék be érettök.[2] Ezért nem is csoda, hogy ha *Luther* követői közt többen találkoznak, kik a holtakért való imádságokat

könyörgései megszabadíthatják. Tényleg tehát nem saját bűnbánatuk révén, hanem a könyörgések által szabadulnak a pokolból. Ezt tartja *Pitzipios*, L'église orientale t. 1. ch. 11. u. 3. V. ö. *Jungmann*, De Noviss. p. 129. s köv. old.

Legvalószinűbb talán a következő magyarázat: a keletiek legrégibb szertartási könyveiben nemcsak a tisztitótüz létezése, hanem a holtakért való könyörgések is, mint mindenki által ismeretes hittétel adatik elő. A nagy tisztelet folytán, melyet a görögök ezen könyvek iránt tanusitanak, csak igen csekély vagy semmiféle változás, javítás sem csuszott be azokba. Idő folytán azonban a szakadár hittudósoknak törekvése, kik a nyugati és keleti egyház közti eltéréseket mindinkább nagyobbítani akarták, a symbolikus könyvekbe és némikép a hivők észjárásába tévedéseket csempészett és így származott az ellenmondás a *symbolikus* könyvekben található elmélet és a *szertartásokban* nyilvánuló gyakorlat között. Ha a dolgot sz. *Ágoston* híres jelmondata szerint: «a hit törvénye egyszersmind az imádkozás törvénye», itélném meg, akkor abból, hogy a görök szakadárok a legrégibb időktől fogva korunkig a tisztitótűz létezésében és a holtakért való könyörgésekben való hitet szertartásaikban kifejezték, azt kellene mondanom, hogy ők mindkettőben akaratlanul is megegyeznek velünk. Azonban e velünk való egyetértés és az egymással ellentétes elmélet és gyakorlat kiegyenlítése aligha történik meg előbb, mig, lemondván a tanításaikba csúszott tévedésekről, vissza nem térnek azokhoz, amiket a szertartásban és imádságaik által mintegy tudatosság nélkül már ma is vallanak. Ebből látszik, hogy a szertartás Isten különös gondviseléséből, vagy a bold. szűz Mária, ki a keletiek által oly igen nagy tiszteletben részesittetik, közbenjárása folytán ment maradt a tévedésektől — hogy a szertartás által, mintegy hid által az igazság tanszékéhez, t. i. a rómaihoz áttérjenek.

[1] V. ö. Instit. l. 3. c. 5. n. 6. Kevéssel alább 10 sz. hozzáteszi: «Hihetőleg azonban valami ok birta őket arra; vigaszt kerestek ugyanis, melylyel szomoruságokat enyhitsék és emberségtelennek látszott, Isten előtt a holtak iránti szeretetnek semmiféle bizonyítékát nem adni.»

[2] Az ágostai hitvallás apologiájában (v. ö. *Bautz*, Fegefeuer, 5. old.) azt irja: «Arra vonatkozólag pedig, amit az ellenvéleménynyel biró atyák a holtakért való áldozatról felhoznak, tudjuk, hogy itt szó van a holtakért való imádkozásról, amit mi nem is ellenzünk, de azt, hogy az Úrvacsorát a véghezvitt cselekvény erejével alkalmazzák a holtakra, nem helyeseljük . . . . Epiphanius bizonyítja, hogy Aërius azt hitte, hogy az imádkozás a megholtakért hasztalan; azt meg is cáfolja. Mi sem pártoljuk Aëriust»; Melanchton nem tagadta a tisztítótűz létezését, sőt megengedi a túlvilági ideiglenes büntetéseket is, de csak mint gyógyhatásuakat, nem mint bünhődésszerüeket. V. ö. *Bautz*, 1. fej. 5. s köv. old.

megengedik. Azonban, nehogy az a látszata legyen, hogy ők a katholikusokkal egyetértenek, különböző megszorításokat tettek e tekintetben.

Némelyek figyelmessé tesznek, hogy az ilyen imák nem nyilvánosan, hanem magányosan végeztessenek;[1] mások azt határozák, hogy csak egyszer-kétszer kell az elhunytakért imádkozni, nehogy annak a látszata legyen, hogy valaki, mint a katholikusok Istentől a lelkek megszabadulását kierőszakolni akarja;[2] mások ismét egyértelmüleg és helyesen azt állítják, hogy ilyféle megszorításnak semmiféle alapja sincsen s hogy bármikor tetszik, lehet a megholtakért imádkozni. Azonban egyszersmind megjegyzik, hogy nem kell hinni, hogy ilyen imádságok által a megholtakon segíteni lehetne; ezek csak azért végeztetnek — úgy mondják, — hogy vigaszt merítsenek belőle az élők, kik kegyelettel emlékeznek meg az elhunytakról.[3]

Ugyanezen ingatagsággal találkozunk a protestánsok szertartási könyveiben az úgynevezett *Agendák*-ban.[4] Ugyszintén az

[1] V. ö. Gutachten der evang. Kirchenprovinz Schlesien 1861. évben; hol az áll, hogy a protestánsok seregéből ugy a régi, mint az újabb hittudósok csak a megholtakért való ünnepélyes és nyilvános imákat nem helyeslik; nem pedig a magán imákat is. V. ö. *Hettinger*, Apol. 2. köt. 2. pont. 347 old.; *Bautz*, 1. fej. 7. s köv. old.

[2] V. ö. Studien und Kritiken, 1866. év 396. old. (*Hettinger*, i. h.; *Bautz*, i. h. 8. old.)

[3] Eszerint a holtakért való könyörgések pusztán játéktárgygyá válnának, miután azok, kik ekkép imádkoznak, csak saját vigasztalásukra tennének valamit, nem pedig a holtak könnyebbülésére, kik, mint biztossággal állítják, az imádságokból semmiféle hasznot nem nyernek. V. ö. erről *Bautz*, id. h. 6. s köv. old.; *Jungmann*, De noviss. 86. old.

[4] A 16-ik és 17-ik századból származó Agendákban a magánimák a holtakért határozottan sem nem tiltatnak, sem meg nem engedtetnek. Nem ritkán pedig olvasható bennök, hogy az imádságok a holtakért kivétel nélkül el vannak tiltva. A 18-dik és 19-dik századbeli Agendákban vagy meg vannak engedve, vagy megtiltva, vagy a közömbös szokások közé sorolva. A brüsszeli protestánsok számára kiadott Agendákban benfoglaltatik a hálaadás azon jótéteményekért, melyeket Isten az elhunytaknak adott, «főkép, mivel őt nyomorától megszabaditád; lelkét, amint nem kételkedünk, a hitben fentartád és most dicsőségedbe felvevéd. Örvendeztesd tehát ezen lelket trónod előtt és testét hagyd a feltámadásig békében nyugodni sirjában.» A rajnamelléki bajorok Agendáiban olvasható: «Kezeidbe adjuk őt ama hivő kérelemmel, hogy magad iránta az örökkévalóságban a szeretet és irgalom Istene gyanánt mutassad.» A Rajnántúl Bajorországban lévő evangélikusok Agendáiban olvassuk: «Vedd kezeidbe az

angol egyházban is nem csekély számban találhatók hittudósok,[1] kik ámbár «hitvallásuk»[2] a tisztítótűz létezését és a holtakérti imákat nem helyesli, megengedik, hogy a megholtakért imádkozzunk.

Nem szükséges külön megemlíteni, hogy a protestánsok a megholtakra alkalmazható búcsúkat elvetik, mivel azokat egyáltalában elvetik, mint azt már kimutattam. Megemlítendők azonban a Jansenisták és a pistojai zsinat, mint akik a búcsúknak a megholtakra való alkalmazhatását tagadják és valamint a kiváltságolt oltárokról, úgy több másról is minden kegyelet nélkül határoztak.[3]

271. Ezen tévedésekkel szemben a katholikus tant, mely útmutatást adván arra, hogy mikép segíthetünk a tisztítóhelyen lévő lelkeken, igen nagy fontosságú, a következőkben adjuk elő: A katholikus tan.

Könyörgés a holtakért.

272. *A megholtak lelkei, kik a tisztítóhelyen mintegy fogva tartatnak, a földön élő hivők közbenjárása által segítséget nyerhetnek.*

273. Azon megholtak lelkei, — mondottam, — kik a tisztítóhelyen tartatnak; mert, mint már fentebb a 4-ik kötetben részben kimutattam, a boldogoknak a menyországban könyörgéseinkre szükségök nincsen, az elkárhozottaknak pedig a pokolban többé nem használhatnak.[4]

elköltözött lelket, hogy ne érje valami kín, szabadítsd meg minden gonosztól és vezesd örök nyugodalomra.» V. ö. *Bautz*, i. h. 9. old.

[1] Pl. *Barrow*, *Forbes*, *Blancford*, *Thordyke*; továbbá a puseyták, főkép a ritualisták. V. ö. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. köt. 336. old.

[2] Angol hitvallás XXII.

[3] V. ö. VI. *Pius* «Auctorem fidei» kezdetű bullát, melyben ilyféle tételeik kárhoztatva vannak (prop. 42. és 43). V. ö. *Denzinger*. Enchir. 1405. sz. s köv.

[4] Talán nem lesz fölösleges, ha azt a némikép érintett véleményt, hogy a hivek imái némikép enyhitik az *elkárhozottak* büntetését, itt is cáfolni igyekezünk.

Mint már fentebb megjegyeztem, egyik-másik szentatya s scholasztikus, úgy látszik, védelmezi e véleményt; és maga *Petavius* (De Angelis 3. k. 8. fej.) róla azt írja: Az elkárhozott emberek ezen könnyebbüléséről a katholikus egyház még eddig semmi biztosat nem határozott, amiért is a szentatyák ezen véleményét abszurdum gyanánt vakmerően elvetni nem szabad, jóllehet a katholikus közérzülettel meg nem egyezik. Azonban már kimutattuk, hogy ezen vélemény sem a Szentírás és a legtöbb szentatya mondásaival, sem a helyes észszel nem egyeztethető meg; felhoztuk sz. *Tamás* szavait, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a. 5., ahol a fennemlített vélemény vakmerőnek neveztetik, «mint a szentek szavaival ellentétes és hamis, semmi tekintélyre nem alapított: és észellenes is, nemcsak

A hivők *közbenjárása* által, mondottam továbbá, azaz imádság, bőjt, alamizsnaadás, búcsúk alkalmazása és leginkább sz. miseáldozat által. Közbenjárás alatt értjük ama segítséget, melyet egyik hivő a másiknak nyujt, vagy azon lelki felsegélést, mely-

mivel az elkárhozottak a pokolban kívül állanak a szeretet kötelékén, melynél fogva az élők cselekedetei a holtakra is vonatkoznak, hanem egyszersmind, mivel teljesen az előkészületi állapot végéhez jutottak és — valamint a szentek a mennyben — érdemök szerint elnyerték a végső jutalmat. V. ö. Ugyanannál Sent. 11. dist. 45. qu. 2. a 2. Innen van, hogy a leghiresebb újabb és legújabb hittudósok ezen véleményt teljes valószinűtlennek tartják és Bellarminnal és más tekintélyes hittudósokkal együtt ama vélemény mellett harcolnak, hogy a könyörgések az elkárhozottaknak mitsem használhatnak.

Kell, hogy figyelmünket kiterjeszszük ama ellenvetésre vagyis inkább nehézségre is, mely a holtakra vonatkozó szertartási könyvekből t. i. a halotti mise Offertoriumából vétetik, ahol a misézö ekkép imádkozik: «Ur Jézus Krisztus, dicsőség ura, szabaditsd meg az elhunyt hivők lelkeit a pokol büntetéseitől és a mély örvénytől, szabaditsd ki őket az oroszlán szájából, ne nyelje el őket az alvilág, ne essenek a sötétségbe, hanem a jelt vivő szent Mihály vezesse őket a szent világosságba»; és a Responsoriumból (Libera me), hol így könyörgünk: Szabadíts meg Uram, az örök haláltól, ama rettenetes napon, amikor ég és föld megindúlnak, midőn eljösz, hogy tűzzel ítéljed e világot. Mondják ugyanis: Maga az egyház példájára szokás az elkárhozottakért imákat végezni, amiért is az alvilág örvényéből ki is szabadíthatók. *Felelet*: Mi sem biztosabb annál, hogy az egyház e szavakban nem imádkozik azoknak kiszabadulásáért, kik már a pokolban vannak, mivel ez homlokegyenest ellenkeznék a pokoli büntetés örökkétartóságáról szóló hitágazattal. Amiért is, nem csekély azon hittudósok száma, akik azt tartják, hogy a szertartásban előforduló ezen kifejezések a *tisztító tűz* büntetéséről értendők. Igy *Valentia*, *Gavantus*, XIV. *Benedek*, ki ugyanis (de ss. Missae Sacrif II. 9, 6.) azt írja: «Úgy hiszem azt kell állítanunk, hogy az egyház a halotti mise ama Antiphonája vagyis Offertoriuma a tisztító tűz büntetéseit érti; és hogy a tisztító tűz azért fordul elő pokol nevezettel, mivel mindkét helyen ugyanazon tűz van; az Egyház imádkozik, hogy a lelkeik *a mély örvényből, az oroszlán torkából*, vagyis helyesebben ama alvilági tömlöcből, hol az igazak lelkei kiengesztelődnek, szabaduljanak ki; végre az Egyház kéri az Istent, *ne nyelje el őket az alvilág, ne essenek a sötétségbe*, ami annyit jelent, hogy ne tartatnának továbbra is fogva ama sötét, annyi kínzással sújtott tömlöcben; . . . s valóban nem is érthetők e szavak a katholikus hit épségben tartása mellett másról, mint a tisztító tűz büntetéséről.» Vannak azonban mások, kik talán helyesebben azt tartják, hogy e kifejezések a *pokolról* vannak mondva, úgy azonban, hogy azokkal nem azért könyörgünk Istenhez, hogy az elkárhozottakat a pokolból kiszabadítsa, hanem inkább, hogy őket *a kárhozattól megmentse*. Az egyház ugyanis a mondott kifejezésekben a misézőt és a híveket olyanoknak tekinti, mint akik az elhaló ember átköltözésénél és haláltusájánál jelen vannak, és imádkozik a megholtért, mintha a lélek most költözne el a testből és most várná a Bíró ítélőszéke előtt az ítéletet.

lyel az Egyház tagjait, vagy az egyes tagok egymást kölcsönösen segítik akár az ideiglenes büntetésért való elégtételnyujtásban, akár pedig valami lelki jó elérésében. A közbenjárás a holtakért, mint már jeleztem, háromféle: t. i. *a)* a szent miseáldozat, *b)* imádság és *c)* bármely büntető és elégtételt nyujtó cselekmény, milyen *a bőjt* s más testi sanyargatás, alamizsnaadás és minden más szeretet-cselekedet. Ezen cselekedetekhez tartoznak a búcsúk is.[1]

Mondám: a *földön élő hívek* közbenjárása által, ami azt jelenti, hogy e helyen nincsen szó azon *könyörgésekről*, melyeket esetleg a szentek az égben a tisztítótűzben szenvedő lelkekért végeznek;

mondám: *segítséget nyerhetnek*; anélkül azonban, hogy a könyörgések módjára, hatására és értékére vonatkozólag valamit határozottan kijelentenénk.

Az egyház eszerint mintegy könyörögve kiséri a lelkeket ama rettenetes ítélethez, és ezt fejezi ki a hivőknek az oltár elé való járúlása, hogy a holtakért áldozatukat felajánlják. Csakis ily értelemben képes az Egyház imádságait *a már megholtakért* végezni; mivel egyrészről az elhaltak sorsa előttünk ismeretlen és másrészről észszerűleg fel is tehető, hogy Isten a lélek *leendő* külön itéletében ezen imádságokra is tekintettel lesz. Igy *Tournely*, ki (De Deo. qu. 12. a. 1.) az egyház szertartásából és imáiból vett ellenvetésre válaszolva, így szól: Az egyház, midőn jóval a halál után is imádkozik az elhunytakért, a halál napját veszi szemügyre, erre irányítja imáit. Az egyház ugyanis kívánsága hevében az elmultat mintegy jövendőnek tekinti; és a vallás titkait, ámbár már régóta beteljesedtek, ünnepélyes megemlékezésében úgy fejezi ki, és ünnepli, mintha már ekkor beteljesednének vagy beteljesendők lennének. Igy az adventi időben kéri, hogy Krisztus mielőbb jönne: Harmatozzatok, úgymond, egek onnan felülről és felhők ontsátok az igazat . . . . És húsvétkor mondja: Föltámadt Krisztus e napon és így tovább.» Így magyarázták ezt *Meratus*, *Sardagna*, *Suarez*, legújabban *Wiseman* bibornok (v. ö. *Jungmann* De Noviss. 126. s köv. old), *Oswald*, *Franzelin*, *Gihr*, *Bautz* és mások.

Ama «*történelmi*» tényről, mely, mint mondják, *Nagy Gergely* pápa életében olvasható, ki imái által Traján császárt a pokolból kiszabadította volna, olvasd alább a 3. szakasz II. fej. 2. cikkét, továbbá *Schwane*, Dogm.-Geschichte, Mittlere Zeit, 482. oldalát.

[1] Anélkül, hogy a közbenjárás negyedik nemét képeznék. *Bellarmin* írja, De purg. E. k. 16. fej.: «Az elhunytakon segíthetünk búcsúk által is, hanem ennek dacára nem képezik ezek a közbenjárás negyedik nemét, mivel a búcsú nem más, mint Krisztus és a Szentek elégtételeinek vagyis elégtételi cselekedeteinek az elhunytakra való alkalmazása.»

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

274. A tétel hitágazat; így nyilatkozott ugyanis a II. lyoni, flórenci és trienti zsinat, mint már fentebb jeleztem. A trienti zsinat ama nyilatkozatához, hogy «a hivők könyörgő imái, leginkább azonban a legszentebb oltáráldozat a tisztítótűzben lévő lelkeket segítheti, hozzáveszszük még, amit ugyanott olvashatunk: Aki azt mondja, hogy a szent misét nem kell sem az élők, sem a holtakért, sem a bűnök, sem a büntetések, sem elégtevésért, sem más szükségletekért bemutatni, az átok alatt legyen.»

Az *ó-szövetségi* szent iratokból azon már felhozott s kifejtett helyre (II. Mach. 12. 43.) utalok, ahol arról van szó, hogy Makabeus Júdás pénzt gyüjtvén, a megholtakért áldozatot mutattatott be. Ezekért való könyörgéseket az Istentől ihletett szerző leginkább a következő szavakkal ajánlja: «Szent és üdvös gondolat tehát a megholtakért imádkozni, hogy bűneiktől szabaduljanak.[1]» Az új-szövetségben nem találhatók ugyan kifejezések, melyek által a holtakért való imádságok elrendeltetnek, amin nem fog csodálkozni az, aki tekintetbe veszi, hogy az engesztelő imák a zsidóknál szokásban voltak, s eszerint nem vala ok azokat különösen ajánlani. Vannak azonban helyek, melyekből a holtakért való imádkozást be lehet bizonyítani, pl. Kor. I. 15. 29., ahol az apostol kérdezi: «Mit tesznek, kik a holtakért megkeresztelkednek, ha a halottak fel nem támadnak? vajjon mi okból keresztelkednek meg azokért?» Keresztelkedni a holtakért, mit jelent? Annyit, mint a holtakért felvett sírás és bűnbánat keresztségének bizonyos neme által őket segíteni.[2] Az apostol ugyanis a feltámadásról szólván, azt mondja: ha a holtak nem támadnának fel, úgy hiába sanyargatják magukat az emberek

[1] Az ó-szövetségből még ide lehet vonatkoztatni a Sir. 7. 37.: «Az adomány kedves minden élő szine előtt, de a megholttól se vondd meg jóindulatodat.» A kegy tehát vagyis jószívűség kedves minden élőnek, de az elhunytak iránt is fejtsük ki, áldozatok s alamizsnálkodások által, miket Tób. 4. 18. hoz fel.

[2] Krisztus maga is keresztségnek nevezi kínszenvedését. Mi sem akadályoz, hogy sz. *Pál* felhozott szavait képletes értelemben vegyük és ilyen keresztségről magyarázzuk; annál is inkább, miután e magyarázat a szövegből is kiviláglik. Nem szabad azonban hallgatással mellőznünk, hogy sz. *Pál* ezen szavainak a régieknél még más magyarázatai is voltak, pl. *Tertulliánnál*, ki megjegyzi, hogy az apostolok idejében voltak olyanok, kik bár hiába és tévesen, valamelyik barátjukért, aki netán a keresztség nélkül halt el, magukat megkereszteltették. Mit bizonynyal nem tettek volna, ha meg nem lettek volna győződve arról, hogy az élők az elhunytakon is segíthetnek.

imádságok, böjtölések s más súlyos terhek elviselése által, hogy ezek által a holtakon segitsenek.[1]

276. A kereszténység minden századából eredő hagyományból kitünik, hogy közbenjárás *a)* a holtakért szokásban volt, és pedig olykép, hogy az nemcsak az élők vigasztalására szolgált, hanem arra, hogy a holtak számára békét, irgalmat s az örök élet jutalmát eszközöljön ki Istennél; *b)* hogy továbbá ezen közbenjárás nem állott könnyekben, hanem imákban, alamizsnaadásban stb., de különösen a szent miseáldozatban. — 2. a hagyományból.

A szentatyák meg lévén győződve, hogy a közbenjárásunk a holtakon segít, nemcsak maguk imádkoztak a megholtakért, hanem igen sokszor másokat is buzdítottak, hogy érettök imádkozzanak, azt állítván, hogy az elhunytak ebből nagy hasznot merítenek. Megemlítendő *Tertullián*, ki a holtakért való imákról, mint mindenki előtt ismeretes szokásról szól. Ezt írja:[2] «A megholtakért a születésnap helyett a halálozás évforduló napján mutatunk be áldozatokat. Ezen s más ilyféle intézmények jogosultságát a Szentírásban hiába keresnők; a hagyomány azoknak szerzője, a szokás megerősítője és a hit föntartója.» Az *apostoli Constitutiókban*[3] azt olvassuk: Imádkozzunk Krisztusban elhunyt testvéreinkért, hogy Isten, ki az embereket szereti, ki az elhunyt lelkét magához szólítá, megbocsásson neki minden szándékos és nem szándékos bűnt, hogy kegyelmességre és irgalmasságra indíttatván, őt az örökké élők birodalmába helyezze. Sz. *Ágoston* teljes művet írt:[4] «De cura pro mortuis

[1] Ide tartozik egyszersmind a *Kor.* I. 12., 25. s köv., hol az apostol mondja, hogy ugyanazon test tagjai egymásért szorgoskodnak, együtt szenvednek és egymást segítik.

[2] De corona mil. cc. 3. et 11. M. 2. k. 99. l. Ha *Tertullián* mondja, hogy az áldozat törvénye a sz. Iratokban nem találtatik, azon nem kell megütközni, hanem a miseáldozat évenkint való meghatározott felajánlásáról érteni. V. ö. Ugyanannál *Monog.* c. 10. M. 2. k. 99. 2. l., hol a hívő özvegy asszony kötelességeit elhunyt férje iránt ilykép írja le: «Lelkeért imádkozik, lelki nyugodalmat, a feltámadásban részességet kér és áldoz elhalálozása évforduló napjain.» Erről olvass *Kraus*-nál, Realencycl. t. 2. p. 749. 883.

[3] L. 8. c. 41. M. gör. sor. 2. k. 992. l. E műről olvass: *Wetzer és Welte*, Kirchenlexikon ed. 2. t. 3. p. 1029.

[4] Ad Paulinum, M. 40. k. 591—610. l. Ezen könyvében c. 4. M. i. m. 40. k. 596 l. írja: Az elhaltak szellemeiért nem szabad elhagynunk a könyörgéseket; melyeknek végzését az egyház is magára vállalta a ker. kath. társaság

gerenda» és más irataiban is sokszor védelmezi a mi nézetünket.[1]

Jeruzsálemi sz. *Cyrill*[2] is mondja: Ezután a megholtakért is... általán mindazokért, kik közülünk elhaltak (imádkozunk); azt hivén, hogy ez igen nagy segítségére lesz azon lelkeknek, kikért a szent és rettenetes oltáráldozat előtt imádság végeztetik. Továbbá a szentatyák azokat, kik állítják, hogy az élőknek könyörimái a megholtaknak nem használnak, az eretnekek közé sorolják; így pl. sz. *Epifán*, sz. *Ágoston*.[3] Végül a szentatyák kijelentik, melyek azon eszközök, melyek által a hívők a holtaknak segítségére jöhetnek; így pl. *sevillai* sz. *Izidor* írja:[4] «Hiszszük,

minden halottjáról, megemlékező általános imáiban, hogy amit szülők, gyermekek, rokonok s barátok elmulasztanak, azt az egy közös s kegyes anya pótolja.

[1] Pld. Serm. 172. c. 2. n. 2, M. 38. k. 936. l., hol ez áll: «Nem szabad kételkednünk a fölött, hogy a meghaltak a szent egyház imádsága, az üdvös miseáldozat és alamizsna által, amik azok (megholtak) lelkeiért felajánltatnak, felsegélhetők; hogy Isten irgalmasabban bánjék velök, mint vétkeik szerint megérdemlették. Azt ugyanis az egész egyház atyáinktól reánk származott hagyománynak tekinti, hogy azokért, kik Krisztus teste és vére közösségében elhunytak, midőn rólok a sz. misében a maga helyén megemlékezés történik, imádkozzunk és megemlékezzünk arról, hogy érettök is azt felajánljuk.» Továbbá Confess. l. 9. c. 11. M. 32. k. 775. l., hol sz. *Ágoston* anyjának, sz. *Monika* nagyszerű példaadását felhozza, ki ugyanis a halálhoz közel lévén, azt mondta: «Tegyétek e testet bárhová, a róla való szorgoskodás ne zavarjon titeket; csak azt kérem tőletek, hogy az Úr oltáránál rólam megemlékezzetek, ha ott lesztek.» Olvasd egyszersmind, ugyanott c. 12. M. 32. k. 776. l., hol ugyane egyháztanító Istent kéri, hogy csepegtetné mindenkibe, ki anyjának ezen általa leírt halálát és temetését elolvassa, azon jámbor érzetet, hogy anyjáért imádkozzék. V. ö. ugyanannál Ench. c. 110. M. 40. k. 283. l.

[2] Catech. Myst. 5. M. gör. sor. 33. k. 1115. l. *Aranysz.* sz. *János*, Hom. 3. in epist. ad Philipp. n. 4. M. gör. sor. 62. k. 204. l. azt mondja: Nem hiába lett ez az apostolok által törvénybe foglalva, hogy a tiszteletreméltó és hogy úgy mondjam, szent félelmet gerjesztő titokban emlékezzünk meg azokról, kik ez életből elköltözének. Tudták ugyanis, hogy ez által sok haszon, nagy nyereség háramlik azokra. Hogyisne engesztelhetnők ki Istent, midőn az egész hivő közönség, a papi gyülekezet és ama félelmet gerjesztő miseáldozat kiterjeszti karját imádkozván érettök. V. ö. egyszersmind sz. *Epifánt*, Haer. 75. n 8. sq. M.

[3] A már felhozott helyeken.

[4] De eccles. offic. 1. c. 18., 11. M. 83. k. 757. l. V. ö. sz. *Ágostont* is, Conf. l. 9. c. 13. n. 36. M. 32. k. 778. l. s követk. *Balaeus*, syriai társpüspök, ki az ötödik század elején élt, a holtakért való imádságában ezeket írja (ed. *Bickell*, Ausgewählte Gedichte der syrischen Kirchenväter p. 108.): «Az észszel biró lények előtt világos, hogy a megholtaknak használ az előesti böjt, a kien-

hogy ama szokás, az elhunyt hívek nyugalmáért áldozni és érettök imádkozni, miután az egész földkerekségén megvan, az apostoloktól szállott reánk. Ezt ugyanis mindenütt teszi a katholikus egyház, mely, ha nem hinné, hogy a megholt híveknek a bűnök megbocsáttatnak, nem adna sem alamizsnát, sem nem ajánlana föl áldozatot Istennek azok lelkeiért.»

277. Tételünket továbbá még sok, az úgynevezett monumentális theologiából, t. i. a föliratokból s más bizonyítékokból, melyek az ősi katakombákban fellelhetők, vett érvek is megerősítik. Ezekben többféle imádság található, melyeket a hivők Istenhez intéztek az elhunytak lelki nyugalma s békéjeért. Ime néhány példa: Constantino in pace (Konstantinnak nyugodalmára)[1]; Spes, pax tibi (Reménység, béke veled);[2] Verus Christus spiritum in pace et pete pro nobis (Igaz Krisztus [monogramm által kifejezve] a lelket békében [vegye fel] és imádkozzál miértünk.)[3] Az által, hogy a tulajdonnév ezen imákban a tulajdonító esetbe tétetett, az jeleztetik, hogy a hívők az elhunyt számára kértek valamit Istentől, mintha mondanák: Adjon az Isten néked békét és felüdülést, vagy: a szentek lelkei vegyenek fel téged; Krisztus vétessen fel stb.

A hivők igen gyakran kérnek enyhülést az elhunytaknak. «Isten enyhítse lelkedet» (Deus refrigeret spiritum tuum); «lelkeiteket az Isten nyugossza» (spirita vestra Deus refrigeret); így igen gyakran olvasható a keresztények régibb síremlékein: (Victoria refrigereris spiritus tuus in bono)[4] Victoria enyhülést találjon lelked a jókban; «θεους Χριστους (θεος Χριστος) omnipotens spiritus refrigeret.[5] Mindenható Isten, Krisztus, enyhítse lelkedet.

gesztelés áldozata és tömjénezés, midőn a pap az oltárnál ama nevekről megemlékezik. Ekkor örvendenek a mennybeliek, örülnek a földiek, ujjongnak a megholtak is, mivel ma hivatvák, hogy felüdíttessenek a mennyei áldozat által.» Több szentatyának hasonló véleményeit olvashatod *Klee*-néi, Dogm.-Gesch. 2. k. 351. old.; *Schwane*, Dogm.-Gesch. der patrist. Zeit, 753. old. Olvasd az indexet a megholtak iránti tiszteletről Mignenél 220. k. 225. l.

[1] *Rossi*, Inscript. I. n. 54.

[2] *Mai*, Coll. Vat. V. 449.

[3] *Rossi*, Bull. 1873. Több ilyféle feliratokat olvass *Krausnál*, Realencyclop. t. I. p. 19. sq. t. 2. p. 38.; 654. sqq.; 883.

[4] *Wiseman*, Fabiola 2.

[5] A sz. Praetextat temetőben (*Marchi*-nál, Observ. R. 1851, jun. 15.). Ezen feliratban, mint látszik, Krisztus istenségében való hit megvallása után nyugalom kéretik valamely elhunytért. Több felirat van *Le-Blant* s *Krausnál*.

Ezen feliratokban a vértanúk és a többi szentek közbenjárása is kéretik: így pl. sz. Praetextat temetőjén sz. Januarius kryptájának ama nevezetes feliratában: Agatopus, enyhítsék lelkedet Januarius, Felicissimus vértanuk.[1] Továbbá sz. Hippolyt temetőjén egy síron ezen felirat olvasható: (Refrigeri tibi Domnus Ipolitus)[2] enyhítse lelkedet sz. Ipolitus.

Ezen megszólító imákban s fohászokban, mint már megjegyeztem, mindig s mindenkor e szó: «refrigeret» (üdítsen, enyhítsen) van alkalmazva. Mit fejez ki e szó: refrigerare. Sz. Felicitas és Perpetua[3] vértanúságáról szóló iratokban e szó: refrigerare azon lakomázásra alkalmaztatott, melyhez a keresztények a börtönökben általán még a vértanúság előtt bocsáttattak. És valóban e szó refrigerare nemcsak régiségtani, de betűszerinti és egyházi értelemben az embernek étel s ital által való felüdítését jelenti.

Eszerint a sírokon található feliratokban ezen szó nem jelent mást, mint az elhunyt lelkének felüdítését, hogy t. i. ama nagy lakomához bocsáttassék, melyet Isten a boldogoknak menynyekben készitett.

A mondottakból eléggé kitűnik, hogy a keresztények már az egyház első századaiban imádkoztak a megholtakért. És nem is volna nehéz bebizonyítani, hogy a keresztények a legrégibb időben még oly cselekedetek által is, milyeneket mi az elhunytak nyugalmára végezni szoktunk, azoknak segítségökre voltak, t. i. a miseáldozat és alamizsnaadás által; a halálozás évforduló napján a hivők az elhunytakért szentmisét mondattak, a vértanúk sírjaihoz való zarándoklás által stb. iparkodtak nekik segélyt nyujtani (enyhülést szerezni). Különben ne szóljunk többet e tárgyról, miután már másutt ezt bebizonyítottuk.[4]

Végül valamennyi szertartási könyv és az egyház állandó gyakorlata is ezen tan mellett tanuskodik.

A római szertartásban olvasható: «Emlékezzél meg Uram a te szolgáid- és szolgálóleányaidról, kik bennünket a hit jelével

[1] *Rossi*, Bull. 1863. 2—3.

[2] *Kraus*, i. h. t. 2. p. 680.

[3] *Ruinartnál*, Act. sinc. 82.

[4] V. ö. *Wolter*, Katakomben (Frankfurter Brosch. 1866. évsz. 7.). *Ott*, die ersten Christen ober und unter der Erde. 352. s köv. o. *Kraus*, Realencycl. 2. k. 879., 880. old.

megelőztek és a béke álmát alusszák. Kérünk Uram, add meg nékik és minden Krisztusban elhunytnak az örök nyugodalmat, békét és világosságot.» A jeruzsálemi szertartásban, mely sz. Jakabnak tulajdoníttatik, olvasható: Add Uram, hogy áldozatunk kedves legyen .... azon lelkek nyugodalmára, kik előttünk költöztek el.[1]

Valóban a hagyományban oly nagy s határozott bizonyítékok vannak e tanra vonatkozólag, hogy maguk a 16. századbeli reformátorok, mint már jeleztem, sem tagadhatták, hogy a régi egyházban szokásban volt a holtakért imádkozni.

278. Az ész is állításunk mellett bizonyít, és pedig a szentek egységéről szóló hitcikkelyből, mely benső oka annak, hogy miért segíthetjük ez életben könyörgéseink által a tisztító tűzben sinylődő lelkeket. Ezen lelkek, minthogy igazak, az egyház többi tagjaival egy testet képeznek. A testnek tagjai azonban bensőleg összefüggnek és, mint sz. Pál[2] mondja: ha egyik tag szenved, akkor valamennyi tag szenved, tehát ... Valóban sajátságos volna, ha azt, amit az egyház tanítása szerint élőknek nyujthatunk, így 3. az észből.

[1] V. ö. a milánói egyház szertartását, mely sz. Barnabásnak tulajdoníttatik, hol az elhunyt püspökért ezen oratio mondatik: «Örök Isten, alázatosan kérünk, hogy a te szolgád, kire az egyház kormányát bízád, megszabadulva a test börtönéből, egyesülve az apostoli méltósággal bíró főpapokkal, az örök élet jutalmát elérni méltó lehessen.» Sz. Vazul liturgiájában olvassuk: «Emlékezzél meg Uram az örökéletre való feltámadás reményében elhunytakról s adj enyhülést nékik.»

Ezen már említett szertartásokról és a keleti s nyugoti egyház többi szertartásairól, továbbá az egyháztól régóta elszakadt eretnekek, pl. jakobiták és nestoriánoknak szertartásairól, melyekben mind a holtakérti könyörimák találhatók, olvashatunk Renaudotnál, Lit. orient. collect; írja ugyanis i. h. 2. k. 104. old.: «A legrégibb Officiumok is, nemcsak azok, melyek jelenleg is használatban vannak, hanem a góth, gallikán, mozarab, Ambrus-féle és a görög szertartás officiuma megemlékezési formákat tartalmazzák, melyek tökéletesen megegyeznek a keleti, kopt, ethiopiai és bármely szertartású sziriai liturgiával. V. ö. *Mone*, Lateinisch. u. griech. Messen aus dem 1—6. Jahrh. 82. 87, 94. old.; *Probst*, Liturg. der drei ersten Christl. Jahrh. 233. s köv. old.; *Bautz*, Fegefeuer, 75. s köv. old.; *Nilles*, S. J.: Calendarium Manuale t. 2.

Továbbá a halotti misékről, melyek a halálozás napján, a harmadik vagy hetedik napon tartatnak és melyek már a 3-ik században szokásban valának, olvass *Bautz*-nál; i. h. 83. l.; *Nilles*, i. h. Katholik 1879. évről, II. 487. s köv. old.; továbbá minden halottak napján, mely bizonnyal későbbi eredetü és a holtak segélyésére alakult társaságokról, a szabadalmazott oltárokról, olvass *Bautz*-nál, i. h. 88. s köv.; *Kraus*, i. h. 749. old.

[2] *Kor.* irt I. lev. 12., 26.

pl.: értök imádkozni és őket segélni, azoknak, miután elhaltak, nem nyujthatnók. A szeretet ugyanis — mint sz. Tamás mondja[1] — amely által az egyház tagjai kölcsönösen összefűzvék, a megholtakra is kiterjed; sőt az élőknek szándéka azokra irányulhat, ha az elhunytak az élők emlékezetében vannak.[2]

Sz. *Tamás* azon igazság bebizonyítására, hogy az elhunytak főkép az oltáráldozat, alamizsna és imádság által felsegélhetők, még néhány bizonyítékot hoz fel.[3]

[1] Summ. Theol. Suppl. 3. qu. 71. art. 2.: A szeretet, mely az egyház tagjait összekötő kapocs, nemcsak az élőkre terjed ki, hanem egyszersmind a holtakra, kik szeretetben mulnak ki. «A szeretet ugyanis, mely a lélek élete, miként a lélek élete a testnek, nem szűnik meg . . . Hasonlóképen élnek a megholtak is az élő emberek emlékezetében. És ezért irányulhat reájuk az élők szándéka. És eszerint kétféleképen használnak az élők könyörgései a holtaknak, valamint az élőknek is . . . . valamint a szeretet kapcsánál fogva, úgy a reájuk irányított szándéknál fogva is.» És ugyanott artic. 6.: «A tisztítótűz büntetése az elégtétel pótlására szolgál, mely a testben nem lett teljesen nyujtva. És ezért, mivel, — mint a mondottakból kitűnik — az egyiknek jócselekedetei szolgálhatnak másnak elégtételül, akár élő, akár már meghalt legyen az; nincs kétség, hogy az élők könyörgései a tisztítótűzben létezőknek használnak.» Továbbá, ugyanott, art. 6. ad. 3.: «A léleknek tisztítótűz büntetései által való tisztulása nem egyéb, mint a dicsőség elnyerését akadályozó bűnösség kiengesztelése. És mivel büntetés által valaki, ha azt másért fölvállalja, képes másnak bűnösségét kiengesztelni . . . nem leend okszerütlen, ha valaki másnak elégtétele által megtisztul.»

[2] Ilyetén s hasonló okok, miket, nehogy most nagyon eltérjünk, bővebben kifejteni nem akarunk, oly nyomósak, hogy majdnem minden nép, nemcsak a keresztény, hanem még a nem keresztény nép véleménye is abban összpontosul, hogy a halottak az élők által felsegélhetők. A zsidók, mint már említém, sabattjaikon imádkoznak és alamizsnát adnak szülőik és rokonaik lelkeikért; hasonlóképen a mohamedánok összegyülekezvén ünnepeik előestéin a temetőben, imádkoznak halottaikért, alamizsnát és különféle étneműeket osztanak szét. Sőt a pogányok is hasonlókép cselekedtek (Aristoteles in Problem. mondja, hogy méltányosabb a holtakon mint az élőkön segítenünk); és a pogányok rendszerint így könyörögtek halottaikért: Légyen néked a föld könnyü. Sőt maguk a 16-ik s köv. századbeli eretnekek is, mint már említém, többnyire az igazság titokszerű hatalma által mintegy kényszerítve egész szépen könyörögtek a megholtakért. Olvass ilyen a protestánsok által a holtakért végzett imákat *Wiest*-nél, Demonst. dogm. t. 5. §. 213. Dr. *Wilhelm Schneider* Wiedersehen, 342. s köv. old.

[3] Azt mondja ugyanis i. h. 9-ik art.: Ezen jócselekedetek főkép a holtakért való könyörgésért keletkeztek, melyek leginkább a szeretet közléséhez vagy a szándéknak másra való irányításához tartoznak. A szeretethez pedig tartozik főkép az Oltáriszentség, mivel szentsége az egyházi egyességnek, magában foglalván azt, kiben az egész egyház egyesül és erősödik t. i. Krisztust. Innét az

279. Hátra van még, hogy valamit szóljunk azon idevágó kérdésekről, melyek hitágazatilag eldöntve még nincsenek, t. i. melyek *a*) reánk, a holtakon segiteni akaró élőkre; *b*) melyek magokra a segítendő lelkekre vonatkoznak.

Oltáriszentség, a szeretetnek mintegy eredete és kapcsolata. És ezért bír különösen e kettő a szeretetnél fogva a megholtakra nézve könyörgés erejével: t. i. az egyház miseáldozata és az alamizsna. Hanem a holtakra irányított szándék szempontjából leginkább használ az ima, mert az ima a maga természeténél fogva nem fejez ki pusztán vonatkozást az imádkozóra, mint egyéb cselekedetek, hanem határozottan arra, kiért az imádság végeztetik. És ezért e három képezi főkép a holtakon segítő eszközöket; ámbár hinnünk kell, hogy bármely más jó cselekedet is, mely szeretetből a holtakért végeztetik, használhat azoknak.

Miután kimutattuk, hogy a tisztítótűzben lévő lelkek könyörgések által felsegélhetők, még egynéhány megjegyzést kell e kérdést illetőleg ide csatolnunk: Vajjon végeznek-e a tisztítótűzben lévő lelkekért a boldogok (és angyalok) a mennyben is könyörgő imákat?

Némelyek (pl. Soto Domonkos) tagadják, részint a Szentírás és szentatyák hallgatásánál fogva, részint mivel a boldogok nincsenek többé az elégtevés állapotában, mint mi; már pedig a könyörgések a tisztítótűzben lévőknek csakis az elégtétel útján használhatnak. Mások, még pedig sokkal többen (pl. Tamás és általában a thomisták, Suarez, az újabbak közt Hurter, Albert a Bulsano) igenlőleg fejtik meg e kérdést. *Gotti*, Theol. schol. t. 3. tr. 14., de statu animae, qu. 4. §. 3. mondja, hogy ez valószinübb és általános. Az igenlő feleletet ilykép okadatolják. A szenvedő egyház a szentek egyessége erejénél fogva, valamint a küzdő, úgy a győzedelmes egyházzal egy testet képez, melynek feje Krisztus; tehát észszerű hogy amaz, valamint a küzdő, úgy a diadalmas egyház által is felsegélhető. Sőt az egyház maga is e nézet mellett van, midőn imádkozik: Istenünk . . . kérünk, engedd, hogy azok, kiket e világból kiszólítottál, a boldogs. szűz Mária közbenjárása által a te szenteiddel az örök boldogság részeseivé legyenek.

Nem tagadjuk ugyan, hogy a szentek, mivel a befejezettség állapotában vannak, nem képesek többé érdemszerző és elégtételi cselekedeteket végezni és hogy ekkép tulajdonképen semmijök sincs, mivel elégtétel útján a lelkeknek a tisztítótűzben segítségökre lehetnének, azok adóságait leróván. Ez által világos lesz, hogy a szenteknek a holtakért végzett közbenjárásai kevesebbet érnek mint az élők könyörgései, melyek mint alább bizonyíttjuk, még elégtételi erővel is birnak. Azonban a holtakon való segítségnek e módján kívül, létezik még a kiesdés módja is, mint alább bővebben ki fogjuk mutatni. Ki tagadná ugyanis, hogy a szentek, kik, míg éltek, a tisztítótűzben lévő lelkeket imádságaik által segíthették, boldogságukban és Krisztussal való uralkodásukban arra többé nem képesek? Különben az elégtevés ama eredményét, mely nem közvetetlennek és közelebbinek, hanem közvetettnek és távolabbinak mondatik, elérni képesek, t. i. a leghathatósabb közbenjárás által Istennél, hogy a cselekvő kegyelem által az élő híveket a holtakért könyörgések végzésére ser-

280. Kérdés, mi kivántatik azokban, kik a holtakat könyörgéseikkel segíteni akarják.

Kivántatik, hogy általánosságban szóljak, a kegyelem állapota ugyanis gonosz (nem igaz) ember — mint Bellarmin [1] mondja — önmagáért nem tehet eleget, annál kevésbbé másokért. Aki halálos bűn állapotában van, az örök életre érdemszerző cselekedetet nem vihet véghez és így nem bír semmivel, mit az elhunytakra alkalmazhatna. Elfogadhatók azonban azon könyörgések, melyek vagy ex opere operato, a véghez vitt cselekmény folytán birnak hatálylyal, mint a szentmiseáldozat és a szentségek vagy a bűnös által az egyház nevében végeztetnek, [2] mint a temetési imák és a holtakért való zsolozsmák stb. [3]

kentse; amit az isteni gondviselés rendje szerint az égbeliek annál készségesebben és nagyobb mértékben nyujtanak, minél inkább lettek tisztelve és segítségül híva ama lelkektől, midőn még életben valának; avagy az élő hívektől az elhunytak érdekében tiszteltetnek és segítségül hívatnak. V. ö. Kölner Pastoralbl 1880. évről, 13. s köv. old.

Innen van, hogy egyszersmind, mivel a szentek a mennyben a tisztító-tűzben fogva tartott lelkeket közbenjárásuk által segíthetik és valóban segítik, az is kitűnik, hogy valószínű, hogy a lelkek a tisztítótűzben is képesek a szenteket segítségül hívni; ámbár az ilyen segítségül hivás a felhozottakból tán kevésbbé hathatós, mint az élőké.

[1] Purg. l. 2. c. 17. V. ö. fenn 3. rész. 352, s köv. old. *Bautz*, i. h. 197. oldal.

[2] V. ö. sz. *Tamást*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. 9. 71. art. 3. Ugyanott tanítja sz. *Tamás* is, hogy a bűnös által végzett könyörgés használ a megholtaknak, ha a bűnös, mint annak eszköze cselekszik, ki a kegyelem állapotában lévén azt végezteti, mivel az eszköz cselekvénye, cselekvénye a fő cselekvőnek.

[3] Ezenfelül megjegyzem, hogy még azok magánimái sincsenek a kiesdés minden ereje nélkül, kik a bűn állapotában lévén, a holtak számára örök nyugodalmat kérnek, mivel, mint már fent említettem, a bünös imája is jó tett. (V. ö. szt. *Tamás*, Summ. Theol. P. 2. qu. 83. art. 16.)

Ezen véleményt támogatja a hivők érzülete, kik ámbár bűnökben vannak, mégis, hacsak nem teljesen istentelenek, nemcsak magokért, hanem másokért is, akár élők, akár holtakért alázatosan imádkozni szoktak. Ezen könyörgések nem birják hatásukat az imádkozók méltó voltától, mivel nem barátjai Istennek, és mivel azonkívül nem tudjuk, vajjon Krisztus igéretei, egyszersmind a bűnösöknek a holtakért való magánkönyörgéseire is kiterjednek. *Suarez* irja, in 3. P. Summ. Theol. s Thomae. disp. 58. de Suff. sect. 8.: Ha a bűnös önmagáért imádkozik, úgy elveszti imádsága teljesen hatását, tekintve a személyt, ámbár némelykor meghallgatásban részesülhet az Isten jósága és bőkezűségénél fogva.

Kivántatik továbbá, vagy tényleg felindított szándék azoknak segíteni, és pedig azon pillanatban, midőn a könyörgések érettök végeztetnek vagy előbb felélesztett s hatályban legalább fennmaradó (virtualis) szándék. [1]

281. Kérdés, mely módon s kinek használ közbenjárásunk. Mely módon.

A közbenjárás *háromféle* módon használhat a lelkeknek, mint már fentebb a jeleztem, t. i. α) mint *elégtétel*, ha vagy Krisztus és a szentek elégtétele, amint az a miseáldozatban és búcsúkban történik, vagy a büntetés jellegével biró jó cselekedetek elégtételi értéke alkalmaztatik, melyet magok a hívők az elhaltak segélyezésére fordítanak. A hivők büntetés jellegével biró cselekedeteire vonatkozólag ezen szabály jön érvénybe, hogy minél nagyobb szigorral és tökéletesebb szeretettel végzik az élők, annál nagyobb leend az enyhítés a holtakon; β) mint *kieszközlés*, ha

[1] Említést teszek még az úgymondott *hősi cselekedetekről*, mely valóban a legjobb szándék (intentio) volna az ilyen lelkek segélyezésére. A hősi cselekedet oly cselekedet, mely által a jámbor hívők az egyház jóváhagyásából, minden jó cselekedetüket a tisztító tűzben lévő lelkek támogatására ajánlják fel. Ily felajánlás által valamennyi jó cselekedet elégtételi értéke (nem egyszersmind pedig az érdemszerző és kieszközlő is) átvitetik a hívő elhunytak segedelmezésére.

A legutóbb erre vonatkozólag kiadott határozat szerint (1885. év decz. 1-én kelt, v. ö. *Maurel*, Ablässe stb. Schneider József által 8. kiad. 315. old.) «a hősies cselekedet abban áll, hogy a keresztény hivő, akár bizonyos formulát alkalmazva, akár pedig bensőleg, felajánlja a legnagyobb s legjobb Istennek, a tisztító tűzben lévő lelkekért valamennyi elégtételi cselekedeteit, amiket csak életében el fog végezni, sőt még mindazon könyörgéseket is, amelyek halála után bármely módon neki osztályrészül juthatnának.» E cselekedet főkép azért mondatik hősiesnek, mivel azt magában felkeltvén, lemond az illető még azon könyörgésekről is, melyek másoktól felajánltatnak ő érette, ha majdan talán szintén a tisztító tűzben lesz.

Tudva van, hogy a hősies actus már XIII. *Benedek* és főkép IX. *Pius* pápától különféle kiváltságokat nyert, amelyek közt a legfontosabbak: 1. hogy az áldozópapok, kik ily felajánlást tesznek, személyhez kötött oltár szabadalmazottság kegyelmét élvezik és pedig az év minden napjain. 2. Hogy minden keresztény hivő, ki hasonló fogadalmat, vagyis felajánlást tesz, csak a meghalt hivekre alkalmazható teljes búcsút nyerhet, ha bármely napon a szent áldozáshoz jár és az évnek bármely hétfőjén a megholt hívek segélyezésére hallgatja a szentmisét, csakhogy mindkét esetben valamely szentegyházat vagy nyilvános imaházat látogasson és ott kis ideig Ő szentsége szándéka szerint ájtatosan imádkozzék. 3. Hogy a keresztény hívőknek szabad minden egyes búcsút, bármikép vannak engedélyezve vagy lesznek engedélyezve s melyet csak elérni lehet, szintén az elholtak lelkére alkalmazni.

ugyanis a hivők imádság által törekszenek az elhunytaknak a tisztítótűzből való szabadulását eszközleni;[1] γ) megfelelő *érdem* által, ha ugyanis az élők az elhunytak szabadulását jó cselekedetek által pl. alamizsna által, a holtakért a szt. áldozáshoz való járulás által, megfelelően kiérdemelni törekszenek. Nyilvánvaló, hogy az alamizsnára és minden ilyféle irgalmassági cselekedetre nézve a lelkek a tisztítótűzben azok által annál nagyobb enyhülést nyernek, minél inkább érdemszerzők azok a cselekedetek, amiket végeznek.

Kiknek használnak?

282. A közbenjárás először s legfőkép azoknak használ, kikre alkalmazzuk; a közbenjárónak ezen kegyeletes szándéka[2] ugyanis kedves Isten előtt, ki ezért azt meghallgatja, hacsaknem vagy az elhunyt lelke részéről, vagy annak részéről, ki a közbenjárást végzi, valami akadály nem forog fönn. Ha a közbenjárást nem egyesekre külön alkalmaztatik, hanem ha valamennyi a tisztítótűzben lévő elhunytakra történik az alkalmazás, akkor mindnyájának is használ, mivel ezen lelkekben semmiféle akadály nem létezik. Hogyha a közbenjárások olyanokra alkalmaztatnak kik azokra nem szorulnak, vagy azok elfogadására képtelenek, akkor az isteni irgalmasságnál fogva valószinűség szerint azok részesülnek bennök, kikért semmiféle könyörgések nem végeztetnek, s kik a többiek közt leginkább érdemlik.[3]

Vajjon csalhatatlan-e?

283. Ha azt kérdezné valaki, vajjon *csalhatatlanul* használnak-e az élők könyörgései a tisztítító tűzben lévő lelkeknek, azt

[1] Az imádság ugyanis, ámbár bizonyos szempontból egyszersmind büntetési jelleggel is bir, mégis a kieszközlés jellegét hordja magán. *Bellarmin* írja, 2. k. 16. fej.: Az ima kétféleké segíti az elhunytak lelkeit, egyrészről mint büntetés jellegével biró s fáradságos cselekmény, másrészről mint kieszközlés ami magának az imának sajátsága; ezen módon használnak nekünk és a tisztítótűzbeli lelkeknek a boldogok imái is, ámbár elégtétel jellegével nem birnak.

[2] Ezen szándék, mely az elhunyt iránti szeretetből indul ki, mintegy egyesiti a könyörgőt az elhunyttal és helyesek ama szavak, melyeket szt. *Tamás* ír Contra Gentes l. 3. c. 258.: Ha ugyanis valamit barátaink által cselekszünk, úgy tűnik. mintha maguk cselekedtük volna, mivel a barátság a kettőt egyesiti az érzelem s főkép a szeretet kapcsa által. V. ö. *Bautz,* i. h. 195. old.

[3] V. ö. szt. *Tamás,* Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a 14.

A keresztelt gyermekekért, ha eszük használatát még nem érték el, nem végeztetnek könyörgő imák. De azért lehet értök is a szentmiseáldozatot bemutatni, mivel ez vagy azért történik, hogy az ő feltámadásukba vetett hit kifejezésre jusson, vagy azért, hogy a nekik nyujtott jótéteményért hála adassék. Alkalomszerű ilyenkor a misét de Angelis venni, hozzácsatolván az elhunyt vérrokonokról szóló commemoratiót.

lehet válaszolni, hogy e dolog kétes — mint már a 4. kötetben a holtakra vonatkozó búcsúengedélyről is mondtam — vagy jobban mondva: nem eléggé biztos, mivel nem lehet kimutatni, hogy tartozik-e az Isten ama könyörgéseket elfogadni.

Azonban valószinübben igenlőleg kell felelnünk, miután ezen lelkekben nincsen akadály és az élők cselekedetei ilyen úton mintegy azok cselekedeteivé válnak, mint sz. Tamás[1] mondja: «Ezen cselekedetek mintegy azokéi lesznek, kikért végeztetnek, mintha a cselekvő azokat reájuk ruházta volna.» Ugyanezt lehet következtetni a Római Katekizmus[2] következő szavaiból: «Akik isteni kegyelemmel vannak felruházva, azok mások helyett s nevében végezhetik azt, amivel ezek Istennek tartoznak.» Ugyanezt tartja a közvélemény.

Inkább azon kérdést illetőleg kell kételkednünk, vajjon a könyörgések azoknak, kikért történnek, használnak-e.

Vajjon teljes értékükben használnak-e?

284. *Egész* értékük szerint? Suarez sok mással igenlőleg válaszol; a Salmantikaiak pedig azt tanítják. hogy a büntetések ezen könyörgések által csalhatatlanul enyhülnek ugyan, de a megholtak nem szabadulnak meg mindig az egész büntetéstől, még ha e könyörgések túláradók is. Valószínű, hogy a könyörgések csak oly mértékben használnak nekik, a mily mértéket az isteni igazságosság és irgalmasság[3] kinek-kinek lelki állapota és képessége szerint megállapít, mely leginkább a vallásosságtól és különösen valakinek az élő és elhunyt felebarátai iránt az életben gyakorlott irgalmasságtól látszik függni.

Méltán hisszük, hogy azon lelkek, kik az életben a szentmiseáldozatot nagy tiszteletben tartották, s kik az életben végzett

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71, a. 1. V. ö. ugyanannál Contra Gentes l. 3. c. 158. V. ö. *Bautz* i. h. 6. p. 204. s köv.

[2] P. 2. c. 5. n. 76.

[3] *Isteni igazságosság és irgalmasság* mondám. Kétséget nem szenved, hogy az Isten az *elégtétel* hatóképességét az igazságosság törvénye szerint méri. Azonban kérdés támad a *kieszközlésből* származott hatást illetőleg; kérdés ugyanis, vajjon Isten pusztán *irgalmasságából* bocsátja-e meg a holtaknak a büntetéseket az ima kieszközlő erejénél fogva, vagy pedig feloldozás közbejöttével, mely Krisztus végtelen elégtételéből azokra olykép alkalmaztatik, hogy mindenkor szükséges a feloldozás, mely által az isteni *igazságnak* elég tétessék. Az utóbbi véleményhez hajlik *Suarez* és ez — úgy látszik — másokéval is nagyon megegyezik.

V. ö. *Jungmann.* De Noviss, p. 121.; *Bautz,* i. h. 201. 207. s köv. old. *Hurter,* Compend. t. 3. n. 827.

jóságos cselekedetek által a könyörgésekből meríthető segítségre nagyobb érdemességet tanusítottak, nagyobb mértékben is segélyeztetnek, gyorsabban szabadulnak meg kínjaiktól, ama mondás szerint[1]: «Boldogok az irgalmasok, mert irgalmasságot nyernek.»

[1] Matth. 5. 7. V. ö. szt. *Ágoston* állítását (Enchir. c. 110. M. 40. k. 283. l.) továbbá Salmantik. Tract. 23. De Euch. disp. 13. dub. 6. 3. n. 123. Aligha lesz fölösleges erre vonatkozólag még szt. *Agoston,* Ench. c. 140. mondását olvasni, melyet *Bautz* i. h. 201. old. feljegyzett.

Hogy ez egész ügy, főkép ami a holtakért bemutatott sz. miseáldozatot és a búcsúkat illeti, világosabb legyen, idézem azt, amit *Bautznál* olvashatunk. Fegefeuer 210. s köv. old.: Az biztos, hogy egyetlenegy szentmiseáldozat magában véve elég erővel bír egyszerre valamennyit a tisztítótűzből megszabaditani. És a szentmiseáldozat nem is marad, mint Gihr mondja, sohasem hatás nélkül, valahányszor a szenvedő lelkekért mutattatik be; a többire nézve azonban mély homály vesz körül bennünket. Mert ha Krisztus ereje a legszentebb szentségben végtelen is, ugymond szt. *Tamás,* ezen erő hatása mégis egyes alkalmakkor korlátolt. És e szerint nem következik, hogy egyetlenegy szt. áldozat által a tisztítótűz minden büntetései eltörültetnek. Igy magyarázza azt az egyház gyakorlata, mely szerint egy és ugyanazon megholtért több szentmiseáldozatot is mutatott be (ugyanazt bizonyítják a megholtak *diptichái* is — halotti cédulák vagy szent táblácskák, melyek már a legrégibb időben használatban voltak, oly táblácskák t. i., [melyekre az évenként való megemlékezés céljából a megholtak nevei irattak; v. ö. *Kraus,* Realencycl. 1. köt. 376. s köv. old.; 2. köt. 486. s köv. lap). Hogy még a szabadalmazott oltár teljes búcsúja a tulajdonképeni áldozatgyümölccsel együttvéve is teljes biztosítékot nem nyujt, bármily nagy legyen is valószínüsége, azt majd később fogjuk látni. Isten kegyes elfogadásától függ végtére minden.

Már a régi időben készített az egyház különböző alkalmakra, melyekben az elhunyt lelkekért imádkozik és áldoz, külön miseszövegeket, hogy a pap a holtakért bemutatott misékben azokat használhassa, ha kivántatnék és ha semmiféle akadály sincsen. Az áll, hogy az áldozat gyümölcse egyformán nagy minden esetben, akár a szent Szűzről, akár Szentlélekről, akár a holtakért mondandó miseszöveg van használatban. Mert bármennyire igaz, mondja sz. *Tamás,* hogy az áldozat, a végrehajtott cselekvény erejénél fogva említett esetekben egyenlő gyümölcsöket hoz létre; és habár a körülmények szerint egy más miseszöveg alkalmazásánál olyféle gyümölcsözés jöhet létre, mely az áldozópap vagy a misét kérelmezőnek nagyobb ájtatossága miatt, vagy az illető szent közbenjárásának erejénél fogva a halotti mise gyümölcsével egyenlő, mégis a halotti mise a végrehajtó személy működése által nagyobb gyümölcsöt terem, mivel nem pusztán áldozat, hanem egyszersmind oly imákkal van egybekötve, melyek az egyház által különösen a szegény lelkek vigasztalására határozvák, és így ezek számára különleges gyümölcsöket hoznak létre. Ehhez járul, hogy az egyház a Requiem-misékben, mennyire lehet, mindennemű pompát mellőz, hogy annál hathatósabban indítsa könyörületre és könyörteljes közbenjárásra. Úgy-

285. A mondottakból egyszersmind kitűnik, hogy észszerűtlen, azért, mert a könyörgések azoknak, kikre alkalmazzuk, csalhatatlanul használnak, ellenségeink azon ellenvetése, hogy e szerint a gazdagok jobb helyzetben vannak, mint szegények, mivel azokért sokkal több könyörgő ima végeztetik.[1]

szintén elhagy, amennyire csak lehet, minden oly áldást, mely az élők javára szolgál, hogy minden áldásforrást, a kisebbeket úgy, mint a nagyobbakat erőteljes folyamatba egyesítve, odairányozza, hol számtalan lélek ilyféle áldás után áhítozik.

Hogy ez utóbbi gondolat valamikép meg legyen magyarázva, elhagyatik a lépcsőimában a zsoltár «Judica», miután tartalma örömre vall. Ugyanez okból, és mivel a halotti mise nem annyira dicsőítő, mint inkább engesztelő áldozat gyanánt mutattatik be, kihagyatik a «Gloria in Excelsis» és a «Gloria Patri» stb. Az ünnepélyes misékben elmaradnak még a többszöri tömjénezések is, mert ünnepélyes jelleggel birnak és mint Sacramentaliák az élőknek hoznak áldást és kegyelmet. Ezért nem is vet magára keresztet a pap az introitus-nál, hanem a misekönyvre, miután ama Requiem aeterna-t mint áldást az elhunytakra alkalmazza. Az evangélium előtt és után kihagyatnak az áldásformák, úgyszintén az evangélium csókolása, miután ez kifejezése a háládatos örömnek. A szent leckék és evangéliumok serkentik az élőket a keresztény remény gyakorlására. A «Dies irae» (állítólag *Celanói Tamástól* † 1250.) és az «Offertorium: Domine Jesu Christe» a halálos ágyhoz vezetnek bennünket és miután az isteni ítéletre és a fenyegető büntetésekre emlékeztetnek, alkalmat adnak az élőknek jámbor elmélkedésekre és poenitentiára azért, hogy ezeknek elégtételre szolgáló érdeme a holtaknak haszáljon. Az offertoriumnál elmarad a víz-áldás a borral való elegyítés előtt, mert a víz által az élők társasága jelképeztetik. Az Agnus Deinél esd az egyház háromszoros ismétléssel békeért, örök nyugodalomért szenvedő gyermekei számára; a békecsók azonban és a békeért való ima az élők számára szintén elmarad, mert a halotti misékben az elhunytak békéje fekszik leginkább az egyház szivén. A szentmise végén még egyszer kéretik a szenvedő lelkek számára az ég boldogító békéje és az «Ite missa est» elesik. Mert az egyház felteszi, hogy a rokonok és keresztény könyörülettel eltelt hívek még tovább is imádkoznak e szent helyen, hogy az egyház azon kivánsága — Nyugodjanak békében!' — beteljesedjék.» A holtakért felajánlott bucsukra vonatkozólag olvasd szintén *Bautz,* i. h. 221. s köv. old.

[1] Sz. *Tamás* mondja Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. art. 12. ad 3.: a gazdagok egy tekintetben (tekintve ugyanis a büntetés kiengesztelését) történetesen jobb helyzetben vannak; míg más tekintetben a szegények vannak jobb helyzetben (tekintve t. i. a mennyei boldogság elérhetését Krisztus szavai szerint, *Luk.* 6, 20.: «Boldogok a szegények, mivel övék az Isten országa.»). Továbbá az, amivel kevesebbet birnak a szegények e tekintetben, talán az által egyenlíttetik ki, hogy Isten reájok alkalmazza az azokért végzett könyörgéseket, kik vagy elkárhozva vannak, vagy már az égben lakoznak. Vagy azt is mondhatjuk, hogy jóllehet, a könyörgések csalhatatlanul használnak azon elhunytak-

286. Úgyszintén kiviláglik az eddig mondottakból, hogy a holtakért végzett könyörgések részben[1] az élőknek is *használnak* s hogy e szerint a «*hősi cselekedet*», melyről fönn volt szó, már ez okból is ajánlandó, s hogy azon hívő, aki ezt magában felindítja, önmagáról is igen jól gondoskodik. Méltán lehet ugyanis remélyleni, hogy ő is egykor gyorsan fog megszabadulni a tisztítótűzből azért, mivel ezen emberbaráti cselekedet által magának erre fényes érdemeket szerzett.[2]

287. Eddig *a szenvedő egyházhoz* való viszonyunkat vettük figyelembe, azaz, hogy mennyiben járulhatunk mi ennek felsegélésére.

Hátra van még, hogy néhány szót szóljunk a szenvedő egyháznak hozzánk való viszonyáról, azaz, vajjon imádkoznak-e értünk a tisztítótűzben lévő lelkek, vagy nem?

A lelkek imádkoznak értünk.

Tétel. *A tisztítótűzben lévő lelkek imádkoznak értünk.*[3]

nak, kikért végezzük, mindazonáltal Isten akaratától függ, vajjon a büntetések teljes vagy csak egy részének elengedését nyerjék-e el. A könyörgéseket pedig, melyek a szegényekért végeztetnek, Isten bőségesebben vagy teljesen is alkalmazhatja reájok.

[1] *Részben*, mondám; ugyanis nem lehet kétség, hogy az elhunytért végzett jó cselekmény, ha kegyelemből és szeretetből ered, a végzőnek is használ, illetőleg szolgál a kegyelem gyarapítására és az örök életre való érdemességre vonatkozólag; és hogy ezért a mennyei dicsőségre vonatkozó érdemesítést illetőleg mit sem veszt a cselekvő. Elégtevő értékét tekintve, mást kell mondanunk ama cselekedetre nézve, mely a büntetés jellegével is bir. Ennek értéke ugyanis, ha a meghalt hívek büntetéseire alkalmazzuk feloldozás helyett — kimerül és így már nem használható saját elégtételünkre. Ha azonban e cselekvény oly értékű volna, hogy másnak adósságát túlhaladná, akkor ezen túlhaladás elégtételképen használhat a cselekvőnek. — Ezenfelül megjegyzem, némely hittudós véleménye szerint már az életben is valami ideiglenes jóval fizeti meg Isten a holtakért végzett könyörgéseket.

[2] Mindazonáltal mégis hősies ezen cselekedet, mivel bizton nem ismerjük amaz isteni törvényt, mely szerint Isten az élők könyörgéseit az elhunytakra alkalmazza; amiért is felebarátaink iránt a legfőbb szeretet gyakoroltatik az apostol szerint, aki írja: «Kivántam pedig magam Krisztustól kiközösítve lenni testvéreimért.»

[3] Nem jogtalanul állítják némelyek a hittudósok közül, hogy a lelkek a tisztítótűzben *egymásért* is imádkoznak; ugyanis majdnem ugyanazon okok, melyek azon vélemény mellett harcolnak, hogy miértünk imádkoznak, felhozhatók idevonatkozólag is. *Suarez* írja, De orat. l. I. c. 11.: «Miért nem volnának képesek ama lelkek Istentől alázattal kérni, hogy az isteni gondviselés rendje szerint — akár közvetlenül, elengedtetvén a büntetés egy része Krisztusért, akár közvetve (mi még könnyebb) serkentvén az igaz hivőket, hogy érettök eleget tegyenek, könyörögjenek vagy reájok bucsukat alkalmazzanak — mielőbb megszabaduljanak... Következőleg tehát imádkoznak a dicsőség elnyeréseért; mert ámbár biztosan tudják, hogy a büntetés kiengesztelése után örök jutalom vár reájok, mégis jól cselekesznek, midőn azt kivánják és e kivánságot Isten előtt kifejezik. Eltekintve ettől, ha már szükségök van ott némi könnyebbülésre és vigaszra, hogy annál könnyebben elviselhessék Isten távollétét — nem látom be, miért nem volnának képesek ezen járulékos jót vagy megfelelő természetes indulatból, vagy Isten iránti szeretetből kikérni... Ez mind nem ellenkezik amaz állapottal.»

288. *Imádkoznak*, mondám, nem oly hathatósan, mint a boldogok a mennyekben, mivel a büntetés és elégtétel állapotában vannak; *érettünk*, mondám, legalább általában; a küzdő egyházért és vezéreiért és másokért, kikről tudhatják, hogy még életben vannak s érdemesek arra, hogy imádságaik által segíttessenek, amint áll az azokra nézve, kik nekik segítségökre voltak a tisztítótűzben könyörgéseik által.[1]

Világos, hogy a tétel nem hitágazat.

289. Világos, hogy e tétel *nem hitágazat*, miután az egyház e kérdést illetőleg semmit sem határozott; továbbá nem is mondható teljesen biztosnak, sem általánosnak, mert némelyek a hittudósok közt azt tagadják.[2]

[1] Nem helytelen vélemény, hogy az angyalok tudósítják a tisztítótűz lelkeit ama könyörgésekről, melyeket barátjaik és a hívő lelkek értök végeznek és hogy ők is egyes személyekért imádkoznak; ámbár megengedjük *Bellarminnak* (Purg. l. 2. c. 17.) azt, hogy ez legalább rendszerint nem történik.

Nem lesz talán fölösleges e helyen a tisztítótűzben lévő lelkeknek a dolgok természetes és természetfölötti ismeretéről is szólni valamit; azonban azt hisszük, hogy elég van téve ennek, ha utalunk a már mondottakra továbbá *Bautzra*, Fegefeuer 112. s köv. oldalra. — Ott ugyanis határozottan ki van fejtve, hogy a tisztítótűzben hit és remény megmarad, mely magyarázatot azért is jó lesz olvasni, hogy ekként a tisztítótűzben levő lelke helyzete és állapota annál ismeretesebb legyen.

[2] Miután a tisztítótűzben lévő lelkeknek esetről-esetre nincs tudomásuk imáinkról, mivel azokat az Igében nem látják; s nincs ok azon állításra, hogy a büntetéseknek alávetett lelkek Istent annyira tisztelték, hogy az élők dolgai előttük különös kinyilatkoztatás által tudvák.

Azok közé, kik e nézetet tagadják, többnyire sz. *Tamást* is számítják, ki Summ. Theol. P. 2. 2. q. 83. a. 11. ad. 3. azt mondja: «Azok, kik a tisztítótűzben vannak, jóllehet, magasabb rendűek, mert nem vétkezhetnek, mégis alsóbb rendűek, mint mi, tekintve a büntetéseket, melyeket szenvednek. Amiért is nincsenek az imádkozás állapotában, hanem inkább olyan helyzetben vannak, hogy a mi imádságunkra szorulnak.» Mindazonáltal — mint némelyek akarják (pl. *Gotti*, Theol. schol. t. 3. tr. 14. q. 4. §. 3.) — megokolatlanul; ugyanis

Mindazonáltal több hittudós által (Bellarmin, Suarez, Gotti stb.) elfogadott tételünket valószinűnek lehet mondani.

Bizonyítás. 290. A tisztító tűzben lévő lelkek szentek s Istenhez a szeretet által fűzvék; az imádkozáshoz szükséges legfőbb feltétel tehát fellelhető bennök; és jóllehet önmagukért érdemszerző cselekedetet nem végezhetnek, de ez nem zárja ki azt, hogy másokért imádkozhatnak. Különben más akadály sincsen. Jóllehet a tisztítótűzben lévő lelkek legalább rendesen nem is ismerik szükségeinket és kéréseinket esetről-esetre, mégis imádkozhatnak általánosságban a küzdő egyházért — mint már jeleztem — és talán az őrző angyaloktól nyernek némi tudósítást a földi dolgokról.[1]

sz. *Tamás* ott nem mondja, hogy az élők a tisztítótűzben levők imái által nem segélyeztethetnek, vagy, hogy akik ott vannak, nem imádkoznak az élőkért; hanem csak, hogy a büntetések miatt, miket szenvednek, nálunk alsóbb rendűek és így nincsenek az imádkozás állapotában. Az pedig: az imádkozás állapotában nem lenni és nem imádkozni, nem mindegy; miként nem egy és ugyanaz imádkozni és az imádkozás állapotában lenni. Mert ha valaki nem ellenséges, hanem baráti vagy még atyai indulattal fogságban tartatik, amennyiben fogva tartatik, nincs az illető a kérés állapotában; és mégis kérhet mind magáért, mind másokért, sőt még a meghallgatás reményével, ha ismeri a jóindulatát annak, ki őt fogva tartja. A tisztítótűzbeli lelkek azonban ismerik Isten jóakaró s atyai indulatát nemcsak irányukban, hanem mi irántunk is; azért tehát mi sem akadályozza, hogy ők is imádkozzanak önmagokért és értünk, élőkért.

[1] V. ö. *Suarez*, ki i. h. mondja: Ezen lelkek kedvesek Isten előtt, és ámbár egyideig bünteti is őket, ezt nem mint ellenséges, hanem mint igazságos biró és legjobb szülő teszi, ki őket boldogokká akarja tenni és ezért tisztítja őket a bűntől a büntetés által, a melyet ők a legnagyobb akaratkészséggel és nem mint szolgák, hanem mint gyermekek el is tűrnek. Tehát nem ellenkezik ama állapottal, hogy Istentől valamit kérjenek testvéreik s jótevő barátjaik számára. Megerősíti e nézetet az is, hogy mi is daczára annak, hogy magunkat inkább büntetésre méltóknak tartjuk, mint a tisztítótűzben lévő lelkeket, mégis helyesen imádkozunk másokért. Tehát a bűnhődés, mely azon lelkekben megvan, még nem teszi azokat alkalmatlanokká vagy méltatlanokká arra, hogy másokért imádkozzanak.» *Gotti*, i. h. még a Szentirásból is törekszik e nézet mellett szóló bizonyító érvet felhozni, midőn írja: «Mert a gazdag lakomázó is ámbár a kárhozottak helyén a természetfölötti szeretettől megfosztva volt, gondoskodott testvérei üdvéről és ezért kérte Ábrahámot, mint olvasható *Luk.* 16. 27. Mennyivel inkább kell hinnünk, hogy a tisztítótűzben levő lelkek igazi szeretettel lévén eltelve egymás iránt, gondoskodnak élő testvéreik és főkép jótevőik üdvéről és lelki javairól, miután az egyház testének tagjai és a tagoknak egymásról gondoskodniok kell.»

291. Az eddig mondottakból egyszersmind kitünik, hogy misem akadályozza azt, hogy mi hívjuk segítségül a tisztítótűzben lévő lelkeket; de csakis magán jelleggel nem pedig nyilvánosan. Vajjon hívhatjuk-e segítségül?

Az egyház a tisztítótűzben lévő lelkeknek segítségül való hívását sem nem ajánlja, sem nem tiltja.

Gyakorlati tanulság.

292. Hallottuk, hogy a halál által nem szűnt meg teljesen a közlekedés az emberek közt; sőt hogy az élők és a szeretetben kimúlt ehaltak között kapocs létezik; kapocs van köztünk és a mennybeliek közt, vagyis a küzdő és diadalmas egyház közt; kapocs van egyszersmind köztünk és a tisztítótűzbeliek közt, vagyis a küzdő és szenvedő Egyház között.

293. A köztünk és a szentek közötti kapocsra vonatkozólag: hallottuk, hogy az Isten dicsőség és tisztelettel koronázta a szenteket s hogy azok most mint Isten polgárai és háznépe Krisztussal együtt uralkodnak a mennyben, hallottuk, hogy szabad s hogy jámbor tett, nemcsak a szenteket magokat, hanem még képeiket s ereklyéiket is tiszteletben tartani.

Mi következik ebből? Legyünk irántuk kellő tisztelettel, tiszteljük őket szívből, azaz erényeik és tetteik gyakori felidézése által és azoknak nagy becsben tartása által; tiszteljük őket szájjal, azaz azok műveinek gyakori említése és dicsőítése által, másokat azok tiszteletére és követésére birván; tiszteljük őket tettben, azaz cselekedet által, az ő tiszteletökre különféle szolgálatokat végezvén, erényeik követése által, legszentebb élet által, legtisztább s legteljesebb tiszteletet mutatván nékik. «Legyetek követőim — mondja az Apostol[1] — miként én is Krisztusé.» Továbbá necsak mimagunk mutassunk kellő tiszteletet a szentek és angyalok iránt, hanem adandó alkalomkor másokat is buzdítsunk erre. Századunk több országos zsinata különösen arra figyelmeztet, hogy a hivők szorgalmasan oktattassanak a szentek tiszteletéről és ennek gyakorlására indíttassanak.

A szent képeket és az ereklyéket is kellő tiszteletben részesítjük; azokat gyakrabban használjuk, templomainkba azokat elhelyezzük, időnkint azokat, ha máshová vannak elhelyezve,

[1] Kor. I. 11. 1.

meglátogassuk! Ha pedig a gyöngyökkel díszített szent ereklyéket vagy a szentképeket megtekintjük, a Szentek erényeit is tartsuk szem előtt s azoknak kifejezést is igyekezzünk adni egész életünkben jól, tudva, hogy üdvösségünkre keveset használ a szent ereklyék iránt tisztelettel lenni vagy azokat nyakunkra függesztve viselni, ha azon szentek erényeit szivünkben nem hordjuk. *Damaszkusi szent János*[1] írja: «Valóban gyönyörrel szemléljük azok örömét, kik erre bennünket is meghívnak, hogy midőn náluk érdem nélkül törekszünk maradni, őket inkább sértsük és háborítsuk. Ami ugyanis Isten tiszteletére szolgál, az az ő szolgáit is gyönyörködteti. Ami az Istent sérti, az sérti az ő harcosait is. Miért is kell, hogy mi hivők a szenteket zsoltárokban, lelki- és dicsénekekben, töredelmesség és a szűkölködők iránti irgalmasság által is tiszteljük, miáltal Isten is különösen tiszteltetik. Állítsunk tiszteletökre közszemlére szobrokat s képeket; sőt azok erényeit követve, arra törekedjünk, hogy azok élő szobrai és képmásai legyünk.»

294. Hallottuk, hogy Isten legszentebb anyja, szűz Mária az istenanyaság rendkívüli méltóságánál fogva és mivel a többi Szenteket nemcsak a kegyelem teljénél fogva, de még erényekre és érdemekre nézve az életben messze túlhaladta, az égben minden szentek és angyalok fölé lett magasztalva és hogy mintegy valamennyi mennylakó királynéja Fiának jobbján áll, ama mondás szerint: «Mint királyné állott jobbja felül»; hallottuk, hogy őt leginkább illeti a kiváló tisztelet.

Mi következik ebből?

Hogy a bold. szűz Máriát, az Istenanyát a legnagyobb mértékben *tiszteljük*, nemcsak bensőkép, a legnagyobb becsülést táplálván sziveinkben az ő kitüntetése s dicsősége felől, többször szemlélvén az ő előjogait; hanem külsőképen is az iránta táplált becsülésről bizonyságot tevő különféle cselekvények által;

hogy őt különösen *szeressük*, necsak szívbeli szeretettel, azaz a boldogságos Szűzzel együtt lélekből örvendezve az ő dicsősége s előjogai miatt, mint aki Jeruzsálem dicsősége, Izrael öröme, népünknek tisztessége;[2] hanem tettleges szeretettel is,

[1] De fide Orth. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 44. k. 1166 s köv. old. (V. ö. Brev. Rom. fest. ss. Relig. lect. 6.)

[2] V. ö. Judith. 15. 10.

azaz különös benső érzülettel s törekvéssel oly cselekvényeket végezvén, melyekről tudjuk, hogy néki különösen tetszenek;

hogy őt, amennyire tőlünk telik, *kövessük*, főkép az életnek hivatásszerű berendezése által; amint sz. Ildefonz, vagy bárki szerzője ezen beszédnek,[1] mondja: «A szívnek igaz tisztelete a cselekedetek követésében áll.»

Azonban nemcsak egyedül magunk tiszteljük őt illőképen, hanem másokat is, amennyire hatalmunkban áll, arra serkentsünk; a Mária tiszteletet erőnkhöz képest terjesszük, akár nyilvános szentbeszédek által, akár magánintelmek által, akár könyvek írása vagy legalább terjesztése által, akár képek előállítása vagy szétosztása által, akár rózsafűzér ajánlása vagy társaságokba való lépésre bírás által.[2]

Szent János apostolról, miután ama édes szózatot hallotta volna: «Ime a te anyád», azt olvassuk (János 19. 27.): «a tanítvány saját anyjáúl vette fel őt». Vegyük fel mi lelkészek is, Máriát gondoskodásunkba, mert a kereszten haldokló Krisztus sz. János személyében nékünk papoknak is ajánlotta anyját. Vegyük fel őt, erősen védelmezve méltóságát a hitetlenek ellenében, nyájassággal táplálván és előmozdítván tiszteletét a hivők közti bárhol magánosan vagy nyilvánosan ünnepelve dicsőségét. A legutóbbi időkben sok tartományi zsinat arra figyelmezteti a lelkipásztorokat, hogy ama szokást, reggel, délben és este harangozáskor a boldogságos Szűzet üdvözleni, a rózsafűzér elimádkozását, a fájdalmas anya és Mária legtisztább szívének tiszteletét, főkép a bűnösök megtérése céljából tartott május havi szokott Máriatiszteletet stb. elősegíteni és előmozdítani törekedjenek.

[1] De Assumpt. Sermo. J. M. 96. k. 245. l. (a kétes művek közt).

[2] A Mária-testvérületekben és társulatokban található minden, ami a Mária iránti szeretet gyarapítására szolgálhat, t. i. 1. *imák*, melyek Krisztus és az ő Anyja nevében együttesen végeztetnek; 2. *lelki olvasások*, melyek az összejövetel kezdetén nagy haszonnal tartatnak; 3. *szent intelem*, melyben ha nem is mindig közvetetlenül, de bizonynyal nem ritkán pártfogójuk tiszteletére intetnek a tagok; 4. *kölcsönös példaadás*, ami által a lelkek főkép és leginkább buzdíttatnak a buzgóságban való dicséretes vetélkedésre; 5. *titkos feddések*, ha valaki netán a Mária iránti szeretet gyakorlatában ellankadna. Ily nagy és sokféle előnyök mellett méltán kiáltott fel egy haldokló tagtárs: Mily, édes, mily üdvös, boldogságos Szűz, a te társulatod! Mit cselekedtem, milyen érdemeim vannak s voltak, hogy abba felvétettem?

Boldog pap, ki igaz szolgája Máriának, s ennek tisztelőket, szolgákat gyűjt. Boldog az a nép, mely őt tiszteli. Az Úrtól áldást nyernek, kegyelmet a jelen, dicsőséget a jövő életben.[1]

295. Hallottuk, hogy a szentek az égben gondoskodnak üdvünkről, sőt egész hévvel arra törekszenek, hogy egykoron mi is a mennyországba jussunk; hogy a szentek érettünk közbenjárnak, s azért helyesen és haszonnal hívjuk őket segítségül. Mi következik ebből? Legyünk a legnagyobb hálával a Szentek és főkép védszentünk (s az angyalok s őrzőangyalaink) irányában, mert üdvünk védelmét oly kész örömest magukra vállalják, mert közreműködésök által oly nagy testi s lelki segítségben részesítenek bennünket mindennap és részesítettek eddig is; továbbá, hogy hívjuk őket mindennap segítségül, kérvén őket, hogy imáik által értünk közbenjárjanak, hogy imáikat a miénkkel Istennél egyesítsék, hogy ha az életben vétettünk, bennünket egykoron az örök hajlékba fogadjanak. «Jobb[2] a szenteket buzgó imákban és könyekkel segítségül hívni, és azok dicsőségteljes közbenjárását alázatos lélekkel kikérni, mint azok titkait hiába való kutatással feszegetni.» A szentek még a legcsekélyebb szolgálatokat is, melyeket nékik teszünk, a legbőségesebben viszonozzák.

Mindennap hívjuk segítségül védőszentünket és mennyei pártfogónkat, kit a keresztségben nyertünk; továbbá szent Józsefet[3] az egész egyház pártfogóját, kinek mint atyának maga Krisztus engedelmes vala; a sz. apostolokat, Pétert és Pált, az egyháznak legerősebb oszlopait. Minél több akadály gördül üdvünk elé, minél nagyobb veszélyek támadnak, minél vakmerőbbek és ijesztőbbek lesznek ellenségeink seregei, annál buzgóbban forduljunk a szentek segítségéhez, annál több mennybeli segítőt keressünk; magunk is imádkozzunk, intsünk másokat arra, hogy velünk imádkozzanak: «Istennek minden szentei esedezzetek

[1] Dr. *Müller*, Theol. Mor. t. 3. §. 235.

[2] Imit. Christ. l. 3. c. 58. n. 7.

[3] V. ö. Offic. Votiv. s Josephi és a többi Officia Votiva; továbbá Offic. Patrocinii s. Josephi, Dominica 3. post Pascha. XIII. Leo dicsőségesen uralkodó pápának az által, hogy az 1883. évi júl. 15-én kiadott decretuma által a fogadalmi (votiv) zsolozsmákat az év minden hetében az egyes napokon elvégezni megengedte, azt jelezte, mily nagy buzgalommal kell a jelen idők válságos körülményeiben a szentek segítségét kikérnünk. V. ö. egyszersmind IX. Pius Decret. 1870 decz. 8-áról, melyben sz. József méltóságáról és Istennél értünk való közbenjárói hatalmáról a leghatározottabban szól.

értünk annál, aki titeket a mi szükségeink és üdvünk végett kiválasztott.» «Segítsenek minket mindenkoron a te szenteid, ó Uram, s főkép azok, kiknek ereklyéi az egyházban nyugosznak, hogy midőn érdemeiket tiszteljük, azok pártfogását érezzük.»

296. Különösen szűz sz. *Máriáról* hallottuk, hogy nem hiába, hanem mint Nagyasszonyunk s védelmezőnk, anyai gondossággal eltelve üdvünk iránt áll Isten trónjánál, hallottuk, hogy igen hasznos ő hozzá bizalmasan fordúlni az élet minden veszélyében.

Mi következik ebből? Hogy minden szükségünkben, akár jókat kívánunk Istentől elnyerni, akár valami rosszat akarunk elhárítani, gyermeki érzülettel forduljunk a boldogságos Szűzhöz, mint anyánkhoz; ajánljuk föl neki teljesen a rólunk és ügyeinkről való gondoskodást, miként sz. Bernát[1] int, mondván: «Bármit akarsz felajánlani, Máriának ajánld fel. Mária legkedvesebb és minden képzeleten felül legérdemesebb kezeire bízd azt...»

Vagy az ő tiszteletére különösen szentelt templomban vagy pedig valamely szent és a tisztelet és szeretet indulatának fölébresztésére alkalmatos kép előtt, vagy ha ez könnyedén nem történhetnék, szivünk benső titkos rejtélyében beszéljünk vele bizalmasan ügyeink és szükségeinkről: őt követvén, nem térsz le az igaz útról; őt kérvén, nem fogsz csüggedni; ő reá gondolva, nem fogsz tévedni. Ha ő segít, nem fogsz elesni, ha ő pártol, nem fogsz félni, ha ő vezet, nem fogsz ellankadni.[2]

És amint mi választottuk őt védasszonyunknak és segítőnknek, úgy iparkodjunk másokat is arra birni, hogy minden szükségeikben Máriához folyamodjanak. Ezen erős bizalmat a szt. Szűz és Istenanya irányában a kisdedek sziveibe is csepegtessük; a szűzeket és ifjakat nyájas intelemmel arra birjuk, hogy naponta ajánlják magukat a sz. Szűz pártfogásába; az anyákat és családatyákat tanítsuk arra, hogy magokat övéikkel együtt a szűz Mária oltalma alá adják; Krisztus összes híveit pedig minden erőnkből, bármely alkalommal arra kérjük, hogy az élet veszélyeiben a leghatalmasabb s legjóságosabb Szűzhöz és Anyához, mint védasszonyunkhoz, oltalmazónkhoz, forduljanak.

[1] Sermo in Nat. B. V. M. n. 17. M. 183. k. 448. l.

[2] Sz. *Bernát* ugyanazt mondja Hom. 2. Sup. Missus est. n. 17. M. 183. k. 71. l.

Imádkozzunk tehát az egyházzal:[1]

«Irgalmazz Krisztus szolgáidnak, kiknek Atyád kegyességét malasztos trónod előtt szűzi védasszonyunk eszközli ki . . . . . Apostolok és próféták a szigorú birónál a megtérő bűnösöknek eszközöljetek bocsánatot. Ti biborral ékes vértanuk, a hitvallás ragyogó ajándékával fényeskedő lelkek, minket számkivetetteket vezessetek hazánkba. Szűzeknek égi tiszta kara és ti kik a csillagok közé a remeteségből jutottatok, vezessetek e szent helyre. Vigyétek el a hitetlenséget a hivők határaiból, hogy mindnyájan egy akol legyünk, melyet egy pásztor igazgat.»

297. *A köztünk és a tisztítótűzben lévő lelkek közötti viszonyra* vonatkozólag hallottuk, hogy mi a tisztítótűzben létező lelkeknek sokféle s könnyű szerrel végezhető könyörgéseink által segítségére lehetünk. Már előbb hallottuk, hogy a tisztítótűz büntetései igen súlyosak és nem ritkán igen sokáig tartanak.

Mi következik ebből? Hogy amennyire tőlünk telik, segítsünk rajtok, azon könyörgések által, melyeket már fölhoztam. S valóban kötelességünk az elhunytaknak segítségére sietnünk: *a)* az *emberiesség* szempontjából. »Ugyanis minden állat a magához hasonlót szereti, így minden ember felebarátját is (Eccli 13, 19.).» Innen van, hogy még a mennybeliek sem feledkeznek meg rólunk, hanem dacára annak, hogy saját sorsukról gondoskodva van, aggódnak a miénkről és kéréseikkel azon vannak, hogy mi is a boldogság ama révpartjához jussunk, amelyet ők már elértek. Már pedig azok, akik a tisztítótűzben szenvednek, ugyanazon természetüek, mint mi, ugyanoly anyagból vannak alkotva, mint mi. Szükséges[2] tehát, hogy a részvét útján menjük át azokhoz, akikkel az emberség által összekötve valánk. Kötelezve vagyunk erre főkép *b)* a *rokonság* szempontjából; ugyanis azok közül, kik a tisztítótűzben sinylődnek, kétség kívül sokan vannak, kik hozzánk élőkhöz vérrokonság és atyafiságnál fogva közelebbi viszonyban állanak; így pl. nagyszülők, atyák, anyák, testvérek és más rokonok. Sőt nem ritkán történik, hogy miattunk szenvednek. Tehát valóban a legnagyobb háladatlanság jele volna, ha azokat, kiket úgy szólván a lángokba taszítottunk, innen kimenteni épenséggel nem törekednénk, és míg azok fáradsága gyümölcseit élvezzük, ennek egy kis részét sem fordítanánk reájuk. Kötelezve vagyunk erre *c)* a

[1] Hymn. in Vesp. festi OO. SS.
[2] Mondja sz. *Bernát,* Sermo de divers. 42. n. 5. M. 183. k. 663. old.

barátság szempontjából. «Könyörüljetek rajtam, könyörüljetek rajtam, legalább ti, barátaim, mert Isten sujtó keze ért el engem», ekkép hangzik azok kiáltása felénk, kik a tömlöcben fogva tartatnak. A barátság törvényei[1] kivánják, hogy «lelkedben meg ne feledkezzél barátodról és kincseidben is emlékezz meg róla»; főkép midőn az kincseidre szorul ama mondás szerint[2]: «Légy hű barátodhoz szegénységében»; azaz «szorongattatásának idejében maradj irányában hűséges, hogy az ő örökségében te is részes légy».

Kötelezve vagyunk erre *d)* a *vallásból* vett sokféle okoknál fogva: azokkal ugyanis egy egyházat, egy testet képezünk; amint mondja sz. *Ágoston.*[3] Ugyanis a jámbor holtak lelkei nem záratnak ki az egyházból, mely most is Krisztus országa. Különben nem is történne róluk Isten oltáránál megemlékezés. «Ama lelkeknek, miként nékünk is, Isten az atyja, Krisztus a feje, az egyház az anyja, a hit a szabálya, az ég a reménysége, a szeretet az öltönye. Tehát nemcsak szent és üdvös, hanem méltányos is, hogy ugyane társaság tagjai egymást kölcsönösen segítsék.

Továbbá hitünk legfőbb *parancsolata* az: «Szeresd Istenedet» .... Ez a legnagyobb és legelső parancsolat. A másik ehhez hasonló: «Szeressed felebarátodat,[4] mint önmagadat», teljesítsük tehát a testvéri szeretet e legfőbb parancsolatát és tehetségeinkhez képest segítsünk a megholtakon.

Végre kötelezve vagyunk erre *e) az önszeretetnél fogva* is: «A mily mértékkel ti mértek, ugyanolyannal fog visszaméretni.»[5] Nincs hathatósb eszköz a tisztítótüzet kikerülni, mint ha valaki arra törekszik, hogy minél több lelket mentsen ki a tisztítótűzből. Ugyanis Krisztus ezen jótéteményt olybá veszi, mintha neki lett volna szánva és ezért méltán kiszabadítja azt a tisztítótűzből, ki őt annyiszor az elhunytak lelkeiben kiszabadítá; és a lelkek részint a dicsőség, melyet elősegítettünk, nagyságából részint a büntetések, melyeket megrövidítettünk, súlyos voltából fölismerve e jótett nagyságát, nem fognak megszünni jótevőikért imádkozni, nehogy szintén a kínok ama helyére jussanak.[6]

[1] Péld. 37. 6.
[2] Ugyanott 22., 28. s köv.
[3] Civ. Dei. l. 20. c. 9. n. 2. M. 41. k. 674. l.
[4] *Máté* 22., 37. s. köv.; Luk. 638.
[5] *Luk.* 6., 38.
[6] V. ö. *Faber,* Concionum opus. t. 6. p. 531. s köv. Deus Purg. n. 32.; *Collet.* Purg. c. 4.; *Kraus,* Realencycl. k. 1. 355., 524. old.

III. RÉSZ.

Az általános végről, azaz az egész emberi nem és a természeti (fizikai) világ végéről.

Bevezetés.

298. Az *első részben* a részleges véget, azaz az egyes ember végét tárgyaltuk; kimutattuk azt, hogy halálunk után (más szóval lelkünk a halál után azonnal) mindnyájan itélet alá kerülünk s erkölcsi értékünknek megfelelő helyre, vagy a pokolba, vagy a tisztitóhelyre, vagy a mennyországba jutunk. A *második részben* beigazoltuk, hogy az élők és azon megholtak között, akik a kegyelem állapotában hunytak el, az egyesség nem szünik meg teljesen, hanem a szeretet láncával egybefűzve fenmarad; hogy a szentek érettünk az égben Istennél hathatósan közbenjárnak; s hogy mi őket nekik megfelelő tiszteletben részesíteni s a tisztitóhelyen szenvedő lelkek segítségére sietni s fájdalmaikat enyhíteni képesek vagyunk és tartozunk.

Mit értünk az általános vég alatt?

299. Hátra van még, hogy tüzetes tárgyalás alá vegyük a *harmadik részt*, vagyis megfeleljünk a kérdésre, mi lesz a világ végén az egész emberi nemmel s a látható világgal, más szóval, beszélnünk kell még az általános végről. *A világ vége*,[2] másként *általános vég*, az egész emberi nemnek és a természeti világnak végét jelenti, nem azt, hogy mindkettő létezni megszűnik, hanem, hogy Isten örök végzésében eléje tűzött célját elérte. Az *emberi nem* ugyanis nem marad mindig abban az állapotban, amelyben jelenleg van; nem fogja a földet szünös-szüntelen megujuló nemzedékkel benépesíteni; hanem betelvén a szám, amelyet Isten szándékolt, az emberi nem tovaterjedése megszűnik s bekövetkezik mindaz, amit Isten az emberrel és a természeti

A holtakra alkalmazható bucsúkra vonatkozólag olvasd *Bautz*, Fegefeuer 221. s köv. old.

[1] E kitétel bibliai; sz. *Máténál* u. i. az van írva: «Mi eljövetelednek és a világ végének jele?» (24, 3.) s u. o. 24, 14.: «És hirdettetni fog az evangélium az egész földkerekségen bizonyságul minden nemzeteknek és akkor jön el a végezet.» E szó világ (saeculum) hebraismus s mindazt jelenti, ami a tér és idő fogalma alá esik.

világgal a végezetkor öröktől fogva tervezett; t. i. minden ember feltámad, hogy az utolsó itéletben megitéltessék s az őt megillető örök dicsőségbe, illetve pokolba jusson. Hasonlóképen a *természeti világnak* is, más szóval, mindannak, ami az emberen kívül a látható világot alkotja, vége szakad; nem mintha teljesen megsemmisülne, amint ez már mondva volt, a külső állagok megsemmisítésével, hanem, hogy megszűnvén célja, amely végre földünk a jelen állapotban alkotva lőn, régi alakja és berendezése helyett a megújult emberi nemnek megfelelő alakot veszen fel.

Állításunk igazsága.

300. Minthogy a maga helyén és idején bővebb tárgyalás alá veszszük az emberi nem bekövetkezendő végét, nemkülönben azt, hogy miben áll a természeti világrend befejezése, vége, megsemmisülése, vagyis a külvilág *összeégetését*, ez összeégetés eredményét, tehát *a föld megújulását*, legyen elég, ha e helyen hosszasabban csak azt bizonyítgatjuk, hogy a természeti világrendnek, azaz, a külső világnak *vége szakad*. Állításunk igazságát igazolja úgy az *ó-* mint *újszövetségi* Szentirás. A *101. Zsolt.-ban* a 26. s a következő v.-ben olvassuk: «Kezdetben teremtetted, Uram, a földet s az ég kezeidnek alkotása. Azok elmulnak, te pedig megmaradsz: és mind, mint a ruha elavulnak; és mint a ruhát változtatod azokat és megváltoznak»; maga *Krisztus* is mondja: (*Máté* 5, 18.): «Bizony mondom nektek, míg az ég és föld el nem mulnak, egy betű vagy egy szótag sem múlik el a törvényből, még mindezek be nem teljesednek»; és másutt (*Máté* 24. 29. és a köv.): «Tüstént pedig ama napok gyötrelmei után a nap elsötétedik, és a hold nem adja fényét, és a csillagok lehullanak az égről, és az ég erei megindulnak...Az ég és föld elmulnak.» Sz. *Péter* (II. 3, 10.) azt mondja: «Az egek nagy rohammal elmulnak»; sz. *Pál* a *Kor.* irt levelében (7, 31.) igy szól: «Elmúlik e világ alakja (σχῆμα).» Ugyanezt tanítják a szentatyák, akiknek idézeteit lásd alább. A józan ész sem tehet semmi ellenvetést, ha figyelmen kívül nem hagyja, hogy az anyagi, a természeti világ, az emberért lett teremtve. A világ, mondja sz. *Tamás*,[1] az ember lakhelye; kell pedig hogy a lakás a lakónak megfelelő legyen. Minthogy tehát a világ végén, amint ezt alább bizo-

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. a. 1. A. o. 418. l. és pedig c. 4. a. 1. V. ö. *Bautz*, Weltende und Weltgericht, 242. s köv. lap; *Gutberlet*, Naturphilosophie, 1884., 48. s a köv.

nyitjuk, az ember megváltozik, kell, hogy lakóhelye is megfelelő változáson menjen keresztül.[1]

301. Úgy az emberi nem, mint a természeti világrend végét, emberségében láthatólag a földre jövén, maga *Krisztus* eszközli; az isteni Ige, aki üdvösségünk végett jött le a földre s vette fel a testet, a Megváltás munkáját ezen második láthatóképen való eljövetele alkalmával befejezi. A Szentírás és Hagyomány szerint a világ végén el fog *jönni* az ég felhőiben;[2] szavát mind, kik csak a sírokban vannak, hallani fogják és *előjönnek*;[3] és — s ebben rejlik Krisztus munkája, majd ha másodízben a földre jön — itélni fogja az eleveneket és holtakat s a világot tűz által; a választottakat magával viszi az égbe,[4] az elkárhozottakat az örök tűzre küldi.[5]

302. Épen azért, mivel ezen általános véget maga Krisztus eszközli, amaz utolsó idő, midőn mindezek történnek, *Úr napjának*,[6] vagy az *ember Fia napjának*[7] is mondatik. Hívjuk azonkivül *utolsó napnak*,[1] mivel a jelen időrendnek, amely aztán mintegy beleolvad az örökkévalóságba, utolsó napja.

[1] A természeti világrend, vagyis az anyagi teremtmények az ember különböző állagának megfelelőleg más és más helyzetben voltak. Midőn az ember ártatlan és az igazság eredeti állapotában (in statu innocentiae et justitiae originalis) volt, az anyagi teremtmények is a legtökéletesebbek voltak, a *Genesis* szavai szerint (1, 31.): «Látá Isten amelyeket alkotott, és igen jók valának.» Az ember buktával nyomban bekövetkezett a külső természeti rendnek is megromlása; mondotta Isten Ádámnak *Gen.* 3, 17. s köv.): «Mivel hallgattál feleséged szavára, . . . átkozott a föld munkádban: fáradalom árán eszel abból élted minden napjaiban Tüskét és kórót terem neked a föld; és a föld füvét eszed.» És ez nagyon helyén való volt. Az ember az Isten ellen lázadott föl; tehát a természet is némiképen lázadóvá lett az ember ellen. Sz. *Ágoston* mondja, Civ. Dei, 1. 14. c. 15. n. 2. M. 41. k. 423. l. «Mi volt méltó megtorlása amaz engedetlenségnek, mint az engedetlenség.» Krisztus ugyan megváltotta az elesett embert; azonban, amint a végtelen bölcseségében az emberi testet nem szabadította meg a haláltól s a más egyéb nyomorokat sem szüntette meg, akként meghagyta az anyagi teremtményeket is, megromlott állapotban. A világ végén, mivel ember már többé nem lészen, akinek szolgálatára állhatnának a letárgyalt módon a teremtett lények *(Gen.* 3, 18. és egyebütt), okvetetlenül kell, hogy a föld is úgy változzék, hogy az ember új állapotának megfeleljen.

[2] *Máté* 24, 30.

[3] *Ján.* 5, 28. s köv.

[4] *I. Thess.* 4, 16.

[5] *Máté* 25, 41. s köv.

[6] *Thess.* 5, 2.: «Az Úr napja, mint tolvaj az éjjel, úgy jön el.»

[7] *Luk.* 17, 26.: «Amint Noé idejében történt, úgy leszen az ember Fia idejében is.»

Felosztás. 303. Amint az eddig mondottakból is kiviláglik, ezen részben főleg a feltámadásról, az utolsó itéletről, az ember boldog vagy boldogtalan örökkévalóságáról leszen szó. Mindezekhez azonban egyebet is csatolunk, hogy némi képet alkothassunk magunknak arról, amik a világ végén történni fognak. Beszélni fogunk ennélfogva az

I. fejezetben: *Krisztus második eljöveteléről s az ezt megelőző jelekről.*

A II. fejezetben: *A test feltámadásáról.*

A III. fejezetben: *Az általános itéletről.*

A IV. fejezetben: *Mindarról, ami az utolsó itélet után következni fog.*

I. FEJEZET.

Krisztus második eljövetele s az ezt megelőző jelek.

I. cikkely: *Téves nézetek.*
II. cikkely: *A tétel igazsága.*
III. cikkely: *Az eljövetel ideje.*
IV. cikkely: *Az eljövetel módja és körülményei.*

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

304. Krisztus második eljövetelét, amint ez nyilvánvaló, tagadásba vonja minden hitetlen; és mindazok, akik nem hisznek az utolsó, általános itéletben, mint a *gnostikusok*, *katharok*, *albigaiak* s mindenrangú *észelviek*. A hivő — orthodox[2] —

[1] E nap *nagy napnak* is hivatik, mivel alatta nagy csodák történnek, t. i. a világ összeégetése, a trombiták harsogása, halottak feltámadása, az angyalok lejövetele Krisztus kiséretében, Krisztus eljövetele minden szentekkel, általános itélet, a gonoszok elkárhozása, a boldogok megjutalmazása.

[2] A hivőkről szólok; mert az észelvi protestánsok az ide vonatkozó szentírási szövegeket Krisztusnak a feltámadás után történt megjelenésére magyarázzák, vagy úgy, hogy Krisztus hiveiben lelkiképen él, stb.

protestánsok nem tagadják ugyan Krisztus második eljövetelét; mindazonáltal nagyon sok rávonatkozó dologról téves véleményben vannak. Néhány protestáns hittudós a 17. és következő századokban, a Szentírásnak Krisztus második eljövetelét illető szavait félremagyarázta. Azt mondották t. i., hogy sz. *Pál* szavai a *Thess.* II. 2, 3. s köv., nem foglaltak magokban Szentlélek által sugalt jövendölést, hanem sz. *Pálnak* csak alanyi véleményét, aki ezen következtetésre vagy a zsidók hagyománya, vagy a Dánielnél előforduló képletek (8, 11. s köv.), vagy a korviszonyok útján jutott; továbbá: Krisztus eljövetele, amelyről az apostol beszél, nem valódi, hanem inkább *átvitt* — *lelki* — értelemben veendő, amennyiben Krisztus Jeruzsálem városára azt a szigorú itéletet bocsátotta.[1]

Mellesleg megjegyezhetjük, hogy nem sokban különbözik a protestánsok ezen véleményétől *Döllinger*[2] véleménye ugyanezen dologban.

Ami Krisztus második eljövetelének *idejét* illeti, sz. *Ágoston* korában e tárgyban ferde véleményben voltak, azt hivén, hogy ez idő csak annyiban bizonytalan, amennyiben *napja* és *órája* ismeretlenek. Az Üdvözítőnek szavait[3] u. i.: «Azt a napot s azt az órát senki sem tudja, még az ég angyalai sem, hanem csak az Atya», úgy fogták föl, sz. *Ágoston*[4] magyarázata szerint, hogy az Úr második eljövetelének időpontja megjelölhető; s csak a napot s az órát nem jelölhetjük meg. Krisztus és az apostolok, amint tüstént látni fogjuk, Krisztus eljövetelét megelőző jeleket jósoltak meg. Azon jelek hiányából vagy jelenlétéből tehát azt hitték, hogy Krisztus eljövetelének közelségére követ-

[1] V. ö. *Simar*, Dogm. p. 902. s köv.; *Döllinger*, Christenthum u. Kirche, Beil. I. p. 422. s köv.; *Wetzer és Welte*, Kirchenlex. ed. 2. t. 1. p. 918

[2] E szerint: Az apostolnak nem volt szándékában, neki adott kölcsönös isteni kijelentés alapján jövő dolgokat történeti pontossággal elmondani, hanem csak azt a felfogást és várakozást, melyet az akkori egyház a közel jövőben beállandó eseményekre vonatkozólag Krisztus szavaiból alkotott, a thessalonikabeliek oktatására alkalmazta (Christenthum u. Kirche, edit. 1. p. 285.); vagy talán sz. Pál azt, amit azonfelül Krisztus eljövetelének előzményeül mondott, Krisztus jövendöléseiből, Dániel Krisztusra vonatkozó jóslataiból, s kora viszonyainak megfigyeléséből merítette (u. o. 277. old.) V. ö. *Wetzer és Welte*; i. m. 918. s köv. old.

[3] *Mát.* 24., 36.; v. ö. Márk 13. 32.

keztethetnek. E véleményt azonban maga sz. *Ágoston* megcáfolja.

Ugyancsak a ker. korszak minden időpontjában voltak egyesek, akik Krisztus második eljöveteléről téves nézeteket tanítottak. Már az apostolok idejében sokan azon kor óriási erkölcsi romlottságából kifolyólag, főleg a pogányok között, azt gondolták, hogy a világ és Krisztus eljövetele küszöbön van; köztök a thessalonikabeliek, akiket megfedd sz. *Pál* II. l. a *Thess.* 2., 2. s köv. Sőt néhány szentatya is, mint sz. *Cyprián*, *Ambrus*, *Vazul*, kifejezést adott abbeli véleményének, hogy a jelek után itélve, az Úr napja közel van. Hesychius, salernói püspök, sz. Ágostonnal némi vitát folytatott e tárgyban.[1] Hasonló értelemben nyilatkoztak Nagy sz. *Gergely*, sz. *Norbert*, *Ferreri Vince* s mások,[2] a kor legnagyobb szónokai. A mint erről meggyőződhetünk a későbbi és legújabb íróknál.[3]

[1] *Hesychius* így szólt (sz. Ágoston műveiben, Epist. 198. n. 5. M. 33. k 903. l.): «Véleményem szerint az Úr eljövetelének se napját, se hónapját, sem évét nem tudhatjuk; de látva és felismerve eljövetelének jeleit, lehetetlen, hogy magam is ne várjam s hiveimet rólok föl ne világosítsam, hogy teljes várakozásban megkedveljék annak eljövetelét, aki mondotta: Midőn mindezeket látjátok, tudjátok, hogy közel van az ajtóban. Az evangélium és a próféták által megjelölt, szemünk láttára végbement jelek pedig odamutatnak, hogy az ő eljövetele nyilvánvaló.» Sz. *Ágoston* ellenben kimutatja (Epist. 199. n. 34. M. 33. k. 917. l.) kézzelfoghatólag, hogy a látszólag teljesedésbe ment jelek nagyon általánosak s annyira közönségesek, hogy hasonlók az egyház minden idejében mentek végbe.

[2] V. ö. sz. *Bernát*, Epist. 56. M. 182. k. 101. s köv. old. (jegyzeteiben).

[3] P. o. *Holzhauser* Bert., Rajna melletti bingeni esperesnél († 1658); Lamennais, Segur, Kremenz, Rohling. V. ö. Etudes religieuses, 1868. II. 563. s köv. old. V. ö. *Bautz*, Weltende, 23., 27. s köv. old.

E véleményekre találóan jegyzi meg *Suarez* (in Summ. Theol. s Thomae, P. III. disp. 53. sect. 4.): «A tapasztalati tények hosszú sora tanusítja, hogy elégtelenek e jelek arra, hogy azokból itéletet hozzunk az itélet közelségéről. Ugyanazon jelek u. i., amelyek szemünk előtt végbemennek, ezelőtt 1000 esztendővel is megvoltak, s az itélet még sem következett be; ezeknél biztosabbakat pedig az Úr eljövetelének közelségére vonatkozólag mi sem láttunk. A szentek tana egyszerűen onnan van, mivel a jelen bajok folyton növekednek s még nagyobbaktól is lehet tartani; de másrészt, megrendíteni is igyekeztek vele a bünösöket s nem is mondtak hamisat, midőn azt állították, hogy az utolsó itélet inkább és inkább közeledik; azonkívül követheték a Szentirás szólásmódját is s joggal mondhatták, az örökkévalósághoz viszonyítva, az egész idő csak alig néhány pillanat. De ha egyik-másik azon véleményben volt is, az azért

Ezen többé-kevésbbé helytelen véleményektől nagyban különböznek a régi és újabb *khiliászták*, minők az *irvingek*, *mormonok*, tévedései, akik azt állítják, hogy Krisztus második eljövetele nagyon közel van s hogy ezt nyomban Krisztus és a megváltottak ezeréves uralma követi a földön.[1]

305. Az *Antikrisztust* illetőleg sokan hibáznak abban, hogy tagadják, mintha *egyes személy*-nek kellene lennie; s azt tanítják, hogy jóval a világ vége előtt fog eljönni, sőt hogy tényleg már itt is volt.

A régebbi időben is akadtak már többen, akik azt állították, hogy az Antikrisztus nem lesz bizonyos, meghatározott személy; hanem e név csak elnevezés, amelylyel minden Krisztussal ellenséges embert illetünk, mint a hitehagyott *Juliánt*, *Ariust*, *Mohamedet*; vagy személyesítés, amelyet a világ végén uralgó gonoszságra és hitetlenségre kell átvinnünk. Nagyon sok protestáns a 17. századtól fogva, amint már említettem, sz. *Pál* azon szavait, amelyekkel Krisztus második eljövetelét és hatásait vázolja, vagy úgy fogja föl, hogy jövendölést nem tartalmaznak, hanem csupán az apostol egyéni levont véleményét, vagy — amint ezt főkép *Luther* nagy garral hirdette — *a római pápa* az Antikrisztus; ebből kifolyólag azt hánytorgatják, hogy az Antikrisztus már megjelent s a világon forgolódik. Voltak ugyan már *Luther* előtt is, akik nem átallották azt rebesgetni, hogy a római pápa az Antikrisztus, mint a *waldiak*, *albigaiak*, *spiritualisták*, *wikleffiták* és *hussiták*; de, habár a pápa iránt való gyűlöletből tették is ezt, mindazonáltal sz. *Pál* és *János* idevágó jövendöléseit nem alkalmazták rá. A lutheránusok nem fáradnak bele annak védelmébe, hogy a Thess. írt levél 2. f. szavai s a Titkos jelenések könyve 13. fejezete a pápaságra alkalmazandó, minthogy a pápák Krisztus tanítását s törvényét megrontották, aminek következtében a jövendölés által vázolt romlást idézték elő

történt, mert vagy nem vették jól szemügyre a jeleket, vagy nem gondolták át azt, hogy azon jelek, amelyek őket e véleményekre juttatták, sok századdal előttük is lejátszódtak.»

[1] V. ö. *Döllinger*, Christenthum u. Kirche, p. 440.; *Jörg*, Geschichte des Protest. in. seiner neuesten Entwicklung, II. p. 94; *Simar*, Dogm. p. 898.; *Bautz*, Weltende, p. 23. s köv. old. Különben a khiliászták tévedéséről alább bővebben fogunk beszélni. 2. fejezet. 3. cikkelyben.

Krisztus egyházában s még mindig növelik.[1] A protestánsok az egyház iránt való gyűlöletökben annyira mennek, hogy ama véleményöket, miszerint a pápa az Antikrisztus, beigtatták hitvallásos könyveikbe,[2] s követőik elé hitcikkelyként tűzik.[3]

Egyéb idevágó tévedésekről annak helyén szólunk.

II. CIKKELY.

Krisztus második eljövetelének valósága.

306. E tétellel nagyon röviden végezünk, minthogy alább ahol Krisztus eljövetelének körülményeiről s ahol az általános itéletről, amelyet Krisztus az összes emberi nem fölött tart, tárgyalunk, e kérdés ismét szóba kerül.

307. Tétel: *Krisztus ismét el fog jönni.* E tétel hitágazat, amint kiviláglik a hitvallásokból: igy az *Apostoli hitvallásban*[4] imádkozzuk: «Onnan leszen eljövendő itélni eleveneket és holtakat.»

[1] *Azon idővel*, amelytől fogva a római pápák Antikrisztusként s az igaz egyház, mint az antikrisztus országa szerepelnek, nem vagyunk tisztában. Legtöbben azon véleményben vannak hogy Krisztus egyházára az Antikrisztus országa elnevezést legelőször a 7. század elején fenték, midőn IV. *Bonifác* pápát (607—614) Phokas, *görög* császár, mint az összes egyházak fejét üdvözölte. Ezen időponttól kezdve folyton történik hivatkozás a *Titk. j.* 13., 8. versére s a *Titk. j.* 11., 3. verséből odakövetkeztetnek, hogy az antikrisztus országa 1260 esztendeig tart, a világ vége tehát 1866. fog beállni. (V. ö. *Magd.* Cant. I. Lib. II. 4.)

[2] A *Smalk.* cikkben P. II. art. IV. 10.; v. ö. *Simar*. Dogm. p. 903.

[3] Hogy e gyalázatos káromlással nagyon sokan a *protestánsok* közül felhagytak, az kiviláglik onnan, hogy a *porosz uralkodóház* a *Karolini szigetekért* folytatott pörben *XIII. Leó pápát* kérte fel közvetitőül. Legjelesebb hittanáraik is, mint *Hengstenberg* és mások számtalanan e nevetséges véleménynyel felhagytak. Minthogy azonban a jelenben is nagyon sokan lándzsát törnek a vélemény mellett (v. ö. Zeitschrift für luther. Theologie, anni 1861., p. 467. s köv. old.), alább rávonatkozólag egy pár megjegyzést teszünk. V. ö. *Bautz*, Weltende, p. 63. s köv. old.

[4] A *nicea-konstantinápolyi* hitvallásban olvashatjuk: «És ismét el fog jönni dicsőséggel, itélni» stb.; a XI. *toledói* zsinat hitvallásában meg ez áll: «Ott ül az Atyaisten jobbja felől, ahonnan a világ végén, mint élők és holtak bíráját várjuk. Onnan jön el minden szenttől környezve, hogy itéljen s megfizessen kinek-kinek érdeme szerint: a szerint, mint ki-ki jól vagy rosszul viselkedett életében.» V. ö. a *lateráni IV.* zsinati határozatokat is. A *Római katekizmus*, P. 1. c. 8. n. 2. igy ir: «A sz. könyvek az Istenfia két eljöveteléről

Bizonyítékok.

308. E véleménynyel több helyen és hosszasabban találkozunk *a Szentírásban*. *Máté* 16, 17. írva van: «Az ember Fia el fog jönni Atyja dicsőségében angyalaival, hogy megfizessen kinek-kinek az ő cselekedetei szerint.» Ugyancsak ő nála olvasható (25, 31. 32.): «Midőn az ember Fia eljövend az ő fölségében s minden angyalok ő vele, akkor ülni fog fönségének székén, és elébe fognak gyülekezni minden nemzetek.» Az *Apostolok cselekedetében* meg olvashatjuk (1, 11): «Ez a Jézus, aki fölvitetett tőletek az égbe, úgy jön el, amint láttátok őt az égbe szállni»; a *Thess.* I. 4, 15 sz. *Pál* így szól: «Mivel maga az Úr az arkangyal szavára és Isten harsonájára leszáll az égből.»[1]

A *Szentatyák* közül egyedül sz. *Ágostonra* hivatkozunk; mivel alább az utolsó itéletről szóló fejezetnél amúgy is többet kell idéznünk. A sz. egyháztanító[2] így ír: «Amit nyiltan hisz és tanít az igaz Isten egész egyháza, hogy Krisztus le fog szállni az égből az élők és holtak megitélése végett; ezen itéletnek ama napját az isteni itélet napjának, azaz utolsó itéletnek mondjuk.»

A *szertartásos könyvek* is gyakran említést tesznek Krisztus második eljöveteléről; p. o. az *Apostoli constitutiók* szertartásos részében olvassuk: «Ezt cselekedjétek az én emlékeze-

tesznek említést: az egyik, midőn örök üdvünkért testet vett magára s a sz. Szüz méhében emberré lett; *a másik*, midőn az emberek itéletére a világ végén ismét el fog jönni.»

[1] Civit. Dei. 1. 20. c. 1. n. 2. M. 41. k. 659. l. Már sz. *Irén* is adv. Haer. 1. 1. 10. 1. M. gör. sor. 7. k. 550. l. így szól: «Az egész földkerekségen, a földkerekség legvégsőbb pontján is elterjedt egyház ... azt a hitet nyerte és tartotta meg, amely ... az egy Jézus Krisztusban való hit ... s amely hirdeti, hogy az atyá dicsőségében el fog jönni, hogy megújítson mindeneket, s feltámaszsza az egész emberi nem testét.»

[2] L. 8. c. 12. M. gör. sor. 1. k. 1104. l. U. cs. a *mozarab*, a *Gelasius*-féle s valószinűleg az első *apostoli* szerkönyvben is (v. ö. *Grisar*, Der Gelas. Messkanon, in fascic. *Innsbr*. Theol. Zeitschr. 1886. p. 23.). V. ö. azt a szerkönyvet is, amely azon hires könyvben, amelynek címe: *Doctrina Apostolorum*, található föl. Ezen szertartás vagyis mise végén hosszasabb könyörgés olvasható, azzal a kéréssel, hogy Krisztus jöjjön el. (V. ö. *Innsbr*. Theol. Zeitschr. anni 1884. p. 403.) Ugyancsak azon könyv egy egész fejezetet, — az utolsó fejezetet, — szentel a világ végének s Krisztus második eljövetelének; tárgyalás alá veszi *Linzer* theol. prakt. Quartalschr. anni 1888., fasc. 1.

E munka, amely nagyon sok az utolsó dolgokra vonatkozó igazságot tárgyal, főleg a 16. fejezetben, nagy tekintélynek örvend, minthogy azok szerint, akik hitelesnek tartják, a második elején, illetve az első században (70 körül) —

temre; valahányszor ugyanis enni fogtok e kenyérből, és e kelyhet iszszátok, halálomat hirdetik, mígnem eljövök.»

A józan emberi *ész* sem tesz semmi ellenvetést az ellen, hogy maga Krisztus eljövén, eszközölje az általános véget, támassza föl a holtakat, minden embert megitéljen s érdemleges helyet jelöljön ki számunkra. A *halottak feltámasztásának* ugyanis nagyon megfelel, hogy aki életre keltette a lelket, testünket is az hozza ismét életre s változtassa meg; hogy aki kiérdemelte[1] feltámasztatásunkat, ugyanő támasszon is fel bennünket; ugyancsak az általános itéletre vonatkozólag is nagyon illő, hogy az vonjon bennünket felelősségre a kegyelmekért, aki nekünk e kegyelmeket kiérdemelte; nagyon illő, hogy a fej tartson itéletet a tagok felett; hogy aki az isteni igazságért küzdött és győzött, és igazságtalanul elitéltetett, Isten igazságából biró legyen, hogy bennünket igazságosan itéljen meg stb.[2] Végül az *örök tartóz-*

mikor még tehát nagyon sok apostol s az ő tanítványaik életben voltak — készült. Azonban eleddig eléggé még nincs beigazolva, vajjon hiteles-e vagy nem; épen azért az utolsó dolgokról tárgyalván, nagyon ritkán hivatkozunk rá.

Az apostoli tanok ezen gyüjteményét (Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων) *Briennius Phylotheus*, *Nikomed*. szakadár érsek adta ki, 1883. *Konstantinápolyban*. Minthogy nem hiányoznak mellette a belső és külső ismérvek, — ismerték u. i. sz. *Irén*, *Alex. Kelemen*, *Özséb* és sz. *Athanáz*, — nagyon sok amerikai és európai tudós is hitelesnek fogadta el készséggel (v. ö. *Bickell*, *Innsbruck*. theol. Zeitschr., 1. c. p. 400. sqq.; *Tübinger* Quartalschr. anni 1884. I.; *Kraus*, Realencyclop. artic. *Liturgie)*. Voltak azonban számosan, akik hitelességét kétségbe vonták. Azt mondják u. i., hogy a *konstantinápolyi könyvtárban* alig 600 kézirat van és könnyű szerrel tárva-nyitva áll mindenkinek, nagyon gyakran s a legnagyobb pontossággal át lett kutatva: és mégis *Bryenniusig* e műre senki sem akadt: sőt *Bryennius* is, aki e kéziratot még 1870. felfedezte, csak 10 évvel később tette közzé. Ami mindenesetre csodálatos, minthogy oly kéziratról van szó, amely, ha hiteles, minden egyéb ez irányú, korunkban fölfedezett kéziratot, tekintélyre és értékére nézve felülmul. V. ö. *Vering*, Archiv für kath. Kirchenrecht, anni 1885., fasc. 4. p. 3. sqq. V. ö. egyúttal az apostoli gyüjteményről legalaposabbat az *Innsbr*. theol. Zeitschr. 1886. 4. füz. 629. s köv. old., ahol nemcsak a mű hitelessége védelmeztetik, de egyúttal az is áll (672 s k. old.), hogy e mű valószínűleg megvolt már a ker. időszak 70. éve előtt is, és *katekizmus* gyanánt szolgált, amely szerint a hitújoncok *Jeruzsálemben* a ker. vallásban oktattatták.

[1] V. ö. fentebb 2. k. 364. sz.

[2] V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 2.; Suppl. qu. 90. a. 1. Különben az érveket, miért eszközli Krisztus mint ember az általános itéletet, alább a 3. f. 2. c.-ben bővebben kifejtjük.

kodási hely megjelölését illetőleg sincs a józanésznek semmi ellenvetése: Noha ugyanis egyedül Istent illeti meg, hogy a lelkeket boldogságának részesévé tegye; mindazonáltal e boldogságba bevezetni legilletékesebb Krisztus, minthogy a *Zsid.* írt levél 2. 10. szavai szerint azoknak feje és alkotója.

III. CIKKELY.

Krizztus második eljövetelének ideje.

309. Miként Krisztus első eljövetelének idejét s mindennek, ami csak a világon történt és történik, akként a második eljövetel idejét is, maga Isten határozza meg öröktől fogva. E dologban azonban végtelen bölcsességében kinyilatkoztatást az emberi nemnek nem tett.

Bizonytalan. 310. Tétel: *Krisztus második eljövetelének* (úgyszintén a vele kapcsolatos világvégnek) *ideje bizonytalan.*

Bizonyitás. 311. A tétel egészen bizonyos, mert igazolja úgy a *Szentírás*, mint a *hagyomány*, amennyiben nyiltan tanítják, hogy az utolsó nap teljesen ismeretlen.

Arra a kérdésre, hogy hol lesz Krisztus második eljövetele, a hittudósok azt felelik (s vele kapcsolatban azt is, hogy ő lesz a bíró az utolsó ítéletben), *Josaphat* völgyében. *Joel* pr. 3, 4. szavai szerint: «Összegyüjtök minden nemzeteket és Josaphat völgyébe elvezetem őket, és tanácsot tartok felettök;» és u. o. 3, 12.: «Feltámadnak és Josaphat völgyébe kelnek a nemzetek, mivel ott ülök, hogy megitéljek minden nemzetet körülöttem.» Minthogy a zsidóban *Josaphat* azt jelenti: *Az Ur itél*, innen sokan azt következtetik, hogy minden helyre, ahol csak az itélet végbe megy, s a jók a gonoszaktól külön választatnak, ráillik a Josaphat elnevezés. Az elterjedtebb vélemény azonban az, hogy az itélet valósággal azon Josaphat völgyben tartatik, amely sz. Jeromos tanúsága szerint (in Joël. 3, 12. M. 25. k. 1032. l.), az olajfák alján a jeruzsálemi templomtól keletre terül el. Ebből kifolyólag sz. Tamás, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 88. a. 4., így szól: «Valószinüséggel állíthatjuk a Szentírás alapján, hogy az Olajfák hegye körül száll alá, amint az Olajfák hegyéről emelkedett az égbe; hogy innen is lássék, miszerint aki az égbe emelkedett, az száll alá.» *Suarez* szerint, 1. c. disp. 53. sect. 3. n. 2. squ., ez a vélemény általában elfogadott, jámbor s nagyon valószínű. V. ö. *Mazzella*, De Deo creante, n. 1416.; *Jungmann*, De Noviss. p. 267.; *Simar*, Dogm. p. 921. squ.; *Wetzer és Welte*, Kirchenlex. t. 5. p. 790.; *Bautz*, Weltgericht etc. p. 202. sqqu.; s. *Alfonz*, v. ö. Provid. et de Noviss. (német kiad. Ratisb. 1884.) p. 275. squ.; *Knabenbauer*, in Joël. 3, 2. sqq., 3, 12, sqq.; et c. 3. a. 1. vége felé.

312. A *Szentírás*. Az apostolok kérdésére, mikor fog beköveíkezni a templom elpusztulása, mikor lesz az ő második eljövetele és a világ vége (*Máté* 24., 1. s köv.), Krisztus u. o. így felel (36. v.): «Azt a napot s azt az órát senki sem tudja, még az ég angyalai sem, hanem csak az Atya.» Magának Krisztusnak szavai szerint az ő eljövetele oly bizonytalan és ismeretlen, hogy azt csak az Atya tudja.[1] Sz. *Márk.* (13, 32) hozzá teszi, hogy ez az idő ismeretlen még a Fiú előtt is (tekintve természetesen emberi természetét, a mint ezt magyarázzák az exegéták, köztük *Allioli*; vagy tekintve a közölhetést — scientia communicabili — a mint tanítják sz. *Bonaventura*,[2] *Gotti*[3]). Krisztus feltámadása után sem tett semmiféle kinyilatkoztatást második eljövetelének idejét illetőleg, sőt e tárgyban minden számítgatást eltiltott. Az apostolok kérdésére, mikor fogja helyreállítani Izrael országát (Ap. Csel. 1, 6. s köv.), így felel: «Nem tartozik hozzátok ismerni az időt és a pillanatot, amelyeket az Atya hatalmában tett.» Amely szavával, mondja sz. *Ágoston*,[4] «minden számítgatónak

[1] Senkise gondolja azonban azt, hogy bár *Krisztus* szavai szerint az eljövetel *napja* és *órája* bizonytalan; de *az időt* — azaz az évet, tizedet, századot — amikor eljön, kiszámíthatjuk. Mert a *szentírási szólásmód* szerint a *nap* és *óra*, az időről általában vétetik.

Azt sem kell gondolni, hogy Krisztus (*Máténál* 24.) csak Jeruzsálem város és templom elpusztulásról beszélt, s azt mondotta csak, hogy ezen pusztulás ideje bizonytalan. Az apostolok u. i., ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, *Máténál* a 24. versben háromról tesznek fel kérdést, t. i. mikor lesz Jeruzsálem pusztulása, mikor fog eljönni Krisztus, s mikor lesz a világ vége. Krisztus feleletét magyarázni nagyon nehéz; amiért a magyarázók véleménye nagyon elütő; némelyek azt mondják, hogy Krisztus Jeruzsálem városának pusztulásáról, nemkülönben eljöveteléről s a világ végéről *egyben* beszélt; mások meg azt állítják, hogy Krisztus e három eseményről nem egyszerre, hanem *külön-külön* szóllott. Azon állítás azonban, hogy Krisztus ugyanazon fejezetben csak a város és templom pusztulásáról beszélt — amint néhány újabb exegeta elég vakmerőn tanítja — az egész ókornak s magának a jövendölés szavainak is ellene szól. *A szentatyák* egyhangúlag tanítják, hogy Krisztus e helyen mind a három eseményről szóllott.

[2] In sent. 4. dist. 48. a 1. qu. 4. Vivès 8. 6. p. 558. V. ö. *Bautz*, Weltende, p. 41

[3] Krisztus nem azt mondotta, szól *Gotti* 1. c. (t. 3. p. 701.), mintha ő, mint ember is az itélet idejét ne tudná, hanem, hogy az órát és napot nem tudja úgy, hogy az emberekkel közölhetné. Krisztus azért használta ezt a szólásmódot, hogy a fürkészésétől úgy apostolait, mint a többi hiveket elvonja teljesen, mint olyan dologtól, melynek tudását Isten magának tartotta fönn.

[4] Civ. Dei, 1. 18. c. 53. n. 1. M. 41. k. 617. l.

kezét megkötötte és elejét vette minden számítgatásnak»; amit nem nyilatkoztatott ki az apostoloknak, másoknak sem nyilatkoztatja ki.

Magok az apostolok[1] is nyiltan hirdetik, hogy a világ vége ideje ismeretlen.

A *szentatyák* is azt vallják, hogy Krisztus második eljövetelének ideje bizonytalan, amint idézeteikből még ezen és a következő fejezeteikben, világossá leszen. Elég, ha e helyen csak sz. *Ágostonra* hivatkozunk, aki már idézett helyen, így ír:[2].

[1] *Thess.* I. 5., 1. s köv.; *Thess.* II. 2, 1. s köv.; *Péter*, II. 3, 1. — Sz. *Pál*-ról megjegyzem, hogy leveleiben sohasem jelölte meg biztosan s határozottan az időt, mikor jön el Krisztus itéletre, ellenben állítja azt, hogy az a pillanat bizonytalan és ismeretlen. Nagyon gyakran találkozunk ugyan olyan kitételeivel (amint ezt a többi apostolnál is tapasztaljuk, pl. sz. *Jakab* 5, 7. s köv.; sz. *János* I. 2, 18.), a melyekben az áll, hogy lehetséges, miszerint Krisztus második eljövetele közel van. E szavakkal azonban az apostolok csak élénk kifejezést akarnak adni abbeli reményöknek és vágyoknak, hogy még életökben jelen legyenek az Üdvözítő eljövetelén. Az apostol tehát nem tévedett, s egyéb szavaival sem jött ellenkezésbe. Pl. így ír (I. *Thess.* 4, 16.): «Aztán mi, akik élünk s akik hátrahagyattunk, együtt ragadtatunk velök a felhőkben Krisztus elé a levegőben, és így mindig Krisztussal leszünk.» Maga is azonban a Thess. I. 5, 1. s k. v.-ben már megmagyarázza ezen idézetét, midőn kijelenti, hogy a felfogáshoz mérten (*communicative*) beszélt így és pedig azon célból, hogy azokat oktassa, (akik Krisztus második eljövetelekor élni fognak; ép ezért körükbe helyezte magát s úgy mutatta, mintha még akkor is élne; — vagy jobban mondva: feltételesen *(hypothetice)* beszélt; vagyis, hogy az olvasói között az itéletről való tévelyt megszüntesse, az itéletről szólván szükségkép úgy vette föl a dolgot, mintha olvasóival együtt azon időben élve. V. ö. *Bautz*, 1. c. p. 35. sq. *Simar*, Dogm. p. 897.; eiusdem Theol. sz. *Pál* p. i. 2. old.

[2] Civ. Dei, 1, 18. c. 53. n. 1. M. 41. k. 616. l. S aztán így folytatja a szentatya ..... «Hiába kutatjuk a még hátralévő éveket, minthogy az igazság ajka adja értésünkre, hogy ennek tudása nem hozzánk tartozik ..... Hosszas volna és fölösleges annak bebizonyítása, hogy mennyiben igazolja közülök véleményét. Csak emberi következtetésekkel élnek, és miben sem támaszkodnak a Szentírás hiteles tekintélyére stb.» *Ugyancsak* ő, Epist. 197. n. 1. M. 33. k. 899. l. így ír: «Nincs hozzá bátorságom, hogy Krisztus világ végén történő eljövetelének idejét számítgassam; s nem is vélem, hogy valamely próféta az idő számát meghatározta volna; hanem inkább egyedül az lehet helyes, a mit az Úr mond: *Senki sem ismerheti meg az időket, amelyeket az Atya tett hatalmában.* Ap. Csel.

Nem tagadom, hogy voltak *szentatyák*, a kik a *Szentírás* némely kitételére támaszkodva, Krisztus eljövetelének idejét s a világ végét meghatározni igyekeztek. (A *keletiek* közül *Barnabás* levelének szerzője, c. 15. — V. ö. *Bautz*, Weltende, p. 23. — *Hippolytus, Aphraates Syrus, Anastasius, Sinaita, Eustakius*:

«Azt szokás kérdezni, mikor leszen ez? Minden esetre alkalmatlan kérdés. Ha u. i. hasznos volna ezt tudnunk, kiknek mondotta volna ezt meg az isteni Mester, ha nem apostolainak? Nem hallgaták el ugyanis, hanem gyakran fölvetették a kérdést: *Uram, vajjon*

Nyugaton sz. *Cyprián, Lactantius*, sz. *Hilár*, sz. *Jeromos.)* Minthogy Isten a világot hat nap alatt teremtette, Istennél pedig ezer esztendő mint egy nap (89. *Zsolt.* 4., *Péter* II. old. 3, 8.), innen azt hitték, hogy a világnak 6 korszaka van s minden egyes korszak ezer esztendeig tart; eltelvén 6 ezer esztendő, bekövetkezik Krisztus második eljövetele és az örök nyugalom, Sabbatum aeternum. A *khiliasmushoz* hajló írók ezen nyugalmi időt — Sabbatum, — amely a földön véget ér, szintén ezer évesnek mondják, s ekként az egész világ tartamául 7 ezer évet vesznek föl. Ez a vélemény, hogy a világ 6 ezer esztendeig áll fönn, nem volt ismeretlen a Krisztus előtti időkben sem. A zsidóknak bizonyos véleménye volt a fogság után; sőt nyomára akadunk a pogányoknál is, mint az *etruskok, perzsák, indok, khaldeusoknál, Khina* népeinél, és a mongoloknál. (V. ö. *Bautz*, Weltgericht und Weltende, p. 23.)

Mit tartsunk *e véleményről.* A *szentatyák* s egyéb régebbi írók is, kik e véleményhez ragaszkodnak, azt tartják, hogy a világ több mint 5 ezer éve fönnállt Krisztus első eljövetele előtt s Krisztus a hatodik ezred közepén jelent meg. Hippolyt szerint (Comment. ad Danielem) Krisztus a világ teremtése után 5500-ban született és 33 éves korában halt meg; hasonlókép nyilatkozik minden föntemlített szentatya; sőt vannak *egyházi* emlékeink is, ahol ugyanezen állítással találkozhatunk, pl. *Római martyrologiumban* a következőket olvassuk: «A világ teremtésétől fogva 5199 esztendőkben .... a világ hatodik korszakában Jézus Krisztus .... Juda Betlehemében születik.» (V. ö. *Bautz*, Weltende, p. 25.) Megengedve e véleményt, hogy t. i. a világ 6 ezer esztendeig áll fönn, Krisztus eljövetelének és a világ végének 500-ban Kr. u. — vagy ha a Khiliastáknak akarnánk igazat adni — 1500-ban Kr. sz. u. be kellett volna következnie. A tapasztalat tanúsága szerint azonban a világ nem pusztult el; *hamis tehát az a vélemény.* Továbbá a 89. *Zsolt.*, 4. és *Péter* II. old. 3, 8. e vélemény támogatására elhamarkodva hozatnak föl; a sz. írók u. i. e sorok írásánál nem a világ végét tartották szemök előtt, sem annak idejét meghatározni nem volt szándékukban, egyedül csak azt akarták mondani, hogy Istent az idő nem határolja, Istenre nézve mi sem hosszú, mi sem rövid — rá nézve ezer esztendő mint egy nap s egy nap mint ezer esztendő.

Végre el kell vetnünk e véleményt a következő megfigyelés alapján is Vannak u. i. az újabb, a legújabb írók között *(Holzhauser Bert., bingeni esperes*, † 1658; az *Expectans expectavi* című munka szerzője; *Valler*, Die Offenbarung des hl. Johannes, 1882.: *Kremenz*, Offenbarung des hl. Joannes im Lichte des Evangeliums nach Joh., 1883. s mások), a kik, mint gondolják, támaszkodva a Szentírás fentérintett szavaira, különösen a *Titk. Jel.* 13. és 17. fejezetére, azt erősítik, hogy ez a világ 6 ezer esztendeig tart s ennek elteltével Krisztus második eljövetele s a világ vége fog bekövetkezni. De az írók úgy gondolják, hogy *Ádámtól* Krisztusig 4000 esztendő folyt el; s azért azt állítják, hogy

ebben az időben visszaállítod-e Izrael országát? Mondá nekik: Nem tartozik hozzátok ismerni az időket, amelyek az Atya hatalmában vannak (Ap. Csel. 1, 6. s köv.). Ebből kifolyólag a *milanói* zsinat 15, 65. P. 1. c. 6. a szónokokat buzdítja: Ne hirdessék az antikrisztus idejének határpontját s az utolsó ítélet napját, minthogy Krisztus Urunk élőszóval tanusítja: *Nem tartozik hozzátok ismerni sem azt az időt, sem azt a pillanatot.* S ne merészeljenek bármit is, mint biztosat a Szentíratok alapján jövendölgetni, vagy amaz események elé biztos napot tűzni. S ne hánytorgassák elég vakmerőn, hogy nekik ez isteníleg ki van nyilatkoztatva.

Krisztus a negyedik ezredév végén született. Az éveket t. i. a biblia *zsidó* szövege szerint, illetve a *Vulgata* szerint, attól a ponttól számítják, ahol a világ teremtésétől Krisztus eljöveteléig 4000 év van fölvéve; míg az érintett *szentatyák* az éveket a Hetvenek szerint számítják, a hol Krisztus születésének éveül a 6. ezred közepe említtetik. Nem vitatom e helyen, honnan a nagy véleménykülönbség a világ tartamát illetőleg. Nagyon sokan a tudósok közül azt vélik, hogy a *Hetvenek* számítása valószínű; minthogy az *egiptomiak* és *babilóniak* története, amint kétségtelen okiratokból tudva van, legkevesebb 4 ezer évet ölel föl; s ép ezért a vízözönről Krisztusig 5000 esztendő folyt el; v. ö. *Bautz*, Weltende, p. 25.; Hippler, in fascic. *Katholik* 1880. I. p. 495.; *Etudes regilieuses* 1868. II. p. 701. sqq.; *Laacher Stimmen* 1890. VI. p. 164. sqq. *A zsidó* számítás a rendszeres javítgatás, sőt a zsidók álnoksága folytán meg van rontva (amint Bautz, Lagarde ifjabbkori munkáiban állítják) nehogy be kelljen látniok azt, hogy a Megváltó testben már megjelent. A *Hetvenek* időszámítása sem ment azonban minden gyanutól, minthogy annak szerzői az *egiptomiak* történeti adatai folytán a zsidó szöveg időszámítását valószínűleg megmásították, és minden egyes vízözön utáni Patriarcha évét 100 évvel körülbelül növelték — az első szülöttek születési évét t. i. 100 évvel későbbre tették, mint a zsidó szöveg.

Elég lesz ezekre megjegyeznünk, hogy ezen időszámítási különbözet — a tudósok ugyanis a világ teremtésétől Ábrahámig vagy a zsidó népnek kiköltözéseig Egiptomból 4 különböző korszakot vesznek fel: azt, amely a *zsidó szöveg* szerint (amely egybevág a Vulgatával); azt, amely a *Hetvenek* szerint; azt, amely a samaritán szöveg szerint s azt amely, a «Jubileorum liber» c. apokriph iratban található — eléggé igazolja azt, minő ingatag az az alap, amelyre a fentnevezett írók számítgatásaikat építik, hogy t. i. a világ hatezer esztendeig tart.

Mások, Krisztus második eljövetelének jelei után, amelyek a Szentírás lapjain olvashatók, s amelyekről azt hitték, hogy teljesedésbe mentek, azt következtették, hogy *Krisztus második eljövetelének és a világ végének idejét meghatározhatják. Mindazonáltal* nagyon kevesen tették azt; és ők is elég világosan kijelentették, hogy azokat nem mint kinyilatkoztatott igazságokat, hanem mint magánvéleményeket írták.

Végre ezt az *ész* is könnyen megengedi, tekintetbe vevén azt, hogy Krisztus második eljövetele is olyan, amely természetes okokból meg nem magyarázható, hanem Isten akaratából ered, amit pedig az ész magára hagyva nem, hanem csak Isten kinyilatkoztatása útján tudhat. Már pedig kimutattuk, hogy semmi ilynemű kinyilatkoztatás nem történt,[1] sőt az ész oda követ-

[1] Azt kérdi tán valaki, hogy vajjon egyes magánszemélyeknek tett kinyilatkoztatásokból (magán kinyilatkoztatások) Krisztus második eljövetelének s a világ végének ideje nyilvánvaló lett-e?

Nem vetjük meg ugyan e kinyilatkoztatásokat, megemlékezvén sz. *Pál* szavairól a *Thess.* I. 5, 20.: «A jövendöléseket ne vessétek meg» (v. ö. *Joëlt* is, 2, 28. *Apost. Csel.* 2, 17.); mindazonáltal azok idézésénél nagyon körültekintőknek kell lennünk, minthogy nagyon sok gyanus is forog közkézen; épen azért az egyház is az 5. later. zsinaton nagy óvatosságra int (1512—1517.) e tárgyban, megtiltván, hogy előbb senki közzé ne tegye magánkinyilatkoztatásait, míg vagy a szentszék vagy legalább is a püspök át nem vizsgálta és helyben nem hagyta.

Mindazonáltal nagyon jó lesz közelebbi vizsgálódás tárgyává tenni az ismertebbeket. Első sorban említhetjük azt a jövendölést, amelynek, amint mondják, 1886-ban be kellett volna teljesednie, és a következő szavakban foglaltatik: «*Quando Marcus Pascha dabit, Antonius pentecostabit, Joannes adorabit, totus mundus Vae clamabit*», azaz, akkor lesz a világ vége, mikor Husvét Márk napjára, Pünkösd sz. Antal napjára s Úrnap sz. János napjára esnek. Vagy amint a francia mondja: «Que Saint-Marc fera la Pâques, saint-Antoine la Pentecôte, et Saint-Jean la Fête-Dieu, Le monde entier criera malheur.» Mit tartsunk e jóslatokról? Nagyon gyanus, tekintve úgy a *forrást*, amelyből származik, úgy az *időt*, amely dugába döntötte. Ami a forrását illeti: oly férfiútól származik e jóslás, akiben hiába keressük azon kellékeket, amelyeket a prófétákban megkivánunk. A latin fordítás francia jóslásból eredt, amelynek szerzője *Notre-Dame* (Nostradamus) Mihály csillagász és történetíró irataiban (in suis Centuriis) tett közé először (1555. és 1558.); ami a *beteljesedését* illeti, nemcsak 1886-ban, de már 1666-ban, nemkülönben 1734-ben is a husvét ápril 25-ikén (sz. Márk napja) volt; és a világ még sem pusztult el; amit előre megmondott, nem teljesedett be, tehát az események megcáfolván őt, hamis próféta. — Az ünnepek ilyetén összeesése, t. i. Husvét ünnepének este ápril 25-ikére, Pünkösdé junius 13-ikára s Úrnapjáé junius 24-ikére, előfordult a korábbi századokban is (így 1014., 1109., 1204., 1451., 1546.) és a világ még sem pusztult el; sem a fentebb említett évek alatt, sem pedig 13 évvel ezelőtt, 1886-ban, s még oly esemény sem történt, amely miatt az *egész* világ jajveszékelt volna. (V. ö. *Linzer* theol. Quartalschr. anni 1886. p. 229.).

Második helyen említjük *Malakiás* «jóslatát», amely 111 pápáról szól kiindulva II. *Celestintől* († 1143.) második *Péterig*, aki az utolsó pápa leszen. Minden pápának bizonyos ismertető jele van, azaz egy-egy jelmondata, amelylyel tevékenysége találóan nyer kifejezést. Ezen jóslat értelmében dicsőségesen ural-

keztet, hogy Isten végtelen bölcsességében hagyott bennünket bizonytalanságban Krisztus második eljövetelét illetőleg; annak tudatában ugyanis felhagynánk a jó cselekedetekkel, míg ha bizonytalanságban maradunk, szorgoskodásunk meg nem szünhetik, hogy készen találjon bennünket az Úr itélete Üdvözítőnk

kodó pápánk, XIII. *Leó* pápa után még 10 pápa következnék, akiknek uralma, vége egyúttal a világ elpusztulását is jelentené.

Mit tartsunk e második jóslatról? Gyanus a következő külső érvek miatt: *Malakiás, armaghi érsek* († 1148.) szent életű férfi volt ugyan s a jövendölés ajándokával ékeskedett; azonban sehol sincs nyoma annak, hogy ezen jóslat tőle származik, amely 1590-ig teljesen ismeretlen volt. Sz. *Bernát*, az ő legmeghittebb barátja, akinek karjaiban szenderült el, még egy szóval sem tesz említést e «jóslatról.» *Rainald, Baronius* és a többi történetírók, akik 1590 előtt irtak, mit sem tudnak enemű jóslatról. — De *gyanus a következő belső érvek* miatt is: mivel nem igazul be igaz jóslatnak, mert bár részben az egyes pápákra alkalmazott jellemző mondatok egyikre-másikra ráillenek is (mint VII. *Sándorra*, akit «Montium custos»-nak mond, vagy XVI. *Gergelyre*, akit «de balnaeis Etruriae»-nak, VI. *Piusra*, akit «Peregrinus apostolicus»-nak, IX. *Piusra*, akit «Crux de cruce»-nak, s XIII. *Leóra*, akit «Lumen de coelo»-nak), de legnagyobb részben kétesek és tévetegek. De továbbá ezen «jóslat» alapján Krisztus második eljövetelének ideje és a világ elpusztulása pontosan meghatározhatók volnának. XIII. *Leó* után még 10 pápának kellene következnie s minthogy a tapasztalat szerint átlag minden egyes pápa 12 esztendeig uralkodik, 120 esztendő mulva be kellene következnie a világ végének. Ily pontos meghatározás azonban ellenkezik *Krisztus* fentebbi szavaival: «Nem tudjátok sem a napot, sem az órát stb.»; és «Nem tartozik hozzátok ismerni az időket stb.» — Ide mellékeljük még, amit e jóslatról *Dwenger József, Északamerika* egyik egyházmegyéjének püspöke mondott (v. ö. ephem. *Wahrheitsfreund*, Cincinat. 1885. n. 28.): Nagyon különös, minő tekintélyre jutott e nevetséges gyártmány a katholikusok között. Gyártmánynak mondottam, mert e jóslat semmikép sem származhatik Malakiástól; egyetlen egy tanult fő sem vitatja többé. Sz. *Malakiás* sz. *Bernát* karjai között halt meg; hogy csodatevő s jós tehetséggel meg volt áldva, abban nincs kétség, de oly jóslatot, amely a pápáknak ilyetén sorsáról tudna, sem sz. *Bernát*, sem a többi írók nem ismernek. Csak 447 esztendővel sz. *Malakiás* halála után merült fel először Velencében e kézirat 1596-ban. *Wion* Arnold bencés adta ki; nem származik tehát még ir kútfőből sem, amint azt az ember elvárná.

Kétségtelen másrészt, hogy a szóban forgó jóslat egyedül azért koholtatott, hogy az 1590. konklávétól, mely XIV. *Gergelyt* tette a pápai trónra, *Pimoncelli* bíboros választását kierőszakolja.

Már növendék koromban ismertem a «Jóslatok könyvét», tehát ezen jövendölést is. Nagyon feltünt már akkor, hogy II. *Celestinig* minden pápa kétségbevonhatatlan jellemzetességgel van feltüntetve. *Malakiás* ezt nem tehette. Feltünt azonban már akkor az is, miként mondhatta meg ezen jóslat szerzője a világ végét, — szerinte ugyanis a jelenben uralkodó pápától a világ végéig még 10 pápának kell következnie, — mikor az Üdvözítő szavai szerint azt senki, még

szavai szerint:[1] «Vigyázzatok, mert nem tudjátok, mely órában fog eljönni a ti Uratok... azért tehát készen legyetek!»

313. Tétel: *Ámbár bizonytalan az az idő, amikor Krisztus másodízben eljön, mégis nagyon sok előre megmondott jelünk van, amelyekből legalább az időre következtethetünk, mikor közelednek az utolsó események.*

314. Megjegyzendő, arról van szó: mikor közelednek ez események. Előttünk ugyanis, amint ezt alább ki fogjuk fejteni, e jelek mindig homályosak fognak lenni és titokban maradnak. Csak azokra nézve lesznek teljesen világosak és átérthetők, akik Krisztus második *eljövetelekor* élni fognak.

E tétel *bizonyos*, amint ez kiviláglik a Szentírás és a szentatyák szavaiból.

315. Minthogy a következő tételben a Szentírásból úgy *Krisztusnak*, mint az apostoloknak *számos nyilatkozatát* idézzük, eleget teszünk, ha e helyen hivatkozunk sz. *Lukácsra* 21, 25. (v. ö. *Máté* 24, 29.): «Jelek lesznek a napban és a holdban és a csillagokban» stb.; és sz. *Mátéra* 24, 33.: «Így ti is, ha látandjátok mindezeket, tudjátok, hogy közel van az ajtóban.» Bizonyítás.

A fentebb jelzett okból a szentatyák idézeteit is mellőzzük. Csak aranyszájú sz. *Jánosra*[2] hivatkozunk, aki nagyon sok helyet idéz a Szentírásból s felettök véleményét nyilvánítja.

az ember Fia sem tudta, mint ember.» V. ö. e tárgyban *Linzer* theol. Quartalschr. is 1886. 228. old.; 1888. első és második füzet; *Bautz*, Weltgericht u. Weltende, 46. és köv. old.

Harmadik helyen említhetjük a *lehnini* jóslatot, v. ö. *Linzer* theol. prakt. Quartalschr. a. 1883. 507 s köv. old.; *Historisch-polit. Blätter*, 1846. II. 268. s köv. old.; 1850. I. r. 292. s köv. old.; 1884. II. r. 466. s köv. old.; *Bautz*, l. c. 29. s köv. old. A negyedik, a *Holzhauser-féle* jóslat olvasható *Bautznál*, l. c. A *lehnini «jóslat»*, amelynek hitelességéről sokan kételkednek, a lehnini zárda történetére vonatkozik és arra, mi történik az egyházzal *Germániában* s a *brandenburgi* házból származó *porosz királyokkal*. A világ végéről és Krisztus eljöveteléről benne egy szó említés sem tétetik. *Holzhauser* Bert. jóslatára megjegyezhetjük, hogy ő azt nem látomások után írta, hanem exegetikailag maga szerkesztette össze s csak az időszámítgatás és találgatást illetőleg alaptalan, amint az kimutatva volt.

[1] *Máté* 24, 42. s k. old.

V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. IV. Suppl. qu. 77. a. 2.; qu. 88. a. 3.

[2] Ad Theodor. laps. I. M. gör. sor. 47. k. 278. l. Legyen szabad egy-két megjegyzést tennünk. Sz. *Tamásnál*, Summ. Theol. P. III. suppl. qu. 88. a. 1. sz. *Jeromost* olvashatjuk idézetben, mint aki az utolsó itéletet megelőző 15 jelről

Bővebben foglalkozunk azon kérdéssel, tekintve az észérveket, kimutatva, hogy az *ész* nagyon is követeli, hogy Krisztus második eljövetelét bizonyos jelek előzzék meg. Ránk nézve földi tartózkodásunk alatt nagyon is fontos, nehogy könnyű szerrel félrevezessenek bennünket egyes csalók ámítgatásaikkal: «*Ime itt a Krisztus*.. ime a pusztában van ... ime titkos helyeken.»[1] Nagyon szükséges azokra nézve is, akik az utolsó időkben *élni* fognak, hogy t. i. Krisztus eljöveteléről biztonságban levén, a gonoszok bűnbánatot tartsanak, s a jámborokat megerősítse a jövő szabadulás reménye. De leginkább megfelelő ez *Krisztusnak*. A fő tény u. i., amely végett Krisztus másodszor a földre jön s ez utolsó napok eseményeinek mintegy középpontja, az *általános itélet*. «Már pedig a bírói eljárást előkészületnek kell megelőznie, miként sz. *Tamás*, sz. *Ágoston* nyomán, mondja,[2] hogy bennünket tiszteletre s alárendeltségünk beismerésére vezessenek. Ebből kifolyólag fogja megelőzni nagyon sok jel Krisztus második eljövetelét is, hogy az emberek az utolsó itélet elé való tartozandóságukat belássák, s e jelektől késztetve az itéletre elkészüljenek.»[3]

tesz említést. Ugyanezt feltalálhatjuk *Damiáni Péternél* is és több más scholastikusnál. E szavak azonban nem sz. *Jeromoséi*; és magok a scholastikusok is, a kik a «de Assumptione» írt munkát, ahol e szavak előfordulnak, sz. *Jeromosnak* tulajdonítják, azt bizonyítgatják, hogy sz. *Jeromos* azokkal nem saját véleményét nyilvánítja, hanem valamely hamis zsidó évkönyvből merítette. V. ö. *Suarez*, in III. P. s. Thom. disp. 56. scet. 1.; *Gotti*, in III. P. et suppl. s. Thom. tract. 15. qu. 2. duo. 1.; *Ligouri* sz. *Alfonz*, De div. provid., et de Noviss. (német kiadás Ratisb. 1884. 228. old.).

[1] *Máté* 24, 23. s köv. old.

[2] Summm. Theol. P. III. Suppl. qu. 73. a. 1.

[3] Hiába való az ellenvetés, hogy a jelek a dolgok nyilvánossá tételére szolgálnak, már pedig a *Szentírás* szerint Úr jövetele (*Máté* 24, 37. s k. «Amint pedig volt Noe idejében, akként lesz az ember Fia eljövetele idejében is. Amint t. i. a vízözön előtt ettek és ittak, házasodtak és házasságra adattak azon napig, míg Noe a bárkába szállt, és nem ismerték el, mig csak el nem jött a vízözön és elvitte mindnyájokat: így lesz az ember Fia eljövetele is»; — a *Thess*. I. L. 5, 2.: «Az Úr napja, mint a tolvaj úgy jön el») rejtett; jeleknek tehát megelőzniök nem kell. Krisztus második eljövetele *ugyanis* a *Szentírás* szerint nem lesz rejtett, hanem *nyilvánvaló;* a 49. *Zs*. 3. v.-ként: «Az Isten nyiltan jön el, a mi Istenünk és nem fog hallgatni.» Sz. *Máté* 24, 37. s k. szavai a gonoszokra alkalmazandók inkább, akik mibe sem veszik Krisztus eljövetelének jeleit, s nem a jókra, akik a jeleket felismervén, éber figyelemmel, mint az *Evangélium* okos szüzei, meggyujtják lámpáikat, s az éjfél közeledtével vőlegényük elé sietnek. Az Apostol meg a *Thess*. írt levelében azért mondja,

316. Krisztus második eljövetelének *jeleit* leghelyesebben *2 csoportba* oszthatjuk, t. i.: *a*) vannak olyan előre megmondott jelek, amelyeknek be kell következniök, de nem közvetlen Krisztus eljövetele előtt. E jelek tehát, hogy úgy mondjam, tagadólagosan — negative — tanusítják Krisztus eljövetelének idejét, vagyis, míg be nem következnek,[1] addig Krisztus el nem jő; *b*) vannak olyanok, amelyek közvetlen Krisztus második eljövetele előtt, vagy épen eljövetelekor mennek teljesedésbe, amelyek tehát oda mutatnak, hogy Krisztus mihamar eljő. A kétféle jelek.

Az első csoporthoz tartoznak: az evangélium hirdetése az egész földkerekségen, sokaknak elpártolása az igaz hittől, és az Antikrisztus eljövetele, és néhány jelentéktelenebb, mint *Illésnek* és *Hénohnak* megjelenése és a zsidók megtérése, s különböző csapások és bajok az emberek között stb. A második csoportba rendkívüli események tartoznak a természet világban, főleg a világ összeégetése stb. Az első csoport jelei:

Nem árt röviden egy-két megjegyzés e jelekről.

317. *Az evangélium hirdetése az egész földkerekségen.* 1. Az evangélium hirdetése.

318. Nem kell ezt azonban úgy értenünk, mintha minden nép a ker. vallásra térne;[2] de még úgy sem, hogy az evangélium Magyarázat.

hogy az Úr napja, mint a tolvaj úgy jő el, mivel ránk nézve azok a jelek, minthogy az utolsó időben már nem tartózkodunk a földön, rejtettek maradnak. Azok előtt azonban, akik akkor élnek, világosakká lesznek; de csak magával az eljövettel s ez ezt közvetlen követő itélettel kapcsolatban.

[1] Ide vág például (*Thess*. II. 2, 2, s k.): «Senki félre ne vezessen benneteket bármely módon, mivel, hacsak el nem jö előbb a szakadás, és meg nem jelen a bűn embere, a kárhozat fia,» az Úr napja be nem következik. Ezen események után következtetnünk tehát nem lehet, hogy Krisztus eljövetele közvetlen közelségben van. Bizonyos, hogy az események megtörténnek; bizonytalan csak az, hogy ezek történtével egyúttal eljön-e Krisztus is. Sz. *Ágoston*, *Máté* 24, 14. szavaira: «*és akkor jön el a vég*» vonatkozólag, Epist. 197. n. M. 33. k. 900. l. így ír: «*Akkor jön el*, mi mást jelent, minthogy előbb nem jő el? Bizonytalan azonban, hogy utánuk mikor jö el; azon nem kételkedhetünk épenséggel azonban, hogy előbb nem jő el.»

[2] Vannak sokan, akik *Kriszts* szavaiból (*János*, 10, 16) kiindulva azt tartják: «És vannak más juhaim is, amelyek nem az akolból valók, és azokat is szükséges, hogy magamhoz vonjam; és szavaimat hallgatni fogják, és lesz egy akol és egy pásztor.»

De helytelenül teszik ezt. *Maldonatus* sz. János c. 10.-hez így ír: «Hogy a világ végén minden zsidó és pogány kereszténynyé lesz úgy, hogy egy akol lesz és egy pásztor, általánosan elismert legvastagabb tévedés, amelyet e helyre alapitanak. Vagyis nem azaz értelme, hogy mindenki fog hinni Krisztusban s az

úgy hirdettetik, hogy hitelre talál; hanem, hogy oly eredménynyel, hogy minden világrészben legalább a fő tartományokban egy-két templom épül s a keresztény vallás gyakoroltatik.[1]

on yitás.

319. A Szentírásból sz. *Máténa* 24, 40. s k. old. hivatkozunk, ahol el van beszélve, hogy Krisztus apostolainak kérdezgetésére: «Eljövetelednek s a világ végének mik jelei?»[2] így felelt (IX. v.): «Hirdettetni fog ez evangélium tanuságul minden nemzeteknek az egész földkerekségen, s akkor jő el a vég.» Bár Krisztus e szóval él, *hirdettetni fog*, hogy az evangélium hirdetését *egyenesen* megjósolja; mindazonáltal teljes joggal a szentatyákkal egyetemben úgy értelmezzük, hogy lesznek minden népben olyanok, akik Krisztus vallását elfogadják. Ami a Szentírás párhuzamos helyeiből is kiviláglik.

A *szentatyák* közül sz. *Ágostonon* kívül, akinek szavait már idéztük,[4] még csak *Origenesre* hivatkozunk, aki így ír a dolgok-

egyházba belép, hanem, hogy épen semmi különbség sem lesz azok között, akik a zsidók közül s azok között, akik a pogányok közül megtérnek: meg kell szünnie a válaszfalnak (Efez. 2, 14.), amely a 2 nép között volt; Krisztusnak, mint sz. Ágoston magyarázza, szegletkőnek kell lennie. Amire nem kell várnunk a világ végéig, de már most is úgy van. V. ö. *Simar*, Dogm. p. 89.

[1] Sz. *Ágoston*, Epist. 199. n. 48. M. 33. k. 923. l. így ír: «Amely népek között az Egyház nem áll fenn, kell, hogy felállítva legyen, nem úgy azonban, hogy mindnyájan higyjenek benne; minden nép van u. i. megigérve, de nem minden nép minden embere: nem u. i. mindenkié a hit. Minden, a világ kezdetétől fogva választott nép t. i. elhisz mindent, a többi nem, sőt gyűlöli a hivőket. Hogyan megy különben teljesedésbe: minden népnek gyűlölségül lesztek az én nevemért (Máté 21, 9.); hacsak nem lesznek minden nép között, akik gyűlölnek s akiket gyűlölnek?»

[2] Sz. *Ágoston* ezen véleményünket az *ószövetségi Szentírás* azon helyeiből is beigazolja, amelyekben Krisztusnak meg van igérve, hogy minden nép felett uralommal fog birni s minden nép és nemzetség imádni fogja; vagyis a 71. *Zs.* 8. v.-ből: «Uralkodni fog a tengertől a tengerig, és a folyamtól a földkerekség határáig»; a 85. *Zs.* 9. v.-ből: «Minden nemzetek, amelyeket teremtettél, eléd jönnek és imádni fognak, Uram»; *Sophon.* 2. 11. v.-től: «És imádni fogják őt a férfiak helyök szerint, a népek minden szigetei»; Máté 1, 11.: «Napkelettől napnyugotig nevem van a népek közt, s minden helyen áldozat mutattatik be, és tiszta áldozat ajánltatik sz. nevemnek.» Szükséges tehát, hogy a világ vége előtt Krisztus az evangélium hirdetése útján az egész világ felett hatalmat és uralmat nyerjen. V. ö. *Suarez*, 1. c. disp. 56. sect. 1.

[3] A szent *egyháztanító* más helyen is ad ennek kifejezést, pl. Epistol. 78. ad *Hesychium*, M. 33. k. 267. l. s köv., et Epist. 80. M. 33. k. 273. l.; l. 2. de serm. Domini in monte, c. 10. M. 34. k. 1242. l.; et de unitate Eccles.

nak a világ végén való állapotáról:[1] «s midőn a dolgok annyira fejlődtek, az Evangélium, amely eddig az egész világon hirdetve nem volt (nagyon sokan ugyan nemcsak az idegen, de a mi nemzetiségünkből is eleddig Krisztus igéjét nem hallgatták), akkor hirdettetni fog, hogy minden nép hallja az evangélium tanítását és ne legyen egy sem, aki nem hallotta.»

Az *ész* is megnyugszik végül azon, hogy az evangélium hirdettessék minden népnek, mielőtt Krisztus a népek megitélése miatt lejön, nehogy egyetlen egy nép is legyen az itéleten, amely azzal mentegesse magát, hogy neki az evangélium hirdetve nem volt.

320. A nagy hitszakadás az Antikrisztus eljövetelével együtt 2. A hitszakadás.
értendő azon nagy erkölcsi és hitlazultsággal, amely részben az Antikrisztus megjelenését és munkáját előkészíti és termékenynyé teszi, részben pedig azt követi és általa nagyban gyarapszik. A tétel:

321. *a) Általános hitszakadás, vagyis elpártolás a hittől.* Általános hitszakadás.

322. Roppant nehéz magyarázatot adnunk, mikép kelljen ezt értenünk; mindenesetre nem úgy, mintha minden egyes a hittől elpártolna, minthogy az ellenkezik a *Szentírás* egyéb idézeteivel, amelyekben kijelentve van, hogy az utolsó időben minden népben nem csekély lesz a keresztények száma; hanem inkább akként, hogy az ámítók, hamis próféták és főleg az Antikrisztus egész nemzeteket és országokat a keresztény hittől eltántorítanak; akként, hogy a keresztény vallás alapelvei az iskolákból, családokból, a nyilvános életből kiküszöböltetnek, általában a társadalmi, politikai közéletből száműzetnek; amely ténynyel nagyon sok egyes embernek is elámítása összekötve leszen; anélkül azonban, hogy az ország és nép minden tagja a hittől elpártolna.[2]

c. 15. M. 43. k. 419. l.; et de consens. Evang. l. 2. c. 77. M. 34. k. 1150. és k. l.; de Agone christiano, c. 29. M. 40. k. 306. l.

[1] Comment. in Math. ad 24, 14. M. gör. sor. 13. k. 1654. l.

Nagyon sok idézet olvasható a szentatyáktól *Suareznél*, l. c.

[2] *Jungmann*, az utolsó dolgokról 198. old. azt írja, hogy az a szakadás nagyon könnyen megmagyarázható azon erkölcsi hanyatlásból, hogy a népek, amennyiben társadalmat alkotnak, nem ismerik a keresztény vallást igaznak s amennyiben társadalmat alkotnak, nem ismerik a keresztény vallást igaznak s nem mérik törvényeiket alapelveihez; noha azon népek között az egyedek keresztények maradnak; amely elpártolással hadat izennek a népek és nemzetek a kereszténységnek s ezzel egyetemben igen sok ember minden országban a

Bizonyitás.

323. Elég lesz, ha a *Szentírásnak* csak néhány idevágó idézetét hozzuk felszinre. *Krisztus*[1] így szól: «És sok hamis próféta támad és tévútra vezet sokakat. És mivel bővelkedik a gonoszság, elhidegül sokaknak szeretete;» és sz. *Pál* apostol így int:[2] nem következik el az Úr napja, «míg el nem jő előbb a szakadás», amit sz. *Tamás*[3] a *szentatyák* után a katholikus hittől és a római pápa iránt tartozó engedelmességtől való elpártolásra magyaráz.

Az Antikrisztus eljövetele.

324. *b*) *Az Antikrisztus*[4] *eljövetele*, vagyis *a bűn emberének s a kárhozat fiának* megjelenése, aki egyes, végtelenül erkölcstelen személy leszen; megjelenvén az utolsó napok alatt, magát

hittől elpártol s az isteni félelemmel és törvénynyel ellentétes életet folytatnak, miként a vizözön előtti időben.

Hogy bebizonyítsa, miszerint a keresztény vallás alapelveitől való elpártolás a legnagyobb bűn a társadalomban, hozzáteszi Jungmann *Lessius* szavait, Perf. div. l. 13. (De just. et ira Dei) c. 11. n. 62.: «Minden ország bűnei között legnagyobbak a társadalmi bűnök, amelyekre az állam, mint valami politikai testület nem hederít; ezek magának a testnek ugyanis bűnei, pl. ha az állam megengedi az eretnekségeket, a papok kiűzetését s az igaztalan háborúkat. Ide tartoznak azok is, amelyeket a fejedelmek s elüljárók nyilvános tekintélyre támaszkodva elkövetnek; ezeket ugyanis maga az állam, akik annak csak megbizottjai s hivatalnokai, tőle nyervén tekintélyöket, követi el helyes felfogás szerint. Végre azokat is ide iktathatjuk, amelyeket széltében-hosszában mindenki vagy legalább is a legnagyobb rész elkövet, . . . pl. ha a lakosság jórészt részeges, kéjelgő, játékos; s a földiekben elmerülve épen nem törődik a szent dolgokkal s az üdvösséggel. Az egész feltalálható *Lessius* fejezetében.

[1] *Máté* 24, 11. s köv.

[2] *Thess.* II. 2, 3.

[3] Ad II. *Thess.* lect. 3. — A *szentatyák* (*nagy* sz. *Leó* — sz. *Ágoston* v ö. *liguori* sz. *Alfonz*, l. c. p. 223.

[4] Az *Antikrisztus elnevezés*, amely először sz. *János* I. levelében 2, 18. s köv.-ben és II. lev. 7. v.-ben fordul elő, tekintve magát a szót, azt jelenti, aki Krisztus ellen van. *Tágabb* és *szorosabb* értelemben vehetjük. *Tágabb* értelemben Antikrisztusnak hívjuk Krisztus *minden* ellenségét, amilyenek a hamis próféták, hamis üdvözítők, akik magokat Krisztusnak vagy Üdvözítőnek adják ki, az eretnekek, az Egyház üldözői; az értelemben nagyon sok Antikrisztus van. *Szorosabb*, teljes s valódi értelemben — per autonomasiam — egyedül azt illetjük az *Antikrisztus* névvel, akinek eljövetelétől a világ végén tartanak a keresztények, aki Krisztus többi ellenségeit messze felülmulja s első sorban mondható Krisztus ellenségének. Amint Krisztus minden híve egy testet alkot, amely az Egyház, amelyet néha fejéről *Krisztusnak* nevezünk, akként egy társaságot alkotnak Krisztus minden ellenségei is, amelynek feje az Antikrisztus.

Messiásnak és Istennek mondja; aki az egyház ellen rettenetes üldözést kelt s nagyon sok hamis csodát és jelt teszen, hogy megszilárdítsa ál-tanát; míg Jézus Krisztus isteni erejével meg nem töretik.[1]

[1] Nagyon sok, ami az Antikrisztusról szól, szintén homályos, vagy csak egyes, a szentatyák s szent egyháztanítók után levont következtetésen s kétes véleményen alapulnak. Nagyon sok azonban határozott és kétségtelen.

Biztosra vehetjük az Antikrisztusról: 1. Hogy Krisztus eljövetele előtt fog megjelenni; 2. hogy igazi és egyes személy lészen (az utóbbi világos sz. *János* I. Lev. 2, 18. v.-ből, ahol egyedül rá alkalmaztatván e név, megkülönböztetik Krisztus minden egyéb ellenségeitől, akik csak bizonyos értelemben — per participationem — hivatnak antikrisztusnak; mivel t. i. ugyanazon szellemben, amelylyel az Antikrisztus működnek s egyetemben harczolnak Krisztus vallása ellen; nemkülönben a *Thess.* írt II. Lev. 27. 3. v.-ből, ahol nyomatékkal mondatik ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλειας ὁ ἄνομος, stb.; [a kárhozat embere, a bün fia, névtelen, eléggé nem bélyegezhető] stb. és a szentatyák egyhangú véleményéből; 3. hogy nem leszen ördög emberi alakban, hanem valóságos ember, aki belső összeköttetésben lesz az ördöggel s akinek segélyével a jeleket és csodákat teszi. (Midőn sz. *Jeromos.* Comment. in Dan. 7, 8. M. 25. k. 555. l. az Antikrisztusról így ír: «Ne gondoljuk . . . . hogy ördög lesz . . . hanem ember, akinek testében egészen a Sátán lakik», szavait nem kell teljesen ily értelemben vennünk, hanem csak azt jelentik, hogy az ördög nagy befolyással lesz rá. Az újabbak közül is egyik-másik szellőztette e véleményt, pl. *Meglia* francia pap; v. ö. Études relig. 1868. II. 570. l. sk.); 4. hogy nagy hatalma lesz a földön s nagy erővel küzd a keresztény vallás ellen, s végre 5. hogy Krisztus isteni erejével Krisztusnak ez a kegyetlen ellensége tönkretétetik. V. ö. e tárgyban *Bautz*, Weltgericht u. Weltende, p. 61. sqq.; *Kraus*, Realencycl. t. 1. p. 57.

Sok egyéb többé-kevésbbé *bizonytalan* az Antikrisztusról. *Eredetére* nézve *Suarez* (in 3. P. s. Thom. disp. 54. sect. 2.) sok más hittanitóval együtt azt véli, hogy az Antikrisztus nemre és vallásra *zsidó* lesz Syriából (v. ö. *Lactantiust*, Diss. instit. l. 7. c. 17. M. 6. k. 763. l., ahol olvasható: «Syriából ered, a gonosz lélektől származik, az emberiség felforgatója s elvesztője lesz») vagy Babylonból és pedig *Dán* törzséből. Tanítását illetőleg sokan azt vélik az egyházi irók közül, hogy az Antikrisztus épenséggel nem hiszi, amire másokat tanít s aminek elhivésére másokat késztet. Kezdetben legalább *Mózes* törvényét igaznak hirdeti s látszólag megtartja, hogy az embereket ekként félrevezesse s uralomra jusson. Aztán pedig elveti *Mózes törvényét* is s tagadja, hogy az igaz Istentől származik. Miután uralomra jutott, odahat, hogy senki kívüle tiszteletben ne részesüljön; istentagadóvá lesz, a jövő jutalomba vagy büntetésbe reményt nem vet s csak azt az ördögöt tiszteli, akitől a félrevezetés művészetét tanulta, gazdagságra tesz szert s akinek segélyével uralomra jut. Birodalma székhelyévé *Jeruzsálemet* teszi, hogy az általa újból épített templomban üljön s mint Istent tiszteljék. Aztán uralma alá hajtja az egész föld kerekségét. Az ő országa azonban nem fog soká tartani, hanem a választottak miatt

E vélemény kétségtelen biztosságú a *Szentírás* és *szentatyák* különféle idézeteiből.

Bizonyítás. 325. A *Szentírásból* sz. *Jánosra* I. 2, 18. hivatkozom: «Fiacskáim . . . halottátok, hogy az Antikrisztus (ὁ ἀντιχριστος) eljön», és ugyanott 4, 3.: «. . . és ez az Antikrisztus az (και τουτο ἐστι τὸ του ἀντιχριστου), akiről hallottátok, hogy el fog jönni (ἐρχεται) . . .»[1] Az egyház mindig azt tartotta, hogy e helylyel sz. *Jánosnál* egybehangzók sz. *Pál* apostol szavai az Antikrisztusról a Thess. II. L. 2, 3. s köv. «Senki se ámítson el bennetek bármely módon (mintha közel volna az Úr napja); minthogy

megrövidülnek ama napok.» Három és fél évre ugyanis Krisztus eljövetelének közeledtével, Krisztus erejével (tán Krisztus parancsából sz. *Mihály* arkangyal, mint *Izrael* s az Egyház pártfogója által, v. ö. *Dán.* 12, 1.) meg fog öletni.

V. ö. az *irodalomból*: *Malvenda*, De Antichristo; *Lessium*, De Antichristo; *Bellarminum*, De Rom. Pontifice III.: *Suarez*, in 3. P. s Thom. disp. 54.; *Gotti*, Theol. schol. t. 3. tract. 15. qu. 1.; *Döllinger*, Christenthum und Kirche, 275. l. sk. Beil. I. 422. l.; *Grimm*, Der κατέχων des 2. Thess. Br. 1861.: *Simar*, Dogm. 901. l.; *Wetzer* et *Welte*, Kirchenlex. II. kiad., 1. k. 918. s köv. old.; valamint *Rohling*, *Daniel*, 336. l. és másutt; *Bautz*, Weltende, 79. és 99. s k. l.; s. *Alfonsum*, Die göttliche Vorsehung etc. 223.; Études relig. anni 1868. II. 573. l.; *Kraus*, Realencycl. i. h.

[1] Helyén való lesz e helyen sz. *János* idézetét egész terjedelmében felhoznunk. *János* I. Lev. 2, 18.: «Fiacskáim! az utolsó óra van és amint hallottátok, az Antikrisztus eljön; és most nagyon sok Antikrisztus van; innen tudjuk, hogy az utolsó óra van.» 22. v.: «Ki a hazug (ὁ ψεύστης), ha nem az, aki tagadja, hogy Jézus a Krisztus? És az Antikrisztus, aki tagadja az Atyát és a Fiút.» 4. fej. 1. v.; «Kedveseim! ne higyjetek minden léleknek, hanem vizsgáljátok meg a lelkeket, ha Istentől van-e; mivel nagyon sok hamis próféta jött a világra.» 2. v.: «Arról ismerik meg az Isten lelkét: minden lélek, aki Jézus Krisztusról vallja, hogy testben eljött, Istentől van;» 3. v.: «És minden lélek, aki tagadja Jézust, Istentől nincsen. És ez az Antikrisztus, akiről hallottátok, hogy eljön és már most a világon van.» *János* egyrészt azokról az Antikrisztusokról beszél, akik már a világon vannak, részben arról az egyről, akit velök mintegy ellentétbe helyez s azoktól megkülönböztet, mint első sorban κατ' ἐξοχήν antikrisztust; aki a jövőben jelenik meg. Így elég világosan megjelölte minő értelemben szólott.

Az a sok antikrisztus sz. *János* által megjelölt távtanítók, eretnekek, akik a Megtestesülés titkát ugyanis tagadják (*dokéták*, *cerintiánok*, *ebioniták*, v. ö. *Petav.*, De Incarn. l. 1. c. 2. n. 6.; l. 16. c. 2. n. 4.;), akik tehát Krisztus olyan természetű ellenségeinek mutatják magokat, mint a minő lesz Krisztusnak ez a κατ' ἐξοχήν ellensége, aki az utolsó napokban jő el, akik tehát az előfutárai, az ő útjának egyengetői. V. ö. sz. *Pál* idézetét *Thess.* II. L. 2, 7.: «A bűn titka már működik», amely szavaival körülbelül ugyanazt mondja, ami sz. *Jánosnál* e tárgyban található.

míg el nem jő előbb a szakadás s nyilvánvalóvá nem leszen a bűn embere, a kárhozat embere . . . .» nem fog eljönni Krisztus.[1]

Sz. *János* és sz. *Pál* ezen idézeteiben hű kifejezést nyer véleményünk. Bár előttünk még bennök nagyon sok a homály,

[1] E szavak: nem fog eljönni a Krisztus, nem olvashatók ugyan az apostoloknál; de a szöveg szerint könnyen pótolhatók, és mint benfoglaltatnak az Apostol szavaiban (6. v.): «És most tudjátok, mi tartson vissza, hogy nyilvánvaló legyen az ő idejében», és ugyancsak ez időről szóló részben, amely a 8. versben található fel: «*És akkor* nyilvánvalóvá leszen» stb.

A dolog világosabb érthetősége végett szükséges bővebben szólunk e tárgyban: A *thessalonikabeliek* nagyon sokat félreértettek, amit sz. Pál első levelében hozzájok írt, t. i. mintha az Apostol szerint a világ elpusztulása s Krisztus eljövetele a küszöbön állna; amely véleményökben erősítgették is őket egynémely vakmerőbb ámítók. Minthogy e miatt a thessalonikabeliek között nagy zavar és lelki nyugtalanság támádt, *az Apostol*, hogy a tévelygőket megoktassa, az aggódókat megnyugtassa, megírta hozzájok második levelét. Ezen második levelében bőven kifejti: lehetetlen, hogy a világ elpusztulása s Krisztus eljövetele küszöbön legyenek, mivel Isten és Krisztus örök végzése szerint előbb más eseményeknek kell végbemenniök, t. i. a hittől való elpártolásnak sokak részéről, és a *bűn embere* megjelenésének és működésének. Beszéljenek saját szavai (*Thess.* II. 2, 3. s köv.): «Senkise vezessen benneteket tévútra bármely módon (ἐξαπατήσῃ): mivel ha csak el nem jő előbb a szakadás, és nyilvánvalóvá nem lett a bűn embere, a kárhozat fia, aki ellenkezik avval, s minden fölé emelkedik, amit Isten mond, vagy ami tiszteltetik, úgy, hogy a templomban ül, mint Isten mutatván magát. Nem tudjátok, hogy midőn még nálatok voltam, megmondottam ezt nektek? És most tudjátok, mi tartson vissza, hogy nyilvánvaló legyen az ő idejében. Már működik u. i. a gonoszság titka, annyira, hogy ki most tartja, tartsa, még a középről lesz (μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἑώς ἔκ μέσου γένηται). És most nyilvánvalóvá leszen az a gonosz, akit az Úr Jézus meg fog ölni szája lehelletével s tönkre teszi jelenlétének fenségével, kinek eljövetele a a sátán munkája szerint, minden hamis erőben, jelekben és csodákban, és az álnokság minden csalásában azokra nézve, akik az igazság szeretetét el nem fogadták, hogy üdvözüljenek. Azért fogja rájok bocsátani az Isten a tévelygés munkáját — operationem erroris — hogy higyjenek a hazugságnak.»

Az *Apostol* tanítása szerint tehát, mielőtt Krisztus világítéletre el fog jönni s az idők elpusztulása előtt megjelenik az Antikrisztus, akit az Apostol a *bűn emberének*, *a kárhozat fiának* nevez — mivel egész élete bűn, mivel nem csak ő lesz sujtva örök kárhozattal, de nagyon sokat félrevezet s magával a pokolba ránt. Nagy kevélységében minden fölé helyezi magát, «ami Istennek mondatik s ami tiszteltetik», azaz Krisztus fölé, aki azért jött a világra, hogy a világot megváltsa, s akit a megváltottak, mint Istent imádnak, s tiszteletre méltóbb mindennél, amit csak tisztelettel illetnek a megváltottak; magát Istennek adja ki s istentiszteletet követel maga számára. Az ördög segélyével nagyon sok hamis jelt s csodát tesz. *Hamisaknak* mondja az Apostol, mert nem valódi csodák, hanem csak kuruzslások, és nincs más céljuk, mint az

mindazonáltal az teljes világos belőlük, hogy az Antikrisztus megelőzőleg a világon megjelenik, mielőtt Krisztus itéletre jönne. [1]

emberek félre- s tévútra való vezetése. V. ö. sz. *Ágoston*, Civ. Dei, l. 20. c. 19. n. 4. M. 41. k. 687. l.; *Bellarmin*, Rom. Pontif. III. 15. Az ő eljövetele «a gonoszság minden csalárdságában leszen azok előtt, akik elvesznek; azért, hogy az igazság szeretetét el nem fogadták, hogy üdvözüljenek; azaz ál. hiú tanításával, s kuruzslásával és csodajeleivel a hitehagyásra és más egyéb bűnökre készteti azokat, akik megelőző bűneikkel, tehát önvétkökből alkalmasakká váltak az ilyen elámításra; minthogy az igaz s üdvözítő tanításnak s az isteni kegyelmeknek ellenszegültek.

Sz. *Pál* idézett helyében végtelen nehéz magyarázni a 6. és 7. verset (*és most mi tartson vissza*, stb.); különösen, mit jelent κατέχον, azt, ami visszatart, vagy κατέχων, azt, aki visszatart? és ismét, vajjon az *Antikrisztus* letartóztatója, vagy *magának Krisztus eljövetelének* visszatartója értendő-e?

A *régiek* mind s a legújabbak közül is igen sok, akik e tárgyban írtak, azt vélik, hogy az Apostol valami, vagy valaki olyant jelez, ami, vagy aki magának az Antikrisztusnak eljövetelét tartja vissza. Néhány legújabb író ellenben szem előtt tartva a célt, amint mondják, amelyet az apostol a Thess. írt ezen levelében maga elé tűzött, (*Grimm*, a *würzburgiak*, *Simar*, s még néhány), hogy azokat szoktassa, miszerint Krisztus eljövetele nincs a küszöbön, van ugyanis valami, ami az ő eljövetelét tartóztatja, t. i. megelőzőleg több cselekménynek kell végbemennie; t. i. Isten örök végzése szerint be kell következnie sokak elpártolásának a hittől és az Antikrisztus eljöttének — ez írók mondom, azt állítják: Az Apostol nem oly akadályról tesz említést, amely az Antikrisztus megjelenésének, hanem, amely *Krisztus eljövetelének* áll útjában; az a κατέχων tehát *maga* az *Antikrisztus* annyiban, amennyiben akadályozza Krisztus eljövetelét; azaz, amennyiben Isten határozata folytán Krisztus eljövetele előtt az Antikrisztusnak kell működnie, Krisztus előbb le nem jöhet, még nyilvánvalóvá nem lett a bűn embere, vagyis az Antikrisztus. V. ö. *Simar*. Dogm. 924. l.; *Wetzer és Welte*, Kirchenlexik. 1. k. 925. l.; *Bautz*, Weltende und Weltgeschichte, 30. l.; *Kraus*, Realencycl. 1. k. 57. l.

Nagyon nehéz e véleményről nyilatkozni. A régiek általános nézetével sem akarok egészen szakítani. Nagyon csodálatos volna u. i., ha azt a szót kinyilatkoztatni, *nyilvánvalóvá tenni* — revelari, ἀποκαλυφθῆναι, — amelyet sz. *Pál* ez idézetében — t. i. először (a 3. v.) és utoljára (8. v.) — az Antikrisztusra alkalmaz; a közepén (6. v.) Krisztusra kellene értenünk; ami pedig elkerülhetetlen volna, ha megengednők *Grimm* és *Simar* találgatását. Azonkívül a 7. v.-ben világosan meg van mondva, hogy annak, aki most visszatart

[1] Ezekről kiviláglik az is, hogy el nem fogadhatjuk a szentírásmagyarázók azon véleményét az elmult és a jelen században, hogy sz. *Pál* ezeket az Antikrisztusról és más egyéb dolgokról nem isteni sugallat után mondotta; mert hogy a Szentírás minden részében sugalmazott, a Trid. s vatikáni zsinat hitágazata, sess. 4.; sess. 3. c. 2.

A *hagyományokból* csak sz. *Ágostonra* hivatkozom, aki így ír: [1] «Az apostolok néhol ezt, másutt azt hagyják homályban; az azonban kétségtelen, hogy ő azt mondotta. Nem fog eljönni

(ὁ κατέχων ἄρτι), meg kell szünnie, és akkor sem Krisztus (καὶ τότε) fog megjelenni, hanem az Antikrisztusnak kell nyilvánvalóvá lennie.

Ha továbbá *azt kutatjuk*, ki az (vagy mi), az aki (vagy mi) az Antikrisztus eljöttét visszatartja, azaz *kit kell értenünk a* κατέχων *alatt*, a *régiek* sz. *Agoston* kivételével, aki Civ. Dei. l. 20. c. 19. M. 41. k. 686. l. így ír: «Én megvallom, miről szólott (az Apostol), nem tudom — többnyire azt felelik, hogy a *római birodalmat*; amit általában az újabb s a legújabb írók is erősítgetnek azon hozzáadással azonban, hogy a római birodalom kettős részében értendő, t. i. a *keleti* és *nyugoti* római birodalom, a sz. római birodalomba olvadt *germán nép* folytatásában később. V. ö. *Cornel. a Lapide*, Comment. in II. *Thess*. 2.; *Malvenda*, i. m.; *Rohling*, Daniel, 22. l.; *Bautz*, i. m. 77. l. Mivel a római birodalom folytatásában is már letünt 1806-ban, vannak, akik azt állítják (Bisping ad II. *Thess*. 2, 7.): a κατέχων alatt nem a római birodalmat kell értenünk első sorban, hanem a *keresztény társadalmat*. V. ö. *Bautz*, i. m. 30. és 77. l. l.

Abból, amit sz. *Pál* apostol a *Thess*. II. L. 2. v.-ről mondottunk, egyúttal kiviláglik az is, mily esztelenség s alaptalan dolog azt mondani, hogy *a római pápa az Antikrisztus*; mert 1. az Antikrisztus a világ végén fog eljönni, a római pápa meg már több mint 1800 esztendeje igazgatja megszakítás nélkül az egyházat. 2. Egyes ember lesz. A pápák sora meg végtelen hosszú. 3. Magát Krisztusnak mondja; *a pápa Krisztus* helyettesének mondja magát. 4. Minden fölé helyezi magát, ami Istennek mondatik; a pápa a szolgák szolgájának — servum servorum Dei — hívja magát. Az Antikrisztus eljöttét hamis hatalom, jelek s csodálatos dolgok kisérik: ilyen tényeket azonban a római pápákról nem ismer a történelem. Egyik-másik közülök ugyan több csodával ékeskedik, de egyéb szentek, úgy szólva, nagyobb csodákat tettek; s egy pápa sem tündöklik nagyobb csodákkal, mint sz. *Péter*; tán azt is gondolják, hogy Krisztus maga is Antikrisztust tett egyháza fejévé? Ezekhez vehetjük még, amit sz. *Pál* mond: a keresztényellenes gonoszság titka már akkor (az ő idejében) is működött titkon. Ami ugyancsak sz. *Péterre* volna vonatkoztatandó, ha a római pápa volna az Antikrisztus. V. ö. *Dens*, i. m. és *Gotti*, i. m. 3. k. 670. l. *Bellarmin*, Rom. Pontif. III.; *Lessium*, De Antichristo P. I. és különösen *Lessius*, P. II. joggal jegyzi meg, hogy a protestáns táborban találhatók Krisztus amaz ellenségei, és magának az Antikrisztusnak előfutárai. V. ö. *Bautz*, Weltende, 63. l. s köv.; *Rohling*, Daniel, 225. l. s köv.

[1] Civit, Dei, l. 10. 19. 4. M. 41. k. 687. l. V. ö. sz. *Irén*, Adversus Haer. l. 5. 28. 1. 2. M. gör. sor. 7. k. 1197. l.

A *szentatyák* nagyon sok ez irányú idézetével találkozhatunk *Bellarminnál*, Rom. Pontif. III. 15.; *Suareznél*, in 3. Part. s Thom disp. 54.

A szentatyák az Antikrisztus személyét és működését sz. Pál nyomán bőven igyekeztek leírni, támaszkodva azon idézetekre is, amelyek sz. *Máténál*, 24, 25., s *a Titk. jel. Könyvében* és *Dániel* prófétánál 7, 7—27. e dolog körül

előbb Krisztus az elevenek és holtak itéletére, míg el nem jő a lelkileg megholtak elámítására az ő ellensége, az Antikrisztus . . . Föllépése, amint mondva volt, magának a Sátánnak működése minden erőben, hamis jelekben és a gonoszság minden csalárdságában azok előtt, akik elvesznek. Fölszabadul akkor a sátán s ez Antikrisztus által minden erejével csodálatosan működik ugyan, de ál-csodákban.»

Az *emberi ész* e tárgyban, amely teljesen Isten szabad rendeletétől függ, sem fürkészni, sem állítani, sem tagadni nem tud bármit is. Az ő felléptéről azonban az isteni kinyilatkoztatás útján biztosíttatván, abban mi lehetetlent sem talál; abban u. i. semmi lehetetlenség sincs, *a)* ha Isten megengedi, hogy azok az emberek, akik már az Antikrisztus megjelenése előtt különféle vétkekkel s főbenjáró bűnökkel magokat beszennyezték, büntetésül az Antikrisztus által meg legyenek kisértve; *b)* ha Isten megengedi, hogy ezek az emberek, akik oly sok csoda által beigazolt igazságnak nem hisznek, az Antikrisztus hamis csodadolgai s kuruzslása által zaklatva, tévútra vezettessenek. Sz. *Ágoston* írja: [1] «Oly jelekkel és csodaszerű dolgokkal lesznek félrevezetve, amelyeket megérdemelnek: *azért, mert az igazság szeretetét* (mondja az Apostol) *nem fogadták el, hogy üdvözüljenek.*»

A kisebb jelentőségű jelek:

Hénoh és Illés megjelenése.

326. *Hénoh és Illés megjelenése, azaz visszatérése*, akik eltüntek ugyan a földről, de meg nem haltak s még nem is dicsőültek meg, hanem az Isten fentartja őket, hogy mielőtt Krisztus lejön,

találhatók. Fölösleges még megjegyeznünk is, hogy a szentatyák ekként vázolt véleményei és nézetei nem képeznek hitágazatot. E különféle véleményeket a szentatyák nem mint a hitletétemény tanui, vagy a Szentírás magyarázói, akik bőven fejtegetik azt az idézett helyet, írták, hanem mint magán tanítók, akik csak egyéni véleményöket óhajtották nyilvánítani. Nem csoda tehát, ha oly véleményeikkel is találkozunk, amelyeket a történelem megcáfol. V. ö. sz. *Irén*, Adversus Haer. l. 5. 30. 3. M. gör. sor. 7. k. 1205. l.; sz. *Ágoston*, Civit. Dei, l. 20. 19. 3. et 4. M. 41. k. 686. l.; sz. *Jeromos*, in Dan. c. 7. 8. M. 25. k. 555 l. Egyebekben, amint azt már megjegyeztem, a szentatyák megegyeznek az Antikrisztusról abban, hogy egyes személy lesz, hogy biztosan el fog jönni stb. Sőt más vallásúaknál is, mint a *zsidóknál* és a *mohamedánoknál* föltalálható ez a meggyőződés, hogy a világ elpusztulása előtt eljő az Antikrisztus (akit a zsidók *Armillusnak*, a mohamedánok Deggâl-nak, azaz gonosznak neveznek). V. ö. *Calmet*, Comment. litt. t. 8. in Epist. ad *Gal.* diss. de Antichr. a. 1.

[1] I. m. M. 41. k. 687. l.

mint az ő hírnökei a földre jöjjenek, s megerősítsék az embereket az Antikrisztus fondorlataival szemben és (*Hénoh a pogányokat, Illés a zsidókat*) Krisztus második eljövetelére hangolják és előkészítsék.[1]

E vélemény bizonyos[2] a *Szentírás* szavai után.

Bizonyítás.

327. A szentírásról Illést illetőleg *Malakiásra* hivatkozom 4, 5.: «Ime, én elküldöm nektek Illés prófétát, mielőtt eljő az Úr nagy és rettenetes napja»; [3] továbbá Krisztus szavaira szt. *Máté* 17, 10—13., ahol el van beszélve, hogy Krisztus apostolai kérdésére: «Miért mondják tehát az írástudók, hogy előbb Illésnek kell jönnie?» így felelt: «Illés ugyan el fog jönni, és helyre állít mindeneket.» [4] *Hénohról* meg a következő szavak állanak: (*Eccli.* 44, 16.): «Hénoh tetszett az Úrnak és a paradicsomba vitetett, hogy a pogányoknak hirdesse a bűnbánatot»; továbbá a *zsidókhoz* írt lev.-ben 11, 5.; «Hite miatt vétetett fel Hénoh, hogy ne lásson halált, mivel felvette őt az Isten.» *Mindkettőjökre* alkalmaztatnak nagyon gyakran *a Titk. Jel.* 11, 3. s köv. old. a két tanuról,[5] akik jövendőlnek és aztán a vadállat megöli őket, de Krisztus feltámasztja.

[1] Igehirdetésök végeztével, amint egy-két *szentatya* tanítja, az Antikrisztus megöli őket, az Úr pedig föltámasztja és fölviszi az égbe. V. ö. *Suarez*, 1. c. disp. 55. sect. 1. s köv.

[2] *Suarez*, l. c. sect. 2. hitágazatnak vagy hitágazathoz nagyon közel állónak mondja.

[3] V. ö. *Kir.* 4. k. 2, 11.; *Eccl.* 48, 9. s köv. old.; ahol (a *görög* szöveg szerint) a 11. versben olvassuk, boldogok, akik téged látni fognak (a második eljöveteledben).

[4] E szavakra *Suarez* azt jegyzi meg 1. c. sect. 2.: Amely szavakkal (az Úr) nem szólhat a ker. sz. Jánosról. Mivel ő már eljött s többé eljönni nem fog, nem is állhat róla, hogy *helyre fog állítani* mindeneket és egy harmadikról sem, csak az igazi Illésről, akiről a tanítványok beszéltek, aki sok zsidót és hithagyót Krisztushoz térít. És mondja róla az Irás, hogy *helyre fog állítani mindeneket.* Midőn pedig Krisztus később hozzáteszi: «*Mondom pedig nektek, hogy Illés már eljött,* már átvitt értelemben a hasonló szellem és küldetés miatt ker. szt. Jánosról beszél. Ugyanily értelemben magyarázzák e helyet a szentatyák mind. (*Origenes, Hilár, Chrisologus, Jeromos, Beda, Anzelm stb.*)»

[5] Némelyek a szöveg után nem Hénohot, hanem *Mózest* és Illést értik. A szöveg a következő: «És az én két tanumnak meghagyom, és jövendölni fognak 1260 napig szőrzsákba öltözötten . . . És mikor elvégezték bizonyságtételöket, a vadállat, amely a mélységből száll föl és háborút kezd ellenök és legyőzi őket és megöli őket . . . És három és fél nap után az élet lelke az Istentől rájok

A sz. *hagyományról* elég lesz idéznünk sz. *Ágostont*:[1] Hénoh és Illés élnek, fölvétettek, de bárhol vannak is élnek. És ha a Szentírásról vont következtetésünk nem csal, hinnünk kell, hogy meg fognak halni. A Titk. Jel. könyve (11, 3—12.) említ ugyanis két csodálatraméltó prófétát, akik meg fognak halni s az emberek szemeláttára fel fognak támadni és az Úrhoz szállni, akik nem lehetnek mások, mint Hénoh és Illés, habár nevök ott el is van hallgatva.» Ugyancsak *Illés* próféta eljövetelére[2] értelmezi a sz. egyháztanító *Malakiás* fentebb említett szavait: «Ime, én elküldöm nektek Illés prófétát» stb.

A *józan ész* is az isteni Gondviselés végtelen bölcsességű tényét látja e dologban. Nagyon is helyén való, hogy az utolsó időkben, amidőn «a gonoszság titka» működni fog, amikor a hivők a legaljasabb példával, amely homlokegyenest ellenkezik a ker. vallással és főkép az Antikrisztus hamis jeleivel és csodáival hithagyásra késztettetnek, úgy megjelenésével, mint az isteni igazságok pontos hirdetésében csodálatos két próféta, Illés és Hénoh, kiknek egyike a zsidók előtt ismert és nagyrabecsült, másika pedig a többi népeiknél örvend nagy tekintélynek, ellensúlyozza és megerősíti őket.[3]

4. A zsidók megtérése

328. *A zsidók megtérését* nem úgy kell értenünk, mintha e népből senki sem maradna meg hitetlenségében, hanem hogy annyi zsidó tér meg, miszerint valóban el lehet mondani, hogy az egész nép megtért.

E vélemény valószínűbb s inkább összeegyeztethető a *Szentírással*, mint az ellenkező.

Bizonyítás

329. Az ószövetségi Szentírásból idevág *Oz.* 3, 5.: «És ezek után megtérnek Izrael fiai, és keresik az Urat, Istenöket, és Dávidot, királyukat, és félve járulnak az Úrhoz és az ő jóvoltához az utolsó időkben;» az Újszövetségből sz. *Pál* apostol levele a *Róm.* 11, 25. s köv. old.; «Mert nem akarom, atyámfiai, hogy ne tudjátok e titkot (hogy ne legyetek magatok magatok előtt bölcsek), mivel a vakság Izrael részéről eredt, még csak el

száll. És lábokra állnak és nagy félelem szállta meg azokat, akik látták őket. És hallottak nagy szót az égből, amely mondotta nekik: Szálljatok ide és fölszálltak az égbe felhőkben, és látták őket az ő ellenségeik».

[1] Serm. 299. M. 38. k. 1376. l.

[2] Civ. Dei. l. 20. o. 29. M. 41. k. 703. l.

[3] Az állapotról, amelyben most vannak, l. *Bautz*, 1. c. p. 122. s köv. old.

nem érkezik a nemzetekre a teljesség; és így az egész Izrael[1] üdvözült lesz, amint írva van: Jönni fog Sionból, aki elragadja és elfordítja Jákob istentelenségét.»[2]

A szent *hagyomány* után sz. *Ágostonra* hivatkozom, aki így ír:[3] «Illés ezen nagy és csodálatos próféta, az utolsó időben

[1] V. ö. *Estiust*, aki Comm.-ban a Szentírás ezen helyére azt a megjegyzést teszi: «Miként e nemzetek teljessége — plenitudo gentium — nem jelent e helyen kivétel nélkül minden pogányt, akként a zsidók teljessége sem minden zsidót kivétel nélkül, hanem csak nagyon sokat közülök.»

[2] Néhány hittanító véleményünk bebizonyitásául hivatkozni szokott még sz. *Luk.* 21, 24.: «És a kard élére hányatnak és foglyokul hurcoltatnak minden népek közé, és Jeruzsálem eltapostatik a nemzetektől, még be nem tellik a nemzetek ideje (καιροὶ ἐθνῶν)»; amit legyen elég egyszerűen ideiktatnunk.

De nagyon jó lesz egy kevessé idéznünk sz. *Pál* apostol azon idézett szavainál, amelyeket a *rómaiakhoz* írt az apostol u. o. a 27. v. így folytatja: «És ez tőlem (Istentől) nekik a tanuság, amidőn elviszem az ő bűneiket. Az evangélium szerint ellenségeim ugyan miattatok a választás szerint azonban kedvesek atyáik miatt. Bűnbánat nélkül ugyanis Isten ajándékai és hivatottai. Amint ugyanis egykor ti sem hittetek az Istennek, most pedig irgalmasságot nyertetek az ő hitetlenségök miatt, akként ők is most nem hittek a ti irgalmasságtokban, hogy ők is irgalmasságot nyerjenek. Isten ugyanis mindent hitetelnségbe zárt, hogy mindnyáján könyörüljön.»

Az *apostol* ezen 11. fejezetben a *rómaiakat* arra oktatja, habár a *pogányok* között tett is az egyház legnagyobb hódítást, nem kell azért ezt gondolniok, hogy Isten a választott *zsidó népet* teljesen elűzte magától. Azt kérdi u. i. (1. v.): «Vajjon Isten elűzte népét? Távol legyen.» Az 1—15. kifejti, hogy némelyek a zsidók közül elfogadták az üdvösséget, másokat Isten önvétkükből vakságuk miatt eltaszitott ugyan, de nem úgy, mintha a bocsánat minden reményétől a zsidó nép meg lenne fosztva. A zsidó nemzet konoksága hasznára vált a *pogányoknak* azért, mert ez által alkalmuk nyilt, hogy gyorsabban és tömegesebben az egyházba lépjenek; de a *zsidók* is, látva, hogy mily sok *pogány* üdvözül, valahára a hitre térnek. A 16—27. azt mondja, a remény, hogy a *zsidók* is valamikor az üdvösség útjára lépnek, abban leli alapját, mivel a *zsidó népet* öröktől fogva kiválasztotta Isten. Az atyák után a zsidó nép Isten birtokába ment át; ezen választott népbe, miként a jó olajágak az olajfába, beojtatnak a *pogányok* is, akik a hitet megragadták, hogy ekként nemcsak a *zsidóknak*, akiknek megigérte volt, de a *pogányoknak* is részök legyen az üdvösségben. Végre, midőn már az evangélium hirdetve volt minden népnek, a vakság, amely részben a *zsidókat* is érte, rájok nézve megszűnik, hogy beteljesedjék amit megmondott Izaiás («Jönni fog Sionból, aki elragadja és elfordítja az istentelenséget Jákobtól»); hogy bűnei megbocsáttatnak és a szövetség amit Isten *Izraellel* kötött, helyre lesz állítva. V. ö. *Simar*, Dogm. p. 889.

[3] Civ. Dei, 1. 20. c. 29. M. 41. k. 704. l. V. ö. *Auctorem de vocatione Gentium*, c. 21. (inter opera s *Prosp.*) M. 51. k. 675. l.; *Damaskusi* sz. *Jánost*

az itélet előtt ki fogja fejteni a teljes törvényt, úgy, hogy általánosan elterjedt a hívő lelkek előtt, miszerint a zsidók az igaz Krisztusban, azaz a mi Krisztusunkban hinni fognak. Nem is légből kapott az a vélemény, hogy Üdvözítő Birónk eljövetele előtt meg fog jelenni Hénoh, amint most sem légből kapott az a hiedelem, hogy él. A földről tüzes szekéren ragadtatott u. i. az égbe, amint azt a Szentírás a legkézzelfoghatóbban tanusítja (*Kir. IV. k.* 2, 11.). Midőn el fog jönni, hogy lelkileg megmagyarázza a törvényt, amelyet a zsidók most test szerint magyaráznak, hogy *atyának szivét a fiúra* jobban, az atyák szivét a fiúkra fordítsa... Más szóval, a fiúk is úgy értelmezzék a törvényt, azaz a zsidók, amint azt az atyák magyarázzák, azaz a próféták, akikhez tartozik Mózes is. Igy fordul az atyák szíve a fiúkhoz, midőn az atyák értelmi felfogása megegyez a fiúkéval; és a *fiúk szíve az atyákéhoz*, midőn ezek értelmébe belenyugosznak — velök egyetértenek.»

A *józan ész* is belenyugszik abba, hogy az Isten a zsidó népet, amelyet magának kiválasztott, akinek nevezetes igéreteket tett, akivel szövetséget kötött, örökre ne taszítsa el magától; *az Apostol* [1] szavai szerint: «Vajjon Isten népét elűzte? Távol legyen.»

b) A második csoport jelei.

330. Azon jelek közé, amelyek Krisztus eljövetelét, mint nagyon hamar végbemenőt, jelezik, vagyis azon cselekmények közé, amelyek közvetlen Krisztus eljövetele előtt, vagy már az ő eljövetelével történnek, a leggyakrabban [2] számíttatnak:

Orth. fid. l. 4. c. 29. M. gör. sor. 94. k. 1095. és köv. l. A katakombákból merített bizonyítékok olvashatók *Kraus*, Realencycl. 2. k. 334. l.

[1] A Róm.-hoz 11. 1.

[2] *Suarez*, in 3. P. s Thom. disp. 56. sect. 3. azt véli, hogy azok a jelek, amelyeket e helyen felsorolunk, Krisztus eljövetelekor az általános feltámadás *után* mennek végbe. A *szentatyák* e dologra nézve nem egyeznek meg. *Ágoston*, Epist. 199. ad. Hesechyum, M. 33. k. 904. l. azt mondja, hogy e jelek mind láthatók lesznek, *míg* az Antikrisztus által szított üldözés tart. Még ő előtte tanította ugyanezt *Lactantius*, Div. instit. l. 7. c. 16. M. 6. k. 790. l. Mások azonban azt tartják, hogy a feltámadás *után*. Így sz. *Jeromos*, aranyszájú sz. *János*. Valószínűbb azonban az, hogy e jeleket látják az utolsó idők alatt élő emberek halálok előtt; következőleg az általános feltámadás előtt. Legalább ez következik sz. *Lukács* szavaiból, midőn azt állítja (21., 25.), hogy félelem száll az emberekre azok miatt, amiket látnak; és teljes megsemmisülés fenyegeti őket azok miatt, amiknek az egész földkerekségre kell jönniök. Tehát a föltámadás előtt kell ezeknek történniök.

5. Rendkívüli jelek az égen és földön.

331. *Rendkívüli jelek az égen és a földön*, t. i. borzasztó mozgások és zavarok, amelyek a világ elpusztulását mintegy bevezetik; ez események részben a napon és csillagokon; részben a földön és a tengeren mennek végbe.

Bizonyítás.

332. A *Szentírásból* ide tartoznak Krisztus szavai: «A nap elsötétedik,[1] és a hold nem adja fényét, és a csillagok lehullanak az égről és az ég erei megindulnak;»[2] és ugyancsak ő: «És a

[1] Sz. *Máté-nál*, 24., 290. s köv.

[2] Sz. *Lukács-nál*, 21., 25. s köv. Ilyetén megjövendölt jeleket olvashatunk az *ószövetség*-ben is, pl. *Joël-nél*, 2., 30.: «Jeleket teszek az égen és a földön, vért, tüzet és a füst gőzét. A nap sötétségre fordul, a hold vérbe, mielőtt eljő az Úr nagy és rettenetes napja.» V. ö. *Joël* 3. 15.; *Izaiás* 13., 10.

Az a kérdés, mit kell értenünk e kitétel alatt: *a nap elsötétedik*[2] stb. A sok vélemény közül a valószinűbbeket ideigtatjuk:

A nap és hold elsötédése: Némelyek azt hiszik, hogy ez elsötétedés nem lesz *teljes*, hanem csak viszonylagos, melylyel kell hogy az isteni Bíró fénye és fensége mennél inkább előtérbe lépjen, az égitestek fénye mintegy homályba vész. Ezt tartja *aranyszájú* sz. *János* és az ő követői: sz. *Jeromos* és *Euthymius*. *Mások* ellenben (valószinűleg azért, mivel a jeleket a *Szentírás* nyomán a Bíró eljövetele előtt bekövetkezendőknek tartják) azt vitatják, hogy ez a sötétség, amely a Bíró eljöttét megelőzi, föltétlen, szoros értelemben vett leszen, hogy félelem és rettegés szálljon meg mindenkit.

A csillagok lehullanak az égről: amennyiben annyi a földet érő meteor és oly nagy légi rázkodás lesz, hogy annak alapján joggal szólhatunk a csillagok lehullásáról.

Az ég erei megindulnak: Némelyek azt vélik, hogy az ég erei alatt angyalokat kell értenünk, akik látván a borzasztó eseményeket, amelyek elkezdődtek és amelyek még következni fognak, bámulatba esnek az isteni Biró fensége szemléletére. *Mások* az ég erei alatt magokat a csillagokat értik, amelyeket a zsidók *az ég ereinek* hívnak. Ezek az erők meg-*megindulnak*, mivel más mozgásokat vesznek fel; aminek eredménye az leszen, hogy különféle, szokatlan mozgások támadnak a földön és a tengeren. V. ö. *Suarez*, 1. c. disp. 56. sect. 3. *Mások* (*Maldonat*, *Bisping* stb.) az ég erei alatt a természeti világrend elsőfokú tehetségeit értik (Központi erők; alaperők), amelyek az anyagi világot mozgatják. V. ö. *Pölzl*, Comment. *in Math.* Grácz 1880. p. 304.

Nagyon helyén való lesz, ha ide iktatjuk, amit *Bautz*, Weltende und Weltgericht, 146. s köv. old. sz. *Máté-* és sz. *Lukács*-nál előforduló ezen jelekről ír: «Három különböző égre kell gondolnunk a zsidó felfogás szerint: a felhőégre, a csillagégre s az örök boldogság egére. A mennyország erei, az angyalok, az isteni munkásság fensége láttára szent borzalomtól reszketnek; a csillagég erei megrendülnek, miután oly rendkivüli jelenetek lépnek fel birodalmában, hogy az embernek azt kell gondolnia, hogy az eddigi összes rend romba dől. A nap, hold és a csillagok eltünnek; a sötét éjen izzó meteorok vonulnak keresztül s keresztezik egymást megszámlálhatatlan mennyiségben s

földön a népek szorongatása leszen a tenger és hullámok morajának zavarától; az emberek elszáradnak azok félelme és várása miatt, a melyek az egész földkerekségre jönni fognak.»

A *szentatyák* Krisztus ezen szavainak értelmezésében eltérnek. Egyik-másik átvitt értelemben fogja fel, mint sz. *Ágoston* ad Hesechyum; de jóval többen, erkölcsi és szellemi értelemre nézve bár, *sz. Ágostonnal* megegyeznek készséggel, mindazonáltal azt vitatják, hogy e szavakat betűszerinti értelemben kell magyaráznunk; ilyenek: *Origenes*, sz. *Jeromos*, sz. *Ambrus*[1], sz. *Hilár*,

nagyságban, s omolnak le dörögve és zúgva a földre. . . . Nyomban az itélet után a föld lángok martaléka lesz és ez az itélet rögtöni leszen. A föld gyomrában összehalmozódott tűzerő egyesül s hatalmas robbajjal előtör. A földgömb meginog; egyik része felemelkedik, a másik elsülyed; a tenger hullámzik és zúg, s nagy földterületeket eláraszt, míg a tenger régi medencéje szárazon áll. Rég kialudt vulkánok működni kezdenek, újak keletkeznek; megnyílik a föld s szakadások támadnak rajta. . . . Az éjjeli homályban villámok cikáznak, mennydörgést dörgés ér, amelyek a föld méhéből törnek fel.» V. ö. *Joël* 2., 30.; *Izaiás* 13. 7. s köv.; 24., 8. s köv. V. ö. *Liguori* sz. *Alfonz*, Die göttl. Vorsehung stb. *Ratisb.* 1884. 229. s köv. old.

Nagyon sokan a népek közt támadó *háborúkat, éhséget, dögvészt* s a *földindulásokat* is, amelyekről *Krisztus* id. h. sz. *Máté-nál* beszél, a világ végére, tehát Krisztus eljövetelének jeléül teszik; mások ellenben azt gondolják, hogy csak *Jeruzsálem* városának elpusztulására kell értenünk. Az Úr szavai a következők: (sz. *Máté* 24., 6. s köv. old.) «Hallani fogtok háborúkat s véleményeket a háborúkról. Lássátok, hogy meg ne zavarodjatok: ezeknek meg kell történniök; de még nincsen vége. Nemzet ugyanis nemzet ellen támad, és ország ország ellen, és helyenkint dögvész és éhség és földindulás leszen, ezek azonban a fájdalmaknak csak kezdetei.» Mi azt tartjuk, hogy Krisztus e szavai nemcsak a város pusztulásáról, de *egyúttal* a világ elpusztulásáról is voltak mondva. Mindazonáltal a Bíró eljöttét *közvetetlen* megelőző jelek közé nem sorolhatók.

[1] *Suarez*, 1. c. sect. 3. így ír: «Hasonlóképen, bár nagyon homályosan, nyilatkozik sz. Ambrus is Krisztus eljövetelének jeleiről l. 10. in Lucam. Bár úgy látszik, mintha az egész fejezetben sz. *Ágoston* véleményét követné, mégis a betűszerinti értelmezést, mint ismeretest föltételezi; legalább erre engednek következtetni előrebocsájtott szavai, *az igazi jövendölés sorrendje s a titok összesége.* De meg helyes is 1. A Szentírás-magyarázat általános szabályánál fogva. Még t. i. minden nehézség nélkül sajátlag vehetjük, nem szabad az átvitt értelemhez nyúlnunk. Mivel sz. *Lukács* a 21. f. arra tanít, hogy e jelek az érzékek alá esnek, amelyek láttára az emberek elszáradnak a félelem és a vég várása miatt; helytelenül magyarázzák a lelki hatásokra, amelyek sem nem láthatók, sem nagy félelmet nem szoktak bennünk kelteni, különösen a közönségesebb emberben, aki nem él lelki életet. Annál kevésbbé indítanák meg őket e lelki hatások s annál kevésbbé töltenék el várakozással a vég iránt.»

Tisztelendő *Beda*, sz. *Anzelm* és mások. Noha az *ész* e tárgyban, amely egészében az Isten akaratától függ, mitsem állíthat vagy tehet föl, azt azonban mégis készséggel megengedi, miszerint ez nagyon helyén való, hogy a dolgok rendjében támadt ezen csodálatos események fölrázzák az embert az erkölcsi aléltságból s bűnbánatra gerjeszszék az ítélet borzasztó napja előtt; azonkivül helyén való azért is, hogy maga a látható természet, amelynek Krisztus eljövetelekor a választottak kiséretében szintén át kell változnia és megdicsőülnie, erre rendkivüli események által megtegye az első lépést.

333. *A világ összeégetését* v. i. tüzzel való elpusztítását Isten mindenhatósága valódi, természetes tűzzel[1] fogja eszközölni, akár aztán a pokolból, akár az égből származzék is, — akként, amint Sodoma és a többi istentelen város elpusztításával, vagy mint a vízözön alkalmával történt — akár pedig másunnan, amely minden földi elemet s a *légkört*[2] átjárja s mint valami eszköz az

6. A világ összeégetése.

Ezekhez hozzátesszük még, amit *Knabenbauer* S. J.-nál *in Isaiae* 13., 10. (t. 1. p. 306.) olvasunk: «Valaki tán azt kérdi: hogyan vehetnők betüszerinti értelemben Krisztus ezen szavait a csillagok lehullásáról? Megfelel rá *Epping*: gondoljuk meg, mi történnék akkor, ha a csillagok, a melyeket meteor névvel illetünk, nagy robajjal s sűrű csoportban a földre hullnának? Akkor mindenesetre szószerint beteljesednék Krisztus jövendölése *Máté* 24., 29. És hozzáteszi: mikor a meteorok kerülékalaku pályájukon a hold és föld között sűrű csoportban elvonulnak, mi sem természetesebb, mint a nap és a hold elsötétedése; csillaghulláskor ez rendesen be szokott következni. Ami az ég ereinek megindulását illeti, csak föl kell tennünk, hogy bizonyos anyagtömeg, amely ezerszerte nagyobb a hold tömegénél, a föld mozgásával ellentétes mozgásban közönséges 6 mérföld gyorsasággal a földre zuhan s oly forongást tapasztalunk légkörünkben, amelyet alig tudunk elképzelni. Ily tömeg kényelmesen fejleszt oly hőt, amely egy 5^0 hidegségű s földnagyságú jéggömböt vizzé változtat. (V. ö. Stimmen aus Maria Laach, 1886., XXX. p. 303.)

[1] Ez az összeégető *tüz* igazi és természetes; *állagát* illetőleg megegyez a földi tűzzel, nemkülönben a pokol s a tisztítóhely tüzével. Legalább ezt tartják a *szentatyák*, támaszkodva főleg *sz. Péter* II. k. 3., 10.; nemkülönben *az iskolás* tanítók, pl. *sz. Tamás, Bonaventura.* Ugyanezt mondják a legújabb hittudósok és Szentírásmagyarázók is. *Hundhausen*, Das zweite Pontificalschreiben des heiligen Petrus, *Mainz*, 1878., ad. II. Petr. 3., 10. megjegyzi: «Természetét tekintve e tűznek, azonosnak kell lennie a földi és a pokoli tűzzel.» Hasonlókép nyilatkoznak *Osvald*, Eschatol. p. 390.; *Jungmann*, Noviss. p. 267.; *Bisping*, ad II. *Petr.* 3. V. ö. Bautz, i. m. 254. l.

[2] Amint a szentatyák és hittudósok általánosan állítják. V. ö. *Mazzella*, De Deo Creat. n. 1429. — Mit értsünk *a légi ég* — coelum aëreum — alatt már megmagyaráztuk.

Isten kezében, megtisztítja, átváltoztatja[1], amint alább, ahol a világ megujulásáról lesz szó, kimutatjuk.

E vélemény kétségtelen a Szentírás különféle idézetei alapján.

Bebizonyítás. 334. A *Szentírásban* ennek bebizonyítására nagyon sok helylyel találkozunk. *Izaiásnál* (51, 6) olvassuk: «Az ég, mikép a füst, szétoszlik és a föld, mint a ruha elszakad.[1]» Az Újszövetségben sz. *Péter* II. Lev.-ben 3, 10. olvassuk. «Az Úr napja, mint tolvaj jő el, amelyen az egek nagy robajjal elmulnak, az elemeket feloldja a hő, a föld pedig és a rajta lévő művek elégnek.[2]»

A *hagyományból* felhozzuk sz. *Ágoston* szavait, a melyre már hivatkoztunk, t. i.[3]: «Az itélet végeztével ez a föld és ég megszünnek, amire az új föld és ég fog keletkezni. Azért mondja az Apostol is: *Elmúlik ugyanis e világ alakja* . . . Az alak múlik el tehát, nem a természet . . . Megítéltetvén azok, akik nincsenek beirva az élet könyvébe, és az öröktűzre vettetvén . . . a világnak jelen[4] alakját megváltoztatja az égő tűz, mint a vízözönkor átváltoztatta a vízár. Ez az égés a romlandó elemek azon sajátságait, amelyek a mi mulandó testünknek álltak szolgálatára, teljesen megsemmisíti[5] és az állag oly saját-

[1] Voltak írók, akik azt hitték, hogy az anyagi világ *megsemmisül*, akként, hogy anyagi teremtmények vagy nem lesznek, vagy Isten újakat teremt. E véleménynyel találkozunk némely *gnostikusoknál* és *manicheusoknál*; nemkülönben *Origenesnél* és az ő *követőinél*, akik az anyagi világnak vagy teljes elpusztulását vagy oly szellemiségét és légiségét tanítják az anyagi testnek, amely annak teljes elpusztulásától alig különbözik. Közéjük számíthatjuk *Skót Erigenát* is pantheistikus tévelyeivel. V. ö. *Gotti*, Theol. schol. 3. k. 738. l. (in 3 P. s Thom. tract. de fine mundi); *Bautz*, Weltende. *Ellenök* már az V. egyetemes zsinat (II. konstantinápolyi) a következő határozatot hozta (Denzingernél, Enchir. n. 197.): «Ha valaki azt mondja, hogy a jövő itélet a testek teljes megsemmisítését jelenti és hogy összetákolt meséjök vége anyagtalan természet, és hogy a jövőben semmi anyagi nem lészen, hanem csak egyedül a tiszta ész; átok alatt legyen»; a *szentatyák* is azt tanítják, hogy a világ nem pusztul el teljesen, hanem csak átalakul; és pedig tűzzel. Sz. *Jeromos* (in *Isai.* M. 24. k. 669. old.) e szavakra: *Íme, én új egeket és új földet teremtek*, megjegyzi: «Nem mondotta, hogy más egeket és más földet fogunk látni, hanem, hogy a régieket jobbá teszi.» Sz. *Ágoston* (Civ. Dei, l. 20. c. 14. M. 41. k. 679. old. azt mondja: «A dolgok megváltoztatásával, és nem teljes megsemmisülésével fog elmúlni a világ. Az alakja és nem természete változik meg. A hit által megvilágított ész is helybenhagyja e véleményt. Bautz i. m. 247. k. old. így ír: «A hivő lélek is nem megvetendő érveket talál a tisztán anyagi világ fenmaradása mellett. Miért kellene teljesen megszünnie? Az anyagi világ teremtmény — tehát meg is semmisíthető. De ez is Isten képe, hirdeti Isten szépségét, hatalmát és nagyságát; s mint fenséges kép, méltó, hogy fenmaradjon. Isten kitörli a piszkot, melylyel idők folyamán az emberi gonoszság beszennyezte, visszaadja régi varázsát s új fénynyel veszi körül. Továbbá az egész mindenség egyetemleg nem képe-e a sz. Háromságnak? A tisztán szellemi világból, az emberi s az anyagi testek világából, ezen háromságból, nagy és csodálatos egységbe olvad össze. E háromság megszünnék, ha az egyik tag, az anyagi világ megsemmisülne. — Nem szabad megfeledkeznünk és figyelmen kívül hagynunk azt az isteni képmást sem, amelyet a tisztán anyagi világ visszatükröztet. A boldogok testi szemének is lehetőleg gazdag és édes gyönyört nyujt, épen azért szükséges egy anyagi világ fentartása is, nem csupán az emberi testé, hanem az egész anyagi világé . . . Midőn e véleményt felhoztuk, épenséggel nem tettük azért, mintha *Bautz*-cal egyetértenénk: a megújult földön u. i. a *szervi életnek* nem lesz szerepe, mint azt alább kifejtjük.

Hozzátehetjük, amit *Hettingernél* találok, 2. köt. 2. r. 392.: «Miként az érczet nem azért vetjük a kohóba, hogy elégjen és megsemmisüljön, hanem azért, hogy salakjaitól megtisztítva mint tiszta arany kerüljön elő, akként a világégés is oly tűz, amely nem megsemmisít, hanem tisztít és nemesít, az isteni Gondolat tiszta és szennytelen terve szerint, amelyet megvalósítania kell.» — V. ö. e tárgyban *Knabenbauer*, S. I., Comment. in Isai. 2. k. 267., 491. l. és másutt (Páris 1887), ahol *Izaiás* 51, 6. és 65, 17. szavait magyarázza és kimutatja, hogy az ég és a föld ezen veszte nem megsemmisülés, hanem csak jobbrafordulás.

[1] V. ö. *96. Zsolt.* 3. s köv.: «Tűz jár előtte és lángba borítja az ő ellenségeit körülötte s az ő villámai a föld kerekségére világítanak; látja és megrendül a föld. A hegyek mint a viasz szétfolytak az Úr szine előtt, az Úr színe előtt az egész föld. V. ö. *Izaiás* 66, 15. s köv. old.; *Dan.* 7, 9. s köv. v.; *Joël* 2, 1. s köv. v.; *Mal.* 4, 1.

[2] Ha az egész teljes szöveget, elkezdve e fejezet 5. versétől, olvassuk és jól megfigyeljük, azt tapasztaljuk, hogy nemcsak az van mondva, mikép *a tűz* az elemeket feloldja, hanem egyúttal el vannak sorolva a tűznek sajátos tulajdonai is; sz. *Péter* ezen tüzet *a vízözön* vizével hasonlítja össze; s amint az özönkor valódi víz szerepelt, akként kell, hogy a szent író itt is elméjében való d és sajátlagos tüzet forgatott. V. ö. u. o. 3, 7.: «Az ég pedig, amely most van, és a föld az itélet és a gonosz emberek napjára tűznek fentartva hátrahagyattak.» U. e. olvasható *Bautznál*, Weltgericht, 254. l.

[3] Civ. Dei l. 20. c. 14. és c. 16. M. 41. k. 679. és 682. l.

[4] Sz. *Ágoston* véleménye, hogy a halottak feltámadása s az utolsó itélet megelőzik a világ összeégetését, olvasható *Bautz*, i. m. 268. l.

[5] Azon kérdésben, vajjon a csillagos ég is összeég-e, sz. *Ágoston* így ír: u. o. c. 18. M. 41. k. 684. l.) «(Péter apostol) említést tevén a vízözön előtt történtekről, mintegy int bennünket, hogy higyjük el, miszerint a világ végén ez a világ is el fog pusztulni. Mert azt mondotta, hogy azon időben is elpusztult az a világ, mely akkor volt: nemcsak a föld kereksége, de egyúttal az ég is, amely alatt azt a légkört érjük, amelyet akkor a növekvő

ságokat veszen fel, a melyek a csodás változás után a halhatatlan testnek megfelelnek; t. i. azt eszközli, hogy a megújult világ a testben szinte megújult embernek teljesen megfeleljen.»[1] A szertartásos könyvekben is nagyon sok helyen fel van említve, hogy Krisztus el fog jönni itélni eleveneket és holtakat, és a világot tűzzel; tehát az egyház gyakorlata is támogatja véleményünket.[2]

víz elért. Tehát az egész, vagy majdnem egész légkör (amelyet ég, illetve egek néven hív, de csak az alsó és nem a felső rétegeiben, ahol a nap és a hold elhelyezve vannak) nedves minőségűvé lett; és ily módon a földdel együtt elpusztult, amely földnek előbbi alakját megváltoztatta a vízözön. *Amely pedig most van, mondja, a föld és ég, az itélet és gonosz emberek napjára tűznek fentartva, hátrahagyattak.* Tehát az az ég és az a föld, más szóval, a világ, amely a vízözön előtti világ helyett keletkezett, s amely az özön után fenmaradt, megmarad az itélet, a gonosz emberek elpusztításának napjáig, amikor tűz martalékává leszen.» — *A légköri* ég (lég- és felhő-ég) és nem egyúttal a csillagos ég is, hamvad tehát csak el, amint kitünik sz. *Péter* szavaiból II. Lev. 3, 10.; mert az az ég, amelyről sz. *Péter* azt mondja, hogy a tűz martaléka lesz, azonos azzal az éggel, amelyet elragadott a vízözön árja; már pedig a vízözön nem érte a csillagos eget. — Hasonlóképen vélekednek: sz. *Tamás,* in 4. dist. 47. qu. 2. a. 2.; *Bonaventura,* in 4. dist. 47. a. 2. qu. 3. ad. 1.; *Suarez,* l. c. disp. 58. sect. 3. n. 4.; *Osvald,* Eschat. p. 392. sqq.; *Bautz,* t. m. 260. l.; *Hundhausen* ad II. *Petr.* 3, 10.

[1] Hogy a világot tűz égeti össze, tanusítják továbbá, sz. *Jeromos* is in *Isai* 65. v. 17, 18. M. 24. k. 669. l. *Nagy* sz. *Gergely* M. Hom. 26. n. 10. in Evang. M. 76. k. 1203. l.

[2] Nem lesz fölösleges felemlítenünk, hogy a *pogány* bölcselők azt állították, hogy a világot tűz veszti el. *Calmet,* Diss. de fine mundi, fölemlíti *Heraklitot,* apud Simplic. Comment. in Arist. de coelo, l. 1. c. 9., ahol így szól: Ezt a világot tűz pusztítja el s szebb alakba öltözteti. E véleménytől nem tértek el a régi *stoikusok* sem. *Cicero* in l. 2; de nat. deor. tárja fel gondolkozásmódját. *Ovidius* a régiek hagyományát a világ összeégetéséről *Metam* I. a következőleg énekli meg:

«Esse quoque in fatis reminiscitur : adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli,
Ardeat et mundi moles operosa laboret.»

Ide tartoznak azok a jóslatok is, amelyek a *sybilliai* könyvekben találhatók, amelyekről említést tesz sz. *Ágoston,* Civ. Dei, l. 18. c. 23. M. 41. k. 579. l. Bennök a következő jövendőlést olvashatjuk:

«Exuret terras ignis, pontumque polumque
Inquirens, tetri portas exfringet Averni.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur fluminaque igni.»

A *természetes józan ész* sem tagadhatja a világ elégésének lehetőségét. Magok a mai *naturalisták* sem vonják kétségbe, hogy az általános összeégés lehetséges, akár a bolygó égitestek összeütközése folytán, akár akként, hogy a testekben lappangó tűz életre kel és összerombol mindent; a *pogány* bölcsek meg amint ezt már felemlítettük, nemcsak e tény lehetőségét állították hanem mint biztosat vitatták.[1] A *hit által fölvilágosított ész is*

Maga az egyház is sequentiájában *Dies irae* (*Celano Tamás ferencr.* sz.-től) vonatkozást tesz e *sybillai* jóslatokra a következő szavaival (v. ö. *Wetzer és Welte,* Kirchenlex. edit. 2. t. 3. p. 1734.):

«Dies irae, dies illa	«Napja Isten haragjának
Solvet saeclum in favilla,	Végét veti a világnak;
Teste David cum Sybilla.»	Ez szavuk a prófétáknak.»

Némely hittudós azt véli (pl. *Bautz,* Weltgericht und Weltende 251. old.) hogy valószínűleg már Ádám, mint a vízözönt, akként a világ összeégését is előre megmondotta és ezen jövendölés, amint *Josephus Flavius* értesít, a zsidók legősrégibb hagyománya.

Ugyanezt vallják nemcsak a *zsidók, görögök* és *rómaiak,* de a *perzsák* (v. ö. *Plutarch.,* De Isid. et Osir. p. 659.); *indusok* (v. ö. *Bohlem,* Altes Indien I. p. 168.) *kelták* (Strab. IV. 4.) *germánok is* (Grimm, Mythol. p. 468.) V. ö. *Hettinger,* Apol. 2. k. 2. rész, 392. l. s köv.; *Lücken,* Götterlehre der Griechen, u. Römer (Paderb. 1881.), 398. l. s köv.; ugyancsak *ő nála* Die Traditionen des Menschengeschl. 438. l. s köv., *Bautz,* Weltgericht stb. 251. l. s köv. *Oswald,* Eschat. 391. l. s köv. Megjegyzi azonban *Klee,* Dogm. Gesch. t. 2. p. 380. sq., a pogányok ezen véleménye, hogy a világot tűz pusztítja el, nagyban különbözik a *katholikusok* véleményétől, nemcsak azokat tekintve, amint ennek magyarázatára mindjárt rákerül a sor, de tekintve a hatást is: ők ugyanis azt állítják, hogy azok a dolgok és személyek, amelyeket a tűz felemészt, megmegújulnak, hogy végtelenszer fölvegyék azokat a változatokat, amelyeken előbb keresztülmennek.

[1] A csillagászok és a bölcselők merőben természetes okokat vesznek föl. *Grotius* pl. azt mondja not. in l. 1. de verit. relig. christ. a 22. p. 120., *Kopernikus* tanította, hogy a föld valamikor nagyon közel jut a naphoz. Ugyanezt gondolja *Newton* is a *nehézkedés törvényeiből* kifolyólag, hogy valamikor ez be fog következni, hacsak a Teremtő meg nem akadályozza (v. ö. *Katholik* 1884. évf. II. p. 343. sq.; *Bautz,* Weltgericht und Weltende, 373. l. Hasonló dolgokat olvashatunk *Kantnál,* Allgemeine Geschichte und Theorie des Himmels, *Tyndall-Helmholtz* és másoknál (v. ö. dr. Vilhm. *Schneider,* Das Wiedersehen, 300. l.; v. ö. a 411. s köv. lapokkal is.) Ami ha megtörténnék s ha azonfelül a föld méhében rejlő tűz börtönéből előtörne, amint az *Aetna, Vezuv* s egyéb tűzhányó helyek kitörésénél azt tapasztalhatjuk: a légkör a két tűz közé, t. i. a nap és földalatti mélység tüze közé ékelve, rövid idő mulva meggyuladna s az elégésre alkalmas légköri dolgokat hamuvá égetné. Nem is szükséges különben megjegyeznünk, hogy e tárgyban semmi biztosat sem

nagyon sok legyőző érvet hozhat föl e vélemény mellett; nagyon kivánatos ugyanis: *a*) hogy a föld, amelyet a bűnök beszennyeztek, tűz által megtisztuljon s szennytelenné legyen *a*) hogy mindaz, ami nem alkalmas az ember örök lakhelyére s új helyzetének, elégjen stb.[1]

tudunk. Aki e tárgyban többet óhajt olvasni, v. ö. dr. *Schneider*, i. m. 291. l. s köv., ahol ki van fejezve, mit tartanak a világ összeégetéséről a csillagászok s egyéb, korunk természettudományban jártas férfiai.

A *bölcselők*, amennyiben e tárgyhoz is hozzászóltak, szavaikkal csak az összeégés *okait* jelezték. Nekünk *keresztényeknek* azonban más okokat is el kell ismernünk. Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 74. a. 3. így ír: «Ez az égés pedig nem más, mint azon felsőbb és alsóbb okok halmaza, amelyek természetüknél fogva gyulékonyak: ez az összehalmozódás azonban nem a dolgok természetes folyamának, hanem az *isteni hatalomnak* lesz eredménye; az így összehalmozódott okokból származik, az a tűz, amely a világ felszínét elpusztítja.» V. ö. *Bonaventura*, in 4. dist. 47. a. 2. (*Vivèsnél* t. 6. p. 545.), nemkülönben az ő Breviloquiuma, l. t. c. 4. (*Vivèsnél*, t. 7. p. 335.), ahol ezt olvashatjuk: «Hogy ott a föld, purgatorium és tisztítóhely tűze találkoznak.» V. ö. *Suarez*, l. c. disp. 57. sect. 1. n. 13. *Bautz*, l. c. p. azt mondja: «Miként a vízözönkor az ég csatornái megnyiltak s vizöket a földre bocsájtották, akként bocsát Isten később tűzet a földre, amint egykor Sodomára és Gomorrhára. És miként a vízözönkor a föld mélységei is megnyíltak, hogy kibocsássák vizöket, akként az utolsó napon is a mélység tüze egyesülve a pokol tüzével előtör, hogy izzó árjával elborítsa a földet.» Ugyancsak kevéssel alább, a 260. old. így ír: «Felcserélődvén az izzásig átmelegedett alsó réteg a felső, hidegebb réteggel a földet körülvevő légkörben, áramlatoknak, örvényeknek, rázkódásoknak kell beállaniok, amelyek terjedelme és rohama minden tapasztalatunkat felülmulja. Velök példátlan erős villámáradatnak kell kapcsolatban lennie; azonkívül hozzájuk járul a földön végigvonuló tűz-ár pattogása és zúgása; a bezárt gőzöknek és gázoknak kirohanásai, kitörései, végül a feloldott, felforrt s összefőtt vízneműek sistergése. A legvakmerőbb képzelet is jóval elmarad itt a valóságtól. Még a szakembernek is elég dolgot ad annak kiszámítása, csak megközelítőleg is, mily roppant természeti és vegyi folyamokat és elváltozásokat idéz elő a világégés a földön és a légkörben.»

[1] V. ö. *ez érveket* illetőleg *Suarez*, l. c. disp. 58. sect. 2 n. 12.; *Bautz*, i. m. 257. l.

Habár nem csatlakozunk azokhoz, amint ezt alább bővebben kifejtjük, akik azt mondják, hogy a föld lesz a boldogok örök lakóhelye egykor, azt azonban a leghatározottabban tartjuk, hogy *tüzes ég* lesz ez — coelum empyreum — ahol a boldogok lakni fognak: és egyuttal azt is véljük, hogy a földet is ismerni fogják minden részében s bármely pillanatban, bárhova elmehetnek rajta. V. ö. e tárgyban sz. *Tamás*, aki Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 74. a. 1. így ír: «Azt tapasztaljuk, hogy azokat a helyeket, ahol főbenjáró bűnöket követtek el, nem tartjuk alkalmasaknak szent ténykedések gyakorlására, hacsak előbb bármiképpen meg nem tisztítják.»

335. Nagyon sok jelet felhoztunk eleddig, amelyek némikép fölismerhetővé teszik Krisztus eljövetelét. Az a kérdés már most, vajjon ezek nyomán meghatározható-e valójában *az idő*, a mikor Krisztus második eljövetele és — mivel a világ elpusztulása az ő eljövetelével egybeesik — amikor a világ elpusztulása végbemegy.

E helyen szokták fölvetni a hittudósok azt a kérdést is, *mikor lesz a világ összeégése*, vajjon a feltámadás és az utolsó ítélet *előtt* vagy tán azok *után*.

Sz. *Tamás* az *általánosabb* véleménynyel (*Lombardi Péterrel*, *Richard de Mediavillával*, *Sotoval*, stb.) ezt mondja: a világ összeégése a halottak feltámasztása és az utolsó ítélet *előtt* lesz, úgy azonban, hogy bár ez az összeégetés, mint világtisztító és megújító, megelőzi is a Bíró lejöttét, de bizonyos tekintetben, amennyiben a gonoszokat magával kell ragadnia, az ítéletet követi. Kevéssel Krisztus eljövetele előtt megjelenik a tűz, amely a világot kitisztítja és az embereket megöli; aztán az Úr, elől fényes kereszt jelével, itéletre jő; feltámadnak rögtön a holtak és itélet alá esnek. Az itélet kihirdetése után, míg a választottak Krisztussal az égbe szállnak, addig a tűz elhamvasztja a fölösleges tárgyakat s az elátkozottakat körülnyaldosva a pokolba rántja.

Sz. *Tamás* ezen véleményét (hogy a világ összeégetése megelőzi a holtak feltámadását és az itéletet) onnan meríti, hogy az igazak testei, minthogy szenvedésre képtelenül s megdicsőülten támadnak fel, nem tisztulhatnak tűz által; és nagyon illő, hogy, mivel az igazak testei megdicsőülten támadnak fel, az egész természet is annak rendje-módja szerint megújulva legyen. Sz. *Tamás*, Summ. Theol. Suppl. qu. 74. a. 7. így ír: «Mivel a világ összeégésének célja a már jelzett megújítás . . . világosan lehet következtetni, hogy ez összeégetés tekintve a világ megtisztúlását, megelőzi az itéletet; de bizonyos tekintetben, amennyiben a gonoszokat magával kell ragadnia, követni fogja az itéletet.» Annak a tűznek természetét pedig a következő szavaival vázolja: (i. h. a. 8.): «Az a végső tűz, amely az összeégetést eszközli, amennyiben az utolsó itéletet megelőzi, mint valami eszköz működik az isteni igazság kezében, de egyuttal hat a tűz természetes erejével is. Ami azonban természeti hatását illeti, egyképen hat a jókra, mint a gonoszokra, akiket életben talál; mindkettő testét porrá égetvén. Amennyiben mint az isteni igazság eszköze működik, különféleképen hat az egyesekre a bűn nagysága szerint. A gonoszokat ugyanis tűz gyötri; a jóknak azonban mi fájdalmat sem okoz a tűz — megtisztulásra épenséggel nem lévén szükségük — amint nem okozott a tüzeskemencében volt ifjaknak, *Dán.* 3.; noha testök nem marad sértetlenül, amint fenmaradt a három ifjúé! És ekként az isteni hatalom azt eszközölheti, hogy minden fájdalom nélkül foszlásnak induljon. Azok a jók meg, akiknek tisztulásra szükségök van, érzik a tűz okozta fájdalmat kisebb-nagyobb mérvben érdemök szerint. Ami azonban az itélet után való szereplését illeti, csak az elkárhozottakra lesz hatása, mivel minden igaznak teste képtelen leszen a szenvedésre. V. ö. ugyancsak ő nála in 4. Sent. dist. 47. qu. 2. a. 3.

Sz. *Ágoston*, sz. *Bonaventura* és más régibb és újabb írók, mint *Suarez* és a legújabbak, pl. (*Jungmann*, De Noviss. 189. l.) más véleményben vannak, t. i., hogy a világ összeégése a feltámadás és az általános itélet után fog

Az idők folyamán akadt nem egy, sem kettő, amint ezt jeleztem, akik e jelek után igyekeztek kiszámítani és megjelölni azt az időt, amikor bekövetkezik Krisztus második eljövetele és

következni. Sz. *Ágoston*, Civ. Dei, l. 20 c. 30. M. 41. k. 708. l. azt mondja: «Azt tanultuk, hogy azon itélet alkalmával, vagy azon itélet körül a következők fognak történni: el fog jönni a thesbisi *Illés*, megtérnek a zsidók, az Antikrisztus nagy üldözést szít, Krisztus itélni fog, a halottak feltámadnak; a jók és gonoszok meghalnak, a világ összeég és megújul. Melyek, hogy elkövetkeznek, hinnünk kell; de hogy mily módon és minő rendben mennek végbe, erre az idők tapasztalata jobban megtanít bennünket, mint ahogy most a legképzettebb értelem azt bevitatni tudja. Azt tartom azonban, hogy azon rendben következnek, amely rendben én felsoroltam.» *Suarez*, in s. Thom. Theol P. 3. disp. 57. sect. 1., e vélemény mellett a következő érveket hozza fel: «Minden hittudós azt mondja, hogy a világnak meg kell tisztulnia, mivel az emberek vétkei mintegy beszennyezték. Minthogy az itélet bevégzése előtt e világon ismét megjelennek az elkárhozott emberek, jelenlétükkel és istenkáromlásaikkal ismét beszennyezik; míg tehát teljesen el nem távolodnak, nincs meg az alkalmas idő a föld megtisztítására. Meg nem is érdemlik meg az elkárhozottak, hogy csak rövid ideig is a megújított világ fényében és szépségében részük legyen. A boldogok részéről sem merül fel semmi szükség és alkalomszerűség; nem szükséges ugyanis, hogy minden belső és külső járulékban is az itélet kihirdetése előtt mindjárt a feltámadás pillanatában a boldogság állapotába jussanak, mert magával Krisztus Urunkkal sem történt ez teljes egészében feltámadásakor: miatta ugyanis nem változott át rögtön az egész világ, habár ezt ő jobban igényelhette volna, mint bármely más ember».

Hogy *mi* inkább hajlunk sz. *Tamás*, mint sz. *Ágoston*, sz. *Bonaventura* és a többiek véleményéhez, már abból a tényből is kiviláglik, mivel ez az igazságot az általános itéletről és feltámadásról szóló tan előtt tárgyaljuk. Mindkettőtől azonban némileg eltérünk azon véleményben, hogy az összeégetés kezdetét veszi az itélet előtt, folytatódik az itélet alatt s befejezést az itélet után nyer. Mintegy közép helyet foglal el e véleményünk s összeegyeztetni kivánja a két elütő nézetet. Ezt a véleményt azért karoljuk fel, mert a *Szentirás* azt mondja (*Zs.* 96, 3.): «Tűz jár előtte és megemészti körülötte az ő ellenségeit»; — és a *Thess.* írt. II. L. 1, 7. és 8.: . . . Mikor megjelenik az Úr Jézus az égből az ő hatalmának angyalaival, hogy a tűz lángjában bosszút vegyen azokon, akik nem ismerték meg az Istent. Amely szavakból kiviláglik, hogy a tűz látható lesz 1. az itélet előtt, «mivel tűz jár előtte»; 2. az itélet tartama alatt, amivel az Úr a tűz lángjában leszen nyilvánvalóvá; 3. az itélet után, mivel «megemészti körülötte az ő ellenségeit»; és mivel ez az elégetés büntetés, amely az itélet előtt teljesen nem sujthat. Tűz lesz tehát az itélet előtt, az itéletben s az itélet után. Állításunkat, úgy látszik, megerősítik azok a szavak is, a melyeket sz. *János* *Titk. Jel.* k.-ben 20. és 21. az utolsó dolgokról értésünkre ad.

Különben már maga szt. Ágoston is (i. h. írván, hogy a tapasztalat fogja eldönteni *akkor*, mely módon és minő sorrendben fognak végbemenni) jelezte,

a világ vége.[1] De a tapasztalat arra tanít bennünket, hogy számítgatásaik tévesek. Sz. Tamás írja:[2] «Mindazok, akik a megjövendölt időt kiszámítani igyekeztek, ezideig hamisaknak bizonyultak.» Idesorolhatók azok is, akiknek a jövőben jár csak le terminusuk, akiket eleddig tehát tapasztalat meg nem cáfolhatott.[3] A dolog nagyon kézzel fogható. A *második csoportba*

hogy szavainak nem tulajdonít föltétlen biztosságot. L. *Bautz*, Weltgericht und Weltende, 261. s köv. old.

[1] *Hurter*, Compend. theol. dogm. t. 3. n 756., nagyon sok olyant hoz föl, akik elég bátrak voltak a világ végét meghatározni. Bizonyos *Judás*, *Jeromos* tanusága szerint, De viris illustrib. c. 52. M. 23 k. 695. a világ végét a 3. század elejére tette; mások sz. Ágoston tanusága szerint, De Civ. Dei, l. 18. c. 53. M. 41. k. 591. l. s köv. 400. esztendőre; mások körülbelül 500-ra, támaszkodva azon sokaktól hirdetett véleményre, hogy a világ *6000 esztendeig* áll fenn, a melyről 5500 esztendő akkori elég általános számítás szerint Krisztusig már lefolyt; legtöbben körülbelül az ezredik esztendőre: *Rainer*, *flórenci* püspök 1071—1078-ig; *Fluentius*, flórenci püspök, akit kiközösitett II. *Paschal* 1105., a 12. századra; sz. *Norbert*, sz. *Bernát* tanusága szerint, ep. 56. M. 182. k. 162. l., a 13. századra; *Joakim*, *a florenumi* zárda apátja, az Antikrisztus uralmának végetül s az ezer év végetül 1260. jelezte, a *Titk. Jel.* 12, 6. támaszkodva; *Beguinok* 1335-re teszik a világ végét, akiktől nem üt el nagyban *Arnaldus* de *Villanova*. A világ végső pontjául *Wikleff* 1400. tette; *Ferrari Vince* 1412.; néhány *rajongó* Németországban 1532.; a többi *luteránusok* 1533.; *Meletus* Ferenc 1530—1540.; *Postel* 1535.; *Joannes Parisiensis* 1560.; *Leovitius Cypr.* 1584.; *Regiomontanus* 1588.; *Cusai Mikl.* 1700—1734.; *Braunbon* Frigy. 1711.; *Whiston Vilmos* 1714., később 1736., s végül 1766.; *Cardanus* Jer. és *Naclantus* Jak. 1800.; *Bengel* 1836-ra tette Krisztus eljövetelét és 3836-ra a világ végét. Az *irvingiánok* Krisztus második eljövetelét 1834 jul. 14-re vagy legalább e században várják; bizonyos *Gallus Lescoeur*-nál, Le règne temporel de J. Chr., a világesemények utolsó szálait 1911-re teszi: *Picus Mirondolanus* 1994-re; mások körülb. 2000-re; mások *Ferr. Vince* nyomán, in ep. ad pseudopontificum Benedictum, 2537-re. V. ö. *Malvenda*, De antichristo, l. 1. c. 32. sq. et 37.; *Calmet*, in diss. de Antichr.; *Gerbert*, Eccl. milit., regnum Christi in terris in suis partibus representata, c. 2. sqq.; Étud. relig. anni 1868. II. 563. l.; *Waller*, Die Offenbarung des heil. Johannes, 1882.; *Kremenz*, Die Offenbarung des hl. Joannes im Lichte des Evang. 1883.; *Rohling*, Der Antichrist und das Ende der Welt; *Bautz*, Weltgericht, 23., 28. ll.; *Pastor*, Geschichte der Päpste, *Frib. Brisg.* 1886. 1. k. 120. l.

[2] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 77. a. 2.

[3] Teljesen egyetértünk azokkal, amit *Jungmann*, De Noviss. 210. l. mond: Az eljövet idejéről, azt tartom, a jelek után mi magunk sem következtethetünk többet, mint sz. *Ágost* korában; most is tehát teljes lepel födi, mikor leszen a világ vége. Teljesen haszontalanok tehát az Úr eljövetelére a világ elpusztítására vonatkozó kiváncsiaskodó számítgatások; amint nyilt

tartozó jelek után, azaz azon jelek után, a melyek az égen lesznek, de főleg a világ összeégéséből, az akkor élő emberek mindenesetre felismerik, hogy Krisztus eljövetele közvetlen közel van; mikor azonban e jelek végbemennek, azon pillanatban megjelenik Krisztus is az ég felhőiben és a szerfölötti félelem miatt minden ez időre vonatkozó számítgatás meg fog szünni. Az első *csoportban* elsorolt jelek után meg sem mi, a kik jelenleg élünk, sem azok, akik e jelek történtekor élnek, meg nem határozhatják az időt. Nem határozhatjuk meg *mi*, mondom, mert e jelek Isten bölcs végzéséből [1] részben *jövendölésszerű* természetük miatt, részben benső jellegük miatt mindig bizonyos tekintetekben előttünk homályt rejtenek. Rájok illenek, amit sz. *Irén* a jövendölésekről mond: [2] «Minden jövendölés beteljesedése előtt az emberiségre nézve talány és szövevény. Midőn azonban elérkezik beteljesedésök megjósolt ideje, akkor nyilvánvalókká és kétségtelen igazságúakká válnak.» Épen így ezen előre kijelentett események is majd csaknem kivétel nélkül olyan jellegűek, hogy végtelen nehéz megnevezni, mit tartalmaznak, s csak végbementük után tárhatjuk föl tartalmukat s a módot, amelyen lejátszódniok kell. Azonkívül e jelek csak azt adják értésünkre, hogy Krisztus beteljesedésük előtt nem jő el; azt azonban nem jelezik, minő időtartam fog elfolyni beteljesedésüktől Krisztus eljöveteléig. Nem határozhatják meg *azok sem, akik lejátszódásukkor élnek*. E jelek ugyan rájok nézve teljes világításban állnak, minthogy az ő üdvök érdekében történnek; de ők sem vonhatják meg azt az időhatárt, a mely ezen jelek és Krisztus 2. eljövetele között leszen. Joggal rendelte el tehát X. Leó az V. *lateráni* zsinaton, hogy e tárgyban senki se merészkedjék bármit is biztosan állítani.[3]

hazugságoknak igazoltak be azok állításai is, kik sz. Ágoston idejében hánytorgatták, egyik, hogy az Úr mennybemenetelétől 400 esztendőnek másik, hogy 500, harmadik 1000-nek kell elfolynia, akként fognak hamis prófétáknak bizonyulni, akik nem hagynak föl számítgatásaikal.

[1] Hogy t. i. mindig éberek s készen legyünk Krisztus eljövetelére. Ezen jeleknek beteljesedésök előtt pontos ismerete inkább a kiváncsiság kielégitésére, mint a hivek épülésére való volna.

[2] Contra Haer. l. 4. c. 26. M. gör. sor. 7. k. 1052. l.

[3] Szavai ezek: «Ne vegyenek magoknak (a szónokok) soha előjogot arra, hogy a jövő bajok bekövetkezendő idejét s az Antikrisztus eljövetelét vagy az itélet napját bizonyos időre hirdessék vagy állítsák, minthogy az Igazság

Végül még azt jegyzem meg, hogy azt a sorrendet sem jelelhetjük meg pontosan, amelyben e jelek, illetve események végbemennek. Mert bár a *Szentírásban* fordulnak is elő e tárgyban jövendölések, mindazonáltal, a már felhozott okoknál fogva, képtelenek vagyunk nyomukon ezt pontosan meghatározni. Innen van az, hogy a *szentatyák* és a hittudósok, amint már gyakran jeleztem, nem követik mindig ugyanazt a rendet az utolsó idők eseményeinek elsorolásában.

mondja, nem tartozik hozzánk ismerni az időket vagy a pillanatokat, amelyeket az Atya saját hatalmában hagyott: azok is, akik eddig hasonlókat állítani nem átallottak, hazugoknak bizonyultak be s az ő esetök más helyesen prédikálók tekintélyéből is nagyon sokat levont, amint az általánosan ismert tény» (apud *Hardouin,* Conc. Coll. t. 9. c. 1808, sq.) L. a *milanói zsinatot* is 1565. évben apud *Hardouin*, l. c t. 10. c. 640.; *Bautz*, Weltende und Weltgericht, 43. l.

Adjunk még egyetmást sz. *Pál* ezen szavaihoz κατεχων. A már érintett egyházi írók közül sokan, sz. *Pál* azon szavai után, amelyekben sokak elpártolását a hittől megmondotta, de főleg, amelyekben a κατεχων-ról szólott, azt vélik, hogy Krisztus második eljövetelének és a világ végének ideje meghatározható. Azt mondják u. i., hogy az alatt, aki az Antikrisztus eljöttét visszatartja, a κατεχων alatt a *római birodalom* értendő kettős — *keleti* és *nyugoti* — részében sőt az utóbbi még folytatásában is, a *német* nemzet római sz. birodalmában. Van tehát bizonyos meghatározott időpontunk, mondják, amely szerint Krisztus második eljövetelének idejét és a világ elpusztulását kiszámíthatjuk. A római birodalom megdőlte után u. i. megjelenik az Antikrisztus, akinek uralma körülbelül 3 és $^1/_2$ esztendeig tart, és közvetlen utána megtörténik Krisztus eljövetele.

Mit tartsunk e számítgatásról? Tegyük föl, hogy a κατεχων-ról adott ezen magyarázat, aminővel a ker. korszak úgyszólván minden századában találkozunk, kifogástalan: mégis Krisztus eljövetelének s a világ elpusztulásának ideje pontosan meg nem határozható; a *Szentírásban* u. i. csak az van mondva, hogy az Antikrisztus addig nem jő el, *míg* az, aki az ő eljövetelét akadályozza, meg nem hal; *mihelyt* ez az akadály megszünt, az Antikrisztus megjelenik. Tehát kisebb-nagyobb terjedelmű időköz gondolható a római birodalom megdőlte és az Antikrisztus föllépte — tehát Krisztus eljövetele között is. Különben is a *keleti* római birodalom 1453, és *nyugoti* folytatásában 1806. megdőlt.

Ha néhány Szentírásmagyarázó (mint *Bisping* ad *II. Thess.* 2, 7.) úgy akarják elhárítani e nehézséget, miszerint azt mondják, hogy az alatt a κατεχων alatt nem csupán a római birodalmat, hanem általában a *kereszténységet* kell értenünk, csak újból azt igazolják, mily ingatag az az alap is, amelyre ez a számítgatás épül. *Észak-Amerikában* van egy felekezet, az úgynevezett *adventisták*, amely ezen találgatásokra támaszkodva, határozottsággal jósolgatta, mikor fog eljönni Krisztus. Ha az az időpont elmult, melyet megjelöltek, meghosszabbítják terminusát, avval ámítgatva magokat, hogy emberi gyengeségből ezt vagy azt a körülményt számítgatásaik közben figyelembe venni elmulasztották.

IV. CIKKELY.

Az eljövet körülményei és módja.

Eljövet.

336. Krisztus eljövetelének *körülményei* alatt azokat az eseményeket értjük, a melyek Krisztus második eljövetelével kapcsolatosak lesznek, hogy az élők szemei elé állítsák Krisztus dicsőségét, fenségét és hatalmát. Az eljövet *módja* alatt meg azt az alakot értjük, a melyben Krisztus megjelenik.

1. A kereszt jele.

337. *A kereszt jele*[1] *feltünik az égen.*

338. A *Szentírásban* olvassuk, *Máté*, 24, 30.: «Ekkor feltünik az ember fia jele az égen.»

Úgy a *görög* mint a *latin Szentatyák* a Szentírás ezen helyét a kereszt jeléről értelmezik. *Jeruzsalemi* sz. *Cyrill* így ír:[2] «Krisztus igaz és sajátlagos jele a kereszt; fénylő keresztjel ragyog a király előtt, hogy kitüntesse azt, aki előbb rajta megfeszíttetett, miszerint látván a zsidók, akik megfeszítették, és álnoksággal illették, törzs törzs ellen jajveszékeljen»; *Aranysz.* sz. *János* azt mondja:[3] «Akkor megjelenik az ember Fia jele az égen.

[1] A hittudósok vitatkoznak a fölött, vajjon Krisztus *igaz keresztje*, a melyen érettünk meghalt, vagy csak a kereszt *jele* fog-e föltünni. Azt *mondom:* a kereszt *jele* és nem az igazi kereszt fog föltünni, t. i. levegőből alakítva, tündöklő sugarakkal s angyaloktól környezve. E véleményhez csatlakozik az Egyház, midőn így szól: «Ezen kereszt jele lesz az égen.» A kereszt jele nem maga a kereszt; a mint az ember fiának jele sem maga az ember Fia, amint ezt a *Szentírásban* olvassuk. Ez irányban nyilatkozik *sz. Tamás* is, Compend. Theol. (de Fide c. 50.), midőn mondja: «Innen van, hogy midőn az Úr itéletre jő, a kereszt és szenvedésének egyéb jelei lesznek láthatók sz. *Máté* 24, 30. szerint: *És akkor föl fog tünni az ember Fiának jele az égen,* hogy az istentelenek látván, kit feszítettek keresztre, bánkódjanak és gyötrődjenek; azok meg, akik megváltattak, örüljenek a Megváltó dicsőségén.»

A mi az *időt* illeti, a mikor a kereszt jele föl fog tünni, általános a vélemény, hogy akkor fog megjelenni, a mikor a napon, holdon s a földkerekségen végbement események után az emberek föltámadnak, és Josaphat völgyében megjelennek; az Úr jöttével u. i. ekkor mindenki előtérben a kereszt jelét fogja látni. V. ö. *Gotti*, in s. Thom. 3. P. Suppl. (t. 3. tr. 16. qu. 2. §. 1. p. 722.); *Bautz*, Weltende und Weltgericht, p. 151. sq.; sz. *Alfonz*, Göttl. Verseh. p. 278. sqq.

[2] Catech. 15. n. 22. M. gör. sor. 33. k. 899. old. V. ö. u. o. Catech. 13. n. 41.; M. l. c. p. 822.

[3] Hom. 76. al. 77. in *Matth.* c. 24. v. 30. M. gör. sor. 58. k. 698. old.

Azaz a napnál tündöklőbb kereszt; a nap u. i. elhomályosul és el lesz fedve, helyébe föltünik a kereszt; s nem tünnék föl, ha a nap sugarait fényre messze fölül nem mulná.» *A latinok* közül e helyütt sz. *Hilárra*[1] és sz. *Jeromosra*[2] hivatkozom. Szóval: akárhányan vették is a fönti szavakat a Szentatyák közül bonckés alá, azt a jelet mind a kereszt jelére magyarázták. Erre utal az egyház is, midőn a sz. kereszt fölmagasztaltatása ünnepén így énekel: «Ez a keresztjel lesz az égen, a midőn az Úr itéletre jő.»

Nagyon megfelelőnek tartja ezt *az ész* is. Miként u. i. a győzők magok előtt hordatják a jeleket, amelyekkel győzelmet arattak az ellenség fölött, akként nagyon helyén való, hogy Krisztus is maga előtt megjelenítse az ő második dicsőséges eljövetelekor a kereszt jelét, a melylyel diadalt aratott az ördög fölött.

Föltünik a kereszt jele, mondja sz. *Tamás*,[3] nem ekkori, hanem a mult szenvedés jeléül; hogy annál igazságosabbnak bizonyosodjék be azok kárhozata, akik ily nagy irgalmat mibe sem vettek, de különösen azoké, akik Krisztust igaztalanul üldözték. A sebhelyek, amelyek testén mutatkoznak, mi szenvedésre sem mutatnak; hanem ama végtelen erény tanui lesznek, a melylyel Krisztus a szenvedés békés elviselése után ellenségei fölött diadalmaskodott. Azonkívül megjeleníti azt a gyalázatos halált is, nem mintha Krisztus azt valósággal még egyszer kiállná; hanem a kiállt szenvedés föltünő jelei ismét az emberiség elméjébe idézik azt.»

339. *Krisztus megdicsőült emberi alakban jelenik meg,* azaz, mint ember jelenik meg, megdicsőült testben. 2. Krisztus megdicsőül testben.

340. Mint *ember* jön el, a *Szentírás* szavai szerint (*Máté*, 24, 30.): «Látni fogják az ember Fiát eljönni az *ég felhőiben*»; dicsőséges testben jő el, hozzá teszi u. i. az Evangelista: «nagy hatalommal és dicsőséggel.» U. cs. az *Ap. csel.* 1, 11. olvassuk: «Ez a Jézus, aki fölvétetett tőletek az égbe, úgy jő el, a mint őt láttátok az égbe szállni.» Amde Krisztus megdicsőült tesben emelkedett föl; tehát a *Szentírás* tanusága szerint úgyis száll le, azaz, Bizonyitás.

[1] Comment. in *Matth.* c. 28. 2. M. 9. k. 1064. old.

[2] Comment. in Ev. s. *Matthaei*, l. IV. c. 24. v. 30. M. 26. k. 187. old.: «Vexillum victoriae triumphantis.»

[3] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2. ad. 2. V. ö. *Suarez*, l. c. disp. 57. sect. 2. n. 1. sq.

másodízben megdicsőült testben fog eljönni. Ugyanezt árulják el sz. *Máté* (16, 27.) szavai is: «Az ember Fia ugyanis Atyjának dicsőségében fog eljönni.»

Hogy Krisztus *emberi alakban* jő el, tanusítják az összes *Szentatyák* is, főleg ott, ahol a *Szentírás* fölhozott idézeteit magyarázzák. Ugyanezt vallja *az Egyház* is hitvallásában: «Aki el fog jönni itélni eleveneket és holtakat.»[1] Minthogy e hitvallás Krisztust embernek mondja születésében, szenvedésében és eltemetésében, kétség sem férhet ahhoz, hogy az Egyház tanítása szerint ugyanazon természetben fog eljönni az itéletre.

Hogy Krisztus *megdicsőült* testben jelenik meg, nyiltan vallja sz. *Ágoston*, midőn így szól:[2] «.... maga fog eljönni a földre, hogy itéljen. Rettenetesnek látszik, aki megvetettnek tartatott. Megmutatja hatalmát, aki megmutatta türelmét. A kereszten csupa türelem volt, az itéleten csupa hatalom lesz. Mint biráskodó, de megdicsőült ember jelenik meg: *mivel* — mondák az angyalok — *amint láttátok őt az égbe szállni, akként fog eljönni. (Ap. Csel.* 1, 11.) Emberi alakjában jön el itéletre; azért fogják őt meglátni a gonoszok is: istenségét u. i. látni nem fogják .... Azt mondja az Irás, *látni fogják, akit megfeszítettek:* ez másképen nem lehetséges, mint akként, hogy emberi alakjában látszik; s istenségében csak azok fogják látni, a kik jobbja felől fognak állani?»

Az *ész* is ezen igazságot, mint *szükségszerűt* ismeri el. Az szükséges, hogy Krisztus *emberi természetében* jőjjön el, azért, mert megtestesülésekor emberi természetet öltött magára, hogy bennünket Istennel kiengeszteljen, mert a kereszt oltárán testét adta érettünk engesztelő áldozatul: okvetlenül tehát legmegfelelőbb, ha a megváltás befejező tényekor is emberi természetében jön el. *b)* Azért jön, a mint alább kimutatjuk, hogy az embe-

[1] V. ö. e tárgyban sz. *Ignác* M. Epist. ad Smyrn. M. gör. sor 707. l.; sz. *Jeromos* in cap. 16. *Matth.* M. 24. k. 125. l.; sz. *Ágoston*, Trin. l. 1. c. 13. M. 42. k. 840. l. Serm. 75. de divers. M. 38. k. 475. l.; sz. *Gergely* M. in Evang. Hom. 20. M. 76. k. 1159. l.; *Aranysz. sz. János*, Hom. I. de cruce et latr. n. 4. M. gör. sor. 49. k. 404. l. De Ascens. Dom. n. 4. 5. M. gör. sor. 50 k. 448. l.; sz. *Leó*, Serm. 3. c. 2. M. 54. k. 145. l.

[2] Ennar. in Psalm. 85. v. 16. n. 21. M. 37. k. 1096. l. v. ö. *az iskolások* dézetoit t. i. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2.; *sz. Bonaventura*, in 4. dist. 48. a. 1. qu. 1.; ed. Vivès, t. 6. p. 554. sqq.

reket itélje. A biráskodás hatalmat tételez föl a bíróban. E hatalmat Krisztus, mint ember érdemelte ki magának, midőn a kereszten meghalván, életét adta az emberiségért; nagyon rendén van tehát, hogy emberi alakban hajtsa végre az itéletet.

A józan *ész* megkivánja azt is végül, hogy *megdicsőült* testben jőjjön el, ha ugyanis a szineváltozáskor (*Máté*, 17, 2.) arca fényes lett, mint a nap, ruhája pedig fehér lőn, mint a hó: mennél inkább illő, hogy megdicsőült testben jelenjék meg akkor, amikor azért jő, hogy megmutassa Isten hatalmát, aki a napot és holdat teremtette és nekik azt a fényt, a melylyel rendelkeznek, kölcsönözte?[1]

341. Az ő dicsőséges megjelenése nem egyedül abban áll, hogy *megdicsőült emberségeben* jelenik, hanem sok más egyéb mellékkörülményben, amelyek az ő dicsőségének és fenségének emelésére szolgálnak.

342. Sz. *Máté* szavai szerint (24, 30.) *felhőben* mintegy fenségének és dicsőségének trónján fog eljönni.[2] 3. Felhőben jő el.

Amint fénylő felhőben szállott az égbe, akként felhőben leszállva szemléljük őt.

343. *Az angyalok nagy seregétől környezve jelenik meg*, akik talán fényes testet[3] vesznek föl, sz. *Máté* 25, 31. szerint: «Midőn az ember Fia eljövend az ő fenségében, és minden Angyalok ő vele, akkor ülni fog az ő fenségének székén»; és *Dániel* 7, 9. 4. Angyalok környezik.

[1] E nagy fény azonban épen nem fog akadály lenni arra nézve, hogy mindenki láthassa, a mint föntebb mondottuk sz. *Tamás* tanítása szerint, l. c. a. 2. ad 3. «a megdicsőült test u. i. megteheti, hogy lássék vagy ne lássék a meg nem dicsőült szem előtt .... Krisztust tehát mindenki láthatja megdicsőült alakjában.»

[2] Adjuk hozzá, amit e tárgyban *Bautz*, Weltgericht u. Weltende 207. l. ír: «A fénylő felhők a dolog természeténél fogva nem támaszpontul szolgálnak, hanem csak díszül; ezek képezik — az iskolások tanítása szerint az utolsó itélet érzékeinek alá eső cselekmény levén — a látható trónt, amelyről bírói tisztét gyakorolja; azonkívül Istensége újabb bizonyítékai gyanánt is kell szerepelniök. A pusztai barangoláskor, a frigyszekrény felett, a templomban Isten mindenkor felhőben nyilatkoztatta ki magát. Felhőből beszél a zsoltáros szavai szerint meghittjeihez s felhőben hoz törvényt. Fényes felhőben nyilatkoztatta ki magát Urunk szineváltoztatásakor és megkeresztelkedésekor; felhőben emelkedett maga is az égbe; felhőben fog az idők bezártával alászállni. A felhő a Szentírásban úgy szerepel, mint egyedül Istent illető ékes ruha; mint az ő jelenlétének symboluma és jele.

[3] Amint erősitgeti *Suarez*, l. c. disp. 57. sect. 3.; *Oswald*, Eschat. 370. l.

szerint, ahol azt írja, hogy midőn a trónok fel voltak állítva az ítéletre: «Ezer és ezer (angyal) szolgált neki, és tízezer, százezer állt mellette: ítéletet ült és a könyvek fölnyittattak.» A józan ész is egészen úgy érvel, hogy az angyalok nagy seregének tündöklő testben kell megjelennie, széltében-hosszában betöltve a léget, ami nagyban fogja növelni Krisztus dicsőségét, a jók roppant örömét és a gonoszok roppant félelmét. Továbbá: Krisztus ura az angyaloknak is; az angyalok az ő szolgái; már pedig a dolog úgy hozza magával, hogy ahol az Úr, ott legyenek a szolgák is; tehát.

5. Trombiták harsogása közt.

344. *Trombiták harsogása közben jő el;* az angyalok küldetése u. i. az lesz, hogy a harsona szavával a megholtakat ítéletre hívják, sz. *Máté* 24, 31. szavai szerint: «Az angyalokat el fogja küldeni harsonával és nagy szóval»; a 1. *kor.* 15, 52. szerint: «A pillanatban, szempillanatban, az utolsó harsonaszókor; zengni fog ugyanis a harsona, és a holtak feltámadnak romlatlanul» és sz. *János*, 5, 28. s köv. szerint: «Eljő az óra, amidőn mindazok, akik a sírokban vannak, hallják az Isten Fia szavát, és előjönnek, akik jót cselekedtek az élet feltámadásaira; akik pedig gonoszat cselekedtek, az ítélet feltámadására.»[1]

[1] L. a *Thess.* írt I. L. 4, 15. is; *Bautz*, Weltende 152. l.; *Suarez*, l. c. disp. 50. sect. 4. n. 8.

Mit értünk a *harsona hangja* alatt? A harsona szava a legnagyobb valószínűséggel valami általánosan ismert és nevezetes jel lesz (v. ö. sz. *Ágoston*, Epist. 140.; 20. ad Honor. c. 34. n. 70. M. 33. k. 573. l.), amely mintegy az isteni hatalom jele életre kelti a holtakat és Krisztus bírói széke elé vonja, olyképen, amint egykor a harsona szó egybehívta a népeket. E jel valami hatalmas hang lesz, amelyet az Angyalok, vagy tán épen sz. *Mihály* arkangyal, szét hord a szélrózsa minden irányába (amint mondja sz. *Tamás*, *Estius*, *Bisping* stb.), amely ép oly alkalmas lesz a holtak feltámasztására, amily alkalmas volt az Úr szava Lázár feltámasztására: *Lázár jöjj elő.* «Az a szó, mondja sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 76. a. 2. ad 2.), bármi legyen is, eszköz hatásával bir a holtak feltámasztására, nem azért mert hallszik, hanem, mert ez lesz rendeltetése: amint a hang a légrázkódás folytán föléleszti az alvót, működésbe hozza az érzéki szervet, és nem azért, mivel ismertté leszen, minthogy a fület megütő hangról az ítélet csak a fölébredést követi és nem oka annak.» V. ö. *Gottit* is, l. c. tr. 15. qu. 3. dub. 5. (t. 3. p. 699.).

Abból, amit Krisztus második eljöveteléről a világ végén mondottunk, kiviláglik, *miben egyezik meg és miben tér el Krisztus első és második eljövetele. Megegyeznek* a következőkben: 1. Mindkettő csodálatos, természetfeletti és méltó Istenhez; 2. mindkettő az emberiség üdvösségeért történik; 3. mindkettő arra

Gyakorlati tanulság.

345. Hallottuk, hogy Krisztus második ízben elhagyja az eget és láthatókép *eljő* a földre.

Mi következik ebből? Hogy mindig emlékezetben tartsuk Krisztus ezen második eljövetelét! Ép ezért úgy maga, mint prófétái és evangélistái által figyelmeztet bennünket ezen második eljövetelre, hogy egy büntetésre méltót se találjon.

346. Legszembeötlőbb *körülmények* között jő el. *Feltünik az ember Fia jele*, t. i. a sz. kereszt királyi zászlaja, csodálatos fényben tündökölve. Egy és ugyanaz lesz ugyan mindenki előtt a jel; de az igazakra nézve, akik ez életben átkarolták, benne dicsőségüket találták, testöket a vételeknek és kivánságainak megfeszitették, gyönyörködtető lesz; a gonoszokra nézve azonban, akik benne vagy nem hittek, vagy tőle, mint ellenségtől, borzalommal fordultak el, akiknek a has volt az Istenök, félelmes és rettegéssel telt lészen.

Mi következik ebből? Kövessük ez életben a kereszt zászlaját, hogy békében és nyugodtan szemlélhessük ama rettenetes napon; sirassuk meg még most, ha tán tőle elfordultunk, hogy akkor vígan szemlélhessük. Akkor[1] a kereszt minden szolgája, akik a megfeszitetthez igyekeztek hasonlók lenni az életben, nagy bizalommal közelednek a bíró Krisztushoz.

347. Krisztus nem erőtlenségben, hanem *hatalomban*, nem alacsonyságban, hanem *fenségben* az Angyalok seregétől kisérve

szolgál, hogy Krisztus uralomra jusson. *Különböznek* pedig a következőkben: 1. Az első az idők folyamán, a második a világ végén megy végbe. 2. Az első az Ige megtestesülésével és emberi nemzéssel történt, a másodikat helyi mozgás eszközli. 3. Az első célja az emberiség megváltása és oktatása volt, a másodiké az emberiség ítélése leszen. 4. Az első szenvedésre képes testben és külső megjelenésében igénytelen testben volt, a második megdicsőült testben leszen. 5. Az első alkalmával égi, lelki uralmat érdemlett ki Krisztus magának, a másodikkor teljes és bevégzett birtokába jut országának. 6. Az első ittlétekor, elvégezvén pályafutását az égbe szállt, hogy ismét lejőjjön a földre, a második ittléte után, a dolgok teljes bevégeztével, az égbe száll s többé ide vissza nem tér. 7. Az első eljövet előhírnöke *János* volt; a második-é *Enoch* és *Illés* leszen; mindkettőt megelőző jelek is elütők lesznek. *Schoupe*, Elem. theol. dogm. t. 2. p. 614. sq.; *Bautz*, Weltgericht und Weltende, 206. l.

[1] De imit. Christi, 1, 2. c. 4.

jő el és pedig fénylő, megdicsőült testben, a dicsőség és halhatatlanság koronájával ékesítve és oly nagy fénytől övezve, hogy a nap, hold és csillagok jelenlétében elvesztik fényüket: oly nagy fönségben, hogy minden angyal és ember, az igazak és gonoszak egyaránt, előtte leborulnak és őt imádják, és elismerik Uruknak, Istenöknek. Fönségesen ragyogó felhő trónusán jő el; isteni tekintete, bár változatlan, a jók előtt kedves, a gonoszok előtt irtózatos lesz annyira, hogy maga ezen tekintet félelemmel tölti el. és zavarba ejti őket.

Mi következik ebből? Szent félelemben töltsük életünket és az Ő rettenetes itéletét igyekezzünk megelőzni az által, hogy szigorú életrenddel magunkat megfékezzük! Annál biztosabban várhatjuk ugyanis az örök Biró eljövetelét, mennél inkább előkészülünk rá, rettenetességét tolyton szemünk előtt tartva. Utánozzuk életünkben első eljövetelének alázatosságában, hogy részünk legyen az ő dicsőséges második eljövetelében!

348. Hallottuk azt is, hogy *az idő*, amelyben eljönni fog, *bizonytalan*; hogy Ő úgy jő el, mint a tolvaj éjjel. Mi következik ebből?

Ne kutassuk kiváncsian, mikor jön el; tartózkodjunk az ilyetén hasztalan számitgatástól; mint sok más tárgyban, úgy itt is ismerjük be őszintén tudatlanságunkat, s félve tiszteljük az isteni bölcs végzés titkait. Ami nagyban közreműködik kevélységünk megfékezésére.

Minthogy ez az idő bizonytalan, legyünk iránta mindig félelemmel eltelve; és pedig nemcsak ezen utolsó nap iránt, amikor Krisztus el fog jönni, hanem egyúttal életünk utolsó napja iránt is; mert [1] «amint ért . . . valakit élte utolsó napja, úgy fogja találni a világ utolsó napja is; mert, kiki ahogy meghalt, akként fog az napon megitéltetni». Úgy készüljünk e napra, mintha mindig a küszöbön állna; mint az okos szüzek: tartsuk készen olajunkat, hogy megérkezvén éjfélkor a vőlegény, meggyújthassuk szövétnekünket:

«Ut, cum redibit Arbiter
In fine Christus saeculi,
Nos sempiterni gaudii
Concedat esse compotes.» [2]

[1] Mondja sz. *Ágoston*, Epist. 199. n. 2. M. 33. k. 905. l.
[2] *Hymn. ex Comm. Apost. ad. Vesp.*

II. FEJEZET.

A test föltámadása.

349. A legfontosabb kérdésnek, t. i. *a test föltámadásának* tárgyalásába bocsátkozunk. Bevezetés.

350. A test föltámadása alatt (hogy mindjárt most *kezdetben* meghatározzuk) *a halál által elpusztult test visszaállítását és a lélekkel újból való egyesülését* [1] *értjük*. Ha a föltámadást nem annyira *szenvedőleges* — passiv — hanem *tevőleges* — activ — értelemben tekinthetjük, azaz ha a föltámadás *eszközlő okát* — causam efficientem — Istent tartjuk szem előtt, akkor a feltámadást *feltámasztás* névvel illetjük; a föltámadas u. i. Isten külső munkája, amely által Isten mindenható erejével a holtakat életre kelti, mindenkinek visszaadván azt a testet, amelylyel életében birt s egyesítvén a lélekkel. A *test* föltámadásának [2] is mondjuk megkülönböztetésül a *lelki* feltámadástól, a Kol. írt L. (3, 1.) szerint: «Ha föltámadtatok Krisztussal, amik felülről valók, azokat keressétek»; és főleg azért, hogy vele jelezzük, miszerint a halál csak a testet veszti el, a lélek azonban halhatatlan; tehát csak a test fog életre kelni.[3] Ismertetés.

[1] *Gotti*, l. c. qu. 3. dub. 1. (t. 3. p. 692.) ezt a meghatározást adja: A test feltámadása, a meghalt embernek újból életre keltése és a léleknek testével való újabb egyesülése akként, hogy az az ember, aki meg volt halva, ismét él.

[2] A *feltámadás, resurrectio* szó, amint megjegyzi *Suarez*, nem annyira latin, mint egyházi eredetű; a *régi* latinoknál hiába keressük a *feltámadás* szót, főleg igazi jelentésében. A min nem csodálkozhatunk; a régiek ez igazságot nem ismerték, tehát el sem nevezhették.

[3] A *római kátéban* P. I. c. 12. n. 2. olvashatjuk: «Főleg azt kell megjegyeznünk, hogy ezen cikkelyben az emberek föltámasztása a *test* feltámadásának van mondva, ami nem minden ok nélkül történt. Az apostolok ugyanis azt akarták tanitani, amit tagadni nem lehet, hogy a lélek halhatatatlan; nehogy tehát valaki azt higyje, hogy a lélek a testtel együtt elvész, s egyszerre kel mindkettő új életre; miután a Szentírás több helyéből kiviláglik, hogy a lélek halhatatlan, e cikkelyben azért egyedül csak a test föltámasztásáról van szó. És ámbár a Szentírásban a test gyakran az egész embert jelenti is: e helyen a *test* szó csak a testet jelenti, hogy átértsük, hogy a két rész, test és lélek közül csak az egyik, t. i. a test romlik el és tér vissza a földbe, amelyből vétetett, a másik, a lélek azonban sértetlen marad. Minthogy pedig senkiről sem mondjuk, ha csak meg nem halt, hogy föltámadott, a lélekről sem mond-

Felosztás.

351. Az egész tant 5 cikkelyre osztjuk; tárgyaljuk az
I. cikkelyben: *A téves nézeteket.*
II. cikkelyben: *A feltámadás valóságát.*
III. cikkelyben: *Annak általánosságát.*
IV. cikkelyben: *A feltámadott test azonosságát.*
V. cikkelyben: *A feltámadott testek milyenségét.*

I. CIKKELY.

Téves nézetek.

Ami a feltámadás létét illeti.

352. *a)* A *feltámadás létét* nem ismerték a *pogányok*, amint kiviláglik sz. *Pál* szavaiból *Ap. Csel.* 17, 32. s köv. az *aeropágban:* «midőn a holtak föltámadását hallották volna, némelyek kinevették, mások pedig mondogatták: halljunk erről téged ismét»; — *Tertullián* állításunkat következő szavaival tanusítja:[1] «Hogy a test föltámasztását tagadják, a bölcseleti iskolák egyhangúlag bizonyítják.» A *zsidók* közül a *sadduceusok* tagadták a föltámadást, amint kiviláglik sz. *Máté* 22, 23. verséből, ahol olvashatjuk: «Az napon hozzá (Krisztushoz) járultak a sadduceusok, akik azt mondják, hogy nincs föltámadás.» *Origenes* és sz. *Epiphán* ugyanezen tévedésről vádolják a *samaritánokat* is.[2]

A *keresztények* között sz. *Pál* a *Kor.* i. l. 15, 12. keményen megfedd egyeseket, akik a feltámadást tagadták; s ugyancsak ő *Tim.* II. 2, 17. s köv. *Hymaeneus* és *Philetusról* tesz említést, «akik az igazságtól eltértek, azt mondván, hogy a föltámadás már megtörtént, abban a véleményben, hogy mindazt, amit a Szent-

hatjuk sajátlag, hogy föltámad. A testről azért is volt említés téve, hogy még az apostol életében meg legyen cáfolva *Hymaeneus* és *Philethus* eretnek tana *(Tim.* II. 2. 17.), akik azt állították, hogy a Szentírás kitétele a feltámadásról, nem testi, hanem lelki föltámadásra értendő, amelylyel a bűn halálából ártatlan életre kelünk. Kétségtelen, hogy e szavakkal meg van cáfolva e tévedés s egyedül a test igaz föltámasztása vitatva.

[1] De Praescript. c. 7. M. 2. k. 22. l.

[2] A *szamaritán irodalom* azonban, amely fenmaradt (t. i. *commentaria in Pentateuchum, hymni, tractatus theologici* stb.), azt tanusítja, hogy a *szamaritánok* hittek a test föltámadásában. Amit a legújabb biblikusok *(Wellhausen* stb.) hánytorgatnak, hogy nem csak a *szamaritánok*, de a *zsidók* is mind, úgy a lélek halhatatlanságát, mint a test föltámasztását tagadták, mint alaptalant kimutatja *Funk* M., S. I., Innsbr. Theol. Zeitschr. 1887. 447. s köv. old.

írás a föltámadásról mond, a léleknek a bűn állapotából való föltámasztásáról mondja, vagyis erkölcsi föltámasztásról szól, ami pedig már megtörtént.[1]

A test föltámadását tagadták továbbá a *seleucianok* és *herminiánok* azt erősítgették, hogy a föltámadás nem egyéb, mint az emberi nem tovaterjesztése.[2]

Hasonlóképen vélekedtek a *gnostikusok* mind, mint *Simon Magus*, *Menander*, *Saturninus*, *Marcus*, *Basilides*, *Carpocrates*, *Ophiták* stb.; nemkülönben a manicheusuk a haszontalan anyag-, materia prava-ról szóló alaptételükből kifolyólag és a *Priscillianok.*[3]

Hasonlóképen vélekedtek a középkorban az *albigaiak* és a *katharok*, akik, mint a régi *gnostikusok* és *manicheusok*, az emberi testet az ördög gyártmányának tekintették, vagy legfeljebb csak külső eszköznek, amelynek semmi része a jó vagy rossz cselekedetben, következőleg a jutalomban vagy büntetésben sem lehet része, amelyek miatt föl kellene támadnia.[4] Hozzájok tartoznak a *beghardok* is.

A protestánsok közül e helyütt fölemlíthetjük azokat, akik telve az észelvűség tévedéseivel, az újszövetség szövegét, különösen sz. *János* evangéliumát, csak lelki értelemben magyarázzák, azaz a halottak föltámadását csak átvitt értelemben — sensu accomodato — a *lelek* halhatatlanságát, vagy a jövő életet az embernek Krisztus által eszközölt erkölcsi megváltoztatásával értve alatta. Azt vélik, hogy midőn Krisztus a halottak föltámadásáról beszélt, magát az azon kor zsidóinak általános meggyőződéséhez szabta.[5] Végül a föltámadás létét tagadják a *mindentistenítők*, az *anyagelviek* és minden *istentagadó*, akik a föltámadás hitágazatától, mint valami mesétől elfordulnak.[6]

[1] L. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. k. 344. l.

[2] V. ö. sz. *Ágoston*, De Haeres. 59. M. 42. k. 42. l., ahol olvassuk: «Azt hiszik, hogy föltámadás nem leszen, de naponkint megújúl a gyermekek nemzésekor.»

[3] L. *Klee*, i. h. 344. l.

[4] V. ö. *Klee*, i. h. 352. l.

[5] Így *Schmid*, Uber christliche Religion, Jena 1793. 329. l.; *Ammon*, Wissensch. prakt. Dogm., Göttingen 1797. 306. l. és mások, mint az észelvüek, a dogmatikus bölcsészek, akiket fölemlít *Hutter* rediv. i. h. 280. l.

[6] Nézzük csak pl. mit ír dr. *Strauss* Frigyes (Der alte und der neue Glaube, 32. l.): «A test föltámadása, ez a Messiást váró zsidók és zsidó írók előtt oly kedves képzet a mi időnkben is nagyon felkapott a hiszékenyek előtt...

Az általános és együttes föltámadás tagadói.

353. *b)* Az általános föltámadást tagadta néhány *zsidó*, akik *Eisenmenger*[1] tanusága szerint azt tanították, hogy csak a jámborok támadnak föl. Ugyanezt tanították *Socin* és a többi *sociniánok*.[2] Hogy minden ember *egyszerre* támad föl, tagadták a régi, az újabb és legújabb *chiliasták*, vagyis *az ezeréves ország hívei*, akik azt mondják, hogy előbb a jámborok támadnak föl, és a földön Krisztussal ezer esztendeig uralkodnak és a gonoszok csak azután támadnak föl.

Minthogy a chiliasták tévedése nemcsak a ker. korszak minden időpontjában talált követőkre, de napjainkban is nagyon sok felekezet magáénak vallja, nagyon jó lesz, ha e helyen a *chiliasták*, mint a görög mondja, vagy a latinként *millenariusok* tévedésére alaposabban kiterjeszkedünk.

A chiliasták.

354. Nem nagyon könnyű föltüntetni, mit tartottak és hogyan vélekednek a chiliasták minthogy nagyon elágazók véleményeik. Abban megegyeznek, hogy Krisztus uralmát itt a földön mintegy átmenetnek tekintik a földön küzdő egyház és az égben győzedelmes egyház között. Eltérnek azonban az időre nézve, mikor veszi kezdetét ez uralom. *Némelyek* Krisztus második eljövetele és az általános itélet elé teszik s mint a küzdő egyház legboldogabb korszakát tüntetik föl, amely több századon keresztül tart és ment leszen minden üldözéstől, fizikai és erkölcsi bajoktól. *Mások* az utolsó itélet és a mennyország közé teszik. *Legtöbben* azonban Krisztus második eljövetele és az utolsó itélet közé teszik. Azt állítják ugyanis, amint már jeleztem, a holtak *két föltámadását* kell megkülönböztetnünk. Az ő véleményök szerint az általános itélet előtt el fog jönni Krisztus, föltámasztja az igazakat — *első feltámadás* — és megtörvén a ker. vallás ellenségeit, megalapítja földi országát.[3] Az ezer esztendő elteltével föltámasztja

Azon nehézséggel szemben, amely arra a gondolatra merül föl, miként lehetséges a porrá vált, sőt megsemmisült emberi testet ismét talpra állítani, az egyház könnyedén csak az Isten mindenhatóságára utal; előrehaladott természettudományi ismereteink ily könnyen nem engedik szemünket bekötni, azért mi csak azt mondjuk, hogy ez a képzet lehetetlen.»

[1] Entdecktes Judenthum, P. 2. c. 16.

[2] *Wiest*, Demonstr. dogm. t. 6. §. 296.

[3] Ezen ország tagjai, a chiliasták szerint (vagy csak a vértanuk vagy), az igazak mind, akik föltámadnak mindazon igazakkal, akik azon időben még élnek. Meglesz benne az emberiség szaporodása is. De a boldogok örök látását ezen ország tagjai nem élvezik.

a gonoszokat — a *második* föltámadás. — Utána bekövetkezik az általános itélet.

355. Ha azt kutatjuk, honnan eredt a chiliasták ezen badar véleménye, azt kell felelnünk, hogy a chiliasmus egyes érzéki *zsidók* sajátlagos véleményéből eredt, akik félremagyarázván *Izaiás*, *Ezechiel* és *Dániel* Messiásról szóló jövendöléseit, azt gondolták, hogy a Messiás földi országot fog alapítani, és a zsidóknak az egész világ fölött uralmat szerez és csupa földi boldogságot létesít.

356. Ami a *felosztását* és *történetét* illeti, a chiliasmus vagy *durva*, mely azt állítja, hogy ez az ezer éves boldogság *testi* gyönyörökből áll; vagy *enyhébb*, azaz *fensőbb*, amely minden tiltott gyönyört ez országból kizár. Az *első* vélemény apostola a keresztény korszak első századában *Cerinthus*[1] volt, akit a 2. században a *marcioniták*,[2] a 4. században az *apollinaristák*[3] követtek. A második véleményt hirdette *Papias*, *hieropolisi* püspök, sz. *Polykárp* tanulótársa; akit a harmadik században nagyon sok szentatya követett, köztük *Tertullián*, Irén, Jusztin, tévútra vezetve az Úrnak tulajdonított nem hiteles beszédek által, amelyeket maga *Papias* hozott fölszínre, amelyeknek eredete alkalmasint *Baruch* hamis Titk. jel. könyvében keresendő.[4] Sz. *Ágos-*

[1] L. *Eusebius*, Hist. eccl. l. 3. c. 28. M. gör. sor. 20. k. 275. l., aki így ír: «Az volt az ő véleménye, hogy földi lesz Krisztus uralma. S ami után forrón vágyott, mint a testi kéj embere, abban látta Isten országának is boldogságát lerakva, a has és a testi gyönyör élvezetében: azaz az ételben, italban, lakodalmakban és hogy tisztességes szó alá rejtse az élveket, az ünnepségekben és áldozatokban és az áldozati állatok levágásában.»

[2] V. ö. *Tertullián*, Adv. Marcion, l. 3. c. 24. M. 2. k. 384. l. V. ö. *Hergenröther*, Kirchengesch. 1. k. 13 7. l.

[3] V. ö. sz. *Vazul*, Epist. 263. M. gör. sor. 31. k. 979. l.

[4] Hozzájok csatlakoznak néhányan a kevésbbé ismert egyházi irók közül, mint *Nepos*, egiptomi püspök, *Petavićói Victorinus*, *Methodius* et *Lactantius*. Hogy e véleményt jobban megismerjük, idézünk egyet-mást *Lactantius* után, Div. Instit. 1. t. c. 24. és 26. M. 6. k. 808. 814. old., ahol ezek állnak: «El fog jönni tehát az Isten nagy és hatalmas Fia, hogy az eleveneket és holtakat megitélje . . . Midőn pedig eltörölte az igaztalanságot s meghozta fő itéletét és az igazakat, akik a világ kezdetétől fogva éltek, föltámasztotta, ezer esztendeig az emberek között fog forgolódni és felettük a legigazságosabb uralommal kormányoz . . . Akik ekkor élnek testben is, nem halnak meg: de tőlük ezen ezer esztendő alatt óriási nemzettség származik; és az ő sarjok szent és Isten előtt kedves leszen . . . A pogányok nem halnak ki teljesen: hanem Isten győzelmének jeléül egy-kettő megmarad, hogy az igazak

ton[1] is őszintén beismeri, hogy volt idő, amikor ő is az ezerévesek tévedéséhez szított. A középkorból fölemlíthetjük *Joachim* apátot, aki tanai között elhintette a chiliasmust is;[2] nemkülönben *Petrus de Oliva*-t, *Amalricus de Bona*-t s az úgynevezett *spiritualistákat*, *apostolhitüeket* — apostolici — és *waldiakat*. A *hamis hitújítók* a 16. században a chiliasmust ugyan nem védelmezték;[3] de nagyon sok protestáns felekezet, mint az *anabaptisták* és *pietisták* párthívei voltak és azok is; sőt a századunkban eredt *mormonok*, nemkülönben az *irvingek* a chiliasmust hitcikkely gyanánt vallják és Krisztus eljövetelét napról-napra várják és az ezeréves uralom kezdetét;[4] hasonlóképen néhány lutheránus

fölöttök diadalmaskodjanak és őket örökös szolgaság alá igázzák ... A sötétség, amely most a földet borítja s tőle a világosságot megvonja, megszűnik; és a hold a naptól kapott világosságot többé soha el nem veszti. A nap ekkor hétszer fényesebb leszen, mint most. A föld óriási termékenységű leszen s magától bő gyümölcsöt terem: a hegyoldalakon méz fakad s a bor patakokban ömlik; s a folyamok tejet hömpölygetnek. A világ maga is vidám arczot ölt; az egész természet örvend, kiragadtatván és megszabadulván a rossz uralma alól, nemkülönben a gonoszság, a bűnök s a hamis tanok rabigájából ... Az emberek ennélfogva békés és bőséges életet folytatnak és az Istennel együtt uralkodnak ... Amint azonban eltelt az ezer esztendő, a világot Isten megújítja, az ég és a föld megváltozik; az Isten az embereket angyalokhoz teszi hasonlóvá; és fehérek lesznek, mint a hó és mindig a Mindenható színe előtt lesznek és Uruknak áldoznak és szolgálnak mindörökké. Ugyanezen időben lesz az úgynevezett második és nyilvános feltámadás is, amikor az istentelenek örök kínra ébrednek ... Egyúttal az ő uruk is ítélet alá vonatik szolgáival együtt s örök büntetéssel sújtatik; vele együtt az istentelenek egész seregét bűneikért az angyalok és igazak láttára örök tűz gyötri szüntelen.»

Szükséges továbbá megjegyeznünk, hogy már a 2. és 3. században nagyon sok *szentatya* még a szelidített chiliasmust is hevesen megtámadta és hogy azok, akik a szelidebb értelemben vett chiliasmust védelmezik, azt nem mondják az egyház tanának vagy katholikus hitágazatnak, hanem csak merő véleménynek.

[1] Civ. Dei, l. 22. c. 7. M. 41, k. 750. l.

[2] *Joachim*, az emberiség történetében három korszakot különböztet meg, t. i. az *Atya* korszakát Ádámtól Krisztusig; a *Fiú* korszakát Krisztustól az ezeréves uralomig és a *Szentlélek korszakát*, vagyis magát az ezeréves uralmat. (V. ö. *Wetzer és Welte*, Kirchenlex. ed. 2. t. 3. p. 147.)

[3] Az *ágostai hitvallásban*, a 17. cikkben, a chiliasmus kárhoztatva van. V. ö. *Hutter* rediv. 279. l.

[4] Az *északamerikai* ujságokban, ahol a mormonok felekezete virágzik, nem ritkán olvashatók hirdetések, amelyekkel a kereskedők már ruhákat tesznek közzé, hogy kéznél legyenek minden embernél alkalmas ruhák, amelyekbe öltözötten, ha Krisztus netalán eljönne, elébe siethetnének.

hittanár és Szentírás magyarázó, akik csak bizonyos fejezeteiben fogadják el az ágostai hitvallást, chiliastikus felfogás felé hajolnak.[1]

Vannak *katholikus írók*[2] is, akik a chiliasmusra hajló véleményeket terjesztettek, t. i. azt az elméletet, hogy az egyház még végtelen szerencsés körülmények között fog fönt állni több századon át.[3]

357. *A test azonosságát*, vagyis azt, hogy azon test fog A test azonosságának tana tagadói.
föltámadni és egyesülni a testtel, amelyben most élünk, tagadták a 2. században a *bardesanisták*, *Bardesan* gnostikusról ekként nevezve;[4] nemkülönben némelyek szerint[5] *Origenes*, aki, mint ismeretes, azt tanította, hogy a lélek valamely új, légi anyagból vett testnek az előbb birtokolt test alakját és természeti hajlamát kölcsönzi, továbbá *Eutychius*, konstantinápolyi patriárka, a 6. századból, aki azt vitatta, hogy a feltámadottak teste légi elemekből áll.[6] Némelyek[7] a feltámasztott test azonosságának tagadói közé sorolják *Philiponust* is († 610. u.). *Origenes* véleményét a 14. szá-

[1] Így *Petersen*, *Horch*, *Küster* a 17. századból, *Bengel* a 18. századból és nagyon sokan századunkból. V. ö. *Hutterus* rediv. i. h.; amelyben fölemlíti *Hengstenberg* azon véleményét, hogy az ezeréves uralom már elmult és most élünk azon időszakban, amidőn ismét hatalma van az ördögnek.

[2] A *németek* közül *Schneider*, Die chiliastische Doctrin, Schaffhausen 1849.; a *franciák* közül *Rougeyron*, Les derniers temps, 1866: M. Jos. de *Félicité* (ez álnév, alatta tán *Vercruysse M.* rejlik), La régéneration du monde; *Courtrai*, La résurrection, dans le système de la régéneration du monde, Bruxelles 1869. V. ö. Études religieuses, 1868. II. 568. s köv. old.

[3] A *chiliasmust* illetőleg olv. *Franzelin*, De div. tradit Romae 1875. p. 191. sqq.; *Hurter*, Comp. t. 3. n. 770. sqq.; *Schwane*, Dogm.-Gesch. vornic. Zeit, p. 398. sqq.; *Wetzer* és *Welte*, Kirchenlex. i. h.; *Jörg*, Geschichte des Protestantismus in seiner Entwicklung, l. II. sect. 2. c. 3.; *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. k. 362. l.

[4] V. ö. *Wiest*, Demonstr. dogm. t. 6. §. 296.

[5] Pl. sz. *Epiphán*, Haer. 61. n. 12. M. gör. sor. 41. k. 1087. l. aki *Origenes* ezen véleményét alaposan megcáfolta. Ellenben v. ö. *Vincenzi*, in s. Greg. Nyss. et Orig. script. et doctrinam, II. köt. 1. fej., ő erősen védelmezi *Origenest*, hogy nem tagadta ő a jelen test valóságos föltámadását, hanem csak tagadta a föltámadott test romolhatóságát és gyarlóságát, amelyek hatalma alatt áll jelen testünk. V. ö. *Jungmann*, De Noviss. n. 240.

[6] Halálos ágyán a tévedését visszavonta. V. ö. *Gergely* szavaival, Mor. l. 14. c. 56. (Rec. 29.) M. 75. k. 1677. l.

[7] V. ö. *Photius*, Cod. 21. p. 14. (*Wiestnél*, l. c.)

zadban felújította *Durand.*[1] A 17. században néhány *socinián, arminian, újrakeresztelkedő* és anglikán vonta tagadásba a föltámadott test azonosságát.[2] Századunkból fölemlíthetjük *Lacordairet*, aki Durandéhoz hasonló tévedést állított azon tanával: ugyanaz az életelv, amely az életben a test anyagi részeit összetartotta s kizárólag ezen és nem más testté alakította, a föltámadáskor is azt fogja eszközölni, hogy az új anyagból képezett test ugyanazt a természeti, egyedi és alaki tulajdonságokat vegye föl, amelylyel a test eltemetésekor rendelkezett.[3] Az utóbbi századokban akadt néhány

[1] V. ö. *Estius*, in 4. Sent. dist. 44. qu. 1. §. 3., aki Durandus ezen véleményét megcáfolta és kimutatja, hogy a test feltámadása, mint azt az egyház tanítja s e vélemény nem egyeztethető össze; mert e vélemény szerint inkább nemzés, mint új életre kelés volna és az anyag természeti azonossága a föltámadott testben kétségbe van vonva. Hozzáadjuk, amit *Suareznél* találunk in 3. P. s. Thomae, disp. 44. sect. 2. u. 5.: «Ámbár a föltámadásnak mint tökéletlen módja, az a mód, melyet *Durandus* koholt, felfogható és mint lehetséges, elfogadható: mindazonáltal a feltámadás igazában úgy, amint azt az egyház és a Szentirás tanítják, nemcsak a lélek, de az anyag azonosságát is megkívánja.»

[2] V. ö. *Wiest*, i. h.

[3] A világhírű *Lacordaire* szavai ezek (*Oswaldnál*, Eschat. p. 293.): «Ami az azonosságot alkotja, az nem az anyag, hanem az alak, amely amabban kifejlődik. Mindnyájan ugyanazon kenyeret esszük s ugyanazon levegőt szívjuk be és én mégis én maradok s Péter marad Péter. Ez a kenyér bennem enyémmé leszen, az én bennem működő és összetartó alak erejénél fogva Péterben Péterré a benne összetartó alak erejénél fogva. Ez az alak képezi föltámadásunknak is alapokát. Vele fogunk ugyanis föltámadni s nem azon anyagi részecskékkel, amelyek életünkben bennünket alkottak. Ellenkező esetben nagy anyagtömeggel kellene föltámadnunk, amelyek, szétszóródván, tán más emberek belélegzettek, vagy mely esetleg már több nemzetségen is keresztülment. És ez minden emberről áll. Mindenki ugyanis többé-kevésbbé ugyanazon elemekkel táplálkozik és mégis az az összetartó alak minden egyesnek állandóan ugyanazon személyazonosságot adja.» *Oswald*, Eschat. p. 294. old. e véleményre nézve a következőket írja: «A hitágazat álláspontjáról nem hagyhatjuk helyben a legutóbb mérlegelt nézetet, amely eltekintve az anyagazonosságtól, csak az alakító erőt képviselő alak azonosságát vitatja.» Más hittudósok is, legalább azt tartom joggal, nem tekintik többé már a katholikus tannal megegyeztethetőnek. *Jungmann*, pl. i. m. 244. l. s köv. azt mondja: megjegyzendő, hogy a testi azonosságról szóló ezen alapelv, ha az alapelvet az eszes létektől különböző s a halál után fönmaradt elv gyanánt fogjuk föl, összefügg a legújabb időben lábrakapott azon véleménnyel, amely az eszes lelken kívül, más, t. i. anyagi lelket is tulajdonít az embernek, mint a tenyészélet alapelvét. E véleménytől azonban idegenkedik az egészséges bölcselet és az egyház is kárhoztatta; vele szemben tartanunk kell, hogy az embert a lélek

katholikus hittudós is, akik ilynemű, többé-kevésbbé helytelen tant terjesztgettek a föltámadottak testéről.[1]

358. Ami a föltámadottak *állapotát, milyenségét* illeti, tévedtek e tárgyban, amint néhány hittudós, pl. *Jungmann* írja, *Origenes* és az *ő követői*; különösen az *örmények*; továbbá *Skót Erigena*[2] s a 13. században *Duns Scotus*,[3] részint amenynyiben azt hajtogatták, hogy a föltámadásban minden nemi különbség megszűnik, részint, amennyiben azt állították, hogy mindnyájan mint férfiak támadunk föl Ádámhoz és Krisztushoz hasonlóan.[4] Téves nézetek.

II. CIKKELY.

A föltámadás igazsága.

359. Tétel: *Testünk föl fog támadni.*[5]

360. E tan hittétel — dogma — amint kiviláglik az Egyház hitvallásaiból és a zsinatok határozataiból. Már az *apostoli*

és a test akként alkotják, hogy egyedül az eszes lélek igazán, egymagában s közvetlenül a test alakja. Ha pedig valaki azt állítaná, hogy a testtől elvált lélekben fenmaradt a hozzámért test alakítására e készség; nemkülönben a a képesség és törekvés, hogy olykép, mint e zarándok életben a testet egy bizonyossá alkossa és alakítsa és a feltámadó testének azonosságához ez elég és épenséggel nem szükséges, hogy maguk az anyagi elemek is azonosak legyenek; az ekként előterjesztett vélemény miben sem különbözik *Durandus* tanától, aki, mint már mondottam, azt állította, hogy a feltámadott test azonosságára épenséggel nem kívántatik meg az anyagnak számbeli azonossága, de elégséges, ha a lélek számbelileg azonos, amely aztán az új testet ugyanazon egybizonyossá határozza. *Durandus* is felteszi ugyanis, hogy a léleknek a testhez mért, sajátlagos, meghatározó erejénél fogva az új test teljesen hasonló leszen a régihez.» *Simar*, Dogm., 913. l. azt mondja, hogy *Lacordaire* e véleményét ép oly kevéssé egyeztethetjük össze a katholikus tannal, mint *Durandusét* s Durandus véleményétől csak annyiban különbözik, ha ezt a meghatározó alapelvet, mint a lélektől valami különbözőt fogná föl, ami meg határozottan ellenkezik az egyháznak az embert alkotó elemekről szóló tanával.

[1] V. ö. *Jungmann*, Eschat. 244. l.

[2] V. ö. *Klee*, i. m. 537. l.

[3] Sent. 2. dist. 20.

[4] V. ö. e tévedésre vonatkozólag *Gotti*, i. m. (t. 3. p. 69. 2. sq.); *Wiest* és *Klee*, i. m.; *Schwane*, Dogm. Geschicht. Vornic. Zeit, 501. l.; *Werner*, Gesch. der apol. und pol. Lit. I. 404. l.

[5] *Mikor* lesz a feltámadás? kérdi valaki. A világ végén, s utána bekövetkezik nyomban az utolsó itélet. *Jóbnál*, 19, 15, sz. *Jánosnál* 6, 40, és 11, 24.

hitvallásban is hitcikkelyként van fölállítva: «Hiszem . . . a test föltámadását.» A konst.-niceai hitvallásban mondjuk: «Várom a holtak fenmaradását» és Athanázéban: «Akinek eljövetelekor minden ember testében föltámad és számot ad cselekedeteiről.» A IV. *lat.* zsinat így határoz: «El fog jőnni a világ végén, megitéli az eleveneket és holtakat, és megfizet kinek-kinek cselekedetei szerint; a jóknak és a gonoszoknak: akik mindnyájan azon testtel támadnak föl, amelyben most járnak, hogy testöknek is része legyen cselekedetei szerint a jutalomban vagy büntetésben, aszerint mint jók vagy gonoszak voltak; ezek, hogy az ördöggel elvegyék az örök büntetést, azok, hogy elvegyék Krisztussal az örök dicsőséget.»

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

361. *Az ószövetségi* Szentírásban a föltámadásban való hitet ünnepélyesen hirdeti *Jób*: [1] «Ki ad nékem erőt, hogy leírjam

a föltámadás napja az «utolsó napra» van téve. A hivőknek is mindig az volt a véleménye. Az mit sem tesz, hogy némelyekről azt hiszszük, hogy az örök életre már föltámadtak, akik ép ezért többé meg nem halnak, de megdicsőült testükben az utolsó itéleten ők is megfognak jelenni. Ez ugyanis Isten különös kiváltságából történt.

[1] *Jób* 19. 23. s köv.

Ha e helyet nem a *Vulgata*, de a *zsidó* szöveg szerint tekintjük is, benne a föltámadás igazságát kifejezve találjuk. A *zsidó* szöveg betűszerinti fordítása ekként hangzik: Ki ad tehát elég erőt, hogy szavaim megirassanak? Ki, hogy könyvben dolgoztassanak fel? Vas tollal és ólommal a sziklába vésessenek mindörökké. És én ismerem az én élő Megváltómat; és a megmaradt por fölé állít. És bőröm után, lerázom ezeket és testemből fogom látni Istenemet, akit én fogok szemlélni és az én szemeim látták (azaz *látni fogják*, a mult a jövő helyett) és nem más.» *Jób* tehát azt mondja *zsidó* szöveg szerint, hogy ő, bár meghal, saját szemeivel testben fogja látni Istent. A *Vulgata* és a *zsidó* szöveg között az eltérés a 25. versben van: *és az utolsó napon a földből föltámadok,* és itt: *és a megmaradt* (Megváltó) *poraim fölé állít.* Ami e szavak értelmét illeti, abban eltérés nincs. Krisztus u. i. a mi Megváltónk, aki föltámadott és él, feltámadásunknak kiérdemlő, minta és eszközlő oka, amint ezt az Apostol oly gyakran hirdeti. A Megváltó ezen föltámadási műve a *zsidó* szövegben nyilt kifejezést nyer: *Ismerem az én élő Megváltómat és utoljára poraim fölé fog állani. Isten poraim fölé fog állani,* mit akar ez jelenteni? E por a meghalt *Jób* pora. Miért mondja tehát, hogy Isten *föléje* fog állani, hacsak nem azért, hogy őt föltámaszsza? *Jób* ezen szavaiban tehát mintegy közvetve és következéskép kifejezést nyer a mi föltámadásunk, amelyet kifejt s elénk tár a Vulgata, midőn így szól: «*Az utolsó napon a földből föltámadok*» (t. i. föltámasztva élő Megváltóm által). Ami tehát a zsidó szövegben egyenesen ki van mondva, azt a Vulgata szövege föltételezi. V. ö. *Perrone*, Tractatus de Deo creatore, n. 852.; *Mazzella*, De Deo creante, n. 1379.; *Patritii* Diss. de vaticinio Jobi (de Interpr. stb, l. 2. qu. 10.); *Welte*, Das Buch Job; *Zschokke*, Erklärung des Buches Job; *Knabenbauer* S. J., Comment. in Jobum, p. 243—256.

E vélemény ellenzői azt *vetik ellen*, hogy ez az egész hely nem a test föltámadása mellett emel szót, hanem csak azon vélemény kifejezője akar lenni, amelyet *Jób* egészsége visszanyerése és régi szerencsés vagyoni állapota helyreállítása iránt táplált. Hogy azonban mily kevés hitelt érdemel e magyarázat, kiviláglik a) magokból Jób szavaiból, amelyek sokkal könnyebben érthetők a feltámadásra, mint az egészség helyreállítására; b) az ünnepélyes bekezdésről, amely e nagy titoknak inkább megfelel; c) mivel *Jób* nem helyezett sok reményt egészsége helyreállításába s vagyona visszaszerzésébe (v. ö. 7, 16.; 17, 1.; és u. e. fejezet 10. versét: «Lesorvasztott engem mindenünnen és elveszek és mint valami kidőlt fától, úgy vette el tőlem a reményt»). Nagyobb érvényű volna az ellenvetők fölvetett nehézsége, ha azt mondották volna, hogy *Jób* e helyen nem annyira egészsége helyreállítása iránt táplált reményének, mint inkább azon reménynek ad kifejezést: hogy Isten a halál után legalább is tanuja lesz ártatlanságának. A *szentatyák* beláthatatlan nagy serege azonban — különösen a latinok — ezek véleményével szemben e helyet a föltámadásra magyarázzák. Sz. *Jeromos*, Epist. 53. ad Paulin. n. 8. M. 22. k. 545. l. ezt írja: «Jób a türelem példányképe, minő titkokat nem érint szavaival? . . . És hogy a többiekről hallgassak, a testek föltámadását megjövendöli úgy, hogy róla senki nyiltabban és bölcsebben nem írt.» Ugyanígy nyilatkoznak római *sz. Kelemen*, Epist 1. ad Cor n. 26. M. 1. k. 260. l.; *Origenes*, tom. 17. in Matth. n. 29. M. gör. sor. 13. k. 1559. old.; jer. sz. *Cyrill*, Catech. XVIII. 15. f. M. gör. sor 33. k. 1034. old.; sz. *Ambrus* in Psalm. 118. serm. 10. n. 18. M. 15. k. 1336. l.; u. cs. ő, De excessu fratris, l. 2. n. 67. M. 16. k. 1392. l.; sz. *Epiphán*, Ancorati, n. 99. M. gör. sor. 43. k. 195. old.; *Rufinus*, in symbolum, n. 44. sq. M. 21. k. 383. old.; sz. *Ágoston*, Civit Dei. l. 22. c. 29. n. 3, M. 41. k. 798. s k. old.; *nagy* sz. *Gergely*, Moral. l. 13. c. 31. M. 75. k., 1032. old.; u. cs. ő, 1. 2 Hom. in Ezech. n. 6. M. 76. köt. 856. s k. és mások, akik föltalálhatók *Knabenbauer*, S. J.-nél, Comment. in Jobum, Paris, 1886. 255. s köv. old.

beszédeimet? Ki ad, hogy feldolgozzam könyvben, vas tollal és réz lemezzel, vagy kovába véssem baltával? Tudom ugyanis, hogy az én Megváltóm él, és az utolsó napon a földből föltámadok, és ismét körülvétetem bőrömmel és testemben meglátom Istenemet. Akit meg fogok látni én magam és szemeim fogják szemlélni és nem más; el van rejtve e reményem keblemben.» Ugyanezt találjuk kifejezve *Dánielnél* [1] a következő szavakkal: «Sokan azok közül (a *sok* gyüjtő kifejezés, a föltámadottak összességét, nagy sokaságát akarja jelenteni), akik a föld porában alusznak, fölébrednek: némelyek az örök életre, mások a kárhozatra.» A föltámadásban való remény legragyogóbb bizonyítékát

[1] *Dániel*, 12, 2.

nyujtja *Mach.* 7. f. *Machabeus* vértanu testvérek a föltámadásban való megingathatatlan reményt árulják el, s vele bátorítják egymást a kemény kínok elviselésére; és általa a *zsidóknak* a föltámadásban való hitét világosan igazolják.[1] Ezen hitben felelte *Mártha* is az Úr szavára: «Föltámad a te fivéred» (*János* 11. 24.); «Tudom, hogy föltámad a föltámadásban az utolsó napon.»

Az *újszövetségben* úgy *Krisztus*, mint az *Apostolok* nagyon gyakran tárgyalnak a holtak föltámadásáról; és ott nem mint új hitágazatot, hanem mint a *zsidók* által is ismert és elismert igazságot terjesztik elő és védelmezik; és mint nagyfontosságú tant az emberek szivére kötik, kifejtik és a megtámadásokkal szemben beigazolják.[2]

Krisztus a *sadduceusok* hitetlenségével szemben az ószövetségre hivatkozik és pedig olyképen, hogy a lélek halhatatlanságát a test feltámadásával kapcsolatban olyan igazságnak tünteti föl, amely a zsidók hittéteményében egyaránt helyet

[1] A második testvér így szól a zsarnokhoz: «Te ugyan, átkozott, a jelen életben elveszítesz bennünket, de a világ Királya törvénye szerint bennünket holtakat az örök életre kelt.» És a harmadik, amidőn tagjait levágták, így szólt: «Az égtől bírom ezeket, de Isten törvényei miatt ezeket megvetem most, mivel reménylem, hogy tőle azokat ismét visszakapom.» A negyedik meghalásához közel így beszélt: «Az emberektől halálnak adottak várhatják az Istentől azt a reményt, hogy őket ismét föltámasztja; neked pedig nem lesz föltámadásod ez életre.»

V. ö. ezen kivül az ószövetségből *Zsolt.* 15. 9. s köv.; 21, 23.; *Osee* 6. 3.; *Izaiás* 26. 19.; *Ezech.* 37, 1., ahol prófétai látomásban a föltámadás leírva van; *Eccl.* 46, 11, 14. és 48, 11.; *Mach.* II. 12, 43.

Ellenvetések: Jóbnál 7, 9. olvassuk: «Miként leesik a felhő és elmúlik, akként aki alászáll a poklokra, nem száll föl»; és u. cs. ott 14, 12.: «Az ember, aki elaludt, nem kel fel; míg el nem pusztul az ég, sem föl nem ébred, sem föl nem serken álmából»; tehát. *Felelet: Jób* ezen szavai mi egyebet sem akarnak jelenteni, mint azt, hogy a dolgok *természetes* folyamata után levont általános tapasztalatból kiviláglik, hogy azok, akik meghaltak, míg e világ tart, nem térnek vissza földi életre. Maga a szövegösszefüggés is azt bizonyítja. Jób u. i. 7, 9, s köv. old. azt mondja: «Aki leszáll a poklokra, nem száll föl. Nem tér vissza többé házába s nem fogja megismerni többé az ő helye.» E szavakkal azonban épenséggel nincs tagadásba vonva a föltámadás az utolsó napon.

[2] *A római kátéban* P. 1. c. 12. n. 1. ezt olvassuk: «E cikk nagyban szolgál arra, hogy hitünk igazságaiban megerősítsen, ez mutatja u. i. ki, hogy a Szentírás nemcsak mint hit tárgyát tárja elénk, hanem egyúttal hatalmas érvekkel támogatja is. S minthogy ezt a hitvallás egyéb ágazatainál nem tapasztaljuk, könnyen érthető, hogy rajta, mint legszilárdabb alapon, nyugszik üdvösségünk reménye.»

foglal.[1] Ünnepélyesen tanítja, hogy az ő második eljövetelekor a testeket föltámasztja,[2] s hogy ez azon küldetés betetőzése, amely végett az Atya őt a földre küldötte.[3] A dicsőséges föltámadást a kegyelem gyümölcse gyanánt tünteti föl s legfőbb eszközlője gyanánt az oltáriszentségben jelenlevő eleven testének[4] vételét.

[1] *Máté,* 22, 29. s köv. old.: «Felelvén pedig Jézus (a sadduceusoknak), mondá nekik: Tévedtek, nem tudván ez írásokat, sem az Isten erejét. A föltámadásban ugyanis sem nem házasodnak, sem nem házasítanak, hanem lesznek, mint az ég angyalai az égben. A halottak föltámadásáról pedig nem olvastátok, ami mondatott a hozzátok szóló Istentől: «Én vagyok Ábrahám Istene, és Izsák Istene, és Jákob Istene. Nem a halottak Istene, hanem az élőké.» A *sadduceusok* t. i. a test feltámadását mibe sem vették, mivel tagadták a lélek halhatatlanságát, amelyet csak valami anyaginak gondoltak. Krisztus tehát kimutatja előttök a lélek halhatatlanságát, és a lélek halhatatlanságából a test föltámadására von következtetést. *Ábrahám, Izsák* és *Jákob* már meghaltak; de tagadja Krisztus, hogy a sadduceusok értelmében haltak volna meg, azaz, hogy az ő lelkök is elveszett volna. Ez utóbbit bebizonyítja egyenesen a *Szentírásból.* Amiből mellesleg folyik az is, hogy a testek föltámadnak, egyrészt mert romba dőlt az alap, amelyen a sadduceusok tévedése nyugodott a test föltámadásáról, másrészt, mert kétségtelenné válván a lélek halhatatlansága, meg kell engednünk, hogy a jövő föltámadás az ember természetének teljesen megfelel. Ha azt *kutatjuk,* miért épen e homályos érvvel él Krisztus urunk, mikor sokkal világosabbakat is hozhatott volna föl az ószövetségből; azt kell *felelnünk,* hogy a sadduceusok rendszerint a Szentírás könyvei közül csak *Mózes* 5. könyvét fogadták el, amelyekből pedig határozottabb helyet nem idézhetett.

[2] Sz. *Jánosnál,* 5, 28. s k. olvassuk: «Ne csodálkozzatok azon, hogy eljő az óra, amidőn mindazok, akik a sirokban vannak, meghallják az ember Fia szavát és előjönnek, akik jókat cselekedtek, az élet föltámadására, akik pedig gonoszakat cselekedtek, az itélet föltámadására.» V. ö. sz. *János* 5, 25. s k.; *Máté,* 25, 46.

[3] Sz. *Jánosnál* 6, 39. s k. olvassuk: «Ez pedig az ő akarata, aki engem küldött: Hogy mindazt, amit nekem adott, el ne veszítsek abból, hanem föltámaszszam mindazt az utolsó napon. Ez pedig az Atya akarata, aki engem küldött: Hogy mindaz, aki látja a Fiút, és hisz benne, örök élete legyen, és én föltámasztom őt az utolsó napon.»

[4] Sz. *János* 6, 55. olvassuk: «Aki eszi az én testemet és iszsza az én véremet, annak örök élete vagyon és én föltámasztom őt az utolsó napon.»

Hogy mely értelemben állítja az Úr az Oltáriszentség vételét a dicsőséges föltámadás alapjának szépen magyarázza *Franzelin* bibornok De Euchar., thes. 19.: «Ami a föltámadást illeti, ne gondoljuk azt, egy-két hittudóssal, hogy az azon a bizonyos fizikai milyenségen alapul, amely testünkből magként megmaradván, a föltámadás gyökerét alkotja; hanem elég erre az, hogy Krisztus Urunk azon rokonságnál fogva, amely az Oltáriszentség vételéből ered, testünket, saját testének tekinti, amelyet a föltámadás dicsőségében saját testéhez, a példányképhez, idomít; és hogy az Oltáriszentség után, amint ezt Krisztus az Oltári-

Az *apostolok* a test föltámadásáról szóló tant a kereszténység alapjának mondják, *Ap. Csel.* 3, 26.; 4, 2.; 17, 18. Sz. *Pál* a *Zsid.* írt levelében Krisztus számtalan tanu által erősített[1] föltámadásával, amelyet a jövő általános föltámadás zálogának és pecsétjének hirdet,[2] vitatja be. A test föltámadását továbbá összes reményünk alapjaként tünteti föl,[3] és oda hat, hogy belőle a hívek reményöket merítsék, midőn szeretteik halálát gyászolják.[4] A holtak föltámadását végül legfőbb győzelemként jelezi, amelyet Megváltónk a halál fölött teljesen kivívott. «Midőn, így szól,[5] ez a halandó felölti a halhatatlanságot, akkor beválik a beszéd, amely megiratott: A halál elnyeletett a győzelem által.»

2. a szentatyákból

362. Hogy van jövő föltámadás, fönnen hirdetik a *vértanuk*, vele bátorítván magokat a kínok elviselésére. Sz. *Pionius* (250-ben) a tűz lángjai között így szólt[6]: Az ok, a legfőbb érv, amely engem leginkább bátorít a halálra, űz, hogy megértse az egész nép, az, hogy a halál után jövő föltámadás van.»

Hogy a *szentatyák* kivétel nélkül vallják a test föltámadását, oly nyilt dolog, hogy hosszabban mellettök időzni, fölösleges volna.[7] Sokan közülök egész könyveket írtak a föltámadásról, mint *Athenagoras* (liber de resurr. carnis), *Theofilus Antiochenus* (l. 1. ad Autolicum), *Tertullianus* (liber de resurr. carnis), *Minutius Felix* (in Octavio) és mások.[1] Lássuk mégis a szentatyák egy-két idézetét; sz. *Irén* így ír:[2] «Egészen esztelenek pedig azok, akik az Isten gondviselését megvetik, és a test üdvét tagadják és föltámadását mibe sem veszik, azt állítva, hogy a test nem lehet rothadatlanságra képes. Ha azonban a testnek üdve nincs, az Úr sem váltott meg bennünket vérével; és az Oltáriszentség kelyhe nem az ő vérében való részesülés, és a kenyér sem, amelyet megtörünk, az ő testében való részesülés;» és *sz. Ágoston*[3] ezt mondja: «Hogy minden ember teste föltámad, akik csak születtek és akik születni fognak, és meghaltak és meghalni fognak, ezt kétségbe vonni épenséggel sem fér össze a ker. érzülettel.»

363. Vallásunk ezen alapvető igazságát hirdeti a monumentalis theologia is, t. i. a szobrászat, a festészet, és a legrégibb *katakombák* sírfölirásai, amelyek emlékeit egy kissé bővebben szándékozunk vázolni.

szentség alapításánál szándékozta, bizonyos jogcím és jogos követelés lép föl a föltámadás iránt az áldozók testére nézve.»

[1] V. ö. *Kor.* I. 15, 3. s k.

[2] A *Róm.* 8, 11. olvassuk: «Mert ha annak Lelke, aki föltámasztotta Jézust halottaiból, lakik bennetek; aki föltámasztotta Jézust halottaiból, éltetni fogja a ti halandó testeteket is, az ő bennetek lakó Lelke miatt.» V. ö. *Kor.* I. 6, 14.: «Az Isten pedig föltámasztotta az Urat; bennünket is föltámaszt ereje által.»

[3] *Felix* kormányzó előtt így szólt (*Ap. Csel.* 24, 15.): «Reményem lévén, a melyet ezek is várnak, az Istenben, hogy az igazak és istentelenek föltámadnak.»

[4] A *Thess.* I. 4, 12. s k. olvassuk: «Nem akarjuk pedig, atyámfiai, hogy tévedésben legyetek a holtak felől, hogy ne szomorkodjatok, mint a többiek, a kiknek reményök nincsen. Ha ugyanis hisszük, hogy Jézus meghalt és föltámadott, úgy az Isten azokat is, akik az Úr Jézusban hunytak el, vele együtt fogja elvezetni»; a v. ö. *Róm.* 8, 29.; *Philipp.* 3, 20. s k.; a *Kor.* 15, 21.

[5] I. *Kor.* 15, 54.

[6] V. ö. *Ruinart*, Acta mart. sincera, Martyrium s. *Pionii* et sociorum. A martyrok több ilynemű nyilatkozatát olv. *Ruinártnál* 70., 150., 494. old. és egyebütt.

[7] Oly nagy a *szentatyák* ez irányú meggyőződése, hogy *Beausobre*, Hist. man. t. 2. l. 8. c. 5.), aki ez érv élét gyöngíteni igyekezett, csak *Origenest* és *Nyss. Gergelyt* idézhette ellenkező nézetének támogatására. De föltéve még azt is, hogy kettő más véleményen van, a szentatyák egybehangzó véleménye csorbát akkor sem szenvedne. *Origenest* illetőleg némelyek megengedik azt, hogy e tárgyban nem nyilatkozott elég körültekintőleg; mások azonban enyhébben itélik el, minthogy egyéb helyein nyiltan vallotta a föltámadás hitágazatát. Pl. De princip. l. 3. c. 6. n. 5. M. gör. sor. 11. k. 338. l. így ír: «Végül a járatlanok és hitetlenek azt vélik, hogy testünk a halál után úgy elvész, hogy azt kell hinnünk, miszerint állagából mi sem marad meg. Mi pedig, akik annak föltámadásában hiszünk, azt tartjuk, hogy a halál csak megváltoztatja, s hogy bizonyos, miszerint állaga megmarad, és a Teremtő akaratából bizonyos időben ismét életre keltetik.» V. ö. *Schwane,* Dogm.-Gesch. vornic. Zeit, 501. l.; *Werner*, Gesch. der pol. u. apol. Litt. I. 404. l.

Nyss. sz. *Gergely* nagyon gyakran elárulja műveiben, hogy híve a föltámadásról szóló kath. tannak s ezt védelmezi is. Midőn pedig az látszik, hogy Krisztus testéből kizárja *az alakot, kiterjedést*, és azt bizonyítja, hogy Krisztusban *semmi testi* nincs *Zaccagnival*, aki az Antirrheticumot először tette közzé a vatikáni könyvtárból, helyesen nem értjük az ember test *faji*, lényeges, hanem *esedékes* tulajdonságaira, minők a romlandóságra, a szenvedésre való képesség stb., amelyekről Krisztus megdicsőült teste ment volt. *Mazzella*, De Deo creante, n. 1383.

[1] V. ö. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. k. 344. l.

[2] Contra Haer. l. 5. c. 2. n. 2. M. gör. sor. 7. k. 1124. l. V. ö. u. o. l. 4. c. 18. n. 5. M. gör. sor. 7. k. 1027. l.

[3] Enchir. c. 84. M. t. 40. p. 272.

A *szentatyák* nagyon sok ilymódú idézetét olvashatjuk M. t. 220. k. 280 l.

Mindjárt érvelésünk kezdetén nagyon jó lesz megjegyeznünk, 1. hogy a föltámadásba vetett hit kifejezést nyer a temető latin és görög nevében *coemeterium*, κοιμητήριον, amely névvel illették régente a keresztények azt a helyet,[1] ahova minden egyes halottat eltemették. E szóval egyúttal azt az állapotot is, amelybe az embert a halál juttatja, mint valami futólagost jelezték; az álomból ugyanis az ember mintegy új létre serken.

A föltámadásba vetett hit 2. kifejezést nyer e szóban is κατάθεσις = *letétel* (rövidítve *Dep.*, vagy DP., vagy D.), amelylyel a keresztények a harmadik század végétől a sírokat illették. A negyedik és következő századokban a ker. síroknak ez általános elnevezése. *A pogányok ezt írták* a sírokra: *hic est, hic situs, compositus, positus,* minthogy a föltámadásban nem reménykedtek; a *keresztények* meg, hogy kifejezzék ebbeli reményöket, ez alakkal éltek: *depositus, deposita,* amely a klasszikus nyelv szerint oly tárgyakról használatos, amelyet egy időre valakire rábízunk, míg tőle vissza nem kérjük. Ez alakkal: *Depositus* találkozunk sz. *Hermes*[2] temetőjében sz. *Jácint* sírja fölött, aki vértanuságban hunyt el 258. körül; és görög alakjában: KAT. (κατάθεσις) *Kajus* pápa sírja fölött, 3. század vége felé.[3] Ugyancsak ez alak, bár leggyakrabban általában a ker. sírjára, de különösen a szent vértanunk *ereklyéire* alkalmaztatott. Azon híres *milevei* fölírásban, a 4. század elejéről, olvassuk[4]: *depositio*

[1] Már *Tertulliánnál* is, De anima, c. 51. M. 2. k. 782. l. előfordul e szó. Nagyon sok sírföliraton olvasható: *dormit, dormitio, in somno pacis* stb.; u. es. *Qui positi sunt per singula coemetaria* (de *Rossi*, Rom. Sott. III. 428.); *Fecit in pace Domini dormitorium* — *Martigny*, Art. Cimetière, *Krausnál*, Realencycl. 1. k. 211. l. *I. Paschal* síriratában olvashatjuk: *In coemeteriis seu cryptis (Kraus.* i. m. 310. l.) V. ö. *Kuhn-t* is, Die ersten Christen unter der Erde, 271. l.

Ez az elnevezés a Szentírásból vette eredetét; úgy az ó- mint az újszövetségi *Szentírásban* ugyanis gyakran *a halál álomnak* van nevezve, t. i. *Dán.* 12, 2.; *Izaiás,* 14, 8.; *Ezechiel,* 31, 18.; *Bar.* 6, 7.; *Márk* 5, 39.; *János,* 11, 11.; *Tim.* I. 4, 12.

[2] V. ö. *Marchi* Arch. cimit. 236. Ugyanaz az alak kifejezve D(epositus) betűvel, — hogy más egyéb különlegességekről hallgassak — egy 290.-beli síriraton is találtatott, amint erről értesít *Rossi*, Inscript. christ. n. 15.

[3] V. ö. *Kraus,* i. m. 354. l.

[4] V. ö. de *Rossi,* Bullet. 1875., 162.; 1876. 62. Más egyebek olvashatók *Kraus*-nál, i. m. 354. l.; *Binterim,* Denkwürdigkeiten, VI. 3, 372. sk.; *Kuhn,* i. m. 272. l.

cruoris — sanctorum martyrum — passi in diebus thurificationis preside Horo. (A szent vértanúk vérének letétele, melyet Horus helytartó kiontatott, mikor tömjénáldozásra akarták őket kényszeríteni.)

A föltámadásban való hitét a keresztényeknek már az első századokban tanusítják, végül 3. a sírok *alakja* s az a *mód,* amelyen halottjaikat eltemették. A keresztények temetkezése, hogy úgy mondjam, Krisztus temetkezésének utánzata volt. Krisztus testét fehér gyolcsba takargatták; a katakombákban is találhatók voltak gyolcsdarabok, amelybe a megholtak testei voltak takargatva. Krisztus testét illetőleg olvassuk (*Máthé* 27., 59. s k.): «És (arimathiai József) azt új sírboltba tette, amelyet sziklába vágott. És nagy követ hengerített a sírbolt ajtajához.» A keresztények is a sírboltokat sziklában vájták, ugyanolyan, a kőhöz hasonló anyagból, azaz túfkőből (darázskő) készítették és rendszerint[1] mindenki lefoglalt egy kis helyecskét, amelyet téglával vagy kővel bekerített (*tabula, mensa*). Ilyformán úgy a ker. sírok, mint azok a körülmények, amelyek a temetkezésnél előfordultak, arra a nagy igazságra emlékeztettek, amely Krisztusnak halálálára, temetésére és föltámadására, aki az *apostol*[2] szerint «az alvók zsengéje», vonatkozik, és a föltámadásba vetett reményt élénken tanusították.

Hogy a föltámadásba vetett eleven hit az ősrégi egyházban is megvolt, tanusítja 4. nagyon sok *kép* a katakombák falain is, amelyek a sírok felett, aranyozott üvegeken, lámpákon stb. szemlélhetők, azonban nem *nyiltan,* csak *jelképileg* állítják szemeink elé az élénk hitet: ugyancsak 5. nagyon sok *sírirat* hirdeti kétségbevonhatatlanul a jövő föltámadás igazságát.

A ker. művészektől alkalmazott jelképek egyrészt bibliaiak, amelyekhez t. i. a Szentírás szolgáltatta az anyagot, másrészt nem bibliaiak.

A *bibliából* merítettek közé sorolhatjuk *Jóbot.* Tagadhatatlan ugyan, hogy *Jób* képe, amely a régi emlékeken oly gyakran

[1] Volt u. i. *bisomus, trisomus,* azaz olyan hely, ahova kettőt-hármat temettek egybe. V. ö. *Kraus,* Rom. Sott. 35. l. De ezen esetekben is a holtak testeit lap közbetételével egymástól elkülönítették. V. ö. *Kraus,* Realencycl. 1. k. 630. l.

[2] A *Kor.* I. 15, 20. skk.: «Most pedig Krisztus föltámadott halottaiból az alvók zsengéje gyanánt. Mivel ugyan az ember által a halál, és az ember által a holtak föltámadása.»

előfordul, a keresztények előtt mint az *alázatosság* jelképe szerepelt, amint erről értesít *Paulinus Nolanus*;[1] nemkülönben *Tertullián* szerint[2] a türelem és az Isten iránt való engedelmesség példányképe a gyötrelmek és szenvedések között; mégis a ker. ókor e jelképpel főleg azért élt, hogy általa *a jövő föltámadás hitének és reményének kifejezést adjon*,[3] szemök előtt tartván t. i. magának *Jóbnak* szavait (19, 25.): «Tudom, hogy Megváltóm él, és föltámadok az utolsó napon» stb. Midőn tehát a keresztények Jób képére néztek, nemcsak a fájdalmak jutottak eszökbe, melyet kiállniok kellett, de az a nagy vigasz és jutalom is, amelyek a fájdalom békés elviselése után következtek, amint *Római Kelemen* mondja:[4] «καὶ πάλιν Ἰὼβ λέγει καὶ ἀναστήσεις τὴν σάρκα μου ταύτην, τὴν ἀναντλήσασαν ταῦτα πάντα.» Innen van az is, hogy *Jób* ezen szavait nagyon gyakran alkalmazva találjuk a ker. sírokon; pl. *Flávián*[5] vercelli püspök sírja fölött († 550): «Tudom, hogy az én Megváltóm él és az utolsó napon a földről föltámadok és ismét körülvétetem bőrömmel, és testemben meglátom Uramat Istenemet; eltétetett e reményem az én keblembe.» Fölemlíthetünk itt még egy bizonyos római[6] feliratot is 493-ból: «Itt fog nyugodni békében L. F. Laurencia, aki hitt a föltámadásban.»

Az ilyetén jelképek között a föltámadásba vetett hit kifejezéseül leggyakrabban előfordul *Dániel az oroszlánok barlangjában*. Bár *Dániel* más ker. igazságok megérzékítésére is szolgált,[1] mindazonáltal legtöbbször mint a föltámadás jelét találjuk; amit többé-kevésbbé már onnan is következtethetünk, mivel e jelenítés a ker. sírokon és temetőkben gyakran látható; és a *szentatyák* is ily értelemre magyarázták.[2]

[1] Epist. 29. n. 3. M. 61. k. 314. l., ahol olvassuk: «Mi jó pedig és mily hasznos az ilyetén megaláztatás, Jób példája mutatja, akinek kisértése, miután a szemétdombon ült, megszünt. Aki megtörhette a kisértő kevélységét tökéletes alázatossággal, amely inkább fölemel, mint megaláz. Mivel alant ülve, nincs honnan leesnie; de van honnan fölkelnie, az által, aki a tehetetlent fölserkenti a földről, és a szegényt kiemeli a ganajból (112. Zsoltár, 7.).» V. ö. *Római Kelement* is, Epist. 1. ad Corinth. c. 18. M. gör. sor. 1. k. 246. l.

[2] Aki, De patient. c. 14. M. 1. k. 1382. l., mondja: «Az Isten színétől nem fosztotta meg az a sok fájdalom, sőt példányképünkké és tanunkká lett, miként kell úgy lélekben, mint testben, úgy a lelki, mint a testi szenvedéseket elviselnünk, hogy sem a világ javai, se kedveseink veszte, sem a test gyötrelmei le ne verjenek.»

[3] V. ö. Jób ilynemű megörökítéséről *Le Blant*, Sarcoph. d'écoles, 38. l.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 62. l.; ugyancsak ő tőle Rom. Sott. 288. l.

[4] Levele a korinthusiakhoz, t. c. 26. M. gör. sor. 1. k. 265. l. V. ö. *Jer. Cyrillt* is, Catech. 18. n. 14. M. gör. sor. 33. k. 103. l. V. ö. *Knabenbauer*, S. I. Comment. in Jobum 255. l. s kk.

[5] V. ö. *Kraus*, i. m.

[6] *Rossinál*, Inscript. Christ. n. 900.

Képeken gyakran *Dániel* mellett találjuk *Habakukot*, amint neki ételt visz; amely mozzanat teljes világításba helyezi felfogásunkat. A Habakuk által fölajánlt kenyerek az Oltáriszentséget jelentik, amelylyel e zarándoklat alatt táplálkozunk és amely a dicsőséges föltámadás magvát oltja belénk, sz. *János szavai* szerint, 6, 50.: «Ez az égből alászállott kenyér, hogy, ha valaki abból eszik, ne haljon meg;» és ugyancsak sz. *János* szerint, 6, 55.: «Aki eszi az én testemet s issza az én véremet, örök élete vagyon; s én föltámasztom őt az utolsó napon.»

A feltámadásnak leggyakoribb és egyszersmind legérthetőbb jelképeül a hajdankorban *Lázárnak halottaiból való föltámasztását használták*.

Ezen tárgynak — hogy úgy mondjam — *hagyományszerű* megjelenítése, kezdve a 3. század végétől,[3] amint az a sírokban, falakon, aranyozott üvegeken, gyűrűkön stb. *Rómában*, *Franciaországban* és más vidékeken előfordul, a következő: Lázár múmia-

[1] A ker. művészek, amint már föntebb jeleztem, az ilyetén képekkel serkenteni óhajtották a keresztényeket hogy hitöket rendíthetlenül vallják, mint hogy Isten a börtönben sem felejti övéit. V. ö. sz. *Cyprián*, De Laps. c. 19. M. 4. k. 496. l.; *Tertullián*, in Scorpiac., c. 8. M. 2. k. 160. l.; Tübinger theol. Quartalschr. 246. l.

[2] Ide vágnak, amit olvashatunk az *Apost. Const.*-kban, 7. v. M. gör. sor. 1. k. 844. l., ahol Dániellel kapcsolatban egyéb ószövetségi eseményekről is történik említés, amelyek szintén itt-ott mint a föltámadás jelképei szerepelnek. A szavak a következők: «Ὁ καὶ Λάζαρον ἀναστήσας τετραήμερον . . . ὁ τὸν Ἰωνᾶν διὰ τριῶν ἡμερῶν ζῶντα καὶ ἀπαθῆ ἐξαγαγὼν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ καμίνου Βαβυλωνίας, καὶ τὸν Δανιὴλ ἐκ στόματος λεόντων, οὐκ ἀπορήσει δυνάμεως καὶ ἡμᾶς ἀναγεῖραι.» V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 343. l.

[3] E tárgynak megjelenítése a II. és III. században nem sokban különbözik attól, mely a III. század vége felé kezdődött, és azután is, — némely körülménytől eltekintve — majdnem mindig használtatott. V. ö. hasonló képekről *Kraus*, i. h. 2. k. 286. és kk. ll. Ezen dolognak példája sz. Kallixtus temetőjének bizonyos helyén található föl a III. század elején (de *Rossi*-nál, Rom. Sott. II. tav. 14.). A római síremlék előtt látható a Krisztus Urunk előtt álló és halottaiból föltámadt Lázár, amint az ennek jobbját nyujtja és baljában vesszőt tart.

ként jelenik meg, köntösbe burkolva, a halál házának kapuja, illetve, a házalakú sír előtt, Lázár előtt áll az Üdvözítő, aki őt vesszővel (a mindenhatóság) érinti. Későbbi korból származó képeken még, úgy látszik, utólagosan adták hozzá *Mária Magdolnát*, ki alázattal az Úr lábaihoz borul, l. sz. János evang. 11., 32.; szintúgy minden megkülönböztetés nélkül Lázárnak másik nővére, *Mártha*, és az Üdvözítőnek nehány tanítványa.

Ezen dolognak értelme nyilvánvaló. A művészek nem anynyira a történeti tényt, t. i. Lázárnak halottaiból való föltámasztását, mint inkább a feltámadásról szóló katholikus igazságot akarták szemeink elé állítani. Szóval erősítették, amit az Üdvözítő, mielőtt Lázárt föltámasztotta volna, Márthának mondott (sz. János evang. 11., 25, 26.): «Én vagyok a föltámadás és az élet; aki énbennem hiszen, ha szintén meghal is, élni fog»; és azért Lázárnak föltámasztásában az általános föltámadásnak ismertető jelét látták; és pedig a szentatyák szavai szerint,[1] akik Lázárnak föltámasztásával földi zarándoklásunk végét, a halál fölött nyert győzelmet és az örök életet akarták megjeleníteni.

Lázárnak ezen jelképesítése, amely — amint mondtuk — a leggyakoribb,[2] némelykor ellentétbe látszik helyezve azon képpel, amely *Mózest* állítja szemeink elé, amint ez a sziklát megüti és abból vizet csal ki; némelykor pedig úgy látszik, mintha összefüggésbe hozatnék a galileai Kánában történt csodának megjelenítésével,[3] hogy ez által a keresztény zarándoklásnak kezdete és vége megjelöltessék; a *kezdete* t. i., amely keresztvíz által történik (sz. Ján. evang. 4. 14.), és ennek jelképe a sziklát megütő *Mózes*, és *vége*, t. i., a dicsőséges föltámadás (sz. Ján. evang. 6. 54.), amelyre a Oltáriszentség által tápláltatnak, és ez abban a menyegzői lakomában jut kifejezésre.

Hogy a *nem-biblikus* jelképekre térjünk át, a *zöldelő fára* hivatkozom, amely leginkább azért használtatik a feltámadás

[1] *Tertullián*, sz. *Cyprián*, aranyszájú sz. *János*, sz. *Ambrus*, nyssai sz. *Gergely* és másoknál v. ö. *Kraus* i. h., 2. k. 288. l.

[2] Hasonló megjelenítések olvashatók *Krausnál*, i. h.

[3] V. ö. *Garucci*, Storia t. 3 tav. 177., u. 1. Szintúgy Illés mennybemenetele (v. ö. *Kraus*, i. h. I. k. 412. l.); valamint az Ezechielnél (37. 1. és kk. vv.) előforduló jelenés is gyakran a feltámadás jelképeül használtatik. V. ö. *Kraus*, i. h., 472. és kk. ll.; szintúgy *Tabitha* (Ap. csel. 9. 36. és kk. vv.). V. ö. *Kraus*, i. h., 2. k. 817. l.

megjelölésére, mert a fák — kivéve a tűlevelűeket — őszkor leveleiket elvesztik, tavaszszal pedig újakkal ruházkodnak. E jelkép a leggyakrabban fordul elő, nem ritkán más — ugyanazt kifejező képekkel — összefüggésben, így *Lázárnak* föltámasztása, *Jónásnak* esete[1] és a többi; szintúgy hivatkozom a *négy időszakra*.

A leforgó év négy szaka, nevezetesen azonban az ősz a reákövetkező tavaszszal a keresztények előtt mintegy élénk képe vólt annak az átmenetnek, mely az e földi lét teléből a halál útján a boldog feltámadásba vezetett.

Ily bibliai jelképet találunk a Szentírásban is a korinthusiakhoz írt I. levél 15. fej. 36. részében, ahol az apostol a feltámadás hitágazatát a búzaszemmel hasonlítja össze.

De meggyőződést szerezhetünk e jelképek használatáról a szentatyákból is. Így *Tertullián*[2] is az évszakok változásaiban jövendő feltámadásnak bizonyságát látja.

E jelkép legrégibb, a II. század közepéből származó ábrázolására sz. Praetextatus temetőjében sz. *Januárius* kriptájában bukkanunk.[3] Sz. *Januárius* vértanú és társainak arcosoliuma fölött egy boltozat látható, amely négy részre van osztva; az első és legalsó részre rózsák, a másodikra búzakalászok, a harmadikra szőlővesszők és fürtök, a negyedikre pedig babérlevelek festvék. Az első hármon még a fák ágai között fészkelő madarakat is látunk, kicsinyeikkel együtt.[4] Más ehhez hasonló igen régi jelkép található továbbá sz. *Kallisztus* temetőjében és sz. *Domitilla* sírboltjában is.[5] Zöldelő fák között áll a jó pásztor s körüle négy jelentőséges alak (a cserjésről rózsákat szedő, könnyedén öltözött ifjú — a *tavasz*; búzakalászt arató férfi tunikában és köntössel — a *nyár*; ismét félig meztelen ifjú, jobbjában

[1] Pl. aranyozott üvegen *Buonarotti*, tav. 7., 1.; ahol Lázár sírjából fák nőnek ki; szintúgy egy vatikáni sírboltban, *Bottar*-nál, I., tav. 42., ahol *Lázár* föltámasztása és *Jónás* prófétán kívül még *Noe* bárkája is szemlélhető, amelyből zöldelő fa nőtt ki. Több ehhez hasonló képet l. *Kraus*-nál, i. h., I. k. 147. l.

[2] A test feltámadásáról lásd c. 12., M. 2. k 856. l.

[3] *Krausnál*, i. h., II. k., 2. l.

[4] V. ö. de *Rossi*-t, *Bullet*, 1863, 4.; *Kraus*, Rom. Sott. 90. és kk.

[5] V. ö. *Garrucci*-t, Storia delle arte christ. II. köt., 21. tábla, 2. lap; *Kraus*, Realencycl. 2. k., 3. l. Ehhez hasonló más megjelenéseket lásd *Garrucci*-nál, i. h., II. kötet, 32. tábla, 88. tábla, 98. lap és más helyeken; *Kraus*, i. h.; *Kuhn*, A katakombák könyve 275. és kk. ll.

szőlőfürtökkel, baljában pedig gyümölcscsel telt edénynyel — az *ősz*; szakállas férfi, vállán a halál jelével, az ásóval, elszáradt fa és tűz — a *tél*).

Gyakran használták a régi keresztények a feltámadás jelképezésére a *főnixet*, ezt a sashoz hasonló, de azért a maga nemében egészen különös aranyos madarat, vörös tollakkal, hosszú nyakkal és kidudorodó mellel; feje fölött gyakran kis koronával. Ily alakításban található ugyanis a főnix pecsétnyomókon,[1] pénzeken, a katakombák falain és (Nagy Konstantin előtt ritkán, utánna azonban gyakrabban) a sírok fölött. A IV. századtól kezdve gyakran látható a főnix a fák ágain ülve;[2] némelykor sz. Pál apostol mellett találjuk,[3] sokak szerint jelkép gyanánt,[4] mert sz. *Pál*[5] a pogányoknak különösen a feltámadás tanát hirdette. Lásd a Korinth. I. lev. 15. fej. 14. versében.

A főnixet, melyről már a pogány írók is, mint: *Herodot*, *Tacitus*,[6] és mások sok csodákat említenek, már a legrégibb szentatyák is, különösen, ha a pogányoknak a feltámadást hirdették, a feltámadás jelképeül használták; pl. *római* sz. *Kelemen*,[7] *Tertullián*;[8] sz. *Ceciliának* a vértanúk tetteiről írt köny-

[1] A *páva* is; amelyről már fennebb a IV. kötetben beszéltünk, ezt az I. és II. századbeli keresztények gyakran, a következő századbeliek pedig szórványosan használták a feltámadás jelképeül, nem annyira azért, mert a pávának husa sokáig ellenáll a megromlásnak, mint inkább azért, mert a páva tollait elhullatja, tavaszkor pedig, amikor minden kizöldül, ismét visszakapja azokat. V. ö. *Kraus*, Realencycl., II. k., 615. l.

[2] Pl. *Siricius* szerpapnak ólompecsétjén, *Kraus*-nál, i. h., 623. l.

[3] V. ö. *Garrucci*, Storia, 253., 286., 292., 327., 333. s kk., 361.

[4] A most idézett képletekben *Garrucci* és *Kraus*-nál, i. h.

[5] *Garrucci*, Storia I. (Teorica) a 180. lapon így ír: «La fenice divenne simbolo distintivo della predicazione di S. Paolo.»

[6] *Tacitus*-nál, évkönyvek VI. k. 28. ez olvasható: «Betelvén az évek száma, ha a halál közelg, kiki leszáll saját földjén fészket épiteni és azt elárasztani nemző erővel, amelyből majd a magzat származik: és az ifjúnak legelső gondja atyját eltemetni; de azt nem elhamarkodva teszi, hanem megkisérli elviselni a terhet hosszú úton keresztül, vajjon képes lenne-e reá; azután magára veszi atyja testét, beviszi azt a nap oltárára és feláldozza.»

[7] A Korinth. írt I. levél 25. M. gör. sor. 1. k. 252. l.

[8] A testnek feltámadásáról 13. f. M. 2. k. 857. V. ö. szintúgy *jeruzsálemi* sz. *Cyrillt*, Catech. 18, 8. M. gör. sor. 33. k. 1026 l.; sz. *Epifaniust*, Ancor. c. 84. M. gör. sor. 43. k. 174. l.; sz. *Augustinust*, de anima et eius origine, IV. 20. n. 33. M. 44. k. 543. l.

vében idevonatkozólag ez olvasható:[1] «Megparancsolá, hogy koporsójára (t. i. *Maximus* vértanúéra) főnix vésessék, hitének (melyet a feltámadásba vetett) igazolására . . .»

Lásunk még egyet-kettőt a legrégibb emlékekből, melyek fényesen tanuskodnak a feltámadásba vetett hit általános elterjedtségéről. Ilyen a sz. Kallisztus temetőjében levő felirat, a III. század végéről, melyet *Calocerus* (vértanúságot szenvedett[2] a 249. év körül), szeretett szüleinek, *Macedonusnak* és *Sosigeniának* készíttetett:[3]

Καλοκερος. Μακεδονι και Σωιγενία τοις γλυκαυτοις (γλυκυτατοις) γονευσιν.
το. κοιμητηριον. έως. ανχστασεως.

(Alatta a *hal* jelképes alakja.)

Valóban bámulatra méltó a feltámadásról szóló bizonyítékoknak a sírköveken található nagy bősége. És ezek könnyű szerrel még szaporíthatók is, amennyiben csakis a nevezetesebbeket említettük föl. Ugyanis a mindenünnen ellenségtől körülvett első keresztények hasonló biztatásokra szorultak, hogy így állhatatosságuknak jövendő jutalmára folyton figyelmeztettessenek. És ők valóban a dicsőséges feltámadásba helyezett hitükből és a belőle fakadó reményből merítették azt a csodás erőt s állhatatosságot, amelylyel Krisztus urunkért a legsanyarúbb szenvedéseket, sőt magát a legkegyetlenebb halált is a legnagyobb örömmel kiállották.

Ha a kőemlékekre vésett teologiából merített bizonyítékoknál talán kelleténél tovább időztem, ezt azért tettem, hogy a jövendő feltámadásba helyezett hit és remény bennünk is nagyob-

[1] V. ö. *Kraus*, i. h. 622. l. Ezen ténynek valódiságáról olvasd *de Rossit*, Rom. Sott. II. k. 313. l. Ezeken kivül még más hasonló jelképek is vannak, pl. a *tojás* = remény, *Tertulliannak* ezen mondása szerint: «A keresztények bizodalma a feltámadásban.» V. ö. *Kraus*, i. h., I. k. 395. l.

[2] V. ö. *Kraus*, Realencycl. I. k. 656. l.

[3] V. ö. *Kuhn*, a katakombák könyve, 272. és kk. ll. Több ehhez hasonló felirat található még más, (már idézett) íróknál: mint: *de Rossi* (Keresztény síriratok, és ugyanannak: Rom. Sott.), *Kraus*, *Le-Blant*, *Wolter* stb. *Kraus*-nál, i. h., I. k. 643. l., ez az igen régi s már részben elmosódott felirat található: «Die bene re . . .» (t. i. azon a napon jól feltámadsz). Ide tartozik még a *kakas*, amelyet gyakran használtak a feltámadás jelképezésére, sőt mint Krisztus urunk jelképét is, amint a holtakat feltámasztja; bizonyítja ezt *Kraus*, i. h. különféle képekkel.

bodjék, és Isten segítségével hasonló eredményeket érhessünk el, minőket az első század keresztényeiben csodálunk.

364. Végre hivatkozom *az egész kereszténységnek*, annak kezdetétől minden századon át egészen napjainkig a jövendő feltámadásról táplált *meggyőződésére*; melyet *Tertullian* tanúsága szerint[1] maguk a pogányok is jól ismertek: «A keresztények bizodalma, a holtak feltámadása.»

3. az észből. 365. Mindenek előtt meg kell jegyeznünk, hogy ezt az igazságot az ész sem önmagától felismerni, sem — ha a hit segítségével megismerte — annak rendje s módja szerint bebizonyítani nem képes; mert a testnek feltámadása már önmagában véve, ha t. i. *a dicsőséges* feltámadástól, vagyis a testnek megdicsőülésétől el is tekintünk, természetfölötti dolog, magának Istennek műve, «az Isten tényeit pedig megokolni nem tudjuk», mondja *Lactantius*.[2] Ez azonban korántsem akadályoz bennünket abban, hogy ehhez az igazsághoz, amelyről annyi isteni bizonyíték tanúskodik, a legerősebb hittel ne ragaszkodjunk. «Mert ha jövendő feltámadásunkat a maga teljes valóságában most még megérteni nincs módunk, azért beléje vetett hitünk korántsem hiábavaló,» mondja sz. *Ágoston*.[3] «De ha eszeddel képtelen vagy is a feltámadás tényét felfogni — mondja sz. *Nagy Gergely*[4] — fontold meg jól, hogy mily sok dologról nincs kellő fogalmad és még sem kételkedel bennök.»

Miután azonban a hit segítségével megismerte, az ész képes ezt a hitágazatot *hasonlatokkal megvilágítani*, *méltányossági*

[1] De resurrect. carnis c. 1. M. 2. k. 841. Itt (*Ruinart*-nál, Acta martyr. *Lugdun.* V. ö. *Özséb*, Hist. Eccl. l. 5. c. 1. ad fin. M. gör. sor. 20. k. 432. l. sz. *Ágoston*, De cura pro mortuis gerenda n. 8. M. 40. k. 597. l.) olvasható, hogy a pogányok eszeveszett dühökben *a lyoni* vértanúk testeit porrá égették és hamvaikat a *Rhone* folyóba szórták, hogy még legcsekélyebb maradványaik is elveszszenek a földről. «És ezt épenséggel így tették (ez olvasható fennidézett aktákban), mintha Isten fölött lennének, és azoktól megvonhatnák a feltámadást — amint azt ők maguk is mondják — hogy a feltámadásnak még reménye se maradjon meg számukra, amely által lelkesítve, előttünk idegen vallást tanítanak a legborzasztóbb kínokat is megvetik, és örömmel, könnyedén várják a halált. Lássuk tehát most, vajjon fel fognak-e támadni, és Isten segélyükre lesz-e, hogy őket kezeink közül kiszabadítsák.» V. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 102. l.

[2] Instit. div. l. 7. c. 23. M. 6. 9. 807. l.

[3] Civ. Dei l. 20. c. 20. M. 41. k. 689. l.

[4] In Ezechiel l. 2. Hom. 8. n. 9. M. 76. k. 1033. l.

érvekkel némileg bebizonyítani, és az ellenfelek ellenvetéseivel szemben megvédeni. Ezt igazságunk nagy fontossága miatt kissé bővebben fogjuk kifejteni.

366. Az ész képes — mondtuk — a testnek feltámadását *a)* hasonlatokkal *megvilágítani*, szem előtt tartva a mindenségben *naponkint* ismétlődő *feltámadásszerű jelenségeket*. *Tertullián*[1] Megvilágítja. így ír: «A dolgoknak tehát e földön meg-megújuló rendje, a halottak föltámadásának bizonyítéka. Isten ezt előbb adta tudtunkra tetteivel, mint írás útján; a természet erőivel előbb hirdette, mint szavaival. Előbb a természetet küldte hozzád mint tanítót, hogy azután a jövendöléseket küldhesse, és te, mint a természet tanítványa, a jövendöléseknek annál könnyebben higyj; és azonnal megengedd, midőn azt hallod, amit már mindenütt láttál.» Ezzel rokon hasonlatok továbbá a *gabona magja*, mely a földbe vetve, előbb megsemmisül, hogy azután új életre keljen; *a világosság*, mely az éjben elvész, és reggel az egész föld kerekségén újra feléled; és más efféle dolgok.[2]

Ezen tünemények, melyek a természetben csodásan és titokzatosan történnek, a testnek feltámadását előttünk némileg szemlélhetővé teszik, és megjelenítik; amiért is ezek az egyházi iróknál, szentatyáknál,[3] sőt sz. *Pál*[4] apostolnál is a hitcikkely megvilágítására szolgálnak.

[1] De resurrectione carnis c. 12. M. 2. k. 857. l.

[2] A hittudósok igen gyakran hivatkoznak arra az *átváltozásra*, melyet a *hernyók* legtöbb fajánál tapasztalunk. A hernyók ugyanis legelőször hullatag és silány testöket a földön vonszolják, azután bábjaik selymes hüvelyében látszólag élettelenül mintegy sírban, feküsznek. De nemsokára, feltörve a hüvelyt, átváltozott testtel napvilágra jönnek, és könnyű, színpompában gazdag szárnyakkal csillogva ujraélednek.

[3] *Tertullián*, idézett helyen, valamivel előbb 12. fej. M. 2. k. 856. és köv. old. ezeket mondja: «De tekintsünk magukra az isteni hatalom példáira. A nap az éjbe vész és sötétségbe temetkezik: gyászlepel borúl a föld fényére,

[4] Sz. *Pál* apostol a Korinth. írt I. lev. 15. fej. 35. és köv. verseiben szintén használja a *magról* vett hasonlatot, amidőn így szól: «De azt mondja valaki: Miképen támadnak föl a halottak?... Balgatag! amit elvetsz, nem éled föl, hacsak előbb meg nem hal. És amit elvetsz, nem a leendő testet veted el, hanem pusztán a magot, t. i. a búzát, vagy egyéb magot. Az Isten pedig annak testet ad, amint akarja, és pedig minden magnak tulajdon testét . . . Rothadásra vettetik el (a test), rothadhatatlanságban támad fel. Nemtelenségbe vettetik el, dicsőségben támad fel.»

De nyilvánvaló az is, hogy a testnek feltámadását ilyen hasonlatok nem világítják meg teljesen, és hogy ezek nem felelnek meg tökéletesen annak, mivel a feltámadás magának a Mindenható Istennek kiváló és természetfölötti műve; hasonlatainknak tárgyait pedig csakis a természeti erők hozzák létre. Ilyen hasonlatok használatát tehát nem szabad túlzásig vinni, «mert a hasonlat — mondja sz. *Tamás*[1] — a hasonlítottal nem mindenben egyezik meg, hanem csak ennek egyes pontjaiban.»

Az ész képes továbbá — a mint mondtuk — a test feltámadását;

Némileg bizonyítja. 367. *b)* némileg *bizonyítani*, vagyis annak megegyezőségét kimutatni; és pedig

α) ha fontolóra vesszük az *emberi természetet* és *emberi vágyakat* Az emberi *természet* ugyanis testből és lélekből áll, ha azonban csak a lélek maradna fenn, a test pedig örökre megsemmisülne, az örökkévalóságban nem az ember élne. *Aranyszájú* sz. *János*[2] ezeket írja: «Ha a test nem támad föl, az ember

elfeketül minden, szennyes, csendes, kábult minden, általános szünetelés van mindenütt. Szünet (a tárgyak nyugalma) van. Így gyászolja minden az elvesztett világosságot és íme, a nappal együtt ugyanazzal a csillogással, ékességgel, fénynyel, a maga teljes mivoltában éled újra az egész földkerekség; megöli halálának okozóját, az éjt; megszünteti a temetést, a sötétséget; önmagának ismét ura, míg az éj ismét be nem áll járulékaival együtt . . . A föld ugyanis bizonyos utasítást nyert az égtől, hogy a fákat, miután leveleiket leszedte, újra ruházza, a virágoknak szint adjon, füvet növeszszen újra, ugyanazon veteményeket, amelyeket elpusztított, újólag előteremtse, de csak miután elpusztultak . . . Mindennek ugyanabba az állapotba kell visszatérnie, a melyet elhagyott: mindennek meg kell újra kezdődnie, miután már megszünt lenni; azért hal meg minden, hogy újra föléledjen. Misem vész el, hacsak saját maga hasznáért nem.»

[1] Sum. Theol. P. 3. Suppl. qu. 79. a. 1. ad. 1. Ha az egyházi irók a *mag* hasonlatával élnek, amely a földbe vetve megsemmisül, és azután új magot hoz létre, azzal azt akarják mondani: legmegfelelőbb az, hogy a kevésbbé nemes alak előbb semmisüljön meg, mintsem az új és nemesebb alak létrejön; és azért a megsemmisülésből koránt sem következtethető az, hogy a testek nem támadnak fel új életre. Ezen bizonyítást azonban nem tanácsos tovább folytatni. Mert a kalásznak és a gyümölcsnek magból való létrejötte bizonyos mértékben nemzés is, mivel a létrehozott magok csakis fajra nézve, nem pedig a számra nézve is egyeznek meg az elvetett maggal. De a testnek feltámadása nem abban áll, hogy a hamuból új test hozatik létre, hanem abból, hogy a hamvakból a lényegre nézve épen olyan test jön létre, mint amelyben azelőtt éltünk. V. ö. sz. *Tamás*, i. h.

[2] «A halottak föltámadásáról» szóló beszéd n. 7. M. gör. sor. 50. k. 430. old.

nem támad föl, mert az ember nemcsak lélekből, hanem testből és lélekből áll. Ha tehát csak a lélek támadna föl, a lénynek csak fele támadna föl, és nem az egész.» Sz. *Tamás* pedig így adja elő ezt az érvet:[1] «A lélek önmagában véve és közvetlenül alakja a testnek. Még magában a testtől elválasztott léleknek is marad bizonyos természeti képessége, hogy a testnek alakot adjon, amiért is már természeténél fogva arra törekszik, hogy a testtel egyesüljön.[2]»

Továbbá az ember *kivánja* a testnek megújítását is. Természetszerűleg kivánja ugyanis, hogy *egészen* boldog legyen; megfelelő tehát, hogy mivel az ember testből és lélekből áll, úgy teste, mint lelke is elérje ezen boldogságot. Minthogy pedig ezt

[1] Contra Gentiles 4. k. 79. fej. Ezek saját szavai: «Világos ugyanis, (2. k. 79. fej.), hogy az emberi lélek halhatatlan. Túléli a testet, és attól független. Bizonyos mindezek után az is, hogy (2. k. 83. és 84. fej.) a lélek a testtel természetes úton egyesül; mert lényegére nézve alakja a testnek. Tehát a lélek természete ellen van az, hogy test nélkül létezzék. Már pedig mi sem lehet örökkévaló, ami természetellenes. A miért is a lélek nem lesz mindörökké test nélkül. Amennyiben örökké létezik, okvetlenül kell ismét egyesülnie a testtel: vagyis feltámadnia. Mindezekből tehát az következik, hogy a léleknek halhatatlansága mintegy követelni látszik a testnek jövendő feltámadását.» A *római káté* ezen érvet ily módon adja elő (I. R. 12. fej. 15. cz.): «Természetellenesnek kell tartanunk azt, hogy a lélek, amennyiben halhatatlan, és mint az embernek egy része, az emberi testhez bizonyos természetszerű hajlandósággal viseltetik, a testtől mindörökké elkülönítve éljen. Mivel pedig az, ami az észszel ellenkezik, és arra sérelmes, tartós nem lehet, megegyezőnek látszik, hogy az a testtel ismét egyesüljön, és ebből következik a testeknek jövendő feltámadása.»

[2] Némely hittudós a szentatyák nyomán a *testnek méltóságából* következtetik a feltámadás megfelelőségét. V. ö. *Tertullián*-nál (de car. resurr. c. 5. sqq. M. 2. k. 846. l. és különösen c. 9. M. 2. k. 853. l.) ez olvasható: «Tehát, hogy ismételjem, az a test, melyet a maga kezével saját hasonlatosságára alkotott, melyet leheletével saját életének utánzására éltetett, melyet egész művének szinhelye és gyümölcse fölé urrá tett, melyet szentségeivel és törvényeivel ápolt, melyet tisztán akart látni, melynek sanyargatását helyeselte s szenvedéseit becsülte; vajjon ez a test, mely oly sokszorosan Istené, ne támadna föl? Távol legyen hogy Isten kezeinek alkotását, elméjének gondját lehelletének befogadóját művének, koronáját, jóságának örökösét, vallásának papját, bizonyságának harcosát, Krisztus testvérét végenyészetre kárhoztassa. Istent jónak ismerjük, hogy ő az egyedüli legjobb, azt Krisztustól tanultuk; aki a szeretetet parancsolja, és a felebarátja iránt való szeretete után önmaga is csak azt tette, amire tanított; szereti a testet, mely olyan sokféle okból rokon vele . . .»

ezen a világon nem érheti el, méltán mondhatjuk, hogy az a túlvilágnak van fentartva; annál is inkább, mert a lélek boldogsága addig, míg a testtől el van választva, nem egészen tökéletes;[1]

β) ha fontolóra veszszük az *isteni tökéletességeket*, a melyekkel a test föltámadása nemcsak nem áll ellentétben, sőt inkább nagyon megfelel, amennyiben azok ez által nagyobb fényben tünnek föl előttünk. A test feltámadásának ténye bizonyítja Isten *mindentudóságát*, amely legtökéletesebben tudja, hol nyugszanak a megholtak tetemeinek szétszórt hamvai; bizonyítja Isten *mindenhatóságát*,[2] amely azokat szemének egy pillantásával összegyüjti és volt alakjokba visszahelyezi, a lélekkel való egyesítés által új életre hozza és dicsőségének ajándékaival kitünteti; — bizonyítja továbbá *jóságát* is, amely szolgáinak nemcsak lel-

[1] A *Római káté* (1. r. 12. fej. 5. sz.) ezt az érvelést így adja elő: «Tedd hozzá még azt is, hogy az emberek mindaddig, míg a lélek a testtől el van választva, a tökéletes és minden jóban bővelkedő boldogságot nem érhetik el. Valamint tökéletlen minden rész, mely az egésztől el van választva: épugy a testtel nem egyesült lélek is; amiből következik, hogy ennek legtökéletesebb boldogságához mi sem hiányzik, csak az, hogy a testek föltámadása szükségképen való.»

[2] A *szentatyák* hogy a feltámadás lehetőségét bebizonyítsák, igen gyakran hivatkoznak *Isten mindenhatóságára*. Isten, — úgy mondják, — aki mindent semmiből teremtett, nem szűkölködhetik hatalom nélkül, melylyel azt, amit megigért, végrehajtsa, és az emberi testet az élet napján feltámaszsza. *Tertullián* (de resurr. carn. c. 11. M. 2. k. 856. l.) így ír: «Mindenesetre megfelelő, ha az, aki valamit létrehozott, azt megújítja; de mennyivel több az, valamit tenni, mint azt megújítani; valamint adni, mint azt ismét visszaadni»; és sz. *Ágoston* (serm. 127. c. 11. de verbis Evang. Joan. V. 24—29., M. 38. k. 713. l.): «Nem hihetetlen az, hogy Isten fel fogja a holtakat támasztani... Csodálatosabbat tett Isten, midőn létrehozta azt, ami nem volt; és azok, akiket azzá tett, amik nem voltak, nem hiszik azt, hogy meg fogja újítani a már létezőt? . . . Mielőtt te léteztél, sem hamu, sem csont nem volt, és mégis létre jöttél, pedig épenséggel nem léteztél; és nem hiszed, hogy ezen csontok . . . visszanyerik régi alakjokat, midőn te azt kaptad, amid nem is volt?» továbbá *Rufinus* (in symb. Aput. n. 42. M. 21. k. 379. l.) így ír: «Miért helyezed Isten hatalmát oly szűk korlátok közé és teszed oly erőtlenné, hogy még azt sem hiszed, hogy képes lenne bármely testnek szétszórt porait régi alakjokba vissza helyezni, és azokat megújítani? Vajjon nem látod, hogy a halandó emberi elme fölkutatja a föld méhébe temetett érceknek ereit? És a szakember szemei észreveszik ott is az aranyat, hol a járatlan csak földet lát. Hát azt miért nem engedjük meg annak, aki létrehozta az embert, midőn, már ez is, aki Ő általa lett, annyit képes elérni?»

két, hanem testét is megmérhetetlen boldogsággal árasztja el; — végre bizonyítja *igazságosságát* is, amely nemcsak a lelket, hanem a testet is jutalmazza, vagy bünteti, amennyiben az (ebben az életben) ezen a földön a lélek jó vagy rossz cselekedeteinek volt részese; ilyen értelemben ír sz. *Ambrus*[1] is: «És ez rendje és módja az igazságosságnak, hogy amennyiben közös a test és a lélek cselekvése (mivel a test végrehajtja azt, amit a lélek kigondolt), mindkettő kerüljön itélet alá, mind a kettő részesüljön büntetésben avagy dicsőségben»;

γ) ha fontolóra veszünk néhány katholikus hitcikkelyt, t. i. a megváltásról, a szentségekről stb. A *megváltásról*. Krisztus Urunk ugyanis azért jött e világra, hogy azt, amit ősszüleink vétek által elvesztettek, számunkra ismét visszanyerje. De azon javak közé, melyeket Isten az emberiségnek a teremtésekor adott, a test halhatatlansága is tartozott: a természetes halál ősszüleink vétkének következménye. A miért is megfelelő volt az, hogy Krisztus Urunk a halál fölött is győzedelmeskedjék, és a test visszanyerje halhatatlanságát; sz. *Pál apostol* szavai szerint (I. Kor. 15. 21, 22.): «Mivelhogy ember által van a halál, ember által a halottak föltámadása is. És amint Ádámban mindnyájan

[1] De excessu fratris sui Satyri, l. 1. n. 88. M. 16. k. 1398. l. *Tertullián* a testnek feltámadására *Isten igazságosságából* vett ugyanazt az érvet ily szavakkal adja elő (de carn. resurr. c. 15. M. 2. k. 860. old.): «Jóllehet a lélek buzdít és kényszerít minden cselekvésre, mégis a testnek kötelessége a végrehajtás; lehetetlenség már most föltennünk, hogy Isten igazságtalan és erélytelen bíró, pedig igazságtalan volna, ha a testet, mely a lélekkel egyetemben cselekszik jót, meg nem jutalmazná; és erélytelen, ha a testet, mely a lélekkel együtt cselekszik rosszat, nem büntetné. Lám az emberek itélete is annál tökéletesebb, minél inkább kiterjed a tett összes részeseire és sem el nem néző, sem nem igazságtalan, hanem oda hat, hogy a tett értelmi szerzőivel együtt élvezzék a büntetést vagy jutalmat.» Sz. *Tamás* (Contra Gentes, l. 4. c. 79.) pedig ezt írja: «A vétkezőket büntetés, a jót cselekvőket pedig jutalom illeti meg. Már pedig ezen a világon az emberek csakis mint testből és lélekből álló lények vétkeznek és cselekszenek jót. Tehát az emberek úgy testök, mint lelkök szerint érdemelnek büntetést vagy jutalmat. Világos azonban, hogy az emberek ezen a világon nem érhetik el legfőbb boldogságukat (ezt már a harmadik pontban kimutattam): ezen a földön a vétkek legtöbbször nem is büntettetnek; sőt ellenkezőleg, amint az (*Jób* könyvében 21. 7.) olvasható: «*Miért élnek tehát az istentelenek, fölemelkedve és gyarapodva gazdagsággal.*» Szükséges tehát, hogy a lélek ismét egyesüljön a testtel, hogy az ember teste és lelke is elvegye jutalmát vagy büntetését.»

meghalnak, úgy Krisztusban megeleveníttetnek.»[1] Épígy Krisztus a megváltó, mint az egész emberiség feje, a halálból az életbe tért vissza, testében feltámadt, méltányos tehát, hogy a fejnek állapota közös legyen a tagokéval, vagyis, hogy minden egyes ember, akit Ő megváltott, minthogy az Ő tagja annak idején új életre is támadjon fel. Hiszen különben az élő fej holt tagokkal lenne összeköttetésben. Szintúgy Krisztus Urunk az *egész* embert váltotta meg; méltányos tehát, hogy necsak a fél ember, hanem az egész élvezze a feltámadás gyümölcseit, vagyis hogy valamikor a test is föltámadjon.[2]

A *szentségekről* szóló hitcikkely, különösen az Oltáriszentségre vonakozókkal, következő az összefüggés: A szentségeket a léleknek — hogy úgy mondjam — a test közvetítésével szolgáltatjuk ki; a szentségek látható jelei a szerves testrészekre alkalmaztatnak; tehát legmegfelelőbb, hogy a hívek teste, melyet a szentségek megszenteltek, Krisztus testévé és a Szentlélek templomává avattak fel, sőt amelyet Krisztus Urunk szent teste és

[1] Hogy Isten *miért* rendelte azt el, hogy a Megváltó által előre kiérdemelt boldogságot az emberek ne azonnal, hanem csak a világ végével érjék el, már fennebb többször jeleztem.

[2] Ide vonatkozólag írja *Tertullián* (de resurr. carn. c. 34. M. 2. k. 889. old.): «Kezdetben, midőn azt mondá, azért jöttem a földre, hogy mindazt, ami elveszett, üdvözítsem; mit gondolsz, miről mondá, hogy elveszett? Kétségkívül az embert. Vajjon egészben, avagy részben? Bizonyára egészben . . . Tehát az egész üdvözül, amint az egész veszett el a vétek által: hacsak azt nem állítod, hogy az evangéliumi juh (*Lukács* 15. 4. s köv. old.) test nélkül veszett el, és test nélkül hozta azt vissza a pásztor. Mert ha a jó pásztor annak testét a lelkével együtt (amiből áll az egész lény) hozná a vállán vissza, ez példa arra, hogy az ember is mindkét állagára nézve támad föl. Vagy talán nem lenne Istenhez méltatlan, ha csak fél embert üdvözítene? Sokkal kevesebbet cselekedne mint a világi fejedelmek, kik a teljes ember iránt kegyesek. Hiszen akkor az ördög, ki az embert testestől-lelkestől megrontja, erősebb volna és Isten gyengébb, mert nem menti őt meg egészen. Ámde sz. *Pál* is hozzá teszi (Róm. V. 20.): «Ahol eláradott a bűn, túláradóbb lett a kegyelem.» V. ö. sz. *Tamás*-t is (Summ. Theol. III. R. Suppl. qu. 75. a. 1.), akinél ezt olvashatjuk: «Krisztus adománya nagyobb Ádám vétkénél, amint ez a *Róm.* V. 15. kiviláglik. De a halál a vétek által jött e világra, mert ha vétek nincs, halál sincs. Tehát az ember Krisztus ajándéka által szabadul meg a haláltól az életre. Továbbá a tagoknak hasonlóknak kell lenniök a fejhez. De a mi fejünk él, és örökké fog élni testével és lelkével együtt . . . Tehát az embereknek is, kik az Ő tagjai testökkel és lelkökkel kell élniök. Így tehát okvetlenűl be kell következnie a test föltámadásának.» V. ö. *ugyanannál* (contra Gent. 4. k. 81. fej.)

vére táplál, más sorsban részesüljön, mint az oktalan állatoké. Ezért mondja sz. *Irén*[1]: «Vajjon nem a legnagyobb istenkáromlás-e, ha valaki azt állítaná, hogy Isten temploma, melyben az Atyának lelke lakozik, Krisztus urunk tagjai, nem részesülnek az üdvösségben, hanem véglegesen elpusztulnak?»

Meg kell különben jegyeznünk, hogy a testnek feltámadását ilyen érvekkel szoros értelemben véve nem bizonyíthatjuk be, hanem csakis azt mutathatjuk ki, hogy az minden tekintetben megfelelő és méltányos.[2] Az ész végre a testnek feltámadását

368. *c)* ellenfeleink támadásaival szemben *megvédi*. Mindazon ellenvetések, amelyekkel hajdanta a bölcselők és egynémely eretnekek, nemkülönben korunknak észelvűi és a hitetlenek a feltámadás hitcikkelyét megtámadják, kivétel nélkül onnan erednek, mert Istennek hatalmát vagy egészen tagadják, vagy a teremtmények korlátoltságához mérik, és semmi olyast el nem ismernek, ami a természetes tehetség határait meghaladja. De a kereszMegvédi.

[1] Az eretnekek ellen l. 5. c. 6. n. 2. M. gör. sor. 7. k. 1139. l. V. ö. *ugyanannál* l. c. l. 4. c. 18. n. 5. M. gör. sor. 7. köt. 1027. és köv. old. «De mikép állíthatják ismét azt, hogy az a test, amelyet Krisztus urunk teste és vére táplál, az enyészetbe megy át és nem éled föl újra? . . . . A mi testünk, mely az Oltáriszentséget magába fogadja, már nem enyészhetik el, hanem a föltámadás reményét hordja magában.»

[2] V. ö. erre nézve *Suarez*-t (in 3. P. s. *Thomae,* disp. 44. sect. 7.), aki határozottan kimutatja, hogy ilyesféle észlelések nem birnak szorosan véve bizonyító erővel. Ami pedig a *«boldogság után való vágyból»* merített bizonyítékot illeti: Elég az, ha az ember boldog lehet mint ember, és azért szükségtelen, hogy természetileg birhassa a minden hiánytól és nyomorúságtól ment boldogságot, vagy pedig az örök boldogságot feltétlenül és szorosan véve, hanem elég, ha emberileg véve boldog. Mert az ember természete szerint romlandó (mulandó), és így boldogsága is, amit az ember, mint az emberi fajnak kiegészítő egyede, természetileg elnyerhet, szorosan véve nem örökös. Az emberi lélek ugyanis örök, és azért abban az ember boldogsága örökké tarthat, amennyiben t. i. az, ami a lényegét alkotja, Istennek természetes megismerésére és szeretetére irányul. Ami pedig az *«isteni igazságból»* merített bizonyítékot illeti Isten a kárpótlásnak más módját elrendelhette volna. Ugyanis, mert a lélek a jó és rossz cselekedeteknek sajátságos és önmagától való elve, elegendő, ha az ember abban nyeri el az erénynek kiváló jutalmát; a test pedig, mely a léleknek csak szerve, amint halandó földi életünkben az erénynek csak eszköze, ép ugy csakis a lélek által nyerheti el tetteihez mért valamelyes jutalmát, pl. ajándékokban és segélyekben, melyekkel a test a jóban könnyebben és hatásosabban működhetik közre. V. ö. *Jungmann,* De Noviss., n. 208.; *Bautz,* Weltgericht u. Weltende, 159. l.

tény tudja azt, hogy «Istennél semmi sem lehetetlen» (Luk. I. 37.) és mindazon ellenvetéseket megcáfolhatja.

Mivel alább minderről bővebben fogunk szólani, elegendő lesz itt csakis a következőket megjegyeznünk:

Ellenvetik 1-ször: Érthetetlen az, hogy az emberi testnek egyes részecskéi, amelyek oly sokfelé szóródnak szét, és oly sokféle változáson mennek át, mikép szedhetők ismét össze, és állíthatók vissza előbbi alakjokba.

Válasz: Csakugyan érthetetlen volna, ha valaki azt állítaná, hogy a föltámadás Isten mindenhatóságának közbenjötte nélkül történik meg. De a katholikus tan azt állítja, amint azt már több ízben ismételtük, hogy ezt nem természeti erő, hanem Isten mindenhatósága fogja végrehajtani. Az isteni Mindenhatóságnak pedig mindegy, akár semmiből új dolgokat hoz létre, akár a szétszórt alkotó elemeket összegyűjti, hogy az emberi testet újból, mint volt, összeállítsa.

Ellenvetik 2-szor: A lélek, ha a testtől megválik, tökéletesebb állapotba jut; az angyalokhoz és Istenhez hasonlóbb lesz, mint akkor volt, amidőn a testtel volt egyesítve; tehát méltatlan dolog lenne őt ismét a testtel, «mely a lelket nehezíti» (Bölcs. 9. 15.) egyesíteni.

Válasz: Bármely teremtmény annál tökéletesebb, minél jobban megközelíti Teremtőjének akaratát és eszméjét; már pedig Isten az ő legbölcsebb akaratával úgy határozta el, hogy létezzenek tisztán szellemi lények, vagyis angyalok; továbbá részben szellemi, részben anyagi lények vagyis emberek. Sz. *Tamás*[1] így

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 75. a. 1. ad 4. V. ö. sz. *Ágoston* Civ. Dei, l. 22. c. 27. M. 41. k. 759. l., hol, midőn *Plato-* és *Porphyriusnak* nézeteit részletezi, így ír: «Plato és Porphyrius külön-külön olyasmit állítottak, mit ha egymással közölhetnek vala, talán keresztényekké lettek volna. Plato állítá, hogy test nélkül a lélek örökké nem létezhetik. És ugyanazért mondá, hogy a bölcsek lelke bármily hosszú idő után is vissza fog térni a testekbe; Porphyrius azonban erősíté, hogy az egészen megtisztúlt lélek, ha az atyához már visszatért, soha sem tér a világ e nyomorába vissza . . . Porphyrius és Plato állításai összegezve tehát ezek: «a lélek vissza fog térni a testbe», «nem a nyomorba fognak visszatérni». Bizonyosan egyik se tenne kifogást ezen állítás ellen: A lélek oly testbe fog visszatérni, melyben semmi nyomort nem kell szenvednie. Ez tehát nem lesz egyéb, mint amit Isten igér, ki a boldog lelkeket halhatatlan, örökkévaló testükkel egyesíti. Mindkettő azt tanította, hogy a lelkek halhatatlan testbe térnek vissza; nem kétlem, hogy mindkettő

ír: «Több egyenlő között a lélek állapota tökéletesebb a testben, mint azon kívül, mert az egész összetételnek egy része, már pedig minden kiegészítő rész egyszersmind anyagi rész is az egészszel szemben. És jóllehet bizonyos tekintetben, hasonlóbb az Istenhez, mégsem hasonló hozzá egyszerűen véve. Bizonyos dolog ugyanis — egyszerűen szólva — hogy csakis akkor leghasonlóbb Istenhez, ha azzal bir, amit természeti állapota megkövetel, mert akkor közelíti meg leginkább az isteni tökéletességet.» Különben a lélek nem olyan testtel való egyesülésre rendeltetett, mely azt elnehezíti; hanem a megigazultak teste a föltámadáskor megdicsőül és amint később kimutatjuk, olyan jeles tulajdonságokat nyer, hogy a lelket semmikép sem hátráltatja saját működési körében.

Ellenvetik 3-szor: Izetlen állítás: azért kell a testnek újra feltámadnia, hogy az életében kiállott szenvedésekért kárpótoltassék, amidőn az ember összes szenvedéseiért csak a lelkében is elegendő módon kárpótolható; és a test csakis mint a léleknek eszköze működik közre, amiért is szükségtelen, hogy a cselekvővel együtt nyerjen kárpótlást; annál is inkább, mert lehetetlen a testnek, mint anyagból állónak, bármit is érdemül vagy bűnül betudni, vagy ezt annak következtében jutalmazni avagy büntetni.

Válasz: Jóllehet a test szorosan véve, mint ilyen sem helyesen, sem helytelenül cselekedni nem képes, tehát sem jutalomban, sem büntetésben nem részesülhet: mégis a lélekkel a legszorosabban és állagilag egyesülve lévén, azzal együtt szenved és részesül örömben. Az elv, *ami* ez életben működik, *az egész* ember, aki lélekből és testből áll. Ebből következőleg teljesen megfelelő az hogy az egész ember nyerjen kárpótlást, így tehát a teste is, amely valamint részes volt a szenvedésben, legyen épúgy részes a jutalomban is. «A lélek», mondja sz. *Tamás*,[1] «nemcsak úgy

helybenhagyná azt a véleményt, hogy a szentek lelke ugyanazon testbe fog visszatérni, mely a világ gyötrelmeit elviselte, melyben az Istent, hogy őket e szenvedésektől megmentse, áhítattal és bizalommal kérték.»

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 75. a. 1.

Különben hasonló *ellenvetéseket* olvashatsz *Tertulliánnál*, De resurrect carnis; sz. *Agostonnál*, De civit. Dei, l. 22. M. 41. k. 751. s köv. old.; *Gottinál*, Theol. schol. 3. k. 693. és köv. old.; *Wiestnél*, Demonstr. dogm. 6. k. 316. §., *Perrone*-nál, Praelect. dogm. de Deo Creat. 880. és köv. pont; *Jungmann*-nál, De Novissimis 219. és köv. pont.

viszonylik a testhez, mint a cselekvő az eszközhöz, amelylyel együtt működik, hanem úgy is, mint az alak az anyaghoz. Amiért is a cselekvés az egész összetetté, és nem csak a léleké ... És mivel a cselekvőnek a cselekvés jutalmában kell részesülnie, okvetlenül szükséges, hogy maga az ember is, aki lélekből és testből áll, cselekvésének jutalmában részesüljön.»

III. CIKKELY.

A feltámadás általánossága.

369. Tétel: *Minden egyes ember, akár igaz, akár bűnös, ha meghalt* (hacsak különös kiváltságból előzetesen már föl nem támadt), *föl fog támadni.*[1]

Azt mondom, *aki meghalt,* hogy t. i. azon kérdésnek elejét vegyem, vajjon mit kell azokról tartanunk, kik azon utolsó napokban még test szerint fognak élni, és akikről sz. *Pál* apostol (a Tesszal. I. lev. 4. fej. 14. és köv. v.-ben) mondja: «mi, akik élünk, kik élve maradunk az Úr eljöveteléig ..., kik meghagyatunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe Krisztus elé a levegő égbe.[2]»

Hitcikkely. 370. Az így felállított tétel *hitcikkely,* amint azt már fentebb kimutattuk. Hozzáadjuk még a *IV. lateráni* zsinat «*Firmiter*»

[1] Úgy látszik az, vajjon a jók és rosszak *egy és ugyanabban az időben* fognak-e föltámadni, nem hitcikkely, arra mégis igennel kell felelnünk, sz. *Pálnak* ezen szavai szerint (I. Kor. 15. fej. 52. v.): «Rögtön, egy pillanatban a végharsonára; mert megriad a harsona és a holtak föltámadnak»; valamint *Gennadius* szerint is (de eccles. dogm. c. 6. M. 58. k., 982. old.): «*Minden* meghalt föl fog támadni, és pedig valamennyi egyszerre és együtt; és pedig nem először az igazak, és másodsorban a bűnösök, amint azt az álmodozók mesélik; hanem valamennyi együtt.»

Ellenvetik némelyek a sz. *Pálnak* a tesszalonikaiakhoz írt I. lev. 4. fej. 15. versét: «és a halottak, kik a Krisztusban vannak, először támadnak föl.» De sz. *Pál* nem a jók és rosszak föltámadása között tesz rendet, hanem a föltámadás és az elragadtatás között; először ugyanis azok támadnak föl, akik a sírban alszanak, azután kik életben maradtak (először azonban meghalnak és a többiekkel együtt föltámadnak) a többiekkel együtt ragadtatnak Krisztus elé a levegő-égbe. Ezen értelmet következtethetjük a szöveg egészéből és a *görög* szövegből, ahol «*elsők*» helyett «*először*» áll.

[2] Ide tartozik az I. Kor. 15. fej. 51. v. is a görög szöveg szerint.

kezdetű fejezetét: «*Mindnyájan* azzal a saját testökkel támadnak föl, amelyeket most viselnek.[1]»

371. Krisztus Urunk maga is azt mondja *Ján.* 5. fej. 28., 29. v.): «Ne csodáljátok ezt, mert eljön az óra, melyben mindnyájan, kik a sírokban vannak, meghallják az Isten szavát. És eléjönek, kik jól cselekedtek az élet föltámadására; akik pedig gonoszt cselekedtek, az itélet föltámadására.» Ha mindjárt azt is olvassuk ezen a helyen, hogy csak *a jók* támadnak föl az életre, ez azért van, mert csakis ők támadnak föl az örök életre, vagyis örök boldogságra. Igy ír sz. *Ágoston* is:[2] «Ha a lélek örök büntetésekben él, milyenekkel a tisztátalan szellemek is gyötrődni fognak; az inkább örökös halál, mint élet. Nincs ugyanis iszonyúbb és rettenetesebb halál, mint mikor a halál meg nem hal.» Ugyanily módon ír sz. *Pál* is az Apost. Csel. 24. fej. 14, 15. v.-ben: Úgy szolgálok az Atyának s az én Istenemnek, hogy hiszem mindazokat, mik a törvényben s a prófétában írva vannak, reménységem lévén az Istenben, hogy amit ezek is várnak, jövendő leszen az igazak és gonoszok föltámadására».[3] Bizonyítjuk.

A hagyományt illetőleg fölösleges lesz több *szentatyát* fölsorolnunk, mivel a fennebb fölsoroltakból eléggé kiviláglik az, mit tanítanak e tárgyban. Az egyedüli legyen sz. *Ágoston,* ki így ír:[4] «Keresztény embernek semmikép sem szabad

[1] V. ö. a XI. *toledói* zsinatot (675-ben). A Római Káté P. 1. c. 12. n. 6. ezt tanítja: «Tehát mindnyájan, gonoszok és jók minden kölönbség nélkül feltámadnak halottaikból (noha nem lesz mindnyájok jövő állapota egyenlő), kik jól cselekedtek, az élet föltámadására, akik pedig gonoszt cselekedtek, az itélet föltámadására» (sz. *János* 5. 29). Midőn pedig mondjuk: «*mindnyájan*», értjük úgy azokat, kik az itéletkor már halottak, mint azokat, kik akkor fognak meghalni.»

[2] Civ. Dei, l. 6. c. 12. M. 41. k. 193. old.

[3] *Ellenvetik*: az *I. Zsoltár* 5. verse ezeket mondja: «Non resurgent impii in judicio;» tehát a gonoszok nem fognak föltámadni. *Válasz:* a zsoltár is vagy azt mondja, hogy a gonoszok nem támadnak föl a boldog életre: vagy inkább azt, hogy nem lesznek képesek megállani az itéletkor, amint ez a *zsidó* szövegből is kitetszik: «nem állhatnak az istentelenek az itéletben», vagyis nem védelmezhetik meg ügyöket, hanem leroskadnak alatta; mit a Vulgata magyar fordítása is föltüntet. «Azért az istentelenek meg nem állhatnak az itéletben.»

[4] Enchir. c. 84. M. 40. k., 272. old. V. ö. *ugyanannál,* de Civ. Dei, l. 20. c. 20. n. 3. M. 41. k. 688. s köv. old.

afölött kételkednie, hogy minden egyes embernek teste, aki születik és már meghalt, vagy meg fog halni, föl fog támadni.»

Ami az *észbeli* bizonyítékokat illeti, azokra hivatkozom, amelyeket már fölsoroltunk, minthogy ezek ezt a tételt is igazolják.[1] Hozzáadhatjuk még, miket sz. *Tamás*[2] mond: «A föltámadás szükséges, hogy akik föltámadnak, elvegyék érdemök szerint büntetésöket avagy jutalmukat; de mindenkit megillet a saját érdeme szerint való büntetés vagy jutalom, mint a felnőtteknél; vagy a másnak érdeme szerint való, mint a kisdedeknél; tehát mindenki föl fog támadni.» Ugyanő[3] ezeket mondja: «Azokat, amiknek okát a fajnak természetéből származtatjuk, egykép föl kell találnunk mindazokban, amelyek ugyanegy fajúak.» De a föltámadásnak oka a lélek fajának természetében fekszik, mely a testnek alakja, és amelyben, ha a testtől el is válik, továbbra is megmarad a képesség és hajlandóság arra, hogy a test alakja legyen. Tehát[4] «egy lélek sem marad mindörökre a testtől elválasztva és azért szükséges, hogy miként az egyik, úgy valamennyi is föltámadjon.»[5]

A Boldogságos Szűz már föltámadt.

372. Már fönnebb (360. sz.) a tételben jeleztük, hogy a világ végeztével bekövetkező feltámadásnak általános törvénye alól van *kivétel*, ugyanis a *boldogságos Szűz* Istentől nyert különös kiváltság alapján már föltámadt.

[1] Megjegyzésre méltó az, hogy Isten még a *gonoszoknak* föltámadása által is eléri legvégső célját, mit ugyan nem első, hanem csakis másodsorban akar elérni, t. i., hogy a gonoszok testükkel együtt érezzék annak büntető hatalmát, akinek irgalmas jóságát megvetették.

[2] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 75. a. 2.

[3] Ugyanott.

[4] *Ugyanott.* Nehogy azonban valaki sz. *Tamásnak* ezen szavait félreértse, olvassa mindazt amit már fennebb mondtunk s alább is fölhozunk e tárgyra vonatkozólag.

[5] *Ellenvetik* ugyanis némelyek a következőket (sz. *Tamásnál* ugyanott): A büntetés csak bűnbocsánattal kapcsolatosan engedhető el; de a testi halál az áteredő bűnnek büntetése; tehát, mivel az áteredő bűnt Isten nem mindenkinek bocsátotta meg, nem is támadhat föl mindenki. *Válasz:* Azok, kik az áteredő bűn állapotában haltak meg, a halálnak, mely az áteredő bűn büntetése, épen meghalásuk által tettek eleget; tehát az áteredő bűn daczára is föltámadhatnak. Mert az áteredő bűn büntetése inkább az, hogy meg kell halni, mint hogy halva kell maradni.

373. Tétel. *A boldogságos szent Szűz testével és lelkével együtt vétetett föl a mennyországba.*[1]

[1] *Mikor?* Az nem bizonyos.

Amint már fönnebb jeleztem, a boldogságos Szűz meghalt. Hogy azonban meddig maradt az ő legszentebb teste a sírban, nem mondhatom meg. Talán sírba tétele után való harmadnapig, hogy ebben is hasonló legyen Fiához. *Nicephorus Callistusnak* és *damaszkusi* sz. *Jánosnak Historia Euthymiaca*-ból (l. 3. c. 40.) merített elbeszélése. Mivel itt nem csak arról van szó, hogy *mikor* vétetett föl a boldogságos sz. Szűz a mennybe, hanem kiváló súlyt fektet magának a ténynek beigazolására, legyen szabad azt idéznünk *Nicephor* szerint (Hist. Eccl. l. 15. c. 14. M. Gör. sor. 147. köt. 44. old.) a tényállás ez: Sz. *Pulcheria* császárné és *Marcianus* császár *Juvenális jeruzsálemi* püspöktől és a többiektől, akik akkor a *chalcedoni* zsinatra (451-ben) összegyültek, kérték boldogságos Szűz testét, ha ugyan az még *Jeruzsálemben* volna föltalálható, hogy azt *Konstantinápolyba* helyezzék át. *Juvenális* ezeknek így válaszol: «A legrégibb és legigazabb hagyomány arra tanit, hogy a boldogságos Szűz dicső halálakor mindazok a szent apostolok, kik a pogányoknak e föld kerekségén szétszéledve hirdették az üdvösség tanait, abban a pillanatban a magasba ragadtatva, *Jeruzsálembe* siettek és midőn itt együtt voltak, nagy sereg angyalt láttak, kik a sz. Szűz kiváló erényeit égi énekkel dicsőítették; így ment az ő legtisztább lelke dicsőséggel, fényességgel az Isten trónja elé; szent testét az apostolok az angyalok éneke közben a *Getszemáni* kert mellett helyezték sírba. Három teljes napig zengedeztek itt a mennyei karok. A három nap elteltével megszűnt az angyalok éneke. Ekkor jött *Tamás* apostol, ki a temetésen távolléte miatt nem vehetett részt s midőn ő annak szent testét, kit Isten magához vett, tisztelete jeléül még egyszer látni akarta, a sírboltot kinyitották, azt üresen találták. Csak azon gyolcsruhák maradtak ott, melyekbe a szent test burkolva volt s ezekből kimondhatatlanul édes illat áradt szét.

Miután ezzel elteltek, a sírt lecsukták és ezen csudás tüneménynek hatása alatt nem hihettek mást, mint hogy az isteni Ige, a dicsőség Ura, aki a boldogságos Szűz testéből akart magának testet felvenni és általa akart emberré lenni, anyjának testét, mely a földről való távozása után is szeplőtelen és tisztaságos maradt, romolhatatlansággal és azon kiváltsággal akarta kitüntetni, hogy a közös és általános feltámadást megelőzze.

Ezen elbeszélést némely kritikus koholmánynak mondja (v. ö. *Arnaldi*, Super transitu B. M. virginus, *Genua*, 1879. 1. k. 1. és köv. old. 156. s k. old.) *Juvenális* sz. *Cyril* szerint (v. ö. *Billuart*, De myst. Christi, diss. 1. a. 7., *Migne*-nél, Curs. Theol. 8. köt. 1329. old.) szertelen módon dicsőséghajhászó volt és az *ephezusi* rablózsinaton *Dioskorusnak* segéde, sz. *Leó* szerint pedig (Epist. 119. ad Maxim. Ant. M. 54. k. 1044. old.) olyan ember, aki, hogy a *jeruzsálemi* püspökség méltóságára juthasson, hazugságra, hamisításra is vetemedett amiért nem méltó hitelre. De méltán jegyzi meg *Jürgens* (Kirchliche Ueberlieferung von der leibl. Aufnahme Maria's in den Himmel, *Innsbrucker* theol. Zeitschrift 1880. évf. 609. old., veszélyes dolog, ha valamit csak azért tagadunk, mert azt nem kiváló jámborságú egyéntől hallottuk. Azonfölül *Juvenális* elbe-

Ezen tétel nem hitcikkely ugyan, de manapság vakmerőség nélkül tagadni nem lehet.[1]

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

374. Mégha, amint *Suarez* és mások állították, a *Szentírásban* semmiféle bizonyítékot sem találhatunk arra, hogy a boldogságos Szűz testével együtt vétetett fel a mennybe; még akkor sem szabad abból azt következtetnünk, hogy a boldogságos Szűz *nem* vétetett föl testével együtt a mennybe. Mert abból, hogy a

szélését még *Nicephoron* kívül még *damaszkusi* sz. *János* is igaznak tartja (Hom. 2. in dorm. B. M. V. n. 18. M. gör. sor. 96. k. 747—749. old.; *Breviar. Rom.* fer. 4. infra Octav. fest. Assupt. B. M. V. lect. 4. sququ.), azonfölül pedig (M. i. h. 730. old.) még bizonyos élőszóban fönmaradt hagyományt is fölemlít, amely a *Juvenális* előadásából merített *ténynyel* megegyezik. *Jürgens* i. h. 609. old.

[1] Azt mondtam, nem hitcikkely, mert azt eddig az anyaszentegyház hitelvileg nem állapította meg. De az egyház mindig hajlandóbb azt a nézetet támogatni, hogy a boldogságos Szűz testével együtt vétetett föl a mennybe. *Canus Menyhért* (Loci theol. XII. 10.) ezeket mondja: «Vakmerőség lenne azt állítani, hogy a boldogságos Szűz azért nem vétetett fel testével a mennybe, mert az az egyház közmegegyezésével ellenkezik.» *Suarez* in 3. P. s. *Thomae*, qu. 37. disp. 21. sect. 2. azt állítja, hogy a boldogságos Szűznek mennybevétele testével és lelkével együtt nem hitcikkely; mivel sem az egyház ezt ki nem mondotta, sem olyan szentírási bizonyíték, avagy elegendő hagyomány nem áll rendelkezésre, amelyből ezt csalhatatlanul bebizonyítani lehetne; mégis a legnagyobb vakmerőséget követné el az, aki manapság ezt az oly kegyeletes és vallásos véleményt megtámadná. A *vatikáni* zsinaton 204 püspök nagyon kérte, hogy ezt a tanítást Isten Fiának és a boldogságos Szűznek nagyobb dicsőségére a zsinat ünnepélyesen meghatározza és kihirdesse. Azt mondották: «Mivel ők, mindkét egyháznak ősi időkből származó hite és tiszteletben tartandó hagyománya szerint a legszilárdabban meg vannak arról győződve, hogy a boldogságos Szűz Megváltónk Jézus Krisztus érdemeire való tekintettel, amint szeplőtelen fogantatásával a bűn fölött, szűzi anyaságával az érzéki vágyak fölött, ép úgy kiváló módon győzedelmeskedett az ellenséges halál fölött az által, *hogy föltámadása a Fiáéhoz hasonlóan megelőzte a közös feltámadást*: épen azért, hogy annak dicsősége újabb dicsfénynyel növekedjék és oltalmát az egyház jelen, engesztelésre szánt korunkban a mindinkább terjedő és őt, valamint isteni Fiát újabb meg újabb támadásokkal megrohanó eretnekek legyőzésére és kipusztítására annál hathatósabban tapasztalja. Továbbá, hogy a keresztény hívek óhajukat végre teljesítve lássák: a vatikáni szent zsinatot forrón kérik, nyilatkoztassa ki, hirdesse ki és határozza meg ünnepiesen, hogy a boldogságos Isten Anyja testével és lelkével együtt vétetett a mennyországba.» V. ö. *Dr. Martin*, Omn. conc. Vatic. document. Coll. 109. old.; *ugyanannál*, Die Arbeiten des Vaticanisch. Conc. 80. old.; *Jürgens*, Die kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel, l. Innsbrucker theol. Zeitschrift 1880. évf. 596. és 650. old.

Szentírás valamely tárgyról hallgat, nem szabad azt következtetnünk, hogy az nincs kinyilatkoztatva, hiszen ép úgy lehetne abból, hogy a Szentírás a boldogságos Szűz haláláról egyáltalán hallgat, viszont azt következtetnünk, hogy ő nem is halt meg. De van a *Szentírásban* egy más, amit fölhozhatunk tételünk védelmére és pedig az *első evangéliumban*, t. i. Mózes I. k. 3. fej. 150.: «Ellenkezést vetek közötted (a kígyó) és az asszony (Mária) között, a te ivadékod és az ő ivadéka között; ő megrontja fejedet és te sarka után leselkedel.» Ezen szavak határozott ellenségeskedést fejeznek ki az ördög és Szűz Mária között és ennek teljes győzedelmét az ördög fölött; de ez nem lenne teljes, ha ő az ördög fölött a halálban nem győzedelmeskedett volna. *Ellenveted* esetleg: Igaz, hogy a *Vulgatában* ez áll: «*ipsa*» (Maria) conteret . . .;» de a *Hetvenek* fordításában ugyanez így olvasható: «*ipse* ἀὐτος (Krisztus) conteret . . .;»[1] *Válasz*: a zsidó szövegben הוא áll, ami, mivel a magánhangzókat sokkal későbben iktatták bele, Mózes könyveinek olvasási módja szerint természetesen mind «*ipse*»-t, mind «*ipsa*»-t jelenthet. Hogy az általunk idézett helyen az «*ipse*»-nek kell lennie, az a *conteret* (j'schûfikha) igének himnemű alakjából és az *insidiaberis* (t'schûfennû) ige után álló ragnak alakjából világlik ki. Ez azonban nem rontja le a bizonyíték erejét; mivel a boldogságos Szűz és az ördög között fennforgó ellenségeskedés ép oly tökéletesnek állíttatik, amily föltétlen és határozott az a boldogságos Szűz Fia (ivadéka) és az ördög között. Krisztus Urunk még a halálban is legyőzte az ördögöt, mivel mint a halál legyőzője támadt föl a sírból; amiért a boldogságos Szűzet se tarthatták vissza a halál kötelékei a sírban.[2]

[1] Sz. *Jeromos* sem igy fordította a *Vulgatá*-ban, a *görög egyházatyák* pedig majdnem sehol. *De* már sz. *Ambrus*, sz. *Agoston*, sz. *Prudentius* és ezek után más *latin szentatyák* a Szentírásnak ezt a helyét a boldogságos Szűzre vonatkoztatják és vagy ugyanezen szavakkal élnek, melyek a *Vulgatában* vannak, vagy hasonlókkal. V. ö. *Lehner*, die Marienverehrung in den ersten drei Jahrhunderten 177. s köv. old.

[2] Mivel az apostoli tanítás szerint (Róm. V. 8, 17.; I. Kor. 15. 24., 26., 54., 57.; Zsid. 2. 14. s köv. és egyéb helyeken), *Krisztus Urunk* győzedelme az ős kígyó, a sátán fölött azon hármas győzedelemben áll, melyet a bűn és annak következményei, az érzéki vágyak és a halál fölött, a szűznek mintegy kiegészitő részei fölött vívott ki; és mivel a *Gen.* III. 15. verse azt mondja, hogy az Isten Anyja ezen győzedelemre különösen szövetkezett egyszülött Fiával:

2. a hagyományból. — 375. Véleményünk mellett világosan kardoskodik a *hagyomány* is. Ezen állítás igaz volta ugyanis bebizonyítható: 1. úgy a *keleti*, mint a *nyugati egyháznak tekintélyéből*, és pedig a *szertartásból*, amelyben az egyház köztudomás szerint hitét szokta kifejezni,[1] sz. *Ágoston* ezen mondása szerint: «az imádság alakja a hit alakja is». A boldogságos Szűz *mennybevételének* ünnepét,[2]

alig lehet kételkednünk, hogy abban a jóslás a boldogságos Szűznek szintén a hármas győzedelmére vonatkozik és pedig amint szeplőtlen fogantatására és szűzi anyaságára, ép úgy kiváltságos feltámadására, vagyis arra, hogy Isten testestől-lelkestől fölvette a mennyországba. V. ö. *Schäfert* is, Die Gottesmutter, Münster, 1887. 107. és köv. old.

Jürgens «Kirchliche Ueberlieferung von der leiblichen Aufnahme Maria's in den Himmel» című értekezésében, megjelent az «Innsbrucker theol. Zeitschrift» füzeteiben 1880-ban, 595. s köv. oldalokon ezeket irja: «Joggal mondhatjuk, hogy a boldogságos Szűz testének mennybevétele a legnagyszerűbb betetőzése mindama kiváltságoknak és kegyelmeknek, melyeket az Isten Anyja Fia érdemeiért nyert. Miként sz. *Pál* tanítása szerint Megváltónk győzedelme a sátán fölött azon hármas győzedelemben áll, melyet a bűn és annak utókövetkezménye, t. i. a halál és az érzéki vágyak fölött kivívott, ép oly módon részesült a boldogságos Szűz és hasonló hármas győzelem kegyelmében. Születése teljes győzelem vol a bün fölött, mert szeplőtelenül fogantatott. Az önmagában egyedül álló szűzies anyasága teljes győzelem volt a bűnös érzéki vágyak fölött. De e világból való kimulásának is győzelemnek kellett lennie, igazságos győzelemnek a halál fölött, mely a bűnnek zsoldja . . . Ha tehát a boldogságos Szűznek, mint Megváltónk Anyjának Fiaival együtt kellett a kigyó fejét széttipornia, akkor ezen győzelem az ő halálában vagy halála után nyilván ragyogó ékkő gyanánt illik abba a koronába, melylyel Krisztus Urunk szent Anyját föl akarta ékesíteni.» *Schäfer*, i. h. 208. old. erre vonatkoztatja még a 131. (132.) Zsoltár 8. v. és a *Jel. könyv.* XI. fej. 19. v. és mint olyanokat, ahol ezen testt mennybe vételnek nyomaira talál hatunk.

[1] V. ö. IX. Pius pápa «Ineffabilis Deus» kezdetü bulláját. (Offic. immac. Concept., infra Octav. die 5. lect. 4.)

[2] Vannak történetirók, kik azt állítják, hogy ezt az ünnepét már az *ephesusi* zsinat rendelte el 431-ben (v. ö. *Kraus*, Realencycl. I. k. 496. old.); mások ismét ezt azon időbeli római pápának, *Celestinnek* tulajdonítják (v. ö. *Kurz*, Mariol. 379. old.). Annyi bizonyos, hogy ez az ünnep az *egész keleti* egyházban már a 6. században szokásban volt és pedig, amint a *szír okmányból* (v. ö. *Bickell*, Tübing. Quartalschrift, 1866. 465. s köv. old.; *Jürgens*, i. h. 602. és 611. old,) kiderül, augusztus 15-én. A tudósok ugyanis azt állítják, hogy ezt az ünnepet régibb időkben január hó 16-án vagy 18-án ülték meg (v. ö. *Kraus*, i. h.). *Nicephorus Callistus* (Hist. ent. l. 17. c. 28.) beszéli, hogy *Mauritius* császár (uralk. 582—602-ig) 583-ban elrendelte, hogy ezt az ünnepet augusztus 15-én üljék meg. Ép úgy a *Gelasius* és a *Gergely-féle naptárak* is ugyanazon a napon említik föl a *boldogságos Szűz mennybevételének* ünnepét

amint az az okmányokból kiderül, nagyon sok helyen már a 6. században is megünnepelték; és ezt tették, hogy a boldogságos Szűznek nemcsak lelke, hanem teste szerint való mennybevételét is megünnepelték, amint ez az ünnepnapi *szentmiséből* határozottan kiviláglik. A szentmisében, amint azt *Nagy* sz. *Gergely Sacramentariumában* fellelhetjük, a pap[1] a *Collectaban*, vagyis az első imádságban így imádkozik: «A mai napnak, Uram, tisztelettreméltó ünnepélyessége, amelyben az isteni szent szülő ideiglenes halált nyert, nyújtson nekünk örök segélyt; mert őt nem volt képes a halál kötelékeivel letartóztatni, aki számunkra a Te egyszülött Fiadat hozta a világra.» A *halál kötelékei* alatt az egyház a testnek elrothadását[2] érti. Hasonlóképen közbeszúrta az egyház a *mennybevétel zsolozsmájában*, amint az jelenleg is

(v. ö. *Muratori*, Liturg. Thom. res. I. diss. de rebus liturg. 48. old.); hasonlóképen *I. Sergius pápának*, Krisztus Urunk fogantatása, a boldogságos Szűz születése és halála ünnepén tartandó körmenetekről 687-ben kiadott rendeletét. (V. ö. *Jürgens*, i. h. 619. old.)

[1] V. ö. *Muratori*, Liturg. Rom. II. 114. (*Jürgens*, i. h. 600. old.)

[2] Ezen kötelékek alatt nem vétkeket kell értenünk, amint azt némelyek mondják, mert máskülönben a boldogságos Szűz nem részesült volna a többi szentek fölött előnyben; amennyiben egy szent se volt (v. ö. *Jürgens*, i. h. 600. old.) halálakor a bűn kötelékeiben. *Nagy Albert* (Quaest. super «*Missus est*» qu. 132.) ezen imádságnak bizonyító erejét kimutatja és így ír: «Mert őt nem volt képes a halál kötelékeivel letartóztatni, aki Krisztus Urunkat önmagából hozta a világra. Azt kérdem tehát, mit kell a halál kötelékei alatt értenünk? *Jót*, vagy *rosszat*. *Jó* nem lehet, mert minden jó befogadására képes volt. Ép úgy a jó nem tartóztat le, hanem fölemel. Tehát a kötelék alatt jót nem érthetünk. Ha pedig *rossz* az, akkor vagy a bűn, vagy a büntetés rosszasága. De a bűn rosszasága nem; mert a bűnnel a halál nincs összefüggésben, mivel a halál után csakis a büntetés állapota létezik és nem a bűné. Ép úgy semmit sem mondanánk azzal, hogy ő a halál után azért nem vétkezheték, mert Isten anyja; hiszen halál után senki sem vétkezhetik. Ha pedig a büntetés rosszasága, azt kérdem, milyen büntetést kell értenünk? Nem a pokolét, mert azzal nincs a halál semmiféle összefüggésben, amennyiben sokan halnak meg, kik nem jutnak pokolba. Ugyanezen okból a tisztítóhelyét sem, mert sokan halnak meg, akik nem jutnak tisztítóhelyre. Ideiglenes büntetést sem mondhatunk; mert azzal sincs a halál összefüggésben, amennyiben fölment alóla. Ép úgy nem mondhatjuk, hogy a halál büntetését: mert a boldogságos Szűz tényleg meghalt. Tehát nem maradhat más jelentés hátra, mint az elporladás. Amiért is annak ez lesz az értelme: Őt nem volt képes a halál kötelékei által letartóztatni, vagyis *nem rothadott el teste*. És ha rögtön nem támadt volna föl, a többi testekhez hasonlóan az övé is elporladt volna. Tehát csakugyan föltámadt.»

így van,[1] a *damaszkusi* sz. *János*-ból vett olvasmányokat, melyekben határozottan ki van fejezve a boldogságos Szűznek testével együtt történt mennybevétele. Sőt magából a *mennybevétel*[2] szóból is, jóllehet erre nem akarunk súlyt fektetni, kitűnik némileg az egyháznak meggyőződése, mely nem szokta mennybevételét megülni egy szentnek sem, akinek csakis lelkét hiszi a mennyei boldogságban. Méltán ide sorolhatjuk még a *boldogságos Szűz legtisztább szívének ünnepét is.* Ezen ünnep tárgya, maga az anyagi és nemcsak a szellemi szív, amely, ha elporladt volna, bizonyára nem lehetne ily kiváló tisztelet tárgya. Ezen igazság beigazolható még

2. úgy a *latin*, mint a *görög szentatyák* szavaiból. Sz. *Epiphán Cyprus*-sziget *Salamis* nevű városának püspöke (meghalt 403-ban) ezt mondja:[3] «Az ő (Mária) szent teste mindazon boldogsággal ékeskedett, amely által a világon a világosság szétáradt.» *Toursi* sz. *Gergely* (meghalt 596-ban), a *francia* egyház történetírója, sz. *Márton* utóda (akihez az egész földkerekségről áhítattal zarándokoltak a hívek), így ír:[4] «És ime ismét meg-

Ide tartozik még a *mennybevételről* szóló és a *gót* misekönyvben levő szentmisének *Collectája*, amelyet már *toursi sz. Gergely* idejében is használtak Franciaországban és amelyben a pap így imádkozik: «Ismételt könyörgésekkel fordulunk az Úrhoz, hogy annak kegyelméből oda szabaduljanak a megholtak a tartarusból (vagyis hogy a tartarusból kiszabadult megholtak ide vezettessenek), ahová a boldogságos Szűz teste a sírból átvitetett . . .» (V. ö. *Jürgens*, i. h. 598. s köv. old.

[1] Fer. 4. infra Octav. fest. *Assumpt.* B. M. V. lect. 4. squqn.

[2] Ezen ünnepet a régiek még más nevekkel is jelezték; elnevezték ezt ugyanis *átmenet*-nek, *elalvás*-nak μετάστασις, κοίμησις τῆς παναγίας, ἀνάληψις, *pihenés*-nek, *sírbatétel*-nek, *mennybemenetel*-nek; most azonban leghasználtabb a latinok között a *mennybevétel* szó. V. ö. *Kraus*, i. h.; hasonlóképen «Die bildlichen Darstellungen vom Tode und der Himmelfahrt Marie, Frankf. 1854. A *németországi* okmányokban ezt az ünnepet «Frouentag»-nak neveztetik, «als si zuo Himmel fuor» (az 1269. évben); «als sye zu Himmel empfangen wart» (1300-ban); «als si zu Himmel gefürt wart» (1401-ben). V. ö. Bildl. Darstellungen és a többi 1. old.

[3] Haer. 78. u. 24. M. gör. sor. 42. k. 738. old. V. ö. *Jürgens*, i. h. 605. o. *Kurz*, Mariol. 385. s köv. old.

[4] De mirac. c. 4. M. 71. k. 708. old. V. ö. *ugyanannál*, i. h. c. 9. M. i. h. 713. old. V. ö. *Jürgens*, i. h. 597. s köv. old.

Ide sorolandók azon siriratok (síremlékek), amelyek *hamisak* ugyan, de a messze előkorból, a 6., 5., 4. és 3. századból valók, amelyek azt mondják, hogy a boldogságos Szűz testével együtt föltámadt (v. ö. *Bickell*, Tübinger Quartal-

jelent nekik (az apostoloknak) az Úr és a szent testet (Mária) kiemelvén a sírból, megparancsolta angyalainak, hogy felhőben vigyék a paradicsomba, ahol egyesült lelkével és a kiválasztottakkal együtt örvendezve élvezi a soha véget nem érő örökkévalóság javait.» Ime az első és legvilágosabb bizonyíték nézetünk mellett. A 7. századból sz. *Modestust* jeruzsálemi *patriárkát* említem (meghalt 632-ben), aki azt mondja,[1] hogy Krisztus Urunk a boldogságos Szűzet a sírból föltámasztotta és magához vette; a 8. századból sz. *Andrást, Kréta érsekét* (meghalt 720-ban), aki ezt írja:[2] «Valamint legkevésbbé nem szenvedett sérülést az Isten anyjának szűzi méhe, ép úgy nem pusztulhatott el holt teste;» és aki még azonfölül[3] a boldogságos Szűznek *üres* sírboltjára, mint az igazság bizonyítékára hivatkozott; sz. *Germán*, *Konstantinápoly* pátriárkájánál (meghalt 733-ban) ez olvasható:[4] «Meg sem történhetett, hogy Te, aki Istennek választott edénye voltál, meghalt testednek elpusztulása által porhoz hasonlóan szétszóródjál. Mivel az, aki benned öltötte magára az emberi alakot, kezdettől fogva Isten volt és a földi életnél idősebb, mindenesetre méltó, hogy aki az életnek anyjává lett, az az élet részesévé is legyen, hogy halála csak álom gyanánt lepje meg és azután bevonuljon az örök életbe.»

Damaszkusi sz. János, aki,[5] amint már megjegyeztük, majdnem ugyanazon szavakkal említi föl a boldogságos Szűznek halálát és föltámadását, mint *Nicephor Callistus*, hozzáadja:

schrift, 1866. évf. 468. s köv. old.) ezek, jóllehet önmagukban nem hitelesek, mégis, amennyiben a lényeget illetőleg az egyházzal egyetértenek s a közhitet jelképezik és azt megerősítik, semmiesetre sem szabad kicsinyelnünk. *Jürgens*, i. h. 601. s köv. old., 616. old.

[1] Hom. de assumpt. V. ö. *Passaglia*, De immac. concept. III. 1572. old.; *Jürgens*, i. h. 611. old.

[2] Orat. 2. in dormit. s. Mariae, M. gör. sör. 97. k. 1082. old.

[3] Ugyanott, M. i. h. 1081. old.

[4] In dormit. Deip. c. 6. M. gör. sor. 98. k. 347. old.

[5] Hom. 2. de dormit. B. M. V. n. 18. M. gör. sor. 96. köt. 747. s köv. old. V. ö. *Jürgens*, i. h. 613. s köv. old.

A IX. és későbbi századok *szentatyáit* és egyházi iróit olvasd *Jürgensnél*, i. h. a 619—647. old. A *latinok* közül tanukul fölsoroljuk a következőt: *vercelii Ottó* (megh. 960-ban); *chartresi Fulbert* (megh. 1028-ban); *Abaelard* (megh. 1142-ben); *Bernát* (meghalt 1153-ban) és mások; a *görögök* közül: *Studita Theodor* (megh. 836-ban); *Euchaita János* (megh. 1050-ben); *Metophrastes Simeon* (megh. 960-ban); *Glykas Mihály* (megh. 1150-ben) és mások.

Illendő volt, «hogy a dicsőség Ura, aki anyja szűzességét a szülés után is sértetlenül meghagyta, annak szeplőtelen testét, miután lelke elköltözött, romlatlansággal és kiváltságos feltámadással tüntesse ki.»

Ellenvetik ugyan, hogy egynémely régibb *szentatya* kételkedett azon, vajjon a boldogságos Szűz fölvétetett-e *testileg* a mennybe? *sz. Epiphan* a IV. században, Haeres. 78. M. gör. sor. 42. köt. 715. s köv. old.; *toledói sz. Ildephons*, Serm. 6. de Assumpt, M. 96. k. 266. old.; sőt maga *a római* egyház is kételkedett afölött, mert sokáig használta *Usuardus martyrologiumának* azt a helyét, ahol augusztus 15-ére ez találjuk: Máriának az Istenszülőnek elalvása... hogy azonban a Szentléleknek e tiszteletreméltó templomával isteni akarat és szándék mit tett, arra vonatkozólag az egyház józan fölfogása leghelyesebben nyilvánul, midőn inkább bevallja, hogy e téren mit se tud, mintsem hogy valótlanságot vagy illetlent tanítson és fogadjon el.» De *sz. Epiphanius*, amint már jeleztük, nyiltan állítja, hogy *Szűz Máriának* teste minden lehető boldogsággal ékeskedett, sőt amint fennebb jeleztük, annyira bizonyos volt ebben, hogy a boldogságos Szűz halálában még kételkedett is. Ami *toledói* sz. *Ildephonsot* illeti, nem ő szerzője ennek a beszédnek, amint az a tudósok közvéleménye, Olvasd M. 96. köt. 235. oldalon az olvasóhoz írt intelmet (*Jürgens* i. h. 620. old.) *Usuardusnak* 875 körül készült *martyrologiumáról* azt kell megjegyeznünk, hogy jóllehet azt sok klastromban használták, azért még sem képviselt az soha nyilvános tekintélyt. A legtöbb klastromban található ahhoz a szöveghez, amely abban a martyrologiumban a boldogságos Szűznek mennybevételéről szól, hozzáadásokat, javításokat. Ezen martyrologium *hagenoyi* szövegében — Alsat. 1412. — ezek a szavak adattak hozzá: «Mégis minden szent tudós — kivéve az egyetlen *Jeromost* (ez alatt ál-Jeromost kell értenünk), aki annak mennybevételéről semmi bizonyosat sem állít, — azt állítja, hogy (Mária) testestől-lelkestől együtt vétetett föl a mennybe» (*Jürgens*, i. h. 629. old.). Azonfölül a *martyrologium* ezen merész kifejezésével: «az Egyház józan fölfogása nyilvánul, midőn bevallja, hogy e téren mitse tud,» méltán és joggal helyezhető ellentétbe a «Tiszteletreméltó» kezdetű imádság *nagy* sz. *Gergely sacramentariumában*, mely mindig a mennybevétel határozott érveként szerepelt.

Végre senkisem kételkedhetik, hogy nyomósabbnak és többre becsülendőnek kell tartanunk azoknak állítását, kiket a mi érdekünkben bőségesen idéztünk, mint a szerfölött csekély számmal levőknek kételkedését; a kételkedés a tényleges érvekkel szemben mitse számít; ha meg is engedjük hogy egynémely részleges egyház valamikor kételkedett e tárgyban, mégis bizonyos, hogy világosságot nyerve némileg eloszlatták a kétely homályát és nyíltan vallják, valamint ünneplik is a boldogságos Szűznek testileg történt mennybevételét. V. ö. *Billuart*, De myst. Christi, diss. 1. a 8. *Migne*-nél, Curs. Theol. 8. k. 1331. old. Különben a legtöbb hittudóssal meg kell jegyeznem, hogy a boldogságos Szűznek test szerint történt mennybevételéről szóló hagyományt, amely a szertartásban bizonysága szerint, az előbbi századokban különösen a *keleti* egyházban, nemkülönben a *nyugati* egyháznak legfőbb tartományaiban, és amit az V., VI., VII. századbeli *szentatyáknak* legkiválóbb nyilatkozatai is

Megemlítem futólag, hogy a boldogságos Szűz testének mennybevételét egyhangúlag tanítják a *scholasztikusok*, mint: *Nagy Albert*,[1] sz. *Bonaventura*,[2] sz. *Tamás*,[3] sz. *Viktori Hugó*,[4] *Durand*,[5] nemkülönben a XVI. és XVII. század hittudósai, mint *boldog Canisius Péter*, *Canus Menyhért*,[6] akiknél nagyon sok helyen találunk ezen tárgyra vonatkozó nyilatkozatot.

megerősítenek, nyiltan érvényben volt: ezt a hagyományt — mondám — a VIII. és IX. században a *nyugati* egyházban *ál-Jeromosnak Paulához* és *Eustochiushoz* írt levele elfogadhatóbbá tette (v. ö. *Jürgens* i. h. 619. s köv. old.). A következő században a boldogságos Szűznek testével együtt történt mennybevitelét inkább a megfelelőség, méltányosság, mint a hagyomány érveivel bizonyítgatták; míg végre a XII. és XIII. században a hagyomány is előtérbe lépett. (V. ö. *Jürgens* i. h. 629. s köv. old.).

[1] Quæst. 132. super. *Missus est* (*Jürgens*, i. h. 600. és 687. s köv. old.).

[2] Spec. B. Mariae lect. 12. (edit. *Vivès*, 14. k. 269.)

[3] Summ. Theol. P. 3. qu. 27. a. 1. *Ennek* az «angyali üdvözlet»-hez írt magyarázatában a végén ez áll: «Hiszszük ugyanis, hogy (Mária) a halál után föltámadt és mennybe vitetett»; és *ugyanennek* az «apostoli hitvallás»-hoz írt magyarázatában 6. fej. ez olvasható: «a többinek föltámadása a világ végére marad, hacsak némelyeknek az kiváltságképen előbb nem engedtetik meg, mint a sz. Szűznek...»

[4] Lib. 3. Erudit. theol. c. 125.

[5] Lib. 7. de divinis officiis.

[6] V. ö. *Jürgens*, i. h. 639. s köv. old.; *Kurz*, Mariol. 403. s köv. old. *Morgott*, Mariol. 118. old.; Linzer theol. prakt. Quartalschrift 1881. évf. 706, 709. old. Olvasd egyszersmind idevonatkozólag a *nürnbergi passionálét* (edit. ab Antonio Koberger, 1488.) és a «Himmelfahrt Mariä» című vallásos színművet (edit. *Mone*-tól). V. ö. Bildliche Darstellungen stb. 12. s köv. old.

Kérdezed, vajjon a *keresztény műemlékekben* találhatók-e vagy nem erre vonatkozó bizonyítékok? *Válasz*. Igenis, a képeken, sírokban stb. a XIII. századtól kezdve gyakrabban (v. ö. «Die bildlichen Darstellungen vom Tode und der Himmelfahrt Mariä» című művek 27. s köv. old.); de az egyház első századaiból tudtommal még csak nyoma se maradt fönn, és amint hiszem, kétségtelenül nincs is. De máskép áll a dolog a *damaszkusi* sz. *Jánost* követő korral. *Didron* a minap egy a festők számára írt kézikönyvet adott ki, amelyben a görögök számára különösen a hittani és hittani és hitágazati dolgoknak festésére készült törvényeket és vázlatokat adja elő. Ezen kézikönyv nem más, mint a «ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς» című görög műnek fordítása. Ami az általunk vitatott igazságot illeti, abban a könyvben két említésre méltó vázlat fordul elő. Az első (*Didron*, Manual, 281. old.) ez: *A boldogságos Szűznek halála*. Ház. Az ágyban (a kép közepén) a boldogságos Szűz fekszik holtan, a melle felett összetett kezekkel. Az ágy mindkét oldalánál égő gyertyák. Az ágy előtt egy zsidó levágott kezekkel és egy angyal (sz. *Mihály*) kivont karddal. Az ágy körül az apostolok, és *areopagita Dénes*, *Hierotheus*, *Timót* püspökök, az evangéliomos köny-

Bebizonyítható továbbá

3. *a hívők közmegegyezéséből*, akik, amint azt fennebb jeleztük, a *boldogságos Szűznek mennybevitele* ünnepét már a legrégibb időktől fogva a legnagyobb ünnepélyességgel ülték meg és ülik meg mai nap is és ezalatt a testnek és a léleknek mennybevitelét értik; akik továbbá püspökeik vezetése mellett kérve-kérték, hogy ezt az igazságot az egyház hitágazatilag is határozza meg.

Velünk együtt ugyanezt a meggyőződést vallják a *keletiek*. Az *örmények* ugyanis az 1342-ben tartott zsinatban ezt vallják:[1]

vet tartva kezökben. Síró asszonyok. Mindezek fölött (a kép felső részén) Krisztus angyaloktól környezve, karjaival átölelve egy fehér ruhába takart csecsemőt — vagyis a boldogságos Szűznek lelkét. A levegőben a felhőn járó apostolok. A ház bejáratánál *damaszkusi* sz. *János* ezen felírást tartva: Tehozzád méltó ó mennyei Szűz, isteni hajlék, hogy élve jussál föl a mennybe, stb.

Ezen könyvnek: «Die bildlichen Darstellungen vom Tode und der Himmelfahrt Mariä» (25. s köv. old.) névtelen szerzője amelyből ezt a tárgyat említettem, úgy vélekedik, hogy itt a boldogságos Szűznek *haláláról*, vagyis az ő *lelkének* mennybevételéről van szó, mert az emberek lelkét szokták a festők egy csecsemő alakjában ábrázolni. De magában a képnek vázlatában előforduló körülményből, nemkülönben *damaszkusi* sz. *Jánosnak*, a boldogságos Szűz testi mennybevétele kiváló hirdetőjének megjegyzéséből következtetem azt, hogy itt annak testi mennybevételéről van szó; hacsak azt nem akarnók állítani, hogy itt különösen arról a percről van szó, amidőn a boldogságos Szűz meghalt; olyannyira, hogy már itt is feltalálhatók a testi mennybevételnek nyomai, amelyek a másik képen határozottan le vannak festve, amelynek ugyanabban a kézikönyvben (*Didron*, 283. old.) ez a címe: «*Mária mennybevétele.*» Nyitott és üres sír. Csodálkozó apostolok, akik között sz. *Tamás*, ki a boldogságos Szűznek övét tartja kezében. Ezek fölött a levegőben a boldogságos Szűz ég felé emelkedik.

Ellenveted: Ezen festészeti vázlatokból egyáltalán semmiféle érvet sem alakíthatunk magunknak a boldogságos Szűznek testi mennybevételét illetőleg, mivel az egyházi festészet művészetének elsajátítására írt ezen görög kézikönyv, — t. i. Ερμηνεια της ζωγραφικης — nem nagyon régi. De *Didron* a jegyzetekben fölemlíti és meggyőzően kimutatja, példákkal megvilágítja, hogy a XVIII. század művészei a képeknek ugyanazon vázlatait, ugyanazokat az alakokat, stb. sőt ugyanazon szineket is használták, amelyekkel már a X., VI., sőt V. század művészei is éltek. Ezen művészet ugyanis mindenkor az irányadó Egyháztól függött; semmi sem volt egyes emberek meggyőződésére bízva. V. ö. Bildliche Darstellungen stb. 26. old.

[1] *Martène*-nél, Vet. Script. et Monum. nova Collect., 7. k. 250. l.; *Jürgens*, i. h. 647. l.

Bizonyos *arab naptár* valamennyi *keleti* és *nyugoti* egyháznak ezen tárgyra vonatkozó meggyőződését teszi nyilvánvalóvá, mivel augusztus hó

«Tudvalevő dolog, hogy az örmény egyház azt hiszi és vallja, hogy Istennek szent Anyja Krisztus érdemei folytán testével együtt vétetett föl mennyekbe.» Sőt a *görög* elszakadtak a kálvinisták ellen 1672-ben tartott zsinatjukban a szentek tiszteletéről alkotott fejezetben vallják:[1] «Ő maga (Mária) kétségtelenül a legszentebb Szűz, aki, mivel a *földön* azáltal, hogy Istent test szerint szülte és a szülés után sértetlenül Szűz maradt, a legnagyobb csoda volt; hasonlóképen *az égben* is a legnagyobb csodának nevezhető azért, mert *testével együtt vétetett abba föl.* És jóllehet testének fekvőhelye a sír volt, mégis Krisztus Urunkhoz hasonlóan, ki az égbe szállt, ő maga is harmadnapra a mennybe vitetett.»[2]

Végre maga a hit által fölvilágosított *ész* is nézetünk mellett harcol, tekintetbe véve *a*) az igazságot, hogy a Bold. Szűz Isten anyja, vagyis *az Isten-anyaságnak méltóságát*; miként ugyanis Krisztus teste Máriának a teste, a legmegfelelőbb az, hogy valamint az nem volt soha kitéve rothadásnak, azonképen ez se. És miképen is támadhatná meg a romlás ezt a testet, melyben az élet fogantatott?[3] tekintetbe véve *b*) *a B. Szűznek szeplőtelen* 3. az észből.

15-ére ugyanott ez olvasható: «Ugyanakkor ünnepeljük meg a Boldogasszony testének mennybemenetelét is a szírek, frankok (a keletiek mostani felfogása szerint a latinok) és örmények, nemkülönben a rómaiak (vagyis a görögök) tana szerint.» V. ö. *Binterim*, Denkwürdigkeiten, V. 429. l. És az egyesült *koptoknak* naptárában, melyet manapság használnak, ez áll: «A B. Szűz Máriának test szerinti mennybevétele.» V. ö. Innsbrucker theol. Zeitschrift, 1880. évf. 185. l.; 646. l.

[1] V. ö. *Jürgens*, i. h. 646. l. Még a *görögök zsolozsmás könyve* is azt állítja, hogy az egyház a Bold. Szűz Máriának test szerinti mennybemeneteléről szóló tant a szentatyáktól kapta hagyományképen. *Jürgens*, i. h.

[2] Hozzájárul még az a megjegyzés is, hogy sehol e földön nem találunk a B. Szűz testéből ereklyéket. Ha tehát a B. Szűznek oly dicsőséges volt még ezen a földön is a teste, Isten azt nem engedhette volna meg, hogy az ismeretlenül, tisztelet nélkül hagyassék, hanem miként a többi szenteknek testét, az azokat megillető tiszteletben részesítette volna. Ami az *Ephezusban* összegyült atyák zsinatának leveléből merített erre a tárgyra vonatkozó *ellenvetést* illeti, olvasd *Billuart*, i. h. *Migne*-nél, C. Theol. 8. k. 1332. l.

[3] Ugyanezen méltányossági érvvel, melyet a hagyomány érdekében fölhoztunk, nemcsak a *szentatyák*, hanem a *vatikáni zsinaton* összegyült püspökök is igazolták állításuk igaz voltát, amidőn már említett kérelmüket terjesztették elő. (V. ö. *Dr. Martin*, Omn. Conc. Vatic. doc. Collect. 108. l.) Ugyanezt követelte a leggyöngédebb Fiúnak is az általa oly forrón szeretett anyja iránt való

fogantatását, aminek, ha nem is a halált, melyet Krisztus maga is szenvedett, de legalább a testének romlandóságát kellett kizárnia; tekintetbe véve *c) a Bold. Szűznek örökös szűzességét*; ő ugyanis megérdemelte,[1] hogy a dicsőség Ura, ki az ő szűzességét folyton sértetlenül megőrizte, miután e világból elköltözött, szeplőtelen testét is sértetlenül tartsa fönn; tekintetbe véve *d) a Bold. Szűznek mennyei boldogságát*; ő ugyanis megérdemelte, hogy boldogsága mindenképen tökéletes legyen, tehát úgy a lélekre, mint a testre is terjedjen ki; tekintetbe véve végre *e)* azt, hogy *szűz Mária az angyalok királynéja*; méltánytalanság volna ugyanis, hogy az angyali szellemek saját tökéletes természetökben élvezzék Isten látását, Királynéjuknak pedig Isten látásával, amennyiben az a testre is kiterjed, az utolsó itélet napjáig kell várnia.[2]

kegyelete. Ugyanis miképen engedhette volna meg, hogy az ő anyja, ki őt foganta, szülte, keblén viselte, tejével táplálta, és aki ebben az életben testével és lelkével volt hozzáfűzve, halála után tőle annyi évszázadon keresztül még testileg is el legyen választva?

[1] Miként azt *damaszkuszi sz. János* II. Ben. de Assumpt. 18. sz. M. gör. sor. 96. k. 747. s kk. ll. mondja.

[2] Legyen szabad e helyen *damaszkuszi* sz. *János*-ból, ki ezen igazságnak legelszántabb védője volt, és azt nemcsak a leghatározottabban tanította, hanem nnek érdekében a legbőségesebb méltányossági érveket is halmozta össze, a következőket idéznünk (Serm. II. in dormit. B. M. V. 14. sz. M. gör. sor. 96. k. 739. s kk. ll.): «Kevésbbé megegyező volt ugyanis az, hogy azon isteni hajlék (Mária mint Isten-szülő) . . . a föld méhébe zárassék. Sőt inkább, valamint az a rothadatlan test, melyet Isten belőle az ő személyével fűzött össze, a sírból harmadnapra föltámadt, ép úgy méltányos volt, hogy a sírból ez is kiragadtassék, és az Anya a Fiához költözzék; és valamint ő ehhez leszállt, ép úgy kellett neki is egy nagyobb, kiválóbb hajlékba, vagyis Fiához a mennybe vitetnie. Szükséges volt, mondám, hogy ő, aki Istent, az Igét fogadá vendégül méhébe, Fiának isteni hajlékában helyeztessék el; és valamint az Úr azt mondá, hogy neki mindazokban kell lennie, melyek az ő Atyáéi, ép úgy méltányos volt, hogy az Anya is Fiának országában tartózkodjék, vagyis az Úrnak házában és az Úr házának csarnokaiban. Mert ha abban van hajléka valamennyi örvendezőnek, hol lenne az örömnek oka? Szükséges volt, hogy annak teste, ki a szüléskor szeplőtelenül tartotta meg szűzességét, a halál után sértetlenül tartassék fönn. Szükséges volt, hogy az, ki a Teremtőt, mint csecsemőt hordozta méhében, az isteni hajlékban lakjék.

Szükséges volt, hogy a jegyes, kit az Atya jegyezett el, a mennyei ágyban feküdjék. Szükséges volt, hogy az, ki a Fiát keresztfán látta, és a tőrt, melyet a szülés alkalmával kikerült, akkor keblébe fogadta, ugyanazt az Atya mellett ülni lássa. Szükséges volt végre, hogy az Isten anyja mindazokat birja, melyek az ő fiáéi, és az összes teremtmények által tiszteltessék. Jóllehet

377. A hittudósok helyütt azt kérdezik, vajjon a bold. Szűzön kívül *mások is megelőzték-e a közös föltámadást?* Vajjon mások is föltámadtak-e már?

Azt kérdezhetné valaki, hogy a többi kevésbbé lényeges kérdéseket mellőzzem, vajjon a föltámadásnak és a mennybe-

ugyanis az örökség a szülőkről mindenkor átszáll a gyermekekre, most mégis — hogy egy bizonyos tudós szavaival éljek, — fölfelé vette folyását a szent folyamoknak forrása. A Fiú ugyanis minden teremtett dolgot anyjára bizott.» V. ö. *Római zsolozsmakönyv*, a bold. Szűz mennybevétele ünnepe, 4. olv. s a kk.

Aki azonban még bőségesebb érveket kiván véleményünk mellett, az olvassa a «De Assumptione B. M. V.» czímű egy kötetes könyvet, mely a legnagyobb valószinűség mellett a 9. században készült *(Alkuintól?)*. Található sz. *Ágoston* művei közé csúsztatva, M. 11. k. 1141. s kk. ll. Itt ezek olvashatók: «Nem merem azt állítani, mert képtelen vagyok elgondolni, hogy az a legszentebb test, amelyből Krisztus testet vett föl, és melyben az isteni természetet az emberivel egyesítette, amelyben nem vesztette azt el, amije volt, hanem azt vette magára, amije nem volt, melyben az Ige testté, az Isten emberré lőn, ez a test a férgeknek étkül adatott.»

Nem lesz haszonnélküli, ha ezen könyvről e helyütt rövid áttekintést nyújtunk. Az előszóban hathatós imával fordul az isteni világossághoz, hogy méltóan válaszoljon azon kérdésekre, melyek a bold. Szűznek és Isten Anyjának ideiglenes haláláról és örökös mennybevételéről tétettek. («Téged, mindenható Atya Isten [így sóhajt föl], könyörgő imában kérlek, hogy te, ki a felhőknek parancsolsz, és azok záporesőt hullatnak, ki a hegyeket érinted és azok füstölögnek, ki a földet megnyitod, és az termel, parancsold meg hogy mit mondjak, nyújtsd azt, hogy előadjam, és nyisd ki a számat, hogy arról beszéljek. Szerfölött megtisztelő reám nézve ugyanis Uram, és szívemre nézve, hogy a Te Fiadnak Anyjáról beszélhetek, és annak legszentebb testéről tartandó beszédekkel foglalkoztathatom nyelvemet, aki egyedül volt méltó, hogy az Istenembert foganja és méhében viselje; aki Isten trónjává, és az örök király palotájává tétetett.») Az I. fejezetben kimutatja, hogy ő a bold. Szűz iránt való szeretetből fogott ezen tárgynak fejtegetésébe. A II. fejezetben azt állítja, hogy a Szentírásban a B. Szűznek mennybevételéről mitsem lehet olvasni; azért (III. fejezet) a hit által megvilágitott észt misem hátráltatja, hogy e tárgyat tovább fürkészsze. Vajjon Mária ment volt-e *Ádám átkától* (Gen. III. 19.), azt szerző nem meri állítani, de (IV. fejezet) *Éva átkától* (Gen. III. 16.) bizonyosan ment volt. Az V. fejezetben kérdezi, «ha tehát (Krisztus) teljesen meg akarta óvni az anyját a szűzességnek szemérmével, miért nem akarná ugyanazt rothadatlanul megóvni a romlás utálatosságától?» és azt feleli, ez legjobban illenék úgy Krisztusnak anyja iránt való szeretetéhez, mint Máriának Krisztussal való vérrokonságához, és Máriának Krisztussal való kölcsönös összeköttetéséhez. A VI. fejezetben a testileg történt mennybevitelről táplált véleményét fejti ki, mondván: Mert képtelen vagyok elképzelni, nem merem azt állítani, hogy Máriának, Isten anyjának teste a férgeknek étkül adatott. A VII. fejezetben azt állítja, hogy legmegfelelőbb, ha Máriának az Isten anyjának lelke és teste is ott van, ahol Krisztus akarja, hogy az ő szolgái legyenek. A VIII. fejezetben kimutatja, hogy Krisztus a B. Szűzet

vételnek ezen kiváltságában részesültek-e azok a Szentek, akik *Krisztus Urunk föltámadásának idejében támadták föl?* és akik[1] «kilépvén a sírokból, az ő föltámadása után a szent városba jövének, és sokaknak megjelenének».

A *szentatyák* némelyike, mint sz. *Ágoston*,[2] sz. *Jeromos*,[3] úgy látszik, tagadják; ugyanazt cselekszi legújabbkori tudósaink egyike: *Mazzella bibornok*.[4] Míg mások, mint sz. *Ambrus*, sz. *Hilarius* stb., azt állítják, hogy ezek Krisztus teljes föltámadásának mintegy első zsengéi; élő és kétségbevonhatatlan tanúi, a halhatatlan életre támadtak föl. Ezen igenlő nézetet vallja sz.

a romlástól *megőrizhette*. Akarta is, mert illő dolog volt. A IX. fejezetben jelzi, mily meggyőződéssel állította, azaz mennyi bizonyossággal határozta azt meg, hogy a B. Szűz testével együtt vétetett föl az égbe.

Egyéb hasonló méltányossági érveket olvashatunk *Suarez*-nál, i. h. Disp. 21. sect. 2.; *Jürgens*, i. h. 618. l., *Ludovicus de Ponte*-nál, Elmélk. V. R. 36. elm.; ezen utolsó a többiek között még azt az érvet is fölsorolja a B. Szűz testszerinti égbevitele mellett, hogy attól kezdve egészen ítéletnapig és mindörökké fönmaradjon a B. Szűzben az Isten-anya elnevezése, amely elnevezés szó szerint nem illeti meg csak a lelket, hanem a test és a lélek összetételét.

Ami a B. Szűznek testileg történt mennybevételéről szóló irodalmat illeti, olvasd sz. *Tamást*, Summ. Theol. P. 3. qu. 27. a. 1.; qu. 83. a. 5. ad 8.; *Suarezt*, in 3. P. s. Thomae, qu. 37. disp. 21. sect. 2.; *b. Canisius Pétert*, De M. V. incomparabili et Gen. Dei (*Migne*, Summa aurea 4. k. 62. coll.); *Baroniust*, Annal. eccl. ad a. 48. n. 10. sequ. Annos. ad Martyr. Rom. 15. Aug.; *Natalis Sándort*, Hist. eccl. saec. II. c. 4. a 3.; *Gottit*, Theol. schol. 4. k. 694. s kk. ll.; *Billuartot*, i. h.; XIV. *Benedek pápát*, Comment. de D. N. J. Christi, Matrisque eius Festis II., 112. s kk. ll.; *Martenet*, De antiquis eccles. ritibus, III., 201. l.; *Passagliát*, De immac. conceptu, III. r., VI. f. 1. sz.: *Jürgenst*, i. h. 596—650. ll.; *Kurzot*, i. h. 378—417. ll.; *Morgottot*, Mariol. 117. s kk. ll.; *Gaudinust*, Assumptio corporea Mariae Virginis indicata, Páris, 1670.; *Lanat*, La Resurrezione e corporea Assunzione al cielo della s. V. Madre di Dio, Róma, 1880.; *Vaccarit*, De Virg. B. Mariae morte resurrect. in coelum assumta, *Ferrari*, 1881, II. kiad.; *Arnaldit*, i. h.; *Wetzer és Weltet*, Kirchenlexikon, I. kiad. VI. k. 876. s kk. ll.; *Kraust*, Realencyclopaedie, I. 496. l.; *Eggert*, *Brixner* Kirchenblätter, 1872. évről. 9. s kk. szsz.; *Augsburger* Pastoralbl. 1870. évről, 1. s kk. szsz.; *Bambergner* Pastoralbl. XII. évfoly. 47. s kk. szsz.; *Scienza e la Fede*, 1869—1870. évfoly., III. k. 7—9.; és *Scuola catolica*, Milano, 1880. s kk. évek; *Schäfer*, i. h. 207. l.

[1] *Máté* 27. 53.

[2] Levél Evodiushoz, 15. n. 2. M. 33. k. 699. old.

[3] A *Máté*, 27. 53. fölött, M. 29. k. 615. old.

[4] De Deo creante, 1362. sz.

Tamás[1] és sokan követői közül. *Suarez*[2] annyira megy, hogy abból, mivel azok Krisztussal támadtak föl és szálltak föl az égbe, következtet arra, hogy a boldogságos Szűz sem nélkülözhette ezt a kiváltságot a halál után.

Szükséges a *chiliazmust* is különösen tárgyalnunk.

378. Tétel: *Azon nézet, mely azt vallja, hogy van kettős föltámadás, t. i. az első az igazaké, a második a gonoszoké, és hogy Krisztus ezen a világon ezer évig fog dicsőségesen uralkodni: hamis, amiért is határozottan elvetendő.*[3] Nincs kettős föltámadás.

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 77. a. 1. ad. 3. ez olvasható: «Úgy látszik, hogy Jeromos a szenteknek Krisztussal együtt történt ezen föltámadása fölött kételkedik ... vajjon ugyanis bizonyságot tevén a föltámadásról, nem haltak-e meg újra, olyannyira, hogy ez azoknak inkább oly föltámasztása volt, miként Lázáré, aki újra meghalt, mint igazi föltámadás, amilyen a világ végén lesz; vajjon csakugyan föltámadtak-e a halhatatlan életre, folytonosan saját testükben élve, és Krisztussal testileg is fölszálltak-e a mennybe, miként a magyarázat azt mondja, *Máté*, 27. És ez valószinűbbnek látszik, mert azzal kapcsolatosan, hogy Krisztusnak igazi föltámadásáról valódi bizonyságot tettek, méltányos volt az, hogy ők is tényleg igazán támadjanak föl, miként azt sz. *Jeromos* mondja. Nem is ő miattuk maguk miatt részesültek a kiváltságos föltámadás kegyelmében, hanem, hogy Krisztus föltámadásáról tanúbizonyságot tegyenek. És ez tanubizonyság volt az újszövetség hitének megalapítására. Amiért is ez illendőbb tett volt az ó-szövetségi atyák részéről, mint azok részéről, kik már az új-szövetség megalapítása után haltak el. Mégis tudnunk kell azt, hogy, ha az evangelium említést is tesz a Krisztus föltámadását megelőző föltámadásról, azt mégis, miként az az összszövegből kiviláglik, úgy kell tennünk, mintha az megelőzésképen mondaná, a mit a történetírók gyakrabban használnak. Igazi föltámadással Krisztus előtt senkisem támadt föl; azért, mert ő maga az *elhünytak zsengéje*, miként azt az I. Kor. 15. mondja; jóllehet Krisztus föltámadása előtt föltámadt némely ember, miként az *Lázár* esetéből kitűnik.» De v. ö. azt is, mit sz. *Tamás* írt ugyanott (in corp.) qu. 53. a. 3., ahol úgy látszik sz. *Ágoston* nézetét fogadja el.

[2] In 3. P. s. Thomae disp. 21. sect. 2. Ugyanazt, amit *Suarez* állít, korunknak sok más hittudósa is állítja, pl. *Hurter*, Comp. theol. dogm. III. k. 667. sz.

[3] Ugyanez áll a chiliastáknak többi nézetéről is, amelyeket már fölsoroltunk. Mindazonáltal megjegyezzük, hogy ez nem áll arról a nézetről, mely szerint a világra annak vége előtt némileg boldog korszak fog fölvirradni, amelyben az emberek olyannyira Krisztus törvényei szerint fognak élni, hogy közöttük vagy egyátalán egy sem, vagy pedig legalább is alig lesz valamelyes bűn föllelhető, és így az Egyházra többé-kevésbbé boldog sors fog bekövetkezni. Mert hasonló remény sem a Szentírással, sem a keresztény vallásnak, sem pedig az Egyháznak jellegével nem ellenkezik. Hasonlóképen megjegyezzük, hogy az Egyház a *subtilis*, vagyis *mérsékelt chiliazmust* nem kárhoztatja, amiért is

Bizonyítjuk. 379. A *Szentírás*[1] határozottan azt mondja, hogy mindnyájan csak *egyszer*, és pedig az utolsó napon fogunk föltámadni (pl. *Ján*. 6. 39.), és *ez egyszerre* fog megtörténni úgy az igazak, mint a gonoszok részéről (I. Kor. 15. 51.). Tehát lehetetlen a kettős föltámadást megállapítani. Épúgy Krisztus jövendő országát az Angyal örökkévalónak jósolja meg (*Luk*. I. 32. 33.) «és országlani fog *Jákob* házában mindörökké, és az ő országának nem lesz vége»; amit az Egyház a *konstantinápolyi zsinaton* az *apostoli hitvallás* következő szavaival állapított meg: «Az ő országának nem lesz vége.» Tehát nem szabad Krisztus Urunknak és ő Szenteinek országlását ezer évre leszállítani. Továbbá az itélet leírásából, amely Máténál (25. fej.) olvasható, kitetszik, hogy Krisztus földi országa részére a föltámadás után semminemű időköz nem lesz, hanem mindnyájan azonnal hivatnak az utolsó itéletre, amely után a gonoszokat az örök kínokra küldi. Továbbá sz. *Pál* apostol az I. *Tesszal*. 4. 16-ban az igazak föltámadását leirván, világosan jelzi, hogy azok az itélet után azonnal mennybe ragadtatnak Krisztussal: «Azután, mi, akik élünk, kik meghagyatunk, együtt ragadtatunk el azokkal a felhőkbe, Krisztus elé a levegőégbe, és így mindenkor az Úrral leszünk.» Végre misem ellenkezik annyira az evangéliumi szellemmel, mint a földi és testi boldogság (Róm. 14. 17.): «Mert az Isten országa nem étel és ital»; ellenkezik továbbá még ez a boldogság a föltámadás után bekövetkező állapottal, melyről Krisztus Máténál (22. 30.)

Ribeira, *Calmet*, *Cornelius a Lapide* stb. sz. *Jeromos* és sz. *Ágoston* vezérlete alatt nem merik ezt a nézetet *eretneknek* mondani. Sz. *Ágoston*, miként azt már fönnebb jeleztük, Civ. Dei l. 20. c. 7. n. 1. M. 41. k. 667. l. ezeket mondja: «E vélemény még türhető lenne, ha valaki azt hinné, hogy a szentek ezen nyugvó napon Istennek színről színre látása által valamely szellemi gyönyörben fognak részesülni. Mi magunk is azelőtt ezen véleményben voltunk. Mivel azonban azt mondják, hogy az akkor föltámadók a legmértéktelenebb testi lakmározásoknak adják át magukat, melyben az ételnek és italnak olyan bősége lesz, hogy nemcsak mértéket nem fognak tartani, hanem dobzódásuk szinte hihetetlen méreteket vesz. Ezen véleményben csak érzéki emberek osztozhatnak.» *Muzzarelli* (dissert. 3. de regno millenario) a *mérsékelt* chiliazmust «ugyan nem vallja eretneknek», de azt «korunkban legkevésbbé se valószinű nézetnek» állítja, «mert az egyrészről nem alapszik komoly tekintélyeken, másrészről pedig, mert nagyon komoly és mellőzhetetlen tekintélyek vannak ellene». V. ö. *Franzelin biboros*, De Tradit. thes. 17.

[1] A *Jel*. *20. fej*. *1*. s. kk. verseiről alább még bővebben lesz szó.

ezeket mondja: «Mert a föltámadásban nem házasodnak, sem férjhez nem mennek; hanem lesznek, mint az Isten angyalai a mennyben.»[1]

[1] *Ellenvetik* a chiliasták: A Jel. 20. fej. 1. s. kk. vv.-ben kettős föltámadásról és Krisztus ezer éves országáról van szó, mely a két föltámadás között fog virágzani; tehát. *De* ezt hiába vetik ellen, mert a Jel. Könyve 20. fej. 1—13. vv. így hangzanak: «És láték egy angyalt . . . . . És megragadá a sárkányt . . . . ., ki az ördög és a sátán, és lekötözé azt ezer esztendőre. . . . . . És láték székeket . . . . . és (látám) azok lelkeit, kik lefejeztettek Jézus bizonyságtételeért . . . . ., és éltek és országlottak Krisztussal ezer esztendeig. A többi halottak nem élednek föl, míg el nem telik az ezer esztendő. Ez az első feltámadás. Boldog és szent, kinek része van az első feltámadásban; azokon nincs hatalma a második halálnak, hanem az Isten és Krisztus papjai lesznek és vele országlanak ezer esztendeig. És mikor eltelik az ezer esztendő, a sátán feloldatik tömlöcéből. . . . . . És látám a holtakat, a nagyokat és kisdedeket . . . . . és a tenger előadá a holtakat. . . . . .»

Ezen hely *magyarázatának* megvannak a maga nehézségei, amely (t. i. nehézség) a szentírásmagyarázók eszét nem kis mértékben foglalta el. A *chiliasták* ezt a szöveget, mely ennek az országnak örömeiről, tartósságairól, stb. szól, *betű szerint való* értelemben veszik; és ily úton-módon az idézett szövegben az ő véleményük részére nyernek érvet. De az első négy század legtöbb sz. atyái és szentírásmagyarázói, nemkülönben az V. századnak minden egyházi írója egészen századunkig — kivéve természetesen a chiliastáknak kedvezőket — úgy azokat a szavakat, melyek ezen országnak jellegére, valamint azokat, melyek annak tartamára vonatkoznak, *átvitt* és *szellemi* értelemben veszik. *Azon ezer év* a Jelenések Könyvében — így mondják — azt az időt jelenti, mely Krisztus első eljövetele, vagyis inkább, mely a kereszténység tanának az egyes országokban való elterjedése és az Antikrisztus csábítása között telik ki. *Az Antikrisztus csábításáig* mondám: Ez kitűnik ugyanis, ha a Jel. Könyve 20. fej. 20. versét a 20. fej. 1—13. vv.-vel (különösen a *görög* szöveggel) összehasonlítjuk, hogy az Antikrisztus már az ezer éves ország megkezdése előtt vettetik a kénkővel égő tóba, és az ezer év után csakis az ördög támadja meg az egyházat és nem maga az Antikrisztus. De jól meg kell jegyeznünk, hogy a Jel. Könyve vadállata alatt nemcsak a megszemélyesített Antikrisztust kell érteni, hanem tágabb értelemben a megelőző világnak mindazon hatalmasságát, mely Krisztusnak és az Istennek ellensége. Tehát a Jel. Könyve 14. fej. 20. v. *vadállata alatt* nem magát az Antikrisztust, hanem a pogány (római) uralmat érthetjük; a személyes Antikrisztus azonban az ezer éves uralkodás után fog megjelenni. *A vadállat megfogatása* alatt nem az ő hatalmának teljes megszünését, hanem csakis uralmának csökkenését kell értenünk. A *lefejezettek lelkei* alatt, kik élnek és országlanak Krisztussal ezer esztendeig, miként azt *némelyek* akarják, a szent vértanúk lelkeit kell értenünk, kik betöltvén üldöztetésök idejét, vagyis a kereszténységnek a világ fölött nyert győzelme után — hogy úgy mondjam — Krisztussal e világon mintegy uralkodnak, vagyis Krisztus ezen győzelmében részesülnek. *Mások* szerint a *lefejezettek lelkei* mindazon szentek

Ami a szentatyákat illeti, azoknak legtöbbje már a 2. és 3. században is határozottan elvetette és élesen megtámadta a

lelkei, akik Krisztus halála után (vagy az Egyháznak a világ fölött nyert győzelme idejétől) folytatólag az Antikrisztus eljöveteléig a mennyei boldogság részeseivé lettek. És azért az «*élet*» alatt, amelyet élnek, a *lelkileg boldog életet* kell értenünk, és az «*első feltámadás alatt*» az ezen életre való áttételt. A testek feltámadásáról itt említés sincs téve. Ezen előszócska «*míg*» azon határidőt jelenti ugyan, amely előtt a gonoszok nem élnek boldog életet, de nem egyszersmind azt is, hogy a gonoszok ezt azután el fogják nyerni. Ha az «*első feltámadás*» alatt a lelkek életét és országlását kell értenünk, abból nem következik, hogy ennek ugyanaz az értelme, mint a *testek feltámadásának*, melyről a 13. versben van szó, mert jóllehet ebben a versben a testek föltámadásáról van szó, azt nemcsak nem nevezi *feltámadásnak*, hanem *másodiknak* sem.

Mit akarnak végre ezek a szavak jelenteni: «*Boldog és szent, kinek része van az első feltámadásban: azokra nincs hatalma a második halálnak.*» Ha úgy akarod, sz. *János* ezen szavakkal kettős föltámadást akart jelezni: az első azoké, akik kegyelem állapotában haltak meg, és kik — miként azt már mondtam — a mennyben elnyerendő boldog életre támadnak föl; a másodikban minden egyes igaz fog részesülni, a midőn testét ismét magára vevén, azt halhatatlan dicsőségbe viszi. Az első halál minden megkülönböztetés nélkül egyenlő, t. i., amidőn ugyanis a lélek a testtől elválik. A második halálban csak a gonoszok részesülnek, amidőn testökkel együtt az örök kárhozatra vettetnek. Sz. *Ágoston*, Civ. Dei l. 20. c. 6. n. 2. M. 41. k. 666. old. ezeket mondja: «Valamint két újjászületést különböztetünk meg, . . . az egyiket, t. i. mely a keresztségben történik, s ez hitbeli; a másikat, mely a testet illeti, s mely annak a nagy és utolsó itélet alkalmával bekövetkezendő romolhatatlanságában és halhatatlanságában fog állani: — úgy föltámadást is kettőt kell megkülönböztetnünk: egyik az első, mely az életben megy végbe s a lélek föltámadásában áll, és mely megóv a második haláltól; másik a második, mely most nincs, és csak a világ végén fog bekövetkezni, s nem a lélek, hanem a test feltámadása, mely az utolsó itélet által némelyeket a második halálra, másokat ellenben a halált nem ismerő életre fog vezetni.»

Ugyanezen helyen előadja sz. *János* azt is, *mi fog történni az ezer év után?* amidőn folytatólag mondja: «És mikor eltelik az ezer esztendő, a sátán feloldatik tömlöcéből és kijő, és elcsábítja a nemzeteket.» Ezekben van kifejezve az Antikrisztus ideje. «És láték nagy fehér királyi széket, s azon egy ülőt.» Ezekben Krisztus második eljövetelének ideje van kifejezve. És látám a holtakat, a nagyobbakat és kisdedeket állani a királyi szék előtt. És a könyvek megnyittatának . . . és megitéltettek a holtak azokból, mik a könyvekben valának írva, az ő cselekedeteik szerint. És a tenger előadá a holtakat, kik benne valának.» Ezekben a testnek föltámadása és az utolsó itélet van kifejezve. «És aki nem volt beírva az élet könyvébe, a tűznek tavába vettetett». Itt az örök kárhozat nyert kifejezést Krisztus ezen mondása szerint: «Menjetek az örök kárhozatba,» mely a gonoszban beteljesedik. 20. f. 1. s v. old. ezek: «És láték új eget és új földet . . . a szent várost, az új Jeruzsálemet Istentől

chiliasmust, mint *Origenes*,[1] *Cajus*, a *római* [2] egyház áldozópapja; sok szentatya élt továbbá a 4. század előtt, kik a chiliasmust, nem téve abban különbséget a tulajdonképeni és a mérsékelt között, az eretnek-felekezetekhez sorolják, mint *Gennadius*,[3] és mások; és az 5. századtól kezdve valamennyi szentatya és egyházíró között egyet se találunk, ki a chiliasmust nem vetné el, mint eretnekséget, vagy mint tévtant, amelynek nincs *alapja*. Igy *Özséb*, *szír* sz. *Efrem*, sz. *Vazul*, *nazianzi* sz. *Gergely*, sz. *Epiphanius* és mások. Sz. *Jeromos* és sz. *Ágoston* azonban, miként azt már jeleztem, a mérsékelt chiliasmust tűrhetőnek tartották; de ezt azon szempontból tették, mert azon keresztény hivők iránt, kik ezen tannak hódoltak, szigorúbbak lenni és őket a hit megsértésével vádolni nem akarták; miközben arról egyáltalán nem voltak meggyőződve, hogy az ezer éves uralkodásról szóló tan önmagában véve a kinyilatkoztatásban nem bír semmi támponttal. Mindkettő gyakran adott kifejezést azon meggyőződésének, hogy Krisztus csak egy ízben lesz eljövendő, megitélni az eleveneket és holtakat. Sz. *Jeromos*[4] így ír: «Hogy azonban Krisztus urunk kétszer fog eljönni, azt úgy a próféták összes jóslata tanítja, valamint az evangéliumi hit is: először alázatosságban, másodszor dicsőségben lesz eljövendő» ; és sz. *Ágoston*[5]

leszállani az égből . . . Ezek alatt a megújított földet és a látnokilag leírt mennyei boldogságot kell értenünk, ahová az igazak lelkei testökkel együtt szállnak. Tehát nagyon helytelenül kapaszkodnak *a chiliasták* a *Jelenések könyvébe*. Mert azon ezer év, melyről *sz. János* tesz említést, nem az általános itélet után, hanem előtte fog eltelni; és valamennyinek feltámadása és az utolsó itélet után azonnal a tűztóba taszíttatnak a gonoszok és azonnal a mennybe vétetnek az igazak. V. ö. *Viat. a Cocal.* Tentam. theol. schol. VI. k. 9. ért. 7. fej.; *Hurter*, Comp. dogm. III. k. 776. k. V. ö. *Allioli*-t is, a *Jel. Könyve* 20. f. 1. s köv. verseit.

[1] Az alapelvekről (περὶ ἀρχῶν) l. 2. c. 11. M. gör. sor. 11. k. 240. s köv. old.: Igy történt azután, hogy némely egyházi író kételkedett a *Jelenések Könyvének* valódiságán (v. ö. *Özséb*, Hist. Eccl. 8. k. 25. f. M. gör. sor. 20. k. 698. old.), mert úgy látszott, hogy ez maga is a chiliasmusnak kedvez.

[2] V. ö. *Özséb*, Hist. Eccl. 3. k. 28. f. M. gör. sor. 20. k. 274. old. A *római* egyházban a chiliasmusnak sohasem volt sok követője.

[3] Eccles. dogm. c. 55. f. M. 58. f. 944. s köv. old. Olvasd egyúttal *ennek* már idézett szavait, ahol kimondja, hogy mindnyájan *egyszerre* támadunk föl.

[4] 121. Lev. 11. f. M. 22. k. 1036. old.

[5] De octo quaest. ad Dulcitium, qu. 3. n. 2. M. 40. k. 159. old.

így ír: «Azon kérdésedre, vajjon hinnünk kell-e, hogy az Úr eljövetele alkalmával azonnal meglesz az itélet, azt hiszem elegendő válasz az apostoli hitvallás, melylyel valljuk, hogy Krisztus Atyjának jobbja felől eljövendő lesz megitélni az eleveneket és holtakat. Mivel tehát ez az oka az ő eljövetelének, mit cselekednék majd akkor, ha eljövendő lesz, hacsak azt nem, amiért el fog jönni?»

Ugyanez a meggyőződése a *scholastikus hittudósoknak* is, kik a chiliasmust egyhangulag elvetik; így sz. *Tamás* nagyon sok helyen.[1] Sz. *Bonaventura*, az igazaknak és gonoszoknak egyszerre bekövetkező, feltámadásáról szóló tant, melynek elfogadása pedig egyenlő a chiliasmus elvetésével, katholikus tannak tartja.[2] *Soto*, ki a *trienti* sz. zsinaton jelen volt, azon véleményben van, hogy a chiliasmus meséit az érzéki vágyak találták föl.[3] Époly meggyőződésben vannak a *trienti* szent zsinat *után* élő tudósok, kik a chiliasmus tanát hamisnak és már-már lejártnak tartják, mint *Bellarmin*,[4] *Suarez*,[5] stb.

Végre az *ész* is, mely a kinyilatkoztatott hitcikkelyekre tekintettel van, okvetlenül elveti a chiliasmust. A chiliasták véleménye szerint az igazak a föltámadás után ezer évig élnének e földön, ezután fog csak történni a gonoszok föltámadása és a jók az itélet kimondása után az isteni Bíróval együtt röpülnek a mennybe. Tehát voltaképen a jók boldogsága ezer évvel később kezdődnék föltámadásuk után. De miként azt már kimutattuk, katholikus tan az, hogy a szentek lelke, kiknek mitsem kell már kiengesztelniök, *azonnal Isten látására jutnak.*

[1] In 4. Sent. dist. 43. qu. 1. a 3. sol. quaestiunculae ad 4. így ír: «Azt kell mondanunk, hogy ezen szavak ötletéből (Jel. 20. 5.), amint sz. Ágoston azt elbeszéli (Ist. vár. 20. k. I. f.), némely eretnek azt állítja, hogy az első feltámadás lesz azon megholtaké, kik Krisztussal ezer évig fognak uralkodni, amiért is chiliastáknak vagyis ezeréveseknek neveztettek; sz. Ágoston azonban kimutatja, hogy ezen szavakat máskép kell értenünk, t. i. a lelki feltámadásról.» V. ö. *ugyanannál*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 77. a. 1.

[2] In 4. Sent. dist. 43. a 1. qu. 3.; *Vivès* kiadása, VI. k. 455. old.

[3] In 4. Sent. dist. 43. qu. 2. a. 1.

[4] Aki felemlítvén (de Rom. Pont. III. k. XVII. f.) *Lactantiusnak* a kettős feltámadásról, és Krisztusnak ezer éves országlásáról szóló véleményét, ezeket fűzi azokhoz: «Ez volt nézete nagyon sok réginek, mint Papiasnak, Justinnak, Irénnek, Tertulliánnak, Apollinarisnak ... De az már-már lejárta magát, mint minden agyoncáfolt tévtan.»

[5] In s. *Thomam*, P. 3. disp. 50. sect. 8.
V. ö. *Franzelin bíboros* De Trad. XVI. tétel.

Figyelembe vehetünk még egyetmást: a chiliasták véleménye szerint az ezer éves ország tagjaivá nemcsak azon szentek lennének, akik föltámadnak, hanem ezek közé még azon igazak is bejutnának, kik Krisztus második eljövetele alkalmával életben lesznek, kik az emberi nemet ezer éven át terjesztenék. De ily úton a holtak föltámadásába helyezett hit megszünnék, mert az illetők ezt saját szemökkel látnák, tehát nem képezhetné hit tárgyát stb.[1]

IV. CIKKELY.

A testnek a föltámadásban való azonosságáról.

380. Azon tanhoz fogunk, mely az egész föltámadásról szóló igazságnak sarkpontja, t. i. hogy a föltámadásban az ember ugyanaz lesz, ami a halálban megszünt lenni; vagyis, hogy az embereknek, akik föl fognak támadni, tényleg nemcsak lelkök, hanem testök is ugyanaz lesz, melyet haláluk előtt birtak.

381. Tétel: *Mindenki ugyanazzal a testtel fog föltámadni, amelyet még életében viselt.* Tétel.

382. *Ugyanazon testtel, amilyent még életében viselt*, mondám; Magyarázat.
nem mintha a föltámadás alkalmával kivétel nélkül mindazon

[1] V. ö. hasonló okoskodásokat *Wetzer* és *Welte* Kirchenlexikonjában, II. kiad. IV. k. 149. old.

A chiliastáknak oly értelemben vett nézete, hogy az Egyháznak Krisztus eljövetele *előtt* sok századon át a legboldogabb állapota lesz, a Szentírás azon szavaival ellenkezik, amelyek (Apost. Csel. 14, 21.) azt mondják: «Sok háborúságon át kell bemennünk az Isten országába; és ismét (II. Timót 3. 12): «Mindnyájan, kik ájtatosan akarnak élni Krisztus Jézusban, üldözést fognak szenvedni» stb. Megengedve már most az Egyháznak ezen legboldogabb állapotát, a Szentírás ezen szavai nem valósulnának meg. Ezen nézettel ellenkezik továbbá *Krisztusnak*, a fejnek és a vezérnek *példája*, aki szenvedve és véres halált halva ment mennybe és mondá: aki követni akar engem, tagadja meg önmagát, vegye föl keresztjét és kövessen. Végre *Hurterral* azt kell kérdeznünk (Comp. dogm. III. k. 862. sz.), miképen értendő azon igazak állapota, kik abban az időben még élni fognak, vajjon az érzéki vágyak és az áteredő bűnnek többi utókövetkezményei nélkül-e, avagy talán azokkal? Az elsőt nem állíthatjuk, ha a *trienti* szent zsinat 5. ül. 5. kánonjára figyelemmel vagyunk. Ha pedig a másodikat kell értenünk, ezen igazaknak állapota nem lesz oly túlságos boldog, miként azt a chiliasták álmodják, kik az embernek állapotát az ezer éves országlás alatt paradicsominak mesélik.

részecskék, amelyek valamikor a testben megvoltak, valamenynyien hiány nélkül összeállnának, hanem csakis azok és annyi, amelyek ilyen testnek alakítására elégségesek.[1]

Erről szükséges azonban egy kissé bővebben szólanunk. A feltámadás által az ember *ugyanaz* lesz, ami halálakor megszünt lenni. De mi szükséges ahhoz, hogy az embert *ugyanannak* tarthassuk? Az ember lélekből, mintegy alakból és testből, mintegy anyagból áll. A lélek a testnek állagi alakja; a lélek a testtel való egyesülése által eszközli, hogy a test emberi, élő test legyen. Tehát a feltámadóknak ugyanazonosságához nem elegendő, hogy bennök a lélek ugyanaz legyen, hanem szükséges, hogy a test is egyszersmind ugyanaz a test legyen, melyet az ember, amidőn még e földön élt, viselt.[2]

[1] Testünk anyagi részecskéi még földi életünkben sem maradnak mindig ugyanazok, mert a táplálkozás, az anyagcsere által folytonosan változnak; és mégis, dacára ezen folytonos anyagcserének, *egy és ugyanaz az ember* marad mindenki egész életén át, olyképen ugyanis, hogy *megmarad egy és ugyanazon emberi testben* számszerint ugyanaz a lélek, azonkívül az egy és azonos emberi test határozott jellege, amely a tulajdonságok és járulékok egy és ugyanazon veleszületett jellemével van szoros kapcsolatban. Ezek a teste épen ehhez a lélekhez irányítják s az anyagot vele *sajátságos* viszonyba hozzák, bármilyenek is ez anyagnak részei. Sz. *Tamás* ezt egy példával világítja meg (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 80. a. 4.): «Így kell azt is értenünk, hogy előfordul az egyes embernek testrészei között, miként az egy városnak összes lakosságával is megesik, amennyiben egyeseket a halál a sokaságból kiragad, mások meg azok helyébe jönnek; amiért is a sokaság egyes részei anyagilag folytonosan változtatják helyöket, de alakilag megmaradnak; mert mások ugyanazokat a hivatalokat és állásokat nyerik el, amelyekből elődeiket kiragadta a halál: és azért mégis azt mondjuk, hogy a társadalom számszerint ugyanegy maradt. És hasonlóképen, amidőn bizonyos részecskék változásával, mások ugyanabban az alakban és helyzetben pótlódnak, minden rész *anyaga* szerint változtatja helyét, de *faja* szerint ugyanaz marad; az ember, dacára ennek, számszerint mégis ugyanaz maradt.» V. ö. egyszersmind, miket sz. *Tamás* (Contra Gent IV. k. 81. fej. a 4-re) mond, ahol a tüzet hozza föl példa gyanánt. V. ö. *Mazella bíboros,* De Deo creante, 1371. sz.

[2] Azt ne mondd: Elegendő az azonossághoz, hogy a lélek legyen ugyanaz, mert a lélek, mint a testnek alakja, képesíti az anyagi részecskéket arra, hogy a test élő és emberi test legyen. Mert a lélek ad ugyan a testi szervezetnek faji létezést, t. i. hogy emberi test legyen; de ha a feltámadó testében számszerint nem ugyanaz az anyag volna, amely abban a testben megvolt, midőn azt a halál föloszlatta, az ugyan emberi test lenne, de nem az a test, melyet az ember életében viselt; és azért nem ugyanaz az ember támadna föl, ki a halállal megszünt lenni.

A föltámadók azonosságához tehát szükséges: az *alaknak*, vagyis a *léleknek* azonossága, a melytől a test az ő faji különbözőségét és saját egyéniségét birja; az *anyagnak* azonossága, mert ez az embernek lényeges része, és mivel ez pusztul el tulajdonképen a halálban. «Nem is mondható föltámadásnak az,[1] ha a lélek nem ugyanahhoz a testhez tér vissza; mivel a föltá-

Azonfölül megjegyzem, hogy az emberi testek alakítására a lelken, mint a test alakján kívül az anyagnak erőműtani és természeti, de különösen a nemző erői is közreműködnek, amelyek által az anyagi elemek szerves egészszé alakúlnak.

Hallgassuk meg, mit mond erről a tárgyról *Suarez* (in 3. P. s. Thomae, disp. 44. sect. 2.): «A tökéletes föltámadáshoz minden körülmények között szükséges az anyagnak azonossága, t i., hogy az anyag ne csak *fajilag*, hanem *számszerint* is ugyanaz legyen; a *tökéletlen* és *bizonyos szempont szerinti* feltámadás azonban megállhat, ha csak az alak azonos.»

A föltámadás állagi változás, amely által az, ami az előtt létezett, de elrothadt, ismét mint ugyaz létrejön. A föltámadás változás, amelyben *alany* (subvectum) és *határ* (terminus) található, és nevezhetjük *állaginak*. Ily módon állítjuk, hogy a *test*, amely meghalt, föl fog támadni; ez a test ugyanis alanya és nem tárgya a föltámadásnak. Helylyel-közzel azonban *tárgyinak* is nevezhetjük a föltámadást; és ily módon szoktuk azt mondani, hogy az *ember*, pl. Lázár támadt föl. A lélekről azonban tulajdonképen nem mondhatjuk, hogy föltámadt; mert az nem pusztult el (halt meg), hanem élve maradt, jóllehet azt megint mondhatjuk róla, hogy a föltámadásban *újra egyesült* a testtel. Amiért is, ha a föltámadást *tárgya szerint* fontoljuk meg, az már nem *tökéletes* föltámadás, hacsak a testnek anyaga számszerint is nem ugyanaz. Ugyanis, valamint az anyag az ember lényegéhez tartozik, épúgy tartozik annak azonossága is ugyanazon ember lényegéhez. Ebből kifolyólag, ha az anyag különböző, az az ember, aki föltámad, sem lesz tökéletesen ugyanaz; és ilyképen még ha csakis a *tárgyát* (embert) tekintenők a feltámadásnak, az embernek azonossága nem lenne *tökéletes*, hanem csakis tökéletlen; és azért maga a föltámadás is nem tökéletes, hanem tökéletlen, vagyis csak *valamelyes föltámadás* lenne.

De ha a föltámadást az *alany* szempontjából tekintjük, így folytatja *Suarez*, i. h.: «akkor egyáltalán nem mondhatjuk igazinak a föltámadást, hacsak azon anyag, mely a meghaltban volt, a föltámadóban számszerint nem ugyanaz. Mert ha a meghalt és a föltámadó testének anyaga nem ugyanaz, jóllehet bizonyos mértékben ugyanaz az ember támad föl, mégis az a test, amely meghalt, valóban nem támad föl, ha a lélektől nem nyer továbbra is alakot. Továbbá, ha a testről azt mondjuk, hogy föltámad, okvetetlenül szükséges, hogy az a változás, mely maga a föltámadás, benne mintegy alanyban történjék (különben semmikép sem lehetne azt az ilyen változásról elnevezni); tehát szükséges, hogy az alak ugyanazon anyagba vezettessék be, amelyből az ilyen test áll, mert a test nem alanya ezen változásnak, hacsak az anyag szempontjából nem, amely magába fogadja az alakot.»

[1] Sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 79. al. 81. a. 1.

madás nem más, mint *ismételt fölkelés*; ugyanannak kell tehát esnie és fölkelnie. Ebből kifolyólag a föltámadás inkább vonatkozik a testre, mely a halál után elpusztul, mint a lélekre, mely a halál után tovább él; és azért ha a lélek nem a régi testet veszi magára, ezt a folyamatot nem nevezhetnők helyesen föltámadásnak, hanem inkább *új test fölvételének*.» Továbbá még szükséges valamennyi résznek, legalább *a lényegeseknek*, pl. csont, hús, vér, stb.-nek azonossága. A járulékos és változékony részek, pl. a haj, köröm, önmagukban véve föltétlenül nem szükségesek az ugyanazonossághoz, jóllehet ezekre nézve mondotta Megváltónk: «Fejednek hajszálai nem pusztúlnak el.»

Hitcikkely. 383. A *tétel*, ha attól a kérdéstől, mi kivántatik meg határozottan ahhoz, hogy a test azonossága meglegyen,[1] eltekintünk,

[1] Már fönnebb megjegyeztem, voltak olyanok is, kik azt állították, hogy a föltámadáshoz szükségképen nem kell az, hogy a föltámadó teste számszerint ugyanabból az anyagból álljon, amelyből azelőtt állott, hanem elegendő, ha a lélek ugyanaz, amely a részeket az anyagból kiválasztva átalakítja, egybehalmozza és élteti. Ezen állítás határozottan téves. Az nem egyezik meg az egyház tanításával, hogy abból a testből, melyet az ember életében hordozott, egészen a föltámadásig az anyagnak egy része fönn fog maradni, és ez természetes vonzódással fog viseltetni azon lélek iránt, amelylyel földi életében össze volt kapcsolva. Föltéve, hogy igaz lenne, mikép a halál után a föltámadásig megmaradt bizonyos rész a testből és ez fog a lélekkel egyesülni, ez se volna lehetséges természetes módon, hanem csakis Isten gondviselése folytán. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 78. al. 80. a. 3.) fölvetvén a kérdést, vajjon azok a porszemek, amelyekből, az emberi test újra összeáll, birnak-e bizonyos természetes vonzódással azon lélekhez, a melylyel egyesülnek? ezeket mondja: «Erre vonatkozólag három nézet forog közszájon. Némelyek azt állítják, hogy az emberi test sohasem oszlik föl alkotó elemeire, hanem mindig marad a hamvakban az elemekbe oltott bizonyos erő, amely bennök természetes vonzódást eszközöl ugyanazon lélekhez. De ez a nézet ellenkezik sz. *Ágostonnak* e tárgyról vallott véleményével (Enchirid. c. 88.), mely szerint *az ellentétekből álló minden összetétel mindazokra szétoszolhatik, amikből összetétetett.* Ebből kifolyólag mások azt állítják, hogy az elemeknek ezen részei, amelyekre az emberi test szétoszlik, több világosságot tartanak meg önmagukban azért, mert az emberi lélekkel voltak egyesülve; és ebből következtetik azután azt a bizonyos vonzódást az emberi lélekhez. De ez ismét nevetséges, mivel az elemek egyes részei ugyanazon természetüek, és egyenlő módon részesülnek úgy a világosságban, mint a sötétségben. Amiért is azt kell mondanunk, hogy a hamvakban nincs egyáltalán semminemű természetes vonzódás a föltámadáshoz, hanem csakis az isteni gondviselés okozza, hogy azok a hamvak ismét egyesüljenek a lélekkel: és ebből magyarázható az meg, hogy ugyanazon alkotórészek egyesüljenek újra egymással és nem más részek.

hitcikkely. Ezt hirdeti az *apostoli* hitvallásnak az *aquilejai* egyház által használt alakja: Hiszek «*ezen* testnek feltámadásában»; épp úgy az *Atanáz*-féle hitvallás: «Föl fognak támadni *saját* testükkel»; a *IV. lateráni* zsinat: «saját testükkel támadnak föl, amelyet most viselnek»; a *IX. Leo pápa* által *Péter püspöknek* előírt hitvallás: «Hiszem egyszersmind azon testnek valódi föltámadását, melyet most viselek»; leghatározottabban kifejezi ezt azonban a XI. toledói zsinat hitvallása: «Főnk példáját követve, hiszszük és valljuk minden megholt testének igazi föltámadását és nem azt hiszszük — mit némely őrjöngő hirdet, — hogy légies vagy bármely más testben támadunk föl, hanem ugyanabban, amelyben élünk, mozgunk és vagyunk.» Ezen kívül még sok bizonyságot is fölhozhatnánk erre.[1]

384. Hogy a föltámadó test *azonos azzal*, amelylyel e világon birunk, kifejezi Jób is, aki (19. 25., 26., 27.) ezeket mondja: «Mert tudom, hogy az én megváltóm él, és az utolsó napon a földből föltámadok; és ismét körülvétetem bőrömmel, és az én testemben látom meg Istenemet. Kit én magam látok meg, és az én szemeim nézik őt, és nem más.»[2] Az *újszövetségből* pedig sz. *Pál* apostol szavaira hivatkozunk. Elegendő lesz azonban az I. Kor. 15. 53. idéznünk: «Mert a rothatag testnek rothadatlanságba kell öltözni, és a halandónak halhatatlanságba kell öltözni.» Bizonyítjuk 1. a Szentírásból.

Sz. *Tamásnak* ezen szavai megcáfolják némely újabbkori tudós véleményét is (ide sorolhatók *Oswald*, Eschatol. 295. old.), kik azt állítják: Méltán föltételezhetjük, hogy azon anyag, amely némiképen az emberi testhez tartozott a halhatatlan lélekkel való egyesüléséből származó bizonyos természeti tulajdonságot tartott meg, amely által az anyagnak más elemeinél nemesebb és bizonyos viszonyossággal bir, hogy ismét egyesüljön a lélekkel.

[1] *Római káté* I. R. 12. fej., 7. k. 95. old.: «Mivel pedig igen fontos dolog, hogy erősen meg legyünk győződve, mikép testünk és pedig ugyanaz a test, melylyel most birunk, habár elrothad és porrá is válik, mégis föl fog támadni: ezt a plébános is tüzetesen magyarázza meg.»

[2] Ezen érvelésnek erejét nem gyöngíti meg a *zsidó* szövegnek különbözősége, mert ezen utolsó szavak: *és az én testemben látom meg* stb. (egész végig), majdnem teljesen megegyoznek úgy a latin, mint a zsidó szövegben. *Jóbnak* ezen szavait használja *Nagy* sz. *Gergely* is, midőn a konstantinápolyi *Eutyches*nek tévedését megcáfolja, ezt írván: «Midőn határozottan bőr van fölemlítve, minden kétkedés a valódi föltámadásban megszűnik...» (Moral. 16. k., 56. [hely. 29.] fej. 72. k. M. 75. k. 1077. old.).

Különben *Jóbnak* ezen nevezetes szavait illetőleg olvasd *Knabenbauer* jezsuita, Comment. in Jobum, Paris, 1886, 250. s köv. old.

Ha a lélek nem ugyanazt a testet venné magára, melylyel azelőtt bírt s amely elrothadt, akkor ez állítás nem lenne igaz, mert nem öltöznék a rothatag test a rothadatlanságba.»[1]

Ugyanaz kitűnik végre a *Szentírásnak* mindazon helyeiből is, amelyekben *Krisztus* föltámadásáról van szó, amely föltámadás a miénk előképe. Krisztus azonban az ő föltámadásában ugyanazt a tapintható hússal és vérrel biró testet vette föl újra ismét, a melyben keresztre feszítették. Kitűnik ez *Lukács* 24. 39.-ből, ahol leírja az evangelista: «midőn Jézus tanítványainak megjelent, a tanítványok azt hitték, lelket látnak» vagyis légies testet. Erre Jézus mondá: «Lássátok kezeimet és lábaimat, hogy enenmagam vagyok; tapintsatok meg és lássátok, mert a léleknek húsa és csontjai nincsenek, amint látjátok, hogy nekem vagyon.» *János* 20. 27. versében leírja, hogy Jézus *Tamásnak*, annak bizonyságául, hogy ugyanazzal a testtel bir, mint az előtt, így szólt: «Ereszd ide be ujjadat, és lásd kezeimet; és hozd ide kezeidet és bocsásd az én oldalamba, és ne légy hitetlen, hanem hivő»; és *Lukács* 24. 40.: «és megmutatá nékik kezeit és lábait.»

2. a hagyományból.

385. A *szentatyák* azt tanítják, hogy az emberek azon testtel fognak föltámadni, amelyet most viselnek. *Tertullián*[2] azt mondja: «Föltámad tehát a test, és pedig *minden*, *ugyanaz*, és *az egész* test.» Sz. *Jeromos*[3] így ír: «Bizonyos, hogy a föltámadásban ugyanaz lesz a testeknek állaga, amelylyel most élünk, jóllehet dicsőbb lesz. Mert Üdvözítőnknek is ugyanaz a teste volt, miután a pokol tornácából visszatért (a régibb kiadásban ez áll: «a föltámadás után»), mint amelyben keresztre feszítteték.» Ez a meggyőződése sz. *Ágostonnak* is,[4] aki azt bővebben tárgyalja és

[1] V. ö. a *Római kátét* is I. R. 12. fej. 7. k. 95. old.: «Ez az apostol tanítása, midőn mondja: *E rothatag testnek rothadatlanságba kell öltözni*, mely szóval nyilván *saját* testét jelenti.»

Ellenvetik: I. Kor. 15. 50. versét is, a melyben ez áll: «a test és vér az Isten országát nem birhatják»; tehát nem támadunk föl állagilag ugyanazon testtel, hanem olyannal, mely másra változik át. *Válasz:* Tagadom a következményt; mivel a hús és vér alatt az apostol nem magának a testnek állagát érti, hanem a testi, vagyis az emberi, és az azokat követő cselekedeteket; vagy érti a rothatag és halandó testet.

[2] De resurrect. carnis 43. f. M. 2, k. 933. old.

[3] Jovinián ellen I. k. 36. sz. M. 23. k. 272. s köv. old.

[4] Civ. Dei. 20. k. 22. fej. s köv. M. 41. k. 694. old. Enchir. 84. f. M. 40. k. 272. old.

több ízben kimutatja, mikép lehet, hogy a föltámadók teste ugyanaz az anyag, mint azelőtt volt. *Nagy* sz. *Gergely* röviden és érthetően így:[1] «Nem is nevezhető igazán föltámadásnak az, ahol nem az támad föl, ami elesett.» Ugyanaz továbbá határozottan kiviláglik az Egyháznak *gyakorlatából*, t. i. az ereklyék tiszteletéből és abból a gondoskodásból, melylyel az egyház a

[1] Moral 14. k. 55. (Helyesebben 28. fej. M. 75. k. 1027. old. V. ö. *ugyanannak* a Moral. 14. k. 55. (Helyesebben 28.) f. M. 75. k. 1076. s köv. old. megelőző szavait: «Van tehát a föltámadásban remény, megfontolva főnk dicsőségét... Mi csodálni való van tehát abban, ha a legkisebb porszemet szemünk láttára elemekké gyűjtvén össze, ha akarja emberré alakítja az, aki a legkisebb magvakból óriási fákat növeszt ismét?... De ha légies testben támadok föl, én már nem leszek az, aki föltámadok. Mert mikép lehetséges igazi föltámadás, ha a test nem lehet az igazi? Az ész tehát határozottan ezt a hitet javasolja s pártolja, mert ha igazi test nem lesz, kétségkivül igazi föltámadás sem lesz»; és kissé hátrább, ugyanő (Moral. 14. k. 56. (Hely. 29.) f. M. 75. f. 1077. s köv. old.) fölemlíti azon vitát is, mely sz. *Gergely* között, amidőn az mint apocrisiarius *Konstantinápolyban* időzött, és *Eutychius*, ugyanazon város patriárkája között lefolyt, a következő szavakkal: «Nem, miként Eutychius konstantinápolyi püspök írta, tapinthatatlan, szélnél és levegőnél finomabb lesz a mi testünk a föltámadás dicsőségében; finomabb lesz ugyan a szellemi képesség eredménye által, de tapintható természetének valódisága által.» Maga *Eutychius* is visszavonta halálos betegségében ezen tévedését, miként azt *Nagy* sz. *Gergely*-től tudjuk; kissé lejebb ugyanis ezt olvashatjuk: Midőn (Eutychius) még élt... bárki is ment hozzá ismerőseim közül őt meglátogatni, miként ezt jelentésükből tudom, szemök láttára megfogta kezének bőrét és mondá: «Hiszem és vallom, hogy mindnyájan saját testünkkel támadunk föl. Ezt pedig — miként mondják, — előbb mindig tagadta.»

Nem lesz haszon nélkül megjegyeznünk, hogy a *pogányok* is akaratlanul tanubizonyságot tettek arról, hogy a keresztények a testeknek a föltámadás után való azonosságát hitték. A vértanuk hulláit ugyanis elégették és hamvaikat a folyamokba szórták, különösen azért, hogy azoktól a föltámadásnak lehetőségét megvonják. Még a keresztények között is, kik a hitigazságokban kevésbbé jártasak, találkoztak olyanok, kik ezen téves tant pártolták; amiért is némelyek ezek között a tűzhaláltól féltek, — nem mintha a vértanuságnak szenvedéseitől önmagában véve irtóztak volna, hanem — mert ettől a téves véleménytől nem tudtak szabadulni. Ebből magyarázható meg azután ezeknek nem csekély rettegése, ha egyes testtagjaikat elvesztették, vagy nem csekély fájdalmuk, ha valamikor a sírboltból ereklyéjök eltünt; innen magyarázható meg a sírboltban azon számtalan sok fölirat, melyek esedezve kérik, hogy a megholtak csontjait a sírboltból senki el ne vigye vagy el ne rabolja és megátkozzák azokat, akik ezt mégis megtennék. V. ö. e tárgyról a «*Katholik*» czímű folyóiratot, 1870. évf. 695—702. old.; 1875. évf. 395—406. old. továbbá *Kraus*, Realencycl. 1. k. 102. old.

megholtak teste iránt viseltetik. Ezen tisztelet és kegyelet ugyanis abban a hitben gyökerezik, hogy azok a hamvak és testek valamikor a dicsőséges életre fognak föltámadni. Ezért nevezik azt a helyet, ahová a megholtakat temetik, *coemeterium*-nak, hogy kifejezzék azt, hogy a testek nem pusztulnak el, hanem ismét föl fognak kelni. És amit az Egyház gyakorlatilag tanít, azt a *kátékban* híveinek *elmeletileg* is előadja. Ezt a tant és nem mást adja elő a kisdedeknek, midőn beléjök a hit magvait ülteti el; úgy azonban, hogy amidőn a test föltámadásáról hallanak, az alatt mást nem érthetnek és mást nem tanulhatnak, minthogy ugyanaz a test fog föltámadni, mely a halál után elrothad, föloszlik. Nehogy azonban kételkedjenek a fölött, hogy a por ismét életet kap, a hit őket arra utalja; hinniök és vallaniok kell, hogy Isten mindenható, és azt is képes megtenni, amit a mi értelmünk még csak fölfogni se képes.[1]

3. az észből. 386. Az *ész* e tanítás helyességére következtet 1. magának *a föltámadásnak meghatározásából*; nem lenne ugyanis igazi a föltámadás, ha nem ugyanaz támadna föl, ami elesett, és nem ugyanaz térne vissza az életre, ami meghalt:[2] 2. ha meggondoljuk, *miért* támad föl az ember. A föltámadás ugyanis azért van, hogy mindenki test szerint is elvegye jutalmát vagy büntetését, amint test szerint is elvette a jót vagy rosszat; de ha nem ugyanazzal a testtel támadna föl, amelyet földi életében hordott, más lenne a test, amely jutalomban avagy büntetésben részesülne.[3]

[1] Ha ezeket a tevőleges érveket, melyeket a föltámadóknak ugyanazonossága mellett eddig fölsoroltunk, figyelmesen átgondoljuk, végre is be kell vallanunk, hogy *Durandusnak*, és egynémely újabbkorúnak már jelzett véleménye semmikép sem egyezik meg az Egyház tanával, amely mindenütt csakis olyan föltámadást hirdet, amely szerint maguk a testek ismét föltámadnak és szám szerint ugyanaz az anyag ismét életképessé lesz.

[2] Sz. *Tamás* (in 4. sent. diss. 44. qu. 1. a. 1.) így ír: «Nem is nevezhető föltámadásnak, ha csak a lélek ugyanahhoz a testhez nem tér vissza, mert a föltámadás ismételt fölkelés; de ugyanaz kel föl és esik; amiért is a föltámadás inkább a testre vonatkozik, mely a halál által elpusztul, mint a lélekre, mely a halál után tovább él; és azért, ha a lélek nem ugyanazt a testet ölti magára, nem mondhatnók azt föltámadásnak, hanem inkább egy újabb test fölvételének.»

[3] *Tertullián* (De resurrect. canis 56. fej. M. 2. k. 925. old.) ezeket írja: «Mily képtelenség . . ., hogy más állag cselekszik és más részesül jutalomban, hogy ez a test szenvedi ugyan a vértanuság gyötrelmeit, de más nyeri el a

V. CIKKELY.

A föltámadott testek tulajdonságairól.

387. Jóllehet a halál után ugyanazon testnek kell föltámadnia, amely elhalt, mégis

A) *ez a test sokban különbözni fog az életben viselt testnél;*

B) *a föltámadók teste nem egyforma lesz.*

dicsőség koronáját; épúgy ellenkezőleg, hogy ez a test fetreng a bűnökben és más test lesz büntetve . . . hogy Valentin helyett Marcio támad föl . . . Ilyen az is, hogy ugyanaz a lélek, mely ebben a testben futotta meg egész élete pályáját, mely ebben a testben tanulta Istent ismerni, és ebben a testben fogadta Krisztust magához, és táplálta az örök üdvösség reményét, más testben, nem tudom milyenben, arassa a gyümölcsöket?»

A *Római kátéban* I. r. 12. f. 7. k. 95. old. ez olvasható: «Ugyanez következik magának a föltámadásnak fogalmából; mert a föltámadás *damaszkusi János* (az igaz hitről IV. 27.) szerint visszahívás arra az állapotra, melyből kiestél. Végre, ha megfontoljuk, mi okból fog bekövetkezni a föltámadás, amint ezt kevéssel előbb bebizonyítottuk: akkor ezen igazságra nézve senki többé kétségben nem lehet.» Ugyanott a 8. k. alatt 95. és 96. old. ez áll: «A test feltámadását pedig szükségesnek mondottuk azért: «*hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy rosszat cselekedett*» (II. Kor. 5. is). Az embernek tehát a testtel együtt kell föltámadnia, melylyel Istennek, vagy az ördögnek szolgált, hogy ugyanazon testtel együtt nyerje el a győzelem koronáját és jutalmát, vagy szenvedje a büntetéseket és a leggyötrőbb kínokat.» *Bellarmin* nagyobb kátéjában ezt olvashatjuk: «A föltámadás azért fog bekövetkezni, hogy a test ép úgy részes legyen a jutalomban, vagy büntetésben, amint részes volt a jó tettekben és bűnökben. Szükséges tehát, hogy az a test ugyanaz legyen, mert különben másik részesülne jutalomban vagy büntetésben.»

Ellenvetik 1.: Ellenmondás van abban, hogy az a test, amely *elpusztul*, számszerint ugyanazzal az anyaggal támad föl. *Válasz*: A test nem pusztul el megsemmisülés által, azaz nem semmivé lesz, hanem csak föloszlik alkotó elemeire, melyek ilyen állapotban megmaradnak, tehát állításunkban semmi néven nevezendő ellenmondás nincs.

Ellenvetik 2.: Lehetetlenség, hogy az ismét életre keljen, ami el lett égetve és akinek hamvait a szél szétkapkodta vagy a folyó elmosta.

Válaszolva Bellarminnal (nagyobb kátéból): «Azért valljuk a hitvallás elején, hogy Isten mindenható, mert olyat is tehet, ami előttünk lehetetlenségnek látszik. Ha pedig megfontoljátok, hogy Isten semmiből teremtette az eget és földet, nem lesz oly nehéz ezt hinnetek, hogy azt ismét életre hozza, ami hamuvá lett.»

Ellenvetik 3.: Vannak *emberevők*, akik emberhússal (élnek) táplálkoznak, tehát ugyanaz az anyag folytatólagosan sok emberbe megy át. Miképen lehet-

Halhatatlanság rothadatlanság.

388. *A)* Tétel: *Minden test, úgy az igazaké, mint a gonoszoké, Isten hatalmából halhatatlan és rothadatlan lesz.* Az igazaké, — mondám — hogy az örök boldogságot élvezzék örökké, és a gonoszoké, hogy örök büntetésekben részesüljenek.[1]

séges tehát az, hogy minden egyes ember a *saját* testével támadjon föl? Sőt ugyanez más emberekkel is megtörténhetik. Mert alig jut a test a földbe, azonnal elemeire bomlik szét, amelyekkel úgy a növények, mint az állatok táplálkoznak. És mi, amidőn növényekkel és állathússal élünk, ugyanazokat az elemeket, amelyek az előbbi században élt embereknek állagát alkották, átváltoztathatjuk a mi állagunkká; és így megy az a jövendő nemzedékkel is tovább. Ha tehát ugyanaz az állag oly sok testhez tartozik, a föltámadás alkalmával melyiknek lesz visszaadva.

Hurterrel (Com. theol. dogm. 3. k. 768. c.) így *válaszolok:* 1. Emlékezzünk csak arra vissza, amit *aranyszájú* sz. *János* (Besz. a föltám. 7. sz. M. gör. aty. sor. 1. k. 429. old.) olyannyira hangsúlyoz, midőn így ír: «Amidőn tehát Isten hatalma működik, nem szabad azt, hogy «*Miképp*» hozzáadnunk.» Méltán jegyzi meg 2. *Minucius Felix* (Oktaviusban, 34. fej. M. 3. k. 362. old.: «Minden test, akár porrá aszik, akár nedvvé lesz, akár hamúvá, akár gözzé változik át, hatalmunk alól ki lesz vonva. Istennek azonban, mint az elemek őrének alá marad rendelve.» Nem is csoda továbbá, hisz maga Krisztus is azt mondja *Lukács*-nál (12. 7.): «De még fejetek hajszálai is mind meg vannak számlálva»; és (21. 18.) ismét: «De egy hajszál sem vesz el fejetekről.» És azért is 3. ha Isten a testek feltámadását elrendelte, nem a mi gondunk, hanem az övé, hogy a testeknek egyes elemeit, amelyek annak azonosságához föltétlenül szükségesek, oly módon megőrizze és fentartsa, hogy azok más testnek tulajdonába ne menjenek át. Nem szükséges 4. hogy a föltámadásban minden egyes elem ismét visszahelyeztessék, mivel gyakran több elem szétmállik és másokat ismét a test azonosságának sértetlenül meghagyása mellett Isten az ő mindenhatóságával pótolhat. Ha pedig 5. valamely lényeges rész lett más testnek tulajdonává, legyen szabad sz. *Ágostonnal* (Ist. vár. 22. k. 20. fej. M. 41. k. 783. old.) így válaszolunk: «Az az ember nyeri vissza azt a testet, kiben először kezdett emberi test lenni.» V. ö. *Szír* sz. *Efrémet is,* ki a *nisibei hymnusokban* bővebben szól a föltámadásról és más, a testek azonossága ellen emelt ellenvetéseken kívül arról is megemlékszik, amelyről mi szóltunk, megcáfolva *Marciont, Bardesant* és *Manest.* V. ö. *Szír* sz. *Efrém nisibei hymnusait,* melyeket *Bickell* jeles tudós adott ki.

Különben olvasd sz. *Tamást* (Contra Gentes, 4. k. 81. f.); *Bautz*-ot, Die Lehre von dem Auferstehungsleibe, *Paderborn,* 1877. 125., 131. s köv. old.; *Simar,* Dogm. 912. s köv. old.; *Jungmann,* De Novissimis, 224. szám s köv.; *Oswald,* i. h. 244. s köv. old.; *Wetzer és Welte,* Kirchenlexikon, 2. k. 1. k. 1598. s köv. old.)

[1] Mivel a gonoszok teste csakis annyiban rothadatlan, amennyiben az isteni hatalom föntartja, nehogy lelküktől elkülöníttessék és részeire oszoljék. Hogy pedig mindez azért történik, hogy a gonoszok testben is bűnhődjenek, kiviláglik, hogy a gonoszok halhatatlanságát miként nevezhetni az örökös enyé-

Hitcikkely.

389. Ezen tétel *hitcikkely,* ami a *Szentírásból* és a *hagyományból* is határozottan kitűnik.

Bizonyítjuk.

390. A Szentírásban olvasható:[1] «Megrontja a halált mindörökre»; és[2] «Halálod leszek, ó halál! fulánkod leszek, ó pokol.» Vonatkozással az *igazakra* a II. Kor. 5. 1.: «Mert tudjuk, hogyha a mi földi házunk, melyben lakunk, leomlik, van épületünk az Istentől, nem kézzel állított, hanem örökkévaló házunk mennyekben»; a *gonoszokra* pedig *Máténál* 25. 46.: «És ezek örök kínra mennek (mindenesetre azzal a testtel, amelylyel már föltámadtak)»; nemkülönben *Jel. könyve* 9. 6.: «Az emberek keresik a halált, de nem találják, kivánnak meghalni és elfut tőlük a halál.»

Mellőzzük e helyen a *szentatyáknak* e tárgyra vonatkozó többféle nyilatkozatait, mivel hasonló érveket már fönnebb eleget fölhoztunk. Az egyedüli sz. *Ágostont* hallgassuk csak meg, ki a *választottakról* így ír:[3] «Vajjon lehet-e kételkednünk, hogy a végtelen Isten megteheti ... hogy az emberi testnek megadja a halhatatlanságot; távoltartja tőle a romlást és meghagyja a természetet; megtartja az emberi alak arányait, a tagok összeillőségét és a test súlyát, terhét megszünteti?» A *gonoszokról* pedig a mi véleményünket feltételezve, ennek nem annyira igaz voltát, mint inkább milyenségét magyarázva, így ír:[4] Akik az ítéletre támadnak föl, nem változnak át abba a romolhatatlanságba, mely még a fájdalom romlását se képes elszenvedni. Ez ugyanis a hívők és szentek tulajdonsága, azokat pedig örökkétartó romlás fogja kínozni; mert az ő tüzük el nem alszik és az ő férgük meg nem hal.»

szetnek és halálnak. «Mert nincs igaz élet — mondja sz. *Agoston,* Enchir. 82. f. M. 40. k. 275. old. — csak ott, ahol boldogan lehet élni; sem igaz rothadatlanság, csak ott, ahol az üdvöt semminemü fájdalom sem zavarja meg. Ahol azonban a szerencsétlennek nincs megengedve, hogy meghaljon, vagy hogy úgy mondjam, ahol maga a halál sem hal meg; és ahol az örök kínok nem szünetelnek, hanem folyton bántanak, ott maga a rothatagság sem ér véget. És ezt érti a Szentírás a második halál alatt.» V. ö. *ugyanannál,* Ist. vár. 21. k. 1. f. s köv. M. 41. k. 709. s köv. old.

[1] *Izaias,* 25, 8. V. ö. *Knabenbauer* jézustársasági atyát, *Izaias* fölött, 469. s köv. old.

[2] *Ozeas,* 13, 14.

[3] Civ. Dei 13. k. 18. fej. M. 41. k. 391. old.

[4] Civ. Dei 205., másként 146. lev. Consent.-hoz, 2. f. M. 33. k. 947. old.

Az *ész* a föltámadók testének rothadatlanságát önmagából bebizonyítani nem képes. Mivel az nem természeti okokból jön létre, hanem Isten mindenható hatalma folytán. De mégis kimutatja ennek megegyezőségét és pedig majdnem ugyanazokkal az érvekkel, amelyekkel fennebb a föltámadás általánosságát kimutattuk; jól megfontolva ugyanis az *emberi természetről* szóló tant, amely szerint az ember lélekből és *testből* áll; és megfontolva a *Megváltóról* szóló igaz tant, aki az egész embert váltotta meg és teljes győzelmet aratott a halál fölött; okvetetlenül be kell látnunk állításának méltányos voltát.

Teljes testtel.

391. Tétel. *Mindnyájan egész testünkkel fogunk föltámadni.*

Magyarázat.

392. Mindazon tagokkal és részecskékkel fognak bírni, melyek a testnek természetéhez és teljes egészéhez tartoznak, amelyek vagy közvetetlenül a lélek cselekedeteinek véghezvitelére rendeltettek, mint, a kéz, láb, szív, máj, tüdő vagy amelyek inkább arra valók, hogy más testrészeket megóvjanak, mint a köröm, haj, kézzel is fognak birni. Még azon szerveik is meglesznek, melyek használatára nem lesz többé szükségük, pl. amelyek a tápláláshoz és miként majd határozottan kimutatjuk, melyek a nemzéshez szükségesek. Mert jóllehet ezekre nem lesz szükségük, mégis fognak ezekkel az emberek birni, és pedig azért, mert az ő *lényegükhöz*, vagyis az emberi természet teljességéhez tartoznak.[1]

[1] Birni fognak végre, hogy a *kort* és a *testalkatot* tekintjük, oly testalkattal, amilyen mindenkinek *virágzó ifjúságában* egyéniségük természete szerint már *megvolt*, vagy meg kellett volna lennie. Erre vonatkozólag sz. *Agoston* (Ist. vár. 22. k. 20. f. M. 41. k. 783. old.) így ír: «Mindezekből, miket szerény tehetségünk szerint megfontolás alá vettünk s megvitattunk, azon következtetés vonható le, hogy a testek alakja a test föltámadásakor örökké azon nagysággal fog birni, mely mindenkinek ifjú korában testének természete szerint megvolt, vagy melynek meg kellett volna lennie s az összes tagok arányához illő szépség is meglesz»; és sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 81. a. 1.) ezeket mondja: «Az ember az emberi testnek minden hiánya nélkül támad föl, mert, valamint Isten az emberi természetet mindezek nélkül alkotta, épúgy fogja azt mindezek nélkül össze is állítani. Az emberi természet azonban két okból hiányos: először, mert még nem nyerte el végleges tökéletességét; másodszor, mert a végső tökéletességtől eltért; az első módon hiányos a gyermekekben, a második módon pedig az aggastyánokban. Amiért is mindkettőben az emberi természet a föltámadás által a legvégső tökéletesség állapotába helyeztetik, amilyen az a virágzó ifjúkorban volt.» Sz. *Tamás* ezen szavaival tárgyunknak okát is adja; mert a természet Isten akaratából nem-

Valószínű vélemény.

A hittudósok ezt a véleményt egyhangúlag mint *valószínűt* tanítják.

Bizonyítás.

393. A *szentatyák* közül az egyetlen sz. *Ágostont* idézzük, ki az *igazakról* azt írja,[1] hogy nem lesznek azon testtagok nélkül, melyeket a vértanuságban elvesztettek; és a *gonoszokról* meg azt mondja:[2] «Tagjaik épségével mint rothadatlanok támadnak ugyan föl, de romlandókká válnak a büntetések fájdalma által, amidőn azt hallják: *Távozzatok átkozottak, az örök tűzre, mely készíttetett az ördögnek és az ő angyalainak.*»

Maga az *ész* is kimutatja, hogy ezen vélemény méltányos. A föltámadás ugyanis Isten műve, *akinek művei tökéletesek.* Valamint az emberi természetet teljesnek alkotta, azt épúgy természetének lényege szerint, tekintet nélkül a bűnre, teljesen helyreállítja és pedig a választottakban az örök jutalomra, a gonoszokban pedig az örök kínokra.[3]

csak a fajnak, hanem az egyedeknek tökéletessége szerint is megújul, amennyiben más egyedeknél más arányt kíván. V. ö. *Bautz*, Himmel, 153 s köv. old.

De meg kell még jegyeznünk a *gonoszokra* vonatkozólag, hogy ez nem az ő javukra szolgál, mert minden testtagnak teljessége bennük csak a büntetésnek nagyobbá és hatásosabbá tételére szolgál; hanem a természet előnyére, amint azt Isten teremtette. Lejjebb ki fogjuk mutatni, hogy még a teljes és örökké ifjú testükben is csak legfőbb nyomorúságuk fog kifejezést nyerni.

[1] Sermo 362. c. 20. M. 39. k. 1627. old. V. ö. *ugyancsak tőle*, Civ. Dei l. 22. c. 20. M. 41. k. 782. old.

[2] Epist. 146. al. 205. ad Consentium, c. 2. M. 33. k. 947. old. *Lukács*, 24, 41.

[3] Legyen szabad felemlítenünk, amit a *római kátéban* I. r. 9. k. 12. f. 96. 97. old. erre vonatkozólag találunk: «Azonban nemcsak a test támad fel, hanem mindazt, ami természetének mivoltához és az ember dísze és ékességéhez tartozik, vissza fogja nyerni.» Kitünő érvet olvasunk erre sz. *Ágostonnál* (Civ. Dei, 22. k. 19—21. fej.; Enchir. 89. s köv.) . . . Különösen pedig a tagokat, mivel az emberi természet valójához tartoznak, együtt mind visszanyerjük. Mert akik vagy születésöktől fogva vakok, vagy valamely betegség által vesztették el szemök világát, a sánták, csonkák és akármely tagjaikban nyomorékok, ép és tökéletes testtel fognak föltámadni. Mert különben a lélek vágya, mely a testtel való egyesűlést óhajtja, épen nem lenne kielégítve; pedig kétségkívül hiszszük, hogy kívánsága a föltámadáskor be fog telni. Azonfölül tudjuk, hogy a föltámadás, szintúgy mint a teremtés, Isten kiváló művei közé tartozik. Valamint tehát a teremtéskor Isten mindent tökéletesnek alkot: úgy állítanunk kell, hogy a föltámadáskor is így leend. Nem is egyedül a vértanúkról kell azt vallani, kikről sz. *Ágoston* (362. B. 20. f.) ekkép tanuskodik: *Nem ama tagok nélkül lesznek;* mert azon csonkitás szükségkép a test hiánya lenne, és a

Hogy a föltámadók testében *vér is* lesz, sz. *Tamás*[1] a következőleg bizonyítja be: «A mi föltámadásuk teljesen hasonló lesz Krisztus föltámadásához. De Krisztusban a vér is föltámadt; mert különben most nem állagulna át a legfölségesebb Oltáriszentségben a bor az ő vérévé. Tehát mi bennünk is föltámad a vér, és a többi nedvek.»

Nemi különbséggel.

394. Tétel: *Mindnyájan föltámadunk, megtartva a nemi különbséget*, vagyis a testek visszanyerik az őket illető tökéletességeket, amint férfi vagy nő volt az illető.

Bizonyítjuk.

395. E tételt, melyet a hittudósok egyhangúlag, mint *bizonyosat* állítanak föl. A *Szentírásbol* is beigazolhatjuk, ahol *Lukácsnál* (11. 31.) ez áll: «A déli királyné föltámad az itéletben e nemzedék férfiaival.» Ennek természetes jelentése megegyez tételünkkel, amennyiben azt mondja, hogy ama *királyné* azon *férfiakkal* fog föltámadni, az következik, hogy úgy a királyné a saját nemében, mint a férfiak is az ő saját nemökben támadnak föl.[2]

lefejezetteknek fej nélkül kellene feltámadniok; mindazonáltal a csonkítás vágáshelyén az arany és drágakő fényességét fölülmúló forradáshelyek lesznek, amilyenek Krisztus sebei is. Ugyanezt mondhatjuk a *gonoszokról* is a legbizonyosabban, habár azok tagjaikat vétkök által vesztették is el . . . Mert azok, kik bűnbánatot tartottak, jutalomra; azoknak ellenben, kik azt megvetették, bűnhődésre nyerik vissza. V. ö. *Suarezt* is, in S. Thom. 3. P. t. 2. disp. 50. sect. 5.

[1] Summa Theol. P. 3. Suppl. qu. 80. a. 3. V. ö. *liguori sz. Alfonzot* is, De Noviss. tract. 5. §. 4. n. 28. Regensburg, 1884. 261. s köv. l.

[2] *Ellenvetik*, hogy Máténál (22. 30.) ez olvasható: «Mert a föltámadásban nem házasodnak, sem férjhez nem mennek; hanem lesznek, mint az Isten angyalai mennyben»; tehát. *Válasz*: Krisztus Urunk ezen szavakkal nem a nemi különbséget tagadta, hanem azt, hogy a föltámadottak házasodni és testileg közösülni fognak. Söt, miként sz. *Jeromos*, épúgy sz. *Ágoston is* (Civ. Dei l. 22. c. 17. M. 41. k. 779. l.), Krisztus ezen szavaiban valamelyes, ha mindjárt közvetett érvet is lát a nemi különbség mellett, ezeket írván: «Végre maga Jézus is, kit a föltámadást tagadó sadduceusok kérdeztek, hogy a hét testvér közül kinek neje lesz az, kit mindannyian birtak, mivel közülük mindegyik az elholtnak, mint a törvény parancsolá, magzatot akart támasztani: «*Tévedtek*, úgymond, *nem tudván az írásokat, sem az Isten erejét*» (Máté 22. 29.). És midőn helyén lett volna azt mondania: Mert a nő is, kiről engem kérdeztek, férfi lesz, nem nő, nem ezt mondta, hanem ezeket: «*Mert a föltámadásban nem házasodnak, sem férjhez nem mennek; hanem lesznek mint az Isten angyalai mennyben*» (Máté 22. 30.). Egyenlők az angyalokkal, mindenesetre halhatatlanság és boldogságra nézve, nem testre, valamint föltámadásra sem, melyre az angyaloknak szükségök nem volt; minthogy meg sem halhattak. Azt tagadta tehát az Úr, hogy föltámadás után házasodni fognak, nem pedig azt, hogy asszonyok is lesznek. Nem tagadta, pedig ha tagadta volna, sokkal kézzelfoghatóbban meggyőzhette volna őket, de ime, ellenkezőt tett, mert inkább azt állítja, hogy férfiak és nők is lesznek azután, mert se nem *házasodnak*, se *férjhez nem mennek*, már pedig az elsőt férfiakról, a másodikat nőkről szokás mondani. Olyan lények lesznek tehát, melyek itt vagy férjhez szoknak menni, vagy házasodni; de ott ezt nem teszik.

Megjegyzem még, ide tartozik, amit sz. *Tamás* (i. h.) azon tagokra vonatkozólag mond, amelyeknek használatára nem lesz szükség, amidőn így ír: «A tagok a lélekkel való viszonyukban kétféle szempont alá eshetnek, vagy mint az anyag állapota az alakhoz, vagy miként az eszközé a cselekvőhöz . . . ha tehát a tagokat az első szempont szerint veszszük, azoknak célja nem a cselekvés, hanem hogy annál tökéletesebb legyen a fajhoz való viszonyában mi a föltámadás után is szükséges. Ha pedig a második szempont szerint tekintjük, akkor céljok a cselekvés. De azért még sem következik, hogy mikor a cselekvés szünetel, hiábavaló az eszköz. Mert az eszköz nemcsak a cselekvő tettének véghezvitelére szolgál, hanem egyszersmind ebbeli erejének kitüntetésére. És ebből kifolyólag szükséges, hogy a lélek tehetségeinek ereje a testi eszközökben nyilvánuljon, még ha cselekvésre nem is szolgálnának, hogy ebből Isten bölcsesége nyilvánvaló legyen.»

A *szentatyák* közül, kik ezt a véleményt egyhangúlag védik,[1] az egyedüli sz. *Jeromost* idézzük, aki így ír:[2] «*Tévedtek, nem tudván az írásokat . . . (Máté* 22. 29. 30.), ahol ez áll: *nem házasodnak, sem férjhez nem mennek*, ott a nemi különbség van beigazolva. Mert senki sem fogja a kőről és fáról azt mondani: nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, minthogy ezek a házasságkötésre képességgel nem birnak: hanem azokról, akik házasodhatnak, de Krisztus kegyelme és ereje folytán nem házasodnak.»

Hogy az *ész* mit tart erről, azt már az előbbi tételben mutattuk ki; ha ugyanis minden ember — mert a föltámadás, amennyiben Isten műve, valami tökéletes — minden egyes tagjával együtt teljesen támad föl; akkor azon tagokkal is kell föltámadása után birnia, melyek a nemi különbséget okozzák. Hozzájárul még az is, hogy bizonyos Szentek érdemekkel fognak birni nemöknél fogva, és azért ezeknek jutalmazására okvetlenül szükséges a nemi különbség létezése.

[1] Sz. *Ágostonon* kívül, akinek szavait idéztük, v. ö. *Aranyszájú sz. Jánost*, Serm. 70. al. 71. in Matth. n. 4. M. gör. sor. 68. k. 658. l.

[2] Epist. 108. ad Eustoch. (Paula sírirata) n. 22. M. 22. k. 900. l. Ezen levelet jól meg kell különböztetnünk attól, melynek címe: *ad Paulam et Eustochium*, melyet tévesen sz. *Jeromosnak* tulajdonítanak.

A szentek teste dicsőséges lesz.

396. *B)* Krisztus Urunk a *Szenteknek* testeit kiváló ajándékokkal látja el és ékesíti föl, az ő dicsőséggel és tisztelettel koronázott, nemkülönben újra föltámadt emberiségének hasonlatosságára; úgy, hogy az emberek, jóllehet testiek lesznek és maradnak, mégis az angyali szellemekhez lesznek hasonlók. («Lesznek, mint Isten angyalai mennyben.») Az a *négyféle* természetenkívüli ajándék, amelyben Krisztus az Egyház tanítása szerint[1] a Szenteknek testeit föl fogja ékesíteni, ez: *a szenvedésre való képtelenség, fényesség, finomság* és *könnyűség*; ezekről egyenkint fogunk szólani.

Szenvedésre való képtelenség.

397. *A szenvedésre való képtelenség*, a minden fájdalomtól való mentesség.[2] Olvasható ez *Kor.* I. 15, 42-ben: «Rothadásra vettetik el (a test), rothadatlanságban támad föl.» Értsd a teljes rothadatlanságot, amely nemcsak a halált, hanem minden fájdalmat is kizár. *Jel. könyve* 21, 4.: «És letöröl Isten minden könnyhullatást az ő szemeikről; és halál többé nem leszen, sem bánat, sem jajgatás, sem fájdalom nem lesz többé.» Sz. *Ágoston*[3] ezt mondja: «Feltámadnak tehát a szentek testei minden hiba, minden alaktalanság, minden rothatagság, teher, nehézség nélkül, és bennök oly nagy lesz a könnyűség, mint a boldogság.» Maga *az ész* is következtet ezen tan megfelelőségére abból a tökéletes felsőbbségből, melylyel a föltámadt testben a megdicsőült lélek, mely Istennek teljesen alá van vetve, birni fog. Megfelelő ugyanis, hogy a léleknek a tulajdon teste és a kívüle létező tárgyak kényelmetlenségeket ne okozzanak, hanem ellenkezőleg annak engedelmeskedjenek, és csakis az ő gyönyörködtetésére szolgáljanak, mert maga a lélek mindenre nézve Istenben nyugszik meg és neki engedelmeskedik.[4]

[1] Ezen tant a hittudósok egyhangúlag *bizonyosnak* állítják.

[2] *A szenvedésre való képtelenség* kizár minden testi hibát és hiányt, és előidézi azt, hogy semmiféle kellemetlenséget nem fognak szenvedni, se pedig fájdalom, avagy kellemetlenség nem fog sujtani. Semmi sem állhat útjában a föltámadt testnek, legyen az bár éles hideg, vagy a perzselő tűz heve. A szentek testei ebben az állapotban nemcsak mentek lesznek minden fájdalomtól, hanem az összes érzékek, amelyeknek cselekvéseit a szenvedésre való képtelenség ajándéka legkevésbbé sem akadályozhatja meg, a nekik megfelelő legfőbb gyönyöröket fogják élvezni.

[3] Enchir. c. 91. M. 40. k. 274. l.

[4] V. ö. sz. *Tamás*, in 4. Sent. dist. 44. qu. 2. a. 1. sol. quaestiunculae 3. Hozzá adjuk még ezekhez azt, amit a *szenvedésre való képtelenségről* a *Római kátéban* (I. R. 12. F. 11. K. 98. l.) olvashatunk: «Azonfölül a szentek-

Fényesség.

398. *A fényesség* oly testi tökéletesség, mely által a test oly világítóvá lesz, hogy nemcsak kifelé világít, mint a csillag, hanem belül is minden részében és szerveiben ragyogni fog.

Amely ragyogás azonban nem akadályozza meg azt, hogy a testnek még legcsekélyebb árnyalatai is, nemkülönben alakjának és szinének szépsége láthatók legyenek.

Máténál (13, 43.) ez olvasható: «Akkor az igazak fényleni fognak, mint a nap az ő Atyjok országában.»

A *szentatyák* közül hivatkozom *Nagy* sz. *Gergelyre*, aki fejtegetvén a *Jel. könyve* (21. 18.) következő szavait: «*A város pedig tiszta arany, hasonló a tiszta üveghez,*» ezeket mondja:[1] «Mit mást értünk tehát az arany és üveg alatt, ha nem azt a fölséges házát, a boldog polgároknak azt a társadalmát, akiknek szivei egymást fényességgel világítják be, és tisztasággal teszik átlátszóvá?» Amelyet sz. *János a titkos jelenésekben* látott, midőn mondá: «*És a kerítés jáspiskőből vala rakva, a város pedig tiszta arany, hasonló a tiszta üveghez* (Jel. könyve 18.). Mivel ugyanis abban a szenteket, mindnyáját a legfőbb boldogság fényessége fogja ékesíteni, azért mondja az apostol, hogy az aranyból van épitve. Es mivel az ő fényességök egymás szivében vissza fog tükrözni, és mivel mindenki arczáról a lelkiismerete tisztasága is le fog ragyogni.»[2]

nek föltámadt testei némely kitünő és jeles ékességekkel fognak birni, melyeknél fogva sokkal nemesebbek leendenek, mint azelőtt bármikor voltak. Ezek között főbbek ama négy, melyek az atyáktól az apostol tanításából jegyeztettek fel. Azok elseje *a szenvedésre való képtelenség*, azaz: azon ajándék és adomány, mely eszközli, hogy semmi bajt sem szenvedhetnek és semmi fájdalom és baj nem érheti őket. Mert sem a hidegség nagysága, sem a láng hősége, sem a vizek árja nem árthat nekik. «*Rothadásra* — úgymond az apostol (Kor. I. 15. 42.) — *vettetik el, rothadatlanságban támad föl.*» Hogy a *scholastikusok szenvedésre való képtelenségnek* és nem *rothadatlanságnak* nevezték, oka az volt, hogy kifejezzék, mi sajátja a megdicsőült testnek. Mert a szenvedésre való képtelenség nem közös tulajdonuk az elkárhozottakkal, kiknek teste, habár rothadatlan, mégis éghet és fázhat és különféle kínokat is szenvedhet.»

[1] Mor. l. 18., 17. M. 76. k. 84. l.

[2] Ezen szentatya a testnek ezen dicsőségéhez és fényességéhez sorolja még azt is, hogy a Szentek, mivel minden egyes boldog társuknak dicsőséges és össze nem hasonlítható fénytől tündöklő testét szemlélni fogják, lelki szemeikkel egyszersmind azok szivének titkait és legbensőbb gondolatait, valamint érzelmeit is fogják szemlélni.

Végre *az ész* ennek megegyezőségét abban is látja, hogy a boldog lélek dicsősége úgy árad szét a testen, hogy ami a léleknek szellemileg tulajdonát képezi, az testileg tűnik föl a testen.[1]

399. Az eddig mondottakból kiviláglik, hogy a testeknek *fényessége* a különböző szentekben *különféle*, mivel a lelkekben is különböző boldogság honol az egyeseknek kisebb-nagyobb érdemei és szentsége miatt.[2] Az I. Kor. 15, 41-ben ez olvasható: «Más a nap fényessége, és más a csillagok fényessége; még a csillag is különböző a csillagtól fényességre. Igy a halottak föltámadása is»; és sz. *Ágoston* ezekre a szavakra a következő megjegyzést teszi:[3] «Látjátok, meg van igérve a Szentek testeinek fényessége, és a fényesség különböző faja: mert különböző érdemei vannak a szeretetnek.»

Sőt, amint már kimutattuk, a vértanukat, szűzeket és hittudósokat érdemeiket föltüntető dicsőségsugár, dicskoszorú fogja ékesíteni megdicsőült testükön, amint ezt a hittudomány tanítja.[4]

[1] V. ö. sz. *Tamás*, aki (Contra Gent. l. 4. c. 86.) így ír: «Valamint a lélek Isten szinről-szinre látásának élvezésében bizonyos lelki fényességgel telik el, épúgy a testre is szétárad a lélekből saját módja szerint a fényesség dicsősége.» V. ö. *ugyanannál*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 85. a. 1.

A *Római kátéban* I. R. XII. f. 11. k. 98. old. a *fényességről* ezt olvashatjuk: «Ezután következik a *fényesség*, melynél fogva a Szenteknek teste fényleni fog, mint a nap; ugyanis Üdvözítőnk . . . Hogy erről senki se kételkedjék, a maga szinváltozásának példájával igazolta azt be. Eztaz apostol majd dicsőségnek, majd fényességnek nevezi, mondván: «*Megújítja a mi alázatos testünket, hasonlóvá tevén az ő dicsőséges testéhez*» (Fil. III. 21.); és ismét: *Nemtelenségben vettetik el, dicsőségben támad fel* (I. Kor. 15. 43.); e dicsőségnek látta némi képét Izrael népe is a pusztában, midőn «*Mózes arca*» (Exod. 34. 29.) az Istennel való beszélgetés után a legfölségesebb jelenléte miatt annyira fénylett, hogy Izrael fiai reá sem tekinthetének. E fénylés pedig bizonyos fényözön, mely a lélek legnagyobb boldogságából a testre árad úgy, hogy az mintegy közlése azon boldogságnak, melyet a lélek élvez, valamint maga a lélek is az által boldog, mert az isteni boldogságnak egy része reá árad.» V. ö. *Dr. Schneider Vilmost*, Wiedersehen, 237. s köv. old.

[2] Ép ezért *Krisztust* a dicsőséges testnek legnagyobb fényessége illeti meg, utána következik a *boldogságos Szűz Máriának* megdicsőített teste, aki szentségével valamennyi földi teremtményt mind messze fölülmúlta; azután következnek a többi szentek szentségök mértéke szerint, amelyet elértek. V. ö. *Bautz*, Himmel, 164. old.

[3] Serm. 241. c. 8. M. 38. k. 1138. old.

[4] V. ö. *liguori* sz. *Alfonzt* (De Noviss. tract. 9. n. 7. Regensburg, 1884. 381. s köv. old.) Vannak hittudósok, kik úgy vélekednek, hogy a dicsfény, aureola nem más, mint a fejet ékesítő korona. Egyesek még ezen koronák szinét is elsorolják. *Soto* (in 4. disp. 49. qu. 5. a. 2.) valószínűnek tartja azt, hogy a dicsőség fényessége a szűzek fején *fehér*, a vértanúk fején *vörös*, a hittudósokén pedig *világos zöld*. V. ö. *Billuart* (De alt. fin. diss. 2. a. 5. §. 2.). Hogy miért lesz a *szűzek* koronája *fehér*, a *vértanúké vörös*, az természetes. V. ö. *Kraus*, Realencycl. I. k. 170. old.; II. k. 303. old. Miért lesz azonban a *hittudósoké zöld*, arra vonatkozólag *Gihr*, Messopfer, 285. old. ezeket írja: «A zöld a közvetítő szerepet játsza és az ellentéteket kiegyenlíti az erős és gyenge színek között. Amiért is szerfölött üdítően és jótevőleg hat a szemre. Ha a természet tavaszkor élénk, kedves zöld ruhát ölt magára, dús aratásra számíthatunk. Amiért is a közönséges életben is és az egyházi fölfogás szerint is a zöld mindig a remény szine volt.» A hittudósok pedig szóval és írásban az emberek szíveiben az isteni ige szavait hintették el. És a mag, amely jó földbe esett, Isten kegyelme által öntözve megnőtt, és bőséges gyümölcsöt termett a földön és az égben. V. ö. *Bautz*, Himmel, 167. old.

Finomság.

400. A *finomság* ajándékát nem minden hittudós egyformán magyarázza meg, jóllehet nem annyira a tárgyban, mint inkább a szavakban térnek el egymástól. A legtöbb szerint ez olyan tökéletesség, melynél fogva a test mindenben a lélek

A *boldogságos Szűznek* a legtöbb hittudós kettős dicsfényt tulajdonít, t. i.: a *szűzekét* és a *hittudósokét*; a *vértanúkét* nem, mert ezt csak a Krisztusért szenvedett, erőszakos halál szerezheti meg. Mások ismét, mint *Suarez*, még a vértanúkét is odaitélik neki, mert a vértanuk királynéja, és mert a *szívnek* vértanusága, amit elszenvedett, a vértanuk testi fájdalmait sokkal fölülmúlta. Ezt jelzi az *Egyház* is, amikor azt mondja (a hétfájdalmú Szűz ünnepi miséjében *áldozás* után, communio-ra): «Boldog érzelmei a boldogságos szűz Máriának, amelyek halál nélkül kiérdemelték az Úr keresztje alatt a vértanúság pálmáját.»

Még más szenteknek is — miként hiszem, nem méltatlanul — tulajdoníthatunk kettős dicsfényt, aszerint, amit a *zsolozsmakönyv* állít, pl.: «A szűzesség és vértanúság kettős jutalmáért szállt föl az égbe»; — «a szűzesség és vértanuság kettős pálmája díszíti őt»; — «a szűzesség és vértanúság iker babérjaival tündöklik»; — «a szűzesség pálmájához a vértanuság koronáját is elnyerte.» V. ö. *Kraus-t* is, Realencycl. I. k. 335. old.

Krisztusnak a legtöbb hittudós nem tulajdonít dicsfényt. Ennek okát adja sz. *Tamás* (Summ. Theol. Suppl. qu. 96. a. 8.): «A dicsfény most már csak azért is, hogy aureolának tehát, kicsinyítve nevezzük olyas valamit, amit birtokosa csak részben és nem teljes egészében bir. Amiért is csak azoknak tulajdonithatunk dicsfényt, kik a teljes dicsőségben csak némileg részesülnek, ahhoz arányítva, aki a teljes győzelmet maga vívta ki. Mivel pedig Krisztusban a teljes és fő győzelmet maga vívta ki és csak az ő győzelme által lehetséges a többieknek is kivívniok a győzelmet . . . ezért Krisztusnak nem lehet ilyen aureolát tulajdonítanunk, hanem olyant, amelyből kiárad a többiekre a dicsőség fénye. . . . Azt kell állítanunk, hogy az a fény, ami Krisztusban megvan, nem aureola, hanem fényesebb és magasztosabb az összeseknél.»

uralma alá kerül és ennek akaratát teljesiti.[1] Mások szerint a dicsőséges testnek azon tulajdonsága, melylyel az illető szent semminemű akadály által sem tartóztatva föl, a legnagyobb könnyűséggel átjárhat és áthatolhat mindent.[2]

401. Ezen igazság bizonyítékául álljon a *Szentírásnak* a hittudósok által többnyire idézett mondása (sz. *Pál* Kor. I. 15. 44.): «Állati test vettetik el, lelki test támad föl.»

A *szentatyák* úgy az egyik, mint a másik fölfogás mellett is állást foglalnak, különösen amikor az *Kor. 1.* 15. 44. magyarázzák. Sz. *Ágoston*[3] így ír: «Valamint ugyanis a testnek szolgáló lelket méltán mondhatjuk testinek, úgy a léleknek szolgáló testet jogosan nevezhetjük szelleminek; nem mintha lélekké változnék, . . . hanem, mert a léleknek lesz teljesen alárendelve s ennek fönséges és csodálatos könnyűséggel fog engedelmeskedni . . . minden kellemetlen érzéstől, minden rothatagság és lanyhaságtól menten.» *Damaszkusi* sz. *János*[4] magyarázván a

[1] Sz. *Tamás* (in 4. Sent. dist. 44. qu. 2. a. 2.) ezeket írja: «A mondott tökéletesség, amelynek alapján az emberi testeket *finomaknak* nevezzük, a megdicsőült léleknek, a test fölött gyakorolt azon uralmából származik (amely a test alakja; ezért a dicsőséges testet *szellemnek* mondjuk, mely mindenben alá van vetve. Az első alárendelés azonban, mely által a lélek a test fölött uralmat nyer, az, hogy ennek faji *lényegében* (esse) részesül, midőn uralmat nyer fölötte, mint az alak a tárgy fölött, továbbá alárendeltetésben lesz a test a lélek más működéseiben is, amennyiben a lélek a mozgató erő». Ugyanezt a meghatározást adja a *római káté* is, i. h.

[2] *Suarez* (in 3. P. s. Thomae, disp. 48. sect. 1.) mondja: «A test finomsága alatt azon erőt értjük, amelylyel önmagát mozgatja és bárhova behatolhat és onnan távozhatik anélkül, hogy bárminő test akadályozhatná, valamint Krisztus a bezárt sírból a kövön át a tanitványai köréből zárt ajtókon át távozott.»

Bautz (Himmel, 162. s köv. old.) az állítja, hogy a test *finomsága* alatt azt kell értenünk, hogy a lelket nem akadályozza abban, hogy ez a testtől teljesen függetlenül gyakorolja értelmi tehetségeit. Itt e földön a test segélye nélkül nem gondolkozhatunk, mert a képzetekre van szükségünk. A boldogok lelke ellenben a testtől elválva a képzelet tehetsége nélkül is fölfog mindent. És ez a föltámadás *után* is be fog következni, amikor a boldogok vagy az észérzék, vagy a képzelőtehetség segélyével, vagy pedig mindezek nélkül is megismerhetik az egyes állapotokat. V. ö. sz. *Tamást* (Summ. Theol. P. 3. qu 11. a.)

[3] Civ. Dei. l. 13. c. 20. M. 41. k. 393. l. V. ö. *ugyancsak nála* Enchir. c. 91. M. 40. k. 274. l.

[4] Fid. Orth. l. 4. c. 28. M. gör. sor. t. 94. l. 1226.

szellemi testet, ezeket mondja: «A (test) . . . finom lesz (azt jelenti ugyanis a szellemi tulajdonság, amilyen Krisztusnak teste volt a föltámadás után, amidőn zárt ajtókon körösztül hatolt).»

Az *ész* végre abból látja ez állítás méltányos voltát, hogy a lélek a testnek alakja; amiért is a testnek magát, amennyire lehet, ahhoz alkalmaznia és annak alávetnie kell.

402. A *finomságnak* ezen jelentéséből az is következik, hogy a dicsőséges test nincs az állati szükségleteknek, és mindazoknak, melyek ezzel össze vannak kapcsolva, alárendelve, ételre, italra, alvásra stb. nincs szüksége, és ennek révén hasonló a szellemekhez.[1]

403. Mindazonáltal meg kell jegyeznünk, hogy a testek, még ha *finomak* is, *láthatók* és *tapinthatók* maradnak, amely igazságot a *szentatyák*, különösen *Nagy* sz. *Gergely Eutychius* ellen a leghatározottabban megvédték. Amiből kiviláglik, hogy *a finomság* ajándéka ép oly kevéssé akadályozza az érzékeket működéseiben, mint *a szenvedésre való képtelenség.*[2]

[1] Sz. *Ágoston* (Civ. Dei l. 13. c. 22. M. 41. k. 395. l.) ezeket mondja: «A szenteknek teste tehát föltámadásuk után nem szorul valamely fára (célzás az *élet fájára* a paradicsomban), mely megmentse őket, hogy meg ne vénhedjenek és el ne haljanak; testi táplálékra sincs szükségük, hogy az éhség és szomjuság kellemetlen érzetét eltávolítsák; mert halhatatlanok lesznek úgy, hogy semmi fájdalmat s nélkülözést nem kell tűrniök.» Hozzáfűzi még a szentatya «úgy, hogy ha akarnak, meglesz a lehetőség, hogy ehessenek, de arra szükség nem fogja őket kényszeriteni . . . Mert testükből nem a táplálkozásra való képesség, hanem annak szüksége fog hiányozni. Szellemiek lesznek tehát, nem, mivel testek lenni megszünnek, hanem, mert az elevenítő lélek által maradnak fönn.»

[2] Az üdvözültek *érzékei* működni fognak. Az érző tehetségek a legtökéletesebben fogják működéseiket gyakorolni, és ebből szerfölött nagy gyönyörök származnak. A látás a legszebb testeknek, különösen Krisztus Urunk és a B. Szűz testének szemlélése által a legnagyobb gyönyörrel fog eltelni; amely szépség mindazok között, mik a szemeknek gyönyörűséget szerezhetnek, a legkellemesebb. A fület a leglágyabb ének által üdíti föl stb. Az érzéki vágyó tehetséget azon kimondhatatlan gyönyörök, melyek a léleknek legtisztább örömeiből folynak, árasztja el, a 35. Zsolt. 9. v. szerint: «Megrészegülnek a te házad bőségétől; és gyönyörűséged patakából itatod őket»; a 83. Zsolt. 2. és 3. vv. szerint: «Mily kellemesek a te hajlékaid, erők Ura! . . . Szívem és testem örvendeznek az élő Istenben»; a 72. Zsolt. 26. v. szerint: «Ha testem és szívem elfogyatkozik is, szívem Istene és osztályrészem az Isten mindörökké». V. ö. *Bautz*, Himmel, 12. s köv., 155. s köv. l. V. ö. *liguori* sz. *Alfonzot* is (De Noviss. tr. 5. §. 4. n. 32. s köv.), i. h. 265. s köv. l. A szentek a föltámadás után nem

Könnyüség. 404. A *könnyűség* tehetség a helyi mozgások gyors és kiváló könnyedséggel való végrehajtására. A könnyűség azt eszközli, hogy a test ott lehessen, ahol a lélek akarja; nem ugyan folytatólagos mozgás nélkül, és nem is olyképen, hogy a test egyszerre különféle helyeken is megjelenhetnék, hanem úgy, hogy a test a legnagyobb gyorsasággal és majdnem elgondolhatatlan parányi időtartam alatt mozog a lélek parancsára és intésére, ahová az akarja, a helyzetnek minden különbözősége szerint. A szentek tehát fölfoghatatlan gyorsasággal mennek tetszésök szerint a világon bárhova, hogy a teremtményeknek sürgés-forgásában gyönyörködjenek, akikben csudálatosan tükröződik vissza Isten bölcsesége.

lesznek *beszélőképesség* hijján. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 82. a. 4. ad 4.) így ír: «Azt kell mondanunk, hogy a hazában szóbeli lesz a dicséret . . . az érzékeknek tökéletessége és gyönyörködtetése céljából»; és *Suarez* (in s. Thom. i. h. disp. 47. sect. 6. n. 7.) ezeket mondja: «A szó és Isten dicsősége a megdicsőült testekben érzékeink alá eső módon fog nyilvánulni.»

Ide sorolhatók még a Zsolt. 149, 3. s köv. v.; *Jel. könyve* 14. 2. s köv.; 19. 1.; és az *Egyháznak* (Brev. Rom. Commune Virginum ad Laudes) hymnusaiból ez:

«Bárhová tartasz,
Követnek a szüzek,
Dicsérő éneket zengve, sietnek utánad;
Édes himnusokat dalolva»,

hasonlóképen, amiket sz. *Bernátnál* (Hom. 2. super «*Missus est*». M. 183. k. 61. l.) olvashatunk: «Senki sincs, aki a fölött kételkednék, hogy azon új éneket, melyet Isten országában csakis a szűzek fognak énekelni, maga a Szűzeknek Királynéja is együtt énekeli a többiekkel, sőt azok között első lesz. Hiszem azonban, hogy ő azon kívül, ami csakis a szűzeknek szabad, de amit neki, mint Szűznek szintén szabad énekelnie, — ezen kívül ő Isten városát kellemesebb és fölségesebb énekkel fogja fölvidámítani. Ezen ének kellemes dallamú változatait utána énekelni, avagy hozzá hasonlót kezdeni egy sem lesz méltó a szűzek közül, mert az ő egyedül álló érdemeinek jutalma ez, kinek születése és szülése egyaránt dicséretre méltó.» Hasonlóképen ami *a római zsolozsmakönyvünk* (Valoisi sz. Bódog ünnepén, november 20-án, a VI. leczke) sz. Bódogról mondja, hogy ő már földi életében részt vett az égi kar énekében: «A b. Szűz kiváló kegyével tüntette ki; egyszer ugyanis az Isten különös rendelkezése folytán, a b. Szűz születésnapját megelőző éjjelen, midőn a rendtársaknak föl kellett volna ébredniök és a templomban a zsolozsma reggeli imádságát a matutinumot elvégezniök, valamennyi elaludt; Bódog pedig, ki szokása szerint virrasztott és az előirt időnél jóval előbb a templom kórusára ment, nagy bámulatára a mennyeiek társaságát találta ott a rend öltözetében, közepettük pedig a szűzek Szűzét. Bódog közéjük vegyült s a bold. Szűz előéneklése mellett elvégezte az előirt ájtatosságot.»

405. A szentekről olvashatjuk a *Szentírásban Izaiásnál*, 40. 31.: «Megifjodnak erejökben, szárnyok kel, mint a sasoknak, futnak és nem fáradnak, járnak és nem fogyatkoznak el»; továbbá sz. *Pálnál*, I. Kor. 43.: «Nemtelenségben vettetik el, dicsőségben támad föl», amely szavakat a hittudósok egyhangúlag a könnyűség ajándékára vonatkoztatják.

Sz. *Ágostonnál*[1] ezt olvashatjuk: «Hinnünk kell ugyanis, hogy oly testünk lesz, hogy ott leszünk, ahol akarjuk és akkor, amikor akarni fogjuk.» *Eadmer canterbury-i* szerzetes, sz. *Anzelm* kortársa és legkedvesebb barátja, ezeket[2] mondja: «Abban a boldog életben oly nagy gyorsasággal fog testünk mozogni, mint az angyalok, kik gondolatsebesen röpülnek égből a földre és viszont; nem csekélyebb kitüntetés ez a gyorsaság, mint az üdvözült testek szépsége.»

Az *ész* belátja, hogy ez a tulajdonság méltán megilleti az üdvözült testeket, mert a lélek a testtel nemcsak mint alak, hanem mint mozgató erő is egyesül; amiért is megfelelő, hogy a test még ebből a szempontból is teljesen alá legyen vetve a léleknek.[3]

[1] Serm. 242. al. 149. de temp. c. 3. n. 5. M. 38. k. 1140. l. V. ö. Civ. Dei. l. 22. c. 11. M. 41. k. 773. l.

[2] «De s. Anselmi Similit.» cimű művében c. 51. M. 159. k. 629. l.

[3] Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 84. a. 1.) ezeket mondja: «A dicsőséges test mindenképen a megdicsőült lélek alá lesz rendelve, nemcsak olyképen, hogy semmi se maradjon meg benne, ami ellenkezik a lélek akaratával (mert ez Ádám testében is megvolt), hanem, hogy létezzék benne bizonyos tökéletesség, mely a megdicsőült lélekből a testben szétárad, ami által képessé lesz a mondott alárendeltségre. A lélek pedig egyesül a testtel, nemcsak mint alak, hanem, mint mozgató erő is; ami abból tűnik ki, hogy a dicsőséges test a megdicsőült léleknek mindenben alá lesz rendelve. Ebből kifolyólag tehát, valamint a *finomság* ajándéka által teljesen uralkodik fölötte, amennyiben a test alakja, és ennek faji lényeget ad; épúgy a *könnyűség* ajándéka által uralkodik rajta, amennyiben mozgató ereje; hogy t. i. a lélek minden mozgásában és cselekedetében annál tökéletesebben és alkalmasabban engedelmeskedjék a szellemnek.»

V. ö. a dicsőséges testnek ezen ajándékairól liguori sz. Alfonzot, i. h. 267. s k. l.; 380. s k. l.; továbbá *Hettinger* (Kereszténység védelme, II. k. II. r. 379. s k. l.); ki a 384. l. ezeket írja: «Valamint a hajnal sötét bibora a fölkelő nap sugaraiban teljesen kivilágosodik, épúgy át fogja az isteni szellem tiszta parazsa is hatni a lelket és testet, minden át fog szellemülni és átistenülni. Ekkor, belemerülve az isteni élet és szeretet árjába, a lélek Istenhez, a test pedig a lélekhez hasonlóvá lesz. Valamint a lélek a kegye-

Milyen lesz a gonosz teste.

406. A *gonoszok* teste nem fog azon kiváltságokkal birni, melyekkel a dicsőséges testek ékeskednek, hanem épen ellentétes *tulajdonságokkal* fognak birni. Nem lesznek szenvedésképtelenek, hanem

Szenvedésre képes.

407. *szenvedésképesek.* Érzéki tehetségeikkel érezhetik a fájdalmat. Ugyanis — miként sz. *Tamás*[1] mondja — mivel a gonoszok teste Isten rendelése szerint, amennyiben csakis bizonyos föltételek alatt és nem teljesen lesz a lélek alá rendelve, annyiban nagyon is érezhetik a fájdalmat, sőt a fájdalmak rájuk érzékenyebben fognak hatni, mint a földön élő testekre, mivel teljes testtel támadnak föl, és rothadatlanok, és halhatatlanok lesznek. A testnek hiánya az isteni büntetést némileg megakadályozhatná, de az egészséges és rothadatlan testek a büntetések elviselésére és átérzésére sokkal képesebbek.[2]

A gonoszok teste csakugyan határtalan kínoknak lesz alávetve és a tűz, valamint más kínzó eszközök okozta legkeserűbb szenvedéseket kell majd kiállaniok.[3] Amiért is Krisztus (*Máténál* 10, 28.) mondja: «És ne féljetek azoktól, kik a testet megölik, de a lelket nem ölhetik meg; hanem inkább féljetek attól, ki mind a lelket, mind a testet a gehennába vetheti.» Minden érzék különös fájdalmaknak lesz kitéve, a *Szentírás* és a *szentatyák*[4] tanusága szerint.

lem és dicsőség által minden emberinek és minden teremtett dolognak határain fölül emelkedik, hogy Istennel egyesüljön, és hozzá hasonló legyen; épúgy magával húzza a testet is a létnek magasabb fokára, ahol az anyagnak természetes tulajdonságai eltünnek, a sötét világossá, a mulandó rothadatlanná és szenvedésképtelenné, az anyagi finomabbá, a nehézkes könnyűvé válik.»

Azon *ellenvetéseket*, melyeket újabb és legújabbkori ellenfeleink (pl. Strausz) a megdicsőült testeknek ajándékairól szóló tan ellen emelnek, olvasd *Hettinger-nél*, i. h. a 388. s k. l.

[1] Contra Gentes, l. 4. c. 89.; v. ö. *Bautz*, Himmel, 160. s kk. ll.

[2] V. ö. *Suarez* (i. h. disp. 50. sect. 5. s. *Thomae*. Contra Gentes, i. h.) azt mondja, hogy a gonoszok teste szenvedésképes lesz, és pedig nemcsak úgy, mint a mostani test, *hanem még nagyobb mértékben.* V. ö. *Bautz*, Hölle, 176. s k. l.

[3] V. ö. sz. *Tamás*-t és *Suarez*-t, i. h.; *Gotti*-t, i. h. 711. s k. l. 716. s k. l.; *Hettinger*, Kereszténység védelme, 2. k. 2. r. 391. l.; *Bautz*, i. h., 179. s k. l.

[4] Legyen szabad a *Szentírásban* jelzett néhány büntetést fölsorolnunk. A *Szentírás* említést tesz a *sötétségről*, Krisztus Urunk ezen szavai szerint (*Máté* 25, 30.): «És a haszontalan szolgát vessétek a külső sötétségre»; a sírás büntetéséről *Máté* 8, 12.; 13, 41.; 15, 30.: «ott leszen sírás és fogak csikor-

Az elkárhozottak testi büntetése és szenvedései *különfélék* lesznek, amint bűnei különbözők voltak. Valamint e földön mindenkire ugyanaz a nap süt és még sem egyformán érzi mindenki annak hevét; épúgy a pokol tüze is nem egyenlően kínoz mindenkit; a nap hevét a különféle egészségi állapot szerint

gatása»; *bűzről*, a *Jel. könyve* 21, 8.: «Az ő részök a tűzzel és kénkővel égő tóban leszen»; *a tűz* büntetéséről, *Márk*. 9, 47.: «és tüzök el nem alszik»; *helyi* büntetésekről azon nyomokon, melyeket az *újszövetségben* a már máshol idézett helyeken találunk, pl. *Lukács*, 16. 28, és az *ószövetségben*, pl. *Izaiásnál*, 24. 22.: «és ott tömlöcbe rekesztetnek». A legtöbb hittudós, *Lessius* is (Div. perf. l. 13. c. 24.), ezen tárgynak bizonyítéka gyanánt — és pedig, amint *Knabenbauer atyával* (Comm. in Jobum, Páris, 1886. 153. l.) hiszem, helytelenül — *Jóbnak* következő szavait hozzák föl: «Bocsáss tehát engem, hadd sirassam egy kevéssé fájdalmamat, mielőtt elmegyek, vissza nem térvén, a halál homályával borított sötét földre, a nyomorúság és sötétség földére, hol a halál árnyéka, és semmi rend, hanem örök iszonyat lakik» (*Jób*, 10., 20., 21., 22.). Amely helyről sz. *Bernát* (Serm. 42. de divers. de 5. region. n. 6. M. 183. k. 664. l.) ezeket mondja: «Ó kietlen és vad táj, ó félelmes vidék, ó kerülendő hely! a feledésnek földje, a szenvedések földje, a nyomoruságok földje, amelyben semmi rend, hanem folytonos félelem lakozik! Halált hozó hely, amelyben égő tűz, dermesztő hideg, halhatatlan féreg, elviselhetetlen bűz, ütő-verő kalapácsok, sűrü sötétség, a bűnök zűrzavara lesz . . . egész testemben remegek és reszketek ezen tájnak csak említésekor is, és csontjaim összeverődnek.» V. ö. *Nagy* sz. *Gergelyt* is (Mor. l. 9. c. 46. s k. M. 75. k. 915. s k. l.), aki *Jóbnak* szavait a pokolra is vonatkoztatja. *Kempis Tamás* «*Krisztus követése*» című művében I. k. 24. f. 4. c. írja: «Ott a röstek égő üszkökkel fognak ösztökéltetni, s a torkosok iszonyatos éhséggel és szomjusággal gyötörtetni. Ott a buják és kéjök-kényök rabjai tüzes szurokkal s büdös kénkővel fognak forráztatni s az irigyek veszett ebek gyanánt orditozni gyötrelmökben. Nem lesz bűn, melyért külön kín nem járna. Ott a kevélyeket mindennemű szégyen és gyalázat fogja érni, s a fösvények végső inségre jutnak.» (Dr. *Nogáll János* fordítása.) Sz. *Tamás* (in 3. P. Suppl. qu. 98. a. 7.) ezeket írja: «Minden meglesz, ami az ő szomjuságukat még elviselhetetlenebbé teheti, úgy, hogy nyomoruságuk tökéletes leszen.» *Sylvius* szerint *a szemet* sötétséggel és a legrettenetesebb büntetéseknek szemlélésével fogják kinozni; *a hallást* irtóztató lárma és jajveszéklések; *a szaglást* a bűz, melyet a pokol és a benne égő testek terjesztenek; *az ízlést* a romlott nedvek; *a tapintást* a soha ki nem alvó, elviselhetetlen tűz. V. ö. *Lessiust* (De perfect. div. l. 13. c. 24.); *Suarezt* (in 3. P. s. Thomae, disp. 50. sect. 3.); *Dante*-t (Infern. XIX. Én., XXIV. Én. és másutt); *Bautzot* (i. h. 182. s k. l.).

A hittudósok e helyütt azon kérdést szokták fölvetni, miképen lehetséges az, hogy a gonoszok teste, jóllehet annyi szenvedésnek lesz kitéve, a rothatagságtól mégis mentek maradnak, vagyis más szóval: mikép̀ egyeztethető össze *a szenvedő képesség a rothadatlansággal?* *Minucius Felix* és *Lactantius* úgy vélekednek, hogy a testeket a pokol tüze tényleg égeti és süti, de Isten akaratából ugyanaz a tűz a testeken ily módon okozott sebeket egyúttal be is gyó-

érezzük, a pokol tüzét az elkárhozottak a bűnösség különfélesége szerint.[1]

Disztelen és sötét.

408. A gonoszok teste továbbá nem fog fényességgel és világossággal ékeskedni, hanem *dicstelen* és *sötét* lesz. Míg a szentek testén lelkük dicsősége fog visszatükröződni, addig a gonoszok testét lelkük förtelmessége és undoksága fogja áthatni. Feltámadnak ugyan mindazon hiányoktól menten, amelyek nem természeti elvek folytán következnek az emberiségre; föltámadnak — miként ezt sok hittudós hiszi — oly arccal és szépséggel, amelylyel fiatal éveikben birtak, vagy amilyennel kellett volna birniok. De az ő arcuk, jóllehet szép, és minden természeti tökéletlenségtől mentes, mégis csúnya és eltorzult lesz, mert a gyötrelmek és fájdalmak úgy elváltoztatják arckifejezésüket, mint a sírás, borzasztó kín vagy szomorúság, vagy gyötrelem szokta elváltoztatni az emberek arcát.

Tűz fogja a bűnösök testét gyötörni, de miként ezt a *szentatyák* gyakran állítják: Isten hatalmánál fogva a tűz világító

gyitja. Az *első* (Octav. c. 35. M. 3. k. 364. l.) így ír: «És ily módon a bölcs tűz a testeket égeti és gyógyítja; emészti és táplálja.» V. ö. *Lactantiust* (Instit. l. 7. c. 21. M. 6. k. 802. l.). Sz. *Tamás* több mással, és *Suarez* úgy vélekednek, hogy a testeket nem azért nem emészti föl a pokol tüze, mintha ez a tűznek természetes sajátsága volna, hanem csakis mert Isten úgy akarta, hogy az ilyen tűz csak kínozza a testeket, de ne emészsze föl. *Suarez* (i. h. sect. 5. n. 7.) így ír: «Nem pusztán természeti erővel éget (a tűz), hanem mint Istennek eszköze; és épen ez az oka annak, hogy a tűz a testeket csakugyan és tényleg kínozza, de nem emészti föl.» V. ö. sz. *Tamást* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 86. a. 2.). Nemkülönben *Lessiust* (i. h. l. 13. c. 29.), és *Bellarmint* (De amiss. gratiae, 6. k. 5. f.). Sz. *Tamás* másutt (Contra Gentes, l. 4. c. 39. f.) ezen tény végső okát ugyan Istenbe helyezi; de a legközelebbit a lélekbe, amely Isten erejéből a testet oly állapotban tartja, hogy az el ne rothadjon. Így ír ő ugyanis: «Az emberi test a föltámadás után nem fog változni egy alakból más alakra, és pedig sem a jók, sem a gonoszok teste, mivel a lélek mindkettőben teljesen tökéletesíteni fogja a testet természetének lényegére vonatkozólag úgy, hogy már nem lesz lehetséges azt az alakot a testtől eltávolítani, sem mást reá adni, mivel Isten hatalmából a test teljesen alá lesz rendelve a léleknek. Amiért is azon képesség, mely az első anyagban megvan, hogy minden alak fölvételére képes, az emberi testben a lélek ereje által bizonyos mértékben le lesz kötve, úgy, hogy semmi más alakot többé föl nem vehet.» V. ö. *Bautz*-ot (i. h. 178. s köv. l.).

[1] V. ö. *Nagy sz. Gergely* szavait Mor. l. 9. c. 65. (vet. 47. rec. 39.) M. 75. k. 913. l. Sz. *Tamást* (Summ. Theol. Suppl. qu. 86. a. 2. ad 3.); *Suarezt* (i. h. n. 7.); *Bautz*-ot (i. h. 180. s k. l.).

erejét égető erejétől elkülönítette. Ez a tűz füstös és fénytelen lesz, és csak arra fog szolgálni, hogy szomorú és borzalmas sorsuknak mentől inkább tudatára jussanak.[1]

[1] *Nagy sz. Gergely* (Mor. l. 9. c. 65. n. 101. M. 75. k. 915. old.) ezeket mondja: «*Ez a tűz nem világos, hogy minél jobban kétségbe ejtsen és nem emészt, hogy kínozzon.* Jóllehet itt a tűz nem világít, hogy kétségbe ejtsen, de mégis ád valamelyes halvány fényt, hogy annál inkább kínozzon. Mert a gonoszok bűntársaikat, önönmagukkal együtt fogják látni a kínok között a láng fénye mellett.» Sz. *Bonaventura* (in 4. Sent. dist. 50. P. 1. a. 2. qu. 1. *Vivés*, 6. k. 607. old.) így ír: «Világíthat (a tűz), hogy vagy azt tegye láthatóvá, ami gyönyörködtet, vagy azt, ami közönbös, vagy azt, ami szomorú és kétségbeejtő.» Az első és második módon nem lesz (a pokolban) világosság, hanem igenis a harmadik helyen említett módon; és sz. *Tamás* (Summ. Theol. 3. P. Suppl. qu. 97. a. 4.) azt tanítja: «Isten rendelése folytán ott némi világosság dereng, a mely épen elegendő, hogy láthatók legyenek az elkárhozottak kínjai, és erre elegendő a helynek természetes fekvése, mert a föld közepében, ahová a poklot helyezik, a tűz nem lehet másféle, mint csakis gomolygó, kavargó és füsttel telített. Némelyek azonban azt állítják, hogy a sötétséget az elkárhozottak összehalmozott teste okozza, mert sokaságukkal egészen betöltik a pokol minden zegét-zugát.» V. ö. *ugyanannál* qu. 98. a. 7.; továbá *Dante*-t (Div. Commed. Infern. 21. s köv. Én.); *Bautz*-ot (i. h. 187. s köv. old.); *liguori sz. Alfonz*-ot (De Noviss. tract. 5. § 6. a vége felé).

De kérdezhetnéd: miképen lehetséges az, *hogy a világosság, vagyis a tűznek világító ereje annak égető erejétől el van választva? Válaszolok* sz. *Vazullal* (in Psalm. 28. n. 6. M. gör. sor. 29. k. 298. old.) szerfölött csudálatos és nagyon is bámulatraméltó az, «hogy a tűznek természete megoszlik, valamint a Vöröstenger is részekre oszlott. Isten szava a tűznek természeténél fogva egybetartozó tulajdonságait elválasztotta. Jóllehet tehát a tűz emberi felfogás szerint szétválaszthatatlan és megoszolhatatlannak látszik, mégis Isten parancsára szétválik és megoszlik... A tűznek égető erejét és kínzó tulajdonságát azok számára tartotta fönn, akik égésre vannak kárhoztatva; világító erejét pedig azoknak fölvidámítására rendelte, akik boldog és víg életet fognak élni.»

De *folytathatnád* tovább: a világító és az égető erő a tűznek olyan lényeges tulajdonságai, amelyek egymástól el nem választhatók. *Válasz:* «Istennél minden lehetséges.» Olyan emberek ugyanis, akik csodákban nem hisznek, kik Isten mindenhatóságát el akarják vitatni, a szóban levő szétválasztást lehetetlennek fogják ítélni; de mi nem így ítélünk, mert hiszszük és tudjuk, hogy Isten mindenható, és mindent megtehet, ami önmagában véve nem ellenmondás. Hogy pedig ez nem ellenmondás, már onnan is kitűnik, mert a világosság és a melegség, vagyis a világító és égető erő nem egy és ugyanaz. Nem tagadom, hogy a világosság lényege, vagyis az, hogy a világosság tulajdonképen micsoda még nincs eléggé földerítve. *Schütz*, «Das exakte Wissen der Naturforscher» c. művének 19. s köv. old. így ír: «A világosságnak és a melegségnek lényege még mindig nincs kellőképen kimutatva.» Hogy azonban a világosság és melegség között, vagyis a világító és égető erő nem egy és ugyanaz, azt még azok

Testi. 409. A gonoszok teste nem lesz finom és szellemi, hanem *testi*. Mivel a gonoszok akarata Istentől és Isten által a teremtmények elé tűzött céltól messze eltávolodtak, — mert nem azt kereste és keresi ami Istené és a szellemé, — azoknak a teste sem lehet szellemi, hanem testi.

Nehéz. 410. A gonoszok teste végre nem lesz könnyű, hanem ellenkezőleg *nehéz* és *súlyos*. Mivel a lélek Istennek nem engedelmeskedett, tehát nem is nyer a fölött uralmat, hanem úgy reá fog nehezedni a lélekre a test, hogy azt folytonosan akadályozni fogja.[1]

a természettudósok sem veszik tagadásba, kik a hitcikkelyeket elvetették. V. ö. *Bautz*-ot «Auferstehungsleib» 369. s köv. old.; épúgy *ugyanannál* «Die Hölle», 188. s köv. old., ahol *Secchinek*, a kiváló természettudósnak kisérleteire hivatkozva, így ír: «Még *Secchinek* kiváló érdekes kisérleteire is hivatkozom. A nap szinképe három különnemű sugarat mutat: világítót, melegítőt és vegyi sugarat, és mindhárom az anyag (leb) bizonyos sajátos mozgásán alapulnak és egymásra a legbensőbb kölcsönös hatással vannak (Einheit der Naturkräfte, I. p. 171. s köv.) Különben a *melegség a mérhető anyag* mozgásának, rezgésének bizonyos neme (158. old.); a *világosság* pedig az *aethernek*, egy *nem mérhető folyadéknak* rezgése (189. old.).»

[1] Sz. *Tamás* (Contra Gentes l. 4. c. 89.) így ír: «Ezeknek teste nem lesz átszellemülve, nem lesz a léleknek mindenben alárendelve, hanem inkább még lelkük is testi lesz a szenvedély által. Testük könnyű se lesz, nem fog a léleknek minden nehézség nélkül engedelmeskedni, hanem inkább sulyos és nehéz lesz és a léleknek bizonyos mértékben elviselhetetlen... Szenvedésre képesek is maradnak, amilyenek a földön, sőt még nagyobb mértékben, úgy azonban, hogy érzékelhető büntetések, szenvedések gyötrik őket, de nem semmisítik meg... Az elkárhozottak teste továbbá sötét és átláthatatlan lesz.» V. ö. *Bautz*-ot, i. h. 177. s köv. old.

Nem lesz haszonnélküli, ha a feltámadásról szóló tan befejezése gyanánt a *feltámadás okairól* is elmondunk egyet-mást.

Szülő (fő-) oka egyedül az Isten, aki, valamint csakis Ő egyedül képes az embert teremteni, ép úgy kizárólag csak Ő képes mindenhatóságával azt halottaiból újra föltámasztani.

I. *Kor*. 6. 14.: «Az Isten pedig az Urat is föltámasztotta, minket is föltámaszt az ő ereje által.»

Eszményi, vagyis mintaképi (szülő-, de nem fő-) oka Krisztus föltámadása, mely a mintakép, amelynek példájára valamikor mi is föltámadunk, I. Kor. 15. 20.: «Krisztus föltámadt halottaiból, az elhunytak első zsengéje»; és a *Filip*. 3. 21.: «Aki megújítja a mi alázatos testünket, hasonlóvá tevén az ő dicsőséges testéhez.» Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 56. a. 1. ad 3.) írja: «Krisztus Urunk föltámadása tulajdonképen nem érdemi oka a mi föltámadásunknak, hanem szülő- és eszményi, vagyis mintaképi oka» a vele összekötött isteni erő alapján, vagyis amennyiben Krisztus emberisége, amely föltámadt istenségének eszközeként működik, amelylyel egyesülve marad.

Gyakorlati tanulság.

411. Hallottuk az igazságot, hogy elkövetkezik majd egykor a föltámadás az utolsó napon, mikor minden ember kikel sírjából. Mi következik ebből?

Adjunk Istennek hálát, aki nekünk ezt a titkot kinyilatkoztatta.[1] Hány kiváló és jeles bölcseségű férfiu élt, kik a tudo-

Eszköz- (ismét szülő-, de nem fő-) oka Krisztus szava, Krisztusnak a legfölségesebb Oltáriszentségben méltóképen magunkhoz vett teste, stb. *Ján*. 6, 55.: «Aki eszi az én testemet és iszsza az én véremet, örök élete vagyon; és én feltámasztom őt az utolsó napon.» *Ján*. 5. 28, 29.: «Eljön az óra, melyben mindnyájan, kik a sírokban vannak, meghallják az Isten Fiai szavát. És eljönnek, akik jót cselekedtek, az élet föltámadására; akik pedig gonoszt cselekedtek, az itélet föltámadására.» *I. Tesszal*. 15.: «Mert maga az Úr a parancsszóra, az arkangyal szavára, és az Isten harsonájára leszáll az égből.» *I. Kor*. 15. 52.: «Rögtön, egy pillanatban, a végharsonára; mert megriad a harsona és a holtak föltámadnak.» Valószinűleg Krisztusnak és az arkangyalnak szava egy és ugyanaz lesz: ugyanis az arkangyal Krisztus tekintélye és parancsa folytán, de nem Krisztus szájával fog megszólalni; de a szó érzékelhető lesz, hallható és olyannyira átható, hogy Isten hatalmából az egész földkerekségen mindenki meghallja.

Érdemi oka Krisztus halála, *I. Kor*. 15. 21. 22. szerint: «Mivelhogy ember által van a halál, ember által a halottak feltámadása is. És amint Ádámban mindnyájan meghalnak, úgy Krisztusban mindnyájan megeleveníttetnek»; és *II. Tim*. 1. 10.: «Megrontotta ugyan a halált...»

Kiváló és végső *cél-oka* Isten dicsősége, a *Péld*. 16. 4. szerint: «Mindezeket önmagáért teremtette az Úr»; továbbá Krisztus dicsősége, akit Isten (*Efez*. 1. 22.) az Egyház fejévé tett, amely az ő teste. *Legközelebbi* (cél-) oka a jók jutalmazása és a gonoszok büntetése; továbbá a világ tökéletessége, és magának az eszes léleknek tökéletesítése. A lélek t. i. a test alakja, tehát méltányos, hogy a testtől ne legyen örökre elválasztva.

Szolgálattevő okai a föltámadásnak az angyalok, nemcsak amennyiben a megholtakat szavukkal föltámasztják, hanem, mert — miként azt sok hittudós véli — a sírokat és a föld rejtekeit fölnyitják, a szétszórt hamvakat a testek alakítására összegyüjtik. A föltámadás ugyanis *három* mozzanatot foglal magában: 1. a testek szétszórt anyagának összegyüjtését, 2. hogy ezek emberi testté alakulásra a végső, vagyis legközelebbi módon alkalmassá legyenek; 3. hogy a lélek egyesülése által a testek emberek legyenek. A második, és különösen a harmadik helyen említett mozzanatok végrehajtója maga az Isten, az elsőé az angyalok; ha csak ezt is nem akarjuk egyenesen az Isteni Mindenhatóságnak tulajdonítani. V. ö. *Lessiust*, i. h. 13. k. 21. f.; *Schouppe*, Elem. Theol. dogm. II. k. 624. old.

[1] V. ö. a *Római kátét*, 1. r. 12. fej. 1. k. 14. l.

mány és az ékesszólás terén oly jeles készültséggel dicsekedhettek és ezen olyannyira bizonyos igazságról mit se tudtak, vagy pedig a legbadarabb véleményt táplálták róla? És nekünk mégis megadta Isten a kiváló kegyelmet, hogy az evangélium világossága mellett megismerhettük ezt a kinyilatkoztatott igazságot;

karoljuk is föl ezen igazságot a *legszilárdabb hittel*, hiszen mellette oly sok érv bizonyít; hiszen ez az alap, a melyen hitünknek számtalan más igazsága nyugszik. «Ha nincsen[1] halottak föltámadása, úgy Krisztus sem támadott föl. Ha pedig Krisztus fel nem támadott, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk, hiábavaló a ti hitetek is.» Ébreszszük föl tehát magunkban gyakran ezt a hitet és a világ változandósága is nyujtson arra alkalmat, hogy ezen hitünket *minél gyakrabban fölébreszszük*. Ha látjuk, hogy egy nap ismét elmulik és mintegy eltemetkezik az éj sötétjébe; ha látjuk, hogy reggel napfölkeltével ismét újraéled minden; ha látjuk, hogy télnek idején a fák levele és gyümölcse lehull, tavaszkor pedig minden kirügyezik, újraéled, virágokkal ékeskedik, levelekkel ruházkodik és gyümölcseiknek terhe alatt roskadozik; ha látjuk a füvet, amely ezelőtt élt, elhalni és virágában ismét újra föléledni: ébreszszük föl szivünkben a hitet, hogy Isten valamikor a mi testünket is föltámasztja poraiból mindenhatósága erejével.[2]

[1] *I. Kor.* 15. 13. 14. Legyen szabad az *innsbrucki* «Theol. Zeitschrift» 1888. 159. old. fölemlített síriratra, mintegy függelékre fölhívnom olvasóm figyelmét.

[2] Hallottuk, — hogy kissé a boldogságos Szűzre is fordítsuk figyelmünket, — hogy a *boldogságos Szűznek föltámadása* Isten különös kiváltsága folytán *megelőzte* a többiekét, hogy Isten fia az ő anyját (halála után harmadnapra) föltámasztotta, lelkét testével egyesítette, és őt lelkével és testével együtt a mennyországba vitte.

Mi következik ebből? *Örüljünk és üdvözöljük őt* e miatt az új kiváltság miatt, melyet Fia neki azért adott, hogy saját testének hasonlatosságára az ő testét megdicsőítvén, Anyjának óhaját teljesítse. Ó, mily nagy volt öröme a Szüzek Szűzének ezen új kiváltság miatt, mily lelkesedéssel újította meg harmadnapra, föltámadásának napján ismeretes dicsénekét: Magasztalja lelkem az Urat, és örvendez az én lelkem az Úrban, az én üdvömben, mert nagyot cselekedett nekem az, aki halalmas, amikor lelkemet és testemet megdicsőítette.

Örülök, ó, legkegyesebb Anya, a neked adományozott dicsőség ezen kettős csillagának, melyek egyike a lelkedé, mint a többi szenteknél, másik pedig különleges kiváltság folytán azonnal testedé lett! Bőségesen teljesítette Fiad az

412. Hallottuk, hogy mindnyájan *ugyanabban a testben* támadunk föl, amelyet most viselünk. Mi következik ebből? Hogy a *testnek és tagjainak méltóságát nagyrabecsüljük*, úgy önmagunkban, mint másokban; azokat mindig tisztán és sértetlenül őrizzük meg, és csakis jó cselekedetekre használjuk;

hogy ezen igazságról *földi életünk nyomorai és sanyarúságai közepette* folytonosan megemlékezzünk, benne leljük föl fájdalmaink enyhülését, és ebbe vessük *reményünket*; valamint az olyannyira sujtott és szomorkodó *Jóbot* is csak azon remény táplálta, hogy eljő az idő, amikor ő majd a saját testében és a saját szemeivel látja meg Istenét, Megváltóját;

hogy ezen igazságról *rokonaink és barátaink halála alkalmával* megemlékezzünk, fájdalmukat enyhítsük és abban *az erős reményben éljünk*, hogy ezen testek, amelyek most élettelenek, és elporladnak, valamikor visszanyerik az életet és teljes épségben fognak föltámadni. «Nem akarjuk pedig atyámfiai, hogy tudatlanságban legyetek az elaludtak felől», — mondja sz. *Pál*[1]

ő igéreteit, mert «koronát» adott «a hamuért, örömek olaját a keservért, a a dicsőség palástját lelked kesergéseért» (*Izaiás*, 41. 3.).

Hallottuk *az okokat*, amelyek miatt Isten a boldogságos Szűznek föltámadását siettette. Legyen szabad ezekhez néhány kisebb fontosságút csatolnunk. Ez azért történt: 1. hogy bennünk, akik hiszszük, hogy nemcsak Krisztus maga az igazi Isten és ember, hanem annak Anyja is, aki pusztán csak teremtmény volt, föltámadt, ami föltámadásunk reményét is föléleszsze; 2. hogy erős vágyakat ébreszszen bennünk a túlvilág iránt, ahol őt megláthatjuk (*Kolossz.* 3. 1.), hogy ne azt keressük, miket a világ kinál és nyujt, hanem azt, amit fenn az égben nyerünk, ahol Krisztus Urunk vagyon és Anyja az ő jobbján; 3. hogy ő annál hathatósabban szószólónk és Anyánk legyen az égben, hogy fiának méltatlankodását kiengesztelje, mikor szeplőtelen *keblét* neki megmutatja, amint maga a fiu is kiengeszteli Atyját, ha fölmutatja neki dicsőséges szent sebeit.

Mi következik ebből? Imádkozzunk hozzá, hogy érettünk fiánál közbenjárjon, hivatkozzék szeplőtelen keblére, amely a kisded Jézusnak táplálékot nyujtott; hogy teljesítse kivánságainkat, megsegítsen bennünket, hogy ebben az életben oly híven szolgáljunk neki, ami által majd a jövő életben dicsőséget nyerhetünk Fiától.

Segítsd föl, ó, legszentebb Anya, lelkünket a mennybe, ahol Fiadnak jobbján ülsz! Mert méltó, hogy ahol az anya van, ott legyenek fiai is, és a hol (*Máté*, 24. 28.) a test van, oda gyüljenek a sasok is. *De Ponte Lajos*, Medit. 5. k. 36. elmélk.

[1] I. Tesszal. 12—17. V. ö. Dr. *Schneider Vilmos*-t, «Das Wiedersehen», 201., 404. s köv. old.

apostol — «hogy ne bánkódjatok mint egyebek, kiknek nincs reménységük. Mert, ha hiszszük, hogy Jézus meghalt, és föltámadott: úgy Isten azokat is, kik elaludtak Jézusban, elé hozza Ő vele... Annak okáért vigasztaljátok egymást ez igékkel.» És sz. *Cyprián*[1] ezt mondja: «Atyánkfiait nem kell megsiratnunk... mert tudjuk azt, nem véglegesen hagytak el bennünket, hanem csak megelőztek az örökkévalóságba utazással, hova mi is követni fogjuk őket. Tegyünk úgy, mint akinek ismerőse elutazott, vágyódjunk utánuk, de ne sirassuk őket.»[2]

413. Hallottuk, hogy a föltámadók nem egyformák lesznek, hanem a jók a szenvedésképtelenség, fényesség, finomság és könnyűség jeles ajándékaival fognak ékeskedni; míg a gonoszok teste dicstelen, súlyos és utálatos lesz. Mi következik ebből? Hogy úgy éljünk ezen a világon, mint akik reménylik a föltámadást és ne túlsokat törődjünk a testiekkel. Vigyázzunk, őrizkedjünk a halálos bűntől és a penitenciátlanságtól, nehogy ilyen állapotban érjen el a testi halál, nehogy ilyen állapotban kelljen az *iteletre* föltámadnunk.

A test nem támad föl az örök (életre) dicsőségre, hacsak a lélek a test halála előtt a vétkekből föl nem támadt és a kegyelem életében kitartó nem volt. A test nem támad föl szenvedésképtelennek, ha a lélek e földön a gonosz vágyaknak enged és azoknak magát gyáván odadobja. A test nem engedelmeskedik a léleknek, nem hallgat annak az intésére, hacsak a lélek e földön nincs Istennek alávetve. A test akkor nem lesz könnyű, hogy a lélek akarata szerint bárhova is menjen, hacsak halandó életünkben Isten parancsainak, a kegyelet és szeretet tényeinek végrehajtásában élénkek, mozgékonyak és készségesek nem voltunk.

[1] De Mortalitate, c. 20. M. 4. k. 618. old.

[2] Sz. *Cyprián* idézett művében így folytatja elmélkedését: «Miért is öltözködnénk fekete gyászruhába, mikor ők már Isten irgalmából tiszta fehéret öltöttek; nem is tanácsos ez, hiszen ez által okot adunk a pogányoknak arra, hogy bennünket méltán és jogosan megszóljanak, hogy mi azokat, kikről azt mondjuk, hogy Istenben tovább élnek, mint elpusztultakat és elveszetteket siratjuk és azt a hitet, melyet beszédben és szavakkal hirdetünk, szivünk és keblünk meggyőződésével nem igazoljuk, hogy megcáfoljuk reményünket és hitünket; hogy igaztalan, költött és hamis dolgok, amiket beszélünk. Mit használ, ha az igazságot szóval hirdetjük, de tetteinkkel megcáfoljuk. Ezért figyelmezteti, kéri, ezért hibáztatja az apostol azokat, akik övéiknek halálakor szomorkodnak.»

Haljon meg tehát bennünk ez a világ; haljon meg ennek a testnek bölcsesége! Vessük alá lelkünket egyedül Krisztusnak, hogy mindnyájan mondhassuk: «Nemde, az Istennek lesz alávetve az én lelkem?»[1]

III. FEJEZET.

Az általános vagy utolsó itélet.

414. *Előszó.* A megholtak föltámadását azonnal követi az utolsó itélet. Hallottuk már, hogy a halál után azonnal a *részleges itélet* alá jut minden ember lelke. A testnek föltámadása után azonban az emberek testeikkel meghatározott helyre gyűlnek össze, hogy valamennyi fölött egyszerre hozassék az ünnepélyes és nyilvános itélet. Minden ember, nemkülönben minden angyal, a jók és a gonoszok, a biró itélőszéke elé állnak, aki az egész világon volt minden ember füle hallatára és szeme láttára minden egyesnek jó vagy rossz tetteit megvizsgálja, hogy a gonoszok titkos mesterkedése és fondorkodásai, az igazaknak szenvedései és önmegtagadásai, vagyis az emberi szív legtitkosabb rejtekei is nyilvánvalókká legyenek és ekkor Krisztus Urunk, mint birónak legigazságosabb itéletével az örök jutalomra, vagy kárhozatra méltóknak fogja őket nyilvánítani. Tehát *az utolsó itelet azon ünnepélyes és nyilvános ténykedés, melylyel Krisztus Urunk mint bíró minden egyes embert, akik egy meghatározott helyen együvé gyűltek össze, vagy a jutalomra, vagy a büntetésre itél az ő érdemeik, vagy rossz tetteik szerint megmásíthatatlanul, legigazabbul és részrehajlatlanul.* Meghatározás.

Mindenesetre oly látványosság, amelynél nagyszerűbbet és Istenhez méltóbbat még csak kigondolni se lehet!

415. E tárgyban tévedtek: a *sadduceusok* és esetleg a régibb *szamariaiak*,[2] kik a föltámadást tagadták, következésképen az utolsó itéletet sem ismerhették el; sok *gnosztikus*, Tévedések.

[1] Zsolt. 61, 2.

[2] Hogy mikép vélekednek a *zsidók* az utolsó itéletről, olvasd *Eisenmengernek* «Entdecktes Judenthum» c. művét, 2. r. 22. f. A *dositheánokat* és *szamariabelieket* illetőleg olvasd *Philastr.* c. 4. M. 17. k. 1118. old.; továbbá *Hergenröthert*, Egyháztört. I. k. 116. old.

Manichaeus és az 1., 2. és 3. század más hasonnemű eretnekei,[1] kik, épen mert a bűnöknek és érzéki vágyaknak a legnagyobb és a legzabolátlanabb szabadságot engedtek, nehogy ebben őket az utolsó itélet félelmetessége akadályozza, legcélszerűbbnek vélték, ha egyszerűen túladnak rajta. Ide sorolhatjuk a középkorból a *katharokat*, vagyis *albigaiakat*.[2] A legújabb korból az *észelvüeket*,[3] akik, mivel, ebben a tanban oly dolgok is vannak, amelyek az ész felfogási képességét fölülhaladják, azt rögtönösen tagadni kezdték és aljas ellenvetésekkel támadták meg. Hasonlóképen járnak korunk *mindenistenítői*, *anyagelvűi* és többi hitetlenjei. Mert, aki nem ismer különbséget a jó és rossz között, az a jók és gonoszok ez utolsó megkülönböztetését sem engedheti meg, melyet az utolsó itéletről szóló tan állít, vagyis az ezt a tant is tagadja.[4]

416. Az utolsó itéletről szóló tant két fejezetben fogjuk előadni, és pedig az

I. fejezetben: *annak létezését* és a

II. fejezetben: *annak módját* fogjuk bebizonyítani.

I. CIKKELY.

Az utolsó itélet igazsága vagyis létezése.

417. Tétel: *A megholtak föltámadását követi az utolsó itelet.*

418. Ezen tétel hitcikkely, miként ez az egyes *hitvallásokból* kitűnik. Az *apostoli* hitvallásban ugyanis ez áll: «Hiszek . . . . Jézus Krisztusban . . . . aki lészen eljövendő itélni eleveneket és holtakat»; az *Athanáz*-félében: «Akinek eljövetelekor föl kell támadnia minden embernek a saját testével és számot kell adni

[1] *Valentiniánok*, *Tertullián* szerint, contra Valent. c. 32. f. M. 8. k. 625. old.; *seleuciánok* és *proklianiták*, mint akik a föltámadast tagadják, sz. *Agoston*, Haer. 60. M. 42. k. 42. old.; *floriniánok* *Phil.*-nél c. 54. f. M. 2. k. 1172. old. *symmachiánok ugyanannál*, c. 65. M. 12. k. 1177. old.

[2] V. ö. *Klee*, Dogm.-Gesch. 2. k. 359. old.; *Murat*, Antiq. Ital. 5. k. 60. ért.; *Wetzer* és *Welte*, Kirchenlexikon, 2. kiad. 1. k. 430. old.

[3] Az *orthodox protestánsok* az utolsó itéletről szóló hitcikkelyt megtartják. V. ö. *Rothe*, Dogm., Schenkel kiad. 3. r. 52. old., 80. s köv., 99. s köv. old. *Hutter*. rediv. 280. s köv. old.

[4] V. ö. *Hettinger*, Ker. védelmét, 2. k. 2. r. 367. s köv. old.

tetteiről»; a *nicaea-konstantinápolyi*-ban: «és ismét eljövendő leszen dicsőséggel megitélni az eleveneket és a holtakat».[1]

419. Az *ószövetségből* idézzük a 95. Zsolt. 13. v., ahol ez áll: «Mert eljő (az Úr) a földet itélni. Megiteli a föld kerekségét igazságban és a népeket igaz volta szerint»; 97. Zsolt. 9. v.: «Mert eljő itélni a földet. Megitéli a föld kerekségét igazságban és a népeket egyenességgel.» A *szentatyák* és a szentírásmagyarázók fejtegetése szerint[2] ezen helyeket nem Krisztus első eljöveteléről, sem a részleges itéletről, sem az egyes embert érő büntetésről kell értenünk; tehát nem marad más hátra, minthogy az utolsó itéletről értsük. Az *újszövetségből* azokra a szavakra hivatkozunk, melyekkel az utolsó itéletet a leghatározottabban előre megmondja *maga Krisztus*, midőn *Máténál* (16. 27.) így szól: «Mert az ember Fia eljövendő lesz Atyjának dicsőségében az ő angyalaival; és akkor megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint»; és azon jeles szavakra *Máténál* (25. 31—46.), melyeket alább közlünk; végre azokra a szavakra hivatkozunk, melyekkel az *apostolok* ezt a hitcikkelyt tanítják. Sz. *Pál* az areopágon így beszél:[3] «Napot rendelt (Isten), melyen megíteli a világot igazságban azon férfiú által, kit arra rendelt és igazolt mindenekelőtt, föltámasztván öt halottaiból»; és ismét:[4] «Mindnyájunknak meg kell jelennünk a Krisztus itélőszéke előtt, hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy gonoszat cselekedett.»[5]

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból,

[1] Hozzáadjuk még, amit a 638-ban tartott *VI. toledói* zsinat *hitvallásában* olvashatunk: «Akit (Krisztust) eljövendőnek várunk a világ végezetével és aki mindenkinek feltámadása alkalmával az ő legigazságosabb itéletével megjutalmazza az igazakat és megbünteti a gonoszokot.» A *Római kátéban*, 1. r. 8. f. 3. k. 56. 57. old.: «A másik pedig akkor lesz, midőn egy napon és egy helyen minden ember egyszerre Isten itélőszéke elé fog állani, hogy minden századbeli ember láttára és hallatára kiki megtudja mily itéletet és sorsot nyer; mely itéletnek kihirdetése az istentelenekre és a gonoszokra nézve a büntetéseknek és kínoknak nem legkisebb részét fogja tenni; a jámborok és igazak ellenben abból nem csekély jutalmat és hasznot fognak nyerni, minthogy nyilvánvalóvá lett, hogy kiki milyen volt az életben.»

[2] V. ö. sz. *Ágostont*, Civ. Dei, l. 20. c. 21. s köv. M. 41. k. 690. s köv. old., aki az ószövetségből szintén idézi *Izaiást*, 26. 19. 20.; továbbá *Dán.* 7 15.; 12. 1., és *Malach.* 3. 1. 2. V. ö. *Knabenbauert*, Izaiás, 2. k. 405. old.

[3] Apost. Csel. 17. 31.

[4] II. Kor. 5. 10.

[5] V. ö. egyszersmind az I. Kor. 4. 5. is: «Tehát ne itéljetek idő előtt, mígnem eljő az Úr, ki a sötétség titkait is megvilágítja és a szivek szándékait

2. a hagyományból.

420. A *szentatyák* egyhangúlag azt tanítják, hogy az utolsó itélet valamikor el fog következni; nem ritkán kívánják, hogy a hívek elmélkedjenek az utolsó itéletről és hogy az embereket a bűntől visszatartsák és az erények követésére serkentsék, az

is kinyilatkoztatja; és akkor lesz kinek-kinek dicsérete az Istentől»; *Jel. Könyve* 20. 12.: «És látám a holtakat, a nagyokat és kisdedeket állani a királyi szék előtt. És a könyvek megnyittatának és még más könyv nyittaték meg, az élet könyve; és megitéltettek a holtak azokból, mik a könyvekben valának írva, az ő cselekedeteik szerint.»

Ellenvetik 1.: Nahumnál ez áll 1. 9.: «Nem leszen kétszer nyomorúság»; amit a Septuaginta így fordít: «Nem itél Isten kétszer ugyanarról.» De Isten minden egyes embernek lelkei fölött már az illetőnek halála alkalmával itél, tehát nincsen más itélet hátra.

Válasz: Ezen szavak tulajdonképen *Ninive* gonosz városára vonatkoznak, amelynek elpusztulását a próféta előre megjósolja és az elpusztulás a *niniveiek* határtalan gonoszsága miatt teljes és egyszeri lesz. Ha valaki ezt a prófétai könyvet a világ végére akarja vonatkoztatni, annak így felelünk: *Megengedem*, hogy ezen szavak tagadják azt, hogy az egyeseket, mint részleges személyeket Isten ismételten, külön meg fogja itélni; *de tagadom*, hogy azokat, amennyiben az emberek összeségének egyes részei, nem itélné meg újból. Így mondja sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 88. a. 1. ad. 1.): «Minden ember úgy egy bizonyos meghatározott magányos személy, mint az egész emberi nemnek egy része. És azért kétféle itélet alá kell jutnia. Az egyik részleges, amely mindjárt halála után történik . . . A másik itélet alá azért kell jutnia, mert ő az egész emberiségnek egy része.» Azonnal a halál után mindenki részesül a megérdemlett jutalomban, vagy büntetésben, de nem teljesen, mert az csakis magát a lelket illeti. És így hátramarad az, hogy az utolsó itéletben a föltámadás után ugyanazon jutalom vagy büntetés befejezést nyerjen és a testre is kiterjedjen. Sz. *Tamás*, i. h. *Nahumnak* i. helyére ezen szavakkal válaszol: «*És mégsem itél Isten kétszer ugyanegy fölött*, mert nem szab két büntetést egy bűnre; hanem azon büntetést, melyet az utolsó itelet előtt nem teljesen szabott ki az illetőre, az utolsó itéletben befejezi, amely után a gonoszok testestől és lelkestől a kínok helyére jutnak.» V. ö. *Knabenbauert*, Kis. próf. 2. k. 13. s köv. old.

Ellenvetik 2.: *(különösen az észelvűek)* Krisztus szavait, amidőn az utolsó itéletről beszélt, nem szószerint való értelemben kell vennünk. Valamint a későbbi *zsidók*, mondják ők, a Messiást mint földi királyt várták, épúgy saját meggyőződésük ellenére azt is hirdették, hogy a Messiás egykor meg fog itélni minden embert. Ehhez a véleményhez alkalmazkodott maga Krisztus is, hogy ezáltal ügyét elősegítse. *Válasz*: Amint az ószövetségnek már idézett helyeiből kitetszik, már a régi zsidók is hittek az utolsó itéletben és ugyanazt vallották az utóbbi kor *zsidói* is; és ha ezeknek tanítása hamis lett volna, Krisztus sohasem alkalmazkodott volna hozzá, ki a farizeusoknak hamis tanait nem egyszer megcáfolta. Továbbá a tanítványok sem tévedhettek annak helyes megértésében, mert hiszen Szentlélekkel voltak eltelve.

itélet szigorúságát és rettenetességét élénken írják le. Mivel már idéztük több szentatyának e tárgyra vonatkozó véleményét, legyen elég itt csakis egynehányra hivatkoznunk. Sz. *Vazul*[1] így ír: «Mindannyiszor, ahányszor látod, hogy bizonyos vétek elkövetésére vagy kisértve, gondolj kérlek Krisztus Urunk rettentő és kérlelhetetlen birói hatalmára; gondold meg, hogy az utolsó napon a biró magas és fönséges trónon ül, a teremtmények pedig dicsőséges ábrázatát látván, reszketve állják körül»; sz. *Ágoston*[2] ezeket mondja: «Senki sincs, aki tagadná, vagy kételkednék azon, hogy Jézus Krisztus úgy fog itélni az utolsó napon, amint ezt a Szentírás előre jelezi, hacsak valaki a Szentírást, nem tudom, minő hitetlenségtől lelkileg elvakulva, nem hinné, dacára, hogy a Szentírás hitelessége és igazmondósága már az egész földkerekségen be van igazolva.»

Ha kérdezed, vajjon a *katakombákban* is találhatunk-e egyetmást, amit fölhozhatnánk amellett, hogy az ős egyház hitte az utolsó itéletet, nyiltan be kell vallanom, hogy bizony az eddig fölfedezett emlékekben nem sokat találunk. Ami csodálatosnak látszik, mert Krisztus második eljöveteléről, a világ végéről, az utolsó itéletről szóló igazságok a legrégibb szentatyák prédikációinak kedves tágyai voltak.[3] De mégis bizonyíték gyanánt fölemlíthetjük azon képeket, melyek «*a juhoknak a bakoktól való elválasztását*»[4] jelenítik meg; ilyenek találhatók sz. *Callistus*[5]

[1] Hom. in Psalm. 33. n. 8. M. gör. sor. 29. k. 370. s köv. old. V. ö. sz. *Jusztin vértanut is*, Apol. 1. n. 52.; továbbá a *róm. zsolozsmakönyv* (Offic. s. *Justin*, M. nov. dd. 14. April. lect. 5.), ahol olvassuk, hogy sz. *Jusztin Rusticus római* helytartó előtt, amidőn ez tőle azt kérdezte, mit hisznek a keresztények sok tanu jelenlétében ezen helyes hitvallást tette: «Az egyedüli helyes hittételül, melyet mi keresztények kegyelettel őrzünk, ezt valljuk: Hogy egy Isten van, ki mindezt létrehozta és teremtette, amit látunk és testi szemeinkkel szemlélhetünk, hisszük, hogy Jézus Krisztus az Ő egyszülött Fia, kit hajdan a próféták előre hirdették, *eljövendő lesz, mint az egész emberi nem birója.*»

[2] Civ. Dei, l. 20. c. 30. n. 5. c. M. 41. k. 708. old. A *szentatyákból* merített *ellenvetésekről* alább szólunk.

[3] Ha azokat a képeket is az utolsó itélet jelképeiül kell tekintenünk, amelyeken Krisztus *agonothétának* van lefestve, a versenyzők birájának, ki a győztesnek a győzelem pálmáját itéli oda, úgy már a legrégibb síremlékeken is találhatunk, igazságunk mellett nagyon sok bizonyító érvet.

[4] *Máté* 25. 32.: «És összegyűjtetnek eléje minden nemzetek és elválasztja őket egymástól, mint a pásztor elválasztja a juhokat.

[5] V. ö. *de Rossi*, Rom. Sott. 2. k. Atlante, tav. d'aggiunta A.

katakombájában és *nólai sz. Paulin* szerint[1] a *fundai* bazilikában és sz. *Apollináris ravennai* templomában.[2] Azon képek is, melyek azt az igazságot ábrázolják, «*valamikor megfizetend mindenkinek az ő cselekedetei szerint*»;[3] pl. a *Barberi*-féle könyvtár[4] azon *terra cottája* (az 5. és 6. századból), ahol az Üdvözítőt ülő helyzetben láthatjuk a tizenkettőnek közepette, amint a világot megitéli. Miként ugyanis a nem-keresztény római művészek a császárokat festeni szokták, amint trónon ülnek tanácsadóik közepette és a tőlük rácsozat által elkülönített népnek pénzösszeget nyújtanak: épúgy festette a jelzett képen bizonyos keresztény festő is Krisztus Urunkat.[5] Ide tartoznak még azok a képek is, melyet az 5. századtól kezdve igen gyakran alkalmaztak templomok bejárata fölé és melyek az Üdvözítőt, mint a *dicsőség királyát* jelképezik;[6] és így a belépőknek a hitvallás következő szavait jelenítették meg: «fölméne a mennyekbe, ott üle Istennek jobbja felől». Krisztust ezen képeken a festők méltóságteljesnek festik, amiért is ezeket a képeket az *Úr méltóságának*, később pedig *Mandorlának*[7] nevezték.[8] A művészek a 8. századtól kezdve az

[1] Epist. 32. ad Sever. M. 41. k. 339. old.

[2] V. ö. *Garrucci*, Storia, s. 4. tav. 248.; *Kraus*, Realencycl. 2. k. 986. old. Más hasonló bizonyítékot olvashatsz az *innsbrucki* «Theol. Zeitschr.» c. folyóirat 1888. évf. 174. old. is.

[3] A *Jel. könyve* 22. 12. szerint: «Ime hamar eljövök és jutalmam velem van, hogy megfizessek mindenkinek az ő cselekedetei szerint.» V. ö. hasonlóképen II. *Kor*. 5. 10.

[4] V. ö. *Garrucci*, Storia, t. 1. p. 591. tav. 465.

[5] V. ö. *Kraus*, i. h. 986. old.

[6] V. ö. *Kraus*, 1. i. h.

[7] A királynak fejére ugyanis egy sugarakból font korona van téve, amely némiképen a mandulához hasonlít (olaszul *mandorla* = mandula).

[8] Nem lesz haszon nélküli ezen a helyen az *Etimasia*-ról megemlékeznünk (ἡ ἑτοιμασία τοῦ θρόνου = *a trónnak elkészítése*), melyet a keresztény művészek mindenfelé megfestettek; így a *tusculanumi* koporsó fölött díszes széket, trónt látunk, fölötte Krisztus monogrammja koronával körítve: hasonlóképen azon kőlapon, mely, *de* Rossi szerint, az 5. század előtt készült, egy trónt látunk ezen földirattal: ΙΧΘΥ (ἰχθυς). *De Rossi* és mások (v. ö. *Kraus*, Realencycl. 1. k. 432.) az *Etimasiát* az utolsó ítéletről magyarázzák; miként ők vélekednek, a *Szentírás* ad erre példát (80. Zsolt. 15: ἑτοιμασία τοῦ θρόνου σου» «Jog és igazság a te széked alapja;» v. ö *Efez*. 6, 15.: «Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.» «Lábaitok sarú gyanánt legyenek födve készséggel a békesség evangéliumának hirdetésére.»

ilyen megjelenítést kiszokták bővíteni, hozzá festették az apostolokat (vagy emberek vagy bárányok alakjában) és a megholtak föltámadását olyképen, hogy a képek a hitvallás ezen cikkelyét fejezték ki: «Onnan leszen eljövendő itélni eleveneket és holtakat.»

Ettől az időtől fogva az utolsó itélet jelképzésére lassankint azt a dicső alakítást kezdte magára ölteni, melyet a középkornak e tárgyra vonatkozó képein csodálunk egészen azon dicső és nagyszabású képig, melyet *Michel Angelo* és *Cornelius* festettek.[1]

Valószínűleg ide tartoznak azon jelképek is, melyek a *mérleget* ábrázolják, különösen más jelképek társaságában, melyek a négy utolsó dologról szóló tant jelenítik meg a legvilágosabban. A *mérleget* pl. együtt találhatjuk a súlyokkal;[2] vagy galamb társaságában, mely olajágat tart csőrében;[3] épúgy találhatunk mérleget és fölötte koronát;[4] vagy más jelképeket.[5] De mit jelenthet ott a *mérleg?* Ez az itélet jelképe, amely valamikor minden embernek érdemeit és gonoszságait igazán föl fogja tüntetni, mikor Isten méltányolni fogja az érdemeket és a megfelelő jutalomban részesíti a *Jel. könyve* 22. 12. szerint. Az ókor keresztényei ugyanis bárminemű veszélyeknek és bármily dühös üldöztetéseknek voltak kitéve, mindig vigasztalást leltek abban a tudatban, hogy a legigazságosabb és legrészrehajlatlanabb Isten majdan mindent megmérlegelvén, az életnek hervadhatatlan koronáját nyújtja nekik, mit az olajág jelképez, melyet a galamb hoz csőrében.[6]

[1] V. ö. *Jessen,* «Die Darstellung des Weltgerichtes bis auf Michelangelo», Berlin, 1883.; *Kraus*, i. h. 2. k. 987. old.

[2] Bizonyos sír fölött, amelyről *Perret* tesz említést, Catac. vol. VI. Inscript. n. 37. V. ö. *Kraus*, l. c. t. 2. p. 962.

[3] Sz. *Cecilia* templomának bizonyos síriratait *Rómában* (v. ö. *de Rossi*, Rom. Sott. 1. k. 86. old.).

[4] V. ö. sz. *Cyriaca* temetőjének síriratát. *(Aringhi*, II. 139.)

[5] Pl. bizonyos síremlék a 4. század végéről, *Quartus és Quintus (de Rossi*, Inscript. 1. k. 210. old.) temetőjében. A középen van egy ház, amely fölött *mérleget* pillantunk meg; jobbján hal, balján asztal és egy hétágú gyertyatartó, nemkülönben sír és bebalzsamozott holttest.

[6] Különben nem tagadjuk, hogy az ókor képein látható *mérleg* esetleg a *részleges* itéletet jelezheti, amely minden egyesnek halála után azonnal megtörténik, amely különösen az általunk fölemlített utolsó jelképesítésből is kitűnik.

A középkorban sok képet találunk, amelyeken a *mérleget* nyíltan az *utolsó* itélet jelképeül alkalmazzák és az vagy magának a megszemélyesített igazságnak kezében látható, vagy sz. *Mihály arkangyalnál*.

Hogy lesz utolsó itélet, *kitetszik a szertartásos könyvekből* is. Csak a gyászmisében a Szent lecke után következő verset

A mérlegen kívül ott még látható többi jelképek ugyanazt jelentik. Ezeknek értelme ez: «Aki Krisztus urunkat (monogramm és hal jelképezik) mint a világ világosságát (a hétágú gyertyatartó, *Ján.* 12.: «Ismét szóla tehát nekik Jézus mondván: Én vagyok a világ világossága, aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem az élet világossága lesz nála») követi, azt Krisztus, valamint egykor Lázárt, halottaiból fötámasztja és itéletet (mérleg) hozván fölötte, őt egy lakásba (ház), de nem kézzel állított épületbe, hanem az örökkévalóba vezeti a mennyekben (II. Kor. 5. 1.).

Találunk a katakombákban még más jelképeket is, melyek a *részleges* itéletet jelentik, és amelyeket, mivel fönnebb, ahol a hagyománynak a részleges itéletre mutatkozó érveit adtuk elő, a katakombákból semminemű érvet sem hozhattunk föl, itt e helyen röviden fejtegetünk.

Ide tartoznak azok a legrégibb katakombákban található jelképezések, (v. ö. *Kraus*, Realencycl. II. k. 88. s köv. old. (amelyek Krisztust, mint versenybírát jelenítik meg a porondon), ki a győztesnek a jutalmat — a képeken ez a korona föltevése és a pálmaág átnyujtása által van jelképezve — nyújtja. Ha az ilyen képeket összehasonlítjuk azzal, amit a *vértanuk aktáiban és a szentatyák műveiben* olvashatunk, az értelem nyilvánvaló. Sz. *Perpetua*, miként ennek aktáiban az olvasható (*Ruinart*, Act. sinc. I. 89.), a vértanusága előtt a börtönben látomást látott; ki kellett állania a küzdőtérre és egy iszonyatos nagyságú egyiptomival megküzdenie. Mikor ezt legyőzte a versenybíró győzelmi pálmát nyujtott neki. Ide tartozik Tertulliánnak intelme azokhoz, kik a vértanuságra készültek (ad martyr. 3 M. I. k. 697. old.): «Igaz harcot fogtok vívni, amelyben a versenybíró az élő Isten, segítő a Szentlélek és a versenydíj az örök élet koronája . . . Epistatestek Jézus Krisztus»; hasonlóképen ír *Nagy* sz. *Vazul* is (Hom. de s Barlaamo, c. 4. L. gör. sor. 31. k. 490. old.): «Segítsetek nekem, óh jeles festők, hogy az *athletai* küzdelmeket méltón ábrázoljam. Ezen vezérnek megcsonkított képét a ti művészetekkel ékesítsétek föl, és amit én gyarlóságom miatt kellőképen megtenni nem tudok a ti gondosságtok szineivel fessétek szebbre. A megkoronázott bajvívót fessétek le a képre, a versenybírót (agonotheta) Krisztust is, akinek dicsőség mindörökké.» És miként az világos, ezen szavak csakis a sz. *Pálnál* (I. Kor. IX. 24. 25) előforduló következő szavakra vonatkoznak: «Nem tudjátok-e, hogy azok, kik pályát futnak, mindnyájan futnak ugyan, de egy nyeri el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy elvegyétek azt. Mindaz pedig, ki a küzdésben tusakodik, mindentől megtartóztatja magát; és azok ugyan, hogy hervatag koszorút nyerjenek, míg mi hervadatlant.» V. ö. *Kraus*-t, Realencycl. I. k. 334. old.

hozzuk föl, mely így kezdődik: *Napja Isten haragjának*, és amelyben ez a hit a legvilágosabban nyer kifejezést.[1]

421. Maga az *ész* is belátja, hogy el kell következnie az utolsó itéletnek, mert megismeri, hogy az Isten és Krisztus dicsőségére, a jók dicséretére, a gonoszok gyalázatára fog történni. Ezen szavak már jelzik, hogy az utolsó itélet méltányos és minden tekintetben megfelelő. De legyen szabad a dolgot kissé bővebben fejtegetnünk. Az utolsó itélet megfelelő dolog úgy Istenre, mint Krisztusra, nemkülönben az emberre való tekintetből is. 3. az észből.

1. *Istenre való tekintetből* mondám, akinek tökéletességei, t. i. legfőbb méltósága és hatalma, szentsége, mindentudósága, kegyelmessége, nagylelkűsége és irgalmassága, de kiváltképen *igazságossága* az utolsó itélet alkalmával a legfényesebben nyilvánulnak. Ugyanis halála után mindenki azonnal részesül a megérdemelt jutalomban vagy büntetésben, és a jók a gonoszoktól elválnak; mindez azonban ismeretlen a világ előtt; méltányos tehát, hogy mindez mindenkivel mindenki előtt a világ végén újra megtörténjék, hogy ily módon az isteni igazságosság és Istennek többi tökéletességei annál magasabb mértékben ismeretesek legyenek. A tettek értéke és becse azon szándéktól függ, mely a szív rejtekeiben lappang, és ahonnan — miként azt Krisztus (*Máté* 15. 19.) mondja — akár a jó, akár a rossz, «gondolatok erednek.» Szükséges tehát, hogy az angyaloknak és az összes emberiségnek általános összejövetele alkalmával a szívnek

[1] «Napja Isten haragjának,
Végét veti a világnak,
. . . .
A szív tele rettegéssel,
Lesz a bíró jövetével,
Hol kezdődik a számvétel.

A trombitaszó egyszerre
Lehat minden sírfenékre,
S kit-kit hí itélőszékre.

Bámul természet és halál,
Hogy a földpor emberré vál,
És a bíró elébe áll.

Az írott könyv megnyittatik,
Melyben minden foglaltatik,
Valami megbíráltatik.

Ha a bíró ül ragyogva,
Semmi sem marad titkolva,
Minden meg leszen boszulva.»

titkai kiderüljenek és így az álszenteskedők a legnagyobb megszégyenítésben, Isten fiai pedig nyilvános megtiszteltetésben részesüljenek; hogy a szenteskedőről lehulljon egykor az erénynek álarca, hogy mindazok előtt, akiket elámított, megszégyenüljön; ellenben a jámbor és igaz férfi, akit földi életében megvetettek, kinek tetteit félremagyarázták, akit megrágalmaztak, az egész emberiség előtt nyilvánosan elnyerje a tőle méltatlanul megtagadott elismerést.[1]

2. *Krisztusra való tekintetből*, mondám, kinek tisztelete és dicsősége az utolsó ítélet alkalmával a legfényesebb világításba jut. Méltányos és igazságos, hogy aki a mi üdvünknek szerzője, az megváltási művére a koronát is rátegye, és azt mint minden dolog bevégzője, be is fejezze. De legmegfelelőbb az, hogy akit egykoron, mint bűnöst igazságtalanul elitéltek, nyilvánosan megdicsőüljön, méltósággal jőjjön el, hogy mindenki azokat is, kik őt elitélték, megitélje, hogy ellenségei fölött ünnepélyes győzelmet arasson.

3. *Az emberekre való tekintetből*, mondám. *Az ember testből és lélekből áll.* Mivel azonban a test is csak mint a lélek eszköze működött közre a jó vagy rossz tettek végrehajtásában,

[1] V. ö. Kor. I. 4. 5. Legyen szabad idéznunk azokat, miket *Hettinger* «A kereszt. védelme» című művének II. k. II. r. 16. értek. 369. old. olvashatunk: «Ez azon nap, mikor Isten igazolva lesz az ember előtt, aki őt vádolta, hogy kemény úr (*Máté* 25. 24.). Ekkor ül győzelmet az ő bölcsesége, mely az emberiséget oly szelíden és a szabadságot oly kimélve, és mégis oly hatalmasan és minden ellenállást legyőzve kalauzolta céljához (Bölcs 8. 1.; 12. 8.): ez lesz diadalnapja az ő igazságosságának, mely mindenkinek érdeme szerint fizet, az igazat megszabadítja ellenségeitől, és a gonoszt megszégyeníti. Ez diadalünnepe az ő szeretetének, mely a teremtmény könyörgését mindig örömmel hallgatá meg és mindig csak a békességnek és nem a nyomorúságnak gondolataival foglalkozott (*Jerem.* 29. 11.); mely mindent megtesz, hogy az elveszettet megmentse, míg ez mindent elkövetett, hogy magát veszélybe döntse. Ez győzelme az ő hatalmának, melyet szolgálni kénytelen a gonosz is, hogy örök terveit megvalósítsa, s mely ezt megtűrte, részint azért, hogy vele is éreztesse irgalmát, részint, hogy a gonoszok által próbára tegye a jókat (Római káté i. h.). Igaz vagy te, óh Isten és igazak a te itéleteid! (118. Zsolt. 137.) Igy kiált föl az idők végén minden teremtmény; így felel az összes teremtett világ az Úr itélő szavára. V. ö. egyszersmind a *Római misekönyvet*, XXIV. vasárnap pünkösd után, ahol ugyanazon nézet lép előtérbe; *Gotti*, Theol. schol. III. diss. qu. 1. dul. 1. §. 2.; *Viator a Coccal.*, Tentam. theol. 6. diss. 8. *Migne*, Curs. theol. VI. k. 276. s köv. old; VII. k. 1590. old.; *Knabenbauer* Jézus-társasági atya, in Isai. 66, 18, II. k. 513. s köv. old.

méltányos, hogy reá vonatkozzék a büntetés vagy jutalmazás itélete, hogy akkor kerüljön az ember itélkezés alá, mikor lelke egyesült már a testtel a töltámadás után.[1] Továbbá az ember nemcsak magányos személy, hanem *tagja is az egész emberi nemnek*; tettei bizonyos mértékben az egész emberi nemet érintik. Megfelelő tehát, hogy az egész emberi nem előtt nyerjen itéletet és részesüljön a legnagyobb megtiszteltetésben. Tettei nemcsak kortársait, hanem a jövő nemzedéket is érintik, és azok káros, vagy hasznos következményei nem ritkán messze századokra, sőt a világ végéig is kihatnak.[2] Illő tehát, hogy Isten őket akkor itélje meg, mikor az egész emberiség megszünt létezni, mert tökéletes és teljes itéletet változékony dolog fölött nem lehet hozni, míg az tökéletesen be nincs fejezve, úgy önmagában, mint következményeiben.[3]

[1] Előfordul közben-közben az is, hogy a lelket Isten kárhozatra itélte, a testet pedig nagy végtisztességgel tették sírba; vagy ellenkezőleg, hogy a lélek a legnagyobb dicsőséggel vonul be a mennybe, míg a test tiszteletlenül, meggyalázva jut a sírba. Tehát.

[2] Jóllehet az ember élete a halál által befejezést nyer, él mégis annak emlékezete az emberekben, él a fiaiban, él műveinek eredményeib en. Igy él é fog élni talán *Ariusnak*, *Luthernek*, *Kálvinnak* és más ámítóknak csalása folytán a hitetlenség és tévely a világ végéig, valamint a hit az apostoloknak prédikálása folytán napjainkig és továbbra is virágzani fog. V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 5.; *Római káté* I. r. 8. f. 4. k.

[3] Ha mindezen érveket, melyeket az ész az utolsó itélet igazságának érdekében fölhoz, jól megfontoljuk, nem csodálkozhatunk azon, hogy a pogányokban sem hiányzott teljesen az utolsó itéletnek ismerete.

Nem lesz fölösleges, ha bizonyos *ellenvetéseket* jobban szemügyre veszünk és ha azokat megfejtjük. Mivel azonban a legtöbbet már ezen tannak kifejtése és bebizonyítása által meggyöngítettük és megoldottuk, elég azokról csak rövideden megemlékeznünk.

Mondják: Megengedve azt, hogy lesz utolsó itélet, és pedig oly módon és eredménynyel, miként azt már fönnebb jeleztük, az összes emberiségnek egy helyen kellene összegyűlnie, mindenkinek a másikát kellene látnia, a bírói téletét hallania, stb. ami lehetetlen. Hasonlóképen mennyi idő kivántatik ahhoz, hogy minden egyesnek ügye elintézést nyerjen? mert az itélet nemcsak azért lesz, hogy *mindenki érdeme szerint büntetést vagy jutalmat nyerjen*, hanem, hogy *valamennyinek ügye tárgyalást is nyerjen.*

Válasz: Ha megfontoljuk, hogy Isten az, ki az egyes embereket föltámasztja, a föltámadtakat egy helyre összegyűjti és fölöttük itéletet tart, eloszlik minden ellenvetés; Istennél ugyanis «semmisem lehetetlen»; elég hatalmas ő arra, hogy mindazt, amit egyesek véghezvittek, az összes emberiség előtt kinyilváníthassa. V. ö. *Oswald*-ot, Eschat. 333. old.; *Bautz*-ot, «Weltgericht und Welt-

II. CIKKELY.

Az utolsó itélet módja.

422. Kutassuk, hogy ki legyen az, *aki itél*, továbbá, *kik fognak itélet alá esni*, és végre, milyen lesz a *bírói ténykedés* (t. i. az ügynek nyilvánosságra való hozatala, tárgyalása, a bírói itélet kimondása és annak végrehajtása).[1]

Biró. 423. Tétel: *Krisztus, mint ember, vagyis emberi*[2] *alakban fog itélni.* Ezen tétel *hitcikkely*; ki van ez fejezve a *hitvallásokban*,

ende», 204. s köv. old.; *Knabenbauer* jezsuita, Joël 3. 2. s köv. v. fölött; 3. 12. s köv. v. fölött (Kis. próf. 1. k. 237., 242. s köv. old.).

Pótlásképen legyen szabad még fölhoznom *Gotti* (i. h. XVI. ért. 1. kérd. 1. kétely) szavait, amelyekben kimutatja, hogy abban semmi akadály sincs, hogy a völgy szűk: mert ennek az esetben lenne értelme, ha azt mondanók, hogy hogy minden egyes megítélendőnek ezen völgy határai közé kellene szorulnia; de ez nem áll, hanem csakis az, hogy az utoló itélet *Jozafát völgyében* fog megtörténni, mert ezen völgy fölött fog Krisztus urunk, mint bíró, az olajfák hegyén a fellegekben ülni; a fellegekben mindenünnen választottjai veszik körül, míg a gonoszok a völgyben és annak körülfekvő helyein lesznek, amit *Joël* (3. 12.) nagyon szépen így ír le: «*Keljenek föl és menjenek a népek Jozafát völgyébe, mert ott ülök le, hogy megitéljek minden nemzetet köröskörül.*» A völgyben tehát, vagyis fölötte ül Krisztus, mint biró, a megitélendők pedig a körül fekvő helyeken állanak. És ezek mindannyian, jóllehet távolról látni fogják Krisztus emberségét, amelyből természetfölötti világosság özönlik szét. Úgy állananak azonban, hogy a választottak Krisztus jobbján, a gonoszok pedig balján állanak. Kedvez ezen állításunknak sz. *Tamás* is (in Suppl. qu. 88. a. 4. ad. 1.) aki így ír: «*Bármily kiterjedésü tért is vehetünk föl azon hely körül a megitélendő emberi sokadalom befogadására, amennyiben onnan láthatjuk Krisztust, ki a levegőben a legnagyobb dicsfénynyel övezve, a legnagyobb távolságról is látható lesz.*» V. ö. *liguori* szent *Alfonzot* is «Die göttliche Vorsehung» 271. s köv. old., Regensburg, 1884.

[1] A birói itéletnek *végrehajtásáról*, amely bővebb magyarázatot igényel, a következő és utolsó szakaszban lesz szó.

[2] «Jóllehet ezen itélet» — mondja *Suarez* (in Summ. s. Thom. P. 3. qu. 56. a. 1.) — «az Atyától és a Szentlélektől is kiindul, mint elsőrendű és főokokból, akikben az itélésre való elsőrendű tekintély megvan, és akiknek helyettese Krisztus, mint ember: mindazonáltal nem az Atya, mint közvetlenül itélőszemély tartja meg az itéletet, mert ily módon a Fiú fog itélni, mint tulajdonképeni személy, akikben azon emberi lényeg meg van, mely az itéletet végrehajtja». Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 3.) ezeket mondja; «A bírói hatalmat Krisztusnak mint embernek kell tulajdonítanunk részint isteni személye miatt, részint a fej méltósága (dignitas capitis) miatt, részint

melyek Krisztusról, mint emberi természettel biróról, aki ugyanis született, szenvedett, meghalt stb. ezt mondják: «Aki eljövendő lesz megitélni az eleveneket és a holtakat.»

424. Mivel fönnebb, ahol Krisztusnak megváltási művéről szóltunk, több oly bizonyítékot hoztunk már föl, amelyek itt is fölsorolhatók, e helyütt csak kevésre fogunk szorítkozni. A *Szentírásban (Ján.* 5. 27.) ez olvasható: «Hatalmat adott neki, hogy itéletet tartson, mivel ő az ember Fia»; és az *Ap. csel.* (10. 42.) sz. *Péter Krisztusról* ezeket mondja: «Ő az, ki Istentől az elevenek és holtak bírájává rendeltetett.» Bizonyítjuk.

A *szentatyák* közül a már idézetteken kívül legyen elég egyedül sz. *Ágostonra* hivatkoznunk, aki így beszél:[1] «Mivel mind a jók, mind a rosszak látni fogják az élők és holtak bíráját, őt a rosszak kétségkívül nem láthatják, csak azon alakja szerint, melylyel ő az ember Fia.» A *scholastikus tudósok* vélekedéseit már fönnebb idéztük.

Maga az *ész* is helybenhagyja ezen véleményt. A már mondottakhoz a következőket csatoljuk: Mivel az utolsó itélet csakis

az állapotbeli szent malaszt teljessége miatt; ezenfelül érdemből is elnyerte ezen hatalmat, hogy t. i. Isten igazságossága szerint legyen bíró, ki az isteni igazságosságért harcolt és győzött, és akit igaztalanul itéltek el. Amiért is maga az apostol mondja *Jel. könyve* 3., 21.: «*Én is győzedelmet nyertem, és Atyámmal az ő királyi székébe ültem.*» A királyi szék alatt pedig a bírói hatalmat kell értenünk a 9. Zsolt. 5. szerint: «*A királyi széken ültél, ki igazsággal itélsz.*» V. ö. *Schell*-t is (Das Wirken des dreieinigen Gottes, München, 1885.), ki (a 608. s köv. old.) sz. *Tamás* (Summ. Theol. i. h.) nyomán kimutatja, hogy mennyiben tulajdoníthatjuk az utolsó itéletet az egyes isteni személyeknek. Nagyon helyesen jelzi részletesen, mi a teendője a Szentléleknek úgy ezen itéletnek előkészítésében, mint annak végrehajtásában. Ha ezen itéletet a teljes Szentháromság második személyének tulajdonítjuk, a nélkül, hogy tekintettel lennénk annak megtestesülésére, ez is csak az isteni tulajdonitás (appropriatio) által történik, mert miként sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 1.) mondja: «A Fiú a világra jött bölcseség, és az Atyától származó Igazság, aki Őt tökéletesen személyesíti.» V. ö. *Bautz*-ot, «Weltende» 191. old.

[1] Trin. l. 1. c. 13. n. 28. M. 42. k. 800. l. V. ö. *ugyanannál*, Tract. 21. n. 13. in Joann., M. 35. k. 1571. l., ahol ezeket írja: «Így tehát emberi alakban fog jönni: ezt meglátják a gonoszok, meglátják a jobb oldalon állók, meglátják a baloldalra elkülönítettek; miként írva van: «És ők reám néznek, akit átszegeztek» *(Zak.* 12. 10.). Megjegyzem azonban, hogy ezen hely *Zakariásnál* (12. 10.) nem az utolsó itéletről szól, hanem azt a Megváltó haláláról kell értenünk; mert az utolsó itéletben az emberek nem Krisztust siratják, hanem önmagukat; és nem is mindnyájan sirnak, hanem csak azok, kik kárhoztató itéletet vár-

azért lesz megtartva, hogy a jók a mennyországba jussanak, a gonoszok pedig attól távoltartassanak: illő tehát, hogy Krisztus emberi természete szerint itélje meg a világot, mivel az ő megváltásának jótéteménye által jut minden egyes ember az égbe.[1] Épúgy legillendőbb az, hogy az, kit az emberek igazságtalanul elitéltek, ugyanabban az alakban jelenjék meg és itéljen igazsággal az emberek fölött, nehogy úgy tünjék föl a dolog, mintha hatalma csorbát szenvedne. A *Jel. könyve* 1. 7. is erre utal: «Ime, jő a felhőkön, és meglátja őt minden szem, és akik általverték őt.»[2]

hatnak. V. ö. *Knabenbauer* jezsuitát, e helyre vonatkozólag (Kis. próf. 2. k. 378. l.).

[1] Krisztusnak mindenesetre van az emberek fölött birtokjogi hatalma, már a *teremtés* szempontjából is, t. i. ha mint Istent tekintjük. De itt különösen azon birtokjogi hatalomról van szó, melylyel az emberek fölött a *megváltás* szempontjából bir. A teremtésben nyert javak, még ha hozzávesszük Istennek bőkezűségéből származó természeten kívüli és természetfölötti ajándékait is, még akkor se volnának elégségesek, hogy velük a bukott természet állapotában az örök életet elnyerhessük, mert megakadályozta ezt Ádám vétke, mely természetünk járuléka lőn. Az örök élet elnyerésére szolgáló ezen javakat magának Krisztusnak kellett a keresztfán a mi számunkra visszaszereznie, és tényleg vissza is szerezte azokat. Mivel pedig az utolsó itélet azért lesz megtartva, hogy némelyek a mennyországot elnyerjék, másokat pedig abból kizárjanak, illő, hogy az utolsó itélet alkalmával maga Krisztus elnököljön azon emberi természete szerint, melyben bennünket megváltott. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 2. ad 2.) így ír: «Csakis Isten teheti azt, hogy önmagában való részeltetés által a lelket boldogítsa; de azt, hogy az emberek a boldogságot elérhetik, csakis Krisztusnak lehet tulajdonítanunk, amennyiben ő feje és szerzője azok boldogságának, kikről a *Zsid.* 2. 10. szó van. V. ö. *liguori* sz. *Alfonzot* is «Die göttliche Vorsehung und neun theol. Abhandl. über die letzten Dinge», Regensburg, 1884. 283. l.

[2] Sz. *Tamás* (i. h. qu. 59. a. 2.) azt mondja, hogy a bírói hatalom Krisztust *háromféle* okból illeti meg: «*Először* ugyanis az emberekkel való rokonsága, és a tárgy megegyező volta miatt; valamint ugyanis Isten közbenső okok által, mint az eredményhez közelebb esők által működik; úgy itél Krisztus mint ember az emberek fölött, hogy az itélet enyhébb legyen az embereknek (*Zsid.* 4. 15.) . . . *Másodszor*, mert az utolsó itéletben . . . lesz a holtak föltámadása, kiket Isten az ember Fia által támaszt föl; valamint ugyanazon Krisztus által támasztja föl a lelkeket, amennyiben az Isten Fia. *Harmadszor*, mert — miként sz. *Ágoston* (Serm. 127, 7., 10.) azt mondja — *helyes való, hogy az itélendők lássák a bírót. De az itélendők jók és gonoszok. Hátra van tehát, hogy az itélet alkalmával úgy a jóknak, mint a gonoszoknak a szolga alakjában mutassa magát, isteni alakjában pedig csakis a jók láthassák meg.*» Ehhez hasonló érveket olvashatsz még *Schell-nél*, i. h. 610. s k. l.

425. Tétel: *Krisztus emberiségének megdicsőült alakjában fog itélni;* vagyis megdicsőült testtel fog megjelenni, legfőbb dicsőséggel és méltósággal körülvéve, minden ember, úgy a jók, mint a gonoszok által is látható alakban.[1]

Nem lesz haszon nélküli idéznünk, miket *Schell* (i. h.) mond: «Ha az Emberfia által megtartandó itéletet úgy tekintjük, mint szolgálattevő folytatását az isteni Ige működésének, akkor ez nem más, mint a Megváltó prófétai és királyi méltóságának beteljesedése. Krisztus a földön való első megjelenése alkalmával az isteni akaratnak kinyilatkoztatását fejezte be, épen ezért, amint ő a mi üdvösségünknek végzése és életünk törvénye, épúgy elve, principiuma a természetfölötti világrendnek. Ő befejezi ezen látnoki küldetését amennyiben az isteni akaratnak *teljesítését* (a jók és gonoszok által) az utolsó itélet alkalmával nyilvánosságra hozza és ez által a világ főcélját, t. i. Isten dicsőségét az ő csodálatos útainak megismerése és elismerése által a jókban és a gonoszokban teljesíti. Mint király, Isten országának alapítása céljából jött e földre, az itélet alkalmával befejezi ezen ország kiépítését tagadólag és tevőlegesen számüzve és jutalmazva, hogy Isten országa a nyugalom és béke országa legyen. Ez által végrehajtja, eléri a világ másodcélját, a teremtmény boldogítását Istenben, bizonyos mértékben mint a Mindenható Igének hypostatikusan egyesített eszköze.

A harmadik hivatal, Krisztus papsága, részint a teremtési célnak szükségességén alapszik, részint pedig a bűnt tekinthetjük előzményeül; amiért is az utolsó itélet alkalmával az isteni igazságosságot megillető elégtétel jön a megátalkodott gonoszok elkárhoztatása által kifejezésre, az itélet után pedig Krisztusnak alárendelése által az ő tagjaiban és uralmának (traditio regni) átadása által.»

[1] Hogy még a *gonoszok* is fogják Krisztus emberiségének dicsőségét látni (de nem Istenségének dicsőségét), azt szépen kifejti sz. *Ágoston* (Trin. l. 1. c. 13. n. 28. M. 42. k. 840. l.), midőn mondja: «Őt kétségkívül nem láthatják a gonoszok, hacsak azon alakban nem, melylyel ő az ember fia, hanem csakis azon dicsőségben, amelyben itélni fog, és nem azon alázatosságban, amelyben elitélték. Különben Istennek azon alakját, melyben Atyjával egyenlő, kétségkívül nem fogják a gonoszok látni. Mert nem tisztaszívűek: *Boldogok a tiszta szívűek, mert ők Istent fogják látni* . . . Máskülönben, ha Isten fia, mint bíró, a gonoszok előtt is megjelennék abban az alakjában, melyben az Atyával egyenlő, mit jelentene azon igérete, melyet azoknak tett, kik őt nagyon szeretik, midőn így szól: «*És én is szeretem őt, és kijelentem neki magamat*» (*Ján.* 14. 21.)? Amiért is az ember fia itélni fog, de nem emberi hatalmával, hanem, amennyiben Isten Fia; itélni fog az Isten Fia, de nem azon alakban, melylyel mint az Atyával egyenlő Isten bir, hanem olyanban, amelylyel ember fia.»

Megjegyzem azonban, hogy Krisztus emberisége dicső voltának ezen látása a gonoszoknak nemcsak semmi örömet nem okoz, hanem ellenkezőleg gyötrelmükre szolgál, miként sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2.) azt mondja: «Valamint jó barátunknak dicsősége gyönyörködtet minket, épúgy annak dicsősége és hatalma, akit gyűlölünk, a legjobban megszomorít;

426. Tételünk *bizonyos*, miként ez a Szentírás és a hagyományból kitűnik.

Bizonyítjuk. 427. A *Szentírásból* csakis *Mátét* idézem, akinél, (24. 30.) Krisztus maga ezeket mondja: «És meglátják az ember fiát az ég felhőiben jönni;» és hozzáteszi: «Nagy hatalommal és fölséggel». Hogy pedig mi célból fog jönni nagy fölséggel és dicsőséggel, azt is maga Krisztus mondja *Máténál*, 25. 31-ben, t. i., hogy összegyűljenek előtte minden nemzetek és hogy valamenynyinek ügyét tárgyalás alá vegye s azután mindenki fölött ünnepélyes ítéletet hirdessen ki: «*Jöjjetek atyámnak áldottai*» stb.; vagy «*Távozzatok tőlem átkozottak*» stb.[1] szavakkal.

A *szentatyák* közül csakis sz. *Ágostont* idézzük, ki az imént idézett helyen, miután azt mondta, hogy a gonoszok Krisztust emberségének alakjában fogják meglátni, hozzáteszi,[2] aki őket fényességben fogja megitélni. Hasonlóképen más helyen[3] ugyanaz a szent hittudós ezt mondja: Rettenetesnek fog látszani az, aki megvetésre méltónak látszott. Beigazolja hatalmát, aki beigazolta türelmét. A kereszten türelmes volt, az itélet alkalmával hatalma lesz. Megjelenik ugyanis az ember itélni, de dicsőséggel; mert «*miként őt láttátok menni*» — mondták az angyalok — «*úgy fog jönni*».

Végre maga *az ész* is megerősíti ezen tételünket, mert igen jól belátja: hogy 1. Krisztus, ki a föltámadás alkalmával dicsőséges testet öltött magára és azt ezután folyton viselte és viselni fogja, az utolsó itélet alkalmával sem fog más alakban megjelenni, mint emberiségének dicsőséges alakjában; annál inkább, mivel 2. annak, aki itél azok fölött, akiket itél, ki kell tűnnie; de választottak, kiket Krisztus megitél, dicsőséges testtel birnak; tehát annál szükségesebb, hogy a biró is dicsőséges testtel jelenjék meg. Azonkívül 3. valamint itélet alá esni a gyöngeség jele, azonkívül itélni a tekintély és dicsőségé; de első eljövetele alkalmával, amikor Krisztus azért jött a földre, hogy itélet alá vesse

ezért, valamint Krisztus emberisége dicső voltának látása a jóknak jutalmu fog szolgálni, épúgy ugyanaz Krisztus ellenségeinek gyötrelmére szolgál.» *Izaiás* 26. 11. szerint: «*Lássák, és szégyenüljenek meg a nép irigyei, és tűz (irigység) emészsze meg ellenségeidet.*»

[1] V. ö. Ap. Csel. 1. 11. is.

[2] Trin. l. c. 13. n. 28. M. 42. k. 840. old.

[3] Enarr. in Psalm. 85. n. 21. M. 37. k. 1096. old.

magát, a gyengeség alakjában jelent meg; tehát második eljövetele alkalmával, amikor eljövendő lesz, hogy itéljen, a dicsőséges alakban kell megjelennie.[1]

428. Kérdeznünk kell e helyütt: *vajjon Krisztussal együtt mások is fognak-e itélni vagy sem*?[2] Krisztusnak birótársai.

A hittudósok, sz. *Tamás*[3] nyomán, háromféle itélési módot különböztetnek meg:

1. képletest és átvitt értelemben vettet, vagyis az itélésnek *összehasonlítási* módját, amennyiben ugyanis némelyek példájukkal és életükkel ki fogják mutatni, hogy mindazok, kik hasonlóképen cselekedhettek volna, de azt mégis elmulasztották, büntetésre érdemesek. Az itélésnek ez a módja nemcsak az igazakat illeti meg, hanem a bűnösöket is azokkal szemben, kik

[1] Így mondja sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 90. a. 2.). Megjegyzem azonfölül — miként ezt már mondottam — hogy Krisztusban *megvannak mindazok az adományok és jeles tulajdonságok*, melyek a helyes, szabályszerű ítélethez szükségesek. Megvan teljesen Krisztusban az *erkölcsi tökéletesség*, és minden bűntől ment szentség, továbbá *észélyesség*, nehogy rá lehessen szedni és a *férfias bátorság*, amely sem fenyegetések, sem kérések által meg nem lágyítható; és ami mindezek között legfőbb, *mindazoknak helyes ismerése*, akik fölött itélnie kell: végre a *legfőbb tekintély* birói itélet hozására és a *hatalom* annak végrehajtására.

Krisztus — irja *Alexander Natalis*, De symb. fidei, a. 2. *Migne*-nél, Curs. Theol. 6. k. 280. old. — mindenható biró, akinek nem lehet ellentállani; legfőbb biró, kinek itélete elől senki sem képes kitérni, kinek itélete ellen nincs felebbezés; legbölcsebb biró, aki előtt semmi sem ismeretlen, kinek szemei tisztábbak a napnál, ki (I. Kor, 4. 5.) «a sötétség titkait is megvilágitja és a szívek szándékait is kinyílvánítja»; minden beszédnek (Jerem. 29. 23.) és minden tettnek, nemkülönben gondolatnak birója «és hiteles tanúja». A legszentebb biró, ki (Izaiás, 53. 9.) «gonoszságot nem cselekedett, sem álnokság nem volt szájában»; a legtökéletesebb és legrészrehajlatlanabb biró, «kinél nincs semmi személyválogatás»; a legszigorúbb biró, aki akkor «meg nem indítható és irgalom nélkül» fog fölöttük itélni, akik nem voltak iránta sem irgalommal. «Ő az (Ap. Csel. 10. 42.), akit Isten az elevenek és holtak bírájává rendelt.» Nyiltan fog eljönni és a legtitkosabb bűntettek és szavakat, szándékot nyilvánosságra fogja hozni. Krisztusnak, mint birónak ezen *tulajdonságairól* olvasd *Bautzot*, i. h. 197. s köv. old.

[2] *Bautz* (Weltgericht, 209. old.) szerint azon vélemény, hogy némely szentek Krisztussal együtt fognak bizonyos mértékben itélni, *hittétel*, mit a *Szentírás* (Bölcs, 3. 7. s köv.; Máté, 19. 28.; Luk. 22., 29. köv.) nyiltan kifejez.

[3] Aki (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. alias 91. a. 1. és 2.) ezt mondja: «A szentek itélni fognak 1. «okilag (causaliter)»; 2. «magyarázatilag (interpraetative)»; 3. «ülnökileg (assessorie)».

súlyosabb bűnbe esnek. Ily értelemben mondja a *Szentírás*, hogy a *niniveiek* és *a déli királyné* fölkelnek az utolsó ítéletben a zsidókat[1] kárhoztatni. A szentatyák is tulajdonítanak az embereknek szórványosan hasonló bírói méltóságot, pl. sz. *Jeromos*, ki Máté 19, 28-ról így ír:[2] «És ti fogtok bírói székeken ülni elitélni Izrael 12 nemzetségét; mert nektek, kik hittetek, nem akartak hinni;»

2. kevésbbé átvitt értelemben vett módot vagy, miként mondják, az itélésnek *magyarázati* (interpretativ) módját. Némelyek ugyanis, jóllehet nem birnak bírói hatalommal, mégis a bírónak segédkeznek, itéletével egyetértenek és azt nyilvánosan helyeslik. Ily értelemben minden igazról mondhatjuk, hogy itélni fog, akár angyal az, akár ember. Ily értelemben mondja sz. *Pál* is. I. *Kor*. 6. 2-ben: «Nem tudjátok-e, hogy a szentek fogják itélni a világot?»[3]

3. a tulajdonképeni módot, vagyis az itélésnek *alaki* (formalis) *módját*. Némelyek t. i. a birói tisztességben és a ténykedésben valóban résztvesznek; amely résztvevést némelyek csak abba helyezik, hogy az utolsó itélet alkalmával Krisztussal együtt *megtiszteltetésképen*[4] *birói székben ülni fognak*; többen ismét

[1] *Máté* 12. 41. 42.

[2] M. 26. k. 145. old. Megjegyzem, hogy a szent hittudós ezen szavaival nem tagadta azt, hogy az apostolok sokkal kiválóbb módon lesznek az emberiség bírái, mint a többi emberek.

Ide sorolhatjuk még *aranyszájú* sz. *János*, Hom. 64. al. 65. in Matth. 19. vers. 28. n. 2. M. gör. sor. 58. k. 610. old. Sz. *Ágoston* Civ. Dei, l. 20. c. 5. n. 1. és n. 3. M. 41. k. 662. s köv. old.

[3] De a szentek jó cselekedetei nemcsak alávalóságról, lustaságról és az elkövetett bűnökről fogják a bűnösöket vádolni, amennyiben ők a jót véghezvinni és a bűnöket kerülni képesek lettek volna és ezt annak dacára vétkes hanyagságból mégis elmulasztották (az itélésnek *összehasonlító módja*); hanem az Apostol szerint az összes szentek a levegőbe emelkedve, Krisztus elé fognak menni, az itélésnek mintegy mindmegannyi ülnökei, kik az itéletet helybenhagyják: «Igazságos vagy te Uram és igaz a te itéleted!»

Az *ószövetségből* ezeket idézhetjük: *Bölcs*. 3. 8.: «Itélni fogják a nemzeteket»; és a 149. Zsolt. 9.: «Hogy a megírt itélet szerint cselekedjenek . . . Ez dicsősége minden ő szenteinek . . .!»

V. ö. *Bautz*-ot «Menschengericht» c. mű 213. old., ahol ez áll: «Az *összes* szentek fognak Krisztusnak az utolsó itélet alkalmával segédkezni, nemcsak *összehasonlítás*, hanem *jóváhagyás* által is.»

[4] Pl. sz. *Bonaventura*, aki (in 4. Dist. 47. a. 1. qu. 2. Vivès, 6. k. 542. old.) ezeket mondja: «Azt kell mondanunk, hogy — miként már mondottuk — azt

sz. *Tamással* abba helyezik, hogy valószínűleg magában a bírói ténykedésben is részt fognak venni; és pedig ugyanazon sz. *Tamás* szerint[1] azáltal, hogy Krisztusnak itéletét az elitélteknek tudomására fogják hozni.

Ezen kiváltság *Nagy* sz. *Gergely*, sz. *Ágoston*, sz. *Jeromos*, sz. *Bernát*, sz. *Ánzelm*, sz. *Tamás* stb. szerint az apostolokat illeti meg; és azonfölül mindazokat, kik nemcsak a *parancsokat*, hanem az *evangeliumi tanácsokat* és névszerint a szegénység fogadalmát tökéletesen[2] megtartották és Krisztust követték. *Máténál*

állítjuk, hogy a birói hatalom hármas módon van az apostolokkal közölve, t. i. *összehasonlítás, helybenhagyás* és *tiszteletbeli ülnökség* módján.»

[1] Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. a. 1.; és in 4. Dist. 47. qu. 1. a. 2. sol. 1. V. ö. *Bautz*-ot «Weltgericht» 212. s köv. old.

[2] *Tökéletesen* — mondám; — mert miként *Estius*, Máté 19. 27. fölött megjegyzi: «Ezen kitüntetettekhez, kik itélni fognak, nem mindenki tartozik, aki tényleg elhagyta mindenét; és nemcsak azok sorából kerülnek ki, akik tényleg elhagytak mindent, hanem ezek közé tartoznak azok is, akik indulatban és lélekben hagytak el mindent, mert ebben rejlik a tulajdonképeni tökéletesség az *Üdvözítő* szavai szerint: «*Boldogok a lelki szegények!*» Ezek közé tartoznak tehát első sorban Ábrahám, Izsák és Jákob, Mózes, Dávid és az ó-, nemkülönben az újszövetségnek többi szentjei is, akik gazdagok voltak és mégis oly szegények, mintha semmivel sem birtak volna, mert szívükkel nem csüngtek azokon, tökéletesekké lettek anélkül, hogy az evangéliumi tanácsokat ténylegesen követték volna, amely cél felé mások az evangéliumi tanácsok követése által törekszenek, amelyek annak elérésére a legalkalmasabb, de nem feltétlenül szükséges és egyedüli eszközök.» *Gotti* és ennek nyomán liguori sz. *Alfonz* (Göttl. Vorsehung 259. old.) úgy vélekednek, hogy a szegények is, vagyis szorosabb értelemben azok is meg fognak a birók között jelenni, kik az ő nyomorúságos állapotuk folytán földi javakkal nem birnak, ha sorsukkal megelégedetten, minden birtoklási vágyat önmagukból kiölnek és a keresztény tökéletesség szerint élnek, mert illik, hogy minél nagyobb alázatossággal vetették meg ezt a világot, annál nagyobb magaslatán tűnjenek fel akkor a hatalomnak, elnyervén a birói székeket. Hasonlóképen sz. *Alfonz* is azt hiszi i. h., hogy a *vértanuk, szűzek, hitvallók* és az egyház kimagasló főpapjai hasonló bírói méltósággal fognak ékeskedni. V. ö. sz. *Tamás*, Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. a. 2. ad. 2.

Természetes valami, hogy a *boldogságos Szűz* még itt is ki fog tűnni a többiek fölött. Krisztus, a bíró mellett más királyi szék is fog állani egy dicsőséggel teljes, az ő édes anyja, a boldogságos Szűz *Mária* számára. Illik ugyanis, hogy ő az utolsó itélet alkalmával, valamint a másik *Bethsabee* (3. Kir. könyve 2. 19.), az igazi *Salamon király jobbján üljön;* már nem azért, hogy a bűnösöket *pártfogolja*, mert ennek ideje már lejárt, hanem hogy azok piruljanak, kik Máriának, ily hathatós közbenjárónak pártfogását annak idején fölhasználni elmulasztották és egyszersmind azért is, hogy az igazak az ő jelenlétének örüljenek; és ő maga azon számtalan sok megaláztatás miatt, melyet ebben az

19. 27. olvashatjuk, hogy Krisztus, amidőn neki *Péter* ezt mondá: «Ime, mi mindent elhagytunk és téged követtünk; mi lesz tehát velünk?» így válaszolt (28. v.): «Bizony mondom nektek, hogy ti, kik engem követtetek, az újjászületéskor, amidőn az Ember fia az ő fölségének székén fog ülni, ti is tizenkét széken fogtok ülni, itélendők Izrael tizenkét nemzetségét.»

Ugyanezt a gondolatmenetet föltalálhatjuk a *szentatyáknál* is, pl. sz. *Jeromosnál*,[1] sz. *Ágostonnál*,[2] *Nagy* sz. *Gergely*-nél[3] stb.

Ki esik itélet alá.

429. A kérdésre: kik esnek itélet alá, így válaszolunk:

Minden ember itétet alá esik.

Tétel: *Kivétel nélkül minden ember itélet alá esik az utolsó itélet alkalmával.*

Ezen tétel *bizonyos*;[4] mert az *Atanáz*-féle hitvallásban ez áll: «Akinek eljövetele alkalmával minden ember . . . számot ad saját tetteiről.»

Bizonyítjuk.

430. Ezt a tételt a *Szentírás* is jelzi, pl. *Máté* 25, 32.: «És összegyűjtetnek eléje minden nemzetek»; *Róm.* 14. 10.: «Mindnyájan Krisztus itélőszéke elé fogunk állani»; II. *Kor.* 5. 10.: «Mert mindnyájunknak meg kell jelennünk a Krisztus itélőszéke előtt, hogy kiki elvegye díját a testben, amint jót vagy gonoszat cselekedett.»[5]

életben azoktól el kellett szenvednie, kik őt elismerni nem akarták, hanem Fiának kínszenvedésekor gyalázattal illették, az egész világ előtt az őt megillető tiszteletben részesüljön.

E helyütt sok hittudós azt a kérdést is fölveti, vajjon az *angyalok* is lesznek-e bírák? Úgy látszik, igen, mert *Máténál*, 24. 31-ben ez áll: «Mikor pedig az ember fia eljő az ő fölségében és vele mind az angyalok . . .» De azt kell mondanunk, írja sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. al. 89. a. 3.): «Az ülnököknek a bíróhoz méltóknak kell lenniök; itélni azonban az ember fia fog, aki emberi természete szerint jelenik meg úgy a jóknak, mint a gonoszoknak . . . . amiért is szükséges, hogy a bíró ülnökei is emberi természettel birjanak, amelyben mindenki (a jók és gonoszok) által láthatók legyenek: és így az angyalokat nem illeti meg, hogy ők is itéljenek; jóllehet némiképen mondhatjuk az angyalokról azt, hogy itélnek, t. i. az itéletnek helybenhagyása által . . . Az angyalok Krisztussal fognak jönni, azonban nem mint birák, hanem *hogy tanui legyenek az emberi cselekedeteknek, mivel az ő őrködésük alatt cselekedtek az emberek jót vagy rosszat.*»

[1] Ep. 28. al. 71. ad Licinium, n. 3. M. 22. k. 670. s köv. old.

[2] Civ. Dei l. 20. c. 5. n. 3. M. 41. k. 663. old.

[3] Mor. l. 26. c. 27. n. 51. M. 76. k. 379. s köv. old.

[4] V. ö. *Mazzella biboros*, De Deo creante, 1413. sz.

[5] *Ellenvetik:* Maga Krisztus mondá, hogy némelyik nem lesz megitélve; hisz sz. *Jánosnál* 3. 18-ban ez áll: «Aki őbenne (az ember fiában) hiszen, meg

Ami a *szentatyákat* illeti, az egyedüli sz. *Jeromos*-t idézzük, mivel a többieknek már sok kiváló nyilatkozatát más helyeken idéztük. Ő így nyilatkozik:[1] «Itélet alá esik ő (a hitetlen) minden más emberrel és senki, ki nem kerűli az itéletet.»

Maga *az ész is* megerősíti ezen igazságot, mert ha nem jelenünk meg mindnyájan a bíró előtt és nem esünk itélet alá az egész világ láttára, akkor nem lenne elérve az utolsó itélet célja, amelyet fönnebb kifejtettünk.[2]

nem itéltetik; aki pedig nem hiszen, már elitéltetett.» Tehát. Az *elsőre* azt *feleljük:* «Aki őbenne hiszen, meg nem itéltetik», azaz nem *kárhozik el*, ha hite a megfelelő cselekedetekkel van összekötve; a *másodikra* pedig ezt *válaszoljuk:* «Aki nem hiszen, már elitéltetett», ezt azért mondta, mert annak az ügye oly nyilvánvaló, hogy azt nemcsak Isten, aki mindent előre tud, hanem mindenki elveszettnek és elkárhozottaknak tartja, jóllehet fölöttük még nem mondta ki Krisztus az itéletet. Sz. *Ágoston* (De agone christ. c. 27. M. 40. k. 305. old.) is így magyarázza Krisztus szavait: a hitetlenek elkárhozása olyanynyira bizonyos, hogy már megtörténtnek is kell vennünk, ezért a múlt időt használja a jövő helyett. «Azt mondta (Krisztus)» — így ír sz. *Ágoston, János* 3. 18-ban foglalt szavai fölött az i. h. adott magyarázatában — «mert már *Isten előre tudása folytán* az el van kárhozva, aki tudja, hogy mi vár a hitetlenekre.» V. ö. *aranyszájú* sz. *Jánost*, Serm. 27. al 28. in Joann. n. 1. M. gör. sor. 59. k. 162. s köv. old. Mindazonáltal semmi körülmények között sem kerülik el Isten itéletét, hogy nyilvánvalóvá legyen elitéltetésök és hogy tudják azt, miért és mily nagy részrehajlatlansággal itéli Krisztus őket az örök kárhozatra

[1] In Jerem. 25. M. 24. k. 874. old. Vannak *szentatyák*, kik azt állítják, hogy a *gonoszok* nem esnek itélet alá, pl. sz. *Ágoston*, ki az 1. Zsolt. 5. fölött M. 36. k. 69. old. ezt írja: «Föltámadnak ugyan (a gonoszok), de nem is kerülnek itélet alá, mert semmi sem bizonyosabb, mint elkárhozásuk.» Hasonlóképen a *scholastikus bölcselők* nem egészen értenek egymással abban egyet, vajjon a meg nem keresztelt csecsemők itélet alá kerülnek-e vagy sem? Mivel azonban azt részint már tárgyaltuk, részint alább bővebben fogjuk tárgyalni, e helyütt hallgatással mellőzzük.

[2] Mindenesetre kétséges, hogy az *eszük használata előtt elhalt kisdedek* itélet alá kerülnek-e, mert nem adhatnak számot tetteikről. De a csecsemők is, úgy azok, kik már kereszteltettek, valamint azok, kik keresztség nélkül haltak meg, meg fognak általános vélemény szerint jelenni az itélendők között, hogy lássák, mikép Isten mindent igazságosan és jól intéz el és hogy az őket megillető sorsot ünnepélyesen és nyilvánosan megnyerjék. Sz. *Ágoston* (Ep. 107. al. 217. ad Vitalem, c. 5. n. 16. M. 38. k. 984. old.) ezt írja: «Tudjuk, hogy a csecsemők is fognak jóban vagy rosszban részesülni azok szerint, amiket testökben és azáltal véghezvittek. De azokat nem saját személyök, hanem azok által követték el, akiknek ő érettök felelniök, a sátánról lemondani és Istenben hinni kellett és azért őket is a hivők közé kell soroznunk, mert az Úrnak e szavai reájuk is vonatkoznak: «*Aki hiszen és megkeresztelkedik, üdvözül!*»

Az angyalok.

431. A hittudósok e helyütt azt kérdezik, vajjon az utolsó napon itélet alá esnek-e az *angyalok* is, vagy nem? Az *állító* véleményt a hittudósok *valószínűbbnek állítják*;[1] nem azért, mintha az utolsó itélet által nyernék el az angyalok lényeges jutalmukat vagy büntetésüket, hanem hogy a rajtuk már végrehajtott itélkezés megerősítést nyerjen és nyilvánosság elé kerüljön, nemkülönben pedig azért, hogy jutalmuk vagy büntetésük némely mellékes dologban nagyobbodjék.[2]

amiért ő velük is, ha nem vették föl ezt a szentséget, meg fog az történni, miként következik: «*Aki pedig nem hiszen, elkárhozik.*» V. ö. *Suarezt* (in 3. P. s. Thom. disp. 57. sect. 6.), *liguori* sz. *Alfonzot* (Die göttliche Vorsehung, 304. s köv., 307. s köv. old., Regensburg, 1894.) Sz. *Alfonz*-nak ezen művét «az isteni gondviselésről» és a «kilenc értekezést az utolsó dolgokról», amelyet mi itt gyakran idézünk, olasz nyelven írta meg — s amennyire tudjuk — latin nyelven nem jelent meg, ezért hivatkozunk mindig a német kiadásra, illetve fordításra.

[1] A hittudósok az angyalok fölött hozandó itélet jellege fölött nem értenek teljesen egyet. Sz. *Tamás* az ő követőivel — miként majd kimutatjuk — azt tartja, hogy az angyalok csak közvetve fognak itélet alá esni. Sz. *Bonaventura* és több más (mint *mediavillai Rikárd, Suarez*), jóllehet sz. *Tamással* azt vallják, hogy Isten az angyalok fölött nem fog discussiv itéletet mondani (alább megmagyarázzuk e szó jelentését), mivel az angyalok egy csoportja kizárólag csak jóval ékeskedik, míg a másik kizárólag csak rosszat tett (v. ö. *Bonaventurát* in 4. dist. 47. a. 1. qu. 4. *Vivès*-nél 6. k. 544. old.) — mégis azt vitatják, hogy az angyalok közvetlenül itélet alá esnek majdnem ugyanúgy mint az emberek, a *Szentírásból* vett idézetek alapján, melyek mind azt állítják, hogy az angyalok is itélet alá esnek.

Ha azt *kérdezed*, vajjon az angyalok fölött azon *emberek* is fognak-e itélkezni, kik az utolsó itélet alkalmával birákként szerepelnek? sz. *Tamással* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. al. 89. a. 8. a. 1.) az 1. *Kor*. 6. 3. szerint *így válaszolok: «összehasonlító itélet* (judicium comparationis) *által*, mert vannak emberek, kik az angyalok egy részét szentségük által fölül multák. Épúgy meg fogják itélni a szentek azon gonosz angyalokat, kiknek kisértéseit legyőzték». Igy sz. *Alfonz*, i. h. 311. old.

[2] Ami a *járulékokat* illeti, az angyalok az utolsó itéletben jutalmuk vagy büntetésük megnagyobbodását nyerik meg. A jó angyaloknak több öröme lesz azok boldogsága fölött, kiket a mennyei koronához segítettek; a rosszakat pedig erősebben fogja gyötörni azok romlása, kiket rosszra csábítottak. Azonkívül a pokolra jutnak, elvesztik a hatalmat, hogy a választottaknak árthassanak; nem bitorolhatnak maguknak isteni tiszteletet; rosszaságukat gyalázatukra Isten az egész világ tudomására hozza, és kihirdeti, milyen gyengék, haszontalanok és megvetésre méltók, stb. Sz. *Tamás* (i. h. Suppl. qu. 89. a. 8.) a hol határozottan azt a kérdést tárgyalja, vajjon az angyalok még az utolsó napon itélet alá esnek, így felel: «*Discussiv itéletnek* semmikép sincs helye, sem a jó,

A *Szentírásban* erről a tárgyról ezt olvashatjuk 1. *Kor*. 6. 3-ban: «Nem tudjátok-e, hogy angyalokat fogunk itélni?» és 2. *Pét*. 2. 4-ben: «Isten nem kegyelmezett a vétkes angyaloknak, hanem a pokol láncaival levonatva, a mélységbe vetette őket kínlódásra, hogy ott az itéletre tartassanak.»

Az *ész* is megerősíti ezen véleményt; igaz ugyan, hogy a rossz angyalokat már előbb, a részleges törvénykezésben itélte kárhozatra az Isten, mégis, hogy részrehajlatlanságát és igazságosságát kinyilvánítsa, ugyanazt az utolsó itélet alkalmával újból megteszi és köztudomásra hozza.[1]

sem a rossz angyaloknál, mert sem a jókban nem lehet bármily csekély rosszat, sem a rosszakban bármily csekély jót találni, ami az itélet tárgyát képezhetné. Ha azonban a *megfizetési* (retributiv) itéletet emlegetjük, kétféle megfizetést kell megkülönböztetnünk: egyet, mely az angyalok érdemeinek felel meg, és ezt már mindkét rész megnyerte akkor, amidőn közöttük némelyeket Isten a boldogságra érdemesített, másokat ellenben a pokolra taszított. A másik pedig maguk az angyalok által szerzett jó vagy rossz érdemeket illeti meg; és ezen megfizetés azért történik az utolsó itélet alkalmával, mert a jó angyalok öröme növekedni fog azok üdve fölött, akiket ők juttattak el a dicsőségre és a rosszak kínjai is növekedni fognak azoknak romlása által, kiknek kárhozatra jutása az ő csábításuk eredménye. Amiért is, közvetetlen értelemben véve a dolgot, az utolsó itéletben az angyalok se mint bírók, se mint itélet alá esők nem fognak szerepet játszani, hanem csak az emberek; azonban közvetve bizonyos mértékben lesz benne részük az angyaloknak is, mert az emberek cselekedeteikbe ők is befolytak.»

[1] V. ö. sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. qu. 59. a. 6.) már idézett szavait, ahol kimutatja, hogy Krisztust, mint embert sokféle címen megilleti, hogy az angyalok fölött bíráskodjék, t. i., mert 1. Krisztus lelke, mivel a fölvett emberi természet oly szoros kapcsolatba jutott az Istenséggel, sokkalta inkább el van telve az isteni Ige hatalmával, mint bármelyik angyal, kiket mind ő világosít meg; 2. mert szenvedésében annyira lealázta magát, ezért érdemelte meg Krisztus emberi természete, hogy Isten az angyalok fölé magasztalja; 3. mert Krisztus az emberek feje, s az angyalok az emberekkel szemben különféle működéseket fejtenek ki.

Legyen szabad hozzáadnunk, amiket *Bautz* «Weltgericht und Weltende» c. művének 230. s köv. old. *Suarez* nézeteit pártolólag mond: «Ily módon ez meg is felel Krisztus állásának és méltóságának, mint az egész teremtés fejének az Isteni állam, Isten városa legelső tagjának és különösen királyának, ahova az angyalok is tartoznak. Ilyképen nem kevésbbé felel ez meg az utolsó itélet céljának, amelyen Isten igazságossága, irgalma, bölcsesége fog megnyilatkozni, hogy ez Istent az egész világ előtt lehetőleg minél fényesebben igazolja és megdicsőítse.

Amiért is Isten mindnyájunknak enged az utolsó napon az idők homályos őseredetébe, az angyalok világába és azok oly titokteljes történetébe egy pillan-

Bírói ténykedés.

432. Ami magát a *bírói ténykedést*[1] illeti, tekintettel kell lennünk úgy az ügyek törvény alá bocsátására és *tárgyalására*, nemkülönben azok kellő *méltatására*, valamint a *bírói ítélet kihirdetésére* is.

Minden nyilvánvalóvá lesz.

433. *Tétel: Az utolsó itéletben minden ügy minden oldalról nyilvánvalóvá lesz és kellő méltatást nyer.*

Magyarázat.

434. *Minden ügy*, azaz minden erkölcsi cselekedet, valamennyi embernek minden tette, szava, gondolata, amely jutalomra-, vagy büntetésreméltó:

minden oldalról nyilvánvalóvá lesz, úgy, hogy minden egyes ember bármelyik társáról tudni fogja, hogy mi jót, vagy rosszat cselekedett az teljes életén át, úgy, hogy mindnyájan egymásnak nemcsak külső tetteit, hanem benső gondolatait és egymás akaratának legelrejtettebb szándékait is megismerik; tehát, amint kiki érezni fogja saját jóságát vagy bűnös voltát, épen úgy tudni fogja ezt az illetőről más ember is, az egész világ;

kellő méltatást nyer, vagyis tisztán megismerjük, hogy az emberekben melyek a jó tettek, beszédek és gondolatok, és melyek a rosszak, továbbá a jóságnak, vagy a rosszaságnak milyen fokát érték el, valamint azt is, kiki milyen jutalomban és büntetésben részesül.

Miképen fog mindez megtörténni? Világos, hogy nem természetes erőkkel, hanem csakis Isten hatalmával,[2] melylyel Isten

tást vetnünk; szemlélteti az angyalok megpróbáltatását, a jók állhatatos érdemeit, valamint a rosszak bukását és érdemetlen voltát, hogy mindenki teljesen meggyőződjék arról, hogy Isten igazságossága és jósága mily nagyszerűen, mily fönségesen uralkodik az angyalok világában is, nemkülönben mily nyilvánosan és ünnepélyesen igazolja az idők teljességében az Istent már a világ kezdetén hozott itélet.»

[1] *A bírói ténykedés* -- *Suarez,* i. h. disp. 52. sect. 2. n. 2. szerint — «az igazságosság ténye, amely mindenkinek az őt jogosan megilletőt megadja». «*A bírói ténykedés* az igazságosságnak a törvényes tekintély által létrehozott oly ténye, amelylyel mindenki megnyeri azt, ami őt jogosan megilleti.» (V. ö. *Bautz*-ot «Weltgericht und Weltende» cz. művének 197. old.)

[2] Nem lesz haszon nélküli e helyütt arról a módról *bővebben* szólanunk, miképen fogja a Bíró az emberek ügyét kinyilatkoztatni, tárgyalni. Már *a részleges* itéletről szólván, azt mondtam, hogy az itéletben réndszerint három mozzanatot kell megfontolnunk; t. i. *először az ügynek tárgyalását* a ténynek teljes megismeréséig; *másodszor* a tény megismerése után *igazságot szolgáltatni*; *harmadszor* az itéletet végrehajtani. Ezen *elsőt,* amely különben e helyen képezi a kérdés tárgyát, kissé figyelmesebben veszszük szemügyre. Nálunk embe-

minden egyesnek elméjét úgy a saját, valamint embertársának tetteit, szavait és gondolatait illetőleg olyképen világosítja föl,

reknél, hogy magunknak valakinek személye, annak erkölcsi állapota, méltó avagy méltatlan volta fölött helyes és igaz itéletet alkothassunk, szükséges, hogy erre nézve legtöbbnyire tüzetes vizsgálatot rendeljünk el; szükségünk van tanukra, vádlókra és védőkre stb. Különben a bűnfenyítő bírónak kell minden tőle kitelhető szorgalommal és kitartással a bűntényt oly irányban kifürkésznie, hogy magát a cselekményt, a tettest, annak szándékát stb. megállapíthassa; komolyan meg kell önmagában fontolnia, és mások előtt kimutatnia, hogy az itélet alá eső egyén bizonyos, tényleg elkövetett, megismert cselekmény által tüzetesen milyen törvényeket sértett meg s ezért milyen büntetést érdemelt meg stb. Mindez az ügy tárgyalásához tartozik; és bírói itéletet nem is lehet hozni, hacsak azt az illető ügy teljes megismerése meg nem előzi.

A *részleges* itélet alkalmával esetleg szükségtelen az ügynek ezen tárgyalása, miként ezt föntebbb jeleztük, mert az isteni bíró — amint ez természetes — mindentudóságával tökéletesen ismeri az ügyállást és a lélek, a test elhagyása után, amely őt megnehezíti valószínűleg önmagától szerzi meg saját magának teljes ismeretét, érdemes, vagy érdemtelen voltának tökéletes megismerését. De másképen áll a dolog az *utolsó* itélettel, amelyben, hacsak annak céljától, amely végett azt el kell rendelni, t. i. hogy Istennek legfőbb gondviselését, igazságosságát, részrehajlatlanságát mindenki megismerje és ünnepelje, eltekinteni nem akarunk, kell, hogy *mindenki* tettét, beszédét, gondolatát és vágyait *mindenki* tüzetesen megismerje és kellőleg méltányolja. És ha nem is lesz szükséges a tanuknak és más hasonnemű segédeszközöknek nagy mértékben való alkalmazása, miként az a földi bíráskodásnál szokott előfordulni, mégis ahhoz hasonló, avagy egyenértékű dolog fog történni, mely által minden ember tökéletesen megismeri és kellően méltányolja kinek-kinek érdemes, vagy érdemtelen voltát. Micsoda azonban azon egyenértékű dolog, amit Isten ezen cél elérésére alkalmazni fog? Vajjon úgy lesz-e, hogy az ügy tárgyalása egyáltalában fölösleges lesz?

A *szentatyáknál* — miként azt már mondtam — nem ritkán olvashatjuk, hogy a *gonoszok* nem esnek itélet alá; épúgy — miként már azt is fölemlítettem — nem minden ok nélkül a fölött is lehet kételkedni, vajjon a *csecsemők,* akik eszöknek teljes használata előtt haltak el, itélet alá kerülnek-e, vagy sem? épúgy kérdés, hogy a kiválóbb szentek közül is néhányan, mint pl. a boldogságos Szűz, keresztelő sz. János, az apostolok és mások, de különösen azok, kik Krisztussal együtt fognak itélni, szintén nem lesznek-e mentesek az itélettől, hiszen úgy látszik, nem is megfelelő, hogy a fölött is itélkezzenek, aki maga bírói méltóságban van. Hasonló kétségeket nagyon gyakran hoznak elő a *scholastikusok* a XII. s köv. századokban; kik azonban ezt a kifejezést: *nem esnek itélet alá,* legtöbbnyire ilyképen magyarázzák: *discussiv itélettel».*

Különbséget tesznek ugyanis a discussiv és a *nyilvánító,* továbbá a discussiv és a jutalmazó vagy kárhoztató itélet között. «*Discussio* (miként *Suarez,* in s. Thom. P. 3. disp. 57. sect. 7. azt mondja), vagyis kutatás, tárgyalás, fejtegetés alatt értjük azon eljárást, melynek célja a jó és rossz cselekedeteknek összegyűjtése,

hogy mindazt teljesen megismerik, és az igazságosság követelményei szerint kellőleg méltatják is.[1]

azok helyeslése, védelme és rosszalása» ; amiért is — így folytatják — azoknál, akiknek, vagy egyátalán nem volt semmi beszámítás alá eső cselekedetük, mint a kisdedeknek, kik eszük használata előtt haltak el, vagy olyanoknál, akik csakis jó tetteket gyakoroltak, mint a boldogságos Szűz stb., a *vizsgálatnak* nem lehet helye. Ezen utóbbiakat illetőleg az utolsó itélet alkalmával csakis az ő kiválóbb érdemeiket fogja a bíró kihirdetni, és ez semmiesetre sem mondható bírói *tárgyalásnak*, hanem föltétlen dicséretnek.

Ebből kifolyólag *Nagy* sz. *Gergely* (Mor. l. 26. c. 20. al. 27. M. t. 76. 378. s köv. old.) és ennek nyomán *tiszteletre méltó Beda, lombardi Péter*, sz. *Bonaventura* stb. *négy* csoportra osztják az *itélet alá esőket*. Sz. *Bonaventura*, pl. in 4. Sent. dist. 47. a. 2. qu. 3. *Vivès*-nél 6. k. 545. lapján ezt írja: «Tekintve a disscussiv itéletet, nem mindenki kerül itélet alá, hanem négy csoport lesz, miként azt *Nagy* sz. *Gergely* megkülönbözteti isteni Mesterünk tanítása alapján» ; *lombardi Péter*, kire sz. *Bonaventura* hivatkozik, ezt mondja: «Az első csoport itélet alá esik és elkárhozik ; a második nem kerül itélet alá mégis elkárhozik ; a harmadik itéletet nyer, de üdvözül ; mig a negyedik csoport nem jut itélet alá, mégis üdvösséget nyer.» Az *első csoport* a választottaké, kiknek

[1] A hittudósok e helyen még azt is szokták kérdezni, vajjon a cselekedetek ezen kinyilvánítása, tárgyalása stb. *szóbeli* lesz-e, vagy pedig csak *gondolatbeli* ? Az emberi itéletekben a vizsgálat, és a tárgyalás sok szóval szokott megtörténni. Ha azon szavakat megfontoljuk, a melyekkel *Krisztus* az utolsó itéletet leírja, úgy látszik, mintha ez az emberi itéletek mintájára szóbelileg történnék majd meg. Az utolsó itéletnek Krisztus által történt ezen jeles leírása így hangzik *(Máté*, 25. 31—46.) : «Mikor pedig eljő az ember fia az ő fölségében és vele mind az angyalok : akkor ő fölségének királyi székén ül ; és összegyüjtetnek eléje minden nemzetek, és elválasztja őket egymástól, mint a pásztor elválasztja a juhokat a bakoktól. És a juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig balkéz felől, akkor majd így szól a király azoknak, kik jobbja felől lesznek : Jőjjetek Atyámnak áldottai ! birjátok a világ kezdetétől nektek készített országot. Mert éheztem, és ennem adtatok ; szomjúhoztam, és innom adtatok ; jövevény voltam, és befogadtatok engem ; mezítelen voltam, és befödöztetek engem ; beteg voltam, és meglátogattatok engem ; tömlöcben voltam, és hozzám jöttetek. Akkor felelnek majd az igazak neki, mondván : Uram ! mikor láttunk téged éhezni, és tápláltunk téged ? szomjúhozni, és italt adtunk neked ? Mikor láttunk jövevenyül, és befogadtunk téged ? vagy mezítelenül és befödöztünk téged ? Vagy mikor láttunk téged betegen, vagy a tömlöcben, és hozzád mentünk ? És felelvén a király, mondja majd nekik : Bizony mondom nektek, amit egynek ezen legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtétek. Akkor így szól majd azoknak is, kik balfelől lesznek : Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készíttetett az ördögnek és az ő angyalainak. Mert éheztem, és nem adtatok ennem ; szomjúhoztam és

435. A tétel, ha attól eltekintünk, mikép megy végbe a cselekedetek kinyilvánítása és tárgyalása, *bizonyos*, mert a Szentírásban és a hagyományokban világosan megvan. Bizonyos.

életszentsége olyannyira nyilvánvaló, hogy ezt senki semmiképen nem vonhatja kétségbe pl. a *boldogságos Szüz Mária, az apostolok* stb. A *második csoportba* azon választottak tartoznak, kiknek érdemei nem oly kiválóak és nyilvánvalók. A *harmadik csoport* azon gonoszoké, kik jótetteket is vittek véghez, s azokkal titkos bűneiket rejtegették. A *negyedik csoportot* végre azok alkotják, kik határozottan gonoszok. Az első és a negyedik rend *nyilvánvalósági*, a harmadik és a második rend a *discussiv* itélkezés alá esik. Az emberek *negyedik* csoportjáról pl. *Nagy* sz. *Gergely*, i. h. ezeket mondja : «Azért nem *kerül tárgyalás alá ezek ügye* akkor, mert ők a szigorú bíró elé már hitetlenségüknek kárhoztatásával fognak járulni.»

Következőleg, ha a *szentatyáknál* azt olvassuk, hogy a *gonoszok* nem esnek itélet alá, az alatt azt kell értenünk, hogy *discussiv* itéletet nem nyernek, hanem *nyilvánvalósági* és *kárhoztató* itéletet igen.

Ha *azt kérdezed*, mit tartanak a *scholastikusok* a csecsemőkről : sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 89. a. 5.) ezt írja : «Még azon gyermekek is meg fognak az utolsó itéleten jelenni, kik serdült koruk elérése előtt haltak el, nem hogy itéletet nyerjenek (discussiv itéletet, mint a többiek), hanem hogy a bíró dicsőségét lássák.» Ugyanezt mondják *Durandus, karthausi Dénes* az újabbak közül *Oswald*, és mások. De sz. *Bonaventura, Soto, Suarez* ellenkezőleg nyilatkoznak, ha meg is engedik, hogy ilyen csecsemőknél nem lehet szó *discussiv* itéletről, mert sem érdemeik, sem bűneik nincsenek : mégis azt vitatják, hogy ennek dacára itélet alá esnek, ezek előtt ugyanis tüzetesen ki kell fejteni Ádám vétkét, annak következményeit, a megváltás művét, továbbá azt, hogy miért nem jöhetnek a mennyországba stb. ; hogy így teljesen meg-

nem adtatok nekem italt ; jövevény voltam és be nem fogadtatok engem, mezítelen, és be nem födöztetek engem ; beteg és a tömlöcben voltam, és meg nem látogattatok engem. Akkor felelnek majd neki azok is, mondván : Uram, mikor láttunk téged éhezni vagy szomjúhozni, jövevényül vagy mezítelenül, betegen vagy a tömlöcben és nem szolgáltunk neked ? Akkor majd megfelelek nekik, mondván : Bizony mondom nektek : Amit nem cselekedtetek egynek e kicsinyek közül, nekem sem cselekedtétek. És ezek örök kínra mennek, az igazak pedig örök életre.» A hittudósok mégis majdnem mindnyájan egyetértenek abban, hogy a cselekedeteknek ezen kinyilvánítása és tárgyalása (nemkülönben az itéletnek *egyesek előtt* való kihirdetése) nem érzékelhető szavakkal, hanem inkább *észbeli úton* (mentaliter) fog eszközöltetni. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 88. a. 2.) így ír : «Hogy ezen kérdésben mi az igaz, bizonyosan meghatározni nem lehet ; mégis valószínűbb az a vélemény, hogy az egész itélet, úgy a tárgyalás, mint a rosszak vádolása és a jók ajánlása, nemkülönben a mindkettő fölött hozandó bírói határozat *észbeli úton* történik meg. Mert ha az egyeseknek tetteit szóval kellene fölsorolni, ahhoz, kiszámíthatatlan sok időre lenne szükség ; amint sz. *Ágoston* is mondja (Civ.

Bizonyitjuk.

436. Az *ószövetségi Szentírásban* olvashatjuk, *Prédik.* 12., 14.: «Mindazt, mi történik, akár jó legyen, akár gonosz, minden tévedésért eléhozza Isten az itéletre»; *Bölcs.* 4. 20.: «Bűneik

ismerjék, hogy az ő sorsuk ily módon a legigazságosabban van elintézve. V. ö. *Bautz*-ot, i. h. 327. s köv. old.

Ha röviden összegezem, amit eddig mondottam, az összes *szentatyák* és a legkiválóbb *scholasztikus* bölcselők egyértelmüleg állítják, hogy minden ember meg fog az utolsó itéleten jelenni; továbbá hogy minden embernek valamennyi jó vagy rossz tettét mindenki megismeri; de a módról, amikép ezt az egyesek megismerik, a már említett nézeteltérés forog fönn; amelyet mi se vagyunk képesek eloszlatni. Még ha föl is tételezzük, hogy Isten az egyeseknek elméjét az ő hatalmával csodálatos módon meg fogja világítani; mégis tekintve a teremtmények, kivált a kárhozottak megismerő képességének mértékét, azt kell hinnünk, hogy nem oly mérvű lesz ez a megvilágosítás, hogy általa még azoknál is fölösleges legyen a *vizsgálat,* a discussio, kik jót is, rosszat is cselekedtek. V. ö. *Suarez* (i. h. disp. 57. sect. 5. s köv. old.); *Bautz*, «Weltgericht und Weltende» 220. s köv. old. Legyen szabad még hozzá adnom, amit *Bautz*, i. h. az *igazak* megitéléséről a 223. old. ír: «Ha az utolsó itélet alkalmával tartandó *discussio* alatt a bírói vizsgálatot, a vallatást, a jónak és a rossznak, amit az igazak teljes életükben elkövettek, különválasztását, mérlegelését kell értenünk; vagy nem képletesen szólva, ha Isten azt akarja elérni, hogy az egész emberiségnek megmutassa, hogy a legtöbb igaznál, az egyiknél jobban mint a másiknál, a jó cselekedetek közé rossz is vegyült; de, hogy Isten kegyelméből utóvégre is a jó győzött, akkor minden további habozás nélkül el kell fogadnunk, hogy lesz néhány olyan szent és igaz, kikre nézve ez a vizsgálat merőben fölösleges, mert teljes életükön át vétek nélkül maradtak. Ide kell sorolnunk tehát mindazon gyermekeket, kik a kegyelem állapotában és ártatlanságban haltak el,

Dei l. 20. c. 14.), hogy ki tudná annak a könyvnek — ha a Jel. könyv. 20. f. szerint anyagilag gondolkodunk — nagyságát vagy hosszuságát megmérni, amelyből mindnyájan meg leszünk itélve? vagy mennyi idő alatt lehet elolvasni azt a könyvet, amelybe mindenkinek egész élete föl van jegyezve? Már pedig nem kevesebb idő kell az egyesek tetteinek szóbeli előadására, mint azoknak elolvasására, ha anyagi könyvbe lennének írva? Amiért is valószínűbb az a vélemény, hogy mindaz, amit Máté a 25. f. elmond, nem szóbelileg, hanem észbelileg fog megtörténni! Ide tartozik, amit sz. *Ágoston*, Civ. Dei l. 20. c. 26. M. 41. k. 702. lapján olvashatunk: «Az (a bíró) minden hosszas tárgyalás nélkül meg fogja győzni a lelkiismereteket»; és ugyanott: «Az Úr . . . késedelem nélkül emlékezetbe hozza azt, ami által meggyőzi és megbünteti a lelkiismeretet»; hasonlóképen *ugyanannál* i. h. 14. f. M. 46. k. 680. old.: «*És más könyvet*» — mondja — «*nyit meg.*» Isteni erőre kell tehát gondolnunk, mely valami módon eszközli, hogy kinek-kinek minden tette, akár jók, akár rosszak legyenek is azok, emlékezetébe jutnak, és az ész csodálatos gyorsasággal fölfogja és azt eszközli, hogy az értelem a lelkiismeretet vádolja vagy menti, és így mindnyájan egyszersmind és külön-külön itélet alá jutnak»; — nem különben sz. *Bona-*

öntudatában félve jőnek elé stb.»; *Szofon.* 1. 12.: «És leszen az időben, hogy megvizsgálom Jeruzsálemet szövétnekekkel.»[1] Az *újszövetségből* hivatkozom a következőkre, 1. Kor. 4. 5.: «Az Úr . . . kinyilatkoztatja a szívek szándékait . . .»; *Máté* 12. 36.: . . . minden hivalkodó igéről, melyet szólnak az emberek, számot adnak itélet napján»; *Jel. könyve* 2. 23. «. . . én vagyok a vesék és szívek vizsgálója, és mindeniteknek cselekedetei szerint fizetek»; nemkülönben *ugyanott* 20. 12.: «És látám a holtakat, a nagyobbakat és kisdedeket állani a királyi szék

még mielőtt vétkezhettek volna. Ide kell sorolnunk mindenekelőtt a *boldogságos Szűz Máriát* is. Ő csak annyiban fog itélet alá esni, hogy isteni Fia az ő tökéletes szentségét, malaszttal teljességét, erényeinek gazdagságát, fényes érdemeit a legalázatosabb Szűznek dicsőségére és dicséretére, nemkülönben a teljes Szentháromság örök imádására és dicsőítésére ünnepélyesen nyilvánosságra hoza. Ezen szent lelkeket megközelítik azután azok, kik oly tisztán és szentül éltek, hogy az a csekély rossz, amit életökben elkövettek azon számtalan jó között egészen elenyészik. Ezen szenteknél is többé-kevésbbé fölösleges, emberi fölfogás szerint, a vizsgálat. Fölöttük nem lesz más az itélet, mint úgy az ő saját, valamint Istennek dicsőségére kinyilvánítása azon malasztok és erények, érdemek ragyogó sorozatának, melyek fényében az a piciny, halvány árnyék egészen eltűnik.»

ventura (in 4. dist. 43. a. 3. qu. 3. *Vivès*-nél, 6. k. 470. old.) ezeket írja: «Valamennyien rögtön vagy egyszerre fogják az összes vétkeket látni: és inkább kell azt hinnünk, hogy egyszerre. Aminek megértésére meg kell jegyeznünk, hogy *háromféleképen* lehet sokat egyszerre soknak látni. Vagy oly módon, hogy egyben lát sokat: és így mondjuk, hogy *örök tükörben lát sokat*, mert itt az ember, ugyanaz által különféléket lát; vagy az értelmi tehetségnek tökéletesebb voltánál fogva, mely a dicsőség által Istenhez hasonlóvá tesz: amiért is sokat lát, mint az Isten, jóllehet nem tökéletesen, valamint a boldog angyal egyszerre ismeri meg Istent önmagában és a teremtményeket az ő saját fajuk szerint Istenben; vagy az azt eszközlő isteni hatalomnál fogva, mely nem azért dicsőít meg, hogy annak örök példaképet adjon, hanem megsegíti az értelmet, hogy képes legyen bármit, még az őt meghaladó dolgokat is fölfogni vagy a saját dicsőségére, vagy pedig a saját büntetésére. Ezen háromféle módon fognak a jók az utolsó itéletben egyszerre látni; a két első módon fognak a jók az utolsó itéletben egyszerre látni; a két első módon a boldogság honában, a harmadik módon azonban csakis a rosszak láthatnak az utolsó itélet alkalmával.»

[1] V. ö. *Knabenbauer* jezsuitát ezen hely (Kis. próf. 2. k. 136 s köv. old.) fölött. Olvasd *Szofoniás* azon fejezetét elejétől fogva *Knabenbauernál* i. h. 128. s köv. old. V. ö. *ugyanannál*, Izaiás 34. 5. s köv. v. fölött. (Izaiás fölött 1. k. 582. s köv. old.)

előtt. És a könyvek[1] megnyittatának, és még más könyv nyittaték meg, az élet könyve; és megitéltettek a holtak azokból, mik a könyvekben valának megirva, az ő cselekedeteik szerint.»

[1] Ezen *könyvek* valamennyi hittudós véleménye szerint nem kötetek, nem is füzetek, hanem sz. *Jeromos*, *Theodoretus*, sz. *Tamás*, sz. *Bonaventura*, *Suarez*, stb. szerint az *egyes emberek* rendkívüli isteni megvilágosítástól tündöklő *lelkiismerete*, melyben, mint a léleknek legtündöklőbb és legtágasabb tükrében a lelkek látni fogják mindazt a jót és rosszat, amit csak elkövettek. Ha az *élet* könyve és a többi itt jelzett könyvek között fenforgó különbséget meg akarod tudni, az *élet* könyve az a könyv, melyben mindazok neve és jó cselekedetei vannak följegyezve, kik az örök életet el fogják nyerni. Ezen könyv, — hogy úgy mondjam — *Isten emlékezőtehetsége*, amelyben mindezek sajátlagos módon vannak beírva. *Fölnyittatik* pedig akkor, mikor az üdvösségre hivatottak dicsőségesen föltámadnak és Krisztus elé a levegőbe ragadtatván, annak bírói székét dicsőséggel körülállják.

Sz. *Tamás* (i. h. qu. 87. a. 1.) ezen tárgyról ezeket írja: «Az egyeseknek lelkiismerete olyan lesz, mint bizonyos cselekedeteket tartalmazó könyvek, amelyek alapján hozza meg a bíró az itéletet . . . És ezek azon könyvek, melyekről a *Jel. könyve* 20, 12-ben szó van . . . De az élet könyve alatt, amelyről folytatólag tesz említést az Irás, az egyeseknek lelkiismeretét kell értenünk, amelyeket egy könyvnek nevez, mert ugyanegy isteni hatalom folytán történik az meg, hogy valamennyi visszaemlékszik véghezvitt cselekedeteire; és *ezen erőt*, amennyiben az ember emlékezetébe juttatja elkövetett tetteit, az *élet* könyvének nevezi. Lehet azonban az előbbi könyvek alatt az egyes emberek lelkiismeretét értenünk, a második alatt pedig a bírónak gondviselésébe írt határozatot. V. ö. *ugyanannál* (in 4. dist. 43. a. 5.) Sz. *Bonaventura* hasonlóképen *ezen könyvek* alatt, amelyek fölnyittatnak, minden embernek és angyalnak lelkiismeretét érti, miként az annak Breviloquiumából (7. 1. *Vivès*-nél, 7. k. 331. old.) kitűnik. Az *élet könyve* alatt sz. *Ágostonnal* együtt azon isteni hatalmat érti, amely valamennyi embernek összes cselekedeteit és gondolatait minden egyesnek a lehető leggyorsabban emlékezetébe idézi. Az élet könyvének és a többinek kinyitását pedig úgy értelmezi, hogy kinek-kinek érdemei az összesek tudomására fognak jutni. Breviloquiumában (i. h. *Vivès*-nél, i. h.) így ír: «Mivel az élet könyve azon könyv, melyben minden a legvilágosabban be van jegyezve és mivel a lelkiismeretbe is híven be van írva minden tettünk és gondolatunk: ezért ezen könyvek megnyitása által fog történni az érdemek kinyilvánítása és pedig úgy, hogy a szívek legelrejtettebb titkai úgy önmaguk, mint az összes emberiség előtt ki fognak derülni. Ezért mondhatjuk — mint sz. Ágoston is magyarázza — a könyv azon erő, amely előidézi, hogy minden egyes embernek minden tette a legcsodálatosabban emlékezetébe jut, hogy az isteni itéletnek igazságossága az igazságnak legragyogóbb fényében tisztán tünjék föl.» Nemde sz. *Bonaventura* ezen magyarázata szerint az *élet* könyve egyszersmind a halál *könyve* is; mivel abból a rossz cselekedetek is kiolvashatók, melyek a gonoszoknál az örök kárhozat okai? Valóban! De mindennek dacára, mégis jogosan nevezzük ezt az *élet* könyvének. Ugyanaz a

A *szentatyák* közül legyen szabad sz. *Jeromost* idéznünk, aki így ír: «Minden ember lelkiismerete és minden egyesnek mindkét rendbeli, úgy jó, mint rossz cselekedei az egész világ előtt nyilvánvalókká lesznek.» *Aranyszájú* sz. *János* így ír:[2] «Ha közülünk bárkinek is akármilyen titkos bűntettét csak a templomban is nyilvánosságra hoznók, vajjon nem inkább kivánna-e az illető a föld alá sülyedni, mint hogy bűntettének oly sok tanuja legyen? Mit fogunk tehát majd akkor szenvedni, amidőn majd oly fényes látványosság alkalmával minden ismerős és nem ismerős ember előtt föl fog tárulni egész valónk.» Sz. *Bernát* ezt állítja:[3] «Aki mindent ismer: azt mindenkinek tudomására is adja.» Ugyanezt a *költő* is kifejezi:

«Mindenkinek minden titka mindenki előtt kitárul»;

valamint a halottas mise «*Napja Isten haragjának*» kezdetű gyászéneke is ezt hirdeti:

«Ha a biró ül ragyogva,
Semmi sem marad titkolva,
Minden meg leszen boszulva.»

Még az ész is megerősíti ezen véleménynek megegyezőségét. Ahhoz ugyanis, hogy mindenki előtt *nyilvánvaló legyen, hogy Isten bírói itéletét részrehajlatlanul hozta meg*, szükséges, hogy minden ember tudomással birjon a többiek jó vagy rossz

szeráfi tudós (in 4. dist. 43. a 2. qu. 1. *Vivès*-nél, 5. k. 465. old.) ezt írja: «A könyv és Isten hatalma önmagában véve az élet oka; és ami halál van benne, az csakis esetleg van, és a többi könyvek, t. i. a lelkiismeretek miatt; már pedig az után nevezzük el, amely célra első sorban való. Vagy pedig azt kell mondanunk, hogy nem azért nevezzük az élet könyvének, mert életet ad, hanem Isten ismeretét mondjuk az élet könyvének, mert ő előtte minden élet.»

Különben alig lesz szükséges megjegyeznünk, hogy a *szentatyák* és *scholasztikus bölcselők* a «*Titkos Jelenések*» ezen könyveit a *különfélébb* módokon magyarázgatják. V. ö. *Bautz*-ot «Weltende und Weltgericht» cimű műnek 235. s köv. old.

[1] *Dán.* 7. 10.: «az itélet leüle, és a könyvek fölnyittatásának» szavai fölött. M. 25. k. 557. old.

[2] Hom. 5. in epist. ad Rom. n. 6. M. gör. sor. 60. k. 430. old. V. ö. *Nagy* sz. *Gergelyt* is, ki hitvallásában ugyanazt bizonyítja *János* szerpapnál nagy sz. Gergely életéről írt művében, l. 2. c. 2. M. 75. k. 88. l.: «Minden egyesnek valamennyi legtitkosabb dolgait valamennyi szeme elé fogja (Krisztus) tárni.»

[3] Serm. ad Clericos de Conversione. M. 182. k. 844. old.

cselekedeteiről, hogy mindenki egy szívvel-lélekkel hangoztassa: «Igaz vagy te óh Uram, és igaz a te ítéleted.» [1]

Birói itélet.

437. Tétel: *Minden egyes ember ügyének nyilvánosságra való hozása és kellő méltatása után Krisztus bírói itéletet hoz.*

[1] V. ö. *Dr. Schneider Vilmos* «Das Wiedersehen» czímű művét 212. s köv. old.

Jó lesz e helyütt megjegyeznünk, *hogy a bűnbánat szentségében már megbocsátott összes bűnök* az utolsó itélet napján *nyilvánosságra jutnak. Lombardi Péter* (Dist. 43. n. 4. V. ö. *Bautz*-ot, i. h. 244. old.) ugyan azt hiszi, hogy ezen bűnök az utolsó itélet napján nem jutnak a többi emberek tudomására, nehogy az üdvözültek fájdalomnak, megszégyenítésnek és szomorúságnak legyenek kitéve. De ezen véleményt majdnem minden hittudós elveti. Mert ezt megengedve, az következnék, hogy a bűnökért tartandó bűnbánatot mások sem nemében, sem fajában teljesen meg nem ismerhetnék, amennyiben ez lehetetlen, hacsak azok a bűnök is nem kerülnek nyilvánosságra, melyeknek elkövetése után tartott a bűnös penitenciát. A vezeklés legszigorúbb módjai, mit a bűnbánók gyakoroltak, csakhogy elkövetett bűneikért eleget tehessenek, ismeretlenek maradnának, titkolni kellene magát a vértanuságot is, amelyet némelyek bűnbánatképen szenvedtek el; titkolni kellene továbbá a saját bűneiért kiállott szenvedéseket, csapásokat is, jóllelehet a hősiességig is vitték legyen; mindebből önkényt következik, hogy ez a nézet nagyon messze áll az igazságtól. Ezért van az, hogy a *Szentírás* se hallgatja el a bűnbánónak sem vétkeit, sem a végzett elégtételt; mert ez Istennek és maguknak a bűnbánóknak is dicsőségére szolgál. Ugyanis azok Isten kegyelme folytán szabadultak meg bűneiktől, és Isten kegyelme vezette őket mindazon erényekre, amelyeket az igazi bűnbánók gyakoroltak. V. ö. sz. *Tamást* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 82. a. 2.). Hasonlóképen olvasd a *Szentírásnak* azon helyeit, hol az tanítja, hogy *mindaz*, amit az emberek elkövettek, legyen az jó vagy rossz, nyilvánosságra kerül. pl. *Prédik.* 12. 14.; *Máté* 10. 26.

A mondottakból az is kiviláglik, hogy a bűnbánat szentségében föloldozott, és az utolsó itélet napján nyilvánosságra hozandó bűnök a választottaknak homlokát nem fogják a szégyen pírjával elborítani, sem azoknak gyalázatára nem lesznek. Sem a házasságtörés nem fog *Dávidnak* megszégyenítésül és meggyalázására szolgálni, sem *Péternek* az, hogy Mesterét megtagadta, sem az uzsoráskodás *Máténak*; mert ezen bűnöknek undokságát Isten kegyelmének segélyével már tökéletesen lemosták. V. ö. *Suarez*-t (in s. Thon. P. 3. disp. 57. sect. 7.); *Bautzot*, i. h. 224. s köv. old.; *liguori* sz. *Alfonzot* «Die göttliche Vorsehung» című művének 13. s köv. old. Legyen szabad idéznünk, miket ugyanaz a *Dr. Bautz*, i. h. 226. old. mond: «Azonban mindezektől el is tekintve, sem lehet szó semminemű megszégyenítésről. Azon szent lelkeknek minden gondolata és akarata jól van rendezve; menten minden hamis becsületérzéstől, teljes alázattal és igazán óhajtják, hogy előbbi életüket akkép itéljék meg az emberek, amint ez az igazságnak és valóságnak megfelel. Sőt tiszta szívből fognak azon örülni, ha nyiltan mindenki megláthatja s beismerheti, mit tett velük Isten irgalma és igazságossága; mert Isten nagyobb dicsősége, akit

Magyarázat.

438. *Bírói itéletet*, mondám, vagyis gyakorlati itéletet, hozzá lévén csatolva a parancs, mely mindenkit érdeme szerint jutalmaz vagy büntet.

A hittudósok állítása szerint *kétféle* bírói itélet lesz: az *egyik*, melyben minden egyes ember érdemének vagy bűnösségének fokozata szerint részesül; *másik*, mely az itélendőnek két faját különbözteti meg, t. i. az igazakat és a gonoszokat.

Nagyon is valószínű, hogy Krisztus *az egyesek* fölött részleges itéletet hoz, amely valószínüleg nem élőszóval, hanem benső szellemi közlés által, nem szóbelileg, hanem *gondolatilag* fog megtörténni, miként ezt fönnebb sz. *Tamással* együtt már állítottuk; és pedig azért, mert az emberek az érdem és bűnösség szempontjából nem egyformák, természetszerűleg következik hogy az itéletnek is különböző fokozatú jutalomról vagy büntetésről kell szólania s ez itéletről minden egyes embernek szabatosan kell tudomást nyernie. Ha azonban az itéletet Krisztus élőszóval hozná minden egyes ember tudomására, a bírói itélet kihirdetése elképzelhetetlen hosszú ideig tartana.

Miután már mindenki megtudta itéletét valószínűleg, az itéletnek végleges befejezésére és elvégzésére *fogja Krisztus azon két általános határozatot kihirdetni,* melyeket az Úr, leírván az utolsó itéletet, fölemlít és melyek egyike közösen szól a választottaknak, másika pedig a gonoszoknak. Krisztus előbb a választottakhoz fordul és mondja: «Jöjjetek atyám áldottai, birjátok a világ kezdetétől nektek készített országot»; azután pedig a gonoszokhoz, mondván: «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készíttetett az ördögnek és az ő angyalainak.» Ezen szavakat [1] a hittudósok véleménye szerint *érzékelhető módon* fogja kihirdetni. Mivel ugyanis Krisztus, mint ember itél és minden

forrón szeretnek, legfőbb céljuk és boldogságuk. Magdolna az égben bizonyára nem szégyenli azt, hogy előbbi tévedései a földön ismeretesek és azok is maradnak és mi neki azokat nem szégyenül rójuk föl, hanem dicsérjük megindító bűnbánatát, hódolva szemléljük őt, miként sz. *Bonaventura* mondja: «Nem mint bűnöst, hanem mint nemes hölgyet (nobilissima domina), aki nagy veszélytől szabadult meg, és dicsőítjük Istennek végtelen irgalmát, ki iránta oly kegyes volt.»

[1] Az ehhez csatolt szavak, melyek ezen két általános bírói határozat *indokait* kifejezik, valószínűleg nem szóbelileg, hanem *észbelileg* fog tudomásunkra jutni. *Azon kérdésedre,* hogy miért sorolja föl Krisztus csakis *az irgalmasság* cselekedeteit, azt válaszolom: ez azért van, hogy különösen olyanok, kik

egyes ember előtt az ő megdicsőült testében fog láthatólag feltűnni, és az igazaknak, valamint a gonoszoknak szétválasztása testileg fog megtörténni, nagyon is megfelelő, hogy az utolsó itéletet szóbelileg hirdesse ki mindkettő fölött úgy, hogy mindenkinek fülébe eljusson.

439. *Ezen vélemény*, miként az a tételből kitűnik, annak magyarázatától eltekintve, *bizonyos*, miként ez a *Szentírás* és a *hagyomány* már idézett bizonyságaiból kitűnik.

a lelkiekben késedelmesek, kiváló módon olyan cselekedetekre serkenjenek, melyek a bűnök bocsánatának elnyerésére, és az igazságosság megőrzésére a legalkalmasabbak és a leghasznosabbak.

Ha *az időt kérdezed*, meddig fog tartani úgy az ügyeknek kinyilvánítása és tárgyalása, valamint a bírói itélet helyességének belátása, azt kell felelnünk, hogy az bizonytalan. Sz. *Ágoston*, Civ. Dei l. 20. c. 1. n. M. 41. k. 659. old. ezeket mondja: «Hány napra fog kiterjedni ezen itélet, nem bizonyos. A Szentírás szokás szerint napot mond időszak helyett. Ezt mindenki tudja, még ha a legfölületesebb módon lapozgatja is a szentírást.» Majdnem ugyanazt mondja sz. *Tamás* is, jóllehet nem tagadja annak lehetőségét is, hogy az egy pillanat alatt is megtörténhetik. V. ö. in. Sent. dist. 43. a. 5. Sz. *Bonaventura* — miként azt már fennebb jeleztük — úgy vélekedik, hogy a discussiv itélet igen gyorsan megtörténik. Kissé máskép vélekedik *Suarez*, ki (in Summ. Theol. s. Thomae P. 3. disp. 57. sect. 9.) azt mondja: «Elhihető az, hogy (az ügy napfényre hozatala) nem fog egy pillanat alatt megtörténni, mert az emberek, de különösen a gonoszok oly sokat, oly szabatosan és tökélesen nem érthetnének meg egy rendkívüli, de fölösleges csoda nélkül. Hasonlóképen szükségtelen, hogy ily kiváló ünnepélyes ténykedés egy perc alatt történjék meg, tehát bizonyos mérsékeltséggel minden elméhez alkalmazott folytatólagos gondolatbeli közlés által fog ez megtörténni.» l. c. sect. 10. ezt mondja: «De valószínű az, hogy az sem egy szempillantás alatt meg nem történik, sem pedig nagyon hosszú ideig nem fog tartani; mert erre Krisztusnak nincs szüksége, hogy az egyeseknek lelkiismeretét meggyőzze és itéletet hozzon.» V. ö. e tárgyról *Bautz*-ot, Weltende und Weltgericht, 238. s köv. old.

Szükségtelen tovább bizonyítgatnunk, hogy az isteni bírónak ezen itélete *a legrészrehajlatlanabb* és *megmásíthatatlan* stb. ellenkezik ugyanis szívünknek az istenségről alkotott fogalmával, hogy ezen bírói itélet igazságtalan lehetne, vagy legkisebb részében is eltérő lehetne az igazságtól; Isten itélőszékében se ténybeli tévedés, se jogi tudatlanság, se szabálytalanság, se megvesztegethetőség, se hűtlenség nem fordulhat elő, melyek az ítéletet meggyengíthetnék. Akkor az isteni irgalom helyet ád az igazságosságnak, a mely az ő jogait az intő és büntető igazság révén úgy a választottakban, mint a gonoszokban gyakorolja. A *szentatyák* teljesen egyetértenek ezen magyarázattal; különösen *Nagy szent Gergely*, Hom. 1. és 12. in Evang. M. 6. k. 1081., 1120. old.; sz. *Bernát*, Serm. 55 in. Cantic. M. 183. k. 1044. e köv. old.

Gyakorlati tanulság.

440. *Hallottuk, mennyire igaz, hogy el fog következni az utolsó itélet napja*, mely mindnyájunkra várakozik, melyben minden angyal és ember itélet alá fog esni. Minden, amit földi életünben tettünk, vizsgálat és mérlegelés alá kerül s azután Isten és Krisztus dicsőségére, a gonoszok gyalázatára és a jók örömére a mi örök sorsunkat elhatározó isteni bíró kimondja az itéletet.

Mi következik ebből? Hogy ezen hitcikkelyről, mely a lélek galád szenvedélyeinek megfékezésére a legnagyobb erővel bir,[1] *sohase feledkezzünk meg.* «Minden jártadban-keltedben tartsd szem előtt életednek célját, végét s azt, hogy miként állsz majd az igaz bíró szeme előtt, ki előtt nincsen titok, ki nem hajt se ajándékra, se mentségre, hanem igaz itéletet teszen.»[2] «Ha gazdagodásra, (rablásra), harácsolásra, vagy bármily más rossz tettre hajtó akarat szállt meg,[3] gondoljunk azonnal arra a napra és fessük le magunknak azon bírói széket, és ezen gondolat bármely más zablánál hathatósabban fogja lelkünk rohamait megfékezni. És úgy önmagunk, mint mások előtt ismételjük gyakrabban ezt: Lesz föltámadás, és meg kell jelennünk a rettenetes bírói szék előtt.» «Elérkezik az itélet napja,[4] ahol többet ér a tiszta szív az álnok szavaknál; és a jó lelkiismeret a töltött erszénynél; mert akkor a bírót se szavakkal elámítani, se ajándékokkal megvesztegetni nem lehet.»

441. Hallottuk ezen itélet megtartásának *módját*; hallottuk ugyanis, hogy *akkor minden nyilvánosságra kerül*, kinyittatja

[1] A *Római kátéban* P. 1. c. 8. n. 11. ezt olvashatjuk: «És valóban alig rohan valaki oly hanyatt-homlok a bűnökbe, kit azon gondolat vissza ne hívna a jámborság követésére, hogy egykor a legigazságosabb bíró előtt nemcsak minden tettéről és szaváról, hanem legtitkosabb gondolatairól is számot kell adnia és azokért érdeme szerint bűnhődnie.» Az igazat pedig szükségképen az igazság még nagyobb tiszteletére ösztönözi és a legnagyobb örömre ragadja, habár szükség, megvetés és gyötrelmek között tengeti is életét; ha lelkét azon napra irányozza, melyen őt Isten nyomorteljes élet küzdelmei után minden ember hallatára győztesnek nyilvánítja és a mennyei hazába vezeti; isteni, még pedig örök megtiszteltetésben részesíti.

[2] «*Krisztus Urunk követése*», I. k., 24. f. 1. sz. Nogáll püspök fordítása.

[3] *Aranyszájú szent János*, Hom. 44. al. 45. In. Joann. n. 4. M. gör. sor. 59. k. 255. old.

[4] Sz. *Bernát* Ep. 1. n. 7. M. 182. k. 74. lap.

Isten a lelkiismeret könyveit, és minden ember, valamint angyal olvasni fogja a benne írottakat; még a szív legelrejtettebb bűnei is nyilvánvalókká lesznek akkor és az undok bűntettek, amelyeket esetleg titokban és rejtekhelyen követett el az ember, az ártó szándékok, az alattomosságok, egy szóval: minden vétek szám, súly, undokság szerint, minden ámítás, minden mentegetés nélkül, minden ember és angyal előtt a legtüzetesebben ki fog nyilvánulni. Mi következik ebből?

Emlékezzél meg a vétkezés pillanatában erről a tényről! Fontold meg, hogy mily nagy megszégyenítés és pirulás vár reád, valamennyi, még oly titkosabb bűneid nyilvánosságra való hozása alkalmából! *Őrizkedjél* tehát a bűnöktől, ha nem akarod, hogy azok nyilvánosságra kerüljenek! Most még a te hatalmadban áll, mit cselekedned.

Azonban kinek-kinek legtitkosabb *jó cselekedetei* is nyilvánosságra kerülnek: jó gondolatok, az irgalmasság cselekedetei, midőn a balkéz nem tudja, hogy mit cselekszik a jobb; oly tettek, melyeket a világ balul itélvén, kárhoztatott: szegénység, nyomorúság, a rágalmaknak Istenért való békés eltűrése stb.

Mi következik ebből? *Vigasztalódjanak* a földön a mindenféleképen sujtottak. Mert szomorúságuk örömre fordul; *titkolják el* jó cselekedeteiket alázatosságban, mert Isten azokat annak idején napfényre fogja hozni. Ó, mily nagy lesz itt az erénynek dicsősége és becsülése! Ó, mily tiszteletreméltónak és dicsőségesnek fog akkor látszani az engedelmeskedés, az önmegalázás, a szenvedett sérelmeknek nyugodt lélekkel, mentegetés nélkül való eltűrése, milyen diadalünnepe lesz itt a méltatlanul üldözött ártatlanságnak.

442. Hallottuk, hogy Krisztus urunk *ünnepélyes* bírói itéletet mond, a jók fölött ily szavakkal: «*Jőjjetek atyámnak áldottai*», a gonoszok fölött pedig ezekkel: «*Távozzatok tőlem kárhozottak!*»

Mi következik ebből? Iparkodjunk teljes erőnkből, hogy ezen legóhajtandóbb itéletet hallhassuk és amaz iszonyatost pedig elkerüljük. Lehet-e ezen szavaknál «*Távozzatok* . . . .» valami irtózatosabbat, rettenetesebbet, ezeknél pedig «*Jőjjetek* . . . .» valami örömteljesebbet elképzelnünk? Két szó, amelynek egyikénél rettenetesebbet és másikánál örömteljesebbet még senki sem hallott.

«*Távozzatok tőlem*», vagyis a ti Istenetektől, főelveitektől, végcélotoktól; távozzatok tőlem, Megváltótoktól, ki ti értetek emberré lett, értetek kapta ezeket a sebeket, hogy üdvösségteket elősegítse, és jóllehet benneteket a bocsánat útjára térített, ti azt nem fogadtátok el.[1] «*Távozzatok tőlem*», vagyis mindenkitől, aki hozzám tartozik, az egyházi rendben levőktől, angyalaimnak karától, az apostolok-, vértanuk- és hitvallóktól, a szűzektől, Anyámnak örömteljes társaságából, akinek, midőn ez védasszonyotok akart lenni, pártfogását elfogadni vonakodtatok. «*Távozzatok tőlem, kárhozottak, az örök tűzbe*»; vagyis nem a ti elmult éltetek szabadosságához és lanyhaságához fogtok visszatérni, sem ahhoz, hogy gonosz ízlésteknek kedvező életet folytassatok e földön, hanem hogy a pokolnak legrettenetesebb börtönébe szálljatok le, hogy ott a tűznek iszonyatos lángjai kínozzanak; és ezt nem tíz évre, nem is tízezer évre, hanem ameddig maga a tűz, amely örök, fog tartani, mely kínzási erejét az egész örökkévalóságban rajtatok fogja gyakorolni.

Ezeket megfontolva aggódva kérdezzük, hol vannak azok az *eszközök*, amelyek segélyével ezen isteni bírónak olyannyira félelmetes és rettenetes kárhoztatását magunkról elháríthatjuk? Hogy csak egyet-mást említsek, ilyen eszköz:

1. *az önmegtagadás*. «Keménynek tetszik sokaknak e beszéd:[2] Tagadd meg önmagadat, vedd keresztedet s kövesd Jézust. De sokkal keservesebb lesz majd hallaniok ama végső szózatot: Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre!» Akik most örömmel hallják és követik a kereszt hívó szavát, akkor majd nem kell félniök az örök kárhozat szavaitól sem;

2. *az irgalmasságnak rendületlen gyakorlása*. «Boldogok az irgalmas szívűek, mert ők irgalmasságot nyernek»; mivel az alamizsna mintegy odaáll a bíró itélőszékéhez, rábeszélvén azt arra, hogy a bűnösnek fogja pártját és hozzon fölötte kedvező ítéletet. A jó cselekedetek sz. *Mihály* mérlegére helyezve, hogy úgy mondjam, az örök üdvösség reményét bizonyossá és kétségtelenné teszik;

3. *mást el nem itélni;* Krisztus ugyanis maga azt mondja:[3]

[1] *De Ponte Lajos*, Elmélk. I. r. 15. elm. 2. pont. 15.
[2] «*Krisztus követése*» c. műből, 2. k. 12. f. 1. sz. *Nogáll* püspök fordítása.
[3] *Lukács*, 6. 37.

«Ne itéljetek és nem fogtok megitéltetni; ne kárhoztassatok és nem fogtok kárhoztattatni»;

4. *a szenteknek állhatatos tisztelése*: ezek ugyanis barátaink, akiket barátainkká kell tennünk már Krisztus tanítása alapján is. Azután a szentek javarészt Krisztussal együtt fognak itélni fölöttünk; amiért is újítsuk föl magunkban és amennyire lehet, kövessük ezek szent példáját azáltal, hogy őket gyakran segélyül hívjuk és tiszteljük, nemkülönben őket barátainkká tenni iparkodunk.

De mindenekelőtt forduljunk a leggyakrabban hathatós imában Krisztushoz, jövendő bíránkhoz, az egyházzal imádkozván:

«Ég s föld hatalmas Fölsége,
Világ ingyen üdvössége!
Üdvözíts malaszt mélysége.

Kegyes Jézus! emlékezzél,
Hogy érettem kínt szenvedtél,
Ments meg, kit véreden vettél.

Kerestél, értem fáradván,
Megváltottál a keresztfán,
Munkád haszna áradjon rám.

Igaz te a bosszúlásban,
Légy bő a megbocsátásban,
Míg nem állok számadásban.

Noha tőled nem érdemlem,
Tégy irgalmat mégis velem,
Hogy a tűzkínt elkerüljem.

Midőn itélsz végsorsomról,
Juhaiddal állíts jobbról,
Elválasztván a bakoktól.»

IV. FEJEZET.

Az utolsó itéletet követő dolgokról.

Bevezetés. 443. Az utolsó itélet alkalmával hozott bírói itélet azonnal végre lesz hajtva, vagyis a választottak Krisztussal a mennybe mennek, a gonoszok ellenben tűzbe kerülnek és ez őket, mint egy folyam elragadja és a pokolra viszi; és azután, mivel a tisztítóhelyből a benne lakók már eltávoztak és így az megszűnik,

az emberek csak kétféle állapotban lehetnek, melyeknek egyike a jámborok legboldogabb állapota a mennyben, másika az elkárhozottak legbosszantóbb helyzete a pokolban.

Mivel már fennebb a mennyországról és a pokolról már eléggé bőven tárgyaltunk, itt csakis azt kell még kimutatnunk,[1] hogy mind a két állapot *örökké tart.*

[1] Nem tagadom, van még sok kérdés, miket a hittudósok e helyen tárgyalni szoktak; pl. a *mennyországot* illetőleg, vajjon a szentek tartózkodási helye egy meghatározott hely-e? vajjon *szellemi mennyország-e* az? továbbá milyen viszonyban lesznek a szentek az *elkárhozottakkal* ; t. i. látják-e ezeknek büntetéseit, viseltetnek-e irántuk részvéttel, stb.? Az utóbbiakat illetőleg azonban az olvasót *Gotti* bíboroshoz (in 3. P. s. Thomae tract. 16. qu. 6. theol. schol. 3. k. 742 s köv. old.) utasítjuk. Az *első* kérdést illetőleg, t. i., hogy az *eget* csakugyan bizonyos meghatározott helynek kell képzelnünk és pedig a föld fölött, már mondtunk egyet-mást. Ezekhez még a következőket adjuk: Állandó és határozott meggyőződése a keresztényeknek, hogy azon hely, ahol a boldogok örökké tartó boldogságot élveznek, *égi hely.* Ezt igérte ugyanis Krisztus Urunk *Máténál* (5. 12-ben): «A ti jutalmatok bőséges mennyekben»; és *ugyanannál* (6. 20-ban): «Gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben»; és ezt a helyet igen gyakran *mennyek országának* nevezi, hogy tudjuk, mikép az mennyei birodalom és nem földi ország; hogy az a mennyben van alapítva és nem a földön.

Mivel azonban *többféle* mennyet lehet megkülönböztetni, már most kérdezzük, hogy tulajdonképpen melyik lesz a szentek jövendő tartózkodási helye, vajjon a *levegő-ég*, a *csillagos ég*, vagy az úgynevezett *empyreus*, tüzes ég, mely a legmagasztosabb? Az *első* sz. *Tamás* és a scholastikus bölcselők szerint a *levegő-ég.* A madarakat, amelyek a levegőn keresztül röpködnek, gyakran az *ég madarainak* nevez a Szentírás. A *második* az égi testekből álló *csillagos ég*; a *harmadik* a *tüzes ég,* ezen görög szótól πυρ = *tűz*; ettől *tüzes (empyreus)* égnek is nevezzük, nem a lángoktól, hanem a fénytől, mert legragyogóbb fény tölti be, ez a legvilágosabb. A *tüzes* ég, a legfelsőbb menny, melyet Isten azért teremtett, hogy *Isten trónja,* (a jó angyaloknak és) szenteknek lakása és házája legyen.

Úgy látszik, hogy a *tüzes* mennyre céloz a Szentírás a 148. zsoltár 4. versében az: «*egek ege*» szóval. Ez alatt a legfelsőbb és legkiválóbb eget kell értenünk, amint «*Énekek éneke*», «*királyok királya*» stb. szintén ilyen kiváló fokozást fejez ki. Hasonlóképpen, amidőn sz. *Pál* az *Efezus.* 4. 10-ben Krisztusról azt mondja, hogy «fölment minden egek fölé»; és a *Zsid.* 7. 26-ban: «Az egeknél fönségesebb», vagyis hogy Krisztus a többi egeknél fönségesebb égbe ment. Helyesen azt is mondhatjuk, hogy az a harmadik menny, amelybe sz. *Pál* ragadtatott, a *tüzes* ég volt.

Ebbe a *tüzes* mennybe, ahol az angyalok már kezdettől fogva lakoznak, amelybe *Krisztus* fölment és a *boldogságos Szűzet* is fölvette, ahová haláluk után a tiszta lelkek is azonnal eljutnak, ebbe a mennybe — mondom — vezeti Krisztus az utolsó itélet befejeztével az igazakat mind, úgy azonban, hogy — mi-

Szükséges azonban egyet-mást a *világ megújításáról* szólanunk, amelyről mindeddig hallgattunk.[1]

Fölosztás. 444. Amiért is ezen utolsó szakaszt három fejezetre osztjuk, amelyeknek

I. fejezete: *a világ megújításáról*;

II. fejezete: *a pokol örökkévalóságáról*;

III. fejezete: *a mennyei boldogság örökkévalóságáról* fog szólani.

Az ezek körül előforduló *tévedéseket* minden egyes fejezet elején fogjuk jelezni.

I. CIKKELY.

A világ megujítása.

Tévedések. 445. Voltak, kik azt állították, hogy a világ ebben az alakban, amelylyel most bir, vagy örökké fog tartani, vagy, ha tűz emésztené meg, mégis olyképen fog megújulni, hogy minden tárgy és személy, amint azelőtt létezett, ugyanígy fog ismét előtünni s aztán újból megkezdődik pályafutásuk, elpusztulnak és

ként azt később bővebben kifejtjük — azért a teljes mindenségnek egyes részei és különösen a megújult föld is az ő birtokukba kerül. V. ö. e kérdést illetőleg *Bautz*-ot «Himmel» 174. s köv. old.; különösen a 177. s köv. old., ahol az általa legjelesebbeknek tartott csillagászokra támaszkodva (pl. *Secchi)* egy roppant merész elméletet állít föl, melynek merészségét ő maga is elismeri.

A *tüzes* mennyről olvasd *liguori* sz. *Alfonz*-ot is «Die göttliche Vorsehung» stb. 360. s köv. old.

[1] Ha *ezen* helyen a világ megújítását tárgyaljuk, ezt nem azért teszszük, mintha sz. *Tamásnak* és a *scholastikus bölcselőknek* már idézett véleményétől egyáltalában elpártolnánk és sz. *Ágostonnak*, sz. *Bonaventurának* és másoknak szintén idézett véleményét fogadnók el; hanem ez leginkább azért történik, mert azt véljük, hogy a világot lángok fogják elpusztítani és ez már kétségen kívül a holtak föltámadása előtt kezdődik meg, de csakis az utolsó itélet *után* fog befejezést nyerni; itélet után a tűz megtámadja a még el nem pusztított anyagot és körülveszi minden oldalról a gonoszokat. Ebből kitűnik, hogy ha a dolog csakugyan így lesz, a világ átalakúlása is, mely — hogy úgy mondjam — a tűz eredménye; nem fog előbb bekövetkezni, vagy legalább is csak az utolsó itélet *után* nyer befejezést.

Véleményünk szerint Krisztusnak második eljövetelét, az általános föltámadást és az utolsó itéletet szerfölött rövid időköz választja el egymástól. Amiért is helyesen állítjuk, hogy a világnak a tűz által való átalakítása, amely abban a percben, vagy közvetlenül azelőtt kezdődik, mikor az isteni Bíró az

újraélednek, ami így ismétlődik vég nélkül, mindörökké.[1] Voltak ismét, kik ellenkezőleg azt állították, hogy a testi világ még állagaiban is teljesen megsemmisül, úgy, hogy Isten minden testi állagot, akár földi, akár mennyei az, elpusztít és más, új állagokat fog teremteni és az előbbiek helyébe tenni.[2]

Mások (mindenistenítő értelemben) azt állították, hogy a világ Istenbe tér vissza és vele egyesül.[3]

Az végre természetes valami, hogy az *észelvűek* (rationalisták)[4] és más hitetlenek, kik a *Szentírásnak* isteni tekintélyét

ég felhőiben feltűnik, az itélet befejezésével még mindig tart s ekkor a tűz körülveszi a gonoszokat s mindazt, mi a földön még akkor tökéletlen, el fogja pusztítani; amiért is a világ megújítása csakis az általános itélet után nyer befejezést.

Ez a föltevés mindenesetre nem magyarázza meg azt, hogy a tisztítóhelyen fogva tartott igazak miképen tisztulhatnak meg az akkor még esetleg rajtuk levő salakról a tisztító tűz által; holott már dicsőséges testben támadtak föl és a dicsőség útjára léptek. (Valószínűleg ez nem történhetik meg így, hanem Isten a tisztító helyen lévő lelkeket rövidebb ideig fogja ugyan tartani, de a rövidségét a büntetés súlyosságával s fájdalmasságával pótolja, úgy hogy a lelkek teljes tisztaságban kerülnek ki innen.) Azok az igazak pedig, akik még több elégtétellel tartoznak Istennek s még e testben élnek Krisztus második eljövetelekor, ezek hátralevő büntetéseiket, a földet átalakító tűz okozta szenvedés által róhatják le, mert véleményünk szerint abban a pillanatban, amikor az égés kezdetét veszi, még élnek és csak azután halnak meg és támadnak föl a többiekkel együtt. Olvasd azt, amit *Bautz*,«Weltgericht und Weltende» 263. s köv., 265. s köv. old. mond.

[1] Más nézeten van *Aristoteles* (v. ö. *Suarez*-t, in 3. Thom. P. 3. disp. 53. sect. 4.), máson a *stoikusok* (v. ö. *Klee*-t, «Dogm.-Gesch.» 2. k. 360. s köv. old.).

[2] Így *Empedokles* és az ő nyomán — amiként ezt némelyek gondolják — *Origenes* is (De principiis, l. 2. c. 3. M. gör. sor. 11. k. 188. s köv. old.; v. ö. *Gotti*-t i. h. 3. k. 738. old.); hasonlóképpen sokan a *gnosztikusok* közül, különösen a *valentinianok*, kik már az *anyag rosszaságáról* táplált elvöknél fogva is azon tétel elfogadására kényszerültek, hogy minden test idővel el fog pusztulni (v. ö. *Klee*, i. h.). Továbbá az újabbkoriak között *Catharinus Ambrus*, *Valesi Ferencz* (v. ö. Viat. a Coccal. 6. k. 196. old.) és mások. Ezek a *Szentírásnak* következő helyeire hivatkoznak: *Izaiás* 51, 6.; *Máté* 24. 35.; *Titk. Jel.* 10, 6.; 21. 1.; 2. *Pét.* 3, 10.; de *hiába*, miként ez az öszszövegből, a párhuzamos helyekből és különösen az ezeket magyarázó *szentatyákból* kitűnik.

A későbbi századból föl kell említenünk *Böhme Jakabot*, aki azt állítja, hogy a világ olyképen fog tökéletesedni, hogy mintegy szellemivé és tapinthatatlanná válik. Ő tehát a testeknek, ha nem is teljes, de részben való megsemmisülését tanította. (V. ö. *Klee*, i. h.)

[3] *Scotus Erigena*, Div. nat. II. 11.

[4] Azon *protestánsokról*, kik az észbölcseletnek nem hódolnak és a világ átalakulását velünk együtt vallják, olvass *Hutter*-nél (Rediv. 282. old.), ahol

tagadják, nem ismerik azt el, hogy lehetséges a világ megújításáról valami bizonyosat állítanunk.

Magyarázat. 446. *Szemben* ezekkel azt állítjuk, hogy:

Tétel: *A testi világot, vagyis a mennyet és földet Isten egykor meg fogja újítani.*

447. *Meg fogja ujítani*, mondom; vagyis a világot az emésztő tűz nem semmisíti meg teljesen, hanem csak átalakítja, tökéletesebbé teszi. Minden megmaradt állagát tekintve, mert csakis a járulékai újulnak meg és tökéletesednek;

a földet, mely a tűz által minden salakjától megtisztul és valamelyes új tulajdonokkal fog ékeskedni; új fény és a legtisztább világosság fogja azt elárasztani;[1]

Luthernek ezen állítását is idézi: «Az ég tehát most hétköznapi ruhában van, de akkor vasárnapiba fog öltözködni», de azt is megjegyzi, hogy többen hittudósaik közül (pl. *Quenst.)* a mindenségnek teljes megsemmisülését tanítják, kivéve az embereket és angyalokat.

[1] Miként *Jungmann* (De Noviss. 288. old.), azt írja: a hittudósok szerint ezen világnak megújításában *két tényező* működik közre. Az *első* mindazon salaknak eltávolítása, mely az elemek természetén kívül van; a *második* az elemeket tökéletesítő bizonyos dolgoknak vagy tulajdonságoknak adaléka. Nem helytelenül vélekednek tehát, kik azt hiszik, hogy bármi fölösleges van e földnek elemeiben, vagy olyasmi, ami a tökéletesedést megakadályozhatná, az részint az emésztő tűzben elég, részint pedig a pokolba kerül; azonkívül pedig az elemek bizonyos fényességet és megfelelő világosságot nyernek. *Hettinger* «Kereszténység védelme» c. művének 4. k. 3. f. 349. old. így ír: «Hogy mi fog történni a nagy átalakuláskor a világ végén? Némi sejtelmünk lehet, ha megfigyeljük az anyag átváltozását és finomodását, mely a természet és iparművészet dolgozó műhelyében most is látható, hol t. i. a hitvány sötét szén átalakul tündöklő gyémánttá, az agyag rubinná, a kovakő kristálylyá. Ez lesz a kozmikai megdicsőülés, mely megfelel az emberi feltámadott test egyedi megdicsőülésének; ez lesz az összes természet megváltozása...» V. ö. *Bautz*-ot is «Weltende,» 274. old.; nemkülönben a «Natur und Offenbarung» c. füzetek 1884. évf. 766. old.

A hittudósok magában a kérdésben is azt kutatják, vajjon fog-e létezni a *szerves világ*, t. i. állatok, növények, stb. az átalakított világban?

Ez a kérdés, ha a minden újat megismerni vágyó embereket tekintjük, nem csekély jelentőségűnek látszik; de önmagában tekintve nem oly nagy fontosságú, hogy körülményesebben kelljen róla tárgyalnunk. Legyen elég a lehető legrövidebben ezeket megjegyeznünk: majdnem minden scholastikus bölcselő *lombardi Pétertől*, a «Magister Sententiarum»-tól kezdve egészen az újabb és a legújabb korig tagadólag oldja meg ezt a kérdést. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. old. 93. a. 5.) a tagadó nézetet bölcseleti és

a mennyet, nem a tüzes (empyreum) vagyis a legmagasabb mennyet, mely Isten trónja, az angyalok és minden szentek lakó-

hittudományi okokból állapítja meg; tekintetbe veszi ugyanis a *végcélt*, a miért Isten az állatokat stb. teremtette; továbbá azt, hogy a föltámadás után csakis az létezhetik, ami rothadatlan, amely adományban csakis oly teremtmény részesülhet, amely már önmagától törekszik némileg a rothadatlanság felé. I. h. 91. kérd. 5. szak. így ír: «Ha megszünik a cél, meg kell szünnie annak is, ami a cél elérésére vezet. De az állatokat és növényeket az ember állati életének föntartására teremtette Isten... Tehát az ember állati életének megszünésével az állatoknak és növényeknek is meg kell szünniök.» Ugyancsak ő írja: «Mivel a megújítás az ember miatt történik, annak az ember megujításához hasonlónak kell lennie. De az ember a rothatagság állapotából megújulván, a rothadatlanság és örökkétartó nyugalom állapotába megy át... Azért a világ olyképen újul meg, hogy minden rothatagságot levetvén, örökké nyugalomban maradjon. Amiért is semmi sem kerül a megújult világrendbe, ami a romolhatatlanságra rendelve nincsen. Ilyenek az égi testek, az elemek és az emberek... De az oktalan állatok, a növények és ásványok, valamint minden összetett rothatag, úgy egészökben, mint részeikben, úgy az anyag, mint a forma részéről, amelyek tényleg nem maradnak meg; és így semmiképen sincs a rothadatlanságra rendelve. Amiért is nem fognak az átalakult világba bejutni, hanem csakis az említettem dolgok.» Az újabb korból fölemlítjük *liguori* sz. *Alfonzot*, «Die göttliche Vorsehung» stb. (Regensburg, 1884.), 318. s köv. old.; és *Suarezt*, aki (in 3. P. s. Thom. disp. 58. sect. 3. n. 5.) leginkább avval indokolja a tagadólagos véleményt, mert ez a hittudósoknak közmeggyőződése, még ha be is vallják, hogy az állító vélemény mellett lehet a *Szentírásban* és a bölcselkedő hittudományban bizonyos nyomokat találni. A legújabbkori hittudósok közül említésre méltók: *Bulsano Albert, Oswald, Jungmann, Hurter, Knabenbauer, Schneider* stb., kik fenti tagadó nézetet vallják.

Mások, és ezek vajmi kevesen vannak (különösen *Bautz*, «Katholik» c. folyóiratban, *Magdeburg*, 1877. 2. r. 135. s köv. old.; nemkülönben «Himmel» 179. s köv. old.; valamint «Weltgericht und Weltende» 274. old.), az *állító nézetet* védik. *Bautz* a következőket sorolja föl, kik az állító nézetet pártolják: *Schegg, Schäfer, Rohling, Zschokke, Walter, Handmann jezsuita;* «Mainzer Katholik» c. folyóirat 1881. évf. I. 657. old.; «Linzer theologische Quartalschrift» 1885. evf. I. 145. old.; v. ö. *Bautz*, «Weltende» 279. s k. old.

Bautz i. h. 275. old. véleményét így adja elő: «Az új szerves természet a föltámadt emberi testekhez hasonlóan rothadatlan lesz. Az állatoknak és növényeknek nem lesz már többé szükségök táplálékra, élni fognak a nélkül, hogy táplálkoznának; életerejöknek és benső életöknek teljessége, hasonlóan a megdicsőült emberi testhez, nedveiknek keringésében, azoknak mozgásában és tevékenységében, mindenekelőtt azonban abban fog nyilvánulni, hogy életüket önmaguktól tartják fönn és folytatják tovább anélkül, hogy bármily külső segélyre is szorulnának. De a szaporodás természetesen ki van zárva. Fejlődési fokuk szerint minden, miként az a megdicsőült emberi világban elő fog fordulni, szerves teljességének tetőpontján lesz, ami különösen a növényvilágra nézve a

helye; hanem a *levegőeget*,[1] és bizonyos szempontból a *csillagos mennyboltozatot* is.[2]

Tételünk biz-nyos.

448. Ezen tétel, ha magyarázatától eltekintünk (attól ugyanis,

virágzás kora. Az egész növény- és állatvilág, miként azt sz. *Tamás* a szervetlen testekről állítja, bizonyos mértékben részese lenne a fényességnek, mely az emberi testeket áthatja.» *Bautz* az állító nézetet pártolja, mert azt hiszi, hogy a *Szentírás* és a *szentatyák* ugyanezt tanítják, mikor egész világosan a *mindenségnek* átalakulásáról beszélnek, amelyhez minden bizonynyal a *szerves* világ is tartozik; és mert a scholastikus tudósok által ezen vélemény ellen fölhozott *nehézségek* elegendőképen megoldhatók. *Bautz*, «Himmel» 186. s köv. old. sz. *Pálnak* a *Korinth.* ír. *I. lev. 7.*, 31. v. hivatkozik, ahol azt mondja az apostol, hogy csakis a világ *alakja* fog megváltozni; az *Apost. Csel. 3, 19.* s köv. vers; *Titk. Jel. 21, 5.; 2. Kor. 5. 17-re*, ahol ez áll, hogy Isten *mindent* újjá fog alkotni; *Izaiás* 1., 6. s köv. vers; továbbá a neki kedvező egyik-másik *szentatyának* véleményét idézi abban az értekezésben, melyet 1877-ben adott ki (a «Katholik» c. folyóiratban 1877-ben II. 135. s köv. old. *Mainz*); végre azt hiszi, hogy ő a sz. *Tamás* és a scholastikusok által ezen vélemény ellen fölhozott ellentéteket megczáfolta (Himmel, i. h.).

Mit tartunk *mi* erről a tárgyról? Nem tagadom, hogy a *Szentírásnak* *Bautz* által fölsorolt egyik-másik mondása az állító véleménynek kedvez; de a legtöbb idézetben, amit fölhoz, még csak nyomát sem lelhetjük olyas valaminek, ami mellette bizonyítana. Épúgy sz. *Anzelmnek* szavai és más egyházi írók állításai, melyeket Bautz saját nézetének védelmére fölhozott, részint gyanusak, részint pedig nagyon csekély bizonyító erővel birnak. (V. ö. «Laacher Stimmen» 1887. évf. I. f. 96. old.) Továbbá a *Bautz* által a scholastikusok ellen felsorolt érvek nem oly nyomósak, hogy a sz. *Tamás* érveinél több súlylyal birnának. Ami a természettudományoknak stb. korunkban való álláspontját illeti, maga *Bautz* is elismeri, hogy úgy az állító, mint a tagadó véleményt össze lehet azzal egyeztetni. Amiért is joggal s méltán nem akarunk a hittudósoknak e tárgyról táplált közmeggyőződésétől elpártolni, de annál kevésbbé attól a kortól, amelyben Szentséges Atyánk, *XIII. Leó pápa* nekünk sz. *Tamást*, mint kiváló hittudóst és tanítót követendő példányképül hathatósan figyelmünkbe ajánlotta.

[1] A *szentatyák* ezt részint a vízözönnel való összehasonlításból következtetik, amelynek végeredménye közvetlenül a földet érte; részint magának sz. *Péternek* szavaiból, aki nyiltan erről a földkerekségről beszél és arról, ami ezt körülveszi, t. i. a levegőégről. Sz. *Tamás*, i. h. qu. 74. a. 4. ad. 2. ezeket írja: «Péter kimagyarázza szavait, hogy milyen egekről beszél (2. Péter 3, 12.); ugyanis az idézett szavak elé bocsátotta, *hogy az egek előbb, és a föld vízözön által elvesztek*, melyek most ugyanazon igével *meghagyattak, fentartván a tűzre az itéletnek napjára* (6. és 7. old.). Tehát ezek az egek a tűz által tisztulnak meg, amelyeket előbb a vízözön tisztított meg, t. i. a levegő ég.» V. ö. *Oswald*, Eschatol. 372. old. és másutt is; *Bautz* «Weltende» 256. s köv. old.

[2] Az égi testek, ha nem is tisztulnak meg a tűzben, mégis fényesebbek lesznek általa, *Izaiás*, 30, 26. szerint: «És leszen a hold világossága, mint a nap

hogy *milyen* tulajdonságai lesznek a valamikor átalakuló világnak, ezt nem csak nem határozta meg az Egyház, de még csak hozzávetőleg sem lehet megállapítani), bizonyos, miként ez a *Szentírásból* és a *hagyományból* kitetszik.

449. A *Szentírásból*: az *ószövetségből* idézem *Izaiást* 65, 17.: «Mert ime én új egeket és új földet teremtek»;[1] az *újszövetségből* 2. Péter 3. 10—13.: «új egeket, és új földet várunk . . .»;[2] de különösen sz. *Pál*, ki a *Róm.* írt levél 8. f. 19—23. old. ezt tanítja: « . . . A minden teremtménynek várakozása az Isten fiainak kijelentését várja», vagyis hogy a teremtett dolgok, még az ész nélküliek is sóvárogva várják az időt, amelyben Isten fiai örökös dicsőséget nyernek, mert azokkal együtt ők is megújulnak és tökéletesednek.[3] Bizonyítjuk.

világossága, és a nap világossága hétszeres leszen, mint hét nap világosság.» Amiért is sz. *Jeromos* ezen helyet (M. 24. k. 362. old.) így magyarázza meg: «A hold tehát a nap fényét nyeri. Nem is csoda, hogy ez fog történni ezen kiváló égi testtel, amelynek uralma az éjre terjed ki, mivel a szentekről is ez van megírva: «*Fényeskednek az igazak, miként a nap.*» És a napnak hétszeres világossága leszen, mint ama hétnapi világosság, amikor Isten kezdetben a világot teremtette.» — Olvasd Izaiás 30, 26. *Knabenbauer jezsuitát*, I. k. 545. s köv. old.

[1] «És nem lesznek emlékezetben az előbbiek», — folytatja tovább a próféta, — «és nem lesznek gondolatban», vagyis, miként *Knabenbauer jezsuita* (in Isaiam. 2. k. 491. old.) megjegyzi, az előbbiekre már nem fognak többé gondolni, már nem lesz azokra többé visszaemlékezés.

[2] A teljes szöveg ez: «Az Úr napja pedig úgy jön el, mint a tolvaj; akkor az egek nagy robajjal elmúlnak, az elemek a hőség miatt elolvadnak, a föld pedig és a rajta levő alkotmányok megégnek.» «Mivel tehát mindezek eloszolnak, minőknek kell lennetek a szent életben és istenességben, kik várjátok és óhajtjátok az Úr napjának eljövetelét, melyben az egek megégvén, eloszolnak és az elemek a tűz hőségétől elolvadnak. Mi pedig az ő igérete szerint új egeket és új földet várunk, melyekben az igazság lakik.»

[3] A teljes szöveg ez: «Mert a teremtmények várakozása az Isten fiainak kijelentését várja. Mivel minden teremtmény mulandóságnak van alávetve, nem önként, hanem amiatt, ki őt remény fejében alávetette; mert maga a teremtmény is fel fog szabadíttatni a romlás szolgaságából az Isten fiai dicsőségének szabadságára. Tudjuk ugyanis, hogy minden teremtmény fohászkodik és vajúdik mindeddiglen. Nemcsak az pedig, hanem mi magunk is, kik a lélek zsengéit birjuk, mi is fohászkodunk magunkban, Isten fiaivá fogadtatásunkat várván és testünk váltságát.» *Róm.* 8. 19—23., *Schwetz* (Theol. Dogm. 3. k. 192. §.) sz. *Pálnak* ezen szavait így magyarázza: «*A mulandóságnak*, azaz folytonos változásnak és rothatagságnak, *a teremtmény alá van vetve, nem önként*, vagyis sem önszántából, se saját természetének hajlandósága szerint, *hanem amiatt* (Isten miatt), *ki őt alávetette*, az ember vétke miatt, de nem örökre, hanem

Hagyomány. Egyet említek *a latin* és egyet *a görög szentatyák* közül. Sz. *Ágoston*[1] azt mondja: «Akkor, amint már említettem, tűz emészti meg a világot, illetőleg átalakítja; általa megsemmisül a testünket alkotó, változásnak alávetett anyag romlékonysága; és a többi állagok oly tulajdonságokat nyernek, melyek a maguk nemében oly kitünőek lesznek, mint amilyen lesz testünknek csodás módon nyert halhatatlansága: az egész világ annyival szebb, nagyszerűbb lesz, amennyiben tökéletesebb a halhatatlan testű ember a réginél.»

Jeruzsálemi sz. *Cyrill*[2] így ír: «Vége lesz egykor e világnak, de nem semmisül meg, hanem átalakul . . . Elmúlik ezen világ, hogy egy szebbnek adjon helyet. Elborítja az Úr az eget, nem hogy megsemmisítse azt, hanem hogy szebbé tegye.»

Ugyanezt találjuk határozottan kifejezve *a scholastikus hittudósoknál*, mint sz. *Tamás*, sz. *Bonaventuránál* és a többieknél.[3] Az egyházi írók mind ezt tanítják egészen korunkig. Sőt némely *pogány* is említi, hogy annak idején át fog változni a világ.

Az *ész* a keresztény vallásnak egynémely, kétségtelenül katholikus hitigazságából következteti tételünket: *a)* a természeti világnak jelenlegi állapota nem az eredeti állapot, hanem az ős szüleink vétkének szerencsétlen következménye; tehát nem maga

remény fejében, t. i. a fölszabadulás és jobb sorsra változásba helyezett remény fejében; *mert maga a teremtmény is fel fog szabadíttatni a romlás szolgaságából a dicsőségnek szabadságára*, azaz, hogy *Isten fiainak* dicső szabadságában részesüljenek.» V. ö. *Dr. Schneider Vilmos* is «Wiedersehen» 281. s köv. old. A *Szentírásnak* többi szövegei közül, amelyekben a *világ* megújításáról van szó, csakis a *Titk. Jel.* 21. 1. s köv. old. említem meg. Többet olvashatsz *Gotti*-nál, i. h. 738. old.

[1] Civ. Dei, l. 20. c. 16. M. 41. k. 233. old. Ebből a helyből és a már idézettekből világos, hogy a szentatyák nem tanították a természeti világnak megsemmisülését, hanem inkább annak elváltozását és megdicsőülését.

[2] Catech. 15. n. 3. M. gör. sor. 33. k. 871. s köv. old. Sz. *Vazul* (Hom. 1. in Hexaem. n. 4. M. gör. sor. 29. k. 11. old.) ezeket mondja: «És mégsem . . . győződtek meg arról, hogy a világnak szükségképen meg kell változnia, ha a lelkek állapota más életmódra megy át. Mert valamint a jelen életnek természete ezen világgal rokonságban áll, épúgy lelkünknek jövendő életmódja is neki megfelelő állapotba jut»; hasonlóképpen ír Hom. in Psalm. 44. n. 2. M. gör. sor. 29. k. 390. old.: «Állati test vettetik el, lelki test támad föl; amikor is minden testtel biró lény velünk együtt átalakul.»

[3] Pl. *Suarez* in s. Thom. 3. P. disp. 58. sect. 1. squ.; sz. *Alfonz*, «Die göttliche Vorsehung» stb. 318. s köv. old.

a természeti világ oka annak, hogy rosszabbra változott. Amiből kiviláglik, mennyire megfelelő, hogy a teljesen véghezvitt és befejezett megváltással a véteknek ezen siralmas következménye is megszűnjék; hogy tehát ily módon a természeti világ is előbbi állapotát nyerje vissza. Továbbá *b)* mivel nemcsak Krisztus az ember, hanem minden igaz is megdicsőül, megfelelő arányban a testi világnak is meg kell dicsőülnie. Az egész mindenség ugyanis az emberért van teremtve; tehát megfelelő dolog az, hogy a megújult és megdicsőült emberért a világ is megújuljon és megdicsőüljön.[1]

[1] Mivel a testi világ — így beszél *Estius* in 4. dist. 48. §. 6. — az emberért van teremtve, az isteni bölcseséghez illik, hogy az ember a föltámadás által megdicsőülvén, a világ is a maga módja szerint megdicsőüljön; valamint az ember bűnbeesésével a világ is rosszabbá lett. «*Átkozott a föld a te munkádban*» (Gen. 3. 17.) Jóllehet már akkor az embernek nem lesznek többé olyan szükségletei, melyeket a világnak kielégítenie kellene; mégis mivel az elmének, hogy úgy mondjuk, belső szeme Isten látásában fog gyönyörködni, épúgy a testnek külső szeme Isten legszebb műveinek szemlélésében fog nagy és szent gyönyörrel eltelni a 91. zsoltár 5. verse szerint: «Mert örömet szereztél nekem Uram a te alkotmányaidban és kezeid műveiben örvendezek.»

Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 91. a. 1.) ezeket mondja: Kell, hogy a lakás megfeleljen a lakónak. De a világ azért lett teremtve, hogy az embernek lakóhelyül szolgáljon. Azonban az ember megújul; tehát hasonlóképpen a világ is . . . Azt vallják, hogy minden testtel biró lény az emberért lett teremtve; amiért is azt mondjuk, hogy minden alá van neki vetve. Szolgálnak pedig az embernek kétféleképpen: egyrészt testi életének fentartására, másrészt pedig Isten megismerésének előmozdítására . . . A teremtményeknek első módon való szolgálatára a már megdicsőült embernek semmiképpen se lesz szüksége: mivel teste mindenképpen rothadatlan, Isten hatalmából, lelke közvetítésével, amely közvetetlenül megdicsőül. A második módon való szolgálatra sincs szüksége az embernek, ha az értelmi megismerést tekintjük, mert ilyennel fogják a szentek meglátni közvetetlenül Isten lényegét. De a lényegnek ilyen módon való szemlélésére testi szem nem képes; azért, hogy Isten szemléléséből ő is megfelelő vigaszban részesüljön, az istenséget az ő testi teremtményeiben szemléli, amelyekben az isteni fölség határozott módon megnyilvánul, különösen Krisztus és a Szentek testében, nemkülömben végre minden más testben, amiért is szükséges, hogy Isten jósága nagyszerű befolyással legyen a többi testekre, hogy ezek megváltozzanak, de nem fajilag, hanem csak annyit nyerjenek az isteni jóságtól, amennyi őket maguk nemében tökéletessé teszi: ebben áll a világ átalakulása. Átalakul tehát a világ és megdicsőül az ember.» V. ö. *ugyanannál* (in 4. dist. 48. qu. 2. a. 1.) is. Ugyanitt a dolgot más szempontból bizonyítja be, mondván: «Minden állat szereti a magához hasonlót. Amiből kitűnik, hogy a hasonlatosság a szeretetnek rugója. De az

II. CIKKELY.

A pokol örökkévalósága.

450. A gonoszoknak borzasztó büntetése azonnal haláluk után kezdődik; ugyanis, miként azt már fennebb kimutattuk, mindenki rögtön a halála után részleges itélet alá kerül és aki halálos bűn állapotában van, azt Isten késedelem nélkül pokolra

ember bizonyos mértékben hasonlít a világegyetemhez és ezért kis-világnak (mikrokosmos) is nevezik. Tehát az ember a világegyetemet természete szerint szereti. Tehát annak javát is akarja; és ezért, hogy az embernek vágya teljesüljön, a mindenségnek is jobbra kell változnia.» Hozzáadjuk, amiket *Hettingernél* «Kereszténység védelme» c. művének 4. k. 3. f. 347. old. olvashatunk: «Miként az ember bűne, betegsége és halála a természetet is magával rántotta a bukásba, akként lesz az ő megváltása, föltámadása és megdicsőülése az összes természet megdicsőülésének alapjává és alakjává. . . . Ugyanazért a világ megdicsőülése, az új ég és új föld . . . . utolsó okozata az isteni megváltás tényének, mely már itt megszenteli a természetet, a túlvilágon pedig befejezi, tökélyre emeli azt.» V. ö. *Bautz*, «Weltende» 272. s köv. old., *ugyanannál*, «Himmel» 173. 178. s köv. old.; *Dr. Schneider Miklós*, «Wiedersehen» 267. s köv., 285. s köv., 303. s más old.

Mindezekből némileg az is nyilvánvaló, hogy *mi célból újúl meg a föld*, és különösen kinek szolgálatára fog lenni? Vannak ugyanis (pl. *Schwetz, Oswald*), kik azt hiszik, hogy a *megújult föld* különösen a *boldog embereknek* lesz jövendő lakóhelye, jóllehet nem kizárólagosan. De már mondottuk és be is igazoltuk azt, hogy a szentek voltaképpen való lakóhelye a *tüzes* menny lesz. Mivel pedig méltán állíthatjuk, hogy a világ lerombolása és újjáalakítása után az egész mindenség Krisztusnak nagy és dicsőséges országához fog tartozni; ebből kifolyólag azt is mondhatjuk, hogy a megújult mindenségnek egyes részei a szentek tulajdonát fogja képezni. Valamint tehát minden, épúgy a föld is az övék lesz; és az ilyen birtoklás annál inkább kedves lesz előttük és annál inkább élvezhetik e jót állapotuknak megfelelő módon, minél nagyobb az Isten irgalma, mely úgy az összes emberek, mint egyesek számára oly sok nagyot, hatalmasat vitt véghez e földön. *Jungmann* «De Novissimis» 294. old.

Legyen szabad futólagosan a következő véleményről is említést tennünk. A megújult *föld* örökös lakóhelye *azon csecsemőknek, kik keresztség nélkül költözködtek ki e világból*. Így *Suarez* (in Summ. 1. 2. tr. 5. disp. 9. sect. 6. n. 6.); bizonyos mértékben ugyanígy *Lessius* is (Div. perf. l. 13. c. 22.); *Jungmann* (De Novissimis, 279. old.); *Bautz*, «Weltende» 269. s köv. old.; *Soto, Bonaventura* és mások azonban úgy vélekednek, hogy azon csecsemők valahol a *föld alatt* fognak lakni. V. ö. sz. *Alfonzot*, «Die göttliche Vorsehung» 304. s köv. old. Nem szabad megfeledkeznünk továbbá a *II. lyoni zsinatnak* következő szavairól: «És azoknak lelkei, kik halálos bűnben, vagy csakis az áteredő

taszítja. Amely büntetés a test föltámadása után még súlyosbodni fog, midőn a lelki kínokhoz még a testi fájdalmak is járulnak, miként azt már fennebb szintén jeleztük. Legrettenetesebbé teszi azonban a pokol gyötrelmeit az a körülmény, hogy ezen leírhatatlanul fájdalmas büntetések soha véget nem érnek, vagyis a pokol büntetései *örökké tartók*.

451. Vallásunknak négy oly titka[1] van, amelyeket az emberek sehogysem akarnak elhinni: a teljes Szentháromság, a Megtestesülés, a legszentebb Oltáriszentség és jóllehet másféle értelemben, a pokol örökkévalósága. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy minden időben akadtak olyanok, kik a pokol örökkévalóságát tagadták. Jóllehet a *pogányok* közül a legtöbben elismerték[2] úgy a pokolnak létezését, mint annak örökkévalóságát; találkoztak mégis közöttük olyanok is, kik a pokol örökkévalóságának ellenségei valának, t. i. azok, kik vagy a léleknek halhatatlanságát tagadták, vagy azt állították, hogy a lelkek Istenből ömlenek ki, és azért annak állagába ismét visszatérnek,[3] vagy kik a lelkek halandósága mellett kardoskodtak,[4] vagy azt locsogták, hogy a pokol merő koholmány. Tévedések.

Meg kell jegyeznünk,[5] hogy a régi *zsidók* és a mostaniak előtt se volt a pokol örökkévalósága ismeretlen; de azért ezek

bűnben haltak el, majd poklokra szállnak»; nemkülönben a *pistojai zsinatnak* kárhoztatott 26. tétele: «Az a tan, mely pelagián mesének bélyegzi a pokolnak azt a helyét (melyet a hívek helyenkint a gyermekek limbusának neveznek), ahol azon emberek lelke van, kiknek az áteredő bűnön kívül más bűnük nincs, hol az Istent ugyan nem láthatják, de érzéki szenvedést nem kell tűrniök . . . . hamis, vakmerő, a katholikus iskolák tanításával ellenkező állítás.»

[1] Így mondja *Lessius* (De perf. div. l. 13. c. 25.). V. ö. *Scheeben*-t is, «Mysterien des Christenthums» 97. §.

[2] Így *Plato* (in Phaed., Gorg., Timaeo; *Hettingernél* «Ker. véd.» 4. k. 2. f.; továbbá *Vergilius*, Aeneis. VI. É. 555., 697., 618. sorok. Sőt *Lucretius*, ki az Istenek létezését és a lélek halhatatlanságát tagadja, «Nat. rer.» I. 108., III. 37., azt állítja, hogy korának majdnem összes pogányai hitték, hogy a pokol örökké tart.

[3] És emiatt *emanatianusoknak* nevezték őket.

[4] *Plutarchnál* (Plac. Phil. l. 4. c. 7.).

[5] A zsidók között voltak olyanok is, kik vagy azt tanították, hogy a gonoszokat, miként az oktalan állatokat, meg kell fojtani, így *Maimonides* (in tract. de Poenit. c. 8.); vagy az *emanatio* rendszere mellett harcoltak, mint a *kabbalisták*, így *Buddeus Fr.* (Hist. Phil. Hebr. 394. old.); vagy azt vallják, hogy a pokol majd végtére paradicsommá változik át; így *Eisenmenger*

között is találkoztak olyanok, kik azt tagadták, vagy jelenleg is tagadják. A *mohamedánok* elismerik ugyan a pokol örökkévalóságát, miként ez a *Koránból* kitetszik;[1] de arra vonatkozólag, hogy ott milyen büntetések lesznek, oly képtelenségeket tanítanak, amelyek minden inkább, csak nem katholikus tanítás.[2]

Ami a *keresztényeket* illeti, *Arnobius* a 4. században azt tanította, hogy a gonoszokat a tűz teljesen fölemészti.[3] Kevéssel előtte *Origenes* állított a pokolról téves dolgokat, hirdetvén, hogy az ördögnek és a többi elkárhozottaknak büntetése nem örökké tartó, hanem valamikor véget fog érni.[4]

(«Entdeckt. Jud.» P. II. c. 6. 630. old.); vagy azt vallják, hogy az elkárhozottak büntetése valamikor véget fog érni, vagy pedig a pokolbeli szombatról szóló mesét terjesztik. V. ö. *Wiest*, «Demonstr. dogm.» 6. k. 297. s köv. §§.

[1] Sur. 2. Azt állítják ugyanis, hogy mindazok, kik Mohammed hitében haltak meg, egykor mégis kiszabadulnak a pokolból.

[2] V. ö. Sur. 4. 54.

[3] V. ö. *Schwane*, «Dogm. Gesch. Vornic. Z.» 426. old. *Arnobius* azelőtt pogány szónok volt, majd pedig, miután kereszténynyé lett, írta meg a pogányok elleni védiratát. És ezért nem csoda, hogy ő — mint hitújonc — nem egészen teljesen és tökéletesen sajátította el magának a hit igazságait.

[4] Tanítja ugyanis a lélekvándorlást oly célból, hogy megtisztuljanak és azután az összes többi dolgokkal, még az ördögök is visszatérjenek előbbi állapotukba.

V. ö. sz. *Jeromost* (Epist. 59. al. 124. ad Aritum n. 3. M. 22. k. 1061. s köv. old.); sz. *Ágoston* (De Haeres. c. 43. M. 42. k. 33. old.; Civ. Dei, l. 21. l. 17. M. 41. k. 731. old.); *Gotti*-t (Theol. schol. 1. k. 9. f. 9. k. 5. kérd. 1. §.) Úgy látszik, hogy *Origenes* ezen tévtant az *újplatonikusok* iskolájából merítette, amelynek többé-kevésbbé híve volt. Az *újplatonikusok* ugyanis tanították a lelkek előbblétezését, a praeexistentiát és tagadták a testeknek föltámadását, továbbá a pokol örökkévalóságát. V. ö. *Hergenröther bibornok* «Kirchengeschichte» 1. k. 102. s köv. old. Ezen vélemény úgy látszik, magának *Plátónak* szavaiból ered, aki *(Timaeusban)* így ír: Azon emberek lelke, kik önmagukat életökben összemocskolták, haláluk után különféle emberi vagy állati testekbe mennek át, amelyek hasonlók elkövetett vétkeikhez; és mindaddig fog ezen testek változandósága tartani, míg a lélek a vétkektől teljesen megtisztulva eredeti állapotába vissza nem tér. De a teljesen *javíthatatlan* lelkek, miként azt fönnebb megjegyeztük, *Plato* szerint is az *örök* kárhozatra jutnak.

Különben *Origenes* az egész mindenségnek előbbi állapotába való visszahelyezéséről szóló saját tanításában se volt állhatatos, mert majd csakis az elkárhozottaknak, majd az ördögöknek is, kivéve azok fejedelmét, majd végre az egész mindenségnek az előbbi állapotba való visszahelyezését tanította. V. ö. *Bautz* «Hölle» 39. old. *Alzog*, «Patrologie» 145. s köv. old. V. ö. *Vincenzi*-t is (in s. Georg. Nyss. et Orig. scripta stb., Róma, 1864.), ki Origenesnek 50 állítását sorolja fel, amelyekben ez, úgy látszik, a pokol örökkévalóságát tanítja,

Ezt a tévedést Origenes követői, az *Origenisták* is terjesztették;[1] bizonyos mértékben ugyanezt vallották a 8. század *örményei* is, azt állították,[2] hogy a pokol büntetései nem tartanak örökké. Sz. *Ágoston* korában éltek az úgynevezett *irgalmasok* (misericordes), kik túltengő érzelgősséggel azt állították, hogy Isten az utolsó ítélet napján a szenteknek közbenjárása folytán az elkárhozottakat a pokol tüzéből ki fogja szabadítani.[3] Ezen tévedést némelyek a 8. században felújították, akikről *II. Gergely* pápa[4] tesz említést; hasonlóképen a 9. században *Erigena János*;[5] a 14. században *Lollhard Walter* és mások.[6]

Ami a XVI. század ugynevezett *hitújítóit* illeti, *Luther* és a *lutheránusok* az ő hitvallási[7] könyveikben a pokol örökkévalóságát vallják, és csakis a tisztítóhely létezését tagadják. Utódaik azonban a pokol örökkévalóságát is megtámadják, és ily módon a poklot tisztítóhelylyé változtathatják át.[8] A *keresztség-*

V. ö. Theol. Litt. Blatt» 1866. 446. s köv. old.; *Nirschl*, «Patrologie» 1. k. 237. s köv. old.

[1] Kárhoztatta a *II. konstantinápolyi zsinát*.

[2] *Guido* szerint (Carmel.), *Gotti*-nál, i. h.

Nemkülönben egynehány *Nestorián* hittudós is, támaszkodva *Mopsvestiai Tivadar* tekintélyére, tagadja a pokol örökkévalóságát, azt hirdetvén: hogy az Antikrisztus meg fog semmisülni, a többi gonosz pedig az ördöggel együtt végtére is üdvösségre jut.

[3] V. ö. sz. *Ágoston*, Civ. Dei l. 21. c. 18. n. 1. és c. 24. M. k. 732., 736. s köv. old. Különben azok, kiket sz. *Ágoston irgalmasoknak* nevez, a legkülönfélébb módon adják elő véleményüket, némelyek ugyanis azt állítják, hogy a szentek közbenjárására csakis az *emberek* fognak a pokolból kiszabadulni, tehát az ördögök nem (v. ö. sz. *Ágostont*, i. h. c. 17. M. 41. k. 731. old.); mások csakis az elkárhozott *keresztényekről* (sz. *Ágostonnál* i. h. 19. 21. M. 41. k. 733. s köv. old.), vagy csakis a *katholikus hivőkről* állítják ezt; mások ismét *csakis azokat*, kik az irgalmasság cselekedetei által önmaguk számára e földön Istennek különös irgalmát eszközölték ki (sz. *Ágostonnál*, i. h. c. 22. f. M. 41. k. 733. s köv. old.).

[4] *Harduinnál*, Collect. concil. 3. k. 18., 69. old.

[5] Div. not. 5. k. 52. old.

[6] V. ö. *Wiest*, i. h.

[7] V. ö. *az ágostai hitvallást* I. 17. f. Ugyanezt olvashatod *Hutternál*, Rediv. is, 283. s köv. old.

[8] Igy *Nitzsch*, *Schleiermacher*, *Reinhard*, *Rothe*, *Martensen*, *Bengel*, stb.; akik ellen maga *Vilmar* kiváló protestáns hittudós is (szül. 1800-ban, «Theol. der Thatsachen» 37. old.) így ír: «Ha az örök kárhozatot el lehetne — szavakkal — törülni, az már inkább az elpuhultságnak és a félelemnek felelne meg, amelylyel a mai divatos hittudományok ékesszólása tündöklik. Ezt azután

ismétlők (anabaptisták) azokat a tévedéseket élesztettek ismét föl,[1] amelyeket az úgynevezett *irgalmasok* terjesztették. A *sociniánok* és a többi *észelvűek* (rationalisták) azt tanítják, hogy a gonoszok lelke bűneik büntetése fejében azonnal haláluk után teljesen megsemmisül.[2]

Némelyek pedig olyképen tagadták a poklok büntetéseinek örökkévalóságát, hogy szerintük az Isten csak fenyegeti, de nem bünteti az embereket örök büntetésekkel.[3]

Nem is szükséges megjegyeznünk, hogy korunknak valamennyi hitetlenjei csakis azért vetik el a pokol büntetéseinek örökkévalóságáról szóló igazságot, mert az ő szerintök az *«emberszeretet»*, a *«humanitás»* elveivel merőben ellentétben áll.[4] Minden követ megmozgatnak, hogy a büntetések örökkévalóságáról szóló igazságot megcáfolhassák. Ezek némelyike, hogy a jámborságnak legalább a látszatával birjon, a többszörös *újra megtestesülést* (reincarnatio) hirdette, azt állítván, hogy a lelkek ismét testet öltenek és érdemeik, avagy gonoszságuk szerint előbbi életmódjukhoz képest boldog vagy nyomorúságos életet folytatnak; amiért is be fog következni a büntetés vagy kiengesztelés, de nem az örökkétartó; és végre több ilyféle életmód után ezen lelkek is teljesen megtisztulnak és Istenhez hasonlókká[5] lesznek.

meg is kisérlik, hogy végtére is bevallják, «hogy semmit sem tudunk»... Ha nem akarunk a bűn beismerésére visszatérni, úgy haladjunk legalább előre a dialektikához, amely ebben az esetben a legegyenesebb úton és a leggyorsabban visz a mindenistenités felé. Mert ezzel az ember legalább egyszersmindenkorra megszabadul a pokolnak örökkétartó kínjaitól.» *Pitt* is, ki számos protestáns hittudóssal úgy vélekedik, hogy a gonoszok lelkét, miután bizonyos ideig bűneihez mérten lakolni fog, Isten megsemmisíti, de hozzá adja (Dogm. evang. V. II. 416. old.): Nem volna célszerű, ha ezen tant a keresztény népnek hirdetnők. V. ö. *de Maistre*-nek már idézett jeles szavait («Abendstunden» II. 105. old.).

[1] V. ö. *Hergenröther biboros*, «Kirchengeschichte» II. k. 393. old.

[2] *Hergenröther*, i. h. 378. old.

[3] Ezen tannak már régebben is voltak követői, miként *aranyszájú sz. János* (Hom. De perfecta caritate, n. 7. M. gör. sor. t. 56. p. 287.) és *sz. Ágoston* (Civ. Dei l. 21. c. 24. k. 4. M. 41. k. 739. old.) értesítenek.

[4] Igy *Dr. Strauss Dávid* (*Hettingernél*, i. h. 315. old.).

[5] V. ö. *Pezzani*, «La pluralité des existences de l'âme», l. IV. ch. 1. *Páris* 1886. Ide tartoznak a *szellemhivők* (spiritiszták) is, kiknek rendszeréről már az első kötetben beszéltünk.

A büntetések örökkévalók.

452. Tétel: *Az elkárhozott embereknek (és ördögöknek) büntetései sohasem fognak véget érni, hanem örökké tartanak.*

Hitcikkely.

453. Ezen tétel *hitcikkely*, miként ez az *Athanáz-féle* hitvallásból kitűnik: «Akik jót cselekedtek, bemennek az örökéletre, akik pedig rosszat, az örök tűzre. Ez katholikus hit; amelyet, hacsak valaki hűségesen és erősen nem hisz, nem üdvözülhet»; nemkülönben az *V. egyetemes (II. konstantinápolyi)* zsinatból, 558. évben, amely az *origenistáknak* következő tévtanát[1] kárhoztatta: «Az ördögöknek és gonosz embereknek kínjai ideiglenesek és bizonyos idő múlva véget fognak érni, mikor a gonoszok és az ördögök előbbi állapotukba fognak visszahelyeztetni»; a *II. niceai zsinatból*, a 787. évben, mely ugyanezt a kárhoztatást a következő szavakkal erősítette[2] meg: «A szent és tiszteletreméltó ötödik zsinat, amely Konstantinápolyban jött össze, közös és általános kárhoztatással sujtotta Origenest és Mopsvestiai Tivadart ... azért t. i., mert az előbbi állapotba való visszahelyezést vallották:» a *IV. lateráni zsinatból*,[3] mely azt mondja: «Mindenki saját testével támad föl ... hogy amit megérdemelt, elvegye saját jó vagy rossz cselekedetei szerint; az utóbbi esetben az ördöggel együtt *az örökké tartó büntetést*, az előbbi esetben pedig Krisztussal az örökkévaló dicsőséget»; *továbbá a trienti zsinatból*, amely ezt a hitcikkelyt ünnepélyesen ugyan meg nem határozta, mivel az úgynevezet hitújítók ezt nyiltan meg nem támadták, de azt több ízben úgy tünteti föl, mint olyan hitigazságot,[4] amelyet minden kereszténynek kifejezetten hinnie kell.

Mivel a pokol örökkévalóságáról szóló tanítást napjainkban is oly sokan szeretik tagadni, nem csoda, ha a *vatikáni* zsinat atyái azt ismételten hangoztatták és kánonnal szentesíteni akarták.

[1] *Nicephornál* (Histor. eccl. l. 17. c. 28.) V. ö. *Mansi* (Concil. coll. t. 9. c. 398.); *Denzinger* (Enchir. n. 187., 198., 200.) — Ezekre nézve pedig olvasd az Origenes ellen hozott 15 kárhoztató tételt *Hefelénél* (Concil.-Gesch. t. 2. pp. 766., 768., 878.).

[2] Act. 1.

[3] *Denzinger*, i. h. 356. old.

[4] Pl. 6. ülés 14. fej. 25. kánon; továbbá 14. fej. 5. kánon, amelyben azt tanítja, hogy a halálos bűn *örök* büntetést érdemel; és ahol a bánat indokai között nemcsak az örök boldogság elvesztését sorolja föl, hanem az *örök* kárhozatra jutástól való félelmet is stb.

Jó lesz ezeken kívül még megemlítenünk, amiket a *vatikáni zsinat* határozati tervezeteiben (Dr. *Martin* Konrádnál, Omnium conc. Vatic. Docum.

Bizonyítjuk 1. a Szentírásból,

454. Ezen igazságot a *Szentírás* több helyen tanítja. Az *ószövetségből*[1] elegendő lesz *Dániel 12. 2.* idéznünk: «És sokan azok közül, kik alusznak a föld porában, fölébrednek; némelyek örök életre és némelyek gyalázatra, hogy azt örökké lássák» (*zsidóul*: ezek pedig a gyalázatra és az örök megvetésre). Az *újszövetségben* maga Krisztus urunk tanította, hogy az utolsó

Coll. 32. old.) olvashatunk, ugyanis az V. fej. de grat. Redempt. can. 6. így hangzik: «Aki azt állítja, hogy a halál után is lehet üdvözülni, vagy pedig aki tagadja, hogy az elkárhozottak büntetései a pokolban örökké tartók, az ki legyen közösítve.» Olvasd ugyanitt a 28. s köv. old.., ahol mindez bővebben ki van fejtve; nemkülönben ugyanazon tervezetekről *Dr. Friedrichnél* (Docum. ad illustr. Conc. Vatic. II. k. 21. s köv. old.), ahol ez áll: «valamint tehát a katholikus egyház azt tanítja, hogy nincs oly vétek, a legsúlyosabb halálos bűn sem, amelynek bocsánatát az emberek Istenünk és Megváltónk határtalan kegyelme folytán valódi bűnbánat és a szentségek ereje által még ebben az életben meg nem nyerhetnék: épúgy tanítjuk, és a Szentírásra, nemkülönben a szentatyák tanítására és az egyháznak közmeggyőződésére is támaszkodva tanítjuk és kimondjuk, hogy a földi pályafutás végén, amidőn mindenki oda érkezett, hol érdemei szerint megfizetnek neki, hol testi életének jó vagy rossz tetteiről (Kor. II., V. 10.) számot kell adnia: halálos bűn számára nincs helye az üdvösséges bűnbánatnak és a kiengesztelésnek, hanem bármilyen halálos bűnért, amelylyel bemocskolva jelenik meg a lélek halála után igazságos bírája és Istene előtt, örökös büntetés vár reá, miként erről maga az örök bíró is tanuskodik: «Az ő férgök meg nem hal, és az ő tüzük el nem alszik» (Márk. 9. 43.). Ennek folytán eretneknek bélyegezzük úgy azok tanát, akik tagadják, hogy az elkárhozottak büntetése a pokolban örökké fog tartani; valamint azokét is, kik azt állítják, hogy vannak oly halálos bűnök is, melyeknek bocsánata és kiengesztelése a halál után is remélhető, és ilyképen azok, kik ilyen bűnnel terhelve távoznak ez életből, nem fognak örökké a kárhozatban sínylődni.»

[1] V. ö. *Judit* könyvét is, ahol (16. 20. 21.) ez áll: «Mert a mindenható Úr boszút áll rajtok (népének ellenségein), itélet napján meglátogatja őket. Mert tüzet ad és férgeket az ő testökbe, hogy égettessenek és érezzék mindörökké.» Épúgy *Izaiás* 66. 24.: «És kimennek (a földi és mennyei *Jeruzsálem* lakói), és meglátják a férfiak holttesteit, kik ellenem vétkeztek; az ő férgök meg nem hal, és tüzök el nem oltatik; és undorító látványul lesznek minden test előtt.»

Ezen helyeket a *szentatyák* a pokol örökkévalóságára vonatkoztatják. Idézve ugyanis Izaiás 66. 44. versét, pl. sz. *Ágoston* (in librum ad Orosiume 6. M. 42. k. 673. old) ezt mondja: «Bármily büntetést lehet a «féreg» és «tűz» alatt értenünk, bizonyára, sem meg nem hal, sem ki nem alszik, örökkétartónak van mondva; mit is akarhatott mást a próféta, midőn azt mondta, ha csak nem akarta azt állítani, hogy ezek örökkétartók». V. ö. *Knabenbauer jezsuitát*, Izaiás ezen helye fölött (Comment. in Isai. II. k. 521. s köv. old.).

napon a legfőbb bíró azon rettenetes itéletben a gonoszokhoz e szavakat fogja intézni:[1] «Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely készíttetett az ördögnek és az ő angyalainak.» És nehogy esetleg azt mondjad, hogy csak a *tűz* lesz örökkétartó, és nem a szenvedés is, határozottan hozzáadja:[2] «És ezek örök *kínra* mennek»; így tehát nemcsak maga a tűz, hanem a büntetés és a kín is örökké tartók lesznek.[3] És miként Krisztus, épúgy *apostolai* is igen gyakran szólnak a pokol örökkévaló büntetéseiről. Sz. *Pál* Tesszal. II. 1, 8, 9. így ír: «A tűz lángjában, boszút állván azokon, kik nem ismerik az Istent, és nem engedelmeskednek a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumának, kik megbüntetteknek örök veszedelemmel, az Úr szinétől és az ő erejének dicsőségétől»; és *Judás* kath. lev. I. 13. így ír: «(Az istentelenek) a tenger dühöngő habjai, kitajtékozók tulajdon gyalázatjukat, bujdosó csillagok, kiknek számára a sötétség förgetege örökké fentartatik.»

Hogy itt és hasonló helyeken e szót: *«örökkévaló» tulajdonképeni értelemben* kell vennünk a jövendő állapot örökkévalóságáról, a többi érvek mellőzésével,[4] kitűnik:

a) magából az *összszövegből*, amelyben semmi nincs, ami miatt a szó tulajdonképeni értelmétől eltérnünk kellene;

b) a párhuzamos helyekből, amelyekben a pokol büntetéseinek örökkévalósága más, lehetőleg világos kifejezésekkel nyer

[1] *Máté* 25, 41.

[2] *Máté* 25. 46.

[3] Sz. *Agoston* (De fide et operibus; 15. n. 25. M. 40. k. 214. old.) a *Szentírás* ezen helyéről így ír: «Még az is ki van zárva, amivel némelyek önönmagukat akarják rászedni, hogy t. i. a tűz örök, de a büntetés véges: azt hiszik ugyanis, hogy az örök tűzbe kerülnek ugyan, de csak véges időre azok, akiknek holt hitökért a tűzön át örök jutalmat igérnek; azt mondják: a tűz örök, de titeket nem örökké éget, tehát működése véges. Ezt se lehet mondanunk, mert az Úr ezt előre látván, mint urunk e szavakat csatolta az utolsó napon kihirdetendő itélet után: «*Igy mennek ezek az örök égésre, az igazak pedig az örök életre.*» Tehát az égés is örök lesz, miként a tűz; és azt mondja az Örök Igazság, azok jutnak oda, akiknek nem hitük, hanem jócselekedeteik nem voltak.»

[4] E szó «*örökkévaló*» úgy közönséges, mint *szentírási* értelemben véve azt jelenti, aminek nincs vége, és azért a Szentírás az Isten meddig való létezésének megjelölésére is használja. Tehát ezen természetes értelemben kell azt mindig vennünk, hacsak magából az előadott anyagból nem tűnik ki, hogy az örökkévalóságot tágabb értelemben kell vennünk; és ezt az Írás a pokolra vonatkozólag sohasem jelzi.

megerősitést, pl. *János 3. 36.:* «Aki nem hiszen a Fiúnak, nem lát életet, hanem Isten haragja *marad* rajta»; továbbá *I. Kor. 6. 9.*, ahol az apostol így szól: «A hamisak *nem fogják bírni* az Isten országát»;[1] és a *Galat. 5. 21.*: «Isten országát *el nem nyerik*»; épúgy *Lukács 3. 17.*: «A polyvát pedig megégeti *olthatatlan* tűzzel.» *Márknál* (19. 42—45.) Krisztus urunk ismételten beszél a gehennáról, mint «kiolthatatlan tűzről, ahol az ő férgök meg nem hal, és tüzök el nem alszik.» Ezt leginkább azon helyek erősítik meg, ahol a gonoszok nyomorúságáról azt írja, hogy «mindörökkön örökké», mely az *újszövetségben* következetesen a tényleges örökkévalóságról használatos. Olvashatjuk ugyanis a *Jel. könyve* 20. 10-ben: «és gyötörtetni fognak mindörökkön örökké»; és ugyanott 14. 11.: «Az ő gyötrelmök füstje fölszáll örökkön-örökké; és nem lesz nyugalmuk éjjel-nappal.» Ugyanezen kifejezést gyakran használja a *Jelenések Könyvében* sz. *János*, de sohasem más értelemben, mint a tényleges örökkévalóságról, 4. 9. 10.; 5. 13.; 7. 12.; 10. 6. Végre kitűnik ez abból,

c) hogy az örökkétartó boldogság állapotával ellentétbe helyezik; amiért is, nehogy az ellentét erejét gyöngítsük, a gonoszok nyomorúságának tartósságát is ugyanabban az értelemben kell vennünk, t. i. örökkévalónak. Ugyanis *Máténál* 25. 46. ezt olvashatjuk: «És ezek örök kínra mennek; az igazak pedig örök életre»; ehhez sz. *Ágoston* (Civ. Dei l. 21. c. 23. M. 41. k. 736. l.) igen szépen a következő megjegyzést fűzi: «Krisztus ugyanazon helyen, egy és ugyanazon nyilatkozatában mondá mindkettőt összekapcsolva: *És ezek örök kínra mennek; az igazak pedig örök életre.* Ha mindkettő örök, bizonyára vagy mindkettő alatt véges ideigleneset, vagy mindenik alatt végnélküli örökkévalót kell értenünk. Mert egyenlő egyenlőhöz van viszonyitva, egyrészről örök kárhozat, másrészről örök élet. Mert egy és ugyanazon jelentésű szóról azt állítani, hogy az életre vonatkozólag csakugyan végnélkülit jelent, a kárhozatra vonatkozólag pedig csak végeset — ez a legnagyobb fonákság volna.[2]»

[1] Sz. *Fálnak* ezen szavaihoz sz. *Ágoston* (Civ. Dei, l. 21. c. 25. n. 1. M. 41. k. 321. old.) ezeket fűzi: «Ezen apostoli állítás hamis, ha az olyanok, bármennyi idő mulva is kiszabadulva, Isten országát fogják bírni. És ha sohasem lesznek birtokosai Isten országának, akkor örök kínok közt kell tartózkodniok.»

[2] Ide tartozik amit sz. *Bonaventura* (in 4. dist. 44. p. 2. a. 1. qu. 1. *Vivès*-nél, *Origenes* tévtanáról, ki a büntetések örökkévalóságát tagadta, ír,

455. A *szentatyák* határozottan azt tanítják, hogy a pokol büntetései örökkévalók. Sz. *Ignác vértanu* (meghalt 107., vagy 114-ben) így ír:[1] «Az ilyen bemocskolt a kiolthatatlan tűzbe kerül»; sz. *Cyprián* (meghalt 358-ban) ezt[2] mondja: «Milyen lesz akkor a hit dicsősége, milyen a hitetlenség büntetése, ami- 2. a hagyományból,

mondván: «Aki annál istentelenebb, minél kegyesebbnek és irgalmasabbnak látszik, azért, mert az isteni igazságosságot káromolja, amidőn azt kisebbíti, amidőn csak annyi tért enged az irgalomnak, amennyit elvon az igazságosságtól. Másodszor pedig mert reményünktől foszt meg. Ha ugyanis a Szentírás nem az igazság szerint fenyegeti kínokkal a bűnösöket, hanem azért, hogy őket megfélemlítse, miféle okból nem érthetnők azt is úgy, hogy a jutalmakat sem az igazság szerint igéri, hanem, hogy az igazságosság cselekedeteire buzdítson? De ez által az egész Szentírás, nemkülönben hitünk is hiúvá és üressé, nevetségessé válnék.»

Hitcikkelyünknek ellenfelei különféle *ellenvetéseket* állítanak föl, amelyeket — miként ők mondják — a *Szentírásból* merítenek. Azt állítják ugyanis, hogy 1. a 102. *Zsolt. 9. v.* ez olvasható: (Isten) nem tart haragot örökké, sem örökké nem fenyeget; a 46. *zsolt.* 16. v. pedig ezt fejezi ki határozottan: «Az én lelkemet megszabadítja Isten a pokol kezéből.» Tehát. *Válasz:* Az *első* szöveg a jelen életre vonatkozik, amelyben Isten kiváló módon gyakorolja az irgalmasságot, és igazán bűnbánóknak megbocsát. A *második* szövegben a *«pokol»* alatt (Scheol) nem az elkárhozottak poklát kelett értenünk, hanem a sírt»;

2. *I. Pét.* 3. 19. 20.-ban ezt olvashatjuk: «Amelyben (lélekben) elmenvén, azon lelkeknek is, kik a fogságban valának, prédikált, kik valaha hitetlenek voltak, midőn várták az Isten béketűrését Noë napjaiban, midőn a bárka építtetett . . .» Tehát a másvilágon még a hitetlenek is üdvözülhetnek. *Válasz:* Azok hitetlenek voltak ugyan, «midőn a bárka építtetett», de azt nem állítja az apostol, hogy ezek hitetlenségökben haltak volna meg;

3. sz. *Péter* az *Apost. Cs.* 3. 20. 21-ben így beszél: Az ég befogadta Krisztust *azon ideig, míg mindenek helyreállíttatnak*; tehát az ördögök és az elkárhozottak kiszabadúlnak valamikor a pokolból. *Válasz:* sz. *Péter* ezen helyreállítás alatt nem az ördögöknek és az elkárhozottaknak az előbbi állapotukba való visszahelyezését érti, hanem a mindenségnek újjászületését, és megújulását, új eget és új földet, miként ezt a következő Szentírási helyek bizonyítják: *Jel. könyve* 21. 1.; II. Pét. 2. 10. 11.

[1] Ad Ephes. n. 16. M. gör. sor. 5. k. 658. old. A teljes szöveg ez: «Nehogy tévedjetek, Atyámfiai, a családok megzavarói nem öröklik Isten országát. Ha pedig ezek, kik test szerint cselekedtek ilyeneket, halállal lettek sujtva; mennyivel inkább az, aki gonosz tanítással megrontja Isten hitét, amelyért Jézus Krisztust keresztre feszítették? Az ilyen bemocskolt lelkű ember a kiolthatatlan tűzbe kerül; hasonlóképen az is, aki őt hallgatja.» V. ö. egyszersmind (Epist. eccles. *Smyrn.)* a *smyrnai* egyházhoz írt levelét *Polykárp* vértanuságáról, 2. sz. nemkülönben *Özséb*, Hist. eccl. l. 4. c. 15. M. gör. sor. 20. k. 341. old. jegyzet (60.).

[2] Ad Demetrium c. 24. f. M. 4. k. 581. s köv. old.

dőn az itélet napja elérkezik? milyen lesz a hivők öröme, milyen a hitetlenek szomorúsága, hogy előbb nem akartak hinni és mivel most hinniök kell, hogy innen nincs visszatérés? Ez utóbbiakat égetni fogja az örökké égő pokol, és az eleven lángok irtóztató fájdalma; és nem lesz reá ok, miért álljon be valamikor szenvedéseikben szünet vagy vég. Testükkel a lelküket is örökké tartó fájdalmak kínozzák... Akkor már nem szerzi meg a fájdalom a bűnbocsátás kegyelmét, hiábavaló lesz a sirás és haszontalan a rimánkodás. Késő lesz már hinni az örökkétartó büntetést, mert egykor nem akarták hinni az örökkévaló életet.» Így irnak a többi *szentatyák* is.[1]

Sőt még azon *szentatyáknál* is, kik — miként azt némelyek állítják [2] — a pokol örökkévalósága kérdésében kételkedtek, vagy azt — úgy látszik — tagadták, amiként sz. *Jusztin vértanu*, sz. *Irén*, *nazianzi* és *nyssai* sz. *Gergely*, sz. *Ambrus* és sz. *Jeromos*; még ezeknél is találhatunk olyan nyilatkozatokat, melyekkel a mi tételünket fejezik ki a legnyiltabban, sz. *Jusztin vértanu* (meghalt 166-ban) azt mondja: [3] «Azt tanultuk, hogy csakis

[1] Sz. *Ágostonnak* hasonló nyilatkozatát már fennebb idéztük. Sz. *Fulgentius Ruspens.* (meghalt 533-ban) (De fide ad Petr. c. 43. n. 84. M. t. 65. p. 705.) így ír: «A legszilárdabban higyjed, és semmiképen se kételkedjél, . . . hogy az igazságos és örök itéletnek Isten szája által hozott örökkévaló és változhatatlan végzés alapján, a gonoszok mind az örökkétartó tűzbe, az igazak pedig (Máté 25. 45.) az örök életre fognak menni; a gonoszok örökké fognak égni az ördöggel, az igazak pedig örökké uralkodni Krisztussal.» A *szentatyáknak* ehhez hasonló többi nyilatkozatait olvasd M. 220. k. 246. s köv. old.

[2] *Grotius Hugó* és *Huetius*. Sőt *Petavius* is (De Angl. l. 3. c. 7. n. 1.) úgy vélekedik, hogy a *szentatyák* némelyikét *Origenes* tekintélye tévedésbe ejtette. Azt írja ugyanis az i. h.: «Látjuk, hogy a régiek közül némelyek, kik Origenesszel nagyra vannak és őt a szentiratok magyarázatában irányadóul szokták használni, az ő tanait többé-kevésbbé hitcikkely biztonságával biró nyilatkozatoknak szeretik föltüntetni. Valamint ugyanis azok, kik mással gyakran és huzamos időn át együtt élnek, ugyanannak erkölcseit is lassankint el fogják sajátítani: épúgy azok, kik egy bizonyos szerzőnek olvasásában nagyon elmélyednek, annak úgy iratai, mint nézetei sajátságait önkénytelenül magukévá teszik.» *Petavius* azt is megjegyzi, hogy mindez nem felel meg az egyházi hagyománynak, és ugyanazon *szentatyák* ugyanezt ki is igazították. «Amiért is bizonyos, — így ír az i. h. c. 8. n. is — hogy Jeromos, és ha mások is vannak, kik irataikba ama Origenes-féle tanításokat téves voltuk dacára becsusztatták, ez Origenes tanulmányozásának következménye volt, amit később ki is javítottak.»

[3] Apol. 1 n. 21.: *Mazzella* bíborosnál «De Deo creante», 1267. cz.

olyanok nyerik el a (boldog) halhatatlanságot, kik életük szentsége és erényeik által Istenhez közelednek; akik azonban gonoszul élnek, és nem változnak meg, azokról azt hiszszük, hogy örökké tartó tűz fogja őket gyötörni»; továbbá: [1] «Krisztus Urunk maga jelentette ki, hogy ez (az ördög) hadseregével és az őt követő emberekkel együtt tűzbe kerűl, ahol örök büntetést kell szenvedniök.» Sz. *Irén* (meghalt 202-ben) így ír: [2] «Akiknek pedig az Úr ezt fogja mondani: *Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzbe*, azok örökre el fognak kárhozni.» *Nazianzi* sz. *Gergely* az elkárhozottakról ezt mondja: [3] Ezeknek a többi között az lesz büntetésük, vagyis inkább legnagyobb büntetésük az lesz, hogy Isten őket eltaszította, és hogy az örök gyalázat bélyege van lelkiismeretükre sütve és *nyssai* sz. *Gergely*: [4] «Az embertelenek és a gonoszok osztályrésze pedig az örökké tartó tűznek szenvedése.» Sz. *Ambrus* [5] bemutatja nekünk a *Manichaeust* megszólító Krisztus Urunkat, ilyképen: «Ó Manichaeus! te azt gondolod, hogy téged az ördög teremtett: akkor csak siess annak trónjához, ahol tűz és kén van, amelynek lángja határtalan, korlátlan, nehogy a szenvedés valamikor meghaljon.» Sz. *Jeromos* [6] pedig nemcsak egyszerűen a büntetések örökkévalóságát védelmezi, hanem azok ellen is harcol, kik az ördögnek bűnbocsánatot igérnek és kimutatja, mily fonák, sőt istentelen dolog az a nézet, hogy egykor ugyanaz a jutalma lesz az ördögnek, ami Gábornak és a gonosz szellemeknek, ami az apostoloknak, stb.[7]

[1] Ugyanott, 28. sz.; *Mazzellánál*, i. h.

[2] Adv. Haer. l. 4. c. 28. n. 2. al. 47. n. 2. M. gör. sor. 7. k. 1062. old.

[3] Orat. 16. al. 15. in Patrem tacentem n. 9. M. gör. sor. 35. k. 946. old.

[4] Orat. 1. de Pauper. amandis. M. gör. sor. 46. k. 462. l.

[5] De Fide l. 2. c. 14. n. 119. M. 16. k. 608. old.

[6] In *Matth.* 25. 46. M. 26. k. 197. old.; et in *Joan.* 3, 6. M. 25. k. 1197. old.

[7] A *szentatyáknak* most idézett szavaiból eléggé kiviláglik, mit kell tartanunk azon *ellenvetésekről*, amelyeket némelyek a szentatyákból a pokol örökkévalósága ellen merítettek; mert még azoknál is, akikre ellenfeleink, mint az ő pártfogóikra hivatkoznak, a leghatározottabban kifejezett és a legközvetlenebb bizonyítékokat találjuk a mi állításunk mellett. Találhatunk ugyan e tárgyra nézve ezen szentatyáknál kétértelmű és homályos helyeket, de a magyarázástan szabályai szerint a homályos helyeket a szentatyák műveinek egyéb, világosabb és határozottabb helyeiből kell kimagyaráznunk, és nem megfordítva a homályosakból. Épúgy egyik-másik szentatyának kételye, avagy nézeteltérése még nem rontja e a bizonyos dolgokban nyiltan egymással megegyező többi szentatyának a tekin-

Tételünket számtalan *vértanu* tanusásága is megerősíti, akik — miként *Ruinart* és a *bollandisták* följegyezték — mikor a zsarnokok őket a legkegyetlenebb kínokkal fenyegették, hacsak a bálványoknak nem áldoznak, azt felelték: ők ily gonosztettre sohasem lesznek birhatók, *nehogy az örökkétartó büntetés legyen az osztályrészük,* miként ez sz. *Gyula aktáiban* olvasható; vagy *nehogy az örökkétartó kárhozatba menjenek,* vagy, *nehogy Isten őket az örökkétartó kínokkal sujtsa,* vagy, *az örökkétartó tűzbe taszítsa,* miként ez sz. *Felicitas és fiainak aktáiban* található.[1]

Ugyanezt bizonyítják *szertartáskönyveink* is, melyek a pokol büntetéseinek *örökkévalóságáról* többször említést tesznek; pl. az egyház a mindenszentek *letenyéje* végén így imádkozik: «Hogy lelkeinket. . . az örökké tartó kárhozattól megszabadítsad»; továbbá a *szentmise kánonjában* az átváltoztatás előtt: «És bennünket az örök kárhozattól megszabadítani és választottaid közé sorolni méltóztassál»; épúgy a *halottak napjára* rendelt *szentmisében*: «Szabadíts meg engem, óh Uram, az örök haláltól»; és a «*Napja Isten haragjának*» kezdetű gyászénekben:

«Tégy irgalmat mégis velem,
Hogy a tűzkínt kikerüljem!»

télyét. Végre van a szentatyáknak sok oly nyilatkozata, melyeket elleneink a pokol büntetéseinek ideiglenes voltára vonatkoztatnak, holott azok a tisztítóhely büntetéseiről szólnak, stb.

V. ö. a *szentatyáknak* e tárgyra vonatkozó nyilatkozatait *Petavius*-nál, «De Angel. l. 3. c. 8.; *Patuzzi,* «De futuro impiorum statu», l. 3. c. 11. c. 15. sq.; *Perrone,* «De Deo Creat.» n. 739. sq.; *Jungmann,* «De Novissimis» p. 53. sq.; *Mazzella,* l. c. n. 1267.; *Al. Vincenzi,* in s. Gregor. Nyss. et Orig. scripta stb. Róma, 1864. V. ö. *Bonner,* Theol. Litter. Blatt. füzetei 1866-ból 446. old.; *Schwane,* «Dogm.-Gesch. patrist. Zeit» 780. old.; *Werner,* «Gesch. der apol. und pol. Liter.» I. k. 499. old.

[1] V. ö. *Perrone* (De Deo Creat. n. 737.). *Kérdezed* talán, vajjon a *régi katakombákban* találhatunk-e bizonyítékot véleményünk mellett? *Válasz:* Még eddig nyomára sem akadtak. De ebből semmisem következik igazságunk rovására. Már fönnebb megjegyeztük, hogy a pokolnak *létezéséről* se lehet az egyház ősi katakombáiban nyomokat találni, és ennek okát is adtuk. Legyen szabad itt idéznünk, miket *Kraus* «Die Kunst bei den alten Christen» 20. old. e tárgyról mond: «Amire nekik (a keresztény községeknek a régi időkben) mindenekelőtt szükségök vala, azok vigasztaló, fölemelő gondolatok voltak, és azért festettek a földalatti halottas ország falaira . . . előszeretettel oly jeleneteket . . . melyek a jó ügynek a világ és annak üldözése fölött nyert végleges és örömteljes győzelmét jelképezték.» Megjegyzem még, hogy nincs minden

Ugyanezt bizonyítja az *egyház gyakorlata,* amely sohasem szokott az elkárhozottakért imádkozni.[1] Ugyanezt bizonyítja végre *majdnem minden népnek,* nemcsak a keresztényeknek, hanem

egyházi műemlék fölfedezve; számtalan sok rejlik még a föld méhében és a felfödözöttek sincsenek mind kellőképen megmagyarázva, megfejtve.

[1] Ha ezt egynémely *görög nem egyesültek* mégis megteszik, ez a mellett bizonyít, hogy ők az egyház ősi gyakorlatától gyalázatosan elpártoltak.

Igen hasznos dolog lesz, ha sz. *Ágostonnak* szavait idézzük, ki az ellenkező véleményt (Civ. Dei l. 21. c. 24. n. 1. M. 41. k. 314. 315. old.) megcáfolva ezeket írja: «Ezt egy igazhívő sem mondta, s nem is fogja mondani. Mert különben nem volna ok, miért ne imádkoznék az egyház is, most pedig isteni mestere parancsából ellenségeiért imádkoznia kell, az ördögért és annak angyalaiért nem. Ezen ok tehát, mely miatt az egyház a rossz angyalokért, legnagyobb ellenségeiért nem imádkozik, ugyanaz, mely miatt a legszentebb egyház azon emberekért sem imádkozik, kik az utolsó itélet után az örök tűzre jutnak. Az élő emberek közt levő ellenségeiért azért imádkozik, mivel van idő a hasznos bűnbánatra, megtérésre.»

Ami az egyháznak a *halottas mise fölajánlásában* előforduló imájából vett *ellenvetést* illeti, arra már fennebb válaszoltunk.

Hátra van még, hogy bizonyos — miként mondják — *történeti tényre* fordítsuk figyelmünket, mely szerint valaki közbenjáró ima folytán a pokolból kiszabadult. *Nagy* sz. *Gergely* ugyanis — így beszélik — egy napon a *Traján* terén sétált, amikor bizonyos jeles irgalmassági cselekedet jutott eszébe, melyet *Traján császár* egy özvegy iránt gyakorolt; ez által indíttatva, sz. Péter székesegyházába sietett, és itt könnyek között és imában addig könyörgött Traján lelki üdvéért az Úrhoz, míg az Isten maga ki nem jelentette, hogy *Traján* lelke a pokolból kiszabadult. Ezen történet föllelhető «de iis, qui in fide dormierunt» cimű beszédben, melyet *damaszkusi* sz. *Jánosnak* tulajdonítanak; nemkülönben *Pál szerpapnál* (a VIII. században) és *János szerpapnál* (a IX. században); amiért is némely hittudós, közöttük sz. *Tamás,* és a *szalmankaiak,* ezen történetét igaznak tartották, vagy legalább is nagyon valószínűnek. Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 71. a. 5. ad 5.) ezen tényt úgy tekinti, mint kivételt a közös törvény alól, mely szerint a pokolból nincs szabadulás.

Hogy *Trajánnak nagy* sz. *Gergely* imája folytán a pokolból való kiszabadulását, mint merő koholmányt el kell vetnünk, így vélekednek: *Baronius Bellarmin, Canus Menyhért, Soto Döme, Possevin, Natalis Sándor, Lambertini bibornok,* a *würzburgi hittudósok* és mások. Oka ennek, 1. mert ellenkezik ezen hitcikkelylyel, hogy az elkárhozottak büntetése örökké tartó: 2. ellenkezik azzal a hittel is, amelyet *nagy* sz. *Gergely* vallott, aki (l. 7. Epistolarum, ep. 15. ad Georg. M. 77. k. 869. old. és köv.; l. 4. Dial. c. 44. M. 77. k. 404. old.: Moral. l. 34. c. 16. al. c. 19. n. 35. M. 76. k. 738. old.) azt tanította, hogy a pokol büntetései örökkévalók; hogy a pokolból nincs szabadulás, és hogy nem kell az istentelen emberekért imádkoznunk, sem azokért, kik keresztség nélkül haltak el, amilyen ezen pogány fejedelem is volt, a keresztényeknek legelkeseredettebb üldözője, aki teljesen az érzéki vágyaknak engedte át magát; 3. mert e tör-

a pogányoknak is e tárgyban való *közmegegyezése*. Különböző nemzetiségű tudósok adatokat gyűjtöttek, amelyekből kiderül, hogy a *zsidók*, *görögök* és *rómaiak*, sőt az *indusok* és *egyptomiak*, valamint a többi népek, úgy az *amerikaiak*, mint az *afrikaiak*, ezen igazsággal, bár ha meséket és téves nézeteket is kevertek belé, mégis majdnem mindnyáján egyetértenek, olyannyira, hogy a keresztény vallás e tekintetben — úgy látszik — semmi újat se tanított a világnak.[1]

tének egyáltalán nem bir történeti jelentőséggel, mert a szerzők ezen történet elmondásában nagyon eltérnek egymástól, mert elbeszélésüket mindenféle hazugsággal igyekeznek fölékesiteni és elfogadhatóvá tenni, de legkivált azon körülmény miatt, hogy a régi írók (úgy *Traján* mint *nagy* sz. *Gergely* életének írói) erről az eseményről és magáról a tényről is mélyen hallgatnak.

Nem bizonyít mellette az, 1. hogy ezen történetet *János* és *Pál szerpapok* adták ki, mert nem voltak kortársak, hanem majdnem háromszáz évvel később éltek, és nem is hitelt érdemlő adatok, hanem gyanús és kétes hitelességű adatok nyomán beszélik azt el. Nem bizonyít mellette az, 2. hogy ugyanezen elbeszélést *damaszkusi* sz. *János*-nál («de iis, qui in fide dormierunt», n. 16. M. gör. sor. 95. k. 262. s köv. old.) is föllelhetjük; egyrészt azért, mert ezen imádság csak föltételezett dolog, miként *Bellarmin*, *Natalis Sándor* és mások azt kimutatják; másrészt pedig azért, mert (in Dial. contra Manichaeos, n. 75. M. gör. sor. t. 94. p. 878.) maga a szent egyháztanító az ezen kivételes elbeszéléssel ellenkező általános tételt védelmezi. Nem bizonyít mellette az, 3. hogy a *görög nem egyesültek* «*Euchologium*»-ában ezen történet a megholtakért elmondandó bizonyos imában előfordul; mert ezen mese, mely egy ál *damaszkusi* sz. *Jánostól* ered, nagyon könnyen kerülhetett az Euchologiumba; ennek azonban különösen azért sem szabad hitelt adnunk, mivel a *görög egyház*, amióta az eretnekségbe esett, még a súlyosabb tévedésektől sem irtózott. *Mazzella* «De Deo creante» 1261. sz. V. ö. *Bautz*, «Hölle» 46. s köv. old.; *Lange* «Der hl. Johannes von Damaskus» (Gotha, 1879.) 179. old.; *Pertz* «Archiv» X. 305. old. V. ö. az *innsbrucki* «Theolog. Zeitschrift»-et is, 1887. évf. 158, 160. old., ahol *Grisar jézustársasági atya* kimutatja, hogy *nagy* sz. *Gergely Pál szerpap* által írt élettörténetében, legalább ennek hiteles kiadásaiban, ezen mese nem fordul elő hanem ez csakis később lett becsempészve.

Mivel a dolog így áll, nem csoda, hogy korunk hittudósai egyáltalán sem ezen «*történeti tény*»-ről, sem a közös törvény alól való fölmentésről nem tesznek említést, mely szerint a pokolból nincs szabadulás.

[1] V. ö. *Perrone* «De Deo Creatore» 738. sz., ahol sok oly jeles tudós lesz fölsorolva, mint *Tacitus* in Hist. l. 5. c. 5.; *Diodorus Siculus* «Biblioth. hist.»-ban. 2. k. 2. sz.; továbbá az újabb korból *Patuzzi* «De futuro impiorum statu» 1. k. 6. s köv. f. *Virgilius*, *Plátó*, *Lucretius*, stb. V. ö. *Lückent* is «Traditionen» 410. s köv. old.; *Keel* «De inferno» 2. §.; *Hettinger* «Ker. védelme» 4. k. 2. f.; *Bautz* «Hölle» 40. old.; *Jungmann* «De Novissimis» 67. old.

3. az észből.

456. Senki sem csodálkozhatik azon, hogy a pokol örökkévalóságát kizárólag az *észből* egész határozottan bebizonyítani nem lehet, ha megfontolja, hogy a pokol örökkévalósága hittitok és végső oka Isten szabad akaratában van, aki így és nem másként rendelte el. De a természetes ész, és még inkább a hit által felvilágosított ész ki tudja mutatni, hogy tételünk minden tekintetben a lehető *megfelelőbb* s ezeket a megfelelőségi, méltányossági érveket (arg. congruentiae) épen mivel ellenfeleink nagyon szeretik megtámadni, legyen szabad e helyütt kissé bővebben kifejtenünk.

A természetes ész[1] — a pokolnak örökkévalóságát legalább némileg képes bebizonyítani.

Az ész megismeri, — hogy scholastikus, a hittudósok által gyakran használt távolabbi alapvető érven (quasi argumentum principalius) kezdjem, — hogy *Isten a végcél*, aki felé kell minden eszes teremtménynek törekednie, kihez ragaszkodnia kell. Valamint minden ő általa lett, épúgy mindennek véglegesen benne kell is megnyugodnia. Aki pedig halálosan vétkezik, az végcélját nem Istenbe, hanem a teremtményekbe, a földi javakba helyezi; tehát Istent, minden jónak forrását és középpontját ezen földi dolgoknál kevesebbre becsüli, mikor ezeket úgy szereti, hogy miattuk Istent megveti, és így a szent malasztoknak vagy a szeretetnek útját állja. Az ilyen rendetlenség azonban *önmagától* gyógyíthatatlan; mert az ilyen bűnös nemcsak azon eszközöktől pártol el, melyek a cél elérésére szükséges, hanem magától a végcéltól is, fölforgatván bizonyos mértékben nemcsak a helyes rendet, hanem megrontván — amennyiben önmagától lehetséges — magát ezen rendnek *kezdetét és elvét is*. «Az elpártolás azonban» — mondja sz. *Tamás*, — «midőn az elvtől eltávozunk, gyógyíthatatlan»; amit példával is magyaráz, hozzáfűzvén: «Valamint nem lehet a látást sem meggyógyítani, ha a látószerv megromlik, hacsak egyedül Isten hatalmával nem.»[2]

[1] Azt mondtam «*a természetes ész*», legalább részben, mert azon szempontokat, a melyekből itt érvelünk, pusztán az észből alig találhatjuk föl.

[2] Ne állítsd, hogy ilyen okoskodással, amelylyel hasonló rendetlenséget helyrehozhatatlannak mondunk, a bűnösnek ezen életben való megigazulását is lehetetlennek állítjuk, és ilyképen a katholikus tan ellen harcolunk; mert, míg az ember életben van, van még számára kegyelem, amelylyel az ilyen rendetlenség okát, vagyis a bűnt magától elháríthatja.

Most azonban fordítsuk figyelmünket a *megegyezőségre*, melyből a mi igazságunkat könnyebben fölfogható érvekkel bizonyíthatjuk.

Szükséges lesz — hogy ezen quasi érv annál inkább kitünjék — egyetmást *Billuart*-ból (in s. Thomam, Theol. Schol. 1. k. 642. old., de actilus humanis 7. ért. 4. sz.) fölhoznunk: «*A halálos bün magából és belső gonoszságával örökkétartó büntetést, a bocsánatos bün pedig ideiglenes büntetést von maga után.* Az olyan bűn vonja önmagából és belső rosszaságával az örökkétartó büntetést maga után, mely önmaga által orvosolhatatlan rendetlenséget idéz elő; mert — miként mondtuk — a bűn az okozott rendetlenség címén a büntetésre érdemességet vonja maga után; de ha megmarad az ok, megmarad az okozat is. A halálos vétek azonban, amennyiben önmagából való és belső rossz, önmaga által orvosolhatatlan rendetlenséget von maga után; nem így a bocsánatos bűn. Tehát bizonyítom az *altételt* kétféle szempontból: 1. A halálos bűn elfordít és eltántorít a végcéltól, miként azt alább látni fogjuk; a bocsánatos bűn pedig csakis a végcélhoz vezető eszközöktől tántorít el: De a végcéltól való eltántorítás önmagában is orvosolhatatlan; nem így az eszközöktől való eltántorítás. Tehát. Bizonyítom az *altételt*. A végcél olyan az erkölcsiekben és a gyakorlatiakban, milyen a főelv az elméletiekben: Ámde a főelv körül való tévedés az elméletiekben önmagától orvosolhatatlan: miképp is lehetne orvosolni? Különben a következtetés körül forogna fenn tévedés, mely az elvnek helyes megértéséből orvosolható lenne: Tehát a végcél körül való rendetlenség önmagától orvosolhatatlan, de az eszközök körül való rendetlenség nem. Bizonyítom 2. *az első altételt*: A halálos bűn megfoszt a szent malaszttól, mely a lelki élet életelve, s azért a halállal egyenlő; ellenben a bocsánatos bűn nem foszt meg a malaszttól, hanem csak gyöngíti annak erejét, olyan tehát, mint a betegség és a lélek lankadtsága: De a halál orvosolhatatlan és csakis csoda által orvosolható, a betegség és a lankadtság természeti erőkkel orvosolható: Tehát.»

Épúgy kevéssel lejjebb (i. h. 658. s köv. old. 8. ért. 4. sz. a.) ugyanazon szerző így folytatja: «Azt mondom 1. hogy a halálosan vétkezőnek végcélja a teremtmény. Beigazolják ezt *a)* Sz. *Pál apostol* szavai *(Filipp. III.)* a mértéktelenekről: «*Kiknek Istenök a has*»; *b)* sz. *Ágoston*, ki több helyen az emberi életnek egész fonákságát abban látja, hogy az ember élvezi a használandókat és használja az élvezendőket. Élvezni azonban ugyanazon sz. *Ágoston* szerint Civ. Dei l. 10, c. 10. és másutt — annyit tesz, mint valamihez mint végcélhoz ragaszkodni. De aki halálosan vétkezik, az élvezi a használandókat és nem használja azokat Istenért, mert azok miatt hagyta el az Istent: Tehát; *c)* az észből. Amint az ember halálosan vétkezvén, fonákul szeret, nem mint eszközt szereti azt, vagy mint Istennek alárendelt közbenső célt, különben nem vétkeznék; és azonfölül kiviláglik ez abból is, mert a Szentírás szerint *(Izaiás* I.), aki halálosan vétkezik, *megveti* Istent, és (I. *Kir.* II.) *elhagyja* Istent: Tehát szereti azt, mint végcélját, vagy mint eszközt, vagy mint egy másik teremtménynek alárendelt közbenső célját és ezen másik teremtmény az ő számára végcél lesz ... De hátra van még azon kérdés, hogy mily teremtmény képezi a halálosan vétkezőnek végcélját? kiért vétkezik?

A természetes ész megismeri, hogy Isten *szent* és *igazságos*, ki a jót szereti és jutalmazza, a rosszat pedig gyűlöli és bünteti. Mivel pedig a bűn a halál után is fönmarad és sohasem választható el a gonoszoktól, Istennek, ki sohasem szűnik meg szent és igazságos lenni, azokat mindig gyűlölnie és büntetnie

Azt mondom 2. hogy a halálosan vétkezőnek végcélja a saját java és a magánjó, de nem önmagáért, hanem mert rendetlenül szereti egészen Isten megvetéséig és a kegyelem, valamint a szeretet kizárásáig ... Beigazolom az első részt: Az a halálosan vétkezőnek végcélja, amit önmagáért szeret és amik miatt a többit is szereti: De a halálosan vétkező saját javát és a magán jót önönmagáért szereti és a többi részleges jókat, amelyeket hajhász, a saját java és a magán jó miatt szereti: Tehát. A *főtétel* a végcélnak meghatározása. Bizonyítom az *altételt*. Minden halálos bűnben a vétkező a változásnak alávetett jót szereti, mert azt hiszi, vagy képzeli, hogy abban bizonyos kedvezményt és kényelmet talál a maga számára, vagy úgy fogja föl, hogy azon jó neki szolgál, vagy úgy véli, hogy az csak az ő számára jó, vagy úgy vélekedik, hogy őneki kell ezen jónak szolgálnia, miként a bálványimádók a bálványokat az Istenek helyett imádják és így fogja föl ezen szolgálatot, mint neki kedvező és hasznos valamit, valamint a barát is a barátjának tett szolgálatot úgy fogja föl, mint olyasmit, mely neki kedvező és előnyös. Tehát bármely részleges jót is hajhász a halálosan vétkező, azt a saját java és a magán jó érdekében szereti.

Bizonyítom a második részt: A halálosan vétkezőnek végcélja ellentétbe van helyezve Istennel és nem vezethető arra vissza: De a saját java és a magán jó, önmagában véve nem jő ellentétbe Istennel és ő reá visszavezethető, hanem csakis elvon tőle; azonban mint rendületlenül Isten megvetéséig és a kegyelem kizárásáig szeretett, Istennel ellentétbe helyez és nem vezethető reá vissza: Tehát.»

Sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 87. a. 3.) szavai így hangzanak: «A vétek azért von büntetést maga után, mert valamely rendet forgat föl. De föltámadván az ok, fönmarad az okozat is; ennélfogva ameddig fönmarad a rendnek fölforgatása, szükséges, hogy addig a büntetésre való érdemesség is fönmaradjon. Fölforgatja pedig valaki a rendet némelykor orvosolhatólag, máskor meg orvosolhatatlanul. Az elpártolás, melylyel az elsőtől elfordulunk, mindig orvosolhatatlan; ha pedig nem fordultunk el az elvtől, ennek erejével orvosolhatjuk a többi elpártolást is... De minden rendnek megvan a maga elve, amely által valaki ezen rendnek részesévé lehet. És azért, ha a bűn által a rendnek elvét megrontjuk, amely (rend) által az ember Isten alattvalójává lesz, oly rendetlenség származik, mely — önmagában tekintve — orvosolhatatlan lesz, mégha Isten hatalmával orvosolhatná is. Ezen rendnek elve azonban a végcél, a melyhez az ember szeretettel ragaszkodik. És azért mindazon bűnök, melyek az embert Istentől eltántorítják, s megszüntetik a szeretetet, önmagukban tekintve, az örökkétartó büntetésre való érdemességet vonják maguk után.» V. ö. *Bautz* «Hölle» 55. old.

kell. Sz. *Jusztin vértanú*[1] így ír: «Nehogy esetleg valaki azt mondja, hogy üres, hiábavaló lárma az, mit a gonoszoknak az örökkévaló tűzben szenvedő kínjairól mondunk, röviden azt mondjuk: Ha ez nem igaz, akkor vagy nincs Isten, vagy ha van, mitsem törődik az emberekkel.»

Mások ugyanezt a dolgot így adják eló: *a jó és rossz között, az erény és bűn között, határozott és föltétlen ellentét van.* Legmegfelelőbb tehát, hogy azok, kik az erényt gyakorolják és így távoztak a földről és azok, kik szabadon engedték át magukat a bűnöknek és azoktól bemocskolva haltak el, befejezvén az előkészület és a javulás útját, föltétlenül és örökösen el legyenek különítve, tehát, az igazak örökkétartó jutalmat, épúgy a gonoszok örökös büntetést nyerjenek. Ha a gonoszok, még ha sok idő múlva is, a jókkal közös állapotba jutnának, akkor a jók és rosszak között fenforgó ezen feltétlen ellentét nemcsak kissé elsímulna, hanem teljesen megsemmisülne.[2] Erre vonatkozólag sz. *Jeromos* ezt írja az origenisták[3] ellen: «Ha sok év leforgása és végtelen sok század múlva az egész mindenség átalakúl és akkor minden ember egyformán boldog lesz, mi lesz akkor a különbség a szűz és a parázna személy között? Mi különbség lesz az Úr anyja (mit még mondani is vétek) és a nyilvános kéjnők között? . . . Végy bármit, sokszorozd az éveket és korszakokat, s végnélküli századokat gondolj el szenvedésben: ha mindennek vége mégis az lesz, hogy egyenlők leszünk, akkor a mult semmit nem számit, mert nem azt kérdezzük, hogy mik voltunk egykor, hanem, hogy mik leszünk az örökkévaló jövőben.»

[1] Apol. II. c. 9. V. ö. «Bibliothek der Kirch.-Väter», Kempten, 1872. 132. old.

[2] Alig lesz szükséges különösen kimutatnunk, hogy az elkárhozottak megsemmisítése, miként ezt a *sociniánok* szeretnék és sok szóval védelmezik, ezen föltétlen ellentétet és az erkölcsi rendnek legfőbb eszméjét nem biztosítja és a mindentudó Teremtőnek bölcsességével is ellenkezik. Különben ismételten megjegyzem, hogy hasonló érvelési kisérletekben határozott bizonyitó erő nincs; Isten ugyanis, ha nem is vagyunk a *Szentírás* szavaira tekintettel, önmagát tekintve, a tnlvilágon is nyújthatna alkalmat a föleszmélésre; sőt mivel ebben is a legnagyobb szabadsággal rendelkezik, a bűnösnek nemcsak bűneit, hanem az azokért járó büntetéseket is elengedhetné ingyen, stb.

[3] *In Jonam*, c. 3. o. 6. M. 25. k. 1197. old.

Ugyanerre vonatkoznak azon érvek is, melyeket az *isteni törvény* megfontolásából és annak *szentesítéséből* vonhatunk le.

Isten a szabad teremtmények számára *törvényt* hozott, vagyis Isten a földi teremtményeket szentsége és igazságossága szerint elrendezte; a szabadsággal bíró teremtményeknek *törvényt* adott, mely szerint a jót követni és a rosszat kerülni tartoznak és így cselekedeteikben a szent Istent utánozniok kell, hogy ily módon az igaz Isten képmásai legyenek. Isten azonkívül nemcsak önönmagának és az általa alkotott törvénynek, hanem még nekünk is, akaratunk oly nagy gyöngeségében szenvedőknek tartozik azzal, hogy a törvényt megóvja és hathatós szentesítéssel a szabad teremtmények megsértése és megvetése ellen megvédje; amit, mivel arra az ideiglenes büntetések nem elegendők, csakis *örökkétartó*[1] büntetések által érhet el. A legtöbb ember erkölcsössége veszve volna, ha a túlvilági büntetések nem tartanának örökké, mert akkor egész következetesen tagadhatnók azt is, hogy ezen a világon tisztességesen és jámborul kell élnünk, vagy hogy itt kell, föltétlenül csak itt bűnbánatot tartanunk.[2] Már maguk a *pogányok* is elismerték, hogy a büntetések örökkévalósága az egyedüli, mely képes az ember rendetlen vágyait megzabolázni; s ezért *Lucretius*, epikúr költő így ír:

«. . . Mert, ha az emberek tudják, hogy nyomoruságuk biztosan véget ér,
Mit használna akkor a papok fenyegetése,
Ki hinne akkor a vallásban.
Most azonban hisz mindenki és nem képes ellenállni,
Mert hiszik, hogy a halál után örökké tart a büntetés.»

Végre ezen tételnek méltányos voltára abból következtet az ész, hogy *a halálosan vétkezőnek lelki állapotát* figyeli meg, mely úgy alakúl, mintha örökké akarna vétkezni. *Nagy* sz. *Gergely*[3] ezt írja: «Az istentelenek ugyanis azért vétkeznek a

[1] V. ö. *Bautz*, i. h. 53. old.; *Scheeben*, «Mysterien des Christenthums» 97. §. *Stöckl* «Philosophie» 165. §.

[2] Rögös ugyanis az erény ösvénye — az emberi elmék nagyon hajlandók a bűnre -- az érzékek csábításainak az emberek könnyen engednek — a léleknek kitartó harcra van szüksége, nehogy a kötelességeit megsértse — gyakran szörnyű kínokat kell kiállania, magát a halált megvetnie, hogy kötelmeinek eleget tegyen — nagy erények nélkül a társadalom fönn nem állhat stb. *Mazzella*, i. h. 1270. sz.

[3] Mor. 34. c. 19. n. 36. M. 76. k. 738. old. V. ö. miket sz. *Tamás* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 99. a. 1.) erre vonatkozólag mond: «Ha ellen-

végesben, mert életök véges. Akarnának ők örökké élni, csakhogy örökké megmaradhassanak bűneikben. Mert inkább kívánnak vétkezni, mint élni; és azért szeretnének ezek mindig élni, csakhogy mindig vétkezhessenek. A szigorú bíró igazságosságához méltó, hogy ennek megfelelőleg sohase szűkölködjenek gyötrelmekben, kiknek elméje ebben az életben sohasem akarta nélkülözni a bűnt; és semmiféle határ sem lesz szabva a gonoszok bűnhődésének, mert ameddig tehette volna, sohasem akart véget szabni bűneinek.»

A hit által megvilágított ész a pokol örökkévalóságát belátja, ha fontolóra vesz nehány, a hittanból merített igazságot; és pedig

a) *a halálos bűnnek természetét.* A halálos bűn bizonyos értelemben végtelen rosszasággal bír. A sérelemnek súlyos volta ugyanis kiváló módon[1] a megsértett személynek méltóságától

vetik, hogy némely halálosan vétkezők fölteszik magukban, hogy életmódjukat valamikor meg fogják javítani és így eszerint, miként látszik, nem méltók az örökétartó kínokra; azt kell felelnünk, . . . hogy már azért is, mert halálosan vétkezik, célját a teremtménybe helyezi. És mivel az egész élet az élet célja felé irányúl éppen azért az ilyen egész életét a bűn felé irányítja és ha ezt büntetlenül tehetné, örökké a bűnben akarna maradni. Ez az, mit *Nagy* sz. *Gergely* (Mor. l. 34. c. 16. circ. med.) Jób 41. 24. fölött: «*Az ösvény mintegy megvénültnek látszik*», így fejez ki: «Az istentelenek azért vétkeznek végesen, mert életök véges», stb. Épúgy v. ö. miket sz. *Tamás* (in 2. Dist. 42. qu. a. 1. 5.) mond: «Aki valamit, mint akaratának célját, szertelenül szeret, azon okból folyton ahhoz akar ragaszkodni. Azért halálosan vétkezvén, akaratának ezen ténye által, melylyel a halálos bűnt választotta, a bűnhöz való folytonos ragaszkodást is választotta; hacsak vagy a büntetéstől való félelem, vagy más ehhez hasonló, attól esetleg el nem vonja; hanem, ha örökké azon csünghetne, meg is tenné. És mivel örökké akar vétkezni, azért örökös büntetésre is méltó.» Ide tartozik még, amit sz. *Tamás* (in Comp. theol. c. 174.) mond: «Bármilyen végcélt is tűzött ki magának a lélek a haldoklás percében, abban fog örökké megmaradni, kivánván azt, mint legjobbat, akár jó az, akár pedig rossz, az *Eccl.* XI. 3. szerint. Így tehát ezen élet után, kik a halálban jók, örökké megerősödött akarattal fognak birni a jóban; akik pedig akkor rosszak, azok örökké megátalkodottak lesznek a rosszban.»

V. ö. *Bautz,* «Hölle» 52. old.

[1] Sz. *Tamás* szerint (Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 78. a. 4.) a bűnben *kettőt* kell figyelembe vennünk: az egyik a föl nem cserélhető jótól való elfordulás, amely végtelen; a bűn tehát ez oldalról végtelen; a másik, mely magában a bűnben van, a változandó jóhoz való rendetlen vonzódás; és e részről a bűn véges, részint, mert maga a fölcserélhető jó is véges, részint, mert a vonzódás is véges; amennyiben egy teremtmény sem bírhat végtelen cselekedettel.

függ. Minél nagyobb méltóságu a megsértett személy, annál nagyobb a sérelem. De Isten végtelen méltóságú, tehát a halálos bűn által rajta elkövetett jogtalanság is bizonyos értelemben végtelen rosszaságú. Sz. *Tamás*[1] ezt írja: «Az Isten ellen elkövetett bűn is Isten végtelen méltósága miatt bizonyos értelemben végtelen; mert annál súlyosabb a sérelem, minél magasabban áll az, aki ellen vétkezünk.» Már pedig azon vétek, mely végtelen rosszasággal bír, az végtelen büntetést is érdemel. Következőleg «mivel a büntetés *fokára* nézve (intensive, per intensionem) nem lehet végtelen,[2] amennyiben a teremtmény bármilyen végtelen tulajdonság befogadására képtelen. Szükséges, hogy legalább *tartósságára* legyen végtelen.»

[1] Summ. Theol. P. 3. qu. 1. a. 2. ad 2.

[2] Miként sz. *Tamás* (Summ. Theol. Suppl. qu. 99. a. 1.)

Hogy ezen érv bizonyító ereje minél jobban kitűnjék, nem lesz szükségtelen ideiktatnunk, amiket *Lessius*-nál (Div. perf. l. 13. c. 26. n. 183. s köv.) olvashatunk, ugyanis: «A bűnnek alaki rosszasága nemcsak az ész szabályaitól való eltérésben áll . . . hanem Isten ellen elkövetett bizonyos igazságtalanságban, mely minden halálos bűnben feltalálható . . . . Minden halálos bűn abban egyezik meg egymással, hogy Isten megvetésében áll, némelyik nagyobb, a másik meg kisebb mértékben. Némelyekben ugyanis közvetetlenebbül veti meg a bűnös Istent, milyenek: Isten gyűlölése, istenkáromlás és hasonlók, ezek közvetetlenebbül vannak Isten tisztelete ellen intézve; másokban csakis közvetve és magyarázatilag, amikor pl. az isteni törvényt sértjük és vetjük meg fontos dologban és következésképen magát a törvényhozót, annak barátságát, minden igéretét és fenyegetéseit is . . . Mindezekből következik, hogy a halálos bűn végtelen rosszaságot foglal magában, nem ugyan *föltétlenül* és teljesen, hanem bizonyos *szempontból.* Oka ennek az, mert minél nagyobb a méltóság, amelyet a halálos bűn által megvetünk, annál nagyobb az okozott sérelem is; de Isten fönsége, melyet a halálos bűn által megvetünk, végtelen; tehát a sérelem is bizonyos mértékben végtelen . . . Annak oka pedig, hogy miért nem foglalja magában a fönnebbi okadatolás a bűn rosszaságának föltétlen végtelenségét, a következő: a tárgyat, melyre a cselekmény irányul, nem egyenrangúan (adaequate) érinti, amiért ez nem egyenrangúan folyik be a cselekvésbe és nem ruházza föl saját teljes végtelenségével. Mert valamint lehet Istent végtelenül szeretni és mégis lehet tökéletesebben és még tökéletesebben is, épúgy lehet őt a bűn által végnélkül gyűlölni és megvetni, de még ebben a végnélküliségben is van fokozat. Ha azonban valaki Istent föltétlenül, tökéletesen meg akarja vetni, ennek a tette olyan bizonyos végtelen rosszaságú lesz, amely meghaladja bármely jó tett végtelenségét . . . Oly nagy ugyanis a halálos bűn rosszasága, hogy az isteni igazságosság mérlegében többet nyom valamennyi szentnek minden jó tetténél, még ha százezerszer több volna, mint amennyi tényleg van; ennek meggondolása is szerfölött rettenetes. Pedig ez nem is tűnhetik föl csodálatosnak, mert minden

b) *a megtestesülés és megváltás titkait.* Az Isten Fia azért jött e világra, hogy szenvedése és halála által bűneinkért eleget tegyen és bennünket megváltson. Ha tehát olyan nagy a bűnnek rosszasága, hogy annak eltávolítására az igazságosságnak szigora szerint szükséges volt, hogy maga Isten testesüljön és haljon meg: bizonyára nem csodálatos azon állításunk, hogy ez örök büntetést érdemel; tehát a pokol örökkévaló.[1]

végre c) a következő katholikus tanítást: *minden egyes embernek pályafutása annak halálával végződik; a túlvilágon nem lesz többé alkalom a magábatérés kegyelmére és azért a*

jótett, amelylyel a szentek Istent tisztelik, még ha önmagukban a legnagyobb becsűek, és örök életre méltók, mégis az isteni fönséggel való viszonyukban semmik: mert Istennek semmiféle kitüntetést nem nyújtanak, mert ezzel neki az ő jótéteményeiért és fönségért amúgy is tartoznak; és nemcsak ennyivel, hanem végtelenül többel és nagyobbal. Amiért is mindez nem nagy dolog Isten előtt. De ha őt saját teremtménye megveti, illetőleg ha képes volna megvetni őt az, aki végtelen sok címen neki le van kötelezve, ki iránta végtelen tisztelettel és szeretettel köteles viseltetni, ez súlyosan esik Isten mérlegébe, mint olyan, ami inkább ellenkezik az ő fönségével és jótéteményeivel. Amiért is több súlylyal bír Isten előtt a rossz rendjében e megvetés, mint az összes jócselekedetek a jó rendjében. És ez sokkal jobban bántaná az Istent, ha szenvedésre képes volna, mint amennyire őt az összes jótettek megvigasztalni képesek volnának.»

[1] *Lessius* i. h. így folytatja: «Amiért is a szentatyák azt tanítják, hogy Istennek olyan nem tehetett eleget, aki pusztán csak teremtmény volt, és azért is az igazságos elégtételhez szükséges volt az, hogy Isten legyen emberré . . . Ebből azután indokolható, miért vár a halálos bűnre végtelen büntetés. Ha a halálos bűn oly nagyon rossz, hogy az emberi természet semmiféle jócselekedetei által sem képes megfelelő módon eleget tenni érte, hanem szükséges volt, hogy Isten emberré legyen, hogy isteni igazságosságnak megfelelő *elégtételt* nyujthasson: nem csodálkozhatik senki, ha azt mondjuk, hogy örök büntetést érdemel. Ami olyannyira rossz, hogy azt semminemű, bármily hosszú időn át véghezvitt jócselekedettel sem lehet kárpótolni és érette eleget tenni, az bármily nagy időnél tovább tartó, tehát örökkévaló büntetést érdemel, és pedig önmagában és közvetetlenül a rosszaságánál fogva, amely a cselekvésben megvan, és nem azért, mert a bűnös képtelen eleget tenni, vagy önmagát oda visszahelyezni, ahonnan kiesett, vagy a lelki életet megjavítani, vagy a szennyfoltot lemosni. Még ha mindezek össze is jönnének a halálos bűnben, mindebből mégsem lehetne annak tulajdonképeni okát leszármaztatnunk, miért jár vele végtelen büntetés, hanem maga a cselekvésnek gonoszsága az, amelyből ezen tehetetlenség származik» (valamint más bűnökben a büntetés mérve nem az elégtételre való képtelenség, hanem a bűn mérve szerint lesz megállapítva).

halálos bűn a halál után is folyton megmarad. Megfelelő tehát, hogy a bűn is folyton legyen büntetve.[1]

A gonoszok [2] számára nincs sem magábaszállás, sem bocsánat, miként ezt már fönnebb kimutattuk és alább is visszatérünk reá.[3]

Ellenvetések.

457. Mivel a pokol örökkévalóságáról szóló tan az érzéki ember előtt a legborzasztóbb valaminek tűnik föl, nem csoda, hogy folyton vannak, kik álokoskodás útján ellenvetéseket iparkodtak fölhozni és azt olyannak tünteti föl, mely úgy az isteni tökéletességekkel, mint az ember szabad akaratával ellenmondásban áll. De ezeknek hiába való törekvését Isten segélyével könnyen meghiusítjuk.

a) Az isteni tulajdonokat illetőleg.

458. *Ellenvetik*: 1. A pokol örökkévalósága ellenkezik Isten *jóságával* és *irgalmával*. A jóság kötelessége ugyanis másnak szerencsétlenségében osztozni és azt lehetőleg elhárítani; az irgalmas szív lehetőleg könyörül a nyomorultakon. De az örök büntetés Istent inkább kegyetlennek és vérszomjas zsarnoknak tünteti föl.[4] Tehát.

[1] Az isteni igazságosság ugyanis azért sujtja a vétket büntetéssel, hogy ezzel — amennyire lehet — a vétek által okozott rendellenességeket kijavítsa. Ameddig tehát a vétek megmarad, megmarad a rendellenesség is, és ennek folytán a büntetés is, melylyel a céltól való elpártolást sujtani kellett. Ide tartoznak sz. *Tamásnak* (Summ. Theol. P. 3. Suppl. qu. 99. a. 1.) következő szavai: «Van ennek egy negyedik oka is, és pedig: a bűn örökké fönmarad, mivel nem lehet a bűnt megbocsátani szent malaszt nélkül, mit az ember a halál után nem kaphat; már pedig nem szünhetik meg a büntetés, ha a vétek fönmarad.» V. ö. *Bautz* «Hölle» 53. old.

[2] Máskép áll a dolog a *bocsánatos* bűnnel, és a tisztítóhelyen szenvedő lelkekkel, kik mivel a megszentelő malaszttal és a szerettel fölékesítve költöztek ki az életből, ugyanazok által nyerik meg az eszközöket is, *amely által* a bocsánatos bűn eltörölhető, miként azt fönnebb kimutattuk.

[3] Különben a pokol örökkévalóságának megfelelő voltáról olvasd a már idézett szerzőkön kivül, *Bautz,* Hölle, 51—68. old.: *Gutberlet*, Psychologie, 327. old.; *Hettinger*, Ker. véd., 2. k. 2. f.; *Vosen-Rheinstädter*, Das Christenthum und die Einsprüche seiner Gegner, 532. s köv. old.

[4] Senki sem képes, mondja *Bayle* (*Bulsano Albertnél*, Comp. II. k., 505. old.), azon fejedelmet a kegyetlenség és vérengzésnek vádja alól kimenteni, ki a halálra itéltet lassankint engedné a tűz által megemészteni; senki sincs, ki a hóhérra meg nem haragudnék, ha a halálbüntetés végrehajtásában a kelleténél lassúbb lenne, és nem ölné meg minél gyorsabban a bűnöst. Hasonló okból, sőt annál inkább kell Istent kegyetlenséggel vádolnunk, ha a szerencsétlen gonoszokat örök kínnal bünteti. V. ö. *Dr. Biedermann*, Christl. Dogm., Berlin, 1885. II. k. 641. old., ahol tételünk ellen emelt sok ellenvetéssel találkozhatunk.

Válasz: Isten jóságát és irgalmát nem az emberi gyengeség és a résztvevés érzelmei szerint kell megitélnünk, hanem inkább a szentség és igazságosság törvényei szerint. A jóság- és irgalmasságnak, hogy erények legyenek, sz. *Tamás* szerint[1] *a józan ész* szerint kell szabályozva lenniök: «Isten — miként az angyali tudós[2] mondja — amennyiben tőle függ, mindenkin könyörül. De irgalmát bölcsesége vezeti.» Mivel irgalmát a bűnössel szemben annak teljes földi életén át[3] számtalan jótéteménynyel és a bűnök megbocsátásával kinyilvánította, bizonyos, hogy igazságosságát is ki fogja nyilvánítani a bocsánatra szabott idő elmulta után azáltal, hogy a bűnök gonoszságait örökkétartó büntetéssel fogja sujtani. Engedményeket tenni akkor már sehogysem köteles; és az örökkétartó büntetés — miként azt láttuk — a bűn rosszaságának teljesen megfelelő.

Különben még azt is megjegyezhetjük, hogy Isten a büntetések kimérésében soha nem lép azon mértéken túl, amelyet a bűnösnek gonoszsága megérdemelne, hanem némely hittudós szerint[4] még csak nem is felel meg a bűn rosszaságának, hanem enyhébb, ezért is már szállóigék közé tartozik: *Deum punire citra condignum*. Enyhébben büntet Isten, mint ahogy a bűnös megérdemelte.

459. *Ellenvetik*: 2. «A pokol örökkévalósága ellenkezik *Isten bölcseségével*». A bölcsnek kötelessége a cél kitűzése és az annak eléréséhez szükséges eszközök megválasztása. De a cél, amelyért Isten az embert alkotta, az örök élet elnyerése. Föltéve már most a pokol örökkévalóságát, az elkárhozottak ezen kitűzött célt sohasem érhetik el. Tehát.

Válasz: Ezen cél csakis *föltételes*, vagyis csak azon föltétel alatt érhető el, az ember Isten akaratának megfelelően él. Van még ezen feltételen kívül egy Isten által kitűzött *föltétlen* cél

[1] Summ. Theol. P. 2. 2. qu. 157. a. 2. ad. 1.

[2] Ugyanott P. 2. Suppl. qu. 69. a. 2. V. ö. Laacher Stimmen, 1886. évf. 6. f. 25. s köv. old., 136. s köv. old.

[3] Ezekről a legfőbb jótéteményekről olvasd (megtestesülés, megváltás, a legszentebb oltáriszentség elrendelése, stb.) *liguori* sz. *Alfonznál*, Die göttliche Vorsehung, 351. old.

[4] V. ö. *Perrone*, Instit. Theol. V. k. 790. sz. V. ö. *liguori* sz. *Alfonzot* s, i. h. 356. s köv. old., aki ezen véleményt nem pártolja. Sz. *Ágoston* nem ámadja, jóllehet nem is helyesli azt; sz. *Tamás* eldöntetlenül hagyja, *Gotti* elveti.

is, amely nincs semmiféle föltételhez kötve, t. i. az Isten minden embert *az ő saját dicsőségére* teremtett, vagyis arra, hogy ezáltal az ő isteni tulajdonai nyilvánvalókká legyenek; és ezen cél a pokol örökkévalósága által is el lesz érve; a gonoszoknak ugyanis a pokolban Isten szentségét, melylyel a bűnt mindenek fölött gyűlöli, az ő igazságosságát, melylyel minden bűnt büntet, nemkülönben igazmondóságát, melylyel fenyegetéseit beváltja stb. akarva, nem akarva mind örökké hirdetniök kell.[1]

A bölcsnek kötelessége — mint némelyek *ellenvetik* — a célért cselekedni; Isten kiméri a büntetéseket, hogy az embert megjavítsa; de ha a büntetések örökkévalók, Isten célját nem éri el; tehát.

Válasz: A bűnös megjavítása sem első, sem egyedüli célja a büntetések kiszabásának, amely inkább abban rejlik, hogy a bűnös a szentségnek, igazságosságnak és megsértett erkölcsi rendnek elegет tegyen. Ha csakis a javítás lenne célja a büntetésnek, akkor minél makacsabb a bűnös, annál könnyebben megszabadulhatna. Különben a büntetéseknek az a célja is, hogy t. i. másokat a rossztól elrettentsen, és ezt Isten tényleg eléri a büntetések örökkévalósága által.

[1] Sz. *Tamás* (i. h. qu. 99. a. 1. ad. 4.) így ír: «A gonoszoknak örökkétartó büntetése nem lesz minden haszon nélkül. *Két okból* lesz hasznos: *először* arra, hogy azok az isteni igazságosság örök tanui legyenek, mely Isten előtt önönmaga miatt kedves; amiért *Gergely*, Dial. IV, 44. azt mondja: «*Mindenható Isten, aki, mert kegyes vagy, nem gyönyörködöl a szerencsétlenek kínjain; mivel pedig igazságos vagy, nem hagysz fel mindörökké az istentelenek megboszulásával.*» *Másodszor* pedig azért hasznosak, hogy a fölött a szentek örüljenek, midőn ebben Isten igazságosságát szemlélik és megismerik, hogy azokat kikerülték. . . És ez az, amit *Gergely*, i. h. mond: «*Az örökké tartó kínokra ítéltek ugyan saját gonoszságukért bünhődnek, de mégis bizonyos célból fognak égni, hogy t. i. az igazak úgy Istenben szemléljék azon örömöket, amelyekben részesülni fognak, valamint azokat a kínokat, amelyeket ők kikerültek és az elkárhozottak szenvednek. . .*»

Ugyanerre megy ki azon *ellenvetés* is, melyet némelyek abból merítenek, hogy Isten az eszes teremtményekbe *a boldogság után való ellenállhatatlan vágyat oltotta be*. Ebből ugyanis semmiképen sem következik az, hogy az embernek szükségképen el kell a boldogságot érnie; mivel Isten annak elérését az embernek hatalmába helyezte. Annak el nem érését tehát a teremtménynek kell bűnül felróni és nem a Teremtőnek. Valamint Istennek nem kötelessége a szeme világát annak visszaadni, aki attól önmagát önkényt megfosztotta; épúgy nem kötelessége a boldogságot se visszaadni annak, ki attól saját hibájából esett el.

460. *Ellenvetik*: 3. A pokol örökkévalósága ellenkezik Isten *igazságosságával*. A büntetésnek ugyanis nem szabad a bűn súlyosságát meghaladnia. De ez történik, ha a büntetés örökkévaló. Sokszor egy pillanat alatt elkövetett bűnt örökkévaló büntetéssel sújtana.

Válasz: A bűnnek súlyos voltát nem azon hosszabb vagy rövidebb időtartam szerint kell meghatároznunk, melyet a bűnös bűnének elkövetésére fordított, hanem az okozott sérelem súlyos voltából és azon személynek kisebb vagy nagyobb méltóságából, kit a bűn által megsértettünk. De a bűn ilyen szempontból megítélve — miként ezt már fönnebb mondottam — végtelen. Tehát a végtelenül súlyos bűn végtelen büntetést érdemel; és mivel a büntetés *fokra* nézve (intensive) nem lehet végtelen, legalább *tartamára* nézve (extensive) kell annak lennie, vagyis örökké kell tartania.[1]

b) Az emberi teremészet tulajdonságait illetőleg.

461. *Ellenvetik:* A pokol örökkévalósága *a szabad teremtmények tehetségeivel* ellenkezik. Az ember ugyanis a túlvilágon sem veszti el szabad akaratát; tehát legalább azok legyenek képesek, kik akarnak a jobb útra térni és a bűnbánat által a pokolból kiszabadulni.[2]

Válasz: Még ha meg is engedjük, hogy az elkárhozottak nem vesztik el a túlvilágon szabad akaratukat; még ha nem is akarnánk arra hivatkozni, hogy amily mértékben meg vannak a szentek a jóban erősödve, ugy hogy soha többé nem vétkezhetnek, époly mértékben megvannak a gonoszok a rosszban erősödve, olyannyira, hogy *(fizikailag* vagy legalább *erkölcsileg)* képtelenek a jót akarni: mégis más szempontból is világos, hogy a túlvilágon lehetetlen a javulás. A bűnösnek magábaszállása és megjavulása ugyanis *már*

[1] V. ö. sz. *Tamás* (i. h. qu. 99. a. 1.; továbbá *ugyanő* P. 1. 2. qu. 87. a. 3. ad. 1.) mondja: «valamint *Ágoston* (Civ. Dei 22, 11.) azt mondja, hogy egy itélettől sem lehet azt megkövetelni, hogy a büntetés ép oly hosszú ideig tartson, mint a bűn elkövetése. Mert ime nem lesz az illető pillanatnyi büntetéssel sújtva, aki a házasságtörést és gyilkosságot egy pillanat alatt elkövette, hanem némelykor örökös börtönnel vagy számkivetéssel, némelykor még halállal is; amely esetben nem a gyilkosság időtartama lesz irányadó, hanem az, hogy az illető az élők társadalmából örökké el legyen távolítva; és ez által képviselje az Isten által reá kiszabott büntetésnek örökkévalóságát.» V. ö. *Lessius*, Perfect. divin., 13. k. 26. s köv. old.

[2] Ezt vallja az újabbkori reformátusok legtöbbje is. — V. ö. *Bulsano Albert*, Comp. 2. k. 506. old.

ebben az életben is bizonyos meghatározott föltételekhez van kötve, hogy t. i. Isten megadja a megtérés kegyelmét, és ha az ember ezen kegyelemmel együtt működik. Ha a túlvilágon is lehetséges volna a megjavulás, az is mindenesetre bizonyos föltételekhez lenne kötve; bizonyára a túlvilágon sem képes senki az isteni kegyelem és saját jószánta nélkül magába szállani. De a túlvilágon, a kinyilatkoztatás tanubizonysága szerint, hiányzik a magábaszállás kegyelme, melyet Isten a gonoszoktól megtagad; és maguk a gonoszok pedig nem akarnak magukba szállani, mert Isten ellen való gyűlöletökben meg vannak erősödve.

Különben már gyakrabban megjegyeztük, hogy Istennek legbölcsebb rendelése[1] folytán mindenkinek életpályája, érdemszerzési ideje a halállal végződik; így tehát ebből az okból sem lehet többé helye a gonoszoknál a magábaszállásnak.[2]

[1] Ha látjuk, hogy az emberi társadalomban nem ritkán fordul elő azon eset, hogy a föllázadt polgárokat avagy tartományokat a megbocsátásnak minden reményétől megfosztják, hacsak a kitűzött időn belül ismét vissza nem térnek kötelmeikhez: épúgy minden esetre szabadságában fog állani a mindenség legfőbb Urának, hogy a bocsánat reményét bizonyos meghatározott időhöz kösse. — V. ö. sz. *Tamás*, Contra Gentes, l. 3. c. 144.; *Jungmann*, De Novissim., 57. s köv. old.

[2] Legyen szabad e helyütt határozott érveket fölsorolnunk a mellett, hogy a túlvilágon nincs többé helye a magábaszállásnak. *Lukácsnál* (3, 8, 9.) ezt olvashatjuk: «Teremjétek tehát a bűnbánat gyümölcseit. . . Mert a fejsze már a fák gyökerére tétetett. Azért minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tűzre vettetik»; és *Jánosnál* (9, 4.) Krisztus mondja: «Nekem szükséges annak cselekedeteit tennem, ki engem küldött, míg nappal vagyon; eljön az éjszaka, midőn senki sem munkálkodhatik»; maga az *Apostol* is arra int *(Galat.* 6, 7, 10.):«Meg ne csalatkozzatok. Az Istent nem lehet elámítani. Mert amit az ember vet, azt fogja aratni is. . . Tehát még időnk van, tegyünk jót. . .» Hasonlóképen olvashatjuk *Lukácsnál* (16, 25, 26.), ahol elmondja, hogy *Lázár* Ábrahám ölében, a gazdag lakmározó a pokolban van. A lakmározóhoz Ábrahám így szól: «Fiam! jusson eszedbe, hogy elvetted a jókat életedben, és Lázár hasonlóképen a rosszakat; most pedig ez vigasztaltatik, és te gyötörtetel. És mindezek felett közöttünk és közöttetek nagy köz vagyon, hogy azok, kik innen át akarnak menni hozzátok, ne mehessenek, sem onnan ide át ne jöhessenek.» Nemcsak a régibb, hanem az újabbkori magyarázók is azt vallják, hogy ezen szavak úgy a jóknak, mint a gonoszoknak változhatatlan jövő sorsát nyilatkoztatják ki. És azzal sem gyöngítenők meg az érvet, ha azt állítanók, hogy Krisztus nem történetet, hanem példabeszédet adott elő. Mert a példabeszédnek is oktatás a célja és semmikép sem szabad kételkednünk azon, hogy ezen szavak igazak, amelyeket Isten Fia *Ábrahámnak*, minden hivők atyjának szájába adott. V. ö. *Bulsano Albert*, Comp., 2. k. 507. l.

III. CIKKELY.

A mennyei örömök örökkévalósága.

A föltámadás után növekedik az igazak boldogsága.

462. Mielőtt a boldogság örökkévalóságát fejtegetni kezdenők, meg kell röviden emlékeznünk erről a tételről: «*Vajjon az igazak boldogsága fog-e a föltámadásban vagy azután valamiképen nagyobbodni?*» Mivel pedig már fönnebb fejtegettük alaposan azon adományokat, amelyekkel a megdicsőült testek a föltámadás alkalmával ékeskedni fognak, legyen elég itt a lehető legrövidebben ezeket megjegyeznünk:

A lényeges boldogság, mely Istennek színről-színre való látásában áll, *kiterjedésre nézve* ugyan nagyobbodni fog, mert eddig csakis a lélekben lakozott, azután pedig a testre is szétárad, és azt a maga módja szerint megdicsőültté teszi; de az *intenzivitást* tekintve, valószínűleg *nem* fog nagyobbodni.[1] *Nagy* sz. *Gergely*[2] azon ellenvetésre (Ha tehát az igazak lelke most az égben van, mily jutalmat nyerhetnek ők majd az utolsó ítélet alkalmával megigazulásuk kárpótlása fejében?) így felel: «Azzal fog az ő boldogságuk nagyobbodni, hogy most csakis lelkük, azután pedig testük is fogja élvezni a boldogságot, hogy ugyanabban a testben örüljenek, amelyben Krisztusért fájdalmakat és kínokat szenvedtek.» Sz. *Tamás* ezeket mondja: «A különvált léleknek vágya tökéletesen megnyugszik, tekintettel a *kivánatosra*, mert mindazzal bir, ami vágyát kielégíti; de nem nyugszik meg tekintettel magára a *kivánóra*, mert nem birja azt a jót olyan

A *szentatyákat* illetőleg hivatkozunk *római Kelemenre*, aki (Ep. 2. ad Cor. c. 8. M. gör. sor. 1. k. 342. old.) így ír: «Miután e világból kiköltözködünk, ott már nem vagyunk többé képesek bevallani bűneinket, vagy bűnbánatot tartani»; — sz. *Cypriánra*, aki (Lib. ad Demetr. n. 25. M. 4. k. 582. old.) ezt mondja, amikor már innen elmentünk, nincs többé helye a bűnbánatnak, nincs többé hatása az elégtételnek. Itt vagy elvesztjük, vagy elnyerjük az életet»; *aranyszájú* sz. *Jánosra* (Paraen. 1. ad Theod. laps. n. 9. M. gör. sor. 47. k. 287. old.): «Amikor már odajutunk (t. i. a pokol tüzébe), még ha rendkívüli nagy bűnbánatot is tartunk, mitsem fog nekünk használni.»

[1] Nem minden hittudós egyezik meg ebben; némelyek, mint sz. *Bonaventura*, *Szt.-Viktori Rikárd* stb. úgy vélekednek, hogy *a lényeges* dicsőség *intenzive* is nagyobbodni fog. V. ö. *Bautz*, Himmel, 152. s köv. old.

[2] Dial. 4. 25. M. 77. k. 357. old. V. ö. *ugyanattól* Moral. II. praef. c. 10. M. 75. k. 528. old. és Moral. l. 35. c. 14. n. 25. M. 76. k. 763. old.

módon, amelyen azt birni akarná. És azért a testtel ismét egyesülvén, nagyobbodik a boldogság, nem intenzive, hanem kiterjedést illetőleg.»[1] *XII. Benedek* meghatározása így szól: Istennek színről-színre való ugyanazon látása, melyet a lelkek a test halálától a föltámadásig élveznek, a föltámadás után is mindörökké *folytatódni* fog. Ez a tanítás is úgy látszik annak az állításunknak kedvez, hogy *a lényeges boldogság* csakis a *kiterjedést* illetőleg fog nagyobbodni.

Az esedekes (accidentalis) boldogság úgy a *kiterjedést illetőleg*, mert a testben és a lélekben meglesz, mint *belső tartalmát* is tekintve, nagyobbodni fog, mert maga a lélek jobban fog örülni, ha testét megdicsőítve látja, mint most, amidőn azt holtan látja feküdni.

463. Ezeket előrebocsátva, a boldogság örökkévalóságáról szóló tételünk fejtegetéséhez fogunk.

Mivel ennek a tanításnak majdnem nincs is és nem is volt ellenfele,[2] azokon kívül, kik a lélek halhatatlanságát megtámadják,

[1] Summ. Theol. P. 1. 2. qu. 4. a. 5. ad 5.

[2] Némelyek azt állítják, hogy *Origenes*, némely *platonikusoknak* téves tanát követve, azt tanította volna (De princip. l. 1. c. 5. és 6. M. gör. sor. 11. k. 159. s köv. old.), hogy a mennyei boldogság elveszíthető, vagyis, hogy az, aki a mennyben van, ezt ismét elveszítheti. Mások ellenben azt állítják, hogy ő ezt soha nem tanította; mivel sz. *Ágoston* (de Haer. c. 43. M. 42. k. 33. s köv. old.) és sz. *Jeromos* (Epist. 61. ad Vigil. n. 2. M. 22. k. 603. old.) *Origenes* téves tanait fölsorolván, azt ugyan fölemlítik, hogy ő a gonoszok büntetésének örökkévalóságát tagadta, de azt nem, hogy ő a szenteknek boldogságát is végesnek állította volna.

Ha *azonban* sz. *Ágoston*-nak és sz. *Jeromos*-nak ide vonatkozó szavait kissé jobban szemügyre veszszük, alig tagadhatjuk azt, hogy *Origenest* mindkettő ezzel a tévedéssel is vádolja. Sz. *Jeromos*-nak 96. levele (vagyis *alexandriai Teofil* püspöknek, Jeromos által latinra fordított levele) 13. s. köv. számok, de különösen a 15. sz. (M. 22. k. 783. s köv. old.) szerint *Origenes* azt mondja, «hogy azok a testek, amelyek föltámadnak . . . . meg is semmisülnek, és nem valók másra, minthogy *a mennyországból kiesett lelkeknek újabb test gyanánt szolgáljanak* . . . .» Tehát *Origenes* szerint a szentek vétkezhetnek. — Hasonlóféléket olvashatunk *Origenesről ugyancsak Jeromosnál* (Ep. 124. al. 59. ad Avitum n. 3. M. 22. k. 1062. old.): «Az ember bárminő eszes teremtménynyé válhatik, nem egyszer és rögtön, hanem *gyakrabban*, így: *lehetünk mi angyalok, ördögök, ha rosszat cselekszünk*, ismét ördögök . . . .»

Továbbá sz. *Ágoston* (De haer. 43. M. 42. k. 33. s köv. old.) ezt írja: *Origenes* nemcsak (az ördögök és gonosz emberek) tisztulását tanította, hanem azt is, hogy *valamennyi* eszes teremtmény ugyanazon gonoszsághoz vissza is

alig van szükségünk az e tárgy körül előfordulható *tévedésekről* különösen megemlékeznünk.

A boldogság örökkétartó.

464. Tétel: *A mennyei boldogság örökkévaló.*

Magyarázat.

465. *A mennyei boldogság tagadólagosan* értve, amennyiben minden rosszat: bűnt és büntetést kizár; *tevőlegesen* tekintve, amennyiben Istennek színről-színre való látása, és az ebből fakadó szeretet, öröm stb.

Örökkévaló, vagyis minden megszakítás,[1] minden megrövidítés, minden vég nélkül, örökké fog tartani.[2]

térhet, ezért az eszes teremtmény az égből a pokolba juthat, a pokolból ismét az égbe és ez akárhányszor megtörténhetik. Ugyanezt tanítja *Origenesről* sz. *Ágoston* (Civ. Dei, l. 21. c. 17. M. 71. k. 731. old.)

Origenes, De princip. l. 1. c. 5. és 6. M. gör. sor. 11. k. 159., 160., 164. old. azt állítja az angyalokról, hogy azok vétkezhetnek és semmi különbséget nem talál a megpróbáltatás és azon idő között, amidőn a próbát kiállva, Istennek színről-színre való látásában örülnek. V. ö. M. i. h. 167. s köv. old.

Különben megjegyzem, hogy sz. *Jeromos* és sz. *Ágoston* Origenest *Rufinus* fordításában használták, és maga *Rufinus* is igen gyakran bevallja, hogy *Origenes* iratait az eretnekek meghamisították, sőt hogy *Origenes* maga is nem ritkán panaszkodott arról, hogy az eretnekek az ő műveit meghamisítják. — V. ö. *Nirschl,* Patrol. 1. k. 237. old.

A mi saját véleményemet illeti, azt hiszem, hogy e tévedést igaztalanul írják Origenes rovására.

[1] Hogy jobban megismerhessük úgy a boldogságnak változhatatlanságát, mint azt, hogy fordulhat-e elő abban esetleg megszakítás, nem lesz fölösleges ide iktatnunk, amit *Mazzella bíboros*, De Deo creante. 1210. sz. olvashatunk: A *tagadólag* (negative) vagy megfosztólag (privative) vett boldogság minden változás nélkül tart örökké. Az *igenlegesen* (positive) vett boldogság megkülönböztethető *létezésében* (in actu primo) és a boldogok *cselekedeteiben* (in actu secundo). A *létezésében* vett boldogság «örökké fog tartani számra és az egyedre nézve változhatatlanul; így tart a kegyelem, a dicsőség fénye és hasonló tulajdonságok, mert leginkább ezekben van meg az állapotnak örökkévalósága: nem változnak, nem veszthetők el, csak bűn által. Lám, a testeknek azon tökéletességeiről, amelyek mintegy létezésben vannak, azt mondja az *Apostol* Kor., I. hogy *föltámad (a test) rothadatlanságban*; mennyivel igazabb ez a lélek tökéletességéről.»

A *cselekvésben* tekintett boldogságot illetőleg meg kell különböztetnünk a lényeges tökéletességet, vagyis Istennek színről-színre való látását, vagy ennek tulajdonságait, a szeretetet és örömöt és a többi mindenképen járulékos tökéletességeket. Az elsőt illetőleg «ezen cselekvések önmagukban örökkévalók és változhatatlanok, melyek az örökkévaló egyedben mindig megmaradhatnak minden változás nélkül, amelynek nem lesznek alávetve: ily módon a szó szoros értelmében kell vennünk annak az életnek örökkévalóságát; ezért mondjuk: *az angyalok folyton látják az Atyának arcát* és arról az örömről mondotta Krisztus: «*a ti örömötöket senki sem veszi el tőletek* . . . .»

A boldogságnak végre *tisztán járulékos* tökéletességeit a *cselekvésben* tekintve, azok «a maguk módja szerint örökkévalók lesznek, de nem úgy, hogy ugyanazon szám szerint lesznek örökké tartók; mert semmi se kényszerítheti a szenteket arra, hogy a teremtett javakat mindig számszerint ugyanoly cselekvésekkel szemléljék és hogy azoknak mindig számszerint egyforma cselekvésekkel örvendjenek. Ezekben tehát *kettő* lesz örökkévaló: 1. a szentnek folyton hatalmában fognak állani ilyen örömök, és tetszés szerinti cselekvések; mert folyton megtartja azoknak elveit a létezés módja szerint (per modum actus primi), amelyekkel akarata szerint élhet; 2. azon cselekvések és örömök bizonyos módon örökös viszonylagosságban állanak; mert az egyik tárgynak megismeréséből a másiknak megismerésére fognak átmenni stb.» Lásd *Suarez,* De ult. fin. hom., disp. 14. Sect. 1.

[2] E helyütt azt kérdezik a hittudósok, *honnan* származik a boldogságnak ezen örökkévalósága és változhatatlansága, vagyis mi ennek az oka? vajjon a mennyei boldogság már magában birja-e ennek az okát; vagy ellenkezőleg Isten akaratában gyökerezik az, hogy a boldogság örökkévaló; vajjon tehát az tényleg *belsőleg, vagy pedig külsőleg örökkétartó boldogság-e?* (Ab intrinseco, ab extrinseco.)

A hittudósok ebben nem értenek egyet. *Scotus* és a követői azt állítják, hogy *külsőleg*, azaz Isten akaratából örökkévaló; sz. *Tamás* pedig másokkal együtt, nemkülönben a hittudósok majdnem mind egyhangúlag azt vallják, hogy a mennyei boldogság *már természeténél fogva bensőleg* örökkévaló.

A *romlandó* és *romolhatatlan*, vagyis az *örökös* és *nem örökkétartó háromféle ok*-ból származhatik: 1. benső ok, ezen szempontból nevezünk valamit bensőleg *romlandónak*, ha önmagában, ha saját természetében hordja a szétoszlás és rothatagság elemeit. 2. Külső, teremtett ok, amely szempontból mondunk valamit romlandónak, ha azt bármily természeti működő ok lerontani, vagy megsemmisíteni képes. 3. Végre a nem teremtett ok, vagyis Isten.

Már pedig amit *természete szerint örökkévalónak, bensőleg romolhatatlannak* nevezünk, az a romlandóságnak mindennemű benső okát kizárja, nemkülönben minden teremtett okot, amely által megsemmisíthető. Ha pedig ezt Istennel hozzuk vonatkozásba a nem-teremtett okkal: különbséget kell tennünk Istennek *közönséges* és *föltétlen* (ordinaria, absoluto) hatalma között. Hogy valamit a saját természete szerint mondhassunk romolhatatlannak, szükséges, hogy Isten azt közönséges rendes hatalmánál fogva ne pusztíthassa el; mert a romolhatatlanság kétségtelenül kizárja a romlandóságnak minden benső okát; és Isten az ő rendelő hatalmával a dolgoknak saját természete és követelménye

Hitcikkely.

466. Tételünk hitcikkely; *az apostoli* hitágazatban ugyanis ezt valljuk: «Hiszek . . . és az örök életet», amihez a *Római káté* (P. 1. c. 13. n. 2.) ezt jegyzi meg: E szavak: «az örök életet» nem anynyira azon életnek örökkévalóságát jelentik, amelyben az ördögök

és a gonosz emberek is részesülnek, hanem inkább az örökkévalóságban azon boldogságot, mely az üdvözültek óhaját betölti. És, *XII. Benedek*, «*Benedictus Deus*» kezdetű rendeletében ezt mondja: «Apostoli tekintélyünkkel megállapítjuk ... hogy, miután ezekben ilyen szemléltető és színről-színre való látás megkezdődött, illetőleg kezdetét vette, ugyanazon látás és élvezés a mondott látás és élvezésnek minden, bárminemű megszakítása és megcsonkítása nélkül folytatólagosan tovább létezik és fog is létezni az utolsó ítéletig és innen mindörökké.»

Bizonyitás. 467. A *Szentírást* illetőleg hivatkozom az *ó-szövetségből* a *Bölcs.* 5., 16-ra: «Az igazak pedig örökké élnek»; az *új-szövetségből Máté* 25., 46.-ra, ahol maga Krisztus Urunk erősíti: «az igazak mennek az örök életre»; és *Máté* 6., 20.-ra, ahol azt állítja, hogy a mennyei javakat semmi veszély nem fenyegeti, mondván: «Gyűjtsetek magatoknak kincseket az égben, hol sem a rozsda és moly meg nem emészti, és hol sem a tolvajok ki nem ássák és el nem lopják.»[1] Ugyanazt fejezik ki az *Apostolok*, kik a mennyei boldogságot a dicsőség hervadhatatlan koszorújának mondják (I. *Pét.* 5., 4.): hervadhatatlan koszorúnak (I. *Kor.* 9., 25.); örömnek, melyet az üdvözültektől senki sem vihet el (*Ján.* 16., 22.); teendő kegyelemnek (I. *Pét.* 1., 10.); a dicsőség

szerint cselekszik. Ha pedig Isten föltétlen hatalmáról van szó, egy teremtményt se nevezhetünk romolhatatlannak, mivel Isten föltétlen hatalmával mindent szétrombolhat és megsemmisít.

A boldogságot tehát természeténél fogva mondjuk örökkévalónak, a mennyiben nincs benne a romlandóság semminemű benső oka — amennyiben nincs teremtett ok, amely azt szétrombolhatná — mert még Isten se rombolhatja szét azt rendes hatalmával, — jóllehet erre föltétlen hatalmával képes. — *Mazzella*, De Deo creante, 1211. s köv. 1717.

De esetleg azt mondhatná valaki: Ha Isten *föltétlen hatalmával* megronthatja a boldogságot, úgy ez nem *föltétlenül* romolhatatlan, egy szent *föltétlenül* biztos boldogságának örökkévalóságáról; nem tudja ugyanis, vajjon Isten nem akarja-e őt föltétlen hatalmával megfosztani attól. Ha pedig a szent sohasem lehet biztos boldogságának örökkévalóságáról, igazán boldog nem lehet soha.

Válasz: Még ha Isten *föltétlen hatalmával* cselekedhetnék is a boldogság természetes követelménye ellen, mindazonáltal ha ő megígérte, hogy nem fog az ellen cselekedni, ez épen az által lehetetlenné válik: mert Isten hű és igazságos és nem jöhet önönmagával ellenkezésbe. De a kinyilatkoztatásból a leghatározottabban tudjuk, hogy Isten az örökkétartó boldogságot megígérte, tehát ... V. ö. *Mazzella bibornok*, i. h. 1214. s k. old. 1717.

[1] V. ö. *Ján.* 10., 28.; 13. 22.; Jel. Könyve 3. 12.

mód felett örökkévaló nagyságának (II. *Kor* 4., 17.); örökkévaló országnak (II. *Pét.* 1., 11.); nevezik azt. Sz. *Pál* pedig *I. Tesszal.* (4., 16.-ban ezt vallja: «És így mindenkor az Úrral leszünk.»

A *szentatyákat* illetőleg *aranyszájú* sz. *Jánosnak*[1] ezen szavaira hivatkozom: «Fontold meg, mily nagy valami az, hogy a lélek, amidőn oda (az égbe) távozik, többé nem kell félnie, hogy azon javaknak valaha vége lesz vagy hogy azok megromlanak, sőt megfognak nagyobbodni és ők oly életet nyernek, melynek nincs vége, mely minden veszélytől és a léleknek minden betegségétől, nemkülönben a gondoktól ment, mely telve van a lélek örömeivel és elsorolhatatlan boldogságokkal!» Hasonlóképen ír sz. *Ágoston* is:[2] «Ő (az Isten) lesz végcélja vágyainknak, kit mindig látni, gőgösség nélkül szeretni, minden fáradság nélkül dicsérni fogunk»; és kevéssel előbb:[3] «Akkor ... teljes, biztos, csöndes és örökkévaló a boldogság.»

Ezen igazságot a *kőemlékeken* is kifejezve találjuk és pedig számtalan *síriraton* és *képen*. Ezek egyikét-másikát fölsorolom: a legrégibb temetőkben, pl. sz. *Ágnesnek*, sz. *Callistnak* sírjain ezen síriratok olvashatók: «Agape vib (v) es in Eternum», továbbá «Dioscore vib(v)e in eterno»; azután: «Vivas in eterno».[4] Más helyütt ezt találjuk:[5] «Aeternum vivatis in Christo»; ismét másutt:[6] «Vivit in aeternum nullum moritura per aevum»; «Aeternum vivatis in XPO.» (Christo).[7] Senki sem kételkedik azon, hogy itt e szó «*örök*» a tulajdonképeni, vagyis a *végnélkül való tartósság* értelmében kell venni.

[1] Hom. 6. in Hebr. n. 4. M. gör. sor. 63. k. 60. old.

[2] Civ. Dei l. 22. c. 30. n. 1. M. 41. k. 802. old.

[3] Ugyanott n. 1. M. 61. 801. old. A *szentatyáknak* több nyilatkozatát olvasd M. 220. k. 214. s köv. old.

[4] V. ö. *aranyszáju* sz. *Pétert* is, Serm. 131. M. t. 52. p. 560.; Serm. 83. M. 52. k. 435. old., sz. *Bernátot*, Serm. 16. de Diversis, Serm. de triplici bonorum genere, n. 7. M. 183. k. 582. old.

V. ö. *Kraus*, Realencycl., II. k. 15. old.; továbbá *ugyanattól* Rom. Sott. p. 419. és másutt; *Rossi*, Inscript. l. s k. old. Az idézett latin szövegek fordítása: «Agape, élj örökké!»; «Élj örökké!»; «Dioscorus élj örökké!»

[5] *Le Blant*-nál, Inscr. chrét. de la Gaule, I. 64. és másutt. Lefordítva: «Éljetek örökké Krisztusban!»

[6] V. ö. *Zaccaria*, Inscript. christ., c. M. Curs. Theol. 18. k. 385. old. Lefordítva: «Örökké él és soha meg nem hal!»

[7] Bizonyos *francia* síremléken *Le Blant*-nál, I. 64.: «Éljetek örökké Krisztusban!»

Hogy a képekre is tekintettel legyünk, ezt nagyon sok *jelkép* eléggé világosan igazolja, melyek a legrégibb időktől fogva az egyes temetők és templomok vezetőinek őrködése és kezdeményezése alatt készültek el. Ezen számtalan jelkép közül legyen elég csak kettőre: a *pávára* és a *hajóra* hivatkoznom.

A *hajó.* Ezen jelképet az első századokban a leggyakrabban használták képeken, síriratokon, koporsókon, aranyozott üvegeken stb. Ámbár a hajóval már a legrégibb időben és manapság is a katholikus egyházat szokás jelképezni, mégis van sok olyan kép, melyen a Szentírás alapján (Péld. 31. 14., Bölcs. 5. 10) a hajó vagy hajózás az emberi életet; a tengeri út (vagyis a mostani élet ellentétben a jövő élettel, a földi élet az örökkévalóval) és *a hajónak a révparton kikötése, a jövő életre való szerencsés megérkezést, az útnak szerencsés befejezését és az örökkétartó legszerencsésebb sorsot* jelképezik; pl. bizonyos *Faustinianának* sírkőemlékén sz. *Priscilla* temetőjében; továbbá *Ostrianus*[1] temetőjében. A *hajót* mindig más jelképekkel szokták összekapcsolni, hogy ez által ennek jelentését jobban megvilágosítsák; ilyen: a *torony*, mely a hajózóknak világít stb.;[2] a *galamb*, mely csőrében olajágat hord;[3] ezek által azt akarták kifejezni, hogy a megholt — a *szentatyák*, de különösen *aranyszájú* sz. *János* szerint — a révpartot szerencsésen elérte, az örök boldogság révét, ahol többé nem kell félni hajótöréstől.

A *páva* a régi emlékekben a leggyakrabban használatos,[4] gyakran mint egyszerű ékítmény, de nem ritkán a szentatyák tanácsa szerint, mint a föltámadás jelképe, amint erről már az előző kötetben beszéltünk. A pávát az örök élet jelképeül is használták, különösen, ha a négy évszaknak, u. m. a télnek, a tavasznak, a nyárnak és az ősznek jelképével kapcsolták

[1] Ehhez hasonló síriratokat olvashatsz *Kraus*-nál, Realencycl., II. k. 730. old.

[2] V. ö. *Garrucci*, Storia, I. k. 486. f. 20.

[3] V. ö. *Rossi*, Rom. Sott., t. 2. tav. 49. 26.; *Kraus*, i. h. Különben a csőrében olajágat tartó *galambot* gyakran használják az örök béke jelképeül is az Én. Ének. 2. 10. alapján: «Kelj föl én galambom és jőjj.» V. ö. *Kraus*, i. h. 820. old.

[4] Pl. Sz. *Kalliszt* síremlékén (v. ö. *Rossi*, Rom. Sott., 2. k. 18. f.); *keresztelő* sz. *János* milanói oratoriumában (v. ö. *Garrucci*, Stor. tav. 239.).

össze.[1] Hogy minél könnyebben megérthessük, hogy itt az örök életről van szó, a pávához igen gyakran más jelképeket is adtak, pl. a feje fölé *koronát*, vagy karmai közé *olajágat*, hogy ez által nyilvánvalóvá legyen, hogy a meghalt földi életében üdvének ellenségeit legyőzte, és amennyiben a győzelem és dicsőség jelvényét fogja örökké viselni.[2]

[1] V. ö. sz. *Kallisztnak (Garrucci*, Storia, 2. k. 2. r. 21. f.; *Kraus*, Realencycl., 2. k. 3. old. azon képét, amelyen a jó pásztor látható, emberi alakokkal körülvéve, melyek a négy évszakot jelképezik; épúgy sz. *Pontian* temetőjének képét (*Garrucci*, Storia, 2. k. 98. old. 88. f.; *Kraus*, i. h.); továbbá a sz. *Január* temetőjében levő képet Nápolyban (*Garrucci*, Storia, 104. f.; *Kraus*, i. h. 615. old.)

[2] *Kraus*-nál, Realencykl., II. k. 616. old.

Már fönnebb mondottam, hogy a legrégibb temetőkben nagyon sok hasonló jelképpel találkozhatunk. E kérdést már tárgyaltam bár nagyon rövidesen; legyen szabad azért e helyütt egyetmást e tárgyat illetőleg elmondanom s a már mondottakat kiegészítenem. A mennyei örömnek, az örökkétartó boldogságnak, vagyis mint sz. *Péter* apostol (Lev. 5. 4.) mondja, a hervadhatatlan koszorúnak jelvénye volt a *korona (koszorú).* Már fönnebb kifejtettem, hogy sz. *Pál* apostol (I. Kor. 9. 24—27.) a rómaiak küzdőterén szokásos küzdelmeket a lelki tusakodás jelképeül használta, mely által a keresztények az örökkétartó boldogság jutalmát érdemlik ki maguknak. «Mindnyájan futnak ugyan, de egy nyeri el a jutalmat», mondja az *apostol*; kik a tusakodásban vannak, mindentől tartózkodnak, «hogy a hervatag koszorút elnyerjék; mi pedig a hervadhatatlant.» Az *apostol* ugyanis dicséri a *galatákat*, hogy «jól futottak»; és önmagáról (II. Timót. 4. 7. 8.) azt mondja, hogy jó harcot harcoltam, a futást elvégeztem; végezetre eltétetett nekem az igazság koronája, melyet megad nekem az igaz bíró ἀγωνοθέτης.

Azon időkben, amikor a keresztényeket minden oldalról borzasztó veszélyek fenyegették és naponkint a legdühösebb üldöztetéseknek kitéve kínokat kellett kiállaniok, mindenesetre nagy bátorságra volt szükségük, nehogy ellenéik erős rohamai győzedelmeskedjenek rajtuk; szükséges volt ezért ismételt és ismételt ízben szemeik elé tárni azon örök jutalmat, melyet Isten azok számára készített, kik a legvégsőig kitartottak. Amiért a legrégibb *szentatyák* is gyakran használták ezt a jelképet különösen azokról, kik a legelkeseredettebb küzdelem, t. i. a fájdalmas vértanuság által érdemelték ki maguk számára a győzelem koronáját. Amit *Tertullián* mondott, ugyanezt találjuk a legrégibb *sírföliratokban* is kifejezve; pl. sz. *Zozima* vértanúnak (de Rossi, Bull., 1865.» 47.) sírirata így hangzik: «Örül, mert érdemeiért veled, ó Pál, jutalomban részesül, mert elnyerte a halál megtiprásával kiérdemelt koronát.» Hasonlóképen a koporsókra vésett *dombormüvekkel* gyakran azt az igazságot akarták kifejezni a keresztény *művészek*: annak, aki jó harcot harcolt, az igaz bíró (ἀγωνοθέτης) a győzelemnek hervadhatatlan koronáját nyujtja. Olvasd hasonló képekről a legrégibb korból *Kraus*-nál, Realencycl., I. K. 334. s köv. old.

Ami az *ész* szavát illeti, már most meg kell jegyeznünk, hogy ezen igazságot is inkább a hit tekintélyébe kell ajánlanunk, mint az emberi elme pártfogásába. Azonban az ész is leszármaz-

Kissé másképen fejezik ki ugyanezen fogalmat azon gyakran előforduló képek, melyek Krisztust és a mennyei Atyát nem mint αγωνοθέτης-t, versenybírót, tehát nem mint igaz bírót tüntetik föl, ki a jól küzdőnek a jutalmat nyujtja; hanem amelyek ugyanezt fejezik ki vagy egy a levegőben megjelenő és a koronát nyujtó kéz (Isten keze) által vagy az üdvözítő által, ki koronákat osztogat. Sz. *Pontian* temetőjének egyik képén Krisztus látható, ki sz. *Abdon* és *Sennen* vértanuknak fejére koszorukat tesz; továbbá sz. *Sebestyén* temetőjében a síron ugyanezt láthatjuk ugyanezen sz. vértanu feje körül. V. ö. *Kraus*, i. h. 335. old. Épúgy egy képen, melyről *Garrucci* (Vetri 22. 1.) tesz említést, sz. *Ágnest* láthatjuk imádkozva, két galamb között, amelyek mindenike koronát visz neki; egyik a *szűzek*, másik a *vértanuk* koronácskáját; sz. *Prudentius* (Peristeph. 14. 7. M. t. 60. p. 281.) szerint:

«Kettös korona jutott a vértanunak;
Az egyik a büntöl megsérthetetlen szüznek;
A másik a szabad halál dicsöségének.»

Hogy a keresztény igazság az üdvözültek által a világ fölött nyert győzelmet, nem annyira azok szenvedéseinek, mint inkább az isteni kegyelem erejének tulajdonították, ezt leginkább azon legrégibb képek fejezik ki, melyek a *Jel. könyvének* 4. 4. és 10. eszméjét jelenítik meg előttünk a huszonnégy vénről, kik koronájukat a bárány előtt leteszik. Ide tartozik még az a jelképezés, melyet a *laterani muzeumban* bizonyos sír fölött szemlélhetünk, ahol az üdvözültek bárányok alakjában vannak lefestve, amint koronájukat szájukban tartják és két férfihoz közelednek, akik őket nyájasan fogadják és a paradicsomba vezetik.

A mennyei örömök örökkévalóságát gyakran a *világosság* is jelképezi. Az ég világossággal és örömmel van tele, miként ez *Probus* tartományi elöljáró síriratán olvasható (*Bosie*-nál, 49. old.): «Temetésednek világossága, Krisztus neked újabb fényben jelent meg.» Az egyház híveire a következő szavakkal kéri ezt a világosságot: «Az örök világosság fényeskedjék neki»; vagy: «Add meg nekik a világosságod helyét» (Sacram. *Gelas.*, Murat-nál, Lis. Róm. vet. I. coll. 747.) «a világ fényességét», a «világosság helyét» (Murat. i. h. 760.), «Nyujtsd, ó Uram, szolgád lelkének . . . hogy a halál kötelékéből kiszabadulva, az örök világosságot bírhassa.» (Murat. i. h. 433.) Az örök világosságot esdik le egymásra maguk a *hivők* Istentől. Sz. *Perpetua* testvérét Dinokratest elragadtatásában először börtönben látja, a fájdalmak és a sötétség helyén (*Ruinart*, a Act. sinc. p. 110.). Egyik vértanúnak síriratán (*Mai*, Collect. Vat. I. p. 450.) ez olvasható: «Az örök világosság neked, ó Timotheus, Krisztusban» (monogramm által kifejezve). Több hasonló *feliratot* olvashattunk *Kraus*-nál, i. h. 2. k. 202. old. Ugyanezt találjuk a keresztény képírók által készített képeken is gyakran kifejezve. Ide tartozik *Calevius* sírjára vésett kép is, amelyről már fönnebb szóltunk. Több jelképet találhatunk azon képen is, amelyek között

tatja a boldogság örökkévalóságát és pedig 1. abból, mert a mennyei boldogságnak — miként ezt már kimutattuk — tökéletes boldogságnak kell lennie; 2. mert Isten színről-színre való látásában (és birásában) áll.

Mert *tökéletes boldogság*. A tökéletes boldogságnak az ember vágyait teljesen ki kell elégítenie és abból minden rosszat kizárnia, de ha a boldogság el lenne veszthető, nem elégíthetné ki teljesen az ember vágyait, vagy nem zárna ki abból minden rosszat. Az ember ugyanis természetszerűleg kivánja megtartani a jót, amelylyel bir és bizonyos akar lenni afelől, hogy az mindig birtokában marad; máskülönben annak bekövetkezendő elvesztése fölötti félelme és fájdalma zavarná boldogságát.[1]

Mert a mennyei boldogság *Istennek színről-színre való látásában* áll. Istennek színről-színre való látását az üdvözült sem saját akaratából, sem Isten akaratából való megvonás, sem más valakinek cselekvése által nem veszítheti el. Nem magának *az Üdvözültnek saját akaratából.* Istennek színről-színre való látása ugyanis, mivel a legfőbb jó, a lelket teljesen kielégíti[2] a

a *hal* és a *gyertyatartó* is látható. Ahol azt az isteni halat az ΙΧΘΥΣ-t jelenti, (jelképileg Ἰησοῦς Χριστόϑες εοῦ ὑιὸς σωτὴρ), amelyet más sírfölírás (pl. *Pektor* jeles sírirata sz. *Péter* temetőjében — Autun — tőszomszédságában) φῶς ϑανόντων-nak, «a holtak világosságá»-nak, amelyről a *taurinai* sz. *Maximus* (in natal. ss. Tauric. Alm. M. 57. k. 428. old.) ezt mondja: «Hogy bennünket, míg tőlük (a Szentektől) a pokol fél, a büntetés ne érjen, *míg őket Krisztus megvilágítja*, előttünk is szétoszoljon a sötétség fátyola.»

Ide tartoznak végre azon képek, melyek az örökkétartó mennyei örömöket a «*ház*» jelképével tüntetik föl, vonatkozással az *Apostol* szavaira 2. Kor. 5. 1.: «οικία ἀχειροποίητος αἰώνιος ἐν τοις ουρανοις» — «nem kézzel állított, hanem örökkévaló ház a mennyekben»; továbbá a «*szőlőfürtök*» jelképével, melyeket két férfi a vállán visz és amelyből a galambok táplálkoznak, vonatkozással a *Num.* 24-re; végre a «*csillagok*» stb. jelképére. Hasonló képeket láthatsz *Krausnál*, «Realencycl.» 1. k. 652. s köv. old.; 793., 983. old.

[1] V. ö. sz. *Ágoston*, Civ. Dei 1. 12. c. 20. n. 1. és 2. M. 41. k. 369. s köv. old.; továbbá sz. *Tamás*, Summ. Theol., P. 1. 2. qu. 5. a. 4.; *Gotti*, Theol. Schol., 2. k. 30. old. (in s. *Thom.* 1. 2. tract. I. de ultimo fide, qu. 2. dub. 7. §. 2.

[2] Sz. *Tamás*, Summ. Theol., P. 1. 2. qu. 5. a. 4. így ír: «Az isten lényegének színről-színre való látása a lelket minden jóval eltölti, mert összefűzi a teljes jóságnak forrásával . . . .» Hasonlóképen nincs semmiféle alkalmatlansággal összekötve, mert a bölcseség szemléléséről mondja a Szentírás (*Bölcs.* 8. 16.): «*Nincs keserűség az ő társaságában, nincs unalom a vele lakásban.*» Ebből tehát kitűnik, hogy az Üdvözült *saját akaratából* nem hagyhatja el a boldogságot. *Bautz* pedig (Himmel, 5. old.) ezeket írja: «Az ember

16. *Zsolt.* 15. v. szerint: «Megelégszem, mikor meg fog jelenni a te dicsőséged»; és a *Bölcs.* 7. 11. szerint: «És vele egyetemben jött minden jó nekem» (vagyis a Bölcseségnek szemlélése által). *Sem Isten akaratából való megvonás által.* Mert Isten — miként

természetszerű szükségességgel szereti boldogságát. Ha tehát elérte a legfőbb jót, és ha azt saját egyedüli igaz legfőbb javául ismerte föl, akkor csalódásról, elpárolásról már szó se lehet többé. Mert természetszerű szükségességgel szereti akkor az akarat valamint a boldogságot, úgy annak forrását is. Csakis azon egyes tények maradnak az akarat szabadságában, melyek által a lélek a legfőbb jó iránt való ragaszkodást tünteti föl, t. i. ennek módja és benső tökéletességi foka.»

Szükséges egynémely *ellenvetésre* is válaszolnunk, melyeket ellenfeleink erre vonatkozólag emelnek.

Az *észelvűek (rationalisták),* mint *Michaelis,* Dogm., 203. §.; *Reinhard,* Dogm., 687. old.; *Strauss,* Glaubenslehre, 2. 675. s köv. old. (v. ö. *Hettinger,* Ker. véd., 4. k. 2. f.) azt állítják, hogy Istennek színről-színre való látása, amennyiben folyton ugyanaz és a boldogság, amelyben soha sincs előrehaladás, végre undort és megcsömörlést eredményez. De, *így válaszolunk erre,* Istennek színről-színre való látása sohasem *okozhat megcsömörlést,* mivel Istennek színről-szlnre való látása nem más, mint Istennek tiszta és közvetetlen, de nem *fölfogó* (comprehensiv) megismerése, úgy, hogy az isteni lényeg annak fönsége és fölfoghatatlansága miatt folyton a legfőbb csodálat és a legnagyobb gyönyör tárgya marad. Sz. *Tamás* (Contra Gent., l. 3. c. 62.) így ír: «Semmi se lehet unalmat keltő, amit csodálattal szemlélünk, mert ameddig az a csodálat tárgyát képezi, mindaddig kívánatos marad. Isten lényegét azonban minden teremtett elme folyton csodálattal szemléli, amennyiben egy sem képes ezen lényeget fölfogni. Tehát lehetetlen, hogy az értelmes állag ezen szemlélést megútálja; és így lehetetlen az is, hogy valaki saját akaratából álljon el ezen szemléléstől.» Továbbá az undor, a csömör nem ritkán onnan eredhet, ha huzamosabb elfoglaltságból az erők meggyöngülnek és elcsigázódnak, sőt el is pusztulnak. De az isteni lényeg, mely az értelmi erőknek tárgya, nem pusztítja el az értelmet, hanem inkább tökéletesítik azt. V. ö. *Bautz,* Der Himmel, 111. s köv. old.

Különben tévednek az *észelvűek (a rationalisták),* ha azt állítják, hogy a boldogságban nincs az egyház tanítása szerint semmiféle haladás. Sőt ellenkezőleg: nemcsak lehetséges, de van is *az Üdvözültek megismerő képességében bizonyos előrehaladás.* Ugyanis, amint a boldogító látásnak *másodrendű* tárgyáról beszélvén, már megjegyeztük, az Üdvözültek, jóllehet közvetetlenül szemlélik Istent és mindazt, ami *alakilag benne* van, jóllehet az Igében megtudják a teremtményekről mindazokat, amelyek reájuk vonatkoznak és melyet tudni észszerűen kívánnak és melyeknek megismerése által az ő boldogságuk előmozdítható: mégis szükségképen nem ismernek meg mindent, amit Isten tesz és elhatározott, nem minden isteni rendeletet és titkot azoknak minden körülményei szerint; nem ismernek meg végre minden elmúlt dolgot, minden jövendőt és jelenvalót és nem minden lehetőt. *Billuart,* De Deo, diss. 4. a. 10. §. 2. ezt írja: «Szükségtelen, hogy a szentek lássák azokat a titkokat

azt már fönnebb láttuk — az örök boldogságot megigérte; tehát hűsége és igazságossága érdekében kell, hogy szavának ura legyen. *Sem más valakinek erőszakoskodása vagy cselekvése által,* mert az Istennel egyesült elme minden cselekvő fölé emel-

a helynek és időnek minden körülményei szerint. Ez az ítélet napjáról bizonyos, mert Krisztus szerint ezt az angyalok se tudják és a megtestesülésnek idejéről és sok más körülményeiről, melyeket az angyalok is csak idő multával ismertek meg; jóllehet azokat lényegében azonnal megismerték . . . És nem is szükséges hogy lássanak minden egyedet, amelyben ezek a titkok és a kegyelem rendje, ha többen vannak, beteljesednek.» Mondottuk, hogy a Szentek mindent látnak ugyan Istenben a teremtményekre vonatkozólag, amelyek reájuk vonatkoznak és melyeknek megismerése által az ő boldogságuk is előmozdítható. De bizonyára léteznek oly tárgyak is, melyeknek megismerése már eleve és önmagától nem mozdítja elő valakinek boldogságát és melyeknek megismerését az Üdvözült már eleve sem kívánja: de amelyet azután megismerni óhajt. Ki mondaná pl. hogy a Szentek mindazon könyörgéseket, melyeket az idők folyama alatt hozzájok intéznek, már azon időtől fogva, amikor az égbe szálltak, tudni akarják? Elegendő ugyanis, ha azokat abban a pillanatban megismerik, amikor hozzájuk intézik. Mindezekből világos, hogy a boldogságban is van tere az előrehaladásnak a megismerést illetőleg.

Miként azt a hittudósok majdnem mind egyhangúlag vallják, mindazokra nézve, miket az Üdvözültek Istenben és az Igében szemlélnek, nem létezik semminemű előrehaladás, semminemű változás. Sz. *Tamás* «Contra Gentes» l. 3. c. 60. ezeket mondja: «Az értelem tehát, szemlélvén az Isteni lényeget, nem indul az egyik megérthetőtől a másikhoz. Mindazt tehát, amit ezen szemlélés által megismer, tényleg egyszerre ismeri meg.» (V. ö. *Bautz* «Himmel» 110. s köv. old.) Az Üdvözültek, amikor a mennybe lépnek és azután is mindörökké magát az Istent és mindazt, ami *alakilag* hozzátartozik és mindent (ami boldogságukhoz már kezdettől fogva tartozik), miket az igében a teremtményekről megismernek, tisztán, megszakítás, megzavarás nélkül szemlélik. E részről tehát nincs a megismerésben semminemű előrehaladás. De léteznek mégis más útak-módok, melyek által a Üdvözöltek, akik *most* vannak a mennyben, azon dolgoknak, amelyeket nem ismernek, ismeretét megszerezhetik; t. i. Isten különös kinyilatkoztatása által, azon lelkek elbeszélése által, kik e földről naponkint költöznek hozzájok, vagy az őrző angyaloknak elbeszélése által, kik e földön tartózkodnak, stb. Sz. *Tamás* így ír: «Summ. Theol.» P. 1. qu. 89. a. 8. ad 1.: «A megholtak lelkei megismerhetik . . . . az élőknek tetteit . . . . vagy azoknak lelkei által, kik innen hozzájuk költöznek, vagy az Angyalok, vagy az ördögök, vagy Isten lelkének kinyilatkoztatása által, miként ezt *Ágoston* abban a könyvben (de cura pro mort. agenda c. 15.) írja.» V. ö. *Bautz,* i. h. 113. s köv old. Az *utolsó ítélet napja után* azonban, amikor a földieknek kifejlődése és átváltozása be lesz fejezve, fönmarad, hogy más egyébről hallgassak, Isten kinyilatkoztatásának ezen különleges útja-módja, amelyet már jeleztünk.

Legyen szabad hozzáadnunk, miket *Hettinger* «Ker. Véd.» c. művének 4. k. 3. f. 268., 269. old. így fejez ki: «Igenis, ott lesz haladás, de nem olyan,

kedik; tehát egy cselekvő se képes őt ezen egyesüléstől elválasztani. Ha tehát sz. *Pál* (Róm. 8, 35.) még életében ezt mondhatta: «Ki szakaszt el tehát minket Krisztus szeretetétől? háborúság-e? szorongatás-e? éhség-e? mezítelenség-e? veszedelem-e? üldözés-e? fegyver-e?» Mennyivel inkább fogják ezt majd az üdvözült lelkek mondani, kiknek semmitől sem kell félniök?

Gyakorlati tanulság.

468. Hallottuk, hogy az utolsó itélet és a világ megsemmisülése után semmi más sem lesz, csakis az *örökkévalóság.* De mi az *örökkévaló?* Soha meg nem szakadó és folyton önmagában megálló *tartósság*, olyas valami, ami sohasem múlik el, vagy soha sem fog elmúlni. Tízezer év elmúltával — hogy úgy mondjam — újabb százezer fűződik az előbbihez, ezek elmultával ismét annyiszor száz meg százezer billió, ahány csillag az égen ragyog, ahány fövényszem alkotja a tenger medrét és partját. És az éveknek ezen fölfoghatatlan tartama után, minden újra kezdődik, mintha mi sem történt volna és így folyik ez tovább megszakítás és vég nélkül.

Hallottuk, hogy *kétféle* örökkévalóság van, a legnyomorultabb a pokolban és a legboldogabb a mennyben. «Mennek ezek az örök kínra, az igazak pedig az örök életre.» (*Máté* 25, 46.) Saját kezünkbe van az letéve, hogy míg e földön zarándokolunk, e kettő egyikét válaszszuk. «Az ember elmegyen örökkévaló házába» (Prédik. 12, 5.); «Amit az ember vet, azt fogja aratni is.» (Galat. 6. 8.) «Aki testében vet, testéből aratja majd a

mint e földi életben, szegénységből gazdagságba, nyomorúságból szerencsébe, éjből világosságba; az előhaladás lesz életből életbe, szeretetből szeretetbe, örömből örömbe, dicsőségből dicsőségbe, világosságból világosságba. Istenből Istenbe. Isten, a világosság, szeretet, öröm, élet örök, mérhetetlen Oceánja lesz az Üdvözültek boldogsága — ez az örökös mozgás titka a nyugalomban, ez a haladás a már elért cél mellett is. Folyvást oktatja őket az Isten és mindig tanulnak; mert az ő gazdagságainak nincs határa és bölcsesége végtelen; ez egy előhaladás az örökkévalóságból az örekkévalóságba. A földi életben munka és nyugalom, iparkodás és birtok, mint ellentétek kizárják egymást; az égben mindez egy lesz; mindig kivánkoznak és mindig kielégítést nyernek, mindig törekszenek valami után és mindig bírják azt; mindig boldogok a *jelenben* és mindig azok a *jövőben*».

veszedelmet is; aki pedig lélekben vet, lélekből aratja az örök életet.»

Mi következik ezekből?

Ne csüggjünk a mulandókon, hanem keressük az örökkévalót; hogy az ideiglenesektől az örökkévalókra, az emberiektől az isteniekre fordítsuk teljes figyelmünket és minden gondunkat. «Meg kell fontolnunk, kedves Atyámfiai,[1] és jól meggondolnunk, hogy e világról lemondtunk és benne csakis ideiglenesen, mint vendégek és zarándokok tartózkodunk». «Az örökkévalók után epedő a mulandóktól undorodik».[2]

469. Önmagunk is gyakran *emlékezzünk meg*, de másokat is szünet nélkül figyelmeztessünk: hogy *a pokol büntetései* soha sem fognak véget érni; semmi sem alkalmasabb ugyanis arra, hogy önmagunkat a bűntől sértetlenül megőrizzük és másokat, különösen a bűnösöket[3] a magábatérésre bírjuk, mint a pokol *örökkévalóságának* gyakori emlékezete. Szálljunk le mi magunk és másokat is oktassunk, hogy t. i. a büntetések örökkévalóságának gyakori fontolgatása által a pokolba, mintegy az életben leszálljanak, nehogy valamikor haláluk után, oda csakugyan leszállani legyenek kénytelenek! És valóban, ki volna oly érzéketlen és megátalkodott, hogy nem irtóznék és rettegne, ha megtudja, hogy a testnek múlékony káprázatával az örök kínokat vásárolja meg? ha szorgalmasan arra ügyel és szünet nélkül arra vigyáz, mily csekélyek, semmitmondók, vagyis mily pillanatnyiak a testnek mindazon gyönyörei, amelyek elfognak múlni és mily kegyetlenek és irtózatosak azon örök kínok, amelyeknek végök nem lesz, de nem is lehet.

Elménkben forgassuk gyakran azt, hogy *milyen büntetések* várnak a gonoszokra? A veszteség büntetése: meg lesznek fosztva Istennek színről-színre való boldogító látásától, szám-

[1] Sz. *Cyprián*, De mortal. in fine, c. 26. 2. M. 4. k. 623. s köv. old.

[2] Sz. *Bernát*, Epist. 111. n. 3. M. 182. k. 255. old.

[3] Igaz, hogy a jámbor, istenfélő embert, aki aggályos lelkületű, a pokol örökkévalóságától való rettegés lesújtja és az Isten bőkezűsége folytán reá váró mennyei örömöknek őt föl kell bátorítaniok; de mégis jelenítsük meg csak élénken és gyakran a pokol örökkétartó gyötrelmeit, hogy azokat a világias és állati lelkeket, kik a világi gyönyörök és szenvedélyekbe merültek el, kik alig-alig ismerik meg, amik Istenéi, és azért nem vonzódnak egykönnyen a mennyei dolgok szeretete után, ezeket megrendithessük.

űzve lesznek a dicsőséges társadalom kedvteléseitől; összes szeretteiktől el lesznek választva, minden valódi jótól és örömtől meg lesznek fosztva. Az *érzéki* büntetések: a tűznek égő lángja, a lelkiismeretnek mardosó férge, a lélek vaksága, a testnek örökös harca a lélekkel és viszont; az összes gonoszok társasága, mások kínjainak szemlélése, melylyel Isten a gonoszokat elárasztja; a 10. zsoltár 7. v. szerint: «Hullat a bűnösökre» (*hullat*: ezt a zsoltáros a kínok számtalan válfaja miatt mondja, amelyet Isten reájok bocsát), azoknak meg nem szűnése és a gonoszoknak ebből eredő legnagyobb kétségbeesése. Valamint a szenteknek tökéletes boldogsága miatt semmi se lesz bennök, ami nem lenne az örömnek tárgya és oka: épúgy mi sem lesz az elkárhozottakban ami nem lenne számukra a szomorúság tárgya és oka; és semmi sem fog hiányozni abból, ami a szomorúsághoz tartozik, hogy az ő nyomorúságuk tökéletes legyen.[1]

És mindezek örökké fognak tartani! Örökkévaló lesz az *elkárhozott* maga is — «keresik az emberek a halált, de nem találják; kivánnak meghalni és elfut tőlük a halál». (Jel. Könyve 9. 6.) Örökkévaló lesz a *börtön*, t. i. pokol; örökkévaló lesz a *tűz*, amely «kiolthatatlan»; amely égeti ugyan, de nem emészti föl a gonoszt; örökkévaló maga a *féreg* is, amely lelkiismeretén fog rágódni, mert «a féreg meg nem hal» (Márk. 9, 44.) stb.

Imádkozzunk a zsoltárossal:[2] «Uram! ne feddj meg engem búsulásodban és haragodban ne dorgálj meg engem, Könyörülj rajtam, Uram! mert erőtlen vagyok.» (Zsolt. 2, 3.)

Könyörögjük hathatósan:

«Lángokkal ne égjek,
Általad, Szűz legyek védve
Az itélet napján.»[3]

A legnagyobb hálával legyünk Isten iránt, aki nekünk a pokol örökkévalóságát kinyilatkoztatta; mert — miként *aranyszájú* sz. *János*[4] azt mondja: «ha ő nem fenyegetett volna a pokollal, nem egykönnyen érhetné el valaki a mennyei javakat»;

[1] V. ö. sz. *Tamás* in 4. dist. 50. qu. 2. a. 1. quaestiunc. 4.

[2] V. ö. a *Római zsolozsmakönyvben* az *úrjövet* vasárnapjának Matut. *hymnusát.*

[3] A *hétfájdalmú Szűz* ünnepén a *Landes himnuszából* (*Fekete* vasárnap utáni pénteken).

[4] Ad Stagirum. a daem. vex. l. i. n. 3. M. 47. k. 430. old.

és másutt:[1] «Senki sem jut azok közül a pokolba, aki a poklot szeme előtt tartotta; senki sem kerüli ki azok közül a poklot, aki azt kicsinyelte».

Higyjünk erősen ezen oly nagyfontosságú igazságban; ne hallgassunk az elvetemedett emberekre, vagy a csábító ördögre,[2] aki bensőnkben így szól hozzánk: «Isten nem haragszik örökké és nem is méltatlankodik örökké»; vagy: «nem feledkezik meg, hogy könyörüljön.» Ez ugyanis hamis és hiú föltevés, mert Isten maga, ki a legigazabb, tanítja azt, hogy a pokolból nincs megváltás.

470. *Emlékezzünk* meg magunk is arról, de másokat is szakadatlanul figyelmeztessünk arra, *hogy a boldogság örökké tartó*; semmise nógathat és serkenthet bennünket jobban a jó cselekedetekre és az erény követésére, mint az örök jutalomról való gyakori megemlékezés. «Atyámfiai! annál inkább igyekezzetek» — mondja sz. *Péter* 2. Leo 1. 10. — «hogy a jó cselekedetek által bizonyossá tegyétek hivatástokat, és választatástokat.» És valóban, aki arról megemlékezik, hogy oly igen rövid fáradságnak oly nagy és örökkétartó a jutalma, hogy tökéletes lesz az állapot, amelyben minden jó egyesül, örök, biztos, vál-

[1] Hom. 2. in epist. II. ad Thess. 3. M. gör. sor. 42. k. 477. old.

[2] Ide tartozik, mit sz. *Ágoston* (in Psalm. 73. n. 25. M. 36. k. 945. old.) ír, amidőn annak okát, miért tagadják oly előszeretettel az elvetemült emberek a pokol örökkévalóságát, abba helyezi, mert az ördög hasonló csalárdsággal, miként azt első szüleinkkel tette, ezeknek utódait is elcsábítani törekszik. Azt írja: «Senki se mondja: Nem jő el (az utolsó itélet napja és a gonoszoknak örökös büntetése)... Legyen elég az első ámítás; ha nem birtunk kezdetben megmaradni a parancsok tiszteletében, legalább okuljunk a példán. Lám az első embereknek nem volt példájuk, amin okulhattak volna, mikor Ádámnak ezt mondta az Úr: «*Halállal fogsz meghalni, ha érinted*»; mikor az ellenkező oldalról eljött a kígyó és azt mondja: «*Nem halsz meg halállal*». Hittek a kígyónak, és megvetették Istent; hittek a kigyónak, érintették a tiltott fát; és meghalt az ember. Nemde előbb teljesedett be Isten fenyegetése, mint a kígyó igérete? Igy van ez valóban, ismerjük csak el; ezért halunk meg mindnyájan, ha pedig már tapasztaltuk, legyünk óvatosak. Mert nem szűnik meg most sem a kígyó füleinkbe sugdosni, folyton ezt hangoztatja: «Vajjon csakugyan kárhozatra taszítana az Isten oly nagy tömeget? és oly keveset fog kiszabadítani?» Vajjon nem egészen ugyanígy hangzik, mint a régi csábítás: «*Cselekedjetek a parancs ellen és nem fogtok meghalni*»? Ez is az, ami a régi volt. Ha az ördög csábítgatásaira hallgatsz, és Isten parancsait megveted; elérkezik majd az utolsó itélet napja, és akkor igaznak fogod találni, amivel Isten fenyegetett, és hazugnak, mit az ördög igért.»

tozhatatlan és ment a bűnnek és büntetésnek rosszaságától, amelytől különben félni lehetne, és hogy az teljes lesz a természetnek és kegyelemnek minden javával, amit csak kivánni lehet — és valóban, aki ezeket megfontolja, föl fog kiáltani: Ó szerencsés fáradságai a keresztény életnek, melyek az örök életben oly bőséges jutalommal lesznek elhalmozva! Örülj, ó lelkem, annyi jutalomnak reményében, és azért nagy buzgalommal öleld a jelen fáradságait! És csakugyan, aki ezen jutalomnak örökkévalóságát megfontolja, az

hálát ad Istennek, akinek «kimondhatatlan[1] és határtalan jósága azt is előrerendeli, hogy a fáradalmaknak és a szenvedéseknek idejét ne nyújtsa, ne hosszabbítsa meg örökre, hanem röviddé tegye, és hogy úgymondjam pillanatnyivá; hogy ebben a rövid és csekély életben legyenek szenvedések és fáradalmak, a másik, örökkétartóban pedig az érdemeknek koronája és jutalma; hogy a fáradalmak hamar végződjenek ugyan, az érdemeknek jutalma pedig végnélkül a tartson, hogy ezen világ sötétségeinek elmultával a legfényesebb világosságban részesüljünk, és valamennyi szenvedéseinknek keserűségéhez mért nagyobb boldogságot elnyerjük»;

szivét kitárja és *forrón óhajtja*, hogy a hazába juthasson. «Kicsoda» — mondja sz. *Cyprián*[2] — «ne iparkodnék távol a hazától, abba ismét visszatérni? Kicsoda nem óhajtana övéihez sietve hajózni, sóvárogván a kedvező szél után, hogy minél előbb zárhassa ölelő karjai közé szeretteit? ... Miért nem sietünk és futunk mi is, hogy hazánkat láthassuk, és üdvözölhessük szüleinket? ... Milyenek lesznek ott a mennyei hazának örömei, a halál félelme nélkül s az élet örökkévalóságával, mily fölséges és örökkétartó boldogság! Ott lesz az apostolok megdicsőült kara; ott az örvendező próféták nagy száma; ott a vértanuk megszámlálhatatlan serege, a küzdelmeken és szenvedéseken nyert győzelem miatt megkoronázva; ott a győzedelmeskedők; ott a szűzek, kik a húsnak és vérnek kivánságait az önmegtartóztatás erejével leigázták; ott a kárpótolt irgalmas szivűek, kik az irgalmasság cselekedetei által az igazságosság tetteit vitték véghez, kik az Úr parancsait betartva, a mennyei kincstárba helyezték át földi vagyonukat. Ezekhez, ó atyámfiai, sóvár vágyakozással siessünk, hogy minél előbb ezekhez és ezekkel együtt Krisztushoz juthassunk»;

[1] Igy mondja *tisztelendő Beda* Serm. 18. de Sanct. al. Hom. 70. (*a Római zsolozsmakönyvben, mindenszentek ünnepének* VI. leckéje) M. 94. k. 450. old. a homiliák között.

[2] De mortal. c. 26. M. 4. 624. l. (a *Római zsolozsmakönyvben* minden szentek ünnepének 4. és 5. leckéje).

mindazonáltal már ezen a földön iparkodjunk magunknak minden tőlünk telhető törekvéssel és szorgalommal *azon erényeket* is elsajátítani, melyek valamennyi szentek ezen legboldogabb és legfölségesebb társaságának jelöltjeit megilletik. «Ha tetszik neked, ó lelkem,[1] ezen, olyannyira kedves társaság, törekedjél most azokat az erényeket utánozni, amelyeket annak tagjaiban észlelsz. Kövesd azok engedelmességét, teljesítvén Isten akaratát e földön, valamint azok a mennyben is azt követik; utánozd azoknak testvéri egyességét és szeretetét, szeresd felebarátodat, mint testvéreidet, és élj mindenkivel békében. Engedelmeskedjél elöljáróidnak, tiszteld alattvalóidat, örülj mindenkinek a javán; és úgy már ebben az életben fogod azokat utánozni, akiket majdan a dicsőségben is óhajtasz követni.»

Az ágazatos hittan befejezése.

471. Miután kimutattuk úgy a pokolnak, mint a mennyországnak örökkévalóságát, az egész anyagot, mit az ágazatos hittanban tárgyalni szándékunkban volt, Isten segélyével befejeztük. A hittani (dogmatikus) igazságokat, amelyek Istennek[2] még e földön alapított országára vonatkoznak, minden tőlünk telhető szorgalommal fejtegettük.

Ezen országot — miként kimutattuk — Isten *alapította* a teremtmények létrehozása által, de különösen az embereknek oly célból való teremtése által, hogy ezek alkotójuknak dicsőségét hangoztassák, és boldogok legyenek. Ádámnak, az egész emberi nem fejének vétke ezt teljesen megzavarta. Ennek

[1] Igy ír *De Ponte Lajos* «Elmélk.» VI. r. 51. elm. 3. pont.

[2] V. ö. könyvünk I. kötetéhez írt előszót, hol az egész tárgyat, vagyis az ágazatos hittanban tárgyalandó igazságokat jeleztük, és egyszersmind az *Isten országáról* szóló irányadó eszmét is fölemlítettük, mely szerint ezen műnek teljes anyaga el van rendezve.

helyreállításáért az Ige *testté lett*, és emberi természetet öltött magára, szenvedett és meghalt, miáltal az embereket *megváltotta*, vagyis bűneikért eleget tett Istennél, és visszaszerezte az Ádám vétke által elvesztett ajándékokat; t. i. különösen a megszentelő malasztot és a bő cselekedeti malasztokat, amelyek a a hét szentség, mint mindmegannyi forrás közvetítésével folynak az egyesekhez, és amelyek az istenteleneket *megigazultakká* teszik, őket az örök élet örököseivé és mindennemű jámbor cselekedetre képesítik. Végre ezen ország, miként azt ebben az utolsó kötetben kimutattuk, az idők teljességében föl lesz oszlatva és megsemmisítve; lesz egyetemleges föltámadás; Krisztus, mint az egész emberi nem Megváltója, általános itéletet fog tartani; és a gonoszokat, nehogy többé a jóknak bármi módon is árthassanak,[1] az igazaktól külön fogja választani, és az örök börtönbe vetni; a választottak pedig valamennyien Krisztussal az égbe szállnak. Akkor a bűn által Isten országában okozott zavar teljesen helyre lesz állítva; és «azután lesz a *vég*, mikor (Krisztus) az országlást átadja Istennek és Atyjának», mondja sz. *Pál* (*Kor*. I. 15. 24.); nem mintha Krisztus, mint ember tekintve, azután többé nem uralkodnék a megváltottak fölött[2]

[1] I. *Kor*. 15. 24.: «Midőn (Krisztus) megsemmisít minden fejedelemséget, hatalmasságot és erőt»; vagyis minden isteni ország ellen irányuló ellenséges hatalmat leküzd és letipor, és őket lábainak zsámolyává teszi.

[2] Miként némelyek azt tévesen állítják, helytelenül támaszkodva a 109. *zsoltár* 1. v., és különösen sz. *Pál* szavaira az 1. *Kor*. 15. 24—28. old. Ezen utóbbi helynek teljes szövege ez: «Azután lesz a vég; mikor az országlást Istennek és az Atyának átadja, mikor megsemmisít minden fejedelemséget, hatalmasságot és erőt. Uralkodni kell pedig neki, míg minden ellenségét lábai alá teszi. Az utolsó ellenség pedig, ki megrontatik, a halál lesz; mert mindent az ő lábai alá vetett. Mikor pedig mondatik: Minden ő alája vettetett, kétségkívül értetik azon kívül, ki neki mindent alája vetett. Miután pedig minden alája vettetik, akkor önmaga a Fiu is alája lesz vetve annak, ki mindent ő alája vetett, hogy az Isten legyen minden mindenekben.» Az *apostol* ezen szavai közül ellenfeleink különösen a következőkre fektetik a fősúlyt: «Uralkodni kell pedig neki, *míg* minden ellenségét lábai alá *teszi* (a görög szövegben: *tette*)», mintha az apostol azt mondaná, hogy Krisztus azután már nem fog többet uralkodni. De közismeretes dolog, hogy ezen idő határozó szócska «*míg*» a *Szentírásban* a tagadás után helyezve, csakis annyit tagad, hogy az illető dolog azelőtt meg nem történt vagy meg nem történik, hanem meghatározatlanul hagyja azt, vajjon azután meg fog-e történni, vagy sem.

Így pl. az igazakról ezt mondja a 111. *zsoltár* 8. verse: «*Rendületlen, míg lenézheti ellenségeit*». Bizonyára sokkal rendületlenebb, miután ellenségeit lenézte, azaz végkép legyőzte. Ezen határozó szócskát «*míg*» tehát itt is a megelőző időre vonatkozólag bezárólag kell vennünk, de nem kizárólag a jövő időre. Az *Apostol* is azt erősíti: Be fog következni, hogy Krisztus megsemmisít minden ellenséges hatalmasságot és azt állítja, hogy ő mindaddig fog uralkodni, amíg atyja minden ellenségét az ő lábai alá nem vetette, vagyis tökéletesen le nem győzte. Ugyanis kételkedni lehet, hogy legádázabb ellenségeinek hatalma és bátorsága esetleg végtére is ellankasztja a velök fölvett harcban és egy országát elveszíti. Hogy azonban azután, miután ellenségein teljesen győzedelmeskedett, és azokat tökéletesen leigázta, fog-e uralkodni, e fölött senki se kételkedhetik.

A *Fiúnak* azon *alávetése* alatt, amelyről az *Apostol* az i. h. szól («akkor *önmaga a Fiú is alája lesz vetve* annak, ki mindent ő alája vetett stb.»), a *szentatyák*, pl. *Athanáz*, *nazianzi* és *nyssai Gergely*, *alexandriai Cyrill* azt értik, hogy *az igazak, vagyis az üdvözültek alávetik magukat Istennek*, amit az Írás a *Fiú* alávetésének nevez, mivel azon tagok részéről történik, melyeknek feje Krisztus, és mert Krisztus azt lehetővé teszi. Az, aki előtt ezen szavaknak ilyetén magyarázata nagyon erőszakosnak és érthetetlennek látszik, olvassa el azt, amit a szövegben elmondtunk, ami mellett szintén nagyon sok *szentatyának* nyilatkozatát hozhatjuk föl. V. ö. *Jungmann*, «De Noviss.» 296. old.; *Bautz*, «Weltende» 271. old.

— mert Krisztus országa, mint embere is, az *evangelista*[1] tanítása szerint örökkévaló: «És országlani fog Jákob házában mindörökké, és az ő országának nem lesz vége» (*Lukács* 1. 32. 33.); és az *egyháznak*[2] tévmentes tanítása szerint. «kinek országa nem fog véget érni», — hanem inkább, mert, miután országát minden oldalról megszilárdította, és tökéletesítette, annyi és oly sokféle ellenség fölött aratott győzedelmet, a mindenképen béke országának azon kimondhatatlan és rendkívüli dicsőségét nem önmagának, mint embernek fogja tulajdonítani, hanem minden dicsőséget és tiszteletet végelemzésben Istenre (az Atyára, a Fiúra és a Szentlélekre), mint minden jónak kútforrására vezet vissza.

«*Az országlást Istennek és az Atyának átadja*»; vagyis alávetéssel és hálaadással ajánlja föl ama dicsőséges országát Istennek és az Atyának, azt vallván, ez által, hogy országának teljes dicsőségét ő reá, mint szerzőre kell visszavezetni. Amely vallomását mindenki előtt, úgy az angyalok, mint az emberek előtt, nemcsak a választottak, hanem a gonoszok előtt is nyilvánvalóvá

[1] V. ö. *Dániel*, 7, 13, 14. *Jel. könyve*. 22, 5.; *Bautz*, i. h. 270. old.

[2] Az *I. konstantinápolyi* zsinaton, amelyen az egyház fenti szavakat a *niceai* hitvallásba közbeszúrta, hogy eloszlassa (*Ancyrai Marcellnek* stb.) tévedéseit, kik azt állították, hogy a világ megsemmisülésével Krisztus országának is vége leend. V. ö. *Hefele*, «Concil.-Geschichte» 2. k. 11. old.

teszi; hogy mindannyian megismerjék, hogy a hatalom és dicsőség egyedül Istené, és végre, hogy ő reá, mint kezdetre és végre kell mindeneket visszavezetnünk. «*Hogy az Isten legyen* — mondja az Apostol (I. *Kor.* 15, 28.) — *minden mindenekben*»; vagyis mindenki előtt világos legyen, hogy Isten egyszersmind Krisztusnak, mint embernek is Istene, hogy Isten (az Atya, a Fiú és a Szentlélek) kezdete és vége minden jónak, úgy magának Krisztusnak, mint az ő országának, t. i. az egész győzedelmeskedő egyháznak; úgy, hogy minden tisztelet és dicsőség végelemzésben ő benne összpontosul, és így az egy Isten uralkodik és lesz dicsőítve mindenekben [1]

[1] *Suarez*, in 3. P. s. Thom. disp. 58. sect. 4. n. 5.; *Jungmann*, i. h. 295. s köv. old.

A *szentatyák* az I. *Kor.* 15, 28-ról vagy a már jelzett magyarázatot adják, vagy lényegileg ugyanazt, amit a szövegben említettünk föl, vagy másfélét. V. ö. sz. *Atanázt*, «Lib. de incarn. et contra Arian». n. 20. M. gör. sor. 26. k. 1019. old.; *nazianzi* sz. *Gergely*, Orat. 30. theol. 4. cc. 4—6. M. gör. sor. 36. k. 107. s köv. old.; *nyssai* sz. *Gergely*, ad I. *Kor.* 15, 28. M. gör. sor. 44. k. 1315. s köv. old.; nemkülönben *ugyanannál*, Adversus Arium et Sabellium ad eundem, loc. I. *Kor.* 15, 28. n. 7. M. gör. sor. 45. k. 1290. s köv. old.; *alexandriai* sz. *Cyrill*, Thes. (de sancta et consubstant. Trinitat.) log. 29. M. gör. sor. 75. k. 434. s köv. old.; nemkülönben *ugyanannál*, Dial. 5. de ss. Trinitat. a vége felé M. gör. sor. 75. k. 999. old.; sz. *Ágoston*, «De Trinitate». l. 1. n. 31. M. 42. k. 844. old.

V. ö. e tárgyra vonatkozólag *dr. Schell Hermannt* is, «Das Wirken des dreieinigen Gottes», München 1885. 610. s köv. old.

Legyen szabad végezetül fölhoznunk, amit *Bautz*, «Weltende» c. művének 271. s köv. old. e tárgyra vonatkozólag ír: «Ami volt Krisztus, mint ember, kezdettől fogva, ura és királya országának, az marad mindörökké; és ha az idők teljességében magát az Atyának aláveti, ezáltal az Atyához való eddigi viszonya lényegileg nem változott. Mert a világ végezetéig is az Atya alá marad vetve, és dacára ennek, mégis királya országának; ő uralkodik az országában és uralkodva szolgál az Atyának. Épúgy úr és király marad az utolsó napon való alávetés után is. Az országlás átadása az Atyának és az alája való vetés csakis egyik újabb mozzanatát jelentik épúgy a királyságnak, mint Krisztus alávetésének, ez egy újabb bizonyíték arra, hogy mindkettő működik, tevékeny az egész örökkévalóságon át. Míg abban áll Krisztus királysága, hogy egyházának élén minden ellenszegülő hatalom ellen küzd, földi országát föntartja és építi, addig tevékenysége a megváltásban és megszentelésben működik. Alávetettségben úgy működik, hogy ezen tevékenysége által nem keres mást, mint csakis Atyjának akaratát és örök tiszteletét. Királyi tevékenységének eddig használt alakját Krisztus a világ végezetével megszünteti és átadja a hatalmat Atyjának. Mindazonáltal mindörökké országának királya marad, amennyiben ő most már az egyesítettet és befejezettet haro

Sz. *Anzelm* ezen dicső végténykedést, melyet az *Apostol* (1. *Kor.* 15, 24—28.) jelez, amikor az egész emberi nemnek megváltása Krisztus által be lesz fejezve, a bűn által megzavart amaz isteni országnak a testté lett Ige által való visszaállítása mintegy be lesz fejezve és végezve, a következő szavakkal írja le: [1] «A gonoszok eltávolítása után, kiknek Isten dicsőségét nem szabad látniok, továbbá miután az igazak érdemeik fokozata szerint az angyalok rendébe be lettek osztva, megkezdődik ama dicsőséges körmenet, melyet Krisztus Urunk, mint a mi Főnk vezet és amelyben valamennyi üdvözült, mint tag részt vesz és ekkor átadja Jézus az országlást Istennek, az Atyának, hogy ő uralkod-

és belső villongás nélkül édes békében és boldogító örömben birja és e mellett az ő akarata egyszersmind valamennyi alattvalójának az akarata is. Egyúttal alávetett marad Atyjának, amennyiben az ő emberi akarata, amint valamennyi alattvalójának az akarata is, most és mindörökké nem lesz más, mint Atyjának akarata, Atyjának örök dicsősége és tisztelete. Most, amidőn a földi országnak vége van, és az égi kezdődik, Krisztus az egész világ és a teremtmények előtt újból tanuskodik hangosan és ünnepélyesen ezen akarata mellett, és mint országának királya, övéinek élén áll hódolva, dicsérve, dicsőítve Atyjának királyi székét. És így Isten mindenben minden. A Szentháromság egy Istentől Krisztus országába örökké a boldogság forrása ömlik, és valamennyit, úgy a főt, mint a tagokat, kéjjel tölti be; és viszont Krisztus országától, ennek fejétől és valamennyi tagjától Isten és a Szentháromság egy Isten királyi széke elé örökkétartó hódolat, dicséret, dicsőítés és örömvígság szavai hallatszanak».

[1] Med. 17. M. 158. k. 797. old. — V. ö. sz. *Ágostont* is, «De Trinitate» l. 1. c. 10. n. 20. s köv. old. M. 42. k. 843. s köv. old.: «Átadja tehát az országlást Istennek és Atyjának, a mi urunk Jézus Krisztus, sem önmagát, sem a Szentlelket nem különítve el attól, amidőn a hivőket Isten szemlélésére vezeti, ahol föllelik jócselekedeteiknek célját, ahol örökkétartó a nyugalom és öröm, amelyet senki sem ragad el tőletek... Abban a szemlélésben tehát Isten mindene lesz mindenkinek, mert nem kér tőle senki mást, mint hogy egyedül őt dicsőíthesse és élvezhesse... Szemléljük ugyanis az Atya, a Fiú és a Szentlélek Istent, mivel az Isten és emberek közötti közvetítő, az ember Jézus Krisztus országát átadta Istennek és Atyjának, hogy már ne járjon érettünk közben a mi közbenjárónk és papunk, az Istennek és az embernek Fia; de ő maga is, amennyiben pap, fölvevén mi érettünk szolga alakját, alávetette magát annak, aki mindent ő alája vetett és kinek ő mindeneket alávetett, hogy amennyiben Isten, ő vele mi is alája legyünk neki vetve, és amennyiben pap, velünk együtt ő is alája legyen vetve... *Mikor tehát az országlást Istennek és az Atyának átadja*, vagyis amikor a hivőket a hitből élőket, akikért most mint közbenjáró könyörög, elvitte a szemlélésig, amelynek eléréseért sóhajtunk és könyörgünk, és amikor ezen fáradság és sóhajtozás elmúlik, átadja országát Istennek és Atyjának, már nem fog többé érettünk közbenjárni».

jék ezekben és ezek ő benne, azon ország birtokában, mely *számukra készíttetett a világ kezdetétől fogva*».

Ettől kezdve mindörökké állandósítva lesz *ama mennyei város, Jeruzsálem,* amelyről már az ószövetség evangélistája, *Izaiás* is beszélt,[1] és sz. *János* ezt jósolja:[2] «Es láttam a szent várost, az új Jeruzsálemet, Istentől leszállni az égből, fölkészülve, mint a férjének fölékesített menyasszonyt», amelyről az egyház[3] ezt énekli:

«Mennyei város Jeruzsálem,
A békének boldog látománya,
Mely az élő sziklákról a
Magas csillagokra helyeztetel;
És menyasszony módjára
Ezerszer ezer angyaltól öveztetel;

Ó szerencsés sorsban menyasszonynyá lett,
Az Atya által adományozott dicsőség,
A jegyesnek föntartott kegyelme,
Legeslegbájosabb királynő,
Krisztussal a fejedelemmel összefűzött,
Az égnek világító városa!»

Ettől fogva mindörökké a legpontosabban és tökéletesen beigazulnak sz. *János* ezen szavai:[4] «Ime az Isten hajléka az emberekkel, és velök fog lakni; és ők az ő népe lesznek, és az Isten velök az ő Istenök leszen»; mindörökké bebizonyosodik, amit sz. *Ágoston*[5] ekkép ír le: «Az erény jutalma lesz maga az, ki az erényt adta, és annak önmagát igérte, kinél jobb és nagyobb semmi sem lehet. Mert mi egyéb, amit a próféta által *(Lev.* 26, 12.) mondott: *«Én Istenetek leszek, ti pedig nekem népem lesztek».* Én leszek, ahonnan bővelkedni fognak, én leszek mindaz, ami után az emberek vágyódni fognak, életük, üdvük, táplálékuk, gazdagságuk, dicsőségük, tiszteletük, békéjük és minden javuk? Mert csakis így érthetjük helyesen azt is, mit az *Apostol* (1. *Kor.* 15, 28.) mond, *«hogy az Isten legyen minden mindenekben»;* ő

[1] *Izaiás* 65, 17.; 66, 22, 23.; v. ö. *Knabenbauer jezsuitát,* «Comment. in Isaiam», 2. k. 491., 520. old.
[2] *Jel. könyve* 21, 2.
[3] *Templomszentelés* ünnepének *hymnusában.*
[4] *Jel. könyve* 21, 3.
[5] Civ. Dei l. 22. c. 30. n. 1. és 5. M. 41. k. 801—804. old.

lesz végcélja vágyainknak, kit mindig látni, megunás nélkül szeretni, minden fáradság nélkül dicsérni fogunk... Ott fogunk nyugodni és szemlélni; szemlélni és szeretni; szeretni és dicsérni. Ime, ez az, ami végül végnélkül való leend. Mert mi egyéb a mi célunk, mint Isten országát elérni, amelynek nincsen határa!»

Vajha Isten kegyelme és a szeplőtelen szűz *Máriának* anyai közbenjárása által minmagunkat, mint ezen mennyei városnak polgárait valaha az örökkévaló boldogságban részeseknek találnók! Amit Isten adjon, kinek tisztelet és dicsőség mindörökön örökké. Amen!

Betűrendes tárgymutató.

A számok az oldalakat jelentik.

A.

B.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

T.

U.

V.

W.

Z.

Műszók az ágazatos hittanhoz.

Ahol az idegen szó marad, dűlt betűt alkalmaztam.

Absolutum, föltétlen.

Absque contumelia Creatoris, a Teremtő megsértése nélkül.

Abstinentes, megtartózkodók.

Acolythi, gyertyavivők.

Actio theandrica, istenemberi cselekvés vagy isteni-emberi cselekvés.

Actu, tényleg.

Actus, ténylegesség.

Actus bonus naturalis ordinis, természetrendi jócselekedet.

Actus heroicus, hősi cselekedet.

Actus intensus, erélyes cselekvés, tevékenység.

Actus remissus, lanyha cselekvés, tevékenység.

Actus salutaris, üdvös cselekedet, az üdvösségre érdemes cselekedet.

Adaequatae notiones, egyenlő értékű fogalmak.

Adaequate, kimerítően.

Adoptianismus, a fogadott fiúság tana.

Adoptiánok, a fogadott fiúság vallói.

Adoptio, örökbefogadás, fiúvá fogadás, gyermekké fogadás.

Aether, éter.

Aeternitas, örökkévalóság.

Aevum, oly tartam, melynél úgynevezett állagi változás nincs, hanem csak a járulékok változnak, tehát pl. a tiszta szellemek tartama; megkülönböztetve a tempustól, időtől, melyet az állagukban is változékony lényekről mondunk s az aeternitastól, örökkévalóságtól, mely mindenféle változást kizár. Az aevumra külön magyar szó nincs, tehát magyar szövegben is marad: aevum.

Agilis, gyors; agilitas, gyorsaság.

Akefalok, marad, azaz magyar szövegben is így használandó.

Amor benevolentiae seu amicitiae, a jóakarat vagy barátság szeretete, tökéletes szeretet.

Amor concupiscentiae, a vágyakodás szeretete, tökéletlen szeretet.

Amor initialis, kezdetleges szeretet.

Amor spei, a reményben foglalt szeretet.

Anabaptisták, keresztségismétlők.

Analogia, hasonlítás, hasonlóság.

Anathemate notatum, kárhoztatott.

Anathema sit, ki legyen közösítve.

Anathematismus, kárhoztatás, kárhoztató tétel.

Angelus custos, őrangyal, őrzőangyal.

Anima cogitativa, becslő lélek.

Anima separata, elvált, a testtől elvált, különvált lélek.

Anthropomorphita, marad.

Antitrinitarius, háromságtagadó.

Antidikomarianiták, marad.

Aphthartolatrák, marad.

Apocatastasis omnium, mindenek helyreállítása.

Appropriatio divina, isteni tulajdonítás; ez által valamely működést az egyik isteni személynek tulajdonítunk, pl. az Atyának a teremtést.

Argumentatio a priori, előremenő okoskodás, előremenő bizonyítás.

Argumentatio a posteriori, visszamenő okoskodás, visszamenő bizonyítás.

Argumentum praescriptionis, legitimae possessionis, legitimi iudicii, az elévülés, jogos birtoklás, jogos itélkezés bizonyítéka.

Ars notoria, babonás tudomány.

Ars sanitatum, babonás gyógyítás.

Argumenta domestica et extranea, házi és külső, kívülről vett bizonyítékok.

Argumentum congruentiae, méltányossági érv.

Ἀειπαρθένος, mindenkor szűz.

Aruspicium, auspicium, áldozatmagyarázás, jóslás az állatok, első sorban a madarak beléből.

Aseitas, önmagától valóság, az, hogy önmagától való; de inkább így beszélünk: önmagától való.

Atheismus, istentagadás. A. theoreticus, elméleti I. A. practicus, gyakorlati I.

Attributum, tulajdonság.

Attritio, tökéletlen bánat.

Attritionisták, marad.

Attributum affirmans, állító tulajdonság.

Attributum negans, tagadó tulajdonság.

Augurium, auspicium, madárjóslás.

Aureola, kiváló dicsőség, sajátos korona.

Aureola martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Bilocatio, kéthelyűség; bilocari, két helyet nyerni, két helyen lenni.

Calixtinusok, kelyhesek.

Canones poenitentiales, vezeklési szabványok.

Catechumeni, keresztelendők, keresztségre készülők.

Cathari, katharok.

Catechumenatus, keresztségre készülés, a keresztségre készülés állapota.

Causa, ok; causatum, okozat, eredmény.

Causa efficiens, létesítő, cselekvő ok.

Causa formalis, alaki ok.

Causa instrumentalis, eszközi ok.

Causa meritoria, érdemszerző ok.

Censura theologica, marad.

Censura systematum, a rendszerek birálata.

Character, jel, bélyeg.

Charitas actualis, tényleges szeretet.

Charitas habitualis, állapotszerű szeretet.

Chiliasmus, az ezeréves boldogság tana.

Chiliastae, az ezeréves boldogság hívei.

Chiromantia, kézjóslás, jóslás a kéz vonásaiból.

Chorepiscopus, vidéki püspök, *vagy: marad.*

Circuminsessio, περιχώρησις, egymás kölcsönös benfoglalása.

Circuminsessio personarum divinarum, az isteni személyek áthatják és kölcsönösen benfoglalják egymást.

Clarus, dicsőséges, fényes; claritas, dicsőség, fényesség.

Clinici, ágyban kereszteltek.

Coaequalis, egyenlő.

Coaeternus, együtt örök.

Coadamitismus, marad.

Coadamitae, Ádámmal együtt élők.

Cognitio analogica, hasonlatos megismerés.

Cognitio abstractiva, elvonási ismeret, elvonás útján szerzett ismeret.

Cognitio comprehensiva, kimerítő ismeret, kimerítő megismerés.

Cognitio intuitiva, szemléleti ismeret.

Cognitio symbolica, jelképies megismerés.

Comma Joanneum, a János-féle szövegrész.

Commercium hominis cum spiritibus, az ember érintkezésbe lépése, érintkezése a szellemekkel; az ember érintkezésbe lép, érintkezésben van a szellemekkel.

Communicatio idiomatum, a tulajdonságok kölcsönös közlése és kölcsönös állítása.

Compositio, összetétel és összetevés.

Compositio physica et metaphysica, fizikai és metafizikai összetétel.

Conceptio activa, foganás.

Conclusio a minori ad maius, a maiori ad minus, a pari, a contrario, következtetés kisebbről nagyobbra, nagyobbról kisebbre, egyenlőről az egyenlőre és ellenkezőről az ellenkezőre.

Conceptualismus, conceptualisták, marad.

Conceptio passiva, fogantatás.

Comprehensio, kimerítő, teljes felfogás, teljes átértés.

Concupiscentia habitualis, állapotbeli testi kivánság.

Concupiscentiae reatus, a testi kivánság vétkezése és vétkes volta.

Concursus, együttműködés; concursus divinus, isteni együttműködés: Deus ad omnes creaturarum actiones virtute sua immediate concurrit, Isten a teremtmények minden cselekedeténél saját erejével közvetetlenül együttműködik.

Concupiscentia, rendetlen testi kivánság, testiség.

Condigne satisfacere, szigorúan véve eleget tenni, eleget tenni az igazságosság címén. L. Meritum és Satisfactio.

Congrue satisfacere, irgalmasan véve eleget tenni, eleget tenni a méltányosság címén. L. Meritum és Satisfactio.

Consecratio, felszentelés, beszentelés, szentelés.

Consors divinae naturae, részese az isteni természetnek.

Consortium hominis cum natura divina, az ember részesülése az isteni természetben, részesség az isteni természetben.

Consubstantiatio, egygyé állagulás (Luther tana az Oltáriszentségről).

Consubstantialis, egyállagú.

Consummatio regni divini, Isten országának befejezése, beteljesítése.

Consummatio partialis, részleges befejezés, beteljesítés.

Consummatio universalis, általános befejezés, beteljesítés.

Contextus, szöveg.

Contingens, esetleges.

Contingentia, esetlegesség.

Contritio, tökéletes bánat.

Coomnipotens, együtt mindenható.

Corona martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Coronula martyrum, a vértanúk sajátos koronája.

Corrupticolae, marad: corrupticolák.

Cosmogonia, l. Kosmogonia.

Creatianismus, a lélek teremtésének tana, *vagy: marad.*

Cultus absolutus, egyenes, közvetetlen tisztelet.

Cultus duliae, tisztelet.

Cultus hyperduliae, kiváló tisztelet.

Cultus latriae, imádás.

Cultus relativus, viszonyított tisztelet, viszonylagos tisztelet.

Daemoniacus, ördöngős.

Daemonolatria, ördögimádás.

Decretum divinum, isteni elhatározás, határozat, végzés.

Defectus, fogyatkozás.

Dei benignitas, Isten kegyessége.

Dei clementia, Isten kiméletessége, amelylyel segítségét a bűnösöktől nem vonja meg.

Dei lenitas, Isten könyörületessége, amelylyel a bűnösök büntetését e földön enyhíti.

Dei longanimitas, Isten hosszútűrése.

Deistae, marad.

Deus est super omnia ineffabiliter excelsus, Isten mindenek felett kimondhatatlanul fölséges.

Deus relate ad mundum et non in relatione ad mundum, Isten a világhoz viszonyítva és a világhoz való viszonyítás nélkül.

Descensus ad inferos, leszállás a pokol tornácára.

Diaconus, szerpap.

Diaconissa, marad.

Dichotomia, lélektani kételvűség.

Dimensio, kiterjedés, irány.

Disciplina arcani, a titoktartás fegyelme.

Dispositio, előkészítés, előkészület, alkalmatosság.

Distinctio adaequata et inadaequata, kizáró és ki nem záró megkülönböztetés.

Distinctio formalis, alaki különbség, különböztetés.

Distinctio pure mentalis, rationis ratiocinantis, pusztán észbeli megkülönböztetés.

Distinctio realis, tárgyilagos különbség, különböztetés.

Distinctio virtualis, rationis ratiocinatae, logica cum fundamento in re, észbeli megkülönböztetés, tárgyi alappal biró gondolatbeli megkülönböztetés.

Divinatio, jóslás.

Dokéták, marad.

Dona a protoparentibus amissa, az első szülők által elvesztett javak.

Dotes humanae Christi naturae, Krisztus emberi természetének kiváló tökéletességei, kiváltságos ajándékai.

Doxologia, rövid Isten-dicsőítés, dicsőítő vers, dicsőítő szózat.

Dualismus, kételvhivés, kételvűség.

Ea, quae facta sunt, amik létesültek.

Effectus, causatum, eredmény, okozat.

Efficacitas gratiae, a malaszt hatékonysága, hathatóssága.

Efficacia gratiae, a malaszt hatása.

Efficacia moralis, erkölcsi hatás.

Efficacia physica, természeti hatás.

Electus, választott, kiválasztott.

Emanatismus, az isteni kiáramlás elmélete.

Emanatianismus, a lélek kiömlésének elmélete.

Embryo, méhmagzat.

Empirismus, tapasztalatelvűség.

Energumenus, megszállt, ördögtől megszállt.

Epitaphium, felirat.

Essentia. lényeg.

Est a se, önmagától van, önmagától való.

Essentia logica, logikai lényeg, fogalmi lényeg.

Essentia physica, fizikai lényeg, valóságos lényeg.

Eschatologia, tan, tárgyalás az utolsó dolgokról, az utolsó dolgok tárgyalása.

Ethnographia, néprajz.

Ethnologia, népismeret, népismertetés.

Eulogia, megáldott kenyér, néha az Oltáriszentségről is használták.

Evidentia, szembeszökőség, nyilvánvalóság.

Evidentia rei, szembetünőség, nyilvánvalóság.

Excoecati, elvakultak.

Exegeta, szentírásmagyarázó, írásmagyarázó.

Ex opere operato, a véghez vitt cselekvés folytán.

Ex opere operantis, a cselekvőre való tekintetből és: a cselekvő érdeme folytán.

Exorcismus, ördögűzés.

Exorcista, ördögűző.

Explicite, kifejezetten.

Exsistentia, létezés.

Extensio, kiterjedés: extensio aptitudinalis, kiterjedés képességben; extensio actualis, tényleges kiterjedés.

Facultas et actus terminandi naturam, az a képesség és ténykedés, melylyel (az Ige) a természetet birtokolja.

Fallibilista, marad.

Fatalistae, végzethivők.

Fidei proxima, közel áll a hithez, a hitágazathoz.

Fides explicita, kifejezett hit: fides implicita, benfoglalt hit; de inkább igy beszéljünk: explicite credere aliquam veritatem, kifejezetten hinni ezt vagy azt, és: implicite credere aliquid, egy más tanban benfoglalva hinni valamit.

Fides historica, történeti hit.

Fides miraculorum, a csodákban való hit.

Fides promissionum, az igéretekben való hit.

Finis cui, a segítendő vagy boldogitandó személy, mint cél.

Finis, qui seu cuius, maga az elérendő tárgy mint cél.

Finis operis, a mű célja, a cselekvő célja.

Flagellantes, ostorozók, önostorozók.

Fomes peccati, a bűn ingere, ösztöne.

Forma substantialis, állagi alak; forma accidentalis, járuléki alak.

Forma assistens, segítő alak, hozzájáruló alak.

Forma corpus informans, a testet alakító alak, a testet átható alak, a test alakja.

Forma divina, isteni alak.

Forma essentialis, lényeges alak.

Forma inhaerens, összefüggő alak.

Forma sacramenti, a szentség alakja.

Formaliter sumptum, alakilag véve.

Forma subsistens, önálló alak, magában álló alak.

Fructus sacrificii missae generales, speciales seu medii et specialissimi, a szent miseáldozat általános, különleges vagy közép és legkülönlegesebb gyümölcsei.

Generatio, nemzés.

Geogonia, földfejlődés, földalakulás.

Geognosia, földismerettan.

Geologia, földtan.

Geologus, földbúvár.

Generatio aequivoca, spontanea, ősnemzés.

Generatio univoca, megegyező nemzés.

Generatianismus, a lélek nemzés tana, *vagy marad.*

Gnostikus, marad.

Gratia = kegy, jóakarat, hála, ingyen adott jó, kegyelem, szentmalaszt; kegyelem minden ingyenes isteni adomány; szentmalaszt oly természetfölötti adomány, melyet Isten az eszes teremtménynek ingyen ad. örök életre való vonatkozással; legszorosabban pedig oly természetfölötti hatás, melyet Isten magában az emberben hoz létre s melynek segitségével az ember belsejére hatva, őt saját vagy mások üdve elérésében támogatja.

Gratia actualis et habitualis, segítő és megszentelő, állapotbeli malaszt. A gratia actualis-t szivesebben nevezném *munkáló* malasztnak, 1. mert ez a szó igen jól kifejezné az actualis gratia jelentését; 2. mert az actualis gratia néha nem segít, hanem egészen maga munkálkodik; 3. mert az actualis gratia egy faját, az adiuvans-t is okvetetlenül segítőnek kell neveznünk, mert ez valóban szoros értelemben segit. Ámde meg kell tartanom a

segítő szót az actualis gratia jelölésére, mert már általában el van fogadva s az összes magyar kátékban, elmélkedő- és imakönyvekben, valamint a szentbeszédekben is kizárólagos alkalmazást nyert.

Gratia actualis medicinalis et elevans, orvosló és felemelő segítő malaszt.

Gratia adiuvans, segítő malaszt, szorosabb értelemben.

Gratia adoptionis vel adoptio, a fiúvá fogadás malasztja vagy fiúvá fogadás.

Gratia capitis, másként dignitas capitis in Christo, Krisztus az emberi nem feje, fejedelme.

Gratia cooperans, közreműködő malaszt.

Gratia concomitans, kisérő malaszt.

Gratia congrua et incongrua, megfelelő és meg nem felelő malaszt (a congruistáknál).

Gratia efficax, hatásos, eredményes malaszt.

Gratia elevans, felemelő malaszt.

Gratia excitans, indító, ébresztő malaszt.

Gratia externa et interna, belső és külső malaszt.

Gratia gratis data, mások javára adott malaszt.

Gratia gratum faciens, kedvessé tevő malaszt.

Gratia habitualis, állapotbeli malaszt.

Gratia increata et creata, nem teremtett és teremtett malaszt.

Gratia informans, malaszt mint benmaradó alak.

Gratia invicte delectans, legyőzhetetlenül, ellenállhatatlanul gyönyörködtető malaszt.

Gratia medicinalis, orvosló szentmalaszt.

Gratia operans, működő malaszt.

Gratia praeveniens, megelőző malaszt.

Gratia sacramentalis, a szentség sajátos malasztja; az egyes szentségek sajátos malasztja.

Gratia sacramenti, a szentség által közölt megszentelő malaszt.

Gratia sanctificans, megszentelő malaszt; gratia iustificans, a megigazulás malasztja.

Gratias subsequens, követő, elhatározásunkat követő malaszt.

Gratia sufficiens, elegendő malaszt.

Gratuitas, valaminek ingyenes volta.

Habitualis, állapotbeli.

Habitus entitativus, dologi állapot.

Habitus infusus, beöntött készség.

Habitus operativus, cselekvési állapot.

Heterodox, téves hitű *és*: *marad.*

Hexaëmeron, a hatnapi teremtés elbeszélése, története.

Homo comprehensor, örök célját elért ember.

Homousios, l. Ὁμοούσιος.

Homo viator, örök céljára törekvő ember.

Hierarchia, szent kormányzat, egyházkormányzat.

Hypostasis, ὑπόστασις = suppositum, önálló állag.

Hypostatice, önálló állag szerint, önálló állagilag.

Hypostatica unio, önálló állagi egyesülés.

Identitas realis et logica, valóságos és gondolatbeli azonosság.

Idioma, tulajdonság.

Idiomatum communicatio, a tulajdonságok kölcsönös közlése és állítása.

Idololatria, bálványimádás.

Ikonoklastae, képrombolók.

Imago gloriae, a dicsőség képe, hasonlatossága.

Imago gratiae, a kegyelem képe, hasonlatossága.

Imago typica, előképi ábrázolás.

Immensus, mérhetetlen, immensitas, mérhetetlenség.

Immortalitas accidentalis, járuléki halhatatlanság.

Immortalitas absoluta, föltétlen, szükségszerű halhatatlanság.

Immortalitas naturalis, természetes halhatatlanság.

Immortalitas supernaturalis, természetfeletti vagy ingyenes halhatatlanság.

Immolatio, termény-áldozat.

Immortalitas metaphysica, metafizikai halhatatlanság.

Immortalitas physica, fizikai, természeti halhatatlanság.

Impanatio, megkenyeresedés.

Impedimentum dirimens, érvénytelenítő akadály.

Impedimentum prohibens, tiltó akadály.

Immunitas a necessitate et coactione, a szükségességtől és kényszertől való mentesség.

Implicite, benfoglalva, más szavakkal.

Imputatio iustitiae Christi meritoria, Krisztus igazságosságának érdemadó betudása, beszámítása.

Imputatio formalis, pusztán alaki betudás, beszámítás.

Immutabilitas, változhatatlanság

Inadaequatum, nem kimerítő és: nem egyenlő értékű.
In abstracto, elvontan.
Incarnatio, megtestesülés.
Incarnatio in fieri, a megtestesülés, létesülésében.
Incarnatio in esse, a megtestesülés állandó eredményében.
Incarnatio effective est opus Sanctissimae Trinitatis, terminative vero Filii: a megtesülés okában a Szentháromság műve, eredményében pedig a Fiú-Istent illeti; a Szentháromság okozta, eszközölte a Fiúnál, hogy megtestesüljön.
Incomprehensibilitas, felfoghatatlanság.
Incorrupticolae, marad: incorrupticolák.
Incorruptibilis, romolhatatlan; incorruptibilitas, romolhatatlanság.
In concreto, az alanyban.
Individua vitae consuetudo, az élet osztatlan közössége.
Indulgentiae temporales et perpetuae, kiszabott időre szóló és állandó búcsú.
Ineffabilis, kimondhatatlan, kifejezhetetlen.
Ineffabiliter excelsus, kimondhatatlanul fölséges.
Inenarrabilis, kibeszélhetetlen.
Inexplicabilis, kimagyarázhatatlan.
Infestatio diabolica, ördögi sanyargatás.
Infinitas, végtelenség.
Inhabitatio Spiritus Sancti in anima iusti a quibusdam Spiritui Sancto terminative, a plurimis nonnisi per appropriationem attribuitur; azt, hogy a Szentlélek az igaz lelkében lakik, némelyek eredményében a Szentléleknek tulajdonítják, mások csupán az appropriatio értelmében.
Innascibilitas, nem származhatás.
Innata homini idea, az emberrel veleszületett eszme.
Inpeccantia, nem-vétkezés, a vétkezéstől való mentesség.
Inpeccabilitas, nem vétkezhetés, a vétkezés kizártsága, mentesség a vétkezés lehetőségétől.
In quo omnes peccaverunt mert az egyben mindnyájan vétkeztek (Róm. 5, 12.).
Integritas confessionis materialis et formalis, a gyónás anyagi és alaki teljessége.
Intentio actualis, tényleges szándék.
Intellectualitas, értelmesség, értelmes természet.

Intentio habitualis, állapotbeli szándék.
Intentio interpretativa, feltételezett szándék.
Intentio virtualis, hatásában fönmaradt szándék.
Intuitio Dei substantialis, Isten állagának szemlélése.
In voto, szándékban.
Jubileum, marad.
Judaeo-christianus, zsidóból lett keresztény.
Jure, jogilag, jogosan.
Jurisdictio pro foro externo, joghatóság a külső jogrendben.
Jurisdictio pro foro interno, joghatóság a lelkiismeret felett.
Jurisdictio ordinaria, rendes joghatóság.
Jurisdictio subdelegata, átutalt joghatóság.
Justificatio, megigazulás.
Justitia, megigazultság, a megigazultság állapota.
Justitia per fidem (fide) apprehensa, a hittel megragadott igazságosság, szentség.
Justificatus, megigazult, igaz.
Justificatio habitualis et actualis, állapotbeli és cselekedetbeli megigazulás (Hermesnél).
Κατὰ διάνοιαν, értelemre.
Κατὰ ῥητόν, kifejezésben.
Katakomba, földalatti sírbolt.
Katechon, letartóztató.
Keustikusok, marad.
Kosmogonia, világfejlődés, világalakulás.
Kryptikusok, marad.
Lectores, felolvasók, olvasók.
Lenitas, könyörületesség, l. Dei lenitas.
Libamen, italáldozat.
Limbus, pokol tornáca.
Limbus puerorum, a gyermekek limbusa, tornáca.
Liturgia, istentiszteleti szertartás.
Longanimitas, hosszútűrés.
Λόγος, Ige.
Lumen gloriae, a dicsőség világossága, a megdicsőülés.
Magia, bűbájosság.
Magia diabolica seu nigra, ördögi vagy fekete bűbájosság.
Magia naturalis seu alba, természetes vagy fehér bűbájosság.
Magnetismus animalis, állati delejesség.

Maleficium, varázslás.
Maritalis coniunctio, hitvestársi egyesülés, kötelék.
Materia prima, ősanyag.
Materia proxima, közeli anyag.
Materia remota, távoli anyag.
Materia sacramenti proxima et remota, a szentség közeli és távoli anyaga.
Materia secunda, második anyag.
Materialismus, anyagelvűség.
Matrimonium legitimum, törvényesen létrejött házasság.
Matrimonium ratum, szentségileg megkötött házasság.
Matrimonium consummatum, elhált házasság.
Medium, eszköz, közvetítő közeg.
Medium absolutum, föltétlen eszköz, föltétlenül szükséges eszköz.
Medium hypotheticum, föltételesen szükséges eszköz.
Metaphysica, metafizika.
Metaphysica essentia, metafizikai, fogalmi lényeg.
Meritorium, érdemszerző.
Meritum de condigno, megillető, megfelelő érdem, szorosabban vett érdem, érdem az igazság címén, teljes érdem.
Meritum de congruo, méltányossági érdem, tágabban vett érdem, érdem a méltányosság címén, nem teljes érdem.
Meritum de congruo infallibili, csalatkozhatatlanul beszámítandó méltányossági érdem.
Meritum de congruo fallibili, esetlegesen beszámítandó méltányossági érdem.
Meritum reviviscens, újra éledő érdem.
Meritum imparticipatum, nem kölcsönzött, egyéni érdem.
Meritum mortificatum, holttá lett érdem.
Meritum participatum, kölcsönzött érdem.
Metempsychosis, lélekvándorlás.
Misericorsok, marad.
Missae bifaciatae, trifaciatae, kettőzött, háromszorozott misék.
Missae siccae, száraz misék.
Missio divina, isteni küldés és küldetés.
Modalisták (a sabelliánok egy elnevezése), marad.
Monarchianus, marad.
Monotheismus, egyistenhivés.

Monotheleták, egyakarathivők; monotheletismus, egyakarathivés.
Monophysiták, egytermészethivők; monophysitismus, egytermészethivés.
Moraliter inhaerens, erkölcsileg benmaradó.
Motivum credibilitatis, a hihetőség indítóoka.
Motivum credendi, a hit indítóoka.
Multilocatio, sokhelyűség, többhelyűség; multilocatio simultanea, egyidejű sokhelyűség.
Munera Christi, Krisztus tisztségei, Krisztus hármas tisztsége: prófétai, papi és királyi tiszte.
Mutatio accidentalis, járuléki változás.
Mutatio substantialis, állagi változás.
Mysticus, mystikus (magyarázat).
Natura, természet.
Naturale, temészetes.
Naturalistae, természethívők.
Necessarium est necessitate medii, szükséges mint eszköz valaminek elérésére.
Necessarium est necessitate praecepti, szükséges valakinek parancsa folytán.
Necromantia, nekromantia, halottidézés.
Neoplatonikusok, újplatonikusok.
Nimbus, a dicsőség fényöve, fényöv.
Nominalisták, nominalismus, marad.
Notio divina, az isteni személy sajátos jegye.
Obex, akadály.
Obex gratiae, a malasztközlés akadálya.
Obex sacramenti, a szentség akadálya.
Observantia vana, babona, babonáskodás.
Occasionalisták, *occasionalismus*, marad.
Obsessio, megszállás.
Ὀμφαλόψυχος, köldöknéző.
Officium naturae, természeti kötelezettség.
Omnipraesentia, mindenütt jelenlét.
Omniscientia, mindentudás.
Ontologisták, *ontologismus*, marad.
Ὁμοούσιος, egyállagú.
Ὁμοιούσιος, hasonló állagú.

Optimismus, marad.

Opus redemptionis implendum, a megváltás műve mint végrehajtandó.

Opus redemptionis impletum, a megváltás műve mint végrehajtott.

Ordines angelorum novem, az angyalok kilenc rendje: angyalok, főangyalok, fejedelemségek, hatalmasságok, erők, uraságok, trónok, szeráfok és kerubok.

Originale peccatum, őseredeti, áteredő bűn; l. Peccatum originale.

Orthodox, igazhivő és: marad.

Ostiarius, ajtónálló.

Palaeontologia, őslénytan.

Palaeontologus, őslénytan-búvár.

Pancosmismus, marad.

Panentheismus, marad.

Pantheista, mindenistenítő.

Pantheismus, mindenistenítés.

Pantheismus idealis, eszmei mindenistenítés.

Pantheismus idealis immanens, benmaradó eszmei mindenistenítés.

Pantheismus idealis transcendens, túlhaladó eszmei mindenistenítés.

Pantheismus realis, valóságot valló mindenistenítés.

Pantheismus realis transcendens, valóságát valló túlhaladó mindenistenítés.

Pantheismus realis immanens, valóságot valló, benmaradó mindenistenítés.

Partes essentiales, lényegi részek.

Partes integrales v. integrantes, teljessé tevő részek.

Patripassianus, marad.

Peccatum actuale, cselekedeti bűn.

Peccatum habituale, állapotbeli bűn.

Peccatum haereditarium, öröklött bűn.

Peccatum originale, őseredeti bűn, áteredő bűn.

Peccatum originale originans, az őseredeti, áteredő bűn eredetében, az őseredeti bűn Ádámban. Peccatum originale originatum, az őseredeti bűn átszármazásában, az őseredeti bűn Ádám utódaiban. Véleményem szerint a latin kifejezések: originans és originatum nem szerencsések, s amennyiben azoktól az itt elősorolt magyar kifejezések eltérnek, ez az eltérés az utóbbiaknak csak előnyére szolgál.

Perfectio, tökéletesség.

Perfectio Dei absoluta, Isten nem viszonylagos, nem viszonyított tökéletessége.

Perfectio Dei relativa, Isten viszonylagos, viszonyított tökéletessége.

Perfectio inest enti *a)* formaliter, *b)* virtualiter, *c)* eminenter, a tökéletesség valamely lényben *a)* alakilag, azaz tulajdonképeni fogalma szerint, *b)* mint kútfejében és *c)* kitünően megvan.

Perfectio mixta, vegyes tökéletesség.

Perfectio moralis, erkölcsi tökéletesség.

Perfectio operativa, cselekvő tökéletesség.

Perfectio quiescens, nyugvó, nem cselekvő tökéletesség.

Perfectio simpliciter simplex, minden tekintetben tiszta tökéletesség.

Περιχώρησις, egymás kölcsönös benfoglalása.

Perseverantia finalis seu perfecta, végleges, vagyis tökéletes állhatatosság.

Perseverantia passiva et activa, szenvedőleges és cselekvő állhatatosság.

Perseverantia temporalis seu imperfecta, ideiglenes, vagyis tökéletlen állhatatosság.

Per modum suffragii, könyörgésképen.

Per, seu ad modum substantiae, állag módjára.

Persona, személy.

Personalitas, személyiség.

Personalis unio, személyi egyesülés.

Pessimismus, feketelátás, *vagy*: *marad*.

Phantasiasták, marad.

Philologia, nyelvbuvárlat, nyelvtudomány.

Phthartholatrák, marad.

Physiologia, szerv-élettan.

Physice inhaerens, természetszerűen benmaradó.

Physice praedeterminans, természetileg előre meghatározó.

Pignus haereditatis, az örökség záloga.

Pneumatomachusok, marad.

Poena damni, a veszteség büntetése, veszteség.
Poena sensus, érzéki büntetés.
Polytheismus, sokistenhivés.
Positiva religio, tételes vallás.
Potentia, képesség; in potentia, képességileg.
Potentia activa, befogadó képesség.
Potentia Dei absoluta, Isten feltétlen hatalma.
Potentia Dei ordinata, Isten rendezett hatalma.
Potentia obedientialis, természetfölötti alanyi képesség; lehet cselekvő és befogadó.
Potentia passiva, befogadó képesség.
Potestas auctoritatis, a legfőbb hatalom.
Potestas excellentiae, a kiváló hatalom.
Potestas, jobban: potentia peccandi, a vétkezés képessége, képesség a vétkezésre.
Praeadamitae, Ádám előtt élők.
Praeadamitismus, marad.
Praeambulum fidei, a hitre előkészítő igazság.
Praedestinatiani, előrerendeléshivők, praedestinatianusok.
Praedestinatio ad gloriam, előrerendelés a dicsőségre.
Praedestinatio ad gratiam, előrerendelés a kegyelemre, a szentmalasztra.
Praedestinatio completa et incompleta, teljes és nem-teljes előrerendelés.
Praedestinatio divina, isteni előrerendelés.
Praedeterminatio physica, természeti előremeghatározás.
Praeexsistentianismus, a lélek előbblétezésének tana, *vagy: marad.*
Praefatio, előszózat.
Praehistoricum, történelemelőtti.
Praemotio physica, természeti előreindítás.
Praescientia, előretudás.
Praescriptio, elévülés.
Praesentia circumscriptive, a jelenlét testi módja, körülírt jelenlét.
Praesentia definitiva, a jelenlét szellemi módja, nem körülírt jelenlét.
Praesentia metaphorica, képletesen vett jelenlét.
Praeternaturale, természeten kívül eső; l. Supernaturale.

Praevisio, előrelátás.
Prima gratia, első malaszt.
Principium, elv, okfő.
Principiatum, elszármazék.
Principium quo, elv, amely által; tárgyi elv; ez remotum és proximum, távolabbi és közelebbi lehet: az a természet, emez a képesség.
Principium quod, elv, amely: alanyi elv.
Privatio, megfosztás.
Privilegium fori, a birói illetékesség kiváltsága.
Privilegium Paulinum, Pál-féle kiváltság, szabadalom.
Processio, származás.
Processio ad extra, kifelé való, külső származás.
Processio ad intra, benső származás.
Processio immanens, benmaradó származás.
Processio transiens, átmenő származás.
Protestans, marad, így: protestáns.
Psychikusok (a katholikusokról Tertulliánnál), *pneumatikusok* (a montanistákról ugyanannál), marad.
Qualitas divina, isteni minőség.
Qualitas spiritualis, szellemi minőség.
Quantitas dimensiva, a kiterjedést okozó mennyiség.
Quantitas externa, külső mennyiség.
Quantitas interna, belső mennyiség.
Quantitas in actu primo, a kiterjedésre való képesség, a mennyiség ténylegesség nélkül.
Quantitas in actu secundo, a tényleges kiterjedés, a mennyiség ténylegességben.
Quiescentes, nyugovók.
Race, fajta, emberfajta.
Ratio, alap és: ész.
Ratio philosophica, a bölcselkedő ész.
Ratio theologica, a hit által felvilágositott ész.
Rationalista, rationalismus, észelvű, észelvűség.
Rationalitas, eszesség, eszes természet.
Rationatum, következmény.
Reactivitas, visszaható képesség.
Reatus, bűnösség, a bűnösség állapota.
Rebaptisantes, rebaptisták, az eretnekeket újra keresztelők.

Receptaculum animae, a lélek tartózkodási helye.
Receptivitas, befogadó képesség.
Reformator, hitújító.
Relatio originis, az eredet viszonya.
Relationis fundamentum, a viszony alapja.
Relationis subiectum, a viszony alanya, a viszonyított.
Relationis terminus, a viszonyítás határa, a viszonyos.
Relativus, viszonylagos.
Remonstrantes, remonstransok.
Reprobatio, cselekvő értelemben: elkárhoztatás; szenvedő értelemben: elkárhozás.
Reprobatio negativa et positiva, tagadólagos és tevőleges kárhoztatás.
Reviviscentia meritorum, az érdemek feléledése.
Sacramentariusok, marad.
Sacrificium cruentum, vérontásos áldzat.
Sacrificium eucharisticum, hálaadó áldozat.
Sacrificium impetratorium, könyörgő, kérő áldozat.
Sacrificium incruentum, vérontástalan áldozat.
Sacrificium latreuticum, imádó áldozat.
Sacrificium propitiatorium, engesztelő áldozat.
Satisfactio condigna, megfelelő elégtétel, elégtétel az igazságosság címén.
Satisfactio congrua, méltányos elégtétel, elégtétel a méltányosság címén.
Satisfactio cumulata, határozottan nagy elégtétel.
Satisfactio perfecta, teljes elégtétel.
Satisfactio propria, elégtétel önmagáért.
Satisfactio superabundans, túláradó elégtétel.
Satisfactio vicaria, helyettesítő elégtétel, elégtétel másért.
Schemata constitutionum dogmaticarum, hitbeli határozatok tervezete (pl. a vatikáni zsinaton).
Schismatikus, elszakadt, az egyháztól elszakadt.
Schola, iskola.
Scholasticismus, marad.
Scholastikus, iskolás-tudós.
Scientia acquisita, szerzett tudás, szerzett tudomány.
Scientia hypothetice necessaria, feltételesen szükségképes, szükséges tudás.

Scientia incommunicabilis, nem-közölhető tudás.
Scientia infusa, beöntött tudás, beöntött tudomány.
Scientia libera, szabad tudás.
Scientia media, középső tudás, a föltételesen jövendők tudása.
Scientia necessaria, szükségképes tudás.
Scientia simplicis intelligentiae, egyszerű értelmi tudás.
Scientia visionis, szemléleti tudás.
Scientia visionis, Isten közvetetlen látásából eredő tudás, tudomány; a közvetetlen látásból eredő tudás, tudomány; a szemlélés tudása, tudománya.
Scriptor sacer, szentíró.
Scriptura sacra, Szentírás.
Secunda gratia, második malaszt, a malaszt növekvése.
Secundum rigorem iustitiae, az igazságosság szigora szerint.
Semiariánok, fél-ariánok.
Semipantheismus, részleges mindenistenítés.
Sensus compositus, összetett értelem; sensus divisus, osztott, szétválasztott értelem.
Somnambulismus, alvajárás.
Species sensibilis, érzéki ismereti kép; *impressa* és *expressa*, maradnak, mert ezekre alkalmas magyar kifejezéseket nem találok.
Species intelligibilis, értelmi ismereti kép.
Spiratio activa, lehelés, jobban meghatározva: isteni lehelés.
Spiratio passiva, leheltetés és a lehelés befogadása.
Spiritismus, szellemidézés.
Spiritualista, szellemhivő.
Spiritus purus, tiszta szellem.
Status naturae humanae, az emberi természet állapota.
Status naturae humanae elevatae, a fölemelt állapotú emberi természet.
Status naturae humanae lapsae, az emberi természet bukott állapota, a bűnbeesett emberi természet állapota.
Status naturae humanae primigenius, az emberi természet ősi vagy eredeti állapota.
Status naturae humanae purae, a tiszta állapotú emberi természet.
Status naturae humanae reparatae, az emberi természet helyreállított, megváltott állapota.
Status termini, a befejezettség állapota.

Status viae, az érdemszerzés állapota, a megpróbáltatás állapota.

Subordinatianus, marad.

Subsistentia, önálló létezés.

Substantia, állag.

Substantialiter, állagilag.

Substantialisták (az őseredeti bűn természetének magyarázásánál), marad.

Substantia completa, teljes állag.

Subtilis (a feltámadt testnél), szellemi; subtilitas, szellemiség.

Supernaturale, természetfölötti.

Supernaturale simpliciter, minden tekintetben természetfölötti; azonos ezzel a supernaturale secundam substantiam, magában véve, mivoltára és állagára nézve természetfölötti, vagyis az, ami bármely teremtménynek erőit és igényeit fölülmúlja; supernaturale secundum quid, secundum modum, bizonyos tekintetben, módjára nézve természetfölötti, az, ami valamely lény erőit és igényeit fölülmúlja s ezt a lényt fölemeli, de nem az összes teremtményeket fölülmúló állapotba. Ezt az utóbbit praeternaturale-nek, természeten kívül esőnek is nevezzük.

Suppositum = hypostatis, önálló állag.

Synkretisták, marad.

Synonymum, egyjelentésű.

Terminus, határ és: származék.

Terminus ad quem formalis, a változás tulajdonképeni határa, másként: az új alak vagy tökéletesség.

Terminus ad quem totalis, az új állapot.

Terminus a quo formalis, a tulajdonképeni kiindulási mozzanat, vagy másként: a régi alak vagy tökéletesség.

Terminus a quo totalis, a régi állapot.

Terminus cognitionis Patris, az Atya megismerésének származéka.

Terminus dilectionis, volitionis Patris et Filii, az Atya és a Fiú szeretetének, akarásának származéka.

Terminus mutationis a quo, a változás kiindulási mozzanata.

Terminus mutationis ad quem, a változás célpontja.

Theandrikus cselekvés, istenemberi cselekvés.

Theologia. A theologia szó (θεός, Isten és λόγος, tan) négyféle jelentésben szokott előfordulni. Legszűkebb jelentésben az Istenről, személyiségéről és tökéletességeiről szóló tant nevezzük theologiának; ily jelentésben magyarul *az Istenről szóló tannak* vagy *Istentannak* s a szerint, amint forrása csupán az ész vagy egyúttal a kinyilatkoztatás is, *természeti* vagy *természetfölötti Istentannak* mondhatjuk. Tágabb jelentésben theologia mindannak tudománya, amit Isten, hogy higyjünk, kinyilatkoztatott; e jelentésben dogmatica theologiának vagy egyszerűen dogmatikának, magyarul *ágazatos hittannak* nevezzük; ugyanezt theologia dogmatica specialisnak is mondják, hogy a theologia fundamentalistól, az *alapvető hittantól*, a specialis jelzővel különböztessék meg, mivel némelyek az alapvetőt theologia dogmatica generalisnak hívják. Még tágabb, harmadik jelentésben a theologia szó alatt mindazt értjük, amit Isten kinyilatkoztatott, úgy azt, amit hinnünk, mint azt, amit tennünk kell, tehát a *kinyilatkoztatástant*, a *hit- és erkölcstant* együttesen. Végre legtágabb jelentésben theologiának mondjuk mindannak összességét, amit csak a kinyilatkoztatás megismerésére és tudományos tárgyalására tudni kell; magyarul *hittudomány;* ily értelemben a hittudományhoz számítjuk a bibliai könyvek ismertetését, a bibliai és a keresztény régiségtudományt, a bibliai értelmezéstant, a bölcselettudományt, az egyháztörténelmet, az egyházjogot, a lelkipásztorkodástant, a hittudományi encyklopaediát, a patrologiát stb. s ily értelemben mondjuk valakiről, hogy a theologiát, a hittudományt tanulja.

Theologia monumentalis, a műemlékek hittana.

Theopantismus, marad.

Theopaschita, marad.

Theoria transmutationis, descendentiae seu evolutionis, az átváltozás, leszármazás vagy kifejlődés elmélete.

Thesis, antithesis, synthesis, tétel, ellentétel, összetétel.

Thomista, marad.

Traditionalismus, hagyományelvűség, *vagy: marad.*

Traditionalisták, hagyományelvűek, *vagy: marad.*

Traducianismus, a léleknemzés tana, *vagy: marad.*

Transformatio substantialis, állagi átalakulás.

Transsubstantiatio, átlényegülés, átállagulás.

Trichotomismus, lélektani háromelvtan, szigorúbb és enyhébb.

Trichotomista, háromelvhivő, szigorúbb és enyhébb.

Tritheista, háromistenhivő, *vagy: marad.*

Ubiquisták, marad.
Ubiquitas, mindenüttvalóság.
Ultraspiritualista, túlzó szellemhivő.
Unio hypostatica, önálló állagi egyesülés.
Unio personalis, személyi egyesülés.
Unitas formalis, alaki egység.
Unitas dynamica, hatásbeli egység, dynamikai egység.
Unilocatio, egyhelyűség, egy helyen lenni.
Ὑπόστασις = suppositum, önálló állag.
Variatio, válfaj.
Vana observantia, babona, babonáskodás.
Verba concionalia, szónoklati erejű szavak.
Verba promissoria, igérő természetű szavak.
Verbum, Ige.
Verbum Dei unitum est carni per animam, az isteni Ige a testtel a lélek közvetítésével egyesült.
Veritas explicite credenda, amely igazságot önmagában kell hinni.
Veritas implicite credenda, amely igazságot egy más tanban, más igazságban kell hinni.
Vi concomitantiae, összetartozásnál fogva.
Vi verborum, a szavak erejénél fogva.
Via affirmationis, állítás útján.
Via causalitatis, az oksági elv alapján.
Via eminentiae, fokozás által.
Via negationis, tagadás útján.
Vicaria satisfactio, helyettesítő elégtétel, elégtétel más helyett.
Victima, élő áldozat.
Virtus moralis, erkölcsi erény.
Virtus theologica, isteni erény.
Vis aestimativa, becslő érzék, becslő képesség.
Voluntarium, akarati.
Voluntas absoluta, föltétlen akarat.
Voluntas antecedens, az előrelátást megelőző akarat.
Voluntas beneplaciti, maga az isteni akarás; voluntas signi, az isteni akarás nyilvánulása. Az előbbi maga az isteni akaratnak ténye (actus divinae voluntatis), azaz: Istennek benső akarása; az utóbbi valamely külső jel, melylyel nyilvánítja azt, hogy valamit akar.

Voluntas conditionata, föltételes akarat.
Voluntas consequens, az előrelátást követő akarat.
Voluntas efficiens, létesítő akarat.
Voluntas, volitio libera, szabad akarás.
Voluntas, volitio necessaria, szükséges akarás.
Voluntas permittens, megengedő akarat.
Votum actuale, tényleg fölindított szándék.
Votum virtuale, más tényben benfoglalt szándék.
Rendszerek és felekezetek, melyek nevöket szerzőiktől vagy terjesztőiktől, vagy egyéb tulajdonnevektől vagy őket jellegző valamely kifejezéstől kapták, a magyarban is megtartják elnevezésöket. Igy:

ariánok, manicheusok, montanisták, stoikusok, platonikusok, új-platonikusok, ebioniták, sabelliánok, novatiánok, sociniánok, arminiánok, makedoniánok, güntheristák, güntherianismus, pelagiánok, semipelagiánok, szadduceusok, epikureusok, szamaritánok, priscillianisták, schwedenborgiánok, origenisták, luciferiánok, beguárdok, beguinok, eunomiánok, audiánok, waldiak, bogomilok, elkesaiták, floriniánok, albigaiak, nestoriánok, apelliánok, ophiták, severiánok, fulloniánok, julianisták, jansenisták, themistiánok, euthychiánok, kerinthiánok, artemoniták, samosataiak, photiniánok, marcioniták, jakobiták, donatisták, gallikánok, remonstransok, scotisták, mohammedánok, coelestiánok, molinisták, augustiniánok, fraticellik, schwenkfeldiek, pauliciánok, seleuciánok, herminiánok, memnoniták, quaeckerek, puseisták, ritualisták, tractariánok, sacramentariusok, aquariusok, enkratiták, wiclefiták, quesnelliánok, arnaldisták, marcosiánok, pepuziánok, thnetopsychiták, anomeusok, stb.

Az érdeklődőket igen szépen felkérem, hogy az itt elősorolt műszókhoz és fordításokhoz észrevételeiket megtenni sziveskedjenek.

Dr. Kiss János.

IHS